។ នមោ តស្ស ភគវតោ អរហតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស។

វិនយបិដកេ

សារត្ថទីបនី-ដីកា (បឋមោ ភាគោ)

គន្ថារម្ភកថា

មហាការុណិកំ **ពុទ្ធំ**, **ធម្មញ្ច** វិមលំ វរំ;
វន្ទេ **អរិយសង្ឃញ្ច**, ទក្ខិណេយ្យំ និរង្គណំ។

ឧឡារបុញ្ញតេជេន, កត្វា សត្តុវិមទ្ទនំ;
បត្តរជ្ជាភិសេកេន, សាសនុជ្ជោតនត្ថិនា។

និស្សាយ សីហឡិន្ទេន, យំ **បរក្កមពាហុនា**;
កត្វា និកាយសាមគ្គិំ, សាសនំ សុវិសោធិតំ។

កស្សបំ តំ មហាថេរំ, សង្ឃស្ស បរិណាយកំ;
ទីបស្មិំ តម្ពបណ្ណិម្ហិ, សាសនោទយការកំ។

បដិបត្តិបរាធីនំ, សទារញ្ញនិវាសិនំ;
បាកដំ គគនេ ចន្ទ-មណ្ឌលំ វិយ សាសនេ។

សង្ឃស្ស បិតរំ វន្ទេ, វិនយេ សុវិសារទំ;
យំ និស្សាយ វសន្តោហំ, វុទ្ធិប្បត្តោស្មិ សាសនេ។

អនុថេរំ មហាបញ្ញំ, **សុមេធំ** សុតិវិស្សុតំ;
អខណ្ឌិតសីលាទិ-បរិសុទ្ធគុណោទយំ។

ពហុស្សុតំ សតិមន្តំ, ទន្តំ សន្តំ សមាហិតំ;
នមាមិ សិរសា ធីរំ, គរុំ មេ គណវាចកំ។

អាគតាគមតក្កេសុ , សទ្ទសត្ថនយញ្ញុសុ;
យស្សន្តេវាសិភិក្ខូសុ, សាសនំ សុប្បតិដ្ឋិតំ។

វិនយដ្ឋកថាយាហំ, **លីនសារត្ថទីបនី**;
ករិស្សាមិ សុវិញ្ញេយ្យំ, បរិបុណ្ណមនាកុលំ។

បោរាណេហិ កតំ យំ តុ, លីនត្ថស្ស បកាសនំ;
ន តំ សព្ពត្ថ ភិក្ខូនំ, អត្ថំ សាធេតិ សព្ពសោ។

ទុវិញ្ញេយ្យសភាវាយ, សីហឡាយ និរុត្តិយា;
គណ្ឋិបទេស្វនេកេសុ, លិខិតំ កិញ្ចិ កត្ថចិ។

មាគធិកាយ ភាសាយ, អារភិត្វាបិ កេនចិ;
ភាសន្តរេហិ សម្មិស្សំ, លិខិតំ កិញ្ចិទេវ ច។

អសារគន្ថភារោបិ, តត្ថេវ ពហុ ទិស្សតិ;
អាកុលញ្ច កតំ យត្ថ, សុវិញ្ញេយ្យម្បិ អត្ថតោ។

តតោ អបរិបុណ្ណេន, តាទិសេនេត្ថ សព្ពសោ;
កថមត្ថំ វិជានន្តិ, នានាទេសនិវាសិនោ។

ភាសន្តរំ តតោ ហិត្វា, សារមាទាយ សព្ពសោ;
អនាកុលំ ករិស្សាមិ, បរិបុណ្ណវិនិច្ឆយន្តិ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា

វិនយសំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយំ នមស្សិតុកាមោ តស្ស វិសិដ្ឋគុណយោគសន្ទស្សនត្ថំ **“យោ កប្បកោដីហិបិ”**តិអាទិមាហ។ វិសិដ្ឋគុណយោគេន ហិ វន្ទនារហភាវោ, វន្ទនារហេ ច កតា វន្ទនា យថាធិប្បេតមត្ថំ សាធេតិ។ ឯត្ថ ច សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយបណាមករណប្បយោជនំ តត្ថ តត្ថ ពហុធា បបញ្ចេន្តិ អាចរិយា។ តថា ហិ វណ្ណយន្តិ –

“សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយវន្ទនា សំវណ្ណេតព្ពស្ស ធម្មស្ស បភវនិស្សយវិសុទ្ធិបដិវេទនត្ថំ, តំ បន ធម្មសំវណ្ណនាសុ វិញ្ញូនំ ពហុមានុប្បាទនត្ថំ, តំ សម្មទេវ តេសំ ឧគ្គហណធារណាទិក្កមលទ្ធព្ពាយ សម្មាបដិបត្តិយា សព្ពហិតសុខនិប្ផាទនត្ថំ។ អថ វា មង្គលភាវតោ , សព្ពកិរិយាសុ បុព្ពកិច្ចភាវតោ, បណ្ឌិតេហិ សមាចរិតភាវតោ, អាយតិំ បរេសំ ទិដ្ឋានុគតិអាបជ្ជនតោ ច សំវណ្ណនាយំ រតនត្តយបណាមកិរិយា”តិ។

មយំ បន ឥធាធិប្បេតមេវ បយោជនំ ទស្សយិស្សាម។ តស្មា សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយបណាមករណំ យថាបដិញ្ញាតសំវណ្ណនាយ អនន្តរាយេន បរិសមាបនត្ថន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឥទមេវ ហិ បយោជនំ អាចរិយេន ឥធាធិប្បេតំ។ តថា ហិ វក្ខតិ –

“ឥច្ចេវមច្ចន្តនមស្សនេយ្យំ ,
នមស្សមានោ រតនត្តយំ យំ;
បុញ្ញាភិសន្ទំ វិបុលំ អលត្ថំ,
តស្សានុភាវេន ហតន្តរាយោ”តិ។

រតនត្តយបណាមករណេន ចេត្ថ យថាបដិញ្ញាតសំវណ្ណនាយ អនន្តរាយេន បរិសមាបនំ រតនត្តយបូជាយ បញ្ញាបាដវភាវតោ, តាយ បញ្ញាបាដវញ្ច រាគាទិមលវិធមនតោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យស្មិំ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោសបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតី”តិអាទិ (អ. និ. ១១.១១)។

តស្មា រតនត្តយបូជនេន វិក្ខាលិតមលាយ បញ្ញាយ បាដវសិទ្ធិ។

អថ វា រតនត្តយបូជនស្ស បញ្ញាបទដ្ឋានសមាធិហេតុត្តា បញ្ញាបាដវំ។ វុត្តញ្ហិ តស្ស សមាធិហេតុត្តំ –

“ឯវំ ឧជុគតចិត្តោ ខោ, មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតិ, បីតិមនស្ស កាយោ បស្សម្ភតិ, បស្សទ្ធកាយោ សុខំ វេទិយតិ, សុខិនោ ចិត្តំ សមាធិយតី”តិ (អ. និ. ១១.១១.)។

សមាធិស្ស ច បញ្ញាយ បទដ្ឋានភាវោ វុត្តោយេវ “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិ (សំ. និ. ៤.៩៩; មិ. ប. ២.១.១៤)។ តតោ ឯវំ បដុភូតាយ បញ្ញាយ បដិញ្ញាមហត្តកតំ ខេទមភិភុយ្យ អនន្តរាយេន សំវណ្ណនំ សមាបយិស្សតិ។ តេន វុត្តំ “អនន្តរាយេន បរិសមាបនត្ថ”ន្តិ។

អថ វា រតនត្តយបូជាយ អាយុវណ្ណសុខពលវឌ្ឍនតោ អនន្តរាយេន បរិសមាបនំ វេទិតព្ពំ។ រតនត្តយបណាមេន ហិ អាយុវណ្ណសុខពលានិ វឌ្ឍន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អភិវាទនសីលិស្ស , និច្ចំ វុឌ្ឍាបចាយិនោ;

ចត្តារោ ធម្មា វឌ្ឍន្តិ, អាយុ វណ្ណោ សុខំ ពល”ន្តិ។ (ធ. ប. ១០៩);

តតោ អាយុវណ្ណសុខពលវុឌ្ឍិយា ហោតេវ ការិយនិដ្ឋានមិតិ វុត្តំ “អនន្តរាយេន បរិសមាបនត្ថ”ន្តិ។

អថ វា រតនត្តយគារវស្ស បដិភានាបរិហានាវហត្តា។ អបរិហានាវហញ្ហិ តីសុបិ រតនេសុ គារវំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សត្តិមេ, ភិក្ខវេ, អបរិហានិយា ធម្មា។ កតមេ សត្ត? សត្ថុគារវតា ធម្មគារវតា សង្ឃគារវតា សិក្ខាគារវតា សមាធិគារវតា កល្យាណមិត្តតា សោវចស្សតា”តិ (អ. និ. ៧.៣៤)។

ហោតេវ ច តតោ បដិភានាបរិហានេន យថាបដិញ្ញាតបរិសមាបនំ។

អថ វា បសាទវត្ថូសុ បូជាយ បុញ្ញាតិសយភាវតោ។ វុត្តញ្ហិ តស្ស បុញ្ញាតិសយត្តំ –

“បូជារហេ បូជយតោ, ពុទ្ធេ យទិវ សាវកេ;
បបញ្ចសមតិក្កន្តេ, តិណ្ណសោកបរិទ្ទវេ។

“តេ តាទិសេ បូជយតោ, និព្ពុតេ អកុតោភយេ;
ន សក្កា បុញ្ញំ សង្ខាតុំ, ឥមេត្តមបិ កេនចី”តិ។ (ធ. ប. ១៩៥-១៩៦; អប. ថេរ ១.១០.១-២);

បុញ្ញាតិសយោ ច យថាធិប្បេតបរិសមាបនុបាយោ។ យថាហ –

“ឯស ទេវមនុស្សានំ, សព្ពកាមទទោ និធិ;
យំ យទេវាភិបត្ថេន្តិ, សព្ពមេតេន លព្ភតី”តិ។ (ខុ. បា. ៨.១០);

ឧបាយេសុ ច បដិបន្នស្ស ហោតេវ ការិយនិដ្ឋានំ។ រតនត្តយបូជា ហិ និរតិសយបុញ្ញក្ខេត្តសំពុទ្ធិយា អបរិមេយ្យប្បភាវោ បុញ្ញាតិសយោតិ ពហុវិធន្តរាយេបិ លោកសន្និវាសេ អន្តរាយនិពន្ធនសកលសំកិលេសវិទ្ធំសនាយ បហោតិ, ភយាទិឧបទ្ទវញ្ច និវារេតិ។ តស្មា សុវុត្តំ “សំវណ្ណនារម្ភេ រតនត្តយបណាមករណំ យថាបដិញ្ញាតសំវណ្ណនាយ អនន្តរាយេន បរិសមាបនត្ថន្តិ វេទិតព្ព”ន្តិ។

ឯវំ បន សប្បយោជនំ រតនត្តយវន្ទនំ កត្តុកាមោ បឋមំ តាវ ភគវតោ វន្ទនំ កាតុំ តម្មូលកត្តា សេសរតនានំ **“យោ កប្ប...បេ.... មហាការុណិកស្ស តស្សា”**តិ អាហ។ ឯត្ថ បន យស្សា ទេសនាយ សំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ, សា យស្មា ករុណាប្បធានា, ន សុត្តន្តទេសនា វិយ ករុណាបញ្ញាប្បធានា, នាបិ អភិធម្មទេសនា វិយ បញ្ញាប្បធានា, តស្មា ករុណាប្បធានមេវ ភគវតោ ថោមនំ អារទ្ធំ។ ឯសា ហិ អាចរិយស្ស បកតិ, យទិទំ អារម្ភានុរូបថោមនា។ តេនេវ សុត្តន្តទេសនាយ សំវណ្ណនារម្ភេ “ករុណាសីតលហទយំ, បញ្ញាបជ្ជោតវិហតមោហតម”ន្តិ ករុណាបញ្ញាប្បធានំ, អភិធម្មទេសនាយ សំវណ្ណនារម្ភេ “ករុណា វិយ សត្តេសុ, បញ្ញា យស្ស មហេសិនោ”តិ បញ្ញាប្បធានញ្ច ថោមនំ អារទ្ធំ។ ករុណាបញ្ញាប្បធានា ហិ សុត្តន្តទេសនា តេសំ តេសំ សត្តានំ អាសយានុសយាធិមុត្តិចរិយាទិភេទបរិច្ឆិន្ទនសមត្ថាយ បញ្ញាយ សត្តេសុ ច មហាករុណាយ តត្ថ សាតិសយប្បវត្តិតោ។ សុត្តន្តទេសនាយ ហិ មហាករុណាសមាបត្តិពហុលោ វេនេយ្យសន្តានេសុ តទជ្ឈាសយានុលោមេន គម្ភីរមត្ថបទំ បតិដ្ឋាបេសិ។ អភិធម្មទេសនា ច កេវលំ បញ្ញាប្បធានា បរមត្ថធម្មានំ យថាសភាវបដិវេធសមត្ថាយ បញ្ញាយ តត្ថ សាតិសយប្បវត្តិតោ។

វិនយទេសនា បន អាសយាទិនិរបេក្ខំ កេវលំ ករុណាយ បាកតិកសត្តេនបិ អសោតព្ពារហំ សុណន្តោ អបុច្ឆិតព្ពារហំ បុច្ឆន្តោ អវត្តព្ពារហញ្ច វទន្តោ ភគវា សិក្ខាបទំ បញ្ញបេសីតិ ករុណាប្បធានា។ តថា ហិ ឧក្កំសបរិយន្តគតហិរោត្តប្បោបិ ភគវា លោកិយសាធុជនេហិបិ បរិហរិតព្ពានិ “សិខរណីសី”តិអាទីនិ វចនានិ យថាបរាធញ្ច គរហវចនានិ វិនយបិដកទេសនាយ មហាករុណាសញ្ចោទិតមានសោ មហាបរិសមជ្ឈេ អភាសិ, តំតំសិក្ខាបទបញ្ញត្តិការណាបេក្ខាយ វេរញ្ជាទីសុ សារីរិកញ្ច ខេទមនុភោសិ។ តស្មា កិញ្ចាបិ ភូមន្តរបច្ចយាការសមយន្តរកថានំ វិយ វិនយបញ្ញត្តិយាបិ សមុដ្ឋាបិកា បញ្ញា អនញ្ញសាធារណតាយ អតិសយកិច្ចវតី, ករុណាយ កិច្ចំ បន តតោបិ អធិកន្តិ ករុណាប្បធានា វិនយទេសនា។ ករុណាព្យាបារាធិកតាយ ហិ ទេសនាយ ករុណាប្បធានតា។ តស្មា អារម្ភានុរូបំ ករុណាប្បធានមេវ ឯត្ថ ថោមនំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។

ករុណាគ្គហណេន ច អបរិមេយ្យប្បភាវា សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពា តំមូលកត្តា សេសពុទ្ធគុណានំ។ មហាករុណាយ វា ឆសុ អសាធារណញាណេសុ អញ្ញតរត្តា តំសហចរិតសេសាសាធារណញាណានម្បិ គហណសព្ភាវតោ សព្ពេបិ ពុទ្ធគុណា នយតោ ទស្សិតាវ ហោន្តិ។ ឯសោយេវ ហិ និរវសេសតោ ពុទ្ធគុណានំ ទស្សនុបាយោ យទិទំ នយគ្គាហោ។ អញ្ញថា កោ នាម សមត្ថោ ភគវតោ គុណេ អនុបទំ និរវសេសតោ ទស្សេតុំ។ តេនេវាហ –

> “ពុទ្ធោបិ ពុទ្ធស្ស ភណេយ្យ វណ្ណំ,
> កប្បម្បិ ចេ អញ្ញមភាសមានោ;
> ខីយេថ កប្បោ ចិរទីឃមន្តរេ,
> វណ្ណោ ន ខីយេថ តថាគតស្សា”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.៣០៤; ៣.១៤១; ម. និ. អដ្ឋ. ២.៤២៥);

តេនេវ ច អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេនបិ ពុទ្ធគុណបរិច្ឆេទនំ បតិអនុយុត្តេន “នោ ហេតំ, ភន្តេ”តិ បដិក្ខិបិត្វា “អបិច មេ, ភន្តេ, ធម្មន្វយោ វិទិតោ”តិ (ទី. និ. ២.១៤៦) វុត្តំ។ តស្មា “យោ កប្បកោដីហិបី”តិអាទិនា ករុណាមុខេន សង្ខេបតោ សកលសព្ពញ្ញុគុណេហិ ភគវន្តំ អភិត្ថវីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អយមេត្ថ សមុទាយត្ថោ។

អយំ បន អវយវត្ថោ – **យោ**តិ អនិយមវចនំ។ តស្ស “នាថោ”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ “កប្បកោដីហិបី”តិអាទិនា បន យាយ ករុណាយ សោ “មហាការុណិកោ”តិ វុច្ចតិ, តស្សា វសេន កប្បកោដិគណនាយបិ អប្បមេយ្យំ កាលំ លោកហិតត្ថាយ អតិទុក្ករំ ករោន្តស្ស ភគវតោ ទុក្ខានុភវនំ ទស្សេតិ។ ករុណាយ ពលេនេវ ហិ សោ ភគវា ហត្ថគតម្បិ និព្ពានំ បហាយ សំសារបង្កេ និមុគ្គំ សត្តនិកាយំ តតោ សមុទ្ធរណត្ថំ ចិន្តេតុម្បិ អសក្កុណេយ្យំ នយនជីវិតបុត្តភរិយទានាទិកំ អតិទុក្ករមកាសិ។ **កប្បកោដីហិបិ អប្បមេយ្យំ កាល**ន្តិ កប្បកោដិគណនាយបិ “ឯត្តកា កប្បកោដិយោ”តិ បមេតុំ អសក្កុណេយ្យំ កាលំ, កប្បកោដិគណនវសេនបិ បរិច្ឆិន្ទិតុមសក្កុណេយ្យត្តា អបរិច្ឆិន្នានិ កប្បសតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ កប្បកោដិវសេនេវ ហិ សោ កាលោ អប្បមេយ្យោ, អសង្ខ្យេយ្យវសេន បន បរិច្ឆិន្នោយេវ។ “កប្បកោដីហិបី”តិ **អបិ**សទ្ទោ កប្បកោដិវសេនបិ តាវ បមេតុំ ន សក្កា, បគេវ វស្សគណនាយាតិ ទស្សេតិ។ “អប្បមេយ្យំ កាល”ន្តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ “មាសមធីតេ, ទិវសំ ចរតី”តិអាទីសុ វិយ។ **ករោន្តោ អតិទុក្ករានី**តិ បញ្ចមហាបរិច្ចាគាទីនិ អតិទុក្ករានិ ករោន្តោ។ ឯវមតិទុក្ករានិ ករោន្តោ កឹ វិន្ទីតិ ចេ? **ខេទំ គតោ**, កាយិកំ ខេទមុបគតោ, បរិស្សមំ បត្តោតិ អត្ថោ, ទុក្ខមនុភវីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ទុក្ខញ្ហិ ខិជ្ជតិ សហិតុមសក្កុណេយ្យន្តិ “ខេទោ”តិ វុច្ចតិ។ **លោកហិតាយា**តិ “អនមតគ្គេ សំសារេ វដ្ដទុក្ខេន អច្ចន្តបីឡិតំ សត្តលោកំ តម្ហា ទុក្ខតោ មោចេត្វា និព្ពានសុខភាគិយំ ករិស្សាមី”តិ ឯវំ សត្តលោកស្ស ហិតករណត្ថាយាតិ អត្ថោ។ អស្ស ច “អតិទុក្ករានិ ករោន្តោ”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ លោកហិតាយ ខេទំ គតោតិ យោជនាយបិ នត្ថិ ទោសោ។ **មហាគណ្ឋិបទេ**បិ ហិ “អតិទុក្ករានិ ករោន្តោ ខេទំ គតោ, កិមត្ថន្តិ ចេ? លោកហិតាយា”តិ វុត្តំ។

យំ បន ឯវំ យោជនំ អសម្ភាវេន្តេន **កេនចិ** វុត្តំ “ន ហិ ភគវា លោកហិតាយ សំសារទុក្ខមនុភវតិ។ ន ហិ កស្សចិ ទុក្ខានុភវនំ លោកស្ស ឧបការំ អាវហតី”តិ, តំ តស្ស មតិមត្តំ។ ឯវំ យោជនាយបិ អតិទុក្ករានិ ករោន្តស្ស ភគវតោ ទុក្ខានុភវនំ លោកហិតករណត្ថាយាតិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ, ន តុ ទុក្ខានុភវនេនេវ លោកហិតសិទ្ធីតិ។ បឋមំ វុត្តយោជនាយបិ ហិ ន ទុក្ករករណមត្តេន លោកហិតសិទ្ធិ។ ន ហិ ទុក្ករំ ករោន្តោ កញ្ចិ សត្តំ មគ្គផលាទីសុ បតិដ្ឋាបេតិ, អថ ខោ តាទិសំ អតិទុក្ករំ កត្វា សព្ពញ្ញុភាវំ សច្ឆិកត្វា និយ្យានិកធម្មទេសនាយ មគ្គផលាទីសុ សត្តេ បតិដ្ឋាបេន្តោ លោកស្ស ហិតំ សាធេតិ។

កាមញ្ចេត្ថ សត្តសង្ខារភាជនវសេន តិវិធោ លោកោ, ហិតករណស្ស បន អធិប្បេតត្តា តំវិសយស្សេវ សត្តលោកស្ស វសេន អត្ថោ គហេតព្ពោ។ សោ ហិ លោកីយន្តិ ឯត្ថ បុញ្ញបាបានិ តំវិបាកោ ចាតិ “លោកោ”តិ វុច្ចតិ។ កត្ថចិ បន “សទេវាមរលោកគរុ”ន្តិអាទីសុ សមូហត្ថោបិ លោកសទ្ទោ សមុទាយវសេន លោកីយតិ បញ្ញាបីយតីតិ។ យំ បនេត្ថ **កេនចិ** វុត្តំ “ឥមិនា សត្តលោកញ្ច ជាតិលោកញ្ច សង្គណ្ហាតិ, តស្មា តស្ស សត្តលោកស្ស ឥធលោកបរលោកហិតំ, អតិក្កន្តបរលោកានំ វា ឧច្ឆិន្នលោកសមុទយានំ ឥធ ជាតិលោកេ ឱកាសលោកេ វា ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសង្ខាតញ្ច ហិតំ សម្បិណ្ឌេត្វា លោកស្ស, លោកានំ, លោកេ វា ហិតន្តិ សរូបេកសេសំ កត្វា លោកហិតមិច្ចេវាហា”តិ, ន តំ សារតោ បច្ចេតព្ពំ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារសង្ខអាតហិតស្សបិ សត្តលោកវិសយត្តា, សត្តលោកគ្គហណេនេវ ឧច្ឆិន្នមូលានំ ខីណាសវានម្បិ សង្គហិតត្តា។

សព្ពត្ថ “**កេនចិ**”តិ វុត្តេ “**វជិរពុទ្ធិដីកាកាយនា**”តិ គហេតព្ពំ។ “**មហាគណ្ឋិបទេ**”តិ វា “**មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ**”តិ វា “**ចូឡគណ្ឋិបទេ**”តិ វា វុត្តេ “**សីហឡគណ្ឋិបទេសូ**”តិ គហេតព្ពំ។ កេវលំ “**គណ្ឋិបទេ**”តិ វុត្តេ “**មាគធភាសាយ លិខិតេ គណ្ឋិបទេ**”តិ គហេតព្ពំ។

នាថោតិ លោកបដិសរណោ, លោកសាមី លោកនាយកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថា ហិ សព្ពានត្ថបអហារបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តុបការិតាយ អបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គិតាយ ច សព្ពសត្តុត្តមោ ភគវា អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឯកបដិសរណោ បតិដ្ឋា។ អថ វា នាថតីតិ **នាថោ,** វេនេយ្យានំ ហិតសុខំ មេត្តាយនវសេន អាសីសតិ បត្ថេតីតិ អត្ថោ។ អថ វា នាថតិ វេនេយ្យគតេ កិលេសេ ឧបតាបេតីតិ អត្ថោ, នាថតីតិ វា យាចតីតិ អត្ថោ។ ភគវា ហិ “សាធុ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ កាលេន កាលំ អត្តសម្បត្តិំ បច្ចវេក្ខេយ្យា”តិអាទិនា (អ. និ. ៨.៧) សត្តានំ តំ តំ ហិតបដិបត្តិំ យាចិត្វាបិ ករុណាយ សមុស្សាហិតោ តេ តត្ថ និយោជេតិ។ បរមេន វា ចិត្តិស្សរិយេន សមន្នាគតោ សព្ពសត្តេ គុណេហិ ឦសតិ អភិភវតីតិ បរមិស្សរោ ភគវា “នាថោ”តិ វុច្ចតិ។ សព្ពោបិ ចាយមត្ថោ សទ្ទសត្ថានុសារតោ វេទិតព្ពោ។

មហាការុណិកស្សាតិ យោ ករុណាយ កម្បិតហទយត្តា លោកហិតត្ថំ អតិទុក្ករកិរិយាយ អនេកប្បការំ តាទិសំ សំសារទុក្ខមនុភវិត្វា អាគតោ, តស្ស មហាការុណិកស្សាតិ អត្ថោ។ តត្ថ កិរតីតិ **ករុណា,** បរទុក្ខំ វិក្ខិបតិ អបនេតីតិ អត្ថោ។ ទុក្ខិតេសុ វា កិរីយតិ បសារីយតីតិ ករុណា។ អថ វា កិណាតីតិ ករុណា, បរទុក្ខេ សតិ ការុណិកំ ហឹសតិ វិពាធេតិ, វិនាសេតិ វា បរស្ស ទុក្ខន្តិ អត្ថោ។ បរទុក្ខេ សតិ សាធូនំ កម្បនំ ហទយខេទំ ករោតីតិ វា ករុណា។ អថ វា កមិតិ សុខំ, តំ រុន្ធតីតិ ករុណា។ ឯសា ហិ បរទុក្ខាបនយនកាមតាលក្ខណា អត្តសុខនិរបេក្ខតាយ ការុណិកានំ សុខំ រុន្ធតិ វិពាធេតីតិ។ ករុណាយ និយុត្តោតិ ការុណិកោ យថា “ទោវារិកោ”តិ។ យថា ហិ ទ្វារដ្ឋានតោ អញ្ញត្ថ វត្តមានោបិ ទ្វារបដិពទ្ធជីវិកោ បុរិសោ ទ្វារានតិវត្តវុត្តិតាយ ទ្វារេ និយុត្តោតិ “ទោវារិកោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ ភគវា មេត្តាទិវសេន ករុណាវិហារតោ អញ្ញត្ថ វត្តមានោបិ ករុណានតិវត្តវុត្តិតាយ ករុណាយ និយុត្តោតិ “ការុណិកោ”តិ វុច្ចតិ។ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ ហិ យាវ មហាបរិនិព្ពានា លោកហិតត្ថមេវ លោកនាថា តិដ្ឋន្តិ។ មហន្តោ ការុណិកោតិ មហាការុណិកោ។ សតិបិ ភគវតោ តទញ្ញគុណានម្បិ វសេន មហន្តភាវេ ការុណិកសទ្ទសន្និធានេន វុត្តត្តា ករុណាវសេនេត្ថ មហន្តភាវោ វេទិតព្ពោ យថា “មហាវេយ្យាករណោ”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា “មហាការុណិកស្សា”តិ ឥមិនា បទេន បុគ្គលាធិដ្ឋានេន សត្ថុ មហាករុណា វុត្តា ហោតិ។

អថ វា ករុណា ករុណាយនំ សីលំ បកតិ ឯតស្សាតិ **ការុណិកោ,** បថវីផស្សាទយោ វិយ កក្ខឡផុសនាទិសភាវា ករុណាយនសភាវោ សភាវភូតករុណោតិ អត្ថោ។ សេសំ បុរិមសទិសមេវ។ អថ វា មហាវិសយតាយ មហានុភាវតាយ មហាពលតាយ ច មហតី ករុណាតិ **មហាករុណា**។ ភគវតោ ហិ ករុណា និរវសេសេសុ សត្តេសុ បវត្តតិ, បវត្តមានា ច អនញ្ញសាធារណា បវត្តតិ, ទិដ្ឋធម្មិកាទិភេទញ្ច មហន្តមេវ សត្តានំ ហិតសុខំ ឯកន្តតោ និប្ផាទេតិ, មហាករុណាយ និយុត្តោតិ **មហាការុណិកោ**តិ សព្ពំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អថ វា មហតី បសត្ថា ករុណា អស្ស អត្ថីតិ មហាការុណិកោ។ បូជាវចនោ ហេត្ថ មហន្តសទ្ទោ “មហាបុរិសោ”តិអាទីសុ វិយ។ បសត្ថា ច ភគវតោ ករុណា មហាករុណាសមាបត្តិវសេនបិ បវត្តិតោ អនញ្ញសាធារណត្តាតិ។

ឯវំ ករុណាមុខេន សង្ខេបតោ សកលសព្ពញ្ញុគុណេហិ ភគវន្តំ ថោមេត្វា ឥទានិ សទ្ធម្មំ ថោមេតុំ “**អសម្ពុធ**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អសម្ពុធ**ន្តិ បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោ, តស្ស អសម្ពុជ្ឈន្តោ អប្បដិវិជ្ឈន្តោតិ អត្ថោ, យថាសភាវំ អប្បដិវិជ្ឈនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ ហេតុអត្ថោ ហេត្ថ អន្តសទ្ទោ “បឋន្តោ និសីទតី”តិអាទីសុ វិយ។ **យ**ន្តិ បុព្ពកាលកិរិយាយ អនិយមតោ កម្មនិទ្ទេសោ។ **ពុទ្ធនិសេវិត**ន្តិ តស្ស វិសេសនំ។ តត្ថ ពុទ្ធសទ្ទស្ស តាវ “ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ, ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ”តិអាទិនា (មហានិ. ១៩២) និទ្ទេសនយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា សវាសនាយ អញ្ញាណនិទ្ទាយ អច្ចន្តវិគមតោ, ពុទ្ធិយា វា វិកសិតភាវតោ ពុទ្ធវាតិ **ពុទ្ធោ** ជាគរណវិកសនត្ថវសេន។ អថ វា កស្សចិបិ ញេយ្យធម្មស្ស អនវពុទ្ធស្ស អភាវេន ញេយ្យវិសេសស្ស កម្មភាវេន អគ្គហណតោ កម្មវចនិច្ឆាយ អភាវេន អវគមនត្ថវសេនេវ កត្តុនិទ្ទេសោ លព្ភតីតិ ពុទ្ធវាតិ ពុទ្ធោ។ អត្ថតោ បន បារមិតាបរិភាវិតោ សយម្ភូញាណេន សហ វាសនាយ វិហតវិទ្ធំសិតនិរវសេសកិលេសោ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមេយ្យគុណគណាធារោ ខន្ធសន្តានោ ពុទ្ធោ។ យថាហ “ពុទ្ធោតិ យោ សោ ភគវា សយម្ភូ អនាចរិយកោ បុព្ពេ អននុស្សុតេសុ ធម្មេសុ សាមំ សច្ចានិ អភិសម្ពុជ្ឈិ, តត្ថ ច សព្ពញ្ញុតំ បត្តោ ពលេសុ ច វសីភាវ”ន្តិ (មហានិ. ១៩២; ចូឡនិ. បារាយនត្ថុតិគាថានិទ្ទេស ៩៧; បដិ. ម. ១.១៦១)។ តេន ឯវំ និរុបមប្បភាវេន ពុទ្ធេន និសេវិតំ គោចរាសេវនាភាវនាសេវនាហិ យថារហំ និសេវិតំ អនុភូតន្តិ អត្ថោ។

តត្ថ និព្ពានំ គោចរាសេវនាវសេនេវ និសេវិតំ, មគ្គោ បន អត្តនា ភាវិតោ ច ភាវនាសេវនាវសេន សេវិតោ, បរេហិ ឧប្បាទិតានិ បន មគ្គផលានិ ចេតោបរិយញ្ញាណាទិនា យទា បរិជានាតិ, អត្តនា ឧប្បាទិតានិ វា បច្ចវេក្ខណញ្ញាណេន បរិច្ឆិន្ទតិ, តទា គោចរាសេវនាវសេនបិ សេវិតានិ ហោន្តិយេវ។ ឯត្ថ ច បរិយត្តិធម្មស្សបិ បរិយាយតោ ធម្មគ្គហណេន គហណេ សតិ សោបិ ទេសនាសម្មសនញាណគោចរតាយ គោចរាសេវនាយ សេវិតោតិ សក្កា គហេតុំ។ “អភិធម្មនយសមុទ្ទំ អធិគច្ឆតិ, តីណិ បិដកានិ សម្មសី”តិ ច អដ្ឋកថាយំ វុត្តត្តា បរិយត្តិធម្មស្សបិ សច្ឆិកិរិយាយ សម្មសនបរិយាយោ លព្ភតីតិ យំ អសម្ពុធំ អសម្ពុជ្ឈន្តោ អសច្ឆិករោន្តោតិ អត្ថសម្ភវតោ សោបិ តេន វុត្តោ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តម្បិ ច អប្បដិវិជ្ឈន្តោ ភវាភវំ គច្ឆតិ, បរិញ្ញាតធម្មវិនយោ បន តទត្ថបដិបត្តិយា សម្មាបដិបន្នោ ន ចិរស្សេវ ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យោ ឥមស្មិំ ធម្មវិនយេ, អប្បមត្តោ វិហស្សតិ;
បហាយ ជាតិសំសារំ, ទុក្ខស្សន្តំ ករិស្សតី”តិ។ (ទី. និ. ២.១៨៥; សំ. និ. ១.១៨៥);

ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ មគ្គផលនិព្ពានានិ បច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកេហិបិ គោចរាសេវនាទិនា សេវិតានិ ហោន្តិ, តថាបិ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន “ពុទ្ធនិសេវិត”ន្តិ វុត្តំ។ **កេនចិ** បន ពុទ្ធសទ្ទស្ស សាមញ្ញតោ ពុទ្ធានុពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធានម្បិ ឯត្ថេវ សង្គហោ វុត្តោ។

ភវាភវន្តិ អបរកាលកិរិយាយ កម្មនិទ្ទេសោ, ភវតោ ភវន្តិ អត្ថោ។ អថ វា **ភវាភវ**ន្តិ សុគតិទុគ្គតិវសេន ហីនបណីតវសេន ច ខុទ្ទកំ មហន្តញ្ច ភវន្តិ អត្ថោ។ វុទ្ធត្ថោបិ ហិ អ-ការោ ទិស្សតិ “អសេក្ខា ធម្មា”តិអាទីសុ វិយ។ តស្មា **អភវោ**តិ មហាភវោ វុច្ចតិ។ អថ វា **ភវោ**តិ វុឌ្ឍិ, **អភវោ**តិ ហានិ។ **ភវោ**តិ វា សស្សតទិដ្ឋិ, **អភវោ**តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិ។ វុត្តប្បការោ ភវោ ច អភវោ ច ភវាភវោ។ តំ ភវាភវំ។ **គច្ឆតី**តិ អបរកាលកិរិយានិទ្ទេសោ។ **ជីវលោកោ**តិ សត្តលោកោ។ ជីវគ្គហណេន ហិ សង្ខារភាជនលោកំ និវត្តេតិ តស្ស ភវាភវគមនាសម្ភវតោ។ នមោ អត្ថូតិ បាឋសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។

អវិជ្ជាទិកិលេសជាលវិទ្ធំសិនោតិ ធម្មវិសេសនំ។ តត្ថ អវិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ **អវិជ្ជា**។ បូរេតុំ អយុត្តដ្ឋេន កាយទុច្ចរិតាទិ អវិន្ទិយំ នាម, អលទ្ធព្ពន្តិ អត្ថោ។ តព្ពិបរីតតោ កាយសុចរិតាទិ វិន្ទិយំ នាម, តំ វិន្ទិយំ ន វិន្ទតីតិ វា អវិជ្ជា, ខន្ធានំ រាសដ្ឋំ, អាយតនានំ អាយតនដ្ឋំ, ធាតូនំ សុញ្ញតដ្ឋំ, ឥន្ទ្រិយានំ អធិបតិយដ្ឋំ, សច្ចានំ តថដ្ឋំ អវិទិតំ ករោតីតិ វា អវិជ្ជា, ទុក្ខាទីនំ បីឡនាទិវសេន វុត្តំ ចតុព្ពិធំ អត្ថំ អវិទិតំ ករោតីតិបិ អវិជ្ជា, អន្តវិរហិតេ សំសារេ សព្ពយោនិគតិភវវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសេសុ សត្តេ ជវាបេតីតិ វា អវិជ្ជា, បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានេសុបិ ឥត្ថិបុរិសាទីសុ ជវតិ, វិជ្ជមានេសុបិ ខន្ធាទីសុ ន ជវតីតិ វា អវិជ្ជា។ សា អាទិ យេសំ តណ្ហាទីនំ តេ អវិជ្ជាទយោ, តេយេវ កិលិស្សន្តិ ឯតេហិ សត្តាតិ **កិលេសា**, តេយេវ ច សត្តានំ ពន្ធនដ្ឋេន ជាលសទិសាតិ **ជាលំ**, តំ វិទ្ធំសេតិ សព្ពសោ វិនាសេតិ សីលេនាតិ អវិជ្ជាទិកិលេសជាលវិទ្ធំសី។ ននុ ចេត្ថ សបរិយត្តិកោ នវលោកុត្តរធម្មោ អធិប្បេតោ, តត្ថ ច មគ្គោយេវ កិលេសេ វិទ្ធំសេតិ, នេតរេតិ ចេ? វុច្ចតេ។ មគ្គស្សបិ និព្ពានមាគម្ម កិលេសវិទ្ធំសនតោ និព្ពានម្បិ កិលេសេ វិទ្ធំសេតិ នាម, មគ្គស្ស កិលេសវិទ្ធំសនកិច្ចំ ផលេន និប្ផន្នន្តិ ផលម្បិ “កិលេសវិទ្ធំសី”តិ វុច្ចតិ។ បរិយត្តិធម្មោបិ កិលេសវិទ្ធំសនស្ស បច្ចយត្តា “កិលេសវិទ្ធំសី”តិ វត្តុមរហតីតិ ន កោចិ ទោសោ។

ធម្មវរស្ស តស្សាតិ បុព្ពេ អនិយមិតស្ស និយមវចនំ។ តត្ថ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ចតូសុ អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតីតិ **ធម្មោ**។

“យេ កេចិ ធម្មំ សរណំ គតាសេ, ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមិំ;
បហាយ មានុសំ ទេហំ, ទេវកាយំ បរិបូរេស្សន្តី”តិ។ (ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧) –

ហិ វុត្តំ។ សំសារទុក្ខេ វា អបតមានេ កត្វា ធារេតីតិ ធម្មោ មគ្គផលុប្បត្តិយា សត្តក្ខត្តុបរមតាទិវសេន សំសារស្ស បរិច្ឆិន្នត្តា។ អបាយាទិនិព្ពត្តកកិលេសវិទ្ធំសនញ្ចេត្ថ ធារណំ។ ឯវញ្ច កត្វា អរិយមគ្គោ តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយ និព្ពានញ្ចាតិ ឧភយមេវ និប្បរិយាយតោ ធារេតិ, អរិយផលំ បន តំសមុច្ឆិន្នកិលេសបដិប្បស្សម្ភនេន តទនុគុណតាយ, បរិយត្តិធម្មោ តទធិគមហេតុតាយាតិ ឧភយំ បរិយាយតោ ធារេតីតិ វេទិតព្ពំ។ វុត្តប្បការោ ធម្មោយេវ អត្តនោ ឧត្តរិតរាភាវេន វរោ បវរោ អនុត្តរោតិ **ធម្មវរោ**, តស្ស ធម្មវរស្ស នមោ អត្ថូតិ សម្ពន្ធោ។ ឯត្តាវតា ចេត្ថ អម្ហេហិ សារត្ថោ បកាសិតោ។ យំ បនេត្ថ **កេនចិ** បបញ្ចិតំ, អម្ហេហិ ច តេន ន ទស្សិតំ, ន តំ សារតោ បច្ចេតព្ពំ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពំ។ តស្មា ឥតោ បដ្ឋាយ ឯត្តកម្បិ អវត្វា សារត្ថមេវ ទស្សយិស្សាម។ យត្ថ បន **កេនចិ** អច្ចន្តវិរុទ្ធំ លិខិតំ, តម្បិ កត្ថចិ ទស្សយិស្សាម។ ឯត្ថ ច “អវិជ្ជាទិកិលេស

ជាលវិទ្ធំសិនោ’’តិ ឯតេន ស្វាក្ខាតតាទីហិ ធម្មំ ថោមេតិ, ‘‘ធម្មវរស្សា’’តិ ឯតេន អញ្ញស្ស វិសិដ្ឋស្ស អភាវទីបនតោ បរិបុណ្ណតាយ។ បឋមេន វា បហានសម្បទំ ធម្មស្ស ទស្សេតិ, ទុតិយេន បភាវសម្បទំ។

ឯវំ សង្ខេបេនេវ សព្ពធម្មគុណេហិ សទ្ធម្មំ ថោមេត្វា ឥទានិ អរិយសង្ឃំ ថោមេតុំ **‘‘គុណេហី’’**តិអាទិមាហ។ ‘‘គុណេហី’’តិ បទស្ស ‘‘យុត្តោ’’តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ ឥទានិ យេហិ គុណេហិ យុត្តោ, តេ ទស្សេន្តោ **‘‘សីលសមាធី’’**តិអាទិមាហ។ តត្ថ ចតុបារិសុទ្ធិសីលាទិ **‘‘សីល’’**ន្តិ វុច្ចតិ។ **សមាធី**តិ បឋមជ្ឈានាទិ។ សមាធិសីសេន ហិ បឋមជ្ឈានាទយោ វុត្តា។ **បញ្ញា**តិ មគ្គបញ្ញា។ វិមុត្តិ ច វិមុត្តិញាណញ្ច វិមុត្តិវិមុត្តិញាណន្តិ វត្តព្ពេ ឯកទេសសរូបេកសេសនយេន ‘‘វិមុត្តិញាណ’’ន្តិ វុត្តំ។ អាទិសទ្ទបរិយាយេន បភុតិសទ្ទេន វា វិមុត្តិគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ **វិមុត្តី**តិ ផលំ។ **វិមុត្តិញាណ**ន្តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ **បភុតិ**-សទ្ទេន ឆឡភិញ្ញាចតុបដិសម្ភិទាទយោ គុណា សង្គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច សីលាទយោ គុណា លោកិយា លោកុត្តរា ច យថាសម្ភវំ និទ្ទិដ្ឋាតិ វេទិតព្ពា។ យំ បនេត្ថ **កេនចិ** វុត្តំ ‘‘សីលាទយោ កិញ្ចាបិ លោកិយលោកុត្តរា យថាសម្ភវំ លព្ភន្តិ, តថាបិ អន្តេ ‘អរិយសង្ឃ’ន្តិ វចនតោ សីលាទយោ ចត្តារោ ធម្មក្ខន្ធា លោកុត្តរាវា’’តិ, តំ តស្ស មតិមត្តំ។ ន ហិ អរិយសង្ឃស្ស លោកិយគុណេហិបិ ថោមនាយ កោចិ ទោសោ ទិស្សតិ, សព្ពញ្ញុពុទ្ធស្សបិ តាវ លោកិយលោកុត្តរគុណេហិ ថោមនា ហោតិ, កិមង្គំ បន អរិយសង្ឃស្សាតិ។

កុសលត្ថិកានំ ជនានំ បុញ្ញស្ស វុទ្ធិយា ខេត្តសទិសត្តា ខេត្តន្តិ អាហ **‘‘ខេត្តំ ជនានំ កុសលត្ថិកាន’’**ន្តិ។ ខិត្តំ ពីជំ មហប្ផលភាវករណេន តាយតីតិ ហិ ខេត្តំ, បុព្ពណ្ណាបរណ្ណវិរុហនភូមិ, តំសទិសត្តា អរិយសង្ឃោបិ ‘‘ខេត្ត’’ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមិនា អរិយសង្ឃស្ស អនុត្តរបុញ្ញក្ខេត្តភាវំ ទីបេតិ។ ‘‘អនុត្តរំ បុញ្ញក្ខេត្តំ លោកស្សា’’តិ ហិ វុត្តំ។ **ត**ន្តិ បុព្ពេ ‘‘យោ’’តិ អនិយមេន វុត្តស្ស និយមវចនំ។ **អរិយសង្ឃ**ន្តិ ឯត្ថ អារកត្តា កិលេសេហិ, អនយេ ន ឥរិយនតោ, អយេ ច ឥរិយនតោ អរិយា និរុត្តិនយេន។ អថ វា សទេវកេន លោកេន សរណន្តិ អរណីយតោ ឧបគន្តព្ពតោ ឧបគតានញ្ច តទត្ថសិទ្ធិតោ អរិយា។ អរិយានំ សង្ឃោ សមូហោតិ **អរិយសង្ឃោ**។ អថ វា អរិយោ ច សោ យថាវុត្តនយេន សង្ឃោ ច ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតភាវតោតិ អរិយសង្ឃោ, អដ្ឋ អរិយបុគ្គលា។ តំ អរិយសង្ឃំ។ ភគវតោ អបរភាគេ ពុទ្ធធម្មរតនានម្បិ សមធិគមោ សង្ឃរតនាធីនោតិ អរិយសង្ឃស្ស ពហូបការតំ ទស្សេតុំ ឥធេវ **‘‘សិរសា នមាមី’’**តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯវំ គាថាត្តយេន សង្ខេបតោ សកលគុណសំកិត្តនមុខេន រតនត្តយស្ស បណាមំ កត្វា ឥទានិ តំ និបច្ចការំ យថាធិប្បេតេ បយោជនេ បរិណាមេន្តោ អាហ **‘‘ឥច្ចេវ’’**មិច្ចាទិ។ ឥច្ចេវំ យថាវុត្តនយេន **អច្ចន្តំ** ឯកន្តេន **នមស្សនេយ្យំ** នមស្សិតព្ពំ រតនត្តយំ **នមស្សមានោ** កាយវាចាចិត្តេហិ វន្ទមានោ អហំ វិបុលំ យំ បុញ្ញាភិសន្ទំ អលត្ថន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ ពុទ្ធាទយោ រតិជននដ្ឋេន **រតនំ**។ តេសញ្ហិ ‘‘ឥតិបិ សោ ភគវា’’តិអាទិនា យថាភូតគុណេ អាវជ្ជេន្តស្ស អមតាធិគមហេតុភូតំ អនប្បកំ បីតិបាមោជ្ជំ ឧប្បជ្ជតិ។ យថាហ –

‘‘យស្មិំ, មហានាម, សមយេ អរិយសាវកោ តថាគតំ អនុស្សរតិ, នេវស្ស តស្មិំ សមយេ រាគបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន ទោសបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ន មោហបរិយុដ្ឋិតំ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតមេវស្ស តស្មិំ សមយេ ចិត្តំ ហោតិ, ឧជុគតចិត្តោ ខោ បន, មហានាម, អរិយសាវកោ លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទំ, លភតិ ធម្មូបសំហិតំ បាមោជ្ជំ, បមុទិតស្ស បីតិ ជាយតី’’តិអាទិ (អ. និ. ១១.១១)។

ចិត្តីកតាទិភាវោ វា រតនដ្ឋោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

‘‘ចិត្តីកតំ មហគ្ឃញ្ច, អតុលំ ទុល្លភទស្សនំ;
អនោមសត្តបរិភោគំ, រតនំ តេន វុច្ចតី’’តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៣៣);

ចិត្តីកតភាវាទយោ ច អនញ្ញសាធារណា ពុទ្ធាទីសុយេវ លព្ភន្តីតិ។

‘‘បុញ្ញាភិសន្ទន្តិ បុញ្ញរាសី បុញ្ញប្បវត្តំ វា’’តិ **មហាគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** បន **ចូឡគណ្ឋិបទេ** ច ‘‘បុញ្ញាភិសន្ទន្តិ បុញ្ញាភិនិសំស’’ន្តិបិ អត្ថោ វុត្តោ។ **បុញ្ញាភិសន្ទ**ន្តិ បុញ្ញនទី, បុញ្ញប្បវាហន្តិ ឯវំ បនេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អវិច្ឆេទេន បវត្តិយមានញ្ហិ បុញ្ញំ អភិសន្ទនដ្ឋេន ‘‘បុញ្ញាភិសន្ទោ’’តិ វុច្ចតិ។ តេនេវ សារត្ថបកាសិនិយា សំយុត្តនិកាយដ្ឋកថាយ (សំ. និ. អដ្ឋ. ៣.៥.១០២៧) –

‘‘ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, បុញ្ញាភិសន្ទា កុសលាភិសន្ទា សុខស្សាហារា។ កតមេ ចត្តារោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, អរិយសាវកោ ពុទ្ធេ អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតោ ហោតិ ‘ឥតិបិ សោ ភគវា…បេ…. ពុទ្ធោ ភគវា’តិ,

អយំ បឋមោ បុញ្ញាភិសន្ទោ កុសលាភិសន្ទោ សុខស្សាហារោ”តិ (សំ. និ. ៥.១០២៧) –

ឯវមាទិកាយ បាឡិយា អត្ថំ ទស្សេន្តោ “បុញ្ញាភិសន្ទាតិ កុសលាភិសន្ទាតិ បុញ្ញនទិយោ កុសលនទិយោ”តិ វុត្តំ។ យំ បន **គណ្ឋិបទេ** វុត្តំ “បុញ្ញាភិសន្ទន្តិ បុញ្ញផល”ន្តិ, តំ ន សុន្ទរំ ។ ន ហិ រតនត្តយំ នមស្សមានោ តស្មិំ ខណេ បុញ្ញផលំ អលត្ថ, កិន្តុ អនប្បកំ បុញ្ញរាសឹ តទា អលភិ, តស្ស ច ផលំ បរលោកភាគី, ទិដ្ឋធម្មេ តុ អន្តរាយ វិឃាតោ តស្ស ច បុញ្ញស្ស អានិសំសមត្តកំ, “តស្សានុភាវេន ហតន្តរាយោ”តិ ច វុត្តំ, ន ច បុញ្ញផលេ អនុប្បន្នេ តស្សានុភាវេន ហតន្តរាយភាវោ ន សិជ្ឈតិ, ន ចេតំ តស្មិំយេវ ខណេ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ អហោសិ។ តស្មា តស្ស មហតោ បុញ្ញប្បវាហស្ស អានុភាវេន ហតន្តរាយោតិ អយមេវ អត្ថោ យុជ្ជតិ។ អថាបិ បណាមកិរិយាយ ជនិតត្តា បុញ្ញមេវ បុញ្ញផលន្តិ តស្សាធិប្បាយោ សិយា, ឯវំ សតិ យុជ្ជេយ្យ។ សោ ច បុញ្ញប្បវាហោ ន អប្បមត្តកោ, អថ ខោ មហន្តោយេវាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“វិបុល”**ន្តិ, មហន្តំ អនប្បកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អលត្ថ**ន្តិ អលភឹ, បាបុណិន្តិ អត្ថោ។

តស្សានុភាវេនាតិ តស្ស យថាវុត្តស្ស បុញ្ញប្បវាហស្ស អានុភាវេន ពលេន។ **ហតន្តរាយោ**តិ តំតំសម្បត្តិយា វិពន្ធនវសេន សត្តសន្តានស្ស អន្តរេ វេមជ្ឈេ ឯតិ អាគច្ឆតីតិ អន្តរាយោ, ទិដ្ឋធម្មិកាទិអនត្ថោ។ បណាមបយោជនេ វុត្តវិធិនា ហតោ វិទ្ធស្តោ អន្តរាយោ ឧបទ្ទវោ អស្សាតិ ហតន្តរាយោ។ អស្ស “វណ្ណយិស្សំ វិនយ”ន្តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ, ហតន្តរាយោ ហុត្វា វិនយំ វណ្ណយិស្សន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯតេន តស្ស បុញ្ញប្បវាហស្ស អត្តនោ បសាទសម្បត្តិយា រតនត្តយស្ស ច ខេត្តភាវសម្បត្តិយា អត្ថសំវណ្ណនាយ ឧបឃាតកឧបទ្ទវានំ ហននេ សមត្ថតំ ទីបេតិ។

ឯវំ រតនត្តយស្ស និបច្ចការករណេ បយោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ យស្ស វិនយបិដកស្ស អត្ថំ សំវណ្ណេតុកាមោ, តស្ស តាវ ភគវតោ សាសនស្ស មូលបតិដ្ឋានភាវំ ទស្សេត្វា តម្បិ ថោមេន្តោ អាហ **“យស្មិំ ឋិតេ”**តិអាទិ។ អដ្ឋិតស្ស សុសណ្ឋិតស្ស ភគវតោ សាសនំ យស្មិំ ឋិតេ បតិដ្ឋិតំ ហោតីតិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **យស្មិ**ន្តិ យស្មិំ វិនយបិដកេ។ **ឋិតេ**តិ បាឡិតោ ច អត្ថតោ ច អនូនំ ហុត្វា លជ្ជីបុគ្គលេសុ បវត្តនដ្ឋេន ឋិតេតិ អត្ថោ។ **សាសន**ន្តិ អធិសីលអធិចិត្តអធិបញ្ញាសង្ខាតសិក្ខត្តយសង្គហិតំ សាសនំ។ **អដ្ឋិតស្សា**តិ កាមសុខល្លិកត្តកិលមថានុយោគសង្ខាតេ អន្តទ្វយេ អដ្ឋិតស្សាតិ អត្ថោ។ “អប្បតិដ្ឋំ ខ្វាហំ, អាវុសោ, អនាយូហំ ឱឃមតរិ”ន្តិ (សំ. និ. ១.១) ហិ វុត្តំ។ អយញ្ហត្ថោ តីសុបិ **សីហឡគណ្ឋិបទេសុ** វុត្តោយេវ។ **គណ្ឋិបទេ** បន “អដ្ឋិតស្សាតិ បរិនិព្ពុតស្សបិ ភគវតោ”តិ វុត្តំ។

បតិដ្ឋិតំ ហោតីតិ តេសុយេវ លជ្ជីបុគ្គលេសុ បវត្តនដ្ឋេន បតិដ្ឋិតំ ហោតិ។ **សុសណ្ឋិតស្សា**តិ ឯត្ថ តាវ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** ឥទំ វុត្តំ “ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណអសីតិអនុព្យញ្ជនេហិ សមន្នាគមនវសេន សុសណ្ឋានស្សាតិ អត្ថោ។ អនេន អស្ស រូបកាយសម្បត្តិំ និទស្សេតី”តិ។ **គណ្ឋិបទេ** បន “យថាឋានេ បតិដ្ឋិតេហិ លក្ខណេហិ សមន្នាគតត្តា រូបកាយេន សុសណ្ឋិតោ, កាយវង្កាទិរហិតត្តា តាទិលក្ខណសមន្នាគតត្តា ច នាមកាយេនបី”តិ វុត្តំ។ **កេនចិ** បន “ចតុព្រហ្មវិហារវសេន សត្តេសុ សុដ្ឋុ សម្មា ច ឋិតស្សាតិ អត្ថវសេន វា សុសណ្ឋិតស្ស។ សុសណ្ឋិតត្តា ហេស កេវលំ សត្តានំ ទុក្ខំ អបនេតុកាមោ ហិតំ ឧបសំហរិតុកាមោ សម្បត្តិយា ច បមុទិតោ អបក្ខបតិតោ ច ហុត្វា វិនយំ ទេសេតិ។ តស្មា ឥមស្មិំ វិនយសំវណ្ណនាធិការេ សារុប្បាយ ថុតិយា ថោមេន្តោ អាហ ‘សុសណ្ឋិតស្ស’”តិ វត្វា **“គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តត្ថោ អធិប្បេតាធិការានុរូបោ ន ហោតី”តិ វុត្តំ។ អយំ បនេត្ថ អម្ហាកំ ខន្តិ – យថាវុត្តកាមសុខល្លិកាទិអន្តទ្វយេ អដ្ឋិតត្តាយេវ មជ្ឈិមាយ បដិបទាយ សម្មា ឋិតត្តា សុសណ្ឋិតស្សាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោតិ។ ឯវញ្ហិ សតិ អារម្ភានុរូបថោមនា កតា ហោតិ យថាវុត្តអន្តទ្វយំ វិវជ្ជេត្វា មជ្ឈិមាយ បដិបទាយ វិនយបញ្ញត្តិយាយេវ យេភុយ្យេន បកាសនតោ។

តន្តិ បុព្ពេ “យស្មិ”ន្តិ អនិយមេត្វា វុត្តស្ស និយមវចនំ, តស្ស “វិនយ”ន្តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **អសម្មិស្ស**ន្តិ ភាវនប៉ុំសកនិទ្ទេសោ, និកាយន្តរលទ្ធីហិ អសម្មិស្សំ កត្វា អនាកុលំ កត្វា វណ្ណយិស្សន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា អនុរូបស្ស កាលមត្តស្សបិ ធម្មសេនាបតិសារិបុត្តត្ថេរសទិសេនបិ ទុវិញ្ញេយ្យភាវតោ កេវលំ ពុទ្ធវិសយំ វិនយបិដកំ អត្តនោ ពលេន វណ្ណយិស្សាមីតិ វចនមត្តម្បិ អញ្ញេហិ វត្តមសក្កុណេយ្យត្តា **“និស្សាយ បុព្ពាចរិយានុភាវ”**ន្តិ អាហ។ បុព្ពាចរិយានុភាវោ នាម អត្ថតោ បុព្ពាចរិយេហិ សំវណ្ណិតា អដ្ឋកថា, តតោយេវ ច “បុព្ពាចរិយានុភាវោ អដ្ឋកថា”តិ សព្ពត្ថ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ តស្មា បុព្ពាចរិយេហិ សំវណ្ណិតំ អដ្ឋកថំ និស្សាយ វណ្ណយិស្សំ, ន អត្តនោយេវ ពលំ និស្សាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

អថ “បោរាណដ្ឋកថាសុ វិជ្ជមានាសុ បុន វិនយសំវណ្ណនាយ កិំ បយោជន”ន្តិ យោ វទេយ្យ, តស្ស បោរាណដ្ឋកថាយ អនូនភាវំ អត្តនោ ច សំវណ្ណនាយ បយោជនំ ទស្សេន្តោ **“កាមញ្ច”**តិអាទិមាហ។ **កាម**ន្តិ ឯកន្តេន, យថិច្ឆកំ វា, សព្ពសោតិ វុត្តំ ហោតិ, តស្ស “សំវណ្ណិតោ”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ កាមំ សំវណ្ណិតោយេវ, នោ

ន សំវណ្ណិតោតិ អត្ថោ។ កេហិ បន សោ វិនយោ សំវណ្ណិតោតិ អាហ “**បុព្ពាចរិយាសភេហី**”តិ។ មហាកស្សបត្ថេរាទយោ បុព្ពាចរិយា ឯវ អកម្បិយដ្ឋេន ឧត្តមដ្ឋេន ច អាសភា, តេហិ បុព្ពាចរិយាសភេហីតិ វុត្តំ ហោតិ។ កីទិសា បនេតេ បុព្ពាចរិយាតិ អាហ “**ញាណម្ពុ**”តិអាទិ។ អគ្គមគ្គញាណសង្ខាតេន **អម្ពុនា** សលិលេន **និទ្ធោតានិ** និស្សេសតោ អាយតឹ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនេន ធោតានិ វិក្ខាលិតានិ វិសោធិតានិ រាគាទីនិ តីណិ មលានិ កាមាសវាទយោ ច ចត្តារោ អាសវា យេហិ តេ **ញាណម្ពុនិទ្ធោតមលាសវា,** តេហីតិ អត្ថោ។ ឥមិនា ច ន កេវលំ ឯតេសុ អាចរិយភាវោយេវ, អថ ខោ រាគាទិមលរហិតា ខីណាសវា វិសុទ្ធសត្តា ឯតេតិ ទស្សេតិ។

ខីណាសវភាវេបិ ន ឯតេ សុក្ខវិបស្សកា, អថ ខោ ឯវរូបេហិបិ អានុភាវេហិ សមន្នាគតាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វិសុទ្ធវិជ្ជាបដិសម្ភិទេហី**”តិ។ វិសុទ្ធា អច្ចន្តបរិសុទ្ធា វិជ្ជា ចតស្សោ ច បដិសម្ភិទា យេសំ តេ វិសុទ្ធវិជ្ជាបដិសម្ភិទា, តេហិ។ ឯកទេសេន បដិសម្ភិទំ អប្បត្តានំ អរិយានមេវ អភាវតោ ឯតេហិ អធិគតបដិសម្ភិទា បដុតរលទ្ធប្បភេទាតិ ទស្សេតុំ **វិសុទ្ធ**គ្គហណំ កតំ។ **វិជ្ជា**តិ តិស្សោ វិជ្ជា, អដ្ឋ វិជ្ជា វា។ តត្ថ ទិព្ពចក្ខុញាណំ បុព្ពេនិវាសញាណំ អាសវក្ខយញាណញ្ចាតិ ឥមា តិស្សោ វិជ្ជា។ អដ្ឋ វិជ្ជា បន –

“វិបស្សនាញាណមនោមយិទ្ធិ ,
ឥទ្ធិប្បភេទោបិ ច ទិព្ពសោតំ;
បរស្ស ចេតោបរិយាយញាណំ,
បុព្ពេនិវាសានុគតញ្ច ញាណំ;
ទិព្ពញ្ច ចក្ខាសវសង្ខយោ ច,
ឯតានិ ញាណានិ ឥធដ្ឋ វិជ្ជា”តិ។ –

ឯវំ វិបស្សនាញាណមនោមយិទ្ធីហិ សទ្ធឹ បរិគ្គហិតា ឆ អភិញ្ញាយេវ។ អត្ថបដិសម្ភិទា ធម្មបដិសម្ភិទា និរុត្តិបដិសម្ភិទា បដិភានបដិសម្ភិទាតិ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា។ តត្ថ សង្ខេបតោ ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា, ហេតុហេតុផលានុរូបំ វោហារេសុ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា, ឥទំ ញាណំ ឥមមត្ថំ ជោតយតីតិ ឥមិនា អាការេន ហេដ្ឋា វុត្តេសុ តីសុ ញាណេសុ បវត្តញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទា។ ឯតាសំ បន វិត្ថារកថា អតិបបញ្ចភាវតោ ឥធ ន វុច្ចតិ។ បដិសម្ភិទាប្បត្តានំ សទ្ធម្មេសុ ឆេកភាវតោ អាហ “**សទ្ធម្មសំវណ្ណនកោវិទេហី**”តិ។ “បដិសម្ភិទាប្បត្តានម្បិ ធម្មេសុ អភិយោគវសេន វិសេសោ ហោតីតិ លទ្ធបដិសម្ភិទាសុ សាតិសយតំ ទស្សេតុំ អាហា”តិបិ វទន្តិ។ **សទ្ធម្មសំវណ្ណនកោវិទេហី**តិ បិដកត្តយសង្ខាតស្ស សទ្ធម្មស្ស សំវណ្ណនេ សព្ពសោ អត្ថប្បកាសនេ កោវិទេហិ ឆេកេហិ, កុសលេហីតិ អត្ថោ។

កិលេសជាលំ បរិក្ខារពាហុល្លំ វា សំលិខតិ តនុំ ករោតីតិ **សល្លេខោ**។ ឥធ បន ខីណាសវាធិការត្តា បរិក្ខារពាហុល្លស្ស សល្លិខនវសេនេវ អត្ថោ គហេតព្ពោ, តតោយេវ ច **គណ្ឋិបទេ** “សល្លេខិយេ បរិមិតបរិក្ខារវុត្តិយា”តិ អត្ថោ វុត្តោ។ សល្លេខស្ស ភាវោ **សល្លេខិយំ**, តស្មឹ សល្លេខិយេ, សល្លេខបដិបត្តិយន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **នោសុលភូបមេហី**តិ អសុលភូបមេហិ សល្លេខបដិបត្តិយា អសុកសទិសាតិ តេសំ ឧបមាយ អនុច្ឆវិកបុគ្គលានំ ទុល្លភត្តា នត្ថិ សុលភា ឧបមា ឯតេសន្តិ នោសុលភូបមា។ **មហាវិហារស្សា**តិ ចិត្តលបព្ពតអភយគិរិសេសនិកាយទ្វយំ បដិក្ខិបតិ។ **ធជូបមេហី**តិ រថស្ស សញ្ជាននហេតុកំ រថេ ពទ្ធធជំ វិយ អជានន្តានំ “អសុកេហិ ច អសុកេហិ ច ថេរេហិ និវាសិតោ មហាវិហារោ នាមា”តិ ឯវំ មហាវិហារស្ស សញ្ជាននហេតុត្តា មហាវិហារស្ស ធជូបមេហិ។ **សំវណ្ណិតោ**តិ សម្មា អនូនំ កត្វា វណ្ណិតោ។ សំវណ្ណិតោ អយំ វិនយោតិ បទច្ឆេទោ កាតព្ពោ។ **ចិត្តេហិ នយេហី**តិ អនេកប្បភេទនយត្តា វិចិត្តេហិ នយេហិ។ **សម្ពុទ្ធវរន្វយេហី**តិ សព្ពញ្ញុពុទ្ធវរំ អនុគតេហិ, ភគវតោ អធិប្បាយានុគតេហិ នយេហីតិ វុត្តំ ហោតិ។ អថ វា ពុទ្ធវរំ អនុគតេហិ បុព្ពាចរិយាសភេហីតិ សម្ពន្ធោ កាតព្ពោ។

ឯវំ បោរាណដ្ឋកថាយ អនូនភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ អត្តនោ សំវណ្ណនាយ បយោជនវិសេសំ ទស្សេតុំ “**សំវណ្ណនា**”តិអាទិមាហ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កិញ្ចាបិ បុព្ពាចរិយាសភេហិ យថាវុត្តគុណវិសិដ្ឋេហិ អយំ វិនយោ សព្ពសោ វណ្ណិតោ, តថាបិ តេសំ ឯសា សំវណ្ណនា សីហឡទីបវាសីនំ ភាសាយ សង្ខតត្តា រចិតត្តា ទីបន្តរេ ភិក្ខុជនស្ស សីហឡទីបតោ អញ្ញទីបវាសិនោ ភិក្ខុគណស្ស កិញ្ចិ អត្ថំ បយោជនំ យស្មា នាភិសម្ភុណាតិ ន សម្បាទេតិ ន សាធេតិ, តស្មា ឥមំ សំវណ្ណនំ បាឡិនយានុរូបំ កត្វា ពុទ្ធសិរិត្ថេរេន អជ្ឈិដ្ឋោ ឥទានិ សមារភិស្សន្តិ។ តត្ថ សំវណ្ណិយតិ អត្ថោ ឯតាយាតិ **សំវណ្ណនា,** អដ្ឋកថា។ សា បន ធម្មសង្គាហកត្ថេរេហិ បឋមំ តីណិ បិដកានិ សង្គាយិត្វា តស្ស អត្ថវណ្ណនានុរូបេនេវ វាចនាមគ្គំ អារោបិតត្តា តិស្សោ សង្គីតិយោ អារុឡ្ហាយេវ ពុទ្ធវចនស្ស អត្ថសំវណ្ណនាភូតោ កថាមគ្គោ។ សោយេវ ច មហាមហិន្ទត្ថេរេន តម្ពបណ្ណិទីបំ អាភតោ, បច្ឆា តម្ពបណ្ណិយេហិ មហាថេរេហិ និកាយន្តរលទ្ធីហិ សង្ករបរិហរណត្ថំ សីហឡភាសាយ ឋបិតោ។ តេនាហ

“**សីហឡទីបកេនា**”តិអាទិ។ សីហស្ស លានតោ គហណតោ **សីហឡោ**, សីហកុមារោ។ តំវំសជាតតាយ តម្ពបណ្ណិទីបេ ខត្តិយានំ តេសំ និវាសតាយ តម្ពបណ្ណិទីបស្សបិ សីហឡភាវោ វេទិតព្ពោ, តស្មិំ សីហឡទីបេ ភូតត្តា **សីហឡទីបកេន វាក្យេន** វចនេន, សីហឡភាសាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

បាឡិនយានុរូបន្តិ បាឡិនយស្ស អនុរូបំ កត្វា, មាគធភាសាយ បរិវត្តិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ ។ **អជ្ឈេសន**ន្តិ គរុដ្ឋានិយំ បយិរុបាសិត្វា គរុតរំ បយោជនំ ឧទ្ទិស្ស អភិបត្ថនា អជ្ឈេសនា, តំ អជ្ឈេសនំ, អាយាចនន្តិ អត្ថោ។ តស្ស “សមនុស្សរន្តោ”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ កស្ស អជ្ឈេសនន្តិ អាហ “**ពុទ្ធសិរិវ្ហយស្ស ថេរស្សា**”តិ។ ពុទ្ធសិរីតិ អវ្ហយោ នាមំ យស្ស សោយំ **ពុទ្ធសិរិវ្ហយោ**, តស្ស, ឥត្ថន្នាមស្ស ថេរស្ស អជ្ឈេសនំ សម្មា អាទរេន សមនុស្សរន្តោ ហទយេ ឋបេន្តោតិ អត្ថោ។

ឥទានិ អត្តនោ សំវណ្ណនាយ ករណប្បការំ ទស្សេន្តោ “**សំវណ្ណនំ តញ្ច**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ តញ្ច ឥទានិ វុច្ចមានំ សំវណ្ណនំ សមារភន្តោ សកលាយបិ មហាអដ្ឋកថាយ ឥធ គហេតព្ពតោ មហាអដ្ឋកថំ តស្សា ឥទានិ វុច្ចមានាយ សំវណ្ណនាយ សរីរំ កត្វា មហាបច្ចរិយំ យោ វិនិច្ឆយោ វុត្តោ, តថេវ កុរុន្ទីនាមាទីសុ វិស្សុតាសុ អដ្ឋកថាសុ យោ វិនិច្ឆយោ វុត្តោ, តតោបិ វិនិច្ឆយតោ យុត្តមត្ថំ អបរិច្ចជន្តោ អន្តោគធត្ថេរវាទំ កត្វា សំវណ្ណនំ សមារភិស្សន្តិ បទត្ថសម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច អត្ថោ កថិយតិ ឯតាយាតិ អត្ថកថា, សាយេវ **អដ្ឋកថា** ត្ថការស្ស ដ្ឋការំ កត្វា “ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ”តិអាទីសុ (បដិ. ម. ១.១៧; ២.៨) វិយ។ **មហាបច្ចរិយ**ន្តិ ឯត្ថ **បច្ចរី**តិ ឧឡុម្បំ វុច្ចតិ, តស្មិំ និសីទិត្វា កតត្តា តមេវ នាមំ ជាតំ។ កុរុន្ទិវល្លិវិហារោ នាម អត្ថិ, តត្ថ កតត្តា **កុរុន្ទី**តិ នាមំ ជាតន្តិ វទន្តិ។ អាទិសទ្ទេន អន្ធកដ្ឋកថំ សង្ខេបដ្ឋកថញ្ច សង្គណ្ហាតិ។ **វិស្សុតាសូ**តិ សព្ពត្ថ បត្ថដាសុ, បាកដាសូតិ វុត្តំ ហោតិ។

យុត្តមត្ថន្តិ ឯត្ថ តាវ **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ ចូឡគណ្ឋិបទេ** ច ឥទំ វុត្តំ “យុត្តមត្ថន្តិ សំវណ្ណេតព្ពដ្ឋានស្ស យុត្តមត្ថំ, ន បន តត្ថ អយុត្តម្បិ អត្ថីតិ វុត្តំ ហោតី”តិ។ **មហាគណ្ឋិបទេ** បនេត្ថ ន កិញ្ចិ វុត្តំ។ **កេនចិ** បន “មហាអដ្ឋកថានយេន វិនយយុត្តិយា វា យុត្តមត្ថ”ន្តិ វុត្តំ, តំ យុត្តំ វិយ ទិស្សតិ មហាបច្ចរិអាទីសុបិ កត្ថចិ អយុត្តស្សាបិ អត្ថស្ស ឧបរិ វិភាវនតោ។ “អដ្ឋកថំយេវ គហេត្វា សំវណ្ណនំ ករិស្សាមី”តិ វុត្តេ អដ្ឋកថាសុ វុត្តត្ថេរវាទានំ ពាហិរភាវោ សិយាតិ តេបិ អន្តោកត្តុកាមោ “**អន្តោគធថេរវាទ**”ន្តិ អាហ, ថេរវាទេបិ អន្តោកត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សំវណ្ណន**ន្តិ អបរកាលកិរិយាយ កម្មនិទ្ទេសោ។ បុព្ពេ វុត្តំ តុ “សំវណ្ណន”ន្តិ វចនំ តត្ថេវ “សមារភន្តោ”តិ បុព្ពកាលកិរិយាយ កម្មភាវេន យោជេតព្ពំ។ **សម្មា**តិ វត្តព្ពេ គាថាពន្ធវសេន រស្សភាវោ កតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ ករណប្បការំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សោតូហិ បដិបជ្ជិតព្ពវិធិំ ទស្សេន្តោ “**តំ មេ**”តិអាទិមាហ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឥទានិ វុច្ចមានំ តំ មម សំវណ្ណនំ ធម្មបទីបស្ស តថាគតស្ស ធម្មំ សាសនធម្មំ បាឡិធម្មំ វា សក្កច្ចំ បដិមានយន្តា បូជេន្តា ថិរេហិ សីលក្ខន្ធាទីហិ សមន្នាគតត្តា ថេរា, អចិរបព្ពជិតត្តា នវា, តេសំ មជ្ឈេ ភវត្តា មជ្ឈិមា ច ភិក្ខូ បសន្នចិត្តា យថាវុត្តនយេន សប្បយោជនត្តា ឧបរិ វក្ខមានវិធិនា បមាណត្តា ច សទ្ទហិត្វា បីតិសោមនស្សយុត្តចិត្តា ឥស្សាបកតា អហុត្វា និសាមេន្តុ សុណន្តូតិ។ តត្ថ **ធម្មប្បទីបស្សា**តិ ធម្មោយេវ សត្តសន្តានេសុ មោហន្ធការវិធមនតោ បទីបសទិសត្តា បទីបោ អស្សាតិ ធម្មបទីបោ, ភគវា។ តស្ស ធម្មបទីបស្ស។

ឥទានិ អត្តនោ សំវណ្ណនាយ អាគមវិសុទ្ធិំ ទស្សេត្វា បមាណភាវំ ទស្សេន្តោ “**ពុទ្ធេនា**”តិអាទិមាហ។ យថេវ ពុទ្ធេន យោ ធម្មោ ច វិនយោ ច វុត្តោ, សោ តស្ស ពុទ្ធស្ស យេហិ បុត្តេហិ ធម្មសេនាបតិអាទីហិ តថេវ ញាតោ, តេសំ ពុទ្ធបុត្តានំ មតិមច្ចជន្តា សីហឡដ្ឋកថាចរិយា យស្មា បុរេ អដ្ឋកថា អកំសូតិ អយមេត្ថ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ធម្មោ**តិ សុត្តាភិធម្មេ សង្គណ្ហាតិ, **វិនយោ**តិ សកលំ វិនយបិដកំ។ ឯត្តាវតា ច សព្ពម្បិ ពុទ្ធវចនំ និទ្ទិដ្ឋំ ហោតិ។ សកលញ្ហិ ពុទ្ធវចនំ ធម្មវិនយវសេន ទុវិធំ ហោតិ។ **វុត្តោ**តិ បាឡិតោ ច អត្ថតោ ច ពុទ្ធេន ភគវតា វុត្តោ។ ន ហិ ភគវតា អព្យាកតំ នាម តន្តិបទំ អត្ថិ, សព្ពេសំយេវ អត្ថោ កថិតោ, តស្មា សម្មាសម្ពុទ្ធេនេវ តិណ្ណំ បិដកានំ អត្ថវណ្ណនាក្កមោបិ ភាសិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **តត្ថ តត្ថ ភគវតា បវត្តិតា បកិណ្ណកទេសនាយេវ ហិ អដ្ឋកថា។ តថេវ ញាតោ**តិ យថេវ ពុទ្ធេន វុត្តោ, តថេវ ឯកបទម្បិ ឯកក្ខរម្បិ អវិនាសេត្វា អធិប្បាយញ្ច អវិកោបេត្វា ញាតោ វិទិតោតិ អត្ថោ។ **តេសំ មតិមច្ចជន្តា**តិ តេសំ ពុទ្ធបុត្តានំ អធិប្បាយំ អបរិច្ចជន្តា។ **អដ្ឋកថា អកំសូ**តិ អដ្ឋកថាយោ អកំសុ។ កត្ថចិ “អដ្ឋកថាមកំសូ”តិ បាឋោ ទិស្សតិ, តត្ថាបិ សោយេវត្ថោ, ម-ការោ បន បទសន្ធិវសេន អាគតោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ “អដ្ឋកថា”តិ ពហុវចននិទ្ទេសេន មហាបច្ចរិយាទិកំ សង្គណ្ហាតិ។

តស្មាតិ យស្មា តេសំ ពុទ្ធបុត្តានំ អធិប្បាយំ អវិកោបេត្វា បុរេ អដ្ឋកថា អកំសុ, តស្មាតិ អត្ថោ។ **ហី**តិ និបាតមត្តំ ហេតុអត្ថស្ស “តស្មា”តិ ឥមិនាយេវ បកាសិតត្តា។ យទិ អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ សព្ពម្បិ បមាណំ, ឯវំ សតិ តត្ថ បមាទលេខាបិ បមាណំ សិយាតិ អាហ “**វជ្ជយិត្វាន បមាទលេខ**”ន្តិ។ តត្ថ **បមាទលេខ**ន្តិ អបរភាគេ

បោត្ថកាវុឡ្ហកាលេ បមជ្ជិត្វា លិខនវសេន បវត្តំ បមាទបាឋំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – បមាទេន សតី អបច្ចុបដ្ឋបេត្វា អទិន្នាទានស្ស បុព្ពបយោគេ “សច្ចេបិ អលិកេបិ ទុក្កដ”ន្តិ វុត្តវចនសទិសំ យំ លិខិតំ, តំ វជ្ជយិត្វា អបនេត្វា សព្ពំ បមាណន្តិ។ វុត្តំ ហិ តត្ថ –

“មហាអដ្ឋកថាយំ បន សច្ចេបិ អលិកេបិ ទុក្កដមេវ វុត្តំ, តំ បមាទលិខិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ ន ហិ អទិន្នាទានស្ស បុព្ពបយោគេ បាចិត្តិយដ្ឋានេ ទុក្កដំ នាម អត្ថី”តិ (បារា. អដ្ឋ. ១.៩៤)។

កេសំ បមាណន្តិ អាហ “**សិក្ខាសុ សគារវានំ ឥធ បណ្ឌិតាន**”ន្តិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ សាសនេ។ បុន “យស្មា”តិ វចនស្ស កោ សម្ពន្ធោតិ ចេ? ឯត្ថ តាវ **មហាគណ្ឋិបទេ គណ្ឋិបទេ** ច ន កិញ្ចិ វុត្តំ, **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** បន **ចូឡគណ្ឋិបទេ** ច ឥទំ វុត្តំ “យស្មា បមាណំ, តស្មា និសាមេន្តុ បសន្នចិត្តា”តិ។ ឯវមេតស្ស សម្ពន្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។ យស្មា អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ បមាណំ, តស្មា ឥធ វុត្តម្បិ បមាណមេវាតិ បាឋសេសំ កត្វា **វជិរពុទ្ធិត្ថេរោ** វទតិ។ តត្ថ **ឥធា**តិ ឥមិស្សា សមន្តបាសាទិកាយាតិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។

តត្ថ “យស្មា”តិ វចនស្ស បឋមំ វុត្តសម្ពន្ធវសេន អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ សព្ពម្បិ បមាណន្តិ សាធិតត្តា ឥទានិ វុច្ចមានាបិ សំវណ្ណនា កេវលំ វចនមត្តេនេវ ភិន្នា, អត្ថតោ បន អដ្ឋកថាយេវាតិ ទស្សេតុំ “**តតោ ច ភាសន្តរមេវា**”តិអាទិមាហ។ បច្ឆា វុត្តសម្ពន្ធវសេន បន ឥធ វុត្តម្បិ កស្មា បមាណន្តិ ចេ? យស្មា វចនមត្តំ បហេត្វា ឯសាបិ អដ្ឋកថាយេវ, តស្មា បមាណន្តិ ទស្សេតុំ “**តតោ ច ភាសន្តរមេវា**”តិអាទិមាហ។ ឯវមាកុលំ ទុព្ពិញ្ញេយ្យសភាវញ្ច កត្វា **គណ្ឋិបទេសុ** សម្ពន្ធោ ទស្សិតោ, អនាកុលវចនោ ច ភទន្តពុទ្ធឃោសាចរិយោ។ ន ហិ សោ ឯវមាកុលំ កត្វា វត្តុមរហតិ, តស្មា យថាធិប្បេតមត្ថមនាកុលំ សុវិញ្ញេយ្យញ្ច កត្វា យថាឋិតស្ស សម្ពន្ធវសេនេវ ទស្សយិស្សាម។ កថំ? យស្មា អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ បមាណំ, តស្មា សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ ទដ្ឋព្ពោ។ យទិ នាម អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ បមាណំ, អយំ បន ឥទានិ វុច្ចមានា កស្មា សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាតិ អាហ “**តតោ ច ភាសន្តរមេវ ហិត្វា**”តិអាទិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ បមាណំ, យស្មា ច អយំ សំវណ្ណនាបិ ភាសន្តរបរិច្ចាគាទិមត្តវិសិដ្ឋា, អត្ថតោ បន អភិន្នាវ, តតោយេវ ច បមាណភូតា ហេស្សតិ, តស្មា សក្កច្ចំ អាទរំ កត្វា អនុសិក្ខិតព្ពាតិ។ តថា ហិ បោរាណដ្ឋកថានំ បមាណភាវោ, ឥមិស្សា ច សំវណ្ណនាយ ភាសន្តរបរិច្ចាគាទិមត្តវិសិដ្ឋាយ អត្ថតោ តតោ អភិន្នភាវោតិ ឧភយម្បេតំ សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពភាវហេតូតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ កេវលំ បោរាណដ្ឋកថានំ សតិបិ បមាណភាវេ អយំ សំវណ្ណនា តតោ ភិន្នា អត្ថតោ អញ្ញាយេវ ច សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាតិ វត្តុមរហតិ, នាបិ ឥមិស្សា សំវណ្ណនាយ តតោអភិន្នភាវេបិ បោរាណដ្ឋកថានំ អសតិ បមាណភាវេ អយំ សំវណ្ណនា សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាតិ វត្តុំ យុត្តរូបា ហោតិ, តស្មា យថាវុត្តនយេន ឧភយម្បេតំ សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពភាវហេតូតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តតោតិ អដ្ឋកថាតោ។ **ភាសន្តរមេវ ហិត្វា**តិ កញ្ចុកសទិសំ សីហឡភាសំ អបនេត្វា។ **វិត្ថារមគ្គញ្ច សមាសយិត្វា**តិ បោរាណដ្ឋកថាសុ ឧបរិ វុច្ចមានម្បិ អានេត្វា តត្ថ តត្ថ បបញ្ចិតំ “ញត្តិចតុត្ថេន កម្មេន អកុប្បេន ឋានារហេន ឧបសម្បន្នោតិ ភិក្ខូ”តិ (បារា. ៤៥) ឯត្ថ អបលោកនាទីនំ ចតុន្នម្បិ កម្មានំ វិត្ថារកថា វិយ តាទិសំ វិត្ថារមគ្គំ សង្ខិបិត្វា វណ្ណយិស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។ តថា ហិ វក្ខតិ –

“ឯត្ថ ច ញត្តិចតុត្ថកម្មំ ឯកមេវ អាគតំ, ឥមស្មិំ បន ឋានេ ឋត្វា ចត្តារិ សង្ឃកម្មានិ នីហរិត្វា វិត្ថារតោ កថេតព្ពានីតិ សព្ពអដ្ឋកថាសុ វុត្តំ, តានិ ច ‘អបលោកនកម្មំ ញត្តិកម្មំ ញត្តិទុតិយកម្មំ ញត្តិចតុត្ថកម្ម’ន្តិ បដិបាដិយា ឋបេត្វា វិត្ថារេន ខន្ធកតោ បរិវារាវសានេ កម្មវិភង្គតោ ច បាឡឹ អាហរិត្វា កថិតានិ។ តានិ មយំ បរិវារាវសានេ កម្មវិភង្គេយេវ វណ្ណយិស្សាម។ ឯវញ្ហិ សតិ បឋមបារាជិក វណ្ណនា ច ន ភារិយា ភវិស្សតិ, យថាឋិតាយ ច បាឡិយា វណ្ណនា សុវិញ្ញេយ្យា ភវិស្សតិ, តានិ ច ឋានានិ អសុញ្ញានិ ភវិស្សន្តិ, តស្មា អនុបទវណ្ណនមេវ ករោមា”តិ (បារា. អដ្ឋ. ១.៤៥ ភិក្ខុបទភាជនីយវណ្ណនា)។

វិនិច្ឆយំ សព្ពមសេសយិត្វាតិ តំតំអដ្ឋកថាសុ វុត្តំ សព្ពម្បិ វិនិច្ឆយំ អសេសយិត្វា សេសំ អកត្វា, កិញ្ចិមត្តម្បិ អបរិច្ចជិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ វណ្ណិតុំ យុត្តរូបំ ហុត្វា អនុក្កមេន អាគតំ បាឡឹ អបរិច្ចជិត្វា សំវណ្ណនតោ សីហឡដ្ឋកថាសុ អយុត្តដ្ឋានេ វណ្ណិតំ យថាឋានេយេវ សំវណ្ណនតោ ច វុត្តំ “**តន្តិក្កមំ កិញ្ចិ អវោក្កមិត្វា**”តិ, កិញ្ចិ បាឡិក្កមំ អនតិក្កមិត្វា អនុក្កមេនេវ វណ្ណយិស្សាមាតិ អធិប្បាយោ។

សុត្តន្តិកានំ វចនានមត្ថន្តិ សុត្តន្តបាឡិយំ អាគតានម្បិ វចនានមត្ថំ។ សីហឡដ្ឋកថាសុ “សុត្តន្តិកានំ ភារោ”តិ វត្វា អវុត្តានម្បិ វេរញ្ជកណ្ឌាទីសុ ឈានកថាអានាបានស្សតិសមាធិអាទីនំ សុត្តន្តវចនានមត្ថំ តំតំសុត្តានុរូបំ សព្ពសោ បរិទីបយិស្សាមីតិ អធិប្បាយោ។ **ហេស្សតី**តិ ភវិស្សតិ, ករិយិស្សតីតិ វា អត្ថោ។ ឯត្ថ ច

បឋមស្មឹ អត្ថវិកប្បេ ភាសន្តរបរិច្ឆាតាទិកំ ចតុព្ពិធំ កិច្ចំ និប្ផាទេត្វា សុត្តន្តិកានំ វចនានមត្ថំ បរិទីបយន្តី អយំ វណ្ណនា ភវិស្សតីតិ វណ្ណនាយ វសេន សមានកត្តុកតា វេទិតព្ពា។ បច្ឆិមស្មឹ អត្ថវិកប្បេ បន ហេដ្ឋាវុត្តភាសន្តរបរិច្ឆាតាទី កត្វា សុត្តន្តិកានំ វចនានមត្ថំ បរិទីបយន្តី អយំ វណ្ណនា អម្ហេហិ ករិយិស្សតីតិ ឯវំ អាចរិយវសេន សមានកត្តុកតា វេទិតព្ពា។ **វណ្ណនាបី**តិ ឯត្ថ **អបិ**សទ្ទំ គហេត្វា "តស្មាបិ សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាតិ យោជេតព្ព"ន្តិ **ចូឡគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ តត្ថ បុព្ពេ វុត្តប្បយោជនវិសេសំ បមាណភាវញ្ច សម្បិណ្ឌេតីតិ អធិប្បាយោ។ **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** បន "តស្មា សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាបី"តិ សម្ពន្ធោ វុត្តោ។ ឯត្ថ បន ន កេវលំ អយំ វណ្ណនា ហេស្សតិ, អថ ខោ អនុសិក្ខិតព្ពាបីតិ ឥមមត្ថំ សម្បិណ្ឌេតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯត្ថាបិ យថាឋិតវសេនេវ អបិសទ្ទស្ស អត្ថោ គហេតព្ពោតិ អម្ហាកំ ខន្តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យស្មា អដ្ឋកថាសុ វុត្តំ បមាណំ, យស្មា ច អយំ វណ្ណនាបិ តតោ អភិន្នត្ថា បមាណភូតាយេវ ហេស្សតិ, តស្មា សក្កច្ចំ អនុសិក្ខិតព្ពាតិ។

គន្ថារម្ភកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ពាហិរនិទានកថា

ឥទានិ "តំ វណ្ណយិស្សំ វិនយ"ន្តិ បដិញ្ញាតត្តា យថាបដិញ្ញាតវិនយសំវណ្ណនំ កត្តុកាមោ សំវរវិនយបហានវិនយាទិវសេន វិនយស្ស ពហុវិធត្តា ឥធ សំវណ្ណេតព្ពភាវេន អធិប្បេតោ តាវ វិនយោ វវត្ថបេតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ **"តត្ថា"**តិអាទិ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តាសុ គាថាសុ។ **តាវ**-សទ្ទោ បឋមន្តិ ឥមស្មឹ អត្ថេ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន បឋមំ វិនយំ វវត្ថបេត្វា បច្ឆា តស្ស វណ្ណនំ ករិស្សាមីតិ ទីបេតិ។ **វវត្ថបេតព្ពោ**តិ និយមេតព្ពោ។ **តេនេតំ វុច្ចតី**តិ យស្មា វវត្ថបេតព្ពោ, តេន ហេតុនា ឯតំ "វិនយោ នាមា"តិអាទិកំ និយាមកវចនំ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **អស្សា**តិ វិនយស្ស។ **មាតិកា**តិ ឧទ្ទេសោ។ សោ ហិ និទ្ទេសបទានំ ជននីឋានេ ឋិតត្តា មាតា វិយាតិ មាតិកាតិ វុច្ចតិ។

ឥទានិ វណ្ណេតព្ពមត្ថំ មាតិកំ ឋបេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **"វុត្តំ យេនា"**តិអាទិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ឯតំ "តេន សមយេន ពុទ្ធោ ភគវា វេរញ្ជាយំ វិហរតី"តិអាទិនិទានវចនបដិមណ្ឌិតំ វិនយបិដកំ យេន បុគ្គលេន វុត្តំ, យស្មឹ កាលេ វុត្តំ, យស្មា ការណា វុត្តំ, យេន ធារិតំ, យេន ច អាភតំ, យេសុ បតិដ្ឋិតំ, ឯតំ យថាវុត្តវិធានំ វត្វា តតោ "តេន សមយេនា"តិអាទិបាឋស្ស អត្ថំ អនេកប្បការតោ ទស្សយន្តោ វិនយស្ស អត្ថវណ្ណនំ ករិស្សាមីតិ។ ឯត្ថ ច "វុត្តំ យេន យទា យស្មា"តិ ឥទំ វចនំ "តេន សមយេន ពុទ្ធោ ភគវា"តិអាទិនិទានវចនមត្ថំ អបេក្ខិត្វា វត្តុកាមោបិ វិសុំ អវត្វា "និទានេន អាទិកល្យាណំ, 'ឥទមវោចា'តិ និគមនេន បរិយោសានកល្យាណ"ន្តិ ច វចនតោ និទាននិគមនានិបិ សត្ថុទេសនាយ អនុវិធានត្តា តទន្តោគធានេវាតិ និទានស្សបិ វិនយបាឡិយំយេវ អន្តោគធត្តា "វុត្តំ យេន យទា យស្មា"តិ ឥទម្បិ វិនយបិដកសម្ពន្ធំយេវ កត្វា មាតិកំ ឋបេសិ។ មាតិកាយ ហិ "ឯត"ន្តិ វុត្តំ វិនយបិដកំយេវ សាមញ្ញតោ សព្ពត្ថ សម្ពន្ធមុបគច្ឆតិ។

ឥទានិ បន តំ វិសុំ នីហរិត្វា ទស្សេន្តោ **"តត្ថ វុត្តំ យេនា"**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **តត្ថា**តិ តេសុ មាតិកាបទេសុ។ អថ កស្មា ឥទមេវ វចនំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ អាហ **"ឥទញ្ហី"**តិអាទិ។ **ឥទ**ន្តិ "តេន សមយេន ពុទ្ធោ ភគវា"តិអាទិវចនំ ។ **ហិ**-សទ្ទោ យស្មាតិ អត្ថេ ទដ្ឋព្ពោ, យស្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អត្តបច្ចក្ខវចនំ ន ហោតិ, តស្មាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អត្តបច្ចក្ខវចនំ ន ហោតី**តិ អត្តនោ បច្ចក្ខំ កត្វា វុត្តវចនំ ន ហោតិ, ភគវតា វុត្តវចនំ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ "អត្តបច្ចក្ខវចនំ ន ហោតីតិ អាហច្ច ភាសិតំ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ"តិ **កេនចិ** វុត្តំ។ **គណ្ឋិបទេ** បន "អត្តបច្ចក្ខវចនំ ន ហោតីតិ អត្តនោ ធរមានកាលេ វុត្តវចនំ ន ហោតី"តិ លិខិតំ។ តទុភយម្បិ អត្ថតោ សមានមេវ។ ឥទានិ បញ្ហាករណំ វត្វា អនុក្កមេន យថាវុត្តបញ្ហាវិស្សជ្ជនំ ករោន្តោ **"អាយស្មតា"**តិអាទិមាហ។ ឥមិនា បុគ្គលំ និយមេតិ, **"តញ្ច"**តិអាទិនា កាលំ និយមេតិ។ តញ្ច ឧបាលិត្ថេរេន វុត្តវចនំ កាលតោ បឋមមហាសង្គីតិកាលេ វុត្តន្តិ អត្ថោ។

បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា

ឥទានិ តំ បឋមមហាសង្គីតី ទស្សេតុកាមោ តស្សា តន្តិអារុឡ្ហាយ ឥធ វចនេ ការណំ ទស្សេន្តោ **"បឋមមហាសង្គីតិ នាម ចេសា…បេ…. វេទិតព្ពា"**តិ អាហ។ **បឋមមហាសង្គីតិ នាម ចេសា**តិ **ច**-សទ្ទោ ឰទិសេសុ ឋានេសុ វត្តព្ពសម្បិណ្ឌនត្ថោ, តញ្ច បឋមមហាសង្គីតិកាលេ វុត្តំ, ឯសា ច បឋមមហាសង្គីតិ ឯវំ វេទិតព្ពាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧបញ្ញាសត្ថោ វា **ច**-សទ្ទោ។ **ឧបញ្ញាសោ**តិ ច វាក្យារម្ភោ វុច្ចតិ។ ឯសា ហិ គន្ថការានំ បកតិ, យទិទំ កិញ្ចិ វត្វា បុន បរំ វត្តុមារភន្តានំ ចសទ្ទប្បយោគោ។ យំ បន **កេនចិ** វុត្តំ "បឋមមហាសង្គីតិ នាម ចាតិ ឯត្ថ ច-សទ្ទោ អតិរេកត្ថោ, តេន អញ្ញាបិ អត្ថីតិ ទីបេតី"តិ។ តទេវ តស្ស គន្ថក្កមេ អកោវិទតំ ទស្សេតិ។ ន ហេត្ថ ចសទ្ទេន អតិរេកត្ថោ វិញ្ញាយតិ។ យទិ ចេត្ថ ឯតទត្ថោយេវ ច-ការោ អធិប្បេតោ សិយា, ឯវំ

សតិ ន កត្តព្ពោយេវ បឋមសទ្ទេនេវ អញ្ញាសំ ទុតិយាទិសង្គីតីនម្បិ អត្ថិភាវស្ស ទីបិតត្តា។ ទុតិយាទី ឧបាទាយ ហិ បឋមសទ្ទប្បយោគោ ទីឃាទី ឧបាទាយ រស្សាទិសទ្ទប្បយោគោ វិយ។ យថាបច្ចយំ តត្ថ តត្ថ ទេសិតត្តា បញ្ញត្តត្តា ច វិប្បកិណ្ណានំ ធម្មវិនយានំ សង្គហេត្វា គាយនំ កថនំ **សង្គីតិ**។ ឯតេន តំតំសិក្ខាបទានំ សុត្តានញ្ច អាទិបរិយោសានេសុ អន្តរន្តរា ច សម្ពន្ធវសេន ឋបិតំ សង្គីតិការវចនំ សង្គហិតំ ហោតិ។ មហាវិសយត្តា បូជនីយត្តា ច មហតី សង្គីតិ **មហាសង្គីតិ**, បឋមា មហាសង្គីតិ **បឋមមហាសង្គីតិ**។ **និទានកោសល្លត្ថ**ន្តិ និទទាតិ ទេសនំ ទេសកាលាទិវសេន អវិទិតំ វិទិតំ កត្វា និទស្សេតីតិ និទានំ, តត្ថ កោសល្លំ និទានកោសល្លំ, តទត្ថន្តិ អត្ថោ។

សត្តានំ ទស្សនានុត្តរិយសរណាទិបដិលាភហេតុភូតាសុ វិជ្ជមានាសុបិ អញ្ញាសុ ភគវតោ កិរិយាសុ “ពុទ្ធោ ពោធេយ្យ”ន្តិ បដិញ្ញាយ អនុលោមនតោ វេនេយ្យានំ មគ្គផលុប្បត្តិហេតុភូតា កិរិយា និប្បរិយាយេន ពុទ្ធកិច្ចន្តិ អាហ “**ធម្មចក្កប្បវត្តនញ្ហិ អាទិំ កត្វា**”តិ។ តត្ថ សទ្ធិន្ទ្រិយាទិធម្មោយេវ បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ **ធម្មចក្កំ**។ អថ វា ចក្កន្តិ អាណា, ធម្មតោ អនបេតត្តា ធម្មញ្ច តំ ចក្កញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មេន ញាយេន ចក្កន្តិបិ ធម្មចក្កំ។ យថាហ –

“ធម្មញ្ច បវត្តេតិ ចក្កញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ចក្កញ្ច បវត្តេតិ ធម្មញ្ចាតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មេន បវត្តេតីតិ ធម្មចក្កំ, ធម្មចរិយាយ បវត្តេតីតិ ធម្មចក្ក”ន្តិអាទិ (បដិ. ម. ២.៤០)។

កតពុទ្ធកិច្ចេតិ កតំ បរិនិដ្ឋាបិតំ ពុទ្ធកិច្ចំ យេន, តស្មិំ កតពុទ្ធកិច្ចេ ភគវតិ លោកនាថេតិ សម្ពន្ធោ។ ឯតេន ពុទ្ធកត្តព្ពស្ស កស្សចិបិ អសេសិតភាវំ ទស្សេតិ។ តតោយេវ ហិ សោ ភគវា បរិនិព្ពុតោតិ។ ននុ ច សាវកេហិ វិនីតាបិ វិនេយ្យា ភគវតាយេវ វិនីតា ហោន្តិ, តថា ហិ សាវកភាសិតំ សុត្តំ ពុទ្ធវចនន្តិ វុច្ចតិ, សាវកវិនេយ្យា ច ន តាវ វិនីតាតិ? នាយំ ទោសោ តេសំ វិនយនូបាយស្ស សាវកេសុ ឋបិតត្តា។ តេនេវាហ –

“ន តាវាហំ បាបិម បរិនិព្ពាយិស្សាមិ, យាវ ន ភិក្ខូ វិយត្តា វិនីតា វិសារទា ពហុស្សុតា អាគតាគមា ធម្មធរា វិនយធរា មាតិកាធរា ឧប្បន្នំ បរប្បវាទំ សហធម្មេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គហេត្វា សប្បាដិហារិយំ ធម្មំ ទេសេស្សន្តី”តិអាទិ (ទី. និ. ២.១៦៨)។

“កុសិនារាយ”ន្តិអាទិនា ភគវតោ បរិនិព្ពុតទេសកាលវិសេសទស្សនំ, “អបរិនិព្ពុតោ ភគវា”តិ គាហស្ស មិច្ឆាភាវទស្សនត្ថំ លោកេ ជាតសំវឌ្ឍភាវទស្សនត្ថញ្ច។ តថា ហិ មនុស្សភាវស្ស សុបាកដករណត្ថំ មហាពោធិសត្តា ចរិមភវេ ទារបរិគ្គហាទីនិបិ ករោន្តីតិ។ **កុសិនារាយ**ន្តិ ឯវំនាមកេ នគរេ។ សមីបត្ថេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។ **ឧបវត្តនេ មល្លានំ សាលវនេ**តិ តស្ស នគរស្ស ឧបវត្តនភូតំ មល្លរាជូនំ សាលវនុយ្យានំ ទស្សេតិ។ តត្ថ នគរំ បវិសិតុកាមា ឧយ្យានតោ ឧបេច្ច វត្តន្តិ គច្ឆន្តិ ឯតេនាតិ ឧបវត្តនន្តិ សាលវនំ វុច្ចតិ។ យថា ហិ អនុរាធបុរស្ស ថូបារាមោ ទក្ខិណបច្ឆិមទិសាយំ, ឯវំ តំ ឧយ្យានំ កុសិនារាយ ទក្ខិណបច្ឆិមទិសាយ ហោតិ។ យថា ច ថូបារាមតោ ទក្ខិណទ្វារេន នគរំ បវិសនមគ្គោ បាចីនមុខោ គន្ត្វា ឧត្តរេន និវត្តតិ, ឯវំ ឧយ្យានតោ សាលបន្តិ បាចីនមុខា គន្ត្វា ឧត្តរេន និវត្តា, តស្មា តំ “ឧបវត្តន”ន្តិ វុច្ចតិ។ **យមកសាលានមន្តរេ**តិ យមកសាលានំ វេមជ្ឈេ។ តត្ថ កិរ ភគវតោ បញ្ញត្តស្ស បរិនិព្ពានមញ្ចស្ស ឯកា សាលបន្តិ សីសភាគេ ហោតិ, ឯកា បាទភាគេ, តត្រាបិ ឯកោ តរុណសាលោ សីសភាគស្ស អាសន្នោ ហោតិ, ឯកោ បាទភាគស្ស, តស្មា “យមកសាលានមន្តរេ”តិ វុត្តំ។ អបិ ច “យមកសាលា នាម មូលក្ខន្ធវិដបបត្តេហិ អញ្ញមញ្ញំ សំសិព្ពេត្វា ឋិតសាលា”តិបិ **មហាអដ្ឋកថាយំ** វុត្តំ។

អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយាតិ ឧបាទីយតេ កម្មកិលេសេហីតិ ឧបាទិ, វិបាកក្ខន្ធា កដត្តា ច រូបំ។ សោ បន ឧបាទិ កិលេសាភិសង្ខារមារនិម្មថនេន និព្ពានប្បត្តិយំ អនោស្សដ្ឋោ, ឥធ ខន្ធមច្ចុមារនិម្មថនេន ឱស្សដ្ឋោ និសេសិតោតិ អយំ អនុបាទិសេសា និព្ពានធាតុ នត្ថិ ឯតិស្សា ឧបាទិសេសោតិ កត្វា។ **និព្ពានធាតូ**តិ ចេត្ថ និព្ពុតិមត្តំ អធិប្បេតំ, ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ចាយំ ករណនិទ្ទេសោ។ **បរិនិព្ពានេ**តិ បរិនិព្ពានដ្ឋានេ, និមិត្តត្ថេ វា ភុម្មវចនំ, បរិនិព្ពានហេតុ សន្និបតិតានន្តិ អត្ថោ។ សង្ឃស្ស ថេរោ **សង្ឃត្ថេរោ**។ សោ បន សង្ឃោ កីបរិមាណោតិ អាហ “**សត្តន្នំ ភិក្ខុសតសហស្សាន**”ន្តិ។ និច្ចសាបេក្ខត្តា ហិ ឦទិសេសុ សមាសោ ហោតិយេវ យថា “ទេវទត្តស្ស គរុកុល”ន្តិ។ **សត្តន្នំ ភិក្ខុសតសហស្សាន**ន្តិ ច សង្ឃត្ថេរានំយេវ សត្តន្នំ ភិក្ខុសតសហស្សានំ។ តទា ហិ “សន្និបតិតា ភិក្ខូ ឯត្តកា”តិ បមាណរហិតា។ តថា ហិ វេឡុវគាមេ វេទនាវិក្ខម្ភនតោ បដ្ឋាយ “ន ចិរេន ភគវា បរិនិព្ពាយិស្សតី”តិ សុត្វា តតោ តតោ អាគតេសុ ភិក្ខូសុ ឯកភិក្ខុបិ បក្កន្តោ នាម នត្ថិ, តស្មា គណនំ វីតិវត្តោ សង្ឃោ អហោសិ។ អាយស្មា មហាកស្សបោ ធម្មវិនយសង្គាយនត្ថំ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសីតិ សម្ពន្ធោ។

តត្ថ **មហាកស្សបោ**តិ មហន្តេហិ សីលក្ខន្ធាទីហិ សមន្នាគតត្តា មហន្តោ កស្សបោតិ មហាកស្សបោ, អបិច កុមារកស្សបត្ថេរំ ឧបាទាយ អយំ មហាថេរោ “មហាកស្សបោ”តិ វុច្ចតិ។ អថ កិមត្ថំ អាយស្មា មហាកស្សបោ ធម្មវិនយសង្គាយនត្ថំ ឧស្សាហំ ជនេសីតិ អាហ “**សត្តាហបរិនិព្ពុតេ**”តិអាទិ។ សត្ត អហានិ សមាហដានិ សត្តាហំ, សត្តាហំ បរិនិព្ពុតស្ស អស្សាតិ **សត្តាហបរិនិព្ពុតោ**, ភគវា, តស្មិំ សត្តាហបរិនិព្ពុតេ ភគវតិ, ភគវតោ បរិនិព្ពានទិវសតោ បដ្ឋាយ សត្តាហេ វីតិវត្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ សុភទ្ទេន វុឌ្ឍបព្ពជិតេន វុត្តវចនំ សមនុស្សរន្តោតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **សុភទ្ទោ**តិ តស្ស នាមំ, វុឌ្ឍកាលេ បន បព្ពជិតត្តា **វុឌ្ឍបព្ពជិតោ**តិ វុច្ចតិ។ “**អលំ អាវុសោ**”តិអាទិនា តេន វុត្តវចនំ និទស្សេតិ។ សោ ហិ សត្តាហបរិនិព្ពុតេ ភគវតិ អាយស្មតា មហាកស្សបត្ថេរេន សទ្ធិំ បាវាយ កុសិនារំ អទ្ធានមគ្គប្បដិបន្នេសុ បញ្ចមត្តេសុ ភិក្ខុសតេសុ អវីតរាគេ ភិក្ខូ អន្តរាមគ្គេ ទិដ្ឋអាជីវកស្ស សន្តិកា ភគវតោ បរិនិព្ពានំ សុត្វា បត្តចីវរានិ ឆឌ្ឌេត្វា ពាហា បគ្គយ្ហ នានប្បការំ បរិទេវន្តេ ទិស្វា ឯវមាហ។

កស្មា បន សោ ឯវមាហ? ភគវតិ អាឃាតេន។ អយំ កិរ សោ **ខន្ធកេ** (មហាវ. ៣០៣) អាគតេ អាតុមាវត្ថុស្មិំ នហាបិតបុព្ពកោ វុឌ្ឍបព្ពជិតោ ភគវតិ កុសិនារតោ និក្ខមិត្វា អឌ្ឍតេឡសេហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធិំ អាតុមំ គច្ឆន្តេ “ភគវា អាគច្ឆតី”តិ សុត្វា អាគតកាលេ “យាគុទានំ ករិស្សាមី”តិ សាមណេរភូមិយំ ឋិតេ ទ្វេ បុត្តេ ឯតទវោច “ភគវា កិរ តាតា អាតុមំ អាគច្ឆតិ មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ អឌ្ឍតេឡសេហិ ភិក្ខុសតេហិ, គច្ឆថ តុម្ហេ តាតា ខុរភណ្ឌំ អាទាយ នាឡិយាវាបកេន អនុឃរកំ អនុឃរកំ អាហិណ្ឌថ, លោណម្បិ តេលម្បិ តណ្ឌុលម្បិ ខាទនីយម្បិ សំហរថ, ភគវតោ អាគតស្ស យាគុទានំ ករិស្សាមី”តិ។ តេ តថា អកំសុ។ អថ ភគវតិ អាតុមំ អាគន្ត្វា ភុសាគារកំ បវិដ្ឋេ សុភទ្ទោ សាយន្ហសមយំ គាមទ្វារំ គន្ត្វា មនុស្សេ អាមន្តេត្វា “ហត្ថកម្មមត្តំ មេ ទេថា”តិ ហត្ថកម្មំ យាចិត្វា “កិំ ភន្តេ ករោមា”តិ វុត្តេ “ឥទញ្ចិទញ្ច គណ្ហថា”តិ សព្ពុបករណានិ គាហាបេត្វា វិហារេ ឧទ្ធនានិ ការេត្វា ឯកំ កាឡកំ កាសាវំ និវាសេត្វា តាទិសមេវ បារុបិត្វា “ឥទំ ករោថ, ឥទំ ករោថា”តិ សព្ពរត្តិំ វិចារេន្តោ សតសហស្សំ វិស្សជ្ជេត្វា ភោជ្ជយាគុញ្ច មធុគោឡកញ្ច បដិយាទាបេសិ។ **ភោជ្ជយាគុ** នាម ភុញ្ជិត្វា បាតព្ពយាគុ, តត្ថ សប្បិមធុផាណិតមច្ឆមំសបុប្ផផលរសាទិ យំ កិញ្ចិ ខាទនីយំ នាម អត្ថិ, តំ សព្ពំ បវិសតិ, កីឡិតុកាមានំ សីសមក្ខនយោគ្គា ហោតិ សុគន្ធគន្ធា។

អថ ភគវា កាលស្សេវ សរីរបដិជគ្គនំ កត្វា ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតោ បិណ្ឌាយ ចរិតុំ អាតុមាភិមុខោ បាយាសិ។ មនុស្សា តស្ស អារោចេសុំ “ភគវា បិណ្ឌាយ គាមំ បវិសតិ, តយា កស្ស យាគុ បដិយាទិតា”តិ។ សោ យថានិវត្ថបារុតេហេវ តេហិ កាឡកកាសាវេហិ ឯកេន ហត្ថេន ទព្ពិញ្ច កដច្ឆុញ្ច គហេត្វា ព្រហ្មា វិយ ទក្ខិណជាណុមណ្ឌលំ ភូមិយំ បតិដ្ឋាបេត្វា វន្ទិត្វា “បដិគ្គណ្ហតុ មេ ភន្តេ ភគវា យាគុ”ន្តិ អាហ។ តតោ “ជានន្តាបិ តថាគតា បុច្ឆន្តី”តិ **ខន្ធកេ** (មហាវ. ៣០៣) អាគតនយេន ភគវា បុច្ឆិត្វា ច សុត្វា ច តំ វុឌ្ឍបព្ពជិតំ វិគរហិត្វា តស្មិំ វត្ថុស្មិំ អកប្បិយសមាទាបនសិក្ខាបទំ ខុរភណ្ឌបរិហរណសិក្ខាបទញ្ចាតិ ទ្វេ សិក្ខាបទានិ បញ្ញបេត្វា “ភិក្ខវេ អនេកកប្បកោដិយោ ភោជនំ បរិយេសន្តេហេវ វីតិនាមិតា, ឥទំ បន តុម្ហាកំ អកប្បិយំ, អធម្មេន ឧប្បន្នភោជនំ ឥមំ បរិភុញ្ជិត្វា អនេកានិ អត្តភាវសហស្សានិ អបាយេស្វេវ និព្ពត្តិស្សន្តិ, អបេថ មា គណ្ហថា”តិ ភិក្ខាចារាភិមុខោ អគមាសិ, ឯកភិក្ខុនាបិ ន កិញ្ចិ គហិតំ។

សុភទ្ទោ អនត្តមនោ ហុត្វា “អយំ ‘សព្ពំ ជានាមី’តិ អាហិណ្ឌតិ, សចេ ន គហេតុកាមោ បេសេត្វា អារោចេតព្ពំ អស្ស, បក្កាហារោ នាម សព្ពចិរំ តិដ្ឋន្តោ សត្តាហមត្តំ តិដ្ឋេយ្យ, ឥទញ្ច មម យាវជីវំ បរិយត្តំ អស្ស, សព្ពំ តេន នាសិតំ, អហិតកាមោ អយំ មយ្ហ”ន្តិ ភគវតិ អាឃាតំ ពន្ធិត្វា ទសពលេ ធរមានេ កិញ្ចិ វត្តុំ នាសក្ខិ។ ឯវំ កិរស្ស អហោសិ “អយំ ឧច្ចកុលា បព្ពជិតោ មហាបុរិសោ, សចេ កិញ្ចិ វក្ខាមិ, មមំយេវ សន្តជ្ជេស្សតី”តិ។ ស្វាយំ អជ្ជ មហាកស្សបត្ថេរេន សទ្ធិំ អាគច្ឆន្តោ “បរិនិព្ពុតោ ភគវា”តិ សុត្វា លទ្ធស្សាសោ វិយ ហដ្ឋតុដ្ឋោ ឯវមាហ។ ថេរោ បន តំ សុត្វា ហទយេ បហារំ វិយ មត្ថកេ បតិតសុក្កាសនី វិយ មញ្ញិ, ធម្មសំវេគោ ចស្ស ឧប្បជ្ជិ “សត្តាហមត្តបរិនិព្ពុតោ ភគវា, អជ្ជាបិស្ស សុវណ្ណវណ្ណំ សរីរំ ធរតិយេវ, ទុក្ខេន ភគវតា អារាធិតសាសនេ នាម ឯវំ លហុំ មហន្តំ បាបកសដំ កណ្ដកោ ឧប្បន្នោ, អលំ ខោ បនេស បាបោ វឌ្ឍមានោ អញ្ញេបិ ឯវរូបេ សហាយេ លភិត្វា សាសនំ ឱសក្កាបេតុ”ន្តិ។

តតោ ថេរោ ចិន្តេសិ “សចេ ខោ បនាហំ ឥមំ មហល្លកំ ឥធេវ បិលោតិកំ និវាសេត្វា ឆារិកាយ ឱកិរាបេត្វា នីហរាបេស្សាមិ, មនុស្សា ‘សមណស្ស គោតមស្ស សរីរេ ធរមានេយេវ សាវកា វិវទន្តី’តិ អម្ហាកំ ទោសំ ទស្សេស្សន្តិ, អធិវាសេមិ តាវ។ ភគវតា ហិ ទេសិតធម្មោ អសង្គហិតបុប្ផរាសិសទិសោ, តត្ថ យថា វាតេន បហដបុប្ផានិ យតោ វា តតោ វា គច្ឆន្តិ, ឯវមេវ ឯវរូបានំ វសេន គច្ឆន្តេ គច្ឆន្តេ កាលេ វិនយេ ឯកំ ទ្វេ សិក្ខាបទានិ នស្សិស្សន្តិ វិនស្សិស្សន្តិ, សុត្តេ ឯកោ ទ្វេ បញ្ហវារា នស្សិស្សន្តិ, អភិធម្មេ ឯកំ ទ្វេ ភូមន្តរានិ នស្សិស្សន្តិ, ឯវំ អនុក្កមេន មូលេ នដ្ឋេ បិសាចសទិសា ភវិស្សាម, តស្មា ធម្មវិនយសង្គហំ ករិស្សាមិ, ឯវំ សតិ ទឡ្ហសុត្តេន

សង្គហិតបុប្ផានិ វិយ អយំ ធម្មវិនយោ និច្ចលោ ភវិស្សតិ។ ឯតទត្ថញ្ហិ ភគវា មយ្ហំ តីណិ គាវុតានិ បច្ចុគ្គមនំ អកាសិ, តីហិ ឱវាទេហិ ឧបសម្បទំ អកាសិ, កាយតោ ចីវរបរិវត្តនំ អកាសិ, អាកាសេ បាណឹ ចាលេត្វា ចន្ទោបមបដិបទំ កថេន្តោ មញ្ញេវ សក្ខឹ កត្វា កថេសិ, តិក្ខត្តុំ សកលសាសនរតនំ បដិច្ឆាបេសិ, មាទិសេ ភិក្ខុម្ហិ តិដ្ឋមានេ អយំ បាបោ សាសនេ វឌ្ឍឹ មា អលត្ថ, យាវ អធម្មោ ន ទិប្បតិ, ធម្មោ ន បដិពាហីយតិ, អវិនយោ ន ទិប្បតិ, វិនយោ ន បដិពាហីយតិ, អធម្មវាទិនោ ន ពលវន្តោ ហោន្តិ, ធម្មវាទិនោ ន ទុព្ពលា ហោន្តិ, អវិនយវាទិនោ ន ពលវន្តោ ហោន្តិ, វិនយវាទិនោ ន ទុព្ពលា ហោន្តិ, តាវ ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយិស្សាមិ, តតោ ភិក្ខូ អត្តនោ អត្តនោ បហោនកំ គហេត្វា កប្បិយាកប្បិយេ កថេស្សន្តិ, អថាយំ បាបោ សយមេវ និគ្គហំ បាបុណិស្សតិ, បុន សីសំ ឧក្ខិបិតុំ ន សក្ខិស្សតិ, សាសនំ ឥទ្ធញ្ចេវ ផីតញ្ច ភវិស្សតី”តិ។ ចិន្តេត្វា សោ “ឯវំ នាម មយ្ហំ ចិត្តំ ឧប្បន្ន”ន្តិ កស្សចិ អនារោចេត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ សមស្សាសេត្វា អថ បច្ឆា ធាតុភាជនទិវសេ ធម្មវិនយសង្គាយនត្ថំ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសិ។ តេន វុត្តំ “អាយស្មា មហាកស្សបោ សត្ថាហបរិនិព្ពុតេ...បេ.... ធម្មវិនយសង្គាយនត្ថំ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសី”តិ។

តត្ថ **អល**ន្តិ បដិក្ខេបវចនំ។ **អាវុសោ**តិ បរិទេវន្តេ ភិក្ខូ អាលបតិ។ **មា សោចិត្ថា**តិ ចិត្តេ ឧប្បន្នពលវសោកេន មា សោចិត្ថ។ **មា បរិទេវិត្ថា**តិ វាចាយ មា បរិទេវិត្ថ “បរិទេវនំ វិលាបោ”តិ វចនតោ។ ឥទានិ អសោចនាទីសុ ការណំ ទស្សេន្តោ **“សុមុត្តា មយ”**ន្តិអាទិមាហ។ **តេន មហាសមណេនា**តិ និស្សក្កេ ករណវចនំ, តតោ មហាសមណតោ សុដ្ឋុ មុត្តា មយន្តិ អត្ថោ, ឧបទ្ទុតា ច ហោម តទាតិ អធិប្បាយោ។ **ហោមា**តិ វា អតីតត្ថេ វត្តមានវចនំ, អហុម្ហាតិ អត្ថោ, អនុស្សរន្តោ ធម្មសំវេគវសេនាតិ អធិប្បាយោ។ ធម្មសភាវចិន្តាវសេន បវត្តំ សហោត្តប្បញាណំ ធម្មសំវេគោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សព្ពសង្ខតធម្មេសុ, ឱត្តប្បាការសណ្ឋិតំ;
ញាណមោហិតភារានំ, ធម្មសំវេគសញ្ញិត”ន្តិ។

ឋានំ ខោ បនេតំ វិជ្ជតីតិ តិដ្ឋតិ ឯត្ថ ផលំ តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ ឋានំ, ហេតុ។ **ខោ**តិ អវធារណេ, ឯតំ ការណំ វិជ្ជតេវ, នោ ន វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ កឹ តំ ការណន្តិ អាហ **“យំ បាបភិក្ខូ”**តិអាទិ។ ឯត្ថ **យ**ន្តិ និបាតមត្តំ, ការណនិទ្ទេសោ វា, យេន ការណេន អន្តរធាបេយ្យុំ, តទេតំ ការណំ វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **បាបភិក្ខូ**តិ បាបិកាយ លាមិកាយ ឥច្ឆាយ សមន្នាគតា ភិក្ខូ។ អតីតោ អតិក្កន្តោ សត្ថា ឯត្ថ, ឯតស្សាតិ វា **អតីតសត្ថុកំ,** បាវចនំ។ បធានំ វចនំ **បាវចនំ,** ធម្មវិនយន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **បក្ខំ លភិត្វា**តិ អលជ្ជីបក្ខំ លភិត្វា។ **ន ចិរស្សេវា**តិ ន ចិរេនេវ។ **យាវ ច ធម្មវិនយោ តិដ្ឋតី**តិ យត្តកំ កាលំ ធម្មោ ច វិនយោ ច លជ្ជីបុគ្គលេសុ តិដ្ឋតិ។

វុត្តញ្ហេតំ ភគវតាតិ បរិនិព្ពានមញ្ចកេ និបន្នេន ភគវតា ភិក្ខូ ឱវទន្តេន ឯតំ វុត្តន្តិ អត្ថោ។ **ទេសិតោ បញ្ញត្តោ**តិ ធម្មោបិ ទេសិតោ ចេវ បញ្ញត្តោ ច។ សុត្តាភិធម្មសង្គហិតស្ស ហិ ធម្មស្ស អតិសជ្ជនំ បពោធនំ ទេសនា, តស្សេវ បការតោ ញាបនំ វិនេយ្យសន្តានេ ឋបនំ បញ្ញាបនំ, តស្មា ធម្មោបិ ទេសិតោ ចេវ បញ្ញត្តោ ចាតិ វុត្តោ។ **បញ្ញត្តោ**តិ ច ឋបិតោតិ អត្ថោ។ វិនយោបិ ទេសិតោ ចេវ បញ្ញត្តោ ច។ វិនយតន្តិសង្គហិតស្ស ហិ អត្ថស្ស កាយវាចានំ វិនយនតោ វិនយោតិ លទ្ធាធិវចនស្ស អតិសជ្ជនំ បពោធនំ ទេសនា, តស្សេវ បការតោ ញាបនំ អសង្ករតោ ឋបនំ បញ្ញាបនំ, តស្មា វិនយោបិ ទេសិតោ ចេវ បញ្ញត្តោ ចាតិ វុច្ចតិ។

សោ វោ មមច្ចយេនាតិ សោ ធម្មវិនយោ តុម្ហាកំ មមច្ចយេន សត្ថា។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – មយា វោ ឋិតេនេវ “ឥទំ លហុកំ, ឥទំ គរុកំ, ឥទំ សតេកិច្ឆំ, ឥទំ អតេកិច្ឆំ, ឥទំ លោកវជ្ជំ, ឥទំ បណ្ណត្តិវជ្ជំ។ អយំ អាបត្តិ បុគ្គលស្ស សន្តិកេ វុដ្ឋាតិ, អយំ គណស្ស, អយំ សង្ឃស្ស សន្តិកេ វុដ្ឋាតី”តិ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អវីតិក្កមនីយតាវសេន ឱតិណ្ណវត្ថុស្មឹ សខន្ធកបរិវារោ ឧភតោវិភង្គោ មហាវិនយោ នាម ទេសិតោ, តំ សកលម្បិ វិនយបិដកំ មយិ បរិនិព្ពុតេ តុម្ហាកំ សត្ថុកិច្ចំ សាធេស្សតិ “ឥទំ វោ កត្តព្ពំ, ឥទំ វោ ន កត្តព្ព”ន្តិ កត្តព្ពាកត្តព្ពស្ស វិភាគេន អនុសាសនតោ។ ឋិតេនេវ ច មយា “ឥមេ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គានិ, អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ”តិ តេន តេន វិនេយ្យានំ អជ្ឈាសយានុរូបេន បការេន ឥមេ សត្តតឹស ពោធិបក្ខិយធម្មេ វិភជិត្វា សុត្តន្តបិដកំ ទេសិតំ, តំ សកលម្បិ សុត្តន្តបិដកំ មយិ បរិនិព្ពុតេ តុម្ហាកំ សត្ថុកិច្ចំ សាធេស្សតិ តំតំចរិយានុរូបំ សម្មាបដិបត្តិយា អនុសាសនតោ។ ឋិតេនេវ ច មយា “បញ្ចក្ខន្ធា, ទ្វាទសាយតនានិ, អដ្ឋារស ធាតុយោ, ចត្តារិ សច្ចានិ, ពាវីសតិន្ទ្រិយានិ, នវ ហេតូ, ចត្តារោ អាហារា, សត្ត ផស្សា, សត្ត វេទនា, សត្ត សញ្ញា, សត្ត ចេតនា, សត្ត ចិត្តានិ, តត្រាបិ ឯត្តកា ធម្មា កាមាវចរា, ឯត្តកា រូបាវចរា, ឯត្តកា អរូបាវចរា, ឯត្តកា បរិយាបន្នា, ឯត្តកា អបរិយាបន្នា, ឯត្តកា លោកិយា, ឯត្តកា លោកុត្តរា”តិ ឥមេ ធម្មេ វិភជិត្វា អភិធម្មបិដកំ ទេសិតំ, តំ សកលម្បិ អភិធម្មបិដកំ មយិ បរិនិព្ពុតេ តុម្ហាកំ សត្ថុកិច្ចំ សាធេស្សតិ, ខន្ធាទិវិភាគេន ញាយមានំ ចតុសច្ចសម្ពោធាវហត្តា សត្ថារ

សម្មាសម្ពុទ្ធេន កត្តព្ពកិច្ចំ និដ្ឋាបេស្សតិ។ ឥតិ សព្ពម្បេតំ អភិសម្ពោធិតោ យាវ បរិនិព្ពានា បញ្ចចត្តាលីស វស្សានិ ភាសិតំ លបិតំ, តីណិ បិដកានិ, បញ្ច និកាយា, នវង្គានិ, ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានីតិ ឯវំ មហប្បភេទំ ហោតិ។ ឥតិ ឥមានិ ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានិ តិដ្ឋន្តិ, អហំ ឯកោវ បរិនិព្ពាយាមិ, អហញ្ច ប និទានិ ឯកោវ ឱវទាមិ អនុសាសាមិ, មយិ បរិនិព្ពុតេ ឥមានិ ចតុរាសីតិ ពុទ្ធសហស្សានិ តុម្ហេ ឱវទិស្សន្តិ អនុសាសិស្សន្តិ ឱវាទានុសាសនីកិច្ចស្ស និដ្ឋាបនតោតិ។

សាសនន្តិ បរិយត្តិបដិបត្តិបដិវេធវសេន តិវិធំ សាសនំ, និប្បរិយាយតោ បន សត្តតឹស ពោធិ បក្ខិយធម្មា។ **អទ្ធនិយ**ន្តិ អទ្ធានមគ្គគាមីតិ អទ្ធនិយំ, អទ្ធានក្ខមន្តិ អត្ថោ។ **ចិរដ្ឋិតិក**ន្តិ ចិរំ ឋិតិ ឯតស្សាតិ ចិ រដ្ឋិតិកំ, សាសនំ, **អស្ស** ភវេយ្យាតិ សម្ពន្ធោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា យេន បការេន ឥទំ សាសនំ ទីឃមទ្ធានំ បវត្តិតុំ សមត្ថំ, តតោយេវ ចិរដ្ឋិតិកំ អស្ស, តថា តេន បការេន ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយេយ្យាន្តិ។

ឥទានិ សម្មាសម្ពុទ្ធេន អត្តនោ កតំ អនុគ្គហវិសេសំ វិភាវេន្តោ អាហ “**យញ្ចាហំ ភគវតា**”តិអាទិ។ តត្ថ “យញ្ចាហ”ន្តិ ឯតស្ស “អនុគ្គហិតោ”តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **យ**ន្តិ យស្មា, យេន ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កិរិយាបរាមសនំ វា ឯតំ, តេន “អនុគ្គហិតោ”តិ ឯត្ថ អនុគ្គហណំ បរាមសតិ។ **ធារេស្សសី**តិអាទិកំ បន ភគវា អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ មហាកស្សបត្ថេរេន បញ្ញត្តសង្ឃាដិយំ និសិន្នោ តំ ចីវរំ វិកសិតបទុមបុប្ផវណ្ណេន បាណិនា អន្តរេ បរាមសន្តោ អាហ។ វុត្តញ្ហេតំ **កស្សបសំយុត្តេ** (សំ. និ. ២.១៥៤) មហាកស្សបត្ថេរេនេវ អានន្ទត្ថេរំ អា មន្តេត្វា កថេន្តេន –

> “អថ ខោ, អាវុសោ, ភគវា មគ្គា ឱក្កម្ម យេន អញ្ញតរំ រុក្ខមូលំ តេនុបសង្កមិ, អថ ខ្វាហំ, អាវុសោ, បដបិលោតិកានំ សង្ឃាដឹ ចតុគ្គុណំ បញ្ញាបេត្វា ភគវន្តំ ឯតទវោចំ ‘ឥធ, ភន្តេ, ភគវា និសីទតុ, យំ មមស្ស ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា’តិ។ និសីទិ ខោ, អាវុសោ, ភគវា បញ្ញត្តេ អាសនេ, និសជ្ជ ខោ មំ, អាវុសោ, ភគវា ឯតទវោច ‘មុទុកា ខោ ត្យាយំ កស្សប បដបិលោតិកានំ សង្ឃាដី’តិ។ ‘បដិគ្គណ្ហាតុ មេ, ភន្តេ, ភគវា បដបិលោតិកានំ សង្ឃាដឹ អនុកម្បំ ឧបាទាយា’តិ។ ‘ធារេស្សសិ បន មេ ត្វំ កស្សប សាណានិ បំសុកូលានិ និព្ពសនានី’តិ។ ‘ធារេស្សាមហំ, ភន្តេ, ភគវតោ សាណានិ បំសុកូលានិ និព្ពសនានី’តិ។ សោ ខ្វាហំ, អាវុសោ, បដបិលោតិកានំ សង្ឃាដឹ ភគវតោ បាទាសឹ, អហំ បន ភគវតោ សាណានិ បំសុកូលានិ និព្ពសនានិ បដិបជ្ជិ”ន្តិ (សំ. និ. ២.១៥៤)។

តត្ថ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១៥៤) **មុទុកា ខោ ត្យាយ**ន្តិ មុទុកា ខោ តេ អយំ។ កស្មា ភគវា ឯវមាហាតិ? ថេរេន សហ ចីវរំ បរិវត្តេតុកាមតាយ។ កស្មា បរិវត្តេតុកាមោ ជាតោតិ? ថេរំ អត្តនោ ឋានេ ឋបេតុកាមតាយ។ កឹ សារិបុត្តមោគ្គល្លានា នត្ថីតិ? អត្ថិ, ឯវំ បនស្ស អហោសិ “ឥមេ ន ចិរំ ឋស្សន្តិ, កស្សបោ បន វីសវស្សសតាយុកោ, ‘សោ មយិ បរិនិព្ពុតេ សត្តបណ្ណិគុហាយំ វសិត្វា ធម្មវិនយសង្គហំ កត្វា មម សាសនំ បញ្ចវស្សសហស្សបរិមាណំ កាលំ បវត្តនកំ ករិស្សតី’តិ អត្តនោ នំ ឋានេ ឋបេមិ, ឯវំ ភិក្ខូ កស្សបស្ស សុស្សូសិតព្ពំ មញ្ញិស្សន្តី”តិ, តស្មា ឯវមាហ។ ថេរោ បន យស្មា ចីវរស្ស វា បត្តស្ស វា វណ្ណេ កថិតេ “ឥមំ តុម្ហាកំ គណ្ហថា”តិ ចារិត្តមេវ, តស្មា “បដិគ្គណ្ហាតុ មេ ភន្តេ ភគវា”តិ អាហ។ **ធារេស្សសិ បន មេ ត្វំ កស្សបា**តិ កស្សប ត្វំ ឥមានិ បរិភោគជិណ្ណានិ បំសុកូលានិ បារុបិតុំ សក្ខិស្សសីតិ វទតិ។ តញ្ច ខោ ន កាយពលំ សន្ធាយ, បដិបត្តិ បូរណំ បន សន្ធាយ ឯវមាហ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – អហំ ឥមំ ចីវរំ បុណ្ណំ នាម ទាសឹ បារុបិត្វា អាមក សុសានេ ឆឌ្ឌិតំ តុម្ពមត្តេហិ បាណកេហិ សម្បរិកិណ្ណំ តេ បាណកេ វិធុនិត្វា មហាអរិយវំសេ ឋត្វា អគ្គហេសឹ, តស្ស មេ ឥមំ ចីវរំ គហិតទិវសេ ទសសហស្សចក្កវាឡេ មហាបថវី មហាវំ វិរវមានា កម្បិត្ថ, អាកាសំ តដតដាយិ, ចក្កវាឡទេវតា សាធុការំ អទំសុ “ឥមំ ចីវរំ គណ្ហន្តេន ភិក្ខុនា ជាតិបំសុកូលិកេន ជាតិអារញ្ញិកេន ជាតិឯកាសនិកេន ជាតិសបទានចារិកេន ភវិតុំ វដ្តតិ, ត្វំ ឥមស្ស ចីវរស្ស អនុច្ឆវិកំ កាតុំ សក្ខិស្សសី”តិ។ ថេរោបិ អត្តនា បញ្ចន្នំ ហត្ថីនំ ពលំ ធារេតិ។ សោ តំ អតក្កយិត្វា “អហមេតំ បដិបត្តឹ បូរេស្សាមី”តិ ឧស្សាហេន សុគតចីវរស្ស អនុច្ឆវិកំ កាតុកាមោ “ធារេស្សាមហំ ភន្តេ”តិ អាហ។ **បដិបជ្ជិ**ន្តិ បដិបន្នោស្មិ។ ឯវំ បន ចីវរបរិ វត្តនំ កត្វា ថេរេន បារុតចីវរំ ភគវា បារុបិ, សត្ថុ ចីវរំ ថេរោ។ តស្មិំ សមយេ មហាបថវី ឧទកបរិយន្តំ កត្វា ឧន្ន ទន្តី កម្បិត្ថ។

សាណានិ បំសុកូលានីតិ មតកឡេវរំ បរិវេឋេត្វា ឆឌ្ឌិតានិ តុម្ពមត្តេ កិមី បប្ផោដេត្វា គហិតានិ សាណវាកមយានិ បំសុកូលចីវរានិ។ រថិកសុសានសង្ការកូដាទីនំ យត្ថ កត្ថចិ បំសូនំ ឧបរិ ឋិតត្ថា អព្ភុគ្គតដ្ឋេន តេសុ បំសុកូលមិវាតិ **បំសុកូលំ**។ អថ វា បំសុ វិយ កុច្ឆិតភាវំ ឧលតិ គច្ឆតីតិ បំសុកូលន្តិ បំសុកូលសទ្ទស្ស អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **និព្ពសនានី**តិ និដ្ឋិតវសនកិច្ចានិ, បរិភោគជិណ្ណានីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ “កិញ្ចាបិ ឯកមេវ តំ ចីវរំ, អនេកាវយវត្តា បន ពហុវចនំ កត”ន្តិ **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ **ចីវរេ សាធារណបរិភោគេនា**តិ ឯត្ថ អត្តនា

សាធារណបរិភោគេនាតិ វិញ្ញាយមានត្ថា វិញ្ញាយមានត្ថស្ស ច-សទ្ទស្ស បយោគេ កាមាចារត្ថា “អត្តនា”តិ ន វុត្តំ។ “ធារេស្សសិ បន មេ ត្វំ, កស្សប, សាណានិ បំសុកូលានី”តិ ហិ វុត្តត្តា អត្តនាវ សាធារណបរិភោគោ វិញ្ញាយតិ, នាញ្ញេន។ ន ហិ កេវលំ សទ្ទតោយេវ សព្ពត្ថ អត្ថនិច្ឆយោ ភវិស្សតិ អត្ថបករណាទិនាបិ យេភុយ្យេន អត្ថស្ស និយមេតព្ពត្តា។ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** បនេត្ថ ឥទំ វុត្តំ “ចីវរេ សាធារណបរិភោគេនាតិ ឯត្ថ អត្តនា សមសមដ្ឋបនេនាតិ ឥធ អត្តនាសទ្ទំ អានេត្វា ចីវរេ អត្តនា សាធារណបរិភោគេនា”តិ យោជេតព្ពំ។

> “យស្ស យេន ហិ សម្ពន្ធោ, ទូរដ្ឋម្បិ ច តស្ស តំ;
> អត្ថតោ ហ្យសមានានំ, អាសន្នត្តមការណ”ន្តិ។

អថ វា ភគវតា ចីវរេ សាធារណបរិភោគេន ភគវតា អនុគ្គហិតោតិ យោជនីយំ ឯកស្សបិ ករណនិទ្ទេសស្ស សហយោគកត្តុត្ថជោតកត្តសម្ភវតោតិ។ សព្ពត្ថ “**អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេនា**”តិ វុត្តេ សុត្តន្តដីកាការេនាតិ គហេតព្ពំ។ សមានំ ធារណមេតស្សាតិ **សាធារណោ,** បរិភោគោ។ សាធារណបរិភោគេន ចេវ សមសមដ្ឋបនេន ច អនុគ្គហិតោតិ សម្ពន្ធោ។

ឥទានិ (សំ. និ. ២.១៥២) –

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខំ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ វិតក្កវិចារានំ វូបសមា អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនំ ចេតសោ ឯកោទិភាវំ អវិតក្កំ អវិចារំ សមាធិជំ បីតិសុខំ ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ វិតក្កវិចារានំ វូបសមា…បេ…. ទុតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ បីតិយា ច វិរាគា ឧបេក្ខកោ ច វិហរាមិ, សតោ ច សម្បជានោ សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេមិ, យំ តំ អរិយា អាចិក្ខន្តិ ‘ឧបេក្ខកោ សតិមា សុខវិហារី’តិ, តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ បីតិយា ច វិរាគា ឧបេក្ខកោ ច វិហរតិ…បេ.… តតិយំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា បុព្ពេវ សោមនស្ស ទោមនស្សានំ អត្ថង្គមា អទុក្ខមសុខំ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិំ ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ សុខស្ស ច បហានា ទុក្ខស្ស ច បហានា បុព្ពេវ…បេ…. ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ , ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា បដិឃសញ្ញានំ អត្ថង្គមា នានត្តសញ្ញានំ អមនសិការា ‘អនន្តោ អាកាសោ’តិ អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា…បេ…. អាកាសានញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម ‘អនន្តំ វិញ្ញាណ’ន្តិ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ សព្ពសោ អាកាសានញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម…បេ…. វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ , ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ សព្ពសោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមតិក្កម្ម ‘នត្ថិ កិញ្ចី’តិ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ…បេ…. អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ សព្ពសោ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ…បេ…. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ សព្ពសោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ…បេ.… សញ្ញាវេទយិតនិរោធំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិធំ បច្ចនុភោមិ, ឯកោបិ ហុត្វា ពហុធា ហោមិ, ពហុធាបិ ហុត្វា ឯកោ ហោមិ, អាវិភាវំ តិរោភាវំ តិរោកុដ្ដំ តិរោបាការំ តិរោបព្ពតំ អសជ្ជមានោ គច្ឆាមិ សេយ្យថាបិ អាកាសេ, បថវិយាបិ ឧម្មុជ្ជនិមុជ្ជំ ករោមិ សេយ្យថាបិ ឧទកេ, ឧទកេបិ អភិជ្ជមានេ គច្ឆាមិ សេយ្យថាបិ បថវិយំ, អាកាសេបិ បល្លង្កេន កមាមិ សេយ្យថាបិ បក្ខី សកុណោ, ឥមេបិ ចន្ទិមសូរិយេ ឯវំមហិទ្ធិកេ ឯវំមហានុភាវេ បាណិនា បរិមសាមិ បរិមជ្ជាមិ, យាវ ព្រហ្មលោកាបិ កាយេន វសំ វត្តេមិ។ កស្សបោបិ ភិក្ខវេ យាវទេ អាកង្ខតិ អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិធំ បច្ចនុភោតិ…បេ.… យាវ ព្រហ្មលោកាបិ កាយេន វសំ វត្តេតិ។

“អហំ , ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ ទិព្វាយ សោតធាតុយា វិសុទ្ធាយ អតិក្កន្តមានុសិកាយ ឧភោ សទ្ទេ សុណាមិ ទិព្វេ ច មានុសេ ច យេ ទូរេ សន្តិកេ ច។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ ទិព្វាយ សោតធាតុយា…បេ.… យេ ទូរេ សន្តិកេ ច។

“អហំ , ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ បរសត្តានំ បរបុគ្គលានំ ចេតសា ចេតោ បរិច្ច បជានាមិ, សរាគំ វា ចិត្តំ ‘សរាគំ ចិត្ត’ន្តិ បជានាមិ, វីតរាគំ វា ចិត្តំ ‘វីតរាគំ ចិត្ត’ន្តិ បជានាមិ, សទោសំ វា ចិត្តំ…បេ.… វីតទោសំ វា ចិត្តំ…បេ.… សមោហំ វា ចិត្តំ…បេ.… វីតមោហំ វា ចិត្តំ…បេ.… សំខិត្តំ វា ចិត្តំ…បេ.… វិក្ខិត្តំ វា ចិត្តំ…បេ.… មហគ្គតំ វា ចិត្តំ…បេ.… អមហគ្គតំ វា ចិត្តំ…បេ.… សឧត្តរំ វា ចិត្តំ…បេ.… អនុត្តរំ វា ចិត្តំ…បេ.… សមាហិតំ វា ចិត្តំ…បេ.… អសមាហិតំ វា ចិត្តំ…បេ.… វិមុត្តំ វា ចិត្តំ…បេ.… អវិមុត្តំ វា ចិត្តំ ‘អវិមុត្តំ ចិត្ត’ន្តិ បជានាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ បរសត្តានំ បរបុគ្គលានំ ចេតសា ចេតោ បរិច្ច បជានាតិ, សរាគំ វា ចិត្តំ ‘សរាគំ ចិត្ត’ន្តិ បជានាតិ…បេ.… អវិមុត្តំ វា ចិត្តំ ‘អវិមុត្តំ ចិត្ត’ន្តិ បជានាតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរាមិ។ សេយ្យថិទំ – ឯកម្បិ ជាតឹ ទ្វេបិ ជាតិយោ តិស្សោបិ ជាតិយោ ចតស្សោបិ ជាតិយោ បញ្ចបិ ជាតិយោ ទសបិ ជាតិយោ វីសម្បិ ជាតិយោ តឹសម្បិ ជាតិយោ ចត្តាលីសម្បិ ជាតិយោ បញ្ញាសម្បិ ជាតិយោ ជាតិសតម្បិ ជាតិសហស្សម្បិ ជាតិសតសហស្សម្បិ អនេកេបិ សំវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ វិវដ្ដកប្បេ អនេកេបិ សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បេ ‘អមុត្រាសឹ ឯវំនាមោ ឯវំគោត្តោ ឯវំវណ្ណោ ឯវមាហារោ ឯវំសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី ឯវមាយុបរិយន្តោ, សោ តតោ ចុតោ អមុត្រ ឧទបាទឹ, តត្រាបាសឹ ឯវំនាមោ ឯវំគោត្តោ ឯវំវណ្ណោ ឯវមាហារោ ឯវំសុខទុក្ខប្បដិសំវេទី ឯវមាយុបរិយន្តោ, សោ តតោ ចុតោ ឥធូបបន្នោ’តិ។ ឥតិ សាការំ សឧទ្ទេសំ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ។ សេយ្យថិទំ – ឯកម្បិ ជាតឹ…បេ.… ឥតិ សាការំ សឧទ្ទេសំ អនេកវិហិតំ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខាមិ ទិព្វេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន សត្តេ បស្សាមិ ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ ហីនេ បណីតេ សុវណ្ណេ ទុព្ពណ្ណេ សុគតេ ទុគ្គតេ, យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាមិ ‘ឥមេ វត ភោន្តោ សត្តា កាយទុច្ចរិតេន សមន្នាគតា វចីទុច្ចរិតេន សមន្នាគតា មនោទុច្ចរិតេន សមន្នាគតា អរិយានំ ឧបវាទកា មិច្ឆាទិដ្ឋិកា មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា, តេ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា អបាយំ ទុគ្គតឹ វិនិបាតំ និរយំ ឧបបន្នា។ ឥមេ វា បន ភោន្តោ សត្តា កាយសុចរិតេន សមន្នាគតា វចីសុចរិតេន សមន្នាគតា មនោសុចរិតេន សមន្នាគតា អរិយានំ អនុបវាទកា សម្មាទិដ្ឋិកា សម្មាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា, តេ កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតឹ សគ្គំ លោកំ ឧបបន្នា’តិ។ ឥតិ ទិព្វេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន សត្តេ បស្សាមិ ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ ហីនេ បណីតេ សុវណ្ណេ ទុព្ពណ្ណេ សុគតេ ទុគ្គតេ, យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, យាវទេ អាកង្ខតិ ទិព្វេន ចក្ខុនា វិសុទ្ធេន អតិក្កន្តមានុសកេន សត្តេ បស្សតិ ចវមានេ ឧបបជ្ជមានេ ហីនេ បណីតេ សុវណ្ណេ ទុព្ពណ្ណេ សុគតេ ទុគ្គតេ, យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាតិ។

“អហំ, ភិក្ខវេ, អាសវានំ ខយា អនាសវំ ចេតោវិមុត្តឹ បញ្ញាវិមុត្តឹ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរាមិ។ កស្សបោបិ, ភិក្ខវេ, អាសវានំ ខយា អនាសវំ ចេតោវិមុត្តឹ បញ្ញាវិមុត្តឹ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា ឧបសម្បជ្ជ វិហរតី”តិ (សំ. និ. ២.១៥២) –

ឯវំ នវានុបុព្ពវិហារឆឡភិញ្ញាប្បភេទេ ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ អត្តនា សមសមដ្ឋបនត្ថាយ ភគវតា វុត្តំ កស្សបសំយុត្តេ អាគតំ បាឡិមិមំ បេយ្យាលមុខេន អាទិគ្គហណេន ច សង្ខិបិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**អហំ ភិក្ខវេ**”តិអាទិ។

តត្ថ **យាវទេ អាកង្ខាមី**តិ យាវទេវ ឥច្ឆាមីតិ អត្ថោ។ តតោយេវ ហិ **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ ចូឡគណ្ឋិបទេ** ច “យាវទេតិ យាវទេវាតិ វុត្តំ ហោតី”តិ លិខិតំ។ **សំយុត្តនិកាយដ្ឋកថាយម្បិ** “យាវទេ អាកង្ខាមីតិ យាវទេវ ឥច្ឆាមី”តិ អត្ថោ វុត្តោ។ តថា ហិ តត្ថ លីនត្ថបកាសនិយំ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេនេវ** វុត្តំ “យាវទេវាតិ ឥមិនា សមានត្ថំ យាវទេតិ ឥទំ បទ”ន្តិ។ បោត្ថកេសុ បន កត្ថចិ “យាវទេវា”តិ អយមេវ បាឋោ ទិស្សតិ។ យានិ បន ឥតោ បរំ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិនា នយេន ចត្តារិ រូបាវចរកិរិយឈានានិ, “សព្ពសោ រូបសញ្ញានំ សមតិក្កមា”តិអាទិនា នយេន ចតស្សោ អរូបសមាបត្តិយោ, “សព្ពសោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមតិក្កម្ម សញ្ញាវេទយិតនិរោធ”ន្តិអាទិនា នយេន និរោធសមាបត្តិ, “អនេកវិហិតំ ឥទ្ធិវិធ”ន្តិអាទិនា នយេន អភិញ្ញា ច វុត្តា។ តត្ថ យំ វត្តព្ពំ សិយា, តំ អនុបទវណ្ណនាយ ចេវ ភាវនាវិធានេន ច សទ្ធឹ *វិសុទ្ធិមគ្គេ* (វិសុទ្ធិ. ១.៦៩-៧០) សព្ពសោ វិត្ថារិតំ។ ឥធាបិ ច វេរញ្ជកណ្ឌេ ចត្តារិ រូបាវចរឈានានិ តិស្សោ ច វិជ្ជា អាវិ ភវិស្សន្តិ, តស្មា តត្ថ យំ វត្តព្ពំ, តំ តត្ថេវ វណ្ណយិស្សាម។

នវានុបុព្ពវិហារឆឡភិញ្ញាប្បភេទេតិ ឯត្ថ **នវានុបុព្ពវិហារា** នាម អនុបដិបាដិយា សមាបជ្ជិតព្ពភាវតោ ឯវំសញ្ញិតា និរោធសមាបត្តិយា សហ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ។ **ឆឡភិញ្ញា** នាម អាសវក្ខយញាណេន សទ្ធឹ បញ្ចាភិញ្ញាយោតិ ឯវំ លោកិយលោកុត្តរភេទា សព្ពា អភិញ្ញាយោ។ **ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ**តិ ឧត្តរិមនុស្សានំ ឈាយីនញ្ចេវ អរិយានញ្ច ធម្មោ ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ។ អថ វា ឧត្តរិ មនុស្សធម្មាតិ ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ, មនុស្សធម្មោ នាម ទសកុសលកម្មបថធម្មោ។ សោ ហិ វិនា ភាវនាមនសិការេន បកតិយាវ មនុស្សេហិ និព្ពត្តេតព្ពតោ មនុស្សត្តភាវាវហតោ វា “មនុស្សធម្មោ”តិ វុច្ចតិ, តតោ ឧត្តរិ បន ឈានាទីនិ “ឧត្តរិមនុស្សធម្មោ”តិ វេទិតព្ពានិ។ **អត្តនា សមសមដ្ឋបនេនា**តិ អហំ យត្តកំ កាលំ យត្តកេ វា សមាបត្តិវិហារេ អភិញ្ញាយោ ច វឡញ្ជេមិ, តថា កស្សបោបីតិ ឯវំ យថាវុត្តឧត្តរិមនុស្សធម្មេ អត្តនា សមសមំ កត្វា ឋបនេន។ ឥទញ្ច នវានុបុព្ពវិហារឆឡភិញ្ញាទិភាវសាមញ្ញេន បសំសាមត្តំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ អាយស្មា មហាកស្សបោ ភគវា វិយ ទេវសិកំ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា សមាបត្តិយោ សមាបជ្ជតិ, យមកបាដិហារិយាទិវសេន វា អភិញ្ញាយោ វឡញ្ជេតិ។ ឯត្ថ ច “ឧត្តរិមនុស្សធម្មេ អត្តនា សមសមដ្ឋបនេនា”តិ ឥទំ និទស្សនមត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ –

> “ឱវទ កស្សប ភិក្ខូ, ករោហិ កស្សប ភិក្ខូនំ ធម្មឹ កថំ, អហំ វា កស្សប ភិក្ខូ ឱវទេយ្យំ ត្វំ វា, អហំ វា កស្សប ភិក្ខូនំ ធម្មឹ កថំ ករេយ្យំ ត្វំ វា”តិ (សំ. និ. ២.១៤៩)។

ឯវម្បិ អត្តនា សមសមដ្ឋានេ ឋបេតិយេវ, តស្ស កិមញ្ញំ អាណណ្យំ ភវិស្សតិ អញ្ញត្រ ធម្មវិនយសង្គាយនាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ “តស្សាតិ តស្ស អនុគ្គហស្សា”តិ **មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ តស្ស មេតិ វា អត្ថោ គហេតព្ពោ។ បោត្ថកេសុ ហិ កត្ថចិ “តស្ស មេ”តិ បាឋោយេវ ទិស្សតិ, ធម្មវិនយសង្គាយនំ ឋបេត្វា អញ្ញំ កឹ នាម តស្ស មេ អាណណ្យំ អណណភាវោ ភវិស្សតីតិ អត្ថោ។ “**ននុ មំ ភគវា**”តិអាទិនា វុត្តមេវត្ថំ ឧបមាវសេន វិភាវេតិ។ **សកកវចឥស្សរិយានុប្បទានេនា**តិ ឯត្ថ ចីវរស្ស និទស្សនវសេន កវចស្ស គហណំ កតំ, សមាបត្តិយា និទស្សនវសេន ឥស្សរិយំ គហិតំ។ **កុលវំសប្បតិដ្ឋាបកន្តិ** កុលវំសស្ស កុលប្បវេណិយា បតិដ្ឋាបកំ។ “មេ សទ្ធម្មវំសប្បតិដ្ឋាបកោ”តិ និច្ចសាបេក្ខត្តា សមាសោ ទដ្ឋព្ពោ, មេ សទ្ធម្មវំសស្ស បតិដ្ឋាបកោ បវត្តកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ វុត្តវចនមនុស្សរន្តោ អនុគ្គហេសីតិ ចិន្តយន្តោ ធម្មវិនយសង្គាយនត្ថំ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសីតិ សម្ពន្ធោ, ធាតុភាជនទិវសេ តត្ថ សន្និបតិតានំ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហំ ជនេសីតិ អត្ថោ។

ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ បាឡិយា វិភាវេន្តោ អាហ “**យថាហា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឯកមិទាហ**ន្តិ ឯត្ថ **ឥទ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **ឯកំ សមយ**ន្តិ ច ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនំ, ឯកស្មឹ សមយេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បាវាយា**តិ បាវានគរតោ, តត្ថ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា កុសិនារំ គមិស្សាមីតិ អទ្ធានមគ្គប្បដិបន្នោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អទ្ធានមគ្គោ**តិ ច ទីឃមគ្គោ វុច្ចតិ។ ទីឃបរិយាយោ ហេត្ថ អទ្ធានសទ្ទោ។ **មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិ**ន្តិ គុណមហត្តេនបិ សង្ខ្យាមហត្តេនបិ មហតា។ ភិក្ខូនំ សង្ឃេន ភិក្ខុសង្ឃេន, សមណគណេន សទ្ធឹ ឯកតោតិ អត្ថោ។ “**បញ្ចមត្តេហី**”តិអាទិនា សង្ខ្យាមហត្តំ វិភាវេតិ។ **មត្ត**-សទ្ទោ ចេត្ថ បមាណវចនោ “ភោជនេ មត្តញ្ញុតា”តិអាទីសុ វិយ។ **សព្ពំ សុភទ្ទកណ្ឌំ វិត្ថារតោ វេទិតព្ព**ន្តិ សព្ពំ សុភទ្ទកណ្ឌំ ឥធ អានេត្វា វិត្ថារតោ ទស្សេតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។

“តតោ បរន្តិ តតោ ភិក្ខូនំ ឧស្សាហជននតោ បរ”ន្តិ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** វុត្តំ។ **មហាគណ្ឋិបទេ** បន “តតោ បរន្តិ សុភទ្ទកណ្ឌតោ បរ”ន្តិ វុត្តំ។ ឥទមេវេត្ថ សារតោ បច្ចេតព្ពន្តិ នោ តក្កោ។ អយមេវ ហិ ឧស្សាហជននប្បការោ, យទិទំ “ហន្ទ មយំ, អាវុសោ, ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយេយ្យាម, បុរេ អធម្មោ ទិប្បតី”តិអាទិ, តស្មា ឧស្សាហជននតោ បរន្តិ ន វត្តព្ពំ ហេដ្ឋា ឧស្សាហជននប្បការស្ស បាឡិយំ អវុត្តត្តា។ អយញ្ចេត្ថ បាឡិក្កមោ –

“អថ ខោ អាយស្មា មហាកស្សបោ ភិក្ខូ អាមន្តេសិ, ឯកមិទាហំ, អាវុសោ, សមយំ បាវាយ កុសិនារំ អទ្ធានមគ្គប្បដិបន្នោ មហតា ភិក្ខុសង្ឃេន សទ្ធិំ បញ្ចមត្តេហិ ភិក្ខុសតេហិ។ អថ ខ្វាហំ, អាវុសោ, មគ្គា ឱក្កម្ម អញ្ញតរស្មិំ រុក្ខមូលេ និសីទិំ។

“តេន ខោ បន សមយេន អញ្ញតរោ អាជីវកោ កុសិនារាយ មន្ទារវបុប្ផំ គហេត្វា បាវំ អទ្ធានមគ្គប្បដិបន្នោ ហោតិ។ អទ្ទសំ ខោ អហំ, អាវុសោ, តំ អាជីវកំ ទូរតោវ អាគច្ឆន្តំ, ទិស្វាន តំ អាជីវកំ ឯតទវោចំ ‘អបាវុសោ, អម្ហាកំ សត្ថារំ ជានាសី’តិ ? ‘អាម, អាវុសោ, ជានាមិ។ អជ្ជ សត្តាហបរិនិព្ពុតោ សមណោ គោតមោ, តតោ មេ ឥទំ មន្ទារវបុប្ផំ គហិតន្តិ។ តត្រាវុសោ, យេ តេ ភិក្ខូ អវីតរាគា, អប្បេកច្ចេ ពាហា បគ្គយ្ហ កន្ទន្តិ, ឆិន្នបាតំ បបតន្តិ អាវដ្ដន្តិ វិវដ្ដន្តិ, ‘អតិខិប្បំ ភគវា បរិនិព្ពុតោ, អតិខិប្បំ សុគតោ បរិនិព្ពុតោ, អតិខិប្បំ ចក្ខុំ លោកេ អន្តរហិត’ន្តិ។ យេ បន តេ ភិក្ខូ វីតរាគា, តេ សតា សម្បជានា អធិវាសេន្តិ ‘អនិច្ចា សង្ខារា, តំ កុតេត្ថ លព្ភា’”តិ។

“អថ ខ្វាហំ, អាវុសោ, តេ ភិក្ខូ ឯតទវោចំ – ‘អលំ, អាវុសោ, មា សោចិត្ថ មា បរិទេវិត្ថ, ននុ ឯតំ, អាវុសោ, ភគវតា បដិកច្ចេវ អក្ខាតំ ‘សព្ពេហេវ បិយេហិ មនាបេហិ នានាភាវោ វិនាភាវោ អញ្ញថាភាវោ។ តំ កុតេត្ថ, អាវុសោ, លព្ភា, យំ តំ ជាតំ ភូតំ សង្ខតំ បលោកធម្មំ, តំ វត មា បលុជ្ជី’តិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ។

“តេន ខោ បន សមយេន, អាវុសោ, សុភទ្ទោ នាម វុឌ្ឍបព្ពជិតោ តស្សំ បរិសាយំ និសិន្នោ ហោតិ។ អថ ខោ អាវុសោ សុភទ្ទោ វុឌ្ឍបព្ពជិតោ តេ ភិក្ខូ ឯតទវោច ‘អលំ, អាវុសោ, មា សោចិត្ថ មា បរិទេវិត្ថ, សុមុត្តា មយំ តេន មហាសមណេន, ឧបទ្ទុតា ច មយំ ហោម’ ‘ឥទំ វោ កប្បតិ, ឥទំ វោ ន កប្បតី’តិ, ‘ឥទានិ បន មយំ យំ ឥច្ឆិស្សាម, តំ ករិស្សាម, យំ ន ឥច្ឆិស្សាម, ន តំ ករិស្សាមា’តិ។ ហន្ទ មយំ អាវុសោ ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយេយ្យាម, បុរេ អធម្មោ ទិប្បតិ, ធម្មោ បដិពាហីយតិ, អវិនយោ បុរេ ទិប្បតិ, វិនយោ បដិពាហីយតិ, បុរេ អធម្មវាទិនោ ពលវន្តោ ហោន្តិ, ធម្មវាទិនោ ទុព្ពលា ហោន្តិ, បុរេ អវិនយវាទិនោ ពលវន្តោ ហោន្តិ, វិនយវាទិនោ ទុព្ពលា ហោន្តី”តិ។

“‘តេន ហិ, ភន្តេ, ថេរោ ភិក្ខូ ឧច្ចិនតូ’តិ។ អថ ខោ អាយស្មា មហាកស្សបោ ឯកេនូនបញ្ចអរហន្តសតានិ ឧច្ចិនិ។ ភិក្ខូ អាយស្មន្តំ មហាកស្សបំ ឯតទវោចុំ ‘អយំ, ភន្តេ, អាយស្មា អានន្ទោ កិញ្ចាបិ សេក្ខោ, អភព្ពោ ឆន្ទា ទោសា មោហា ភយា អគតិំ គន្តុំ, ពហុ ចានេន ភគវតោ សន្តិកេ ធម្មោ ច វិនយោ ច បរិយត្តោ។ តេន ហិ, ភន្តេ, ថេរោ អាយស្មន្តម្បិ អានន្ទំ ឧច្ចិនតូ’”តិអាទិ (ចូឡវ. ៤៣៧)។

តស្មា **តតោ បរ**ន្តិ ឯត្ថ សុភទ្ទកណ្ឌតោ បរន្តិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ “សព្ពំ សុភទ្ទកណ្ឌំ វិត្ថារតោ វេទិតព្ព”ន្តិ ហិ ឥមិនា “យំ ន ឥច្ឆិស្សាម, ន តំ ករិស្សាមា”តិ ឯតំ បរិយន្តំ សុភទ្ទកណ្ឌបាឡឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ អវសេសំ ឧស្សាហជននប្បការប្បវត្តំ បាឡិមេវ ទស្សេន្តោ **“ហន្ទ មយំ អាវុសោ”**តិអាទិមាហ។

តត្ថ **បុរេ អធម្មោ ទិប្បតី**តិ ឯត្ថ អធម្មោ នាម ទសកុសលកម្មបថធម្មបដិបក្ខភូតោ អធម្មោ។ **បុរេ ទិប្បតី**តិ អបិ នាម ទិប្បតិ។ អថ វា យាវ អធម្មោ ធម្មំ បដិពាហិតុំ សមត្ថោ ហោតិ, តតោ បុរេតរមេវាតិ អត្ថោ។ អាសន្នេ ហិ អនាគតេ អយំ បុរេសទ្ទោ។ **ទិប្បតី**តិ ទិប្បិស្សតិ។ បុរេ-សទ្ទយោគេន ហិ អនាគតត្ថេ អយំ វត្តមានបយោគោ យថា “បុរា វស្សតិ ទេវោ”តិ។ កេចិ បនេត្ថ ឯវំ វណ្ណយន្តិ “បុរេតិ បច្ឆា អនាគតេ យថា អទ្ធានំ គច្ឆន្តស្ស គន្តព្ពមគ្គោ ‘បុរេ’តិ វុច្ចតិ, តថា ឥធ ទដ្ឋព្ព”ន្តិ។ **អវិនយោ**តិ បហានវិនយសំវរវិនយានំ បដិបក្ខភូតោ អវិនយោ។ “វិនយវាទិនោ ទុព្ពលា ហោន្តី”តិ ឯវំ ឥតិ-សទ្ទោបិ ឯត្ថ ទដ្ឋព្ពោ, “តតោ បរំ អាហា”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ បោត្ថកេសុ បន កត្ថចិ ឥតិ-សទ្ទោ ន ទិស្សតិ, បាឡិយំ បន ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយញ្ច អត្ថេវ ឥតិ-សទ្ទោ។

តេន ហីតិ ឧយ្យោជនត្ថេ និបាតោ។ ឧច្ចិននេ ឧយ្យោជេន្តា ហិ តំ មហាកស្សបត្ថេរំ ឯវមាហំសុ។ **ភិក្ខូ ឧច្ចិនតូ**តិ សង្គីតិយា អនុរូបេ ភិក្ខូ ឧច្ចិនិត្វា គណ្ហាតូតិ អត្ថោ។ “សកលនវង្គ...បេ.... បរិគ្គហេសី”តិ ឯតេន សុក្ខវិបស្សកខីណាសវបរិយន្តានំ យថាវុត្តបុគ្គលានំ សតិបិ អាគមាធិគមសព្ភាវេ សហ បដិសម្ភិទាហិ តេវិជ្ជាទិគុណយុត្តានំ អាគមាធិគមសម្បត្តិយា ឧក្កំសគតត្តា សង្គីតិយា ពហូបការតំ ទស្សេតិ។ តត្ថ **សកលនវង្គសត្ថុសាសនបរិយត្តិធរេ**តិ សកលំ សុត្តគេយ្យាទិ នវង្គំ ឯត្ថ, ឯតស្ស វា អត្ថីតិ សកលនវង្គំ, សត្ថុសាសនំ។ អត្ថកាមេន បរិយាបុណិតព្ពតោ ទិដ្ឋធម្មិកាទិបុរិសត្ថបរិយត្តភាវតោ ច បរិយត្តីតិ តីណិ បិដកានិ វុច្ចន្តិ, តំ សកលនវង្គសត្ថុសាសនសង្ខាតំ បរិយត្តឹ ធារេន្តីតិ សកលនវង្គសត្ថុសាសនបរិយត្តិធរា, តាទិសេតិ អត្ថោ។ ពហូនំ នានប្បការានំ កិលេសានំ សក្កាយទិដ្ឋិយា ច អវិហតត្តា តា ជនេន្តិ, តាហិ វា ជនិតាតិ **បុថុជ្ជនា**។ ទុវិធា បុថុជ្ជនា អន្ធបុថុជ្ជនា កល្យាណបុថុជ្ជនាតិ។ តត្ថ យេសំ ខន្ធធាតុអាយតនាទីសុ ឧគ្គហបរិបុច្ឆាសវនធារណបច្ចវេក្ខណានិ នត្ថិ, តេ អន្ធបុថុជ្ជនា។ យេសំ តានិ អត្ថិ, តេ កល្យាណបុថុជ្ជនា។ តេ ឥធ “បុថុជ្ជនា”តិ អធិប្បេតា។ សមថភាវនាសិនេហាភាវេន សុក្ខា លូខា អសិនិទ្ធា វិបស្សនា ឯតេសន្តិ **សុក្ខវិបស្សកា**។

តិបិដកសព្ពបរិយត្តិប្បភេទធរេតិ តិណ្ណំ បិដកានំ សមាហារោ តិបិដកំ, តិបិដកសង្ខាតំ នវង្គាទិវសេន អនេកធា ភិន្នំ សព្ពបរិយត្តិប្បភេទំ ធារេន្តីតិ តិបិដកសព្ពបរិយត្តិប្បភេទធរា, តាទិសេតិ អត្ថោ។ អនុ អនុ តំសមង្គីនំ ភាវេតិ វឌ្ឍេតីតិ អនុភាវោ, អនុភាវោ ឯវ អានុភាវោ, បភាវោ។ មហន្តោ អានុភាវោ យេសំ តេ **មហានុភាវា**។ **តេវិជ្ជាទិភេទេ**តិ តិស្សោ វិជ្ជាយេវ តេវិជ្ជា, តា អាទិ យេសំ ឆឡភិញ្ញាទីនំ តេ តេវិជ្ជាទយោ, តេ ភេទា អនេកប្បការា ភិន្នា ឯតេសន្តិ តេវិជ្ជាទិភេទា, ខីណាសវា, តាទិសេតិ អត្ថោ។ អថ វា តិស្សោ វិជ្ជា ឯតស្ស អត្ថីតិ តេវិជ្ជោ, សោ អាទិ យេសំ ឆឡភិញ្ញាទីនំ តេ តេវិជ្ជាទយោ, តេ ភេទា យេសំ ខីណាសវានំ តេ តេវិជ្ជាទិភេទា, តាទិសេតិ អត្ថោ។ **យេ សន្ធាយ ឥទំ វុត្ត**ន្តិ យេ ភិក្ខូ សន្ធាយ ឥទំ “អថ ខោ អាយស្មា”តិអាទិវចនំ **សង្គីតិក្ខន្ធកេ** (ចូឡវ. ៤៣៧) វុត្តន្តិ អត្ថោ។

កិស្ស បនាតិ កស្មា បន។ សិក្ខតីតិ **សេក្ខោ,** អថ វា សិក្ខនំ សិក្ខា, សាយេវ តស្ស សីលន្តិ សេក្ខោ។ សោ ហិ អបរិយោសិតសិក្ខត្តា ច តទធិមុត្តត្តា ច ឯកន្តេន សិក្ខនសីលោ ន អសេក្ខោ វិយ បរិនិដ្ឋិតសិក្ខោ តត្ថ បដិបស្សទ្ធុស្សាហោ, នាបិ វិស្សដ្ឋសិក្ខោ បចុរជនោ វិយ តត្ថ អនធិមុត្តោ។ អថ វា អរិយាយ ជាតិយា តីសុ សិក្ខាសុ ជាតោ, តត្ថ វា ភវោតិ សេក្ខោ។ អថ វា ឥក្ខតិ ឯតាយាតិ ឥក្ខា, មគ្គផលសម្មាទិដ្ឋិ។ សហ ឥក្ខាយាតិ សេក្ខោ។ ឧបរិមគ្គត្តយកិច្ចស្ស អបរិយោសិតត្តា សហ ករណីយេនាតិ **សករណីយោ**។ **អស្សា**តិ អនេន។ **អសម្មុខា បដិគ្គហិតំ នាម នត្ថី**តិ ននុ ច –

> “ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហឹ, ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោ;
> ចតុរាសីតិ សហស្សានិ, យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ”តិ។ (ថេរគា. ១០២៧) –

វុត្តត្តា កថមេតំ យុជ្ជតីតិ? ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោតិ វុត្តម្បិ ភគវតោ សន្តិកេ បដិគ្គហិតមេវាតិ កត្វា វុត្តន្តិ នាយំ វិរោធោ។ **ពហុការត្តា**តិ ពហុឧបការត្តា។ ឧបការវចនោ ហេត្ថ ការសទ្ទោ។ **អស្សា**តិ ភវេយ្យ។

អតិវិយ វិស្សត្ថោតិ អតិវិយ វិស្សាសិកោ។ **ន**ន្តិ អានន្ទត្ថេរំ, “ឱវទតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ អានន្ទត្ថេរស្ស យេភុយ្យេន នវកាយ បរិសាយ វិព្ភមនេន មហាកស្សបត្ថេរោ ឯវមាហ **“ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី”**តិ។ តថា ហិ បរិនិព្ពុតេ សត្ថរិ មហាកស្សបត្ថេរោ សត្ថុបរិនិព្ពានេ សន្និបតិតស្ស ភិក្ខុសង្ឃស្ស មជ្ឈេ និសីទិត្វា ធម្មវិនយសង្គាយនត្ថំ បញ្ចសតេ ភិក្ខូ ឧច្ចិនិត្វា “អាវុសោ, រាជគហេ វស្សំ វសន្តា ធម្មវិនយំ សង្គាយេយ្យាម, តុម្ហេ បុរេ វស្សូបនាយិកាយ អត្តនោ អត្តនោ បលិពោធំ បច្ឆិន្ទិត្វា រាជគហេ សន្និបតថា”តិ វត្វា អត្តនា រាជគហំ គតោ។ អានន្ទត្ថេរោបិ ភគវតោ បត្តចីវរមាទាយ មហាជនំ សញ្ញាបេន្តោ សាវត្ថឹ គន្ត្វា តតោ និក្ខម្ម រាជគហំ គច្ឆន្តោ ទក្ខិណគិរិស្មឹ ចារិកំ ចរិ។ តស្មឹ សមយេ អានន្ទត្ថេរស្ស តឹសមត្តា សទ្ធិវិហារិកា យេភុយ្យេន កុមារភូតា ឯកវស្សិកទុវស្សិកភិក្ខូ ចេវ អនុបសម្បន្នា ច វិព្ភមឹសុ។ កស្មា បនេតេ បព្ពជិតា, កស្មា វិព្ភមឹសូតិ? តេសំ កិរ មាតាបិតរោ ចិន្តេសុំ “អានន្ទត្ថេរោ សត្ថុវិស្សាសិកោ អដ្ឋ វរេ យាចិត្វា ឧបដ្ឋហតិ, ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំ សត្ថារំ គហេត្វា គន្តុំ សក្កោតិ, អម្ហាកំ ទារកេ ឯតស្ស សន្តិកេ បព្ពាជេស្សាម, សោ សត្ថារំ គហេត្វា អាគមិស្សតិ, តស្មឹ អាគតេ មយំ មហាសក្ការំ កាតុំ លភិស្សាមា”តិ ឥមិនា តាវ ការណេន នេសំ ញាតកា តេ បព្ពាជេសុំ។ សត្ថរិ បន បរិនិព្ពុតេ តេសំ សា បត្ថនា ឧបច្ឆិន្នា, អថ នេ ឯកទិវសេនេវ ឧប្បព្ពាជេសុំ។

អថ អានន្ទត្ថេរំ ទក្ខិណគិរិស្មឹ ចារិកំ ចរិត្វា រាជគហមាគតំ ទិស្វា មហាកស្សបត្ថេរោ ឯវមាហ “ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី”តិ។ វុត្តញ្ហេតំ កស្សបសំយុត្តេ –

“អថ កិញ្ចរហិ ត្វំ, អាវុសោ អានន្ទ, ឥមេហិ នវេហិ ភិក្ខូហិ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារេហិ ភោជនេ អមត្តញ្ញូហិ ជាគរិយំ អននុយុត្តេហិ សទ្ធិំ ចារិកំ ចរសិ, សស្សឃាតំ មញ្ញេ ចរសិ, កុលូបឃាតំ មញ្ញេ ចរសិ, ឱលុជ្ជតិ ខោ តេ, អាវុសោ អានន្ទ, បរិសា, បលុជ្ជន្តិ ខោ តេ អាវុសោ នវប្បាយា, ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសីតិ។

“អបិ មេ ភន្តេ កស្សប សិរស្មិំ បលិតានិ ជាតានិ, អថ ច បន មយំ អជ្ជាបិ អាយស្មតោ មហាកស្សបស្ស កុមារកវាទា ន មុច្ចាមាតិ។ តថា ហិ បន ត្វំ, អាវុសោ អានន្ទ, ឥមេហិ នវេហិ ភិក្ខូហិ ឥន្ទ្រិយេសុ អគុត្តទ្វារេហិ ភោជនេ អមត្តញ្ញូហិ ជាគរិយំ អននុយុត្តេហិ សទ្ធិំ ចារិកំ ចរសិ, សស្សឃាតំ មញ្ញេ ចរសិ, កុលូបឃាតំ មញ្ញេ ចរសិ, ឱលុជ្ជតិ ខោ តេ, អាវុសោ អានន្ទ, បរិសា, បលុជ្ជន្តិ ខោ តេ អាវុសោ នវប្បាយា, ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី”តិ (សំ. និ. ២.១៥៤)។

តត្ថ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១៥៤) **សស្សឃាតំ មញ្ញេចរសី**តិ សស្សំ ឃាតេន្តោ វិយ អាហិណ្ឌសិ។ **កុលូបឃាតំ មញ្ញេ ចរសី**តិ កុលានិ ឧបឃាតេន្តោ វិយ ហនន្តោ វិយ អាហនន្តោ វិយ អាហិណ្ឌសិ។ **ឱលុជ្ជតី**តិ បលុជ្ជតិ ភិជ្ជតិ។ **បលុជ្ជន្តិ ខោ តេ អាវុសោ នវប្បាយា**តិ, អាវុសោ, ឯវំ ឯតេ តុយ្ហំ បាយេន យេភុយ្យេន នវកា ឯកវស្សិកទុវស្សិកទហរា ចេវ សាមណេរា ច បលុជ្ជន្តិ។ **ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី**តិ អយំ កុមារកោ អត្តនោ បមាណំ ន វត ជានាតីតិ ថេរំ តជ្ជេន្តោ អាហ។ **កុមារកវាទា ន មុច្ចាមា**តិ កុមារកវាទតោ ន មុច្ចាម។ **តថា ហិ បន ត្វ**ន្តិ ឥទមស្ស ឯវំ វត្តព្ពតាយ ការណទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ អយញ្ហេត្ថ អធិប្បាយោ – យស្មា ត្វំ ឥមេហិ នវកេហិ ភិក្ខូហិ ឥន្ទ្រិយសំវររហិតេហិ សទ្ធិំ វិចរសិ, តស្មា កុមារកេហិ សទ្ធិំ ចរន្តោ “កុមារកោ”តិ វត្តព្ពតំ អរហសីតិ។

“ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី”តិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ បទបូរណោ។ **វា**-សទ្ទោ ហិ ឧបមានសមុច្ចយសំសយវវស្សគ្គបទបូរណវិកប្បាទីសុ ពហូសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ។ តថា ហេស “បណ្ឌិតោ វាបិ តេន សោ”តិអាទីសុ (ធ. ប. ៦៣) ឧបមានេ ទិស្សតិ, សទិសភាវេតិ អត្ថោ។ “តំ វាបិ ធីរា មុនិ វេទយន្តី”តិអាទីសុ (សុ. និ. ២១៣) សមុច្ចយេ។ “កេ វា ឥមេ កស្ស វា”តិអាទីសុ (បារា. ២៩៦) សំសយេ។ “អយំ វា ឥមេសំ សមណព្រាហ្មណានំ សព្ពពាលោ សព្ពមូឡ្ហោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.១៨១) វវស្សគ្គេ។ “យេ ហិ កេចិ, ភិក្ខវេ, សមណា វា ព្រាហ្មណា វា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៧០; សំ. និ. ២.១៣) វិកប្បេតិ។ ឥធ បន បទបូរណេ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនេវ ច **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** វុត្តំ “វាសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារំ ករោន្តេន ‘ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសី’តិអាទីសុ (សំ. និ. ២.១៥៤) បទបូរណេ”តិ។ អដ្ឋកថាយម្បិ (សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.១៥៤) ឯត្តកមេវ វុត្តំ “ន វាយំ កុមារកោ មត្តមញ្ញាសីតិ អយំ កុមារកោ អត្តនោ បមាណំ ន វត ជានាតីតិ ថេរំ តជ្ជេន្តោ អាហា”តិ។ ឯត្ថាបិ **វតា**តិ វចនសិលិដ្ឋតាយ វុត្តំ។ យំ បនេត្ថ **កេនចិ** វុត្តំ “ន វាយន្តិ ឯត្ថ វាតិ វិភាសា, អញ្ញាសិបិ ន អញ្ញាសិបីតិ អត្ថោ”តិ ។ តំ តស្ស មតិមត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហេត្ថ អយមត្ថោ សម្ភវតិ, តស្មា អត្តនោ បមាណំ នាញ្ញាសីតិ ឯវមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **តត្រា**តិ ឯវំ សតិ។ **ឆន្ទាគមនំ វិយា**តិ ឯត្ថ ឆន្ទា អាគមនំ វិយាតិ បទច្ឆេទោ កាតព្ពោ, ឆន្ទេន អាគមនំ បវត្តនំ វិយាតិ អត្ថោ, ឆន្ទេន អកត្តព្ពករណំ វិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឆន្ទំ វា អាគច្ឆតិ សម្បយោគវសេនាតិ ឆន្ទាគមនំ, តថា បវត្តោ អបាយគមនីយោ អកុសលចិត្តុប្បាទោ។ អថ វា អននុរូបំ គមនំ អគមនំ, ឆន្ទេន អគមនំ ឆន្ទាគមនំ, ឆន្ទេន សិនេហេន អននុរូបំ គមនំ បវត្តនំ អកត្តព្ពករណំ វិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អសេក្ខបដិសម្ភិទាប្បត្តេ**តិ អសេក្ខភូតា បដិសម្ភិទា អសេក្ខបដិសម្ភិទា, តំ បត្តេ, បដិលទ្ធអសេក្ខបដិសម្ភិទេតិ អត្ថោ។ **អនុមតិយា**តិ អនុញ្ញាយ, យាចនាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។

“កិញ្ចាបិ សេក្ខោ”តិ ឥទំ ន សេក្ខានំ អគតិគមនសព្ភាវេន វុត្តំ, អសេក្ខានំយេវ បន ឧច្ចិនិតត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បឋមមគ្គេនេវ ហិ ចត្តារិ អគតិគមនានិ បហីយន្តិ, តស្មា កិញ្ចាបិ សេក្ខោ, តថាបិ ថេរោ អាយស្មន្តម្បិ អានន្ទំ ឧច្ចិនតូតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ ន បន កិញ្ចាបិ សេក្ខោ, តថាបិ អភព្ពោ អគតី គន្តុន្តិ យោជេតព្ពំ។ “អភព្ពោ”តិអាទិនា បន ធម្មសង្គីតិយា តស្ស អរហភាវំ ទស្សេន្តា វិជ្ជមានេ គុណេ កថេន្តិ។ តត្ថ **ឆន្ទា**តិ ឆន្ទេន, សិនេហេនាតិ អត្ថោ។ **អគតី គន្តុ**ន្តិ អគន្តព្ពំ គន្តុំ, អកត្តព្ពំ កាតុន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមានិ បន ចត្តារិ អគតិគមនានិ ភណ្ឌភាជនីយេ ច វិនិច្ឆយដ្ឋានេ ច លព្ភន្តិ។ តត្ថ ភណ្ឌភាជនីយេ តាវ អត្តនោ ភារភូតានំ ភិក្ខូនំ អមនាបេ ភណ្ឌេ សម្បត្តេ តំ បរិវត្តិត្វា មនាបំ ទេន្តោ ឆន្ទាគតី គច្ឆតិ នាម។ អត្តនោ បន អភារភូតានំ មនាបេ ភណ្ឌេ សម្បត្តេ តំ បរិវត្តិត្វា អមនាបំ ទេន្តោ ទោសាគតី គច្ឆតិ នាម។ ភណ្ឌេសុ ភាជនីយវត្ថុញ្ច ឋិតិកញ្ច អជានន្តោ មោហាគតី គច្ឆតិ នាម។ មុខរានំ វា រាជាទិនិស្សិតានំ វា “ឥមេ មេ អមនាបេ ភណ្ឌេ ទិន្នេ អនត្ថំ ករេយ្យុ”ន្តិ ភយេន បរិវត្តិត្វា មនាបំ ទេន្តោ ភយាគតី គច្ឆតិ នាម។ យោ បន ឯវំ ន គច្ឆតិ, សព្ពេសំ តុលាភូតោ បមាណភូតោ មជ្ឈត្តោវ ហុត្វា យំ យស្ស បាបុណាតិ, តទេវ តស្ស ទេតិ, អយំ ចតុព្ពិធម្បិ អគតី ន គច្ឆតិ នាម។ វិនិច្ឆយដ្ឋានេ បន អត្តនោ ភារភូតស្ស គរុកាបត្តី លហុកាបត្តីតិ កត្វា កថេន្តោ ឆន្ទាគតី គច្ឆតិ នាម។ ឥតរស្ស លហុកាបត្តី គរុកាបត្តីតិ កត្វា កថេន្តោ ទោសាគតី គច្ឆតិ នាម។

អាបត្តិវុដ្ឋានំ បន សមុច្ចយក្ខន្ធកញ្ច អជានន្តោ មោហាគតឹ គច្ឆតិ នាម។ មុខរស្ស វា រាជបូជិតស្ស វា “អយំ មេ គរុកំ កត្វា អាបត្តឹ កថេន្តស្ស អនត្ថម្បិ ករេយ្យា”តិ គរុកមេវ លហុកាបត្តឹ កថេន្តោ ភយាគតឹ គច្ឆតិ នាម។ យោ បន សព្ពេសំ យថាភូតមេវ កថេសិ, អយំ ចតុព្ពិធម្បិ អគតិគមនំ ន គច្ឆតិ នាម។ ថេរោបិ តាទិសោ ចតុន្នម្បិ អគតិគមនានំ បឋមមគ្គេនេវ បហីនត្តា, តស្មា សង្ឃាយនវសេន ធម្មវិនយវិនិច្ឆយេ សម្បត្តេ ឆន្ទាទិវសេន អញ្ញថា អកថេត្វា យថាភូតមេវ កថេតីតិ វុត្តំ “**អភព្ពោ...បេ.... អគតឹ គន្តុ**”ន្តិ។ **បរិយត្តោ**តិ អធីតោ, ឧគ្គហិតោតិ អត្ថោ។

ឧច្ចិនិតេនាតិ ឧច្ចិនិត្វា គហិតេន។ **ឯតទហោសី**តិ ឯតំ បរិវិតក្កនំ អហោសិ។ **រាជគហំ ខោ មហាគោចរ**ន្តិ ឯត្ថ “រាជគហន្តិ រាជគហសាមន្តំ គហេត្វា វុត្ត”ន្តិ **ចូឡគណ្ឋិបទេ មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** ច វុត្តំ។ គាវោ ចរន្តិ ឯត្ថាតិ គោចរោ, គោចរោ វិយ គោចរោ, ភិក្ខាចរណដ្ឋានំ។ សោ មហន្តោ អស្ស, ឯត្ថាតិ វា មហាគោចរំ, រាជគហំ។ **ថាវរកម្ម**ន្តិ ចិរដ្ឋាយិកម្មំ។ **វិសភាគបុគ្គលោ** សុភទ្ទសទិសោ។ **ឧក្កោដេយ្យា**តិ និវារេយ្យាតិ អត្ថោ។ **ញត្តិទុតិយេន កម្មេន សាវេសី**តិ –

“សុណាតុ មេ, អាវុសោ, សង្ឃោ, យទិ សង្ឃស្ស បត្តកល្លំ, សង្ឃោ ឥមានិ បញ្ច ភិក្ខុសតានិ សម្មន្នេយ្យ ‘រាជគហេ វស្សំ វសន្តានិ ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយិតុំ, ន អញ្ញេហិ ភិក្ខូហិ រាជគហេ វស្សំ វសិតព្ព’ន្តិ, ឯសា ញត្តិ។

“សុណាតុ មេ, អាវុសោ, សង្ឃោ, សង្ឃោ ឥមានិ បញ្ច ភិក្ខុសតានិ សម្មន្នតិ ‘រាជគហេ វស្សំ វសន្តានិ ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយិតុំ, ន អញ្ញេហិ ភិក្ខូហិ រាជគហេ វស្សំ វសិតព្ព’ន្តិ, យស្សាយស្មតោ ខមតិ ឥមេសំ បញ្ចន្នំ ភិក្ខុសតានំ សម្មុតិ ‘រាជគហេ វស្សំ វសន្តានំ ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយិតុំ, ន អញ្ញេហិ ភិក្ខូហិ រាជគហេ វស្សំ វសិតព្ព’ន្តិ, សោ តុណ្ហស្ស។ យស្ស នក្ខមតិ, សោ ភាសេយ្យ។

“សម្មតានិ សង្ឃេន ឥមានិ បញ្ច ភិក្ខុសតានិ ‘រាជគហេ វស្សំ វសន្តានិ ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយិតុំ, ន អញ្ញេហិ ភិក្ខូហិ រាជគហេ វស្សំ វសិតព្ព’ន្តិ, ខមតិ សង្ឃស្ស, តស្មា តុណ្ហី, ឯវមេតំ ធារយាមី”តិ (ចូឡវ. ៤៣៧) –

ឯវំ ញត្តិទុតិយេន កម្មេន សាវេសិ។ ឥទំ សន្ធាយ វុត្តំ “តំ សង្គីតិក្ខន្ធកេ វុត្តនយេនេវ ញាតព្ព”ន្តិ។

អយំ បន កម្មវាចា តថាគតស្ស បរិនិព្ពានតោ ឯកវីសតិមេ ទិវសេ កតា។ វុត្តញ្ហេតំ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមសង្គីតិកថា) “អយំ បន កម្មវាចា តថាគតស្ស បរិនិព្ពានតោ ឯកវីសតិមេ ទិវសេ កតា។ ភគវា ហិ វិសាខបុណ្ណមាយំ បច្ចូសសមយេ បរិនិព្ពុតោ, អថស្ស សត្តាហំ សុវណ្ណវណ្ណំ សរីរំ គន្ធមាលាទីហិ បូជយិំសុ។ ឯវំ សត្តាហំ សាធុកីឡនទិវសា នាម អហេសុំ។ តតោ សត្តាហំ ចិតកាយ អគ្គិនា ឈាយិ, សត្តាហំ សត្តិបញ្ជរំ កត្វា សន្ធាគារសាលាយំ ធាតុបូជំ ករិំសូតិ ឯកវីសតិ ទិវសា គតា។ ជេដ្ឋមូលសុក្កបក្ខបញ្ចមិយំ បន ធាតុយោ ភាជយិំសុ។ ឯតស្មិំ ធាតុភាជនទិវសេ សន្និបតិតស្ស មហាភិក្ខុសង្ឃស្ស សុភទ្ទេន វុឌ្ឍបព្ពជិតេន កតំ អនាចារំ អារោចេត្វា វុត្តនយេនេវ ភិក្ខូ ឧច្ចិនិត្វា អយំ កម្មវាចា កតា។ ឥមញ្ច បន កម្មវាចំ កត្វា ថេរោ ភិក្ខូ អាមន្តេសិ ‘អាវុសោ ឥទានិ តុម្ហាកំ ចត្តាលីសទិវសា ឱកាសោ, តតោ បរំ អយំ នាម នោ បលិពោធោ អត្ថីតិ វត្តុំ ន លព្ភា, តស្មា ឯត្ថន្តរេ យស្ស រោគបលិពោធោ វា អាចរិយុបជ្ឈាយបលិពោធោ វា មាតាបិតុបលិពោធោ វា អត្ថិ, បត្តំ វា បន បចិតព្ពំ ចីវរំ វា កាតព្ពំ, សោ តំ បលិពោធំ ឆិន្ទិត្វា ករណីយំ ករោតូ’តិ។ ឯវញ្ច បន វត្វា ថេរោ អត្តនោ បញ្ចសតាយ បរិសាយ បរិវុតោ រាជគហំ គតោ, អញ្ញេបិ មហាថេរា អត្តនោ អត្តនោ បរិវារំ គហេត្វា សោកសល្លសមប្បិតំ មហាជនំ អស្សាសេតុកាមា តំ តំ ទិសំ បក្កន្តា។ បុណ្ណត្ថេរោ បន សត្តសតភិក្ខុបរិវារោ ‘តថាគតស្ស បរិនិព្ពានដ្ឋានំ អាគតាគតំ មហាជនំ អស្សាសេស្សាមី’តិ កុសិនារាយមេវ អដ្ឋាសិ។ អាយស្មា អានន្ទោ យថា បុព្ពេ អបរិនិព្ពុតស្ស, ឯវំ បរិនិព្ពុតស្សបិ ភគវតោ សយមេវ បត្តចីវរមាទាយ បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធិំ យេន សាវត្ថិ តេន ចារិកំ បក្កាមិ។ គច្ឆតោ បនស្ស បរិវារា ភិក្ខូ គណនបថំ វីតិវត្តា”តិ។ តស្មា តថាគតស្ស បរិនិព្ពានតោ តីសុ សត្តាហេសុ អតិក្កន្តេសុ ឯកវីសតិមេ ទិវសេ ឥមំ កម្មវាចំ សាវេត្វា ថេរោ រាជគហំ បក្កន្តោតិ វេទិតព្ពំ។

យទិ ឯវំ កស្មា បន ឥធ **មង្គលសុត្តដ្ឋកថាយញ្ច** (ខុ. បា. អដ្ឋ. ៥.បឋមមហាសង្គីតិកថា) “សត្តសុ សាធុកីឡនទិវសេសុ សត្តសុ ច ធាតុបូជាទិវសេសុ វីតិវត្តេសូ”តិ វុត្តំ? សត្តសុ ធាតុបូជាទិវសេសុ គហិតេសុ តទវិនាភាវតោ មជ្ឈេ ចិតកាយ ឈាបនសត្តាហម្បិ គហិតមេវាតិ កត្វា វិសុំ ន វុត្តំ វិយ ទិស្សតិ។ យទិ ឯវំ អថ កស្មា “អឌ្ឍមាសោ អតិក្កន្តោ, ទិយឌ្ឍមាសោ សេសោ”តិ ច វុត្តន្តិ? នាយំ ទោសោ។ អប្បកញ្ហិ ឩនមធិកំ វា

គណនូបគំ ន ហោតិ, តស្មា សមុទាយោ អប្បកេន អធិកោបិ អនធិកោ វិយ ហោតីតិ កត្វា អឌ្ឍមាសតោ អធិកេបិ បញ្ច ទិវសេ “អឌ្ឍមាសោ អតិក្កន្តោ”តិ វុត្តំ “ទ្វាសីតិខន្ធកវត្តានំ កត្ថចិ អសីតិខន្ធកវត្តានី”តិ វចនំ វិយ។ តថា អប្បកេន ឩនោបិ ច សមុទាយោ អនូនោ វិយ ហោតីតិ កត្វា “ទិយឌ្ឍមាសតោ ឩនេបិ បញ្ច ទិវសេ ទិយឌ្ឍមាសោ សេសោ”តិ ច វុត្តំ។ **សតិបដ្ឋានវិភង្គដ្ឋកថាយ**ញ្ហិ (វិភ. អដ្ឋ. ៣៥៦) ឆមាសតោ ឩនេបិ អឌ្ឍមាសេ “ឆ មាសេ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោ”តិ វុត្តវចនំ វិយ។ តត្ថ ហិ តចបញ្ចកាទីសុ ចតូសុ បញ្ចកេសុ ទ្វីសុ ច ឆក្កេសុ ឯកេកស្មឹ អនុលោមតោ បញ្ចាហំ, បដិលោមតោ បញ្ចាហំ, អនុលោមបដិលោមតោ បញ្ចាហំ, តថា បុរិមបុរិមេហិ បញ្ចកឆក្កេហិ សទ្ធឹ អនុលោមតោ បញ្ចាហំ, បដិលោមតោ បញ្ចាហំ, អនុលោមបដិលោមតោ បញ្ចាហន្តិ ឯវំ វិសុំ តិបញ្ចាហំ ឯកតោ តិបញ្ចាហញ្ច សជ្ឈាយំ កត្វា ឆមាសំ សជ្ឈាយោ កាតព្ពោតិ វចនំ វិយ។ តត្ថ ហិ វក្កបញ្ចកាទីសុ តីសុ បញ្ចកេសុ ទ្វីសុ ច ឆក្កេសុ វិសុំ ហេដ្ឋិមេហិ ឯកតោ ច សជ្ឈាយេ បញ្ចន្នំ បញ្ចន្នំ បញ្ចកានំ វសេន បញ្ចមាសបរិបុណ្ណា លព្ភន្តិ, តចបញ្ចកេ បន វិសុំ តិបញ្ចាហមេវាតិ អឌ្ឍមាសោយេវេកោ លព្ភតីតិ អឌ្ឍមាសាធិកបញ្ចមាសា លព្ភន្តិ។

ឯវំ សតិ យថា តត្ថ អឌ្ឍមាសេ ឩនេបិ មាសបរិច្ឆេទេន បរិច្ឆិជ្ជមានេ សជ្ឈាយេ ឆ មាសា បរិច្ឆេទកា ហោន្តីតិ បរិច្ឆិជ្ជមានស្ស សជ្ឈាយស្ស សត្តមាសាទិមាសន្តរគមននិវារណត្ថំ ឆមាសគ្គហណំ កតំ, ន សកលឆមាសេ សជ្ឈាយប្បវត្តិទស្សនត្ថំ, ឯវមិធាបិ មាសវសេន កាលេ បរិច្ឆិជ្ជមានេ ឩនេបិ បញ្ចទិវសេ ទិយឌ្ឍមាសោ បរិច្ឆេទកោ ហោតីតិ បរិច្ឆិជ្ជមានស្ស កាលស្ស ទ្វិមាសាទិមាសន្តរគមននិវារណត្ថំ “ទិយឌ្ឍមាសោ សេសោ”តិ ទិយឌ្ឍមាសគ្គហណំ កតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ អញ្ញថា ច អដ្ឋកថាវចនានំ អញ្ញមញ្ញវិរោធោ អាបជ្ជតិ។ ឯកាហមេវ វា ភគវតោ សរីរំ ចិតកាយ ឈាយីតិ ខុទ្ទកភាណកានំ អធិប្បាយោតិ គហេតព្ពំ។ ឯវញ្ហិ សតិ បរិនិព្ពានតោ សត្តសុ សាធុកីឡនទិវសេសុ វីតិវត្តេសុ អដ្ឋមិយំ ចិតកាយ ភគវតោ សរីរំ ឈាបេត្វា តតោ បរំ សត្តសុ ទិវសេសុ ធាតុបូជំ អកំសូតិ អឌ្ឍមាសោ អតិក្កន្តោ, តិម្ហានំ ទិយឌ្ឍោ ច មាសោ សេសោ ហោតិ។ បរិនិព្ពានសុត្តន្តបាឡិយម្បិ ហិ ចិតកាយ ឈាបនសត្តាហំ ន អាគតំ, ទ្វេយេវ សត្តាហានិ អាគតានិ, ឧបបរិក្ខិត្វា បន យំ រុច្ចតិ, តំ គហេតព្ពំ។ ឥតោ អញ្ញេន វា បការេន យថា ន វិរុជ្ឈតិ, តថា ការណំ បរិយេសិតព្ពំ។ យំ បនេត្ថ **កេនចិ** វុត្តំ “អឌ្ឍមាសោ អតិក្កន្តោតិ ឯត្ថ ឯកោ ទិវសោ នដ្ឋោ។ សោ បាដិបទទិវសោ កោលាហលទិវសោ នាម, តស្មា ឥធ ន គហិតោ”តិ។ តំ ន សុន្ទរំ បរិនិព្ពានសុត្តន្តបាឡិយំ បាដិបទទិវសតោយេវ បដ្ឋាយ សត្តាហស្ស វុត្តត្តា អដ្ឋកថាយញ្ច បរិនិព្ពានទិវសេនបិ សទ្ធឹ តិណ្ណំ សត្តាហានំ គហិតត្តា។ តថា ហិ បរិនិព្ពានទិវសេន សទ្ធឹ តិណ្ណំ សត្តាហានំ គហិតត្តា ជេដ្ឋមូលសុក្កបញ្ចមី ឯកវីសតិមោ ទិវសោ ហោតិ។

សត្តសុ សាធុកីឡនទិវសេសូតិ ឯត្ថ សាធុកីឡនំ នាម សំវេគវត្ថុំ កិត្តេត្វា កិត្តេត្វា អនិច្ចតាបដិសំយុត្តានិ គីតានិ គាយិត្វា បូជាវសេន កីឡនតោ សុន្ទរំ កីឡនន្តិ **សាធុកីឡនំ**។ អថ វា សបរហិតសាធនដ្ឋេន សាធុ, តេសំ សំវេគវត្ថុំ កិត្តេត្វា កិត្តេត្វា កីឡនំ សាធុកីឡនំ, ឧឡារបុញ្ញបសវនតោ សម្បរាយិកត្ថាវិរោធិកីឡាវិហារោតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បុរិមស្មឹ សត្តាហេ សាធុកីឡាយ ឯកទេសេន កតត្តា សាធុកីឡនទិវសា នាម តេ ជាតា។ វិសេសតោ បន ធាតុបូជាទិវសេសុយេវ សាធុកីឡនំ អកំសុ។ តតោយេវ ច មហាបរិនិព្ពានសុត្តន្តបាឡិយំ –

> “អថ ខោ កោសិនារកា មល្លា ភគវតោ សរីរានិ សត្តាហំ សន្ធាគារេ សត្តិបញ្ជរំ ករិត្វា ធនុបាការំ បរិក្ខិបាបេត្វា នច្ចេហិ គីតេហិ វាទិតេហិ មាលេហិ គន្ធេហិ សក្ករឹសុ គរុំ ករឹសុ មានេសុំ បូជេសុ”ន្តិ (ទី. និ. ២.២៣៥)។

ឯតស្ស អដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.២៣៥) វុត្តំ –

> “កស្មា បនេតេ ឯវមកំសូតិ? ឥតោ បុរិមេសុ ទ្វីសុ សត្តាហេសុ តេ ភិក្ខុសង្ឃស្ស ឋាននិសជ្ជោកាសំ ករោន្តា ខាទនីយភោជនីយាទីនិ សំវិទហន្តា សាធុកីឡិកាយ ឱកាសំ ន លភឹសុ។ តតោ នេសំ អហោសិ ‘ឥមំ សត្តាហំ សាធុកីឡិតំ កីឡិស្សាម, ឋានំ ខោ បនេតំ វិជ្ជតិ, យំ អម្ហាកំ បមត្តភាវំ ញត្វា កោចិទេវ អាគន្ត្វា ធាតុយោ គណ្ហេយ្យ, តស្មា អារក្ខំ ឋបេត្វា កីឡិស្សាមា’តិ, តេន តេ ឯវមកំសូ”តិ។

តស្មា វិសេសតោ សាធុកីឡិកា ធាតុបូជាទិវសេសុយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេ បន ធាតុបូជាយ កតត្តា “ធាតុបូជាទិវសា”តិ បាកដា ជាតាតិ អាហ “**សត្តសុ ច ធាតុបូជាទិវសេសូ**”តិ។ **ឧបកដ្ឋា**តិ អាសន្នា។ វស្សំ ឧបនេន្តិ ឧបគច្ឆន្តិ ឯត្ថាតិ **វស្សូបនាយិកា**។ **ឯកំ មគ្គំ គតោ**តិ ចារិកំ ចរិត្វា មហាជនំ អស្សាសេតុំ ឯកេន មគ្គេន គតោ។ ឯវំ អនុរុទ្ធត្ថេរាទយោបិ តេសុ តេសុ ជនបទេសុ ចារិកំ ចរិត្វា មហាជនំ អស្សាសេន្តា គតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **យេន សាវត្ថិ, តេន ចារិកំ បក្កាមី**តិ យត្ថ សាវត្ថិ, តត្ថ ចារិកំ បក្កាមិ, យេន វា ទិសាភាគេន សាវត្ថិ បក្កមិតព្ពា ហោតិ, តេន ទិសាភាគេន ចារិកំ បក្កាមីតិ អត្ថោ។

តត្រាតិ តស្សំ សាវត្ថិយំ។ **សុខ**ន្តិ និបាតមត្តំ។ **អនិច្ចតាទិបដិសំយុត្តាយា**តិ “សព្ពេ សង្ខារា អនិច្ចា”តិអាទិនយប្បវត្តាយ។ អសមុច្ឆិន្នតណ្ហានុសយត្តា អវិជ្ជាតណ្ហាភិសង្ខតេន កម្មុនា ភវយោនិគតិឋិតិសត្តាវាសេសុ ខន្ធបញ្ចកសង្ខាតំ អត្តភាវំ ជនេតិ អភិនិព្ពត្តេតីតិ ជនោ, កិលេសេ ជនេតិ, អជនិ, ជនិស្សតីតិ វា ជនោ, មហន្តោ ជនោតិ **មហាជនោ,** តំ មហាជនំ, ពហុជនន្តិ អត្ថោ។ **សញ្ញាបេត្វា**តិ សមស្សាសេត្វា។ **គន្ធកុដិយា ទ្វារំ វិវរិត្វា**តិ បរិភោគចេតិយភាវតោ គន្ធកុដិំ វន្ទិត្វា គន្ធកុដិយា ទ្វារំ វិវរីតិ វេទិតព្ពំ។ តេនេវ ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា) “គន្ធកុដិំ វន្ទិត្វា”តិ វុត្តំ។ មិលាតំ មាលាកចវរំ **មិលាតមាលាកចវរំ។ យថាឋានេ ឋបេត្វា**តិ បឋមឋិតដ្ឋានំ អនតិក្កមិត្វា យថាឋិតដ្ឋានេយេវ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **ភគវតោ ឋិតកាលេ ករណីយំ វត្តំ សព្ពមកាសី**តិ សេនាសនេ កត្តព្ពវត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ករោន្តោ ច ន្ហានកោដ្ឋកេ សម្មជ្ជនឧទកូបដ្ឋានាទិកាលេសុ គន្ធកុដិំ គន្ត្វា “ននុ ភគវា អយំ តុម្ហាកំ ន្ហានកាលោ, អយំ ធម្មទេសនាកាលោ, អយំ ភិក្ខូនំ ឱវាទទានកាលោ, អយំ សីហសេយ្យំ កប្បនកាលោ, អយំ មុខធោវនកាលោ”តិអាទិនា នយេន បរិទេវមានោវ អកាសិ។ តមេនំ អញ្ញតរា ទេវតា “ភន្តេ អានន្ទ, តុម្ហេ ឯវំ បរិទេវមានា កថំ អញ្ញេ អស្សាសយិស្សថា”តិ សំវេជេសិ។ សោ តស្សា វចនេន សំវិគ្គហទយោ សន្ថម្ភិត្វា តថាគតស្ស បរិនិព្ពានតោ បភុតិ ឋាននិសជ្ជពហុលតាយ ឧស្សន្នធាតុកំ កាយំ សមស្សាសេតុំ ខីរវិរេចនំ បិវិ។ ឥទានិ តំ ទស្សេន្តោ **“អថ ថេរោ”**តិអាទិមាហ។

ឧស្សន្នធាតុកន្តិ ឧបចិតសេម្ហាទិធាតុកំ កាយំ។ **សមស្សាសេតុ**ន្តិ សន្តប្បេតុំ។ **ទុតិយទិវសេ**តិ ទេវតាយ សំវេជិតទិវសតោ។ “ជេតវនវិហារំ បវិដ្ឋទិវសតោ វា ទុតិយទិវសេ”តិ វទន្តិ។ វិរិច្ចតិ ឯតេនាតិ វិរេចនំ, ឱសធបរិភាវិតំ ខីរមេវ វិរេចនន្តិ **ខីរវិរេចនំ។ យំ សន្ធាយា**តិ យំ ភេសជ្ជបានំ សន្ធាយ។ អង្គសុភតាយ សុភោតិ ឯវំ លទ្ធនាមត្តា **សុភេន មាណវេន។ បហិតំ មាណវក**ន្តិ “សត្ថា បរិនិព្ពុតោ អានន្ទត្ថេរោ កិរស្ស បត្តចីវរំ គហេត្វា អាគតោ, មហាជនោ ច តំ ទស្សនាយ ឧបសង្កមតី”តិ សុត្វា “វិហារំ ខោ បន គន្ត្វា មហាជនមជ្ឈេ ន សក្កា សុខេន បដិសន្ថារំ វា កាតុំ ធម្មកថំ វា សោតុំ, គេហំ អាគតំយេវ នំ ទិស្វា សុខេន បដិសន្ថារំ ករិស្សាមិ, ឯកា ច មេ កង្ខា អត្ថិ, តម្បិ នំ បុច្ឆិស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា សុភេន មាណវេន បេសិតំ មាណវកំ។ **ឯតទវោចា**តិ ឯតំ “អកាលោ ខោ”តិអាទិកំ អានន្ទត្ថេរោ អវោច។ **អកាលោ ខោ**តិ អជ្ជ គន្តុំ យុត្តកាលោ ន ហោតិ។ កស្មាតិ ចេ អាហ **“អត្ថិ មេ អជ្ជា”**តិអាទិ។ **ភេសជ្ជមត្តា**តិ អប្បមត្តកំ ភេសជ្ជំ។ អប្បត្ថោ ហិ អយំ មត្តាសទ្ទោ “មត្តាសុខបរិច្ចាគា”តិអាទីសុ វិយ។

ទុតិយទិវសេតិ ខីរវិរេចនំ បីតទិវសតោ ទុតិយទិវសេ។ **ចេតកត្ថេរេនា**តិ ចេតិយរដ្ឋេ ជាតត្តា “ចេតកោ”តិ ឯវំលទ្ធនាមេន។ **សុភេន មាណវេន បុដ្ឋោ**តិ “យេសុ ធម្មេសុ ភវំ គោតមោ ឥមំ លោកំ បតិដ្ឋាបេសិ, តេ តស្ស អច្ចយេន នដ្ឋា នុ ខោ, ធរន្តិ, សចេ ធរន្តិ, អានន្ទោ ជានិស្សតិ, ហន្ទ នំ បុច្ឆាមី”តិ ឯវំ ចិន្តេត្វា “យេសំ សោ ភវំ គោតមោ ធម្មានំ វណ្ណវាទី អហោសិ, យត្ថ ច ឥមំ ជនតំ សមាទបេសិ និវេសេសិ បតិដ្ឋាបេសិ, កតមេសានំ ខោ ភោ អានន្ទ ធម្មានំ សោ ភវំ គោតមោ វណ្ណវាទី អហោសី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៤៤៨) សុភេន មាណវេន បុដ្ឋោ។ អថស្ស ថេរោ តីណិ បិដកានិ សីលក្ខន្ធាទីហិ តីហិ ខន្ធេហិ សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ “តិណ្ណំ ខោ, មាណវ, ខន្ធានំ សោ ភគវា វណ្ណវាទី”តិអាទិនា សុភសុត្តមភាសិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ **“ទីឃនិកាយេ សុភសុត្តំ នាម ទសមំ សុត្តមភាសី”**តិ។

ខណ្ឌផុល្លបដិសង្ខរណន្តិ ឯត្ថ **ខណ្ឌ**ន្តិ ឆិន្នំ។ **ផុល្ល**ន្តិ ភិន្នំ។ តេសំ **បដិសង្ខរណំ** បុន សម្មា បាកតិកករណំ, អភិនវករណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **រាជគហ**ន្តិ ឯវំនាមកំ នគរំ។ តញ្ហិ មន្ធាតុមហាគោវិន្ទាទីហិ បរិគ្គហិតត្តា “រាជគហ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ឆឌ្ឌិតបតិតឧក្លាបា**តិ ឆឌ្ឌិតា ច បតិតា ច ឧក្លាបា ច អហេសុន្តិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ភគវតោ បរិនិព្ពានដ្ឋានំ គច្ឆន្តេហិ ភិក្ខូហិ ឆឌ្ឌិតា វិស្សដ្ឋា, តតោយេវ ច ឧបចិកាទីហិ ខាទិតត្តា ឥតោ ចិតោ ច បតិតា, សម្មជ្ជនាភាវេន អាកិណ្ណកចវរត្តា ឧក្លាបា ច អហេសុន្តិ។ ឥមមេវត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“ភគវតោ ហី”**តិអាទិ។ បរិច្ចេទវសេន វេណិយតិ ទិស្សតីតិ **បរិវេណំ។ តត្ថា**តិ តេសុ វិហារេសុ។ ខណ្ឌផុល្លបដិសង្ខរណន្តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ **បឋមំ មាស**ន្តិ វស្សានស្ស បឋមំ មាសំ, អច្ចន្តសំយោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ។ សេនាសនវត្តានំ បញ្ញត្តត្តា **សេនាសនក្ខន្ធកេ** ច សេនាសនបដិពទ្ធានំ ពហូនំ វចនតោ “ភគវតា…បេ.… វណ្ណិត”ន្តិ វុត្តំ។

ទុតិយទិវសេតិ “ខណ្ឌផុល្លបដិសង្ខរណំ ករោមា”តិ ចិន្តិតទិវសតោ ទុតិយទិវសេ។ សោ ច វស្សូបនាយិកទិវសតោ ទុតិយទិវសោតិ វេទិតព្ពោ។ តេ ហិ ថេរា អាសាឡ្ហីបុណ្ណមាយ ឧបោសថំ កត្វា បាដិបទេ សន្និបតិត្វា វស្សំ ឧបគន្ត្វា ឯវំ ចិន្តេសុំ។ **អជាតសត្តុ រាជា**តិ អជាតោ ហុត្វា បិតុនោ បច្ចត្ថិកោ ជាតោតិ “អជាតសត្តុ”តិ លទ្ធវោហារោ រាជា។ តស្មិំ កិរ កុច្ឆិគតេ ទេវិយា ឯវរូបោ ទោហឡោ ឧប្បជ្ជិ “អហោ វតាហំ រញ្ញោ ទក្ខិណពាហុតោ លោហិតំ បិវេយ្យ”ន្តិ ។ អថ តស្សា កថេតុំ អសក្កោន្តិយា កិសភាវំ ទុព្ពណ្ណភាវញ្ច ទិស្វា រាជា សយ

មេវ បុច្ឆិត្វា ញត្វា ច វេជ្ជេ បក្កោសាបេត្វា សុវណ្ណសត្ថកេន ពាហុំ ផាលេត្វា សុវណ្ណសរកេន លោហិតំ គហេត្វា ឧទកេន សម្ភិន្ទិត្វា បាយេសិ។ នេមិត្តកា តំ សុត្វា “ឯស គព្ភោ រញ្ញោ សត្តុ ភវិស្សតិ, ឥមិនា រាជា ហញ្ញិស្សតី”តិ ព្យាករិំសុ, តស្មា “អជាតោយេវ រញ្ញោ សត្តុ ភវិស្សតី”តិ នេមិត្តកេហិ និទ្ទិដ្ឋត្តា អជាតសត្តុ នាម ជាតោ។ **កិន្តិ** ការណបុច្ឆនត្ថេ និបាតោ, កស្មាតិ អត្ថោ។ **បដិវេទេសុ**ន្តិ និវេទេសុំ, ជានាបេសុន្តិ អត្ថោ។ **វិស្សត្ថា**តិ និរាសង្កចិត្តា។ **អាណាចក្ក**ន្តិ អាណាយេវ អប្បដិហតវុត្តិយា បវត្តនដ្ឋេន ចក្កន្តិ អាណាចក្កំ។ **សន្និសជ្ជដ្ឋាន**ន្តិ សន្និបតិត្វា និសីទនដ្ឋានំ។

រាជភវនវិភូតិន្តិ រាជភវនសម្បត្តិំ។ **អវហសន្តមិវា**តិ អវហាសំ កុរុមានំ វិយ។ **សិរិយា និកេតមិវា**តិ សិរិយា វសនដ្ឋានមិវ។ **ឯកនិបាតតិត្ថមិវ ច ទេវមនុស្សនយនវិហង្គាន**ន្តិ ឯកស្មិំ បានីយតិត្ថេ សន្និបតន្តា បក្ខិនោ វិយ សព្ពេសំ ជនានំ ចក្ខូនិ មណ្ឌបេយេវ និបតន្តីតិ ទេវមនុស្សានំ នយនសង្ខាតវិហង្គានំ ឯកនិបាតតិត្ថមិវ ច។ **លោករាមណេយ្យកមិវ សម្បិណ្ឌិត**ន្តិ ឯកត្ថ សម្បិណ្ឌិតំ រាសិកតំ លោកេ រមណីយភាវំ វិយ។ យទិ លោកេ វិជ្ជមានំ រមណីយត្តំ សព្ពមេវ អានេត្វា ឯកត្ថ សម្បិណ្ឌិតំ សិយា, តំ វិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “ទដ្ឋព្ពសារមណ្ឌន្តិ ផេគ្គុរហិតសារំ វិយ កសដវិនិមុត្តំ បសន្នភូតំ វិយ ច ទដ្ឋព្ពេសុ ទដ្ឋុំ អរហរូបេសុ សារភូតំ បសន្នភូតញ្ចា”តិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ ទដ្ឋព្ពោ ទស្សនីយោ សារភូតោ វិសិដ្ឋតរោ មណ្ឌោ មណ្ឌនំ អលង្ការោ ឯតស្សាតិ **ទដ្ឋព្ពសារមណ្ឌោ**, មណ្ឌបោតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោតិ អម្ហាកំ ខន្តិ, ឧបបរិក្ខិត្វា យុត្តតរំ គហេតព្ពំ។ មណ្ឌំ សូរិយរស្មិំ បាតិ និវារេតីតិ **មណ្ឌបោ**។ **វិវិធ…បេ…. ចារុវិតាន**ន្តិ ឯត្ថ កុសុមទាមានិ ច តានិ ឱលម្ពកានិ ចាតិ កុសុមទាមឱលម្ពកានិ។ ឯត្ថ ច វិសេសនស្ស បរនិបាតោ ទដ្ឋព្ពោ, ឱលម្ពកកុសុមទាមានីតិ អត្ថោ។ តានិ វិវិធានិ អនេកប្បការានិ វិនិគ្គលន្តំ វមេន្តំ និគ្គាមេន្តមិវ ចារុ សោភនំ វិតានំ ឯត្ថាតិ **វិវិធកុសុមទាមឱលម្ពកវិនិគ្គលន្តចារុវិតានោ**, មណ្ឌបោ, តំ អលង្ករិត្វាតិ យោជេតព្ពំ។ **រតនវិចិត្រមណិកោដ្ដិមតលមិវា**តិ នានាបុប្ផូបហារវិចិត្តសុបរិនិដ្ឋិតភូមិកម្មត្តាយេវ នានារតនេហិ វិចិត្តភូតមណិកោដ្ដិមតលមិវាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច រតនវិចិត្តគ្គហណំ នានាបុប្ផូបហារវិចិត្តតាយ និទស្សនំ, មណិកោដ្ដិមតលគ្គហណំ សុបរិនិដ្ឋិតភូមិបរិកម្មតាយាតិ វេទិតព្ពំ។ មណិយោ កោដ្ដេត្វា កតតលត្តា មណិកោដ្ដនេន និព្ពត្តតលន្តិ មណិកោដ្ដិមតលំ។ **ន**ន្តិ មណ្ឌបំ។ **បុប្ផូបហារោ** បុប្ផបូជា។ **ឧត្តរាភិមុខ**ន្តិ ឧត្តរទិសាភិមុខំ។ **អាសនារហ**ន្តិ និសីទនារហំ។ **ទន្តខចិត**ន្តិ ទន្តេហិ រចិតំ, ទន្តេហិ កតន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯត្ថា**តិ អាសនេ។ **និដ្ឋិតំ ភន្តេ មម កិច្ច**ន្តិ មយា កត្តព្ពកិច្ចំ និដ្ឋិតន្តិ អត្ថោ។

តស្មិំ បន ទិវសេ ឯកច្ចេ ភិក្ខូ អាយស្មន្តំ អានន្ទំ សន្ធាយ ឯវមាហំសុ “ឥមស្មិំ ភិក្ខុសង្ឃេ ឯកោ ភិក្ខុ វិស្សគន្ធំ វាយន្តោ វិចរតី”តិ។ ថេរោ តំ សុត្វា “ឥមស្មិំ ភិក្ខុសង្ឃេ អញ្ញោ វិស្សគន្ធំ វាយន្តោ វិចរណកភិក្ខុ នាម នត្ថិ, អទ្ធា ឯតេ មំ សន្ធាយ វទន្តី”តិ សំវេគំ អាបជ្ជិ។ ឯកច្ចេ នំ អាហំសុយេវ “ស្វេ, អាវុសោ, សន្និបាតោ”តិអាទិ។ ឥទានិ តំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភិក្ខូ អាយស្មន្តំ អានន្ទំ អាហំសូ**”តិអាទិ។ **តេនា**តិ តស្មា។ **អាវជ្ជេសី**តិ ឧបនាមេសិ។ **អនុបាទាយា**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន កញ្ចិ ធម្មំ អគហេត្វា, យេហិ វា កិលេសេហិ សព្ពេហិ វិមុច្ចតិ, តេសំ លេសមត្តម្បិ អគហេត្វាតិ អត្ថោ។ **អាសវេហី**តិ ភវតោ អាភវគ្គំ ធម្មតោ វា អាគោត្រភុំ សវនតោ បវត្តនតោ អាសវសញ្ញិតេហិ កិលេសេហិ។ លក្ខណវចនញ្ចេតំ អាសវេហីតិ, តទេកដ្ឋតាយ បន សព្ពេហិបិ កិលេសេហិ, សព្ពេហិបិ បាបធម្មេហិ ចិត្តំ វិមុច្ចតិយេវ។ **ចិត្តំ វិមុច្ចី**តិ ចិត្តំ អរហត្តមគ្គក្ខណេ អាសវេហិ វិមុច្ចមានំ កត្វា អរហត្តផលក្ខណេ វិមុច្ចីតិ អត្ថោ។ **ចង្កមេនា**តិ ចង្កមនកិរិយាយ។ វិវដ្ដូបនិស្សយភូតំ កតំ ឧបចិតំ បុញ្ញំ ឯតេនាតិ **កតបុញ្ញោ**, អរហត្តាធិគមាយ កតាធិការោតិ អត្ថោ។ **បធានមនុយុញ្ជា**តិ វីរិយំ អនុយុញ្ជ, អរហត្តាធិគមាយ អនុយោគំ ករោហីតិ អត្ថោ។ **កថាទោសោ នាម នត្ថី**តិ កថាយ អបរជ្ឈំ នាម នត្ថិ។ **អច្ចារទ្ធំ វីរិយ**ន្តិ អតិវិយ អារទ្ធំ វីរិយំ។ **ឧទ្ធច្ចាយា**តិ ឧទ្ធតភាវាយ។ **វីរិយសមតំ យោជេមី**តិ ចង្កមនវីរិយស្ស អធិមត្តត្តា តស្ស បហានវសេន សមាធិនា សមរសតាបាទនេន វីរិយសមតំ យោជេមិ។

ទុតិយទិវសេតិ ថេរេន អរហត្តប្បត្តទិវសតោ ទុតិយទិវសេ។ **ធម្មសភាយំ សន្និបតិតា**តិ បក្ខស្ស បញ្ចមិយំ សន្និបតិំសុ។ **អត្តនោ អរហត្តប្បត្តិំ ញាបេតុកាមោ**តិ “សេក្ខតាយ ធម្មសង្គីតិយា គហេតុំ អយុត្តម្បិ ពហុស្សុតត្តា គណ្ហិស្សាមា”តិ ចិន្តេត្វា និសិន្នានំ ថេរានំ “ឥទានិ អរហត្តប្បត្តោ”តិ សោមនស្សុប្បាទនត្ថំ “អប្បមត្តោ ហោហី”តិ ទិន្នឱវាទស្ស សផលតាទីបនត្ថំ អត្តូបនាយិកំ អកត្វា អញ្ញព្យាករណស្ស ភគវតា សំវណ្ណិតត្តា ច ថេរោ អត្តនោ អរហត្តប្បត្តិំ ញាបេតុកាមោ អហោសីតិ វេទិតព្ពំ។ **យថាវុឌ្ឍ**ន្តិ វុឌ្ឍបដិបាដិំ អនតិក្កមិត្វា។ **ឯកេ**តិ មជ្ឈិមភាណកានំយេវ ឯកេ។ បុព្ពេ វុត្តម្បិ ហិ សព្ពំ មជ្ឈិមភាណកា វទន្តិយេវាតិ វេទិតព្ពំ។ ទីឃភាណកា (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បឋមមហាសង្គីតិកថា) បនេត្ថ ឯវំ វទន្តិ –

“អថ ខោ អាយស្មា អានន្ទោ អរហា សមានោ សន្និបាតំ អគមាសិ។ កថំ អគមាសិ? ‘ឥទានិម្ហិ សន្និបាតមជ្ឈំ បវិសនារហោ’តិ ហដ្ឋតុដ្ឋចិត្តោ ឯកំសំ ចីវរំ កត្វា ពន្ធនា មុត្តតាលបក្កំ វិយ បណ្ឌុ

កម្ពលេ និក្ខិត្តជាតិមណិ វិយ វិគតវលាហកេ នភេ សមុគ្គតបុណ្ណចន្ទោ វិយ ពាលាតបសម្ផស្សវិកសិតរេណុបិញ្ជរគព្ភំ បទុមំ វិយ ច បរិសុទ្ធេន បរិយោទាតេន សប្បភេន សស្សិរិកេន មុខវរេន អត្តនោ អរហត្តប្បត្តិំ អារោចយមានោ វិយ ច អគមាសិ។ អថ នំ ទិស្វា អាយស្មតោ មហាកស្សបស្ស ឯតទហោសិ ‘សោភតិ វត ភោ អរហត្តប្បត្តោ អានន្ទោ, សចេ សត្ថា ធរេយ្យ, អទ្ធា អជ្ជ អានន្ទស្ស សាធុការំ ទទេយ្យ, ហន្ទ ឥមស្សាហំ ឥទានិ សត្ថារា ទាតព្ពំ សាធុការំ ទទាមី’តិ តិក្ខត្តុំ សាធុការមទាសី”តិ។

អាកាសេន អាគន្ត្វា និសីទីតិបិ ឯកេតិ ឯត្ថ បន តេសំ តេសំ តថា តថា គហេត្វា អាគតមគ្គំ បបេត្វា វិសុំ វិសុំ វចនេ អញ្ញំ វិសេសការណំ នត្ថីតិ វទន្តិ។ ឧបតិស្សត្ថេរោ បនាហ “សត្ថមាសំ កតាយ ធម្មសង្គីតិយា កទាចិ បថវិយំ និមុជ្ជិត្វា អាគតត្តា តំ គហេត្វា ឯកេ វទន្តិ។ កទាចិ អាកាសេន អាគតត្តា តំ គហេត្វា ឯកេ វទន្តី”តិ។

ភិក្ខូ អាមន្តេសីតិ ភិក្ខូ អាលបិ អភាសិ សម្ពោធេសីតិ អយមេត្ថ អត្ថោ។ អញ្ញត្រ បន ញាបនេបិ ហោតិ។ យថាហ – “អាមន្តយាមិ វោ, ភិក្ខវេ, (ទី. និ. ២.២១៨) បដិវេទយាមិ វោ, ភិក្ខវេ”តិ (អ. និ. ៧.៧២)។ បក្កោសនេបិ ទិស្សតិ។ យថាហ “ឯហិ ត្វំ, ភិក្ខុ, មម វចនេន សារិបុត្តំ អាមន្តេហី”តិ (អ. និ. ៩.១១)។ **អាវុសោ**តិ អាមន្តនាការទីបនំ។ **កំ ធុរំ កត្វា**តិ កំ ជេដ្ឋកំ កត្វា។ **កី អានន្ទោ នប្បហោតី**តិ អដ្ឋកថាចរិយេហិ ឋបិតបុច្ឆា។ **នប្បហោតី**តិ ន សក្កោតិ។ **ឯតទគ្គន្តិ** ឯសោ អគ្គោ។ លិង្គវិបល្លាសេន ហិ អយំ និទ្ទេសោ។ **យទិទន្តិ** ច យោ អយន្តិ អត្ថោ, យទិទំ ខន្ធបញ្ចកន្តិ វា យោជេតព្ពំ។ **សម្មន្នី**តិ សម្មតំ អកាសិ។ **ឧបាលី វិនយំ បុច្ឆេយ្យន្តិ** បុច្ឆធាតុស្ស ទ្វិកម្មកត្តា វុត្តំ។ **ពីជនី គហេត្វា**តិ ឯត្ថ ពីជនីគហណំ ធម្មកថិកានំ ធម្មតាតិ វេទិតព្ពំ។ ភគវាបិ ហិ ធម្មកថិកានំ ធម្មតាទស្សនត្ថមេវ វិចិត្តពីជនី គណ្ហាតិ។ ន ហិ អញ្ញថា សព្ពស្សបិ លោកស្ស អលង្ការភូតំ បរមុក្កំសគតសិក្ខាសំយមានំ ពុទ្ធានំ មុខចន្ទមណ្ឌលំ បដិច្ឆាទេតព្ពំ ហោតិ។ “បឋមំ, អាវុសោ ឧបាលិ, បារាជិកំ កត្ថ បញ្ញត្តន្តិ កស្មា វុត្តំ, ននុ តស្ស សង្គីតិយា បុរិមកាលេ បឋមភាវោ ន យុត្តោតិ? នោ ន យុត្តោ ភគវតា បញ្ញត្តានុក្កមេន បាតិមោក្ខុទ្ទេសានុក្កមេន ច បឋមភាវស្ស សិទ្ធត្តា។ យេភុយ្យេន ហិ តីណិ បិដកានិ ភគវតោ ធរមានកាលេ ឋិតានុក្កមេនេវ សង្គីតានិ, វិសេសតោ វិនយាភិធម្មបិដកានីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កិស្មិំ វត្ថុស្មិំ មេថុនធម្មេ**តិ ច និមិត្តត្ថេ ភុម្មវចនំ។

វត្ថុម្បិ បុច្ឆីតិអាទិ “កត្ថ បញ្ញត្ត”ន្តិអាទិនា ទស្សិតេន សហ តតោ អវសិដ្ឋម្បិ សង្គហេត្វា ទស្សនវសេន វុត្តំ។ កឹ បនេត្ថ បឋមបារាជិកបាឡិយំ កិញ្ចិ អបនេតព្ពំ វា បក្ខិបិតព្ពំ វា អាសិ នាសីតិ? ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ភាសិតេ អបនេតព្ពំ នាម នត្ថិ។ ន ហិ តថាគតា ឯកព្យញ្ជនម្បិ និរត្ថកំ វទន្តិ, សាវកានំ បន ទេវតានំ វា ភាសិតេ អបនេតព្ពម្បិ ហោតិ, តំ ធម្មសង្គាហកត្ថេរា អបនយិំសុ, បក្ខិបិតព្ពំ បន សព្ពត្ថាបិ អត្ថិ, តស្មា យំ យត្ថ បក្ខិបិតុំ យុត្តំ, តំ តត្ថ បក្ខិបិំសុយេវ។ កឹ បន តន្តិ ចេ? “តេន សមយេនា”តិ វា “តេន ខោ បន សមយេនា”តិ វា “អថ ខោ”តិ វា “ឯវំ វុត្តេ”តិ វា “ឯតទវោចា”តិ វា ឯវមាទិកំ សម្ពន្ធវចនមត្តំ។ ឯវំ បក្ខិបិតព្ពយុត្តំ បក្ខិបិត្វា បន ឥទំ បឋមបារាជិកន្តិ ឋបេសុំ ។ បឋមបារាជិកេ សង្គហមារុឡ្ហេ បញ្ច អរហន្តសតានិ សង្គហំ អារោបិតនយេនេវ គណសជ្ឈាយមកំសុ។ “តេន សមយេន ពុទ្ធោ ភគវា វេរញ្ជាយំ វិហរតី”តិ ច នេសំ សជ្ឈាយារម្ភកាលេយេវ សាធុការំ ទទមានា វិយ មហាបថវី ឧទកបរិយន្តំ កត្វា កម្បិត្ថ។ តេ ឯតេនេវ នយេន សេសបារាជិកានិបិ សង្គហំ អារោបេត្វា “ឥទំ បារាជិកកណ្ឌ”ន្តិ ឋបេសុំ។ ឯវំ តេរស សង្ឃាទិសេសានិ “តេរសក”ន្តិអាទីនិ វត្វា វីសាធិកានិ ទ្វេ សិក្ខាបទសតានិ “មហាវិភង្គោ”តិ កិត្តេត្វា ឋបេសុំ។ មហាវិភង្គាវសានេបិ បុរិមនយេនេវ មហាបថវី អកម្បិត្ថ។ តតោ ភិក្ខុនិវិភង្គេ អដ្ឋ សិក្ខាបទានិ “បារាជិកកណ្ឌំ នាមា”តិអាទីនិ វត្វា តីណិ សិក្ខាបទសតានិ ចត្តារិ ច សិក្ខាបទានិ “ភិក្ខុនិវិភង្គោ”តិ កិត្តេត្វា “អយំ ឧភតោវិភង្គោ នាម ចតុសដ្ឋិភាណវារោ”តិ ឋបេសុំ។ ឧភតោវិភង្គាវសានេបិ វុត្តនយេនេវ បថវី អកម្បិត្ថ។ ឯតេនេវុបាយេន អសីតិភាណវារបរិមាណំ ខន្ធកំ បញ្ចវីសតិភាណវារបរិមាណំ បរិវារញ្ច សង្គហំ អារោបេត្វា “ឥទំ វិនយបិដកំ នាមា”តិ ឋបេសុំ។ វិនយបិដកាវសានេបិ វុត្តនយេនេវ បថវីកម្បោ អហោសិ។ តំ អាយស្មន្តំ ឧបាលិត្ថេរំ បដិច្ឆាបេសុំ “អាវុសោ, ឥទំ តុយ្ហំ និស្សិតកេ វាចេហី”តិ ឯវមេត្ថ អវុត្តោបិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ វិនយបិដកំ សង្គហមារោបេត្វា សុត្តន្តបិដកំ សង្គាយិំសុ។ ឥទានិ តំ ទស្សេន្តោ អាហ “**វិនយំ សង្គាយិត្វា**”តិអាទិ។ **មហាកស្សបត្ថេរោ អានន្ទត្ថេរំ ធម្មំ បុច្ឆី**តិ ឯត្ថ អយមនុក្កមោ វេទិតព្ពោ – អានន្ទត្ថេរេ ទន្តខចិតំ ពីជនី គហេត្វា ធម្មាសនេ និសិន្នេ អាយស្មា មហាកស្សបត្ថេរោ ភិក្ខូ បុច្ឆិ “កតរំ, អាវុសោ, បិដកំ បឋមំ សង្គាយាមា”តិ? “សុត្តន្តបិដកំ, ភន្តេ”តិ។ សុត្តន្តបិដកេ ចតស្សោ សង្គីតិយោ, តាសុ បឋមំ កតរំ សង្គីតិន្តិ? ទីឃសង្គីតិំ, ភន្តេតិ។ ទីឃសង្គីតិយំ ចតុត្តិំស សុត្តានិ, តយោ ច វគ្គា, តេសុ បឋមំ កតរំ វគ្គន្តិ។ សីលក្ខន្ធវគ្គំ, ភន្តេតិ។ សីលក្ខន្ធវគ្គេ តេរស សុត្តន្តា, តេសុ បឋមំ កតរំ សុត្តន្តិ? ព្រហ្មជាលសុត្តំ នាម ភន្តេ តិវិធសីលាលង្កតំ នានាវិធមិច្ឆាជីវកុហនលបនាទិវិទ្ធំសនំ ទ្វាសដ្ឋិទិដ្ឋិជាលវិនិវេឋនំ ទសសហស្សិលោក

ធាតុបកម្បនំ, តំ បឋមំ សង្គាយាមា”តិ។ អថ ខោ អាយស្មា មហាកស្សបោ អាយស្មន្តំ អានន្ទំ ឯតទវោច “ព្រហ្មជាលំ, អាវុសោ អានន្ទ, កត្ថ ភាសិត”ន្តិ?

អន្តរា ច ភន្តេ រាជគហំ អន្តរា ច នាឡន្ទន្តិ ឯត្ថ **អន្តរា**-សទ្ទោ ការណខណចិត្តវេមជ្ឈវិវរាទីសុ ទិស្សតិ។ តថា ហិ “តទន្តរំ កោ ជានេយ្យ អញ្ញត្រ តថាគតា”តិ (អ. និ. ៦.៤៤; ១០.៧៥) ច, “ជនា សង្គម្ម មន្តេន្តិ, មញ្ច តញ្ច កិមន្តរ”ន្តិ (សំ. និ. ១.២២៨) ច អាទីសុ ការណេ អន្តរាសទ្ទោ វត្តតិ។ “អទ្ទស មំ ភន្តេ អញ្ញតរា ឥត្ថី វិជ្ជន្តរិកាយ ភាជនំ ធោវន្តី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៤៩) ខណេ។ “យស្សន្តរតោ ន សន្តិ កោបា”តិអាទីសុ (ឧទា. ២០) ចិត្តេ។ “អន្តរា វោសានមាបាទី”តិអាទីសុ វេមជ្ឈេ។ “អបិ ចាយំ តបោទា ទ្វិន្នំ មហានិរយានំ អន្តរិកាយ អាគច្ឆតី”តិអាទីសុ (បារា. ២៣១) វិវរេ។ ស្វាយមិធ វិវរេ វត្តតិ, តស្មា រាជគហស្ស ច នាឡន្ទាយ ច វិវរេតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ, អន្តរាសទ្ទេន បន យុត្តត្តា ឧបយោគវចនំ កតំ។ ឦទិសេសុ ច ឋានេសុ អក្ខរចិន្តកា “អន្តរា គាមញ្ច នទិញ្ច យាតី”តិ ឯវំ ឯកមេវ អន្តរាសទ្ទំ បយុជ្ជន្តិ, សោ ទុតិយបទេនបិ យោជេតព្ពោ ហោតិ។ អយោជិយមានេ ឧបយោគវចនំ ន បាបុណាតិ សាមិវចនប្បសង្គេ អន្តរាសទ្ទយោគេន ឧបយោគវចនស្ស ឥច្ឆិតត្តា។ ឥធ បន យោជេត្វា ឯវំ វុត្តោ។ **រាជាគារកេ**តិ តត្ថ រញ្ញោ កីឡនត្ថំ បដិភានចិត្តវិចិត្តំ អគារំ អកំសុ, តំ រាជាគារកន្តិ បវុច្ចតិ, តស្មិំ។ **អម្ពលដ្ឋិកា**តិ រញ្ញោ ឧយ្យានំ។ តស្ស កិរ ទ្វារសមីបេ តរុណោ អម្ពរុក្ខោ អត្ថិ, តំ អម្ពលដ្ឋិកាតិ វទន្តិ។ តស្ស អវិទូរភវត្តា ឧយ្យានម្បិ អម្ពលដ្ឋិកាត្វេវ សង្ខ្យំ គតំ “វរុណានគរ”ន្តិអាទីសុ វិយ។

សុប្បិយញ្ច បរិព្ពាជកន្តិ ឯត្ថ **សុប្បិយោ**តិ តស្ស នាមំ, **បរិព្ពាជកោ**តិ សញ្ចយស្ស អន្តេវាសី ឆន្នបរិព្ពាជកោ។ **ព្រហ្មទត្តញ្ច មាណវក**ន្តិ ឯត្ថ **ព្រហ្មទត្តោ**តិ តស្ស នាមំ។ **មាណវោ**តិ សត្តោបិ ចោរោបិ តរុណោបិ វុច្ចតិ។ តថា ហិ –

> “ចោទិតា ទេវទូតេហិ, យេ បមជ្ជន្តិ មាណវា;
> តេ ទីឃរត្តំ សោចន្តិ, ហីនកាយូបគា នរា”តិ។ (ម. និ. ៣.២៧១; អ. និ. ៣.៣៦) –

អាទីសុ សត្តោ មាណវោតិ វុត្តោ។ “មាណវេហិបិ សមាគច្ឆន្តិ កតកម្មេហិបិ អកតកម្មេហិបី”តិអាទីសុ (ម. និ. ២.១៤៩) ចោរោ។ “អម្ពដ្ឋមាណវោ អង្គកោ មាណវោ”តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.២៥៨-២៦១, ៣១៦) តរុណោ មាណវោតិ វុត្តោ។ ឥធាបិ អយមេវ អធិប្បេតោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ “ព្រហ្មទត្តំ នាម តរុណបុរិសំ អារព្ភា”តិ។ **ជីវកម្ពវនេ**តិ ជីវកស្ស កោមារភច្ចស្ស អម្ពវនេ។ អថ “កំ អារព្ភា”តិ អវត្វា “កេនសទ្ធិ”ន្តិ កស្មា វុត្តំ? ន ឯតំ សុត្តំ ភគវតា ឯវ វុត្តំ, រញ្ញាបិ “យថា នុ ខោ ឥមានិ បុថុសិប្បាយតនានី”តិអាទិនា កិញ្ចិ កិញ្ចិ វុត្តំ អត្ថិ, តស្មា ឯវំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វេទេហិបុត្តេនា**តិ អយំ កោសលរញ្ញោ ធីតាយ បុត្តោ, ន វិទេហរញ្ញោ, “វេទេហី”តិ បន បណ្ឌិតាធិវចនមេតំ។ វិទន្តិ ឯតេនាតិ វេទោ, ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ វេទេន ឦហតិ ឃដតិ វាយមតីតិ វេទេហី, វេទេហិយា បុត្តោ វេទេហិបុត្តោ, តេន។

ឯតេនេវុបាយេន បញ្ច និកាយេ បុច្ឆីតិ ឯត្ថ អយមនុក្កមោ វេទិតព្ពោ។ វុត្តនយេន ព្រហ្មជាលស្ស បុច្ឆាវិសជ្ជនាវសានេ បញ្ច អរហន្តសតានិ សជ្ឈាយមកំសុ។ វុត្តនយេនេវ ច បថវីកម្បោ អហោសិ។ ឯវំ ព្រហ្មជាលំ សង្គាយិត្វា តតោ បរំ “សាមញ្ញផលំ បនាវុសោ អានន្ទ, កត្ថ ភាសិត”ន្តិអាទិនា បុច្ឆាវិសជ្ជនានុក្កមេន សទ្ធិំ ព្រហ្មជាលេន តេរសសុត្តន្តំ សង្គាយិត្វា “អយំ សីលក្ខន្ធវគ្គោ នាមា”តិ កិត្តេត្វា ឋបេសុំ។ តទនន្តរំ មហាវគ្គំ, តទនន្តរំ បាថិកវគ្គន្តិ ឯវំ តិវគ្គសង្គហំ ចតុត្តឹសសុត្តន្តបដិមណ្ឌិតំ ចតុសដ្ឋិភាណវារបរិមាណំ តន្តិំ សង្គាយិត្វា “អយំ ទីឃនិកាយោ នាមា”តិ វត្វា អាយស្មន្តំ អានន្ទត្ថេរំ បដិច្ឆាបេសុំ “អាវុសោ, ឥមំ តុយ្ហំ និស្សិតកេ វាចេហី”តិ។ តតោ អនន្តរំ អសីតិភាណវារបរិមាណំ មជ្ឈិមនិកាយំ សង្គាយិត្វា ធម្មសេនាបតិសារិបុត្តត្ថេរស្ស និស្សិតកេ បដិច្ឆាបេសុំ “ឥមំ តុម្ហេ បរិហរថា”តិ។ តទនន្តរំ ភាណវារសតបរិមាណំ សំយុត្តនិកាយំ សង្គាយិត្វា មហាកស្សបត្ថេរំ បដិច្ឆាបេសុំ “ភន្តេ, ឥមំ តុម្ហាកំ និស្សិតកេ វាចេថា”តិ។ តទនន្តរំ វីសតិភាណវារសតបអមាណំ អង្គុត្តរនិកាយំ សង្គាយិត្វា អនុរុទ្ធត្ថេរំ បដិច្ឆាបេសុំ “ឥមំ តុម្ហាកំ និស្សិតកេ វាចេថា”តិ។

តទនន្តរំ –

> “ធម្មសង្គណី វិភង្គញ្ច, កថាវត្ថុញ្ច បុគ្គលំ;
> ធាតុយមកំ បដ្ឋានំ, អភិធម្មោតិ វុច្ចតី”តិ។ –

ឯវំ សំវណ្ណិតំ សុខុមញាណគោចរំ តន្តី សង្គាយិត្វា “ឥទំ អភិធម្មបិដកំ នាមា”តិ វត្វា បញ្ច អរហន្តសតានិ សជ្ឈាយមកំសុ។ វុត្តនយេនេវ បឋវិកម្បោ អហោសិ។ តតោ បរំ ជាតកំ មហានិទ្ទេសោ បដិសម្ភិទាមគ្គោ អបទានំ សុត្តនិបាតោ ខុទ្ទកបាឋោ ធម្មបទំ ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ វិមានវត្ថុ បេតវត្ថុ ថេរគាថា ថេរីគាថាតិ ឥមំ តន្តី សង្គាយិត្វា “ខុទ្ទកគន្ថោ នាម អយ”ន្តិ ច វត្វា អភិធម្មបិដកស្មឹយេវ សង្គហំ អារោបយឹសូតិ ទីឃភាណកា វទន្តិ។ មជ្ឈិមភាណកា បន “ចរិយាបិដកពុទ្ធវំសេហិ សទ្ធឹ សព្ពម្បិ តំ ខុទ្ទកគន្ថំ សុត្តន្តបិដកេ បរិយាបន្ន”ន្តិ វទន្តិ។ អយមេត្ថ អធិប្បាយោ – ជាតកាទិកេ ខុទ្ទកនិកាយបរិយាបន្នេ យេភុយ្យេន ច ធម្មនិទ្ទេសភូតេ តាទិសេ អភិធម្មបិដកេ សង្គណ្ហិតុំ យុត្តំ, ន បន ទីឃនិកាយាទិប្បការេ សុត្តន្តបិដកេ, នាបិ បញ្ញត្តិនិទ្ទេសភូតេ វិនយបិដកេតិ។ ទីឃភាណកា “ជាតកាទីនំ អភិធម្មបិដកេ សង្គហោ”តិ វទន្តិ។ ចរិយាបិដកពុទ្ធវំសានញ្ចេត្ថ អគ្គហណំ ជាតកគតិកត្តា។ មជ្ឈិមភាណកា បន អដ្ឋុប្បត្តិវសេន ទេសិតានំ ជាតកាទីនំ យថានុលោមទេសនាភាវតោ តាទិសេ សុត្តន្តបិដកេ សង្គហោ យុត្តោ, ន បន សភាវធម្មនិទ្ទេសភូតេ យថាធម្មសាសនេ អភិធម្មបិដកេតិ ជាតកាទីនំ សុត្តបរិយាបន្នតំ វទន្តិ។ តត្ថ យុត្តំ វិចារេត្វា គហេតព្ពំ។ ខុទ្ទកនិកាយស្ស សេសនិកាយានំ វិយ អបាកដត្តា សេសេ បបេត្វា ខុទ្ទកនិកាយំ បាកដំ កត្វា ទស្សេន្តោ “**តត្ថ ខុទ្ទកនិកាយោ នាមា**”តិអាទិមាហ។ **តត្ថា**តិ តេសុ និកាយេសុ។ **តត្ថា**តិ ខុទ្ទកនិកាយេ។

ឯវំ និមិត្តបយោជនកាលទេសការកករណប្បការេហិ បឋមមហាសង្គីតឹ ទស្សេត្វា ឥទានិ តត្ថ វវត្ថាបិតេសុ ធម្មវិនយេសុ នានប្បការកោសល្លត្ថំ ឯកវិធាទិភេទេ ទស្សេតុំ “**តទេតំ សព្ពម្បី**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិ**ន្តិ ឯត្ថ អនាវរណញាណបទដ្ឋានំ មគ្គញាណំ មគ្គញាណបទដ្ឋានញ្ច អនាវរណញាណំ “សម្មាសម្ពោធី”តិ វុច្ចតិ។ **បច្ចវេក្ខន្តេន វា**តិ ឧទានាទិវសេន បវត្តធម្មំ សន្ធាយាហ។ **វិមុត្តិរស**ន្តិ អរហត្តផលស្សាទំ វិមុត្តិសម្បត្តិកំ វា អគ្គផលនិប្ផាទនតោ, វិមុត្តិកិច្ចំ វា កិលេសានំ អច្ចន្តវិមុត្តិសម្បាទនតោ។

កិញ្ចាបិ អវិសេសេន សព្ពម្បិ ពុទ្ធវចនំ កិលេសវិនយនេន វិនយោ, យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ អបាយបតនាទិតោ ធារណេន ធម្មោ ច ហោតិ , ឥធាធិប្បេតេ បន ធម្មវិនយេ និទ្ធារេតុំ “**តត្ថ វិនយបិដក**”ន្តិអាទិមាហ។ ខន្ធាទិវសេន សភាវធម្មទេសនាពាហុល្លតោ អាហ “**អវសេសំ ពុទ្ធវចនំ ធម្មោ**”តិ។ អថ វា យទិបិ ធម្មោយេវ វិនយោ បរិយត្តិអាទិភាវតោ, តថាបិ វិនយសទ្ទសន្និធានោ អភិធ្នាធិករណភាវេន បយុត្តោ ធម្មសទ្ទោ វិនយតន្តិវិបរីតំ តន្តី ទីបេតិ យថា “បុញ្ញញាណសម្ភារោ, គោពលីពទ្ទ”ន្តិអាទិ។

អនេកជាតិសំសារន្តិ អយំ គាថា ភគវតា អត្តនោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានំ អរហត្តប្បត្តឹ បច្ចវេក្ខន្តេន ឯកូនវីសតិមស្ស បច្ចវេក្ខណញាណស្ស អនន្តរំ ភាសិតា។ តេនាហ “**ឥទំ បឋមពុទ្ធវចន**”ន្តិ។ ឥទំ កិរ សព្ពពុទ្ធេហិ អវិជហិតឧទានំ។ អយមស្ស សង្ខេបត្ថោ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.១៥៤) – អហំ ឥមស្ស អត្តភាវគេហស្ស ការកំ តណ្ហាវឌ្ឍកឹ គវេសន្តោ យេន ញាណេន តំ ទដ្ឋុំ សក្កា, តស្ស ពោធិញាណស្សត្ថាយ ទីបង្ករបាទមូលេ កតាភិនីហារោ ឯត្តកំ កាលំ អនេកជាតិសំសារំ អនេកជាតិសតសហស្សសង្ខ្យំ សំសារវដ្ដំ **អនិព្ពិសំ** អនិព្ពិសន្តោ តំ ញាណំ អវិន្ទន្តោ អលភន្តោយេវ **សន្ធាវិស្សំ** សំសរឹ។ យស្មា ជរាព្យាធិមរណមិស្សតាយ ជាតិ នាមេសា បុនប្បុនំ ឧបគន្តុំ ទុក្ខា, ន ច សា តស្មឹ អទិដ្ឋេ និវត្តតិ, តស្មា តំ គវេសន្តោ សន្ធាវិស្សន្តិ អត្ថោ។

ទិដ្ឋោសីតិ ឥទានិ មយា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ បដិវិជ្ឈន្តេន ទិដ្ឋោ អសិ។ **បុន គេហ**ន្តិ បុន ឥមំ អត្តភាវសង្ខាតំ មម គេហំ **ន កាហសិ** ន ករិស្សសិ។ តវ **សព្ពា** អនវសេសា កិលេស**ផាសុកា** មយា **ភគ្គា**។ ឥមស្ស តយា កតស្ស អត្តភាវគេហស្ស **កូដំ** អវិជ្ជាសង្ខាតំ កណ្ណិកមណ្ឌលំ **វិសង្ខតំ** វិទ្ធំសិតំ។ **វិសង្ខារំ** និព្ពានំ អារម្មណករណវសេន **គតំ** អនុបវិដ្ឋំ ឥទានិ មម **ចិត្តំ**, អហញ្ច តណ្ហានំ ខយសង្ខាតំ អរហត្តមគ្គំ អរហត្តផលំ វា **អជ្ឈគា** អធិគតោ បត្តោស្មីតិ អត្ថោ។ **គណ្ឋិបទេសុ** បន “វិសង្ខារគតន្តិ ចិត្តមេវ តណ្ហានំ ខយសង្ខាតំ អរហត្តមគ្គំ អរហត្តផលំ វា អជ្ឈគា អធិគតោ បត្តោ”តិ ឯវម្បិ អត្ថោ វុត្តោ។ អយំ មនសា បវត្តិតធម្មានំ អាទិ។ “យទា ហវេ បាតុភវន្តិ ធម្មាតិ អយំ បន វាចាយ បវត្តិតធម្មានំ អាទី”តិ វទន្តិ។ អន្តោជប្បនវសេន កិរ ភគវា “អនេកជាតិសំសារ”ន្តិអាទិមាហ។

កេចីតិ ខន្ធកភាណកា។ បឋមំ វុត្តោ បន ធម្មបទភាណកានំ អធិប្បាយោតិ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថ ច ខន្ធកភាណកា វទន្តិ “ធម្មបទភាណកានំ គាថា មនសា ទេសិតត្តា តទា មហតោ ជនស្ស ឧបការាយ ន ហោតិ, អម្ហាកំ បន គាថា វចីភេទំ កត្វា ទេសិតត្តា តទា សុណន្តានំ ទេវព្រហ្មានំ ឧបការាយ អហោសិ, តស្មា ឥទមេវ បឋមពុទ្ធវចន”ន្តិ។ ធម្មបទភាណកា បន “ទេសនាយ ជនស្ស ឧបការានុបការភាវោ លក្ខណំ ន ហោតិ, ភគវតា មនសា ទេសិតត្តាយេវ ឥទំ បឋមពុទ្ធវចន”ន្តិ វទន្តិ, តស្មា ឧភយម្បិ អញ្ញមញ្ញំ វិរុទ្ធំ ន ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ ននុ ច យទិ “អនេកជាតិសំសារ”ន្តិ មនសា ទេសិតំ, អថ កស្មា ធម្មបទអដ្ឋកថាយំ (ធ. ប. អដ្ឋ. ២.១៥៣-១៥៤) “អនេកជាតិសំសារន្តិ ឥមំ ធម្មទេសនំ សត្ថា ពោធិរុក្ខមូលេ និសិន្នោ ឧទានវសេន ឧទានេត្វា

អបរភាគេ អានន្ទត្ថេរេន បុដ្ឋោ កថេសី”តិ វុត្តន្តិ? តត្ថាបិ មនសា ឧទានេត្វាតិ ឯវមត្ថោ គហេតព្ពោ។ អថ វា មនសាវ ទេសិតន្តិ ឯវំ គហណេ កឹ ការណន្តិ ចេ? យទិ វចីភេទំ កត្វា ទេសិតំ សិយា, ឧទានបាឡិយំ អារុឡ្ហំ ភវេយ្យ, តស្មា ឧទានបាឡិយំ អនារុឡ្ហភាវោយេវ វចីភេទំ អកត្វា មនសា ទេសិតភាវេ ការណន្តិ វទន្តិ។

យទា ហវេ បាតុភវន្តិ ធម្មាតិ ឯត្ថ **ឥតិ**សទ្ទោ អាទិអត្ថោ។ តេន “អាតាបិនោ ឈាយតោ ព្រាហ្មណស្ស, អថស្ស កង្ខា វបយន្តិ សព្ពា។ យតោ បជានាតិ សហេតុធម្ម”ន្តិ អាទិគាថាត្តយំ សង្គណ្ហាតិ។ **ឧទានគាថ**ន្តិ បន ជាតិយា ឯកវចនំ, តត្ថាបិ បឋមគាថំយេវ វា គហេត្វា វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ បន យំ វត្តព្ពំ, តំ ខន្ធកេ អាវិ ភវិស្សតិ។ **បាដិបទទិវសេ**តិ ឥទំ “សព្ពញ្ញុភាវប្បត្តស្សា”តិ ន ឯតេន សម្ពន្ធិតព្ពំ, “បច្ចវេក្ខន្តស្ស ឧប្បន្នា”តិ ឯតេន បន សម្ពន្ធិតព្ពំ។ វិសាខបុណ្ណមាយមេវ ហិ ភគវា បច្ចូសសមយេ សព្ពញ្ញុតំ បត្តោតិ។ **សោមនស្សមយញាណេនា**តិ សោមនស្សសម្បយុត្តញាណេន។ **អាមន្តយាមី**តិ និវេទយាមិ, ពោធេមីតិ អត្ថោ។ **វយធម្មា**តិ អនិច្ចលក្ខណមុខេន ទុក្ខានត្តលក្ខណម្បិ សង្ខារានំ វិភាវេតិ “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥) វចនតោ។ លក្ខណត្តយវិភាវនននយេនេវ តទារម្មណំ វិបស្សនំ ទស្សេន្តោ សព្ពតិត្ថិយានំ អ វិសយភូតំ ពុទ្ធាវេណិកំ ចតុសច្ចកម្មដ្ឋានាធិដ្ឋានំ អវិបរីតំ និព្ពានគាមិនិ បដិបទំ បកាសេតីតិ ទដ្ឋព្ពំ ។ ឥ ទានិ តត្ថ សម្មាបដិបត្តិយំ និយោជេតិ **“អប្បមាទេន សម្បាទេថា”**តិ។ អថ វា “វយធម្មា សង្ខារា”តិ ឯតេន សង្ខេបេន សំវេជេត្វា “អប្បមាទេន សម្បាទេថា”តិ សង្ខេបេនេវ និរវសេសំ សម្មាបដិបត្តឹ ទស្សេតិ។ អប្បមាទបទញ្ហិ សិក្ខត្តយសង្គហិតំ កេវលបរិបុណ្ណំ សាសនំ បរិយាទិយិត្វា តិដ្ឋតីតិ។ **អន្តរេ**តិ អន្តរាឡេ, វេមជ្ឈេតិ អត្ថោ។

សុត្តន្តបិដកន្តិ ឯត្ថ យថា កម្មមេវ កម្មន្តំ, ឯវំ សុត្តមេវ សុត្តន្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អសង្គីត**ន្តិ សង្គីតិក្ខន្ធកកថា វត្ថុប្បករណាទិ។ កេចិ បន “សុភសុត្តម្បិ បឋមសង្គីតិយំ អសង្គីត”ន្តិ វទន្តិ, តំ ន យុជ្ជតិ។ “បឋមសង្គីតិតោ បុរេតរមេវ ហិ អាយស្មតា អានន្ទត្ថេរេន ជេតវនេ វិហរន្តេន សុភស្ស មាណវស្ស ទេសិត”ន្តិ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** វុត្តំ។ សុភសុត្តំ បន “ឯវំ មេ សុតំ – ឯកំ សមយំ អាយស្មា អានន្ទោ សាវត្ថិយំ វិហរតិ ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ អចិរបរិនិព្ពុតេ ភគវតី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៤៤៤) អាគតំ។ តត្ថ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិវចនំ បឋមសង្គីតិយំ អាយស្មតា អានន្ទត្ថេរេនេវ វត្តំ យុត្តរូបំ ន ហោតិ។ ន ហិ អានន្ទត្ថេរោ សយមេវ សុភសុត្តំ ទេសេត្វា “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទីនិ វទតិ។ ឯវំ បន វត្តព្ពំ សិយា “ឯកមិទាហំ, ភន្តេ, សមយំ សាវត្ថិយំ វិហរាមិ ជេតវនេ អនាថបិណ្ឌិកស្ស អារាមេ”តិ, តស្មា ទុតិយតតិយសង្គីតិការកេហិ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិនា សុភសុត្តំ សង្គីតិមារោបិតំ វិយ ទិស្សតិ។ អថ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរស្ស** ឯវមធិប្បាយោ សិយា “អានន្ទត្ថេរេនេវ វុត្តម្បិ សុភសុត្តំ បឋមសង្គីតឹ អារោបេត្វា តន្តឹ បបេតុកាមេហិ មហាកស្សបត្ថេរាទីហិ អញ្ញេសុ សុត្តេសុ អាគតនយេនេវ ‘ឯវំ មេ សុត’ន្តិអាទិនា តន្តិ ឋបិតា”តិ, ឯវំ សតិ យុជ្ជេយ្យ។ អថ វា អាយស្មា អានន្ទត្ថេរោ សុភសុត្តំ សយំ ទេសេន្តោបិ សាមញ្ញផលាទីសុ ភគវតា ទេសិតនយេនេវ ទេសេសីតិ ភគវតោ សម្មុខា លទ្ធនយេ បត្វា ទេសិតត្តា ភគវតា ទេសិតំ ធម្មំ អត្តនិ អទហន្តោ “ឯវំ មេ សុត”ន្តិអាទិមាហាតិ ឯវមធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។

ឧភយានិ បាតិមោក្ខានីតិ ភិក្ខុភិក្ខុនីបាតិមោក្ខវសេន។ **ទ្វេ វិភង្គានី**តិ ភិក្ខុភិក្ខុនីវិភង្គវសេនេវ ទ្វេ វិភង្គានិ។ **ទ្វាវីសតិ ខន្ធកានី**តិ មហាវគ្គចូឡវគ្គេសុ អាគតានិ ទ្វាវីសតិ ខន្ធកានិ។ **សោឡសបរិវារា**តិ សោឡសហិ បរិវារេហិ ឧបលក្ខិតត្តា សោឡសបរិវារាតិ វុត្តំ។ តថា ហិ បរិវារបាឡិយំ “យំ តេន ភគវតា ជានតា បស្សតា អរហតា សម្មាសម្ពុទ្ធេន បឋមំ បារាជិកំ កត្ថ បញ្ញត្ត”ន្តិអាទិនា (បរិ. ១) បញ្ញត្តិវារោ, តតោ បរំ “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តោ កតិ អាបត្តិយោ អាបជ្ជតី”តិអាទិនា (បរិ. ១៥៧) កតាបត្តិវារោ, “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តស្ស អាបត្តិយោ ចតុន្នំ វិបត្តីនំ កតិ វិបត្តិយោ ភជន្តី”តិអាទិប្បភេទោ (បរិ. ១៨២) វិបត្តិវារោ, “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តស្ស អាបត្តិយោ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ កតិហិ អាបត្តិក្ខន្ធេហិ សង្គហិតា”តិអាទិប្បភេទោ (បរិ. ១៨៣) សង្គហវារោ, “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តស្ស អាបត្តិយោ ឆន្នំ អាបត្តិសមុដ្ឋានានំ កតិហិ សមុដ្ឋានេហិ សមុដ្ឋន្តី”តិអាទិនា (បរិ. ១៨៤) សមុដ្ឋានវារោ, “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តស្ស អាបត្តិយោ ចតុន្នំ អធិករណានំ កតមំ អធិករណ”ន្តិអាទិនា (បរិ. ១៨៥) អធិករណវារោ, “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវន្តស្ស អាបត្តិយោ សត្តន្នំ សមថានំ កតិហិ សមថេហិ សម្មន្តី”តិអាទិប្បភេទោ (បរិ. ១៨៦) សមថវារោ, តទនន្តរំ សមុច្ចយវារោ ចាតិ អដ្ឋ វារា វុត្តា។ តតោ បរំ “មេថុនំ ធម្មំ បដិសេវនបច្ចយា បារាជិកំ កត្ថ បញ្ញត្ត”ន្តិអាទិនា (បរិ. ១៨៨) នយេន បុន បច្ចយវសេន ឯកោ បញ្ញត្តិវារោ, តស្ស វសេន បុរិមសទិសា ឯវ កតាបត្តិវារាទយោ សត្ត វារាតិ ឯវំ អបរេបិ អដ្ឋ វារា វុត្តា។ ឥតិ ឥមានិ អដ្ឋ, បុរិមានិបិ អដ្ឋាតិ មហាវិភង្គេ សោឡស វារា ទស្សិតា។ តតោ បរំ តេនេវ នយេន ភិក្ខុនិវិភង្គេបិ សោឡស វារា អាគតាតិ ឥមេហិ សោឡសហិ វារេហិ ឧបលក្ខិតត្តា សោឡសបរិវារាតិ វុច្ចតិ។ បោត្ថកេសុ បន កត្ថចិ “បរិវារោ”តិ ឯត្តកមេវ ទិស្សតិ, ពហូសុ

បន បោត្ថកេសុ ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ អភិធម្មដ្ឋកថាយញ្ច “សោឡសបរិវារា”តិ ឯវមេវ វុត្តត្តា អយម្បិ បាឋោ ន សក្កា បដិពាហិតុន្តិ តស្សេវត្ថោ វុត្តោ។

ព្រហ្មជាលាទិចតុត្តឹសសុត្តសង្គហោតិ ព្រហ្មជាលសុត្តាទីនិ ចតុត្តឹស សុត្តានិ សង្គយ្ហន្តិ ឯត្ថ, ឯតេនាតិ វា ព្រហ្មជាលាទិចតុត្តឹសសុត្តសង្គហោ។ វុត្តប្បមាណានំ វា សុត្តានំ សង្គហោ ឯតស្សាតិ ព្រហ្មជាលាទិចតុត្តឹសសុត្តសង្គហោតិ។ ឯវំ សេសេសុបិ វេទិតព្ពំ។

វិវិធវិសេសនយត្តាតិ ឥមិស្សា គាថាយ អត្ថំ វិភាវេន្តោ អាហ “**វិវិធា ហី**”តិអាទិ។ **ទឡ្ហីកម្មសិថិលករណប្បយោជនា**តិ យថាក្កមំ លោកវជ្ជេសុ សិក្ខាបទេសុ ទឡ្ហីកម្មប្បយោជនា, បណ្ណត្តិវជ្ជេសុ សិថិលករណប្បយោជនាតិ វេទិតព្ពំ។ **អជ្ឈាចារនិសេធនតោ**តិ សញ្ញមវេលំ អតិភវិត្វា បវត្តោ អាចារោ អជ្ឈាចារោ, វីតិក្កមោ, តស្ស និសេធនតោតិ អត្ថោ។ **តេនា**តិ វិវិធនយត្តាទិហេតុនា។ **ឯត**ន្តិ “វិវិធវិសេសនយត្តា”តិអាទិគាថាវចនំ។ **ឯតស្សា**តិ វិនយស្ស។ **ឥតរំ បនា**តិ សុត្តំ។

ឥទានិ **អត្ថានំ សូចនតោ**តិអាទិគាថាយ អត្ថំ បកាសេន្តោ អាហ “**តញ្ហិ**”តិអាទិ។ **អត្តត្ថបរត្ថាទិភេទេ**តិ យោ តំ សុត្តំ សជ្ឈាយតិ សុណាតិ វាចេតិ ចិន្តេតិ ទេសេតិ ច, សុត្តេន សង្គហិតោ សីលាទិអត្ថោ តស្សបិ ហោតិ, តេន បរស្ស សាធេតព្ពតោ បរស្សបិ ហោតីតិ តទុភយំ តំ សុត្តំ សូចេតិ ទីបេតិ។ តថា ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកត្ថេ លោកិយលោកុត្តរត្ថេ ចាតិ ឯវមាទិភេទេ អត្ថេ អាទិសទ្ទេន សង្គណ្ហាតិ។ **អត្ថ**សទ្ទោ ចាយំ ហិតបរិយាយវចនោ, ន ភាសិតត្ថវចនោ។ យទិ សិយា, សុត្តំ អត្តនោបិ ភាសិតត្ថំ សូចេតិ បរស្សបីតិ អយមត្ថោ វុត្តោ សិយា, សុត្តេន ច យោ អត្ថោ បកាសិតោ, សោ តស្សេវ ហោតិ, ន តេន បរត្ថោ សូចិតោ ហោតីតិ។ តេន សូចេតព្ពស្ស បរត្ថស្ស និវត្តេតព្ពស្ស អភាវា អត្តគ្គហណញ្ច ន កត្តព្ពំ។ អត្តត្ថបរត្ថវិនិមុត្តស្ស ភាសិតត្ថស្ស អភាវា អាទិគ្គហណញ្ច ន កត្តព្ពំ, តស្មា យថាវុត្តស្ស ហិតបរិយាយស្ស អត្ថស្ស សុត្តេ អសម្ភវតោ សុត្តាធារស្ស បុគ្គលស្ស វសេន អត្តត្ថបរត្ថា វុត្តា។

អថ វា សុត្តំ អនបេក្ខិត្វា យេ អត្តត្ថាទយោ អត្ថប្បភេទា “ន ហញ្ញទត្ថត្ថិ បសំសលាភា”តិ ឯតស្ស បទស្ស **និទ្ទេសេ** (មហានិ. ៦៣) វុត្តា អត្តត្ថោ, បរត្ថោ, ឧភយត្ថោ, ទិដ្ឋធម្មិកោ អត្ថោ, សម្បរាយិកោ អត្ថោ, ឧត្តានោ អត្ថោ, គម្ភីរោ អត្ថោ, គុឡ្ហោ អត្ថោ, បដិច្ឆន្នោ អត្ថោ, នេយ្យោ អត្ថោ, នីតោ អត្ថោ, អនវជ្ជោ អត្ថោ, និក្កិលេសោ អត្ថោ, វោទានោ អត្ថោ, បរមត្ថោតិ, តេ អត្ថេ សុត្តំ សូចេតីតិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ តថា ហិ កិញ្ចាបិ សុត្តនិរបេក្ខំ អត្តត្ថាទយោ វុត្តា សុត្តត្ថភាវេន អនិទ្ទិដ្ឋត្តា, តេសុ បន ឯកោបិ អត្ថប្បភេទោ សុត្តេន ទីបេតព្ពតំ នាតិក្កមតិ, តស្មា តេ អត្ថេ សុត្តំ សូចេតីតិ វុច្ចតិ។ ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ **អត្ថ**-សទ្ទោយំ ភាសិតត្ថបរិយាយោបិ ហោតិ។ ឯត្ថ ហិ បុរិមកា បញ្ច អត្ថប្បភេទា ហិតបរិយាយា, តតោ បរេ ឆ ភាសិតត្ថភេទា, បច្ឆិមកា បន ឧភយសភាវា។ តត្ថ ទុរធិគមតាយ វិភាវនេ អគាធភាវោ គម្ភីរោ, ន វិវដោ គុឡ្ហោ, មូលុទកាទយោ វិយ បំសុនា អក្ខរសន្និវេសាទិនា តិរោហិតោ បដិច្ឆន្នោ។ និទ្ធារេត្វា ញាបេតព្ពោ នេយ្យោ, យថារុតវសេន វេទិតព្ពោ នីតោ។ អនវជ្ជនិក្កិលេសវោទានា បរិយាយវសេន វុត្តា, កុសលវិបាកកិរិយធម្មវសេន វា។ បរមត្ថោ និព្ពានំ, ធម្មានំ អវិបរីតសភាវោ ឯវ វា។

អថ វា អត្តនា ច អប្បិច្ឆោ ហោតីតិ អត្តត្ថំ, អប្បិច្ឆាកថញ្ច បរេសំ កត្តា ហោតីតិ បរត្ថំ សូចេតិ។ ឯវំ “អត្តនា ច បាណាតិបាតា បដិវិរតោ ហោតី”តិអាទីនិ (អ. និ. ៤.៩៩) សុត្តានិ យោជេតព្ពានិ។ វិនយាភិធម្មេហិ ច វិសេសេត្វា សុត្តសទ្ទស្ស អត្ថោ វត្តព្ពោ, តស្មា វេនេយ្យជ្ឈាសយវសប្បវត្តាយ ទេសនាយ អត្តហិតបរហិតាទីនិ សាតិសយំ បកាសិតានិ ហោន្តិ តប្បធានភាវតោ, ន អាណាធម្មសភាវវសប្បវត្តាយាតិ ឥទមេវ អត្ថានំ សូចនតោ សុត្តន្តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច កត្វា “ឯត្តកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាគតំ សុត្តបរិយាបន្ន”ន្តិ (បាចិ. ៦៥៥) ច “សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានី”តិ (ធ. ស. អដ្ឋ. និទានកថា) ច ឯវមាទីសុ សុត្តសទ្ទោ ឧបចរិតោតិ គហេតព្ពោ។

សុត្តេសុ អាណាធម្មសភាវា ច វេនេយ្យជ្ឈាសយំ អនុវត្តន្តិ, ន វិនយាភិធម្មេសុ វិយ វេនេយ្យជ្ឈាសយោ អាណាធម្មសភាវេ, តស្មា វេនេយ្យានំ ឯកន្តហិតបដិលាភសំវត្តនិកា សុត្តន្តទេសនា ហោតីតិ “**សុវុត្តា ចេត្ថ អត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ “ឯកន្តហិតបដិលាភសំវត្តនិកា សុត្តន្តទេសនា”តិ ឥទម្បិ វេនេយ្យានំ ហិតសម្បាបនេ សុត្តន្តទេសនាយ តប្បរភាវំយេវ សន្ធាយ វុត្តំ។ តប្បរភាវោ ច វេនេយ្យជ្ឈាសយានុលោមតោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេនេវាហ “**វេនេយ្យជ្ឈាសយានុលោមេន វុត្តត្តា**”តិ ។ វិនយទេសនំ វិយ ឥស្សរភាវតោ អាណាបតិដ្ឋាបនវសេន អទេសេត្វា វេនេយ្យានំ អជ្ឈាសយានុលោមេន ចរិយានុរូបំ វុត្តត្តា ទេសិតត្តាតិ អត្ថោ។

អនុបុព្ពសិក្ខាទិវសេន កាលន្តរេ អភិនិប្ផត្តឹ ទស្សេន្តោ អាហ **“សស្សមិវ ផល”**ន្តិ។ **បសវតី**តិ ផលតិ, និប្ផាទេតីតិ អត្ថោ។ ឧបាយសមង្គីនំយេវ និប្ផជ្ជនភាវំ ទស្សេន្តោ **“ធេនុំ វិយ ខីរ”**ន្តិ អាហ។ ធេនុតោបិ ហិ ឧបាយវន្តានំយេវ ខីរបដិលាភោ ហោតិ។ អនុបាយេន ហិ អកាលេ អជាតវច្ឆំ ធេនុំ ទោហន្តោ កាលេបិ វា វិសាណំ គហេត្វា ទោហន្តោ នេវ ខីរំ បដិលភតិ។ “សុត្តាណា”តិ ឯតស្ស អត្ថំ បកាសេតុំ **“សុដ្ឋុ ច នេ តាយតី”**តិ វុត្តំ។

សុត្តសភាគន្តិ សុត្តសទិសំ។ សុត្តសភាគតំយេវ ទស្សេន្តោ អាហ **“យថា ហី”**តិអាទិ។ **តច្ឆកានំ សុត្ត**ន្តិ វឌ្ឍកីនំ កាឡសុត្តំ។ **បមាណំ ហោតី**តិ តទនុសារេន តច្ឆនតោ។ **ឯវមេតម្បិ វិញ្ញូន**ន្តិ យថា កាឡសុត្តំ បសារេត្វា សញ្ញាណេ កតេ គហេតព្ពំ វិស្សជ្ជេតព្ពញ្ច បញ្ញាយតិ, ឯវំ វិវាទេសុ ឧប្បន្នេសុ សុត្តេ អានីតមត្តេ “ឥទំ គហេតព្ពំ, ឥទំ វិស្សជ្ជេតព្ព”ន្តិ វិញ្ញូនំ បាកដត្តា វិវាទោ វូបសម្មតីតិ ឯតម្បិ សុត្តំ វិញ្ញូនំ បមាណំ ហោតីតិ អត្ថោ។ ឥទានិ អញ្ញថាបិ សុត្តសភាគតំ ទស្សេន្តោ អាហ **“យថា ចា”**តិអាទិ។ សុត្តំ វិយ បមាណត្តា សង្គាហកត្តា ច សុត្តមិវ សុត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្ថ ច អត្ថត្ថាទិវិធានេ សុត្តស្ស បមាណភាវោ អត្ថត្ថាទីនំយេវ ច សង្គាហកត្តំ យោជេតព្ពំ តទត្ថប្បកាសនបធានត្តា សុត្តស្ស។ វិនយាភិធម្មេហិ វិសេសត្តញ្ច បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ **ឯត**ន្តិ “អត្ថានំ សូចនតោ”តិអាទិកំ អត្ថវចនំ។ **ឯតស្សា**តិ សុត្តស្ស។

យន្តិ យស្មា។ **ឯត្ថា**តិ អភិធម្មេ។ **អភិក្កមន្តី**តិ ឯត្ថ **អភិ**-សទ្ទោ កមនកិរិយាយ វុឌ្ឍិភាវំ អតិរេកតំ ទីបេតីតិ អាហ **“អភិក្កមន្តីតិអាទីសុ វុឌ្ឍិយំ អាគតោ”**តិ។ **អភិញ្ញាតា**តិ អឌ្ឍចន្ទាទិនា កេនចិ សញ្ញាណេន ញាតា បញ្ញាតា បាកដាតិ អត្ថោ។ អឌ្ឍចន្ទាទិភាវោ ហិ រត្តិយា ឧបលក្ខណវសេន សញ្ញាណំ ហោតិ, យស្មា អឌ្ឍោ ចន្ទោ, តស្មា អដ្ឋមី, យស្មា ឩនោ, តស្មា ចាតុទ្ទសី, យស្មា បុណ្ណោ, តស្មា បន្នរសីតិ។ **អភិលក្ខិតា**តិ ឯត្ថាបិ អយមេវត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អភិលក្ខិតសទ្ទបរិយាយោ អភិញ្ញាតសទ្ទោតិ អាហ **“អភិញ្ញាតា អភិលក្ខិតាតិអាទីសុ លក្ខណេ”**តិ។ ឯត្ថ ច វាចកសទ្ទន្តរសន្និធានេន និបាតានំ តទត្ថជោតកមត្តត្តា លក្ខិតសទ្ទត្ថជោតកោ អភិសទ្ទោ លក្ខណេ វត្តតីតិ វុត្តោ។ **រាជាភិរាជា**តិ រាជូហិ បូជេតុំ អរហោ រាជា។ **បូជិតេ**តិ បូជារហេ។

អភិធម្មេតិ “សុបិនន្តេន សុក្កវិស្សដ្ឋិយា អនាបត្តិភាវេបិ អកុសលចេតនា ឧបលព្ភតី”តិអាទិនា វិនយបញ្ញត្តិយា សង្កររហិតេ ធម្មេ។ “បុព្ពាបរវិរោធាភាវតោ ធម្មានំយេវ ច អញ្ញមញ្ញសង្កររហិតេ ធម្មេ”តិបិ វទន្តិ។ “បាណាតិបាតោ អកុសល”ន្តិ ឯវមាទីសុ ច មរណាធិប្បាយស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា អកុសលំ, ន បាណសង្ខាតជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទសង្ខាតោ អតិបាតោ, តថា អទិន្នស្ស បរសន្តកស្ស អាទានសង្ខាតា វិញ្ញត្តិ អព្យាកតោ ធម្មោ, តំវិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបិកា ថេយ្យចេតនា អកុសលោ ធម្មោតិ ឯវមាទិនាបិ អញ្ញមញ្ញសង្កររហិតេ ធម្មេតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អភិវិនយេ**តិ ឯត្ថ “ជាតរូបរជតំ ន បដិគ្គហេតព្ព”ន្តិ វទន្តោ វិនយេ វិនេតិ នាម។ ឯត្ថ “ឯវំ បដិគ្គណ្ហតោ បាចិត្តិយំ, ឯវំ ទុក្កដន្តិ វទន្តោ ច អភិវិនយេ វិនេតិ នាមា”តិ វទន្តិ។ តស្មា ជាតរូបរជតំ ថេយ្យចិត្តេន បរសន្តកំ គណ្ហន្តស្ស យថាវត្ថុ បារាជិកថុល្លច្ចយទុក្កដេសុ អញ្ញតរំ, ភណ្ឌាគារិកសីសេន គណ្ហន្តស្ស បាចិត្តិយំ, អត្តត្ថាយ គណ្ហន្តស្ស និស្សគ្គិយំ បាចិត្តិយំ។ កេវលំ លោលតាយ គណ្ហន្តស្ស អនាមាសទុក្កដំ, រូបិយឆឌ្ឌកស្ស សម្មតស្ស អនាបត្តីតិ ឯវំ អញ្ញមញ្ញសង្កររហិតេ វិនយេ បដិពលោ វិនេតុន្តិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ ឯត្ថ កន្តិយា អធិកត្តំ អភិសទ្ទោ ទីបេតីតិ អាហ **“អធិកេ”**តិ។

ននុ ច “អភិក្កមន្តី”តិ ឯត្ថ អភិសទ្ទោ កមនកិរិយាយ វុឌ្ឍិភាវំ អតិរេកតំ ទីបេតិ, “អភិញ្ញាតា អភិលក្ខិតា”តិ ឯត្ថ ញាណលក្ខណកិរិយានំ សុបាកដត្តា វិសេសំ, “អភិក្កន្តេនា”តិ ឯត្ថ កន្តិយា អធិកត្តំ វិសិដ្ឋតំ ទីបេតីតិ ឥទំ តាវ យុត្តំ កិរិយាវិសេសកត្តា ឧបសគ្គស្ស, “អភិរាជា អភិវិនយោ”តិ បន បូជិតបរិច្ឆិន្នេសុ រាជវិនយេសុ អភិសទ្ទោ វត្តតីតិ កថមេតំ យុជ្ជេយ្យាតិ ចេ? ឥធាបិ នត្ថិ ទោសោ បូជនបរិច្ឆេទនកិរិយាទីបនតោ, តាហិ ច កិរិយាហិ រាជវិនយានំ យុត្តត្តា, តស្មា ឯត្ថ អតិមាលាទីសុ អតិសទ្ទោ វិយ អភិសទ្ទោ សហ សាធនេន កិរិយំ វទតីតិ អភិរាជអភិវិនយសទ្ទា សិទ្ធា, ឯវំ អភិធម្មសទ្ទេ អភិសទ្ទោ សហ សាធនេន វុឌ្ឍិយាទិកិរិយំ ទីបេតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឯត្ថ ចាតិ អភិធម្មេ។ **ភាវេតី**តិ ចិត្តស្ស វឌ្ឍនំ វុត្តំ។ **ផរិត្វា**តិ អារម្មណស្ស វឌ្ឍនំ វុត្តំ។ **វុឌ្ឍិមន្តោ**តិ ភាវនាផរណវុឌ្ឍីហិ វុឌ្ឍិមន្តោបិ ធម្មា វុត្តាតិ អត្ថោ។ **អារម្មណាទីហី**តិ អារម្មណសម្បយុត្តកម្មទ្វារបដិបទាទីហិ។ **លក្ខណីយត្តា**តិ សញ្ជានិតព្ពត្តា។ ឯកន្តតោ លោកុត្តរធម្មានំយេវ បូជារហត្តា “សេក្ខា ធម្មា”តិអាទិនា លោកុត្តរាយេវ បូជិតាតិ ទស្សិតា។ **សភាវបរិច្ឆិន្នត្តា**តិ ផុសនាទិសភាវេន បរិច្ឆិន្នត្តា។ **អធិកាបិ ធម្មា វុត្តា**តិ ឯត្ថ កាមាវចរេហិ មហន្តភាវតោ មហគ្គតា ធម្មាបិ អធិកា នាម ហោន្តីតិ តេហិ សទ្ធឹ អធិកា ធម្មា វុត្តា។

យំ បនេត្ថ អវិសិដ្ឋន្តិ ឯត្ថ វិនយាទីសុ តីសុ អញ្ញមញ្ញវិសិដ្ឋេសុ យំ អវិសិដ្ឋំ សមានំ, តំ បិដកសទ្ទន្តិ អត្ថោ។ វិនយាទយោ ហិ តយោ សទ្ទា អញ្ញមញ្ញំ អសាធារណត្តា វិសិដ្ឋា នាម, បិដកសទ្ទោ បន តេហិ តីហិបិ សាធារណត្តា អវិសិដ្ឋោតិ វុច្ចតិ។ **មា បិដកសម្បទានេនា**តិ បាឡិសម្បទានវសេន មា គណ្ហថាតិ វុត្តំ ហោតិ។ កុទាលញ្ច បិដកញ្ច **កុទាលបិដកំ**។ តត្ថ កុ វុច្ចតិ បថវី, តស្សា ទាលនតោ វិទាលនតោ អយោមយោ ឧបករណវិសេសោ កុទាលំ នាម, តាលបណ្ណវេត្តលតាទីហិ កតោ ភាជនវិសេសោ បិដកំ នាម, តំ អាទាយ គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **យថាវុត្តេនា**តិ “ឯវំ ទុវិធត្ថេនា”តិអាទិនា វុត្តប្បការេន។

ទេសនាសាសនកថាភេទន្តិ ឯត្ថ កថេតព្ពានំ អត្ថានំ ទេសកាយត្តេន អាណាទិវិធិនា អតិសជ្ជនំ បពោធនំ **ទេសនា**។ សាសិតព្ពបុគ្គលគតេន យថាបរាធាទិនា សាសិតព្ពភាវេន អនុសាសនំ វិនយនំ **សាសនំ** ។ កថេតព្ពស្ស សំវរាសំវរាទិនោ អត្ថស្ស កថនំ វចនបដិពទ្ធតាករណំ **កថា**តិ វុច្ចតិ។ តស្មា ទេសិតារំ ភគវន្តមបេក្ខិត្វា ទេសនា, សាសិតព្ពបុគ្គលវសេន សាសនំ, កថេតព្ពស្ស អត្ថស្ស វសេន កថាតិ ឯវមេត្ថ ទេសនាទីនំ នានាករណំ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថ ច កិញ្ចាបិ ទេសនាទយោ ទេសេតព្ពាទិនិរបេក្ខា ន ហោន្តិ, អាណាទយោ បន វិសេសតោ ទេសកាទិអធីនាតិ តំតំវិសេសយោគវសេន ទេសនាទីនំ ភេទោ វុត្តោ។ តថា ហិ អាណាវិធានំ វិសេសតោ អាណារហាធីនំ តត្ថ កោសល្លយោគតោ។ ឯវំ វោហារបរមត្ថវិធានានិ ច វិធាយកាធីនានីតិ អាណាទិវិធិនោ ទេសកាយត្តតា វុត្តា។ អបរាធជ្ឈាសយានុរូបំ វិយ ធម្មានុរូបម្បិ សាសនំ វិសេសតោ, តថា វិនេតព្ពបុគ្គលាបេក្ខន្តិ សាសិតព្ពបុគ្គលវសេន សាសនំ វុត្តំ។ សំវរាសំវរនាមរូបានំ វិយ វិនិវេឋេតព្ពាយ ទិដ្ឋិយាបិ កថនំ សតិ វាចាវត្ថុស្មិំ នាសតីតិ វិសេសតោ តទធីនន្តិ កថេតព្ពស្ស អត្ថស្ស វសេន កថា វុត្តា។ ភេទសទ្ទោ វិសុំ វិសុំ យោជេតព្ពោ “ទេសនាភេទំ សាសនភេទំ កថាភេទញ្ច យថារហំ បរិទីបយេ”តិ។ **ភេទ**ន្តិ ច នានត្តន្តិ អត្ថោ។ តេសុ បិដកេសុ សិក្ខា ច បហានានិ ច គម្ភីរភាវោ ច សិក្ខាបហានគម្ភីរភាវំ, តញ្ច យថារហំ បរិទីបយេតិ អត្ថោ។ បរិយត្តិភេទញ្ច វិភាវយេតិ សម្ពន្ធោ។

បរិយត្តិភេទន្តិ ច បរិយាបុណនភេទន្តិ អត្ថោ។ **យហិ**ន្តិ យស្មិំ វិនយាទិកេ បិដកេ។ យំ សម្បត្តិញ្ច វិបត្តិញ្ច យថា បាបុណាតិ, តម្បិ សព្ពំ វិភាវយេតិ សម្ពន្ធោ។ អថ វា យំ បរិយត្តិភេទំ សម្បត្តិញ្ច វិបត្តិញ្ចាបិ យហឹ យថា បាបុណាតិ, តម្បិ សព្ពំ វិភាវយេតិ យោជេតព្ពំ។ ឯត្ថ **យថា**តិ យេហិ ឧបារម្ភាទិហេតុបរិយាបុណនាទិប្បការេហិ ឧបារម្ភនិស្សរណធម្មកោសករក្ខណហេតុបរិយាបុណនំ សុប្បដិបត្តិ ទុប្បដិបត្តីតិ ឯតេហិ បការេហីតិ វុត្តំ ហោតិ។

បរិទីបនា វិភាវនា ចាតិ ហេដ្ឋា វុត្តស្ស អនុរូបតោ វុត្តំ, អត្ថតោ បន ឯកមេវ។ **អាណារហេនា**តិ អាណំ ឋបេតុំ អរហតីតិ អាណារហោ, ភគវា។ សោ ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធតាយ មហាការុណិកតាយ ច អវិបរីតហិតោបទេសកភាវេន បមាណវចនត្តា អាណំ បណេតុំ អរហតិ, វោហារបរមត្ថានម្បិ សម្ភវតោ អាហ “**អាណាពាហុល្លតោ**”តិ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ។

បឋមន្តិ វិនយបិដកំ។ បចុរាបរាធា សេយ្យសកត្ថេរាទយោ។ តេ ហិ ទោសពាហុល្លតោ “**បចុរាបរាធា**”តិ វុត្តា។ បចុរោ ពហុកោ ពហុលោ អបរាធោ ទោសោ វីតិក្កមោ យេសំ តេ បចុរាបរាធា។ **អនេកជ្ឈាសយា**តិអាទីសុ អាសយោវ **អជ្ឈាសយោ**។ សោ ច អត្ថតោ ទិដ្ឋិ ញាណញ្ច, បភេទតោ បន ចតុព្ពិធំ ហោតិ។ តថា ហិ បុព្ពចរិយវសេន អាយតឹ សតិ បច្ចយេ ឧប្បជ្ជមានារហា សស្សតុច្ឆេទសង្ខាតា មិច្ឆាទិដ្ឋិ សច្ចានុលោមិកញាណកម្មស្សកតញ្ញាណសង្ខាតា សម្មាទិដ្ឋិ ច “**អាសយោ**”តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋិ ច, ខន្តិ ចេវានុលោមិកា;
យថាភូតញ្ច យំ ញាណំ, ឯតំ អាសយសញ្ញិត”ន្តិ។

ឥទញ្ច ចតុព្ពិធំ អាសយន្តិ ឯត្ថ សត្តា និវសន្តីតិ អាសយោតិ វុច្ចតិ។ **អនុសយា** កាមរាគភវរាគទិដ្ឋិបដិឃវិចិកិច្ឆាមានាវិជ្ជាវសេន សត្ត។ មូសិកវិសំ វិយ ការណលាភេ ឧប្បជ្ជនារហា អនាគតា កិលេសា, អតីតា បច្ចុប្បន្នា ច តថេវ វុច្ចន្តិ។ ន ហិ កាលភេទេន ធម្មានំ សភាវភេទោ អត្ថីតិ។ **ចរិយា**តិ រាគចរិយាទិកា ឆ មូលចរិយា, អន្តរភេទេន អនេកវិធា, សំសគ្គវសេន បន តេសដ្ឋិ ហោន្តិ។ អថ វា ចរិយាតិ ចរិតំ, តំ សុចរិតទុច្ចរិតវសេន ទុវិធំ។ “អធិមុត្តិ នាម ‘អជ្ជេវ បព្ពជិស្សាមិ, អជ្ជេវ អរហត្តំ គណ្ហិស្សាមី’តិអាទិនា តន្និន្នភាវេន បវត្តមានំ សន្និដ្ឋាន”ន្តិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** បន “សត្តានំ បុព្ពចរិយវសេន អភិរុចី”តិ វុត្តំ។ សា ទុវិធា ហីនបណីតភេទេន។ **យថានុលោម**ន្តិ អជ្ឈាសយាទីនំ អនុរូបំ។ **អហំ មមាតិ សញ្ញិនោ**តិ ទិដ្ឋិមានតណ្ហាវសេន អហំ មមាតិ ឯវំ បវត្តសញ្ញិនោ។ **យថាធម្ម**ន្តិ នត្ថេត្ថ អត្តា អត្តនិយំ វា, កេវលំ ធម្មមត្តមេវេតន្តិ ឯវំ ធម្មសភាវានុរូបន្តិ អត្ថោ។

សំវរាសំវរោតិ ឯត្ថ សំវរណំ សំវរោ, កាយវាចាហិ អវីតិក្កមោ។ មហន្តោ សំវរោ អសំវរោ។ វុឌ្ឍិអត្ថោ ហិ អយំ អ-ការោ យថា “អសេក្ខា ធម្មា”តិ, តស្មា ខុទ្ទកោ មហន្តោ ច សំវរោតិ អត្ថោ។ **ទិដ្ឋិវិនិវេឋនា**តិ ទិដ្ឋិយា វិមោចនំ។ អធិសីលសិក្ខាទីនំ វិភាគោ បរតោ បឋមបារាជិកសំវណ្ណនាយ អាវិ ភវិស្សតិ។ សុត្តន្តបាឡិយំ “វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិនា សមាធិទេសនាពាហុល្លតោ “**សុត្តន្តបិដកេ អធិចិត្តសិក្ខា**”តិ វុត្តំ។ **វីតិក្កមប្បហានំ កិលេសាន**ន្តិ សំកិលេសធម្មានំ កម្មកិលេសានំ វា យោ កាយវចីទ្វារេហិ វីតិក្កមោ, តស្ស បហានំ។ អនុសយវសេន សន្តានេ អនុវត្តន្តា កិលេសា ការណលាភេ បរិយុដ្ឋិតាបិ សីលភេទវសេន វីតិក្កមិតុំ ន លភន្តីតិ អាហ “**វីតិក្កមបដិបក្ខត្តា សីលស្ស**”តិ។ **បរិយុដ្ឋានប្បហាន**ន្តិ ឱកាសទានវសេន កិលេសានំ ចិត្តេ កុសលប្បវត្តឹ បរិយាទិយិត្វា ឧដ្ឋានំ បរិយុដ្ឋានំ, តស្ស បហានំ ចិត្តសន្តានេសុ ឧប្បត្តិវសេន កិលេសានំ បរិយុដ្ឋានស្ស បហានន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនុសយប្បហាន**ន្តិ អប្បហីនភាវេន សន្តានេ អនុ អនុ សយនកា ការណលាភេ ឧប្បត្តិអរហា អនុសយា។ តេ បន អនុរូបំ ការណំ លទ្ធា ឧប្បជ្ជនារហា ថាមគតា កាមរាគាទយោ សត្ត កិលេសា, តេសំ បហានំ អនុសយប្បហានំ។ តេ ច សព្ពសោ អរិយមគ្គបញ្ញាយ បហីយន្តីតិ អាហ “**អនុសយបដិបក្ខត្តា បញ្ញាយា**”តិ។

តទង្គប្បហានន្តិ ទីបាលោកេនេវ តមស្ស ទានាទិបុញ្ញកិរិយវត្ថុគតេន តេន តេន កុសលង្គេន តស្ស តស្ស អកុសលង្គស្ស បហានំ “តទង្គប្បហាន”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥធ បន តេន តេន សុសីល្យង្គេន តស្ស តស្ស ទុស្សីល្យង្គស្ស បហានំ “តទង្គប្បហាន”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **វិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទប្បហានានី**តិ ឯត្ថ ឧបចារប្បនាភេទេន សមាធិនា បវត្តិនិវារណេន ឃដប្បហារេនេវ ជលតលេ សេវាលស្ស តេសំ តេសំ នីវរណានំ ធម្មានំ វិក្ខម្ភនវសេន បហានំ **វិក្ខម្ភនប្បហានំ**។ ចតុន្នំ អរិយមគ្គានំ ភាវិតត្តា តំតំមគ្គវតោ សន្តានេ សមុទយបក្ខិកស្ស កិលេសគណស្ស អច្ចន្តំ អប្បវត្តិសង្ខាតសមុច្ឆេទវសេន បហានំ **សមុច្ឆេទប្បហានំ**។ **ទុច្ចរិតសំកិលេសស្ស បហាន**ន្តិ កាយទុច្ចរិតាទិ ទុដ្ឋុ ចរិតំ, កិលេសេហិ វា ទូសិតំ ចរិតន្តិ ទុច្ចរិតំ។ តទេវ យត្ថ ឧប្បន្នំ, តំ សន្តានំ សម្មា កិលេសេតិ ពាធយតិ ឧបតាបេតិ ចាតិ សំកិលេសោ, តស្ស បហានំ, កាយវចីទុច្ចរិតវសេន បវត្តសំកិលេសស្ស តទង្គវសេន បហានន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ សមាធិស្ស កាមច្ឆន្ទបដិបក្ខត្តា សុត្តន្តបិដកេ **តណ្ហាសំកិលេសស្ស បហានំ** វុត្តំ។ អត្តាទិវិនិមុត្តសភាវធម្មប្បកាសនតោ អភិធម្មបិដកេ **ទិដ្ឋិសំកិលេសស្ស បហានំ** វុត្តំ។

ឯកមេកស្មិញ្ចេត្ថាតិ ឯតេសុ តីសុ បិដកេសុ ឯកមេកស្មឹ បិដកេតិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ធម្មោតិ បាឡី**តិ ឯត្ថ បកដ្ឋានំ ឧក្កដ្ឋានំ សីលាទិអត្ថានំ ពោធនតោ សភាវនិរុត្តិភាវតោ ពុទ្ធាទីហិ ភាសិតត្តា ច បកដ្ឋានំ វចនប្បពន្ធានំ អាឡីតិ បាឡិ, បរិយត្តិធម្មោ។ “ធម្មោតិ បាឡីតិ ឯត្ថ ភគវតា វុច្ចមានស្ស អត្ថស្ស វោហារស្ស ច ទីបនោ សទ្ទោយេវ បាឡិ នាមា”តិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ អភិធម្មដ្ឋកថាយ លិខិតេ **សីហឡគណ្ឋិបទេ** បន ឥទំ វុត្តំ – សភាវត្ថស្ស សភាវវោហារស្ស ច អនុរូបវសេន ភគវតា មនសា វវត្ថាបិតា បណ្ណត្តិ បាឡីតិ វុច្ចតិ។ យទិ សទ្ទោយេវ បាឡិ សិយា, បាឡិយា ទេសនាយ ច នានត្តេន ភវិតព្ពំ។ មនសា វវត្ថាបិតាយ ច បាឡិយា វចីភេទករណមត្តំ ឋបេត្វា ទេសនាយ នានត្តំ នត្ថិ។ តថា ហិ ទេសនំ ទស្សេន្តេន មនសា វវត្ថាបិតាយ បាឡិយា ទេសនាតិ វចីភេទករណមត្តំ វិនា បាឡិយា សហ ទេសនាយ អនញ្ញថា វុត្តា។ តថា ច ឧបរិ “ទេសនាតិ បញ្ញត្តី”តិ វុត្តត្តា ទេសនាយ អនញ្ញភាវេន បាឡិយា បណ្ណត្តិភាវោ កថិតោ ហោតិ។ អបិច យទិ បាឡិយា អញ្ញាយេវ ទេសនា សិយា, “បាឡិយា ច បាឡិអត្ថស្ស ច ទេសនាយ ច យថាភូតាវពោធោ”តិ វត្តព្ពំ សិយា, ឯវំ បន អវត្វា “បាឡិយា ច បាឡិអត្ថស្ស ច យថាភូតាវពោធោ”តិ វុត្តត្តា បាឡិយា ទេសនាយ ច អនញ្ញភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឧបរិ “ទេសនា នាម បញ្ញត្តី”តិ ទស្សេន្តេន ទេសនាយ អនញ្ញភាវតោ បាឡិយា បណ្ណត្តិភាវោ កថិតោវ ហោតីតិ។

ឯត្ថ ច “សទ្ទោយេវ បាឡិ នាមា”តិ ឥមស្មឹ បក្ខេ ធម្មស្សបិ សទ្ទសភាវត្តា ធម្មទេសនានំ កោ វិសេសោតិ ចេ? តេសំ តេសំ អត្ថានំ ពោធកភាវេន ញាតោ ឧគ្គហណាទិវសេន ច បុព្ពេ វវត្ថាបិតោ សទ្ទប្បពន្ធោ **ធម្មោ**, បច្ឆា បរេសំ អវពោធនត្ថំ បវត្តិតោ តទត្ថប្បកាសកោ សទ្ទោ **ទេសនា**តិ វេទិតព្ពំ។ អថ វា យថាវុត្តសទ្ទសមុដ្ឋាបកោ ចិត្តុប្បាទោ **ទេសនា** “ទេសីយតិ សមុដ្ឋាបីយតិ សទ្ទោ ឯតេនា”តិ កត្វា មុសាវាទាទយោ វិយ។ តត្ថាបិ ហិ មុសាវាទាទិសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា មុសាវាទាទិសទ្ទេន វោហរីយតិ។

តីសុបិ ចេតេសុ ឯតេ ធម្មត្ថទេសនាបដិវេធាតិ ឯត្ថ បាឡិអត្ថោ បាឡិទេសនា បាឡិអត្ថបដិវេធោ ចាតិ ឥមេ តយោ បាឡិវិសយា ហោន្តីតិ វិនយបិដកាទីនំ អត្ថស្ស ទេសនាយ បដិវេធស្ស ច អាធារភាវោ យុត្តោ, បិដកានិ បន បាឡិយោយេវាតិ តេសំ ធម្មស្ស អាធារភាវោ កថំ យុជ្ជេយ្យាតិ ចេ? បាឡិសមុទាយស្ស អវយវបាឡិយា អាធារភាវតោ។ អវយវស្ស ហិ សមុទាយោ អាធារភាវេន វុច្ចតិ យថា “រុក្ខេ សាខា”តិ។ ឯត្ថ ច ធម្មាទីនំ ទុក្ខោគាហភាវតោ តេហិ ធម្មាទីហិ វិនយាទយោ គម្ភីរាតិ វិនយាទីនម្បិ ចតុព្ពិធោ គម្ភីរភាវោ វុត្តោយេវ, តស្មា ធម្មាទយោ ឯវ ទុក្ខោគាហត្តា គម្ភីរា, ន វិនយាទយោតិ ន ចោទេតព្ពមេតំ សម្ពុខេន វិសយ

វិសយីមុខេន ច វិនយាទីនំយេវ គម្ភីរភាវស្ស វុត្តត្តា។ ធម្មោ ហិ វិនយាទយោ, តេសំ វិសយោ អត្ថោ, ធម្មត្ថវិសយា ច ទេសនាបដិវេធាតិ។ តត្ថ បដិវេធស្ស ទុក្ករភាវតោ ធម្មត្ថានំ, ទេសនាញាណស្ស ទុក្ករភាវតោ ទេសនាយ ច ទុក្ខោគាហភាវោ វេទិតព្ពោ។ បដិវេធស្ស បន ឧប្បាទេតុំ អសក្កុណេយ្យត្តា តំវិសយញាណុប្បត្តិយា ច ទុក្ករភាវតោ ទុក្ខោគាហតា វេទិតព្ពា។ ទុក្ខេន ឱគយ្ហន្តីតិ **ទុក្ខោគាហា**។ ឯកទេសេន ឱគាហន្តេហិបិ មន្ទពុទ្ធីហិ បតិដ្ឋា លទ្ធុំ ន សក្កាតិ អាហ “**អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ចា**”តិ។ **ឯកមេកស្មិ**ន្តិ ឯកេកស្មឹ បិដកេ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ បិដកេសុ។ និទ្ធារណេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។

ឥទានិ ហេតុហេតុផលាទីនំ វសេនបិ គម្ភីរភាវំ ទស្សេន្តោ អាហ “**អបរោ នយោ**”តិអាទិ។ **ហេតូ**តិ បច្ចយោ។ សោ ហិ អត្តនោ ផលំ ទហតិ វិទហតីតិ ធម្មោតិ វុច្ចតិ។ ធម្មសទ្ទស្ស ចេត្ថ ហេតុបរិយាយតា កថំ វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**វុត្តញ្ហេត**”ន្តិអាទិ។ ននុ ច “**ហេតុម្ហិ ញាណំ ធម្មបដិសម្ភិទា**”តិ ឯតេន វចនេន ធម្មស្ស ហេតុភាវោ កថំ វិញ្ញាយតីតិ ចេ? ធម្មបដិសម្ភិទាតិ ឯតស្ស សមាសបទស្ស អវយវបទត្ថំ ទស្សេន្តេន “ហេតុម្ហិ ញាណ”ន្តិ វុត្តត្តា។ “ធម្មេ បដិសម្ភិទា ធម្មបដិសម្ភិទា”តិ ឯត្ថ ហិ “ធម្មេ”តិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តេន “ហេតុម្ហី”តិ វុត្តំ, “បដិសម្ភិទា”តិ ឯតស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តេន “ញាណ”ន្តិ, តស្មា ហេតុធម្មសទ្ទា ឯកត្ថា ញាណបដិសម្ភិទាសទ្ទា ចាតិ ឥមមត្ថំ វទន្តេន សាធិតោ ធម្មស្ស ហេតុភាវោ។ **ហេតុផលេ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា**តិ ឯតេន វចនេន សាធិតោ អត្ថស្ស ហេតុផលភាវោបិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ។ ហេតុនោ ផលំ ហេតុផលំ។ តញ្ហិ យស្មា ហេតុអនុសារេន អរិយតិ អធិគមីយតិ សម្បាបុណីយតិ, តស្មា អត្ថោតិ វុច្ចតិ។

យថាធម្មន្តិ ឯត្ថ **ធម្ម**សទ្ទោ ហេតុំ ហេតុផលញ្ច សព្ពំ សង្គណ្ហាតិ។ សភាវវាចកោ ហេស ធម្មសទ្ទោ, ន បរិយត្តិហេតុភាវវាចកោ, តស្មា **យថាធម្ម**ន្តិ យោ យោ អវិជ្ជាទិសង្ខារាទិធម្មោ, តស្មឹ តស្មិន្តិ អត្ថោ។ ធម្មានុរូបំ វា យថាធម្មំ។ ទេសនាបិ ហិ បដិវេធោ វិយ អវិបរីតវិសយវិភាវនតោ ធម្មានុរូបំ បវត្តតិ, តតោយេវ ច អវិបរីតាភិលាបោតិ វុច្ចតិ។ **ធម្មាភិលាបោ**តិ អត្ថព្យញ្ជនកោ អវិបរីតាភិលាបោ។ ឯត្ថ ច អភិលប្បតីតិ អភិលាបោតិ សទ្ទោ វុច្ចតិ។ ឯតេន “តត្រ ធម្មនិរុត្តាភិលាបេ ញាណំ និរុត្តិបដិសម្ភិទា”តិ (វិភ. ៧១៨) ឯត្ថ វុត្តំ ធម្មនិរុត្តឹ ទស្សេតិ សទ្ទសភាវត្តា ទេសនាយ។ តថា ហិ និរុត្តិបដិសម្ភិទាយ បរិត្តារម្មណាទិភាវោ **បដិសម្ភិទាវិភង្គបាឡិយំ** (វិភ. ៧១៨ អាទយោ) វុត្តោ។ **អដ្ឋកថាយញ្ច** (វិភ. អដ្ឋ. ៧១៨) “តំ សភាវនិរុត្តឹ សទ្ទំ អារម្មណំ កត្វា”តិអាទិនា សទ្ទារម្មណតា ទស្សិតា។ តថា ហិ ឥមស្ស អត្ថស្ស អយំ សទ្ទោ វាចកោតិ វចនវចនត្ថេ វវត្ថបេត្វា តំតំវចនត្ថវិភាវនវសេន បវត្តិតោ សទ្ទោ ទេសនាតិ វុច្ចតិ។ **អធិប្បាយោ**តិ ឯតេន “ទេសនាតិ បញ្ញត្តី”តិ ឯតំ វចនំ ធម្មនិរុត្តាភិលាបំ សន្ធាយ វុត្តំ, ន តតោ វិនិមុត្តំ បញ្ញត្តឹ សន្ធាយាតិ អធិប្បាយំ ទស្សេតិ។ ទេសីយតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ ហិ **ទេសនា**, បការេន ញាបីយតិ ឯតេន, បការតោ ញាបេតីតិ វា **បញ្ញត្តី**តិ ធម្មនិរុត្តាភិលាបោ វុច្ចតិ។ ឯវំ “ទេសនា នាម សទ្ទោ”តិ ឥមស្មឹ បក្ខេ អយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “ទេសនាតិ បញ្ញត្តី”តិ ឯត្ថ បញ្ញត្តិវាទិនោ បន ឯវំ វទន្តិ – កិញ្ចាបិ “ធម្មាភិលាបោ”តិ ឯត្ថ អភិលប្បតីតិ អភិលាបោតិ សទ្ទោ វុច្ចតិ, ន បណ្ណត្តិ, តថាបិ សទ្ទេ វុច្ចមានេ តទនុរូបំ វោហារំ គហេត្វា តេន វោហារេន ទីបិតស្ស អត្ថស្ស ជាននតោ សទ្ទេ កថិតេ តទនុរូបា បណ្ណត្តិបិ ការណូបចារេន កថិតាយេវ ហោតិ។ អថ វា “ធម្មាភិលាបោតិ អត្ថោ”តិ អវត្វា “ធម្មាភិលាបោតិ អធិប្បាយោ”តិ វុត្តត្តា ទេសនា នាម សទ្ទោ ន ហោតីតិ ទីបិតមេវាតិ។

ឥទានិ បដិវេធំ និទ្ទិសន្តោ អាហ “**បដិវេធោតិ អភិសមយោ**”តិ។ បដិវិជ្ឈតីតិ ញាណំ បដិវេធោតិ វុច្ចតិ។ បដិវិជ្ឈន្តិ ឯតេនាតិ វា បដិវេធោ , អភិសមេតីតិ អភិសមយោ, អភិសមេន្តិ ឯតេនាតិ វា អភិសមយោ។ ឥទានិ អភិសមយប្បភេទតោ អភិសមយប្បការតោ អារម្មណតោ សភាវតោ ច បាកដំ កាតុំ “**សោ ច លោកិយលោកុត្តរោ**”តិអាទិមាហ។ វិសយតោ អសម្មោហតោ ច អវពោធោតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **វិសយតោ** អត្ថាទិអនុរូបំ ធម្មាទីសុ អវពោធោ នាម អវិជ្ជាទិធម្មារម្មណោ សង្ខារាទិអត្ថារម្មណោ តទុភយបញ្ញាបនារម្មណោ លោកិយោ អវពោធោ។ **អសម្មោហតោ** អត្ថាទិអនុរូបំ ធម្មាទីសុ អវពោធោ បន និព្ពានារម្មណោ មគ្គយុត្តោ យថាវុត្តធម្មត្ថបញ្ញត្តីសុ សម្មោហវិទ្ធំសនោ លោកុត្តរោ អភិសមយោ។ តថា ហិ “អយំ ហេតុ, ឥទមស្ស ផលំ, អយំ តទុភយានុរូបោ វោហារោ”តិ ឯវំ អារម្មណករណវសេន លោកិយញាណំ វិសយតោ បដិវិជ្ឈតិ, លោកុត្តរញាណំ បន ហេតុហេតុផលាទីសុ សម្មោហស្ស មគ្គញាណេន សមុច្ឆិន្នត្តា អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈតិ។ **អត្ថានុរូបំ ធម្មេសូ**តិ អវិជ្ជា ហេតុ, សង្ខារា ហេតុសមុប្បន្នា, សង្ខារេ ឧប្បាទេតិ អវិជ្ជាតិ ឯវំ ការិយានុរូបំ ការណេសូតិ អត្ថោ។ អថ វា បុញ្ញាភិសង្ខារអបុញ្ញាភិសង្ខារអានេញ្ជាភិសង្ខារេសុ តីសុ អបុញ្ញាភិសង្ខារស្ស សម្បយុត្តអវិជ្ជា បច្ចយោ, ឥតរេសំ យថានុរូបន្តិអាទិនា ការិយានុរូបំ ការណេសុ បដិវេធោតិ អត្ថោ។ **ធម្មានុរូបំ អត្ថេសូ**តិ “អវិជ្ជាបច្ចយា សង្ខារា”តិអាទិនា ការណានុរូបំ ការិយេសុ អវពោធោតិ អត្ថោ។ **បញ្ញត្តិបថានុរូបំ បញ្ញត្តីសូ**តិ បញ្ញត្តិយា វុច្ចមានធម្មានុរូបំ បណ្ណត្តីសុ អវពោធោតិ អត្ថោ។

យថាវុត្តេហិ ធម្មាទីហិ បិដកានំ គម្ភីរភាវំ ទស្សេតុំ “**ឥទានិ យស្មា ឯតេសុ បិដកេសូ**”តិអាទិមាហ។ **ធម្មជាត**ន្តិ ការណប្បភេទោ ការណមេវ វា។ **អត្ថជាត**ន្តិ ការិយប្បភេទោ ការិយមេវ វា។ យា ចាយំ ទេសនាតិ សម្ពន្ធោ។ **យោ ចេត្ថា**តិ ឯតាសុ តំតំបិដកគតាសុ ធម្មត្ថទេសនាសុ យោ បដិវេធោតិ អត្ថោ។ **ទុក្ខោគាហ**ន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាសង្ខារាទីនំ ធម្មត្ថានំ ទុប្បដិវិជ្ឈតាយ ទុក្ខោគាហតា។ តេសំ បញ្ញាបនស្ស ទុក្ករភាវតោ ទេសនាយ បដិវេធនសង្ខាតស្ស បដិវេធស្ស ច ឧប្បាទនវិសយិករណានំ អសក្កុណេយ្យតាយ ទុក្ខោគាហតា វេទិតព្ពា។ **ឯវម្បី**តិ **បិ**សទ្ទោ បុព្ពេ វុត្តប្បការន្តរំ សម្បិណ្ឌេតិ។ **ឯត្ថា**តិ ឯតេសុ តីសុ បិដកេសុ។ **វុត្តត្ថា**តិ វុត្តោ សំវណ្ណិតោ អត្ថោ អស្សាតិ វុត្តត្ថា។

តីសុ បិដកេសូតិ ឯត្ថ “ឯកេកស្មិ”ន្តិ អធិការតោ បករណតោ វា វេទិតព្ពំ។ **បរិយត្តិភេទោ**តិ បរិយាបុណនំ បរិយត្តិ។ បរិយាបុណនវាចកោ ហេត្ថ បរិយត្តិសទ្ទោ, ន បាឡិបរិយាយោ, តស្មា ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ “តីសុ បិដកេសុ ឯកេកស្មឹ បរិយាបុណនប្បការោ ទដ្ឋព្ពោ ញាតព្ពោ”តិ។ តតោយេវ ច “បរិយត្តិយោ បរិយាបុណនប្បការា”តិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ អថ វា តីហិ បការេហិ បរិយាបុណិតព្ពា បាឡិយោ ឯវ បរិយត្តីតិ វុច្ចន្តិ, តតោយេវ ច “បរិយត្តិយោ បាឡិក្កមា”តិ អភិធម្មដ្ឋកថាយ លិខិតេ **សីហឡគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ ឯវម្បិ ហិ អលគទ្ទូបមាបរិយាបុណនយោគតោ អលគទ្ទូបមា បរិយត្តីតិ បាឡិបិ សក្កា វត្តុំ, ឯវញ្ច កត្វា “ទុគ្គហិតា ឧបារម្ភាទិហេតុ បរិយាបុដា អលគទ្ទូបមា”តិ បរតោ និទ្ទេសវចនម្បិ ឧបបន្នំ ហោតិ។ តត្ថ ហិ បាឡិយេវ ទុគ្គហិតា បរិយាបុដាតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។ **អលគទ្ទូបមា**តិ អលគទ្ទោ អលគទ្ទគ្គហណំ ឧបមា ឯតិស្សាតិ អលគទ្ទូបមា។ អលគទ្ទស្ស គហណញ្ហេត្ថ អលគទ្ទសទ្ទេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ “អាបូបិកោ”តិ ឯត្ថ អបូបសទ្ទេន អបូបខាទនំ វិយ អលគទ្ទគ្គហណេន គហិតបរិយត្តិ ឧបមីយតិ, ន បន អលគទ្ទេន។ “អលគទ្ទគ្គហណូបមា”តិ វា វត្តព្ពេ មជ្ឈេបទលោបំ កត្វា “អលគទ្ទូបមា”តិ វុត្តំ “ឱដ្ឋមុខោ”តិអាទីសុ វិយ។ អលគទ្ទោតិ ចេត្ថ អាសីវិសោ វុច្ចតិ។ គទោតិ ហិ វិសស្ស នាមំ។ តញ្ច តស្ស អលំ បរិបុណ្ណំ អត្ថិ, តស្មា អលំ បរិយត្តោ បរិបុណ្ណោ គទោ អស្សាតិ អនុនាសិកលោបំ ទការាគមញ្ច កត្វា “អលគទ្ទោ”តិ វុច្ចតិ។ អថ វា អលំ ជីវិតហរណេ សមត្ថោ គទោ អស្សាតិ អលគទ្ទោ។ **និស្សរណត្ថា**តិ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណំ អត្ថោ បយោជនំ ឯតិស្សាតិ និស្សរណត្ថា។ **ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តី**តិ ឯត្ថ ភណ្ឌាគារេ និយុត្តោ ភណ្ឌាគារិកោ, ភណ្ឌាគារិកោ វិយ ភណ្ឌាគារិកោ, ធម្មរតនានុបាលកោ។ អញ្ញំ អត្ថំ អនបេក្ខិត្វា ភណ្ឌាគារិកស្សេវ សតោ បរិយត្តិ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ។

ទុគ្គហិតាតិ ទុដ្ឋុ គហិតា។ ទុគ្គហិតភាវមេវ វិភាវេន្តោ អាហ “**ឧបារម្ភាទិហេតុ បរិយាបុដា**”តិ, ឧបារម្ភាឥតិវាទប្បមោក្ខាទិហេតុ ឧគ្គហិតាតិ អត្ថោ។ លាភសក្ការាទិហេតុ បរិយាបុណនម្បិ ឯត្ថេវ សង្គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ អលគទ្ទសុត្តដ្ឋកថាយំ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៣៩) –

> “យោ ហិ ពុទ្ធវចនំ ‘ឯវំ ចីវរាទីនិ វា លភិស្សាមិ, ចតុបរិសមជ្ឈេ វា មំ ជានិស្សន្តី’តិ លាភសក្ការាទិហេតុ បរិយាបុណាតិ, តស្ស សា បរិយត្តិ អលគទ្ទបរិយត្តិ នាម។ ឯវំ បរិយាបុណនតោ ហិ ពុទ្ធវចនំ អបរិយាបុណិត្វា និទ្ទោក្កមនំ វរតរ”ន្តិ។

ននុ ច អលគទ្ទគ្គហណូបមា បរិយត្តិ អលគទ្ទូបមាតិ វុច្ចតិ, ឯវញ្ច សតិ សុគ្គហិតាបិ បរិយត្តិ អលគទ្ទូបមាតិ វត្តុំ វដ្ដតិ តត្ថាបិ អលគទ្ទគ្គហណស្ស ឧបមាភាវេន បាឡិយំ វុត្តត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, បុរិសោ អលគទ្ទត្ថិកោ អលគទ្ទគវេសី អលគទ្ទបរិយេសនំ ចរមានោ, សោ បស្សេយ្យ មហន្តំ អលគទ្ទំ, តមេនំ អជបទេន ទណ្ឌេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គណ្ហេយ្យ, អជបទេន ទណ្ឌេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គហេត្វា គីវាយ សុគ្គហិតំ គណ្ហេយ្យ។ កិញ្ចាបិ សោ, ភិក្ខវេ, អលគទ្ទោ តស្ស បុរិសស្ស ហត្ថំ វា ពាហំ វា អញ្ញតរំ វា អង្គបច្ចង្គំ ភោគេហិ បលិវេឋេយ្យ, អថ ខោ សោ នេវ តតោនិទានំ មរណំ វា និគច្ឆេយ្យ មរណមត្តំ វា ទុក្ខំ។ តំ កិស្ស ហេតុ, សុគ្គហិតត្តា, ភិក្ខវេ, អលគទ្ទស្ស, ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, ឥធេកច្ចេ កុលបុត្តា ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ សុត្តំ គេយ្យ”ន្តិអាទិ (ម. និ. ១.២៣៩)។

តស្មា ឥធ ទុគ្គហិតា ឯវ បរិយត្តិ អលគទ្ទូបមាតិ អយំ វិសេសោ កុតោ វិញ្ញាយតិ, យេន ទុគ្គហិតា ឧបារម្ភាទិហេតុ បរិយាបុដា អលគទ្ទូបមាតិ វុច្ចតីតិ? សច្ចមេតំ, ឥទំ បន បារិសេសញាយេន វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តថា ហិ និស្សរណត្ថភណ្ឌាគារិកបរិយត្តីនំ វិសុំ គហិតត្តា បារិសេសតោ អលគទ្ទស្ស ទុគ្គហណូបមា បរិយត្តិ អលគទ្ទូបមាតិ វិញ្ញាយតិ។ សុគ្គហណូបមា ហិ បរិយត្តិ និស្សរណត្ថា វា ហោតិ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ វា, តស្មា សុវុត្តមេតំ “ទុគ្គហិតា ឧបារម្ភាទិហេតុ បរិយាបុដា អលគទ្ទូបមា”តិ។ **យំ សន្ធាយា**តិ យំ បរិយត្តិទុគ្គហណំ សន្ធាយ។ **វុត្ត**ន្តិ អលគទ្ទសុត្តេ វុត្តំ។

អលគទ្ទុត្តិកោតិ អាសីវិសត្តិកោ។ អលគទ្ទំ គវេសតិ បរិយេសតិ សីលេនាតិ **អលគទ្ទគវេសី**។ **អលគទ្ទបរិយេសនំ ចរមានោ**តិ អលគទ្ទបរិយេសនត្ថំ ចរមានោ។ **ភោគេ**តិ សរីរេ។ **ហត្ថេ វា ពាហាយ វា**តិ ឯត្ថ មណិពន្ធតោ យាវ អគ្គនខា “ហត្ថោ”តិ វេទិតព្ពោ, សទ្ធឹ អគ្គពាហាយ អវសេសា “ពាហា”តិ។ កត្ថចិ បន “កប្បរតោ បដ្ឋាយបិ យាវ អគ្គនខា ហត្ថោ”តិ វុច្ចតិ។ **អញ្ញតរស្មឹ វា អង្គបច្ចង្គេ**តិ វុត្តលក្ខណំ ហត្ថញ្ច ពាហញ្ច ឋបេត្វា អវសេសំ សរីរំ “អង្គបច្ចង្គ”ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **តតោនិទាន**ន្តិ តំនិទានំ, តំការណាតិ វុត្តំ ហោតិ។ បុរិមបទេ ហិ វិភត្តិអលោបំ កត្វា និទ្ទេសោ។ តំ ហត្ថាទីសុ ឌំសនំ និទានំ ការណំ ឯតស្សាតិ តំនិទានន្តិ ហិ វត្តព្ពេ “តតោនិទាន”ន្តិ បុរិមបទេ បច្ចត្តេ និស្សក្កវចនំ កត្វា តស្ស ច លោបំ អកត្វា និទ្ទេសោ។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ យំ វុត្តំ ហត្ថាទីសុ ឌំសនំ តំនិទានញ្ច មរណាទិឧបគមនំ, តំ កិស្ស ហេតុ កេន ការណេនាតិ ចេ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ សាសនេ។ **ឯកច្ចេ មោឃបុរិសា**តិ ឯកច្ចេ តុច្ឆបុរិសា។ **ធម្ម**ន្តិ បាឡិធម្មំ។ **បរិយាបុណន្តី**តិ ឧគ្គណ្ហន្តីតិ អត្ថោ, សជ្ឈាយន្តិ ចេវ វាចុគ្គតា ករោន្តា ធារេន្តិ ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អត្ថ**ន្តិ យថាភូតំ ភាសិតត្ថំ បយោជនត្ថញ្ច។ **ន ឧបបរិក្ខន្តី**តិ ន បរិគ្គណ្ហន្តិ ន វិចារេន្តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – “ឥមស្មឹ ឋានេ សីលំ កថិតំ, ឥធ សមាធិ, ឥធ បញ្ញា កថិតា, មយញ្ច តំ បូរេស្សាមា”តិ ឯវំ ភាសិតត្ថំ បយោជនត្ថញ្ច “សីលំ សមាធិស្ស ការណំ, សមាធិ វិបស្សនាយា”តិអាទិនា ន បរិគ្គណ្ហន្តីតិ។ **អនុបបរិក្ខត**ន្តិ អនុបបរិក្ខន្តានំ។ **ន និជ្ឈានំ ខមន្តី**តិ និជ្ឈានបញ្ញំ នក្ខមន្តិ, និជ្ឈាយិត្វា បញ្ញាយ ទិស្វា រោចេត្វា គហេតព្ពា ន ហោន្តីតិ អធិប្បាយោ។ តេន ឥមមត្ថំ ទីបេតិ “តេសំ បញ្ញាយ អត្ថំ អនុបបរិក្ខន្តានំ តេ ធម្មា ន ឧបដ្ឋហន្តិ, ‘ឥមស្មឹ ឋានេ សីលំ, សមាធិ, វិបស្សនា, មគ្គោ, ផលំ, វដ្ដំ, វិវដ្ដំ កថិត’ន្តិ ឯវំ ជានិតុំ ន សក្កា ហោន្តី”តិ។

តេ ឧបារម្ភានិសំសា ចេវាតិ តេ បរេសំ វាទេ ទោសារោបនានិសំសា ហុត្វា បរិយាបុណន្តីតិ អត្ថោ។ **ឥតិវាទប្បមោក្ខានិសំសា ចា**តិ ឥតិ ឯវំ ឯតាយ បរិយត្តិយា វាទប្បមោក្ខានិសំសា, អត្តនោ ឧបរិ បរេហិ អារោបិតវាទស្ស និគ្គហស្ស បមោក្ខប្បយោជនា ហុត្វា ធម្មំ បរិយាបុណន្តីតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – បរេហិ សកវាទេ ទោសេ អារោបិតេ តំ ទោសំ ឯវញ្ច ឯវញ្ច មោចេស្សាមាតិ ឥមិនា ច ការណេន បរិយាបុណន្តីតិ។ អថ វា សោ សោ វាទោ ឥតិវាទោ, ឥតិវាទស្ស បមោក្ខោ ឥតិវាទប្បមោក្ខោ, ឥតិវាទប្បមោក្ខោ អានិសំសោ ឯតេសន្តិ ឥតិវាទប្បមោក្ខានិសំសា, តំតំវាទប្បមោចនានិសំសា ចាតិ អត្ថោ ។ **យស្ស ចត្ថាយ ធម្មំ បរិយាបុណន្តី**តិ យស្ស ច សីលាទិបូរណស្ស មគ្គផលនិព្ពានស្ស វា អត្ថាយ ឥមស្មឹ សាសនេ កុលបុត្តា ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ។ **តញ្ចស្ស អត្ថំ នានុភោន្តី**តិ តញ្ច អស្ស ធម្មស្ស សីលាទិបរិបូរណសង្ខាតំ អត្ថំ ឯតេ ទុគ្គហិតគាហិនោ នានុភោន្តិ ន វិន្ទន្តិ។

អថ វា យស្ស ឧបារម្ភស្ស ឥតិវាទប្បមោក្ខស្ស វា អត្ថាយ យេ មោឃបុរិសា ធម្មំ បរិយាបុណន្តិ, តេ បរេហិ “អយមត្ថោ ន ហោតី”តិ វុត្តេ ទុគ្គហិតត្តាយេវ សោយេវត្ថោតិ បដិបាទនក្ខមា ន ហោន្តីតិ បរស្ស វាទេ ឧបារម្ភំ អារោបេតុំ អត្តនោ វាទា តំ មោចេតុញ្ច អសក្កោន្តាបិ តំ អត្ថំ នានុភោន្តិយេវាតិ ឯវមត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តី**តិ តេសំ តេ ធម្មា ទុគ្គហិតត្តា ឧបារម្ភមានទប្បមក្ខបលាសាទិហេតុភាវេន ទីឃរត្តំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តិ។ ឯត្ថ ហិ ការណេ ផលវោហារេន “តេ ធម្មា អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តី”តិ វុត្តំ។ តថា ហិ កិញ្ចាបិ ន តេ ធម្មា អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តិ, តថាបិ វុត្តនយេន បរិយាបុណន្តានំ សជ្ឈាយកាលេ វិវាទសមយេ ច តំមូលកានំ ឧបារម្ភាទីនំ អនេកេសំ អកុសលានំ ឧប្បត្តិសព្ភាវតោ “តេ ធម្មា អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តន្តី”តិ ការណេ ផលវោហារេន វុត្តំ។ **តំ កិស្ស ហេតូ**តិ ឯត្ថ **ត**ន្តិ យថាវុត្តស្សត្ថស្ស អនភិសម្ពុណនំ តេសញ្ច ធម្មានំ អហិតាយ ទុក្ខាយ សំវត្តនំ បរាមសតិ។

សីលក្ខន្ធាទិបារិបូរិំយេវាតិ ឯត្ថ អាទិសទ្ទេន សមាធិវិបស្សនាទីនំ សង្គហោ វេទិតព្ពោ។ យោ ហិ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហិត្វា សីលស្ស អាគតដ្ឋានេ សីលំ បូរេត្វា សមាធិនោ អាគតដ្ឋានេ សមាធិគព្ភំ គណ្ហាបេត្វា វិបស្សនាយ អាគតដ្ឋានេ វិបស្សនំ បដ្ឋបេត្វា មគ្គផលានំ អាគតដ្ឋានេ មគ្គំ ភាវេស្សាមិ, ផលំ សច្ឆិករិស្សាមីតិ ឧគ្គណ្ហាតិ, តស្សេវ សា បរិយត្តិ និស្សរណត្ថា នាម ហោតិ។ **យំ សន្ធាយ វុត្ត**ន្តិ យំ បរិយត្តិសុគ្គហណំ សន្ធាយ អលគទ្ទសុត្តេ វុត្តំ។ **ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ សំវត្តន្តី**តិ សីលាទីនំ អាគតដ្ឋានេ សីលាទីនិ បូរេន្តានម្បិ អរហត្តំ បត្វា បរិសមជ្ឈេ ធម្មំ ទេសេត្វា ធម្មទេសនាយ បសន្នេហិ ឧបនីតេ ចត្តារោ បច្ចយេ បរិភុញ្ជន្តានម្បិ បរេសំ វាទេ សហធម្មេន ឧបារម្ភំ អារោបេន្តានម្បិ សកវាទតោ ទោសំ ហរន្តានម្បិ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយ សំវត្តន្តិ។ តថា ហិ ន កេវលំ សុគ្គហិតបរិយត្តឹ និស្សាយ មគ្គភាវនាផលសច្ឆិកិរិយាទីនេវ, បរវាទនិគ្គហសកវាទបតិដ្ឋាបនានិបិ ឥជ្ឈន្តិ។ តថា ច វុត្តំ “ឧប្បន្នំ បរប្បវាទំ សហធម្មេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គហេត្វា”តិអាទិ (ទី. និ. ២.១៦៨)។

បរិញ្ញាតក្ខន្ធោតិ ទុក្ខបរិជាននេន បរិញ្ញាតក្ខន្ធោ។ **បហីនកិលេសោ**តិ សមុទយប្បហានេន បហីនកិលេសោ។ **បដិវិទ្ធាកុប្បោ**តិ បដិវិទ្ធអរហត្តផលោ។ ន កុប្បតីតិ **អកុប្ប**ន្តិ ហិ អរហត្តផលស្សេតំ នាមំ។ សតិបិ ហិ ចតុន្នំ មគ្គានំ ចតុន្នញ្ច ផលានំ អកុប្បសភាវេ សត្តន្នំ សេក្ខានំ សកសកនាមបរិច្ចាគេន ឧបរូបរិ

នាមន្តរប្បត្តិតោ តេសំ មគ្គផលានិ “អកុប្បានី”តិ ន វុច្ចន្តិ, អរហា បន សព្ពទាបិ អរហាយេវ នាមាតិ តស្សេវ ផលំ “អកុប្ប”ន្តិ វុត្តំ។ ឥមិនា ច ឥមមត្ថំ ទស្សេតិ “ខីណាសវស្សេវ បរិយត្តិ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ នាមា”តិ។ តស្ស ហិ អបរិញ្ញាតំ អប្បហីនំ អភាវិតំ អសច្ឆិកតំ វា នត្ថិ, តស្មា ពុទ្ធវចនំ បរិយាបុណន្តោ តន្តិធារកោ បវេណិបាលកោ វំសានុរក្ខកោ ច ហុត្វា ឧគ្គណ្ហាតិ។ តេនេវាហ “**បវេណិបាលនត្ថាយា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បវេណី**តិ ធម្មសន្តតិ, ធម្មស្ស អវិច្ឆេទេន បវត្តីតិ អត្ថោ។ **វំសានុរក្ខណត្ថាយា**តិ ពុទ្ធស្ស ភគវតោ វំសានុរក្ខណត្ថំ។ តស្ស វំសោបិ អត្ថតោ បវេណីយេវាតិ វេទិតព្ពំ។

ននុ ច យទិ បវេណិបាលនត្ថាយ ពុទ្ធវចនស្ស បរិយាបុណនំ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ, កស្មា “ខីណាសវោ”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ ឯកច្ចស្ស បុថុជ្ជនស្សបិ ហិ អយំ នយោ លព្ភតិ។ តថា ហិ ឯកច្ចោ ភិក្ខុ ឆាតកភយាទីសុ គន្ថធរេសុ ឯកស្មឹ ឋានេ វសិតុំ អសក្កោន្តេសុ សយំ ភិក្ខាចារេន អកិលមមានោ អតិមធុរំ ពុទ្ធវចនំ មា នស្សតុ, តន្តិំ ធារេស្សាមិ, វំសំ ឋបេស្សាមិ, បវេណឹ បាលេស្សាមីតិ បរិយាបុណាតិ, តស្មា តស្សបិ បរិយត្តិ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ នាម កស្មា ន ហោតីតិ? វុច្ចតេ – ឯវំ សន្តេបិ បុថុជ្ជនស្ស បរិយត្តិ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិ នាម ន ហោតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ បុថុជ្ជនោ “បវេណឹ បាលេស្សាមី”តិ អជ្ឈាសយេន បរិយាបុណាតិ, អត្តនោ បន ភវកន្តារតោ អនិត្ថិណ្ណត្តា តស្ស បរិយត្តិ និស្សរណបរិយត្តិ នាម ហោតិ, តស្មា បុថុជ្ជនស្ស បរិយត្តិ អលគទ្ទូបមា វា ហោតិ និស្សរណត្ថា វា, សត្តន្នំ សេក្ខានំ និស្សរណត្ថាវ, ខីណាសវានំ ភណ្ឌាគារិកបរិយត្តិយេវាតិ វេទិតព្ពំ។ ខីណាសវោ ច ភណ្ឌាគារិកសទិសត្តា ភណ្ឌាគារិកោតិ វុច្ចតិ។ យថា ហិ ភណ្ឌាគារិកោ អលង្ការភណ្ឌំ បដិសាមេត្វា បសាធនកាលេ តទុបិយំ អលង្ការភណ្ឌំ វណ្ណោ ឧបនាមេត្វា អលង្ករោតិ, ឯវំ ខីណាសវោបិ ធម្មរតនភណ្ឌំ សម្បដិច្ឆិត្វា មោក្ខាធិគមស្ស ភព្ពរូបេ សហេតុកេ សត្តេ បស្សិត្វា តទនុរូបំ ធម្មទេសនំ វឌ្ឍេត្វា មគ្គង្គពោជ្ឈង្គាទិសង្ខាតេន លោកុត្តរេន អលង្ការេន អលង្ករោតីតិ ភណ្ឌាគារិកោតិ វុច្ចតិ។

ឯវំ តិស្សោ បរិយត្តិយោ វិភជិត្វា ឥទានិ តីសុបិ បិដកេសុ យថារហំ សម្បត្តិវិបត្តិយោ វិត្ថារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**វិនយេ បនា**”តិអាទិ។ **សីលសម្បត្តិំ និស្សាយ តិស្សោ វិជ្ជា បាបុណាតី**តិអាទីសុ យស្មា សីលំ វិសុជ្ឈមានំ សតិសម្បជញ្ញពលេន កម្មស្សកតញ្ញាណពលេន ច សំកិលេសមលតោ វិសុជ្ឈតិ, បារិបូរិញ្ច គច្ឆតិ, តស្មា សីលសម្បទា សិជ្ឈមានា ឧបនិស្សយសម្បត្តិភាវេន សតិពលំ ញាណពលញ្ច បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ តស្សា វិជ្ជត្តយូបនិស្សយតា វេទិតព្ពា សភាគហេតុសម្បទានតោ។ សតិពលេន ហិ បុព្ពេនិវាសវិជ្ជាសិទ្ធិ, សម្បជញ្ញេន សព្ពកិច្ចេសុ សុទិដ្ឋការិតាបរិចយេន ចុតូបបាតញាណានុពទ្ធាយ ទុតិយវិជ្ជាយ សិទ្ធិ, វីតិក្កមាភាវេន សំកិលេសប្បហានសព្ភាវតោ វិវដ្ដូបនិស្សយតាវសេន អជ្ឈាសយសុទ្ធិយា តតិយវិជ្ជាសិទ្ធិ។ បុរេតរសិទ្ធានំ សមាធិបញ្ញានំ បារិបូរឹ វិនា សីលស្ស អាសវក្ខយញាណូបនិស្សយតា សុក្ខវិបស្សកខីណាសវេហិ ទីបេតព្ពា។ “សមាហិតោ យថាភូតំ បជានាតី”តិ (សំ. និ. ៤.៩៩; ៣.៥; នេត្តិ. ៤០; មិ. ប. ២.១.១៤) វចនតោ សមាធិសម្បទា ឆឡភិញ្ញតាយ ឧបនិស្សយោ។ “យោគា វេ ជាយតី ភូរី”តិ (ធ. ប. ២៨២) វចនតោ បុព្ពយោគេន គរុវាសទេសភាសាកោសល្លឧគ្គហណបរិបុច្ឆាទីហិ ច បរិភាវិតា បញ្ញាសម្បត្តិ បដិសម្ភិទាប្បភេទស្ស ឧបនិស្សយោ។ ឯត្ថ ច “សីលសម្បត្តិំ និស្សាយា”តិ វុត្តត្តា យស្ស សមាធិវិជម្ភនភូតា អនវសេសា ឆ អភិញ្ញា ន ឥជ្ឈន្តិ, តស្ស ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេន ន សមាធិសម្បទា អត្ថីតិ សតិបិ វិជ្ជានំ អភិញ្ញេកទេសភាវេ សីលសម្បត្តិសមុទាគតា ឯវ តិស្សោ វិជ្ជា គហិតា។ យថា ហិ បញ្ញាសម្បត្តិសមុទាគតា ចតស្សោ បដិសម្ភិទា ឧបនិស្សយសម្បន្នស្ស មគ្គេនេវ ឥជ្ឈន្តិ មគ្គក្ខណេ ឯវ តាសំ បដិលភិតព្ពតោ។ ឯវំ សីលសម្បត្តិសមុទាគតា តិស្សោ វិជ្ជា សមាធិសម្បត្តិសមុទាគតា ច ឆ អភិញ្ញា ឧបនិស្សយសម្បន្នស្ស មគ្គេនេវ ឥជ្ឈន្តីតិ មគ្គាធិគមេនេវ តាសំ អធិគមោ វេទិតព្ពោ។ បច្ចេកពុទ្ធានំ សម្មាសម្ពុទ្ធានញ្ច បច្ចេកពោធិសម្មាសម្ពោធិធម្មសមធិគមសទិសា ហិ ឥមេសំ អរិយានំ ឥមេ វិសេសាធិគមាតិ។

តាសំយេវ ច តត្ថ បភេទវចនតោតិ ឯត្ថ **តាសំយេវា**តិ អវធារណំ បាបុណិតព្ពានំ ឆឡភិញ្ញាចតុបដិសម្ភិទានំ វិនយេ បភេទវចនាភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ វេរញ្ជកណ្ឌេ ហិ តិស្សោ វិជ្ជាវ វិភត្តាតិ។ ទុតិយេ **តាសំយេវា**តិ អវធារណំ ចតស្សោ បដិសម្ភិទា អបេក្ខិត្វា កតំ, ន តិស្សោ វិជ្ជា។ តា ហិ ឆសុ អភិញ្ញាសុ អន្តោគធត្តា សុត្តេ វិភត្តាយេវាតិ។ **តាសញ្ចា**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទេន សេសានម្បិ តត្ថ អត្ថិភាវំ ទីបេតិ។ អភិធម្មបិដកេ ហិ តិស្សោ វិជ្ជា ឆ អភិញ្ញា ចតស្សោ ច បដិសម្ភិទា វុត្តាយេវ។ បដិសម្ភិទានំ បន អញ្ញត្ថ បភេទវចនាភាវំ តត្ថេវ ច សម្មា វិភត្តភាវំ ទីបេតុកាមោ ហេដ្ឋា វុត្តនយេន អវធារណំ អកត្វា “**តត្ថេវា**”តិ បរិវត្តេត្វា អវធារណំ បបេសិ។

ឥទានិ “វិនយេ ទុប្បដិបន្នោ ‘មុទុកានំ អត្ថរណាទីនំ សម្ផស្សោ វិយ ឥត្ថិសម្ផស្សោបិ វដ្ដតី’តិ មេថុនវីតិក្កមេ ទោសំ អទិស្វា សីលវិបត្តិំ បាបុណាតី”តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**វិនយេ បន ទុប្បដិបន្នោ**”តិអាទិ។ តត្ថ សុខោ សម្ផស្សោ ឯតេសន្តិ **សុខសម្ផស្សានិ**, អត្ថរណបាវុរណាទីនិ។ **ឧបាទិន្នផស្សោ** ឥត្ថិផស្សោ, មេថុនធម្មោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វុត្តម្បិ ហេត**ន្តិ អរិដ្ឋេន ភិក្ខុនា វុត្តំ។ សោ ហិ ពហុស្សុតោ ធម្មកថិកោ កម្មកិលេសវិបាកឧបវាទអាណា

វីតិក្កមវសេន បញ្ចវិធេសុ អន្តរាយិកេសុ សេសន្តរាយិកេ ជានាតិ, វិនយេ បន អកោវិទត្តា បណ្ណត្តិវីតិក្កមន្ត រាយិកេ ន ជានាតិ, តស្មា រហោគតោ ឯវំ ចិន្តេសិ “ឥមេ អគារិកា បញ្ច កាមគុណេ បរិភុញ្ជន្តា សោតាបន្នាបិ សកទាគាមិនោបិ អនាគាមិនោបិ ហោន្តិ។ ភិក្ខូបិ មនាបិកានិ ចក្ខុវិញ្ញេយ្យានិ រូបានិ បស្សន្តិ…បេ… កាយ វិញ្ញេយ្យេ ផោដ្ឋព្ពេ ផុសន្តិ, មុទុកានិ អត្ថរណបាវុរណាទីនិ បរិភុញ្ជន្តិ, ឯតំ សព្ពំ វដ្ដតិ, កស្មា ឥត្ថីនំយេវ រូបសទ្ទ គន្ធរសផោដ្ឋព្ពា ន វដ្ដន្តិ, ឯតេបិ វដ្ដន្តី”តិ អនវជ្ជេន បច្ចយបរិភុញ្ជនរសេន សាវជ្ជកាមគុណបរិភោគរសំ សំសន្ទិត្វា សច្ឆន្ទរាគបរិភោគញ្ច និច្ឆន្ទរាគបរិភោគញ្ច ឯកំ កត្វា ថូលវាកេហិ សទ្ធិំ អតិសុខុមសុត្តំ ឃដេន្តោ វិយ សាសបេន សទ្ធិំ សិនេរុនោ សទិសតំ ឧបសំហរន្តោ វិយ បាបកំ ទិដ្ឋិគតំ ឧប្បាទេត្វា “កិំ ភគវតា មហាសមុទ្ទំ ពន្ធន្តេន វិយ មហតា ឧស្សាហេន បឋមបារាជិកំ បញ្ញត្តំ, នត្ថិ ឯត្ថ ទោសោ”តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សទ្ធិំ បដិវិរុជ្ឈន្តោ វេសារជ្ជញាណំ បដិពាហន្តោ អរិយមគ្គេ ខាណុកណ្ដកាទីនិ បក្ខិបន្តោ “មេថុនធម្មេ ទោសោ នត្ថី”តិ ជិនស្ស អាណាចក្កេ បហារមទាសិ។ តេនាហ “**តថាហំ ភគវតា ធម្មំ ទេសិតំ អាជានាមី**”តិអាទិ។

តត្ថ **អន្តរាយិកា**តិ តំតំសម្បត្តិយា វិពន្ធនវសេន សត្តសន្តានស្ស អន្តរេ វេមជ្ឈេ ឯតិ អាគច្ឆតីតិ អន្ត រាយោ, ទិដ្ឋធម្មិកាទិអនត្ថោ។ អនតិក្កមនដ្ឋេន តស្មិំ អន្តរាយេ និយុត្តា, អន្តរាយំ វា ផលំ អរហន្តិ, អន្តរាយស្ស វា ករណសីលាតិ អន្តរាយិកា, សគ្គមោក្ខានំ អន្តរាយករាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ ច កម្មកិលេសវិបាកឧបវាទអាណា វីតិក្កមវសេន បញ្ចវិធា។ តេសំ វិត្ថារកថា បរតោ **អរិដ្ឋសិក្ខាបទេ** (បាចិ. ៤១៧) អាវិ ភវិស្សតិ។ អយំ បនេត្ថ បទត្ថសម្ពន្ធោ – យេ ឥមេ ធម្មា អន្តរាយិកា អន្តរាយករាតិ ភគវតា វុត្តា ទេសិតា ចេវ បញ្ញត្តា ច, តេ ធម្មេ បដិសេវតោ បដិសេវន្តស្ស យថា យេន បការេន តេ ធម្មា អន្តរាយាយ សគ្គមោក្ខានំ អន្តរាយករណត្ថំ នាលំ សមត្ថា ន ហោន្តិ, តថា តេន បការេនាហំ ភគវតា ទេសិតំ ធម្មំ អាជានាមីតិ។ **តតោ ទុស្សីលភាវំ បាបុណាតី**តិ តតោ អនវជ្ជសញ្ញីភាវហេតុតោ វីតិក្កមិត្វា ទុស្សីលភាវំ បាបុណាតិ។

ចត្តារោមេ , **ភិក្ខវេ**តិអាទិនា –

“ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ, បុគ្គលា សន្តោ សំវិជ្ជមានា លោកស្មិំ។ កតមេ ចត្តារោ, អត្តហិតាយ បដិបន្នោ ហោតិ, នោ បរហិតាយ, បរហិតាយ បដិបន្នោ ហោតិ, នោ អត្តហិតាយ, នេវ អត្តហិតាយ បដិបន្នោ ហោតិ នោ បរហិតាយ, អត្តហិតាយ ចេវ បដិបន្នោ ហោតិ បរហិតាយ ចា”តិ (អ. និ. ៤.៩៦; បុ. ប. មាតិកា, ចតុក្កឧទ្ទេស ២៤) –

អាទិនា បុគ្គលទេសនាបដិសំយុត្តសុត្តន្តបាឡឹ និទស្សេតិ។ **អធិប្បាយំ អជានន្តោ**តិ “អយំ បុគ្គលទេសនា វោហារវសេន, ន បរមត្ថតោ”តិ ឯវំ ភគវតោ អធិប្បាយំ អជានន្តោ។ ពុទ្ធស្ស ហិ ភគវតោ ទុវិធា ទេសនា សម្មុតិទេសនា បរមត្ថទេសនា ចាតិ។ តត្ថ “បុគ្គលោ សត្តោ ឥត្ថី បុរិសោ ខត្តិយោ ព្រាហ្មណោ ទេវោ មារោ”តិ ឯវរូបា **សម្មុតិទេសនា**។ “អនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា ខន្ធា ធាតុយោ អាយតនានិ សតិបដ្ឋានា”តិ ឯវរូបា **បរមត្ថទេសនា**។ តត្ថ ភគវា យេ សម្មុតិវសេន ទេសនំ សុត្វា អត្ថំ បដិវិជ្ឈិត្វា មោហំ បហាយ វិសេសមធិគន្តុំ សមត្ថា, តេសំ សម្មុតិទេសនំ ទេសេតិ។ យេ បន បរមត្ថវសេន ទេសនំ សុត្វា អត្ថំ បដិវិជ្ឈិត្វា មោហំ បហាយ វិសេសមធិគន្តុំ សមត្ថា, តេសំ បរមត្ថទេសនំ ទេសេតិ។

តត្រាយំ ឧបមា – យថា ហិ ទេសភាសាកុសលោ តិណ្ណំ វេទានំ អត្ថសំវណ្ណកោ អាចរិយោ យេ ទមិឡភាសាយ វុត្តេ អត្ថំ ជានន្តិ, តេសំ ទមិឡភាសាយ អាចិក្ខតិ, យេ អន្ធកភាសាទីសុ អញ្ញតរាយ, តេសំ តាយ ភាសាយ, ឯវំ តេ មាណវា ឆេកំ ព្យត្តំ អាចរិយមាគម្ម ខិប្បមេវ សិប្បំ ឧគ្គណ្ហន្តិ។ តត្ថ អាចរិយោ វិយ ពុទ្ធោ ភគវា, តយោ វេទា វិយ កថេតព្ពភាវេ ឋិតានិ តីណិ បិដកានិ, ទេសភាសាយ កោសល្លមិវ សម្មុតិបរមត្ថកោសល្លំ, នានាទេសភាសាមាណវកា វិយ សម្មុតិបរមត្ថវសេន បដិវិជ្ឈនសមត្ថា វេនេយ្យសត្តា, អាចរិយស្ស ទមិឡភាសាទិអាចិក្ខនំ វិយ ភគវតោ សម្មុតិបរមត្ថវសេនបិ ទេសនា វេទិតព្ពា។ អាហ ចេត្ថ –

“ទុវេ សច្ចានិ អក្ខាសិ, សម្ពុទ្ធោ វទតំ វរោ;
សម្មុតិំ បរមត្ថញ្ច, តតិយំ នូបលព្ភតិ។

“សង្កេតវចនំ សច្ចំ, លោកសម្មុតិការណា;
បរមត្ថវចនំ សច្ចំ, ធម្មានំ ភូតការណា។

“តស្មា វោហារកុសលស្ស, លោកនាថស្ស សត្ថុនោ;
សម្មុតិំ វោហរន្តស្ស, មុសាវាទោ ន ជាយតី”តិ។ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៥៧; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០);

អបិច អដ្ឋហិ ការណេហិ ភគវា បុគ្គលកថំ កថេតិ – ហិរោត្តប្បទីបនត្ថំ កម្មស្សកតាទីបនត្ថំ បច្ចត្តបុរិសការទីបនត្ថំ អានន្តរិយទីបនត្ថំ ព្រហ្មវិហារទីបនត្ថំ បុព្ពេនិវាសទីបនត្ថំ ទក្ខិណាវិសុទ្ធិទីបនត្ថំ លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថញ្ចាតិ។ “ខន្ធា ធាតុយោ អាយតនានិ ហិរិយន្តិ ឱត្តប្បន្តី”តិ វុត្តេ មហាជនោ ន ជានាតិ, សម្មោហមាបជ្ជតិ, បដិសត្តុ ហោតិ “កិមិទំ ខន្ធា ធាតុយោ អាយតនានិ ហិរិយន្តិ ឱត្តប្បន្តិ នាមា”តិ។ “ឥត្ថី ហិរិយតិ ឱត្តប្បតិ, បុរិសោ ខត្តិយោ ព្រាហ្មណោ ទេវោ មារោ”តិ វុត្តេ មហាជនោ ជានាតិ, ន សម្មោហមាបជ្ជតិ, ន បដិសត្តុ ហោតិ, តស្មា ភគវា **ហិរោត្តប្បទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “ខន្ធា កម្មស្សកា ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **កម្មស្សកតាទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “វេឡុវនាទយោ មហាវិហារា ខន្ធេហិ ការាបិតា, ធាតូហិ អាយតនេហី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **បច្ចត្តបុរិសការទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “ខន្ធា មាតរំ ជីវិតា វោរោបេន្តិ, បិតរំ អរហន្តំ, រុហិរុប្បាទកម្មំ សង្ឃភេទំ ករោន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **អានន្តរិយទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។

“ខន្ធា មេត្តាយន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **ព្រហ្មវិហារទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “ខន្ធា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា ភគវា **បុព្ពេនិវាសទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ “ខន្ធា ទានំ បដិគ្គណ្ហន្តិ, ធាតុយោ អាយតនានី”តិ វុត្តេបិ មហាជនោ ន ជានាតិ, សម្មោហមាបជ្ជតិ, បដិសត្តុ ហោតិ “កិមិទំ ខន្ធា ធាតុយោ អាយតនានិ បដិគ្គណ្ហន្តិ នាមា”តិ។ “បុគ្គលា បដិគ្គណ្ហន្តិ សីលវន្តោ កល្យាណធម្មា”តិ វុត្តេ បន ជានាតិ, ន សម្មោហមាបជ្ជតិ, ន បដិសត្តុ ហោតិ។ តស្មា ភគវា **ទក្ខិណាវិសុទ្ធិទីបនត្ថំ** បុគ្គលកថំ កថេតិ។ លោកសម្មុតិញ្ច ពុទ្ធា ភគវន្តោ ន វិជហន្តិ, លោកសមញ្ញាយ លោកនិរុត្តិយា លោកាភិលាបេ ឋិតាយេវ ធម្មំ ទេសេន្តិ។ តស្មា ភគវា **លោកសម្មុតិយា អប្បហានត្ថម្បិ** បុគ្គលកថំ កថេតិ , តស្មា ឥមិនា ច អធិប្បាយេន ភគវតោ បុគ្គលទេសនា, ន បរមត្ថទេសនាតិ ឯវំ អធិប្បាយំ អជានន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។

ទុគ្គហិតំ គណ្ហាតីតិ “តថាហំ ភគវតា ធម្មំ ទេសិតំ អាជានាមិ, យថា តទេវិទំ វិញ្ញាណំ សន្ធាវតិ សំសរតិ, អនញ្ញ”ន្តិអាទិនា ទុគ្គហិតំ កត្វា គណ្ហាតិ, វិបរីតំ គណ្ហាតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទុគ្គហិត**ន្តិ ហិ ភាវនបុំសកនិទ្ទេសោ។ **យំ សន្ធាយា**តិ យំ ទុគ្គហិតគាហំ សន្ធាយ។ អត្តនា ទុគ្គហិតេន ធម្មេនាតិ បាឋសេសោ វេទិតព្ពោ។ អថ វា ទុគ្គហណំ ទុគ្គហិតំ។ **អត្តនា**តិ ច សាមិអត្ថេ ករណវចនំ, តស្មា អត្តនោ ទុគ្គហណេន វិបរីតគាហេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អម្ហេ ចេវ អព្ភាចិក្ខតី**តិ អម្ហាកញ្ច អព្ភាចិក្ខនំ ករោតិ។ **អត្តានញ្ច ខនតី**តិ អត្តនោ កុសលមូលានិ ខនន្តោ អត្តានំ ខនតិ នាម។

ធម្មចិន្តន្តិ ធម្មសភាវវិជាននំ។ **អតិធាវន្តោ**តិ ឋាតព្ពមរិយាទាយំ អដ្ឋត្វា “ចិត្តុប្បាទមត្តេន ទានំ ហោតិ, សយមេវ ចិត្តំ អត្តនោ អារម្មណំ ហោតិ, សព្ពំ ចិត្តំ អសភាវធម្មារម្មណ”ន្តិ ឯវមាទិនា អតិធាវន្តោ អតិក្កមិត្វា បវត្តមានោ។ **ចត្តារី**តិ ពុទ្ធវិសយឥទ្ធិវិសយកម្មវិបាកលោកវិសយសង្ខាតានិ ចត្តារិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, អចិន្តេយ្យានិ ន ចិន្តេតព្ពានិ, យានិ ចិន្តេន្តោ ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្ស។ កតមានិ ចត្តារិ? ពុទ្ធានំ ភិក្ខវេ ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ, យំ ចិន្តេន្តោ ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្ស។ ឈាយិស្ស, ភិក្ខវេ, ឈានវិសយោ អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ…បេ… កម្មវិបាកោ, ភិក្ខវេ, អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ…បេ… លោកចិន្តា ភិក្ខវេ អចិន្តេយ្យា ន ចិន្តេតព្ពា…បេ. … ឥមានិ, ភិក្ខវេ, ចត្តារិ អចិន្តេយ្យានិ ន ចិន្តេតព្ពានិ, យានិ ចិន្តេន្តោ ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។

តត្ថ “អចិន្តេយ្យានី”តិ តេសំ សភាវនិទស្សនំ។ “ន ចិន្តេតព្ពានី”តិ តត្ថ កត្តព្ពតានិទស្សនំ។ តត្ថ **អចិន្តេយ្យានី**តិ ចិន្តេតុមសក្កុណេយ្យានិ, ចិន្តេតុំ អរហរូបានិ ន ហោន្តីតិ អត្ថោ។ អចិន្តេយ្យត្តា ឯវ ន ចិន្តេតព្ពានិ, កាមំ អចិន្តេយ្យានិបិ ឆ អសាធារណាទីនិ អនុស្សរន្តស្ស កុសលុប្បត្តិហេតុភាវតោ តានិ ចិន្តេតព្ពានិ, ឥមានិ បន ឯវំ ន ហោន្តីតិ អផលភាវតោ ន ចិន្តេតព្ពានីតិ អធិប្បាយោ។ តេនេវាហ **“យានិ ចិន្តេន្តោ ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”**តិ។ **តេស**ន្តិ តេសំ បិដកានំ។

ឯតន្តិ ឯតំ ពុទ្ធវចនំ។ **តិវគ្គសង្គហានី**តិ សីលក្ខន្ធវគ្គមហាវគ្គបាថិកវគ្គសង្ខាតេហិ តីហិ វគ្គេហិ សង្គហោ ឯតេសន្តិ តិវគ្គសង្គហានិ។ **ចតុត្តឹសេវ សុត្តន្តា**តិ គាថាយ ឯវមត្ថយោជនា វេទិតព្ពា – យស្ស និកាយស្ស សុត្តគណនាតោ ចតុត្តឹសេវ ច សុត្តន្តា វគ្គសង្គហវសេន តយោ វគ្គា អស្ស សង្គហស្សាតិ តិវគ្គោ សង្គហោ។ ឯស បឋមោ និកាយោ ទីឃនិកាយោតិ **អនុលោមិកោ** អបច្ចនីកោ, អត្ថានុលោមនតោ អន្វត្ថនាមោតិ វុត្តំ ហោតិ។

អត្ថានុលោមនតោ អនុលោមិកោ, អនុលោមិកត្តំយេវ វិភាវេតុំ “**កស្មា បនា**”តិអាទិមាហ។ **ឯកនិកាយម្បី**តិ ឯកសមូហម្បិ។ **ឯវំ ចិត្ត**ន្តិ ឯវំ វិចិត្តំ។ **យថយិទ**ន្តិ យថា ឥមេ។ បោណិកា ចិក្ខល្លិកា ច ខត្តិយា, តេសំ និវាសោ **បោណិកនិកាយោ ចិក្ខល្លិកនិកាយោ**តិ វុច្ចតិ។ **ឯវមាទីនិ ចេត្ថ សាធកានិ សាសនតោ ច លោកតោ ចា**តិ ឯវមាទីនិ ឧទាហរណានិ ឯត្ថ និកាយសទ្ទស្ស សមូហនិវាសានំ វាចកភាវេ សាសនតោ ច វោហារតោ ច សាធកានិ បមាណានីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ បឋមមុទាហរណំ សាសនតោ សាធកវចនំ, ទុតិយំ លោកតោតិ វេទិតព្ពំ។

បញ្ចទសវគ្គសង្គហានីតិ មូលបរិយាយវគ្គាទីហិ បញ្ចទសហិ វគ្គេហិ សង្គហោ ឯតេសន្តិ បញ្ចទសវគ្គសង្គហានិ។ **ទិយឌ្ឍសតំ ទ្វេ ច សុត្តានី**តិ អឌ្ឍេន ទុតិយំ ទិយឌ្ឍំ, ឯកំ សតំ ទ្វេ បញ្ញាសសុត្តានិ ចាតិ អត្ថោ។ **យត្ថា**តិ យស្មិំ និកាយេ។ **បញ្ចទសវគ្គបរិគ្គហោ**តិ បញ្ចទសហិ វគ្គេហិ បរិគ្គហិតោ សង្គហិតោតិ អត្ថោ។

សុត្តន្តានំ សហស្សានិ សត្តសុត្តសតានិ ចាតិ បាឋេ សុត្តន្តានំ សត្ត សហស្សានិ សត្ត សតានិ ចាតិ យោជេតព្ពំ។ កត្ថចិ បន “សត្ត សុត្តសហស្សានិ សត្ត សុត្តសតានិ ចា”តិបិ បាឋោ។ **សំយុត្តសង្គហោ**តិ សំយុត្តនិកាយស្ស សង្គហោ។

បុព្ពេ និទស្សិតាតិ សុត្តន្តបិដកនិទ្ទេសេ និទស្សិតា។ វុត្តមេវ បការន្តរេន សង្ខិបិត្វា ទស្សេតុំ “**ឋបេត្វា ចត្តារោ និកាយេ អវសេសំ ពុទ្ធវចន**”ន្តិ វុត្តំ។ **សកលំ វិនយបិដក**ន្តិអាទិនា និទ្ទិដ្ឋមេវ ហិ ឥមិនា បការន្តរេន សង្ខិបិត្វា វុត្តំ។ តេនេវាហ “**ឋបេត្វា ចតុរោបេតេ**”តិអាទិ។ **តទញ្ញ**ន្តិ តេហិ ចតូហិ និកាយេហិ អញ្ញំ អវសេសន្តិ អត្ថោ។

សព្ពមេវ ២ ហិទន្តិ សព្ពមេវ ឥទំ ពុទ្ធវចនំ។ **នវប្បភេទ**ន្តិ ឯត្ថ កថំ បនេតំ នវប្បភេទំ ហោតិ។ តថា ហិ នវហិ អង្គេហិ វវត្ថិតេហិ អញ្ញមញ្ញសង្កររហិតេហិ ភវិតព្ពំ, តថា ច សតិ អសុត្តសភាវានេវ គេយ្យង្គាទីនិ សិយុំ, អថ សុត្តសភាវានេវ គេយ្យង្គាទីនិ, ឯវំ សតិ សុត្តន្តិ វិសុំ សុត្តង្គមេវ ន សិយា, ឯវំ សន្តេ អដ្ឋង្គំ សាសនន្តិ អាបជ្ជតិ។ អបិច “សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណ”ន្តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ សុត្តញ្ច នាម សគាថកំ វា សិយា និគ្គាថកំ វាតិ អង្គទ្វយេនេវ តទុភយំ សង្គហិតន្តិ តទុភយវិនិមុត្តញ្ច សុត្តំ ឧទានាទិវិសេសសញ្ញារហិតំ នត្ថិ, យំ សុត្តង្គំ សិយា, អថាបិ កថញ្ចិ វិសុំ សុត្តង្គំ សិយា, មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តង្គសង្គហោ វា ន សិយា គាថាភាវតោ ធម្មបទាទីនំ វិយ, គេយ្យង្គសង្គហោ វា សិយា សគាថកត្តា សគាថកវគ្គស្ស វិយ, តថា ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានន្តិ? វុច្ចតេ –

> សុត្តន្តិ សាមញ្ញវិធិ, វិសេសវិធយោ បរេ;
> សនិមិត្តា និរុឡ្ហត្តា, សហតាញ្ញេន នាញ្ញតោ។
>
> យថាវុត្តស្ស ទោសស្ស, នត្ថិ ឯត្ថាវគាហណំ;
> តស្មា អសង្ករំយេវ, នវង្គំ សត្ថុសាសនំ។

សព្ពស្សបិ ហិ ពុទ្ធវចនស្ស សុត្តន្តិ អយំ **សាមញ្ញវិធិ**។ តថា ហិ “ឯត្តកំ តស្ស ភគវតោ សុត្តាគតំ សុត្តបរិយាបន្នំ, សាវត្ថិយា សុត្តវិភង្គេ, សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានី”តិអាទិវចនតោ វិនយាភិធម្មបរិយត្តិវិសេសេសុបិ សុត្តវោហារោ ទិស្សតិ។ តេនេវ ច អាយស្មា មហាកច្ចានោ នេត្តិយំ (នេត្តិ. សង្គហវារ) អាហ – “នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី”តិ។ តត្ថ ហិ សុត្តាទិវសេន នវង្គស្ស សាសនស្ស បរិយេដ្ឋិ បរិយេសនា អត្ថវិចារណា “នវវិធសុត្តន្តបរិយេដ្ឋី”តិ វុត្តា។ តទេកទេសេសុ បន គេយ្យាទយោ **វិសេសវិធយោ** តេន តេន និមិត្តេន បតិដ្ឋិតា។ តថា ហិ គេយ្យស្ស សគាថកត្តំ តព្ភាវនិមិត្តំ។ លោកេបិ ហិ សសិលោកំ សគាថកំ វា ចុណ្ណិយគន្ថំ “គេយ្យ”ន្តិ វទន្តិ។ គាថាវិរហេ បន សតិ បុច្ឆំ កត្វា វិសជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តំ។ បុច្ឆាវិសជ្ជនញ្ហិ “ព្យាករណ”ន្តិ វុច្ចតិ។ ព្យាករណមេវ វេយ្យាករណំ។ ឯវំ សន្តេ សគាថកាទីនម្បិ បុច្ឆំ កត្វា វិសជ្ជនវសេន បវត្តានំ វេយ្យាករណភាវោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ។ គេយ្យាទិសញ្ញានំ អនោកាសភាវតោ សឱកាសតោ អនោកាសវិធិពលវាតិ “គាថាវិរហេ សតី”តិ វិសេសិតត្តា ច។ តថា ហិ ធម្មបទាទីសុ កេវលំ គាថាពន្ធេសុ សគាថកត្តេបិ សោមនស្សញាណមយិកគាថាយុត្តេសុ “វុត្តញ្ហេត”ន្តិអាទិវចនសម្ពន្ធេសុ អព្ភុតធម្មបដិសំយុត្តេសុ ច សុត្តវិសេសេសុ យថាក្កមំ គាថាឧទានឥតិវុត្តកអព្ភុតធម្មសញ្ញា បតិដ្ឋិតា។ ឯត្ថ ហិ សតិបិ សញ្ញន្តរនិមិត្តយោគេ អនោកាសសញ្ញានំ ពលវភាវេនេវ គាថាទិសញ្ញា បតិដ្ឋិតា, តថា សតិបិ គាថាពន្ធភាវេ ភគវតោ អតីតាសុ ជាតីសុ ចរិយានុភាវប្បកាសកេសុ ជាតកសញ្ញា បតិដ្ឋិតា, សតិបិ បញ្ហាវិសជ្ជនភាវេ សគាថកត្តេ ច កេសុចិ សុត្តន្តេសុ វេទស្ស លភាបនតោ វេទល្លសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ ឯវំ តេន តេន សគាថកត្តាទិនា និមិត្តេន តេសុ

តេសុ សុត្តវិសេសេសុ គេយ្យាទិសញ្ញា បតិដ្ឋិតាតិ វិសេសវិធយោ សុត្តង្គតោ បរេ គេយ្យាទយោ។ យំ បនេត្ថ គេយ្យង្គាទិនិមិត្តរហិតំ, តំ សុត្តង្គំ វិសេសសញ្ញាបរិហារេន សាមញ្ញសញ្ញាយ បវត្តនតោ។

ននុ ច ឯវំ សន្តេបិ សគាថកំ សុត្តំ គេយ្យំ, និគ្គាថកំ សុត្តំ វេយ្យាករណន្តិ សុត្តង្គំ ន សម្ភវតីតិ ចោទនា តទវត្ថា ឯវាតិ? ន តទវត្ថា។ សោធិតត្តា។ សោធិតញ្ហិ បុព្ពេ គាថាវិរហេ សតិ បុច្ឆាវិសជ្ជនភាវោ វេយ្យាករណស្ស តព្ភាវនិមិត្តន្តិ។ យញ្ច វុត្តំ "គាថាភាវតោ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តង្គសង្គហោ ន សិយា"តិ, តំ ន, និរុឡ្ហត្តាតិ។ និរុឡ្ហោ ហិ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តភាវោ។ ន ហិ តានិ ធម្មបទពុទ្ធវំសាទយោ វិយ គាថាភាវេន បញ្ញាតានិ, អថ ខោ សុត្តភាវេនេវ។ តេនេវ ហិ អដ្ឋកថាយំ សុត្តនាមកន្តិ នាមគ្គហណំ កតំ។ យំ បន វុត្តំ "សគាថកត្តា គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា"តិ, តម្បិ នត្ថិ។ យស្មា សហតាញ្ញេន។ សហភាវោ ហិ នាម អត្ថតោ អញ្ញេន ហោតិ, សហ គាថាហីតិ ច សគាថកំ។ ន ច មង្គលសុត្តាទីសុ គាថាវិនិមុត្តោ កោចិ សុត្តប្បទេសោ អត្ថិ, យោ "សហ គាថាហី"តិ វុច្ចេយ្យ។ នន្ទ ច គាថាសមុទាយោ គាថាហិ អញ្ញោ ហោតិ, តថា ច តស្ស វសេន សហ គាថាហីតិ សគាថកន្តិ សក្កា វត្តុន្តិ? តំ ន។ ន ហិ អវយវវិនិមុត្តោ សមុទាយោ នាម កោចិ អត្ថិ។ យម្បិ វុត្តំ "ឧភតោវិភង្គាទីសុ សគាថកប្បទេសានំ គេយ្យង្គសង្គហោ សិយា"តិ, តម្បិ ន អញ្ញតោ។ អញ្ញាយេវ ហិ តា គាថា ជាតកាទិបរិយាបន្នត្តា។ អថោ ន តាហិ ឧភតោវិភង្គាទីនំ គេយ្យង្គភាវោតិ ឯវំ សុត្តាទីនំ អង្គានំ អញ្ញមញ្ញសង្ករាភាវោ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ សុត្តាទីនិ នវង្គានិ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ "**តត្ថ ឧភតោវិភង្គនិទ្ទេសខន្ធកបរិវារា**"តិអាទិ។ តត្ថ **និទ្ទេសោ** នាម សុត្តនិបាតេ –

"កាមំ កាមយមានស្ស, តស្ស ចេតំ សមិជ្ឈតិ;
អទ្ធា បីតិមនោ ហោតិ, លទ្ធា មច្ចោ យទិច្ឆតី"តិ។ (សុ. និ. ៧៧២) –

អាទិនា អាគតស្ស អដ្ឋកវគ្គស្ស,

"កេនស្សុ និវុតោ លោកោ, (ឥច្ចាយស្មា អជិតោ;)
កេនស្សុ នប្បកាសតិ;
កិស្សាភិលេបនំ ព្រូសិ,
កឹសុ តស្ស មហព្ភយ"ន្តិ។ (សុ. និ. ១០៣៨) –

អាទិនា អាគតស្ស បារាយនវគ្គស្ស,

"សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌំ,
អវិហេឋយំ អញ្ញតរម្បិ តេសំ;
ន បុត្តមិច្ឆេយ្យ កុតោ សហាយំ,
ឯកោ ចរេ ខគ្គវិសាណកប្បោ"តិ។ (សុ. និ. ៣៥) –

អាទិនា អាគតស្ស ខគ្គវិសាណសុត្តស្ស ច តទត្ថវិភាគវសេន សត្ថុកប្បេន អាយស្មតា ធម្មសេនាបតិ**សារិបុត្តត្ថេរេន** កតោ និទ្ទេសោ មហានិទ្ទេសោ ចូឡនិទ្ទេសោតិ ច វុច្ចតិ។ ឯវមិធ និទ្ទេសស្ស សុត្តង្គសង្គហោ **ភទន្តពុទ្ធឃោសាចរិយេន** ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពោ។ អញ្ញត្ថាបិ ច ទីឃនិកាយដ្ឋកថាទីសុ សព្ពត្ថ ឧភតោវិភង្គនិទ្ទេសខន្ធកបរិវារាតិ និទ្ទេសស្ស សុត្តង្គសង្គហោ ឯវ ទស្សិតោ។ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន**បិ នេត្តិបករណដ្ឋកថាយំ ឯវមេតស្ស សុត្តង្គសង្គហោវ កថិតោ។ កេចិ បន និទ្ទេសស្ស គាថាវេយ្យាករណង្គេសុ ទ្វីសុ សង្គហំ វទន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ និទ្ទេសអដ្ឋកថាយំ **ឧបសេនត្ថេរេន** –

> "តទេតំ វិនយបិដកំ សុត្តន្តបិដកំ អភិធម្មបិដកន្តិ តីសុ បិដកេសុ សុត្តន្តបិដកបរិយាបន្នំ, ទីឃនិកាយោ មជ្ឈិមនិកាយោ សំយុត្តនិកាយោ អង្គុត្តរនិកាយោ ខុទ្ទកនិកាយោតិ បញ្ចសុ មហានិកាយេសុ ខុទ្ទកមហានិកាយេ បរិយាបន្នំ, សុត្តំ គេយ្យំ វេយ្យាករណំ គាថា ឧទានំ ឥតិវុត្តកំ ជាតកំ អព្ភុតធម្មំ វេទល្លន្តិ នវសុ សត្ថុសាសនង្គេសុ យថាសម្ភវំ គាថាវេយ្យាករណង្គទ្វយសង្គហិត"ន្តិ (មហានិ. អដ្ឋ. គន្ថារម្ភកថា)។

ឯត្ថ តាវ កត្ថចិ បុច្ឆាវិសជ្ជនសភាវតោ និទ្ទេសេកទេសស្ស វេយ្យាករណង្គសង្គហោ យុជ្ជតុ នាម, គាថង្គសង្គហោ បន កថំ យុជ្ជេយ្យាតិ តទមេត្ថ វីមំសិតព្ពំ។ ធម្មបទាទីនំ វិយ ហិ កេវលំ គាថាពន្ធភាវោ គាថង្គស្ស តព្ភាវនិមិត្តំ។ ធម្មបទាទីសុ ហិ កេវលំ គាថាពន្ធេសុ គាថាសមញ្ញា បតិដ្ឋិតា, និទ្ទេសេ ច ន កោចិ កេវលោ គាថាពន្ធប្បទេសោ ឧបលព្ភតិ។ សម្មាសម្ពុទ្ធេន ភាសិតានំយេវ ហិ អដ្ឋកវគ្គាទិសង្គហិតានំ គាថានំ និទ្ទេសមត្តំ ធម្មសេនាបតិនា កតំ។ អត្ថវិភជនត្ថំ អានីតាបិ ហិ តា អដ្ឋកវគ្គាទិសង្គហិតា និទ្ទិសិតព្វា មូលគាថាយោ សុត្តនិបាតបរិយាបន្នត្តា អញ្ញាយេវាតិ ន និទ្ទេសសង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ ឧភតោវិភង្គាទីសុ អាគតភាវេបិ តំ វោហារំ អលភមានា ជាតកាទិគាថាបរិយាបន្នា គាថាយោ វិយ, តស្មា ការណន្តរមេត្ថ គវេសិតព្ពំ, យុត្តតរំ វា គហេតព្ពំ។

នាលកសុត្តតុវដ្ដកសុត្តានីតិ ឯត្ថ **នាលកសុត្តំ** នាម បទុមុត្តរស្ស ភគវតោ សាវកំ មោនេយ្យបដិបទំ បដិបន្នំ ទិស្វា តទត្ថំ អភិកង្ខមានេន តតោ បភុតិ កប្បសតសហស្សំ បារមិយោ បូរេត្វា អាគតេន អសិតស្ស ឥសិនោ ភាគិនេយ្យេន នាលកត្ថេរេន ធម្មចក្កប្បវត្តិតទិវសតោ សត្តមេ ទិវសេ “អញ្ញាតមេត”ន្តិអាទីហិ ទ្វីហិ គាថាហិ មោនេយ្យបដិបទំ បុដ្ឋេន ភគវតា “មោនេយ្យំ តេ ឧបញ្ញិស្ស”ន្តិអាទិនា (សុ. និ. ៧០៦) នាលកត្ថេរស្ស ភាសិតំ មោនេយ្យបដិបទាបរិទីបកំ សុត្តំ។ **តុវដ្ដកសុត្តំ** បន មហាសមយសុត្តន្តទេសនាយ សន្និបតិតេសុ ទេវេសុ “កា នុ ខោ អរហត្តប្បត្តិយា បដិបត្តី”តិ ឧប្បន្នចិត្តានំ ឯកច្ចានំ ទេវតានំ តមត្ថំ បកាសេតុំ “បុច្ឆាមិ តំ អាទិច្ចពន្ធូ”តិអាទិនា (សុ. និ. ៩២១; មហានិ. ១៥០) និម្មិតពុទ្ធេន អត្តានំ បុច្ឆាបេត្វា “មូលំ បបញ្ចសង្ខាយា”តិអាទិនា (សុ. និ. ៩២២) ភាសិតំ សុត្តំ។ ឯវមិធសុត្តនិបាតេ អាគតានំ មង្គលសុត្តាទីនំ សុត្តង្គសង្គហោ ទស្សិតោ, តត្ថេវ អាគតានំ អសុត្តនាមិកានំ សុទ្ធិកគាថានំ គាថង្គសង្គហញ្ច ទស្សយិស្សតិ, ឯវំ សតិ សុត្តនិបាតដ្ឋកថាវម្ភេ –

> “គាថាសតសមាកិណ្ណោ, គេយ្យព្យាករណង្កិតោ;
> កស្មា សុត្តនិបាតោតិ, សង្ខមេស គតោតិ ចេ”តិ។ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា) –

សកលស្សបិ សុត្តនិបាតស្ស គេយ្យវេយ្យាករណង្គសង្គហោ កស្មា ចោទិតោតិ? នាយំ វិរោធោ។ កេវលញ្ហិ តត្ថ ចោទកេន សគាថកត្តំ កត្ថចិ បុច្ឆាវិសជ្ជនមត្តញ្ច គហេត្វា ចោទនាមត្តំ កតន្តិ គហេតព្ពំ។ អញ្ញថា សុត្តនិបាតេ និគ្គាថកស្ស សុត្តស្សេវ អភាវតោ វេយ្យាករណង្គសង្គហោ ន ចោទេតព្ពោ សិយាតិ។ សគាថវគ្គោ គេយ្យន្តិ យោជេតព្ពំ។ “អដ្ឋហិ អង្គេហិ អសង្គហិតំ នាម បដិសម្ភិទាទី”តិ គីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ កេចិ បន បដិសម្ភិទាមគ្គស្ស គេយ្យវេយ្យាករណង្គទ្វយសង្គហំ វទន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **បដិសម្ភិទាមគ្គដ្ឋកថាយំ** (បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.គន្ថារម្ភកថា) “នវសុ សត្ថុសាសនង្គេសុ យថាសម្ភវំ គេយ្យវេយ្យាករណង្គទ្វយសង្គហិត”ន្តិ។

នោសុត្តនាមិកាតិ អសុត្តនាមិកា។ “សុទ្ធិកគាថា នាម វត្ថុគាថា”តិ គីសុ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ តត្ថ **វត្ថុគាថា**តិ –

> “កោសលានំ បុរា រម្មា, អគមា ទក្ខិណាបថំ;
> អាកិញ្ចញ្ញំ បត្ថយានោ, ព្រាហ្មណោ មន្តបារគូ”តិ។ (សុ. និ. ៩៨២) –

អាទិនា បារាយនវគ្គស្ស និទានំ អារោបេន្តេន អាយស្មតា អានន្ទត្ថេរេន សង្គីតិកាលេ វុត្តា ឆប្បញ្ញាស ច គាថាយោ, អានន្ទត្ថេរេនេវ សង្គីតិកាលេ នាលកសុត្តស្ស និទានំ អារោបេន្តេន វុត្តា –

> “អានន្ទជាតេ តិទសគណេ បតីតេ,
> សក្កញ្ច ឥន្ទំ សុចិវសនេ ច ទេវេ;
> ទុស្សំ គហេត្វា អតិរិវ ថោមយន្តេ,
> អសិតោ ឥសិ អទ្ទស ទិវាវិហារេ”តិ។ (សុ. និ. ៦៨៤) –

អាទិកា វីសតិមត្តា គាថាយោ ច វុច្ចន្តិ។ តត្ថ “នាលកសុត្តស្ស វត្ថុគាថាយោ នាលកសុត្តសង្ខ្យំយេវ គច្ឆន្តី”តិ អដ្ឋកថាយំ វុត្តំ។ វុត្តញ្ហេតំ **សុត្តនិបាតដ្ឋកថាយំ** (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.៦៨៥) –

> “បរិនិព្ពុតេ បន ភគវតិ សង្គីតិំ ករោន្តេន អាយស្មតា មហាកស្សបេន អាយស្មា អានន្ទោ តមេវ មោនេយ្យបដិបទំ បុដ្ឋោ យេន យទា ច សមាទបិតោ នាលកោ ភគវន្តំ បុច្ឆិ, តំ សព្ពំ បាកដំ កត្វា

ទស្សេតុកាមោ ‘អានន្ទជាតេ’តិអាទិកា វីសតិ វត្ថុគាថាយោ វត្វា អភាសិ។ តំ សព្ពម្បិ នាលកសុត្តន្តិ វុច្ចតី”តិ។

តស្មា នាលកសុត្តស្ស វត្ថុគាថាយោ នាលកសុត្តគ្គហណេនេវ សង្គហិតាតិ បារាយនិកវគ្គស្ស វត្ថុគាថាយោ ឥធ សុត្តិកគាថាតិ គហេតព្ពំ។ តត្ថេវ បនស្ស បារាយនិយវគ្គេ អជិតមាណវកាទីនំ សោឡសន្នំ ព្រាហ្មណានំ បុច្ឆាគាថា ភគវតោ វិសជ្ជនគាថា ច ឥធ សុត្តិកគាថាតិ ឯវម្បិ វត្តុំ យុជ្ជតិ។ តាបិ ហិ បាឡិយំ សុត្តនាមេន អវត្វា “អជិតមាណវកបុច្ឆា តិស្សមេត្តេយ្យមាណវកបុច្ឆា”តិអាទិនា (សុ. និ. ១០៣៨-១០៤៨) អាគតត្តា ចុណ្ណិយគន្ថេហិ អមិស្សត្តា ច នោសុត្តនាមិកា សុត្តិកគាថា នាមាតិ វត្តុំ វដ្ដតិ។

ឥទានិ ឧទានំ សរូបតោ វវត្ថបេន្តោ អាហ “**សោមនស្សញាណមយិកគាថាបដិសំយុត្តា**”តិអាទិ។ កេនដ្ឋេន (ឧទា. អដ្ឋ. គន្ថារម្ភកថា) បនេតំ “**ឧទាន**”ន្តិ វុច្ចតិ? ឧទាននដ្ឋេន។ កិមិទំ ឧទានំ នាម? បីតិវេគសមុដ្ឋាបិតោ ឧទាហារោ។ យថា ហិ យំ តេលាទិ មិនិតព្ពវត្ថុ មានំ គហេតុំ ន សក្កោតិ, វិស្សន្ទិត្វា គច្ឆតិ, តំ “អវសេកោ”តិ វុច្ចតិ, យញ្ច ជលំ តឡាកំ គហេតុំ ន សក្កោតិ, អជ្ឈោត្ថរិត្វា គច្ឆតិ, តំ “មហោឃោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវមេវ យំ បីតិវេគសមុដ្ឋាបិតំ វិតក្កវិប្ផារំ ហទយំ សន្ធារេតុំ ន សក្កោតិ, សោ អធិកោ ហុត្វា អន្តោ អសណ្ឋហិត្វា ពហិ វចីទ្វារេន និក្ខន្តោ បដិគ្គាហកនិរបេក្ខោ ឧទាហារវិសេសោ “**ឧទាន**”ន្តិ វុច្ចតិ។ ធម្មសំវេគវសេនបិ អយមាការោ លព្ភតេវ។ តយិទំ កត្ថចិ គាថាពន្ធវសេន កត្ថចិ វាក្យវសេន បវត្តំ។ តថា ហិ –

> “តេន ខោ បន សមយេន ភគវា ភិក្ខូ និព្ពានបដិសំយុត្តាយ ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សេតិ សមាទបេតិ សមុត្តេជេតិ សម្បហំសេតិ។ តេធ ភិក្ខូ អដ្ឋឹ កត្វា មនសិ កត្វា សព្ពំ ចេតសា សមន្នាហរិត្វា ឱហិតសោតា ធម្មំ សុណន្តិ។ អថ ខោ ភគវា ឯតមត្ថំ វិទិត្វា តាយំ វេលាយំ ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ ‘អត្ថិ, ភិក្ខវេ, តទាយតនំ, យត្ថ នេវ បថវី ន អាបោ’”តិ (ឧទា. ៧១-៧២) –

អាទីសុ សោមនស្សញាណសមុដ្ឋិតវាក្យវសេន បវត្តំ។

ននុ ច ឧទានំ នាម បីតិសោមនស្សសមុដ្ឋាបិតោ ធម្មសំវេគសមុដ្ឋាបិតោ វា ធម្មបដិគ្គាហកនិរបេក្ខោ ឧទាហារោ តថា ចេវ សព្ពត្ថ អាគតំ, ឥធ កស្មា ភគវា ឧទានេន្តោ ភិក្ខូ អាមន្តេសីតិ? តេសំ ភិក្ខូនំ សញ្ញាបនត្ថំ។ និព្ពានបដិសំយុត្តញ្ហិ ភគវា តេសំ ភិក្ខូនំ ធម្មំ ទេសេត្វា និព្ពានគុណានុស្សរណេន ឧប្បន្នបីតិសោមនស្សេន ឧទានំ ឧទានេន្តោ “ឥធ និព្ពានវជ្ជោ សព្ពោ សភាវធម្មោ បច្ចយាយត្តវុត្តិកោវ ឧបលព្ភតិ, ន បច្ចយនិរបេក្ខោ, អយំ បន និព្ពានធម្មោ កថមប្បច្ចយោ ឧបលព្ភតី”តិ តេសំ ភិក្ខូនំ ចេតោបរិវិតក្កមញ្ញាយ តេសំ ញាបេតុកាមោ “អត្ថិ, ភិក្ខវេ, តទាយតន”ន្តិ (ឧទា. ៧១)-អាទិមាហ។ ន ឯកន្តតោ តេ បដិគ្គាហកេ កត្វាតិ វេទិតព្ពំ។

> “សចេ ភាយថ ទុក្ខស្ស, សចេ វោ ទុក្ខមប្បិយំ;
> មាកត្ថ បាបកំ កម្មំ, អាវិ វា យទិ វា រហោ”តិ។ (ឧទា. ៤៤) –

ឯវមាទិកំ បន ធម្មសំវេគវសប្បវត្តំ ឧទានន្តិ វេទិតព្ពំ។

> “សុខកាមានិ ភូតានិ, យោ ទណ្ឌេន វិហឹសតិ;
> អត្តនោ សុខមេសានោ, បេច្ច សោ ន លភតេ សុខ”ន្តិ។ (ធ. ប. ១៣១; ឧទា. ១៣) –

ឥទម្បិ ធម្មសំវេគវសប្បវត្តំ ឧទានន្តិ វទន្តិ។ តថា ហិ ឯកស្មឹ សមយេ សម្ពហុលា គោបាលកា អន្តរា ច សាវត្ថឹ អន្តរា ច ជេតវនំ អហឹ ទណ្ឌេហិ ហនន្តិ។ តេន ច សមយេន ភគវា សាវត្ថឹ បិណ្ឌាយ គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ តេ ទារកេ អហឹ ទណ្ឌេន ហនន្តេ ទិស្វា “កស្មា កុមារកា ឥមំ អហឹ ទណ្ឌេន ហនថា”តិ បុច្ឆិត្វា “ឌំសនភយេន ភន្តេ”តិ ច វុត្តេ “ឥមេ ‘អត្តនោ សុខំ ករិស្សាមា’តិ ឥមំ បហរន្តា និព្វត្តដ្ឋានេ ទុក្ខំ អនុភវិស្សន្តិ, អហោ អវិជ្ជាយ និកតិកោសល្ល”ន្តិ ធម្មសំវេគំ ឧប្បាទេសិ។ តេនេវ ច ធម្មសំវេគេន ឥមំ ឧទានំ ឧទានេសិ។ ឯវមេតំ កត្ថចិ គាថាពន្ធវសេន កត្ថចិ វាក្យវសេន កត្ថចិ សោមនស្សវសេន កត្ថចិ ធម្មសំវេគវសេន បវត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្មា អដ្ឋកថាយំ “សោមនស្សញាណមយិកគាថាបដិសំយុត្តានី”តិ យំ ឧទានលក្ខណំ វុត្តំ, តំ យេភុយ្យវសេន វុត្តន្តិ គហេតព្ពំ។ យេភុយ្យេន ហិ ឧទានំ គាថាពន្ធវសេន ភាសិតំ បីតិសោមនស្សសមុដ្ឋាបិតញ្ច។

តយិទំ សព្ពញ្ញុពុទ្ធភាសិតំ បច្ចេកពុទ្ធភាសិតំ សាវកភាសិតន្តិ តិវិធំ ហោតិ។ តត្ថ បច្ចេកពុទ្ធភាសិតំ –

“សព្ពេសុ ភូតេសុ និធាយ ទណ្ឌំ,
អវិហេឋយំ អញ្ញតរម្បិ តេស”ន្តិ។ –

អាទិនា **ខគ្គវិសាណសុត្តេ** (សុ. និ. ៣៥) អាគតមេវ។ សាវកភាសិតានិបិ –

“សព្ពោ រាគោ បហីនោ មេ, សព្ពោ ទោសោ សមូហតោ;
សព្ពោ មេ វិហតោ មោហោ, សីតិភូតោស្មិ និព្ពុតោ”តិ។ –

អាទិនា **ថេរគាថាសុ** (ថេរគា. ៧៩),

“កាយេន សំវុតា អាសឹ, វាចាយ ឧទ ចេតសា;
សមូលំ តណ្ហមព្ពុយ្ហ, សីតិភូតាម្ហិ និព្ពុតា”តិ។ –

ថេរីគាថាសុ (ថេរីគា. ១៥) ច អាគតានិ។ អញ្ញានិបិ សក្កាទីហិ ទេវេហិ ភាសិតានិ “អហោ ទានំ បរមទានំ កស្សបេ សុបតិដ្ឋិត”ន្តិអាទីនិ (ឧទា. ២៧), សោណទណ្ឌព្រាហ្មណាទីហិ មនុស្សេហិ ច ភាសិតានិ “នមោ តស្ស ភគវតោ”តិអាទីនិ (ទី. និ. ២.៣៧១; ម. និ. ១.២៩០) តិស្សោ សង្គីតិយោ អារូឡ្ហានិ ឧទានានិ សន្តិ ឯវ, ន តានិ តជ អធិប្បេតានិ។ យានិ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេន សាមំ អាហច្ចភាសិតានិ ជិនវចនភូតានិ, តានេវ ច ធម្មសង្គាហកេហិ “ឧទាន”ន្តិ សង្គីតំ។ ឯតានិយេវ ច សន្ធាយ ភគវតោ បរិយត្តិធម្មំ នវវិធា វិភជិត្វា ឧទ្ទិសន្តេន ឧទានន្តិ វុត្តំ។

យា បន “អនេកជាតិសំសារ”ន្តិអាទិគាថា ភគវតា ពោធិយា មូលេ ឧទានវសេន បវត្តិតា អនេកសតសហស្សានំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ ឧទានភូតា ច, តា អបរភាគេ ធម្មភណ្ឌាគារិកស្ស ភគវតា ទេសិតត្តា ធម្មសង្គាហកេហិ ឧទានបាឡិយំ សង្គហំ អនារោបេត្វា ធម្មបទេ សង្គហិតា។ យញ្ច “អញ្ញាសិ វត ភោ កោណ្ឌញ្ញោ”តិ ឧទានវចនំ ទសសហស្សិលោកធាតុយា ទេវមនុស្សានំ បវេទនសមត្ថនិគ្ឃោសវិប្ផារំ ភគវតា ភាសិតំ, តទបិ បឋមពោធិយំ សព្ពេសំ ឯវ ភិក្ខូនំ សម្មាបដិបត្តិបច្ចវេក្ខណហេតុកំ “អារាធយឹសុ វត មំ ភិក្ខូ ឯកំ សមយ”ន្តិអាទិវចនំ (ម. និ. ១.២២៥) វិយ ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តទេសនាបរិយោសានេ អត្តនា អធិគតធម្មេកទេសស្ស យថាទេសិតស្ស អរិយមគ្គស្ស សាវកេសុ សព្ពបឋមំ ថេរេន អធិគតត្តា អត្តនោ បរិស្សមស្ស សផលភាវបច្ចវេក្ខណហេតុកំ បីតិសោមនស្សជនិតំ ឧទាហារមត្តាំ, ន “យទា ហវេ បាតុភវន្តិ ធម្មា”តិអាទិវចនំ (មហាវ. ១-៣; ឧទា. ១-៣) វិយ បវត្តិយា និវត្តិយា វា បកាសនន្តិ ន ធម្មសង្គាហកេហិ ឧទានបាឡិយំ សង្គីតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឧទានបាឡិយញ្ច ពោធិវគ្គាទីសុ អដ្ឋសុ វគ្គេសុ ទស ទស កត្វា អសីតិយេវ សុត្តន្តា សង្គីតា , តតោយេវ ច **ឧទានដ្ឋកថាយំ** (ឧទា. អដ្ឋ. គន្ថារម្ភកថា) **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** វុត្តំ –

“អសីតិ ឯវ សុត្តន្តា, វគ្គា អដ្ឋ សមាសតោ;
គាថា ច បញ្ចនវុតិ, ឧទានស្ស បកាសិតា។

“អឌ្ឍនេនវមត្តា ច, ភាណវារា បមាណតោ;
ឯកាធិកា តថាសីតិ, ឧទានស្សានុសន្ធយោ។

“ឯកវីសសហស្សានិ, សតមេវ វិចក្ខណោ;
បទានេតានុទានស្ស, គណិតានិ វិនិទ្ទិសេ។ –

គាថាបាទតោ បន –

“អដ្ឋសហស្សមត្តានិ, ចត្តារេវ សតានិ ច;
បទានេតានុទានស្ស, តេវីសតិ ច និទ្ទិសេ។

“អក្ខរានំ សហស្សានិ, សដ្ឋិ សត្ត សតានិ ច;
តីណិ ទ្វាសីតិ ច តថា, ឧទានស្ស បវេទិតា”តិ។

ឥធ បន “ទ្វាសីតិ សុត្តន្តា”តិ វុត្តំ, តំ ន សមេតិ, តស្មា “អសីតិ សុត្តន្តា”តិ បាឋេន ភវិតព្ពំ។

វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “វុត្តមរហតាតិ មេ សុតំ។ ឯកធម្មំ, ភិក្ខវេ, បជហថ, អហំ វោ បាដិភោគោ អនាគាមិតាយ។ កតមំ ឯកធម្មំ? លោភំ, ភិក្ខវេ, ឯកធម្មំ បជហថ, អហំ វោ បាដិភោគោ អនាគាមិតាយា”តិ ឯវមាទិនា ឯកកទុកតិកចតុក្កវសេន ឥតិវុត្តកបាឡិយំ (ឥតិវុ. ១) សង្គហមារោបិតានិ ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តន្តានិ **ឥតិវុត្តកំ** នាមាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“វុត្តញ្ហេត”**ន្តិអាទិ។ **ទសុត្តរសតសុត្តន្តា**តិ ឯត្ថាបិ “ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តន្តា”តិ បាឋេន ភវិតព្ពំ។ តថា ហិ ឯកកនិបាតេ សត្តវីសតិ សុត្តានិ, ទុកនិបាតេ ទ្វាវីសតិ, តិកនិបាតេ បញ្ញាស, ចតុក្កនិបាតេ តេរសាតិ ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តន្តានេវ ឥតិវុត្តកបាឡិយំ អាគតានិ។ តតោយេវ ច បាឡិយំ –

“លោភោ ទោសោ ច មោហោ ច,
កោធោ មក្ខេន បញ្ចមំ;
មានោ សព្ពំ បុន មានោ,
លោភោ ទោសេន តេរស។

“មោហោ កោធោ បុន មក្ខោ,
នីវរណា តណ្ហាយ បញ្ចមំ;
ទ្វេ សេក្ខភេទា សាមគ្គី,
បទុដ្ឋនិរយេន តេរស។

“បសន្នា ឯកមាភាយិ, បុគ្គលំ អតីតេន បញ្ចមំ;
ឯវញ្ចេ ឱបធិកំ បុញ្ញំ, សត្តវីស បកាសិតា”តិ។ –

ឯវមាទិនា ឧទ្ទានគាថាហិ ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តានិ គណេត្វា ទស្សិតានិ។ តេនេវ ច **អដ្ឋកថាយ**ម្បិ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. គន្ថារម្ភកថា) –

“សុត្តតោ ឯកកនិបាតេ តាវ សត្តវីសតិ សុត្តានិ, ទុកនិបាតេ ទ្វាវីសតិ, តិកនិបាតេ បញ្ញាស, ចតុក្កនិបាតេ តេរសាតិ ទ្វាទសាធិកសតសុត្តសង្គហ”ន្តិ –

វុត្តំ។ កាមញ្ចេត្ថ អប្បកំ ឩនមធិកំ វា គណនូបគំ ន ហោតីតិ កត្វា “ទ្វាសីតិ ខន្ធកវត្តានី”តិ វត្តព្ពេ “អសីតិ ខន្ធកវត្តានី”តិ វុត្តវចនំ វិយ “ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តន្តា”តិ វត្តព្ពេ “ទសុត្តរសតសុត្តន្តា”តិ វុត្តន្តិបិ សក្កា វត្តុំ, តថាបិ ឦទិសេ ឋានេ បមាណំ ទស្សេន្តេន យាថាវតោវ និយមេត្វា ទស្សេតព្ពន្តិ “ទ្វាទសុត្តរសតសុត្តន្តា” ឥច្චេវ បាឋេន ភវិតព្ពំ។

ជាតំ ភូតំ បុរាវុត្ថំ ភគវតោ បុព្ពចរិតំ កាយតិ កថេតិ បកាសេតីតិ **ជាតកំ**។

“ចត្តារោមេ , ភិក្ខវេ, អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា អានន្ទេ។ កតមេ ចត្តារោ? សចេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុបរិសា អានន្ទំ ទស្សនាយ ឧបសង្កមតិ, ទស្សនេនបិ សា អត្តមនា ហោតិ។ តត្ថ ចេ អានន្ទោ ធម្មំ ភាសតិ, ភាសិតេនបិ សា អត្តមនា ហោតិ, អតិត្តាវ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុបរិសា ហោតិ, អថ អានន្ទោ តុណ្ហី ភវតិ។ សចេ ភិក្ខុនីបរិសា…បេ…. ឧបាសកបរិសា…បេ…. ឧបាសិកា បរិសា អានន្ទំ ទស្សនាយ ឧបសង្កមតិ, ទស្សនេនបិ សា អត្តមនា ហោតិ។ តត្ថ ចេ អានន្ទោ ធម្មំ ភាសតិ, ភាសិតេនបិ សា អត្តមនា ហោតិ, អតិត្តាវ, ភិក្ខវេ, ឧបាសិកាបរិសា ហោតិ, អថ អានន្ទោ តុណ្ហី ភវតិ។ ឥមេ ខោ, ភិក្ខវេ, ចត្តារោ អច្ឆរិយា អព្ភុតា ធម្មា អានន្ទេ”តិ (អ. និ. ៤.១២៩) ឯវមាទិនយប្បវត្តា សព្ពេបិ អច្ឆរិយអព្ភុតធម្មបដិសំយុត្តា សុត្តន្តា **អព្ភុតធម្មំ** នាមាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ចត្តារោមេ, ភិក្ខវេ”**តិអាទិ។

ចូឡវេទល្លាទីសុ (ម. និ. ១.៤៦០ អាទយោ) វិសាខេន នាម ឧបាសកេន បុដ្ឋាយ ធម្មទិន្នាយ នាម ភិក្ខុនិយា ភាសិតំ សុត្តំ **ចូឡវេទល្ល**ន្តិ វេទិតព្ពំ។ **មហាវេទល្លំ** (ម. និ. ១.៤៤៩ អាទយោ) បន មហាកោដ្ឋិកត្ថេរេន បុច្ឆិតេន អាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេន ភាសិតំ។ **សម្មាទិដ្ឋិសុត្ត**ម្បិ (ម. និ. ១.៨៩ អាទយោ) ភិក្ខូហិ បុដ្ឋេន តេនេវាយស្មតា សារិបុត្តត្ថេរេន ភាសិតំ។ ឯតានិ មជ្ឈិមនិកាយបរិយាបន្នានិ។ **សក្កបញ្ហំ** (ទី. និ. ២.៣៤៤ អាទយោ) បន សក្កេន បុដ្ឋោ ភគវា អភាសិ, តញ្ច ទីឃនិកាយបរិយាបន្នន្តិ វេទិតព្ពំ។

មហាបុណ្ណមសុត្តម្បិ (ម. និ. ៣.៨៥ អាទយោ) តទហុបោសថេ បន្នរសេ បុណ្ណមាយ រត្តិយា អញ្ញតរេន ភិក្ខុនា បុដ្ឋេន ភគវតា ភាសិតំ, តំ បន មជ្ឈិមនិកាយបរិយាបន្នន្តិ វេទិតព្ពំ។ **វេទ**ន្តិ ញាណំ។ **តុដ្ឋិ**ន្តិ យថាភាសិតធម្មទេសនំ វិទិត្វា “សាធុ អយ្យេ, សាធាវុសោ”តិអាទិនា អព្ភានុមោទនវសប្បវត្តំ បីតិសោមនស្សំ។ **លទ្ធា លទ្ធា**តិ លភិត្វា លភិត្វា, បុនប្បុនំ លភិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវំ អង្គវសេន សកលម្បិ ពុទ្ធវចនំ វិភជិត្វា ឥទានិ ធម្មក្ខន្ធវសេន វិភជិត្វា កថេតុកាមោ អាហ “**កថំ ធម្មក្ខន្ធវសេនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ធម្មក្ខន្ធវសេនា**តិ ធម្មរាសិវសេន។ ទ្វាសីតិ សហស្សានិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិំ, ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោ គណ្ហិន្តិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ពុទ្ធតោ គណ្ហិ**ន្តិ សម្មាសម្ពុទ្ធតោ ឧគ្គណ្ហិំ, ទ្វេសហស្សាធិកានិ អសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានិ សត្ថុ សន្តិកា អធិគណ្ហិន្តិ អត្ថោ។ **ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោ**តិ ទ្វេ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានិ ភិក្ខុតោ ឧគ្គណ្ហិំ, ធម្មសេនាបតិអាទីនំ ភិក្ខូនំ សន្តិកា អធិគណ្ហិំ។ សារិបុត្តត្ថេរាទីហិ ភាសិតានំ សម្មាទិដ្ឋិសុត្តន្តាទីនំ វសេន ហិ “ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោ”តិ វុត្តំ។ **ចតុរាសីតិ សហស្សានី**តិ តទុភយំ សមោធានេត្វា ចតុសហស្សាធិកានិ អសីតិ សហស្សានិ។ **យេ មេ ធម្មា បវត្តិនោ**តិ យេ ធម្មា មម បវត្តិនោ បវត្តមានា បគុណា វាចុគ្គតា ជិវ្ហគ្គេ បរិវត្តន្តិ, តេ ធម្មា ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ កេចិ បន “យេ ឥមេ”តិ បទច្ឆេទំ កត្វា “យេ ឥមេ ធម្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ ភិក្ខូនញ្ច បវត្តិនោ, តេហិ បវត្តិតា, តេស្វាហំ ទ្វាសីតិ សហស្សានិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិំ, ទ្វេ សហស្សានិ ភិក្ខុតោតិ ឯវំ ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានី”តិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធំ វទន្តិ។

ឯត្ថ ច **សុភសុត្តំ** (ទី. និ. ១.៤៤៤ អាទយោ) **គោបកមោគ្គល្លានសុត្ត**ញ្ច (ម. និ. ៣.៧៩ អាទយោ) បរិនិព្ពុតេ ភគវតិ អានន្ទត្ថេរេន វុត្តត្តា ចតុរាសីតិធម្មក្ខន្ធសហស្សេសុ អន្តោគធំ ហោតិ, ន ហោតីតិ? តត្ថ **បដិសម្ភិទាគណ្ឋិបទេ** តាវ ឥទំ វុត្តំ “សយំ វុត្តធម្មក្ខន្ធានំ ភិក្ខុតោ គហិតេយេវ សង្គហេត្វា ឯវមាហាតិ ទដ្ឋព្ព”ន្តិ។ ភគវតា បន ទិន្ននយេ ឋត្វា ភាសិតត្តា សយំ វុត្តធម្មក្ខន្ធានម្បិ “ពុទ្ធតោ គណ្ហិ”ន្តិ ឯត្ថ សង្គហំ កត្វា វុត្តន្តិ ឯវមេត្ថ វត្តុំ យុត្តតរំ វិយ ទិស្សតិ។ ភគវតាយេវ ហិ ទិន្ននយេ ឋត្វា សាវកា ធម្មំ ទេសេន្តិ។ តេនេវ ហិ តតិយសង្គីតិយញ្ច មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរេន ភាសិតម្បិ កថាវត្ថុប្បករណំ ពុទ្ធភាសិតំ នាម ជាតំ, តតោយេវ ច អត្តនា ភាសិតម្បិ សុភសុត្តាទិ សង្គីតិំ អារោបេន្តេន អាយស្មតា អានន្ទត្ថេរេន “ឯវំ មេ សុត”ន្តិ វុត្តំ។

ឯវំ បរិទីបិតធម្មក្ខន្ធវសេនាតិ គោបកមោគ្គល្លានេន ព្រាហ្មណេន “តុំ ពហុស្សុតោតិ ពុទ្ធសាសនេ បាកដោ, កិត្តកា ធម្មា តេ សត្ថារា ភាសិតា, តយា ធារិតា”តិ បុច្ឆិតេ តស្ស បដិវចនំ ទេន្តេន អាយស្មតា អានន្ទត្ថេរេន ឯវំ “ទ្វាសីតិ ពុទ្ធតោ គណ្ហិ”ន្តិអាទិនា បរិទីបិតធម្មក្ខន្ធានំ វសេន។ **ឯកានុសន្ធិកំ សុត្តំ** សតិបដ្ឋានាទិ។ សតិបដ្ឋានសុត្តញ្ហិ “ឯកាយនោ អយំ, ភិក្ខវេ, មគ្គោ សត្តានំ វិសុទ្ធិយា”តិអាទិនា (ទី. និ. ២.៣៧៣) ចត្តារោ សតិបដ្ឋានេ អារភិត្វា តេសំយេវ វិភាគទស្សនវសេន បវត្តត្តា “ឯកានុសន្ធិក”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អនេកានុសន្ធិក**ន្តិ នានានុសន្ធិកំ បរិនិព្ពានសុត្តាទិ។ បរិនិព្ពានសុត្តញ្ហិ នានាឋានេសុ នានាធម្មទេសនានំ វសេន បវត្តត្តា “អនេកានុសន្ធិក”ន្តិ វុច្ចតិ។ **គាថាពន្ធេសុ បញ្ហាបុច្ឆន**ន្តិ –

> “កតិ ឆិន្ទេ កតិ ជហេ, កតិ ចុត្តរិ ភាវយេ;
> កតិ សង្គាតិគោ ភិក្ខុ, ‘ឱឃតិណ្ណោ’តិ វុច្ចតី”តិ។ (សំ. និ. ១.៥) –

ឯវមាទិនយប្បវត្តំ បញ្ហាបុច្ឆនំ ឯកោ ធម្មក្ខន្ធោតិ អត្ថោ។

> “បញ្ច ឆិន្ទេ បញ្ច ជហេ, បញ្ច ចុត្តរិ ភាវយេ;
> បញ្ច សង្គាតិគោ ភិក្ខុ, ‘ឱឃតិណ្ណោ’តិ វុច្ចតី”តិ។ (សំ. និ. ១.៥) –

ឯវមាទិនយប្បវត្តំ វិសជ្ជនន្តិ វេទិតព្ពំ។ **តិកទុកភាជនំ** និក្ខេបកណ្ឌអដ្ឋកថាកណ្ឌវសេន វេទិតព្ពំ។ តស្មា “កុសលា ធម្មា, អកុសលា ធម្មា, អព្យាកតា ធម្មា, សុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា ធម្មា, ទុក្ខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា ធម្មា, អទុក្ខមសុខាយ វេទនាយ សម្បយុត្តា ធម្មា”តិ ឯវមាទីសុ តិកេសុ កុសលត្តិកស្ស វិភជនវសេន យំ វុត្តំ និក្ខេបកណ្ឌេ (ធ. ស. ៩៨៥-៩៨៧) –

> “កតមេ ធម្មា កុសលា? តីណិ កុសលមូលានិ អលោភោ អទោសោ អមោហោ, តំសម្បយុត្តោ វេទនាក្ខន្ធោ សញ្ញាក្ខន្ធោ សង្ខារក្ខន្ធោ វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, តំសមុដ្ឋានំ កាយកម្មំ វចីកម្មំ មនោកម្មំ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា។

“កតមេ ធម្មា អកុសលា? តីណិ អកុសលមូលានិ លោភោ ទោសោ មោហោ, តទេកដ្ឋា ច កិលេសា, តំសម្បយុត្តោ វេទនាក្ខន្ធោ...បេ.... មនោកម្មំ។ ឥមេ ធម្មា អកុសលា។

“កតមេ ធម្មា អព្យាកតា? កុសលាកុសលានំ ធម្មានំ វិបាកា កាមាវចរា រូបាវចរា អរូបាវចរា អបរិយាបន្នា វេទនាក្ខន្ធោ ...បេ.... វិញ្ញាណក្ខន្ធោ, យេ ច ធម្មា កិរិយា នេវ កុសលា នាកុសលា ន ច កម្មវិបាកា សព្ពញ្ច រូបំ អសង្ខតា ច ធាតុ។ ឥមេ ធម្មា អព្យាកតា”តិ –

អយមេកោ ធម្មក្ខន្ធោ។ ឯវំ សេសត្តិកានម្បិ ឯកេកស្ស តិកស្ស វិភជនំ ឯកេកោ ធម្មក្ខន្ធោតិ វេទិតព្ពំ។

តថា “ហេតូ ធម្មា”តិ ឯវមាទិកេសុ ទុកេសុ ឯកេកស្ស ទុកស្ស វិភជនវសេន យំ វុត្តំ –

“កតមេ ធម្មា ហេតូ? តយោ កុសលា ហេតូ, តយោ អកុសលា ហេតូ, តយោ អព្យាកតា ហេតូ”តិ (ធ. ស. ១០៥៩) –

អាទិ, តត្ថាបិ ឯកេកស្ស ទុកស្ស វិភជនំ ឯកេកោ ធម្មក្ខន្ធោ។ បុន អដ្ឋកថាកណ្ឌេ (ធ. ស. ១៣៨៤-១៣៨៦) –

“កតមេ ធម្មា កុសលា? ចតូសុ ភូមីសុ កុសលំ។ ឥមេ ធម្មា កុសលា។ កតមេ ធម្មា អកុសលា? ទ្វាទស អកុសលចិត្តុប្បាទា។ ឥមេ ធម្មា អកុសលា។ កតមេ ធម្មា អព្យាកតា? ចតូសុ ភូមីសុ វិបាកោ តីសុ ភូមីសុ កិរិយាព្យាកតំ រូបញ្ច និព្ពានញ្ច។ ឥមេ ធម្មា អព្យាកតា”តិ –

ឯវមាទិនា កុសលត្តិកាទិវិភជនវសេន បវត្តេសុ តិកភាជនេសុ ឯកេកស្ស តិកស្ស ភាជនំ ឯកេកោ ធម្មក្ខន្ធោ។ តថា –

“កតមេ ធម្មា ហេតូ? តយោ កុសលា ហេតូ, តយោ អកុសលា ហេតូ, តយោ អព្យាកតា ហេតូ”តិ (ធ. ស. ១៤៤១) –

អាទិនយប្បវត្តេសុ ទុកភាជនេសុ ឯកមេកំ ទុកភាជនំ ឯកេកោ ធម្មក្ខន្ធោតិ ឯវមេត្ថ តិកទុកភាជនវសេន ធម្មក្ខន្ធវិភាគោ វេទិតព្ពោ។

ឯកមេកញ្ច ចិត្តវារភាជនន្តិ ឯត្ថ បន –

“យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ សោមនស្សសហគតំ ញាណសម្បយុត្តំ រូបារម្មណំ វា...បេ.... តស្មិំ សមយេ ផស្សោ ហោតិ...បេ.... អវិក្ខេបោ ហោតី”តិ (ធ. ស. ១) –

ឯវមាទិនយប្បវត្តេ ចិត្តុប្បាទកណ្ឌេ ឯកមេកំ ចិត្តវារភាជនំ ឯកេកោ ធម្មក្ខន្ធោតិ គហេតព្ពំ។ **ឯកោ ធម្មក្ខន្ធោ**តិ ឯត្ថ “ឯកេកតិកទុកភាជនំ ឯកមេកំ ចិត្តវារភាជន”ន្តិ វុត្តត្តា ឯកេកោ ធម្មក្ខន្ធោតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ “ឯកេកោ”តិ អវុត្តេបិ ហិ អយមត្ថោ អត្ថតោ វិញ្ញាយមានោវ ហោតីតិ “ឯកោ ធម្មក្ខន្ធោ”តិ វុត្តំ។ **អត្ថិ វត្ថូ**តិអាទីសុ **វត្ថុ** នាម សុទិន្នកណ្ឌាទិ ។ **មាតិកា**តិ “យោ បន ភិក្ខុ ភិក្ខូនំ សិក្ខាសាជីវសមាបន្នោ”តិអាទិនា (បារា. ៤៤) តស្មិំ តស្មិំ អជ្ឈាចារេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទំ។ **បទភាជនីយ**ន្តិ តស្ស តស្ស សិក្ខាបទស្ស “យោ បនាតិ យោ យាទិសោ”តិអាទិនយប្បវត្តំ (បារា. ៤៥) វិភជនំ។ **អន្តរាបត្តី**តិ “បដិលាតំ ឧក្ខិបតិ, អាបត្តិ ទុក្កដស្សា”តិ (បាចិ. ៣៥៥) ឯវមាទិនា សិក្ខាបទន្តរេសុ បញ្ញត្តា អាបត្តិ។ **អនាបត្តី**តិ “អនាបត្តិ អជានន្តស្ស អសាទិយន្តស្ស ឧម្មត្តកស្ស ខិត្តចិត្តស្ស វេទនាដ្ដស្ស អាទិកម្មិកស្សា”តិអាទិនយប្បវត្តោ **តិកច្ឆេទោ**តិ “ទសាហាតិក្កន្តេ អតិក្កន្តសញ្ញី និស្សគ្គិយំ បាចិត្តិយំ, ទសាហាតិក្កន្តេ វេមតិកោ និស្សគ្គិយំ បាចិត្តិយំ, ទសាហាតិក្កន្តេ អនតិក្កន្តសញ្ញី និស្សគ្គិយំ បាចិត្តិយ”ន្តិ (បារា. ៤៦៨) ឯវមាទិនយប្បវត្តោ តិកបាចិត្តិយតិកទុក្កដាទិភេទោ តិកបរិច្ឆេទោ។

ឥទានិ **ឯវមេតំ អភេទតោ រសវសេន ឯកវិធ**ន្តិអាទិនា “អយំ ធម្មោ, អយំ វិនយោ...បេ.... ឥមានិ ចតុរាសីតិ ធម្មក្ខន្ធសហស្សានី”តិ ពុទ្ធវចនំ ធម្មវិនយាទិភេទេន វវត្ថបេត្វា សង្គាយន្តេន មហាកស្សបបមុខេន វសីគណេន អនេកច្ឆរិយបាតុភាវបដិមណ្ឌិតាយ សង្គីតិយា ឥមស្ស បិដកស្ស វិនយភាវោ មជ្ឈិមពុទ្ធវចនាទិភាវោ ច វវត្ថាបិតោតិ ទស្សេតិ។ ន កេវលំ ឥមមេវិមស្ស យថាវុត្តប្បភេទំ វវត្ថបេត្វា សង្គីតំ, អថ ខោ

អញ្ញម្បីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ន កេវលញ្ច ឥមមេវា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឧទ្ទានសង្គហោ** បឋមបារាជិកាទីសុ អាគតានំ វិនីតវត្ថុអាទីនំ សង្ខេបតោ សង្គហទស្សនវសេន ធម្មសង្គាហកេហិ កថិតា –

> “មក្កដី វជ្ជិបុត្តា ច, គិហី នគ្គោ ច តិត្ថិយា;
> ទារិកុប្បលវណ្ណា ច, ព្យញ្ជនេហិបរេ ទុវេ”តិ។ (បារា. ៦៦) –

អាទិកា គាថាយោ។ សីលក្ខន្ធវគ្គមូលបរិយាយវគ្គាទិវសេន សង្គហោ **វគ្គសង្គហោ**។ ឧត្តរិមនុស្ស ធម្មបេយ្យាលនីលចក្កបេយ្យាលាទិវវត្ថាបនវសេន **បេយ្យាលសង្គហោ**។ អង្គុត្តរនិកាយាទីសុ **ឯកក និបាតាទិសង្គហោ**។ សំយុត្តនិកាយេ ទេវតាសំយុត្តាទិវសេន **សំយុត្តសង្គហោ**។ មជ្ឈិមនិកាយាទីសុ មូល បណ្ណាសកាទិវសេន **បណ្ណាសកសង្គហោ**។

អស្ស ពុទ្ធវចនស្ស សង្គីតិបរិយោសានេ សាធុការំ ទទមានា វិយាតិ សម្ពន្ធោ។ **សង្កម្បីតិ** ឧទ្ធំ ឧទ្ធំ គច្ឆន្តី សុដ្ឋុ កម្បិ។ **សម្បកម្បីតិ** ឧទ្ធំ អធោ ច គច្ឆន្តី សម្បកម្បិ។ **សម្បវេធីតិ** ចតូសុ ទិសាសុ គច្ឆន្តី សុដ្ឋុ បវេធិ។ អច្ឆរំ បហរិតុំ យុត្តានិ **អច្ឆរិយានិ**, បុប្ផវស្សចេលុក្ខេបាទីនិ ។ យា បឋមមហាសង្គីតិ ធម្មសង្គាហកេហិ មហាកស្ស បាទីហិ បញ្ចហិ សតេហិ យេន កតា សង្គីតា, តេន បញ្ចសតានិ ឯតិស្សា អត្ថីតិ “**បញ្ចសតា**”តិ ច, ថេរេហេវ កតត្តា ថេរា មហាកស្សបាទយោ ឯតិស្សា អត្ថីតិ “**ថេរិកា**”តិ ច លោកេ វុច្ចតិ, អយំ បឋមមហាសង្គីតិ នាមាតិ សម្ពន្ធោ។

ឯវំ បឋមមហាសង្គីតី ទស្សេត្វា យទត្ថំ សា ឥធ និទស្សិតា, តំ និគមនវសេន ទស្សេន្តោ “**ឥមិស្សា**”តិអាទិមាហ។ **អាយស្មតា ឧបាលិត្ថេរេន វុត្តន្តិ** “តេន សមយេនា”តិអាទិ វក្ខមានំ សព្ពំ និទានវចនំ វុត្តំ។ កិមត្ថំ បនេត្ថ ធម្មវិនយសង្គហេ កថិយមានេ និទានវចនំ វុត្តំ, ននុ ច ភគវតា ភាសិតវចនស្សេវ សង្គហោ កាតព្ពោតិ? វុច្ចតេ – ទេសនាយ ឋិតិអសម្មោសសទ្ធេយ្យភាវសម្បាទនត្ថំ។ កាលទេសទេសកបរិសា បទេសេហិ ឧបនិពន្ធិត្វា ឋបិតា ហិ ទេសនា ចិរដ្ឋិតិកា ហោតិ អសម្មោសធម្មា សទ្ធេយ្យា ច, ទេសកាលកត្តុ ហេតុនិមិត្តេហិ ឧបនិពន្ធោ វិយ វោហារវិនិច្ឆយោ។ តេនេវ ច អាយស្មតា មហាកស្សបេន “បឋមបារាជិកំ អាវុសោ, ឧបាលិ, កត្ថ បញ្ញត្ត”ន្តិអាទិនា ទេសាទិបុច្ឆាសុ កតាសុ តាសំ វិសជ្ជនំ ករោន្តេន អាយស្មតា ឧ បាលិត្ថេរេន “តេន សមយេនា”តិអាទិនា បឋមបារាជិកស្ស និទានំ ភាសិតំ។

អបិច សាសនសម្បត្តិបកាសនត្ថំ និទានវចនំ។ ញាណករុណាបរិគ្គហិតសព្ពកិរិយស្ស ហិ ភគវតោ នត្ថិ និរត្ថកា បដិបត្តិ អត្តហិតត្ថា វា, តស្មា បរេសំយេវត្ថាយ បវត្តសព្ពកិរិយស្ស សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស សកលម្បិ កាយវចីមនោកម្មំ យថាបវត្តំ វុច្ចមានំ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ យថារហំ សត្តានំ អនុសាសនដ្ឋេន សាសនំ, ន កព្ពរចនា។ តយិទំ សត្ថុចរិតំ កាលទេសទេសកបរិសាបទេសេហិ សទ្ធឹ តត្ថ តត្ថ និទានវចនេហិ យថារហំ បកាសីយតិ។

អបិច សត្ថុនោ បមាណភាវប្បកាសនេន សាសនស្ស បមាណភាវទស្សនត្ថំ និទានវចនំ, តញ្ចស្ស បមាណភាវទស្សនំ “ពុទ្ធោ ភគវា”តិ ឥមិនា បទទ្វយេន វិភាវិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ពុទ្ធោ**តិ ហិ ឥមិនា តថាគតស្ស អនញ្ញសាធារណសុបរិសុទ្ធញាណាទិគុណវិសេសយោគបរិទីបនេន, **ភគវា**តិ ច ឥមិនា រាគទោសមោហាទិសព្ព កិលេសមលទុច្ចរិតាទិទោសប្បហានទីបនេន, តតោ ឯវ ច សព្ពសត្តុត្តមភាវទីបនេន អយមត្ថោ សព្ពថា ប កាសិតោ ហោតីតិ ឥទមេត្ថ និទានវចនប្បយោជនស្ស មុខមត្តនិទស្សនំ។

តត្រាយំ អាចរិយបរម្បរាតិ តស្មឹ ជម្ពុទីបេ អយំ អាចរិយានំ បរម្បរា បវេណី បដិបាដិ។ **ឧបាលិ ទាសកោ**តិអាទីសុ **ឧបាលិត្ថេរោ** បាកដោយេវ, **ទាសកត្ថេរោ**ទយោ បន ឯវំ វេទិតព្ពា ។ វេសាលិយំ កិរ ឯកោ ទាសកោ នាម ព្រាហ្មណមាណវោ តិណ្ណំ អន្តេវាសិកសតានំ ជេដ្ឋន្តេវាសិកោ ហុត្វា អាចរិយស្ស សន្តិកេ សិប្បំ ឧគ្គណ្ហន្តោ ទ្វាទសវស្សិកោយេវ តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ អហោសិ។ សោ ឯកទិវសំ អន្តេវាសិកបរិវុតោ ធម្មវិនយំ សង្គាយិត្វា វាលិការាមេ និវសន្តំ អាយស្មន្តំ ឧបាលិត្ថេរំ ឧបសង្កមិត្វា អត្តនោ វេទេសុ សព្ពានិ គណ្ឋិដ្ឋានានិ ថេរំ បុច្ឆិ។ ថេរោបិ សព្ពំ ព្យាករិត្វា សយម្បិ ឯកំ បញ្ហំ បុច្ឆន្តោ នាមំ សន្ធាយ ឥមំ បញ្ហំ បុច្ឆិ “ឯកធម្មោ ខោ, មាណវ, សព្ពេសុ ធម្មេសុ អនុបតតិ, សព្ពេបិ, មាណវ, ធម្មា ឯកធម្មស្មឹ ឱសរន្តិ, កតមោ នុ ខោ សោ, មាណវក, ធម្មោ”តិ។ សោបិ ខោ មាណវោ បញ្ហស្ស អត្ថំ អជានន្តោ “កិមិទំ ភោ បព្ពជិតា”តិ អាហ។ ពុទ្ធមន្តោយំ មាណវាតិ។ សក្កា បនាយំ ភោ មយ្ហម្បិ ទាតុន្តិ។ សក្កា, មាណវ, អម្ហេហិ គហិតបព្ពជ្ជំ គណ្ហន្តស្ស ទាតុន្តិ។ “សាធុ ខោ ភោ បព្ពជិតា”តិ មាណវោ សម្បដិច្ឆិត្វា អត្តនោ មាតរំ បិតរំ អាចរិយញ្ច អនុជានាបេត្វា តីហិ អន្តេ

វាសិកសតេហិ សទ្ធឹ ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា បរិបុណ្ណវីសតិវស្សោ ឧបសម្បទំ លភិត្វា អរហត្តំ បាបុណិ។ ថេរោ តំ ធុរំ កត្វា ខីណាសវសហស្សស្ស បិដកត្តយំ វាចេសិ។

សោណកោ បន ទាសកត្ថេរស្ស សទ្ធិវិហារិកោ។ សោ កិរ កាសីសុ ឯកស្ស វាណិជកស្ស បុត្តោ ហុត្វា បញ្ចទសវស្សុទ្ទេសិកោ ឯកំ សមយំ មាតាបិតូហិ សទ្ធឹ វាណិជ្ជាយ គិរិព្ពជំ គតោ។ តតោ បញ្ចបណ្ណាសទារកេហិ សទ្ធឹ វេឡុវនំ គន្ត្វា តត្ថ ទាសកត្ថេរំ សបរិសំ ទិស្វា អតិវិយ បសន្នោ បព្ពជ្ជំ យាចិត្វា ថេរេន មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា "បព្ពជាហី"តិ វុត្តោ មាតាបិតុសន្តិកំ គន្ត្វា តមត្ថំ អារោចេត្វា តេសុ អនិច្ឆន្តេសុ ឆិន្នភត្តោ ហុត្វា មាតាបិតរោ អនុជានាបេត្វា បញ្ចបណ្ណាសាយ ទារកេហិ សទ្ធឹ ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា លទ្ធូបសម្បទោ អរហត្តំ បាបុណិ។ តំ ថេរោ សកលំ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហាបេសិ។ សោបិ គណបាមោក្ខោ ហុត្វា ពហូនំ ធម្មវិនយំ វាចេសិ។

សិគ្គវត្ថេរោ បន សោណកត្ថេរស្ស សទ្ធិវិហារិកោ អហោសិ។ សោ កិរ បាដលិបុត្តេ សិគ្គវោ នាម អមច្ចបុត្តោ ហុត្វា តិណ្ណំ ឧតូនំ អនុច្ឆវិកេសុ តីសុ បាសាទេសុ សម្បត្តឹ អនុភវមានោ ឯកទិវសំ អត្តនោ សហាយេន ចណ្ឌវជ្ជិនា សេដ្ឋិបុត្តេន សទ្ធឹ សបរិវារោ កុក្កុដារាមំ គន្ត្វា តត្ថ សោណកត្ថេរំ និរោធសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា និសិន្នំ ទិស្វា វន្ទិត្វា អត្តនា សទ្ធឹ អនាលបន្តំ ញត្វា គន្ត្វា តំ ការណំ ភិក្ខុសង្ឃំ បុច្ឆិត្វា ភិក្ខូហិ "សមាបត្តឹ សមាបន្នា នាលបន្តី"តិ វុត្តោ "កថំ, ភន្តេ, សមាបត្តិតោ វុដ្ឋហន្តី"តិ បុន បុច្ឆិត្វា តេហិ ច ភិក្ខូហិ "សត្ថុនោ ចេវ សង្ឃស្ស ច បក្កោសនាយ យថាបរិច្ឆិន្នកាលតោ អាយុសង្ខយា ច វុដ្ឋហន្តី"តិ វត្វា តស្ស សបរិវារស្ស ឧបនិស្សយំ ទិស្វា សង្ឃស្ស វចនេន និរោធា វុដ្ឋាបិតំ សោណកត្ថេរំ ទិស្វា "កស្មា, ភន្តេ, មយា សទ្ធឹ នាលបិត្ថា"តិ បុច្ឆិត្វា ថេរេន "ភុញ្ជិតព្ពកំ កុមារ ភុញ្ជិម្ហា"តិ វុត្តេ "សក្កា នុ ខោ, ភន្តេ, អម្ហេហិបិ តំ ភោជេតុ"ន្តិ បុច្ឆិត្វា "សក្កា, កុមារ, អម្ហាទិសេ កត្វា ភោជេតុ"ន្តិ វុត្តេ តមត្ថំ មាតាបិតូនំ អារោចេត្វា តេហិ អនុញ្ញាតោ អត្តនោ សហាយេន ចណ្ឌវជ្ជិនា តេហិ ច បញ្ចហិ បុរិសសតេហិ សទ្ធឹ សោណកត្ថេរស្ស សន្តិកេ បព្ពជិត្វា ឧបសម្បន្នោ អហោសិ។ តត្ថ សិគ្គវោ ច ចណ្ឌវជ្ជី ច ទ្វេ ឧបជ្ឈាយស្សេវ សន្តិកេ ធម្មវិនយំ បរិយាបុណិត្វា អបរភាគេ ឆឡភិញ្ញា អហេសុំ។

តិស្សស្ស បន **មោគ្គលិបុត្តស្ស** អនុបុព្ពកថា បរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **វិជិតាវិនោ**តិ វិជិតសព្ពកិលេសបដិបក្ខត្តា វិជិតវន្តោ។ **បរម្បរាយា**តិ បដិបាដិយា, អនុក្កមេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ជម្ពុសិរិវ្ហយេ**តិ ជម្ពុសទិសនាមេ, ជម្ពុនាមកេតិ វុត្តំ ហោតិ។ មហន្តេន ហិ ជម្ពុរុក្ខេន អភិលក្ខិតត្តា ទីបោបិ "ជម្ពូ"តិ វុច្ចតិ។ **អច្ឆិជ្ជមានំ** អវិនស្សមានំ កត្វា។

វិនយវំសន្តិអាទីហិ តីហិ វិនយបាឡិយេវ កថិតា បរិយាយវចនត្តា។ **បកតញ្ញុត**ន្តិ វេយ្យត្តិយំ, បដុភាវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធុរគ្គាហោ អហោសី**តិ បធានគ្គាហី អហោសិ, សព្ពេសំ បាមោក្ខោ ហុត្វា គណ្ហីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ភិក្ខូនំ សមុទាយោ សមូហោ **ភិក្ខុសមុទាយោ**, សមណគណោតិ អត្ថោ។

ឥតិ សមន្តបាសាទិកាយ វិនយដ្ឋកថាយ សារត្ថទីបនិយំ

បឋមមហាសង្គីតិកថាវណ្ណនា សមត្តា។

ទុតិយសង្គីតិកថាវណ្ណនា

"យទា និព្ពាយិំសូ"តិ សម្ពន្ធោ។ **ជោតយិត្វា ច សព្ពធី**តិ តមេវ សទ្ធម្មំ សព្ពត្ថ បកាសយិត្វា។ "ជុតិមន្តោ"តិ វត្តព្ពេ គាថាពន្ធវសេន **"ជុតីមន្តោ"**តិ វុត្តំ, បញ្ញាជោតិសម្បន្នាតិ អត្ថោ, តេជវន្តោតិ វា, មហានុភាវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **និព្ពាយិំសូ**តិ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពាយិំសុ។ បហីនសព្ពកិលេសត្តា នត្ថិ ឯតេសំ កត្ថចិ អាលយោ តណ្ហាតិ **អនាលយា**, វីតរាគាតិ វុត្តំ ហោតិ។

វស្សសតបរិនិព្ពុតេ ភគវតីតិ វស្សសតំ បរិនិព្ពុតស្ស អស្សាតិ វស្សសតបរិនិព្ពុតោ, ភគវា, តស្មឹ បរិនិព្ពានតោ វស្សសតេ អតិក្កន្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វេសាលិកា**តិ វេសាលីនិវាសិនោ។ **វជ្ជិបុត្តកា**តិ វជ្ជីរដ្ឋេ វេសាលិយំ កុលានំ បុត្តា។ **កប្បតិ សិង្គីលោណកប្បោ**តិ សិង្គេន លោណំ បរិហរិត្វា បរិហរិត្វា អលោណកបិណ្ឌបាតេន សទ្ធឹ ភុញ្ជិតុំ កប្បតិ, ន សន្និធឹ ករោតីតិ អធិប្បាយោ។ **កប្បតិ ទ្វង្គុលកប្បោ**តិ ទ្វង្គុលំ អតិក្កន្តាយ ឆាយាយ វិកាលេ ភោជនំ ភុញ្ជិតុំ កប្បតីតិ អត្ថោ។ **កប្បតិ គាមន្តរកប្បោ**តិ "គាមន្តរំ គមិស្សាមី"តិ បវារិតេន អនតិរិត្តភោជនំ ភុញ្ជិតុំ កប្បតីតិ អត្ថោ។ **កប្បតិ អាវាសកប្បោ**តិ ឯកសីមាយំ នានាសេនាសនេសុ វិសុំ វិសុំ ឧបោសថាទីនិ សង្ឃកម្មានិ កាតុំ វដ្ដតីតិ អត្ថោ។ **កប្បតិ អនុមតិកប្បោ**តិ "អនាគតានំ អាគតកាលេ អនុមតឹ គហេស្សាមី"តិ តេសុ អនាគតេសុយេវ វគ្គេន សង្ឃេន កម្មំ កត្វា បច្ឆា អនុមតឹ គហេតុំ កប្បតិ, វគ្គ

កម្មំ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ **កប្បតិ អាចិណ្ណកប្បោ**តិ អាចរិយុបជ្ឈាយេហិ អាចិណ្ណោ កប្បតីតិ អត្ថោ។ សោ បន ឯកច្ចោ កប្បតិ ធម្មិកោ, ឯកច្ចោ ន កប្បតិ អធម្មិកោតិ វេទិតព្ពោ។ **កប្បតិ អមថិតកប្បោ**តិ យំ ខីរំ ខីរភាវំ វិជហិតំ ទធិភាវំ អសម្បត្តំ, តំ ភុត្តាវិនា បវារិតេន អនតិរិត្តំ ភុញ្ជិតុំ កប្បតីតិ អត្ថោ។ **កប្បតិ ជលោគឹ បាតុ**ន្តិ ឯត្ថ **ជលោគី**តិ តរុណសុរា។ យំ មជ្ជសម្ភារំ ឯកតោ កតំ មជ្ជភាវមសម្បត្តំ, តំ បាតុំ វដ្ដតីតិ អធិប្បាយោ។ **ជាតរូបរជត**ន្តិ សរសតោ វិការំ អនាបជ្ជិត្វា សព្ពទា ជាតំ រូបមេវ ហោតីតិ ជាតំ រូបមេតស្សាតិ ជាតរូបំ, សុវណ្ណំ។ ធវលសភាវតាយ រាជតីតិ រជតំ, រូបិយំ។ **សុសុនាគបុត្តោ**តិ សុសុនាគស្ស បុត្តោ។

កាកណ្ឌកបុត្តោតិ កាកណ្ឌកព្រាហ្មណស្ស បុត្តោ។ **វជ្ជីសូ**តិ ជនបទវចនត្តា ពហុវចនំ កតំ។ ឯកោបិ ហិ ជនបទោ រុឡ្ហីសទ្ទត្តា ពហុវចនេន វុច្ចតិ។ **យេន វេសាលី, តទវសរី**តិ យេន ទិសាភាគេន វេសាលី អវសរិតព្ពា, យស្មឹ វា បទេសេ វេសាលី, តទវសរិ, តំ បត្តោតិ អត្ថោ។ **មហាវនេ កូដាគារសាលាយ**ន្តិ ឯត្ថ **មហាវនំ** នាម សយំ ជាតមរោបិមំ សបរិច្ឆេទំ មហន្តំ វនំ។ កបិលវត្ថុសាមន្តា បន មហាវនំ ហិមវន្តេន សហ ឯកាពទ្ធំ អបរិច្ឆេទំ ហុត្វា មហាសមុទ្ទំ អាហច្ច ឋិតំ, ឥទំ តាទិសំ ន ហោតីតិ សបរិច្ឆេទំ មហន្តំ វនន្តិ មហាវនំ។ **កូដាគារសាលា** បន មហាវនំ និស្សាយ កតេ អារាមេ កូដាគារំ អន្តោ កត្វា ហំសវដ្ដកច្ឆន្នេន ហំសមណ្ឌលាការេន កតា។

តទហុបោសថេតិ ឯត្ថ **តទហូ**តិ តស្មឹ អហនិ, តស្មឹ ទិវសេតិ អត្ថោ។ ឧបវសន្តិ ឯត្ថាតិ **ឧបោសថោ,** ឧបវសិតព្ពទិវសោ។ **ឧបវសន្តី**តិ ច សីលេន វា សព្ពសោ អាហារស្ស ច អភុញ្ជនសង្ខាតេន អនសនេន វា ខីរបានមធុបានាទិមត្តេន វា ឧបេតា ហុត្វា វសន្តីតិ អត្ថោ។ សោ បនេស ទិវសោ អដ្ឋមីចាតុទ្ទសីបន្នរសីភេទេន តិវិធោ។ កត្ថចិ បន បាតិមោក្ខេបិ សីលេបិ ឧបវាសេបិ បញ្ញត្តិយម្បិ ឧបោសថសទ្ទោ អាគតោ។ តថា ហេស “អាយាមាវុសោ កប្បិន, ឧបោសថំ គមិស្សាមា”តិអាទីសុ បាតិមោក្ខុទ្ទេសេ អាគតោ។ “ឯវំ អដ្ឋង្គសមន្នាគតោ ខោ វិសាខេ ឧបោសថោ ឧបវុត្ថោ”តិអាទីសុ (អ. និ. ៨.៤៣) សីលេ។ “សុទ្ធស្ស វេ សទា ផគ្គុ, សុទ្ធស្សុបោសថោ សទា”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.៧៩) ឧបវាសេ។ “ឧបោសថោ នាម នាគរាជា”តិអាទីសុ (ទី. និ. ២.២៤៦; ម. និ. ៣.២៥៨) បញ្ញត្តិយញ្ច អាគតោ។ តត្ថ ឧបេច្ច វសិតព្ពតោ ឧបោសថោ បាតិមោក្ខុទ្ទេសោ។ ឧបេតេន សមន្នាគតេន ហុត្វា វសិតព្ពតោ សន្តានេ វាសេតព្ពតោ ឧបោសថោ សីលំ។ អសនាទិសំយមាទឹ វា ឧបេច្ច វសន្តីតិ ឧបោសថោ ឧបវាសោ។ តថារូបេ ហត្ថិអស្សវិសេសេ ឧបោសថោតិ សមញ្ញាមត្តតោ ឧបោសថោ បញ្ញត្តិ។ ឥធ បន “ន, ភិក្ខវេ, តទហុបោសថេ សភិក្ខុកា អាវាសា”តិអាទីសុ (មហាវ. ១៨១) វិយ ឧបោសថទិវសោ អធិប្បេតោ, តស្មា តទហុបោសថេតិ តស្មឹ ឧបោសថទិវសេតិ អត្ថោ។ **កំសបាតិ**ន្តិ សុវណ្ណបាតឹ។ **កហាបណម្បី**តិអាទីសុ កហាបណស្ស សមភាគោ **អឌ្ឍោ។ បាទោ** ចតុត្ថភាគោ។ មាសកោយេវ **មាសករូបំ។ សព្ពំ តាវ វត្តព្ព**ន្តិ ឥមិនា សត្តសតិកក្ខន្ធកេ (ចូឡវ. ៤៤៦ អាទយោ) អាគតា សព្ពាបិ បាឡិ ឥធ អានេត្វា វត្តព្ពាតិ ទស្សេតិ។ សា កុតោ វត្តព្ពាតិ អាហ **“យាវ ឥមាយ បន វិនយសង្គីតិយា”**តិអាទិ។ សង្គាយិតសទិសមេវ សង្គាយីសូតិ សម្ពន្ធោ។

បុព្ពេ កតំ ឧបាទាយាតិ បុព្ពេ កតំ បឋមសង្គីតិមុបាទាយ។ សា បនាយំ សង្គីតីតិ សម្ពន្ធោ។ **តេសូ**តិ តេសុ សង្គីតិការកេសុ ថេរេសុ។ **វិស្សុតា**តិ គណបាមោក្ខតាយ វិស្សុតា សព្ពត្ថ បាកដា។ តស្មិញ្ហិ សន្និបាតេ អដ្ឋេវ គណបាមោក្ខា មហាថេរា អហេសុំ, តេសុ ច វាសភគាមី សុមនោតិ ទ្វេ ថេរា អនុរុទ្ធត្ថេរស្ស សទ្ធិវិហារិកា, អវសេសា ឆ អានន្ទត្ថេរស្ស។ ឯតេ បន សព្ពេបិ អដ្ឋ មហាថេរា ភគវន្តំ ទិដ្ឋបុព្ពា។ តទានិ តេ ថេរេ សរូបតោ ទស្សេន្តោ អាហ **“សព្ពកាមី ចា”**តិអាទិ។ **សាណសម្ភូតោ**តិ សាណទេសវាសី សម្ភូតត្ថេរោ ។ ទុតិយោ សង្គហោតិ សម្ពន្ធោ។ **បន្នភារា**តិ បតិតក្ខន្ធភារា។ “ភារា ហវេ បញ្ចក្ខន្ធា”តិ (សំ. និ. ៣.២២) ហិ វុត្តំ។ **កតកិច្ចា**តិ ចតូសុ សច្ចេសុ ចតូហិ មគ្គេហិ កត្តព្ពស្ស បរិញ្ញាបហានសច្ឆិកិរិយាភាវនាសង្ខាតស្ស សោឡសវិធស្សបិ កិច្ចស្ស បរិនិដ្ឋិតត្តា កតកិច្ចា។

អព្ពុទន្តិ ឧបទ្ទវំ វទន្តិ ចោរកម្មម្បិ ភគវតោ វចនំ ថេនេត្វា អត្តនោ វចនស្ស ទីបនតោ ។ **គណ្ឋិបទេ** បន “អព្ពុទំ គណ្ឋោ”តិ វុត្តំ។ **ឥម**ន្តិ វក្ខមាននិទស្សនំ។ សន្និស្សមានា មុខា **សម្មុខា។ ឧបរិព្រហ្មលោកូបបត្តិយា ភាវិតមគ្គ**ន្តិ ឧបរិព្រហ្មលោកេ ឧបបត្តិយា ឧប្បាទិតជ្ឈានំ។ ឈានញ្ហិ តត្រូបបត្តិយា ឧបាយភាវតោ ឥធ “មគ្គោ”តិ វុត្តំ។ ឧបាយោ ហិ “មគ្គោ”តិ វុច្ចតិ។ វចនត្ថោ បនេត្ថ – តំ តំ ឧបបត្តឹ មគ្គតិ គវេសតិ ជនេតិ និប្ផាទេតីតិ មគ្គោតិ ឯវំ វេទិតព្ពោ។ អត្ថតោ ចាយំ មគ្គោ នាម ចេតនាបិ ហោតិ ចេតនាសម្បយុត្តធម្មាបិ តទុភយម្បិ។ “និរយញ្ចាហំ, សារិបុត្ត, ជានាមិ និរយគាមិញ្ច មគ្គ”ន្តិ (ម. និ. ១.១៥៣) ហិ ឯត្ថ ចេតនា មគ្គោ នាម។

“សទ្ធា ហិរិយំ កុសលញ្ច ទានំ,
ធម្មា ឯតេ សប្បុរិសានុយាតា;

ឯកញ្ហិ មគ្គំ ទិវិយំ វទន្តិ,
ឯតេន ហិ គច្ឆតិ ទេវលោក”ន្តិ។ (អ. និ. ៨.៣២; កថា. ៤៧៩) –

ឯត្ថ ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា មគ្គោ នាម។ “អយំ ភិក្ខវេ មគ្គោ អយំ បដិបទា”តិ **សង្ខារូបបត្តិសុត្តា**ទីសុ (ម. និ. ៣.១៦១) ចេតនាបិ ចេតនាសម្បយុត្តធម្មាបិ មគ្គោ នាម។ ឥមស្មិំ ឋានេ ឈានស្ស អធិប្បេតត្តា ចេតនាសម្បយុត្តធម្មា គហេតព្ពា។

មោគ្គលិព្រាហ្មណស្សាតិ លោកសម្មតស្ស អបុត្តកស្ស មោគ្គលិនាមព្រាហ្មណស្ស។ ននុ ច កថមេតំ នាម វុត្តំ “មោគ្គលិព្រាហ្មណស្ស គេហេ បដិសន្ធឹ គហេស្សតី”តិ។ កឹ ឧបរូបបត្តិយា បដិលទ្ធសមាបត្តីនម្បិ កាមាវចរេ ឧប្បត្តិ ហោតីតិ? ហោតិ។ សា ច កតាធិការានំ មហាបុញ្ញានំ ចេតោបណិធិវសេន ហោតិ, ន សព្ពេសន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ មហគ្គតស្ស គរុកកម្មស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា បរិត្តកម្មំ កថមត្តនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតីតិ? ឯត្ថ ចតាវ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** ឥទំ វុត្តំ “និកន្តិពលេនេវ ឈានា បរិហាយតិ, តតោ បរិហីនជ្ឈានា និព្ពត្តន្តី”តិ។ កេចិ បន “អនីវរណាវត្ថាយ និកន្តិយា ឈានស្ស បរិហានិ វីមំសិត្វា គហេតព្ពា”តិ វត្វា ឯវមេត្ថ ការណំ វទន្តិ “សតិបិ មហគ្គតកម្មុនោ វិបាកបដិពាហនសមត្ថស្ស បរិត្តកម្មស្សបិ អភាវេ ‘ឥជ្ឈតិ, ភិក្ខវេ, សីលវតោ ចេតោបណិធិ វិសុទ្ធត្តា’តិ (ទី. និ. ៣.៣៣៧; អ. និ. ៨.៣៥; សំ. និ. ៤.៣៥២) វចនតោ កាមភវេ ចេតោបណិធិ មហគ្គតកម្មស្ស វិបាកំ បដិពាហិត្វា បរិត្តកម្មុនោ វិបាកស្ស ឱកាសំ ករោតី”តិ។

សាធុ សប្បុរិសាតិ ឯត្ថ **សាធូ**តិ អាយាចនត្ថេ និបាតោ, តំ យាចាមាតិ អត្ថោ។ **ហដ្ឋបហដ្ឋោ**តិ ចិត្តបីណនវសេន បុនប្បុនំ សន្តុដ្ឋោ។ **ឧទគ្គុទគ្គោ**តិ សរីរវិការុប្បាទនបីតិវសេន ឧទគ្គុទគ្គោ។ បីតិមា ហិ បុគ្គលោ កាយចិត្តានំ ឧគ្គតត្តា អព្ភុគ្គតត្តា “ឧទគ្គោ”តិ វុច្ចតិ។ **សាធូតិ បដិស្សុណិត្វា**តិ “សាធូ”តិ បដិវចនំ ទត្វា។ **តិរេត្វា**តិ និដ្ឋបេត្វា។ **បុន បច្ចាគមីសូ**តិ បុន អាគមីសុ។ **តេន ខោ បន សមយេនា**តិ យស្មិំ សមយេ ទុតិយសង្គីតិំ អកំសុ, តស្មិំ សមយេតិ អត្ថោ។ **នវកា**តិ វុត្តមេវត្ថំ វិភាវេតុំ **“ទហរភិក្ខូ**”តិ វុត្តំ។ **តំ អធិករណំ ន សម្បាបុណឹសូ**តិ តំ វជ្ជិបុត្តកេហិ ឧប្បាទិតំ អធិករណំ វិនិច្ឆិនិតុំ ន សម្បាបុណឹសុ នាគមីសុ។ នោ អហុវត្ថាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឥទំ ទណ្ឌកម្ម**ន្តិ ឥទានិ វត្តព្ពំ សន្ធាយ វុត្តំ។ យាវតាយុកំ ឋត្វា បរិនិព្ពុតាតិ សម្ពន្ធោ, យាវ អត្តនោ អត្តនោ អាយុបរិមាណំ, តាវ ឋត្វា បរិនិព្ពុតាតិ អត្ថោ។

កឹ បន កត្វា តេ ថេរា បរិនិព្ពុតាតិ អាហ **“ទុតិយំ សង្គហំ កត្វា**”តិអាទិ។ អនាគតេបិ សទ្ធម្មវុឌ្ឍិយា ហេតុំ កត្វា បរិនិព្ពុតាតិ សម្ពន្ធោ។ ឥទានិ “តេបិ នាម ឯវំ មហានុភាវា ថេរា អនិច្ចតាយ វសំ គតា, កិមង្គំ បន អញ្ញេ”តិ សំវេជេត្វា ឱវទន្តោ អាហ **“ខីណាសវា**”តិអាទិ។ **អនិច្ចតាវស**ន្តិ អនិច្ចតាវសត្តំ, អនិច្ចតាយត្តភាវំ អនិច្ចតាធីនភាវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ជម្មី** លាមកំ **ទុរភិសម្ភវំ** អនភិភវនីយំ អតិក្កមិតុំ អសក្កុណេយ្យំ អនិច្ចតំ ឯវំ ញត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ កេចិ បន “ទុរភិសម្ភវ”ន្តិ ឯត្ថ “បាបុណិតុំ អសក្កុណេយ្យ”ន្តិ ឥមមត្ថំ គហេត្វា “យំ ទុរភិសម្ភវំ និច្ចំ អមតំ បទំ, តំ បត្តុំ វាយមេ ធីរោ”តិ សម្ពន្ធំ វទន្តិ។ **សព្ពាការេនា**តិ សព្ពប្បការេន វត្តព្ពំ កិញ្ចិបិ អសេសេត្វា ទុតិយសង្គីតិ សំវណ្ណិតាតិ អធិប្បាយោ។

ឥតិ សមន្តបាសាទិកាយ វិនយដ្ឋកថាយ សារត្ថទីបនិយំ

ទុតិយសង្គីតិកថាវណ្ណនា សមត្តា។

តតិយសង្គីតិកថាវណ្ណនា

ឥមិស្សា បន សង្គីតិយា ធម្មសង្គាហកត្ថេរេហិ និក្កឌ្ឍិតា តេ ទសសហស្សា វជ្ជិបុត្តកា ភិក្ខូ បក្ខំ បរិយេសមានា អត្តនោ អត្តនោ អនុរូបំ ទុព្ពលបក្ខំ លភិត្វា វិសុំ មហាសង្ឃិកំ អាចរិយកុលំ នាម អកំសុ, តតោ ភិជ្ជិត្វា អបរានិ ទ្វេ អាចរិយកុលានិ ជាតានិ គោកុលិកា ច ឯកព្យោហារិកា ច។ គោកុលិកនិកាយតោ ភិជ្ជិត្វា អបរានិ ទ្វេ អាចរិយកុលានិ ជាតានិ បណ្ណត្តិវាទា ច ពាហុលិយា ច។ ពហុស្សុតិកាតិបិ តេសំយេវ នាមំ, តេសំយេវ អន្តរា ចេតិយវាទា នាម អបរេ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ ឯវំ មហាសង្ឃិកាចរិយកុលតោ ទុតិយេ វស្សសតេ បញ្ចាចរិយកុលានិ ឧប្បន្នានិ, តានិ មហាសង្ឃិកេហិ សទ្ធឹ ឆ ហោន្តិ។

តស្មិំយេវ ទុតិយេ វស្សសតេ ថេរវាទតោ ភិជ្ជិត្វា ទ្វេ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា មហិសាសកា ច វជ្ជិបុត្តកា ច។ តត្ថ វជ្ជិបុត្តកវាទតោ ភិជ្ជិត្វា អបរេ ចត្តារោ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា ធម្មុត្តរិកា ភទ្ទយានិកា ឆន្នាគារិកា សម្មិតិកាតិ។ បុន តស្មិំយេវ ទុតិយេ វស្សសតេ មហិសាសកវាទតោ ភិជ្ជិត្វា សព្ពត្ថិវាទា ធម្មគុត្តិកាតិ ទ្វេ

អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ បុន សព្ពត្ថិវាទកុលតោ ភិជ្ជិត្វា កស្សបិកា នាម ជាតា, កស្សបិកេសុបិ ភិន្នេសុ អបរេ សង្កន្តិកា នាម ជាតា, សង្កន្តិកេសុ ភិន្នេសុ សុត្តវាទា នាម ជាតាតិ ថេរវាទតោ ភិជ្ជិត្វា ឥមេ ឯកាទស អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា, តេ ថេរវាទេន សទ្ធឹ ទ្វាទស ហោន្តិ។ ឥតិ ឥមេ ច ទ្វាទស មហាសង្ឃិកានញ្ច ឆ អាចរិយវាទាតិ សព្ពេ អដ្ឋារស អាចរិយវាទា ទុតិយេ វស្សសតេ ឧប្បន្នា។ អដ្ឋារស និកាយាតិបិ អដ្ឋារសាចរិយកុលានីតិបិ ឯតេសំយេវ នាមំ។ ឯតេសុ បន សត្តរស វាទា ភិន្នកា, ថេរវាទោវេកោ អសម្ភិន្នកោតិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ទីបវំសេ –

"និក្កឌ្ឍិតា បាបភិក្ខូ, ថេរេហិ វជ្ជិបុត្តកា;
អញ្ញំ បក្ខំ លភិត្វាន, អធម្មវាទី ពហូ ជនា។

"ទសសហស្សា សមាគន្ត្វា, អកំសុ ធម្មសង្គហំ;
តស្មាយំ ធម្មសង្គីតិ, មហាសង្គីតិ វុច្ចតិ។

"មហាសង្គីតិកា ភិក្ខូ, វិលោមំ អកំសុ សាសនេ;
ភិន្ទិត្វា មូលសង្គហំ, អញ្ញំ អកំសុ សង្គហំ។

"អញ្ញត្រ សង្គហិតំ សុត្តំ, អញ្ញត្រ អករិំសុ តេ;
អត្ថំ ធម្មញ្ច ភិន្ទឹសុ, វិនយេ និកាយេសុ ច បញ្ចសុ។

"បរិយាយទេសិតញ្ចាបិ , អថោ និប្បរិយាយទេសិតំ;
នីតត្ថញ្ចេវ នេយ្យត្ថំ, អជានិត្វាន ភិក្ខវោ។

"អញ្ញំ សន្ធាយ ភណិតំ, អញ្ញំ អត្ថំ ឋបយិំសុ តេ;
ព្យញ្ជនច្ឆាយាយ តេ ភិក្ខូ, ពហុំ អត្ថំ វិនាសយុំ។

"ឆឌ្ឌេត្វាន ឯកទេសំ, សុត្តំ វិនយគម្ភិរំ;
បតិរូបំ សុត្តំ វិនយំ, តញ្ច អញ្ញំ ករិំសុ តេ។

"បរិវារំ អត្ថុទ្ធារំ, អភិធម្មំ ឆប្បករណំ;
បដិសម្ភិទញ្ច និទ្ទេសំ, ឯកទេសញ្ច ជាតកំ;
ឯត្តកំ វិស្សជ្ជេត្វាន, អញ្ញានិ អករិំសុ តេ។

"នាមំ លិង្គំ បរិក្ខារំ, អាកប្បករណានិ ច;
បកតិភាវំ វិជហិត្វា, តញ្ច អញ្ញំ អកំសុ តេ។

"បុព្ពង្គមា ភិន្នវាទា, មហាសង្គីតិការកា;
តេសញ្ច អនុការេន, ភិន្នវាទា ពហូ អហុ។

"តតោ អបរកាលម្ហិ, តស្មឹ ភេទោ អជាយថ;
គោកុលិកា ឯកព្យោហារិ, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ។

"គោកុលិកានំ ទ្វេ ភេទា, អបរកាលម្ហិ ជាយថ;
ពហុស្សុតិកា ច បញ្ញត្តិ, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ។

"ចេតិយា ច បុនវាទី, មហាសង្គីតិភេទកា;
បញ្ច វាទា ឥមេ សព្ពេ, មហាសង្គីតិមូលកា។

"អត្ថំ ធម្មញ្ច ភិន្ទឹសុ, ឯកទេសញ្ច សង្គហំ;
គន្ថញ្ច ឯកទេសញ្ហិ, ឆឌ្ឌេត្វា អញ្ញំ អកំសុ តេ។

"នាមំ លិង្គំ បរិក្ខារំ, អាកប្បករណានិ ច;

បកតិភាវំ វិជហិត្វា, តញ្ច អញ្ញំ អកំសុ តេ។

“វិសុទ្ធត្ថេរវាទម្ហិ, បុន ភេទោ អជាយថ;
មហិសាសកា វជ្ជិបុត្តកា, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ។

“វជ្ជិបុត្តកវាទម្ហិ, ចតុធា ភេទោ អជាយថ;
ធម្មុត្តរិកា ភទ្ទយានិកា, ឆន្នាគារិកា ច សមិតិ។

“មហិសាសកានំ ទ្វេ ភេទា, អបរកាលម្ហិ អជាយថ;
សព្ពត្ថិវាទា ធម្មគុត្តា, ទ្វិធា ភិជ្ជិត្ថ ភិក្ខវោ។

“សព្ពត្ថិវាទានំ កស្សបិកា, សង្កន្តិ កស្សបិកេន ច;
សង្កន្តិកានំ សុត្តវាទី, អនុបុព្ពេន ភិជ្ជថ។

“ឥមេ ឯកាទស វាទា, បភិន្នា ថេរវាទតោ;
អត្ថំ ធម្មញ្ច ភិន្ទឹសុ, ឯកទេសញ្ច សង្គហំ;
គន្ថញ្ច ឯកទេសញ្ហិ, ឆឌ្ឌេត្វា អញ្ញំ អកំសុ តេ។

“នាមំ លិង្គំ បរិក្ខារំ, អាកប្បករណានិ ច;
បកតិភាវំ វិជហិត្វា, តញ្ច អញ្ញំ អកំសុ តេ។

“សត្តរស ភិន្នវាទា, ឯកវាទោ អភិន្នកោ;
សព្ពេវដ្ឋារស ហោន្តិ, ភិន្នវាទេន តេ សហ;
និគ្រោធោវ មហារុក្ខោ, ថេរវាទានមុត្តមោ។

“អនូនំ អនធិកញ្ច, កេវលំ ជិនសាសនំ;
កណ្ដកា វិយ រុក្ខម្ហិ, និព្ពត្តា វាទសេសកា។

“បឋមេ វស្សសតេ នត្ថិ, ទុតិយេ វស្សសតន្តរេ;
ភិន្នា សត្តរស វាទា, ឧប្បន្នា ជិនសាសនេ”តិ។

អបរាបរំ បន ហេមវតា រាជគិរិកា សិទ្ធត្ថិកា បុព្ពសេលិយា អបរសេលិយា វាជិរិយាតិ អញ្ញេបិ ឆ អាចរិយវាទា ឧប្បន្នា។ បុរិមកានំ បន អដ្ឋារសន្នំ អាចរិយវាទានំ វសេន បវត្តមានេ សាសនេ អសោកោ ធម្មរាជា បដិលទ្ធសទ្ធោ ទិវសេ ទិវសេ ពុទ្ធបូជាយ សតសហស្សំ, ធម្មបូជាយ សតសហស្សំ, សង្ឃបូជាយ សតសហស្សំ, អត្តនោ អាចរិយស្ស និគ្រោធត្ថេរស្ស សតសហស្សំ, ចតូសុ ទ្វារេសុ ភេសជ្ជត្ថាយ សតសហស្សន្តិ បញ្ច សតសហស្សានិ បរិច្ចជន្តោ សាសនេ ឧឡារំ លាភសក្ការំ បវត្តេសិ។ តទា ហតលាភសក្ការេហិ តិត្ថិយេហិ ឧប្បាទិតំ អនេកប្បការំ សាសនមលំ វិសោធេត្វា មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរោ តិបិដកបរិយត្តិធរានំ បភិន្នបដិសម្ភិទានំ ភិក្ខូនំ សហស្សមេកំ គហេត្វា យថា មហាកស្សបត្ថេរោ ច យសត្ថេរោ ច ធម្មញ្ច វិនយញ្ច សង្គាយឹសុ, ឯវមេវ សង្គាយន្តោ តតិយសង្គីតឹ អកាសិ។ ឥទានិ តំ តតិយសង្គីតឹ មូលតោ បភុតិ វិត្ថារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **“តិស្សោបិ ខោ មហាព្រហ្មា ព្រហ្មលោកតោ ចវិត្វា មោគ្គលិព្រាហ្មណស្ស គេហេ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសី”**តិអាទិ។

តត្ថ **គេហេ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសី**តិ មោគ្គលិព្រាហ្មណស្ស គេហេ ព្រាហ្មណិយា កុច្ឆិម្ហិ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសីតិ អត្ថោ។ គេហស្ស បន តន្និស្សយត្តា និស្សិតេ និស្សយវោហារវសេន “គេហេ បដិសន្ធឹ អគ្គហេសី”តិ វុត្តំ យថា “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តិ, សព្ពោ គាមោ អាគតោ”តិ។ **សត្តវស្សានី**តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **អតិច្ឆថា**តិ អតិក្កមិត្វា ឥច្ឆថ, ឥធ ភិក្ខា ន លព្ភតិ, ឥតោ អញ្ញត្ថ គន្ត្វា ភិក្ខំ បរិយេសថាតិ អធិប្បាយោ។ **“ភោ បព្ពជិតា”**តិអាទិ ព្រាហ្មណោ អត្តនោ គេហេ ភិក្ខាលាភំ អនិច្ឆន្តោ អាហ។ **បដិយាទិតភត្តតោ**តិ សម្បាទេត្វា ឋបិតភត្តតោ។ **តទុបិយ**ន្តិ តទនុរូបំ។ **ឧបសមំ ទិស្វា**តិ ថេរស្ស កាយចិត្តូបសមំ បុនប្បុនំ ទិស្វា, ញត្វាតិ អត្ថោ។ ឥរិយាបថូបសមសន្ទស្សនេន ហិ តន្និពន្ធនោ ចិត្តស្ស យោនិសោ បវត្តិឧបសមោបិ វិញ្ញាយតិ។ **ភិយ្យោសោមត្តាយ បសីទិត្វា**តិ បុនប្បុនំ វិសេសតោ អធិកតរំ បសីទិត្វា។ **ភត្តវិស្សគ្គករណត្ថាយា**តិ ភត្តកិច្ចករណត្ថាយ។ **អធិវាសេត្វា**តិ សម្បដិច្ឆិត្វា។

សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោតិ សោឡសវស្សោតិ ឧទ្ទិសិតព្ពោ វោហរិតព្ពោតិ សោឡសវស្សុទ្ទេសោ, សោយេវ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ។ សោឡសវស្សោតិ វា ឧទ្ទិសិតព្ពតំ អរហតីតិ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ, សោឡសវស្សានិ វា ឧទ្ទិសិតព្ពានិ អស្សាតិ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ, សោឡសវស្សោតិ ឧទ្ទេសោ វា អស្ស អត្ថីតិ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកោ, អត្ថតោ បន សោឡសវស្សិកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តិណ្ណំ វេទានំ បារគូ**តិ ឥរុវេទយជុវេទសាមវេទសង្ខាតានំ តិណ្ណំ វេទានំ បគុណករណវសេន បារំ គតោតិ បារគូ។ បារគូតិ ចេត្ថ និច្ចសាបេក្ខតាយ សមាសាទិកំ វេទិតព្ពំ។ **លគ្គេត្វា**តិ ឱលម្ពេត្វា។ **ន ច កាចីតិ** ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ អវធារណេ, កាចិ កថា នេវ ឧប្បជ្ជតីតិ អត្ថោ។ **បលង្កន្តិ** និសីទិតព្ពាសនំ។ **ឧប្បជ្ជិស្សតី**តិ ឯត្ថាបិ “កថា”តិ ឥទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **កុបិតោ អនត្តមនោ**តិ កោបេន កុបិតោ, អនត្តមនោ ទោមនស្សេន។ ទោមនស្សសមង្គី ហិ បុគ្គលោ បីតិសុខេហិ ន អត្តមនោ ន អត្តចិត្តោតិ អនត្តមនោតិ វុច្ចតិ។ ន សកមនោតិ វា អនត្តមនោ អត្តនោ វសេ អដ្ឋិតចិត្តត្តា។

ចណ្ឌិក្កភាវេតិ ចណ្ឌិកោ វុច្ចតិ ចណ្ឌោ ថទ្ធបុគ្គលោ, តស្ស ភាវោ ចណ្ឌិក្កំ, ថទ្ធភាវោតិ អត្ថោ។ ឥធ បន “ចណ្ឌិក្កភាវេ”តិ វុត្តត្តា ចណ្ឌិកោយេវ ចណ្ឌិក្កន្តិ គហេតព្ពំ, តេន “ចណ្ឌិក្កភាវេ”តិ ឯត្ថ ថទ្ធភាវេតិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **កិញ្ចិ មន្តន្តិ** កិញ្ចិ វេទំ។ **អញ្ញេ កេ ជានិស្សន្តី**តិ ន កេចិ ជានិស្សន្តីតិ អធិប្បាយោ។ **បុច្ឆិត្វា សក្កា ជានិតុន្តិ** អត្តនោ បទេសញាណេ ឋិតត្តា ថេរោ ឯវមាហ។ សព្ពញ្ញុពុទ្ធា ឯវ ហិ “បុច្ឆ, មាណវ, យទាកង្ខសី”តិអាទិនា បច្ចេកពុទ្ធាទីហិ អសាធារណំ សព្ពញ្ញុបវារណំ បវារេន្តិ។ សាវកា បន បទេសញាណេ ឋិតត្តា “សុត្វា វេទិស្សាមា”តិ វា “បុច្ឆិត្វា សក្កា ជានិតុ”ន្តិ វា វទន្តិ។

តីសុ វេទេសូតិអាទីសុ តយោ វេទា បុព្ពេ វុត្តនយា ឯវ។ **និឃណ្ឌូ**តិ នាមនិឃណ្ឌុរុក្ខាទីនំ វេវចនប្បកាសកំ សត្ថំ, **វេវចនប្បកាសក**ន្តិ ច បរិយាយសទ្ទទីបកន្តិ អត្ថោ, ឯកេកស្ស អត្ថស្ស អនេកបរិយាយវចនវិភាវកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ និទស្សនមត្តញ្ចេតំ អនេកេសំ អត្ថានំ ឯកសទ្ទស្ស វចនីយតាវិភាវនវសេនបិ តស្ស គន្ថស្ស បវត្តត្តា។ វចនីយវាចកភាវេន អត្ថំ សទ្ទញ្ច និខណ្ឌេតិ ភិន្ទតិ វិភជ្ជ ទស្សេតីតិ និខណ្ឌុ, សោ ឯវ ឥធ ខ-ការស្ស ឃ-ការំ កត្វា និឃណ្ឌូតិ វុត្តោ។ **កេដុភ**ន្តិ កិរិយាកប្បវិកប្បោ កវីនំ ឧបការសត្ថំ។ ឯត្ថ ច **កិរិយាកប្បវិកប្បោ**តិ វចីភេទាទិលក្ខណា កិរិយា កប្បីយតិ វិកប្បីយតិ ឯតេនាតិ កិរិយាកប្បោ, សោ បន វណ្ណបទពន្ធបទត្ថាទិវិភាគតោ ពហុវិកប្បោតិ កិរិយាកប្បវិកប្បោតិ វុច្ចតិ។ ឥទញ្ច មូលកិរិយាកប្បគន្ថំ សន្ធាយ វុត្តំ។ សោ ហិ សតសហស្សបរិមាណោ នយាទិចរិយាទិកំ បករណំ។ វចនត្ថតោ បន កិដតិ គមេតិ កិរិយាទិវិភាគំ, តំ វា អនវសេសបរិយាទានតោ គមេន្តោ បូរេតីតិ កេដុភន្តិ វុច្ចតិ, សហ និឃណ្ឌុនា កេដុភេន ច **សនិឃណ្ឌុកេដុភា,** តយោ វេទា។ តេសុ សនិឃណ្ឌុកេដុភេសុ។ ឋានករណាទិវិភាគតោ និព្ពចនវិភាគតោ ច អក្ខរា បភេទីយន្តិ ឯតេនាតិ អក្ខរប្បភេទោ, សិក្ខា ច និរុត្តិ ច។ សហ អក្ខរប្បភេទេនាតិ **សាក្ខរប្បភេទា,** តេសុ សាក្ខរប្បភេទេសុ។ **ឥតិហាសបញ្ចមេសូ**តិ អថព្ពនវេទំ ចតុត្ថំ កត្វា “ឥតិហ អាស ឥតិហ អាសា”តិ ឦទិសវចនបដិសំយុត្តោ បុរាណកថាសង្ខាតោ ឥតិហាសោ បញ្ចមោ ឯតេសន្តិ ឥតិហាសបញ្ចមា, តយោ វេទា។ តេសុ ឥតិហាសបញ្ចមេសុ។ **នេវ អត្តនា បស្សតី**តិ នេវ សយំ បស្សតិ, នេវ ជានាតីតិ អត្ថោ។ **បុច្ឆ, ព្យាករិស្សាមី**តិ “សព្ពាបិ បុច្ឆា វេទេសុយេវ អន្តោគធា”តិ សល្លក្ខេន្តោ ឯវមាហ។

យស្ស ចិត្តន្តិអាទិបញ្ហទ្វយំ ចុតិចិត្តសមង្គិនោ ខីណាសវស្ស ចុតិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ បឋមបញ្ហេ **ឧប្បជ្ជតី**តិ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិតាយ ឧប្បជ្ជតិ។ **ន និរុជ្ឈតី**តិ និរោធក្ខណំ អប្បត្តតាយ ន និរុជ្ឈតិ។ **តស្ស ចិត្ត**ន្តិ តស្ស បុគ្គលស្ស តតោ បដ្ឋាយ ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ បុច្ឆតិ។ **យស្ស វា បនា**តិអាទិកេ បន ទុតិយបញ្ហេ **និរុជ្ឈិស្សតី**តិ យស្ស ចិត្តំ ភង្គក្ខណំ បត្វា និរុជ្ឈិស្សតិ។ **នុប្បជ្ជិស្សតី**តិ ភង្គតោ បរភាគេ សយំ វា អញ្ញំ វា នុប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស បុគ្គលស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតីតិ បុច្ឆតិ។ ឥមេសំ បន បញ្ហានំ បឋមោ បញ្ហោ វិភជ្ជព្យាករណីយោ, តស្មា “យស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, តស្ស ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតី”តិ (យម. ២.ចិត្តយមក.៦៣) ឯវំ បុដ្ឋេន សតា ឯវមេយំ បញ្ហោ ច វិស្សជ្ជេតព្ពោ “បច្ឆិមចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ និរុជ្ឈិស្សតិ ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ, ឥតរេសំ ចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ តេសំ ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតិ, និរុជ្ឈិស្សតិ ចេវ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចា”តិ (យម. ២.ចិត្តយមក.៦៣)។ យេសញ្ហិ បរិច្ឆិន្នវដ្ដទុក្ខានំ ខីណាសវានំ សព្ពបច្ឆិមស្ស ចុតិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ វត្តតិ, តេសំ តទេវ ចុតិចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ នុប្បជ្ជិស្សតីតិ។ ឧប្បាទប្បត្តតាយ ឧប្បជ្ជតិ នាម, ភង្គំ អប្បត្តតាយ ន និរុជ្ឈតិ។ ភង្គំ បន បត្វា តំ តេសំ ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ, តតោ អប្បដិសន្ធិកត្តា អញ្ញំ ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ។ ឋបេត្វា បន បច្ឆិមចិត្តសមង្គិខីណាសវំ ឥតរេសំ សេក្ខាសេក្ខបុថុជ្ជនានំ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិចិត្តំ ឧប្បាទប្បត្តតាយ ឧប្បជ្ជតិ នាម, ភង្គំ អប្បត្តតាយ ន និរុជ្ឈតិ។ ភង្គំ បន បត្វា និរុជ្ឈិស្សតេវ, អញ្ញំ បន តស្មឹ វា អញ្ញស្មឹ វា អត្តភាវេ ឧប្បជ្ជិស្សតិ ចេវ និរុជ្ឈិស្សតិ ច។ ទុតិយោ បន បញ្ហោ អរហតោ ចុតិចិត្តស្ស ឧប្បាទក្ខណេ និយមិតត្តា ឯកំសព្យាករណីយោ, តស្មា “យស្ស វា បន ចិត្តំ និរុជ្ឈិស្សតិ ន ឧប្បជ្ជិស្សតិ, តស្ស ចិត្តំ ឧប្បជ្ជតិ ន និរុជ្ឈតី”តិ បុដ្ឋេន “អាមន្តា”តិ វត្តព្ពំ។ ខីណាសវស្ស ហិ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិ

ចុតិចិត្តំ ភង្គំ បត្វា និរុជ្ឈិស្សតិ នាម, តតោ បរំ នុប្បជ្ជិស្សតិ។ ឧប្បាទក្ខណសមង្គិតាយ បន ឧប្បជ្ជតិ ចេវ ភង្គំ អប្បត្តតាយ ន និរុជ្ឈតិ ចាតិ វុច្ចតិ។

អយំ បន មាណវោ ឯវមិមេ បញ្ហេ វិស្សជ្ជេតុមសក្កោន្តោ វិឃាតំ បាបុណិ, តស្មា វុត្តំ “**មាណវោ ឧទ្ធំ វា អធោ វា ហរិតុំ អសក្កោន្តោ**”តិអាទិ។ តត្ថ **ឧទ្ធំ វា អធោ វា ហរិតុំ អសក្កោន្តោ**តិ ឧបរិមបទេ វា ហេដ្ឋិមបទំ, ហេដ្ឋិមបទេ វា ឧបរិមបទំ អត្ថតោ សមន្នាហរិតុំ អសក្កោន្តោតិ អត្ថោ, បុព្ពេនាបរំ យោជេត្វា បញ្ហស្ស អត្ថំ បរិច្ឆិន្ទិតុំ អសក្កោន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទ្វត្តឹសាការកម្មដ្ឋានំ តាវ អាចិក្ខី**តិ “អត្ថិ ឥមស្មឹ កាយេ”តិអាទិកំ ទ្វត្តឹសាការកម្មដ្ឋានំ “មន្តស្ស ឧបចារោ អយ”ន្តិ បឋមំ អាចិក្ខិ។ សោតាបន្នានំ សីលេសុ បរិបូរការិតាយ សមាទិន្នសីលតោ នត្ថិ បរិហានីតិ អាហ “**អភព្ពោ ទានិ សាសនតោ និវត្តិតុ**”ន្តិ។ **វឌ្ឍេត្វា**តិ ឧបរិមគ្គត្ថាយ កម្មដ្ឋានំ វឌ្ឍេត្វា។ **អប្បោស្សុក្កោ ភវេយ្យ ពុទ្ធវចនំ គហេតុ**ន្តិ អរហត្តុប្បត្តិយា កតកិច្ចភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ វោហារវិធិម្ហិ ឆេកភាវត្ថំ “**ឧបជ្ឈាយោ មំ ភន្តេ តុម្ហាកំ សន្តិកំ បហិណី**”តិអាទិ វុត្តំ។

ឧទកទន្តបោនំ ឧបដ្ឋាបេសីតិ បរិភោគត្ថាយ ឧទកញ្ច ទន្តកដ្ឋញ្ច បដិយាទេត្វា ឋបេសិ។ ទន្តេ បុនន្តិ វិសោធេន្តិ ឯតេនាតិ ទន្តបោនំ វុច្ចតិ ទន្តកដ្ឋំ។ គុណវន្តានំ សង្គហេតព្ពភាវតោ ថេរោ សាមណេរស្ស ច ខន្តិវីរិយឧបដ្ឋានាទិគុណេ បច្ចក្ខករណត្ថំ វិនាវ អភិញ្ញាយ បកតិយា វីមំសមានោ បុន សម្មជ្ជនាទី អកាសិ។ “សាមណេរស្ស ចិត្តទមនត្ថំ អកាសី”តិបិ វទន្តិ។ **ពុទ្ធវចនំ បដ្ឋបេសី**តិ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហាបេតុំ អារភិ។ **ឋបេត្វា វិនយបិដក**ន្តិ ឯត្ថ “សាមណេរានំ វិនយបរិយាបុណនំ ចារិត្តំ ន ហោតីតិ ឋបេត្វា វិនយបិដកំ អវសេសំ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហាបេសី”តិ គីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ **អវស្សិកោវ សមានោ**តិ ឧបសម្បទតោ បដ្ឋាយ អបរិបុណ្ណឯកវស្សោតិ អធិប្បាយោ។ មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរស្ស ហទយេ បតិដ្ឋាបិតម្បិ ពុទ្ធវចនំ វោហារវសេន តស្ស ហត្ថេ បតិដ្ឋាបិតំ នាម ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ “**ហត្ថេ សកលំ ពុទ្ធវចនំ បតិដ្ឋាបេត្វា**”តិ។ **យាវតាយុកំ ឋត្វា បរិនិព្ពាយឹសូ**តិ មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរស្ស ហត្ថេ សកលសាសនបតិដ្ឋាបនេន ទុតិយសង្គីតិការកាពោបិតទណ្ឌកម្មតោ មុត្តា ហុត្វា យាវតាយុកំ ឋត្វា បរិនិព្ពាយឹសុ។

ពិន្ទុសារស្ស រញ្ញោ ឯកសតបុត្តាតិ ឯត្ថ **ពិន្ទុសារោ** នាម សក្យកុលប្បសុតោ ចន្ទគុត្តស្ស នាម រញ្ញោ បុត្តោ។ តថា ហិ វិដដូភសង្គាមេ កបិលវត្ថុតោ និក្ខន្តសក្យបុត្តេហិ មាបិតេ មោរិយនគរេ ខត្តិយកុលសម្ភវោ ចន្ទគុត្តកុមារោ បាដលិបុត្តេ រាជា អហោសិ។ តស្ស បុត្តោ ពិន្ទុសារោ នាម រាជកុមារោ បិតុ អច្ចយេន រាជា ហុត្វា ឯកសតបុត្តកានំ ជនកោ អហោសិ។ **ឯកសត**ន្តិ ឯកញ្ច សតញ្ច ឯកសតំ, ឯកេនាធិកំ សតន្តិ អត្ថោ។ ឯកាវ មាតា អស្សាតិ **ឯកមាតិកំ,** អត្តនា សហោទរន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ន តាវ ឯករជ្ជំ កតន្តិ អាហ “**អនភិសិត្តោវ រជ្ជំ ការេត្វា**”តិ។ **ឯករជ្ជាភិសេក**ន្តិ សកលជម្ពុទីបេ ឯកាធិបច្ចវសេន ករិយមានំ អភិសេកំ។ បុញ្ញប្បភាវេន បាបុណិតព្ពាបិ រាជិទ្ធិយោ អរហត្តមគ្គេន អាគតា បដិសម្ភិទាទយោ អវសេសវិសេសា វិយ បយោគសម្បត្តិភូតា អភិសេកានុភាវេនេវ អាគតាតិ អាហ “**អភិសេកានុភាវេន ចស្ស ឥមា រាជិទ្ធិយោ អាគតា**”តិ។

តត្ថ **រាជិទ្ធិយោ**តិ រាជភាវានុគតប្បភាវា។ **យតោ**តិ យតោ សោឡសយដតោ។ **សាសនេ ឧប្បន្នសទ្ធោ**តិ ពុទ្ធសាសនេ បដិលទ្ធសទ្ធោ។ **អសន្ធិមិត្តា**តិ តស្សាវ នាមំ។ តស្សា កិរ សរីរេ សន្ធយោ ន បញ្ញាយន្តិ, តស្មា ឯវំនាមិកា ជាតាតិបិ វទន្តិ។ ទេវតា ឯវ ទិវសេ ទិវសេ អាហរន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ **ទេវសិក**ន្តិ ទិវសេ ទិវសេ។ **អគទាមលក**ន្តិ អប្បកេនេវ សរីរសោធនាទិសមត្ថំ សព្ពទោសហរណំ ឱសធាមលកំ។ **អគទហរីតក**ម្បិ តាទិសមេវ ហរីតកំ។ តេសុ កិរ ទ្វីសុ យថាកាមមេកំ បរិភុញ្ជតិ។ **ឆទ្ទន្តទហតោ**តិ ឆទ្ទន្តទហសមីបេ ឋិតទេវវិមានតោ កប្បរុក្ខតោ វា។ “ឆទ្ទន្តទហេ តាទិសា រុក្ខវិសេសា សន្តិ, តតោ អាហរន្តី”តិបិ វទន្តិ។ **ទិព្ពញ្ច បានក**ន្តិ ទិព្ពផលរសបានកញ្ច។ **អសុត្តមយិក**ន្តិ កប្បរុក្ខតោ និព្ពត្តទិព្ពទុស្សត្តា សុត្តេហិ ន កតន្តិ អសុត្តមយិកំ។ **សុមនបុប្ផបដ**ន្តិ សព្ពត្ថ សុខុមំ ហុត្វា ឧគ្គតបុប្ផានំ អត្ថិតាយ សុមនបុប្ផបដំ នាម ជាតំ។ **ឧដ្ឋិតស្ស សាលិនោ**តិ សយំជាតសាលិនោ។ សមុទាយាបេក្ខញ្ចេត្ថ ឯកវចនំ, សាលីនន្តិ អត្ថោ។ **នវ វាហសហស្សានី**តិ ឯត្ថ “ចតស្សោ មុដ្ឋិយោ ឯកោ កុឌុវោ, ចត្តារោ កុឌុវា ឯកោ បត្ថោ, ចត្តារោ បត្ថា ឯកោ អាឡ្ហកោ, ចត្តារោ អាឡ្ហកា ឯកំ ទោណំ, ចត្តារោ ទោណា ឯកមានិកា, ចតស្សោ មានិកា ឯកខារី, វីសតិ ខារិយោ ឯកោ វាហោ, តទេវ ឯកំ សកដ”ន្តិ សុត្តនិបាតដ្ឋកថាទីសុ (សុ. និ. អដ្ឋ. ២.កោកាលិកសុត្តវណ្ណនា; សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៨១; អ. និ. ៣.១០; ៨៩) វុត្តំ។ ឥធ បន “ទ្វេ សកដានិ ឯកោ វាហោ”តិ វទន្តិ។ **និត្ថុសកណេ ករោន្តី**តិ ថុសកុណ្ឌករហិតេ ករោន្តិ។ **មធុំ ករោន្តី**តិ អាគន្ត្វា សមីបដ្ឋានេ មធុំ ករោន្តិ។ **ពលិកម្មំ ករោន្តី**តិ សព្ពត្ថ ពលិកម្មការកា រដ្ឋវាសិនោ វិយ មធុរសរំ វិកូជន្តា ពលឹ ករោន្តិ។ “អាគន្ត្វា អាកាសេយេវ សទ្ទំ កត្វា អត្តានំ អជានាបេត្វា គច្ឆន្តី”តិ វទន្តិ។

សុវណ្ណសង្ខលិកាយេវ ពន្ធនំ **សុវណ្ណសង្ខលិកពន្ធនំ**។ **ចតុន្នំ ពុទ្ធាន**ន្តិ កកុសន្ធាទីនំ ចតុន្នំ ពុទ្ធានំ។ **អធិគតរូបទស្សន**ន្តិ បដិលទ្ធរូបទស្សនំ។ អយំ កិរ កប្បាយុកត្តា ចតុន្នម្បិ ពុទ្ធានំ រូបសម្បត្តឹ បច្ចក្ខតោ

អទ្ទក្ខិ។ **កាឡំ នាម នាគរាជានំ អានយិត្វា**តិ ឯត្ថ សោ បន នាគរាជា គង្គាយំ និក្ខិត្តសុវណ្ណសង្ខលិកាយ គន្ធា អត្តនោ បាទេសុ បតិតសញ្ញាយ អាគតោតិ វេទិតព្ពោ។ ននុ ច អសោកស្ស រញ្ញោ អាណា ហេដ្ឋា យោជនតោ ឧបរិ បវត្តតិ, តមស្ស ច វិមានំ យោជនបរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា បតិដ្ឋិតំ, តស្មា កថំ អយំ នាគរាជា រញ្ញោ អាណាយ អាគតោតិ? កិញ្ចាបិ អត្តនោ វិមានំ យោជនបរិច្ឆេទតោ ហេដ្ឋា បតិដ្ឋិតំ, តថាបិ រញ្ញោ អាណាបវត្តិដ្ឋានេន សហ ឯកាពទ្ធតាយ តស្ស អាណំ អកាសិ។ យថា ហិ រដ្ឋសីមន្តរវាសិនោ មនុស្សា តេហិ តេហិ រាជូហិ និប្បីឡិយមានា តេសំ តេសំ អាណាយ បវត្តន្តិ, ឯវំសម្បទមិទន្តិ វទន្តិ។

អាបាថំ ករោហីតិ សម្មុខំ ករោហិ, គោចរំ ករោហីតិ អត្ថោ។ តេន និម្មិតំ ពុទ្ធរូបំ បស្សន្តោតិ សម្ពន្ធោ។ កីទិសំ តំ ពុទ្ធរូបន្តិ អាហ **“សកលសរីរវិប្បកិណ្ណា”**តិអាទិ។ តត្ថ **បុញ្ញប្បភាវនិព្ពត្ត**គ្គហណំ តេន និម្មិតានម្បិ អសីតិអនុព្យញ្ជនបដិមណ្ឌិតានំ ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណានំ ភគវតោ បុញ្ញប្បភាវនិព្ពត្តអសីតិអនុព្យញ្ជនាទីហិ សទិសត្តា កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ន ហិ តេន តទា និម្មិតំ អនេកាការបរិបុណ្ណំ ពុទ្ធរូបំ ភគវតោ បុញ្ញប្បភាវេន និព្ពត្តន្តិ សក្កា វត្តុំ។ **អសីតិអនុព្យញ្ជនំ** តម្ពនខតុង្គនាសាទិ។ **ទ្វត្តិំសមហាបុរិសលក្ខណំ** សុប្បតិដ្ឋិតបាទតាទិ។ **វិកសិត...បេ.... សលិលតល**ន្តិ សូរិយរស្មិសម្ផស្សេន វិកសិតេហិ វិកាសមុបគតេហិ កំ អលង្ករោតីតិ “កមល”ន្តិ លទ្ធនាមេហិ រត្តបទុមេហិ នីលុប្បលាទិភេទេហិ ឧប្បលេហិ ចេវ សេតបទុមសង្ខាតេហិ បុណ្ឌរីកេហិ ច បដិមណ្ឌិតំ សមន្តតោ សញ្ជិតំ ជលតលមិវ។ **តារាគណ...បេ.... គគនតល**ន្តិ សព្ពត្ថ វិប្បកិណ្ណតារកគណស្ស រស្មិជាលវិសទេហិ វិប្ផុរិតាយ ភាសមានាយ សោភាយ កន្តិយា សមុជ្ជលំ សម្មា ភាសមានំ គគនតលមិវ អាកាសតលមិវ។ **សញ្ឈាប្បភា...បេ.... កនកគិរិសិខរ**ន្តិ សញ្ឈាកាលសញ្ជាតប្បភានុរាគេហិ ឥន្ទចាបេហិ វិជ្ជុលតាហិ ច បរិក្ខិត្តំ សមន្តតោ បរិវារិតំ កនកគិរិសិខរមិវ សុវណ្ណបព្ពតកូដមិវ។ **វិមលកេតុមាលា**តិ ឯត្ថ “កេតុមាលា នាម សីសតោ និក្ខមិត្វា ឧបរិ មុទ្ធនិ បុញ្ជោ ហុត្វា ទិស្សមានរស្មិរាសី”តិ វទន្តិ។ “មុទ្ធនិ មជ្ឈេ បញ្ញាយមានោ ឧន្នតប្បទេសោតិបិ វទន្តី”តិ គីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ យស្មា បន អសោកោ ធម្មរាជា សញ្ជាតបីតិសោមនស្សោ សត្តាហំ និរាហារោ ហុត្វា យថាបិតោរ អវិក្ខិត្តចិត្តោ បសាទសោម្មេហិ ចក្ខូហិ និរន្តរំ ពុទ្ធរូបមេវ ឱលោកេសិ, តស្មា អក្ខីហិ បូជា កតា នាម ហោតីតិ អាហ **“អក្ខិបូជំ នាម អកាសី”**តិ។ អថ វា ចក្ខូនំ តាទិសស្ស ឥដ្ឋារម្មណស្ស ឧបដ្ឋាបនេន អក្ខីនំ បូជា កតា នាម ហោតីតិ វុត្តំ “អក្ខិបូជំ នាម អកាសី”តិ។

ឥទ្ធិវិភាវនាធិការប្បសង្គេន ចេតំ វត្ថុ វុត្តំ, នានុក្កមេន។ អយញ្ហេត្ថ អនុក្កមោ – អសោកោ កិរ មហារាជា ឧបរិ វក្ខមានានុក្កមេន សីហបញ្ជរេន ឱលោកេន្តោ និគ្រោធសាមណេរំ ឥរិយាបថសម្បន្នំ នាគរជននយនានិ អាកឌ្ឍន្តំ យុគមត្តំ បេក្ខមានំ ទិស្វា បសីទិត្វា សញ្ជាតបេមោ សពហុមានោ អាមន្តាបេត្វា សេតច្ឆត្តស្ស ហេដ្ឋា សីហាសនេ និសីទាបេត្វា ភោជេត្វា សាមណេរស្ស វចនាទាសេ ទិស្សមានំ ទសពលស្ស ធម្មកាយំ ទិស្វា រតនត្តយេ បសីទិត្វា សបរិសោ សរណសីលេសុ បតិដ្ឋាយ តតោ បដ្ឋាយ អភិវឌ្ឍមានសទ្ធោ បុព្ពេ ភោជិយមានានិ តិត្ថិយសដ្ឋិសហស្សានិ នីហរិត្វា ភិក្ខូនំ សដ្ឋិសហស្សានំ សុរកាហតសាលិសម្បាទិតភត្តំ បដ្ឋបេត្វា ទេវតោបនីតំ អនោតត្តសលិលំ នាគលតាទន្តកដ្ឋញ្ច ឧបនាមេត្វា និច្ចសង្ឃុបដ្ឋានំ ករោន្តោ ឯកទិវសំ សុវណ្ណសង្ខលិកពទ្ធនំ វិស្សជ្ជេត្វា កាឡំ នាគរាជានំ អានយិត្វា តេន និម្មិតំ វុត្តប្បការំ សិរិសោភគ្គសម្បន្នំ ពុទ្ធរូបំ បស្សន្តោ ទីឃបុថុលនិច្ចលនយនប្បភាហិ សត្តាហំ អក្ខិបូជមកាសិ។

ឥទានិ បន យថានុសន្ធី ឃដេត្វា អនុក្កមេន តស្ស សាសនាវតារំ ទស្សេន្តោ អាហ **“រាជា កិរ អភិសេកំ បាបុណិត្វា”**តិអាទិ។ **ពាហិរកបាសណ្ឌ**ន្តិ ពាហិរកប្បវេទិតំ សមយវាទំ។ ពាហិរកប្បវេទិតា ហិ សមយវាទា សត្តានំ តណ្ហាបាសំ ទិដ្ឋិបាសញ្ច ឌេន្តិ ឱឌ្ឌេន្តីតិ “បាសណ្ឌា”តិ វុច្ចន្តិ។ **បរិគ្គណ្ហី**តិ វីមំសមានោ បរិគ្គហេសិ។ **ពិន្ទុសារោ ព្រាហ្មណភត្តោ អហោសី**តិ អត្តនោ បិតុ ចន្ទគុត្តស្ស កាលតោ បដ្ឋាយ ព្រាហ្មណេសុ សម្ភត្តោ អហោសិ។ ចន្ទកេន នាម កិរ ព្រាហ្មណេន សមុស្សាហិតោ ចន្ទគុត្តកុមារោ តេន ទិន្ននយេ ឋត្វា សកលជម្ពុទីបេ ឯករជ្ជមកាសិ, តស្មា តស្មិំ ព្រាហ្មណេ សញ្ជាតពហុមានវសេន ចន្ទគុត្តកាលតោ បដ្ឋាយ សដ្ឋិសហស្សមត្តា ព្រាហ្មណជាតិកា តស្មិំ រាជកុលេ និច្ចភត្តិកា អហេសុំ។ **ព្រាហ្មណាន**ន្តិ បណ្ឌរង្គបរិព្ពាជកាទិភាវមនុបគតេ ទស្សេតិ។ បណ្ឌរង្គបរិព្ពាជកាទយោ ច ព្រាហ្មណជាតិវន្តោតិ អាហ **“ព្រាហ្មណជាតិយបាសណ្ឌាន”**ន្តិ។ ឯត្ថ បន ទិដ្ឋិបាសាទីនំ ឱឌ្ឌនតោ បណ្ឌរង្គាទយោវ “បាសណ្ឌា”តិ វុត្តា។ **សីហបញ្ជរេ**តិ មហាវាតបានេ។ **ឧបសមបរិពាហិរេនា**តិ ឧបសមតោ បរិពាហិរេន, ឧបសមរហិតេនាតិ អត្ថោ។ **អន្តេបុរំ អតិហរថា**តិ អន្តេបុរំ បវេសេថ, អានេថាតិ វុត្តំ ហោតិ។

អមា សហ ភវន្តិ កិច្ចេសូតិ **អមច្ចា,** រជ្ជកិច្ចវោសាបនកា។ **ទេវា**តិ រាជានំ អាលបន្តិ។ រាជានោ ហិ ទិព្ពន្តិ កាមគុណេហិ កីឡន្តិ, តេសុ វា វិហរន្តិ វិជយសមត្ថតាយោគេន បច្ចត្ថិកេ វិជេតុំ ឥច្ឆន្តិ, ឥស្សរិយឋានាទិសក្ការទានគហណំ តំ តំ អត្ថានុសាសនំ វា ករោន្តិ វោហរន្តិ, បុញ្ញានុភាវប្បត្តាយ ជុតិយា ជោតន្តីតិ វា “ទេវា”តិ វុច្ចន្តិ ។ តថា ហិ តេ ចតូហិ សង្គហវត្ថូហិ ជនំ រញ្ជេន្តា សយំ យថាវុត្តេហិ វិសេសេហិ រាជន្តិ ទិប្បន្តិ សោភន្តីតិ

“រាជានោ”តិ ច វុច្ចន្តិ។ **និគណ្ឋាទយោ**តិ ឯត្ថ **និគណ្ឋោ** នាម “អម្ហាកំ គណ្ឋនកិលេសោ សំសារេ បលិពុន្ធន កិច្ចោ រាគាទិកិលេសោ ខេត្តវត្ថុបុត្តទារាទិវិសយោ នត្ថិ, កិលេសគណ្ឋិរហិតា មយ”ន្តិ ឯវំ វាទិតាយ “និគណ្ឋា”តិ លទ្ធនាមា តិត្ថិយា។

ឧច្ចាវចានីតិ ឧច្ចានិ ច អវចានិ ច, មហន្តានិ ចេវ ខុទ្ទកានិ ច, អថ វា វិសិដ្ឋានិ ចេវ លាមកានិ ចាតិ អត្ថោ។ **ភទ្ទបីឋកេសូ**តិ វេត្តមយបីឋេសុ។ **សារោ**តិ សីលាទិគុណសារោ។ **រាជង្គណេនា**តិ រាជនិវេសនទ្វារេ វិវដេន ភូមិប្បទេសេន។ អង្គណន្តិ ហិ កត្ថចិ កិលេសា វុច្ចន្តិ “រាគោ អង្គណ”ន្តិអាទីសុ (វិភ. ៩២៤)។ រាគាទយោ ហិ អង្គន្តិ ឯតេហិ តំសមង្គីបុគ្គលា និហីនភាវំ គច្ឆន្តីតិ អង្គណានីតិ វុច្ចន្តិ។ កត្ថចិ មលំ វា បង្កោ វា “តស្សេវ រជស្ស វា អង្គណស្ស វា បហានាយ វាយមតី”តិអាទីសុ (ម. និ. ១.១៨៤)។ អញ្ជតិ សម្មក្ខេតីតិ ហិ អង្គណំ, មលាទិ។ កត្ថចិ តថារូបោ វិវដប្បទេសោ “ចេតិយង្គណំ ពោធិយង្គណ”ន្តិអាទីសុ។ អញ្ជតិ តត្ថ ឋិតំ អតិសុន្ទរតាយ អភិព្យញ្ជេតីតិ ហិ អង្គណំ, វិវដោ ភូមិប្បទេសោ។ ឥធាបិ សោយេវ អធិប្បេតោ។ **ទន្ត**ន្តិអាទីសុ កិលេសវិប្ផន្ទរហិតចិត្តតាយ **ទន្តំ**, និច្ចំ បច្ចុបដ្ឋិតសតារក្ខតាយ **គុត្តំ**, ចក្ខាទិឥន្ទ្រិយានំ សន្តតាយ **សន្តិន្ទ្រិយំ**, បាសាទិកេន ឥរិយាបថេន សមន្នាគតត្តា **សម្បន្នឥរិយាបថំ**។ ឥទានិ និគ្រោធសាមណេរំ សរូបតោ វិភាវេតុកាមោ អាហ “**កោ បនាយំ និគ្រោធោ នាម**”តិអាទិ។

តត្រាយំ អនុបុព្ពិកថាតិ ឯត្ថ ពិន្ទុសារស្ស កិរ ឯកសតបុត្តេសុ មោរិយវំសជាយ ធម្មទេវិយា អសោកតិស្ស នាមានំ ទ្វិន្នំ បុត្តានំ មជ្ឈេ ជេដ្ឋោ អសោកកុមារោ អវន្តិរដ្ឋំ ភុញ្ជតិ។ បិតរា បេសិតោ បាដលិបុត្តតោ បញ្ញាសយោជនមត្ថកេ វិដដូភភយាគតានំ សាកិយានមាវាសំ វេដិសំ នាម នគរំ បត្វា តត្ថ វេដិសំ នាម សេដ្ឋិធីតរំ អាទាយ ឧជ្ជេនីរាជធានិយំ រជ្ជំ ករោន្តោ មហិន្ទំ នាម កុមារំ សង្ឃមិត្តញ្ច កុមារិកំ លភិត្វា តេហិ សទ្ធិំ រជ្ជសុខមនុភវន្តោ បិតុនោ គិលានភាវំ សុត្វា ឧជ្ជេនី បហាយ សីឃំ បាដលិបុត្តំ ឧបគន្ត្វា បិតុ ឧបដ្ឋានំ កត្វា តស្ស អច្ចយេន រជ្ជំ អគ្គហេសិ។ តំ សុត្វា យុវរាជា សុមនាភិធានោ កុជ្ឈិត្វា “អជ្ជ មេ មរណំ វា ហោតុ រជ្ជំ វា”តិ អដ្ឋនវុតិភាតិកបរិវុតោ សំវដ្ដសាគរេ ជលតរង្គសង្ខាតោ វិយ អជ្ឈោត្ថរន្តោ ឧបគច្ឆតិ។ តតោ អសោកោ ឧជ្ជេនីរាជា សង្គាមំ បក្ខន្ទិត្វា សត្តុមទ្ទនំ ករោន្តោ សុមនំ នាម រាជកុមារំ គហេត្វា ឃាតេសិ។ តេន វុត្តំ “**ពិន្ទុសាររញ្ញោ កិរ ទុព្ពលកាលេយេវ អសោកកុមារោ អត្តនា លទ្ធំ ឧជ្ជេនីរជ្ជំ បហាយ អាគន្ត្វា សព្ពនគរំ អត្តនោ ហត្ថគតំ កត្វា សុមនំ នាម រាជកុមារំ អគ្គហេសី**”តិ។

បរិបុណ្ណគព្ភាតិ បរិបក្កគព្ភា។ **ឯកំ សាល**ន្តិ សព្ពបរិច្ឆន្នំ ឯកំ បាសាទំ។ “ទេវតាយ បន អានុភាវេន តស្មឹ បាសាទេ មហាជនេន អទិស្សមានា ហុត្វា វាសំ កប្បេសី”តិ វទន្តិ។ **និពទ្ធវត្ត**ន្តិ “ឯកស្ស ទិវសស្ស ឯត្តក”ន្តិ និយាមេត្វា ឋបិតវត្តំ។ **ហេតុសម្បទ**ន្តិ អរហត្តូបនិស្សយបុញ្ញសម្បទំ។ **ខុរគ្គេយេវា**តិ ខុរកម្មបរិយោសានេយេវ, តចបញ្ចកកម្មដ្ឋានំ គហេត្វា តំ បរិគ្គណ្ហន្តោ អន្តិមាយ កេសវដ្ដិយា វោរោបនាយ សមកាលមេវ ច អរហត្តំ បាបុណីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សរីរំ ជគ្គិត្វា**តិ ទន្តកដ្ឋខាទនមុខធោវនាទីហិ សរីរបរិកម្មំ កត្វា។

សីហបញ្ជរេ ចង្កមតីតិ សីហបញ្ជរសមីបេ អបរាបរំ ចង្កមតិ។ **តង្ខណញ្ញេវា**តិ តស្មឹ ខណេយេវ។ **អយំ ជនោ**តិ រាជង្គណេ ចរមានំ ជនំ ទិស្វា វទតិ។ **ភន្តមិគប្បដិភាគោ**តិ អនវដ្ឋិតត្តា កាយចាបល្លេន សមន្នាគតត្តា ភន្តមិគសទិសោ។ អតិវិយ សោភតីតិ សម្ពន្ធោ។ **អាលោកិតវិលោកិត**ន្តិ ឯត្ថ **អាលោកិតំ** នាម បុរតោបេក្ខនំ។ អភិមុខោ លោកនញ្ហិ “អាលោកិត”ន្តិ វុច្ចតិ។ **វិលោកិត**ន្តិ អនុទិសាបេក្ខនំ, យំ ទិសាភិមុខំ ឱលោកេតិ, តទនុគតទិសាបេក្ខនន្តិ អត្ថោ។ **សមិញ្ជនំ** បព្ពសង្កោចនំ។ **បសារណញ្ច** តេសំយេវ បសារណំ។ **លោកុត្តរធម្មោ**តិ សេសជនេសុ អវិជ្ជមានោ វិសិដ្ឋធម្មោ។ **បេមំ សណ្ឋហី**តិ បេមំ បតិដ្ឋាសិ, ឧប្បជ្ជីតិ អត្ថោ។ **វាណិជកោ អហោសី**តិ មធុវាណិជកោ អហោសិ។

អតីតេ កិរ តយោ ភាតរោ មធុវាណិជកា អហេសុំ។ តេសុ កនិដ្ឋោ មធុំ វិក្កិណាតិ, ឥតរេ អរញ្ញតោ អាហរន្តិ។ តទា ឯកោ បច្ចេកពុទ្ធោ បណ្ណករោគាតុរោ អហោសិ។ អបរោ បន បច្ចេកពុទ្ធោ តទត្ថំ មធុភិក្ខាយ ចរមានោ នគរំ បាវិសិ។ បវិដ្ឋញ្ច តំ ឯកា កុម្ភទាសី ឧទកហរណត្ថំ តិត្ថំ គច្ឆមានា អទ្ទស។ ទិស្វា ច បុច្ឆិត្វា អាគតការណញ្ច ញត្វា “ឯត្ថ, ភន្តេ, មធុវាណិជកា វសន្តិ, តត្ថ គច្ឆថា”តិ ហត្ថំ បសារេត្វា មធុអាបណំ ទស្សេសិ។ សោ ច តត្ថ អគមាសិ។ តំ ទិស្វា កនិដ្ឋោ មធុវាណិជោ សញ្ជាតបីតិសោមនស្សោ “កេនាគតាត្ថ, ភន្តេ”តិ បុច្ឆិត្វា តមត្ថំ វិទិត្វា បត្តំ គហេត្វា មធុនោ បូរេត្វា ទទមានោ បត្តបុណ្ណំ មធុំ ឧគ្គន្ត្វា មុខតោ វិស្សន្ទិត្វា ភូមិយំ បតមានំ ទិស្វា បសន្នមានសោ “ឥមិនាហំ, ភន្តេ, បុញ្ញកម្មេន ជម្ពុទីបេ ឯករជ្ជំ ករេយ្យំ, អាណា ច មេ អាកាសេ បឋវិយញ្ច យោជនប្បមាណេ ឋានេ ផរតូ”តិ បត្ថនមកាសិ។ បច្ចេកពុទ្ធោ ច “ឯវំ ហោតុ ឧបាសកា”តិ វត្វា គន្ធមាទនំ គន្ត្វា បច្ចេកពុទ្ធស្ស ភេសជ្ជមកាសិ។

កនិដ្ឋោ បន មធុវាណិជោ មធុំ ទត្វា គេហេ និសិន្នោ ឥតរេ អរញ្ញតោ អាគតេ ទិស្វា ឯវមាហ “តុម្ហាកំ ភាតរោ ចិត្តំ បសាទេថ, មមញ្ច តុម្ហាកញ្ច មធុំ គហេត្វា ឯកំ បច្ចេកពុទ្ធស្ស នាម បច្ចេកពុទ្ធស្ស បត្តំ បូរេត្វា អទាសិ”ន្តិ។ តេសុ ជេដ្ឋោ កុជ្ឈិត្វា ឯវមាហ “ចណ្ឌាលាបិ កាសាវនិវាសិនោ ហោន្តិ, ននុ តវ ហត្ថតោ មធុំ បដិគ្គហេត្វា គតោ ចណ្ឌាលោ ភវិស្សតី”តិ។ មជ្ឈិមោ បន កុជ្ឈិត្វា “តវ បច្ចេកពុទ្ធំ គហេត្វា បរសមុទ្ទេ និក្ខិបាហី”តិ អាហ។ បច្ឆា បន តេបិ ទ្វេ ភាតរោ កនិដ្ឋេន វុច្ចមានំ ទានានិសំសបដិសំយុត្តកថំ សុត្វា អនុមោទឹសុយេវ។ សាបិ ច កុម្ភទាសី “តស្ស មធុទាយកស្ស អគ្គមហេសី ភវេយ្យ”ន្តិ បត្ថនមកាសិ។ តេសុ កនិដ្ឋោ អសោកោ ធម្មរាជា អហោសិ, សា ច កុម្ភទាសី អតិវិយ រូបសោភគ្គប្បត្តា អសន្ធិមិត្តា នាម តស្ស អគ្គមហេសី អហោសិ។ បរសមុទ្ទវាទី បន មជ្ឈិមោ តម្ពបណ្ណិទីបេ ទេវានំបិយតិស្សោ នាម មហានុភាវោ រាជា អហោសិ។ ជេដ្ឋោ បន ចណ្ឌាលវាទិតាយ ចណ្ឌាលគាមេ ជាតោ និគ្រោធោ នាម សាមណេរោ អហោសិ។ តេន វុត្តំ **“បុព្ពេ ហិ កិរ បុញ្ញករណកាលេ ឯស រញ្ញោ ជេដ្ឋភាតា វាណិជកោ អហោសី”**តិ។

បុព្ពេ វ សន្និវាសេនាតិ ឯត្ថ (ជា. អដ្ឋ. ២.២.១៧៤) គាថាពន្ធវសេន **វា**-សទ្ទស្ស រស្សត្តំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ, បុព្ពេ សន្និវាសេន វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ **បុព្ពេ**តិ អតីតជាតិយំ។ **សន្និវាសេនា**តិ សហវាសេន។ សហសទ្ទត្ថោ ហិ អយំ សំសទ្ទោ។ **បច្ចុប្បន្នហិតេន វា**តិ បច្ចុប្បន្នេ វត្តមានភវេ ហិតចរណេន វា។ ឯវំ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ សិនេហសង្ខាតំ បេមំ ជាយតេ ឧប្បជ្ជតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – បេមំ នាមេតំ ទ្វីហិបិ ការណេហិ ជាយតិ, បុរិមភវេ មាតា វា បិតា វា ធីតា វា បុត្តោ វា ភាតា វា ភគិនី វា បតិ វា ភរិយា វា សហាយោ វា មិត្តោ វា ហុត្វា យោ យេន សទ្ធិំ ឯកដ្ឋានេ និវុត្ថបុព្ពោ, តស្ស ឥមិនា បុព្ពេ វា សន្និវាសេន ភវន្តរេបិ អនុពន្ធន្តោ សោ សិនេហោ ន វិជហតិ, ឥមស្មិំ អត្តភាវេ កតេន បច្ចុប្បន្នេន ហិតេន វាតិ ឯវំ ឥមេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ តំ បេមំ នាម ជាយតីតិ។ កីវិយាតិ អាហ **“ឧប្បលំ វ យថោទកេ”**តិ។ ឯត្ថាបិ **វា**-សទ្ទស្ស វុត្តនយេនេវ រស្សត្តំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អវុត្តសម្បិណ្ឌនត្ថោ ចេត្ថ វាសទ្ទោ។ តេន បទុមាទយោ សង្គណ្ហាតិ។ **យថា**-សទ្ទោ ឧបមាយំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា ឧប្បលញ្ច សេសញ្ច បទុមាទិ ឧទកេ ជាយមានំ ទ្វេ ការណានិ និស្សាយ ជាយតិ ឧទកញ្ចេវ កលលញ្ច, តថា ឯតេហិ ទ្វីហិ ការណេហិ បេមំ ជាយតីតិ។

រញ្ញោ ហត្ថេតិ សន្តិកំ ឧបគតស្ស រញ្ញោ ហត្ថេ។ **រញ្ញោ អនុរូប**ន្តិ ឯកូនសតភាតុកានំ ឃាតិតត្តា ចណ្ឌបកតិតាយ រជ្ជេ ឋិតត្តា ច “បមាទវិហារី អយ”ន្តិ មញ្ញមានោ តទនុរូបំ ធម្មបទេ អប្បមាទវគ្គំ ទេសេតុំ អារភិ។ តត្ថ (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.២៣) **អប្បមាទោ**តិ សតិយា អវិប្បវាសោ, និច្ចំ ឧបដ្ឋិតាយ សតិយា ឯតំ អធិវចនំ។ **អមតបទ**ន្តិ អមតំ វុច្ចតិ និព្ពានំ។ តញ្ហិ អជាតត្តា ន ជីយតិ ន មីយតិ, តស្មា “អមត”ន្តិ វុច្ចតិ។ អមតស្ស បទំ អមតបទំ, អមតស្ស អធិគមុបាយោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បមាទោ**តិ បមជ្ជនភាវោ, មុដ្ឋស្សច្ចសង្ខាតស្ស សតិយា វោស្សគ្គស្សេតំ នាមំ។ **មច្ចុនោ**តិ មរណស្ស។ **បទ**ន្តិ ឧបាយោ មគ្គោ។ បមត្តោ ហិ ជាតិំ នាតិវត្តតិ, ជាតោ បន ជីយតិ ចេវ មីយតិ ចាតិ បមាទោ មច្ចុនោ បទំ នាម ហោតិ, មរណំ ឧបនេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

អញ្ញាតំ តាត, បរិយោសាបេហីតិ ឥមិនា “សទា អប្បមាទេន ហុត្វា វត្តិតព្ពន្តិ ឯត្តកេនេវ មយា ញាតំ, តុម្ហេ ធម្មទេសនំ និដ្ឋបេថា”តិ តស្មិំ ធម្មេ អត្តនោ បដិបជ្ជិតុកាមតំ ទីបេន្តោ ធម្មទេសនាយ បរិយោសានំ បាបេត្វា កថនេ ឧស្សាហំ ជនេតិ។ កេចិ បន “អភាសីតិ ឯត្ថ ‘ភាសិស្សាមិ វិតក្កេមី’តិ អត្ថំ គហេត្វា ‘សព្ពំ អប្បមាទវគ្គំ ភាសិស្សាមី’តិ សល្លក្ខិតត្តា អភាសីតិ វុត្តំ, រញ្ញា បន អជ្ឈាគាថំ សុត្វាវ ‘អញ្ញាតំ តាត, បរិយោសាបេហី’តិ វុត្តត្តា ‘ឧបរិ ន កថេសី’”តិ វទន្តិ។ “តំ បន យុត្តំ ន ហោតី”តិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ **ធុវភត្តានី**តិ និច្ចភត្តានិ។ វដ្ដវដ្ដំ ឧបនិជ្ឈាយតីតិ ឧបជ្ឈាយោតិ អាហ **“វជ្ជាវជ្ជំ ទិស្វា ចោទេតា សារេតា ចា”**តិ។ តត្ថ **វជ្ជាវជ្ជ**ន្តិ ខុទ្ទកំ មហន្តញ្ច វជ្ជំ។ **ចោទេតា**តិ “ឥទំ តយា ទុក្កដំ, ឥទំ ទុព្ភាសិត”ន្តិអាទីនិ វត្វា ចោទេតា។ **សារេតា**តិ អត្តនោ វជ្ជំ អស្សរន្តស្ស សតី ឧប្បាទេតា, សម្មាបដិបត្តិយំ វា សារេតា, បវត្តេតាតិ អត្ថោ។

“ឯវំ តយា ពុទ្ធវចនំ សជ្ឈាយិតព្ពំ, ឯវំ អភិក្កមិតព្ពំ, ឯវំ បដិក្កមិតព្ព”ន្តិអាទិនា អាចារស្ស សិក្ខាបនតោ អាចរិយោ នាមាតិ អាហ **“ឥមស្មិំ សាសនេ សិក្ខិតព្ពកធម្មេសុ បតិដ្ឋាបេតា”**តិ។ តត្ថ **សិក្ខិតព្ពកធម្មោ** នាម សកលំ ពុទ្ធវចនំ សីលាទយោ ច ធម្មា។ **“បព្ពជ្ជា ច ឧបសម្បទា ចា”**តិ ឥទំ លព្ភមានវសេន វុត្តំ ។ **អាចរិយុបជ្ឈាយាន**ន្តិ ឥមិនា បព្ពជ្ជា ឧបសម្បទា ច យោជេតព្ពា, **មម ចា**តិ ឥមិនា បន បព្ពជ្ជាវ។ តទា សាមណេរភូមិយំ ឋិតត្តា និគ្រោធស្ស ភាវិនី វា ឧបសម្បទំ សន្ធាយ ឧភយម្បិ យោជេតព្ពំ។ សរណគមនវសេន បព្ពជ្ជាសិទ្ធិតោ ភិក្ខុសង្ឃស្សាបិ បព្ពជ្ជាយ និស្សយភាវោ វេទិតព្ពោ។ ភណ្ឌុកម្មវសេនបិ និស្សយភាវោ លព្ភតេវាតិ គហេតព្ពំ។ **ទិវសេ ទិវសេ វឌ្ឍាបេន្តោ**តិ វុត្តនយេនេវ ទិវសេ ទិវសេ តតោ តតោ ទិគុណំ កត្វា វឌ្ឍាបេន្តោ។ **បោថុជ្ជនិកេនា**តិ បុថុជ្ជនភាវានុរូបេន។ និគ្រោធត្ថេរស្ស អានុភាវកិត្តនាធិការត្តា បុព្ពេ វុត្តម្បិ បច្ឆា វត្តព្ពម្បិ សម្បិណ្ឌេត្វា អាហ **“បុន រាជា អសោការាមំ នាម មហាវិហារំ ការេត្វា”**តិអាទិ ។ **ចេតិយបដិមណ្ឌិតានី**តិ ឯត្ថ

ចយិតព្ពំ បូជេតព្ពន្តិ **ចេតិយំ,** តដ្ឋកាទីហិ ចិតត្តា វា ចេតិយំ, ចេតិយេហិ បដិមណ្ឌិតានិ វិភូសិតានីតិ ចេតិយបដិមណ្ឌិតានិ។ **ធម្មេនា**តិ ធម្មតោ អនបេតេន។

វុត្តមេវត្ថំ វិត្ថារតោ វិភាវេន្តោ អាហ “**ឯកទិវសំ កិរា**”តិអាទិ។ **អសោការាមេ មហាទានំ ទត្វា**តិ ឯត្ថ កតេ អារាមេ បច្ឆា ការាបកស្ស រញ្ញោ នាមវសេន និរុឡ្ហំ នាមបណ្ណត្តិំ សន្ធាយ វុត្តំ “**អសោការាមេ**”តិ។ កេចិ បន “តស្មិំ ទិវសេ រាជា អត្តនោ យថេយេវ សព្ពំ ភិក្ខុសង្ឃំ និសីទាបេត្វា ភោជេត្វា តមំ បញ្ហំ បុច្ឆី”តិ វទន្តិ។ **មហាទានំ ទត្វា**តិ ភោជេត្វា សព្ពបរិក្ខារទានវសេន មហាទានំ ទត្វា។ វុត្តញ្ហេតំ **ទីបវំសេ** –

“និវេសនំ បវេសេត្វា, និសីទាបេត្វាន អាសនេ;
យាគុំ នានាវិធំ ខជ្ជំ, ភោជនញ្ច មហារហំ;
អទាសិ បយតបាណិ, យាវទត្ថំ យទិច្ឆកំ។

“ភុត្តាវិភិក្ខុសង្ឃស្ស, ឱនីតបត្តបាណិនោ;
ឯកមេកស្ស ភិក្ខុនោ, អទាសិ យុគសាដកំ។

“បាទអព្ភញ្ជនំ តេលំ, ឆត្តញ្ចាបិ ឧបាហនំ;
សព្ពំ សមណបរិក្ខារំ, អទាសិ ផាណិតំ មធុំ។

“អភិវាទេត្វា និសីទិ, អសោកធម្មោ មហីបតិ;
និសជ្ជ រាជា បវារេសិ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស បច្ចយំ។

“យាវតា ភិក្ខូ ឥច្ឆន្តិ, តាវ ទេមិ យទិច្ឆកំ;
សន្តប្បេត្វា បរិក្ខារេន, បវារេត្វាន បច្ចយេ;
តតោ អបុច្ឆិ គម្ភីរំ, ធម្មក្ខន្ធំ សុទេសិត”ន្តិ។

អង្គតោ, មហារាជ, នវ អង្គានីតិអាទិ មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរេន វុត្តន្តិ វទន្តិ។ **នវកម្មាធិដ្ឋាយកំ អទាសី**តិ ចតុរាសីតិវិហារសហស្សេសុ កត្តព្ពស្ស នវកម្មស្ស អធិដ្ឋាយកំ វិធាយកំ កត្វា អទាសិ។ **ឯកទិវសមេវ សព្ពនគរេហិ បណ្ណានិ អាគមឹសូ**តិ សព្ពវិហារេសុ កិរ រាហុនា ចន្ទស្ស គហណទិវសេ នវកម្មំ អារភិត្វា បុន រាហុនា ចន្ទស្ស គហណទិវសេយេវ និដ្ឋាបេសុំ, តស្មា ឯកទិវសមេវ បណ្ណានិ អាគមឹសូតិ វទន្តិ។ **អដ្ឋ សីលង្គានី**តិ អដ្ឋ ឧបោសថង្គសីលានិ។ “**សព្ពាលង្ការវិភូសិតាយា**”តិ ឥទំ អសមាទិន្នុបោសថង្គានំ វសេន វុត្តំ។ **អមរវតិយា រាជធានិយា**តិ តាវតឹសទេវនគរេ។ **អលង្កតបដិយត្ត**ន្តិ អលង្កតករណវសេន សព្ពសជ្ជិតំ។

អធិកំ ការំ **អធិការំ,** អធិកំ កិរិយន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **លោកវិវរណំ នាម បាដិហារិយំ អកំសូ**តិ ឯត្ថ អនេកសហស្សសង្ខស្ស ឱកាសលោកស្ស តន្និវាសិសត្តលោកស្ស ច វិវដភាវករណបាដិហារិយំ លោកវិវរណំ នាម។ តំ បន ករោន្តោ ឥទ្ធិមា អន្ធការំ វា អាលោកំ ករោតិ, បដិច្ឆន្នំ វា វិវដំ, អនាបាថំ វា អាបាថំ ករោតិ។ កថំ? អយញ្ហិ យថា បដិច្ឆន្នោបិ ទូរេ ឋិតោបិ អត្តា វា បរោ វា ទិស្សតិ, ឯវំ អត្តានំ វា បរំ វា បាកដំ កាតុកាមោ បាទកជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ “ឥទំ អន្ធការដ្ឋានំ អាលោកជាតំ ហោតូ”តិ វា “ឥទំ បដិច្ឆន្នំ វិវដំ ហោតូ”តិ វា “ឥទំ អនាបាថំ អាបាថំ ហោតូ”តិ វា អាវជ្ជេត្វា បុន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ អធិដ្ឋាតិ។ សហ អធិដ្ឋានេន យថាធិដ្ឋិតមេវ ហោតិ។ អបរេ ទូរេ ឋិតាបិ បស្សន្តិ, សយម្បិ បស្សិតុកាមោ បស្សតិ ភគវា វិយ ទេវោរោហណេ។ ភគវា ហិ ទេវលោកេ អភិធម្មទេសនំ និដ្ឋបេត្វា សង្កស្សនគរំ ឱតរន្តោ សិនេរុមុទ្ធនិ ឋត្វា បុរត្ថិមំ លោកធាតុំ ឱលោកេសិ, អនេកានិ ចក្កវាឡសហស្សានិ វិវដានិ វិយ ហុត្វា ឯកង្គណំ វិយ ហុត្វា បកាសិំសុ។ យថា ច បុរត្ថិមេន, ឯវំ បច្ឆិមេនបិ ឧត្តរេនបិ ទក្ខិណេនបិ សព្ពំ វិវដមទ្ទស។ ហេដ្ឋាបិ យាវ អវីចិ ឧបរិ ច យាវ អកនិដ្ឋភវនំ, តាវ អទ្ទស។ មនុស្សាបិ ទេវេ បស្សន្តិ, ទេវាបិ មនុស្សេ។ តត្ថ នេវ មនុស្សា ឧទ្ធំ ឧល្លោកេន្តិ, ន ទេវា អធោ ឱលោកេន្តិ, សព្ពេ សម្មុខសម្មុខាវ អញ្ញមញ្ញំ បស្សន្តិ, តំ ទិវសំ លោកវិវរណំ នាម អហោសិ។

អបិច តម្ពបណ្ណិទីបេ តឡង្គរវាសី ធម្មទិន្នត្ថេរោបិ ឥមំ បាដិហារិយំ អកាសិ។ សោ កិរ ឯកទិវសំ តិស្សមហាវិហារេ ចេតិយង្គណម្ហិ និសីទិត្វា “តីហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ភិក្ខុ អបណ្ណកបដិបទំ បដិបន្នោ ហោតី”តិ **អបណ្ណកសុត្តំ** (អ. និ. ៣.១៦) កថេន្តោ ហេដ្ឋាមុខំ ពីជនី អកាសិ, យាវ អវីចិតោ ឯកង្គណំ អហោសិ, តតោ ឧបរិមុខំ អកាសិ, យាវ ព្រហ្មលោកា ឯកង្គណំ អហោសិ។ ថេរោ និរយភយេន តជ្ជេត្វា សគ្គសុខេន ច បលោភេត្វា ធម្មំ ទេសេសិ។ កេចិ សោតាបន្នា អហេសុំ, កេចិ សកទាគាមី អនាគាមី

អរហន្តោតិ ឯវំ តស្មឹ ទិវសេបិ លោកវិវរណំ នាម អហោសិ។ តមេ បន ភិក្ខូ យថា អសោកោ ធម្មរាជា អសោការាមេ ឋិតោ ចតុទ្ទិសា អនុវិលោកេន្តោ សមន្តតោ សមុទ្ទបរិយន្តំ ជម្ពុទីបំ បស្សតិ, ចតុរាសីតិ ច វិហារសហស្សានិ ឧឡារាយ វិហារមហបូជាយ វិរោចមានានិ, ឯវំ អធិដ្ឋហិត្វា លោកវិវរណំ នាម បាដិហារិយំ អកំសុ។

វិហារមហបូជាយាតិ វិហារមហសង្ខាតាយ បូជាយ។ **វិភូតិ**ន្តិ សម្បត្តិំ។ **ឯវរូបំ បីតិបាមោជ្ជ**ន្តិ ឦទិសំ បរិច្ចាគមូលកំ បីតិបាមោជ្ជំ។ **មោគ្គលិបុត្តតិស្សត្ថេរស្ស ភារមកាសី**តិ ថេរស្ស មហានុភាវត្តា “ឧត្តរិបិ ចេ កថេតព្ពំ អត្ថិ, តម្បិ សោយេវ កថេស្សតី”តិ មញ្ញមានោ ភិក្ខុសង្ឃោ រញ្ញោ បុច្ឆិតបញ្ហស្ស វិសជ្ជនំ ថេរស្ស ភារមកាសិ។ **សាសនស្ស ទាយាទោ ហោមិ, ន ហោមី**តិ សាសនស្ស ញាតកោ អព្ភន្តរោ ហោមិ, ន ហោមីតិ អត្ថោ។ យេសំ សាសនេ បព្ពជិតា បុត្តធីតរោ ន សន្តិ, ន តេ សាសនេ កត្តព្ពកិច្ចំ អត្តនោ ភារំ កត្វា វហន្តីតិ ឥមមត្ថំ សន្ធាយ ថេរោ ឯវមាហ “**ន ខោ, មហារាជ, ឯត្តាវតា សាសនស្ស ទាយាទោ ហោតី**”តិ។ **កថញ្ចរហិ, ភន្តេ, សាសនស្ស ទាយាទោ ហោតី**តិ ឯត្ថ **ចរហី**តិ និបាតោ អក្ខន្តិំ ទីបេតិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យទិ ឯវរូបំ បរិច្ចាគំ កត្វាបិ សាសនស្ស ទាយាទោ ន ហោតិ, អញ្ញំ កិំ នាម កត្វា ហោតីតិ។

តិស្សកុមារស្ស បព្ពជិតកាលតោ បភុតីតិ យទា ច តិស្សកុមារោ បព្ពជិតោ, យេន ច ការណេន បព្ពជិតោ, តំ សព្ពំ វិត្ថារតោ ឧត្តរិ អាវិ ភវិស្សតិ។ **សក្ខសី**តិ សក្ខិស្សសិ។ **បាមោជ្ជជាតោ**តិ សញ្ជាតបាមោជ្ជោ។ **បុត្តានំ មនំ លភិត្វា**តិ ឯត្ថ បុត្តីបិ សាមញ្ញតោ បុត្តសទ្ទេន វុត្តាតិ វេទិតព្ពា, បុត្តោ ច ធីតា ច បុត្តាតិ ឯវំ ឯកសេសនយេន វា ឯវំ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ធីតុសទ្ទេន សហ បយុជ្ជមានោ ហិ បុត្តសទ្ទោ ឯកោវ អវសិស្សតិ, ធីតុសទ្ទោ និវត្តតីតិ សទ្ទសត្ថវិទូ វទន្តិ។ **សិក្ខាយ បតិដ្ឋាបេសុ**ន្តិ តស្មឹយេវ សីមមណ្ឌលេ សិក្ខាសម្មុតិំ ទត្វា បាណាតិបាតាវេរមណិអាទីសុ វិកាលភោជនាវេរមណិបរិយោសានាសុ ឆសុ សិក្ខាសុ សមាទបនវសេន សិក្ខាយ បតិដ្ឋាបេសុំ។ សង្ឃិវស្សាយបិ ហិ សាមណេរិយា “បាណាតិបាតាវេរមណិំ ទ្វេ វស្សានិ អវីតិក្កម្ម សមាទានំ សមាទិយាមី”តិអាទិនា (បាចិ. ១០៧៨-១០៧៩) ឆ សិក្ខាយោ សមាទិយិត្វា សិក្ខិតព្ពាយេវ។ ន ហិ ឯតាសុ ឆសុ សិក្ខាបទេសុ ទ្វេ វស្សានិ អសិក្ខិតសិក្ខំ សាមណេរិំ ឧបសម្បាទេតុំ វដ្ដតិ។ ឆ វស្សានិ អភិសេកស្ស អស្សាតិ **ឆព្ពស្សាភិសេកោ,** អភិសេកតោ បដ្ឋាយ អតិក្កន្តឆវស្សោតិ វុត្តំ ហោតិ។

សព្ពំ ថេរវាទន្តិ ទ្វេ សង្គីតិយោ អារូឡ្ហា បាឡិយេវេត្ថ “ថេរវាទោ”តិ វេទិតព្ពា។ សា ហិ មហាកស្សបបភុតីនំ មហាថេរានំ វាទត្តា “ថេរវាទោ”តិ វុច្ចតិ។ **កោន្តបុត្តតិស្សត្ថេរោ**តិ ឯត្ថ កោន្តសកុណិយោ នាម កិន្នរជាតិយោ។ “តាសុ ឯកិស្សា កុច្ឆិយំ សយិតោ មនុស្សជាតិកោ រញ្ញោ បោសិតោ កោន្តបុត្តតិស្សត្ថេរោ នាមា”តិ គីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ **មហាវំសេ**បិ ចេតំ វុត្តំ –

> “បុរេ បាដលិបុត្តម្ហា, វនេ វនចរោ ចរំ;
> កោន្តកិន្នរិយា សទ្ធិំ, សំវាសំ កិរ កប្បយិ។
>
> “តេន សំវាសមន្វាយ, សា បុត្តេ ជនយី ទុវេ;
> តិស្សោ ជេដ្ឋោ កនិដ្ឋោ តុ, សុមិត្តោ នាម នាមតោ។
>
> “មហាវរុណត្ថេរស្ស , កាលេ បព្ពជិ សន្តិកេ;
> អរហត្តំ បាបុណីសុ, ឆឡភិញ្ញាគុណំ ឧភោ”តិ។

កេចិ បន ឯវំ វទន្តិ “កោន្តា នាម កដ្ឋវាហនរញ្ញោ វំសេ ជាតា ឯកា រាជធីតា។ តំ គរុឡយន្តេន អរញ្ញគតំ ឯកោ វនចរកោ អានេត្វា តាយ សទ្ធិំ សំវាសំ កប្បេសិ។ សា តស្ស ឧភោ បុត្តេ វិជាយិ។ តត្រាយំ ជេដ្ឋកោ មាតុនាមេន កោន្តបុត្តោ នាម ជាតោ”តិ។ កដ្ឋវាហនរញ្ញោ កិរ នគរេ សព្ពេបិ វិភវសម្បន្នា នទីបព្ពតកីឡាទីសុ គរុឡសកុណសទិសំ យន្តំ ការេត្វា កដ្ឋវាហនរាជា វិយ គរុឡវាហនេន វិចរន្តិ។

ព្យាធិបដិកម្មត្ថំ ភិក្ខាចារវត្តេន អាហិណ្ឌន្តោ បសតមត្តំ សប្បិំ អលភិត្វាតិ តទា កិរ ជេដ្ឋស្ស កោន្តបុត្តតិស្សត្ថេរស្ស កុច្ឆិវាតោ សមុដ្ឋាសិ។ តំ ពាឡ្ហាយ ទុក្ខវេទនាយ បីឡិតំ កនិដ្ឋោ សុមិត្តោ នាម ថេរោ ទិស្វា “កិំ មេត្ថ, ភន្តេ, លទ្ធុំ វដ្ដតី”តិ បុច្ឆិ។ តិស្សត្ថេរោ, “អាវុសោ, បសតមត្តំ សប្បិំ លទ្ធុំ វដ្ដតី”តិ វត្វា រញ្ញោ និវេទនំ តស្ស គិលានបច្ចយំ បច្ឆាភត្តំ សប្បិអត្ថាយ ចរណញ្ច បដិក្ខិបិត្វា “ភិក្ខាចារវេលាយមេវ បិណ្ឌាយ ចរន្តេន តយា យទិ សក្កា លទ្ធុំ, ឯវំ វិចរិត្វា យំ លទ្ធំ, តំ អាហរា”តិ អាហ។ កនិដ្ឋោបិ វុត្តនយេនេវ ភិក្ខាចារវត្តេន ចរន្តោ បសតមត្តម្បិ សប្បិំ នាលត្ថ។ សោ បន កុច្ឆិវាតោ ពលវតរោ សប្បិយដសតេនបិ វូបសមេតុំ អសក្កុណេយ្យោ អហោសិ។ ថេរោ តេនេវ ព្យាធិពលេន កាលមកាសិ។ កេចិ បន “វិច្ឆិកនាមកេន កីដវិសេន ឧដ្ឋោ ថេរោ តស្ស

វិសេសេន អធិមត្តាយ ទុក្ខវេទនាយ សមន្នាគតោ តំ វូបសមេតុំ វុត្តនយេនេវ បសតមត្តំ សប្បិំ អលភិត្វា បរិនិព្ពុតោ”តិ វទន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាវំសេ** –

“បាទេ កីដវិសេនាសិ, ឌដ្ឋោ ជេដ្ឋោ សវេទនោ;
អាហ បុដ្ឋោ កនិដ្ឋេន, ភេសជ្ជំ បសតំ ឃតំ។

“រញ្ញោ និវេទនំ ថេរោ, គិលានបច្ចយេបិ ច;
សប្បិអត្ថញ្ច ចរណំ, បច្ឆាភត្តំ បដិក្ខិបិ។

“បិណ្ឌាយ ចេ ចរំ សប្បិំ, លភសេ ត្វំ តមាហរ;
ឥច្ចាហ តិស្សត្ថេរោ សោ, សុមិត្តំ ថេរមុត្តមំ។

“បិណ្ឌាយ ចរតា តេន, ន លទ្ធំ បសតំ ឃតំ;
សប្បិកុម្ភសតេនាបិ, ព្យាធិ ជាតោ អសាធិយោ។

“តេនេវ ព្យាធិនា ថេរោ, បត្តោ អាយុក្ខយន្តិកំ;
ឱវទិត្វប្បមាទេន, និព្ពាតុំ មានសំ អកា។

“អាកាសម្ហិ និសីទិត្វា, តេជោធាតុវសេន សោ;
យថារុចិ អធិដ្ឋាយ, សរីរំ បរិនិព្ពុតោ។

“ជាលា សរីរា និក្ខម្ម, និមំសឆារិកំ ឌហិ;
ថេរស្ស សកលំ កាយំ, អដ្ឋិកានិ តុ នោ ឌហី”តិ។

អប្បមាទេន ឱវទិត្វាតិ “អម្ហាទិសានម្បិ ឯវំ បច្ចយា ទុល្លភា, តុម្ហេ លភមានេសុ បច្ចយេសុ អប្បមជ្ជិត្វា សមណធម្មំ ករោថា”តិ ឯវំ អប្បមាទេន ឱវទិត្វា។ **បល្លង្កេនា**តិ សមន្តតោ ឩរុពទ្ធាសនេន។ ឥត្ថម្ភូតលក្ខណេ ចេតំ ករណវចនំ។ **តេជោធាតុំ សមាបជ្ជិត្វា**តិ តេជោធាតុកសិណារម្មណំ ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា។ **ថេរស្ស សក្ការំ កត្វា**តិ ថេរស្ស ធាតុសក្ការំ កត្វា។ **ចតូសុ ទ្វារេសុ បោក្ខរណិយោ ការាបេត្វា ភេសជ្ជស្ស បូរាបេត្វា**តិ ឯកស្មិំ ទ្វារេ ចតស្សោ បោក្ខរណិយោ ការាបេត្វា តត្ថ ឯកំ បោក្ខរណិំ សប្បិស្ស បូរាបេត្វា ឯកំ មធុនោ, ឯកំ ផាណិតស្ស, ឯកំ សក្ករាយ បូរាបេសិ។ សេសទ្វារេសុបិ ឯវមេវ ការាបេសីតិ វទន្តិ។

សភាយំ សតសហស្សន្តិ នគរមជ្ឈេ វិនិច្ឆយសាលាយំ សតសហស្សំ។ ឥមិនា សកលនគរតោ សមុដ្ឋិតំ អាយំ និទស្សេតិ។ **បញ្ចសតសហស្សានិ រញ្ញោ ឧប្បជ្ជន្តី**តិ ច រដ្ឋតោ ឧប្បជ្ជនកំ អាយំ ឋបេត្វា វុត្តំ។ **តតោ**តិ យថាវុត្តបញ្ចសតសហស្សតោ។ **និគ្រោធត្ថេរស្ស ទេវសិកំ សតសហស្សំ វិសជ្ជេសី**តិ កថំ បន ថេរស្ស សតសហស្សំ វិសជ្ជេសិ? រាជា កិរ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុំ សាដកេ បរិវត្តេន្តោ “ថេរស្ស ចីវរំ នីត”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “អាម នីត”ន្តិ សុត្វាវ បរិវត្តេតិ។ ថេរោបិ ទិវសស្ស តិក្ខត្តុំ តិចីវរំ បរិវត្តេតិ។ តស្ស ហិ តិចីវរំ ហត្ថិក្ខន្ធេ ឋបេត្វា បញ្ចហិ ច គន្ធសមុគ្គសតេហិ បញ្ចហិ ច មាលាសមុគ្គសតេហិ សទ្ធិំ បាតោវ អាហរិយិត្ថ, តថា ទិវា ចេវ សាយញ្ច។ ថេរោបិ ន ភណ្ឌិកំ ពន្ធិត្វា ឋបេសិ, សម្បត្តសព្រហ្មចារីនំ អទាសិ។ តទា កិរ ជម្ពុទីបេ ភិក្ខុសង្ឃស្ស យេភុយ្យេន និគ្រោធត្ថេរស្សេវ សន្តកំ ចីវរំ អហោសិ។ ឯវំ ថេរស្ស ទិវសេ ទិវសេ សតសហស្សំ វិសជ្ជេសិ។ **ឧឡារោ លាភសក្ការោ**តិ ឯត្ថ លព្ភតិ បាបុណីយតីតិ លាភោ, ចតុន្នំ បច្ចយានមេតំ អធិវចនំ។ សក្កច្ចំ កាតព្ពោ ទាតព្ពោតិ សក្ការោ, ចត្តារោ បច្ចយាយេវ។ បច្ចយា ឯវ ហិ បណីតបណីតា សុន្ទរសុន្ទរា អភិសង្ខរិត្វា កតា “សក្ការោ”តិ វុច្ចន្តិ។ អថ វា បរេហិ កាតព្ពគារវកិរិយា បុប្ផាទីហិ បូជា វា សក្ការោ។

ទិដ្ឋិគតានីតិ ឯត្ថ ទិដ្ឋិយេវ ទិដ្ឋិគតំ “គូថគតំ មុត្តគតំ (ម. និ. ២.១១៩), សង្ខារគត”ន្តិអាទីសុ (មហានិ. ៤១) វិយ។ គន្តព្ពាភាវតោ វា ទិដ្ឋិយា គតមត្តំ ទិដ្ឋិគតំ, ទិដ្ឋិយា គហណមត្តន្តិ អត្ថោ។ ទិដ្ឋិប្បការោ វា ទិដ្ឋិគតំ, ទិដ្ឋិភេទោតិ វុត្តំ ហោតិ។ លោកិយា ហិ វិធយុត្តគតប្បការសទ្ទេ សមានត្ថេ ឥច្ឆន្តិ។ **ន ខោ បនេតំ សក្កា ឥមេសំ មជ្ឈេ វសន្តេន វូបសមេតុ**ន្តិ តេសញ្ហិ មជ្ឈេ វសន្តោ តេសុយេវ អន្តោគធត្តា អាទេយ្យវចនោ ន ហោតិ, តស្មា ឯវំ ចិន្តេសិ។ តទា តស្មិំ ឋានេ វសន្តស្ស សុខវិហារាភាវតោ តំ បហាយ ឥច្ឆិតព្ពសុខវិហារមត្តំ គហេត្វា វុត្តំ **“អត្តនា ផាសុកវិហារេន វិហរិតុកាមោ”**តិ។ **អហោគង្គបព្ពត**ន្តិ ឯវំនាមកំ បព្ពតំ។ **ធម្មេន វិនយេន សត្ថុសាសនេនា**តិ ឯត្ថ **ធម្មោ**តិ ភូតំ វត្ថុ។ **វិនយោ**តិ ចោទនា សារណា ច។ **សត្ថុសាសន**ន្តិ ញត្តិសម្បទា

អនុសាវនសម្បទា ច, តស្មា ភូតេន វត្ថុនា ចោទេត្វា សារេត្វា ញត្តិសម្បទាយ អនុសាវនសម្បទាយ ច ឧក្ខេបនីយាទិកម្មវសេន និគ្គយ្ហមានាបីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អព្ពុទំ** ថេនេនដ្ឋេន, **មលំ** កិលិដ្ឋភាវករណដ្ឋេន, **កណ្ដកំ** វិជ្ឈនដ្ឋេន។ **អគ្គី បរិចរន្តី**តិ អគ្គិហុត្តកា វិយ អគ្គី បូជេន្តិ ។ **បញ្ចាតបេ តប្បន្តី**តិ ចតូសុ ឋានេសុ អគ្គី កត្វា មជ្ឈេ ឋត្វា សូរិយាតបេន តប្បន្តិ។ **អាទិច្ចំ អនុបរិវត្តន្តី**តិ ឧទយកាលតោ បភុតិ សូរិយំ ឱលោកយមានា យាវត្ថង្គមនា សូរិយាភិមុខាវ បរិវត្តន្តិ។ **អោភិន្ទិស្សាមាតិ បគ្គណ្ហឹសូ**តិ វិនាសេស្សាមាតិ ឧស្សាហមកំសុ។ **អវិសហន្តោ**តិ អសក្កោន្តោ។

សត្តទិវសេន រជ្ជំ សម្បដិច្ឆាតិ សត្តទិវសេ រជ្ជសុខំ តាវ អនុភវ។ **តមត្ថំ សញ្ញាបេសី**តិ កុក្កុច្ចាយិតមត្ថំ ពោធេសិ។ កថំ សញ្ញាបេសីតិ អាហ **“សោ កិរា”**តិអាទិ។ **ចិត្តរូប**ន្តិ ចិត្តានុរូបំ, យថាកាមន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **កិស្សា**តិ កេន ការណេន។ **អមេ តុំ នាម បរិច្ឆិន្នមរណ**ន្តិ សត្តហិ ទិវសេហិ បរិច្ឆិន្នមរណំ។ **វិស្សត្ថោ**តិ និរាសង្កចិត្តោ, មរណសង្ការហិតោ និព្ភយោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អស្សាសបស្សាសនិពទ្ធំ មរណំ បេក្ខមានា**តិ “អហោ វតាហំ តទន្តរំ ជីវេយ្យំ, យទន្តរំ អស្សសិត្វា បស្សសាមិ បស្សសិត្វា វា អស្សសាមិ, ភគវតោ សាសនំ មនសិ ករេយ្យំ, ពហុ វត មេ កតំ អស្សា”តិ ឯវំ មរណស្សតិយា អនុយុញ្ជនតោ អស្សាសបស្សាសប្បវត្តិកាលបដិពទ្ធំ មរណំ បេក្ខមានា។ តត្ថ **អស្សាសោ**តិ ពហិនិក្ខមននាសវាតោ។ **បស្សាសោ**តិ អន្តោបវិសនវាតោ។ វុត្តវិបរិយាយេនបិ វទន្តិ។

មិគវំ និក្ខមិត្វាតិ មិគមារណត្ថាយ “អរញ្ញេ មិគបរិយេសនំ ចរិស្សាមី”តិ និក្ខមិត្វា។ តត្ថ **មិគវ**ន្តិ មិគានំ វាននតោ ហេសនតោ ពាធនតោ “មិគវ”ន្តិ លទ្ធសមញ្ញំ មិគវំ។ **យោនកមហាធម្មរក្ខិតត្ថេរ**ន្តិ យោនកវិសយេ ជាតំ ឥធាគន្ត្វា បព្ពជិតំ ធម្មរក្ខិតនាមធេយ្យំ មហាថេរំ។ **ហត្ថិនាគេនា**តិ មហាហត្ថិនា។ មហន្តបរិយាយោបិ ហិ នាគសទ្ទោតិ វទន្តិ។ អហិនាគាទិតោ វា វិសេសនត្ថំ “ហត្ថិនាគេនា”តិ វុត្តំ។ **តស្សាសយំ** តស្ស អជ្ឈាសយំ។ **តស្ស បស្សន្តស្សេវា**តិ អនាទរេ សាមិវចនំ, តស្មឹ បស្សន្តេយេវាតិ អត្ថោ។ **អាកាសេ ឧប្បតិត្វា**តិ ឯត្ថ អយំ វិកុព្ពនិទ្ធិ ន ហោតីតិ គិហិស្សបិ តមំ ឥទ្ធិបាដិហារិយំ ទស្សេសិ។ សា ហិ “បកតិវណ្ណំ វិជហិត្វា កុមារកវណ្ណំ វា ទស្សេតិ នាគវណ្ណំ វា, វិវិធម្បិ សេនាព្យូហំ ទស្សេតី”តិ ឯវំ អាគតា ឥទ្ធិ បកតិវណ្ណវិជហនវិការវសេន បវត្តត្តា វិកុព្ពនិទ្ធិ នាម។ អធិដ្ឋានិទ្ធិយា បន បដិក្ខេបោ នត្ថិ។ តថា ច វក្ខតិ **ខុទ្ទកវត្ថុក្ខន្ធកវណ្ណនាយំ** (ចូឡវ. អដ្ឋ. ២៥២) “ឥទ្ធិបាដិហារិយន្តិ ឯត្ថ វិកុព្ពនិទ្ធិបាដិហារិយំ បដិក្ខិត្តំ, អធិដ្ឋានិទ្ធិ បន អប្បដិក្ខិត្តាតិ វេទិតព្ពា”តិ។ **លង្ឃេត្វា**តិ អាកាសេ កាយពន្ធនំ បសារេត្វា តត្ថ ចីវរំ លង្ឃេត្វា។

ឆណវេសន្តិ តុដ្ឋិជននវេសំ, ឧស្សវវេសន្តិ អត្ថោ។ **បដិយាទេសុ**ន្តិ “អាគតកាលេ ចីវរាទីនំ បរិយេសនំ ភារិយ”ន្តិ បឋមមេវ បត្តចីវរានិ សម្បាទេសុំ។ **បធានឃរ**ន្តិ ភាវនានុយោគវសេន វីរិយារម្ភស្ស អនុរូបំ វិវិត្តសេនាសនំ។ **សោបី**តិ រញ្ញោ ភាគិនេយ្យំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អនុបព្ពជិតោ**តិ ឧឡារិកវេន ខត្តិយជនេន អនុគន្ត្វា បព្ពជិតោ។ **គន្ត្វា**តិ ឥទ្ធិយា គន្ត្វា។ **កុសលាធិប្បាយោ**តិ មនាបជ្ឈាសយោ។ **ទ្វេឡ្ហកជាតោ**តិ “ឥមេ ភិក្ខូ ន ឯកមគ្គេន កថេន្តី”តិ សំសយមាបន្នោ។ **ឯកេកំ ភិក្ខុសហស្សបរិវារ**ន្តិ ឯកេកស្ស ឯកេកសហស្សបរិច្ឆិន្នំ ភិក្ខុបរិវារញ្ច។ **គណ្ហិត្វា អាគច្ឆថា**តិ វុត្តេបិ “សាសនំ បគ្គណ្ហិតុំ សមត្ថោ”តិ វុត្តត្តា ថេរា ភិក្ខូ “ធម្មកម្ម”ន្តិ មញ្ញមានា គតា។ ឦទិសេសុ ហិ ឋានេសុ កុក្កុច្ចំ ន កាតព្ពំ។ កប្បិយសាសនញ្ហេតំ ន គិហិកម្មបដិសំយុត្តំ។ **ថេរោ នាគច្ឆី**តិ កិញ្ចាបិ “រាជា បក្កោសតី”តិ វុត្តេបិ ធម្មកម្មត្ថាយ អាគន្តុំ វដ្ដតិ, ទ្វិក្ខត្តុំ បន បេសិតេបិ ន អាគតោ កិរ។ ថេរោ ហិ សព្ពត្ថ វិខ្យាតវសេន សម្ភាវនុប្បត្តិតោ សម្ភាវិតស្ស ច ឧទ្ទំ កត្តព្ពកិច្ចសិទ្ធិតោ អសារុប្បវចនលេសេន ន អាគច្ឆីតិ។ **មហល្លកោ នុ ខោ ភន្តេ ថេរោ**តិ កិញ្ចាបិ រាជា ថេរំ ទិដ្ឋបុព្ពោ, នាមំ បន សល្លក្ខេតុំ អសក្កោន្តោ ឯវំ បុច្ឆីតិ វទន្តិ។ **វយ្ហ**ន្តិ ឧបរិ មណ្ឌបសទិសំ បទរច្ឆន្នំ, សព្ពបលិគុណ្ឋិមំ វា ឆាទេត្វា កតំ សកដវិសេសំ វយ្ហន្តិ វទន្តិ។ **នាវាសង្ឃាដំ ពន្ធិត្វា**តិ ឯត្ថ **នាវា**តិ បោតោ។ សោ ហិ ឱរតោ បារំ បតតិ គច្ឆតីតិ បោតោ, សត្តេ នេតីតិ នាវាតិ ច វុច្ចតិ។ ឯកតោ សង្ឃដិតា នាវា នាវាសង្ឃាដំ, តថា តំ ពន្ធិត្វាតិ អត្ថោ។

សាសនបច្ចត្ថិកានំ ពហុភាវតោ អាហ **“អារក្ខំ សំវិធាយា”**តិ។ **យ**ន្តិ យស្មា, យេន ការណេនាតិ អត្ថោ។ “អាគុំ ន ករោតីតិ នាគោ”តិ (ចូឡវ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២៧) វចនតោ បាបករណាភាវតោ សមណោ ឥធ នាគោ នាមាតិ មញ្ញមានា **“ឯកោ តំ មហារាជ សមណនាគោ ទក្ខិណហត្ថេ គណ្ហិស្សតី”**តិ ព្យាករឹសុ។ **អព្ពាហឹសូ**តិ អាកឌ្ឍឹសុ។ “រញ្ញោ ហត្ថគ្គហណំ លិឡាវសេន កតំ វិយ ហោតីតិ កស្មាតិអាទិចោទនំ កត”ន្តិ វទន្តិ។ **ពាហិរតោ**តិ ឧយ្យានស្ស ពាហិរតោ។ បស្សន្តានំ អតិទុក្ករំ ហុត្វា បញ្ញាយតីតិ អាហ **“បទេសបថវីកម្បនំ ទុក្ករ”**ន្តិ។ អធិដ្ឋានេ បនេត្ថ វិសុំ ទុក្ករតា នាម នត្ថិ។ **សីមំ អក្កមិត្វា**តិ អន្តោសីមំ សីមាយ អព្ភន្តរំ អក្កមិត្វា។ **អភិញ្ញាបាទក**ន្តិ អភិញ្ញាយ បតិដ្ឋាភូតំ។ វិកុព្ពនិទ្ធិយា ឯវ បដិក្ខិត្តត្តា បថវីចលនំ អធិដ្ឋហិ។ **រថស្ស អន្តោសីមាយ ឋិតោ បាទោវ ចលី**តិ ឯត្ថ **បាទោ**តិ រថចក្កំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តញ្ហិ រថស្ស គមនកិច្ចសាធនតោ បាទសទិសត្តា ឥធ “បាទោ”តិ វុត្តំ។ **សក្ខតី**តិ សក្ខិស្សតិ។ **ឯតមត្ថ**ន្តិ វិនា ចេតនាយ បាបស្ស អសម្ភវសង្ខាតំ អត្ថំ។ **ចេតនាហ**ន្តិ ឯត្ថ “ចេតនំ អហ”ន្តិ បទច្ឆេទោ កាតព្ពោ។ **ចេតយិត្វា**តិ ចេតនំ បវត្តយិត្វា។ **ទីបកតិត្តិរោ**តិ

អត្តនោ និសិន្នភាវស្ស ទីបនតោ ឯវំលទ្ធនាមោ តិត្តិរោ។ យំ អរញ្ញំ នេត្វា សាកុណិកោ តស្ស សទ្ទេន អាគតាគតេ តិត្តិរេ គណ្ហាតិ។

តាបសំ បុច្ឆីតិ អតីតេ កិរ ឯកស្មឹ បច្ចន្តគាមេ ឯកោ សាកុណិកោ ឯកំ ទីបកតិត្តិរំ គហេត្វា សុដ្ឋុ សិក្ខាបេត្វា បញ្ជរេ បក្ខិបិត្វា បដិជគ្គតិ។ សោ តំ អរញ្ញំ នេត្វា តស្ស សទ្ទេន អាគតាគតេ តិត្តិរេ គណ្ហាតិ។ តិត្តិរោ “មំ និស្សាយ ពហូ មម ញាតកា នស្សន្តិ, មយ្ហេតំ បាប”ន្តិ និស្សទ្ទោ អហោសិ។ សោ តស្ស និស្សទ្ទភាវំ ញត្វា វេឡុបេសិកាយ តំ សីសេ បហរតិ។ តិត្តិរោ ទុក្ខាតុរតាយ សទ្ទំ ករោតិ។ ឯវំ សោ សាកុណិកោ តំ និស្សាយ តិត្តិរេ គហេត្វា ជីវិកំ កប្បេសិ។ អថ សោ តិត្តិរោ ចិន្តេសិ “ឥមេ មរន្តូតិ មយ្ហំ ចេតនា នត្ថិ, បដិច្ច កម្មំ បន មំ ផុសតិ។ មយិ សទ្ទំ អករោន្តេ ហិ ឯតេ នាគច្ឆន្តិ, ករោន្តេយេវាគច្ឆន្តិ, អាគតាគតេ អយំ គហេត្វា ជីវិតក្ខយំ បាបេតិ, អត្ថិ នុ ខោ ឯត្ថ មយ្ហំ បាបំ, នត្ថី”តិ។ សោ តតោ បដ្ឋាយ “កោ នុ ខោ មេ ឥមំ កង្ខំ ឆិន្ទេយ្យា”តិ តថារូបំ បណ្ឌិតំ ឧបធារេន្តោ ចរតិ។ អថេកទិវសំ សោ សាកុណិកោ ពហុកេ តិត្តិរេ គហេត្វា បច្ឆឹ បូរេត្វា “បានីយំ បិវិស្សាមី”តិ ពោធិសត្តស្ស តាបសបព្ពជ្ជាយ បព្ពជិត្វា ឈានាភិញ្ញាយោ និព្ពត្តេត្វា អរញ្ញេ វសន្តស្ស អស្សមំ គន្ត្វា តំ បញ្ជរំ ពោធិសត្តស្ស សន្តិកេ ឋបេត្វា បានីយំ បិវិត្វា វាលិកាតលេ និបន្នោ និទ្ទំ ឱក្កមិ។ តិត្តិរោ តស្ស និទ្ទមោក្កន្តភាវំ ញត្វា “មម កង្ខំ ឥមំ តាបសំ បុច្ឆិស្សាមិ, ជានន្តោ មេ កថេស្សតី”តិ បញ្ជរេ និសិន្នោយេវ –

> “ញាតកោ នោ និសិន្នោតិ, ពហុ អាគច្ឆតេ ជនោ;
> បដិច្ច កម្មំ ផុសតិ, តស្មឹ មេ សង្កតេ មនោ”តិ។ (ជា. ១.៤.៧៥) –

តាបសំ បុច្ឆិ។ តស្សត្ថោ (ជា. អដ្ឋ. ៣.៧៥) – ភន្តេ, សចាហំ សទ្ទំ ន ករេយ្យំ, អយំ តិត្តិរជនោ ន អាគច្ឆេយ្យ, មយិ បន សទ្ទំ ករោន្តេ “ញាតកោ នោ និសិន្នោ”តិ អយំ ពហុជនោ អាគច្ឆតិ, តំ អាគតាគតំ លុទ្ទោ គហេត្វា ជីវិតក្ខយំ បាបេន្តោ មំ បដិច្ច មំ និស្សាយ ឯតំ បាណាតិបាតកម្មំ ផុសតិ បដិលភតិ វិន្ទតិ, តស្មឹ មំ បដិច្ច កតេ បាបេ “មម នុ ខោ ឯតំ បាប”ន្តិ ឯវំ មេ មនោ សង្កតិ បរិសង្កតិ កុក្កុច្ចំ អាបជ្ជតីតិ។

ន បដិច្ច កម្មំ ផុសតីតិអាទិកាយ បន តាបសេន វុត្តគាថាយ អយមត្ថោ – យទិ តវ បាបកិរិយាយ មនោ ន បទុស្សតិ, តន្និន្នោ តប្បោណោ ន ហោតិ, ឯវំ សន្តេ លុទ្ទេន តំ បដិច្ច កតម្បិ បាបកម្មំ តំ ន ផុសតិ ន អល្លីយតិ។ បាបកិរិយាយ ហិ អប្បោស្សុក្កស្ស និរាលយស្ស ភទ្រស្ស បរិសុទ្ធស្ស សតោ តវ បាណាតិបាតចេតនាយ អភាវា តំ បាបំ ន ឧបលិម្បតិ, តវ ចិត្តំ ន អល្លីយតីតិ។

សមយំ ឧគ្គណ្ហាបេសីតិ អត្តនោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស លទ្ធឹ ឧគ្គណ្ហាបេសិ។ **សាណិបាការំ បរិក្ខិបាបេត្វា**តិ ឯត្ថ **សាណិបាការ**ន្តិ ករណត្ថេ ឧបយោគវចនំ, អត្ថានញ្ច ថេរញ្ច យថា តេ ភិក្ខូ ន បស្សន្តិ, ឯវំ សាណិបាការេន ស មន្តតោ បរិក្ខិបាបេត្វាតិ អត្ថោ, សាណិបាការំ វា សមន្តតោ បរិក្ខិបាបេត្វាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ **សាណិបាការន្តរេ**តិ សាណិបាការស្ស អព្ភន្តរេ។ **ឯកលទ្ធិកេ**តិ សមានលទ្ធិកេ។ កឹ វទតិ សីលេនាតិ **កឹវាទី**។ អថ វា កោ កតមោ វាទោ កឹវាទោ, សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **កឹវាទី**។ សស្សតំ អត្តានញ្ច លោកញ្ច វទន្តិ បញ្ញបេន្តិ សីលេនាតិ **សស្សតវាទិនោ**។ អថ វា វទន្តិ ឯតេនាតិ វាទោ, ទិដ្ឋិយា ឯតំ អធិវចនំ។ សស្សតោ វាទោ សស្សតវាទោ, សោ ឯតេសំ អត្ថីតិ **សស្សតវាទិនោ,** សស្សតទិដ្ឋិនោតិ អត្ថោ។ អថ សស្សតោ វាទោ ឯតេសមត្ថីតិ កស្មា វុត្តំ, តេសញ្ហិ អត្តា លោកោ ច សស្សតោតិ អធិប្បេតោ, ន វាទោតិ? សច្ចមេតំ។ សស្សតសហចរិតតាយ បន វាទោបិ សស្សតោតិ វុត្តោ យថា “កុន្តា បចរន្តី”តិ។ សស្សតោតិ វាទោ ឯតេសន្តិ វា ឥតិសទ្ទលោបោ ទដ្ឋព្ពោ។ យេ រូបាទីសុ អញ្ញតរំ អត្តាតិ ច លោកោតិ ច គហេត្វា តំ សស្សតំ អមតំ និច្ចំ ធុវំ បញ្ញបេន្តិ, តេ សស្សតវាទិនោតិ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ **និទ្ទេសេ បដិសម្ភិទាយញ្ច** –

> “រូបំ អត្តា ចេវ លោកោ ច សស្សតោ ចាតិ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញបេន្តិ។ វេទនំ… សញ្ញំ… សង្ខារេ… វិញ្ញាណំ អត្តា ចេវ លោកោ ច សស្សតោ ចាតិ អត្តានញ្ច លោកញ្ច បញ្ញបេន្តី”តិ។

អយញ្ច អត្ថោ “រូបំ អត្តតោ សមនុបស្សតិ, វេទនំ… សញ្ញំ… សង្ខារេ… វិញ្ញាណំ អត្តតោ សមនុបស្សតី”តិ ឥមិស្សា បញ្ចវិធាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា វសេន វុត្តោ។ “រូបវន្តំ អត្តាន”ន្តិអាទិកាយ បន បញ្ចទសវិធាយ សក្កាយទិដ្ឋិយា វសេន ចត្តារោ ចត្តារោ ខន្ធេ “អត្តា”តិ គហេត្វា តទញ្ញោ លោកោតិ បញ្ញបេន្តីតិ អយម្បិ អត្ថោ លព្ភតិ។ តថា ឯកំ ខន្ធំ “អត្តា”តិ គហេត្វា អញ្ញោ អត្តនោ ឧបភោគភូតោ លោកោតិ, សសន្តតិបតិតេ វា ខន្ធេ “អត្តា”តិ គហេត្វា តទញ្ញោ លោកោតិ បញ្ញបេន្តីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ សត្តេសុ សង្ខារេសុ វា ឯកច្ចំ សស្សតំ ឯតស្សាតិ ឯកច្ចសស្សតោ, ឯកច្ចសស្សតវាទោ។ សោ ឯតេសមត្ថីតិ **ឯកច្ចសស្សតិកា,** ឯកច្ច

សស្សតវាទិនោ។ តេ ទុវិធា ហោន្តិ សត្តេកច្ចសស្សតិកា សង្ខារេកច្ចសស្សតិកាតិ ។ តត្ថ “ឥស្សរោ និច្ចោ, អញ្ញេ សត្តា អនិច្ចា”តិ ឯវំ បវត្តវាទា **សត្តេកច្ចសស្សតិកា** សេយ្យថាបិ ឥស្សរវាទា។ “និច្ចោ ព្រហ្មា, អញ្ញេ សត្តា អនិច្ចា”តិ ឯវំ បវត្តវាទាបិ សត្តេកច្ចសស្សតិកាតិ វេទិតព្ពា។ “បរមាណវោ និច្ចា, ទ្វិអណុកាទយោ អនិច្ចា”តិ ឯវំ បវត្តវាទា **សង្ខារេកច្ចសស្សតិកា** សេយ្យថាបិ កណាទវាទាទយោ។ “ចក្ខាទយោ អនិច្ចា, វិញ្ញាណំ និច្ច”ន្តិ ឯវំវាទិនោបិ សង្ខារេកច្ចសស្សតិកាតិ វេទិតព្ពា។

ននុ “ឯកច្ចេ ធម្មា សស្សតា, ឯកច្ចេ អសស្សតា”តិ ឯតស្មិំ វាទេ ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវសន្និដ្ឋានំ យថាសភាវាវពោធោ ឯវ, តយិទំ កថំ មិច្ឆាទស្សនន្តិ? កោ វា ឯវមាហ – “ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវសន្និដ្ឋានំ មិច្ឆាទស្សន”ន្តិ, អសស្សតេសុយេវ បន កេសញ្ចិ ធម្មានំ សស្សតភាវាភិនិវេសោ ឥធ មិច្ឆាទស្សនំ។ តេន បន ឯកវារេ បវត្តមានេន ចក្ខាទីនំ អសស្សតភាវាវពោធោ វិទូសិតោ សំសដ្ឋភាវតោ, វិសសំសដ្ឋោ វិយ សព្ពោ សប្បិមណ្ឌោ សកិច្ចករណាសមត្ថតាយ សម្មាទស្សនបក្ខេ ឋបេតព្ពតំ នារហតីតិ។ អសស្សតភាវេន និច្ឆិតាបិ វា ចក្ខុអាទយោ សមារោបិតជីវសភាវា ឯវ ទិដ្ឋិគតិកេហិ គយ្ហន្តីតិ តទវពោធស្ស មិច្ឆាទស្សនភាវោ ន សក្កា និវារេតុំ។ ឯវញ្ច កត្វា អសង្ខតាយ ច សង្ខតាយ ច ធាតុយា វសេន យថាក្កមំ ឯកច្ចេ ធម្មា សស្សតា, ឯកច្ចេ អសស្សតាតិ ឯវំ បវត្តោ វិភជ្ជវាទោបិ ឯកច្ចសស្សតវាទោ អាបជ្ជតីតិ ឯវំបការា ចោទនា អនវកាសា ហោតិ អវិបរីតធម្មសភាវសម្បដិបត្តិភាវតោ។ កាមញ្ចេត្ថ បុរិមសស្សតវាទេបិ អសស្សតានំ ធម្មានំ សស្សតាតិ គហណំ វិសេសតោ មិច្ឆាទស្សនំ, សស្សតានំ បន សស្សតាតិ គាហោ ន មិច្ឆាទស្សនំ យថាសភាវគ្គហណភាវតោ។ អសស្សតេសុយេវ បន កេចិទេវ ធម្មា សស្សតាតិ គហេតព្ពធម្មេសុ វិភាគប្បវត្តិយា ឥមស្ស វាទស្ស វាទន្តរតា វុត្តា។ ន ចេត្ថ សមុទាយន្តោគធត្តា ឯកទេសស្ស សប្បទេសសស្សតគ្គាហោ និប្បទេសសស្សតគ្គាហេ សមោធានំ គច្ឆតីតិ សក្កា វត្តុំ វាទិតព្ពិសយវិសេសវសេន វាទទ្វយស្ស បវត្តត្តា។ អញ្ញេ ឯវ ហិ ទិដ្ឋិគតិកា “សព្ពេ ធម្មា សស្សតា”តិ អភិនិវិដ្ឋា, អញ្ញេ ឯកច្ចសស្សតាតិ សង្ខារានំ អនវសេសបរិយាទានំ ឯកទេសបរិគ្គហោ ច វាទទ្វយស្ស បរិព្យត្តោយេវាតិ។

អន្តានន្តិកាតិ ឯត្ថ អមតិ គច្ឆតិ ឯត្ថ សភាវោ ឱសានន្តិ អន្តោ, មរិយាទា។ តប្បដិសេធេន អនន្តោ។ កស្ស បនាយំ អន្តានន្តោតិ? លោកីយតិ សំសារនិស្សរណត្ថិកេហិ ទិដ្ឋិគតិកេហិ, លោកីយតិ វា ឯត្ថ តេហិ បុញ្ញាបុញ្ញំ តព្ពិបាកោ ចាតិ លោកោតិ សង្ខ្យំ គតស្ស បដិភាគនិមិត្តាទិសភាវស្ស អត្តនោ។ អន្តោ ច អនន្តោ ច អន្តានន្តោ ច នេវន្តនានន្តោ ចាតិ អន្តានន្តោ សាមញ្ញនិទ្ទេសេន, ឯកសេសេន វា “នាមរូបបច្ចយា សឡាយតន”ន្តិអាទីសុ វិយ។ អន្តានន្តសហចរិតោ វាទោ អន្តានន្តោ យថា “កុន្តា បចរន្តី”តិ។ អន្តានន្តសន្និស្សយោ វា យថា “មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋឹ ករោន្តី”តិ។ សោ ឯតេសមត្ថីតិ អន្តានន្តិកា, អន្តានន្តវាទិនោ។ “អន្តវា អយំ លោកោ, អនន្តោ អយំ លោកោ, អន្តវា ច អយំ លោកោ អនន្តោ ច, នេវាយំ លោកោ អន្តវា ន បនានន្តោ”តិ ឯវំ អន្តំ វា អនន្តំ វា អន្តានន្តំ វា នេវន្តនានន្តំ វា អារព្ភ បវត្តវាទាតិ អត្ថោ។ ចតុព្ពិធា ហិ អន្តានន្តវាទិនោ អន្តវាទី អនន្តវាទី អន្តានន្តវាទី នេវន្តនានន្តវាទីតិ។ តថា ហិ កោចិ បដិភាគនិមិត្តំ ចក្កវាឡបរិយន្តំ អវឌ្ឍេត្វា តំ “លោកោ”តិ គហេត្វា អន្តសញ្ញី លោកស្មិំ ហោតិ។ ចក្កវាឡបរិយន្តំ កត្វា វឌ្ឍិតកសិណោ បន អនន្តសញ្ញី ហោតិ។ ឧទ្ធមធោ អវឌ្ឍេត្វា បន តិរិយំ វឌ្ឍេត្វា ឧទ្ធមធោ អន្តសញ្ញី តិរិយំ អនន្តសញ្ញី ហោតិ។ កោចិ បន យស្មា លោកសញ្ញិតោ អត្តា អធិគតវិសេសេហិ មហេសីហិ កទាចិ អនន្តោ សក្ខិទិដ្ឋោ អនុសុយ្យតិ, តស្មា នេវន្តវា។ យស្មា បន តេហិយេវ កទាចិ អន្តវា សក្ខិទិដ្ឋោ អនុសុយ្យតិ, តស្មា ន បន អនន្តោតិ ឯវំ នេវន្តនានន្តសញ្ញី លោកស្មិំ ហោតិ។ កេចិ បន យទិ បនាយំ អត្តា អន្តវា សិយា, ទូរទេសេ ឧបបជ្ជមានានុស្សរណាទិកិច្ចនិប្ផត្តិ ន សិយា។ អថ អនន្តោ ឥធ ឋិតស្ស ទេវលោកនិរយាទីសុ សុខទុក្ខានុភវនម្បិ សិយា។ សចេ បន អន្តវា ច អនន្តោ ច, តទុភយបដិសេធទោសសមាយោគោ, តស្មា អន្តវា អនន្តោតិ ច អព្យាករណីយោ អត្តាតិ ឯវំ តក្កនវសេន នេវន្តនានន្តសញ្ញី ហោតីតិ វណ្ណយន្តិ។

ឯត្ថ ច យុត្តំ តាវ បុរិមានំ តិណ្ណំ វាទីនំ អន្តញ្ច អនន្តញ្ច អន្តានន្តញ្ច អារព្ភ បវត្តវាទត្តា អន្តានន្តិកត្តំ, បច្ឆិមស្ស បន តទុភយបដិសេធនវសេន បវត្តវាទត្តា កថំ អន្តានន្តិកត្តន្តិ? តទុភយបដិសេធនវសេន បវត្តវាទត្តា ឯវ។ យស្មា អន្តានន្តបដិសេធវាទោបិ អន្តានន្តវិសយោ ឯវ តំ អារព្ភ បវត្តត្តា។ ឯតទត្ថមេវ ហិ អារព្ភ “បវត្តវាទា”តិ ហេដ្ឋា វុត្តំ, ឯវំ សន្តេបិ យុត្តំ តាវ បច្ឆិមវាទទ្វយស្ស អន្តានន្តិកត្តំ, អន្តានន្តានំ វសេន ឧភយវិសយត្តា ឯតេសំ វាទស្ស, បុរិមវាទទ្វយស្ស បន កថំ វិសុំ អន្តានន្តិកត្តន្តិ? ឧបចារវុត្តិយា។ សមុទិតេសុ ហិ អន្តានន្តវាទេសុ បវត្តមានោ អន្តានន្តិកសទ្ទោ តត្ថ និរុឡ្ហតាយ បច្ចេកម្បិ អន្តានន្តវាទីសុ បវត្តតិ យថា អរូបជ្ឈានេសុ បច្ចេកំ អដ្ឋវិមោក្ខបរិយាយោ, យថា ច លោកេ សត្តិសយោតិ។

អមរាវិក្ខេបិកាតិ ឯត្ថ ន មរតិ ន ឧបច្ឆិជ្ជតីតិ អមរា។ កា សា? “ឯវន្តិបិ មេ នោ, តថាតិបិ មេ នោ, អញ្ញថាតិបិ មេ នោ, នោតិបិ មេ នោ, នោ នោតិបិ មេ នោ”តិ (ទី. និ. ១.៦២) ឯវំ បវត្តវាទវសេន បរិយន្ត

រហិតា ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ចេវ វាចា ច។ “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិអាទិនា វិវិធោ នានប្បការោ ខេបោ បរវាទីនំ ខិបនំ វិក្ខេបោ, អមរាយ ទិដ្ឋិយា វាចាយ វា វិក្ខេបោ អមរាវិក្ខេបោ, សោ ឯតេសមត្ថីតិ អមរាវិក្ខេបិកា។ អថ វា អមរាយ ទិដ្ឋិយា វាចាយ វិក្ខិបន្តីតិ អមរាវិក្ខេបិនោ, អមរាវិក្ខេបិនោ ឯវ **អមរាវិក្ខេបិកា**។ អថ វា អមរា នាម មច្ឆជាតិ, សា ឧម្មុជ្ជននិមុជ្ជនាទិវសេន ឧទកេ សន្ធាវមានា គហេតុំ ន សក្កា, ឯវមេវ អយម្បិ វាទោ ឯកស្មិំ សភាវេ អនវដ្ឋានតោ ឥតោ ចិតោ ច សន្ធាវតិ, គាហំ ន ឧបគច្ឆតីតិ អមរាយ វិក្ខេបោ វិយាតិ អមរាវិក្ខេបោតិ វុច្ចតិ។ អយញ្ហិ អមរាវិក្ខេបិកោ “ឥទំ កុសល”ន្តិ វា “អកុសល”ន្តិ វា បុដ្ឋោ ន កិញ្ចិ ព្យាករោតិ។ “ឥទំ កុសល”ន្តិ វា បុដ្ឋោ “ឯវន្តិបិ មេ នោ”តិ វទតិ។ តតោ “កិំ អកុសល”ន្តិ វុត្តេ “តថាតិបិ មេ នោ”តិ វទតិ។ “កិំ ឧភយតោ អញ្ញថា”តិបិ វុត្តេ “អញ្ញថាតិបិ មេ នោ”តិ វទតិ។ តតោ “តិវិធេនបិ ន ហោតិ, កិំ តេ លទ្ធី”តិ វុត្តេ “នោតិបិ មេ នោ”តិ វទតិ។ តតោ “កិំ នោ នោ តេ លទ្ធី”តិ វុត្តេ “នោ នោតិបិ មេ នោ”តិ វទតិ។ ឯវំ វិក្ខេបមេវ អាបជ្ជតិ, ឯកមេកស្មិម្បិ បក្ខេ ន តិដ្ឋតិ។ តតោ “អត្ថិ បរោ លោកោ”តិអាទិនា បុដ្ឋោបិ ឯវមេវ វិក្ខិបតិ, ន ឯកស្មិំ បក្ខេ តិដ្ឋតិ។ សោ វុត្តប្បការោ អមរាវិក្ខេបោ ឯតេសមត្ថីតិ អមរាវិក្ខេបិកា។

ននុ ចាយំ សព្ពោបិ អមរាវិក្ខេបិកោ កុសលាទយោ ធម្មេ បរលោកត្ថិកាទីនិ ច យថាភូតំ អនវពុជ្ឈមានោ តត្ថ តត្ថ បញ្ហំ បុដ្ឋោ បុច្ឆាយ វិក្ខេបនមត្តំ អាបជ្ជតិ, តស្ស កថំ ទិដ្ឋិគតិកភាវោ។ ន ហិ អវត្តុកាមស្ស វិយ បុច្ឆិតំ អជានន្តស្ស វិក្ខេបករណមត្តេន ទិដ្ឋិគតិកតា យុត្តាតិ? វុច្ចតេ – ន ហេវ ខោ បុច្ឆាយ វិក្ខេបករណមត្តេន តស្ស ទិដ្ឋិគតិកតា, អថ ខោ មិច្ឆាភិនិវេសវសេន សស្សតាភិនិវេសតោ។ មិច្ឆាភិនិវិដ្ឋោយេវ ហិ បុគ្គលោ មន្ទពុទ្ធិតាយ កុសលាទិធម្មេ បរលោកត្ថិកាទីនិ ច យាថាវតោ អសម្បដិបជ្ជមានោ អត្តនា អវិញ្ញាតស្ស អត្ថស្ស បរំ វិញ្ញាបេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ មុសាវាទាទិភយេន ច វិក្ខេបំ អាបជ្ជតីតិ។ តថា ច វុត្តំ “សត្តេវ ឧច្ឆេទទិដ្ឋិយោ, សេសា សស្សតទិដ្ឋិយោ”តិ។ អថ វា បុញ្ញបាបានំ តព្ពិបាកានញ្ច អនវពោធេន អសទ្ទហនេន ច តព្ពិសយាយ បុច្ឆាយ វិក្ខេបករណំយេវ សុន្ទរន្តិ ខន្តិំ រុចិំ ឧប្បាទេត្វា អភិនិវិសន្តស្ស ឧប្បន្នា វិសុំយេវ ចេសា ឯកា ទិដ្ឋិ សត្តភង្គទិដ្ឋិ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តតោយេវ ច វុត្តំ “បរិយន្តរហិតា ទិដ្ឋិគតិកស្ស ទិដ្ឋិ ចេវ វាចា ចា”តិ។

អធិច្ចសមុប្បន្និកាតិ ឯត្ថ អធិច្ច យទិច្ឆកំ យំ កិញ្ចិ ការណំ វិនា សមុប្បន្នោ អត្តា ច លោកោ ចាតិ ទស្សនំ អធិច្ចសមុប្បន្នំ។ អត្ថលោកសញ្ញិតានញ្ហិ ខន្ធានំ អធិច្ចុប្បត្តិអាការារម្មណំ ទស្សនំ តទាការសន្និស្សយវសេន បវត្តិតោ តទាការសហចរិតតាយ ច អធិច្ចសមុប្បន្នន្តិ វុច្ចតិ យថា “មញ្ចា ឃោសន្តិ, កុន្តា បចរន្តី”តិ ច។ តំ ឯតេសមត្ថីតិ អធិច្ចសមុប្បន្និកា។

សញ្ញីវាទាតិ សញ្ញី វាទោ ឯតេសមត្ថីតិ សញ្ញីវាទា “ពុទ្ធំ អស្ស អត្ថីតិ ពុទ្ធោ”តិ យថា។ អថ វា សញ្ញីតិ បវត្តោ វាទោ សញ្ញីសហចរណនយេន។ សញ្ញី វាទោ យេសំ តេ សញ្ញីវាទា។ “រូបី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា, សញ្ញីតិ នំ បញ្ញបេន្តិ, អរូបី អត្តា ហោតិ, រូបី ច អរូបី ច អត្តា ហោតិ, នេវ រូបី នារូបី ច អត្តា ហោតិ។ អន្តវា អត្តា ហោតិ, អនន្តវា អត្តា ហោតិ, អន្តវា ច អនន្តវា ច អត្តា ហោតិ, នេវន្តវា នានន្តវា អត្តា ហោតិ។ ឯកត្តសញ្ញី អត្តា ហោតិ, នានត្តសញ្ញី អត្តា ហោតិ។ បរិត្តសញ្ញី អត្តា ហោតិ, អប្បមាណសញ្ញី អត្តា ហោតិ។ ឯកន្តសុខី អត្តា ហោតិ, ឯកន្តទុក្ខី អត្តា ហោតិ។ សុខទុក្ខី អត្តា ហោតិ, អទុក្ខមសុខី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា, សញ្ញីតិ នំ បញ្ញបេន្តី”តិ (ទី. និ. ១.៧៦) ឯវំ សោឡសវិធេន វិភត្តវាទានមេតំ អធិវចនំ។

អសញ្ញីវាទា នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា ច សញ្ញីវាទេ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពា។ កេវលញ្ហិ “សញ្ញី អត្តា”តិ គណ្ហន្តានំ វសេន សញ្ញីវាទា វុត្តា, “អសញ្ញី”តិ ច “នេវសញ្ញីនាសញ្ញី”តិ ច គណ្ហន្តានំ វសេន អសញ្ញីវាទា ច នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា ច វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។ តត្ថ អសញ្ញីវាទា “រូបី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា, អសញ្ញីតិ នំ បញ្ញបេន្តិ, អរូបី អត្តា ហោតិ, រូបី ច អរូបី ច អត្តា ហោតិ, នេវ រូបី នារូបី អត្តា ហោតិ។ អន្តវា អត្តា ហោតិ, អនន្តវា អត្តា ហោតិ, អន្តវា ច អនន្តវា ច អត្តា ហោតិ, នេវន្តវា នានន្តវា អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា, អសញ្ញីតិ នំ បញ្ញបេន្តី”តិ ឯវំ អដ្ឋវិធេន វិភត្តា។ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទាបិ ឯវមេវ “រូបី អត្តា ហោតិ អរោគោ បរំ មរណា, នេវសញ្ញីនាសញ្ញីតិ នំ បញ្ញបេន្តី”តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៨២) អដ្ឋវិធេន វិភត្តាតិ វេទិតព្ពា។

ឧច្ឆេទវាទាតិ “អយំ អត្តា រូបី ចាតុមហាភូតិកោ មាតាបេត្តិកសម្ភវោ កាយស្ស ភេទា ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតិ, ន ហោតិ បរំ មរណា”តិ (ទី. និ. ១.៨៥) ឯវមាទិនា នយេន បវត្តំ ឧច្ឆេទទស្សនំ ឧច្ឆេទោ សហចរណនយេន។ ឧច្ឆេទោ វាទោ យេសំ តេ ឧច្ឆេទវាទា, ឧច្ឆេទវាទោ វា ឯតេសមត្ថីតិ ឧច្ឆេទវាទា, ឧច្ឆេទំ វទន្តីតិ វា ឧច្ឆេទវាទា។

ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ ឯត្ថ ទិដ្ឋធម្មោ នាម ទស្សនភូតេន ញាណេន ឧបលទ្ធធម្មោ, បច្ចក្ខធម្មោតិ អត្ថោ។ តត្ថ តត្ថ បដិលទ្ធត្តភាវស្សេតំ អធិវចនំ។ ទិដ្ឋធម្មេ និព្ពានំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានំ, ឥមស្មិំយេវ អត្តភាវេ ទុក្ខ

វូបសមន្តិ អត្ថោ។ តំ វទន្តីតិ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទា។ តេ បន “យតោ ខោ ភោ អយំ អត្តា បញ្ចហិ កាមគុណេហិ សមប្បិតោ សមង្គីភូតោ បរិចារេតិ, ឯត្តាវតា ខោ ភោ អយំ អត្តា បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានប្បត្តោ ហោតី”តិ (ទី. និ. ១.៩៤) ឯវមាទិនា នយេន ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និព្ពានំ បញ្ញបេន្តិ។ តេ ហិ មន្ធាតុកាមគុណសទិសេ មានុសកេ កាមគុណេ, បរនិម្មិតវសវត្តិទេវរាជស្ស កាមគុណសទិសេ ទិព្ពេ ច កាមគុណេ ឧបគតានំ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ និព្ពានប្បត្តិំ វទន្តិ។

វិភជ្ជវាទីតិ វេរញ្ជកណ្ឌេ អាគតនយេនេវ វេនយិកាទិភាវំ វិភជ្ជ វទតីតិ វិភជ្ជវាទី។

តត្ថ ហិ ភគវតា “អហញ្ហិ, ព្រាហ្មណ, វិនយាយ ធម្មំ ទេសេមិ រាគស្សា”តិអាទីនិ វត្វា “នោ ច ខោ យំ ត្វំ សន្ធាយ វទេសី”តិអាទិនា វេរញ្ជព្រាហ្មណស្ស អត្តនោ វេនយិកាទិភាវោ វិភជ្ជ វុត្តោតិ។ អបិច សោមនស្សាទីនំ ចីវរាទីនញ្ច សេវិតព្ពាសេវិតព្ពភាវំ វិភជ្ជ វទតីតិ **វិភជ្ជវាទី**, សស្សតុច្ឆេទវាទេ វា វិភជ្ជ វទតីតិ វិភជ្ជវាទី, “សស្សតោ អត្តា ច លោកោ ចា”តិអាទីនំ ឋបនីយានំ បញ្ហានំ ឋបនតោ រាគាទិខយសង្ខាតស្ស សស្សតស្ស រាគាទិកាយទុច្ចរិតាទិឧច្ឆេទស្ស វចនតោ វិភជ្ជវាទី, សស្សតុច្ឆេទភូតេ ឧភោ អន្តេ អនុបគម្ម មជ្ឈិមបដិបទាភូតស្ស បដិច្ចសមុប្បាទស្ស ទេសនតោ វិភជ្ជវាទី, ភគវា។ **បរប្បវាទំ មទ្ទន្តោ**តិ តស្មិំ តតិយសង្គីតិកាលេ ឧប្បន្នំ វាទំ, តតោ បដ្ឋាយ យាវ សទ្ធម្មន្តរធានា អាយតិំ ឧប្បជ្ជនកវាទញ្ច សន្ធាយ វុត្តំ។ តស្មិញ្ហិ សមាគមេ អយំ ថេរោ យានិ ច តទា ឧប្បន្នានិ វត្ថូនិ, យានិ ច អាយតិំ ឧប្បជ្ជិស្សន្តិ, សព្ពេសម្បិ តេសំ បដិពាហនត្ថំ សត្ថារា ទិន្ននយវសេនេវ តថាគតេន ឋបិតមាតិកំ វិភជន្តោ សកវាទេ បញ្ច សុត្តសតានិ, បរវាទេ បញ្ចាតិ សុត្តសហស្សំ អាហរិត្វា តទា ឧប្បន្នវាទស្ស មទ្ទនតោ បរប្បវាទមទ្ទនំ អាយតិំ ឧប្បជ្ជនកវាទានំ បដិសេធនលក្ខណភាវតោ អាយតិំ បដិសេធលក្ខណំ កថាវត្ថុប្បករណំ អកាសិ។

ឥតិ សមន្តបាសាទិកាយ វិនយដ្ឋកថាយ សារត្ថទីបនិយំ

តតិយសង្គីតិកថាវណ្ណនា សមត្តា។

អាចរិយបរម្បរកថាវណ្ណនា

“កេនាភត”ន្តិ ឥមំ បញ្ហំ វិសជ្ជេន្តេន ជម្ពុទីបេ តាវ អាចរិយបរម្បរា យាវ តតិយសង្គីតិ, តាវ ទស្សេត្វា ឥទានិ សីហឡទីបេ អាចរិយបរម្បរំ ទស្សេតុំ **“តតិយសង្គហតោ បន ឧទ្ធ”**ន្តិអាទិ អារទ្ធំ។ **ឥមំ ទីប**ន្តិ ឥមំ តម្ពបណ្ណិទីបំ។ **កញ្ចិ កាល**ន្តិ កិស្មិញ្ចិ កាលេ។ **បោរាណា**តិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **ភទ្ទនាមោ**តិ ភទ្ទសាលត្ថេរោ។ នាមស្ស ឯកទេសេនបិ ហិ វោហារោ ទិស្សតិ “ទេវទត្តោ ទត្តោ”តិ យថា។ អាគុំ ន ករោន្តីតិ **នាគា**។ វិនយបិដកំ វាចយីសូតិ សម្ពន្ធោ។ **តម្ពបណ្ណិយា**តិ ភុម្មវចនំ។ **និកាយេ បញ្ច វាចេសុ**ន្តិ វិនយាភិធម្មវជ្ជេ ទីឃនិកាយាទិកេ បញ្ច និកាយេ ច វាចេសុំ។ **សត្ត ចេវ បករណេ**តិ ធម្មសង្គណីវិភង្គាទិកេ សត្ត អភិធម្មប្បករណេ ច វាចេសុន្តិ អត្ថោ។ អសនិ វិយ សិលុច្ចយេ កិលេសេ មេធតិ ហឹសតីតិ មេធា, ខិប្បំ គហណធារណដ្ឋេន វា មេធា, បញ្ញា, សា ឯតស្ស អត្ថីតិ **មេធាវី។ តិបេដកោ**តិ តីណិ បិដកានិ ឯតស្ស អត្ថីតិ តិបេដកោ, តេបិដកោតិ វុត្តំ ហោតិ, តិបិដកបរិយត្តិធរោតិ អត្ថោ។ តារកានំ រាជាតិ **តារករាជា**, ចន្ទិមា។ **អតិរោចថា**តិ អតិវិយ វិរោចិត្ថ។ **បុប្ផនាមោ**តិ មហាបទុមត្ថេរោ។ **សទ្ធម្មវំសកោវិទោ**តិ សទ្ធម្មតន្តិយា កោវិទោ។ **បុប្ផនាមោ**តិ សុមនត្ថេរោ។ **ជម្ពុទីបេ បតិដ្ឋិតោ**តិ សុមនត្ថេរោ កិរ ឯកស្មិំ សមយេ សីហឡទីបម្ហិ សាសនេ ឱសក្កមានេ ជម្ពុទីបំ គន្ត្វា ឧគ្គណ្ហិត្វា សាសនំ អនុរក្ខន្តោ តត្ថេវ បតិដ្ឋាសិ។ **មគ្គកោវិទា**តិ សគ្គមគ្គមោក្ខមគ្គេសុ កោវិទា។

ភារំ កត្វាតិ តេសំ តេសំ ភិក្ខូនំ សាសនំ ភារំ កត្វា, បដិពទ្ធំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **“តេ តេ ភិក្ខូ តត្ថ តត្ថ បេសេសី”**តិ សង្ខេបតោ វុត្តមេវត្ថំ វិត្ថារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **“មជ្ឈន្តិកត្ថេរំ កស្មីរគន្ធាររដ្ឋំ បេសេសី”**តិអាទិ។ **មហឹសកមណ្ឌល**ន្តិ អន្ធករដ្ឋំ វទន្តិ។ **វនវាសិ**ន្តិ វនវាសិរដ្ឋំ។ អត្តា បញ្ចមោ ឯតេសន្តិ **អត្តបញ្ចមា**, តំ តំ ទិសាភាគំ បញ្ច បញ្ចេវ ភិក្ខូ អគមំសូតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឥទានិ តត្ថ តត្ថ គតានំ ថេរានំ កិច្ចានុភាវំ ទស្សេតុកាមោ មជ្ឈន្តិកត្ថេរស្ស គតដ្ឋានេ កិច្ចំ តាវ ទស្សេន្តោ **“តេន ខោ បន សមយេន កស្មីរគន្ធាររដ្ឋេ”**តិអាទិមាហ។ **ករកវស្ស**ន្តិ ហិមបាតនកវស្សំ។ **ហរាបេត្វា**តិ ឧទកោឃេន ហរាបេត្វា។ **អរវាឡទហបិដ្ឋិយ**ន្តិ អរវាឡទហស្ស ឧទកបិដ្ឋិយំ។ **ឆិន្នភិន្នបដធរោ**តិ សត្ថកេន ឆិន្នំ រង្គេន ភិន្នំ វណ្ណវិការមាបន្នំ បដំ ធារេតីតិ ឆិន្នភិន្នបដធរោ។ អថ វា សត្ថកេន ឆិន្នានំ គិហិវត្ថវិសភាគានំ កាសាវានំ ធារណតោ **ឆិន្នភិន្នបដធរោ។ ភណ្ឌូ**តិ មុណ្ឌកោ។ **កាសាវវសនោ**តិ កាសាវវត្ថនិវត្ថោ។ **មក្ខំ អសហមានោ**តិ ថេរំ បដិច្ច អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បន្នំ បរេសំ គុណមក្ខនលក្ខណំ មក្ខំ អសហមានោ

សន្ធារេតុំ អធិសហិតុំ វូបសមេតុំ អសក្កោន្តោ។ **ភីសនកានី**តិ ភេរវារម្មណានិ។ តានិ ទស្សេតុំ “**តតោ តតោ ភុសា វាតា វាយន្តី**”តិអាទិមាហ។ **ភុសា វាតា**តិ រុក្ខភេទនបព្ពតកូដនិបាតនសមត្ថា ពលវវាតា។ **អសនិយោ ផលន្តី**តិ អសនិយោ ភិជ្ជន្តិ, បតន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បហរណវុដ្ឋិយោ**តិ អនេកប្បការា អាវុធវុដ្ឋិយោ។ **និទ្ធមថា**តិ គហេត្វា អបនេថ។ **ភីសនក**ន្តិ នាគរាជស្ស កាយិកវាចសិកបយោគជនិតភយនិមិត្តំ វិប្បការំ។

មេ ភយភេរវំ ជនេតុំ បដិពលោ ន អស្ស ន ភវេយ្យាតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ **ភយភេរវំ** នាម ឧុទ្ទានុឧុទ្ទកំ ភយំ។ អថ វា **ភយ**ន្តិ ចិត្តុត្រាសភយំ, បដិឃភយស្សេតំ អធិវចនំ។ **ភេរវ**ន្តិ ភយជនកមារម្មណំ។ **សចេបិ ត្វំ មហី សព្ពន្តិ** សចេបិ ត្វំ មហានាគ សព្ពំ មហី សមុទ្ទេន សហ **សសមុទ្ទំ** បព្ពតេន សហ **សបព្ពតំ** ឧក្ខិបិត្វា **មមូបរិ** មយ្ហំ សីសោបរិ ខិបេយ្យាសីតិ អត្ថោ។ មេ ភយភេរវំ ជនេតុំ នេវ សក្កុណេយ្យាសីតិ សម្ពន្ធោ។ **អញ្ញទត្ថុ**តិ ឯកំសេន។ **តវេវស្ស វិឃាតោ ឧរគាធិបា**តិ ឧរគានំ នាគានំ អធិបតិ រាជ តវ ឯវ វិឃាតោ ទុក្ខំ វិហឹសា អស្ស ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។

ធម្មិយា កថាយ សន្ទស្សេត្វាតិអាទីសុ តង្ខណានុរូបាយ ធម្មទេសនាយ ទិដ្ឋធម្មសម្បរាយិកំ អត្ថំ សន្ទស្សេត្វា កុសលេ ធម្មេ **សមាទបេត្វា** គណ្ហាបេត្វា តត្ថ ច នំ **សមុត្តេជេត្វា** សឧស្សាហំ កត្វា តាយ ច សឧស្សាហតាយ អញ្ញេហិ ច វិជ្ជមានគុណេហិ **សម្បហំសេត្វា** តោសេត្វាតិ អត្ថោ។ ថេរេន កតំ នាគានុសាសនំ ទស្សេន្តោ “**អថាយស្មា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឥតោ ឧទ្ធំ យថា បុរេ**តិ យថា តុម្ហេ ឥតោ បុរេ សទ្ធម្មសវនុប្បត្តិវិរហិតកាលេ បរស្ស កោធំ ឧប្បាទយិត្ថ, ឥទានិ ឥតោ បដ្ឋាយ ឧទ្ធំ អនាគតេ កោធញ្ច មា ជនយិត្ថ, វិជាតមាតុយាបិ បុត្តេ សិនេហច្ឆេទនំ សព្ពវិនាសមូលកំ សស្សឃាតកញ្ច មា ករិត្ថាតិ អត្ថោ។ **សុខកាមា ហិ បាណិនោ**តិ ឯត្ថ **ហិ**-សទ្ទោ ការណោបទេសេ, យស្មា សព្ពេ សត្តា សុខកាមា, តស្មា ហិតសុខឧបច្ឆេទករំ សស្សឃាតញ្ច មា ករោថាតិ វុត្តំ ហោតិ។

យថានុសិដ្ឋន្តិ យំ យំ អនុសិដ្ឋំ យថានុសិដ្ឋំ, អនុសិដ្ឋំ អនតិក្កម្ម វា យថានុសិដ្ឋំ, ថេរេន ទិន្នោវាទំ អនតិក្កម្មាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ធម្មាភិសមយោ អហោសី**តិ បឋមមគ្គផលាធិគមោ អហោសីតិ វទន្តិ។ **កុលសតសហស្ស**ន្តិ ឥមិនា បុរិសានំ សតសហស្សំ ទស្សេតិ។ **កស្មីរគន្ធារា**តិ កស្មីរគន្ធាររដ្ឋវាសិនោ។ **កាសាវបជ្ជោតា**តិ ភិក្ខូនំ និវត្ថបារុតកាសាវវត្ថេហិ ឱភាសិតា។ **ឥសិវាតបដិវាតា**តិ ភិក្ខូនំ និវាសនបារុបនវាតេន ចេវ ហត្ថបាទានំ សមិញ្ជនបសារណាទិវាតេន ច សមន្តតោ ពីជិយមានា អហេសុំ។ **ទុដ្ឋ**ន្តិ កុបិតំ។ **ពន្ធនា**តិ សំសារពន្ធនតោ។

ធម្មចក្ខុន្តិ ហេដ្ឋាមគ្គត្តយេ ញាណំ។ កេចិ បនេត្ថ “បឋមមគ្គញាណមេវ តេ បដិលភឹសូ”តិ វទន្តិ។ **ចោទេត្វា ទេវទូតេហី**តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.២៦៣ អាទយោ) **ទេវទូតសុត្តន្តទេសនា**វសេន (ម. និ. ៣.២៦១ អាទយោ) ទហរកុមារោ ជរាជិណ្ណសត្តោ គិលានសត្តោ កម្មការណា កម្មការណិកា វា មតសត្តោតិ ឥមេហិ បញ្ចហិ ទេវទូតេហិ ចោទេត្វា ឱវទិត្វា, សំវេគំ ឧប្បាទេត្វាតិ អត្ថោ។ ទហរកុមារាទយោ ហិ តត្ថ “ទេវទូតា”តិ វុច្ចន្តិ។ តថា ហិ ទហរកុមារោ អត្ថតោ ឯវំ វទតិ នាម “បស្សថ ភោ មយ្ហម្បិ តុម្ហាកំ វិយ ហត្ថបាទា អត្ថិ, សកេ បនម្ហិ មុត្តករីសេ បលិបន្នោ, អត្តនោ ធម្មតាយ ឧដ្ឋហិត្វា នហាយិតុំ ន សក្កោមិ, ‘អហំ កិលិដ្ឋោ, នហាបេថ ម’ន្តិ វត្តុម្បិ ន សក្កោមិ, ជាតិតោម្ហិ អបរិមុត្តតាយ ឯទិសោ ជាតោ, ន ខោ បនាហមេវ, តុម្ហេបិ ជាតិតោ អបរិមុត្តាវ។ យថេវ ហិ មយ្ហំ, ឯវំ តុម្ហាកម្បិ ជាតិ អាគមិស្សតិ, ឥតិ តស្សា បុរេ អាគមនាវ កល្យាណំ ករោថា”តិ។ តេនេស ទេវទូតោ នាម ជាតោ។

ជរាជិណ្ណសត្តោបិ អត្តតោ ឯវំ វទតិ នាម “បស្សថ ភោ អហម្បិ តុម្ហេ វិយ តរុណោ អហោសិ ឧរុពលពាហុពលជវសម្បន្នោ, តស្ស មេ តា ពលជវសម្បត្តិយោ អន្តរហិតា, ហត្ថបាទា ហត្ថបាទកិច្ចញ្ច ន ករោន្តិ, ជរាយម្ហិ អបរិមុត្តតាយ ឯទិសោ ជាតោ, ន ខោ បនាហមេវ, តុម្ហេបិ ជរាយ អបរិមុត្តាវ។ យថេវ ហិ មយ្ហំ, ឯវំ តុម្ហាកម្បិ ជរា អាគមិស្សតិ, ឥតិ តស្សា បុរេ អាគមនាវ កល្យាណំ ករោថា”តិ។ តេនេស ទេវទូតោ នាម ជាតោ។

គិលានសត្តោបិ អត្តតោ ឯវំ វទតិ នាម “បស្សថ ភោ អហម្បិ តុម្ហេ វិយ និរោគោ អហោសិ, សោម្ហិ ឯតរហិ ព្យាធិនា អភិហតោ សកេ មុត្តករីសេ បលិបន្នោ, ឧដ្ឋាតុម្បិ ន សក្កោមិ, វិជ្ជមានាបិ មេ ហត្ថបាទា ហត្ថបាទកិច្ចំ ន ករោន្តិ, ព្យាធិតោម្ហិ អបរិមុត្តតាយ ឯទិសោ ជាតោ, ន ខោ បនាហមេវ, តុម្ហេបិ ព្យាធិតោ អបរិមុត្តាវ។ យថេវ ហិ មយ្ហំ, ឯវំ តុម្ហាកម្បិ ព្យាធិ អាគមិស្សតិ, ឥតិ តស្សា បុរេ អាគមនាវ កល្យាណំ ករោថា”តិ។ តេនេស ទេវទូតោ នាម ជាតោ។

កម្មការណោ កម្មការណិកា វា ចតុត្ថោ ទេវទូតោតិ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ កម្មការណបក្ខេ ទុត្តីស តាវ កម្មការណា អត្ថតោ ឯវំ វទន្តិ នាម “មយំ និព្ពត្តមានា ន រុក្ខេ វា បាសាណេ វា និព្ពត្តាម, តុម្ហាទិសានំ សរីរេ និព្ពត្តាម, ឥតិ អម្ហាកំ បុរេ និព្ពត្តិតោវ កល្យាណំ ករោថា”តិ។ តេនេតា ទេវទូតា នាម ជាតា។ កម្មការណិកាបិ អត្ថតោ ឯវំ វទន្តិ នាម “មយំ ទុត្តីស កម្មការណា ករោន្តា ន រុក្ខាទីសុ ករោម, តុម្ហាទិសេសុ សត្តេសុយេវ ករោម, ឥតិ អម្ហាកំ តុម្ហេសុ បុរេ កម្មការណាការណតោវ កល្យាណំ ករោថា”តិ។ តេនេតេបិ ទេវទូតា នាម ជាតា។

មតកសត្តោបិ អត្ថតោ ឯវំ វទតិ នាម “បស្សថ ភោ មំ អាមកសុសានេ ឆឌ្ឌិតំ ឧទ្ធុមាតកាទិភាវំ បត្តំ, មរណតោម្ហិ អបរិមុត្តតាយ ឯទិសោ ជាតោ, ន ខោ បនាហមេវ, តុម្ហេបិ មរណតោ អបរិមុត្តាវ។ យថេវ ហិ មយ្ហំ, ឯវំ តុម្ហាកម្បិ មរណំ អាគមិស្សតិ, ឥតិ តស្ស បុរេ អាគមនាវ កល្យាណំ ករោថា”តិ។ តេនេស ទេវទូតោ នាម ជាតោ។ តស្មា ទហរកុមារាទយោ ឯត្ថ “ទេវទូតា”តិ វេទិតព្ពា។

អនមតគ្គិយន្តិ អនមតគ្គសំយុត្តំ (សំ. និ. ២.១២៤)។ **ធម្មាមតំ បាយេសី**តិ លោកុត្តរធម្មាមតំ បានំ បដិលាភករណវសេន បាយេសីតិ អត្ថោ។ **សមធិកានី**តិ សហាធិកានិ។ សហត្ថោ ហេត្ថ សំសទ្ទោ។ **ឥសី**តិ សីលក្ខន្ធាទយោ ធម្មក្ខន្ធេ ឯសិ គវេសិ បរិយេសីតិ ឥសីតិ វុច្ចតិ។ **បញ្ច រដ្ឋានី**តិ បញ្ចវិធចីនរដ្ឋានិ។ ហិមវន្តំ គន្ត្វា ធម្មចក្កប្បវត្តនំ បកាសេន្តោ យក្ខសេនំ បសាទយីតិ យោជេតព្ពំ។

តេន ច សមយេនាតិ តស្មិំ សមយេ តេសំ គមនតោ បុព្ពភាគកាលេ។ **លទ្ធំ ភវិស្សតី**តិ វេស្សវណសន្តិកា លទ្ធំ ភវិស្សតិ។ **វេគសា**តិ វេគេន។ **សមន្តតោ អារក្ខំ ឋបេសី**តិ “ឥតោ បដ្ឋាយ មា បវិសន្តូ”តិ អធិដ្ឋានវសេន សមន្តា អារក្ខំ ឋបេសិ។ **អឌ្ឍឌ្ឍានិ សហស្សានី**តិ អឌ្ឍេន ចតុត្ថានិ អឌ្ឍឌ្ឍានិ, អតិរេកបញ្ចសតានិ តីណិ សហស្សានីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទិយឌ្ឍសហស្ស**ន្តិ អឌ្ឍេន ទុតិយំ ទិយឌ្ឍំ, អតិរេកបញ្ចសតំ ឯកំ សហស្សន្តិ អត្ថោ។ **សោណុត្តរា**តិ សោណោ ច ឧត្តរោ ច សោណុត្តរា។ **និទ្ទមេត្វានា**តិ បលាបេត្វាន។ **អទេសិសុ**ន្តិ អទេសយុំ។

អជ្ឈិដ្ឋោតិ អាណត្តោ។ **បុន ទានី**តិ ឯត្ថ **ទានី**តិ និបាតមត្តំ, បុន អាគច្ឆេយ្យាម វា ន វាតិ អត្ថោ។ **រាជគហនគរបរិវត្តកេនា**តិ រាជគហនគរំ បរិវជ្ជេត្វា តតោ ពហិ តំ បទក្ខិណំ កត្វា គតមគ្គេន គមនេន វា។ ឥទានិ ថេរមាតុយា វេដិសនគរេ និវាសការណំ ទស្សេតុំ តស្ស នគរស្ស តស្សា ជាតិភូមិភាវំ ថេរស្ស ច អដ្ឋុប្បត្តិំ ទស្សេន្តោ “**អសោកោ កិរ កុមារកាលេ**”តិអាទិមាហ។

អយំ បនេត្ថ អនុបុព្ពិកថា – បុព្ពេ កិរ មោរិយវំសេ ជាតស្ស ចន្ទគុត្តស្ស នាម រញ្ញោ បុត្តោ ពិន្ទុសារោ នាម កុមារោ បិតុ អច្ចយេន បាដលិបុត្តម្ហិ នគរេ រាជា អហោសិ។ តស្ស ទ្វេ បុត្តា សឧទរិយា អហេសុំ, តេសំ ឯកូនសតមត្តា វេមាតិកភាតរោ អហេសុំ។ រាជា បន តេសំ សព្ពជេដ្ឋកស្ស អសោកកុមារស្ស ឧបរជ្ជដ្ឋានញ្ច អវន្តិរដ្ឋញ្ច ទត្វា អថេកទិវសំ អត្តនោ ឧបដ្ឋានំ អាគតំ ទិស្វា “តាត, ឧបរាជ, តវ រដ្ឋំ គន្ត្វា តត្ថ ឧជ្ជេនីនគរេ វសាហី”តិ អាណាបេសិ។ សោ បិតុ វចនេន តំ ឧជ្ជេនី គច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ វេដិសគិរិនគរេ វេដិសនាមកស្ស សេដ្ឋិស្ស ឃរេ និវាសំ ឧបគន្ត្វា តស្ស សេដ្ឋិស្ស ធីតរំ លក្ខណសម្បន្នំ យោព្ពនប្បត្តំ វេដិសគិរិំ នាម កុមារិំ ទិស្វា តាយ បដិពទ្ធចិត្តោ មាតាបិតូនំ កថាបេត្វា តំ តេហិ ទិន្នំ បដិលភិត្វា តាយ សទ្ធិំ សំវាសំ កប្បេសិ។ សា តេន សំវាសេន សញ្ជាតគព្ភា ហុត្វា តតោ ឧជ្ជេនី នីតា មហិន្ទកុមារំ ជនយិ។ តតោ វស្សទ្វយេ អតិក្កន្តេ សង្ឃមិត្តញ្ច ធីតរំ ឧបលភិត្វា ឧបរាជេន សទ្ធិំ តត្ថ វសតិ។ ឧបរាជស្ស បន បិតា ពិន្ទុសារោ មរណមញ្ចេ និបន្នោ បុត្តំ អសោកកុមារំ សរិត្វា តំ បក្កោសាបេតុំ ឧជ្ជេនី មនុស្សេ បេសេសិ។ តេ តតោ ឧជ្ជេនី គន្ត្វា អសោកស្ស តំ បវត្តិំ អារោចេសុំ។ តេសំ វចនេន សោ បិតុ សន្តិកំ តុរិតគមនេនាគច្ឆន្តោ អន្តរាមគ្គេ វេដិសគិរិនគរម្ហិ បុត្តទារេ ឋបេត្វា បិតុ សន្តិកំ បាដលិបុត្តនគរំ គន្ត្វា គតសមនន្តរមេវ កាលកតស្ស បិតុនោ សរីរកិច្ចំ ការាបេត្វា តតោ ឯកូនសតមត្តេ វេមាតិកភាតរោ ច ឃាតាបេត្វា វិហតកណ្ដកោ ហុត្វា តត្ថ ឆត្តំ ឧស្សាបេត្វា អភិសេកំ គណ្ហិ។ តទាបិ ថេរមាតា ទារកេ រញ្ញោ សន្តិកំ បេសេត្វា សយំ តត្ថេវ វេដិសគិរិនគរេ វសិ។ តេន វុត្តំ “**សា តស្ស មាតា តេន សមយេន ញាតិឃរេ វសី**”តិ។

អារោបេសីតិ បដិបាទេសិ។ **អម្ហាកំ ឥធ កត្តព្ពកិច្ចំ និដ្ឋិត**ន្តិ មាតុ ទស្សនស្ស កតភាវំ សន្ធាយាហ។ **អនុភវតុ តាវ មេ បិតរា បេសិតំ អភិសេក**ន្តិអាទីសុ អភិសេកបេសនាទិកថា វិត្ថារេន ឧត្តរតោ អាវិ ភវិស្សតិ។ **ឆណត្ថ**ន្តិ ឆណនិមិត្តំ, ឆណហេតូតិ អត្ថោ, សយំ ឆណកីឡំ អកាតុកាមោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តទា កិរ ទេវានំបិយតិស្សោ ជេដ្ឋមូលមាសបុណ្ណមិយំ នក្ខត្តំ ឃោសាបេត្វា “សលិលកីឡាឆណំ ករោថា”តិ អមច្ចេ អាណាបេត្វា សយំ មិគវំ កីឡិតុកាមោ មិស្សកបព្ពតំ អគមាសិ។ **មិស្សកបព្ពត**ន្តិ បំសុបាសាណមិស្សកត្តា ឯវំលទ្ធនាមំ បព្ពតំ។ **ទិដ្ឋសច្ចោ**តិ អនាគាមិមគ្គេន បដិវិទ្ធសច្ចោ, អនាគាមិផលំ បត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សោ កិរ

ថេរេន អត្តនោ មាតុទេវិយា ទេសិតំ ធម្មំ សុត្វា អនាគាមិផលំ សច្ឆាកាសិ, សោ ច ថេរស្ស ភាគិនេយ្យោតិ វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ ថេរស្ស មាតុទេវិយា ភគិនី តស្សា ធីតា, តស្សា អយំ បុត្តោ។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាវំសេ** –

“ទេវិយា ភគិនី ធីតុ, បុត្តោ ភណ្ឌុកនាមកោ;
ថេរេន ទេវិយា ធម្មំ, សុត្វា ទេសិតមេវ តុ;
អនាគាមិផលំ បត្វា, វសិ ថេរស្ស សន្តិកេ”តិ។

សម្មាសម្ពុទ្ធេន ច តុម្ហេ ព្យាកតាតិ ពោធិមូលេ ឯវ ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ វោលោកេត្វា តម្ពបណ្ណិទីបំ ទិស្វា អនាគតេ តស្ស ទីបស្ស សម្បត្តិំ ទិដ្ឋេន សម្មាសម្ពុទ្ធេន “អនាគតេ មហិន្ទោ នាម ភិក្ខុ តម្ពបណ្ណិទីបំ បសាទេស្សតី”តិ តុម្ហេ ព្យាកតា។ តត្ថ **តម្ពបណ្ណិទីប**ន្តិ ទីបវាសិនោ វុត្តា។ ឥន្ទ្រិយបរោបរិយត្តញាណំ អាសយានុសយញាណញ្ច **“ពុទ្ធចក្ខុ”**តិ វុច្ចតិ។ តេន បន ឥន្ទ្រិយបរោបរាទី វិនា អញ្ញំ ន សក្កា ទដ្ឋុន្តិ “វោលោកេន្តោ”តិ អវត្វា **“វោលោកេត្វា”**តិ វុត្តំ។ **ឯតមត្ថ**ន្តិ “អនាគតេ មហិន្ទោ នាម ភិក្ខុ តម្ពបណ្ណិទីបំ បសាទេស្សតី”តិ ឥមមត្ថំ។

វេដិសគិរិម្ហិ រាជគហេតិ ទេវិយា កតវិហារេ។ កាលោវ គមនស្ស, គច្ឆាម ទីបមុត្តមន្តិ យោជេតព្ពំ។ ឥទញ្ច តេសំ បរិវិតក្កនិទស្សនំ។ **បឡិនា**តិ អាកាសំ បក្ខន្ទីសុ។ **អម្ពរេ**តិ អាកាសេ។ ឯវមាកាសំ បក្ខន្ទិត្វា កឹ តេ អកំសូតិ ចេតិយបព្ពតេ និបតីសូតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឯវមុប្បតិតា ថេរា, និបតីសុ នគុត្តមេ”**តិ។ ឥទានិ តស្ស បព្ពតស្ស បតិដ្ឋិតដ្ឋានំ ថេរានញ្ច តត្ថ និបតិតដ្ឋានំ ទស្សេតុំ **“បុរតោ បុរសេដ្ឋស្សា”**តិអាទិគាថមាហ។ **បុរតោ**តិ បាចីនទិសាភាគេ។ **បុរសេដ្ឋស្សា**តិ អនុរាធបុរសង្ខាតស្ស បុរវរស្ស។ **មេឃសន្និភេ**តិ សមន្តតោ នីលវណ្ណត្តា នីលមហាមេឃសទិសេ។ **សីលកូដម្ហី**តិ ឯវំនាមកេ បព្ពតកូដេ។ **ហំសាវ នគមុទ្ធនី**តិ បព្ពតមុទ្ធនិ ហំសា វិយ។

តត្ថ បន បតិដ្ឋហន្តោ កទា បតិដ្ឋហីតិ អាហ **“ឯវំ ឥដ្ឋិយាទីហិ សទ្ធិ”**ន្តិអាទិ។ **បរិនិព្ពានតោ**តិ បរិនិព្ពានវស្សតោ តំ អវធិភូតំ មុញ្ចិត្វា តតោ ឧទ្ធំ ទ្វិន្នំ វស្សសតានំ ឧបរិ ឆត្តឹសតិមេ វស្សេតិ អត្ថោ គហេតព្ពោ។ កថំ វេទិតព្ពោតិ អាហ **“អជាតសត្តុស្ស ហី”**តិអាទិ។ **តស្មឹយេវ វស្សេ**តិ ឯត្ថ យស្មឹ សំវច្ឆរេ យស្មិញ្ច ទិវសេ ភគវា បរិនិព្ពុតោ, តស្មឹ សំវច្ឆរេ តស្មឹយេវ ច ទិវសេ វិជយកុមារោ ឥមំ ទីបមាគតោតិ វទន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“លង្កាយំ វិជយសនាមកោ កុមារោ,
ឱតិណ្ណោ ថិរមតិ តម្ពបណ្ណិទីបេ;
សាលានំ យមកគុណានមន្តរស្មឹ,
និព្ពាតុំ សយិតទិនេ តថាគតស្សា”តិ។

សីហកុមារស្ស បុត្តោតិ ឯត្ថ កាលិង្គរាជធីតុ កុច្ឆិស្មឹ សីហស្ស ជាតោ កុមារោ សីហកុមារោតិ វេទិតព្ពោ, បុព្ពេ អមនុស្សាវាសត្តា អាហ **“មនុស្សាវាសំ អកាសី”**តិ។ **ចុទ្ទសមេ វស្សេ**តិ ចុទ្ទសមេ វស្សេ សម្បត្តេ។ **ឥធ វិជយោ កាលមកាសី**តិ ឥមស្មឹ តម្ពបណ្ណិទីបេ វិជយរាជកុមារោ អដ្ឋតឹស វស្សានិ រជ្ជំ ការេត្វា កាលមកាសិ។ តថា ហិ អជាតសត្តុ រាជា ទ្វត្តឹស វស្សានិ រជ្ជំ ការេសិ, ឧទយភទ្ទោ សោឡស វស្សានិ, តស្មា អជាតសត្តុស្ស អដ្ឋមវស្សំ ឥធ វិជយស្ស បឋមវស្សន្តិ កត្វា តតោ ឧទ្ធំ អជាតសត្តុស្ស ចតុវីសតិ វស្សានិ ឧទយភទ្ទស្ស ចុទ្ទស វស្សានីតិ វិជយស្ស អដ្ឋតឹស វស្សានិ បរិបូរឹសុ។ តថា ច វុត្តំ –

“វិជយោ លង្កមាគម្ម, សត្ថុ និព្ពានវាសរេ;
អដ្ឋតឹស សមាកាសិ, រជ្ជំ យក្ខវិមទ្ទកោ”តិ។

“ឧទយភទ្ទស្ស បញ្ចទសមេ វស្សេ បណ្ឌុវាសុទេវោ នាម ឥមស្មឹ ទីបេ រជ្ជំ បាបុណី”តិ វុត្តត្តា ឧទយភទ្ទស្ស ចុទ្ទសមវស្សសង្ខាតំ ឯកំ វស្សំ ឥមស្មឹ ទីបេ វិជយស្ស បណ្ឌុវាសុទេវស្ស ច អន្តរេ សីហឡំ អរាជិកំ ហុត្វា ឋិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្មិញ្ហិ វស្សេ វិជយរាជស្ស អមច្ចា ឧបតិស្សំ នាម អមច្ចំ ជេដ្ឋកំ កត្វា តស្ស នាមេន កតេ ឧបតិស្សគាមេ វសន្តា អរាជិកំ រជ្ជមនុសាសឹសុ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“តស្មឹ មតេ អមច្ចា តេ, បេក្ខន្តា ខត្តិយាគមំ;
ឧបតិស្សគាមេ ឋត្វាន, រជ្ជំ សមនុសាសិសុំ។

“មគេ វិជយរាជម្ហិ, ខត្តិយាគមនា បុរា;
ឯកំ វស្សំ អយំ លង្កា-ទីបោ អាសិ អរាជិកោ”តិ។

តត្ថាតិ ជម្ពុទីបេ។ **ឥធ បណ្ឌុវាសុទេវោ កាលមកាសី**តិ ឥមស្មិំ សីហឡទីបេ បណ្ឌុវាសុទេវោ តីស វស្សានិ រជ្ជំ មនុសាសិត្វា កាលមកាសិ។ តថា ហិ ឧទយភទ្ទស្ស អនន្តរំ អនុរុទ្ធោ ច មុណ្ឌោ ច អដ្ឋ វស្សានិ រជ្ជមនុសាសីសុ, តទនន្តរំ នាគទាសកោ ចតុវីសតិ វស្សានិ, តស្មា ឧទយភទ្ទស្ស បញ្ចទសមសោឡសមវស្សេហិ សទ្ធិំ អនុរុទ្ធស្ស ច មុណ្ឌស្ស ច អដ្ឋ វស្សានិ, នាគទាសកស្ស ច ចតុវីសតិវស្សេសុ វីសតិ វស្សានីតិ បណ្ឌុវាសុទេវស្ស រញ្ញោ តីស វស្សានិ បរិបូរិំសុ។ តេនេវ វុត្តំ –

“តតោ បណ្ឌុវាសុទេវោ, រជ្ជំ តីស សមា អកា”តិ;

តត្ថាតិ ជម្ពុទីបេ។ **សត្តរសមេ វស្សេ**តិ សត្តរសមេ វស្សេ សម្បត្តេ។ តថា ហិ នាគទាសកស្ស អនន្តរា សុសុនាគោ អដ្ឋារស វស្សានិ រជ្ជំ ការេសិ, តស្មា នាគទាសកស្ស ចតុវីសតិវស្សេសុ វីសតិ វស្សានិ បបេត្វា សេសេហិ ចតូហិ វស្សេហិ សទ្ធិំ សុសុនាគស្ស អដ្ឋារសសុ វស្សេសុ សោឡស វស្សានីតិ ឥធ អភយរញ្ញោ វីសតិ វស្សានិ បរិបូរិំសុ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“អភយោ វីសតិ វស្សានិ, លង្ការជ្ជមការយី”តិ;

ទាមរិកោតិ យុទ្ធការកោ ចោរោ។ បណ្ឌុកាភយោ បន អភយស្ស ភាគិនេយ្យោ រាជាយេវ, ន ចោរោ, ពលក្ការេន បន រជ្ជស្ស គហិតត្តា “ទាមរិកោ”តិ វុត្តំ។ **រជ្ជំ អគ្គហេសី**តិ ឯកទេសស្ស គហិតត្តា វុត្តំ។ អភយស្ស ហិ វីសតិមេ វស្សេ ន តាវ សព្ពំ រជ្ជមគ្គហេសីតិ។ តថា ហិ វីសតិមវស្សតោ បដ្ឋាយ អភយស្ស នវ ភាតិកេ អត្តនោ មាតុលេ តត្ថ តត្ថ យុទ្ធំ កត្វា ឃាតេន្តស្ស អនភិសិត្តស្សេវ សត្តរស វស្សានិ អតិក្កមឹសុ, តតោយេវ ច តានិ រាជសុញ្ញានិ នាម អហេសុំ។ តថា ច វុត្តំ –

“បណ្ឌុកាភយរញ្ញោ ច, អភយស្ស ច អន្តរេ;
រាជសុញ្ញានិ វស្សានិ, អហេសុំ ទស សត្ត ចា”តិ។

តត្ថាតិ ជម្ពុទីបេ។ **បណ្ឌុកស្សា**តិ បណ្ឌុកាភយស្ស។ ភវតិ ហិ ឯកទេសេនបិ វោហារោ “ទេវទត្តោ ទត្តោ”តិ យថា។ **សត្តរស វស្សានិ បរិបូរិំសូ**តិ អនភិសិត្តស្សេវ បរិបូរិំសុ។ ឯត្ថ ច កាឡាសោកស្ស សោឡសមវស្សំ បបេត្វា បន្នរស វស្សានិ ហេដ្ឋា សុសុនាគស្ស សត្តរសមអដ្ឋារសមវស្សានិ ច ទ្វេ គហេត្វា សត្តរស វស្សានិ គណិតព្ពានិ។ **តានិ ហេដ្ឋា ឯកេន វស្សេន សហ អដ្ឋារស ហោន្តី**តិ តានិ រាជសុញ្ញានិ សត្តរស វស្សានិ ហេដ្ឋា វិជយបណ្ឌុវាសុទេវរាជូនមន្តរេ អរាជិកេន ឯកេន វស្សេន សទ្ធិំ អដ្ឋារស រាជសុញ្ញវស្សានិ នាម ហោន្តិ។

ចន្ទគុត្តស្ស ចុទ្ទសមេ វស្សេ ឥធ បណ្ឌុកាភយោ កាលមកាសីតិ ចន្ទគុត្តស្ស ចុទ្ទសមេ វស្សេ ឥមស្មិំ តម្ពបណ្ណិទីបេ បណ្ឌុកាភយោ នាម រាជា សត្តតិ វស្សានិ រជ្ជមនុសាសិត្វា កាលមកាសិ។ តថា ហិ សុសុនាគស្ស បុត្តោ កាឡាសោកោ អដ្ឋវីសតិ វស្សានិ រជ្ជំ ការេសិ។ តតោ តស្ស បុត្តា ទស ភាតុកា ទ្វេវីសតិ វស្សានិ រជ្ជំ ការេសុំ, តេសំ បច្ឆា នវ នន្ទា ទ្វេវីសតិ, ចន្ទគុត្តោ ចតុវីសតិ វស្សានិ រជ្ជំ ការេសិ។ តត្ថ កាឡាសោកស្ស អដ្ឋវីសតិវស្សេសុ បន្នរស វស្សានិ ហេដ្ឋា គហិតានីតិ តានិ បបេត្វា សេសានិ តេរស វស្សានិ, ទសភាតុកានំ ទ្វេវីសតិ, តថា នវនន្ទានំ ទ្វេវីសតិ, ចន្ទគុត្តស្ស ចុទ្ទសមវស្សំ បបេត្វា តេរស វស្សានីតិ បណ្ឌុកាភយស្ស សត្តតិ វស្សានិ បរិបូរិំសុ។ តថា ច វុត្តំ –

“បណ្ឌុកាភយនាមស្ស, រញ្ញោ វស្សានិ សត្តតី”តិ;

តត្ថ អសោកធម្មរាជស្ស សត្តរសមេ វស្សេ ឥធ មុដសិវរាជា កាលមកាសីតិ តស្មិំ ជម្ពុទីបេ អសោកធម្មរាជស្ស សត្តរសមេ វស្សេ ឥធ មុដសិវោ នាម រាជា សដ្ឋិ វស្សានិ រជ្ជមនុសាសិត្វា កាលមកាសិ ។ តថា ហិ ចន្ទគុត្តស្ស បុត្តោ ពិន្ទុសារោ អដ្ឋវីសតិ វស្សានិ រជ្ជំ ការេសិ, តតោ តស្ស បុត្តោ អសោកធម្មរាជា រជ្ជំ បាបុណិ, តស្មា ចន្ទគុត្តស្ស ហេដ្ឋា វុត្តេសុ ចតុវីសតិវស្សេសុ តេរស វស្សានិ គហិតានីតិ តានិ បបេត្វា សេសានិ ឯកាទស វស្សានិ, ពិន្ទុសារស្ស អដ្ឋវីសតិ វស្សានិ, អសោកស្ស អនភិសិត្តស្ស ចត្តារិ វស្សានិ, អភិសិត្តស្ស សត្តរស វស្សានីតិ ឯវំ សដ្ឋិ វស្សានិ ឥធ មុដសិវស្ស បរិបូរិំសុ។ តថា ច វុត្តំ –

“មុដសិវោ សដ្ឋិ វស្សានិ, លង្កាវជ្ជមការយិ”តិ;

ទេវានំបិយតិស្សោ រជ្ជំ បាបុណីតិ អសោកធម្មរាជស្ស អដ្ឋារសមេ វស្សេ បាបុណិ។ ឥទានិ បរិនិព្ពុតេ ភគវតិ អជាតសត្តុអាទីនំ វស្សគណនាវសេន បរិនិព្ពានតោ ទ្វិន្នំ វស្សសតានំ ឧបរិ ឆត្តឹសតិ វស្សានិ ឯកតោ គណេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**បរិនិព្ពុតេ ច សម្ពុទ្ធេ**”តិអាទិ។ តត្ថ **អជាតសត្តុស្ស ចតុវីសតីតិ** បរិនិព្ពានវស្សសង្ខាតំ អដ្ឋមវស្សំ មុញ្ចិត្វា វុត្តំ។ **អសោកស្ស បុត្តកា ទស ភាតុករាជានោតិ** កាឡាសោកស្ស បុត្តា ភទ្ទសេនោ កោរណ្ឌវណ្ណោ មង្កុរោ សព្ពញ្ជហោ ជាលិកោ ឧភកោ សញ្ចយោ កោរព្យោ នន្ទិវឌ្ឍនោ បញ្ចមកោតិ ឥមេ ទស ភាតុករាជានោតិ វេទិតព្ពា។ ឧគ្គសេននន្ទោ បណ្ឌុកនន្ទោ បណ្ឌុគតិនន្ទោ ភូតបាលនន្ទោ រដ្ឋបាលនន្ទោ គោវិសាណកនន្ទោ សវិទ្ធកនន្ទោ កេវដ្ដកនន្ទោ ធននន្ទោតិ ឥមេ **នវ នន្ទាតិ** វេទិតព្ពា។ **ឯតេន រាជវំសានុសារេនាតិ** ឯតេន ជម្ពុទីបវាសិរាជូនំ វំសានុសារេន វេទិតព្ពមេតន្តិ អត្ថោ។

តម្ពបណ្ណិទីបវាសីនម្បិ បុន រាជូនំ វសេន ឯវំ គណនា វេទិតព្ពា – សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស បរិនិព្ពានវស្សំ ឥធ វិជយស្ស បឋមំ វស្សន្តិ កត្វា តំ អបនេត្វា បរិនិព្ពានវស្សតោ ឧទ្ធំ វិជយស្ស សត្តតឹស វស្សានិ, តតោ អរាជិកមេកវស្សំ, បណ្ឌុវាសុទេវស្ស តឹស វស្សានិ, អភយស្ស វីសតិ វស្សានិ, បណ្ឌុកាភយស្ស អភិសេកតោ បុព្ពេ សត្តរស វស្សានិ, អភិសិត្តស្ស សត្តតិ វស្សានិ, មុដសិវស្ស សដ្ឋិ វស្សានិ, ទេវានំបិយតិស្សស្ស បឋមំ វស្សន្តិ ឯវំ បរិនិព្ពានតោ ទ្វិន្នំ វស្សសតានំ ឧបរិ ឆត្តឹស វស្សានិ វេទិតព្ពានិ។

ជេដ្ឋមាសស្ស បុណ្ណមិយំ ជេដ្ឋនក្ខត្តំ មូលនក្ខត្តំ វា ហោតីតិ អាហ “**ជេដ្ឋមូលនក្ខត្តំ នាម ហោតី**”តិ។ តស្មិំ បន នក្ខត្តេ កត្តព្ពឆណម្បិ តន្និស្សយត្តា តមេវ នាមំ លភតីតិ វេទិតព្ពំ។ **មិគវន្តិ** មិគានំ វាននតោ ហេសនតោ ពាធនតោ មិគវន្តិ លទ្ធសមញ្ញំ មិគវំ។ **រោហិតមិគរូបន្តិ** គោកណ្ណមិគវេសំ។ **ជិយន្តិ** ធនុជិយំ។ **អនុពន្ធន្តោតិ** បទសា អនុធាវន្តោ។ **មមំយេវ រាជា បស្សតូតិ** ឯត្ថ “អម្ហេសុ ពហូសុ ទិដ្ឋេសុ រាជា អតិវិយ ភាយិស្សតី”តិ ឥមិនា ការណេន អត្តានមេវ ទស្សេតុំ “មមំយេវ បស្សតូ”តិ អធិដ្ឋាសីតិ វេទិតព្ពំ។ “**ចិន្តេសី**”តិ វត្វា តស្ស ចិន្តនាការំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឥមស្មិំ ទីបេ ជាតោ**”តិអាទិ។ ថេរោ តស្ស បរិវិតក្កំ ជានិត្វា អត្តនោ សភាវំ កថេត្វា តំ អស្សាសេតុកាមោ “**សមណា មយំ មហារាជា**”តិអាទិមាហ។ មហារាជ មយំ សមណា នាម, ត្វំ បរិវិតក្កំ មា អកាសីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តវេវ អនុកម្បាយាតិ** តវ អនុកម្បត្ថាយ ឯវ អាគតា, ន វិមុខភាវត្ថាយាតិ អធិប្បាយោ។ “ឥមេ សមណា នាមា”តិ អជានន្តស្ស “សមណា មយំ, មហារាជា”តិ កស្មា ថេរោ អាហាតិ ចេ? អសោកធម្មរាជេន បេសិតសាសនេនេវ បុព្ពេ គហិតសមណសញ្ញំ សារេតុំ ឯវមាហាតិ។ ឥមមត្ថំ វិភាវេតុំ “**តេន ច សមយេនា**”តិអាទិ វុត្តំ។

អទិដ្ឋា ហុត្វា សហាយកាតិ **អទិដ្ឋសហាយកា,** អញ្ញមញ្ញំ អទិស្វាវ សហាយកភាវំ ឧបគតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឆាតបព្ពតបាទេតិ** ឆាតវាហស្ស នាម បព្ពតស្ស បាទេ។ តំ កិរ បព្ពតំ អនុរាធបុរា បុព្ពទក្ខិណទិសាភាគេ អតិរេកយោជនទ្វយមត្ថកេ តិដ្ឋតិ។ តម្ហិ ឋានេ បច្ឆា សទ្ធាតិស្សោ នាម មហារាជា វិហារំ ការាបេសិ, តំ “ឆាតវិហារ”ន្តិ វោហរីសុ។ “**រថយដ្ឋិប្បមាណាតិ** អាយាមតោ ច អាវដ្ដតោ ច រថបតោទេន សមប្បមាណា”តិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ **មហាវំសេ**បិ វុត្តំ –

> “ឆាតបព្ពតបាទម្ហិ , តិស្សោ ច វេឡុយដ្ឋិយោ;
> ជាតា រថបតោទេន, សមានា បរិមាណតោ”តិ។

គណ្ឋិបទេ បន “រថយដ្ឋិប្បមាណាតិ រថស្ស ធជយដ្ឋិប្បមាណា”តិ វុត្តំ។ **ឧប្បជ្ជីសូតិ** តស្ស អភិសេកសមកាលមេវ ឧប្បជ្ជីសុ។ ឯវមុត្តរិបិ វក្ខមានានំ អច្ឆរិយានំ បាតុភាវោ វេទិតព្ពោ។ តថា ច វុត្តំ **មហាវំសេ** –

> “ទេវានំបិយតិស្សោ សោ, រាជាសិ បិតុអច្ចយេ;
> តស្សាភិសេកេន សមំ, ពហូនច្ឆរិយានហូ”តិ។

ឯកា លតា យដ្ឋិ នាមាតិ កញ្ចនលតាយ បដិមណ្ឌិតត្តា ឯវំលទ្ធនាមា ឯកា យដ្ឋិ អហោសិ។ **តំ អលង្ករិត្វា ឧប្បន្នលតាតិ** តំ រជតវណ្ណំ យដ្ឋិំ អលង្ករិត្វា តត្ថេវ ចិត្តកម្មកតា វិយ ឧប្បន្នលតា។ **ខាយតីតិ** ទិស្សតិ។ **កិញ្ចក្ខានីតិ** កេសរានិ។ ឯតានិ ច បុប្ផយដ្ឋិយំ នីលបុប្ផាទីនិ សកុណយដ្ឋិយញ្ច នានប្បការា មិគបក្ខិនោ តត្ថេវ ចិត្តកម្មកតា វិយ បញ្ញាយន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សេតា រជតយដ្ឋីវាតិ** រជតមយយដ្ឋិ វិយ ឯកា យដ្ឋិ សេតវណ្ណាតិ អត្ថោ។ **លតាតិ** តត្ថេវ ចិត្តកម្មកតា វិយ ទិស្សមានលតា។ **នីលាទិ យាទិសំ បុប្ផន្តិ** យាទិសំ លោកេ នីលាទិបុប្ផំ អត្ថិ, តាទិសំ បុប្ផយដ្ឋិម្ហិ ខាយតីតិ អត្ថោ។

អនេកវិហិតំ រតនំ ឧប្បជ្ជីតិ អនេកប្បការំ រតនំ សមុទ្ទតោ សយមេវ តីរំ អារុហិត្វា វេលន្តេ ឩមិវេគាភិជាតមរិយាទវដ្ដិ វិយ ឧប្បជ្ជិ, ឧដ្ឋហិត្វា អដ្ឋាសីតិ អត្ថោ។ **តម្ពបណ្ណិយំ បន អដ្ឋ មុត្តា ឧប្បជ្ជីសូតិ** ឯត្ថាបិ តម្ពបណ្ណិយំ សមុទ្ទតោ សយមេវ ឧដ្ឋហិត្វា ជាតិតោ អដ្ឋ មុត្តា សមុទ្ទតីរេ វុត្តនយេនេវ ឋិតាតិ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាវំសេ** –

"លង្កាទីបម្ហិ សកលេ, និធយោ រតនានិ ច;
អន្តោឋិតានិ ឧគ្គន្ត្វា, បថវីតលមារុហុំ។

"លង្កាទីបសមីបម្ហិ, ភិន្ននាវាគតានិ ច;
តត្រ ជាតានិ ច ថលំ, រតនានិ សមារុហុំ។

"ហយគជា រថាមលកា, វលយង្គុលិវេឋកា;
កកុធផលា បាកតិកា, ឥច្ចេតា អដ្ឋ ជាតិតោ។

"មុត្តា សមុទ្ទា ឧគ្គន្ត្វា, តីរេ វដ្ដិ វិយ ឋិតា;
ទេវានំបិយតិស្សស្ស, សព្ពបុញ្ញវិជម្ភិតា"ន្តិ។

ហយមុត្តាតិ អស្សរូបសណ្ឋានមុត្តា។ **គជមុត្តាតិ** ហត្ថិរូបសណ្ឋានា។ ឯវំ សព្ពត្ថ តំតំសណ្ឋានវសេន មុត្តាភេទោ វេទិតព្ពោ។ **អង្គុលិវេឋកមុត្តាតិ** អង្គុលិយកសណ្ឋានា, មុទ្ទិកាសណ្ឋានាតិ អត្ថោ។ **កកុធផលមុត្តាតិ** កកុធរុក្ខផលាការា ពហូ អសាមុទ្ទិកា មុត្តា។ **រាជកកុធភណ្ឌានីតិ** រាជារហឧត្តមភណ្ឌានិ។ តានិ សរូបេន ទស្សេន្តោ អាហ **"ឆត្តំ ចាមរ"**ន្តិអាទិ។ អញ្ញញ្ច ពហុវិធំ បណ្ណាការំ បហិណីតិ សម្ពន្ធោ។ **សង្ខន្តិ** អភិសេកាសិញ្ចនកំ សាមុទ្ទិកំ ទក្ខិណាវដ្ដំ សង្ខំ។ អនោតត្តោទកមេវ **"គង្គោទក"**ន្តិ វុត្តំ។ **វឌ្ឍមានន្តិ** អលង្ការចុណ្ណំ។ "នហានចុណ្ណ"ន្តិ កេចិ។ **វដំសកន្តិ** កណ្ណបិឡន្ធនវដំសកន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ "វដំសកំ កណ្ណចូឡិកដ្ឋានេ ឱលម្ពក"ន្តិបិ វទន្តិ។ **ភិង្ការន្តិ** សុវណ្ណមយំ មហាភិង្ការំ។ "មករមុខសណ្ឋានា ពលិកម្មាទិករណត្ថំ កតា ភាជនវិកតី"តិបិ វទន្តិ។ **នន្ទិយាវដ្ដន្តិ** កាកបទសណ្ឋានា មង្គលត្ថំ កតា សុវណ្ណភាជនវិកតិ។ **កញ្ញាន្តិ** ខត្តិយកុមារិំ។ **អធោវិមំ ទុស្សយុគន្តិ** កិលិដ្ឋេ ជាតេ អគ្គិម្ហិ បក្ខិត្តមត្តេ បរិសុទ្ធភាវមុបគច្ឆន្តំ អធោវិមំ ទុស្សយុគំ។ **ហត្ថបុញ្ឆនន្តិ** បីតវណ្ណំ មហគ្ឃំ ហត្ថបុញ្ឆនបដំ។ **ហរិចន្ទនន្តិ** ហរិវណ្ណចន្ទនំ, សុវណ្ណវណ្ណចន្ទនន្តិ អត្ថោ។ លោហិតចន្ទនំ វា, គោសិតចន្ទនន្តិ អត្ថោ។ តំ កិរ ឧទ្ធនេ កុថិតតេលម្ហិ បក្ខិត្តមត្តំ សកលម្បិ តេលំ អគ្គិញ្ច និព្ពាបនសមត្ថំ ចន្ទនំ។ តេនេវ "គោសិតចន្ទន"ន្តិ វុច្ចតិ។ គោសទ្ទេន ហិ ជលំ វុច្ចតិ, តំ វិយ សិតំ ចន្ទនំ គោសិតចន្ទនំ។ នាគភវនសម្ភវំ **អរុណវណ្ណមត្តិកំ។ ហរីតកំ អាមលកន្តិ** អគទហរីតកំ អគទាមលកំ។ តំ ខិប្បមេវ សរីរមលសោធនាទិករណសមត្ថំ ហោតិ។

ឧណ្ហីសន្តិ ឧណ្ហីសបដ្ដំ។ **វេឋនន្តិ** សីសវេឋនំ។ **សារបាមង្គន្តិ** ឧត្តមំ រតនបាមង្គសុត្តំ។ **វត្ថកោដិកន្តិ** វត្ថយុគមេវ។ **នាគមាហដន្តិ** នាគេហិ អាហដំ។ **ម**-ការោ បទសន្ធិករោ។ **អមតោសធន្តិ** ឯវំនាមិកា គុឡិកជាតិ, អមតសទិសកិច្ចត្តា ឯវំ វុច្ចតិ។ តំ កិរ បរិបន្ថំ វិធមេត្វា សព្ពត្ថ សាធេន្តេហិ អគទោសធសម្ភារេហិ យោជេត្វា វដ្ដេត្វា កតំ គុឡិកំ។ តំ បន រាជូនំ មុខសោធននហានបរិយោសានេ មហតា បរិហារេន ឧបនេន្តិ។ តេន តេ អង្គរាគំ នាម ករោន្តិ, ករោន្តា ច យថារហំ ទ្វីហិ តីហិ អគទោសធរង្គតិលកាហិ នលាដកអំសកូដឧរមជ្ឈសង្ខាតំ អង្គំ សជ្ជេត្វា អង្គរាគំ ករោន្តីតិ វេទិតព្ពំ។ សា បន គុឡិកា អហិវិច្ឆិកាទីនម្បិ វិសំ ហនតិ, តេនបិ តំ វុច្ចតិ "អមតោសធ"ន្តិ។

អហំ ពុទ្ធញ្ចាតិអាទីសុ សព្ពធម្មេ យាថាវតោ អពុជ្ឈិ បដិពុជ្ឈីតិ ពុទ្ធោតិ សង្ខ្យំ គតំ សម្មាសម្ពុទ្ធញ្ច, អធិគតមគ្គេ សច្ឆិកតនិរោធេ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ច អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតីតិ ធម្មោតិ សង្ខ្យំ គតំ បរិយត្តិយា សទ្ធិំ នវ លោកុត្តរធម្មញ្ច, ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតត្តា សង្ឃោតិ សង្ខ្យំ គតំ អរិយសាវកសង្ឃញ្ច អហំ សរណំ គតោ បរាយណន្តិ ឧបគតោ, ភជិំ សេវិន្តិ អត្ថោ។ អថ វា ហឹសតិ តប្បសាទតគ្គរុកតាហិ វិហតកិលេសេន តប្បរាយណតាការប្បវត្តេន ចិត្តុប្បាទេន សរណគតានំ តេនេវ សរណគមនេន ភយំ សន្តាសំ ទុក្ខំ ទុគ្គតិ បរិកិលេសំ ហនតិ វិនាសេតីតិ **សរណំ,** រតនត្តយស្សេតំ អធិវចនំ។ អបិច សម្មាសម្ពុទ្ធោ ហិតេ បវត្តនេន អហិតា ច និវត្តនេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ សរណន្តិ វុច្ចតិ។ ធម្មោបិ ភវកន្តារា ឧត្តារណេន អស្សាសទានេន ច សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ សរណន្តិ វុច្ចតិ។ សង្ឃោបិ អប្បកានម្បិ ការានំ វិបុលផលបដិលាភករណេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតីតិ សរណន្តិ វុច្ចតិ។ ឥមិនា អត្ថេន សរណភូតំ រតនត្តយំ តេនេវ ការណេន សរណន្តិ គតោ អវគតោ, ជានិន្តិ អត្ថោ។ **ឧបាសកត្តំ ទេសេសិន្តិ** រតនត្តយំ ឧបាសតីតិ ឧបាសកោតិ ឯវំ ទស្សិតំ ឧបាសកភាវំ

មយិ អភិនិវិដ្ឋំ វាចាយ បកាសេសិន្តិ អត្ថោ, “ឧបាសកោហំ អជ្ជតគ្គេ បាណុបេតំ សរណំ គតោ”តិ ឯវំ ឧបាសកត្តំ បដិវេទេសិន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **សក្យបុត្តស្ស សាសនេ**តិ សក្យស្ស សុទ្ធោទនស្ស បុត្តោ សោ ភគវា សក្យបុត្តោ, តស្ស សក្យបុត្តស្ស សាសនេតិ អត្ថោ។ **សទ្ធា**តិ សទ្ធាយ, “សយំ អភិញ្ញា សច្ឆិកត្វា”តិអាទីសុ វិយ យការលោបោ ទដ្ឋព្វោ។ **ឧបេហី**តិ ឧបគច្ឆ។

អសោករញ្ញា បេសិតេន អភិសេកេនាតិ អសោករញ្ញា បេសិតេន អភិសេកុបករណេន។ យទា ហិ ទេវានំបិយតិស្សោ មហារាជា អត្តនោ សហាយស្ស ធម្មាសោករញ្ញោ តតោ វេឡុយដ្ឋិយាទយោ មហារហេ បណ្ណាការេ បេសេសិ។ តទា សោបិ តេ ទិស្វា បសីទិត្វា អតិវិយ តុដ្ឋោ “តមេហិ អតិរេកតរំ កឹ នាម មហគ្ឃំ បដិបណ្ណាការំ សហាយស្ស មេ បេសេស្សាមី”តិ អមច្ចេហិ សទ្ធឹ មន្តេត្វា លង្កាទីបេ អភិសេកបរិហារំ បុច្ឆិត្វា “ន តត្ថ ឦទិសោ អភិសេកបរិហារោ អត្ថី”តិ សុត្វា “សាធុ វត មេ សហាយស្ស អភិសេកបរិហារំ បេសេស្សាមី”តិ វត្វា សាមុទ្ទិកសង្ខាទីនិ តីណិ សង្ខានិ ច គង្គោទកញ្ច អរុណវណ្ណមត្តិកញ្ច អដ្ឋដ្ឋ ខត្តិយព្រាហ្មណគហបតិកញ្ញាយោ ច សុវណ្ណរជតលោហមត្តិកាមយឃដេ ច អដ្ឋហិ សេដ្ឋិកុលេហិ សទ្ធឹ អដ្ឋ អមច្ចកុលានិ ចាតិ ឯវំ សព្ពដ្ឋកំ នាម តថ បេសេសិ “តមេហិ មេ សហាយស្ស បុន អភិសេកំ ករោថា”តិ, អញ្ញញ្ច អភិសេកត្ថាយ ពហុំ បណ្ណាការំ បេសេសិ។ តេន វុត្តំ “អសោករញ្ញា បេសិតេន អភិសេកេនា”តិ។ ឯកោ មាសោ អភិសិត្តស្ស អស្សាតិ **ឯកមាសាភិសិត្តោ**។ កថំ បន តស្ស តទា ឯកមាសាភិសិត្តតា វិញ្ញាយតីតិ អាហ **“វិសាខបុណ្ណមាយំ ហិស្ស អភិសេកមកំសូ”**តិ, បុព្ពេ កតាភិសេកស្សបិ អសោករញ្ញា បេសិតេន អនគ្ឃេន បរិហារេន វិសាខបុណ្ណមាយំ បុន អភិសេកមកំសូតិ អត្ថោ។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាវំសេ** –

> “តេ មិគសិរមាសស្ស, អាទិចន្ទោទយំ ទិនេ;
> អភិសិត្តញ្ច លង្កិន្ទំ, អមច្ចា សាមិភត្តិនោ។
>
> “ធម្មាសោកស្ស វចនំ, សុត្វា សាមិហិតេ រតា;
> បុនាបិ អភិសេចីសុ, លង្កាហិតសុខេ រត”ន្តិ។

ទីបវំសេបិ ចេតំ វុត្តំ –

> “វិសាខមាសេ ទ្វាទសិយំ, ជម្ពុទីបា ឥធាគតា;
> អភិសេកំ សបរិវារំ, អសោកធម្មេន បេសិតំ។
>
> “ទុតិយំ អភិសិញ្ចិត្ថ, រាជានំ ទេវានំបិយំ;
> អភិសិត្តោ ទុតិយាភិសេកេន, វិសាខមាសេ ឧបោសថេ។
>
> “តតោ មាសេ អតិក្កម្ម, ជេដ្ឋមាសេ ឧបោសថេ;
> មហិន្ទោ សត្តមោ ហុត្វា, ជម្ពុទីបា ឥធាគតោ”តិ។

តទា បន តស្ស រញ្ញោ វិសាខបុណ្ណមាយ អភិសេកស្ស កតត្តា តតោ បភុតិ យាវជ្ជតនា វិសាខបុណ្ណមាយមេវ អភិសេកករណមាចិណ្ណំ។ អភិសេកវិធានញ្ចេត្ថ ឯវំ វេទិតព្ពំ – អភិសេកមង្គលត្ថំ អលង្កតប្បដិយត្តស្ស មណ្ឌបស្ស អន្តោ កតស្ស ឧទុម្ពរសាខមណ្ឌបស្ស មជ្ឈេ សុប្បតិដ្ឋិតេ ឧទុម្ពរភទ្ទបីឋម្ហិ អភិសេការហំ អភិជច្ចំ ខត្តិយំ និសីទាបេត្វា បឋមំ តាវ មង្គលាភរណភូសិតា ជាតិសម្បន្នា ខត្តិយកញ្ញា គង្គោទកបុណ្ណំ សាមុទ្ទិកំ ទក្ខិណាវដ្ដសង្ខំ ឧភោហិ ហត្ថេហិ សក្កច្ចំ គហេត្វា សីសោបរិ ឧស្សាបេត្វា តេន តស្ស មុទ្ធនិ អភិសេកោទកំ អភិសិញ្ចតិ, ឯវញ្ច វទេតិ “ទេវ, តំ សព្ពេបិ ខត្តិយគណា អត្តានមារក្ខណត្ថំ ឥមិនា អភិសេកេន អភិសេកិកំ មហារាជំ ករោន្តិ, ត្វំ រាជធម្មេសុ ឋិតោ ធម្មេន សមេន រជ្ជំ ការេហិ, ឯតេសុ ខត្តិយគណេសុ ត្វំ បុត្តសិនេហានុកម្បាយ សហិតចិត្តោ ហិតសមមេត្តចិត្តោ ច ភវ, រក្ខាវរណគុត្តិយា តេសំ រក្ខិតោ ច ភវាហី”តិ។

តតោ បុន បុរោហិតោបិ បុរោហិច្ចដ្ឋានានុរូបាលង្ការេហិ អលង្កតប្បដិយត្តោ គង្គោទកបុណ្ណំ រជតមយសង្ខំ ឧភោហិ ហត្ថេហិ សក្កច្ចំ គហេត្វា តស្ស សីសោបរិ ឧស្សាបេត្វា តេន តស្ស មុទ្ធនិ អភិសេកោទកំ អភិសិញ្ចតិ, ឯវញ្ច វទេតិ “ទេវ, តំ សព្ពេបិ ព្រាហ្មណគណា អត្តានមារក្ខណត្ថំ ឥមិនា អភិសេកេន អភិសេកិកំ មហារាជំ ករោន្តិ, ត្វំ រាជធម្មេសុ ឋិតោ ធម្មេន សមេន រជ្ជំ ការេហិ, ឯតេសុ ព្រាហ្មណេសុ ត្វំ បុត្តសិនេហានុកម្បាយ សហិតចិត្តោ ហិតសមមេត្តចិត្តោ ច ភវ, រក្ខាវរណគុត្តិយា តេសំ រក្ខិតោ ច ភវាហី”តិ។

តតោ បុន សេដ្ឋិបិ សេដ្ឋិដ្ឋានានុរូបភូសនភូសិតោ គង្គោទកបុណ្ណំ រតនមយសង្ខំ ឧភោហិ ហត្ថេហិ សក្កច្ចំ គហេត្វា តស្ស សីសោបរិ ឧស្សាបេត្វា តេន តស្ស មុទ្ធនិ អភិសេកោទកំ អភិសិញ្ចតិ, ឯវញ្ច វទេតិ “ទេវ តំ សព្ពេបិ គហបតិគណា អត្តានមារក្ខណត្ថំ ឥមិនា អភិសេកេន អភិសេកិកំ មហារាជំ ករោន្តិ, ត្វំ រាជធម្មេសុ ឋិតោ ធម្មេន សមេន រជ្ជំ ការេហិ, ឯតេសុ គហបតិគណេសុ ត្វំ បុត្តសិនេហានុកម្បាយ សហិតចិត្តោ ហិតសមមេត្តចិត្តោ ច ភវ, រក្ខាវរណគុត្តិយា តេសំ រក្ខិតោ ច ភវាហី”តិ។

តេ បន តស្ស ឯវំ វទន្តា “សចេ ត្វំ អម្ហាកំ វចនានុរូបេន រជ្ជំ ការេស្សសិ, ឥច្චេតំ កុសលំ។ នោ ចេ ការេស្សសិ, តវ មុទ្ធា សត្តធា ផលតូ”តិ ឯវំ រញ្ញោ អភិសបន្តិ វិយាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥមស្មិំ បន ទីបេ ទេវានំបិយតិស្សស្ស មុទ្ធនិ ធម្មាសោកេនេវ ឥធ បេសិតា ខត្តិយកញ្ញាយេវ អនោតត្តោទកបុណ្ណេន សាមុទ្ទិកទក្ខិណាវដ្ដសង្ខេន អភិសេកោទកំ អភិសិញ្ចីតិ វទន្តិ។ ឥទញ្ច យថាវុត្តំ អភិសេកវិធានំ មជ្ឈិមនិកាយេ **ចូឡសីហនាទសុត្តវណ្ណនាយំ** សីហឡដ្ឋកថាយម្បិ “បឋមំ តាវ អភិសេកំ គណ្ហន្តានំ រាជូនំ សុវណ្ណមយាទីនិ តីណិ សង្ខានិ ច គង្គោទកញ្ច ខត្តិយកញ្ញញ្ច លទ្ធុំ វដ្ដតី”តិអាទិនា វុត្តន្តិ វទន្តិ។

សម្មោទនីយំ កថំ កថយមានោតិ បីតិបាមោជ្ជសង្ខាតសម្មោទជននតោ សម្មោទិតុំ យុត្តភាវតោ ច សម្មោទនីយំ “កច្ចិ ភន្តេ ខមនីយំ, កច្ចិ យាបនីយំ, កច្ចិ វោ អប្បាពាធំ អប្បាតង្កំ លហុដ្ឋានំ ពលំ ផាសុវិហារោ”តិ ឯវមាទិកថំ កថយមានោ។ **ឆ ជនេ ទស្សេសី**តិ រញ្ញោ សទ្ធិំ អាគតានំ “ន ឥមេ យក្ខា, មនុស្សា ឥមេ”តិ សញ្ជាននត្ថំ ភណ្ឌុកស្ស ឧបាសកស្ស អានីតត្តា តេន សទ្ធិំ ឆ ជនេ ទស្សេសិ។ **តេវិជ្ជា**តិ បុព្ពេនិវាសទិព្ពចក្ខុអាសវក្ខយសង្ខាតាហិ តីហិ វិជ្ជាហិ សមន្នាគតា។ **ឥទ្ធិប្បត្តា**តិ ឥទ្ធិវិធញាណំ បត្តា។ **ចេតោបរិយកោវិទា**តិ បរេសំ ចិត្តាចារេ កុសលា។ ឯវមេត្ថ បញ្ច អភិញ្ញា សរូបេន វុត្តា, ទិព្ពសោតំ បន តាសំ វសេន អាគតមេវ ហោតិ។ **ពហូ**តិ ឯវរូបា ឆឡភិញ្ញា ពុទ្ធសាវកា ពហូ គណនបថំ អតិក្កន្តា សកលជម្ពុទីបំ កាសាវបជ្ជោតំ កត្វា វិចរន្តីតិ។ កេចិ បន “តេវិជ្ជា ឥទ្ធិប្បត្តា ច ខីណាសវា ចេតោបរិយកោវិទា កេចិ ខីណាសវាតិ វិសុំ យោជេត្វា ‘អរហន្តោ’តិ ឥមិនា សុក្ខវិបស្សកា វុត្តា”តិ វទន្តិ។

បញ្ញវេយ្យត្តិយន្តិ បញ្ញាបាដវំ, បញ្ញាយ តិក្ខវិសទភាវន្តិ អត្ថោ។ **អាសន្ន**ន្តិ អាសន្នេ ឋិតំ។ **សាធុ មហារាជ បណ្ឌិតោសី**តិ រាជានំ បសំសតិ។ បុន វីមំសន្តោ **“អត្ថិ បន តេ មហារាជា”**តិអាទិមាហ។ **ចូឡហត្ថិបទោបមសុត្តន្តំ កថេសី**តិ “អយំ រាជា ‘ឥមេ សមណា នាម ព្ពត្តិសា, សីលាទិបដិបត្តិ ច តេសំ ព្ពត្តិសី’តិ ច ន ជានាតិ, ហន្ទ នំ ឥមាយ ចូឡហត្ថិបទោបមសុត្តន្តទេសនាយ សមណភាវូបគមនំ សមណបដិបត្តិញ្ច វិញ្ញាបេស្សាមី”តិ ចិន្តេត្វា បឋមំ **ចូឡហត្ថិបទោបមសុត្តន្តំ** កថេសិ។ តត្ថ ហិ –

> “ឯវមេវ ខោ, ព្រាហ្មណ, ឥធ តថាគតោ លោកេ ឧប្បជ្ជតិ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ...បេ.... សាត្ថំ សព្យញ្ជនំ កេវលបរិបុណ្ណំ បរិសុទ្ធំ ព្រហ្មចរិយំ បកាសេតិ, តំ ធម្មំ សុណាតិ គហបតិ វា គហបតិបុត្តោ វា អញ្ញតរស្មិំ វា កុលេ បច្ចាជាតោ, សោ តំ ធម្មំ សុត្វា តថាគតេ សទ្ធំ បដិលភតិ, សោ តេន សទ្ធាបដិលាភេន សមន្នាគតោ ឥតិ បដិសញ្ចិក្ខតិ ‘សម្ពាធោ ឃរាវាសោ រជោបថោ, អព្ភោកាសោ បព្ពជ្ជា, នយិទំ សុករំ អគារំ អជ្ឈាវសតា ឯកន្តបរិបុណ្ណំ ឯកន្តបរិសុទ្ធំ សង្ខលិខិតំ ព្រហ្មចរិយំ ចរិតុំ, យន្នូនាហំ កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជេយ្យ’ន្តិ។ សោ អបរេន សមយេន អប្បំ វា ភោគក្ខន្ធំ បហាយ មហន្តំ វា ភោគក្ខន្ធំ បហាយ អប្បំ វា ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយ មហន្តំ វា ញាតិបរិវដ្ដំ បហាយ កេសមស្សុំ ឱហារេត្វា កាសាយានិ វត្ថានិ អច្ឆាទេត្វា អគារស្មា អនគារិយំ បព្ពជតិ។
>
> “សោ ឯវំ បព្ពជិតោ សមានោ ភិក្ខូនំ សិក្ខាសាជីវសមាបន្នោ បាណាតិបាតំ បហាយ បាណាតិបាតា បដិវិរតោ ហោតិ និហិតទណ្ឌោ និហិតសត្ថោ, លជ្ជី ទយាបន្នោ សព្ពបាណភូតហិតានុកម្បី វិហរតិ។
>
> “អទិន្នាទានំ បហាយ អទិន្នាទានា បដិវិរតោ ហោតិ ទិន្នាទាយី ទិន្នបាដិកង្ខី, អថេនេន សុចិភូតេន អត្តនា វិហរតី”តិ (ម. និ. ១.២៩១-២៩២) –

ឯវមាទិនា សាសនេ សទ្ធាបដិលាភំ បដិលទ្ធសទ្ធេហិ ច បព្ពជ្ជុបគមនំ បព្ពជិតេហិ ច បដិបជ្ជិតព្ពា សីលក្ខន្ធាទយោ ធម្មា បកាសិតា។

រាជា សុត្តន្តំ សុណន្តោយេវ អញ្ញាសីតិ “សោ ពីជគាមភូតគាមសមារម្ភា បដិវិរតោ ហោតិ, ឯកភត្តិកោ ហោតិ រត្តូបរតោ វិរតោ វិកាលភោជនា”តិ ឯវំ តស្មិំ សុត្តន្តេ (ម. និ. ១.២៩៣) អាគតត្តា តំ សុណន្តោយេវ

អញ្ញាសិ។ **តថេវ វសិស្សាមា**តិ ន តាវ វត្តិយា ឧបដ្ឋិតត្តា អនាគតវចនមកាសិ។ **អាគតផលោ**តិ អនាគាមិផលំ សន្ធាយាហ, សម្បត្តអនាគាមិផលោតិ អត្ថោ។ តតោយេវ ច វិសេសតោ អវិបរីតវិទិតសត្ថុសាសនត្តា **វិញ្ញាតសាសនោ។ ឥទានិ បព្ពជិស្សតី**តិ គិហិលិង្គេន អានីតកិច្ចស្ស និដ្ឋិតត្តា ឯវមាហ។ **អចិរបក្កន្តស្ស រញ្ញោ**តិ រញ្ញេ អចិរបក្កន្តេតិ អត្ថោ។ **អធិដ្ឋហិត្វា**តិ អន្តោតម្ពបណ្ណិទីបេ សមាគតា សុណន្តូតិ អធិដ្ឋហិត្វា។

ភូមត្ថរណសង្ខេបេនាតិ ភូមត្ថរណាការេន។ **ឧប្បាតបាឋកា**តិ និមិត្តបាឋកា, នេមិត្តកាតិ អត្ថោ។ **គហិតា ទានិ ឥមេហិ បថវី**តិ អាសនានំ បថវិយំ អត្ថតត្តា ឯវមាហំសុ។ **បតិដ្ឋហិស្សតីតិ ចិន្តេន្តោ**តិ ឯត្ថ តេន ការណេន សាសនបតិដ្ឋានស្ស អការតោ អវស្សំ បតិដ្ឋហន្តស្ស សាសនស្ស បុព្ពនិមិត្តមិទន្តិ ឯវំ បុព្ពនិមិត្តភាវេន សល្លក្ខេសីតិ វេទិតព្ពំ។ **បណីតេនា**តិ ឧត្តមេន។ **សហត្ថា**តិ សហត្ថេន **សន្តប្បេត្វា**តិ សុដ្ឋុ តប្បេត្វា, បរិបុណ្ណំ សុហិតំ យាវទត្ថំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **បេតវត្ថុំ វិមានវត្ថុំ សច្ចសំយុត្តញ្ច កថេសី**តិ ទេសនាវិធិកុសលោ ថេរោ ជនស្ស សំវេគំ ជនេតុំ បឋមំ បេតវត្ថុំ កថេត្វា តទនន្តរំ សំវេគជាតំ ជនំ អស្សាសេតុំ សគ្គកថាវសេន វិមានវត្ថុញ្ច កថេត្វា តទនន្តរំ បដិលទ្ធស្សាសានំ "មា ឯត្ថ អស្សាទំ ករោថ និព្ពានំ វិនា ន អញ្ញំ កិញ្ចិ សង្ខារគតំ ធុវំ នាម អត្ថិ, តស្មា បរមស្សាសកំ និព្ពានមធិគន្តុំ វាយមថា"តិ សច្ចបដិវេធត្ថាយ ឧស្សាហំ ជនេន្តោ អន្តេ សច្ចសំយុត្តំ កថេសីតិ វេទិតព្ពំ។

តេសំ សុត្វាតិ តេសំ សន្តិកា ថេរានំ គុណកថំ សុត្វា។ **រញ្ញោ សំវិទិតំ កត្វា**តិ រញ្ញោ និវេទនំ កត្វា, រាជានំ បដិវេទយិត្វាតិ អត្ថោ។ **អលំ គច្ឆាមា**តិ បុរស្ស អច្ចាសន្នត្តា សារុប្បំ ន ហោតីតិ បដិបក្ខិបន្តោ អាហ។ **មេឃវនំ នាម ឧយ្យាន**ន្តិ មហាមេឃវនុយ្យានំ។ តស្ស កិរ ឧយ្យានស្ស ភូមិគ្គហណទិវសេ អកាលមហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វា សព្ពតឡាកបោក្ខរណិយោ បូរេន្តោ គិម្ហាភិហតរុក្ខលតាទីនំ អនុគ្គណ្ហន្តោវ បាវស្សិ, តេន ការណេន តំ មហាមេឃវនំ នាម ឧយ្យានំ ជាតំ។ វុត្តញ្ចេតំ **មហាវំសេ** –

"ឧយ្យានដ្ឋានគ្គហណេ, មហាមេឃោ អកាលជោ;
បាវស្សិ តេន ឧយ្យានំ, មហាមេឃវនំ អហូ"តិ។

សុខសយិតភាវំ បុច្ឆិត្វាតិ "កច្ចិ, ភន្តេ, ឥធ សុខំ សយិត្ថ, តុម្ហាកំ ឥធ និវាសោ សុខោ"ន្តិ ឯវំ សុខសយិតភាវំ បុច្ឆិត្វា តតោ ថេរេន "សុខសយិតម្ហិ, មហារាជ, ភិក្ខូនំ ផាសុកមិទំ ឧយ្យាន"ន្តិ វុត្តេ "ឯវំ សតិ ឥទំ នោ ឧយ្យានំ ទស្សាមី"តិ ចិន្តេត្វា **"កប្បតិ, ភន្តេ, ភិក្ខុសង្ឃស្ស អារាមោ"**តិ បុច្ឆិ។ **ឥមំ សុត្ត**ន្តិ វេឡុវនារាមបដិគ្គហណេ វុត្តមិមំ សុត្តំ។ **ឧទក**ន្តិ ទក្ខិណោទកំ។ **មហាមេឃវនុយ្យានំ អទាសី**តិ "ឥមំ មហាមេឃវនុយ្យានំ សង្ឃស្ស ទម្មី"តិ វត្វា ជេដ្ឋមាសស្ស កាឡបក្ខេ ទុតិយទិវសេ អទាសិ។ មហាវិហារស្ស ទក្ខិណោទកបាតេនេវ សទ្ធិំ បតិដ្ឋិតភាវេបិ ន តាវ តត្ថ វិហារកម្មំ និដ្ឋិតន្តិ អាហ **"ឥទញ្ច បឋមំ វិហារដ្ឋានំ ភវិស្សតី"**តិ។ **បុនទិវសេបី**តិ កាឡបក្ខស្ស ទុតិយទិវសេយេវ។ **អឌ្ឍនវមានំ បាណសហស្សាន**ន្តិ អឌ្ឍេន នវមានំ បាណសហស្សានំ, បញ្ចសតាធិកានំ អដ្ឋសហស្សានន្តិ អត្ថោ។ **ជោតិបាតុភាវដ្ឋាន**ន្តិ ញាណាលោកស្ស បាតុភាវដ្ឋានំ។ **អប្បមាទសុត្ត**ន្តិ អង្គុត្តរនិកាយេ **មហាអប្បមាទសុត្តំ,** រាជោវាទសុត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។

មហច្ចន្តិ ករណត្ថេ បច្ចត្តវចនំ, មហតា រាជានុភាវេនាតិ អត្ថោ។ តុម្ហេ ជាននត្ថន្តិ សម្ពន្ធោ។ **អរិដ្ឋោ នាម អមច្ចោ**តិ រញ្ញោ ភាគិនេយ្យោ អរិដ្ឋោ នាម អមច្ចោ។ **បញ្ចបណ្ណាសាយា**តិ ឯត្ថ "ចតុបណ្ណាសាយា"តិ វត្តព្ពំ។ ឯវញ្ហិ សតិ ឧបរិ វុច្ចមានំ "ទ្វាសដ្ឋិ អរហន្តោ"តិ វចនំ សមេតិ។ តេនេវ ច សីហឡភាសាយ លិខិតេ **មហាវំសេ** "ចតុបណ្ណាសាយ សទ្ធិ"ន្តិ វុត្តំ។ **ទសភាតិកសមាកុលំ រាជកុល**ន្តិ មុដសិវស្ស បុត្តេហិ អភយោ ទេវានំបិយតិស្សោ មហានាគោ ឧត្តិយោ មត្តាភយោ សូរតិស្សោតិ ឯវមាទីហិ ទសហិ ភាតិកេហិ សមាកិណ្ណំ រាជកុលំ។ **ចេតិយគិរិម្ហិ វស្សំ វសិំសូ**តិ អាសាឡ្ហីបុណ្ណមទិវសេ រញ្ញា ទិន្នវិហារេយេវ បដិគ្គហេត្វា បាដិបទទិវសេ វស្សំ វសិំសុ។ **បវារេត្វា**តិ មហាបវារណាយ បវារេត្វា។ **កត្តិកបុណ្ណមាយ**ន្តិ អបរកត្តិកបុណ្ណមាយំ។ មហាមហិន្ទត្ថេរោ ហិ បុរិមិកាយំ ឧបគន្ត្វា វុត្ថវស្សោ មហាបវារណាយ បវារេត្វា តតោ ឯកមាសំ អតិក្កម្ម ចាតុមាសិនិយំ បុណ្ណមទិវសេ អរិយគណបរិវុតោ រាជកុលំ គន្ត្វា ភោជនាវសានេ "មហារាជ, អម្ហេហិ ចិរទិដ្ឋោ
សម្មាសម្ពុទ្ធោ"តិអាទិវចនមព្រវិ។ ឯវញ្ច កត្វា វក្ខតិ "បុណ្ណមាយំ មហាវីរោ, ចាតុមាសិនិយា ឥធា"តិ។ យំ បនេត្ថ **កេនចិ** វុត្តំ "វុត្ថវស្សោ បវារេត្វាតិ ចាតុមាសិនិយា បវារណាយាតិ អត្ថោ, បឋមបវារណាយ វា បវារេត្វា ឯកមាសំ តត្ថេវ វសិត្វា កត្តិកបុណ្ណមិយំ អវោច, អញ្ញថា 'បុណ្ណមាយំ មហាវីរោ'តិ វុត្តត្តា ន សក្កា គហេតុ"ន្តិ, តត្ថ ចាតុមាសិនិយា បវារណាយាតិ អយមត្ថវិកប្បោ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ បុរិមិកាយ វស្សូបគតា ចាតុមាសិនិយំ បវារេន្តិ។ **ចិរទិដ្ឋោ សម្មាសម្ពុទ្ធោ**តិ សត្ថុស្ស សរីរាវយវោ ច សម្មាសម្ពុទ្ធោយេវាតិ កត្វា អវយវេ សមុទាយវោហារវសេន ឯវមាហាតិ ទដ្ឋព្ពំ យថា "សមុទ្ទោ ទិដ្ឋោ"តិ។

ថេរេន វុត្តម្បិ គមនការណំ ឋបេត្វា ឥធ វាសេ បយោជនមេវ ទស្សេត្វា គមនំ បដិសេធេតុកាមោ អាហ “**អហំ ភន្តេ តុម្ហេ**”តិអាទិ។ **អភិវាទនា**ទីសុ អាចរិយំ ទិស្វា អភិវាទនករណំ **អភិវាទនំ** នាម។ យស្មិំ វា ទិសាភាគេ អាចរិយោ វសតិ ឥរិយាបថេ កប្បេន្តោ, តតោ អភិមុខោវ វន្ទិត្វា គច្ឆតិ, វន្ទិត្វា តិដ្ឋតិ, វន្ទិត្វា និសីទតិ, វន្ទិត្វា និបជ្ជតិ, ឥទំ អភិវាទនំ នាម។ អាចរិយំ បន ទូរតោវ ទិស្វា បច្ចុដ្ឋាយ បច្ចុគ្គមនករណំ **បច្ចុដ្ឋានំ** នាម។ អាចរិយំ បន ទិស្វា អញ្ជលឹ បគ្គយ្ហ សីសេ ឋបេត្វា អាចរិយំ នមស្សតិ, យស្មិំ ទិសាភាគេ សោ វសតិ, តទភិមុខោបិ តថេវ នមស្សតិ, គច្ឆន្តោបិ ឋិតោបិ និសិន្នោបិ អញ្ជលឹ បគ្គយ្ហ នមស្សតិយេវាតិ ឥទំ **អញ្ជលិកម្មំ** នាម។ អនុច្ឆវិកកម្មស្ស បន ករណំ **សាមីចិករណំ** នាម។ ចីវរាទីសុ ហិ ចីវរំ ទេន្តោ ន យំ វា តំ វា ទេតិ, មហគ្ឃំ សតមូលគ្ឃម្បិ បញ្ចសតមូលគ្ឃម្បិ សតសហស្សមូលគ្ឃម្បិ ទេតិយេវ។ បិណ្ឌបាតាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥទំ សាមីចិករណំ នាម។ **សរីរធាតុយោ**តិ សរីរាវយវា។ **អញ្ញាតន្តិ** អញ្ញាតំ, វិទិតំ មយាតិ អត្ថោ។ **កុតោ លច្ឆាមា**តិ កុតោ លភិស្សាម។ **សុមនេន សទ្ធឹ មន្តេហី**តិ បឋមមេវ សាមណេរស្ស កថិតត្តា វា “ជានាតិ ឯស អម្ហាកមធិប្បាយ”ន្តិ ញត្វា វា ឯវមាហាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អប្បោស្សុក្កោ ត្វំ មហារាជាតិ មហារាជ ត្វំ ធាតូនំ បដិលាភេ មា ឧស្សុក្កំ ករោហិ, មា ត្វំ តត្ថ វាវដោ ភវ, អញ្ញំ តយា កត្តព្ពំ ករោហីតិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ តទេវ រញ្ញា កត្តព្ពកិច្ចំ ទស្សេន្តោ “**វីថិយោ សោធាបេត្វា**”តិអាទិមាហ។ **សព្ពតាឡាវចរេ ឧបដ្ឋាបេត្វា**តិ កំសតាឡាទិតាឡំ អវចរតិ ឯត្ថាតិ តាឡាវចរំ វុច្ចតិ អាតតវិតតាទិ សព្ពំ តូរិយភណ្ឌំ។ តេនេវ **បរិនិព្ពានសុត្តដ្ឋកថាយំ** “សព្ពញ្ច តាឡាវចរំ សន្និបាតេថាតិ ឯត្ថ សព្ពញ្ច តាឡាវចរន្តិ សព្ពំ តូរិយភណ្ឌ”ន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ បន សហចរណនយេន សព្ពតូរិយភណ្ឌានំ វាទកាបិ គហេតុំ វដ្ដន្តីតិ តេ សព្ពេ ឧបដ្ឋាបេត្វា សន្និបាតេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **លច្ឆសី**តិ លភិស្សសិ។ **ថេរា ចេតិយគិរិមេវ អគមំសូ**តិ រាជនិវេសនតោ និក្ខមិត្វា បុន ចេតិយគិរិមេវ អគមំសុ។

តាវទេវាតិ តំ ខណំយេវ។ **បាដលិបុត្តទ្វារេ**តិ បាដលិបុត្តនគរទ្វារេ។ **កឹ ភន្តេ សុមន អាហិណ្ឌសី**តិ សុមន ត្វំ សមណធម្មំ អកត្វា កស្មា វិចរសីតិ បុច្ឆតិ។ **ចេតិយគិរិម្ហិយេវ បតិដ្ឋាបេត្វា**តិ បច្ឆា តត្ថ វិហារត្ថាយ អាកង្ខិតព្ពភាវតោ ចេតិយគិរិម្ហិយេវ បតិដ្ឋាបេត្វា។ **វឌ្ឍមានកច្ឆាយាយា**តិ បច្ឆាភត្តន្តិ អត្ថោ។ បច្ឆាភត្តមេវ ហិ ឆាយា វឌ្ឍតិ។ **អថស្ស ឯតទហោសី**តិ ធាតុចង្កោដកំ ទិស្វា ឯវំ ចិន្តេសិ។ **ឆត្តំ អបនមតូ**តិ ឥទំ សេតច្ឆត្តំ សយមេវ មេ សីសោបរិតោ ធាតុចង្កោដកាភិមុខំ ហុត្វា នមតូតិ អត្ថោ។ **មយ្ហំ មត្ថកេ បតិដ្ឋាតូ**តិ ឥទំ ធាតុចង្កោដកំ ថេរស្ស ហត្ថតោ ធាតុយា សហ អាគន្ត្វា សិរស្មិំ មេ បតិដ្ឋាតូតិ អត្ថោ។ **បោក្ខរវស្សំ** នាម បោក្ខរបត្តប្បមាណំ វលាហកមជ្ឈេ ឧដ្ឋហិត្វា កមេន ផរិត្វា តេមេតុកាមេយេវ តេមយមានំ មហន្តំ ហុត្វា វស្សតិ។ **មហាវីរោ**តិ មហាបរក្កមោ។ មហាវីរាវយវត្តា ចេត្ថ សត្ថុរោហារេន ធាតុយោ ឯវំ និទ្ទិដ្ឋា។ ធាតុសរីរេនាគមនញ្ហិ សន្ធាយ អយំ គាថា វុត្តា។

បច្ឆិមទិសាភិមុខោវ ហុត្វា អបសក្កន្តោតិ បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោយេវ បច្ឆិមទិសាភិមុខោ ហុត្វា ឱសក្កន្តោ, គច្ឆន្តោតិ អត្ថោ។ កិញ្ចាបិ ឯស បច្ឆិមទិសំ ន ឱលោកេតិ, តថាបិ បច្ឆិមទិសំ សន្ធាយ គច្ឆតីតិ “បច្ឆិមទិសាភិមុខោ”តិ វុត្តំ។ **បុរត្ថិមេន ទ្វារេន នគរំ បវិសិត្វា**តិ ឯត្ថ បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោយេវ អាគន្ត្វា ទ្វារេ សម្បត្តេ បរិវត្តេត្វា ឧជុកេនេវ នគរំ បាវិសីតិ វេទិតព្ពំ។ **មហេជវត្ថុ នាមា**តិ មហេជនាមកេន យក្ខេន បរិគ្គហិតំ ឯកំ ទេវដ្ឋានន្តិ វេទិតព្ពំ ។ **បរិភោគចេតិយដ្ឋាន**ន្តិ ឯត្ថ បរិក្ខារូបករណានិ និទហិត្វា កតំ ចេតិយំ បរិភោគចេតិយន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ តិវិធញ្ហិ ចេតិយំ វទន្តិ បរិភោគចេតិយំ ធាតុចេតិយំ ធម្មចេតិយន្តិ។ តត្ថ **បរិភោគចេតិយំ** វុត្តនយមេវ។ **ធាតុចេតិយំ** បន ធាតុយោ និទហិត្វា កតំ។ បដិច្ចសមុប្បាទាទិលិខិតបោត្ថកំ និទហិត្វា កតំ បន **ធម្មចេតិយំ** នាម។ សារីរិកំ បរិភោគិកំ ឧទ្ទិស្សកន្តិ ឯវម្បិ តិប្បភេទំ ចេតិយំ វទន្តិ។ អយំ បន បភេទោ បដិមារូបស្សបិ ឧទ្ទិស្សកចេតិយេនេវ សង្គហិតត្តា សុដ្ឋុតរំ យុជ្ជតិ។

កថំ បន ឥទំ ឋានំ តិណ្ណំ ពុទ្ធានំ បរិភោគចេតិយដ្ឋានំ អហោសីតិ អាហ “**អតីតេ កិរា**”តិអាទិ។ **បជ្ជរកេនា**តិ ឯត្ថ បជ្ជរកោ នាម រោគោ វុច្ចតិ។ សោ ច យក្ខានុភាវេន សមុប្បន្នោតិ វេទិតព្ពោ។ តទា កិរ បុណ្ណកាឡោ នាម យក្ខោ អត្តនោ អានុភាវេន មនុស្សានម្បិ សរីរេ បជ្ជរកំ នាម រោគំ សមុដ្ឋាបេសិ។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាវំសេ** –

“រក្ខសេហិ ជនស្សេត្ថ, រោគោ បជ្ជរកោ អហូ”តិ;

ទីបវំសេបិ ចេតំ វុត្តំ –

“រក្ខសា ច ពហូ តត្ថ, បជ្ជរា ច សមុដ្ឋិតា;

បដ្ឋវេន ពហូ សត្តា, នស្សន្តិ ទីបមុត្តមេ”តិ។

អនយព្យសនន្តិ ឯត្ថ **អនយោ**តិ អវឌ្ឍិ។ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សុខំ ព្យសតិ វិក្ខិបតិ វិនាសេតីតិ **ព្យសន**ន្តិ ទុក្ខំ វុច្ចតិ។ កិញ្ចាបិ “ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ ឱលោកេន្តោ”តិ វុត្តំ, តថាបិ “តេ សត្តេ អនយព្យសនមាបជ្ជន្តេ ទិស្វា”តិ វចនតោ បឋមំ ពុទ្ធចក្ខុនា លោកំ ឱលោកេត្វា បច្ឆា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន លោកំ ឱលោកេន្តោ តេ សត្តេ អនយព្យសនមាបជ្ជន្តេ ទិស្វាតិ គហេតព្ពំ។ ន ហិ អាសយានុសយាទិពុទ្ធចក្ខុស្ស តេ សត្តា អនយព្យសនំ អាបជ្ជន្តា ទិស្សន្តិ។ **ទុព្ភិក្ខិកា**តិ វិសមវស្សាទិវសេន ទុដ្ឋា អសោភនា វុឌ្ឍិយោ ទុព្ភិក្ខិកា, សស្សុប្បត្តិហេតុភូតា កាយសុខុប្បត្តិសប្បាយា សត្តូបការា សម្មា វុឌ្ឍិ តត្ថ ន ហោតីតិ អធិប្បាយោ។ តតោយេវ ច **“ទុព្ភិក្ខំ ទុស្សស្ស”**ន្តិ វុត្តំ។ ភិក្ខាយ អភាវោ , ទុល្លភភាវោ វា **ទុព្ភិក្ខំ,** សុលភា តត្ថ ភិក្ខា ន ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ សស្សានំ អភាវោ, អសម្បន្នតា វា **ទុស្សស្សំ។ ទេវោ**តិ មេឃស្សេតំ នាមំ។ **សម្មាធារមនុបវេច្ឆី**តិ ឧទកធារំ សម្មា វិមុញ្ចិ, សម្មា អនុបវស្សីតិ វុត្តំ ហោតិ។

មហាវិវាទោ ហោតីតិ តស្មិំ កិរ កាលេ ជយន្តមហារាជេន ច តស្ស រញ្ញោ កនិដ្ឋភាតុកេន សមិទ្ធកុមារនាមកេន ឧបរាជេន ច សទ្ធិំ តមស្មិំ ទីបេ មហាយុទ្ធំ ឧបដ្ឋិតំ។ តេនេតំ វុត្តំ “តេន ខោ បន សមយេន មណ្ឌទីបេ មហាវិវាទោ ហោតី”តិ។ **ហោតី**តិ កិរិយា កាលមបេក្ខិត្វា វត្តមានបយោគោ, វិវាទស្ស បន អតីតកាលិកត្តំ “តេន ខោ បន សមយេនា”តិ ឥមិនាវ វិញ្ញាយតិ។ សទ្ទន្តរសន្និធានេន ហេត្ថ អតីតកាលាវគមោ យថា “ភាសតេ វឌ្ឍតេ តទា”តិ។ ឯវំ សព្ពត្ថ ឦទិសេសុ ឋានេសុ វត្តមានបយោគោ ទដ្ឋព្ពោ។ **កលហវិគ្គហជាតា**តិ ឯត្ថ កលហោ នាម មត្ថកប្បត្តោ កាយកលហោបិ វាចាកលហោបិ។ តត្ថ ហត្ថបរាមាសាទិវសេន កាយេន កាតព្ពោ កលហោ **កាយកលហោ**។ មម្មឃដ្ដនាទិវសេន វាចាយ កាតព្ពោ កលហោ **វាចាកលហោ** ។ វិបច្ចនីកគហណំ **វិគ្គហោ**។ កលហស្ស បុព្ពភាគេ ឧប្បន្នោ អញ្ញមញ្ញវិរុទ្ធគាហោ។ អថ វា កលហោ នាម **វាចាកលហោ**។ អញ្ញមញ្ញំ ហត្ថបរាមាសាទិវសេន វិរូបំ វិរុទ្ធំ វា គហណំ វិគ្គហោ **កាយកលហោ**។ យថាវុត្តោ កលហោ ច វិគ្គហោ ច ជាតោ សញ្ជាតោ ឯតេសន្តិ កលហវិគ្គហជាតា, សញ្ជាតកលហវិគ្គហាតិ អត្ថោ។

តានិ សាសនន្តរធានេន នស្សន្តីតិ បរិយត្តិបដិវេធបដិបត្តិសង្ខាតស្ស តិវិធស្សាបិ សាសនស្ស អន្តរធានេន ធាតុបរិនិព្ពានេ សតិ តានិ ចេតិយានិ វិនស្សន្តិ។ តីណិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១៦១; វិភ. អដ្ឋ. ៨០៩) ហិ បរិនិព្ពានានិ កិលេសបរិនិព្ពានំ ខន្ធបរិនិព្ពានំ ធាតុបរិនិព្ពានន្តិ, តានិ បន អម្ហាកំ ភគវតោ វសេន ឯវំ វេទិតព្ពានិ។ តស្ស ហិ **កិលេសបរិនិព្ពានំ** ពោធិបល្លង្កេ អហោសិ, **ខន្ធបរិនិព្ពានំ** កុសិនារាយំ។ **ធាតុបរិនិព្ពានំ** អនាគតេ ភវិស្សតិ។ សាសនស្ស កិរ ឱសក្កនកាលេ ឥមស្មិំ តម្ពបណ្ណិទីបេ ធាតុយោ សន្និបតិត្វា មហាចេតិយំ គមិស្សន្តិ, មហាចេតិយតោ នាគទីបេ រាជាយតនចេតិយំ, តតោ មហាពោធិបល្លង្កំ គមិស្សន្តិ, នាគភវនតោបិ ទេវលោកតោបិ ព្រហ្មលោកតោបិ ធាតុយោ មហាពោធិបល្លង្កមេវ គមិស្សន្តិ, សាសបមត្តាបិ ធាតុ ន អន្តរា នស្សិស្សតិ។ សព្ពា ធាតុយោ មហាពោធិបល្លង្កេ រាសិភូតា សុវណ្ណក្ខន្ធោ វិយ ឯកឃនា ហុត្វា ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ វិស្សជ្ជេស្សន្តិ, តា ទសសហស្សិលោកធាតុំ ផរិស្សន្តិ។ តតោ ទសសហស្សចក្កវាឡេ ទេវតា សន្និបតិត្វា “អជ្ជ សត្ថា បរិនិព្ពាតិ, អជ្ជ សាសនំ ឱសក្កតិ, បច្ឆិមទស្សនំ ទានិ ឥទំ អម្ហាក”ន្តិ ទសពលស្ស បរិនិព្ពុតទិវសតោ មហន្តតរំ ការុញ្ញំ ករិស្សន្តិ, ឋបេត្វា អនាគាមិខីណាសវេ អវសេសា សកភាវេន សណ្ឋាតុំ ន សក្ខិស្សន្តិ។ ធាតូសុ តេជោធាតុ ឧដ្ឋហិត្វា យាវ ព្រហ្មលោកា ឧគ្គច្ឆិស្សតិ, សាសបមត្តិយាបិ ធាតុយា សតិ ឯកជាលាវ ភវិស្សតិ, ធាតូសុ បរិយាទានំ គតាសុ បរិច្ឆិជ្ជិស្សតិ។ ឯវំ មហន្តំ អានុភាវំ ទស្សេត្វា ធាតូសុ អន្តរហិតាសុ សាសនំ អន្តរហិតំ នាម ហោតិ។

ទិវា ពោធិរុក្ខដ្ឋានេ ហត្ថិសាលាយំ តិដ្ឋតីតិ ទិវា វត្តវិចិននាយ ឱកាសំ ករុមានោ តតោ ធាតុំ គហេត្វា កុម្ភេ ឋបេត្វា សធាតុកោវ ហុត្វា តិដ្ឋតីតិ វទន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ **មហាវំសេ** –

“រត្តិំ នាគោនុបរិយាតិ, តំ ឋានំ សោ សធាតុកំ;
ពោធិដ្ឋានម្ហិ សាលាយំ, ទិវា ឋាតិ សធាតុកោ”តិ។

ថូបបតិដ្ឋានភូមិំ បរិយាយតីតិ មត្ថកតោ ធាតុំ តត្ថ បតិដ្ឋាបេត្វា សធាតុកំ ថូបបតិដ្ឋានភូមិំ រត្តិភាគេ បរិយាយតិ, សមន្តតោ វិចរតីតិ អត្ថោ។ **ជង្ឃប្បមាណ**ន្តិ បុប្ផដ្ឋានប្បមាណំ។ ថូបកុច្ឆិតោ ហេដ្ឋាភាគញ្ហិ ថូបស្ស ជង្ឃាតិ វទន្តិ។ **ធាតុឱរោបនត្ថាយ**តិ ហត្ថិកុម្ភតោ ធាតុករណ្ឌកស្ស ឱរោបនត្ថាយ។ **សកលនគរញ្ច ជនបទោ ចា**តិ នគរវាសិនោ ជនបទវាសិនោ ច អភេទតោ នគរជនបទសទ្ទេហិ វុត្តា “សព្ពោ គាមោ អាគតោ, មញ្ចា ឧក្កុដ្ឋិំ ករោន្តី”តិអាទីសុ វិយ។ **មហាជនកាយេ**តិ មហាជនសមូហេ។ សមូហបរិយាយោ ហេត្ថ កាយសទ្ទោ។ ឯកេកធាតុប្បទេសតោ តេជោទកនិក្ខមនាទិវសេន យមកយមកំ ហុត្វា បវត្តំ បាដិហារិយំ **យមកបាដិហារិយំ**

។ ឆន្នំ វណ្ណានំ រស្មិយោ ចាតិ សម្ពន្ធោ កាតព្វោ។ ឆន្នំ វណ្ណានំ ឧទកធារា ចាតិ ឯវម្បេត្ថ សម្ពន្ធំ វទន្តិ។ បរិនិព្ពុតេបិ ភគវតិ តស្សានុភាវេន ឯវរូបំ បាដិហារិយមហោសិយេវាតិ ទស្សេតុំ “**ឯវំ អចិន្តិយា**”តិអាទិគាថមាហ។ **ពុទ្ធធម្មា**តិ ឯត្ថ ពុទ្ធគុណា។

ធរមានកាលេបិ តិក្ខត្តុំ អាគមាសីតិ ភគវា កិរ អភិសម្ពោធិតោ នវមេ មាសេ ផុស្សបុណ្ណមទិវសេ យក្ខាធិវាសំ លង្កាទីបមុបគន្ត្វា លង្កាមជ្ឈេ តិយោជនាយតេ យោជនវិត្ថតេ មហានាគវនុយ្យានេ មហាយក្ខសមាគមេ ឧបរិអាកាសេ ឋត្វា កប្បដ្ឋានសមយេ សមុដ្ឋិតវុដ្ឋិវាតនិព្ពិសេសវស្សវាយុនា ច លោកន្តរិកនិរយន្ធការសទិសឃោរន្ធការនិកាយេន ច សីតនរកនិព្ពិសេសពហលសីតេន ច សំវដ្ដកាលសញ្ជាតវាតសង្ខុភិតេហិ មេឃនភគជ្ជិតសទិសេន គគនមេទនីនិន្នាទេន ច យក្ខានំ ភយំ សន្តាសំ ជនេត្វា តេហិ យាចិតាភយោ “ទេថ មេ សមគ្គា និសីទនដ្ឋាន”ន្តិ វត្វា “ទេម តេ សកលទីបំ, ទេហិ នោ, មារិស, អភយ”ន្តិ វុត្តេ សព្ពំ តំ ឧបទ្ទវំ អន្តរធាបេត្វា យក្ខទត្តភូមិយា ចម្មខណ្ឌំ បត្ថរិត្វា តត្ថ និសិន្នោ សមន្តតោ ជលមានំ ចម្មខណ្ឌំ បសារេត្វា កប្បដ្ឋានគ្គិសទិសទហនាភិភូតានំ ជលធិសលិលភីតានំ សមន្តា វេលន្តេ ភមន្តានំ យក្ខានំ គិរិទីបំ ទស្សេត្វា តេសុ តត្ថ បតិដ្ឋិតេសុ តំ យថាឋានេ បតិដ្ឋាបេត្វា ចម្មខណ្ឌំ សង្ខិបិត្វា និសិន្នោ តទា សមាគតេ អនេកទេវតាសន្និបាតេ ធម្មំ ទេសេត្វា អនេកបាណកោដីនំ ធម្មាភិសមយំ កត្វា សុមនកូដវាសិនា មហាសុមនទេវរាជេន សមធិគតសោតាបត្តិផលេន យាចិតបូជនីយោ សីសំ បរាមសិត្វា មុដ្ឋិមត្តា នីលាមលកេសធាតុយោ តស្ស ទត្វា ជម្ពុទីបមគមាសិ។

ទុតិយំ អភិសម្ពោធិតោ បញ្ចមេ សំវច្ឆរេ ចូឡោទរមហោទរានំ ជលថលនិវាសីនំ មាតុលភាគិនេយ្យានំ នាគរាជូនំ មណិបល្លង្កំ និស្សាយ ឧបដ្ឋិតមហាសង្គាមេ នាគានំ មហាវិនាសំ ទិស្វា ចិត្តមាសកាឡបក្ខស្ស ឧបោសថទិវសេ បាតោវ សមិទ្ធសុមនេន នាម រុក្ខទេវបុត្តេន ឆត្តំ កត្វា ធារិតរាជាយតនោ នាគទីបំ សមាគន្ត្វា សង្គាមមជ្ឈេ អាកាសេ បល្លង្កេន និសិន្នោ ឃោរន្ធការេន នាគេ សន្តាសេត្វា អស្សាសេន្តោ អាលោកំ ទស្សេត្វា សញ្ជាតបីតិសោមនស្សានំ ឧបគតនាគានំ សាមគ្គិករណីយំ ធម្មំ ទេសេត្វា មាតុលភាគិនេយ្យេហិ ទ្វីហិ នាគរាជូហិ បូជិតេ បថវីតលគតេ មណិបល្លង្កេ និសិន្នោ នាគេហិ ទិព្ពន្នបានេហិ សន្តប្បិតោ ជលថលនិវាសិនោ អសីតិកោដិនាគេ សរណេសុ ច សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបេត្វា តេហិ នមស្សិតុំ បល្លង្កញ្ច រាជាយតនបាទបញ្ច តត្ថ បតិដ្ឋាបេត្វា ជម្ពុទីបមគមាសិ។

តតិយម្បិ អភិសម្ពោធិតោ អដ្ឋមេ សំវច្ឆរេ មហោទរមាតុលេន មណិអក្ខិកនាគរាជេនាភិយាចិតោ វិសាខបុណ្ណមទិវសេ បញ្ចភិក្ខុសតបរិវុតោ កល្យាណិបទេសេ មណិអក្ខិកស្ស ភវនមុបគន្ត្វា តត្ថ មាបិតរុចិររតនមណ្ឌបេ មនោហរវរបល្លង្កេ និសិន្នោ នាគរាជេន ទិព្ពន្នបានេហិ សន្តប្បេត្វា នាគមាណវិកគណបរិវុតេន ទិព្ពមាលាគន្ធាទីហិ បូជិតោ តត្ថ ធម្មំ ទេសេត្វា វុដ្ឋាយាសនា សុមនកូដេ បទំ ទស្សេត្វា បព្ពតបាទេ ទិវាវិហារំ កត្វា ទីឃវាបិចេតិយដ្ឋានេ ច មុតិយង្គណចេតិយដ្ឋានេ ច កល្យាណិចេតិយដ្ឋានេ ច មហាពោធិដ្ឋានេ ច ថូបារាមដ្ឋានេ ច មហាចេតិយដ្ឋានេ ច សសាវកោ និសីទិត្វា និរោធសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា សិលាចេតិយដ្ឋានេយេវ ឋត្វា ទេវនាគេ សមនុសាសិត្វា ជម្ពុទីបមគមាសិ។ ឯវំ ភគវា ធរមានកាលេបិ ឥមំ ទីបំ តិក្ខត្តុំ អាគមាសីតិ វេទិតព្ពំ។

ឥទានិ តទេវ តិក្ខត្តុមាគមនំ សង្ខេបតោ វិភាវេន្តោ អាហ “**បឋមំ យក្ខទមនត្ថ**”ន្តិអាទិ។ **រត្តំ ករោន្តោ**តិ យក្ខានំ បុន អបរិសនត្ថាយ រត្តំ ករោន្តោ។ **អាវិជ្ជី**តិ សមន្តតោ វិចរិ។ **មាតុលភាគិនេយ្យាន**ន្តិ ចូឡោទរមហោទរានំ។ ឯត្ថ បន កិញ្ចាបិ ភគវា សមិទ្ធសុមនេន នាម ទេវបុត្តេន សទ្ធឹ អាគតោ, តថាបិ បច្ឆាសមណេន ឯកេនបិ ភិក្ខុនា សទ្ធឹ អនាគតត្តា “**ឯកកោវ អាគន្ត្វា**”តិ វុត្តំ។ តទនុរូបស្ស បរិបន្ថស្ស វិហតត្តា “**បរិឡាហំ វូបសមេត្វា**”តិ វុត្តំ។ **រញ្ញោ ភាតា**តិ រញ្ញោ កនិដ្ឋភាតា។ **អភយោ**តិ មត្តាភយោ។

អនុឡា ទេវីតិ រញ្ញោ ជេដ្ឋភាតុជាយា អនុឡា ទេវី។ **បុរិមកានំ តិណ្ណំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ ពោធិ បតិដ្ឋាសី**តិ យទា ហិ សោ **កកុសន្ធោ** នាម ភគវា ឥមស្មឹ ទីបេ មនុស្សេ បជ្ជរកាភិភូតេ អនយព្យសនមាបជ្ជន្តេ ទិស្វា ករុណាយ សញ្ចោទិតហទយោ ឥមំ ទីបមាគតោ, តទា តំ រោគភយំ វូបសមេត្វា សន្និបតិតានំ ធម្មំ ទេសេន្តោ ចតុរាសីតិយា បាណសហស្សានំ ធម្មាភិសមយំ កត្វា សាយន្ហសមយេ ពោធិបតិដ្ឋានារហដ្ឋានំ គន្ត្វា តត្ថ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “មម សិរីសមហាពោធិតោ ទក្ខិណមហាសាខមាទាយ រុចនន្ទា ភិក្ខុនី ឥធាគច្ឆតូ”តិ អធិដ្ឋាសិ ។ សា សត្ថុ ចិត្តំ ញត្វា តង្ខណញ្ញេវ ខេមវតីរាជធានិយា ខេមរាជានមាទាយ មហាពោធិមុបគន្ត្វា ទក្ខិណមហាសាខាយ មនោសិលាលេខំ ខេមរាជេន ទាបេត្វា តំ សយំ ឆិជ្ជិត្វា សុវណ្ណកដាហេ ឋិតំ ពោធិសាខមាទាយ បញ្ចសតភិក្ខុនីហិ ចេវ ទេវតាហិ ច បរិវារិតា ឥទ្ធិយា ឥធានេត្វា តថាគតេន

បសារិតេ ទក្ខិណហត្ថេ សសុវណ្ណកដាហំ មហាពោធឹ ឋបេសិ។ តំ តថាគតោ អភយស្ស នាម រញ្ញោ ទត្វា តេន តស្មឹ សមយេ “មហាតិត្ថវន”ន្តិ បញ្ញាតេ មហាមេឃវនុយ្យានេ បតិដ្ឋាបេសិ។

កោណាគមនោ ច ភគវា ទុព្ភិក្ខុបីឡិតេ ទីបវាសិនោ ទិស្វា ឥមំ ទីបមាគតោ តំ ភយំ វូបសមេត្វា ធម្មំ ទេសេន្តោ ចតុរាសីតិ បាណសហស្សានិ មគ្គផលេសុ បតិដ្ឋាបេត្វា បុព្ពពោធិដ្ឋានំ គន្ត្វា សមាបត្តិបរិយោសានេ “មម ឧទុម្ពរមហាពោធិតោ ទក្ខិណមហាសាខមាទាយ ករកនត្ថា ភិក្ខុនី ឥធាគច្ឆតូ”តិ ចិន្តេសិ។ សា ភគវតោ អធិប្បាយំ វិទិត្វា តង្ខណញ្ញេវ សោភរាជធានិយា សោភរាជានមាទាយ មហាពោធិមុបគន្ត្វា ទក្ខិណមហាសាខាយ មនោសិលាលេខំ សោភរាជេន ទាបេត្វា តំ សយំ ឆិន្ទិត្វា ហេមកដាហេ បតិដ្ឋិតំ ពោធិសាខមាទាយ បញ្ចសតភិក្ខុនីហិ សទ្ធឹ សុរគណបរិវុតា ឥទ្ធិយា ឥធាហរិត្វា សត្ថារា បសារិតទក្ខិណបាណិតលេ សហេមកដាហំ មហាពោធឹ ឋបេសិ។ តំ តថាគតោ សមិទ្ធស្ស រញ្ញោ ទត្វា តេន តស្មឹ សមយេ “មហានាគវន”ន្តិ សង្ខ្យំ គតេ មហាមេឃវនុយ្យានេ មហាពោធឹ បតិដ្ឋាបេសិ។

កស្សបោបិ ច ភគវា ឧបទ្ទិតរាជូបរាជយុទ្ធេន បាណិនោ វិនាសំ ទិស្វា ករុណាយ ចោទិតោ ឥមំ ទីបមាគន្ត្វា តំ កលហំ វូបសមេត្វា ធម្មំ ទេសេន្តោ ចតុរាសីតិ បាណសហស្សានិ មគ្គផលំ បាបេត្វា មហាពោធិដ្ឋានំ គន្ត្វា តត្ថ សមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ “មម និគ្រោធមហាពោធិតោ ទក្ខិណមហាសាខមាទាយ សុធម្មា ភិក្ខុនី ឥធាគច្ឆតូ”តិ អធិដ្ឋាសិ។ សា ភគវតោ ចិត្តំ វិទិត្វា តង្ខណញ្ញេវ ពារាណសីរាជធានិយា ព្រហ្មទត្តរាជានមាទាយ មហាពោធិមុបគន្ត្វា ទក្ខិណមហាសាខាយ មនោសិលាលេខំ ព្រហ្មទត្តេន ទាបេត្វា តំ សយំ ឆិន្ទិត្វា កនកកដាហេ ឋិតំ ពោធិសាខមាទាយ បញ្ចសតភិក្ខុនីបរិវារា ទេវគណបរិវុតា ឥទ្ធិយា ឯត្ថ អានេត្វា មុនិន្ទេន បសារិតេ ទក្ខិណករតលេ សសុវណ្ណកដាហំ មហាពោធឹ ឋបេសិ។ តំ ភគវា ជយន្តរញ្ញោ ទត្វា តេន តស្មឹ សមយេ “មហាសាលវន”ន្តិ សង្ខ្យំ គតេ មហាមេឃវនុយ្យានេ មហាពោធឹ បតិដ្ឋាបេសិ។ ឯវំ ឥមស្មឹ ទីបេ បុរិមកានំ តិណ្ណំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ ពោធិ បតិដ្ឋាបេសិ។ តំ សន្ធាយ ឯវមាហ “ឥមស្មិញ្ច មហារាជ ទីបេ បុរិមកានំ តិណ្ណំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ ពោធិ បតិដ្ឋាសី”តិ។

សរសរំសិជាលវិស្សជ្ជនកេនាតិ សិនិទ្ធកាយ រសវន្តំ ឱជវន្តំ អភិនវរំសិជាលំ វិស្សជ្ជេន្តេន។ អថ វា ឥតោ ចិតោ ច សំសរណតោ សរសំ សជីវំ ជីវមានំ វិយ រំសិជាលំ វិស្សជ្ជេន្តេន។ អថ វា សរសកាលេ ធរមានកាលេ ពុទ្ធេន វិយ រំសិជាលំ មុញ្ចន្តេនាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ ឯកទិវសេនេវ អគមាសីតិ សម្ពន្ធោ។ **បញ្ចហិ កញ្ញាសតេហី**តិ អត្តនោ បរិចារិកេហិ បញ្ចហិ កញ្ញាសតេហិ។ **ឧបស្សយំ ការាបេត្វា**តិ ភិក្ខុនុបស្សយំ ការាបេត្វា។ **អប្បេសី**តិ លេខសាសនំ បតិដ្ឋាបេសិ។ **ឯវញ្ច អវោចា**តិ រាជសន្ទេសំ អប្បេត្វា ថេរស្ស មុខសាសនំ វិញ្ញាបេន្តោ ឯវំ អវោច។ **ឧទិក្ខតី**តិ អបេក្ខតិ បត្ថេតិ។

ឆិន្នហត្ថំ វិយាតិ ឆិន្នហត្ថវន្តំ វិយ។ ឆិន្នា ហត្ថា ឯតស្សាតិ ឆិន្នហត្ថោតិ អញ្ញបទត្ថសមាសោ ទដ្ឋព្ពោ។ **បព្ពជ្ជាបុរេក្ខារា**តិ បព្ពជ្ជាភិមុខា, បព្ពជ្ជាយ សញ្ជាតាភិលាសា “កទា នុ ខោ បព្ពជិស្សាមី”តិ តត្ថ ឧស្សុក្កមាបន្នាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **មំ បដិមានេតី**តិ មំ ឧទិក្ខតិ។ សត្ថេន ឃាតំ ន អរហតីតិ **អសត្ថឃាតារហំ**។ **ហិមវលាហកគព្ភ**ន្តិ ហិមបុណ្ណវលាហកគព្ភំ។ បាដិហារិយវសេន ជាតំ ហិមមេវ “វលាហកគព្ភ”ន្តិបិ វទន្តិ។ **ទោណមត្តា**តិ មគធនាឡិយា សោឡសនាឡិប្បមាណា។

មគ្គន្តិ សត្តយោជនិកំ មគ្គំ។ **បដិជគ្គាបេត្វា**តិ សោធាបេត្វា, ខាណុកណ្ដកាទីនិ ហរាបេត្វា តត្ថ ពហលវិបុលវាលុកំ ឱកិរាបេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កម្មារវណ្ណ**ន្តិ រញ្ញោ បកតិសុវណ្ណការវណ្ណំ។ **នវហត្ថបរិក្ខេប**ន្តិ នវហត្ថប្បមាណោ បរិក្ខេបោ អស្សាតិ នវហត្ថបរិក្ខេបំ, បរិក្ខេបតោ នវហត្ថប្បមាណន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ “**បញ្ចហត្ថុព្ពេធ**”ន្តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **តិហត្ថវិក្ខម្ភ**ន្តិ តិហត្ថប្បមាណវិត្ថារំ។ **សមុស្សិតធជបដាក**ន្តិ ឧស្សាបិតនីលបីតាទិវិវិធធជបដាកំ។ **នានារតនវិចិត្ត**ន្តិ តត្ថ តត្ថ រចិតនានារតនេហិ សុវិចិត្តំ។ **អនេកាលង្ការបដិមណ្ឌិត**ន្តិ បសន្នជនបូជិតេហិ ហត្ថូបកាទីហិ នានាលង្ការេហិ សជ្ជិតំ។ **នានាវិធកុសុមសមាកិណ្ណ**ន្តិ ឧបហារវសេន ឧបនីតេហិ នានប្បការេហិ វណ្ណគន្ធសម្បន្នេហិ ជលថលបុប្ផេហិ អាកិណ្ណំ។ **អនេកតូរិយសង្ឃុដ្ឋ**ន្តិ អាតតវិតតាទិបញ្ចង្គិកតូរិយសង្ឃោសិតំ។ **អវសេសំ អទស្សនំ អគមាសី**តិ ឯត្ថ “ហន្ទ, មហារាជ, តយា គហេតព្ពា អយំ សាខា, តស្ស ឧបនិស្សយភូតោ អយំ ខន្ធោ, ន មយំ តយា គហេតព្ពា”តិ វទន្តា វិយ អវសេសា សាខា សត្ថុ តេជសា អទស្សនមគមំសូតិ វទន្តិ។ **គវក្ខជាលសទិស**ន្តិ ភាវនបុំសកំ, ជាលករាដសទិសំ កត្វាតិ អត្ថោ។ **ចេលុក្ខេបសតសហស្សានិ បវត្តឹសូ**តិ តេសំ តេសំ ជនានំ សីសោបរិ ភមន្តានំ ឧត្តរាសង្គចេលានំ ឧក្ខេបសតសហស្សានិ បវត្តឹសូតិ អត្ថោ។ **មូលសតេនា**តិ ទសសុ លេខាសុ ឯកេកាយ ទស ទស ហុត្វា និក្ខន្តមូលសតេន។ **ទស មហាមូលា**តិ បឋមលេខាយ និក្ខន្តទសមហាមូលានិ។

ទេវទុន្ទុភិយោ ផលិំសូតិ ទេវទុន្ទុភិយោ ថនិំសុ។ **ទេវទុន្ទុភី**តិ ច ន ឯត្ថ កាចិ ភេរី អធិប្បេតា, អថ ខោ ឧប្បាតភាវេន អាកាសគតោ និគ្ឃោសសទ្ទោ។ **ទេវោ**តិ ហិ មេឃោ។ តស្ស ហិ អច្ឆភាវេន អាកាសវណ្ណស្ស ទេវស្សាភាវេន សុក្ខគជ្ជិតសញ្ញិតោ សទ្ទោ និច្ឆរន្តោ ទេវទុន្ទុភីតិ សមញ្ញា, តស្មា ទេវទុន្ទុភិយោ ផលិំសូតិ ទេវោ សុក្ខគជ្ជិតំ គជ្ជីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បព្ពតានំ នច្ចេហី**តិ បថវីកម្បេន ឥតោ ចិតោ ច ភមន្តានំ បព្ពតានំ នច្ចេហិ។ **យក្ខានំ ហិង្ការេហី**តិ វិម្ហយជាតានំ យក្ខានំ វិម្ហយប្បកាសនវសេន បវត្តេហិ ហិង្ការសទ្ទេហិ។ យក្ខា ហិ វិម្ហយជាតា "ហី ហិ"ន្តិ សទ្ទំ និច្ឆារេន្តិ។ **ថុតិជប្បេហី**តិ បសំសាវចនេហិ។ **ព្រហ្មានំ អប្ផោដនេហី**តិ បីតិសោមនស្សជាតានំ ព្រហ្មានំ ពាហាយំ បហរណសង្ខាតេហិ អប្ផោដនេហិ។ បីតិសោមនស្សជាតា ហិ ព្រហ្មានោ វាមហត្ថំ សមិញ្ជិត្វា ទក្ខិណេន ហត្ថេន ពាហាយំ បហារំ ទេន្តិ។ **ឯកកោលាហល**ន្តិ ឯកតោ បវត្តកោលាហលំ ។ **ឯកនិន្នាទ**ន្តិ ឯកតោ បវត្តនិគ្ឃោសំ។ ផលតោ និក្ខន្តា ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ ឧជុកំ ឧគ្គន្ត្វា ឱនមិត្វា ចក្កវាឡបព្ពតមុខវដ្ដិ អាហច្ច តិដ្ឋន្តីតិ អាហ "**សកលចក្កវាឡំ រតនគោបានសីវិនទ្ធំ វិយ កុរុមានា**"តិ។ **តង្ខណតោ ច បន បភុតី**តិ វុត្តនយេន សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋិតស្ស មហាពោធិស្ស ឆព្ពណ្ណរស្មីនំ វិស្សជ្ជិតកាលតោ បភុតិ។ **ហិមវលាហកគព្ភំ បវិសិត្វា អដ្ឋាសី**តិ សុវណ្ណកដាហេនេវ សទ្ធឹ ឧគ្គន្ត្វា ហិមោទកបុណ្ណំ វលាហកគព្ភំ បវិសិត្វា អដ្ឋាសិ។ បឋមំ សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋិតោយេវ ហិ ពោធិ បច្ឆា វុត្តប្បការអច្ឆរិយបដិមណ្ឌិតោ ហុត្វា ហិមវលាហកគព្ភំ បវិសិត្វា អដ្ឋាសិ។ តេនេវ វក្ខតិ "បឋមំ សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋហិ, តតោ ហិមគព្ភសត្តាហំ អភិសេកសត្តាហញ្ច វីតិនាមេត្វា"តិអាទិ។ តតោយេវ ច **មហាវំសេ**បិ វុត្តំ –

"ឯវំ សតេន មូលានំ, តត្ថេសា គន្ធកទ្ទមេ;
បតិដ្ឋាសិ មហាពោធិ, បសាទេន្តី មហាជនំ។

"តស្សា ខន្ធោ ទសហត្ថោ, បញ្ច សាខា មនោរមា;
ចតុហត្ថា ចតុហត្ថា, ទសឌ្ឍផលមណ្ឌិតា។

"សហស្សន្តុ បសាខានំ, សាខានំ តាសមាសិ ច;
ឯវំ អាសិ មហាពោធិ, មនោហរសិរិន្ទិរា។

"កដាហម្ហិ មហាពោធិ, បតិដ្ឋិតក្ខណេ មហី;
អកម្បិ បាដិហីរានិ, អហេសុំ វិវិធានិ ច។

"សយំ នាទេហិ តូរិយានំ, ទេវេសុ មានុសេសុ ច;
សាធុការនិន្នាទេហិ, ទេវព្រហ្មគណស្ស ច។

"មេឃានំ មិគបក្ខីនំ, យក្ខាទីនំ រវេហិ ច;
រវេហិ ច មហីកម្បេ, ឯកកោលាហលំ អហុ។

"ពោធិយា ផលបត្តេហិ, ឆព្ពណ្ណរំសិយោ សុភា;
និក្ខមិត្វា ចក្កវាឡំ, សកលំ សោភយឹសុ ច។

"សកដាហា មហាពោធិ, ឧគ្គន្ត្វាន តតោ នភំ;
អដ្ឋាសិ ហិមគព្ភម្ហិ, សត្តាហានិ អទស្សនា"តិ។

តស្មា សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋិតោយេវ ពោធិ កដាហេនេវ សទ្ធិ ឧគ្គន្ត្វា ហិមវលាហកគព្ភំ បវិសិត្វា អដ្ឋាសីតិ វេទិតព្ពំ។

ហេដ្ឋា បន ភគវតោ អធិដ្ឋានក្កមំ ទស្សេន្តេន យំ វុត្តំ –

"ភគវា កិរ មហាបរិនិព្ពានមញ្ចេ និបន្នោ លង្កាទីបេ មហាពោធិបតិដ្ឋាបនត្ថាយ អសោកមហារាជា មហាពោធិគ្គហណត្ថំ គមិស្សតិ, តទា មហាពោធិស្ស ទក្ខិណសាខា សយមេវ ឆិជ្ជិត្វា សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋាតូតិ អធិដ្ឋាសិ, ឥទមេកមធិដ្ឋានំ។

"តត្ថ បតិដ្ឋានកាលេ ច 'មហាពោធិ ហិមវលាហកគព្ភំ បវិសិត្វា តិដ្ឋតូ'តិ អធិដ្ឋាសិ, ឥទំ ទុតិយមធិដ្ឋានំ។

“សត្តមេ ទិវសេ ហិមវលាហកគព្ភតោ ឱរុយ្ហ សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋហន្តោ បត្តេហិ ច ផលេហិ ច ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ មុញ្ចតូតិ អធិដ្ឋាសិ, ឥទំ តតិយមធិដ្ឋាន”ន្តិ។

តំ តមិនា ន សមេតិ។ តត្ថ ហិ បឋមំ ហិមវលាហកគព្ភំ បវិសិត្វា បច្ឆា សត្តមេ ទិវសេ ហិមវលាហកគព្ភតោ ឱរុយ្ហ ឆព្ពណ្ណរំសិវិស្សជ្ជនំ សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋហនញ្ច វុត្តំ, តស្មា អដ្ឋកថាយ បុព្ពេនាបរំ ន សមេតិ។ **មហាវំសេ** បន អធិដ្ឋានេបិ បឋមំ សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋហនំ បច្ឆាយេវ ឆព្ពណ្ណរំសិវិស្សជ្ជនំ ហិមវលាហកគព្ភបវិសនញ្ច។ វុត្តញ្ហេតំ –

“បរិនិព្ពានមញ្ចម្ហិ, និបន្នេន ជិនេន ហិ;
កតំ មហាអធិដ្ឋានំ, បញ្ចកំ បញ្ចចក្ខុនា។

“គយ្ហមានា មហាពោធិ-សាខាសោកេន ទក្ខិណា;
ឆិជ្ជិត្វាន សយំយេវ, បតិដ្ឋាតុ កដាហកេ។

“បតិដ្ឋហិត្វា សា សាខា, ឆព្ពណ្ណរស្មិយោ សុភា;
រាជយន្តី ទិសា សព្ពា, ផលបត្តេហិ មុញ្ចតុ។

“សសុវណ្ណកដាហា សា, ឧគ្គន្ត្វាន មនោរមា;
អទិស្សមានា សត្តាហំ, ហិមគព្ភម្ហិ តិដ្ឋតូ”តិ។

ពោធិវំសេបិ ច អយមេវ អធិដ្ឋានក្កមោ វុត្តោ, តស្មា អដ្ឋកថាយំ វុត្តោ អធិដ្ឋានក្កមោ យថា បុព្ពេនាបរំ ន វិរុជ្ឈតិ, តថា វីមំសិត្វា គហេតព្ពោ។

ហិមញ្ច ឆព្ពណ្ណរំសិយោ ច អាវត្តិត្វា មហាពោធិមេវ បវិសិំសូតិ មហាពោធិំ បដិច្ឆាទេត្វា ឋិតំ ហិមញ្ច ពោធិតោ និក្ខន្តឆព្ពណ្ណរស្មិយោ ច អាវត្តិត្វា បទក្ខិណំ កត្វា ពោធិមេវ បវិសិំសុ, ពោធិបវិដ្ឋា វិយ ហុត្វា អន្តរហិតាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯត្ថ បន “ហិមញ្ច រំសិយោ ចា”តិ អយមេវ បាឋោ សតសោធិតសម្មតេ បោរាណបោត្ថកេ សេសេសុ ច សព្ពបោត្ថកេសុ ទិស្សតិ។ **មហាវំសេ**បិ ចេតំ វុត្តំ –

“អតីតេ តម្ហិ សត្តាហេ, សព្ពេ ហិមវលាហកា;
បវិសិំសុ មហាពោធិំ, សព្ពា តា រំសិយោបិ ចា”តិ។

កេនចិ បន “បញ្ច រំសិយោ”តិ បាឋំ បរិកប្បេត្វា យំ វុត្តំ “សព្ពទិសាហិ បញ្ច រស្មិយោ អាវត្តិត្វាតិ បញ្ចហិ ផលេហិ និក្ខន្តត្តា បញ្ច, តា បន ឆព្ពណ្ណាវា”តិ, តំ តស្ស សម្មោហវិជម្ភិតមត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បរិបុណ្ណខន្ធសាខាបសាខបញ្ចផលបដិមណ្ឌិតោ**តិ បរិបុណ្ណខន្ធសាខាបសាខាហិ ចេវ បញ្ចហិ ច ផលេហិ បដិមណ្ឌិតោ, សមន្តតោ វិភូសិតោតិ អត្ថោ។ **អភិសេកំ ទត្វា**តិ អនោតត្តោទកេន អភិសេកំ ទត្វា។ **មហាពោធិដ្ឋានេយេវ អដ្ឋាសី**តិ ពោធិសមីបេយេវ វសិ។

បុព្ពកត្តិកបវារណាទិវសេតិ អស្សយុជមាសស្ស ជុណ្ហបក្ខបុណ្ណមិយំ។ ចាតុទ្ទសីឧបោសថត្តា ទ្វិសត្តាហេ ជាតេ ឧបោសថោ សម្បត្តោតិ អាហ **“កាឡបក្ខស្ស ឧបោសថទិវសេ**”តិ, អស្សយុជមាសកាឡបក្ខស្ស ចាតុទ្ទសីឧបោសថេតិ អត្ថោ។ **បាចីនមហាសាលមូលេ ឋបេសី**តិ នគរស្ស បាចីនទិសាភាគេ ជាតស្ស មហាសាលរុក្ខស្ស ហេដ្ឋា មណ្ឌបំ ការេត្វា តត្ថ ឋបេសិ។ **សត្តរសមេ ទិវសេ**តិ បាដិបទទិវសតោ ទុតិយទិវសេ។ **កត្តិកឆណបូជំ អទ្ទសា**តិ កត្តិកឆណវសេន ពោធិស្ស ករិយមានំ បូជំ សុមនសាមណេរោ អទ្ទស, ទិស្វា ច អាគតោ សព្ពំ តំ បវត្តិំ អារោចេសិ។ តំ សន្ធាយេវ ច ថេរោ ពោធិអាហរណត្ថំ បេសេសិ។

អដ្ឋារស ទេវតាកុលានីតិ មហាពោធិំ បរិវារេត្វា ឋិតនាគយក្ខាទិទេវតាកុលានិ ទត្វាតិ សម្ពន្ធោ។ អមច្ចកុលានិ ពោធិស្ស កត្តព្ពវិចារណត្ថាយ អទាសិ, ព្រាហ្មណកុលានិ លោកសម្មតត្តា ឧទកាសិញ្ចនត្ថាយ អទាសិ, កុដុម្ពិយកុលានិ ពោធិស្ស កត្តព្ពបូជោបករណគោបនត្ថាយ អទាសិ។ “គោបកា រាជកម្មិនោ តថា តរច្ឆា”តិ **មហាគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ **គណ្ឋិបទេ** បន “គោបកកុលានិ ពោធិសិញ្ចនត្ថំ ខីរធេនុបាលនត្ថាយ តរច្ឆកុលានិ កាលិង្គកុលានិ វិស្សាសិកានិ បធានមនុស្សកុលានី”តិ វុត្តំ។ **កាលិង្គកុលានី**តិ ឯត្ថ “ឧទកាទិគាហកា កាលិង្គា”តិ **មហាគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ “កលិង្គេសុ ជនបទេ ជាតិសម្បន្នកុលំ កាលិង្គកុល”ន្តិ កេចិ។ **ឥមិនា**

បរិវារេនាតិ សហត្ថេ ករណវចនំ, តមិនា វុត្តប្បការបរិវារេន សទ្ធិន្តិ អត្ថោ។ **វិញ្ឈាដវិំ សមតិក្កម្មា**តិ រាជា សយម្បិ មហាពោធិស្ស បច្ចុគ្គមនំ ករោន្តោ សេនង្គបរិវុតោ ថលបថេន គច្ឆន្តោ វិញ្ឈាដវិំ នាម អដវិំ អតិក្កមិត្វា។ **តាមលិត្តឹ អនុប្បត្តោ**តិ តាមលិត្តឹ នាម តិត្ថំ សម្បត្តោ។ **ឥទមស្ស តតិយ**ន្តិ សុវណ្ណកដាហេ បតិដ្ឋិតមហាពោធិស្ស រជ្ជសម្បទានំ សន្ធាយ វុត្តំ។ តតោ បុព្ពេ បនេស ឯកវារំ សទ្ធាយ សកលជម្ពុទីបរជ្ជេន មហាពោធិំ បូជេសិយេវ, តស្មា តេន សទ្ធឹ ចតុក្ខត្តុមិទំ រជ្ជសម្បទានំ។ មហាពោធិំ បន យស្មិំ យស្មិំ ទិវសេ រជ្ជេន បូជេសិ, តស្មិំ តស្មិំ ទិវសេ សកលជម្ពុទីបរជ្ជតោ ឧប្បន្នំ អាយំ គហេត្វា មហាពោធិំ បូជំ ការេសិ។

មាគសិរមាសស្សាតិ មិគសិរមាសស្ស។ **បឋមបាដិបទទិវសេ**តិ សុក្កបក្ខបាដិបទទិវសេ។ តញ្ហិ កណ្ហបក្ខបាដិបទទិវសំ អបេក្ខិត្វា “បឋមបាដិបទទិវស”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឥទញ្ច ឥមស្មិំ ទីបេ បវត្តមានវោហារំ គហេត្វា វុត្តំ។ តត្ថ បន បុណ្ណមិតោ បដ្ឋាយ យាវ អបរា បុណ្ណមី, តាវ ឯកោ មាសោតិ វោហារស្ស បវត្តត្តា តេន វោហារេន “ទុតិយបាដិបទទិវសេ”តិ វត្តព្ពំ សិយា។ តត្ថ ហិ កណ្ហបក្ខបាដិបទទិវសំ “បឋមបាដិបទ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **ឧក្ខិបិត្វា**តិ មហាសាលមូលេ ទិន្នេហិ សោឡសហិ ជាតិសម្បន្នកុលេហិ សទ្ធឹ ឧក្ខិបិត្វាតិ វទន្តិ។ **គច្ឆតិ វតមេ**តិ ឯត្ថ **អមេ**តិ ខេទេ។ តេនេវាហ “កន្ទិត្វា”តិ, ពោធិយា អទស្សនំ អសហមានោ រោទិត្វា បរិទេវិត្វាតិ អត្ថោ។ **សរសរំសិជាល**ន្តិ ឯត្ថ បន ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **មហាពោធិសមារូឡ្ហា**តិ មហាពោធិនា សមារូឡ្ហា។ **បស្សតោ បស្សតោ**តិ អនាទរេ សាមិវចនំ, បស្សន្តស្សេវាតិ អត្ថោ ។ **មហាសមុទ្ទតលំ បក្ខន្តា**តិ មហាសមុទ្ទស្ស ឧទកតលំ បក្ខន្ទិ។ **សមន្តា យោជន**ន្តិ សមន្តតោ ឯកេកេន បស្សេន យោជនប្បមាណេ បទេសេ។ អច្ឆន្តស់យោគេ ចេតំ ឧបយោគវចនំ។ **វីចិយោ វូបសន្តា**តិ វីចិយោ ន ឧដ្ឋហឹសុ, នាហេសុន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **បវជ្ជឹសូ**តិ វិរវឹសុ, នាទំ បវត្តយឹសូតិ អត្ថោ។ **វុក្ខាទិសន្និស្សិតាហី**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន បព្ពតាទិសន្និស្សិតា ទេវតា សង្គណ្ហាតិ។

សុបណ្ណរូបេនាតិ សុបណ្ណសទិសេន រូបេន។ **នាគកុលានិ សន្តាសេសី**តិ មហាពោធិគ្គហណត្ថំ អាគតានិ នាគកុលានិ សន្តាសេសិ, តេសំ ភយំ ឧប្បាទេត្វា បលាបេសីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តទា ហិ សមុទ្ទវាសិនោ នាគា មហាពោធឹ គហេតុំ វាតវស្សន្ធការាទីហិ មហន្តំ វិកុព្ពនំ អកំសុ។ តតោ សង្ឃមិត្តត្ថេរី គរុឡវណ្ណំ មាបេត្វា តេន គរុឡរូបេន អាកាសំ បូរយមានា សិខាមវីចិជាលេន គគនំ ឯកន្ធការំ កត្វា បក្ខប្បហារវាតេន មហាសមុទ្ទំ អាលោឡេត្វា សំវដ្ដជលធិនាទសទិសេន រវេន នាគានំ ហទយានិ ភិន្ទន្តី វិយ តាសេត្វា នាគេ បលាបេសិ។ **តេ ច ឧត្រស្តរូបា នាគា អាគន្ត្វា**តិ តេ ច វុត្តនយេន ឧត្តាសិតា នាគា បុន អាគន្ត្វា។ **តំ វិភូតិ**ន្តិ តំ ឥទ្ធិបាដិហារិយសង្ខាតំ វិភូតឹ, តំ អច្ឆរិយន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **ថេរឹ យាចិត្វា**តិ “អយ្យេ, អម្ហាកំ ភគវា មុចលិន្ទនាគរាជស្ស ភោគាវលឹ អត្តនោ គន្ធកុដឹ កត្វា សត្តាហំ តស្ស សង្គហំ អកាសិ។ អភិសម្ពុជ្ឈនទិវសេ នេរញ្ជរានទីតីរេ អត្តនោ ឧច្ឆិដ្ឋបត្តំ មហាកាឡនាគស្ស វិស្សជ្ជេសិ។ ឧរុវេលនាគេន មាបិតំ វិសធូមទហនំ អគណេត្វា តស្ស សរណសីលាភរណមទាសិ។ មហាមោគ្គល្លានត្ថេរំ បេសេត្វា នន្ទោបនន្ទនាគរាជានំ ទមេត្វា និព្ពិសំ អកាសិ។ ឯវំ សោ លោកនាយកោ អម្ហាកំ ឧបការកោ, ត្វម្បិ នោ ទោសមស្សរិត្វា មុហុត្តំ មហាពោធឹ វិស្សជ្ជេត្វា នាគលោកស្ស សគ្គមោក្ខមគ្គំ សម្បាទេហី”តិ ឯវំ យាចិត្វា។ **មហាពោធិវិយោគទុក្ខិតោ**តិ មហាពោធិវិយោគេន ទុក្ខិតោ សញ្ជាតមានសិកទុក្ខោ។ **កន្ទិត្វា**តិ ឥមស្ស បរិយាយវចនមត្ថំ **រោទិត្វា**តិ, គុណកិត្តនវសេន វា បុនប្បុនំ រោទិត្វា, វិលាបំ កត្វាតិ អត្ថោ។

ឧត្តរទ្វារតោតិ អនុរាធបុរស្ស ឧត្តរទ្វារតោ។ **មគ្គំ សោធាបេត្វា**តិ ខាណុកណ្ដកាទីនំ ឧទ្ធរាបនវសេន មគ្គំ សោធាបេត្វា។ **អលង្ការាបេត្វា**តិ វាលុកាទីនំ ឱកិរាបនាទិវសេន សជ្ជេត្វា។ **សមុទ្ទសាលវត្ថុស្មិ**ន្តិ សមុទ្ទាសន្នសាលាយ វត្ថុភូតេ បទេសេ។ តស្មឹ កិរ បទេសេ ឋិតេហិ សមុទ្ទស្ស ទិដ្ឋត្តា តំ អច្ឆរិយំ បកាសេតុំ តត្ថ ឯកា សាលា កតា។ សា នាមេន “សមុទ្ទាសន្នសាលា”តិ បាកដា ជាតា។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “សមុទ្ទាសន្នសាលាយ, ឋានេ ឋត្វា មហណ្ណវេ;
> អាគច្ឆន្តំ មហាពោធឹ, មហាថេរិទ្ធិយាទ្ទស។
>
> “តស្មិំ ឋានេ កតា សាលា, បកាសេតុំ តមព្ភុតំ;
> ‘សមុទ្ទាសន្នសាលា’តិ, នាមេនាសិធ បាកដា”តិ។

តាយ វិភូតិយាតិ តាយ វុត្តប្បការាយ បូជាសក្ការាទិសម្បត្តិយា។ **ថេរស្សា**តិ មហាមហិន្ទត្ថេរស្ស។ មគ្គស្ស កិរ ឧភោសុ បស្សេសុ អន្តរន្តរា បុប្ផេហិ កូដាគារសទិសសណ្ឋានានិ បុប្ផចេតិយានិ ការាបេសិ។ តំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ “**អន្តរន្តរេ បុប្ផអគ្ឃិយានិ ឋបេន្តោ**”តិ។ **អាគតោ វតមេ**តិ ឯត្ថ **អមេ**តិ បសំសាយំ, សាធុ វតាតិ អត្ថោ។ **សោឡសហិ ជាតិសម្បន្នកុលេហី**តិ អដ្ឋហិ អមច្ចកុលេហិ អដ្ឋហិ ច ព្រាហ្មណកុលេហីតិ ឯវំ សោឡសហិ ជាតិសម្បន្នកុលេហិ។ **សមុទ្ទតីរេ មហាពោធឹ ឋបេត្វា**តិ សមុទ្ទវេលាតលេ អលង្កតប្បដិយត្តេ រមណីយេ មណ្ឌបេ

មហាពោធិ បបេត្វា។ ឯវំ បន កត្វា សកលតម្ពបណ្ណិរជ្ជេន មហាពោធិ បូជេត្វា សោឡសន្នំ កុលានំ រជ្ជំ និយ្យាតេត្វា សយំ ទោវារិកដ្ឋានេ ឋត្វា តយោ ទិវសេ អនេកប្បការំ បូជំ ការាបេសិ។ តំ ទស្សេន្តោ “**តីណិ ទិវសានី**”តិអាទិមាហ។ **រជ្ជំ វិចារេសី**តិ រជ្ជំ វិចារេតុំ វិស្សជ្ជេសិ, សោឡសហិ វា ជាតិសម្បន្នកុលេហិ រជ្ជំ វិចារាបេសីតិ អត្ថោ។ **ចតុត្ថេ ទិវសេ**តិ មិគសិរមាសស្ស សុក្កបក្ខទសមិយំ។ **អនុបុព្ពេន អនុរាធបុរំ សម្បត្តោ**តិ ទសមិយំ អលង្កតប្បដិយត្តរថេ មហាពោធិ បបេត្វា ឧឡារបូជំ កុរុមានោ បាចីនបស្សវិហារស្ស បតិដ្ឋាតព្ពដ្ឋាន មានេត្វា តត្ថ សង្ឃស្ស បាតរាសំ បវត្តេត្វា មហិន្ទត្ថេរេន ភាសិតំ នាគទីបេ ទសពលេន កតំ នាគទមនំ សុត្វា “សម្មាសម្ពុទ្ធេន និសជ្ជាទិនា បរិភុត្តដ្ឋានេសុ ថូបាទីហិ សក្ការំ ករិស្សាមី”តិ សញ្ញាណំ ការេត្វា តតោ អាហរិត្វា តវក្កព្រាហ្មណស្ស គាមទ្វារេ ឋបេត្វា បូជេត្វា ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ ឋានេ បូជំ កត្វា ឥមិនា អនុក្កមេន អនុរាធបុរំ សម្បត្តោ។ **ចាតុទ្ទសីទិវសេ**តិ មិគសិរមាសស្សេវ សុក្កបក្ខចាតុទ្ទសេ។ **វឌ្ឍមានកច្ឆាយាយា**តិ ឆាយាយ វឌ្ឍមានសមយេ, សាយន្ហសមយេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សមាបត្តិន្តិ** ផលសមាបត្តិំ។ **តិលកភូតេ**តិ អលង្ការភូតេ។ **រាជវត្ថុទ្វារកោដ្ឋកដ្ឋានេ**តិ រាជុយ្យានស្ស ទ្វារកោដ្ឋកដ្ឋានេ។ “សកលរជ្ជំ មហាពោធិស្ស ទិន្នបុព្ពត្តា ឧបចារវត្តំ រាជា ទោវារិកវេសំ គណ្ហី”តិ វទន្តិ។

អនុបុព្ពវិបស្សនន្តិ ឧទយព្ពយាទិអនុបុព្ពវិបស្សនំ។ **បដ្ឋបេត្វា**តិ អារភិត្វា។ **អត្ថង្គមិតេ**តិ អត្ថង្គតេ។ “សហ ពោធិបតិដ្ឋានេនា”តិ វត្តព្ពេ វិភត្តិវិបរិណាមំ កត្វា “**សហ ពោធិបតិដ្ឋានា**”តិ និស្សក្កវចនំ កតំ។ សតិ ហិ សហយោគេ ករណវចនេនេវ ភវិតព្ពំ។ **មហាបថវី អកម្បី**តិ ច ឥទំ មុខមត្តនិទស្សនំ, អញ្ញានិបិ អនេកានិ អច្ឆរិយានិ អហេសុំយេវ។ តថា ហិ សហ ពោធិបតិដ្ឋានេន ឧទកបរិយន្តំ កត្វា មហាបថវី អកម្បិ, តានិ មូលានិ កដាហមុខវដ្ដិតោ ឧគ្គន្ត្វា តំ កដាហំ វិនន្ធន្តា បថវីតលមោគាហិំសុ, សមន្តតោ ទិព្ពកុសុមានិ វស្សិំសុ, អាកាសេ ទិព្ពតូរិយានិ វជ្ជិំសុ, មហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វា វុដ្ឋិធារមកាសិ, អាកាសបទេសា វិរវិំសុ, វិជ្ជុលតា និច្ឆរិំសុ។ ទេវតា សាធុការមទំសុ, សមាគតា សកលទីបវាសិនោ គន្ធមាលាទីហិ បូជយិំសុ, គហិតមករន្ទា មន្ទមារុតា វាយិំសុ, សមន្តតោ ឃនសីតលហិមវលាហកា មហាពោធិ ឆាទយិំសុ។ ឯវំ ពោធិ បថវិយំ បតិដ្ឋហិត្វា ហិមគព្ភេ សន្និសីទិត្វា សត្តាហំ លោកស្ស អទស្សនំ អគមាសិ។ **ហិមគព្ភេ សន្និសីទី**តិ ហិមគព្ភស្ស អន្តោ អដ្ឋាសិ។ **វិប្បវន្តា**តិ វិប្បវន្តា ឥតោ ចិតោ ច សំសរន្តា។ **និច្ឆរិំសូ**តិ និក្ខមិំសុ។ **ទស្សិំសូ**តិ បញ្ញាយិំសុ។ **សព្ពេ ទីបវាសិនោ**តិ សព្ពេ តម្ពបណ្ណិទីបវាសិនោ។ **ឧត្តរសាខតោ ឯកំ ផល**ន្តិ ឧត្តរសាខាយ បិតំ ឯកំ ផលំ។ “បាចីនសាខាយ ឯកំ ផល”ន្តិបិ កេចិ។ **មហាអាសនដ្ឋានេ**តិ បុព្ពបស្សេ មហាសិលាសនេន បតិដ្ឋិតដ្ឋានេ។ **ឥស្សរនិម្មានវិហារេ**តិ ឥស្សរនិម្មានសង្ខាតេ កស្សបគិរិវិហារេ។ “ឥស្សរនិម្មានវិហារេ”តិ ហិ បុព្ពសង្កេតវសេន វុត្តំ, ឥទានិ បន សោ វិហារោ “កស្សបគិរី”តិ បញ្ញាតោ។ “ឥស្សរសមណារាមេ”តិបិ កេចិ បឋន្តិ។ តថា ច វុត្តំ –

> “តវក្កព្រាហ្មណគាមេ , ថូបារាមេ តថេវ ច;
> ឥស្សរសមណារាមេ, បឋមេ ចេតិយង្គណេ”តិ។

យោជនិយអារាមេសូតិ អនុរាធបុរស្ស សមន្តា យោជនស្ស អន្តោ កតអារាមេសុ។ សមន្តា បតិដ្ឋិតេ មហាពោធិម្ហីតិ សម្ពន្ធោ។ អនុរាធបុរស្ស សមន្តា ឯវំ បុត្តនត្តុបរម្បរាយ មហាពោធិម្ហិ បតិដ្ឋិតេតិ អត្ថោ។ **លោហបាសាទដ្ឋានំ បូជេសី**តិ លោហបាសាទស្ស កត្តព្ពដ្ឋានំ បូជេសិ។ “កិញ្ចាបិ លោហបាសាទំ ទេវានំបិយតិស្សោយេវ មហារាជា ការេស្សតិ, តថាបិ តស្មិំ សមយេ អភាវតោ ‘អនាគតេ’តិ វុត្ត”ន្តិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ កេចិ បន “ទុដ្ឋគាមណិអភយេនេវ ការិតោ លោហបាសាទោ”តិ វទន្តិ។ **មូលានិ បនស្ស ន តាវ ឱតរន្តី**តិ ឥមិនា, មហារាជ, ឥមស្មិំ ទីបេ សត្ថុសាសនំ បតិដ្ឋិតមត្តមេវ អហោសិ, ន តាវ សុបតិដ្ឋិតន្តិ ទស្សេតិ, អស្ស សត្ថុសាសនស្ស មូលានិ បន ន តាវ ឱតិណ្ណានីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឱតរន្តី**តិ ហិ អតីតត្ថេ វត្តមានវចនំ។ តេនេវាហ “**កទា បន ភន្តេ មូលានិ ឱតិណ្ណានិ នាម ភវិស្សន្តី**”តិ។ យោ អមច្ចោ ចតុបណ្ណាសាយ ជេដ្ឋកកនិដ្ឋភាតុកេហិ សទ្ធិំ ចេតិយគិរិម្ហិ បព្ពជិតោ, តំ សន្ធាយ វុត្តំ “**មហាអរិដ្ឋោ ភិក្ខូ**”តិ។ **មេឃវណ្ណាភយស្ស អមច្ចស្ស បរិវេណដ្ឋានេ**តិ មេឃវណ្ណាភយស្ស រញ្ញោ អមច្ចេន កត្តព្ពស្ស បរិវេណស្ស វត្ថុភូតេ ឋានេ។ **មណ្ឌបប្បការ**ន្តិ មណ្ឌបសទិសំ។ សទិសត្ថម្បិ ហិ បការសទ្ទំ វណ្ណយន្តិ។ **សាសនស្ស មូលានិ ឱតរន្តានិ បស្សិស្សាមី**តិ ឥមិនា សាសនស្ស សុដ្ឋុ បតិដ្ឋានាការំ បស្សិស្សាមីតិ ទីបេតិ។

មេឃវិរហិតស្ស និម្មលស្សេវ អាកាសស្ស វិរោចិតត្តា “**អាកាសំ មហាវិរវំ រវី**”តិ វុត្តំ។ **បច្ចេកគណីហី**តិ វិសុំ វិសុំ គណាចរិយេហិ។ បច្ចេកំ គណំ ឯតេសំ អត្ថីតិ បច្ចេកគណិនោ។ យថា វេជ្ជោ គិលានេសុ ករុណាយ តិកិច្ឆនមេវ បុរក្ខត្វា វិគតច្ឆន្ទទោសោ ជិគុច្ឆនីយេសុ វណេសុ គុយ្ហដ្ឋានេសុ ច ភេសជ្ជលេបនាទិនា តិកិច្ឆនមេវ ករោតិ, ឯវំ ភគវាបិ កិលេសព្យាធិបីឡិតេសុ សត្តេសុ ករុណាយ តេ សត្តេ កិលេសព្យាធិទុក្ខតោ មោចេតុកាមោ អវត្តព្ពានិ គុយ្ហដ្ឋាននិស្សិតានិបិ អសប្បាយានិ វទន្តោ វិនយបញ្ញត្តិយា សត្តានំ កិលេសព្យាធិ តិកិច្ឆតិ។ តេន វុត្តំ “**សត្ថុ ករុណាគុណបរិទីបក**”ន្តិ។ **អនុសិដ្ឋិករាន**ន្តិ អនុសាសនីករានំ, យេ ភគវតោ អនុសាសនី សម្មា

បដិបជ្ជន្តិ, តេសន្តិ អត្ថោ។ **កាយកម្មវចីកម្មវិប្ផន្ទិតវិនយនន្តិ** កាយវចីទ្វារេសុ អជ្ឈាចារវសេន បវត្តស្ស កិលេសវិប្ផន្ទិតស្ស វិនយនករំ។

រាជិនោតិ ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ, រាជានមនុសាសីសូតិ អត្ថោ។ **អាលោកន្តិ** ញាណាលោកំ។ **និព្ពាយីសុ មហេសយោ**តិ ឯត្ថ មហាមហិន្ទត្ថេរោ ទ្វាទសវស្សិកោ ហុត្វា តម្ពបណ្ណិទីបំ សម្បត្តោ, តត្ថ ទ្វេ វស្សានិ វសិត្វា វិនយំ បតិដ្ឋបេសិ។ ទ្វាសដ្ឋិវស្សិកោ ហុត្វា បរិនិព្ពុតោតិ វទន្តិ។

តេសំ ថេរានំ អន្តេវាសិកាតិ តេសំ មហាមហិន្ទត្ថេរប្បមុខានំ ថេរានំ អន្តេវាសិកា។ តិស្សទត្តាទយោ បន មហាអរិដ្ឋត្ថេរស្ស អន្តេវាសិកា, តស្មា តិស្សទត្តកាឡសុមនទីឃសុមនាទយោ មហាអរិដ្ឋត្ថេរស្ស អន្តេវាសិកាចាតិ យោជេតព្ពំ។ **អន្តេវាសិកានំ អន្តេវាសិកា**តិ ឧភយថា វុត្តអន្តេវាសិកានំ អន្តេវាសិកា។ **បុព្ពេ វុត្តប្បការា**តិ –

> “តតោ មហិន្ទោ ឥដ្ដិយោ, ឧត្តិយោ សម្ពលោ តថា;
> ភទ្ទនាមោ ច បណ្ឌិតោ។
>
> “ឯតេ នាគា មហាបញ្ញា, ជម្ពុទីបា ឥធាគតា;
> វិនយំ តេ វាចយីសុ, បិដកំ តម្ពបណ្ណិយា។
>
> “និកាយេ បញ្ច វាចេសុំ, សត្ត ចេវ បករណេ;
> តតោ អរិដ្ឋោ មេធាវី, តិស្សទត្តោ ច បណ្ឌិតោ។
>
> “វិសារទោ កាឡសុមនោ, ថេរោ ច ទីឃនាមកោ”តិ។ –

ឯវមាទិនា បុព្ពេ វុត្តប្បការា អាចរិយបរម្បរា។

អាចរិយបរម្បរកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

វិនយានិសំសកថាវណ្ណនា

ឯត្តាវតា ច “កេនាភត”ន្តិ ឥមំ បញ្ហំ វិត្ថារតោ វិភជិត្វា ឥទានិ “កត្ថ បតិដ្ឋិត”ន្តិ ឥមំ បញ្ហំ វិស្សជ្ជេន្តោ អាហ “**កត្ថ បតិដ្ឋិត**”ន្តិអាទិ។ តត្ថ **តេលមិវា**តិ សីហតេលមិវ។ **អធិមត្តសតិគតិធីតិមន្តេសូ**តិ ឯត្ថ **សតី**តិ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គហេត្វា ធារណកសតិ។ **គតី**តិ ឧគ្គណ្ហនកគតិ។ **ធីតី**តិ សន្និដ្ឋានំ កត្វា គណ្ហនកញាណំ។ **គតី**តិ វា បញ្ញាគតិ។ **ធីតី**តិ ពុទ្ធវចនំ ឧគ្គណ្ហនវីរិយំ សជ្ឈាយនវីរិយំ ធារណវីរិយញ្ច។ **លជ្ជីសូ**តិ បាបជិគុច្ឆនកលក្ខណាយ លជ្ជាយ សមន្នាគតេសុ។ **កុក្កុច្ចកេសូ**តិ អណុមត្តេសុបិ វជ្ជេសុ ទោសទស្សាវិតាយ កប្បិយាកប្បិយំ និស្សាយ កុក្កុច្ចការីសុ។ **សិក្ខាកាមេសូ**តិ អធិសីលអធិចិត្តអធិបញ្ញាវសេន តិស្សោ សិក្ខា កាមយមានេសុ សម្បិយាយិត្វា សិក្ខន្តេសុ។

អកត្តព្ពតោ និវារេត្វា កត្តព្ពេសុ បតិដ្ឋាបនតោ **មាតាបិតុដ្ឋានិយោ**តិ វុត្តំ។ **អាចារគោចរកុសលតា**តិ វេឡុទានាទិមិច្ឆាជីវស្ស កាយបាគព្ភិយាទីនញ្ច អករណេន សព្ពសោ អនាចារំ វជ្ជេត្វា “កាយិកោ អវីតិក្កមោ វាចសិកោ អវីតិក្កមោ”តិ (វិភ. ៥១១) ឯវំ វុត្តភិក្ខុសារុប្បអាចារសម្បត្តិយា វេសិយាទិអគោចរំ វជ្ជេត្វា បិណ្ឌបាតាទិអត្ថំ ឧបសង្កមិតុំ យុត្តដ្ឋានសង្ខាតគោចរេន ច សម្បន្នត្តា សមណាចារេសុ ចេវ សមណគោចរេសុ ច កុសលតា។ អបិច យោ ភិក្ខុ សត្ថរិ សគារវោ សប្បតិស្សោ សព្រហ្មចារីសុ សគារវោ សប្បតិស្សោ ហិរោត្តប្បសម្បន្នោ សុនិវត្ថោ សុបារុតោ បាសាទិកេន អភិក្កន្តេន បដិក្កន្តេន អាលោកិតេន វិលោកិតេន សមិញ្ជិតេន បសារិតេន ឱក្ខិត្តចក្ខុ ឥរិយាបថសម្បន្នោ ឥន្ទ្រិយេសុ គុត្តទ្វារោ ភោជនេ មត្តញ្ញូ ជាគរិយមនុយុត្តោ សតិសម្បជញ្ញេន សមន្នាគតោ អប្បិច្ឆោ សន្តុដ្ឋោ អារទ្ធវីរិយោ បវិវិត្តោ អសំសដ្ឋោ អាភិសមាចារិកេសុ សក្កច្ចការី គរុចិត្តីការពហុលោ វិហរតិ, អយំ វុច្ចតិ **អាចារោ**។

គោចរោ បន ឧបនិស្សយគោចរោ អារក្ខគោចរោ ឧបនិពន្ធគោចរោតិ តិវិធោ។ តត្ថ ទសកថាវត្ថុគុណសមន្នាគតោ កល្យាណមិត្តោ, យំ និស្សាយ អស្សុតំ សុណាតិ, សុតំ បរិយោទាបេតិ, កង្ខំ វិតរតិ , ទិដ្ឋឹ ឧជុំ ករោតិ, ចិត្តំ បសាទេតិ, យស្ស វា បន អនុសិក្ខមានោ សទ្ធាយ វឌ្ឍតិ, សីលេន, សុតេន, ចាគេន, បញ្ញាយ វឌ្ឍតិ, អយំ **ឧបនិស្សយគោចរោ**។ យោ បន ភិក្ខុ អន្តរឃរំ បវិដ្ឋោ វីថិបដិបន្នោ ឱក្ខិត្តចក្ខុ យុគមត្តទស្សាវី

សំវុតោ គច្ឆតិ, ន ហត្ថឹ ឱលោកេន្តោ, ន អស្សំ, ន រថំ, ន បត្តឹ, ន ឥត្ថឹ, ន បុរិសំ ឱលោកេន្តោ, ន ឧទ្ធំ ឱលោកេន្តោ, ន អធោ ឱលោកេន្តោ, ន ទិសាវិទិសម្បិ បេក្ខមានោ គច្ឆតិ, អយំ **អារក្ខគោចរោ**។ ឧបនិពន្ធគោចរោ បន ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, យត្ថ ភិក្ខុ អត្តនោ ចិត្តំ ឧបនិពន្ធតិ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “កោ ច, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុនោ គោចរោ សកោ បេត្តិកោ វិសយោ, យទិទំ ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិ។ អយំ **ឧបនិពន្ធគោចរោ**។ ឥតិ ឥមិនា ច អាចារេន ឥមិនា ច គោចរេន សមន្នាគតត្តា អាចារគោចរកុសលតា។ ឯវំ អនាចារំ អគោចរញ្ច វជ្ជេត្វា សទ្ធាបព្ពជិតានំ យថាវុត្តអាចារគោចរេសុ កុសលភាវោ វិនយធរាយត្តោតិ អយមានិសំសោ វិនយបរិយត្តិយា ទស្សិតោតិ វេទិតព្ពោ។

វិនយបរិយត្តិំ និស្សាយាតិ វិនយបរិយាបុណនំ និស្សាយ។ **អត្តនោ សីលក្ខន្ធោ សុគុត្តោ ហោតិ សុរក្ខិតោ**តិ កថមស្ស អត្តនោ សីលក្ខន្ធោ សុគុត្តោ ហោតិ សុរក្ខិតោ? អាបត្តិញ្ហិ អាបជ្ជន្តោ ឆហាការេហិ អាបជ្ជតិ អលជ្ជិតា, អញ្ញាណតា, កុក្កុច្ចបកតតា, អកប្បិយេ កប្បិយសញ្ញិតា, កប្បិយេ អកប្បិយសញ្ញិតា, សតិសម្មោសាតិ។ វិនយធរោ បន ឥមេហិ ឆហាការេហិ អាបត្តឹ នាបជ្ជតិ។

កថំ **អលជ្ជិតាយ** នាបជ្ជតិ? សោ ហិ “បស្សថ ភោ, អយំ កប្បិយាកប្បិយំ ជានន្តោយេវ បណ្ណត្តិវីតិក្កមំ ករោតី”តិ ឥមំ បរូបវាទំ រក្ខន្តោបិ អកប្បិយភាវំ ជានន្តោយេវ មទ្ទិត្វា វីតិក្កមំ ន ករោតិ។ ឯវំ អលជ្ជិតាយ នាបជ្ជតិ។ សហសា អាបន្នម្បិ ទេសនាគាមិនី ទេសេត្វា វុដ្ឋានគាមិនិយា វុដ្ឋហិត្វា សុទ្ធន្តេ បតិដ្ឋាតិ, តតោ –

> “សញ្ចិច្ច អាបត្តឹ នាបជ្ជតិ, អាបត្តឹ ន បរិគូហតិ;
> អគតិគមនញ្ច ន គច្ឆតិ, ឯទិសោ វុច្ចតិ លជ្ជិបុគ្គលោ”តិ។ (បរិ. ៣៥៩) –

ឥមស្មឹ លជ្ជិភាវេ បតិដ្ឋិតោវ ហោតិ។

កថំ **អញ្ញាណតាយ** នាបជ្ជតិ? សោ ហិ កប្បិយាកប្បិយំ ជានាតិ, តស្មា កប្បិយំយេវ ករោតិ, អកប្បិយំ ន ករោតិ។ ឯវំ អញ្ញាណតាយ នាបជ្ជតិ។

កថំ **កុក្កុច្ចបកតតាយ** នាបជ្ជតិ? កប្បិយាកប្បិយំ និស្សាយ កុក្កុច្ចេ ឧប្បន្នេ វត្ថុំ ឱលោកេត្វា មាតិកំ បទភាជនំ អន្តរាបត្តឹ អនាបត្តឹ ឱលោកេត្វា កប្បិយំ ចេ ហោតិ, ករោតិ, អកប្បិយំ ចេ, ន ករោតិ។ ឧប្បន្នំ បន កុក្កុច្ចំ អវិនិច្ឆិនិត្វាវ “វដ្ដតី”តិ មទ្ទិត្វា ន វីតិក្កមតិ។ ឯវំ កុក្កុច្ចបកតតាយ នាបជ្ជតិ។

កថំ **អកប្បិយេ កប្បិយសញ្ញិតា**ទីហិ នាបជ្ជតិ? សោ ហិ កប្បិយាកប្បិយំ ជានាតិ, តស្មា អកប្បិយេ កប្បិយសញ្ញី ន ហោតិ, កប្បិយេ អកប្បិយសញ្ញី ន ហោតិ, សុបតិដ្ឋិតា ចស្ស សតិ ហោតិ, អធិដ្ឋាតព្ពំ អធិដ្ឋេតិ, វិកប្បេតព្ពំ វិកប្បេតិ។ ឥតិ ឥមេហិ ឆហាការេហិ អាបត្តឹ នាបជ្ជតិ, អាបត្តឹ អនាបជ្ជន្តោ អខណ្ឌសីលោ ហោតិ បរិសុទ្ធសីលោ។ ឯវមស្ស អត្តនោ សីលក្ខន្ធោ សុគុត្តោ ហោតិ សុរក្ខិតោ។

កុក្កុច្ចបកតានន្តិ កប្បិយាកប្បិយំ និស្សាយ ឧប្បន្នេន កុក្កុច្ចេន អភិភូតានំ។ កថំ បន កុក្កុច្ចបកតានំ បដិសរណំ ហោតិ? តិរោរដ្ឋេសុ តិរោជនបទេសុ ច ឧប្បន្នកុក្កុច្ចា ភិក្ខូ “អសុកស្មឹ កិរ វិហារេ វិនយធរោ វសតី”តិ ទូរតោបិ តស្ស សន្តិកំ អាគន្ត្វា កុក្កុច្ចំ បុច្ឆន្តិ។ សោ តេហិ កតកម្មស្ស វត្ថុំ ឱលោកេត្វា អាបត្តានាបត្តិគរុកលហុកាទិភេទំ សល្លក្ខេត្វា ទេសនាគាមិនី ទេសាបេត្វា វុដ្ឋានគាមិនិយា វុដ្ឋាបេត្វា សុទ្ធន្តេ បតិដ្ឋាបេតិ។ ឯវំ កុក្កុច្ចបកតានំ បដិសរណំ ហោតិ។

វិសារទោ សង្ឃមជ្ឈេ វោហរតីតិ វិគតោ សារទោ ភយំ ឯតស្សាតិ វិសារទោ, អភីតោតិ អត្ថោ។ អវិនយធរស្ស ហិ សង្ឃមជ្ឈេ កថេន្តស្ស ភយំ សារជ្ជំ ឱក្កមតិ, វិនយធរស្ស តំ ន ហោតិ។ កស្មា? “ឯវំ កថេន្តស្ស ទោសោ ហោតិ, ឯវំ ន ទោសោ”តិ ញត្វា កថនតោ។

បច្ចត្ថិកេ សហធម្មេន សុនិគ្គហិតំ និគ្គណ្ហាតីតិ ឯត្ថ ទ្វិធា បច្ចត្ថិកា នាម អត្តបច្ចត្ថិកា ច សាសនបច្ចត្ថិកា ច។ តត្ថ មេត្តិយភុម្មជកា ច ភិក្ខូ វឌ្ឍោ ច លិច្ឆវី អមូលកេន អន្តិមវត្ថុនា ចោទេសុំ, ឥមេ **អត្តបច្ចត្ថិកា** នាម។ យេ វា បនញ្ញេបិ ទុស្សីលា បាបធម្មា, សព្ពេ តេ អត្តបច្ចត្ថិកា។ វិបរីតទស្សនា បន អរិដ្ឋភិក្ខុកណ្ដកសាមណេរវេសាលិកវជ្ជិបុត្តកា មហាសង្ឃិកាទយោ ច អពុទ្ធសាសនំ “ពុទ្ធសាសន”ន្តិ វត្វា កតបគ្គហា **សាសនបច្ចត្ថិកា** នាម។ តេ សព្ពេបិ សហធម្មេន សហការណេន វចនេន យថា តំ អសទ្ធម្មំ បតិដ្ឋាបេតុំ ន សក្កោន្តិ, ឯវំ សុនិគ្គហិតំ កត្វា និគ្គណ្ហាតិ។

សទ្ធម្មដ្ឋិតិយា បដិបន្នោ ហោតីតិ ឯត្ថ បន តិវិធោ សទ្ធម្មោ បរិយត្តិបដិបត្តិអធិគមវសេន។ តត្ថ តិបិដកំ ពុទ្ធវចនំ **បរិយត្តិសទ្ធម្មោ** នាម។ តេរស ធុតង្គគុណា ចុទ្ទស ខន្ធកវត្តានិ ទ្វេអសីតិ មហាវត្តានីតិ អយំ **បដិបត្តិសទ្ធម្មោ** នាម។ ចត្តារោ មគ្គា ច ចត្តារិ ផលានិ ច, អយំ **អធិគមសទ្ធម្មោ** នាម។ តត្ថ កេចិ ថេរា “យោ វោ, អានន្ទ, មយា ធម្មោ ច វិនយោ ច ទេសិតោ បញ្ញត្តោ, សោ វោ មមច្ចយេន សត្ថា”តិ (ទី. និ. ២.២១៦) ឥមិនា សុត្តេន “សាសនស្ស បរិយត្តិ មូល”ន្តិ វទន្តិ។ កេចិ ថេរា “ឥមេ ច, សុភទ្ទ, ភិក្ខូ សម្មា វិហរេយ្យុំ, អសុញ្ញោ លោកោ អរហន្តេហិ អស្សា”តិ ឥមិនា សុត្តេន (ទី. និ. ២.២១៤) “សាសនស្ស បដិបត្តិ មូល”ន្តិ វត្វា “យាវ បញ្ច ភិក្ខូ សម្មា បដិបន្នា សំវិជ្ជន្តិ, តាវ សាសនំ ឋិតំ ហោតី”តិ អាហំសុ។ ឥតរេ បន ថេរា “បរិយត្តិយា អន្តរហិតាយ សុប្បដិបន្នស្សបិ ធម្មាភិសមយោ នត្ថី”តិ វត្វា អាហំសុ។ សចេបិ បញ្ច ភិក្ខូ ចត្តារិ បារាជិកានិ រក្ខណកា ហោន្តិ, តេ សទ្ធេ កុលបុត្តេ បព្ពាជេត្វា បច្ចន្តិមេ ជនបទេ ឧបសម្បាទេត្វា ទសវគ្គគណំ បូរេត្វា មជ្ឈិមជនបទេបិ ឧបសម្បទំ ករិស្សន្តិ។ ឯតេនុបាយេន វីសតិវគ្គសង្ឃំ បូរេត្វា អត្តនោបិ អព្ភានកម្មំ កត្វា សាសនំ វុឌ្ឍឹ វិរុឡ្ហឹ គមយិស្សន្តិ។ ឯវមយំ វិនយធរោ តិវិធស្សបិ សទ្ធម្មស្ស ចិរដ្ឋិតិយា បដិបន្នោ ហោតីតិ។ ឯវមយំ វិនយធរោ ឥមេ បញ្ចានិសំសេ បដិលភតីតិ វេទិតព្ពោ។

វិនយោ សំវរត្ថាយាតិអាទីសុ (បរិ. អដ្ឋ. ៣៦៦) **វិនយោ**តិ វិនយស្ស បរិយាបុណនំ, **វិនយោ**តិ វា វិនយបញ្ញត្តិ វុត្តា, តស្មា សកលាបិ វិនយបញ្ញត្តិ វិនយបរិយាបុណនំ វា កាយវចីទ្វារសំវរត្ថាយាតិ អត្ថោ, អាជីវបារិសុទ្ធិបរិយោសានស្ស សីលស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អវិប្បដិសារោ**តិ បាបបុញ្ញានំ កតាកតានុសោចនវសេន បវត្តចិត្តវិប្បដិសារាភាវោ។ **បាមោជ្ជ**ន្តិ ទុព្ពលា តរុណបីតិ។ **បីតី**តិ ពលវបីតិ។ **បស្សទ្ធី**តិ កាយចិត្តទរថបដិប្បស្សទ្ធិ។ **សុខ**ន្តិ កាយិកំ ចេតសិកញ្ច សុខំ។ តញ្ហិ ទុវិធម្បិ សមាធិស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ **សមាធី**តិ ចិត្តេកគ្គតា។ **យថាភូតញាណទស្សន**ន្តិ សប្បច្ចយនាមរូបបរិគ្គហោ។ **និព្ពិទា**តិ វិបស្សនា។ អថ វា យថាភូតញាណទស្សនំ តរុណវិបស្សនា, ឧទយព្ពយញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ ចិត្តេកគ្គតា ហិ តរុណវិបស្សនាយ ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ **និព្ពិទា**តិ សិខាប្បត្តា វុដ្ឋានគាមិនិពលវវិបស្សនា។ **វិរាគោ**តិ អរិយមគ្គោ។ **វិមុត្តី**តិ អរហត្តផលំ។ ចតុព្ពិធោបិ ហិ អរិយមគ្គោ អរហត្តស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយោ ហោតិ។ **វិមុត្តិញាណទស្សន**ន្តិ បច្ចវេក្ខណញាណំ។ **អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថាយា**តិ កញ្ចិ ធម្មំ អគ្គហេត្វា អនវសេសេត្វា បរិនិព្ពានត្ថាយ, អប្បច្ចយបរិនិព្ពានត្ថាយាតិ អត្ថោ។ អប្បច្ចយបរិនិព្ពានស្ស ហិ វិមុត្តិញាណទស្សនំ បច្ចយោ ហោតិ តស្មឹ អនុប្បត្តេ អវស្សំ បរិនិព្ពាយិតព្ពតោ, ន ច បច្ចវេក្ខណញាណេ អនុប្បន្នេ អន្តរា បរិនិព្ពានំ ហោតិ។

ឯតទត្ថា កថាតិ អយំ វិនយកថា នាម ឯតទត្ថាយ, អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថាយាតិ អត្ថោ។ ឯវំ សព្ពត្ថបិ។ **មន្តនា**បិ វិនយមន្តនាឯវ, “ឯវំ ករិស្សាម, ន ករិស្សាមា”តិ វិនយបដិពទ្ធសំសន្ទនា។ **ឯតទត្ថា ឧបនិសា**តិ ឧបនិសីទតិ ឯត្ថ ផលំ តប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយាតិ ឧបនិសា វុច្ចតិ ការណំ បច្ចយោតិ។ “វិនយោ សំវរត្ថាយា”តិអាទិកា ការណបរម្បរា ឯតទត្ថាតិ អត្ថោ។ **ឯតទត្ថំ សោតាវធាន**ន្តិ ឥមិស្សា បរម្បរបច្ចយកថាយ សោតាវធានំ ឥមំ កថំ សុត្វា យំ ឧប្បជ្ជតិ ញាណំ, តម្បិ ឯតទត្ថំ។ **យទិទំ អនុបាទាចិត្តស្ស វិមោក្ខោ**តិ **យទិទ**ន្តិ និបាតោ។ សព្ពលិង្គវិភត្តិវចនេសុ តាទិសោវ តត្ថ តត្ថ អត្ថតោ បរិណាមេតព្ពោ, តស្មា ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ – យោ អយំ ចតូហិ ឧបាទានេហិ អនុបាទិយិត្វា ចិត្តស្ស អរហត្តផលសង្ខាតោ វិមោក្ខោ, សោបិ ឯតទត្ថាយ អនុបាទាបរិនិព្ពានត្ថាយាតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ យោ អយំ អនុបាទាចិត្តស្ស វិមោក្ខសង្ខាតោ មគ្គោ, ហេដ្ឋា វុត្តំ សព្ពម្បិ ឯតទត្ថមេវាតិ។ ឯវញ្ច សតិ ឥមិនា មហុស្សាហតោ សាធិតព្ពំ និយតប្បយោជនំ ទស្សិតំ ហោតិ។ ហេដ្ឋា “វិរាគោ…បេ…. និព្ពានត្ថាយា”តិ ឥមិនា បន លព្ភមានានិសំសផលំ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អាយោគោ**តិ ឧគ្គហណចិន្តនាទិវសេន បុនប្បុនំ អភិយោគោ។

វិនយានិសំសកថាវណ្ណនា និដ្ឋិតា។

ឥតិ សមន្តបាសាទិកាយ វិនយដ្ឋកថាយ សារត្ថទីបនិយំ

ពាហិរនិទានវណ្ណនា សមត្តា។

វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា

១

. **សេយ្យថិទ**ន្តិ តំ កតមំ, តំ កថន្តិ វា អត្ថោ។ **អនិយមនិទ្ទេសវចន**ន្តិ នត្ថិ ឯតស្ស និយមោតិ អនិយមោ, និទ្ទិសីយតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ និទ្ទេសោ, វុច្ចតិ ឯតេនាតិ វចនំ, និទ្ទេសោយេវ វចនំ និទ្ទេសវចនំ, អនិយមស្ស និទ្ទេសវចនំ អនិយមនិទ្ទេសវចនំ, បឋមំ អនិយមិតស្ស សមយស្ស និទ្ទេសវចនន្តិ អត្ថោ។ “យេនាតិ អវត្វា តេនាតិ វុត្តត្តា អនិយមំ កត្វា និទ្ទិដ្ឋវចនំ អនិយមនិទ្ទេសវចន”ន្តិបិ វទន្តិ។ យំតំសទ្ទានំ និច្ចសម្ពន្ធភាវតោ អាហ “**តស្ស សរូបេន អវុត្តេនបី**”តិអាទិ។ តត្ថ **តស្សា**តិ “តេនា”តិ ឯតស្ស។ **សរូបេន អវុត្តេនបី**តិ “យេនា”តិ ឯវំ សរូបតោ បាឡិយំ អវុត្តេនបិ។ **អត្ថតោ សិទ្ធេនា**តិ បរភាគេ សារិបុត្តត្ថេរស្ស ឧប្បជ្ជនកបរិវិតក្កសង្ខាត អត្ថតោ សិទ្ធេន។ បរិវិតក្កោ ហិ សិទ្ធេ យេន សមយេន បរិវិតក្កោ ឧទបាទីតិ ឥទំ អត្ថតោ សិទ្ធមេវ ហោតិ។ តេនេវាហ “**អបរភាគេ ហិ វិនយបញ្ញត្តិយាចនហេតុភូតោ អាយស្មតោ សារិបុត្តស្ស បរិវិតក្កោ សិទ្ធោ**”តិអាទិ។ “តេនា”តិ វត្វា តតោ តទត្ថមេវ “យេនា”តិ អត្ថតោ វុច្ចមានត្តា “យេនា”តិ អយំ “តេនា”តិ ឯតស្ស បដិនិទ្ទេសោ នាម ជាតោ។ **បដិនិទ្ទេសោ**តិ ច វិត្ថារនិទ្ទេសោតិ អត្ថោ។

អបរភាគេ ហីតិ ឯត្ថ **ហិ**-សទ្ទោ ហេតុម្ហិ, យស្មាតិ អត្ថោ។ **វិនយបញ្ញត្តិយាចនហេតុភូតោ**តិ “ឯតស្ស ភគវា កាលោ, ឯតស្ស សុគត កាលោ, យំ ភគវា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេយ្យ, ឧទ្ទិសេយ្យ បាតិមោក្ខំ។ យថយិទំ ព្រហ្មចរិយំ អទ្ធនិយំ អស្ស ចិរដ្ឋិតិក”ន្តិ ឯវំ បវត្តស្ស វិនយបញ្ញត្តិយាចនស្ស ការណភូតោតិ អត្ថោ។ **បរិវិតក្កោ**តិ “កតមេសានំ ខោ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ព្រហ្មចរិយំ ន ចិរដ្ឋិតិកំ អហោសិ, កតមេសានំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ព្រហ្មចរិយំ ចិរដ្ឋិតិកំ អហោសី”តិ ឯវំ បវត្តោ បរិវិតក្កោ។ យំតំសទ្ទានំ និច្ចសម្ពន្ធោតិ អាហ “**តស្មា យេន សមយេនា**”តិអាទិ។ **បុព្ពេ វា បច្ឆា វា អត្ថតោ សិទ្ធេនា**តិ បុព្ពេ វា បច្ឆា វា ឧប្បន្នអត្ថតោ សិទ្ធេន។ **បដិនិទ្ទេសោ កត្តព្ពោ**តិ ឯតស្ស “យទិទ”ន្តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ “បដិនិទ្ទេសោ កត្តព្ពោ”តិ យទិទំ យំ ឥទំ វិធានំ, អយំ សព្ពស្មិំ វិនយេ យុត្តីតិ អត្ថោ។ អថ វា “បដិនិទ្ទេសោ កត្តព្ពោ”តិ យទិទំ យា អយំ យុត្តិ, អយំ សព្ពស្មិំ វិនយេ យុត្តីតិ អត្ថោ។

តត្រិទំ មុខមត្តនិទស្សនន្តិ តស្សា យថាវុត្តយុត្តិយា បរិទីបនេ ឥទំ មុខមត្តនិទស្សនំ, ឧបាយមត្តនិទស្សនន្តិ អត្ថោ។ មុខំ ទ្វារំ ឧបាយោតិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។ “**តេន ហិ ភិក្ខវេ ភិក្ខូនំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេស្សាមី**”តិ បាឡិំ ទស្សេត្វា តត្ថ បដិនិទ្ទេសមាហ “**យេន សុទិន្នោ**”តិអាទិនា។ តេនាតិ ហេតុអត្ថេ ករណវចនត្តា តស្ស បដិនិទ្ទេសោបិ តាទិសោយេវាតិ អាហ “**យស្មា បដិសេវី**”តិ។ **បុព្ពេ អត្ថតោ សិទ្ធេនា**តិ បុព្ពេ ឧប្បន្នមេថុនធម្មបដិសេវនសង្ខាតអត្ថតោ សិទ្ធេន។ **បច្ឆា អត្ថតោ សិទ្ធេនា**តិ រញ្ញោ អទិន្នំ ទារូនំ អាទិយនសង្ខាតបច្ឆាឧប្បន្នអត្ថតោ សិទ្ធេន។ **សមយសទ្ទោ**តិ ឯតស្ស “ទិស្សតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។

សមវាយេតិ បច្ចយសាមគ្គិយំ, ការណសមវាយេតិ អត្ថោ។ **ខណេ**តិ ឱកាសេ។ **អស្សា**តិ អស្ស សមយសទ្ទស្ស សមវាយោ អត្ថោតិ សម្ពន្ធោ។ **អប្បេវ នាម ស្វេបិ ឧបសង្កមេយ្យាម កាលញ្ច សមយញ្ច ឧបាទាយា**តិ ឯត្ថ **កាលោ** នាម ឧបសង្កមនស្ស យុត្តបយុត្តកាលោ។ **សមយោ** នាម តស្សេវ បច្ចយសាមគ្គី, អត្ថតោ តទនុរូបំ សរីរពលញ្ចេវ តប្បច្ចយបរិស្សយាភាវោ ច។ **ឧបាទានំ** នាម ញាណេន តេសំ គហណំ សល្លក្ខណំ, តស្មា កាលញ្ច សមយញ្ច បញ្ញាយ គហេត្វា ឧបធារេត្វាតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – សចេ អម្ហាកំ ស្វេ គមនស្ស យុត្តកាលោ ភវិស្សតិ, កាយេ ពលមត្តា ចេវ ផរិស្សតិ, គមនបច្ចយា ច អញ្ញោ អផាសុវិហារោ ន ភវិស្សតិ, អថេតំ កាលញ្ច គមនការណសមវាយសង្ខាតំ សមយញ្ច ឧបធារេត្វា អបិ ឯវ នាម ស្វេ អាគច្ឆេយ្យាមាតិ។

ខណោតិ ឱកាសោ។ តថាគតុប្បាទាទិកោ ហិ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស ឱកាសោ តប្បច្ចយបដិលាភហេតុត្តា, ខណោ ឯវ ច សមយោ។ យោ ខណោតិ ច សមយោតិ ច វុច្ចតិ, សោ ឯកោវាតិ ហិ អត្ថោ។ **មហាសមយោ**តិ មហាសមូហោ។ បវុទ្ធំ វនំ **បវនំ**, តស្មិំ បវនស្មិំ, វនសណ្ឌេតិ អត្ថោ។ **សមយោបិ ខោ តេ ភទ្ទាលិ អប្បដិវិទ្ធោ អហោសី**តិ ឯត្ថ **សមយោ**តិ សិក្ខាបទបូរណស្ស ហេតុ។ **ភទ្ទាលី**តិ តស្ស ភិក្ខុនោ នាមំ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ភទ្ទាលិ តយា បដិវិជ្ឈិតព្ពយុត្តកំ ឯតំ ការណំ អត្ថិ, តម្បិ តេ ន បដិវិទ្ធំ ន សល្លក្ខិតន្តិ។ កឹ តំ ការណន្តិ អាហ “**ភគវា ខោ**”តិអាទិ។

ឧគ្គាហមានោ តិអាទីសុ **មានោ**តិ តស្ស បរិព្ពាជកស្ស បកតិនាមំ, កិញ្ចិ កិញ្ចិ បន ឧគ្គហេតុំ សមត្ថតាយ “ឧគ្គាហមានោ”តិ នំ សញ្ជានន្តិ, តស្មា “ឧគ្គាហមានោ”តិ វុច្ចតិ ។ សមណមុណ្ឌិកាយ បុត្តោ **សមណមុណ្ឌិកា**

បុត្តោ។ សោ កិរ ទេវទត្តស្ស ឧបដ្ឋាកោ។ សមយំ ទិដ្ឋឹ បវទន្តិ ឯត្ថាតិ **សមយប្បវាទកោ**, តស្មិំ សមយប្បវាទកេ, ទិដ្ឋិប្បវាទកេតិ អត្ថោ។ តស្មិំ កិរ ឋានេ ចង្កីតារុក្ខបោក្ខរសាតិបភុតយោ ព្រាហ្មណា និគណ្ឋាចេលកបរិព្ពាជកាទយោ ច បរិព្ពាជកា សន្និបតិត្វា អត្តនោ អត្តនោ សមយំ ទិដ្ឋឹ បវទន្តិ កថេន្តិ ទីបេន្តិ, តស្មា សោ អារាមោ “សមយប្បវាទកោ”តិ វុច្ចតិ, ស្វេវ តិន្ទុកាចីរសង្ខាតាយ តិម្ពរុរុក្ខបន្តិយា បរិក្ខិត្តត្តា “**តិន្ទុកាចីរ**”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឯកា សាលា ឯត្ថាតិ **ឯកសាលកោ**។ យស្មា បនេត្ថ បឋមំ ឯកា សាលា កតា អហោសិ, បច្ឆា មហាបុញ្ញំ បោដ្ឋបាទបរិព្ពាជកំ និស្សាយ ពហូ សាលា កតា, តស្មា តមេវ ឯកំ សាលមុបាទាយ លទ្ធនាមវសេន “ឯកសាលកោ”តិ វុច្ចតិ។ មល្លិកាយ បន បសេនទិរញ្ញោ ទេវិយា ឧយ្យានភូតោ សោ បុប្ផផលសញ្ឆន្នោ អារាមោតិ កត្វា “**មល្លិកាយ អារាមោ**”តិ សង្ខ្យំ គតោ។ តស្មិំ សមយប្បវាទកេ តិន្ទុកាចីរេ ឯកសាលកេ មល្លិកាយ អារាមេ។ **បដិវសតីតិ** តស្មិំ វាសផាសុតាយ វសតិ។

ទិដ្ឋេ ធម្មេតិ បច្ចក្ខេ អត្តភាវេ។ **អត្ថោ**តិ វុឌ្ឍិ។ **សម្បរាយិកោ**តិ កម្មកិលេសវសេន សម្បរេតព្ពតោ សម្បាបុណិតព្ពតោ សម្បរាយោ, បរលោកោ។ តត្ថ និយុត្តោ សម្បរាយិកោ, បរលោកត្ថោ។ **អត្ថាភិសមយា**តិ យថាវុត្តឧភយត្ថសង្ខាតហិតបដិលាភា។ សម្បរាយិកោបិ ហិ អត្ថោ ការណស្ស និប្ផន្នត្តា បដិលទ្ធោ នាម ហោតីតិ តមត្ថទ្វយំ ឯកតោ កត្វា “អត្ថាភិសមយា”តិ វុត្តំ។ ធិយា បញ្ញាយ រាតិ គណ្ហាតីតិ **ធីរោ**។ អថ វា ធី បញ្ញា ឯតស្ស អត្ថីតិ **ធីរោ**។

សម្មា មានាភិសមយាតិ មានស្ស សម្មា បហានេន។ សម្មាតិ ឥមិនា មានស្ស អគ្គមគ្គញាណេន សមុច្ឆេទប្បហានំ វុត្តំ។ **ទុក្ខស្ស បីឡនដ្ឋោ**តិអាទីសុ ទុក្ខសច្ចស្ស បីឡនំ តំសមង្គិនោ ហឹសនំ អវិប្ផារិកតាករណំ, បីឡនមេវ អត្ថោ បីឡនដ្ឋោ, ត្តការស្ស ដ្ឋការំ កត្វា វុត្តំ។ ឯវំ សេសេសុបិ។ សមេច្ច បច្ចយេហិ កតភាវោ **សង្ខតដ្ឋោ**។ **សន្តាបោ** ទុក្ខទុក្ខតាទិវសេន សន្តាបនំ បរិទហនំ។ **វិបរិណាមោ** ជរាយ មរណេន ចាតិ ទ្វិធា វិបរិណាមេតព្ពតា។ អភិសមេតព្ពោ បដិវិជ្ឈិតព្ពោតិ អភិសមយោ, អភិសមយោវ អត្ថោ **អភិសមយដ្ឋោ**, បីឡនាទីនិ។ តានិ ហិ អភិសមេតព្ពភាវេន ឯកីភាវំ ឧបនេត្វា “អភិសមយដ្ឋោ”តិ វុត្តានិ, អភិសមយស្ស វា បដិវេធស្ស វិសយភូតោ អត្ថោ អភិសមយដ្ឋោតិ តានេវ បីឡនាទីនិ អភិសមយស្ស វិសយភាវូបគមនសាមញ្ញតោ ឯកត្តេន វុត្តានិ។

ឯត្ថ ច ឧបសគ្គានំ ជោតកមត្តត្តា តស្ស តស្ស អត្ថស្ស វាចកោ សមយសទ្ទោ ឯវាតិ សមយសទ្ទស្ស អត្ថុទ្ធារេបិ សឧបសគ្គោ អភិសមយសទ្ទោ វុត្តោ។ តត្ថ សហការីការណសន្និជ្ឈំ សមេតិ សមវេតីតិ **សមយោ**, សមវាយោ។ សមេតិ សមាគច្ឆតិ មគ្គព្រហ្មចរិយំ ឯត្ថ តទាធារបុគ្គលេហីតិ **សមយោ**, ខណោ។ សមេន្តិ ឯត្ថ, ឯតេន វា សំគច្ឆន្តិ ធម្មា សហជាតធម្មេហិ ឧប្បាទាទីហិ វាតិ **សមយោ**, កាលោ។ ធម្មប្បវត្តិមត្តតាយ អត្ថតោ អភូតោបិ ហិ កាលោ ធម្មប្បវត្តិយា អធិករណំ ការណំ វិយ ច បរិកប្បនាមត្តសិទ្ធេន រូបេន វោហរីយតិ។ សមំ, សហ វា អវយវានំ អយនំ បវត្តិ អវដ្ឋានន្តិ **សមយោ**, សមូហោ យថា “សមុទាយោ”តិ។ អវយវេន សហាវដ្ឋានមេវ ហិ សមូហោ។ បច្ចយន្តរសមាគមេ ឯតិ ផលំ ឯតស្មា ឧប្បជ្ជតិ បវត្តតិ ចាតិ **សមយោ**, ហេតុ យថា “សមុទយោ”តិ។ សមេតិ សំយោជនភាវតោ សម្ពន្ធោ ឯតិ អត្តនោ វិសយេ បវត្តតិ, ទឡ្ហគ្គហណភាវតោ វា តំសំយុត្តា អយន្តិ បវត្តន្តិ សត្តា យថាភិនិវេសំ ឯតេនាតិ **សមយោ**, ទិដ្ឋិ។ ទិដ្ឋិសំយោជនេន ហិ សត្តា អតិវិយ ពជ្ឈន្តិ។ សមិតិ សង្គតិ សមោធានន្តិ **សមយោ**, បដិលាភោ។ សមស្ស និរោធស្ស យានំ, សម្មា វា យានំ អបគមោ អប្បវត្តីតិ **សមយោ**, បហានំ។ ញាណេន អភិមុខំ សម្មា ឯតព្ពោ អធិគន្តព្ពោតិ **អភិសមយោ**, ធម្មានំ អវិបរីតោ សភាវោ។ អភិមុខភាវេន សម្មា ឯតិ គច្ឆតិ ពុជ្ឈតីតិ **អភិសមយោ**, ធម្មានំ យថាភូតសភាវាវពោធោ។ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ សមយសទ្ទស្ស បវត្តិ វេទិតព្ពា។

ននុ ច អត្ថមត្តំ បដិច្ច សទ្ទា អភិនិវិសន្តិ, ន ឯកេន សទ្ទេន អនេកេ អត្ថា អភិធីយន្តីតិ? សច្ចមេតំ សទ្ទវិសេសេ អបេក្ខិតេ។ សទ្ទវិសេសេ ហិ អបេក្ខិយមានេ ឯកេន សទ្ទេន អនេកត្ថាភិធានំ ន សម្ភវតិ។ ន ហិ យោ កាលត្ថោ សមយសទ្ទោ, សោយេវ សមូហាទិអត្ថំ វទតិ។ ឯត្ថ បន តេសំ តេសំ អត្ថានំ សមយសទ្ទវចនីយតាសាមញ្ញមុបាទាយ អនេកត្ថតា សមយសទ្ទស្ស វុត្តា។ ឯវំ សព្ពត្ថ អត្ថុទ្ធារេ អធិប្បាយោ វេទិតព្ពោ។ **ឥធ បនស្ស កាលោ អត្ថោ**តិ អស្ស សមយសទ្ទស្ស ឥធ កាលោ អត្ថោ សមវាយាទីនំ អត្ថានំ ឥធ អសម្ភវតោ ទេសទេសកាទីនំ វិយ និទានភាវេន កាលស្ស អបទិសិតព្ពតោ ច។

ឧបយោគវចនេន ភុម្មវចនេន ច និទ្ទេសមកត្វា ឥធ ករណវចនេន និទ្ទេសេ បយោជនំ និទ្ធារេតុកាមោ បរម្មុខេន ចោទនំ សមុដ្ឋាបេតិ “**ឯត្ថាហា**”តិអាទិ។ **ឯត្ថ** “តេន សមយេនា”តិ ឥមស្មិំ ឋានេ វិតណ្ឌវាទី អាហាតិ អត្ថោ។ **អថា**តិ ចោទនាយ កត្តុកាមតំ ទីបេតិ, ននូតិ ឥមិនា សមានត្ថោ។ កស្មា ករណវចនេន និទ្ទេសោ កតោតិ សម្ពន្ធោ។ ភុម្មវចនេន និទ្ទេសោ កតោតិ យោជេតព្ពំ។ ឯត្ថាបិ “យថា”តិ ឥទំ អានេត្វា

សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តត្ថា**តិ តេសុ សុត្តាភិធម្មេសុ។ **តថា**តិ ឧបយោគភុម្មវចនេហិ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មិំ វិនយេ។ **អញ្ញថា**តិ ករណវចនេន។ **អច្ចន្តមេវា**តិ អារម្ភតោ បដ្ឋាយ យាវ ទេសនានិដ្ឋានំ, តាវ អច្ចន្តមេវ, និរន្តរមេវាតិ អត្ថោ។ **ករុណាវិហារេនា**តិ បរហិតបដិបត្តិសង្ខាតេន ករុណាវិហារេន។ តថា ហិ ករុណានិទានត្តា ទេសនាយ ឥធ បរហិតបដិបត្តិ "ករុណាវិហារោ"តិ វុត្តា, ន បន ករុណាសមាបត្តិវិហារោ។ ន ហិ ទេសនាកាលេ ទេសេតព្ពធម្មវិសយស្ស ទេសនាញាណស្ស សត្តវិសយាយ មហាករុណាយ សហុប្បត្តិ សម្ភវតិ ភិន្នវិសយត្តា, តស្មា ករុណាវសេន បវត្តោ បរហិតបអបត្តិសង្ខាតោ វិហារោ ឥធ ករុណាវិហារោតិ វេទិតព្ពោ។ **តទត្ថជោតនត្ថ**ន្តិ អច្ចន្តសំយោគត្ថទីបនត្ថំ ឧបយោគនិទ្ទេសោ កតោ យថា "មាសំ អជ្ឈេតី"តិ។

អធិករណត្ថោតិ អាធារត្ថោ។ ភាវោ នាម កិរិយា, កិរិយាយ កិរិយន្តរលក្ខណំ ភាវេនភាវលក្ខណំ, សោយេវត្ថោ **ភាវេនភាវលក្ខណត្ថោ**។ កថំ បន អភិធម្មេ យថាវុត្តអត្ថទ្វយសម្ភវោតិ អាហ **"អធិករណញ្ហិ"**តិអាទិ។ តត្ថ កាលសង្ខាតោ អត្ថោ **កាលត្ថោ**, សមូហសង្ខាតោ អត្ថោ **សមូហត្ថោ**។ អថ វា កាលសទ្ទស្ស អត្ថោ **កាលត្ថោ**, សមូហសទ្ទស្ស អត្ថោ សមូហត្ថោ។ កោ សោ? សមយោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – កាលត្ថោ សមូហត្ថោ ច សមយោ តត្ថ អភិធម្មេ វុត្តានំ ផស្សាទិធម្មានំ អធិករណំ អាធារោតិ យស្មិំ កាលេ ធម្មបុញ្ជេ វា កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំយេវ កាលេ បុញ្ជេ ច ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ អយញ្ហិ តត្ថ អត្ថោ។

ននុ ចាយំ ឧបាទាយ បញ្ញត្តោ កាលោ សមូហោ ច វោហារមត្តកោ, សោ កថំ អាធារោ តត្ថ វុត្តធម្មានន្តិ? នាយំ ទោសោ។ យថា ហិ កាលោ សភាវធម្មបរិច្ឆិន្នោ សយំ បរមត្ថតោ អវិជ្ជមានោបិ អាធារភាវេន បញ្ញត្តោ តង្ខណប្បវត្តានំ តតោ បុព្ពេ បរតោ ច អភាវតោ "បុព្ពណ្ហេ ជាតោ សាយន្ហេ គច្ឆតី"តិអាទីសុ, សមូហោ ច អវយវវិនិមុត្តោ អវិជ្ជមានោបិ កប្បនាមត្តសិទ្ធោ អវយវានំ អាធារភាវេន បញ្ញាបិយតិ "រុក្ខេ សាខា, យវរាសិម្ហិ សម្ភូតោ"តិអាទីសុ, ឯវមិធាបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

អភិធម្មេ អាធារត្ថសម្ភវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ភាវេនភាវលក្ខណត្ថសម្ភវំ ទស្សេន្តោ អាហ **"ខណសមវាយហេតុសង្ខាតស្សា"**តិអាទិ។ តត្ថ **ខណោ** នាម អដ្ឋក្ខណវិនិមុត្តោ នវមោ ពុទ្ធុប្បាទសង្ខាតោ ខណោ, យានិ វា បនេតានិ "ចត្តារិមានិ, ភិក្ខវេ, ចក្កានិ យេហិ សមន្នាគតានំ ទេវមនុស្សានំ ចតុចក្កំ បវត្តតី"តិ (អ. និ. ៤.៣១) ឯត្ថ បតិរូបទេសវាសោ, សប្បុរិសូបនិស្សយោ, អត្តសម្មាបណិធិ, បុព្វេ ច កតបុញ្ញតាតិ ចត្តារិ ចក្កានិ វុត្តានិ, តានិ ឯកជ្ឈំ កត្វា ឱកាសដ្ឋេន ខណោតិ វេទិតព្ពោ។ តានិ ហិ កុសលុប្បត្តិយា ឱកាសភូតានិ។ **សមវាយោ** នាម "ចក្ខុញ្ច បដិច្ច រូបេ ច ឧប្បជ្ជតិ ចក្ខុវិញ្ញាណ"ន្តិ (ម. និ. ១.២០៤; ៣.៤២១; សំ. និ. ៤.៦០) ឯវមាទិនា និទ្ទិដ្ឋា ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសង្ខាតសាធារណផលនិប្ផាទកត្តេន សណ្ឋិតា ចក្ខុរូបាទិបច្ចយសាមគ្គី។ ចក្ខុរូបាទីនញ្ហិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិសាធារណផលំ។ **ហេតូ**តិ ជនកហេតុ។ យថាវុត្តខណសង្ខអាតស្ស សមវាយសង្ខាតស្ស ហេតុសង្ខាតស្ស ច សមយស្ស ភាវេន សត្តាយ តេសំ ផស្សាទិធម្មានំ ភាវោ សត្តា លក្ខីយតិ វិញ្ញាយតីតិ អត្ថោ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា "គាវីសុ ទុយ្ហមានាសុ គតោ, ទុទ្ធាសុ អាគតោ"តិ ទោហនកិរិយាយ គមនកិរិយា លក្ខីយតិ, ឯវមិធាបិ "យស្មិំ សមយេ, តស្មិំ សមយេ"តិ ច វុត្តេ "សតី"តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយមានោ ឯវ ហោតិ អញ្ញកិរិយាយ សម្ពន្ធាភាវេ បទត្ថស្ស សត្តាវិរហាភាវតោតិ សមយស្ស សត្តាកិរិយាយ ចិត្តស្ស ឧប្បាទកិរិយា ផស្សាទិភវនកិរិយា ច លក្ខីយតីតិ។ អយញ្ហិ តត្ថ អត្ថោ យស្មិំ យថាវុត្តេ ខណេ បច្ចយសមវាយេ ហេតុម្ហិ ច សតិ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ, តស្មិំយេវ ខណេ បច្ចយសមវាយេ ហេតុម្ហិ ច សតិ ផស្សាទយោបិ ហោន្តីតិ។ **តទត្ថជោតនត្ថ**ន្តិ អធិករណត្ថស្ស ភាវេនភាវលក្ខណត្ថស្ស ច ទីបនត្ថំ។

ឥធ បនាតិ ឥមស្មិំ វិនយេ។ **ហេតុអត្ថោ ករណត្ថោ ច សម្ភវតី**តិ "អន្នេន វសតិ, វិជ្ជាយ វសតី"តិអាទីសុ វិយ ហេតុអត្ថោ "ផរសុនា ឆិន្ទតិ, កុទាលេន ខណតី"តិអាទីសុ វិយ ករណត្ថោ ច សម្ភវតិ។ កថំ សម្ភវតីតិ អាហ **"យោ ហិ សោ"**តិអាទិ។ **តេន សមយេន ហេតុភូតេន ករណភូតេនា**តិ ឯត្ថ បន តំតំវត្ថុវីតិក្កមោវ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា ហេតុ ចេវ ករណញ្ច។ តថា ហិ យទា ភគវា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា បឋមមេវ តេសំ តេសំ តត្ថ តត្ថ តំតំសិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុភូតំ វីតិក្កមំ អបេក្ខមានោ វិហរតិ, តទា តំ តំ វីតិក្កមំ អបេក្ខិត្វា តទត្ថំ វសតីតិ សិទ្ធោ វត្ថុវីតិក្កមស្ស ហេតុភាវោ "អន្នេន វសតិ, អន្នំ អបេក្ខិត្វា តទត្ថាយ វសតី"តិអាទីសុ វិយ។ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិកាលេ បន តេនេវ បុព្ពសិទ្ធេន វីតិក្កមេន សិក្ខាបទំ បញ្ញាបេតីតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា សាធកតមត្តា ករណភាវោបិ វីតិក្កមស្សេវ សិទ្ធោ "អសិនា ឆិន្ទតី"តិអាទីសុ វិយ។ វីតិក្កមំ បន អបេក្ខមានោ តេនេវ សទ្ធឹ តន្និស្សយកាលម្បិ អបេក្ខិត្វា វិហរតីតិ កាលស្សបិ ឥធ ហេតុភាវោ វុត្តោ, សិក្ខាបទំ បញ្ញាបេន្តោ ច តំ តំ វីតិក្កមកាលំ អនតិក្កមិត្វា តេនេវ កាលេន សិក្ខាបទំ បញ្ញាបេតីតិ វីតិក្កមនិស្សយស្ស កាលស្សបិ ករណភាវោ វុត្តោ, តស្មា ឥមិនា បរិយាយេន កាលស្សបិ ហេតុភាវោ ករណភាវោ ច លព្ភតីតិ វុត្តំ "តេន សមយេន ហេតុភូតេន ករណភូតេនា"តិ។ និប្បរិយាយតោ បន វីតិក្កមោយេវ ហេតុភូតោ ករណភូតោ ច។ សោ ហិ វីតិក្កមក្ខណេ ហេតុ ហុត្វា បច្ឆា សិក្ខាបទបញ្ញាបនេ ករណម្បិ ហោតីតិ។

សិក្ខាបទានិ បញ្ញាបយន្តោតិ វីតិក្កមំ បុច្ឆិត្វា ភិក្ខុសង្ឃំ សន្និបាតាបេត្វា ឱតិណ្ណវត្ថុកំ បុគ្គលំ បដិបុច្ឆិត្វា វិគរហិត្វា ច តំ តំ វត្ថុំ ឱតិណ្ណកាលំ អនតិក្កមិត្វា តេនេវ កាលេន ករណភូតេន សិក្ខាបទានិ បញ្ញាបយន្តោ។ **សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុញ្ច អបេក្ខមានោ**តិ តតិយបារាជិកាទីសុ វិយ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា ហេតុភូតំ តំ តំ វត្ថុំ វីតិក្កមសមយំ អបេក្ខមានោ តេន សមយេន ហេតុភូតេន ភគវា តត្ថ តត្ថ វិហាសីតិ អត្ថោ។ “សិក្ខាបទានិ បញ្ញាបយន្តោ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុញ្ច អបេក្ខមានោ”តិ វចនតោ “តេន សមយេន ករណភូតេន ហេតុភូតេនា”តិ ឯវំ វត្តព្ពេបិ បឋមំ “ហេតុភូតេនា”តិ វចនំ ឥធ ហេតុអត្ថស្ស អធិប្បេតត្តា វុត្តំ។ ភគវា ហិ វេរញ្ជាយំ វិហរន្តោ ថេរស្ស សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយាចនហេតុភូតំ បរិវិតក្កសមយំ អបេក្ខមានោ តេន សមយេន ហេតុភូតេន វិហាសីតិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ កឹ បនេត្ថ យុត្តិចិន្តាយ, អាចរិយស្ស ឥធ កមវចនិច្ឆា នត្ថីតិ ឯវមេតំ គហេតព្ពំ។ តេនេវ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយ**ម្បិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.បរិព្ពាជកកថាវណ្ណនា) “តេន សមយេន ហេតុភូតេន ករណភូតេនា”តិអាទិនា អយមេវ អនុក្កមោ វុត្តោ។ ន ហិ តត្ថ បឋមំ “ហេតុភូតេនា”តិ វចនំ ឥធ “តេន សមយេន វេរញ្ជាយំ វិហរតី”តិ ឯត្ថ ហេតុអត្ថស្ស អធិប្បេតភាវទីបនត្ថំ វុត្តំ។ “សិក្ខាបទានិ បញ្ញាបយន្តោ ហេតុភូតេន ករណភូតេន សមយេន វិហាសិ, សិក្ខាបទបញ្ញត្តិហេតុញ្ច អបេក្ខមានោ ហេតុភូតេន សមយេន វិហាសីតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោ កាតព្ពោ”តិបិ វទន្តិ។ **តទត្ថជោតនត្ថ**ន្តិ ហេតុអត្ថស្ស ករណត្ថស្ស វា ទីបនត្ថំ។ **ឥធា**តិ ឥមស្មឹ វិនយេ។ **ហោតិ ចេត្ថា**តិ ឯត្ថ ឥមស្មឹ បទេសេ យថាវុត្តត្ថសង្គហវសេន អយំ គាថា ហោតិ។ **អញ្ញត្រា**តិ សុត្តាភិធម្មេសុ។

បោរាណាតិ អដ្ឋកថាចរិយា។ **អភិលាបមត្តភេទោ**តិ វចនមត្តេន វិសេសោ។ តេន សុត្តវិនយេសុ វិភត្តិវិបរិណាមោ កតោតិ ទស្សេតិ។ **បរតោ អត្ថំ វណ្ណយិស្សាមា**តិ បរតោ “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនា អាគតដ្ឋានេ វណ្ណយិស្សាម។ **វេរញ្ជាយ**ន្តិ ឯត្ថ “ពលិករគ្គហណេន ជនស្ស បីឡាភាវតោ និទ្ទោសត្តា វិគតោ រជោ អស្សាតិ **វេរញ្ជា**, សេរិវាណិជជាតកេ ទេវទត្តស្ស វេរុប្បន្នបទេសេ កតត្តា វេរំ ឯត្ថ ជាតន្តិ វេរញ្ជា, បវិដ្ឋបវិដ្ឋេ នដសមជ្ជាទីហិ ខាទនីយភោជនីយាលង្ការាទីហិ ច វិវិធេហិ ឧបករណេហិ រញ្ជនតោ វិវិធេហិ រញ្ជយតីតិ វេរញ្ជា, បដិបក្ខេ អភិភវិត្វា កតភាវតោ វេរំ អភិភវិត្វា ជាតាតិ វេរញ្ជា, វេរញ្ជស្ស នាម ឥសិនោ អស្សមដ្ឋានេ កតត្តា វេរញ្ជា”តិ ឯវមាទិនា កេចិ វណ្ណយន្តិ។ កឹ ឥមិនា, នាមមត្តមេតំ តស្ស នគរស្សាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“វេរញ្ជាតិ អញ្ញតរស្ស នគរស្សេតំ អធិវចន”**ន្តិ។ **សមីបត្ថេ ភុម្មវចន**ន្តិ “គង្គាយំ គាវោ ចរន្តិ, កូបេ គគ្គកុល”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **អវិសេសេនា**តិ “បាតិមោក្ខសំវរសំវុតោ វិហរតិ។ បឋមំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ មេត្តាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតិ។ សព្ពនិមិត្តានំ អមនសិការា អនិមិត្តំ ចេតោសមាធឹ សមាបជ្ជិត្វា វិហរតី”តិអាទីសុ វិយ សទ្ទន្តរសន្និធានសិទ្ធេន វិសេសបរាមសនេន វិនា។ អថ វា **អវិសេសេនា**តិ ន វិសេសេន, វិហារភាវសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។

ឥរិយាបថ...បេ.... វិហារេសូតិ ឥរិយាបថវិហារោ ទិព្ពវិហារោ ព្រហ្មវិហារោ អរិយវិហារោតិ ឯតេសុ ចតូសុ វិហារេសុ។ តត្ថ ឥរិយនំ បវត្តនំ ឥរិយា, កាយប្បយោគោ កាយិកកិរិយា។ តស្សា បវត្តនុបាយភាវតោ ឥរិយាយ បថោតិ ឥរិយាបថោ, ឋាននិសជ្ជាទិ។ ន ហិ ឋាននិសជ្ជាទីហិ អវត្ថាហិ វិនា កញ្ចិ កាយិកកិរិយំ បវត្តេតុំ សក្កា។ ឋានសមង្គី វា ហិ កាយេន កិញ្ចិ ករេយ្យ គមនាទីសុ អញ្ញតរសមង្គី វាតិ។ វិហរណំ, វិហរតិ ឯតេនាតិ វា វិហារោ, ឥរិយាបថោវ វិហារោ **ឥរិយាបថវិហារោ**, សោ ច អត្ថតោ ឋាននិសជ្ជាទិអាការប្បវត្តោ ចតុសន្តតិរូបប្បពន្ធោវ។ ទិវិ ភវោ ទិព្ពោ, តត្ថ ពហុលប្បវត្តិយា ព្រហ្មបារិសជ្ជាទិទេវលោកភវោតិ អត្ថោ។ តត្ថ យោ ទិព្ពានុភាវោ តទត្ថាយ សំវត្តតីតិ វា ទិព្ពោ, អភិញ្ញាភិនីហារវសេន មហាគតិកត្តា វា ទិព្ពោ, ទិព្ពោ ច សោ វិហារោ ចាតិ **ទិព្ពវិហារោ**, ទិព្ពភាវាវហោ វា វិហារោ ទិព្ពវិហារោ, មហគ្គតជ្ឈានានិ។ អារុប្បសមាបត្តិយោបិ ហិ ឯត្ថេវ សង្គហំ គច្ឆន្តិ។ **នេត្តិយំ** បន “ចតស្សោ អារុប្បសមាបត្តិយោ អានេញ្ជវិហារោ”តិ វុត្តំ, តំ មេត្តាឈានាទីនំ ព្រហ្មវិហារតា វិយ តាសំ ភាវនាវិសេសភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ។ អដ្ឋកថាសុ បន ទិព្ពភាវាវហសាមញ្ញតោ តាបិ “ទិព្ពវិហារា”ត្វេវ វុត្តា។ ព្រហ្មានំ វិហារា **ព្រហ្មវិហារា**, ព្រហ្មានោ វា វិហារា ព្រហ្មវិហារា, ហិតូបសំហារាទិវសេន បវត្តិយា ព្រហ្មភូតា សេដ្ឋភូតា វិហារាតិ អត្ថោ, មេត្តាឈានាទិកា ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ។ អរិយា ឧត្តមា វិហារាតិ **អរិយវិហារា**, អនញ្ញសាធារណត្តា អរិយានំ វា វិហារា អរិយវិហារា, ចតស្សោ ផលសមាបត្តិយោ។ វិសេសតោ បន រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ ចតុត្ថជ្ឈានិកផលសមាបត្តិ ច ភគវតោ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារា។

អញ្ញតរវិហារសមង្គិបរិទីបនន្តិ យថាវុត្តវិហារេសុ អញ្ញតរវិហារសមង្គិភាវបរិទីបនំ។ ភគវា ហិ លោកទោសមោហុស្សន្នកាលេ លោកេ តស្ស សកាយ បដិបត្តិយា វិនយនត្ថំ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេ ឧបសម្បជ្ជ វិហរតិ។ តថា ហិ យទា សត្តា កាមេសុ វិប្បដិបជ្ជន្តិ, តទា កិរ ភគវា ទិព្ពេន វិហារេន វិហរតិ តេសំ អលោភកុសលមូលុប្បាទនត្ថំ “អប្បេវ នាម ឥមំ បដិបត្តឹ ទិស្វា ឯត្ថ រុចឹ ឧប្បាទេន្តា កាមេសុ វិរជ្ជេយ្យុ”ន្តិ។ យទា បន ឥស្សរិយត្ថំ សត្តេសុ វិប្បដិបជ្ជន្តិ, តទា បន ព្រហ្មវិហារេន វិហរតិ តេសំ អទោសកុសលមូលុប្បាទនត្ថំ “អប្បេវ នាម ឥមំ បដិបត្តឹ ទិស្វា ឯត្ថ រុចឹ ឧប្បាទេត្វា អទោសេន ទោសំ វូបសមេយ្យុ”ន្តិ។ យទា បន បព្ពជិតា

ធម្មាធិករណំ វិវទន្តិ, តទា អរិយវិហារេន វិហរតិ តេសំ អមោហកុសលមូលុប្បាទនត្ថំ “អប្បេវ នាម ឥមំ បដិបត្តឹ ទិស្វា តត្ថ រុចឹ ឧប្បាទេត្វា អមោហេន មោហំ វូបសមេយ្យុ”ន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា ឥមេហិ ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេហិ សត្តានំ វិវិធំ ហិតសុខំ ហរតិ ឧបហរតិ ឧបនេតិ ជនេតិ ឧប្បាទេតីតិ “វិហរតី”តិ វុច្ចតិ។

ឥរិយាបថវិហារេន បន ន កទាចិ ន វិហរតិ តំ វិនា អត្តភាវបរិហរណាភាវតោ, តតោយេវ ច ទិព្ពវិហារាទីនម្បិ សាធារណោ ឥរិយាបថវិហារោតិ អាហ “**ឥធ បនា**”តិអាទិ។ **ឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបន**ន្តិ ឥតរវិហារសមាយោគបរិទីបនស្ស វិសេសវចនស្ស អភាវតោ ឥរិយាបថសមាយោគបរិទីបនស្ស ច អត្ថសិទ្ធត្តា វុត្តំ។ អស្មិំ បន បក្ខេ **វិហរតី**តិ ឯត្ថ **វិ**-សទ្ទោ វិច្ឆេទត្ថជោតនោ, **ហរតី**តិ នេតិ បវត្តេតីតិ អត្ថោ, វិច្ឆិន្ទិត្វា ហរតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ កស្ស កេន វិច្ឆិន្ទនំ, កថំ កស្ស បវត្តនន្តិ អន្តោលីនចោទនំ សន្ធាយាហ “**សោ ហី**”តិអាទិ។ **សោ**តិ ភគវា។ យទិបិ ភគវា ឯកេនបិ ឥរិយាបថេន ចិរតរំ កាលំ អត្តភាវំ បវត្តេតុំ សក្កោតិ, តថាបិ ឧបាទិន្នកសរីរស្ស នាម អយំ សភាវោតិ ទស្សេតុំ “**ឯកំ ឥរិយាបថពាធន**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អបរិបតន្ត**ន្តិ អបតន្តំ។ យស្មា បន ភគវា យត្ថ កត្ថចិ វសន្តោ វិនេយ្យានំ ធម្មំ ទេសេន្តោ នានាសមាបត្តីហិ ច កាលំ វីតិនាមេន្តោ វសតីតិ សត្តានំ អត្តនោ ច វិវិធំ ហិតសុខំ ហរតិ ឧបនេតិ, តស្មា វិវិធំ ហរតីតិ វិហរតីតិ ឯវម្បេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

នឡេរុបុចិមន្ទមូលេតិ ឯត្ថ វណ្ណយន្តិ – **នឡេរូ**តិ តស្មិំ រុក្ខេ អធិវត្ថយក្ខស្សេតំ អធិវចនំ, តស្មា តេន អធិវត្ថោ បុចិមន្ទោ “នឡេរុស្ស បុចិមន្ទោ នឡេរុបុចិមន្ទោ”តិ វុច្ចតិ។ អថ វា នឡេ រុហត្តា ជាតត្តា នឡេរុ។ សុសិរមេត្ថ នឡសទ្ទេន វុច្ចតិ, តស្មា រុក្ខសុសិរេ ជាតត្តា នឡេរុ ច សោ បុចិមន្ទោ ចាតិ នឡេរុបុចិមន្ទោតិ វុច្ចតិ។ នឡវនេ រុហត្តា ជាតត្តា វា នឡេរុ។ នឡវនេ កិរ សោ បុចិមន្ទរុក្ខោ ជាតោ។ ឧរុនឡោ បុចិមន្ទោ នឡេរុបុចិមន្ទោ។ ឧរុសទ្ទោ ចេត្ថ មហន្តបរិយាយោ, នឡសទ្ទោ សុសិរបរិយាយោ, តស្មា មហន្តេន សុសិរេន សមន្នាគតោ បុចិមន្ទោ នឡេរុបុចិមន្ទោតិ វុច្ចតីតិ។ អាចរិយោ បន កិមេត្ថ ពហុភាសិតេនាតិ ឯកមេវត្ថំ ទស្សេន្តោ “**នឡេរុ នាម យក្ខោ**”តិអាទិមាហ។

មូល-សទ្ទោ ឯត្ថ សមីបវចនោ អធិប្បេតោ, ន មូលមូលាទីសុ វត្តមានោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**មូលន្តិ សមីប**”ន្តិអាទិ។ និប្បរិយាយេន សាខាទិមតោ សង្ខាតស្ស សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនេ អវយវវិសេសេ បវត្តមានោ មូលសទ្ទោ យស្មា តំសទិសេសុ តន្និស្សយេ បទេសេ ច រូឡ្ហីវសេន បរិយាយតោ បវត្តតិ, តស្មា “មូលានិ ឧទ្ធរេយ្យា”តិ ឯត្ថ និប្បរិយាយតោ មូលំ អធិប្បេតន្តិ ឯកេន មូលសទ្ទេន វិសេសេត្វា អាហ “**មូលមូលេ ទិស្សតី**”តិ យថា “ទុក្ខទុក្ខំ, រូបរូប”ន្តិ ច។ **អសាធារណហេតុម្ហី**តិ អសាធារណការណេ។ លោភោ ហិ លោភសហគតអកុសលចិត្តុប្បាទស្សេវ ហេតុត្តា អសាធារណោ, តស្មា លោភសហគតចិត្តុប្បាទានមេវ អាវេណិកេ នេសំ សុប្បតិដ្ឋិតភាវសាធនតោ មូលដ្ឋេន ឧបការកេ បច្ចយធម្មវិសេសេតិ អត្ថោ។ អថ វា យថា អលោភាទយោ កុសលាព្យាកតសាធារណា, លោភាទយោ បន តថា ន ហោន្តិ អកុសលស្សេវ សាធារណត្តាតិ អសាធារណការណំ។ អថ វា **អាទីសូ**តិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អលោភាទីនម្បិ កុសលាព្យាកតមូលានំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេសុបិ ហិ អលោភាទិកុសលមូលំ អកុសលាព្យាកតេហិ អសាធារណត្តា អសាធារណការណំ, តថា អលោភាទិអព្យាកតមូលម្បិ ឥតរទ្វយេហិ អសាធារណត្តាតិ។ **និវាតេ**តិ វាតរហិតេ បទេសេ, វាតស្ស អភាវេ វា។ **បតន្តី**តិ និបតន្តិ, អយមេវ វា បាឋោ។ **រមណីយោ**តិ មនុញ្ញោ។ **បាសាទិកោ**តិ បសាទាវហោ, បសាទជនកោតិ អត្ថោ។ អាធិបច្ចំ កុរុមានោ វិយាតិ សម្ពន្ធោ។

តត្ថាតិ “តេន សមយេន ពុទ្ធោ ភគវា វេរញ្ជាយំ វិហរតិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ”តិ យំ វុត្តំ, តត្ថ។ **សិយា**តិ កស្សចិ ឯវំ បរិវិតក្កោ សិយា, វក្ខមានាការេន កទាចិ ចោទេយ្យ វាតិ អត្ថោ។ **យទិ តាវ ភគវា**តិអាទីសុ ចោទកស្សាយមធិប្បាយោ – “បាដលិបុត្តេ បាសាទេ វសតី”តិអាទីសុ វិយ អធិករណាធិករណំ យទិ ភវេយ្យ, តទា “វេរញ្ជាយំ វិហរតិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ”តិ អធិករណទ្វយនិទ្ទេសោ យុត្តោ សិយា, ឥមេសំ បន ភិន្នទេសត្តា ន យុត្តោ ឧភយនិទ្ទេសោតិ។ **អថ តត្ថ វិហរតី**តិ យទិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ វិហរតិ។ **ន វត្តព្ព**ន្តិ នានាឋានភូតត្តា វេរញ្ជានឡេរុបុចិមន្ទមូលានំ “តេន សមយេនា”តិ ច វុត្តត្តាតិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ ចោទកោ តមេវ អត្តនោ អធិប្បាយំ “**ន ហិ សក្កា**”តិអាទិនា វិវរតិ។ វេរញ្ជានឡេរុបុចិមន្ទមូលានំ ភូមិភាគវសេន ភិន្នត្តាយេវ ហិ ន សក្កា ឧភយត្ថ តេនេវ សមយេន វិហរិតុំ, “ឧភយត្ថ តេនេវ សមយេនា”តិ ច វុត្តត្តា នានាសមយេ វិហារោ អវារិតោតិ វេទិតព្ពោ។

ឥតរោ សព្ពមេតំ អវិបរីតមត្ថំ អជានន្តេន តយា វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ “**ន ខោ បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្ព**”ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ “វេរញ្ជាយំ វិហរតិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ”តិ ឯតំ វចនំ។ **ឯវ**ន្តិ “យទិ តាវ ភគវា”តិអាទិនា យំ តំ ភវតា ចោទិតំ, តំ អត្ថតោ ឯវំ ន ខោ បន ទដ្ឋព្ពំ, ន ឧភយត្ថ អបុព្ពំ អចរិមំ វិហារ

ទស្សនត្ថន្តិ អត្ថោ។ ឥទានិ អត្តនា យថាធិប្បេតំ អវិបរីតមត្ថំ តស្ស ច បដិកច្ចេវ វុត្តភាវំ តេន ច អប្បដិវិទ្ធតំ បកាសេន្តោ “**ននុ អវោចុម្ហ សមីបត្ថេ ភុម្មវចន**”ន្តិអាទិមាហ។ **គោយូថានី**តិ គោមណ្ឌលានិ។ ឯវម្បិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលេ វិហរតិច្ចេវ វត្តព្ពំ, ន វេរញ្ជាយន្តិ, តស្មា សមីបាធិករណត្ថវសេន ឧភយថា និទានកិត្តនេ កី បយោជនន្តិ ចោទនំ មនសិ និធាយាហ “**គោចរគាមនិទស្សនត្ថ**”ន្តិអាទិ។ **អស្សា**តិ ភគវតោ។

អវស្សញ្ចេត្ថ គោចរគាមកិត្តនំ កត្តព្ពំ។ យថា ហិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលកិត្តនំ បព្ពជិតានុគ្គហករណាទិ អនេកប្បយោជនំ, ឯវំ គោចរគាមកិត្តនម្បិ គហដ្ឋានុគ្គហករណាទិវិវិធប្បយោជនន្តិ ទស្សេន្តោ “**វេរញ្ជាកិត្តនេនា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **គហដ្ឋានុគ្គហករណ**ន្តិ តេសំ តត្ថ បច្ចយគ្គហណេន ឧបសង្កមនបយិរុបាសនាទីនំ ឱកាសទានេន ធម្មទេសនាយ សរណេសុ សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបនេន យថូបនិស្សយំ ឧបរិវិសេសាធិគមាវហនេន ច គហដ្ឋានំ អនុគ្គហករណំ។ **បព្ពជិតានុគ្គហករណ**ន្តិ ឧគ្គហបរិបុច្ឆានំ កម្មដ្ឋានានុយោគស្ស ច អនុរូបវសនដ្ឋានបរិគ្គហេនេត្ថ បព្ពជិតានំ អនុគ្គហករណំ។

បច្ចយគ្គហណេនេវ បច្ចយបរិភោគសិទ្ធិតោ អាហ “**តថា បុរិមេន...បេ.... វិវជ្ជន**ន្តិ។ តត្ថ **បុរិមេនា**តិ វេរញ្ជាវចនេន។ អាហិតោ អហំមានោ ឯត្ថាតិ អត្តា, អត្តភាវោ។ តស្ស កិលមថោ កិលន្តភាវោ អត្តកិលមថោ, អត្តបីឡា អត្តទុក្ខន្តិ វុត្តំ ហោតិ, តស្ស អនុយោគោ ករណំ អត្តកិលមថានុយោគោ, ឧបវាសកណ្ដកាបស្សយសេយ្យាទិនា អត្តនោ ទុក្ខុប្បាទនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្ស វិវជ្ជនំ **អត្តកិលមថានុយោគវិវជ្ជនំ**។ អន្តោគាមេ វសន្តានំ អនិច្ឆន្តានម្បិ វិសភាគរូបាទិអារម្មណទស្សនាទិសម្ភវតោ ពហិគាមេ បតិរូបដ្ឋានេ វសន្តានំ តទភាវតោ អាហ “**បច្ឆិមេន វត្ថុកាមប្បហានតោ**”តិអាទិ។ តត្ថ **បច្ឆិមេនា**តិ នឡេរុបុចិមន្ទមូលវចនេន។ កិលេសកាមស្ស វត្ថុភូតត្តា រូបាទយោ បញ្ច កាមគុណា វត្ថុកាមោ, តស្ស បហានំ **វត្ថុកាមប្បហានំ។ កាមសុខល្លិកានុយោគវិវជ្ជនុបាយទស្សន**ន្តិ វត្ថុកាមេសុ កិលេសកាមសំយុត្តស្ស សុខស្ស យោគោ អនុយោគោ អនុភវោ, តស្ស បរិវជ្ជនេ ឧបាយទស្សនំ។

សយមេវ គោចរគាមំ ឧបសង្កមិត្វា អត្តនោ ធម្មស្សវនានុរូបភព្ពបុគ្គលានំ ទស្សនតោ ធម្មទេសនាយ កាលោ សម្បត្តោ នាម ហោតីតិ ធម្មទេសនាយ អភិយោគោ វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**បុរិមេន ច ធម្មទេសនាភិយោគ**”ន្តិ។ ធម្មទេសនាយ សឧស្សាហភាវោ **ធម្មទេសនាភិយោគោ**។ ពហិគាមេ វិវិត្តោកាសេ វសន្តស្ស អាកិណ្ណវិហារាភាវតោ កាយវិវេកាទីសុ អធិមុត្តិ តប្បោណតា វិញ្ញាយតីតិ អាហ “**បច្ឆិមេន វិវេកាធិមុត្តិ**”ន្តិ។

ធម្មទេសនាភិយោគវិវេកាធិមុត្តីនំ ហេតុភូតា ឯវ ករុណាបញ្ញា ធម្មទេសនាយ ឧបគមនស្ស តតោ អបគមនស្ស ការណភូតា ហោន្តីតិ អាហ “**បុរិមេន ករុណាយ ឧបគមន**”ន្តិអាទិ។ ករុណាបញ្ញាយេវ ហិ អនន្តរទុកស្ស ហេតូ ហោន្តិ។ ឯតេន ច ករុណាយ ឧបគមនំ ន លាភាទិនិមិត្តំ , បញ្ញាយ អបគមនំ ន វិរោធាទិនិមិត្តន្តិ ឧបគមនាបគមនានំ និរុបក្កិលេសតំ វិភាវិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **អធិមុត្តត**ន្តិ តន្និន្នភាវំ។ **និរុបលេបន**ន្តិ អនុបលេបនំ អនល្លីយនំ។

ធម្មិកសុខាបរិច្ចាគនិមិត្តន្តិ ឯត្ថ ធម្មិកសុខំ នាម អនវជ្ជសុខំ។ តញ្ហិ ធម្មិកំ លាភំ បដិច្ច ឧប្បន្នត្តា “ធម្មិកសុខ”ន្តិ វុច្ចតិ។ ឧត្តរិមនុស្សធម្មាភិយោគនិមិត្តំ ផាសុវិហារន្តិ សម្ពន្ធោ។ **មនុស្សានំ ឧបការពហុលត**ន្តិ បច្ចយបដិគ្គហណធម្មទេសនាទិវសេន ឧបការពហុលតំ។ **ទេវតានំ** ឧបការពហុលតំ ជនវិវិត្តតាយ។ បចុរជនវិវិត្តញ្ហិ ឋានំ ទេវា ឧបសង្កមិតព្ពំ មញ្ញន្តិ។ **លោកេ សំវឌ្ឍភាវ**ន្តិ អាមិសោបភោគេន សំវឌ្ឍិតភាវំ។

ឯកបុគ្គលោតិ ឯត្ថ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១៧០) **ឯកោ**តិ ទុតិយាទិបដិក្ខេបត្ថោ គណនបរិច្ឆេទោ។ **បុគ្គលោ**តិ សម្មុតិកថា, ន បរមត្ថកថា។ ពុទ្ធស្ស ហិ ភគវតោ ទុវិធា ទេសនា សម្មុតិទេសនា បរមត្ថទេសនា ចាតិ។ អយមត្ថោ បន ហេដ្ឋា វិត្ថារិតោវាតិ ឥធ ន វុច្ចតិ។ ឯកោ ច សោ បុគ្គលោ ចាតិ ឯកបុគ្គលោ។ កេនដ្ឋេន ឯកបុគ្គលោ? អសទិសដ្ឋេន គុណវិសិដ្ឋដ្ឋេន អសមសមដ្ឋេន។ សោ ហិ ទសន្នំ បារមីនំ បដិបាដិយា អាវជ្ជនំ អាទឹ កត្វា ពោធិសម្ភារគុណេហិ ចេវ ពុទ្ធគុណេហិ ច សេសមហាជនេន អសទិសោតិ **អសទិសដ្ឋេន**បិ ឯកបុគ្គលោ។ យេ ចស្ស តេ គុណា, តេបិ អញ្ញសត្តានំ គុណេហិ វិសិដ្ឋាតិ **គុណវិសិដ្ឋដ្ឋេន**បិ ឯកបុគ្គលោ។ បុរិមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា សព្ពសត្តេហិ អសមា, តេហិ សទ្ធឹ អយមេវ ឯកោ រូបកាយគុណេហិ ចេវ នាមកាយគុណេហិ ច សមោតិ **អសមសមដ្ឋេន**បិ ឯកបុគ្គលោ។ **លោកេ**តិ សត្តលោកេ។

ឧប្បជ្ជមានោ ឧប្បជ្ជតីតិ ឥទំ បន ឧភយម្បិ វិប្បកតវចនមេវ។ ឧប្បជ្ជន្តោ ពហុជនហិតត្ថាយ ឧប្បជ្ជតិ, ន អញ្ញេន ការណេនាតិ ឯវំ បនេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ឯវរូបញ្ចេត្ថ លក្ខណំ ន សក្កា ឯតំ អញ្ញេន សទ្ទលក្ខណេន បដិពាហិតុំ។ អបិច ឧប្បជ្ជមានោ នាម, ឧប្បជ្ជតិ នាម, ឧប្បន្នោ នាមាតិ អយមេត្ថ ភេទោ វេទិតព្ពោ។ ឯស

ហិ ទីបង្ករបាទមូលតោ លទ្ធព្យាករណោ ពុទ្ធការកធម្មេ បរិយេសន្តោ ទស បារមិយោ ទិស្វា “ឥមេ ធម្មា មយា បូរេតព្ពា”តិ កតសន្និដ្ឋានោ ទានបារមី បូរេន្តោបិ **ឧប្បជ្ជមានោ** នាម។ សីលបារមី...បេ.... ឧបេក្ខាបារមិន្តិ ឥមា ទស បារមិយោ បូរេន្តោបិ, ទស ឧបបារមិយោ បូរេន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ ទស បរមត្ថបារមិយោ បូរេន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ បញ្ច មហាបរិច្ចាគេ បរិច្ចជន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ ញាតត្ថចរិយំ លោកត្ថចរិយំ ពុទ្ធត្ថចរិយំ បូរយមានោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ កប្បសតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ ពុទ្ធការកេ ធម្មេ មត្ថកំ បាបេន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ វេស្សន្តរត្តភាវំ បហាយ តុសិតបុរេ បដិសន្ធឹ គហេត្វា សដ្ឋិវស្សសតសហស្សាធិកា សត្តបណ្ណាស វស្សកោដិយោ តិដ្ឋន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ ទេវតាហិ យាចិតោ បញ្ច មហាវិលោកនានិ វិលោកេត្វា មាយាទេវិយា កុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធឹ គណ្ហន្តោបិ, អនូនាធិកេ ទស មាសេ គព្ភវាសំ វសន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ ឯកូនតឹស វស្សានិ អគារមជ្ឈេ តិដ្ឋន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ កាមេសុ អាទីនវំ នេក្ខម្មេ ច អានិសំសំ ទិស្វា រាហុលភទ្ទស្ស ជាតទិវសេ ឆន្នសហាយោ កណ្ឋកំ អស្សវរមារុយ្ហ និក្ខមន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ តីណិ រជ្ជានិ អតិក្កមន្តោ អនោមនទិតីរេ បព្ពជន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ ឆព្ពស្សានិ មហាបធានំ ករោន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ បរិបាកគតេ ញាណេ ឱឡារិកំ អាហារំ អាហរន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ សាយន្ហសមយេ វិសាខបុណ្ណមាយំ មហាពោធិមណ្ឌំ អារុយ្ហ មារពលំ វិធមេត្វា បឋមយាមេ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរិត្វា មជ្ឈិមយាមេ ទិព្ពចក្ខុំ បរិសោធេត្វា បច្ឆិមយាមសមនន្តរេ ទ្វាទសង្គំ បដិច្ចសមុប្បាទំ អនុលោមបដិលោមតោ សម្មសិត្វា សោតាបត្តិមគ្គំ បដិវិជ្ឈន្តោបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ សោតាបត្តិផលក្ខណេបិ សកទាគាមិផលក្ខណេបិ អនាគាមិផលក្ខណេបិ ឧប្បជ្ជមានោ នាម។ អរហត្តមគ្គក្ខណេ បន **ឧប្បជ្ជតិ** នាម។ អរហត្តផលក្ខណេ **ឧប្បន្នោ** នាម។ ពុទ្ធានញ្ហិ សាវកានំ វិយ ន បដិបាដិយា ឥទ្ធិវិធញាណាទីនិ ឧប្បជ្ជន្តិ, សហេវ បន អរហត្តមគ្គេន សកលោបិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិ គុណរាសិ អាគតោវ នាម ហោតិ, តស្មា និព្ពត្តសព្ពកិច្ចត្តា អរហត្តផលក្ខណេ ឧប្បន្នោ នាម ហោតិ។ ឥមស្មិម្បិ សុត្តេ អរហត្តផលក្ខណំយេវ សន្ធាយ “ឧប្បជ្ជតី”តិ វុត្តំ។ ឧប្បន្នោ ហោតីតិ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ។

ពហុជនហិតាយាតិ មហាជនស្ស ហិតត្ថាយ ឧប្បជ្ជតិ។ **ពហុជនសុខាយា**តិ មហាជនស្ស សុខត្ថាយ ឧប្បជ្ជតិ។ **លោកានុកម្បាយា**តិ សត្តលោកស្ស អនុកម្បំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ។ កតរសត្តលោកស្សាតិ? យោ តថាគតស្ស ធម្មទេសនំ សុត្វា អមតបានំ បិវិ, ធម្មំ បដិវិជ្ឈិ, តស្ស។ ភគវតា ហិ មហាពោធិមណ្ឌេ សត្តសត្តាហំ វីតិនាមេត្វា ពោធិមណ្ឌា ឥសិបតនំ អាគម្ម “ទ្វេមេ, ភិក្ខវេ, អន្តា បព្ពជិតេន ន សេវិតព្ពា”តិ ធម្មចក្កប្បវត្តនសុត្តន្តេ (សំ. និ. ៣.៥; មហាវ. ១៣) ទេសិតេ អាយស្មតា អញ្ញាសិកោណ្ឌញ្ញត្ថេរេន សទ្ធឹ អដ្ឋារសកោដិសង្ខា ព្រហ្មានោ អមតបានំ បិវឹសុ, ឯតស្ស សត្តលោកស្ស អនុកម្បាយ ឧប្បន្នោ។ បញ្ចមទិវសេ អនត្តលក្ខណសុត្តន្តបរិយោសានេ បញ្ចវគ្គិយត្ថេរា អរហត្តេ បតិដ្ឋហឹសុ, ឯតស្សបិ សត្តលោកស្ស អនុកម្បាយ ឧប្បន្នោ។ តតោ យសទារកប្បមុខេ បញ្ចបណ្ណាស បុរិសេ អរហត្តេ បតិដ្ឋាបេសិ, តតោ កប្បាសិកវនសណ្ឌេ តឹស ភទ្ទវគ្គិយេ តយោ មគ្គេ ច ផលានិ ច សម្បាបេសិ, ឯតស្សបិ សត្តលោកស្ស អនុកម្បាយ ឧប្បន្នោ។ គយាសីសេ អាទិត្តបរិយាយបរិយោសានេ (សំ. និ. ៤.២៨; មហាវ. ៥៤) ជដិលសហស្សំ អរហត្តេ បតិដ្ឋាបេសិ, តតោ លដ្ឋិវនេ ពិម្ពិសារប្បមុខា ឯកាទស នហុតា ព្រាហ្មណគហបតិកា សត្ថុ ធម្មទេសនំ សុត្វា សោតាបត្តិផលេ បតិដ្ឋហឹសុ, ឯកំ នហុតំ សរណេសុ បតិដ្ឋិតំ។ តិរោកុដ្ដអនុមោទនាវសានេ (ខុ. បា. ៧. ១ អាទយោ) ចតុរាសីតិយា បាណសហស្សេហិ អមតបានំ បីតំ។ សុមនមាលាការសមាគមេ ចតុរាសីតិយា, ធនបាលសមាគមេ ទសហិ បាណសហស្សេហិ, ខទិរង្គារជាតកសមាគមេ ចតុរាសីតិយា បាណសហស្សេហិ, ជម្ពុកអាជីវកសមាគមេ ចតុរាសីតិយាវ, អានន្ទសេដ្ឋិសមាគមេ ចតុរាសីតិយាវ បាណសហស្សេហិ អមតបានំ បីតំ។ បាសាណកចេតិយេ បារាយនសុត្តកថាទិវសេ (សុ. និ. ៩៨២ អាទយោ) ចុទ្ទស កោដិយោ អមតបានំ បិវឹសុ។ យមកបាដិហារិយទិវសេ វីសតិ បាណកោដិយោ, តាវតឹសភវនេ បណ្ឌុកម្ពលសិលាយំ និសីទិត្វា មាតរំ កាយសក្ខឹ កត្វា សត្តប្បករណំ អភិធម្មំ ទេសេន្តស្ស អសីតិ បាណកោដិយោ, ទេវោរោហណេ តឹស បាណកោដិយោ, សក្កបញ្ហសុត្តន្តេ (ទី. និ. ២.៣៤៤ អាទយោ) អសីតិ ទេវសហស្សានិ អមតបានំ បិវឹសុ។ មហាសមយសុត្តន្តេ (ទី. និ. ២.៣៣១ អាទយោ) មង្គលសុត្តេ (ខុ. បា. ៥.១ អាទយោ; សុ. និ. មង្គលសុត្ត) ចូឡរាហុលោវាទេ (ម. និ. ៣.៤១៦ អាទយោ) សមចិត្តបដិបទាយាតិ (អ. និ. ២.៣៣) ឥមេសុ ចតូសុ ឋានេសុ អភិសមយប្បត្តសត្តានំ បរិច្ឆេទោ នត្ថិ, ឯតស្សបិ សត្តលោកស្ស អនុកម្បាយ ឧប្បន្នោតិ។ យាវជ្ជទិវសា ឥតោ បរម្បិ អនាគតេ ឥមំ សាសនំ និស្សាយ សគ្គមោក្ខមគ្គេ បតិដ្ឋហន្តានំ វសេនបិ អយមត្ថោ វេទិតព្ពោ។

ទេវមនុស្សានន្តិ ន កេវលំ ទេវមនុស្សានំយេវ, អវសេសានំ នាគសុបណ្ណាទីនម្បិ អត្ថាយ ហិតាយ សុខាយេវ ឧប្បន្នោ។ សហេតុកបដិសន្ធិកេ បន មគ្គផលសច្ឆិកិរិយាយ ភព្ពេ បុគ្គលេ ទស្សេតុំ ឯវំ វុត្តំ។ តស្មា ឯតេសម្បិ អត្ថត្ថាយ ហិតត្ថាយ សុខត្ថាយេវ ឧប្បន្នោតិ វេទិតព្ពោ។

កតមោ ឯកបុគ្គលោតិ កថេតុកម្យតាបុច្ឆា។ ឥទានិ តាយ បុច្ឆាយ បុដ្ឋំ ឯកបុគ្គលំ វិភាវេន្តោ “**តថាគតោ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ**”តិ អាហ។ **តទត្ថុបរិនិព្ពានេ**ន្តិ លោកគ្គនិព្ពានេ, ពុទ្ធកិច្ចសម្បាទនេន្តិ អត្ថោ។ **បឋមំ លុម្ពិនីវនេ ទុតិយំ ពោធិមណ្ឌេ**តិ លុម្ពិនីវនេ រូបកាយេន ជាតោ, ពោធិមណ្ឌេ ធម្មកាយេន។ **ឯវមាទិនា**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វេរញ្ជកិត្តនតោ រូបកាយស្ស អនុត្តរិយំ ទស្សេតិ, នឡេរុបុចិមន្ទមូលកិត្តនតោ ធម្មកាយស្ស។ តថា បុរិមេន បរាធីនកិរិយាករណំ, ទុតិយេន អត្តាធីនកិរិយាករណំ។ បុរិមេន វា ករុណាកិច្ចំ, ឥតរេន បញ្ញាកិច្ចំ , បុរិមេន ចស្ស បរមាយ អនុកម្បាយ សមន្នាគមំ, បច្ឆិមេន បរមាយ ឧបេក្ខាយ សមន្នាគមន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។

បច្ឆិមកោតិ គុណេន បច្ឆិមកោ។ អានន្ទត្ថេរំ សន្ធាយេតំ វុត្តំ។ **សង្ខ្យាយបី**តិ គណនតោបិ។ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតត្តា សង្ឃោតិ ឥមមត្ថំ វិភាវេន្តោ អាហ “**ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញសង្ខាតសង្ឃាតេន សមណគណេនា**”តិ។ ឯត្ថ បន “យាយំ ទិដ្ឋិ អរិយា និយ្យានិកា និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ, តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៦, ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤) ឯវំ វុត្តាយ ទិដ្ឋិយា, “យានិ តានិ សីលានិ អខណ្ឌានិ អច្ឆិទ្ទានិ អសពលានិ អកម្មាសានិ ភុជិស្សានិ វិញ្ញុប្បសត្ថានិ អបរាមដ្ឋានិ សមាធិសំវត្តនិកានិ, តថារូបេសុ សីលេសុ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤; ៣៥៦; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤) ឯវំ វុត្តានញ្ច សីលានំ សាមញ្ញសង្ខាតេន សង្ឃតោ សង្ឃដិតោ សមេតោតិ **ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញសង្ខាតសង្ឃាតោ**, សមណគណោ។ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថា ហិ “អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ សញ្ចិច្ច បាណំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ អាទិវចនតោ ទិដ្ឋិសីលានំ និយតសភាវត្តា សោតាបន្នាបិ អញ្ញមញ្ញំ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតា, បគេវ សកទាគាមិអាទយោ។ អរិយបុគ្គលា ហិ យត្ថ កត្ថចិ ទូរេ ឋិតាបិ អត្តនោ គុណសាមគ្គិយា សំហតាយេវ។ “តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៦; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤), តថារូបេសុ សីលេសុ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៦; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤) វចនតោ បុថុជ្ជនានម្បិ ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេន សំហតភាវោ លព្ភតិយេវ, ឥធ បន អរិយសង្ឃោយេវ អធិប្បេតោ “យោ តត្ថ បច្ឆិមកោ, សោ សោតាបន្នោ”តិ វចនតោ។ **ឯតេនា**តិ “បញ្ចមត្តេហិ ភិក្ខុសតេហី”តិ ឯតេន វចនេន។ **អស្សា**តិ បញ្ចមត្តស្ស ភិក្ខុសតស្ស។ **និរព្ពុទោ**តិអាទីនំ វចនត្ថោ បរតោ ឯវ អាវិ ភវិស្សតិ។

អស្សោសីតិ ឯត្ថ សវនមុបលព្ភោតិ អាហ “**អស្សោសីតិ សុណិ ឧបលភី**”តិ, អញ្ញាសីតិ អត្ថោ។ សោ ចាយមុបលព្ភោ សវនវសេនេវាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**សោតទ្វារសម្បត្តវចននិគ្ឃោសានុសារេន អញ្ញាសី**”តិ។ អវធារណផលត្តា សទ្ទប្បយោគស្ស សព្ពម្បិ វាក្យំ អន្តោគធាវធារណន្តិ អាហ “**ខោតិ បទបូរណមត្តេ និបាតោ**”តិ។ **អវធារណត្ថេ**តិ បន ឥមិនា អន្តោគធាវធារណេបិ សព្ពស្មិំ វាក្យេ ឥដ្ឋតោវធារណត្ថំ ខោ សទ្ទគ្គហណន្តិ ទស្សេតិ។ តមេវ ឥដ្ឋតោវធារណំ ទស្សេន្តោ អាហ “**តត្ថ អវធារណត្ថេនា**”តិអាទិ។ អថ បទបូរណត្ថេន ខោសទ្ទេន កីបយោជនន្តិ អាហ “**បទបូរណេន បន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាមត្តមេវា**”តិ។ “អស្សោសី”តិ ហិ បទំ ខោសទ្ទេ គហិតេ តេន ផុល្លិតមណ្ឌិតវិភូសិតំ វិយ ហោន្តំ បូរិតំ នាម ហោតិ, តេន ច បុរិមបច្ឆិមបទានិ សិលិដ្ឋានិ ហោន្តិ, ន តស្មឹ អគ្គហិតេ, តស្មា បទបូរណេន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាមត្តមេវ បយោជនំ។ **មត្ត**-សទ្ទោ ចេត្ថ វិសេសនិវត្តិអត្ថោ, តេនស្ស អនត្ថន្តរទីបនតំ ទស្សេតិ, **ឯវ**-សទ្ទេន បន ព្យញ្ជនសិលិដ្ឋតាយ ឯកន្តិកតំ។

វេរញ្ជោតិ ឯត្ថ សទ្ទលក្ខណានុសារេន អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**វេរញ្ជាយំ ជាតោ**”តិអាទិ។ **ព្រាហ្មំ អណតី**តិ ឯត្ថ **ព្រហ្ម**ន្តិ វេទោ វុច្ចតិ, សោ បន មន្តព្រហ្មកប្បវសេន តិវិធោ។ តត្ថ មន្តា បធានមូលភាវតោយេវ អដ្ឋកាទីហិ បវុត្តា, ឥតរេ បន តន្និស្សយេន ជាតា, តេន បធានស្សេវ គហណំ។ **មន្តេ សជ្ឈាយតី**តិ ឥរុវេទាទិកេ មន្តសត្ថេ សជ្ឈាយតីតិ អត្ថោ។ ឥរុវេទាទយោ ហិ គុត្តភាសិតព្ពតាយ “មន្តា”តិ វុច្ចន្តិ។ **ឥទមេវ ហី**តិ អវធារណេន ព្រាហ្មតោ ជាតោតិអាទិកំ និរុត្តិំ បដិក្ខិបតិ។ **ជាតិព្រាហ្មណាន**ន្តិ ឥមិនា អញ្ញេបិ ព្រាហ្មណា អត្ថីតិ ទស្សេតិ។ ទុវិធា ហិ ព្រាហ្មណា ជាតិព្រាហ្មណា វិសុទ្ធិព្រាហ្មណា ចាតិ។ ឥទានិ តត្ថ វិសុទ្ធិព្រាហ្មណានំ និរុត្តិំ ទស្សេន្តោ អាហ “**អរិយា បនា**”តិអាទិ។

សមិតបាបត្តាតិ អច្ចន្តំ អនវសេសតោ សវាសនំ សមិតបាបត្តា។ ឯវញ្ហិ ពាហិរកអវីតរាគសេក្ខាសេក្ខបាបសមណតោ ភគវតោ បាបសមណំ វិសេសិតំ ហោតិ។ វុត្តមេវត្ថំ ឧទាហរណេន វិភាវេន្តោ អាហ “**វុត្តញ្ចេត**”ន្តិអាទិ។ ឯត្ថ បន “**ពាហិតបាបោតិ ព្រាហ្មណោ, សមិតបាបត្តា សមណោតិ វុច្ចតី**តិ ឥទំ ភិន្នគាថាសន្និស្សិតបទទ្វយំ ឯកតោ គហេត្វា វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ វុត្តញ្ចេតំ គីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** “សមិតត្តា ហិ បាបានំ, សមណោតិ បវុច្ចតីតិ ឥទំ វចនំ គហេត្វា ‘សមិតត្តា សមណោតិ វុច្ចតី’តិ វុត្តំ។ ពាហិតបាបោតិ ព្រាហ្មណោតិ ឥទំ បន អញ្ញស្មឹ គាថាពន្ធេ វុត្តវចន”ន្តិ។ អនេកត្ថត្តា និបាតានំ ឥធ អនុស្សវនត្ថេ អធិប្បេតោតិ អាហ

“**ខលូតិ អនុស្សវនត្ថេ និបាតោ**”តិ។ **ជាតិសមុទាគត**ន្តិ ជាតិយា អាគតំ, ជាតិសិទ្ធន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អាលបនមត្ត**ន្តិ បិយាលាបវចនមត្តំ។ បិយសមុទាហារា ហេតេ ភោតិ វា អាវុសោតិ វា ទេវានម្បិយាតិ វា។ **ភោវាទី នាម សោ ហោតី**តិ យោ អាមន្តនាទីសុ “ភោ ភោ”តិ វទន្តោ វិចរតិ, សោ ភោវាទី នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **សកិញ្ចនោ**តិ រាគាទីហិ កិញ្ចនេហិ សកិញ្ចនោ។ រាគាទយោ ហិ សត្តេ កិញ្ចេន្តិ មទ្ទន្តិ បលិពុន្ធន្តីតិ “កិញ្ចនានី”តិ វុច្ចន្តិ។ មនុស្សា កិរ គោណេហិ ខលំ មទ្ទាបេន្តា “កិញ្ចេហិ កបិល, កិញ្ចេហិ កាឡកា”តិ វទន្តិ, តស្មា មទ្ទនដ្ឋោ កិញ្ចនដ្ឋោតិ វេទិតព្ពោ។

គោតម្ពវសេនាតិ ឯត្ថ គំ តាយតីតិ គោតំ។ គោសទ្ទេន ចេត្ថ អភិធានំ ពុទ្ធិ ច វុច្ចតិ, តស្មា ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ គោតមោតិ បវត្តមានំ អភិធានំ ពុទ្ធិញ្ច ឯកំសិកវិសយតាយ តាយតិ រក្ខតីតិ គោតំ។ យថា ហិ ពុទ្ធិ អារម្មណភូតេន អត្ថេន វិនា ន វត្តតិ, ឯវំ អភិធានំ អភិធេយ្យភូតេន, តស្មា សោ គោត្តសង្ខាតោ អត្ថោ តានិ ពុទ្ធិអភិធានានិ តាយតិ រក្ខតីតិ វុច្ចតិ។ សោ បន អញ្ញកុលបរម្បរាយ អសាធារណំ តស្ស កុលស្ស អាទិបុរិសសមុទាគតំ តំកុលបរិយាបន្នសាធារណំ សាមញ្ញរូបន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច **សមណោ**តិ ឥមិនា សរិក្ខកជនេហិ ភគវតោ ពហុមតភាវោ ទស្សិតោ សមិតបាបតាកិត្តនតោ, **គោតមោ**តិ ឥមិនា លោកិយជនេហិ ឧឡារកុលសម្ភូតតាទីបនតោ។ សក្យស្ស សុទ្ធោទនមហារាជស្ស បុត្តោ **សក្យបុត្តោ**។ ឥមិនា ច ឧទិតោទិតវិបុលខត្តិយកុលវិភាវនតោ វុត្តំ “**ឥទំ បន ភគវតោ ឧច្ចាកុលបរិទីបន**”ន្តិ។ សព្ពខត្តិយានញ្ហិ អាទិភូតមហាសម្មតមហារាជតោ បដ្ឋាយ អសម្ភិន្នំ ឧឡារតមំ សក្យរាជកុលំ។ **កេនចិ បារិជុញ្ញេន អនភិភូតោ**តិ ញាតិបារិជុញ្ញភោគបារិជុញ្ញាទិនា កេនចិ បារិជុញ្ញេន បរិហានិយា អនភិភូតោ អនជ្ឈោត្ថដោ។ តថា ហិ លោកនាថស្ស អភិជាតិយំ តស្ស កុលស្ស ន កិញ្ចិ បារិជុញ្ញំ, អថ ខោ វឌ្ឍិយេវ។ អភិនិក្ខមនេ ច តតោ សមិទ្ធតមភាវោ លោកេ បាកដោ បញ្ញាតោ។ តេន “**សក្យកុលា បព្ពជិតោ**”តិ ឥទំ វចនំ ភគវតោ សទ្ធាបព្ពជិតភាវបរិទីបនត្ថំ វុត្តំ មហន្តំ ញាតិបរិវដ្ដំ មហន្តញ្ច ភោគក្ខន្ធំ បហាយ បព្ពជិតភាវសិទ្ធិតោ។ **តតោ បរ**ន្តិ “វេរញ្ជាយំ វិហរតី”តិអាទិ។

ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ ឥត្ថំ ឥមំ បការំ ភូតោ អាបន្នោតិ ឥត្ថម្ភូតោ, តស្ស អាខ្យានំ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានំ, សោយេវ អត្ថោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថោ។ អថ វា ឥត្ថំ ឯវំ បការោ ភូតោ ជាតោតិ ឯវំ កថនត្ថោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថោ, តស្មិំ ឧបយោគវចនន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច **អព្ភុគ្គតោ**តិ ឯត្ថ **អភិ**-សទ្ទោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថជោតកោ អភិភវិត្វា ឧគ្គមនប្បការស្ស ទីបនតោ។ តេន យោគតោ “តំ ខោ បន ភវន្តំ គោតម”ន្តិ ឥទំ ឧបយោគវចនំ សាមិអត្ថេបិ សមានំ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានទីបនតោ “ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថេ”តិ វុត្តំ។ តេនេវាហ “**តស្ស ខោ បន ភោតោ គោតមស្សាតិ អត្ថោ**”តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យថា “សាធុ ទេវទត្តោ មាតរមភី”តិ ឯត្ថ អភិសទ្ទយោគតោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានេ ឧបយោគវចនំ កតំ, ឯវមិធាបិ តំ ខោ បន ភវន្តំ គោតមំ អភិ ឯវំ កល្យាណោ កិត្តិសទ្ទោ ឧគ្គតោតិ អភិសទ្ទយោគតោ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានេ ឧបយោគវចនន្តិ។ “សាធុ ទេវទត្តោ មាតរមភី”តិ ឯត្ថ ហិ “ទេវទត្តោ មាតរមភិ មាតរិ វិសយេ មាតុយា វា សាធូ”តិ ឯវំ អធិករណត្ថេ សាមិអត្ថេ វា ភុម្មវចនស្ស វា សាមិវចនស្ស វា បសង្គេ ឥត្ថម្ភូតាខ្យានត្ថជោតកេន អភិសទ្ទេន យោគេ ឧបយោគវចនំ កតំ។ យថា ចេត្ថ “ទេវទត្តោ មាតុ វិសយេ មាតុសម្ពន្ធី វា សាធុត្តប្បការប្បត្តោ”តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ , ឯវមិធាបិ “ភោតោ គោតមស្ស សម្ពន្ធី កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គតោ អភិភវិត្វា ឧគ្គមនប្បការប្បត្តោ”តិ អយមត្ថោ វិញ្ញាយតិ។ តត្ថ ហិ ទេវទត្តគ្គហណំ វិយ ឥធ កិត្តិសទ្ទគ្គហណំ, តថា តត្ថ “មាតរ”ន្តិ វចនំ វិយ ឥធ “តំ ខោ បន ភវន្តំ គោតម”ន្តិ វចនំ, តត្ថ សាធុសទ្ទគ្គហណំ វិយ ឥធ ឧគ្គតសទ្ទគ្គហណំ វេទិតព្ពំ។

កល្យាណោតិ ភទ្ទកោ។ កល្យាណភាវោ ចស្ស កល្យាណគុណវិសយតាយាតិ អាហ “**កល្យាណគុណសមន្នាគតោ**”តិ, កល្យាណេហិ គុណេហិ សមន្នាគតោ តំវិសយតាយ យុត្តោតិ អត្ថោ។ តំវិសយតា ហេត្ថ សមន្នាគមោ កល្យាណគុណវិសយតាយ តន្និស្សិតោតិ អធិប្បាយោ។ **សេដ្ឋោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ សេដ្ឋគុណវិសយតាយ ឯវំ ហិ កិត្តិសទ្ទស្ស សេដ្ឋតា “ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ “ភគវា អរហ”ន្តិអាទិនា គុណានំ សំកិត្តនតោ សទ្ទនីយតោ ច កិត្តិសទ្ទោ វណ្ណោតិ អាហ “**កិត្តិសទ្ទោតិ កិត្តិ ឯវា**”តិ។ វណ្ណោយេវ ហិ កិត្តេតព្ពតោ កិត្តិសទ្ទនីយតោ សទ្ទោតិ ច វុច្ចតិ។ កិត្តិបរិយាយោ ហិ សទ្ទសទ្ទោ យថា “ឧឡារសទ្ទា ឥសយោ, គុណវន្តោ តបស្សិនោ”តិ។ អភិត្ថវនវសេន បវត្តោ សទ្ទោ ថុតិឃោសោ, អភិត្ថវុទាហារោ។

“អព្ភុគ្គតោ”តិ បន ឯតស្ស អត្ថោ អដ្ឋកថាយំ ន ទស្សិតោ, តស្មា តស្សត្ថោ ឯវំ វេទិតព្ពោ – **អព្ភុគ្គតោ**តិ អភិភវិត្វា ឧគ្គតោ, អនញ្ញសាធារណគុណេ អារព្ភ បវត្តត្តា សទេវកំ លោកំ អជ្ឈោត្ថរិត្វា បវត្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ កិន្តិ សទ្ទោ អព្ភុគ្គតោតិ អាហ “**ឥតិបិ សោ ភគវា**”តិអាទិ។ ឥតោ បរំ បន ឦទិសេសុ ឋានេសុ យត្ថ យត្ថ បាឡិបាឋស្ស អត្ថោ វត្តព្ពោ សិយា, តត្ថ តត្ថ “បាឡិយំ បនា”តិ វត្វា អត្ថំ ទស្សយិស្សាម, ឥទានិ តត្ថ បទយោជនាបុព្ពកំ អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឥតិបិ សោ ភគវាតិអាទីសុ បន អយំ តាវ យោជនា**”តិអាទិ។ **សោ**

ភគវាតិ យោ សោ សមតឹស បារមិយោ បូរេត្វា សព្ពកិលេសេ ភញ្ជិត្វា អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធឹ អភិសម្ពុទ្ធោ ទេវានំ អតិទេវោ សក្កានំ អតិសក្កោ ព្រហ្មានំ អតិព្រហ្មា លោកនាថោ ភាគ្យវន្តតាទីហិ ការណេហិ ភគវាតិ លទ្ធនាមោ, សោ ភគវា។ ភគវាតិ ហិ ឥទំ សត្ថុ នាមកិត្តនំ។ តេនាហ អាយស្មា ធម្មសេនាបតិ “ភគវាតិ នេតំ នាមំ មាតរា កត”ន្តិអាទិ (មហានិ. ៨៤)។ បរតោ បន ភគវាតិ គុណកិត្តនមេវ។ យថា កម្មដ្ឋានិកេន “អរហ”ន្តិអាទីសុ នវសុ ឋានេសុ បច្ចេកំ ឥតិបិសទ្ទំ យោជេត្វា ពុទ្ធគុណា អនុស្សរីយន្តិ, ឯវំ ពុទ្ធគុណសំកិត្តកេនបីតិ ទស្សេន្តោ **“ឥតិបិ អរហំ ឥតិបិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ…បេ…. ឥតិបិ ភគវា”**តិ អាហ។ ឯវញ្ហិ សតិ “អរហ”ន្តិអាទីហិ នវហិ បទេហិ យេ សទេវកេ លោកេ អតិវិយ បាកដា បញ្ញាតា ពុទ្ធគុណា, តេ នានប្បការតោ វិភាវិតា ហោន្តិ។ “ឥតិបេតំ ភូតំ, ឥតិបេតំ តច្ឆ”ន្តិអាទីសុ (ទី. និ. ១.៦) វិយ ហិ ឥធ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាសន្នបច្ចក្ខការណត្ថោ , **បិ**-សទ្ទោ សម្បិណ្ឌនត្ថោ, តេន ច តេសំ គុណានំ ពហុភាវោ ទីបិតោ, តានិ ច គុណសល្លក្ខណការណានិ សទ្ធាសម្បន្នានំ វិញ្ញុជាតិកានំ បច្ចក្ខានិ ហោន្តីតិ តានិ សំកិត្តេន្តេន វិញ្ញុនា ចិត្តស្ស សម្មុខីភូតានេវ កត្វា សំកិត្តេតព្ពានីតិ ទស្សេន្តោ **“ឥមិនា ច ឥមិនា ច ការណេនាតិ វុត្តំ ហោតី”**តិ អាហ។

“សុត្តន្តិកានំ វចនានមត្ថំ, សុត្តានុរូបំ បរិទីបយន្តី”តិ ហេដ្ឋា វុត្តត្តា **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១២៥-១២៨) សព្ពាការតោ សំវណ្ណិតម្បិ អត្ថំ ឥធាបិ វិត្ថារេត្វា ទស្សេតុកាមោ តត្ថ បយោជនមាហ **“ឥទានិ វិនយធរាន”**ន្តិអាទិ។ តត្ថ **ចិត្តសម្បហំសនត្ថ**ន្តិ ចិត្តសន្តោសនត្ថំ, ចិត្តប្បសាទជននត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ “អារកត្តា”តិអាទីសុ **អារកត្តា**តិ សុវិទូរត្តា។ **អរីន**ន្តិ កិលេសារីនំ។ **អរាន**ន្តិ សំសារចក្កស្ស អរានំ។ **ហតត្តា**តិ វិទ្ធំសិតត្តា។ **បច្ចយាទីន**ន្តិ ចីវរាទិបច្ចយានញ្ចេវ បូជាវិសេសានញ្ច។

ឥទានិ យថាវុត្តមេវត្ថំ វិភាវេន្តោ អាហ **“អារកា ហិ សោ”**តិអាទិ។ ទូរតា នាម អាសន្នតា វិយ ឧបាទាយុបាទាយ វុច្ចតីតិ បរមុក្កំសគតំ ទូរភាវំ ទស្សេន្តោ **“សុវិទូរវិទូរេ ឋិតោ”**តិ អាហ, សុដ្ឋុ វិទូរភាវេនេវ វិទូរេ ឋិតោតិ អត្ថោ។ សោ បនស្ស កិលេសេហិ ទូរេ ឋិតភាវោ, ន បទេសវសេន, អថ ខោ តេសំ សព្ពសោ បហីនត្តាតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“មគ្គេន កិលេសានំ វិទ្ធំសិតត្តា”**តិ។ ននុ អញ្ញេសម្បិ ខីណាសវានំ តេ បហីនា ឯវាតិ អនុយោគំ មនសិ កត្វា វុត្តំ **“សវាសនាន”**ន្តិ។ ន ហិ ឋបេត្វា ភគវន្តំ អញ្ញេ សហ វាសនាយ កិលេសេ បហាតុំ សក្កោន្តិ។ ឯតេន អញ្ញេហិ អសាធារណំ ភគវតោ អរហត្តន្តិ ទស្សិតំ ហោតិ។ កា បនាយំ វាសនា នាម? បហីនកិលេសស្សបិ អប្បហីនកិលេសស្ស បយោគសទិសបយោគហេតុភូតោ កិលេសនិស្សិតោ សាមត្ថិយវិសេសោ អាយស្មតោ បិលិន្ទវច្ឆស្ស វសលសមុទាចារនិមិត្តំ វិយ។ កថំ បន “អារកា”តិ វុត្តេ “កិលេសេហី”តិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ សាមញ្ញចោទនាយ វិសេសេ អវដ្ឋានតោ វិសេសត្ថិនា ច វិសេសស្ស អនុបយុជ្ជិតព្ពតោ “អារកាស្ស ហោន្តិ បាបកា អកុសលា ធម្មា”តិអាទីនិ (ម. និ. ១.៤៣៤) សុត្តបទានេត្ថ ឧទាហរិតព្ពានិ។ **អារកា**តិ ចេត្ថ **អា**-ការស្ស រស្សត្តំ, **ក**-ការស្ស ច ហការំ សានុសារំ កត្វា និរុត្តិនយេន “អរហ”ន្តិ បទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា។ យថាវុត្តស្សេវត្ថស្ស សុខគ្គហណត្ថំ ឥទមេត្ថ វុច្ចតិ –

“សោ តតោ អារកា នាម, យស្ស យេនាសមង្គិតា;
អសមង្គី ច ទោសេហិ, នាថោ តេនារហំ មតោ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៥);

អនត្ថចរណេន កិលេសា ឯវ អរយោតិ **កិលេសារយោ**។ អរីនំ ហតត្តា អរិហាតិ វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន **“អរហ”**ន្តិ វុត្តំ។ ឯត្ថាបិ យថាវុត្តស្សត្ថស្ស សុខគ្គហណត្ថំ ឥទំ វេទិតព្ពំ –

“យស្មា រាគាទិសង្ខាតា, សព្ពេបិ អរយោ ហតា;
បញ្ញាសត្ថេន នាថេន, តស្មាបិ អរហំ មតោ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៦);

យញ្ចេតំ សំសារចក្កន្តិ សម្ពន្ធោ។ រថចក្កស្ស នាភិ វិយ មូលាវយវភូតំ អន្តោ ពហិ ច សមវដ្ឋិតំ អវិជ្ជាភវតណ្ហាទ្វយន្តិ វុត្តំ **“អវិជ្ជាភវតណ្ហាមយនាភី”**តិ។ នាភិយា នេមិយា ច សម្ពន្ធអរសទិសា បច្ចយផលភូតេហិ អវិជ្ជាតណ្ហាជរាមរណេហិ សម្ពទ្ធា បុញ្ញាភិសង្ខារអបុញ្ញាភិសង្ខារអានេញ្ជាភិសង្ខារាតិ វុត្តំ **“បុញ្ញាទិអភិសង្ខារារ”**ន្តិ។ តត្ថ តត្ថ ភវេ បរិយន្តភាវេន បាកដំ ជរាមរណន្តិ តំ នេមិដ្ឋានិយំ កត្វា អាហ **“ជរាមរណនេមី”**តិ។ យថា រថចក្កប្បវត្តិយា បធានការណំ អក្ខោ, ឯវំ សំសារចក្កប្បវត្តិយា អាសវសមុទយោតិ អាហ **“អាសវសមុទយមយេន អក្ខេន វិជ្ឈិត្វា”**តិ។ អាសវា ឯវ អវិជ្ជាទីនំ ការណត្តា អាសវសមុទយោ។ យថាហ “អាសវសមុទយា អវិជ្ជាសមុទយោ”តិ (ម. និ. ១.១០៣)។ វិបាកកដត្តារូបប្បភេទោ កាមភវាទិកោ តិភវោ ឯវ រថោ, តស្មឹ **តិភវរថេ**។ អត្តនោ បច្ចយេហិ សមំ, សព្ពសោ វា អាទិតោ បដ្ឋាយ យោជិតន្តិ **សមាយោជិតំ**។ អាទិរហិតំ កាលំ បវត្តតីតិ កត្វា **អនាទិកាលប្បវត្តំ**។

“ខន្ធានញ្ច បដិបាដិ, ធាតុអាយតនាន ច;
អព្ពោច្ឆិន្នំ វត្តមានា, សំសារោតិ បវុច្ចតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ២.៦១៩; ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩៥ អបសាទនាវណ្ណនា; សំ. និ. អដ្ឋ. ២.២.៦០; អ. និ. អដ្ឋ. ២.៤.១៩៩) –

ឯវំ វុត្តសំសារោវ **សំសារចក្កំ។ អនេនាតិ** ភគវតា។ **ពោធិមណ្ឌេតិ** ពោធិសង្ខាតស្ស ញាណស្ស មណ្ឌភាវប្បត្តេ ឋានេ កាលេ វា។ ពោធីតិ បញ្ញា, សា ឯត្ថ មណ្ឌា បសន្នា ជាតាតិ **ពោធិមណ្ឌោ។ វីរិយបាទេហីតិ** សំកិលេសវោទានបក្ខិយេសុ សន្និរុម្ភនសន្និក្ខិបនកិច្ចតាយ ទ្វិធា បវត្តេតិ អត្តនោ វីរិយសង្ខាតេហិ បាទេហិ។ **សីលបថវិយន្តិ** បតិដ្ឋានដ្ឋេន សីលមេវ បថវី, តស្សំ។ **បតិដ្ឋាយាតិ** សម្បាទនវសេន បតិដ្ឋហិត្វា។ **សទ្ធាហត្ថេនាតិ** អនវជ្ជធម្មាទានសាធនតោ សទ្ធាវ ហត្ថោ, តេន។ **កម្មក្ខយករន្តិ** កាយកម្មាទិភេទស្ស សព្ពស្សបិ កម្មស្ស ខយករណតោ កម្មក្ខយករំ។ **ញាណផរសុន្តិ** សមាធិសិលាយំ សុនិសិតំ មគ្គញាណផរសុំ គហេត្វា។

ឯវំ “អរានំ ហតត្តា”តិ ឯត្ថ វុត្តំ អរសង្ខាតំ សំសារំ ចក្កំ វិយ ចក្កន្តិ គហេត្វា អត្ថយោជនំ កត្វា ឥទានិ បដិច្ចសមុប្បាទទេសនាក្កមេនបិ តំ ទស្សេតុំ “**អថ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អនមតគ្គសំសារវដ្ដន្តិ** អនុ អនុ អមតគ្គំ អវិញ្ញាតបុព្ពកោដិកំ សំសារមណ្ឌលំ។ **សេសា ទស ធម្មាតិ** សង្ខារាទយោ ជាតិបរិយោសានា ទស ធម្មា។ កថំ តេសំ សង្ខារាទីនំ អរភាវោតិ អាហ “**អវិជ្ជាមូលកត្តា ជរាមរណបរិយន្តត្តា ចា**”តិ។ តត្ថ អវិជ្ជា មូលំ បធានការណំ យេសំ សង្ខារាទីនំ តេ អវិជ្ជាមូលកា, តេសំ ភាវោ **អវិជ្ជាមូលកត្តំ**។ ជរាមរណំ បរិយន្តំ បរិយោសានភូតំ ឯតេសន្តិ ជរាមរណបរិយន្តា, សង្ខារាទយោ ទស ធម្មា។ តេសំ ភាវោ **ជរាមរណបរិយន្តត្តំ**។ សង្ខារាទិជាតិបរិយោសានានំ ទសធម្មានំ អវិជ្ជាមូលកត្តា ជរាមរណបរិយោសានត្តា ចាតិ អត្ថោ, នាភិភូតាយ អវិជ្ជាយ មូលតោ នេមិភូតេន ជរាមរណេន អន្តតោ សង្ខារាទីនំ សម្ពទ្ធត្តាតិ អធិប្បាយោ។

ទុក្ខាទីសូតិ ទុក្ខសមុទយនិរោធមគ្គេសុ។ **អញ្ញាណន្តិ** ញាណប្បដិបក្ខត្តា មោហោ អញ្ញាណំ, ន បន ញាណតោ អញ្ញំ, នបិ ញាណស្ស អភាវមត្តំ។ តត្ថ ទុក្ខាទីសុ អញ្ញាណំ យថាសភាវប្បដិវេធប្បទានតោ តប្បដិច្ឆាទនវសេនេវ។ ឯត្ថ ហិ កិញ្ចាបិ ឋបេត្វា លោកុត្តរសច្ចទ្វយំ សេសដ្ឋានេសុ អារម្មណវសេនបិ អវិជ្ជា ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ សន្តេបិ បដិច្ឆាទនវសេនេវ ឥធ អធិប្បេតា។ សា ហិ ឧប្បន្នា ទុក្ខសច្ចំ បដិច្ឆាទេត្វា តិដ្ឋតិ, យាថាវសរសលក្ខណំ បដិវិជ្ឈិតុំ ន ទេតិ, តថា សមុទយំ និរោធំ មគ្គន្តិ។

ទុក្ខន្តិ ចេត្ថ ទុក្ខំ អរិយសច្ចំ អធិប្បេតន្តិ តំ កាមភវាទិវសេន តិធា ភិន្ទិត្វា តថា តប្បដិច្ឆាទិកញ្ច អវិជ្ជំ តិធា កត្វា អវិជ្ជាទិបច្ចយេ តីសុ ភវេសុ សង្ខារាទិកេ បដិបាដិយា ទស្សេន្តោ “**កាមភវេ ច អវិជ្ជា**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **កាមភវេ ច អវិជ្ជាតិ** កាមភវេ អាទីនវបដិច្ឆាទិកា អវិជ្ជា។ **រូបភវេ អវិជ្ជា អរូបភវេ អវិជ្ជាតិ** ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **កាមភវេ សង្ខារានន្តិ** កាមភូមិបរិយាបន្នានំ បុញ្ញាបុញ្ញសង្ខារានំ, កាមភវេ វា និប្ផាទេតព្ពា យេ បុញ្ញាបុញ្ញសង្ខារា, តេសំ កាមភវូបបត្តិនិព្ពត្តកសង្ខារានន្តិ អត្ថោ។ **សង្ខារាតិ** ចេត្ថ លោកិយកុសលាកុសលចេតនា វេទិតព្ពា។ **បច្ចយោ ហោតីតិ** បុញ្ញាភិសង្ខារានំ តាវ អារម្មណបច្ចយេន ចេវ ឧបនិស្សយបច្ចយេន ចាតិ ទ្វិធា បច្ចយោ ហោតិ, អបុញ្ញាភិសង្ខារេសុ សហជាតស្ស សហជាតាទិវសេន, អសហជាតស្ស អនន្តរសមនន្តរាទិវសេន, អនានន្តរស្ស បន អារម្មណវសេន ចេវ ឧបនិស្សយវសេន ច បច្ចយោ ហោតិ។ **អរូបភវេ សង្ខារានន្តិ** អានេញ្ជាភិសង្ខារានំ។ **បច្ចយោ ហោតីតិ** ឧបនិស្សយបច្ចយវសេនេវ។ ឥមស្មិញ្ច បនត្ថេ ឯត្ថ វិត្ថារិយមានេ អតិប្បបញ្ចោ ហោតិ, តស្មា តំ នយិធ វិត្ថារយិស្សាម។ **ឥតរេសូតិ** រូបារូបភវេសុ។

តិណ្ណំ អាយតនានន្តិ ចក្ខុសោតមនាយតនានំ ឃានាទិត្តយស្ស តត្ថ អសម្ភវតោ។ **ឯកស្សាតិ** មនាយតនស្ស ឥតរេសំ តត្ថ អសម្ភវតោ។ ឥមិនា នយេន **តិណ្ណំ ផស្សានន្តិ**អាទីសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឆព្ពិធស្ស ផស្សស្សាតិ** ចក្ខុសម្ផស្សសោតសម្ផស្សឃានសម្ផស្សជិវ្ហាសម្ផស្សកាយសម្ផស្សមនោសម្ផស្សានំ វសេន ឆព្ពិធស្ស ផស្សស្ស។ **ឆន្នំ វេទនានន្តិ** ចក្ខុសម្ផស្សជា វេទនា, តថា សោតសម្ផស្សជា ឃានសម្ផស្សជា ជិវ្ហាសម្ផស្សជា កាយសម្ផស្សជា មនោសម្ផស្សជា វេទនាតិ ឥមាសំ ឆន្នំ វេទនានំ។ **ឆន្នំ តណ្ហាកាយានន្តិ** រូបតណ្ហា សទ្ទតណ្ហា គន្ធតណ្ហា រសតណ្ហា ផោដ្ឋព្ពតណ្ហា ធម្មតណ្ហាតិ ឥមេសំ ឆន្នំ តណ្ហាកាយានំ។ **តត្ថ តត្ថ សា សា តណ្ហាតិ** រូបតណ្ហាទិភេទា តត្ថ តត្ថ កាមភវាទីសុ ឧប្បជ្ជនកតណ្ហា។

សា តណ្ហាទិមូលិកា កថា អតិសំខិត្តាតិ តំ ឧបាទានភវេ ច វិភជិត្វា វិត្ថារេត្វា ទស្សេតុំ “**កថ**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កាមេ បរិភុញ្ជិស្សាមីតិ** ឥមិនា កាមតណ្ហាបវត្តិមាហ, តថា **សគ្គសម្បត្តិំ អនុភវិស្សាមីតិ**អាទីហិ។ សា បន តណ្ហា យស្មា ភុសមាទានវសេន បវត្តមានា កាមុបាទានំ នាម ហោតិ, តស្មា វុត្តំ “**កាមុបាទានបច្ចយា**”តិ។ **តថេវាតិ** កាមុបាទានបច្ចយា ឯវ។ **ព្រហ្មលោកសម្បត្តិន្តិ** រូបីព្រហ្មលោកេ សម្បត្តិំ។ “សព្ពេបិ តេភូមកា ធម្មា កាមនីយដ្ឋេន កាមា”តិ វចនតោ ភវរាគោបិ កាមុបាទានមេវាតិ កត្វា “**កាមុបាទានបច្ចយា ឯវ មេត្តំ**

ភាវេតី”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **មេត្តំ ភាវេតី**តិ មិជ្ជតិ សិនិយ្ហតីតិ មេត្តា, តំ ភាវេតិ វឌ្ឍេតីតិ អត្ថោ។ អថ វា មេត្តា ឯតស្ស អត្ថីតិ មេត្តំ, ចិត្តំ, តំសម្បយុត្តំ ឈានំ វា, តំ ភាវេតិ វឌ្ឍេតិ ឧប្បាទេតិ វាតិ អត្ថោ។ **ករុណំ ភាវេតី**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សេសុបាទានមូលិកាសុបីតិ ទិដ្ឋុបាទានសីលព្ពតុបាទានអត្តវាទុបាទានមូលិកាសុបិ យោជនាសុ ឯសេវ នយោតិ អត្ថោ។ តត្រាយំ យោជនា – ឥធេកច្ចោ “នត្ថិ បរលោកោ”តិ នត្ថិកទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ, សោ ទិដ្ឋុបាទានបច្ចយា កាយេន ទុច្ចរិតំ ចរតីតិអាទិ វុត្តនយេន យោជេតព្ពំ។ អបរោ “អសុកស្មឹ សម្បត្តិភវេ អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ, សោ តត្រូបបត្តិយា កាយេន សុចរិតំ ចរតីតិអាទិ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។ អបរោ “រូបី មនោមយោ ហុត្វា អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ រូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ ភាវនាបារិបូរិយាតិ សព្ពំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ អបរោបិ “អរូបភវេ ឧប្បជ្ជិត្វា អត្តា ឧច្ឆិជ្ជតី”តិ អរូបូបបត្តិយា មគ្គំ ភាវេតិ ភាវនាបារិបូរិយាតិ សព្ពំ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯតាហិយេវ អត្តវាទុបាទានមូលិកាបិ យោជនា សំវណ្ណិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ ទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទវសេនបិ យោជនា វេទិតព្ពា។ អបរោ “សីលេន សុទ្ធិ, វតេន សុទ្ធី”តិ អសុទ្ធិមគ្គំ “សុទ្ធិមគ្គោ”តិ បរាមសន្តោ សីលព្ពតុបាទានបច្ចយា កាយេន ទុច្ចរិតំ ចរតីតិអាទិ សព្ពំ វុត្តនយេនេវ យោជេតព្ពំ។

ឥទានិ យ្វាយំ សំសារចក្កំ ទស្សេន្តេន “កាមភវេ អវិជ្ជា កាមភវេ សង្ខារានំ បច្ចយោ ហោតី”តិអាទិនា អវិជ្ជាទីនំ បច្ចយភាវោ សង្ខារាទីនំ បច្ចយុប្បន្នភាវោ ច ទស្សិតោ, តមេវ **បដិសម្ភិទាមគ្គបាឡឹ** អានេត្វា និគមនវសេន ទស្សេន្តោ **“ឯវមយ”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ យថា សង្ខារា ហេតុនិព្ពត្តា, ឯវំ អវិជ្ជាបិ កាមាសវាទិនា សហេតុកា ឯវាតិ អាហ **“ឧភោបេតេ ហេតុសមុប្បន្នា”**តិ។ **បច្ចយបរិគ្គហេ**តិ នាមរូបស្ស បច្ចយានំ អវិជ្ជាទីនំ បរិច្ឆិជ្ជ គហណេ។ និប្ផាទេតព្ពេ ភុម្មំ។ **បញ្ញា**តិ កង្ខាវិតរណវិសុទ្ធិសង្ខាតា បការតោ ជាននា។ **ធម្មដ្ឋិតិញាណ**ន្តិ តិដ្ឋន្តិ ឯត្ថ ផលធម្មា តទាយត្តវុត្តិតាយាតិ ឋិតិ, ការណំ, ធម្មានំ ឋិតិ ធម្មដ្ឋិតិ, ធម្មដ្ឋិតិយា ញាណំ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, បច្ចយញាណន្តិ អត្ថោ, បដិច្ចសមុប្បាទាវពោធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ កាមញ្ចេត្ថ បច្ចយបរិគ្គហេ បញ្ញាយេវ ធម្មដ្ឋិតិញាណំ, សង្ខារេសុ បន អទិដ្ឋេសុ អវិជ្ជាយ សង្ខារានំ បច្ចយភាវោ ន សក្កា ទដ្ឋុន្តិ **“សង្ខារា ហេតុសមុប្បន្នា”**តិ បច្ចយុប្បន្នធម្មានម្បិ គហណំ កតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឧភោបេតេ ហេតុសមុប្បន្នា**តិ ឥទំ បន ឧភិន្នម្បិ បច្ចយុប្បន្នភាវំ ទស្សេតុកាមតាយ វុត្តំ។ ឥទញ្ច ធម្មដ្ឋិតិញាណំ យស្មា អទ្ធត្តយេ កង្ខាមលវិតរណវសេន បវត្តតិ, តស្មា **“អតីតម្បិ អទ្ធាន”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯតេន នយេន សព្ពបទានិ វិត្ថារេតព្ពានី**តិ ឯតេន នយេន “អវិជ្ជា ហេតូ”តិអាទិនា អវិជ្ជាយំ វុត្តនយេន “សង្ខារា ហេតុ, វិញ្ញាណំ ហេតុសមុប្បន្ន”ន្តិអាទិនា សព្ពបទានិ វិត្ថារេតព្ពានិ។

សំខិប្បន្តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ចាតិ **សង្ខេបោ,** ហេតុ វិបាកោ ច។ អថ វា ហេតុវិបាកោតិ សំខិប្បតីតិ សង្ខេបោ, អវិជ្ជាទយោ វិញ្ញាណាទយោ ច។ សង្ខេបភាវសាមញ្ញេន បន ឯកវចនំ កតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ ។ តេ បន សង្ខេបា អតីតេ ហេតុ, ឯតរហិ វិបាកោ, ឯតរហិ ហេតុ, អាយតឹ វិបាកោតិ ឯវំ កាលវិភាគេន ចត្តារោ ជាតា, តេនាហ **“បុរិមសង្ខេបោ ចេត្ថ អតីតោ អទ្ធា”**តិអាទិ។ បច្ចុប្បន្នោ អទ្ធាតិ សម្ពន្ធោ។ **តណ្ហុបាទានភវា គហិតាវ ហោន្តី**តិ ឯត្ថ អវិជ្ជាគហណេន កិលេសភាវសាមញ្ញតោ តណ្ហុបាទានា គហិតា, សង្ខារគ្គហណេន កម្មភាវសាមញ្ញតោ ភវោ គហិតោ, អវិជ្ជាសង្ខារានំ តេហិ វិនា សកិច្ចាករណតោ ច តណ្ហុបាទានភវា គហិតាវ ហោន្តិ។ អថ វា អវិទ្វា បរិតស្សតិ, បរិតសិតោ ឧបាទិយតិ, តស្សុបាទានបច្ចយា ភវោ, តស្មា តណ្ហុបាទានភវាបិ គហិតា ហោន្តិ។ តថា ច វុត្តំ –

> “បុរិមកម្មភវស្មឹ មោហោ អវិជ្ជា, អាយូហនា សង្ខារា។ និកន្តិ តណ្ហា, ឧបគមនំ ឧបាទានំ, ចេតនា ភវោ, ឥតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា បុរិមកម្មភវស្មឹ ឥធ បដិសន្ធិយា បច្ចយា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៧)។

តត្ថ (វិភ. អដ្ឋ. ២៤២; បដិ. ម. អដ្ឋ. ១.១.៤៧) **បុរិមកម្មភវស្មិ**ន្តិ បុរិមេ កម្មភវេ, អតីតជាតិយំ កម្មភវេ ករិយមានេតិ អត្ថោ។ **មោហោ អវិជ្ជា**តិ យោ តទា ទុក្ខាទីសុ មោហោ យេន មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ, សា អវិជ្ជា។ **អាយូហនា សង្ខារា**តិ តំ កម្មំ ករោតោ យា បុរិមចេតនាយោ, យថា “ទានំ ទស្សាមី”តិ ចិត្តំ ឧប្បាទេត្វា មាសម្បិ សំវច្ឆរម្បិ ទានូបករណានិ សជ្ជេន្តស្ស ឧប្បន្នា បុរិមចេតនាយោ, បដិគ្គាហកានំ បន ហត្ថេ ទក្ខិណំ បតិដ្ឋាបយតោ ចេតនា ភវោតិ វុច្ចតិ។ ឯកាវជ្ជនេសុ វា ឆសុ ជវនេសុ ចេតនា អាយូហនសង្ខារា នាម, សត្តមា ភវោ។ យា កាចិ វា បន ចេតនា ភវោ, សម្បយុត្តា អាយូហនសង្ខារា នាម។ **និកន្តិ តណ្ហា**តិ យា កម្មំ ករោន្តស្ស តស្ស ផលេ ឧបបត្តិភវេ និកាមនា បត្ថនា, សា តណ្ហា នាម។ **ឧបគមនំ ឧបាទាន**ន្តិ យំ កម្មភវស្ស បច្ចយភូតំ “ឥទំ កត្វា អសុកស្មឹ នាម ឋានេ កាមេ សេវិស្សាមិ ឧច្ឆិជ្ជិស្សាមី”តិអាទិនា នយេន បវត្តំ ឧបគមនំ គហណំ បរាមសនំ, ឥទំ ឧបាទានំ នាម។ **ចេតនា ភវោ**តិ “តំ កម្មំ ករោតោ យា បុរិមា ចេតនាយោ”តិអាទិនា ហេដ្ឋា វុត្តេសុ តីសុ អត្ថវិកប្បេសុ យា ចេតនា ភវោតិ វុត្តា, សា ចេតនា ភវោតិ ឯវមេត្ថ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ សព្ពេបេតេ អវិជ្ជាទយោ ធម្មេ ទ្វីហិ វដ្ដេហិ សង្គហេត្វា ទស្សេតុកាមោ អាហ “**ឥមេ បញ្ច ធម្មា អតីតេ កម្មវដ្ដ**”ន្តិ។ ឯត្ថ ច និប្បរិយាយតោ សង្ខារា ភវោ ច កម្មំ, អវិជ្ជាទយោ បន កម្មសហាយតាយ កម្មសរិក្ខកា តទុបការកា ចាតិ កម្មន្តិ វុត្តា។ អវិជ្ជាទយោ ហិ វិបាកធម្មធម្មតាយ កម្មសរិក្ខកា សហជាតកោដិយា ឧបនិស្សយកោដិយា ច កម្មស្ស ច ឧបការកា។ កម្មមេវ ច អញ្ញមញ្ញសម្ពន្ធំ ហុត្វា បុនប្បុនំ បរិវត្តនដ្ឋេន កម្មវដ្ដំ។ **វិញ្ញាណាទយោ បញ្ចា**តិ វិញ្ញាណាទយោ វេទនាបរិយន្តា បញ្ច ឯតរហិ ឥទានិ ឥមស្មឹ អត្តភាវេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **អវិជ្ជាសង្ខារា គហិតាវ ហោន្តី**តិ ឯត្ថាបិ បុព្ពេ វិយ កិលេសកម្មភាវសាមញ្ញតោ តណ្ហុបាទានគ្គហណេន អវិជ្ជា គហិតា, ភវគ្គហណេន សង្ខារា គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ អថ វា ភវេ គហិតេ តស្ស បុព្ពភាគា តំសម្បយុត្តា វា សង្ខារា គហិតាវ ហោន្តិ , តណ្ហុបាទានគ្គហណេន ច តំសម្បយុត្តា យាយ វា មូឡ្ហោ កម្មំ ករោតិ, សា អវិជ្ជាវ ហោតីតិ តណ្ហុបាទានភវគ្គហណេន អវិជ្ជាសង្ខារា គហិតាវ ហោន្តិ។ តេនេវ វុត្តំ –

> “ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនានំ មោហោ អវិជ្ជា, អាយូហនា សង្ខារា, និកន្តិ តណ្ហា, ឧបគមនំ ឧបាទានំ, ចេតនា ភវោ, ឥតិ ឥមេ បញ្ច ធម្មា ឥធ កម្មភវស្មឹ អាយតឹ បដិសន្ធិយា បច្ចយា”តិ (បដិ. ម. ១.៤៧)។

តត្ថ **ឥធ បរិបក្កត្តា អាយតនាន**ន្តិ បរិបក្កាយតនស្ស កម្មករណកាលេ សម្មោហោ ទស្សិតោ។ សេសំ ហេដ្ឋា វុត្តនយមេវ។

វិញ្ញាណនាមរូបសឡាយតនផស្សវេទនានំ ជាតិជរាភង្គាវត្ថា ជាតិជរាមរណន្តិ វុត្តាតិ អវត្ថានំ គហណេន អវត្ថាវន្តា គហិតាវ ហោន្តិ តទវិនាភាវតោតិ អាហ “**ជាតិជរាមរណាបទេសេន វិញ្ញាណាទីនំ និទ្ទិដ្ឋត្តា**”តិ។ **អបទេសេនា**តិ ជាតិជរាមរណានំ កថនេន។ **ឥមេ**តិ វិញ្ញាណាទយោ។ **អាយតឹ វិបាកវដ្ដ**ន្តិ បច្ចុប្បន្នហេតុតោ ភាវីនំ អនាគតានំ គហិតត្តា។ **តេ**តិ អវិជ្ជាទយោ។ **អាការតោ**តិ សរូបតោ អវុត្តាបិ តស្មឹ តស្មឹ សង្គហេ អាកិរីយន្តិ អវិជ្ជាសង្ខារាទិគ្គហណេហិ បកាសីយន្តីតិ អាការា, អតីតហេតុអាទីនំ វា បការា អាការា ។ តតោ អាការតោ។ **វីសតិវិធា ហោន្តី**តិ អតីតេ ហេតុបញ្ចកាទិភេទតោ វីសតិវិធា ហោន្តិ។

សង្ខារវិញ្ញាណានញ្ចេត្ថ អន្តរា ឯកោ សន្ធីតិ ហេតុតោ ផលស្ស អវិច្ឆេទប្បវត្តិភាវតោ ហេតុផលស្ស សម្ពន្ធភូតោ ឯកោ សន្ធិ, តថា ភវជាតីនមន្តរា។ វេទនាតណ្ហានមន្តរា បន ផលតោ ហេតុនោ អវិច្ឆេទប្បវត្តិភាវតោ ផលហេតុសម្ពន្ធភូតោ ឯកោ សន្ធិ។ ផលភូតោបិ ហិ ធម្មោ អញ្ញស្ស ហេតុសភាវស្ស ធម្មស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ។

ឥតីតិ វុត្តប្បការបរាមសនំ។ តេនាហ “**ចតុសង្ខេប**”ន្តិអាទិ។ **សព្ពាការតោ**តិ ឥធ វុត្តេហិ ច អវុត្តេហិ ច បដិច្ចសមុប្បាទវិភង្គេ អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានាទីសុ ច អាគតេហិ សព្ពេហិ អាការេហិ។ **ជានាតី**តិ អវពុជ្ឈតិ។ **បស្សតី**តិ ទស្សនភូតេន ញាណចក្ខុនា បច្ចក្ខតោ បស្សតិ។ **អញ្ញាតិ បដិវិជ្ឈតី**តិ តេសំយេវ វេវចនំ។ **តន្តិ** តំ ជាននំ។ **ញាតដ្ឋេនា**តិ យថាសភាវតោ ជាននដ្ឋេន។ **បជាននដ្ឋេនា**តិ អនិច្ចាទីហិ បការេហិ បដិវិជ្ឈនដ្ឋេន។

ឥទានិ យទត្ថមិទំ ភវចក្កំ ឥធានីតំ, តំ ទស្សេតុំ “**ឥមិនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **តេ ធម្មេ**តិ តេ អវិជ្ជាទិកេ ធម្មេ។ **យថាភូតំ ញត្វា**តិ មហាវជិរញាណេន យាថាវតោ ជានិត្វា។ **និព្ពិន្ទន្តោ**តិ ពលវវិបស្សនាយ និព្ពិន្ទន្តោ។ **វិរជ្ជន្តោ វិមុច្ចន្តោ**តិ អរិយមគ្គេហិ វិរជ្ជន្តោ វិមុច្ចន្តោ។ អរេ ហនីតិ សម្ពន្ធោ។ តត្ថ យទា ភគវា វិរជ្ជតិ វិមុច្ចតិ, តទា អរេ ហនតិ នាម។ តតោ បរំ បន អភិសម្ពុទ្ធក្ខណំ គហេត្វា វុត្តំ “ហានិ វិហានិ វិទ្ធំសេសី”តិ។ **ឯវម្បិ អរានំ ហតត្តា អរហ**ន្តិ ឯវំ ឥមិនាបិ បការេន យថាវុត្តសំសារចក្កស្ស សង្ខារាទិអរានំ ហតត្តា អរហំ។ ឯត្ថេទំ វុច្ចតិ –

> “អរា សំសារចក្កស្ស, ហតា ញាណាសិនា យតោ;
> លោកនាថេន តេនេស, **អរហ**ន្តិ បវុច្ចតី”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៨);

អគ្គទក្ខិណេយ្យត្តាតិ ឧត្តមទក្ខិណេយ្យភាវតោ។ ចក្កវត្តិនោ អចេតនេ ចក្ករតនេ ឧប្បន្នេ តត្ថេវ លោកោ បូជំ ករោតិ, អញ្ញត្ថ បូជាវិសេសា បច្ឆិជ្ជន្តិ, កិមង្គំ បន សម្មាសម្ពុទ្ធេ ឧប្បន្នេតិ ទស្សេន្តោ “**ឧប្បន្នេ តថាគតេ**”តិអាទិមាហ។ “ឯកេកំ ធម្មក្ខន្ធំ ឯកេកវិហារេន បូជេស្សាមី”តិ វុត្តេបិ សត្តារំយេវ ឧទ្ទិស្ស កតត្តា “**ភគវន្តំ ឧទ្ទិស្សា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **កោ បន វាទោ អញ្ញេសំ បូជាវិសេសាន**ន្តិ យថាវុត្តតោ អញ្ញេសំ អមហេសក្ខេហិ ទេវមនុស្សេហិ ករិយមានានំ នាតិឧឡារានំ បូជាវិសេសានំ អរហភាវេ កា នាម កថា។ **បច្ចយាទីនំ អរហត្តាបិ អរហ**ន្តិ យថាវុត្តចីវរាទិបច្ចយានំ បូជាវិសេសស្ស ច អគ្គទក្ខិណេយ្យភាវេន អនុច្ឆវិកត្តាបិ អរហំ។ ឥមស្សាបិ អត្ថស្ស សុខគ្គហណត្ថំ ឥទំ វុច្ចតិ –

“បូជាវិសេសំ សហ បច្ចយេហិ,
យស្មា អយំ អរហតិ លោកនាថោ;
អត្ថានុរូបំ **អរហ**ន្តិ លោកេ,
តស្មា ជិនោ អរហតិ នាមមេត”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១២៩);

អសិលោកភយេនាតិ អកិត្តិភយេន, អយសភយេន គរហាភយេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **រហោ បាបំ ករោន្តី**តិ “មា នំ កោចិ ជញ្ញា”តិ រហសិ បាបំ ករោន្តិ។ **ឯវមេស ន កទាចិ ករោតី**តិ ឯស ភគវា បាបហេតូនំ ពោធិមណ្ឌេយេវ សុប្បហីនត្តា កទាចិបិ ឯវំ ន ករោតិ។ ហោតិ ចេត្ថ –

“យស្មា នត្ថិ រហោ នាម, បាបកម្មេសុ តាទិនោ;
រហាភាវេន តេនេស, **អរហំ** ឥតិ វិស្សុតោ”តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣០);

ឥទានិ សុខគ្គហណត្ថំ យថាវុត្តមត្ថំ សព្ពម្បិ សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **“ហោតិ ចេត្ថា”**តិអាទិ។ **កិលេសារីន សោ មុនី**តិ ឯត្ថ គាថាពន្ធសុខត្ថំ និគ្គហីតលោបោ ទដ្ឋព្ពោ, កិលេសារីនំ ហតត្តាតិ អត្ថោ។ **បច្ចយាទីន ចារហោ**តិ ឯត្ថាបិ និគ្គហីតលោបោ វុត្តនយេនេវ ទដ្ឋព្ពោ។

អរហន្តិ ឯត្ថ អយមបរោបិ នយោ ទដ្ឋព្ពោ – អារកាតិ **អរហំ**, សុវិទូរភាវតោ ឥច្ចេវ អត្ថោ។ កុតោ បន សុវិទូរភាវតោតិ? យេ អភាវិតកាយា អភាវិតសីលា អភាវិតចិត្តា អភាវិតបញ្ញា, តតោ ឯវ អប្បហីនរាគទោសមោហា អរិយធម្មស្ស អកោវិទា អរិយធម្មេ អវិនីតា អរិយធម្មស្ស អទស្សាវិនោ អប្បដិបន្នា មិច្ឆាបដិបន្នា ច, តតោ សុវិទូរភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា –

“សង្ឃាដិកណ្ណេ ចេបិ មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ គហេត្វា បិដ្ឋិតោ បិដ្ឋិតោ អនុពន្ធោ អស្ស បាទេ បាទំ និក្ខិបន្តោ, សោ ច ហោតិ អភិជ្ឈាលុ កាមេសុ តិព្ពសារាគោ ព្យាបន្នចិត្តោ បទុដ្ឋមនសង្កប្បោ មុដ្ឋស្សតិ អសម្បជានោ អសមាហិតោ វិព្ភន្តចិត្តោ បាកតិន្ទ្រិយោ, អថ ខោ សោ អារកាវ មយ្ហំ, អហញ្ច តស្ស។ តំ កិស្ស ហេតុ? ធម្មញ្ហិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ន បស្សតិ, ធម្មំ អបស្សន្តោ ន មំ បស្សតី”តិ (ឥតិវុ. ៩២)។

យថាវុត្តបុគ្គលា ហិ សចេបិ សាយំបាតំ សត្ថុ សន្តិកាវចរាវ សិយុំ, ន តេ តាវតា “សត្ថុ សន្តិកា”តិ វត្តព្ពា, តថា សត្ថាបិ នេសំ។ ឥតិ អសប្បុរិសានំ អារកា ទូរេតិ អរហំ។ តេនេទំ វុច្ចតិ –

“សម្មា ន បដិបជ្ជន្តិ, យេ និហីនាសយា នរា;
អារកា តេហិ ភគវា, ទូរេ តេនារហំ មតោ”តិ។

តថា អារកាតិ **អរហំ**, អាសន្នភាវតោតិ អត្ថោ។ កុតោ បន អាសន្នភាវតោតិ? យេ ភាវិតកាយា ភាវិតសីលា ភាវិតចិត្តា ភាវិតបញ្ញា, តតោ ឯវ បហីនរាគទោសមោហា អរិយធម្មស្ស កោវិទា អរិយធម្មេ សុវិនីតា អរិយធម្មស្ស ទស្សាវិនោ សម្មាបដិបន្នា, តតោ អាសន្នភាវតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ ភគវតា –

“យោជនសតេ ចេបិ មេ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ វិហរេយ្យ, សោ ច ហោតិ អនភិជ្ឈាលុ កាមេសុ ន តិព្ពសារាគោ អព្យាបន្នចិត្តោ អបទុដ្ឋមនសង្កប្បោ ឧបដ្ឋិតស្សតិ សម្បជានោ សមាហិតោ ឯកគ្គចិត្តោ សំវុតិន្ទ្រិយោ, អថ ខោ សោ សន្តិកេវ មយ្ហំ, អហញ្ច តស្ស។ តំ កិស្ស ហេតុ? ធម្មញ្ហិ សោ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ បស្សតិ, ធម្មំ បស្សន្តោ មំ បស្សតី”តិ (ឥតិវុ. ៩២)។

តថារូបា ហិ បុគ្គលា សត្ថុ យោជនសតន្តរិកាបិ ហោន្តិ, ន តាវតា តេ “សត្ថុ ទូរចារិនោ”តិ វត្តព្ពា, តថា សត្ថាបិ នេសំ។ ឥតិ សប្បុរិសានំ អារកា អាសន្នេតិ អរហំ។ តេនេទំ វុច្ចតិ –

“យេ សម្មា បដិបជ្ជន្តិ, សុប្បណីតាធិមុត្តិកា;
អារកា តេហិ អាសន្នេ, តេនាបិ **អរហំ** ជិនោ”តិ។

យេ ឥមេ រាគាទយោ បាបធម្មា យស្មឹ សន្តានេ ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស ទិដ្ឋធម្មិកម្បិ សម្បរាយិកម្បិ អនត្ថំ អាវហន្តិ, និព្ពានគាមិនិយា បដិបទាយ ឯកំសេនេវ ឧជុវិបច្ចនីកភូតា ច, តេ អត្តហិតំ បរហិតញ្ច បរិបូរេតុំ សម្មា បដិបជ្ជន្តេហិ សាធូហិ ទូរតោ រហិតព្ពា បរិច្ចជិតព្ពា បហាតព្ពាតិ រហា នាម, តេ ច យស្មា ភគវតោ ពោធិមូលេយេវ អរិយមគ្គេន សព្ពសោ បហីនា សុសមុច្ឆិន្នា។ យថាហ –

“តថាគតស្ស ខោ, ព្រាហ្មណ, រាគោ បហីនោ ទោសោ មោហោ, សព្ពេបិ បាបកា អកុសលា ធម្មា បហីនា ឧច្ឆិន្នមូលា តាលាវត្ថុកតា អនភាវំកតា អាយតិំ អនុប្បាទធម្មា”តិ (បារា. ៩)។

តស្មា សព្ពសោ ន សន្តិ ឯតស្ស រហាតិ អរហោតិ វត្តព្ពេ ឱការស្ស សានុសារំ អការាទេសំ កត្វា **“អរហ”**ន្តិ វុត្តំ។ តេនេទំ វុច្ចតិ –

“បាបធម្មា រហា នាម, សាធូហិ រហិតព្ពតោ;
តេសំ សុដ្ឋុ បហីនត្តា, ភគវា **អរហំ** មតោ”តិ។

យេ តេ សព្ពសោ បរិញ្ញាតក្ខន្ធា បហីនកិលេសា ភាវិតមគ្គា សច្ឆិកតនិរោធា អរហន្តោ ខីណាសវា, យេ ច សេខា អប្បត្តមានសា អនុត្តរំ យោគក្ខេមំ បត្ថយមានា វិហរន្តិ, យេ ច បរិសុទ្ធប្បយោគា កល្យាណជ្ឈាសយា សទ្ធាសីលសុតាទិគុណសម្បន្នា បុគ្គលា, តេហិ ន រហិតព្ពោ ន បរិច្ចជិតព្ពោ, តេ ច ភគវតាតិ **អរហំ**។ តថា ហិ អរិយបុគ្គលា សត្ថារា ទិដ្ឋធម្មស្ស បច្ចក្ខករណតោ សត្ថុ ធម្មសរីរេន អវិរហិតាវ ហោន្តិ។ យថាហ អាយស្មា បិង្គិយោ –

“បស្សាមិ នំ មនសា ចក្ខុនាវ,
រត្តិន្ទិវំ ព្រាហ្មណ អប្បមត្តោ;
នមស្សមានោ វិវសេមិ រត្តិំ,
តេនេវ មញ្ញាមិ អវិប្បវាសំ។

“សទ្ធា ច បីតិ ច មនោ សតិ ច,
នាបេន្តិមេ គោតមសាសនម្ហា;
យំ យំ ទិសំ វជតិ ភូរិបញ្ញោ,
ស តេន តេនេវ នតោហមស្មី”តិ។ (សុ. និ. ១១៤៨-១១៤៩);

តេនេវ ច តេ អញ្ញំ សត្ថារំ ន ឧទ្ទិសន្តិ។ យថាហ –

“អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ អញ្ញំ សត្ថារំ ឧទ្ទិសេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (ម. និ. ៣.១២៨; អ. និ. ១.២៧៦)។

កល្យាណបុថុជ្ជនាបិ យេភុយ្យេន សត្ថរិ និច្ចលសទ្ធា ឯវ ហោន្តិ។ ឥតិ សុប្បដិបន្នេហិ បុរិសវិសេសេហិ អវិរហិតព្ពតោ តេសញ្ច អវិរហនតោ ន សន្តិ ឯតស្ស រហា បរិច្ចជនកា, នត្ថិ វា ឯតស្ស រហា សាធូហិ បរិច្ចជិតព្ពតាតិ **អរហំ**។ តេនេទំ វុច្ចតិ –

“យេ សច្ឆិកតសទ្ធម្មា, អរិយា សុទ្ធគោចរា;
ន តេហិ រហិតោ ហោតិ, នាថោ តេនា**រហំ** មតោ”តិ។

រហោតិ ច គមនំ វុច្ចតិ, ភគវតោ ច នានាគតីសុ បរិព្ភមនសង្ខាតំ សំសារេ គមនំ នត្ថិ កម្មក្ខយករេន អរិយមគ្គេន ពោធិមូលេយេវ សព្ពសោ សសម្ភារស្ស កម្មវដ្ដស្ស វិទ្ធំសិតត្តា។ យថាហ –

“យេន ទេវូបបត្យស្ស, គន្ធព្ពោ វា វិហង្គមោ;
យក្ខត្តំ យេន គច្ឆេយ្យំ, មនុស្សត្តញ្ច អព្ពជេ;
តេ មយ្ហំ អាសវា ខីណា, វិទ្ធស្តា វិនឡីកតា”តិ។ (អ. និ. ៤.៣៦);

ឯវំ នត្ថិ ឯតស្ស រហោ គមនំ គតីសុ បច្ចាជាតីតិបិ **អរហំ**។ តេនេទំ វុច្ចតិ –

“រហោ វា គមនំ យស្ស, សំសារេ នត្ថិ សព្ពសោ;
បហីនជាតិមរណោ, **អរហំ** សុគតោ មតោ”តិ។

បាសំសត្តា វា ភគវា **អរហំ**។ អក្ខរចិន្តកា ហិ បសំសាយំ អរហសទ្ទំ វណ្ណេន្តិ។ បាសំសភាវោ ច ភគវតោ អនញ្ញសាធារណតោ យថាភុច្ចគុណាធិគតោ សទេវកេ លោកេ សុប្បតិដ្ឋិតោ។ តថា ហេស អនុត្តរេន សីលេន

អនុត្តរេន សមាធិនា អនុត្តរាយ បញ្ញាយ អនុត្តរាយ វិមុត្តិយា អសមោ អសមសមោ អប្បដិមោ អប្បដិភាគោ អប្បដិបុគ្គលោតិ ឯវំ តស្មិំ តស្មិំ គុណេ វិភជិត្វា វុច្ចមានេ បណ្ឌិតបុរិសេហិ ទេវេហិ ព្រហ្មេហិ ភគវតា វា បន បរិយោសាបេតុំ អសក្កុណេយ្យរូបោ។ ឥតិ បាសំសត្តាបិ ភគវា អរហំ។ តេនេទំ វុច្ចតិ –

"គុណេហិ សទិសោ នត្ថិ, យស្មា លោកេ សទេវកេ;
តស្មា បាសំសិយត្តាបិ, **អរហំ** ទ្វិបទុត្តមោ"តិ។

សព្ពសង្គហវសេន បន –

អារកា មន្ទពុទ្ធីនំ, អារកា ច វិជានតំ;
រហានំ សុប្បហីនត្តា, វិទូនមរហេយ្យតោ;
ភវេសុ ច រហាភាវា, បាសំសា អរហំ ជិនោតិ។

ឯត្តាវតា ច "អរហ"ន្តិ បទស្ស សព្ពសោ អត្ថោ វិភត្តោ ហោតិ។

ឥទានិ **សម្មាសម្ពុទ្ធោ**តិ ឥមស្ស អត្ថំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **"សម្មា សាមញ្ច"**តិអាទិ។ តត្ថ **សម្មា**តិ អវិបរីតំ។ **សាម**ន្តិ សយមេវ, អបរនេយ្យោ ហុត្វាតិ អត្ថោ។ **សម្ពុទ្ធោ**តិ ហិ ឯត្ថ **សំ**-សទ្ទោ សយន្តិ ឯតស្ស អត្ថស្ស ពោធកោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ **សព្ពធម្មាន**ន្តិ អនវសេសានំ នេយ្យធម្មានំ។ កថំ បនេត្ថ សព្ពធម្មានន្តិ អយំ វិសេសោ លព្ភតីតិ? ឯកទេសស្ស អគ្គហណតោ។ បទេសគ្គហណេ ហិ អសតិ គហេតព្ពស្ស និប្បទេសតាវ វិញ្ញាយតិ យថា "ទិក្ខិតោ ន ទទាតី"តិ។ ឯវញ្ច កត្វា អត្ថវិសេសនបេក្ខា កត្តរិ ឯវ ពុទ្ធសទ្ទសិទ្ធិ វេទិតព្ពា កម្មវចនិច្ឆាយ អភាវតោ។ "សម្មា សាមញ្ច ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ"តិ ឯត្តកមេវ ហិ ឥធ សទ្ទតោ លព្ភតិ, "សព្ពធម្មាន"ន្តិ ឥទំ បន អត្ថតោ លព្ភមានំ គហេត្វា វុត្តំ។ ន ហិ ពុជ្ឈនកិរិយា អវិសយា យុជ្ជតិ។

ឥទានិ តស្សា វិសយំ "សព្ពធម្មេ"តិ សាមញ្ញតោ វុត្តំ វិភជិត្វា ទស្សេតុំ **"អភិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អភិញ្ញេយ្យេ**តិ អនិច្ចាទិតោ លក្ខណរសាទិតោ ច អភិវិសិដ្ឋេន ញាណេន ជានិតព្ពេ ចតុសច្ចធម្មេ។ **អភិញ្ញេយ្យតោ ពុទ្ធោ**តិ អភិញ្ញេយ្យភាវតោ ពុជ្ឈិ, បុព្ពភាគេ វិបស្សនាបញ្ញាទីហិ អធិគមក្ខណេ មគ្គបញ្ញាយ អបរភាគេ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទីហិ អញ្ញាសីតិ អត្ថោ។ ឥតោ បរេសុបិ ឯសេវ នយោ ។ **បរិញ្ញេយ្យេ ធម្មេ**តិ អនិច្ចាទិវសេន បរិជានិតព្ពំ ទុក្ខំ អរិយសច្ចមាហ។ **បហាតព្ពេ**តិ សមុទយបក្ខិយេ។ **សច្ឆិកាតព្ពេ**តិ និព្ពានំ សន្ធាយាហ។ ពហុវចននិទ្ទេសោ បនេត្ថ សោបាទិសេសាទិកំ បរិយាយសិទ្ធំ ភេទមបេក្ខិត្វា កតោ, ឧទ្ទេសោ វា អយំ ចតុសច្ចធម្មានម្បិ។ តថា ហិ វក្ខតិ "ចក្ខុ ទុក្ខសច្ច"ន្តិអាទិ។ ឧទ្ទេសោ ច អវិនិច្ឆិតត្ថបរិច្ឆេទស្ស ធម្មស្ស វសេន ករីយតិ។ ឧទ្ទេសេន ហិ ឧទ្ទិសិយមានានំ អត្ថិតាមត្តំ វុច្ចតិ, ន បរិច្ឆេទោតិ អបរិច្ឆេទេន ពហុវចនេន វុត្តំ យថា "អប្បច្ចយា ធម្មា, អសង្ខតា ធម្មា"តិ។ **សច្ឆិកាតព្ពេ**តិ វា ផលវិមុត្តីនម្បិ គហណំ, ន និព្ពានស្សេវាតិ ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ ឯវញ្ច **ភាវេតព្ពេ**តិ ឯត្ថ ឈានានម្បិ គហណំ ទដ្ឋព្ពំ។ **តេនេវ ចាហា**តិ សេលព្រាហ្មណស្ស អត្តនោ ពុទ្ធភាវំ សាធេន្តោ ឯវមាហ។

កឹ បន ភគវា សយមេវ អត្តនោ សម្មាសម្ពុទ្ធភាវំ សាធេតីតិ? សាធេតិ មហាករុណាយ អញ្ញេសំ អវិសយតោ។ តត្ថ "ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, សព្ពាភិភូ សព្ពវិទូហមស្មី"តិអាទីនិ (ម. និ. ២.៣៤១; មហាវ. ១១) សុត្តបទានិ, ឥទមេវ ច "អភិញ្ញេយ្យ"ន្តិអាទិ សុត្តបទំ ឯតស្ស អត្ថស្ស សាធកំ។ តត្ថ **អភិញ្ញេយ្យ**ន្តិ ឥមិនា ទុក្ខសច្ចមាហ, **ភាវេតព្ព**ន្តិ មគ្គសច្ចំ។ **ច**-សទ្ទោ បនេត្ថ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ, តេន សច្ឆិកាតព្ពស្ស គហណំ វេទិតព្ពំ។ អថ វា **អភិញ្ញេយ្យ**ន្តិ ឥមិនាវ បារិសេសញាយេន បរិញ្ញេយ្យធម្មេ សច្ឆិកាតព្ពធម្មេ ច ទស្សេតិ។ **តស្មា ពុទ្ធោស្មី**តិ យស្មា ចត្តារិ សច្ចានិ មយា ពុទ្ធានិ, សច្ចវិនិមុត្តញ្ច កិញ្ចិ ញេយ្យំ នត្ថិ, តស្មា សព្ពម្បិ ញេយ្យំ ពុទ្ធោស្មិ, អព្ភញ្ញាសិន្តិ អត្ថោ។ **សេលសុត្តដ្ឋកថាយំ** បន ឥទំ វុត្តំ –

"អភិញ្ញេយ្យន្តិ វិជ្ជា ច វិមុត្តិ ច។ ភាវេតព្ពំ មគ្គសច្ចំ។ បហាតព្ពំ សមុទយសច្ចំ។ ហេតុវចនេន បន ផលសិទ្ធិតោ តេសំ ផលានិ និរោធសច្ចទុក្ខសច្ចានិបិ វុត្តានេវ ហោន្តិ។ ឯវំ សច្ឆិកាតព្ពំ សច្ឆិកតំ, បរិញ្ញាតព្ពំ បរិញ្ញាតន្តិ ឥទម្បេត្ថ សង្គហិតមេវាតិ ចតុសច្ចភាវនំ ចតុសច្ចភាវនាផលញ្ច វិមុត្តិំ ទស្សេន្តោ 'ពុជ្ឈិតព្ពំ ពុជ្ឈិត្វា ពុទ្ធោ ជាតោស្មី'តិ យុត្តហេតុនា ពុទ្ធភាវំ សាធេតី"តិ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.៣៩៩)។

តត្ថ **វិជ្ជា**តិ មគ្គវិជ្ជា វុត្តា ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសេន។ **វិមុត្តី**តិ ផលវិមុត្តិ។ កាមញ្ចេត្ថ មគ្គវិជ្ជាបិ ភាវេតព្ពភាវេន គហិតា, សព្ពេបិ បន សភាវធម្មា អភិញ្ញេយ្យាតិ វិជ្ជាយ អភិញ្ញេយ្យភាវោ វុត្តោ។ ឥមិនាវ នយេន សព្ពេសម្បិ

អភិញ្ញេយ្យភាវោ វុត្តោ ឯវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ផលេន វិនា ហេតុភាវស្សេវ អភាវតោ ហេតុវចនេន ផលសិទ្ធិ វុត្តាតិ
វេទិតព្ពំ។ និរោធស្ស ហិ សម្បាបនេន មគ្គស្ស ហេតុភាវោ, ទុក្ខស្ស និព្ពត្តនេន តណ្ហាយ សមុទយភាវោតិ។

ឯវំ សច្ចវសេន សាមញ្ញតោ វុត្តមត្ថំ ទ្វារារម្មណេហិ សទ្ធិំ ទ្វារប្បវត្តធម្មេហិ ចេវ ខន្ធាទីហិ ច សច្ចវសេនេវ វិភ
ជិត្វា ទស្សេតុំ **“អបិចា”**តិអាទិ អារទ្ធំ។ **មូលការណភាវេនា**តិ សន្តេសុបិ អវិជ្ជាទីសុ អញ្ញេសុ ការណេសុ តេសម្បិ
មូលភូតការណភាវេន។ តណ្ហា ហិ កម្មស្ស វិចិត្តភាវហេតុតោ សហាយភាវូបគមនតោ ច ទុក្ខវិចិត្តតាយ
បធានការណំ។ **សមុដ្ឋាបិកា**តិ ឧប្បាទិកា។ **បុរិមតណ្ហា**តិ បុរិមភវសិទ្ធា តណ្ហា។ **ឧភិន្ន**ន្តិ ចក្ខុស្ស តំសមុទយស្ស
ច។ **អប្បវត្តី**តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ **និរោធប្បជាននា**តិ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន និរោធស្ស បដិវិជ្ឈនា។
ឯកេកបទុទ្ធារេនាតិ “ចក្ខុំ ចក្ខុសមុទយោ ចក្ខុនិរោធោ”តិអាទិនា ឯកេកកោដ្ឋាសនិទ្ធារណេន។ តណ្ហាយបិ
បរិញ្ញេយ្យភាវសព្ភាវតោ ឧបាទានក្ខន្ធោគធត្តា សង្ខារទុក្ខភាវតោ ច ទុក្ខសច្ចសង្គហំ ទស្សេតុំ **“រូបតណ្ហាទយោ
ឆ តណ្ហាកាយា”**តិ វុត្តំ, តស្មា វត្តមានភវេ តណ្ហា ខន្ធបរិយាបន្នត្តា សង្ខារទុក្ខភាវតោ ច ទុក្ខសច្ចំ។ យស្មិំ បន
អត្តភាវេ សា ឧប្បជ្ជតិ, តស្ស អត្តភាវស្ស មូលការណភាវេន សមុដ្ឋាបិកា បុរិមភវសិទ្ធា តណ្ហា សមុទយសច្ចន្តិ
គហេតព្ពា។

កសិណានីតិ កសិណារម្មណិកជ្ឈានានិ។ **ទ្វត្តឹសាការា**តិ ទ្វត្តឹស កោដ្ឋាសា តទារម្មណជ្ឈានានិ ច។ **នវ ភវា**តិ
កាមភវោ រូបភវោ អរូបភវោ សញ្ញីភវោ អសញ្ញីភវោ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវោ ឯកវោការភវោ ចតុវោការភវោ បញ្ច
វោការភវោតិ នវ ភវា។ តត្ថ ភវតីតិ ភវោ, កាមរាគសង្ខាតេន កាមេន យុត្តោ ភវោ, កាមសង្ខាតោ វា ភវោ
កាមភវោ, ឯកាទស កាមាវចរភូមិយោ។ កាមេ បហាយ រូបរាគសង្ខាតេន រូបេន យុត្តោ ភវោ, រូបសង្ខាតោ វា
ភវោ **រូបភវោ**, សោឡស រូបាវចរភូមិយោ។ កាមញ្ច រូបញ្ច បហាយ អរូបរាគសង្ខាតេន អរូបេន យុត្តោ ភវោ,
អរូបសង្ខាតោ វា ភវោ **អរូបភវោ**, ចតស្សោ អារុប្បភូមិយោ។ សញ្ញាវតំ ភវោ **សញ្ញីភវោ**, សញ្ញា វា ឯត្ថ ភវេ
អត្ថីតិ សញ្ញីភវោ, សោ កាមភវោ ច អសញ្ញីភវមុត្តោ រូបភវោ ច នេវសញ្ញីនាសញ្ញីភវមុត្តោ អរូបភវោ ច ហោតិ។
ន សញ្ញីភវោ **អសញ្ញីភវោ**, សោ រូបភវេកទេសោ។ ឱឡារិកត្តាភាវតោ នេវសញ្ញា, សុខុមត្តស្ស សព្ភាវតោ នា
សញ្ញាតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញា, តាយ យុត្តោ ភវោ **នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ**។ អថ វា ឱឡារិកាយ សញ្ញាយ អភាវា
សុខុមាយ ច ភាវា នេវសញ្ញា នាសញ្ញា អស្មិំ ភវេតិ នេវសញ្ញានាសញ្ញាភវោ, សោ អរូបភវេកទេសោ។ ឯកេន
រូបក្ខន្ធេន វោកិណ្ណោ ភវោ, ឯកេន វា វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ **ឯកវោការភវោ**, សោ អសញ្ញីភវោ។ ចតូហិ
អរូបក្ខន្ធេហិ វោកិណ្ណោ ភវោ, ចតូហិ វា វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ **ចតុវោការភវោ**, សោ អរូបភវោ ឯវ។ បញ្ចហិ
ខន្ធេហិ វោកិណ្ណោ ភវោ, បញ្ចហិ វា វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ **បញ្ចវោការភវោ**, សោ កាមភវោ ច រូបភវេកទេសោ
ច ហោតិ។ **វោការោ**តិ វា ខន្ធានមេតមធិវចនំ, តស្មា ឯកោ វោការោ អស្ស ភវស្សាតិ ឯកវោការភវោតិ
ឯវមាទិនាបេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ អគ្គហិតារម្មណវិសេសានិ ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ។
វិបាកជ្ឈានានំ វា ឯតំ គហណំ។ ឯត្ថ ច កុសលធម្មានំ ឧបនិស្សយភូតា តណ្ហាសមុដ្ឋាបិកា បុរិមតណ្ហាតិ
វេទិតព្ពា។ កិរិយធម្មានំ បន យត្ថ តេ កិរិយធម្មា ឧប្បជ្ជន្តិ, តស្ស អត្តភាវស្ស ការណភូតា តណ្ហា។
អនុលោមតោតិ ឯត្ថ “សង្ខារា ទុក្ខសច្ចំ, អវិជ្ជា សមុទយសច្ច”ន្តិ ឥមិនា អនុក្កមេន យោជេតព្ពំ។

អនុពុទ្ធោតិ ពុជ្ឈិតព្ពធម្មស្ស អនុរូបតោ ពុទ្ធោ។ **តេនា**តិ យស្មា សាមញ្ញតោ វិសេសតោ ច
ឯកេកបទុទ្ធារេន សព្ពធម្មេ ពុទ្ធោ, តស្មា វុត្តំ។ កឹ វុត្តន្តិ អាហ **“សម្មា សាមញ្ច សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា”**តិ, សព្ពស្សបិ
ញេយ្យស្ស សព្ពាការតោ អវិបរីតំ សយមេវ អភិសម្ពុទ្ធត្តាតិ អត្ថោ។ ឥមិនាស្ស បរោបទេសរហិតស្ស សព្ពាការេន
សព្ពធម្មាវពោធនសមត្ថស្ស អាកង្ខប្បដិពទ្ធវុត្តិនោ អនាវរណញាណសង្ខាតស្ស សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អធិគមោ
ទស្សិតោ។

ននុ ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ អញ្ញំ អនាវរណញាណំ, អញ្ញថា “ឆ អសាធារណញាណានិ ពុទ្ធញាណានី”តិ វចនំ
វិរុជ្ឈេយ្យាតិ? ន វិរុជ្ឈតិ វិសយប្បវត្តិភេទវសេន អញ្ញេហិ អសាធារណភាវទស្សនត្ថំ ឯកស្សេវ ញាណស្ស ទ្វិធា
វុត្តត្តា។ ឯកមេវ ហិ តំ ញាណំ អនវសេសសង្ខតាសង្ខតសម្មុតិធម្មវិសយតាយ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ ច
អាវរណាភាវតោ និស្សង្គចារមុបាទាយ អនាវរណញាណន្តិ វុត្តំ។ យថាហ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.១១៩) “សព្ពំ
សង្ខតមសង្ខតំ អនវសេសំ ជានាតីតិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ, តត្ថ អាវរណំ នត្ថីតិ អនាវរណញាណ”ន្តិអាទិ។ តស្មា នត្ថិ
នេសំ អត្ថតោ ភេទោ, ឯកន្តេន ចេតំ ឯវមិច្ឆិតព្ពំ។ អញ្ញថា សព្ពញ្ញុតានាវរណញាណានំ សាធារណតា
អសព្ពធម្មារម្មណតា ច អាបជ្ជេយ្យ។ ន ហិ ភគវតោ ញាណស្ស អណុមត្តម្បិ អាវរណំ អត្ថិ, អនាវរណញាណស្ស
អសព្ពធម្មារម្មណភាវេ យត្ថ តំ ន បវត្តតិ, តត្ថាវរណសព្ភាវតោ អនាវរណភាវោយេវ ន សិយា។ អថ វា បន
ហោតុ អញ្ញមេវ អនាវរណញាណំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណតោ, ឥធ បន សព្ពត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ អនាវរណញាណន្តិ
សព្ពញ្ញុតញ្ញាណមេវ អធិប្បេតំ, តស្ស ចាធិគមនេន ភគវា សព្ពញ្ញូ សព្ពវិទូ សម្មាសម្ពុទ្ធោតិ ច វុច្ចតិ ន សកឹយេវ
សព្ពធម្មាវពោធនតោ។ តថា ច វុត្តំ **បដិសម្ភិទាយំ** (បដិ. ម. ១.១៦២) “វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ

ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ចិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ពុទ្ធោ”តិ។ សព្ពធម្មាវពោធន សមត្ថញាណសមធិគមេន ហិ ភគវតោ សន្តានេ អនាវរណធម្មេ បដិវិជ្ឈិតុំ សមត្ថតា អហោសីតិ។

ឯត្ថាហ – កឹ បនិទំ ញាណំ បវត្តមានំ សកឹយេវ សព្ពស្មឹ វិសយេ បវត្តតិ, ឧទាហុ កមេនាតិ។ កិញ្ចេត្ថ – យទិ តាវ សកឹយេវ សព្ពស្មឹ វិសយេ បវត្តតិ, អតីតានាគតបច្ចុប្បន្នអជ្ឈត្តពហិទ្ធាទិភេទភិន្នានំ សង្ខតធម្មានំ អសង្ខតសម្មុតិធម្មានញ្ច ឯកជ្ឈំ ឧបដ្ឋានេ ទូរតោ ចិត្តបដំ បេក្ខន្តស្ស វិយ បដិវិភាគេនាវពោធោ ន សិយា, តថា សតិ “សព្ពេ ធម្មា អនត្តា”តិ វិបស្សន្តានំ អនត្តាការេន វិយ សព្ពធម្មា អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណស្ស វិសយា ហោន្តីតិ អាបជ្ជតិ។ យេបិ “សព្ពញេយ្យធម្មានំ ឋិតលក្ខណវិសយំ វិកប្បរហិតំ សព្ពកាលំ ពុទ្ធានំ ញាណំ បវត្តតិ, តេន តេ សព្ពវិទូតិ វុច្ចន្តិ, ឯវញ្ច កត្វា ‘ចរំ សមាហិតោ នាគោ, តិដ្ឋន្តោបិ សមាហិតោ’តិ ឥទម្បិ វចនំ សុវុត្តំ ហោតី”តិ វទន្តិ, តេសម្បិ វុត្តទោសា នាតិវត្តិ, ឋិតលក្ខណារម្មណតាយ ច អតីតានាគតសម្មុតិធម្មានំ តទភាវតោ ឯកទេសវិសយមេវ ភគវតោ ញាណំ សិយា, តស្មា សកឹយេវ ញាណំ បវត្តតីតិ ន យុជ្ជតិ។

អថ កមេន សព្ពស្មឹ វិសយេ ញាណំ បវត្តតីតិ។ ឯវម្បិ ន យុជ្ជតិ។ ន ហិ ជាតិភូមិសភាវាទិវសេន ទិសាទេសកាលាទិវសេន ច អនេកភេទភិន្នេ ញេយ្យេ កមេន គយ្ហមានេ តស្ស អនវសេសប្បដិវេធោ សម្ភវតិ អបរិយន្តភាវតោ ញេយ្យស្ស។ យេ បន “អត្ថស្ស អវិសំវាទនតោ ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា សេសេបិ ឯវន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនេន សព្ពញ្ញូ ភគវា, តញ្ច ញាណំ ន អនុមានញាណំ សំសយាភាវតោ។ សំសយានុពទ្ធញ្ហិ លោកេ អនុមានញាណ”ន្តិ វទន្តិ, តេសម្បិ តំ ន យុត្តំ។ សព្ពស្ស ហិ អប្បច្ចក្ខភាវេ អត្ថាវិសំវាទនេន ញេយ្យស្ស ឯកទេសំ បច្ចក្ខំ កត្វា សេសេបិ ឯវន្តិ អធិមុច្ចិត្វា វវត្ថាបនស្ស អសម្ភវតោ។ យញ្ហិ តំ សេសំ, តំ អប្បច្ចក្ខន្តិ។

អថ តម្បិ បច្ចក្ខំ តស្ស សេសភាវោ ឯវ ន សិយាតិ? សព្ពមេតំ អការណំ។ កស្មា? អវិសយវិចារណភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ ភគវតា – “ពុទ្ធវិសយោ, ភិក្ខវេ, អចិន្តេយ្យោ ន ចិន្តេតព្ពោ, យោ ចិន្តេយ្យ, ឧម្មាទស្ស វិឃាតស្ស ភាគី អស្សា”តិ (អ. និ. ៤.៧៧)។ ឥទំ បនេត្ថ សន្និដ្ឋានំ – យំ កិញ្ចិ ភគវតា ញាតុំ ឥច្ឆិតំ សកលំ ឯកទេសោ វា, តត្ថ តត្ថ អប្បដិហតវុត្តិតាយ បច្ចក្ខតោ ញាណំ បវត្តតិ និច្ចសមាធានញ្ច វិក្ខេបាភាវតោ។ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស ច សកលស្ស អវិសយភាវេ តស្ស អាកង្ខប្បដិពទ្ធវុត្តិតា ន សិយា, ឯកន្តេនេវស្សា ឥច្ឆិតព្ពា “សព្ពេ ធម្មា ពុទ្ធស្ស ភគវតោ អាវជ្ជនប្បដិពទ្ធា អាកង្ខប្បដិពទ្ធា មនសិការប្បដិពទ្ធា ចិត្តុប្បាទប្បដិពទ្ធា”តិ (មហានិ. ៦៩; បដិ. ម. ៣.៥) វចនតោ។ អតីតានាគតវិសយម្បិ ភគវតោ ញាណំ អនុមានាគមតក្កគហណវិរហិតត្តា បច្ចក្ខមេវ។

ននុ ច ឯតស្មិម្បិ បក្ខេ យទា សកលំ ញាតុំ ឥច្ឆិតំ, តទា សកឹយេវ សកលវិសយតាយ អនិរូបិតរូបេន ភគវតោ ញាណំ បវត្តេយ្យាតិ វុត្តទោសា នាតិវត្តេយេវាតិ? ន, តស្ស វិសោធិតត្តា។ វិសោធិតោ ហិ សោ ពុទ្ធវិសយោ អចិន្តេយ្យោតិ។ អញ្ញថា បចុរជនញាណសមានវុត្តិតាយ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ញាណស្ស អចិន្តេយ្យតា ន សិយា, តស្មា សកលធម្មារម្មណម្បិ តំ ឯកធម្មារម្មណំ វិយ សុវវត្ថាបិតេយេវ តេ ធម្មេ កត្វា បវត្តតីតិ ឥទមេត្ថ អចិន្តេយ្យំ, “យាវតកំ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកំ ញេយ្យំ។ ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យ”ន្តិ (បដិ. ម. ៣.៥) ឯវមេកជ្ឈំ វិសុំ សកឹ កមេន វា ឥច្ឆានុរូបំ សម្មា សាមំ សព្ពធម្មានំ ពុទ្ធត្តា សម្មាសម្ពុទ្ធោ។

វិជ្ជាហីតិ ឯត្ថ វិន្ទិយំ វិន្ទតីតិ វិជ្ជា, យាថាវតោ ឧបលព្ភតីតិ អត្ថោ។ អត្តនោ វា បដិបក្ខស្ស វិជ្ឈនដ្ឋេន វិជ្ជា, តមោក្ខន្ធាទិកស្ស បទាលនដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ តតោ ឯវ អត្តនោ វិសយស្ស វិទិតករណដ្ឋេនបិ វិជ្ជា។ **សម្បន្នត្តា**តិ សមន្នាគតត្តា បរិបុណ្ណត្តា វា, អវិកលត្តាតិ អត្ថោ។ **តត្រា**តិ អម្ពដ្ឋសុត្តេ។ **មនោមយិទ្ធិយា**តិ ឯត្ថ “ឥធ ភិក្ខុ ឥមម្ហា កាយា អញ្ញំ កាយំ អភិនិម្មិនាតិ រូបឹ មនោមយំ សព្ពង្គបច្ចង្គំ អហីនិន្ទ្រិយ”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៣៦) ឥមិនា នយេន អាគតា ឥទ្ធិ សរីរព្ភន្តរេ អញ្ញស្សេវ ឈានមនេន និព្ពត្តត្តា មនោមយស្ស សរីរស្ស និព្ពត្តិវសេន បវត្តា មនោមយិទ្ធិ នាម។ **ឆ អភិញ្ញា**តិ អាសវក្ខយញាណេន សទ្ធឹ ឥទ្ធិវិធាទិកា បញ្ចាភិញ្ញាយោ។ តិស្សន្នំ អដ្ឋន្នញ្ច វិជ្ជានំ តត្ថ តត្ថ សុត្តេ គហណំ វេនេយ្យជ្ឈាសយវសេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សត្ត សទ្ធម្មា** នាម សទ្ធា ហិរី ឱត្តប្បំ ពាហុសច្ចំ វីរិយំ សតិ បញ្ញា ច។ យេ សន្ធាយ វុត្តំ “ឥធ ភិក្ខុ សទ្ធោ ហោតិ, ហិរិមា, ឱត្តប្បី, ពហុស្សុតោ, អារទ្ធវីរិយោ, ឧបដ្ឋិតស្សតិ, បញ្ញវា ហោតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣៣០)។ **ចត្តារិ ឈានានី**តិ យានិ កានិចិ ចត្តារិ រូបាវចរជ្ឈានានិ។

កស្មា បនេត្ថ សីលាទយោយេវ បន្នរស “ចរណ”ន្តិ វុត្តាតិ ចោទនំ សន្ធាយាហ **“ឥមេយេវ ហី”**តិអាទិ។ តេន តេសំ សិក្ខត្តយសង្គហតោ និព្ពានុបគមនេ ឯកំសតោ សាធនភាវមាហ។ ឥទានិ តទត្ថសាធនាយ អាគមំ ទស្សេន្តោ **“យថាហា”**តិអាទិមាហ។ **ភគវា**តិអាទិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស និគមនវសេន វុត្តំ។ ននុ ចាយំ វិជ្ជាចរណសម្បទា សាវកេសុបិ លព្ភតីតិ? កិញ្ចាបិ លព្ភតិ, ន បន តថា, យថា ភគវតោតិ ទស្សេតុំ **“តត្ថ វិជ្ជា

សម្បន្នោ’’តិអាទិ វុត្តំ។ អាសវក្ខយវិជ្ជាយ សព្ពញ្ញុភាវសិទ្ធិតោ អាហ ‘‘**វិជ្ជាសម្បទា ភគវតោ សព្ពញ្ញុតំ បូរេត្វា ឋិតា**’’តិ។ ចតូសុ ឈានេសុ អន្តោគធភាវេន ចរណធម្មបរិយាបន្នត្តា ករុណាព្រហ្មវិហារស្ស យថារហំ តស្ស ច មហាករុណាសមាបត្តិវសេន អសាធារណសភាវស្ស ភគវតិ ឧបលព្ភនតោ អាហ ‘‘**ចរណសម្បទា មហាការុណិកតំ បូរេត្វា ឋិតា**’’តិ។ យថា សត្តានំ អនត្ថំ បរិវជ្ជេត្វា អត្ថេ និយោជនំ បញ្ញាយ វិនា ន ហោតិ, ឯវំ នេសំ អត្ថានត្ថជាននំ សត្ថុ ករុណាយ វិនា ន ហោតីតិ ឧភយម្បិ ឧភយត្ថ សកិច្ចកមេវ សិយា។ យត្ថ បន យស្សា បធានភាវោ, តំ ទស្សេតុំ ‘‘**សោ សព្ពញ្ញុតាយា**’’តិអាទិ វុត្តំ។ **យថា តំ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ**តិ ឯត្ថ **តន្តិ** និបាតមត្តំ, យថា អញ្ញោបិ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ និយោជេតិ, តថា អយន្តិ អត្ថោ។ តេន វិជ្ជាចរណសម្បន្នស្សេវាយំ អាវេណិកា បដិបត្តីតិ ទស្សេតិ។ សា បនាយំ សត្ថុ វិជ្ជាចរណសម្បទា សាសនស្ស និយ្យានិកតាយ សាវកានំ សម្មាបដិបត្តិយា ឯកន្តការណន្តិ ទស្សេតុំ ‘‘**តេនស្សា**’’តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អត្តន្តបាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន បរន្តបឧភយន្តបា គហិតា។ សេសំ សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ឯត្ថ ច វិជ្ជាសម្បទាយ សត្ថុ បញ្ញាមហត្តំ បកាសិតំ ហោតិ, ចរណសម្បទាយ ករុណាមហត្តំ។ តេសុ បញ្ញាយ ភគវតោ ធម្មរជ្ជប្បត្តិ, ករុណាយ ធម្មសំវិភាគោ។ បញ្ញាយ សំសារទុក្ខនិព្ពិទា, ករុណាយ សំសារទុក្ខសហនំ។ បញ្ញាយ បរទុក្ខបរិជាននំ, ករុណាយ បរទុក្ខបតិការារម្ភោ។ បញ្ញាយ បរិនិព្ពានាភិមុខភាវោ, ករុណាយ តទធិគមោ។ បញ្ញាយ សយំ តរណំ, ករុណាយ បរេសំ តារណំ។ បញ្ញាយ ពុទ្ធភាវសិទ្ធិ, ករុណាយ ពុទ្ធកិច្ចសិទ្ធិ។ ករុណាយ វា ពោធិសត្តភូមិយំ សំសារាភិមុខភាវោ, បញ្ញាយ តត្ថ អនភិរតិ, តថា ករុណាយ បរេសំ អហឹសាបនំ, បញ្ញាយ សយំ បរេហិ អភាយនំ។ ករុណាយ បរំ រក្ខន្តោ អត្តានំ រក្ខតិ, បញ្ញាយ អត្តានំ រក្ខន្តោ បរំ រក្ខតិ។ តថា ករុណាយ អបរន្តបោ, បញ្ញាយ អនត្តន្តបោ, តេន អត្តហិតាយ បដិបន្នាទីសុ ចតូសុ បុគ្គលេសុ ចតុត្ថបុគ្គលភាវោ សិទ្ធោ ហោតិ។ តថា ករុណាយ លោកនាថតា, បញ្ញាយ អត្តនាថតា។ ករុណាយ ចស្ស និន្នតាភាវោ, បញ្ញាយ ឧន្នមាភាវោ។ តថា ករុណាយ សព្ពសត្តេសុ ជនិតានុគ្គហោ, បញ្ញានុគតត្តា ន ច ន សព្ពត្ថ វិរត្តចិត្តោ, បញ្ញាយ សព្ពធម្មេសុ វិរត្តចិត្តោ, ករុណានុគតត្តា ន ច ន សព្ពសត្តានុគ្គហាយ បវត្តោ។ យថា ហិ ករុណា ភគវតោ សិនេហសោកវិរហិតា, ឯវំ បញ្ញា អហំការមមំការវិនិមុត្តាតិ អញ្ញមញ្ញវិសោធិតា បរមវិសុទ្ធា គុណវិសេសា វិជ្ជាចរណសម្បទាហិ បកាសិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

ឥទានិ **សុគតោ**តិ ឥមស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ ‘‘**សោភនគមនត្តា**’’តិអាទិ។ ‘‘គតេ ឋិតេ’’តិអាទីសុ គមនម្បិ គតន្តិ វុច្ចតីតិ អាហ ‘‘**គមនម្បិ ហិ គតន្តិ វុច្ចតី**’’តិ។ **សោភន**ន្តិ សុភំ, សុភភាវោ វិសុទ្ធតាយ, វិសុទ្ធតា ទោសវិគមេនាតិ អាហ ‘‘**បរិសុទ្ធមនវជ្ជ**’’ន្តិ។ គមនញ្ច នាម ពហុវិធន្តិ ឥធាធិប្បេតំ គមនំ ទស្សេន្តោ ‘‘**អរិយមគ្គោ**’’តិ អាហ។ សោ ហិ និព្ពានស្ស គតិ អធិគមោតិ ច កត្វា គតំ គមនន្តិ ច វុច្ចតិ។ ឥទានិ តស្សេវ គមនេការណំ ទស្សេតុំ ‘‘**តេន ហេសា**’’តិអាទិ វុត្តំ។ **ខេមំ ទិស**ន្តិ និព្ពានំ។ **អសជ្ជមានោ**តិ បរិបន្ថាភាវេន សុគតិគមនេបិ អសជ្ជន្តោ សង្គំ អករោន្តោ, បគេវ ឥតរត្ថ។ អថ វា ឯកាសនេ និសីទិត្វា ខិប្បាភិញ្ញាវសេនេវ ចតុន្នម្បិ មគ្គានំ បដិលទ្ធភាវតោ អសជ្ជមានោ អពជ្ឈន្តោ គតោ។ យំ គមនំ គច្ឆន្តោ សព្ពគមនត្ថំ អារហតិ, សព្ពញ្ញុ អនុត្តរំ សម្បត្តិំ អារហតិ, តទេវ សោភនំ នាម, តេន ច ភគវា គតោតិ អាហ ‘‘**ឥតិ សោភនគមនត្តា សុគតោ**’’តិ សោភនត្ថោ សុសទ្ទោតិ កត្វា។

អសុន្ទរានំ ទុក្ខានំ សង្ខារប្បវត្តីនំ អភាវតោ អច្ចន្តសុខត្តា ឯកន្តតោ សុន្ទរំ នាម អសង្ខតា ធាតូតិ អាហ ‘‘**សុន្ទរញ្ចេស ឋានំ គតោ អមតំ និព្ពាន**’’ន្តិ។ តេនាហ ភគវា ‘‘និព្ពានំ បរមំ សុខ’’ន្តិ (ម. និ. ២.២១៥; ធ. ប. ២០៣-២០៤)។ **សម្មា**តិ សុដ្ឋុ។ សុដ្ឋុ គមនញ្ច នាម បដិបក្ខេន អនភិភូតស្ស គមនន្តិ អាហ ‘‘**បហីនេ កិលេសេ បុន អបច្ចាគច្ឆន្តោ**’’តិ, បហីនានំ បុន អសមុទាចារវសេន អបច្ចាគច្ឆន្តោ។ វុត្តមេវត្ថំ អាគមំ ទស្សេត្វា វិភាវេន្តោ អាហ ‘‘**វុត្តញ្ចេត**’’ន្តិអាទិ។ **ឯត**ន្តិ តេន តេន មគ្គេន បហីនកិលេសានំ បុន អបច្ចាគមនំ, ឥទញ្ច សិខាប្បត្តំ សម្មាគមនំ, យាយ អាគមនីយបដិបទាយ សិទ្ធំ, សាបិ សម្មាគមនមេវាតិ ឯវម្បិ ភគវា សុគតោតិ ទស្សេតុំ ‘‘**សម្មា វា អាគតោ**’’តិអាទិ វុត្តំ។ **សម្មាបដិបត្តិយា**តិ សម្មាសម្ពោធិយា សម្បាបនេ អវិបរីតបដិបត្តិយា។ **សព្ពលោកស្ស ហិតសុខមេវ ករោន្តោ**តិ ឯតេន មហាពោធិយា បដិបទា អវិភាគេន សព្ពសត្តានំ សព្ពទា ហិតសុខាវហភាវេនេវ បវត្តតីតិ ទស្សេតិ។ **សស្សតំ ឧច្ឆេទន្តិ ឥមេ អន្តេ អនុបគច្ឆន្តោ គតោ**តិ ឯតេន បដិច្ចសមុប្បាទគតី ទស្សេតិ។ **កាមសុខំ អត្តកិលមថន្តិ ឥមេ អនុបគច្ឆន្តោ គតោ**តិ ឯតេន អរិយមគ្គគតី ទស្សេតិ។

តត្រាតិ យុត្តដ្ឋានេ យុត្តស្សេវ ភាសនេ។ និប្ផាទេតព្ពេ សាធេតព្ពេ ចេតំ ភុម្មំ។ **អភូត**ន្តិ អភូតត្ថំ។ អត្ថមុខេន ហិ វាចាយ អភូតតា ភូតតា វា។ **អតច្ឆ**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **អនត្ថសំហិត**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកេន សម្បរាយិកេន វា អនត្ថេន សំហិតំ **អនត្ថសំហិតំ,** អនត្ថាវហំ។ ន អត្ថោតិ អនត្ថោ, អត្ថស្ស បដិបក្ខោ អភាវោ ច, តេន សំហិតំ, បិសុណវាចំ សម្ផប្បលាបញ្ចាតិ អត្ថោ។ ឯវមេត្ថ ចតុព្ពិធស្សបិ វចីទុច្ចរិតស្ស សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯត្ថ ច

បឋមា វាចា សីលវន្តំ “ទុស្សីលោ”តិ, អចណ្ឌាលាទី “ចណ្ឌាលោ”តិអាទិនា ភាសមានស្ស ទដ្ឋព្ពា។ ទុតិយា ទុស្សីលំ “ទុស្សីលោ”តិ, ចណ្ឌាលាទិមេវ “ចណ្ឌាលោ”តិអាទិនា អវិនយេន ភាសមានស្ស។ តតិយា នេរយិកាទិកស្ស នេរយិកាទិភាវវិភាវនីកថា យថា “អាបាយិកោ ទេវទត្តោ នេរយិកោ”តិអាទិកា។ ចតុត្ថី “វេទវិហិតេន យញ្ញវិធិនា បាណាតិបាតាទិកតំ សុគតឹ អាវហតី”តិ លោកស្ស ព្យាមោហនកថា។ បញ្ចមី ភូតេន បេសុញ្ញុបសំហារកថា។ ឆដ្ឋា យុត្តបត្តដ្ឋានេ បវត្តិតា ទានសីលាទិកថា វេទិតព្ពា។ **ឯវំ សម្មា គទត្តា**តិ យថាវុត្តំ អភូតាទី វជ្ជេត្វា ភូតំ តច្ឆំ អត្ថសំហិតំ បិយំ មនាបំ តតោ ឯវំ សម្មា សុដ្ឋុ គទនតោ សុគតោ។ អាបាថគមនមត្តេន កស្សចិ អប្បិយម្បិ ហិ ភគវតោ វចនំ បិយំ មនាបមេវ អត្ថសិទ្ធិយា លោកស្ស ហិតសុខាវហត្តា។ ឯត្ថ បន ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា “សុគតោ”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។

អបរោ នយោ – សោភនំ គតំ គមនំ ឯតស្សាតិ **សុគតោ**។ ភគវតោ ហិ វេនេយ្យជនុបសង្កមនំ ឯកន្តេន តេសំ ហិតសុខនិប្ផាទនតោ សោភនំ ភទ្ទកំ។ តថា លក្ខណានុព្យញ្ជនប្បដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ ទុតវិលម្ពិតខលិតានុកឌ្ឍននិប្បីឡនុក្កុដិកកុដិលាកុលតាទិទោសវិរហិតំ វិលាសិតរាជហំសវសភវារណមិគរាជគមនំ កាយគមនំ ញាណគមនញ្ច វិបុលនិម្មលករុណាសតិវីរិយាទិគុណវិសេសហិតមភិនីហារតោ យាវ មហាពោធិ អនវជ្ជតាយ សត្តានំ ហិតសុខាវហតាយ ច សោភនមេវ។ អថ វា សយម្ភុញាណេន សកលម្បិ លោកំ បរិញ្ញាភិសមយវសេន បរិជានន្តោ សម្មា គតោ អវគតោតិ **សុគតោ**។ តថា លោកសមុទយំ បហានាភិសមយវសេន បជហន្តោ អនុប្បត្តិធម្មតំ អាបាទេន្តោ សម្មា គតោ អតីតោតិ សុគតោ។ លោកនិរោធំ និព្ពានំ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន សម្មា គតោ អធិគតោតិ សុគតោ។ លោកនិរោធគាមិនី បដិបទំ ភាវនាភិសមយវសេន សម្មា គតោ បដិបន្នោតិ សុគតោ។ តថា យំ ឥមស្ស សទេវកស្ស លោកស្ស ទិដ្ឋំ សុតំ មុតំ វិញ្ញាតំ បត្តំ បរិយេសិតំ ញាតំ អនុវិចរិតំ មនសា, សព្ពំ តំ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សម្មា បច្ចក្ខតោ គតោ អព្ភញ្ញាសីតិ សុគតោ។

ឥទានិ **លោកវិទូ**តិ ឥមស្ស អត្ថំ បកាសេន្តោ អាហ **“សព្ពថា វិទិតលោកត្តា”**តិអាទិ។ តត្ថ **សព្ពថា**តិ សព្ពប្បការេន, យោ យោ លោកោ យេន យេន បការេន វេទិតព្ពោ, តេន តេន បការេនាតិ អត្ថោ។ តេ បន បការេ ទស្សេតុំ **“សភាវតោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សភាវតោ**តិ ទុក្ខសភាវតោ។ សព្ពោ ហិ លោកោ ទុក្ខសភាវោ។ យថាហ “សំខិត្តេន បញ្ចុបាទានក្ខន្ធា ទុក្ខា”តិ។ **សមុទយតោ**តិ យតោ សមុទេតិ, តតោ តណ្ហាទិតោ។ **និរោធតោ**តិ យត្ថ សោ និរុជ្ឈតិ, តតោ វិសង្ខារតោ។ **និរោធូបាយតោ**តិ យេន វិធិនា សោ និរោធោ បត្តព្ពោ, តតោ អរិយមគ្គតោ ឥតោ អញ្ញស្ស បការស្ស អភាវា។ ឥតិ “សព្ពថា លោកំ អវេទី”តិ វត្វា តទត្ថសាធកំ សុត្តំ ទស្សេន្តោ **“យត្ថ ខោ, អាវុសោ”**តិអាទិមាហ។ ឥទញ្ច សុត្តំ “យត្ថ ខោ, ភន្តេ, ន ជាយតិ…បេ…. ន ឧបបជ្ជតិ, សក្កា នុ ខោ សោ, ភន្តេ, គមនេន លោកស្ស អន្តោ ញាតុំ វា ទដ្ឋុំ វា បាបុណិតុំ វា”តិ (សំ. និ. ១.១០៧; អ. និ. ៤.៤៥) ឱកាសលោកស្ស គតឹ សន្ធាយ រោហិតទេវបុត្តេន បុដ្ឋោ ភគវា អភាសិ។ តត្ថ **ន ជាយតី**តិអាទិនា ឧជុកំ ជាតិអាទីនិ បដិក្ខិបិត្វា **ន ចវតិ ន ឧបបជ្ជតី**តិ បទទ្វយេន អបរាបរំ ចវនុបបតនានិ បដិក្ខិបតិ។ កេចិ បន “ន ជាយតីតិអាទិ គព្ភសេយ្យកាទិវសេន វុត្តំ, ឥតរំ ឱបបាតិកវសេនា”តិ វទន្តិ។ **ត**ន្តិ ជាតិអាទិរហិតំ។ **គមនេនា**តិ បទសា គមនេន។ **លោកស្សន្ត**ន្តិ សង្ខារលោកស្ស អន្តភូតំ និព្ពានំ។ **ញាតេយ្យ**ន្តិ ជានិតព្ពំ។ **ទដ្ឋេយ្យ**ន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **បត្តេយ្យ**ន្តិ បត្តព្ពំ។ “ញាតាយំ ទិដ្ឋាយំ បត្តាយ”ន្តិ វា បាឋោ, តត្ថ គមនេន លោកស្សន្តំ ញាតា អយំ ទិដ្ឋា អយំ បត្តា អយន្តិ ន វទាមីតិ អត្ថោ។ **អយ**ន្តិ និព្ពានត្ថិកោ។

កាមំ បទសា គមនេន គន្ត្វា លោកស្សន្តំ ញាតុំ ទដ្ឋុំ បត្តុំ វា ន សក្កា, អបិ ច បរិមិតបរិច្ឆិន្នដ្ឋានេ តំ បញ្ញាបេត្វា ទស្សេមីតិ ទស្សេន្តោ **“អបិ ចា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ព្យាមមត្តេ កឡេវរេ**តិ ព្យាមប្បមាណេ អត្តភាវេ។ ឥមិនា រូបក្ខន្ធំ ទស្សេតិ។ **សសញ្ញិម្ហី**តិ សញ្ញាយ សហិតេ។ ឥមិនា សញ្ញាសីសេន វេទនាទយោ តយោ ខន្ធេ ទស្សេតិ សញ្ញាសហិតត្តា ឯវ។ **សមនកេ**តិ សវិញ្ញាណកេតិ អត្ថោ។ ឥមិនា វិញ្ញាណក្ខន្ធំ ទស្សេតិ, អវិញ្ញាណកេ បន ឧតុសមុដ្ឋានរូបសមុទាយមត្តេ បញ្ញាបេតុំ ន សក្កាតិ អធិប្បាយោ។ **លោក**ន្តិ ខន្ធាទិលោកំ។ **លោកនិរោធ**ន្តិ តស្ស លោកស្ស និរុជ្ឈនំ និព្ពានមេវ វា។ និព្ពានម្បិ ហិ ខន្ធេ បដិច្ច បញ្ញាបនតោ សរីរស្មីយេវ បញ្ញាបេតិ។ អទេសម្បិ ហិ តំ យេសំ និរោធោ, តេសំ វសេន ទេសតោបិ ឧបចារវសេន និទ្ទិសីយតិ យថា “ចក្ខុំ លោកេ បិយរូបំ សាតរូបំ, ឯត្ថេសា តណ្ហា បហីយមានា បហីយតិ, ឯត្ថ និរុជ្ឈមានា និរុជ្ឈតី”តិ (ទី. និ. ២.៤០១; ម. និ. ១.១៣៤; វិភ. ២០៤)។

គមនេនាតិ បាកតិកគមនេន។ **លោកស្សន្តោ**តិ សង្ខារលោកស្ស អន្តោ អន្តកិរិយាយ ហេតុភូតំ និព្ពានំ។ **កុទាចន**ន្តិ កទាចិបិ។ **អប្បត្វា**តិ អគ្គមគ្គេន អនធិគន្ត្វា។ **បមោចន**ន្តិ បមុត្តិ និស្សរណំ។ **តស្មា**តិ យស្មា លោកន្តំ អប្បត្វា វដ្ដទុក្ខតោ មុត្តិ នត្ថិ, តស្មា។ **ហវេ**តិ និបាតមត្តំ។ **លោកវិទូ**តិ សភាវាទិតោ សព្ពំ លោកំ វិជានន្តោ។ **សុមេធោ**តិ សុន្ទរបញ្ញោ។ **លោកន្តគូ**តិ បរិញ្ញាភិសមយេន លោកំ វិទិត្វា បហានាភិសមយេន

លោកន្តគូ។ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស បរិនិដ្ឋិតត្តា **វុសិតព្រហ្មចរិយោ**។ សព្ពេសំ កិលេសានំ សមិតត្តា ចតុសច្ចធម្មានំ វា អភិសមិតត្តា **សមិតាវី**។ **នាសីសតី**តិ ន បត្ថេតិ, យថា ឥមំ លោកំ, ឯវំ បរញ្ច លោកំ នាសីសតិ អប្បដិសន្ធិកត្តា។

ឯវំ យទិបិ លោកវិទុតា អនវសេសតោ ទស្សិតា សភាវាទិតោ ទស្សិតត្តា, លោកោ បន ឯកទេសេនេវ វុត្តោតិ តំ អនវសេសតោ ទស្សេតុំ **"អបិ ច តយោ លោកា"**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ឥន្ទ្រិយពទ្ធានំ ខន្ធានំ សមូហោ សន្តានោ ច **សត្តលោកោ**។ រូបាទីសុ សត្តវិសត្តតាយ សត្តោ, លោកីយតិ ឯត្ថ កុសលាកុសលំ តព្ពិបាកោ ចាតិ លោកោ។ អនិន្ទ្រិយពទ្ធានំ រូបាទីនំ សមូហោ សន្តានោ ច **ឱកាសលោកោ** លោកីយន្តិ ឯត្ថ ជង្គមា ថាវរា ច តេសញ្ច ឱកាសភូតោតិ កត្វា។ តទាធារតាយ ហេស "ភាជនលោកោ"តិបិ វុច្ចតិ។ ឧភយេបិ ខន្ធា **សង្ខារលោកោ** បច្ចយេហិ សង្ខរីយន្តិ លុជ្ជន្តិ បលុជ្ជន្តិ ចាតិ។ **អាហារដ្ឋិតិកា**តិ បច្ចយដ្ឋិតិកា, បច្ចយាយត្តវុត្តិកាតិ អត្ថោ។ បច្ចយត្ថោ ហេត្ថ អាហារសទ្ទោ "អយមាហារោ អនុប្បន្នស្ស វា កាមច្ឆន្ទស្ស ឧប្បាទាយា"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.២៣២) វិយ។ ឯវញ្ហិ "សព្ពេ សត្តា"តិ ឥមិនា អសញ្ញសត្តាបិ បរិគ្គហិតា ហោន្តិ។ សា បនាយំ អាហារដ្ឋិតិកតា និប្បរិយាយតោ សង្ខារធម្មោ, ន សត្តធម្មោតិ អាហ **"អាហារដ្ឋិតិកាតិ អាគតដ្ឋានេ សង្ខារលោកោ វេទិតព្ពោ"**តិ។

យទិ ឯវំ "សព្ពេ សត្តា"តិ ឥទំ កថន្តិ? បុគ្គលាធិដ្ឋានទេសនាតិ នាយំ ទោសោ។ កស្មា បន ភគវា កត្ថចិ បុគ្គលាធិដ្ឋានំ កត្វា ធម្មំ ទេសេតិ, កត្ថចិ ធម្មាធិដ្ឋានំ កត្វា ធម្មំ ទេសេតីតិ? ទេសនាវិលាសតោ វេនេយ្យជ្ឈាសយតោ ច។ ទេសនាវិលាសប្បត្តា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ, តេ យថារុចិ កត្ថចិ បុគ្គលាធិដ្ឋានំ កត្វា កត្ថចិ ធម្មាធិដ្ឋានំ កត្វា ធម្មំ ទេសេន្តិ។ យេ វា បន វេនេយ្យា សាសនក្កមំ អនោតិណ្ណា, តេសំ បុគ្គលាធិដ្ឋានំ ទេសនំ ទេសេន្តិ។ យេ ច ឱតិណ្ណា, តេសំ ធម្មាធិដ្ឋានំ។ សម្មុតិសច្ចវិសយា បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា, ឥតរា បរមត្ថសច្ចវិសយា។ បុរិមា ករុណានុកូលា, ឥតរា បញ្ញានុកូលា។ សទ្ធានុសារិគោត្តានំ វា បុរិមា។ តេ ហិ បុគ្គលប្បមាណិកា, បច្ឆិមា ធម្មានុសារិគោត្តានំ។ សទ្ធាចរិតតាយ វា លោកាធិបតីនំ វសេន បុគ្គលាធិដ្ឋានា, បញ្ញាចរិតតាយ ធម្មាធិបតីនំ វសេន ធម្មាធិដ្ឋានា។ បុរិមា ច នេយ្យត្ថា, បច្ឆិមា នីតត្ថា។ ឥតិ ភគវា តំ តំ វិសេសំ អបេក្ខិត្វា តត្ថ តត្ថ ទុវិធំ ទេសនំ ទេសេតីតិ វេទិតព្ពំ។

ទិដ្ឋិគតិកានំ សស្សតាទិវសេន "អត្តា លោកោ"តិ បរិកប្បនា យេភុយ្យេន សត្តវិសយា, ន សង្ខារវិសយាតិ អាហ **"សស្សតោ លោកោតិ វា អសស្សតោ លោកោតិ វាតិ អាគតដ្ឋានេ សត្តលោកោ វេទិតព្ពោ"**តិ។ **យាវតា ចន្ទិមសូរិយា បរិហរន្តី**តិ យត្តកេ ឋានេ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តិ បរិព្ភមន្តិ។ **ទិសា ភន្តិ វិរោចមានា**តិ តេសំ បរិព្ភមនេនេវ តា តា ទិសា បភស្សរា ហុត្វា វិរោចន្តិ។ អថ វា **ទិសា**តិ ឧបយោគពហុវចនំ, តស្មា សយំ វិរោចមានា ចន្ទិមសូរិយា យត្តកា ទិសា ភន្តិ សោភេន្តិ ឱភាសយន្តីតិ អត្ថោ។ **តាវ សហស្សធា លោកោ**តិ តត្តកេន បមាណេន សហស្សប្បការោ ឱកាសលោកោ, សហស្សលោកធាតុយោតិ អត្ថោ។ "តាវសហស្សវា"តិ វា បាឋោ, តាវ តត្តកំ សហស្សំ អស្ស អត្ថីតិ តាវសហស្សវា។ **ឯត្ថា**តិ សហស្សលោកធាតុសង្ខាតេ លោកេ។

តម្បីតិ តិវិធម្បិ លោកំ។ **សព្ពថា អវេទី**តិ សព្ពប្បការតោ បដិវិជ្ឈិ។ កថំ បដិវិជ្ឈីតិ អាហ **"តថា ហី"**តិអាទិ។ **តថា ហិស្សា**តិ ឥមស្ស "សព្ពថា វិទិតោ"តិ ឯតេន សម្ពន្ធោ។ **អស្សា**តិ អនេន ភគវតា។ **ឯកោ លោកោ សព្ពេ សត្តា អាហារដ្ឋិតិកា**តិ យាយ បុគ្គលាធិដ្ឋានាយ កថាយ សព្ពេសំ សង្ខារានំ បច្ចយាយត្តវុត្តិតា វុត្តា, តាយ សព្ពោ សង្ខារលោកោ ឯកវិធោ បការន្តរស្ស អភាវតោ។ **ទ្វេ លោកា**តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ នាមគ្គហណេន ចេត្ថ និព្ពានស្ស អគ្គហណំ តស្ស អលោកសភាវត្តា។ ននុ ច "អាហារដ្ឋិតិកា"តិ ឯត្ថ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាយ មគ្គផលធម្មានម្បិ លោកតា អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ បរិញ្ញេយ្យានំ ទុក្ខសច្ចធម្មានំ ឥធ លោកោតិ អធិប្បេតត្តា។ អថ វា ន លុជ្ជតិ ន បលុជ្ជតីតិ យោ គហិតោ តថា ន ហោតិ, សោ លោកោតិ តំគហណរហិតានំ លោកុត្តរានំ នត្ថិ លោកតា។

តិស្សោ វេទនាតិ សុខទុក្ខឧបេក្ខាវសេន។ **ចត្តារោ អាហារា**តិ កពឡីការាហារោ ផស្សាហារោ មនោសញ្ចេតនាហារោ វិញ្ញាណាហារោតិ ចត្តារោ អាហារា។ តត្ថ កពឡីការាហារោ ឱជដ្ឋមកំ រូបំ អាហរតីតិ អាហារោ។ ផស្សោ តិស្សោ វេទនា អាហរតីតិ អាហារោ។ មនោសញ្ចេតនា តីសុ ភវេសុ បដិសន្ធឹ អាហរតីតិ អាហារោ។ វិញ្ញាណំ បដិសន្ធិក្ខណេ នាមរូបំ អាហរតីតិ អាហារោ។ ឧបាទានានំ អារម្មណភូតា ខន្ធា **ឧបាទានក្ខន្ធា។ ឆ អជ្ឈត្តិកានិ អាយតនានី**តិ ចក្ខាយតនាទិមនាយតនបរិយន្តានិ។ **សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ**តិ នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ, ឯកត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ, ហេដ្ឋិមា ច តយោ អារុប្បាតិ ឥមា សត្ត "វិញ្ញាណំ តិដ្ឋតិ ឯត្ថាតិ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ"តិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ

នានត្តំ កាយោ ឯតេសំ, នានត្តោ វា កាយោ ឯតេសន្តិ នានត្តកាយា, នានត្តសញ្ញា ឯតេសំ អត្ថីតិ នានត្តសញ្ញិនោ។ ឥមិនា នយេន សេសបទេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

សព្ពេ មនុស្សា (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១២៧; អ. និ. អដ្ឋ. ៣.៧.៤៤-៤៥) ឆកាមាវចរា ច ទេវា ឯកច្ចេ ច វិនិបាតិកា “**នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ**”តិ វុច្ចន្តិ។ អបរិមាណេសុ ហិ ចក្កវាឡេសុ អបរិមាណានំ មនុស្សានំ វណ្ណសណ្ឋានាទិវសេន ទ្វេបិ ឯកសទិសា នត្ថិ។ យេបិ កត្ថចិ យមកភាតរោ វណ្ណេន វា សណ្ឋានេន វា ឯកសទិសា ហោន្តិ, តេសម្បិ អាលោកិតវិលោកិតកថិតហសិតគមនឋានាទីហិ វិសេសោ ហោតិយេវ, បដិសន្ធិសញ្ញា ច នេសំ តិហេតុកាបិ ទុហេតុកាបិ អហេតុកាបិ ហោតិ, តស្មា សព្ពេបិ មនុស្សា នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ។ ឆកាមាវចរទេវេសុ ច កេសញ្ចិ កាយោ នីលោ ហោតិ, កេសញ្ចិ បីតាទិវណ្ណោ, បដិសន្ធិសញ្ញា ច នេសំ ទុហេតុកាបិ តិហេតុកាបិ ហោតិ, តស្មា តេបិ នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ។ ឯកច្ចេ វិនិបាតិកា បន ចតុអបាយវិនិមុត្តកា ឧត្តរមាតា យក្ខិនី, បិយង្ករមាតា, ផុស្សមិត្តា, ធម្មគុត្តាតិ ឯវមាទយោ ទដ្ឋព្ពា។ ឯតេសញ្ហិ ឱទាតកអាឡមង្គុរច្ឆវិសាមវណ្ណាទិវសេន ចេវ កិសថូលរស្សទីឃាទិវសេន ច កាយោ នានា ហោតិ, មនុស្សានំ វិយ តិហេតុកទុហេតុកាហេតុកវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាបិ, តេ បន ទេវា វិយ ន មហេសក្ខា , កបណមនុស្សា វិយ អប្បេសក្ខា ទុល្លភឃាសច្ឆាទនា ទុក្ខបីឡិតា វិហរន្តិ, ឯកច្ចេ កាឡបក្ខេ ទុក្ខិតា ជុណ្ហបក្ខេ សុខិតា ហោន្តិ, តស្មា សុខសមុស្សយតោ វិនិបតិតត្តា សុខសមុស្សយតោ វិនិបាតោ ឯតេសំ អត្ថីតិ វិនិបាតិកាតិ វុត្តា សតិបិ ទេវភាវេ ទិព្ពសម្បត្តិយា អភាវតោ។ យេ បនេត្ថ តិហេតុកា, តេសំ ធម្មាភិសមយោបិ ហោតិ។ បិយង្ករមាតា ហិ យក្ខិនី បច្ចូសសមយេ អនុរុទ្ធត្ថេរស្ស ធម្មំ សជ្ឈាយតោ សុត្វា –

> “មា សទ្ទំ ករិ បិយង្ករ, ភិក្ខុ ធម្មបទានិ ភាសតិ;
> អបិច ធម្មបទំ វិជានិយ, បដិបជ្ជេម ហិតាយ នោ សិយា។
>
> “បាណេសុ ច សំយមាមសេ, សម្បជានមុសា ន ភណាមសេ;
> សិក្ខេម សុសីល្យមត្តនោ, អបិ មុច្ចេម បិសាចយោនិយា”តិ។ (សំ. និ. ១.២៤០) –

ឯវំ បុត្តកំ សញ្ញាបេត្វា តំ ទិវសំ សោតាបត្តិផលំ បត្តា។ ឧត្តរមាតា បន ភគវតោ ធម្មំ សុត្វាវ សោតាបន្នា ជាតា។ ឯវមិមេបិ កាយស្ស ចេវ បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច នានត្តា “នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ”ត្វេវ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ។

ព្រហ្មបារិសជ្ជព្រហ្មបុរោហិតមហាព្រហ្មសង្ខាតា បន ហីនមជ្ឈិមបណីតភេទភិន្នេន បឋមជ្ឈានេន និព្ពត្តា ព្រហ្មកាយិកា ចេវ ចតូសុ អបាយេសុ សត្តា ច “**នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ**”តិ វុច្ចន្តិ។ ឯតេសុ ហិ ព្រហ្មកាយិកេសុ ព្រហ្មបុរោហិតានំ កាយោ ព្រហ្មបារិសជ្ជេហិ បមាណតោ វិបុលតរោ ហោតិ, មហាព្រហ្មានំ កាយោ បន ព្រហ្មបុរោហិតេហិបិ បមាណតោ វិបុលតរោ ហោតិ។ កាមញ្ច នេសំ បភាវសេនបិ កាយោ ហេដ្ឋិមហេដ្ឋិមេហិ ឧឡារតរោ ហោតិ, តំ បន ឥធ អប្បមាណំ។ តថា ហិ បរិត្តាភាទីនំ បរិត្តសុភាទីនញ្ច កាយេ សតិបិ បភាវេមត្តេ ឯកត្តវសេនេវ វវត្ថបីយតីតិ “ឯកត្តកាយា”ត្វេវ តេ វុច្ចន្តិ។ ឯវមិមេ ព្រហ្មកាយិកា កាយស្ស នានត្តា បឋមជ្ឈានវិបាកវសេន បន បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច ឯកត្តា នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ។ យថា ច តេ, ឯវំ ចតូសុ អបាយេសុ សត្តា។ និរយេសុ ហិ កេសញ្ចិ គាវុតំ, កេសញ្ចិ អឌ្ឍយោជនំ, កេសញ្ចិ យោជនំ អត្តភាវោ ហោតិ, ទេវទត្តស្ស បន យោជនសតិកោ ជាតោ។ តិរច្ឆានេសុបិ កេចិ ខុទ្ទកា, កេចិ មហន្តា, បេត្តិវិសយេបិ កេចិ សដ្ឋិហត្ថា, កេចិ អសីតិហត្ថា ហោន្តិ, កេចិ សុវណ្ណា, កេចិ ទុព្ពណ្ណា, តថា កាលកញ្ជិកា អសុរា។ អបិ ចេត្ថ ទីឃបិដ្ឋិកបេតា នាម សដ្ឋិយោជនិកាបិ ហោន្តិ, បដិសន្ធិសញ្ញា បន សព្ពេសម្បិ អកុសលវិបាកាហេតុកាវ ហោតិ។ ឥតិ អាបាយិកាបិ “នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ”ត្វេវ សង្ខ្យំ គច្ឆន្តិ។

ទុតិយជ្ឈានភូមិកា បន បរិត្តាភា អប្បមាណាភា អាភស្សរា “**ឯកត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ**”តិ វុច្ចន្តិ។ នេសញ្ហិ សព្ពេសំ កាយោ ឯកប្បមាណោវ ហោតិ, បដិសន្ធិសញ្ញា បន ទុតិយតតិយជ្ឈានវិបាកវសេន នានា ហោតិ។

បរិត្តសុភា អប្បមាណសុភា សុភកិណ្ហា បន តតិយជ្ឈានភូមិកា **ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ**។ តេសំ វុត្តនយេន កាយស្ស ចេវ ចតុត្ថជ្ឈានវិបាកវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច ឯកត្តា។ “វេហប្ផលាបិ ឥមំយេវ ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតឹ ភជន្តិ កាយស្ស ចេវ បញ្ចមជ្ឈានវិបាកវសេន បដិសន្ធិសញ្ញាយ ច ឯករូបត្តា។ សុទ្ធាវាសា បន អបុនរាវត្តនតោ វិវដ្ដបក្ខេ ឋិតា, ន សព្ពកាលិកា។ កប្បសតសហស្សម្បិ អសង្ខ្យេយ្យម្បិ ពុទ្ធសុញ្ញេ លោកេ នុប្បជ្ជន្តិ, សោឡសកប្បសហស្សព្ភន្តរេ ពុទ្ធេសុ ឧប្បជ្ជន្តេសុយេវ ឧប្បជ្ជន្តិ, ធម្មចក្កប្បវត្តិស្ស ភគវតោ ខន្ធាវា

ដ្ឋានសទិសា ហោន្តិ, តស្មា នេវ វិញ្ញាណដ្ឋិតី, ន សត្តាវាសំ ភជន្តី”តិ វទន្តិ។ មហាសីវត្ថេរោ បន “ន ខោ បន សោ សារិបុត្ត អាវាសោ សុលភរូបោ, យោ មយា អនាវុដ្ឋបុព្វោ ឥមិនា ទីឃេន អទ្ធុនា អញ្ញត្រ សុទ្ធាវាសេហិ ទេវេហី”តិ (ម. និ. ១.១៦០) ឥមិនា សុត្តេន “សុទ្ធាវាសាបិ ចតុត្ថវិញ្ញាណដ្ឋិតី ចតុត្ថសត្តាវាសំ ភជន្តី”តិ វទតិ, តំ អប្បដិពាហិយត្តា សុត្តស្ស អនុញ្ញាតំ។ តស្មា អសញ្ញសត្តំ អបនេត្វា បរិត្តសុភាទីសុ អកនិដ្ឋបរិយោសានាសុ នវសុ ភូមីសុ សត្តា “ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ”តិ គហេតព្ពា។

អសញ្ញសត្តា បន វិញ្ញាណាភាវា ឯត្ថ សង្គហំ ន គច្ឆន្តិ។ តថា ហិ អនុប្បន្នេ ពុទ្ធេ តិត្ថាយតនេ បព្ពជិតា វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តេត្វា តតោ វុដ្ឋាយ “ធី ចិត្តំ, ធី ចិត្តំ, ចិត្តស្ស នាម អភាវោយេវ សាធុ។ ចិត្តញ្ហិ និស្សាយ វធពន្ធាទិបច្ចយំ ទុក្ខំ ឧប្បជ្ជតិ, ចិត្តេ អសតិ នត្ថេត”ន្តិ ខន្តិំ រុចិំ ឧប្បាទេត្វា អបរិហីនជ្ឈានា កាលំ កត្វា រូបបដិសន្ធិវសេន អសញ្ញភវេ និព្ពត្តន្តិ។ យោ យស្ស ឥរិយាបថោ មនុស្សលោកេ បណិហិតោ អហោសិ, សោ តេន ឥរិយាបថេន និព្ពត្តិត្វា បញ្ច កប្បសតានិ ឋិតោ វា និសិន្នោ វា និបន្នោ វា ហោតិ។ ឯវំ ចិត្តវិរាគភាវនាវសេន តេសំ តត្ថ វិញ្ញាណុប្បត្តិ ន ហោតីតិ វិញ្ញាណាភាវតោ វិញ្ញាណដ្ឋិតី តេ ន ភជន្តិ។ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ បន យថេវ សញ្ញាយ, ឯវំ វិញ្ញាណស្សាបិ សុខុមត្តា វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ សង្គហំ ន គច្ឆតិ។ តញ្ហិ សញ្ញាយ វិយ វិញ្ញាណស្សបិ សង្ខារាវសេសសុខុមភាវប្បត្តត្តា បរិព្យត្តវិញ្ញាណកិច្ចាភាវតោ នេវវិញ្ញាណំ , ន ច សព្ពសោ អវិញ្ញាណំ ហោតីតិ នេវវិញ្ញាណា នាវិញ្ញាណំ, តស្មា បរិប្ផុដវិញ្ញាណកិច្ចវន្តីសុ វិញ្ញាណដ្ឋិតីសុ សង្គហំ ន គច្ឆតិ។ តស្មា វិនិបាតិកេហិ សទ្ធិំ ឆកាមាវចរទេវា មនុស្សា ច នានត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, បឋមជ្ឈានភូមិកា អបាយសត្តា ច នានត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោ, ទុតិយជ្ឈានភូមិកា ឯកត្តកាយា នានត្តសញ្ញិនោ, តតិយជ្ឈានភូមិកា អសញ្ញសត្តំ វជ្ជេត្វា សេសា ចតុត្ថជ្ឈានភូមិកា ច ឯកត្តកាយា ឯកត្តសញ្ញិនោតិ ឥមា ចតស្សោ វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ វជ្ជេត្វា អាកាសានញ្ចាយតនាទិហេដ្ឋិមារុប្បត្តយេន សទ្ធិំ “សត្ត វិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ”តិ វេទិតព្ពា។

អដ្ឋ លោកធម្មាតិ លាភោ អលាភោ យសោ អយសោ និន្ទា បសំសា សុខំ ទុក្ខន្តិ ឥមេ អដ្ឋ លោកស្ស ធម្មត្តា លោកធម្មា។ ឥមេ ហិ សត្តលោកស្ស អវស្សំភាវិនោ ធម្មា, តស្មា ឯតេហិ វិនិមុត្តោ នាម កោចិ សត្តោ នត្ថិ។ តេ ហិ អបរាបរំ កទាចិ លោកំ អនុបតន្តិ, កទាចិ តេ លោកោ ច អនុបតតិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “អដ្ឋិមេ, ភិក្ខវេ, លោកធម្មា លោកំ អនុបរិវត្តន្តិ, លោកោ ច អដ្ឋ លោកធម្មេ អនុបរិវត្តតី”តិ (អ. និ. ៨.៦)។ ឃាសច្ឆាទនាទីនំ លទ្ធិ, តានិ ឯវ វា លទ្ធព្ពតោ **លាភោ**។ តទភាវោ **អលាភោ**។ លាភគ្គហណេន ចេត្ថ តព្ពិសយោ អនុរោធោ គហិតោ, អលាភគ្គហណេន វិរោធោ។ ឯវំ **យសា**ទីសុបិ តព្ពិសយអនុរោធវិរោធានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ លាភេ បន អាគតេ អលាភោ អាគតោយេវ ហោតីតិ លាភោ ច អលាភោ ច វុត្តោ។ **យសា**ទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តថា ច លោហិតេ សតិ តទុបឃាតវសេន បុព្វោ វិយ លាភាទីសុ អនុរោធេ សតិ អលាភាទីសុ វិរោធោ លទ្ធាវសរោ ឯវ ហោតិ។

នវ សត្តាវាសាតិ ហេដ្ឋា វុត្តសត្តវិញ្ញាណដ្ឋិតិយោ ឯវ អសញ្ញសត្តចតុត្ថារុប្បេហិ សទ្ធិំ “នវ សត្តាវាសា”តិ វុច្ចន្តិ។ សត្តា អាវសន្តិ ឯតេសូតិ សត្តាវាសា, នានត្តកាយនានត្តសញ្ញីអាទិភេទា សត្តនិកាយា។ តេ ហិ សត្តនិកាយា តប្បរិយាបន្នានំ សត្តានំ តាយ ឯវ តប្បរិយាបន្នតាយ អាធារោ វិយ វត្តព្ពតំ អរហន្តិ សមុទាយាធារតាយ អវយវស្ស យថា “រុក្ខេ សាខា”តិ។ សុទ្ធាវាសានម្បិ សត្តាវាសគ្គហណេ ការណំ ហេដ្ឋា វុត្តមេវ។

ទសាយតនានីតិ អរូបសភាវំ មនាយតនំ រូបារូបាទិមិស្សកំ ធម្មាយតនញ្ច ឋបេត្វា កេវលំ រូបធម្មានំយេវ វសេន ចក្ខាយតនាទយោ បញ្ច, រូបាយតនាទយោ បញ្ចាតិ ទសាយតនានិ វុត្តានិ, មនាយតនធម្មាយតនេហិ បន សទ្ធិំ តានិយេវ **“ទ្វាទសាយតនានី”**តិ វុត្តានិ។

កស្មា បនេត្ថ ចក្ខាទយោ “អាយតនានី”តិ វុច្ចន្តិ? អាយតនតោ (វិភ. អដ្ឋ. ១៥៤) អាយានំ វា តននតោ អាយតស្ស ច នយនតោ អាយតនានិ។ ចក្ខុរូបាទីសុ ហិ តំតំទ្វារារម្មណា ចិត្តចេតសិកា ធម្មា សេន សេន អនុភវនាទិនា កិច្ចេន អាយតន្តិ ឧដ្ឋហន្តិ ឃដន្តិ វាយមន្តិ, តេ ច បន អាយភូតេ ធម្មេ ឯតានិ តនោន្តិ វិត្ថារេន្តិ, ឥទញ្ច អនមតគ្គេ សំសារេ បវត្តំ អតីវ អាយតំ សំសារទុក្ខំ យាវ ន និវត្តតិ, តាវ នយន្តិ បវត្តយន្តិ, តស្មា “អាយតនានី”តិ វុច្ចន្តិ។ អបិ ច និវាសដ្ឋានដ្ឋេន អាករដ្ឋេន សមោសរណដ្ឋេន សញ្ជាតិទេសដ្ឋេន ការណដ្ឋេន ច អាយតនានិ។ តថា ហិ លោកេ “ឥស្សរាយតនំ វាសុទេវាយតន”ន្តិអាទីសុ និវាសដ្ឋានំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ។ “សុវណ្ណាយតនំ រជតាយតន”ន្តិអាទីសុ អាករោ។ សាសនេ បន “មនោរមេ អាយតនេ, សេវន្តិ នំ វិហង្គមា”តិអាទីសុ (អ. និ. ៥.៣៨) សមោសរណដ្ឋានំ។ “ទក្ខិណាបថោ គុន្នំ អាយតន”ន្តិអាទីសុ សញ្ជាតិទេសោ។ “តត្រ តត្រេវ សក្ខិភព្ពតំ បាបុណាតិ សតិ សតិអាយតនេ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.១៥៨; អ. និ. ៣.១០២; ៥.២៣) ការណំ អាយតនន្តិ វុច្ចតិ។ ចក្ខុអាទីសុ ច តេ តេ ចិត្តចេតសិកា ធម្មា និវសន្តិ តទាយត្តវុត្តិ

តាយាតិ ចក្ខាទយោ តេសំ និវាសដ្ឋានំ។ ចក្ខាទីសុ ច តេ អាកិណ្ណា តន្និស្សិតត្តា តទារម្មណត្តា ចាតិ ចក្ខាទយោវ នេសំ អាករោ។ តត្ថ តត្ថ វត្ថុទ្វារារម្មណវសេន សមោសរណតោ ចក្ខាទយោវ នេសំ សមោសរណដ្ឋានំ។ តន្និស្សយារម្មណភាវេន តត្ថេវ ឧប្បត្តិតោ ចក្ខាទយោវ នេសំ សញ្ជាតិទេសោ។ ចក្ខាទីនំ អភាវេ អភាវតោ ចក្ខាទយោវ នេសំ ការណន្តិ យថាវុត្តេនត្ថេន ចក្ខុ ច តំ អាយតនញ្ចាតិ ចក្ខាយតនំ។ ឯវំ សេសានិបិ។

ឥមានេវ បន ទ្វាទសាយតនានិ ចក្ខុវិញ្ញាណាទិឆវិញ្ញាណេហិ សទ្ធឹ **អដ្ឋារស** វិទហនាទិតោ “**ធាតុយោ**”តិ វុច្ចន្តិ។ តថា ហិ ចក្ខាទីសុ ឯកេកោ ធម្មោ យថាសម្ភវំ វិទហតិ, ធីយតេ, វិធានំ, វិធីយតេ ឯតាយ, ឯត្ថ វា ធីយតីតិ ធាតូតិ វុច្ចតិ។ លោកិយា ហិ ធាតុយោ ការណភាវេន វវត្ថិតាវ ហុត្វា សុវណ្ណរជតាទិធាតុយោ វិយ សុវណ្ណរជតាទឹ, អនេកប្បការំ សំសារទុក្ខំ វិទហន្តិ, ភារហារេហិ ច ភារោ វិយ សត្តេហិ ធីយន្តិ ធារីយន្តិ, ទុក្ខវិធានមត្តមេវ ចេតា អវសវត្តនតោ។ ឯតាហិ ច ការណភូតាហិ សំសារទុក្ខំ សត្តេហិ អនុវិធីយតិ, តថាវិហិតញ្ច តំ ឯតាស្វេវ ធីយតិ ឋបីយតិ, តស្មា “ធាតុយោ”តិ វុច្ចន្តិ។ អបិ ច យថា តិត្ថិយានំ អត្តា នាម សភាវតោ នត្ថិ, ន ឯវមេតា, ឯតា បន អត្តនោ សភាវំ ធារេន្តីតិ ធាតុយោ។ យថា ច លោកេ វិចិត្តា ហរិតាលមនោសិលាទយោ សេលាវយវា “ធាតុយោ”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវមេតាបិ ធាតុយោ វិយ ធាតុយោ។ វិចិត្តា ហេតា ញាណញេយ្យាវយវាតិ។ យថា វា សរីរសង្ខាតស្ស សមុទាយស្ស អវយវភូតេសុ រសសោណិតាទីសុ អញ្ញមញ្ញវិសភាគលក្ខណបរិច្ឆិន្នេសុ ធាតុសមញ្ញា, ឯវមេតេសុបិ បញ្ចក្ខន្ធសង្ខាតស្ស អត្តភាវស្ស អវយវេសុ ធាតុសមញ្ញា វេទិតព្ពា។ អញ្ញមញ្ញវិសភាគលក្ខណបរិច្ឆិន្នា ហេតេ ចក្ខាទយោតិ។ អបិ ច **ធាតូ**តិ និជ្ជីវមត្តស្សេតំ អធិវចនំ។ តថា ហិ ភគវា “ឆធាតុរោ អយំ ភិក្ខុ បុរិសោ”តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៣៤៣) ជីវសញ្ញាសមូហននត្ថំ ធាតុទេសនមកាសិ។ តស្មា និជ្ជីវដ្ឋេនបិ ធាតុយោតិ វុច្ចន្តិ។

ឯត្ថ ច “អាហារដ្ឋិតិកា”តិ បច្ចយាយត្តវុត្តិតាវចនេន សង្ខារានំ អនិច្ចតា, តាយ ច “យទនិច្ចំ តំ ទុក្ខំ, យំ ទុក្ខំ តទនត្តា”តិ (សំ. និ. ៣.១៥) វចនតោ ទុក្ខានត្តតា ច បកាសិតា ហោន្តីតិ តីណិបិ សាមញ្ញលក្ខណានិ គហិតានិ។ **នាម**ន្តិ ចត្តារោ អរូបិនោ ខន្ធា, តេ ច អត្ថតោ ផស្សាទយោ។ **រូប**ន្តិ ភូតុបាទាយរូបានិ, តានិ ច អត្ថតោ បថវីអាទយោតិ អវិសេសេនេវ សលក្ខណតោ សង្ខារា គហិតា។ តគ្គហណេនេវ យេ តេ សវិសេសា កុសលាទយោ ហេតុអាទយោ ច, តេបិ គហិតា ឯវ ហោន្តីតិ អាហ “**ឥតិ អយំ សង្ខារលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ**”តិ។

ឯវំ សង្ខារលោកស្ស សព្ពថា វិទិតភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សត្តលោកស្សបិ សព្ពថា វិទិតភាវំ ទស្សេន្តោ “**យស្មា បនេសោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាសយំ ជានាតី**តិ អាគម្ម ចិត្តំ សេតិ ឯត្ថាតិ អាសយោ មិគាសយោ វិយ។ យថា មិគោ គោចរាយ គន្ត្វា បច្ចាគន្ត្វា តត្ថេវ វនគហនេ សយតីតិ សោ តស្ស អាសយោ, ឯវំ អញ្ញថា បវត្តិត្វាបិ ចិត្តំ អាគម្ម យត្ថ សេតិ, សោ តស្ស អាសយោតិ វុច្ចតិ។ សោ បន សស្សតទិដ្ឋិអាទិវសេន ចតុព្ពិធោ។ វុត្តញ្ច –

> “សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋី ច, ខន្តិ ចេវានុលោមិកា;
> យថាភូតញ្ច យំ ញាណំ, ឯតំ អាសយសទ្ទិត”ន្តិ។

តត្ថ សព្ពទិដ្ឋីនំ សស្សតុច្ឆេទទិដ្ឋីហិ សង្គហិតត្តា សព្ពេបិ ទិដ្ឋិគតិកា សត្តា ឥមា ឯវ ទ្វេ ទិដ្ឋិយោ សន្និស្សិតា។ យថាហ “ទ្វយនិស្សិតោ ខ្វាយំ កច្ចាន លោកោ យេភុយ្យេន អត្ថិតញ្ចេវ នត្ថិតញ្ចា”តិ (សំ. និ. ២.១៥)។ **អត្ថិតា**តិ ហិ សស្សតគ្គាហោ អធិប្បេតោ, **នត្ថិតា**តិ ឧច្ឆេទគ្គាហោ។ អយំ តាវ វដ្ដនិស្សិតានំ បុថុជ្ជនានំ អាសយោ, វិវដ្ដនិស្សិតានំ បន សុទ្ធសត្តានំ អនុលោមិកា ខន្តិ យថាភូតញាណន្តិ ទុវិធោ អាសយោ។ តត្ថ “អនុលោមិកា ខន្តិ វិបស្សនាញាណំ, យថាភូតញាណំ បន មគ្គញាណ”ន្តិ **សម្មោហវិនោទនិយា** វិភង្គដ្ឋកថាយំ (វិភ. អដ្ឋ. ៨១៥) វុត្តំ ។ តំ ចតុព្ពិធម្បិ សត្តានំ អាសយំ ជានាតិ, ជានន្តោ ច តេសំ ទិដ្ឋិគតានំ តេសញ្ច ញាណានំ អប្បវត្តិក្ខណេបិ ជានាតិ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ កាមគរុកោ កាមាសយោ កាមាធិមុត្តោ’តិ, កាមំ សេវន្តញ្ញេវ ជានាតិ ‘អយំ បុគ្គលោ នេក្ខម្មគរុកោ នេក្ខម្មាសយោ នេក្ខម្មាធិមុត្តោ’”តិអាទិ (បដិ. ម. ១.១១៣)។

អនុសយំ ជានាតីតិ អនុ អនុ សយន្តីតិ អនុសយា, អនុរូបំ ការណំ លភិត្វា ឧប្បជ្ជន្តីតិ អត្ថោ។ ឯតេន នេសំ ការណលាភេ ឧប្បជ្ជនារហតំ ទស្សេតិ។ អប្បហីនា ហិ កិលេសា ការណលាភេ សតិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កេ បន តេ?

កាមរាគាទយោ សត្ត អនាគតា កិលេសា, អតីតា បច្ចុប្បន្នា ច តំសភាវត្តា តថា វុច្ចន្តិ។ ន ហិ ធម្មានំ កាលភេទេន សភាវភេទោ អត្ថិ, តំ សត្តវិធំ អនុសយំ តស្ស តស្ស សត្តស្ស សន្តានេ បរោបរភាវេន បវត្តមានំ ជានាតិ។

ចរិតំ ជានាតីតិ ឯត្ថ **ចរិត**ន្តិ សុចរិតទុច្ចរិតំ។ តញ្ហិ **វិភង្គេ** (វិភ. ៨១៤ អាទយោ) ចរិតនិទ្ទេសេ និទ្ទិដ្ឋំ។ អថ វា **ចរិត**ន្តិ ចរិយា វេទិតព្ពា។ តា បន រាគទោសមោហសទ្ធាពុទ្ធិវិតក្កវសេន ឆ មូលចរិយា, តាសំ អបរិយន្តោ អន្តរភេទោ, សំសគ្គភេទោ បន តេសដ្ឋិវិធោ។ តំ ចរិតំ សភាវតោ សំកិលេសតោ វោទានតោ សមុដ្ឋានតោ ផលតោ និស្សន្ទតោតិ ឯវមាទិនា បការេន ជានាតិ។

អធិមុត្តិំ ជានាតីតិ ឯត្ថ **អធិមុត្តី**តិ អជ្ឈាសយធាតុ។ សា ទុវិធា ហីនាធិមុត្តិ បណីតាធិមុត្តីតិ។ យាយ ហីនាធិមុត្តិកា សត្តា ហីនាធិមុត្តិកេយេវ សេវន្តិ, បណីតាធិមុត្តិកា ច បណីតាធិមុត្តិកេ ឯវ។ សចេ ហិ អាចរិយុបជ្ឈាយា ន សីលវន្តោ ហោន្តិ, សទ្ធិវិហារិកា សីលវន្តោ ហោន្តិ, តេ អត្តនោ អាចរិយុបជ្ឈាយេបិ ន ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនា សទិសេ សារុប្បភិក្ខូយេវ ឧបសង្កមន្តិ។ សចេ អាចរិយុបជ្ឈាយា សារុប្បភិក្ខូ, ឥតរេ អសារុប្បា, តេបិ ន អាចរិយុបជ្ឈាយេ ឧបសង្កមន្តិ, អត្តនា សទិសេ ហីនាធិមុត្តិកេ ឯវ ឧបសង្កមន្តិ។ តិបិដកចូឡាភយត្ថេរោ កិរ នាគទីបេ ចេតិយវន្ទនាយ បញ្ចហិ ភិក្ខុសតេហិ សទ្ធឹ គច្ឆន្តោ ឯកស្មឹ គាមេ មនុស្សេហិ និមន្តិតោ ថេរេន ច សទ្ធឹ ឯកោ អសារុប្បភិក្ខុ អត្ថិ, ធុរវិហារេបិ ឯកោ អសារុប្បភិក្ខុ អត្ថិ, ភិក្ខុសង្ឃេសុ គាមំ ឱសរន្តេសុ តេ ឧភោ ជនា កិញ្ចាបិ អាគន្តុកេន នេវាសិកោ, នេវាសិកេន វា អាគន្តុកោ ន ទិដ្ឋបុព្ពោ, ឯវំ សន្តេបិ ឯកតោ ហុត្វា ហសិត្វា ហសិត្វា កថយមានា អដ្ឋំសុ។ ថេរោ ទិស្វា “សម្មាសម្ពុទ្ធេន ជានិត្វា **ធាតុសំយុត្តំ** (សំ. និ. ២.៨៥ អាទយោ) កថិត”ន្តិ អាហ។ ឯវមយំ ហីនាធិមុត្តិកាទីនំ អញ្ញមញ្ញោបសេវនាទិនិយាមិកា អជ្ឈាសយធាតុ អជ្ឈាសយភាវោ អធិមុត្តីតិ វុច្ចតិ, តំ អធិមុត្តិំ ជានាតិ។ “ឥមស្ស អធិមុត្តិ ហីនា, ឥមស្ស បណីតា។ តត្ថាបិ ឥមស្ស មុទុ, ឥមស្ស មុទុតរា, ឥមស្ស មុទុតមា”តិអាទិនា បដិវិជ្ឈតិ។ អធិមុត្តិយា បន តិក្ខមុទុភាវាទិកោ ឥន្ទ្រិយានំ តិក្ខមុទុភាវាទិនា វេទិតព្ពោ។

អប្បរជក្ខេតិ បញ្ញាមយេ អក្ខិម្ហិ អប្បំ បរិត្តំ រាគទោសមោហរជំ ឯតេសន្តិ អប្បរជក្ខា, អប្បំ វា រាគាទិរជំ ឯតេសន្តិ អប្បរជក្ខា, អនុស្សទរាគាទិរជា សត្តា។ តេ អប្បរជក្ខេ។ **មហារជក្ខេ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ, ឧស្សទរាគាទិរជា មហារជក្ខា។ **ជានាតី**តិ “ឥមស្ស រាគរជោ អប្បោ, ឥមស្ស ទោសរជោ អប្បោ”តិអាទិនា អប្បរជក្ខាទិកេ ជានាតិ។

តិក្ខិន្ទ្រិយេតិ តិខិណេហិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតេ។ **មុទិន្ទ្រិយេ**តិ មុទុកេហិ សទ្ធាទីហិ ឥន្ទ្រិយេហិ សមន្នាគតេ។ ឧភយត្ថាបិ ឧបនិស្សយភូតិន្ទ្រិយានិ អធិប្បេតានិ។ **ស្វាការេ**តិ សុន្ទរាការេ, កល្យាណបកតិកេ វិវដ្ដជ្ឈាសយេតិ អត្ថោ។ យេសំ វា អាសយាទយោ អាការា កោដ្ឋាសា សុន្ទរា, តេ **ស្វាការា**។ វិបរីតា **ទ្វាការា**។ **សុវិញ្ញាបយេ**តិ សម្មត្តនិយាមំ វិញ្ញាបេតុំ សុករេ សទ្ធេ បញ្ញវន្តេ ច, យេ វា កថិតំ ការណំ សល្លក្ខេន្តិ, សុខេន សក្កា ហោន្តិ វិញ្ញាបេតុំ, តេ **សុវិញ្ញាបយា**។ វិបរីតា **ទុវិញ្ញាបយា**។ **ភព្ពេ អភព្ពេ**តិ ឯត្ថ យេ អរិយមគ្គប្បដិវេធស្ស អនុច្ឆវិកា ឧបនិស្សយសម្បន្នា កម្មាវរណកិលេសាវរណវិបាកាវរណរហិតា, តេ **ភព្ពា**។ វិបរីតា **អភព្ពា**។ **តស្មា**តិ យស្មា ភគវា អបរិមាណេ សត្តេ អាសយាទិតោ អនវសេសេត្វា ជានាតិ, តស្មា អស្ស ភគវតោ សត្តលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ។

ននុ ច សត្តេសុ បមាណាទិបិ ជានិតព្ពោ អត្ថីតិ? អត្ថិ, តស្ស បន ជាននំ ន និព្ពិទាយ វិរាគាយ និរោធាយាតិ ឥធ ន គហិតំ, ភគវតោ បន តម្បិ សុវិទិតំ សុវវត្ថាបិតមេវ, បយោជនាភាវា ទេសនំ នារុឡ្ហំ។ តេន វុត្តំ –

> “អថ ខោ ភគវា បរិត្តំ នខសិខាយំ បំសុំ អារោបេត្វា ភិក្ខូ អាមន្តេសិ – ‘តំ កឹ មញ្ញថ, ភិក្ខវេ, កតមំ នុ ខោ ពហុតរំ យោ វាយំ មយា បរិត្តោ នខសិខាយំ បំសុ អារោបិតោ, អយំ វា មហាបថវី’”តិអាទិ (សំ. និ. ៥.១១២១)។

ឯវំ សត្តលោកស្សបិ សព្ពថា វិទិតភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ឱកាសលោកស្សបិ តថេវ វិទិតភាវំ ទស្សេន្តោ អាហ **“យថា ច សត្តលោកោ”**តិអាទិ ។ ឱកាសលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោតិ សម្ពន្ធោ។ **ចក្កវាឡ**ន្តិ លោកធាតុ។ សា ហិ នេមិមណ្ឌលសទិសេន ចក្កវាឡបព្ពតេន សមន្តតោ បរិក្ខិត្តត្តា “ចក្កវាឡ”ន្តិ វុច្ចតិ។ **អឌ្ឍុឌ្ឍានី**តិ ឧបឌ្ឍចតុត្ថានិ, តីណិ សតានិ បញ្ញាសញ្ចាតិ អត្ថោ។ **នហុតានី**តិ ទសសហស្សានិ។ **សង្ខាតា**តិ កថិតា។ យស្មា បថវី នាមាយំ តិរិយំ អបរិច្ឆិន្នា, តស្មា **“ឯត្តកំ ពហលត្តេន, សង្ខាតាយំ វសុន្ធរា”**តិ ពហលតោយេវ បរិច្ឆេទោ វុត្តោ។ ននុ ចក្កវាឡបព្ពតេហិ តំតំចក្កវាឡបថវី បរិច្ឆិន្នាតិ? ន តទញ្ញចក្កវាឡបថវិយា ឯកាពទ្ធភាវតោ។

តិណ្ណំ តិណ្ណម្បិ បព្ពតានំ អន្តរាឡសទិសេ តិណ្ណំ តិណ្ណំ លោកធាតូនំ អន្តរេយេវ បថវី នត្ថិ លោកន្តរនិរយភាវតោ, ចក្កវាឡបព្ពតានំ បន ចក្កវាឡបព្ពតន្តរេហិ សម្ពទ្ធដ្ឋានេ បថវី ឯកាពទ្ធាវ, វិវដ្ដកាលេ សណ្ឋហមានាបិ បថវី យថាសណ្ឋិតបថវិយា ឯកាពទ្ធាវ សណ្ឋហតិ។

សណ្ឋិតីតិ ហេដ្ឋា ឧបរិតោ ចាតិ សព្ពសោ ឋិតិ។ **ឯវំ សណ្ឋិតេ**តិ ឯវំ អវដ្ឋិតេ។ **ឯត្ថា**តិ ចក្កវាឡេ។ **អជ្ឈោគាឡ្ហោ**តិ ឱគាហិត្វា អនុបវិសិត្វា ឋិតោ។ **អច្ចុគ្គតោ តាវទេវា**តិ តត្តកមេវ ចតុរាសីតិ យោជនសត សហស្សានិយេវ ឧគ្គតោ។ ន កេវលញ្ចេត្ថ ឧព្ពេធោវ, អថ ខោ អាយាមវិត្ថារាបិស្ស តត្តកាយេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“សិនេរុ, ភិក្ខវេ, បព្ពតរាជា ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សានិ អាយាមេន, ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សានិ វិត្ថារេនា”តិ (អ. និ. ៧.៦៦)។

សិនេរុបព្ពតុត្តមោតិ បព្ពតេសុ ឧត្តមោ, បព្ពតោយេវ វា ឧត្តមោ បព្ពតុត្តមោ, សិនេរុសង្ខាតោ បព្ពតុត្តមោ សិនេរុបព្ពតុត្តមោ, សិនេរុបព្ពតរាជាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តស្ស ច បាចីនបស្សំ រជតមយំ, តស្មា តស្ស បភាយ អជ្ឈោត្ថរន្តិយា បាចីនទិសាយ សមុទ្ទោទកំ ខីរំ វិយ បញ្ញាយតិ។ ទក្ខិណបស្សំ បន ឥន្ទនីលមណិមយំ, តស្មា ទក្ខិណទិសាយ សមុទ្ទោទកំ យេភុយ្យេន នីលវណ្ណំ ហុត្វា បញ្ញាយតិ, តថា អាកាសំ។ បច្ឆិមបស្សំ ផលិកមយំ។ ឧត្តរបស្សំ សុវណ្ណមយំ។ ចត្តារោ សមុទ្ទាបិ សិនេរុរស្មីហិ ឯវ បរិច្ឆិន្នា។ តថា ហិ បុព្ពទក្ខិណបស្សេហិ និក្ខន្តា រជតមណិរស្មិយោ ឯកតោ ហុត្វា មហាសមុទ្ទបិដ្ឋេន គន្ត្វា ចក្កវាឡបព្ពតំ អាហច្ច តិដ្ឋន្តិ, ទក្ខិណបច្ឆិមបស្សេហិ និក្ខន្តា មណិផលិករស្មិយោ, បច្ឆិមុត្តរបស្សេហិ និក្ខន្តា ផលិកសុវណ្ណរស្មិយោ, ឧត្តរបាចីនបស្សេហិ និក្ខន្តា សុវណ្ណរជតរស្មិយោ ឯកតោ ហុត្វា មហាសមុទ្ទបិដ្ឋេន គន្ត្វា ចក្កវាឡបព្ពតំ អាហច្ច តិដ្ឋន្តិ, តាសំ រស្មីនំ អន្តរេសុ ចត្តារោ មហាសមុទ្ទា ហោន្តិ។

តតោតិ សិនេរុស្ស ហេដ្ឋា ឧបរិ ច វុត្តប្បមាណតោ។ **ឧបឌ្ឍុបឌ្ឍេនា**តិ ឧបឌ្ឍេន ឧបឌ្ឍេន។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – ទ្វាចត្តាលីស យោជនសហស្សានិ សមុទ្ទេ អជ្ឈោគាឡ្ហោ តត្តកមេវ ឧបរិ ឧគ្គតោ **យុគន្ធរបព្ពតោ,** ឯកវីសតិ យោជនសហស្សានិ មហាសមុទ្ទេ អជ្ឈោគាឡ្ហោ តត្តកមេវ ច ឧបរិ ឧគ្គតោ **ឦសធរោ** បព្ពតោតិ ឥមិនា នយេន សេសេសុបិ ឧបឌ្ឍុបឌ្ឍប្បមាណតា វេទិតព្ពា។ យថា មហាសមុទ្ទោ យាវ ចក្កវាឡបាទមូលា អនុបុព្ពនិន្នោ, ឯវំ យាវ សិនេរុបាទមូលាតិ ហេដ្ឋា សិនេរុប្បមាណតោ ឧបឌ្ឍប្បមាណោបិ យុគន្ធរបព្ពតោ បថវិយំ សុប្បតិដ្ឋិតោ, ឯវំ ឦសធរាទយោបីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ “មហាសមុទ្ទោ, ភិក្ខវេ, អនុបុព្ពនិន្នោ អនុបុព្ពបោណោ អនុបុព្ពបព្ភារោ”តិ (ចូឡវ. ១៨៤; ឧទា. ៤៥)។ សិនេរុយុគន្ធរាទីនំ អន្តរេ **សីទន្តរសមុទ្ទា** នាម ហោន្តិ។ តត្ថ កិរ ឧទកំ សុខុមំ មោរបត្តមត្តម្បិ បក្ខិត្តំ បតិដ្ឋាតុំ ន សក្កោតិ សីទតេវ, តស្មា តេ សីទសមុទ្ទា នាម វុច្ចន្តិ។ តេ បន វិត្ថារតោ យថាក្កមំ សិនេរុអាទីនំ អច្ចុគ្គមសមានបរិមាណាតិ វទន្តិ។ **អជ្ឈោគាឡ្ហុគ្គតា**តិ អជ្ឈោគាឡ្ហា ច ឧគ្គតា ច។ **ព្រហា**តិ មហន្តា។

សិនេរុស្ស សមន្តតោតិ បរិក្ខិបនវសេន សិនេរុស្ស សមន្តតោ ឋិតា។ សិនេរុំ តាវ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតោ យុគន្ធរោ, តំ បរិក្ខិបិត្វា ឦសធរោ។ ឯវំ តំ តំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតា “សិនេរុស្ស សមន្តតោ”តិ វុត្តា។ កត្ថចិ បន “សិនេរុំ បរិក្ខិបិត្វា អស្សកណ្ណោ នាម បព្ពតោ បតិដ្ឋិតោ, តំ បរិក្ខិបិត្វា វិនតកោ នាម បព្ពតោ”តិ ឯវំ អញ្ញោយេវ អនុក្កមោ អាគតោ។ តថា ហិ **និមិជាតកេ** –

> “សហស្សយុត្តំ ហយវាហីំ, ទិព្ពយានមធិដ្ឋិតោ;
> យាយមានោ មហារាជា, អទ្ទា សីទន្តរេ នគេ;
> ទិស្វានាមន្តយី សូតំ, ឥមេ កេ នាម បព្ពតា”តិ។ (ជា. ២.២២.៥៦៦)

ឯវំ និមិមហារាជេន បុដ្ឋេន មាតលិទេវបុត្តេន –

> “សុទស្សនោករវីកោ, ឦសធរោ យុគន្ធរោ;
> នេមិន្ធរោ វិនតកោ, អស្សកណ្ណោ គិរី ព្រហា។

> “ឯតេ សីទន្តរេ នគា, អនុបុព្ពសមុគ្គតា;
> មហារាជានមាវាសា, យានិ ត្វំ រាជ បស្សសី”តិ។ (ជា. ២.២២.៥៦៨-៥៦៩)

វុត្តំ។

តត្ថ អដ្ឋកថាយំ ឥទំ វុត្តំ –

> “អយំ, មហារាជ, ឯតេសំ សព្ពពាហិរោ សុទស្សនោ បព្ពតោ នាម, តទនន្តរេ ករវីកោ នាម, សោ សុទស្សនតោ ឧច្ចតរោ។ ឧភិន្នម្បិ បន តេសំ អន្តរេ ឯកោបិ សីទន្តរមហាសមុទ្ទោ។ ករវីកស្ស អនន្តរេ ឦសធរោ នាម, សោ ករវីកតោ ឧច្ចតរោ។ តេសម្បិ អន្តរេ ឯកោ សីទន្តរមហាសមុទ្ទោ។ ឦសធរស្ស អនន្តរេ យុគន្ធរោ នាម, សោ ឦសធរតោ ឧច្ចតរោ។ តេសម្បិ អន្តរេ ឯកោ សីទន្តរមហាសមុទ្ទោ។ យុគន្ធរស្ស អនន្តរេ នេមិន្ធរោ នាម, សោ យុគន្ធរតោ ឧច្ចតរោ។ តេសម្បិ អន្តរេ ឯកោ សីទន្តរមហាសមុទ្ទោ។ នេមិន្ធរស្ស អនន្តរេ វិនតកោ នាម, សោ នេមិន្ធរតោ ឧច្ចតរោ។ តេសម្បិ អន្តរេ ឯកោ សីទន្តរមហាសមុទ្ទោ។ វិនតកស្ស អនន្តរេ អស្សកណ្ណោ នាម, សោ វិនតកតោ ឧច្ចតរោ។ តេសម្បិ អន្តរេ ឯកោ សីទន្តរមហាសមុទ្ទោ។ ឯតេ សីទន្តរមហាសមុទ្ទេ សត្ត បព្ពតា អនុបដិបាដិយា សមុគ្គតា សោបានសទិសា ហុត្វា ឋិតា”តិ (ជា. អដ្ឋ. ៦.២២.៥៦៩)។

យោជនានំ សតានុច្ចោ, ហិមវា បញ្ច បព្ពតោតិ ហិមវា បព្ពតោ បញ្ច យោជនសតានិ ឧច្ចោ, ឧព្ពេធោតិ អត្ថោ។ តត្ថ **ហិមវា**តិ ហិមបាតសមយេ ហិមយុត្តតាយ ហិមំ អស្ស អត្ថីតិ ហិមវា, គិម្ហកាលេ ហិមំ វមតីតិ ហិមវា។ **បព្ពតោ**តិ សេលោ។ សេលោ ហិ សន្ធិសង្ខាតេហិ បព្ពេហិ សហិតត្តា “បព្ពតោ”តិ វុច្ចតិ, បសវនាទិវសេន ជលស្ស សារភូតានំ ភេសជ្ជាទីនំ វត្ថូនញ្ច គិរណតោ “គិរី”តិ ច វុច្ចតិ។ **យោជនានំ សហស្សានិ, តីណិ អាយតវិត្ថតោ**តិ យោជនានំ តីណិ សហស្សានិ អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ចាតិ អត្ថោ, អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច តីណិ យោជនសហស្សានីតិ វុត្តំ ហោតិ។

ចតុរាសីតិសហស្សេហិ, កូដេហិ បដិមណ្ឌិតោតិ សុទស្សនកូដចិត្រកូដាទីហិ ចតុរាសីតិកូដសហស្សេហិ បដិមណ្ឌិតោ, សោភិតោតិ អត្ថោ។ អបិចេត្ថ អវុត្តោបិ អយំ វិសេសោ វេទិតព្ពោ (ម. និ. អដ្ឋ. ២.៣១; អ. និ. អដ្ឋ. ៣.៨.១៩; សុ. និ. អដ្ឋ. សេលសុត្តវណ្ណនា) – អយំ ហិមវា នាម បព្ពតោ សមន្តតោ សន្ទមានបញ្ចសតនទីវិចិត្តោ, យត្ថ អាយាមវិត្ថារេន ចេវ គម្ភីរតាយ ច បណ្ណាស បណ្ណាស យោជនា ទិយឌ្ឍយោជនសតបរិមណ្ឌលា អនោតត្តទហោ កណ្ណមុណ្ឌទហោ រថការទហោ ឆទ្ទន្តទហោ កុណាលទហោ មន្ទាកិនីទហោ សីហប្បបាតទហោតិ សត្ត មហាសរា បតិដ្ឋិតា។ តេសុ **អនោតត្តោ** សុទស្សនកូដំ ចិត្រកូដំ កាឡកូដំ គន្ធមាទនកូដំ កេលាសកូដន្តិ ឥមេហិ បញ្ចហិ បព្ពតេហិ បរិក្ខិត្តោ។ តត្ថ **សុទស្សនកូដំ** សោវណ្ណមយំ ទ្វិយោជនសតុព្ពេធំ អន្តោវង្កំ កាកមុខសណ្ឋានំ តមេវ សរំ បដិច្ឆាទេត្វា ឋិតំ។ **ចិត្រកូដំ** សព្ពរតនមយំ។ **កាឡកូដំ** អញ្ជនមយំ។ **គន្ធមាទនកូដំ** សានុមយំ អព្ភន្តរេ មុគ្គវណ្ណំ កាឡានុសារិយាទិមូលគន្ធោ ចន្ទនាទិសារគន្ធោ សរលាទិផេគ្គុគន្ធោ លវង្គាទិតចគន្ធោ កបិដ្ឋាទិបបដិកគន្ធោ សជ្ជាទិរសគន្ធោ តមាលាទិបត្តគន្ធោ នាគកុង្កុមាទិបុប្ផគន្ធោ ជាតិផលាទិផលគន្ធោ សព្ពថា គន្ធភាវតោ គន្ធគន្ធោតិ ឥមេហិ ទសហិ គន្ធេហិ ឧស្សន្នំ នានប្បការឱសធសញ្ឆន្នំ កាឡបក្ខឧបោសថទិវសេ អាទិត្តមិវ អង្គារំ ជលន្តំ តិដ្ឋតិ។

តត្ថេវ នន្ទមូលកំ (សុ. និ. អដ្ឋ. ១.៣៥) នាម បព្ភារំ បច្ចេកពុទ្ធានំ វសនោកាសោ។ តិស្សោ គុហាយោ សុវណ្ណគុហា មណិគុហា រជតគុហាតិ។ តត្ថ មណិគុហាទ្វារេ មញ្ជូសកោ នាម រុក្ខោ យោជនំ ឧព្ពេធេន, យោជនំ វិត្ថារេន, សោ យត្តកានិ ឧទកេ វា ថលេ វា បុប្ផានិ, សព្ពានិ បុប្ផតិ វិសេសេន បច្ចេកពុទ្ធាគមនទិវសេ, តស្សូបរិតោ សព្ពរតនមាឡោ ហោតិ។ តត្ថ សម្មជ្ជនកវាតោ កចវរំ ឆឌ្ឌេតិ, សមករណវាតោ សព្ពរតនមយំ វាលិកំ សមំ ករោតិ, សិញ្ចនកវាតោ អនោតត្តទហតោ អានេត្វា ឧទកំ សិញ្ចតិ, សុគន្ធករណវាតោ សព្ពេសំ គន្ធរុក្ខានំ គន្ធេ អានេតិ, ឱចិនកវាតោ បុប្ផានិ ឱចិនិត្វា បាតេតិ, សន្ថរណកវាតោ សព្ពត្ថ សន្ថរតិ, សទា បញ្ញត្តានេវ ចេត្ថ អាសនានិ ហោន្តិ។ យេសុ បច្ចេកពុទ្ធុប្បាទទិវសេ ឧបោសថទិវសេ ច សព្ពបច្ចេកពុទ្ធា សន្និបតិត្វា និសីទន្តិ, អយំ តត្ថ បកតិ។ អភិសម្ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធោ តត្ថ គន្ត្វា បញ្ញត្តាសនេ និសីទតិ។ តតោ សចេ តស្មិំ កាលេ អញ្ញេបិ បច្ចេកពុទ្ធា សំវិជ្ជន្តិ, តេបិ តង្ខណំ សន្និបតិត្វា បញ្ញត្តាសនេសុ និសីទន្តិ, និសីទិត្វា កិញ្ចិទេវ សមាបត្តិំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋហន្តិ។ តតោ សង្ឃត្ថេរោ អធុនាគតំ បច្ចេកពុទ្ធំ សព្ពេសំ អនុមោទនត្ថាយ “កថមធិគត”ន្តិ កម្មដ្ឋានំ បុច្ឆតិ, តទា សោ អត្តនោ ឧទានព្យាករណគាថំ ភាសតិ។ ឯវមិទំ គន្ធមាទនកូដំ បច្ចេកពុទ្ធានំ អាវាសដ្ឋានំ ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។

កេលាសកូដំ បន រជតមយំ។ សព្ពានិ ចេតានិ ចិត្រកូដាទីនិ សុទស្សនេន សមានុព្ពេធសណ្ឋានានិ តមេវ សរំ បដិច្ឆាទេត្វា ឋិតានិ។ សព្ពានិ បន បុថុលតោ បញ្ញាសយោជនានិ, អាយាមតោ បន ឧព្ពេធតោ វិយ ទ្វិយោជនសតានេវាតិ វទន្តិ។ តានិ សព្ពានិ ទេវានុភាវេន នាគានុភាវេន ច វស្សន្តិ, នទិយោ ច តេសុ សន្ទន្តិ, តំ សព្ពម្បិ ឧទកំ អនោតត្តមេវ បវិសតិ, ចន្ទិមសូរិយា ទក្ខិណេន វា ឧត្តរេន វា គច្ឆន្តា បព្ពតន្តរេន តត្ថ ឱភាសំ ករោន្តិ, ឧជុំ គច្ឆន្តា ន ករោន្តិ, តេនេវស្ស **“អនោតត្ត”**ន្តិ សង្ខា ឧទបាទិ។ តត្ថ រតនមយមនុញ្ញសោបាន

សិលាតលានិ និម្មច្ឆកច្ឆបានិ ផលិកសទិសនិម្មលូទកានិ ន្ហានតិត្ថានិ តទុបភោគីសត្តានំ សាធារណកម្មនាវ សុប្បដិយត្តានិ សុសណ្ឋិតានិ ហោន្តិ, យេសុ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធខីណាសវា ច ឥទ្ធិមន្តោ ច ឥសយោ ន្ហាយន្តិ, ទេវយក្ខាទយោ ឧយ្យានកីឡំ កីឡន្តិ។

តស្ស ចតូសុ បស្សេសុ សីហមុខំ ហត្ថិមុខំ អស្សមុខំ ឧសភមុខន្តិ ចត្តារិ មុខានិ ហោន្តិ, យេហិ ចតស្សោ នទិយោ សន្ទន្តិ។ សីហមុខេន និក្ខន្តនទីតីរេ សីហា ពហុតរា ហោន្តិ, ហត្ថិមុខាទីហិ ហត្ថិអស្សឧសភា។ បុរត្ថិមទិសតោ និក្ខន្តនទី អនោតត្តំ តិក្ខត្តុំ បទក្ខិណំ កត្វា ឥតរា តិស្សោ នទិយោ អនុបគម្ម បាចីនហិមវន្តេនេវ អមនុស្សបថំ គន្ត្វា មហាសមុទ្ទំ បវិសតិ។ បច្ឆិមទិសតោ ច ឧត្តរទិសតោ ច និក្ខន្តនទិយោបិ តថេវ បទក្ខិណំ កត្វា បច្ឆិមហិមវន្តេនេវ ឧត្តរហិមវន្តេនេវ ច អមនុស្សបថំ គន្ត្វា មហាសមុទ្ទំ បវិសន្តិ។ ទក្ខិណទិសតោ និក្ខន្តនទី បន តំ តិក្ខត្តុំ បទក្ខិណំ កត្វា ទក្ខិណេន ឧជុកំ បាសាណបិដ្ឋេនេវ សដ្ឋិ យោជនានិ គន្ត្វា បព្ពតំ បហរិត្វា វុដ្ឋាយ បរិក្ខេបេន តិគាវុតប្បមាណា ឧទកធារា ហុត្វា អាកាសេន សដ្ឋិ យោជនានិ គន្ត្វា តិយគ្គឡេ នាម បាសាណេ បតិតា, បាសាណោ ឧទកធារាវេគេន ភិន្នោ។ តត្ថ បញ្ញាសយោជនប្បមាណា តិយគ្គឡា នាម មហាបោក្ខរណី ជាតា, មហាបោក្ខរណិយា កូលំ ភិន្ទិត្វា បាសាណំ បវិសិត្វា សដ្ឋិ យោជនានិ គតា, តតោ ឃនបថវឹ ភិន្ទិត្វា ឧមង្គេន សដ្ឋិ យោជនានិ គន្ត្វា វិញ្ឈំ នាម តិរច្ឆានបព្ពតំ បហរិត្វា ហត្ថតលេ បញ្ចង្គុលិសទិសា បញ្ចធារា ហុត្វា បវត្តតិ។ សា តិក្ខត្តុំ អនោតត្តំ បទក្ខិណំ កត្វា គតដ្ឋានេ “**អាវដ្តគង្គា**”តិ វុច្ចតិ, ឧជុកំ បាសាណបិដ្ឋេន សដ្ឋិ យោជនានិ គតដ្ឋានេ “**កណ្ហគង្គា**”តិ, អាកាសេន សដ្ឋិ យោជនានិ គតដ្ឋានេ “**អាកាសគង្គា**”តិ, តិយគ្គឡបាសាណេ បញ្ញាសយោជនោកាសេ ឋិតា “**តិយគ្គឡបោក្ខរណី**”តិ, កូលំ ភិន្ទិត្វា បាសាណំ បវិសិត្វា សដ្ឋិ យោជនានិ គតដ្ឋានេ “**ពហលគង្គា**”តិ, ឧមង្គេន សដ្ឋិ យោជនានិ គតដ្ឋានេ “**ឧមង្គគង្គា**”តិ វុច្ចតិ។ វិញ្ឈំ នាម តិរច្ឆានបព្ពតំ បហរិត្វា បញ្ចធារា ហុត្វា បវត្តដ្ឋានេ បន គង្គា យមុនា អចិរវតី សរភូ មហីតិ បញ្ចធា សង្ខ្យំ គតា។ ឯវមេតា បញ្ច មហានទិយោ ហិមវន្តតោ បភវន្តិ។

ឆទ្ទន្តទហស្ស បន (ជា. អដ្ឋ. ៥.១៦.ឆទ្ទន្តជាតកវណ្ណនា) មជ្ឈេ ទ្វាទសយោជនប្បមាណេ ឋានេ សេវាលោ វា បណកំ វា នត្ថិ, មណិក្ខន្ធវណ្ណំ ឧទកមេវ សន្តិដ្ឋតិ, តទនន្តរំ យោជនវិត្ថតំ សុទ្ធកល្លហារវនំ តំ ឧទកំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតំ, តទនន្តរំ យោជនវិត្ថតមេវ សុទ្ធនីលុប្បលវនំ តំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតំ, យោជនយោជនវិត្ថតានេវ រត្តុប្បលសេតុប្បលរត្តបទុមសេតបទុមកុមុទវនានិ បុរិមំ បុរិមំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតានិ, ឥមេសំ បន សត្តន្នំ វនានំ អនន្តរំ សព្ពេសម្បិ កល្លហារាទីនំ វសេន វោមិស្សកវនំ យោជនវិត្ថតមេវ តានិ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតំ, តទនន្តរំ នាគានំ កដិប្បមាណេ ឧទកេ យោជនវិត្ថតមេវ រត្តសាលិវនំ, តទនន្តរំ ឧទកបរិយន្តេ នីលបីតលោហិតោទាតសុរភិសុខុមកុសុមសមាកិណ្ណំ ខុទ្ទកគច្ឆវនន្តិ ឥមានិ ទស វនានិ យោជនយោជនវិត្ថតានេវ។ តតោ ខុទ្ទករាជមាសមហារាជមាសមុគ្គវនំ, តទនន្តរំ តិបុសឯឡាលុកអលាពុកុម្ភណ្ឌវល្លិវនានិ, តតោ បូគរុក្ខប្បមាណំ ឧច្ឆុវនំ, តតោ ហត្ថិទន្តប្បមាណផលំ កទលិវនំ, តតោ សាលវនំ, តទនន្តរំ ចាដិប្បមាណផលំ បនសវនំ, តតោ មធុរផលំ អម្ពវនំ, តតោ ចិញ្ចវនំ, តតោ កបិដ្ឋវនំ, តតោ វោមិស្សកោ មហាវនសណ្ឌោ, តតោ វេឡុវនំ, វេឡុវនំ បន បរិក្ខិបិត្វា សត្ត បព្ពតា ឋិតា, តេសំ ពាហិរន្តតោ បដ្ឋាយ បឋមោ ចូឡកាឡបព្ពតោ នាម, ទុតិយោ មហាកាឡបព្ពតោ នាម, តតោ ឧទកបស្សបព្ពតោ នាម, តតោ ចន្ទបស្សបព្ពតោ នាម, តតោ សូរិយបស្សបព្ពតោ នាម, តតោ មណិបស្សបព្ពតោ នាម, សត្តមោ សុវណ្ណបស្សបព្ពតោ នាម។ សោ ឧព្ពេធតោ សត្តយោជនិកោ ឆទ្ទន្តទហំ បរិក្ខិបិត្វា បត្តស្ស មុខវដ្ដិ វិយ ឋិតោ។ តស្ស អព្ភន្តរិមបស្សំ សុវណ្ណវណ្ណំ, តតោ និក្ខន្តេន ឱភាសេន ឆទ្ទន្តទហោ សមុគ្គតពាលសូរិយោ វិយ ហោតិ។ ពាហិរិមបព្ពតេសុ បន ឯកោ ឧព្ពេធតោ ឆ យោជនានិ, ឯកោ បញ្ច, ឯកោ ចត្តារិ, ឯកោ តីណិ, ឯកោ ទ្វេ, ឯកោ យោជនំ។

ឯវំ សត្តបព្ពតបរិក្ខិត្តស្ស បន តស្ស ទហស្ស បុព្ពុត្តរកណ្ណេ ឧទកវាតប្បហរណោកាសេ មហានិគ្រោធរុក្ខោ, តស្ស ខន្ធោ បរិក្ខេបតោ បញ្ចយោជនិកោ, ឧព្ពេធតោ សត្តយោជនិកោ។ ចតូសុ ទិសាសុ ចតស្សោ សាខាយោ ឆឆយោជនិកា, ឧទ្ធំ ឧគ្គតសាខាបិ ឆយោជនិកាវ។ ឥតិ សោ មូលតោ បដ្ឋាយ ឧព្ពេធេន តេរសយោជនិកោ សាខានំ ឱរិមន្តតោ យាវ បារិមន្តា ទ្វាទសយោជនិកោ អដ្ឋហិ បារោហសហស្សេហិ បដិមណ្ឌិតោ មុណ្ឌមណិបព្ពតោ វិយ វិលាសមានោ តិដ្ឋតិ។ ឆទ្ទន្តទហស្ស បន បច្ឆិមទិសាភាគេ សុវណ្ណបព្ពតេ ទ្វាទសយោជនិកា កញ្ចនគុហា។ ឆទ្ទន្តោ នាគរាជា វស្សារត្តេ អដ្ឋសហស្សនាគបរិវុតោ កញ្ចនគុហាយំ វសតិ, គិម្ហកាលេ ឧទកវាតំ សម្បដិច្ឆមានោ មហានិគ្រោធមូលេ បារោហន្តរេ តិដ្ឋតិ។

មន្ទាកិនិយា បន មជ្ឈេ បញ្ចវីសតិយោជនមត្តេ ឋានេ សេវាលោ វា បណកំ វា នត្ថិ, ផលិកវណ្ណំ ឧទកមេវ ហោតិ, តតោ បរំ បន នាគានំ កដិប្បមាណេ ឧទកេ អឌ្ឍយោជនវិត្ថតំ សេតបទុមវនំ តំ ឧទកំ បរិក្ខិបិត្វា ឋិតំ។ តត្ថ មុឡាលំ នង្គលសីសមត្តំ ហោតិ, ភិសំ មហាភេរិបោក្ខរប្បមាណំ ហោតិ។ តស្ស ឯកេកស្មឹ បព្ពន្តរេ អាឡ្ហកប្បមាណំ ខីរំ ហោតិ។ បទុមានំ បុប្ផសមយេ វាតោ រេណុវដ្ដឹ ឧដ្ឋាបេត្វា បទុមិនីបត្តេសុ ឋបេតិ, តត្ថ

ឧទកផុសិតានិ បតន្តិ, តតោ អាទិច្ចបាកេន បច្ចិត្វា បក្កអយោឃដិកា វិយ ពោក្ខរមធុ តិដ្ឋតិ, តទនន្តរំ តាវ មហន្តមេវ រត្តបទុមវនំ, តទនន្តរំ រត្តកុមុទវនំ, តទនន្តរំ សេតកុមុទវនំ , តទនន្តរំ នីលុប្បលវនំ, តទនន្តរំ រត្តុប្បលវនំ, តទនន្តរំ សុគន្ធសាលិវនំ, តទនន្តរំ ឯឡាលុកអលាពុកុម្ភណ្ឌាទីនិ មធុររសានិ វល្លិផលានិ, តទនន្តរំ អឌ្ឍយោជនវិត្ថតមេវ ឧច្ឆុវនំ, តត្ថ បូគរុក្ខក្ខន្ធប្បមាណំ ឧច្ឆុ។ តទនន្តរំ កទលិវនំ, យតោ ទុវេ បក្កានិ ខាទន្តា កិលមន្តិ។ តទនន្តរំ ចាដិប្បមាណផលំ បនសវនំ, តទនន្តរំ អម្ពវនំ, ជម្ពុវនំ, កបិដ្ឋវនន្តិ សង្ខេបតោ តស្មិំ ទហេ ខាទិតព្ពយុត្តកំ ផលំ នាម នត្ថីតិ ន វត្តព្ពំ។ ឥតិ ឥមស្មិំ ហិមវតិ វិជ្ជមានកសត្តមហាសរប្បភុតីនំ បមាណសណ្ឋានាទិភេទំ សព្ពមេវ វិសេសំ ភគវា សព្ពថា អវេទិ អញ្ញាសិ បដិវិជ្ឈិយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

តិបញ្ចយោជនក្ខន្ធបរិក្ខេបាតិ បន្នរសយោជនប្បមាណក្ខន្ធបរិក្ខេបា, ខន្ធស្ស បរិណាហោ បន្នរសយោជនប្បមាណោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **នគវ្ហយា**តិ នគសទ្ទេន អវ្ហាតព្ពា, រុក្ខាភិធានាតិ អត្ថោ។ រុក្ខោ ហិ ន គច្ឆតីតិ នគោតិ វុច្ចតិ។ នគវ្ហយា ជម្ពូតិ យោជេតព្ពំ។ **បញ្ញាសយោជនក្ខន្ធសាខាយាមា**តិ ឧព្ពេធតោ បញ្ញាសយោជនប្បមាណក្ខន្ធាយាមា ឧព្ពេធតោ សមន្តតោ ច បញ្ញាសយោជនសាខាយាមា ច។ តតោ ឯវ **សតយោជនវិត្ថិណ្ណា, តាវទេវ ច ឧគ្គតា**។ ជម្ពុរុក្ខស្ស ហិ មូលតោ បដ្ឋាយ យាវ សាខាវិដបា, តាវ បណ្ណាស យោជនានិ, តតោ បរម្បិ ឧជុកំ ឧគ្គតសាខា បណ្ណាស យោជនានិ, សមន្តតោ ច ឯកេកា សាខា បណ្ណាស បណ្ណាស យោជនានិ វឌ្ឍិតានិ។ តាសុ បន មហន្តា មហន្តា នទិយោ សន្ទន្តិ, តាសំ នទីនំ ឧភយតីរេ ជម្ពុបក្កានំ បតិតដ្ឋានេ សុវណ្ណង្កុរា ឧដ្ឋហន្តិ, តេ នទិជលេន វុយ្ហមានា អនុបុព្ពេន មហាសមុទ្ទំ បវិសន្តិ, តតោយេវ ជម្ពុនទិយំ និព្ពត្តត្តា “ជម្ពុនទ”ន្តិ តំ សុវណ្ណំ វុច្ចតិ។

យស្សានុភាវេនាតិ យស្សា មហន្តតា កប្បដ្ឋាយិកាទិប្បការេន បភាវេន។ យញ្ចេតំ ជម្ពុយា បមាណំ, ឯតទេវ អសុរានំ ចិត្តបាដលិយា, គរុឡានំ សិម្ពលិរុក្ខស្ស, អបរគោយានេ កទម្ពស្ស, ឧត្តរកុរូសុ កប្បរុក្ខស្ស, បុព្ពវិទេហេ សិរីសស្ស, តាវតីសេសុ បារិច្ឆត្តកស្សាតិ។ តេនាហុ បោរាណា –

> “បាដលី សិម្ពលី ជម្ពូ, ទេវានំ បារិឆត្តកោ;
> កទម្ពោ កប្បរុក្ខោ ច, សិរីសេន ភវតិ សត្តម”ន្តិ។ (វិសុទ្ធិ. ១.១៣៧; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.៣២២);

ឯត្ថ **សិរីសេន ភវតិ សត្តម**ន្តិ ឯត្ថ **សិរីសេនា**តិ បច្ចត្តេ ករណវចនំ។ **សត្តម**ន្តិ លិង្គវិបល្លាសេន វុត្តំ, សិរីសោ ភវតិ សត្តមោតិ អត្ថោ។

ចក្កវាឡសិលុច្ចយោតិ ចក្កវាឡបព្ពតោ។ **បរិក្ខិបិត្វា តំ សព្ពំ, លោកធាតុមយំ ឋិតោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តំ សព្ពម្បិ តំ បរិក្ខិបិត្វា ចក្កវាឡសិលុច្ចយោ បតិដ្ឋិតោ, អយំ ឯកា លោកធាតុ នាមាតិ អត្ថោ។ ម-ការោ បទសន្ធិវសេន អាគតោ។ “តំ សព្ពំ លោកធាតុំ បរិក្ខិបិត្វា អយំ ចក្កវាឡសិលុច្ចយោ ឋិតោ”តិ ឯវម្បេត្ថ សម្ពន្ធំ វទន្តិ, ឯវំ វុត្តេបិ ចក្កវាឡបព្ពតោបិ លោកធាតុយេវាតិ វេទិតព្ពំ។

តត្ថាតិ តិស្សំ លោកធាតុយំ។ **ចន្ទមណ្ឌលំ ឯកូនបញ្ញាសយោជន**ន្តិ ឧជុកំ អាយាមតោ វិត្ថារតោ ឧព្ពេធតោ ច ឯកូនបញ្ញាសយោជនំ, បរិមណ្ឌលតោ បន តីហិ យោជនេហិ ឩនទិយឌ្ឍសតយោជនំ។ **សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាសយោជន**ន្តិ ឯត្ថាបិ ចន្ទមណ្ឌលេ វុត្តនយេនេវ ឧជុកំ បញ្ញាសយោជនន្តិ វេទិតព្ពំ, បរិមណ្ឌលតោ បន ទិយឌ្ឍសតយោជនំ។

តេសុ បន ចន្ទមណ្ឌលំ (ទី. និ. អដ្ឋ. ៣.១២១) ហេដ្ឋា, សូរិយមណ្ឌលំ ឧបរិ, អន្តរា នេសំ យោជនំ ហោតិ។ ចន្ទស្ស ហេដ្ឋិមន្តតោ សូរិយស្ស ឧបរិមន្តំ យោជនសតំ ហោតិ, ចន្ទវិមានំ អន្តោ មណិមយំ, ពហិ រជតេន បរិក្ខិត្តំ, អន្តោ ច ពហិ ច សីតលមេវ ហោតិ។ សូរិយវិមានំ អន្តោ កនកមយំ, ពាហិរំ ផលិកបរិក្ខិត្តំ ហោតិ, អន្តោ ច ពហិ ច ឧណ្ហមេវ។ ចន្ទោ ឧជុកំ សណិកំ គច្ឆតិ។ សោ ហិ អមាវាសិយំ សូរិយេន សទ្ធិំ គច្ឆន្តោ ទិវសេ ទិវសេ ថោកំ ថោកំ ឱហីយន្តោ បុណ្ណមាសិយំ ឧបឌ្ឍមគ្គតោ ឱហីយតិ, តិរិយំ បន សីឃំ គច្ឆតិ។ តថា ហេស ឯកស្មិំ មាសេ កទាចិ ទក្ខិណតោ, កទាចិ ឧត្តរតោ ទិស្សតិ, ចន្ទស្ស ឧភោសុ បស្សេសុ នក្ខត្តតារកា គច្ឆន្តិ, ចន្ទោ ធេនុ វិយ វច្ឆំ តំ តំ នក្ខត្តំ ឧបសង្កមតិ, នក្ខត្តានិ បន អត្តនោ គមនដ្ឋានំ ន វិជហន្តិ, អត្តនោ វីថិយាវ គច្ឆន្តិ។ សូរិយស្ស បន ឧជុកំ គមនំ សីឃំ, តិរិយំ គមនំ ទន្ធំ។ តិរិយំ គមនំ នាម ទក្ខិណទិសតោ ឧត្តរទិសាយ, ឧត្តរទិសតោ ទក្ខិណទិសាយ គមនំ, តំ ទន្ធំ ឆហិ ឆហិ មាសេហិ ឥជ្ឈនតោ។

សូរិយោ កាឡបក្ខឧបោសថេ ចន្ទេន សហេវ គន្ត្វា តតោ បរំ បាដិបទទិវសេ យោជនានំ សតសហស្សំ ចន្ទមណ្ឌលំ ឱហាយ គច្ឆតិ អត្តនោ សីឃគាមិតាយ តស្ស ច ទន្ធគាមិតាយ, អថ ចន្ទោ លេខា វិយ បញ្ញាយតិ។

តតោ បរម្បិ បក្ខស្ស ទុតិយាយ យោជនានំ សតសហស្សំ ចន្ទមណ្ឌលំ ឱហាយ គច្ឆតិ។ ឯវំ ទិវសេ ទិវសេ យាវ
សុក្កបក្ខឧបោសថទិវសា សតសហស្សំ សតសហស្សំ ឱហាយ គច្ឆតិ, អថ ចន្ទោ អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា ឧបោសថ
ទិវសេ បរិបុណ្ណោ ហោតិ។ អនុក្កមេន វឌ្ឍនញ្ចេត្ថ ឧបរិភាគតោ បតិតសូរិយាលោកតាយ ហេដ្ឋតោ បវត្តាយ
សូរិយស្ស ទូរភាវេន ទិវសេ ទិវសេ អនុក្កមេន បរិហាយមានាយ អត្តនោ ឆាយាយ វសេន អនុក្កមេន ចណ្ឌ
មណ្ឌលប្បទេសស្ស វឌ្ឍមានស្ស វិយ ទិស្សមានតាយាតិ វេទិតព្ពំ, តស្មា អនុក្កមេន វឌ្ឍិត្វា វិយ ឧបោសថទិវសេ
បុណ្ណមាយំ បរិបុណ្ណមណ្ឌលោ ហុត្វា ទិស្សតិ។ អថ សូរិយោ បាដិបទទិវសេ យោជនានំ សតសហស្សំ ធាវិត្វា បុន
ចន្ទមណ្ឌលំ គណ្ហាតិ ចន្ទស្ស ទន្ធគតិតាយ អត្តនោ ច សីឃគតិតាយ, តថា ទុតិយាយ សតសហស្សន្តិ ឯវំ យាវ
ឧបោសថទិវសា សតសហស្សំ សតសហស្សំ ធាវិត្វា គណ្ហាតិ។ អថ ចន្ទោ អនុក្កមេន ហាយិត្វា កាឡបក្ខ
ឧបោសថទិវសេ សព្ពសោ ន បញ្ញាយតិ, អនុក្កមេន ហាយមានតា ចេត្ថ អនុក្កមេន វឌ្ឍមានតាយ វុត្តនយេន
វេទិតព្ពា។ តត្ថ បន ឆាយាយ ហាយមានតាយ មណ្ឌលំ វឌ្ឍមានំ វិយ ទិស្សតិ, ឥធ ច ឆាយាយ វឌ្ឍមានតាយ
មណ្ឌលំ ហាយមានំ វិយ ទិស្សតិ, តស្មា អនុក្កមេន ហាយិត្វា វិយ ឧបោសថទិវសេ សព្ពសោ ន បញ្ញាយតិ។ ចន្ទំ
ហេដ្ឋា កត្វា សូរិយោ ឧបរិ ហោតិ, មហតិយា បាតិយា ខុទ្ទកភាជនំ វិយ ចន្ទមណ្ឌលំ បិធីយតិ, មជ្ឈន្ហិកេ
គេហច្ឆាយា វិយ ចន្ទស្ស ឆាយា ន បញ្ញាយតិ។ សោ ឆាយាយ អបញ្ញាយមានាយ ទូរេ ឋិតានំ ទិវា បទីបោ វិយ
សយម្បិ ន បញ្ញាយតិ។

ឥមេសំ បន អជវីថិ នាគវីថិ គោវីថីតិ តិស្សោ គមនវីថិយោ ហោន្តិ។ តត្ថ អជានំ ឧទកំ បដិកូលំ ហោតិ,
ហត្ថិនាគានំ មនាបំ, គុន្នំ សីតុណ្ហសមតាយ ផាសុ ហោតិ។ តថា ច យាយ វីថិយា សូរិយេ គច្ឆន្តេ វស្សវលាហក
ទេវបុត្តា សូរិយាភិតាបសន្តត្តា អត្តនោ វិមានតោ ន និក្ខមន្តិ, កីឡាបសុតា ហុត្វា ន វិចរន្តិ, តទា កិរ សូរិយ
វិមានំ បកតិមគ្គតោ អធោ ឱតរិត្វា វិចរតិ, តស្ស ឱរុយ្ហ ចរណេនេវ ចន្ទវិមានម្បិ អធោ ឱរុយ្ហ ចរតិ តគ្គតិ
កត្តា, តស្មា សា វីថិ ឧទកាភាវេន អជានុរូបតាយ “**អជវីថី**”តិ សមញ្ញា គតា។ យាយ បន វីថិយា សូរិយេ
គច្ឆន្តេ វស្សវលាហកទេវបុត្តា សូរិយាភិតាបាភាវតោ អភិណ្ហំ អត្តនោ វិមានតោ ពហិ និក្ខមិត្វា កីឡាបសុតា ហុ
ត្វា ឥតោ ចិតោ ច វិចរន្តិ, តទា កិរ សូរិយវិមានំ បកតិមគ្គតោ ឧទ្ធំ អារុហិត្វា វិចរតិ, តស្ស ឧទ្ធំ អារុយ្ហ
ចរណេនេវ ចន្ទវិមានម្បិ ឧទ្ធំ អារុយ្ហ ចរតិ តគ្គតិកត្តា, តគ្គតិកតា ច សមានគតិ នាម វាតមណ្ឌលេន
វិមានស្ស ផេល្លិតព្ពត្តា, តស្មា សា វីថិ ឧទកពហុភាវេន នាគានុរូបតាយ “**នាគវីថី**”តិ សមញ្ញា គតា។ យទា
សូរិយោ ឧទ្ធំ អនារោហន្តោ អធោ ច អនោតរន្តោ បកតិមគ្គេនេវ គច្ឆតិ, តទា វស្សវលាហកា យថាកាលំ
យថារុចិញ្ច វិមានតោ និក្ខមិត្វា សុខេន វិចរន្តិ, តេន កាលេន កាលំ វស្សនតោ លោកេ ឧតុសមតា ហោតិ,
តាយ ឧតុសមតាយ ហេតុភូតាយ សា ចន្ទិមសូរិយានំ គតិ គវានុរូបតាយ “**គោវីថី**”តិ សមញ្ញា គតា។ តស្មា យំ
កាលំ ចន្ទិមសូរិយា អជវីថី អារុហន្តិ, តទា ទេវោ ឯកពិន្ទុម្បិ ន វស្សតិ។ យទា នាគវីថី អារោហន្តិ, តទា ភិន្នំ
វិយ នភំ បគ្ឃរតិ។ យទា គោវីថី អារោហន្តិ, តទា ឧតុសមតា សម្បជ្ជតិ។

យទា បន រាជានោ អធម្មិកា ហោន្តិ, តេសំ អធម្មិកតាយ ឧបរាជសេនាបតិប្បភុតយោ សព្ពេ ទេវា
ព្រហ្មានោ ច អធម្មិកា ហោន្តិ, តទា តេសំ អធម្មិកតាយ វិសមំ ចន្ទិមសូរិយា បរិវត្តន្តិ។ តទា ហិ ព
ហ្វាពាធតាទិអនិដ្ឋផលូបនិស្សយភូតស្ស យថាវុត្តស្ស អធម្មិកតាសញ្ញិតស្ស សាធារណស្ស បាបកម្មស្ស ពលេន
វិសមំ វាយន្តេន វាយុនា ផេល្លិយមានា ចន្ទិមសូរិយា សិនេរុំ បរិក្ខិបន្តា វិសមំ បរិវត្តន្តិ, យថាមគ្គេន ន បវត្តន្តិ។
វាតោ យថាមគ្គេន ន វាយតិ, អយថាមគ្គេន វាយតិ, អយថាមគ្គេន វាយន្តោ អាកាសដ្ឋវិមានានិ ខោភេតិ,
វិមានេសុ ខោភិតេសុ ទេវតានំ កីឡនត្ថាយ ចិត្តានិ ន នមន្តិ, ចិត្តេសុ អនមន្តេសុ សីតុណ្ហភេទោ ឧតុ យថា
កាលេន ន សម្បជ្ជតិ, តស្មឹ អសម្បជ្ជន្តេ ន សម្មា ទេវោ វស្សតិ, កទាចិ វស្សតិ, កទាចិ ន វស្សតិ, កត្ថចិ វស្សតិ,
កត្ថចិ ន វស្សតិ។ វស្សន្តោបិ វប្បកាលេ អង្កុរកាលេ នាឡកាលេ បុប្ផកាលេ ខីរគ្គហណាទិកាលេសុ យថា យថា
សស្សានំ ឧបការោ ន ហោតិ, តថា តថា វស្សតិ ច វិគច្ឆតិ ច។ តេន សស្សានិ វិសមបាកានិ ហោន្តិ វិគតគន្ធរ
សាទិសម្បទានិ, ឯកភាជនេ បក្ខិត្តតណ្ឌុលេសុបិ ឯកស្មឹ បទេសេ ភត្តំ ឧត្តណ្ឌុលំ ហោតិ, ឯកស្មឹ អតិកិលិន្នំ,
ឯកស្មឹ សមបាកំ។ តំ បរិភុត្តំ កុច្ឆិយម្បិ សព្ពសោ អបរិណតំ, ឯកទេសេន បរិណតំ, សុបរិណតន្តិ ឯវំ តីហិយេវ
បការេហិ បច្ចតិ, បក្កាសយំ ន សម្មា ឧបគច្ឆតិ។ តេន សត្តា ពហ្វាពាធា ចេវ ហោន្តិ អប្បាយុកា ច។

ធម្មិកានំ បន រាជូនំ កាលេ វុត្តវិបរិយាយេន ចន្ទិមសូរិយា សមំ បរិវត្តន្តិ, យថាមគ្គេន បវត្តន្តិ, ឧតុ
សមតា ច សម្បជ្ជតិ, ចន្ទិមសូរិយា ឆ មាសេ សិនេរុតោ ពហិ និក្ខមន្តិ, ឆ មាសេ អន្តោ វិចរន្តិ។ តថា ហិ
សិនេរុសមីបេន តំ បទក្ខិណំ កត្វា គច្ឆន្តា ឆ មាសេ តតោ គមនវីថិតោ ពហិ អត្តនោ តិរិយំ គមនេន
ចក្កវាឡាភិមុខា និក្ខមន្តិ ។ ឯវំ ឆ មាសេ ខណេ ខណេ សិនេរុតោ អបសក្កនវសេន តតោ និក្ខមិត្វា
ចក្កវាឡសមីបំ បត្តា។ តតោបិ ឆ មាសេ ខណេ ខណេ អបសក្កនវសេន និក្ខមិត្វា សិនេរុសមីបំ បាបុណន្តា
អន្តោ វិចរន្តិ។ តេ ហិ អាសាឡ្ហីមាសេ សិនេរុសមីបេន ចរន្តិ, តតោ ទ្វេ មាសេ និក្ខមិត្វា ពហិ ចរន្តិ។ បឋម
កត្តិកមាសេ មជ្ឈេន គច្ឆន្តិ, តតោ ចក្កវាឡាភិមុខា គន្ត្វា តយោ មាសេ ចក្កវាឡសមីបេន វិចរិត្វា បុន និក្ខមិ

ត្វា ចិត្រមាសេ មជ្ឈេន គន្ត្វា តតោ បរេ ទ្វេ មាសេ សិនេរុអភិមុខា បក្ខន្ទិត្វា បុន អាសាឡ្ហេ សិនេរុសមីបេន ចរន្តិ។ ឯត្ថ ច សិនេរុស្ស ចក្កវាឡស្ស ច យំ ឋានំ វេមជ្ឈំ, តស្ស សិនេរុស្ស ច យំ ឋានំ វេមជ្ឈំ, តេន គច្ឆន្តា សិនេរុសមីបេន ចរន្តីតិ វេទិតព្ពា, ន សិនេរុស្ស អគ្គាលិន្ទំ អល្លីនា, ចក្កវាឡសមីបេន ចរណម្បិ ឥមិនាវ នយេន វេទិតព្ពំ។ យទា បន សិនេរុស្ស ចក្កវាឡស្ស ឧជុកំ វេមជ្ឈេន គច្ឆន្តិ, តទា វេមជ្ឈេន វិចរន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

ឯវំ វិចរន្តា ច ឯកប្បហារេន តីសុបិ ទីបេសុ អាលោកំ ករោន្តិ។ ឯកេកាយ ទិសាយ នវ នវ យោជនសតសហស្សានិ អន្ធការំ វិធមិត្វា អាលោកំ ទស្សេន្តិ។ កថំ? ឥមស្មិញ្ហិ ទីបេ សូរិយុគ្គមនកាលោ បុព្ពវិទេហេ មជ្ឈន្ហិកោ ហោតិ, ឧត្តរកុរូសុ អត្ថង្គមនកាលោ, អបរគោយានេ មជ្ឈិមយាមោ, បុព្ពវិទេហម្ហិ ឧគ្គមនកាលោ ឧត្តរកុរូសុ មជ្ឈន្ហិកោ, អបរគោយានេ អត្ថង្គមនកាលោ, ឥធ មជ្ឈិមយាមោ, ឧត្តរកុរូសុ ឧគ្គមនកាលោ អបរគោយានេ មជ្ឈន្ហិកោ, ឥធ អត្ថង្គមនកាលោ, បុព្ពវិទេហេ មជ្ឈិមយាមោ, អបរគោយានទីបេ ឧគ្គមនកាលោ ឥធ មជ្ឈន្ហិកោ, បុព្ពវិទេហទីបេ អត្ថង្គមនកាលោ, ឧត្តរកុរូសុ មជ្ឈិមយាមោ។ ឥមស្មិញ្ហិ ទីបេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយំ បុព្ពវិទេហវាសីនំ អត្ថង្គមនវសេន ឧបឌ្ឍំ សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាយតិ, អបរគោយានវាសីនំ ឧគ្គមនវសេន ឧបឌ្ឍំ បញ្ញាយតិ។ ឯវំ សេសទីបេសុបិ។ ឥតិ ឥមិនាវ បការេន តីសុ ទីបេសុ ឯកប្បហារេនេវ ចន្ទិមសូរិយា អាលោកំ ទស្សេន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

ឥតោ អញ្ញថា បន ទ្វីសុ ឯវ ទីបេសុ ឯកប្បហារេនេវ អាលោកំ ទស្សេន្តិ។ យស្មិញ្ហិ ទីបេ អត្ថង្គមនវសេន ឧបឌ្ឍំ សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាយតិ, អត្ថង្គមិតេ តត្ថ ន បញ្ញាយតិ, អាលោកំ ន ទស្សេតិ, ទ្វីសុ ឯវ ទីបេសុ ឯកប្បហារេន ឧភយំ។ ឯកេកាយ ទិសាយ នវ នវ យោជនសតសហស្សានិ អន្ធការវិធមនម្បិ ឥមិនាវ នយេន ទដ្ឋព្ពំ។ ឥមស្មិញ្ហិ ទីបេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយំ បុព្ពវិទេហវាសីនំ អត្ថង្គមនវសេន ឧបឌ្ឍំ សូរិយមណ្ឌលំ បញ្ញាយតីតិ បុព្ពវិទេហេ នវយោជនសតសហស្សប្បមាណេ ឋានេ អន្ធការំ វិធមិត្វា អាលោកំ ទស្សេតិ, តថា អបរគោយានេ ឧគ្គមនវសេន តត្ថាបិ ឧបឌ្ឍស្សេវ បញ្ញាយមានត្តា។ បុព្ពវិទេហានំ បន អត្ថង្គមិតេ ន បញ្ញាយតីតិ ទ្វីសុ ទីបេសុ សព្ពត្ថ អន្ធការំ វិធមិត្វា អាលោកំ ទស្សេតិ អបរគោយានេបិ ឧគ្គតេ សូរិយេ សព្ពត្ថ អន្ធការវិធមនតោ។

បាតុភវន្តា ច ចន្ទិមសូរិយា ឯកតោវ លោកេ បាតុភវន្តិ, តេសុ សូរិយោ បឋមតរំ បញ្ញាយតិ។ បឋមកប្បិកានញ្ហិ សត្តានំ សយំបភាយ អន្តរហិតាយ អន្ធការោ អហោសិ។ តេ ភីតតសិតា “ភទ្ទកំ វតស្ស, សចេ អញ្ញោ អាលោកោ ភវេយ្យា”តិ ចិន្តយឹសុ។ តតោ មហាជនស្ស សូរភាវំ ជនយមានំ សូរិយមណ្ឌលំ ឧដ្ឋហិ, តេនេវស្ស **“សូរិយោ”**តិ នាមំ អហោសិ។ តស្មឹ ទិវសំ អាលោកំ កត្វា អត្ថង្គមិតេ បុន អន្ធការោ អហោសិ។ តេ ភីតតសិតា “ភទ្ទកំ វតស្ស, សចេ អញ្ញោ អាលោកោ ឧប្បជ្ជេយ្យា”តិ ចិន្តយឹសុ។ អថ នេសំ ឆន្ទំ ញត្វា វិយ ចន្ទមណ្ឌលំ ឧដ្ឋហិ, តេនេវស្ស **“ចន្ទោ”**តិ នាមំ អហោសិ។ ឯវំ ចន្ទិមសូរិយេសុ បាតុភូតេសុ នក្ខត្តានិ តារករូបានិ បាតុភវន្តិ, តតោ បភុតិ រត្តិន្ទិវា បញ្ញាយន្តិ។ អនុក្កមេន ច មាសឌ្ឍមាសឧតុសំវច្ឆរា ជាយន្តិ។ ចន្ទិមសូរិយានំ បន បាតុភូតទិវសេយេវ សិនេរុចក្កវាឡហិមវន្តបព្ពតា ចត្តារោ ច ទីបា បាតុភវន្តិ, តេ ច ខោ អបុព្ពំ អចរិមំ ផគ្គុណបុណ្ណមទិវសេយេវ បាតុភវន្តីតិ វេទិតព្ពំ។

យស្មា ចេត្ថ “ឯកំ ចក្កវាឡំ អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច យោជនានំ ទ្វាទស សតសហស្សានិ តីណិ សហស្សានិ ចត្តារិ សតានិ បញ្ញាសញ្ច យោជនានី”តិ **អដ្ឋកថាយំ** (បារា. អដ្ឋ. ១.១ វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា) វុត្តំ, តស្មា វុត្តប្បមាណតោ ឥមស្ស ចក្កវាឡស្ស សិនេរុបតិដ្ឋិតោកាសេ ចតុរាសីតិ យោជនសហស្សានិ បរតោ យាវ ចក្កវាឡបព្ពតា ឧត្តរទិសាភាគប្បមាណញ្ច បហាយ ឥមិស្សា ទក្ខិណទិសាយ –

> សិនេរុចក្កវាឡានំ, អន្តរំ បរិមាណតោ;
> បញ្ច សតសហស្សានិ, សហស្សានូនសដ្ឋិ ច។
>
> សតានិ សត្ត ញេយ្យានិ, បញ្ចវីសុត្តរានិ ច;
> មជ្ឈវីថិគតោ នាម, តត្ថ វេមជ្ឈកោ រវិ។
>
> មជ្ឈតោ យាវ មេរុម្ហា, ចក្កវាឡានមន្តរេ;
> វេមជ្ឈកោ យទា ហោតិ, ឧភយន្តគតោ តទា។
>
> មជ្ឈតោ យាវ មេរុម្ហា, ចក្កវាឡា ច បព្ពតា;
> ទុវេ សតសហស្សានិ, សហស្សានូនសីតិ ច។

អដ្ឋសតំ ទុវេ សដ្ឋិ, យោជនានិ ទ្វិគាវុតំ;
ឧភតោ អន្តតោ មេរុ-ចក្កវាឡានមន្តរេ។

ឯកំ សតសហស្សញ្ច, សហស្សានូនតាលីសំ;
នវសតានេកតីស, យោជនានិ ច គាវុតំ។

បមាណតោ សមន្តា ច, មណ្ឌលំ មជ្ឈវីថិយា;
សតសហស្សានូនវីសំ, សហស្សានេកតីស ច។

សតមេកញ្ច វិញ្ញេយ្យំ, បញ្ចសត្តតិ ឧត្តរំ;
ទក្ខិណំ ឧត្តរញ្ចាបិ, គច្ឆន្តោ បន ភាណុមា។

មជ្ឈវីថិប្បមាណេន , មណ្ឌលេនេវ គច្ឆតិ;
គច្ឆន្តោ ច បនេវំ សោ, ឱរុយ្ហោរុយ្ហ ហេដ្ឋតោ។

អារុយ្ហារុយ្ហ ឧទ្ធញ្ច, យតោ គច្ឆតិ សព្ពទា;
តតោ គតិវសេនស្ស, ទូរមទ្ធានមាសិ តំ។

តឹស សតសហស្សានិ, យោជនានិ បមាណតោ;
តស្មា សោ បរិតោ យាតិ, តត្តកំវ ទិនេ ទិនេ។

សហស្សមេកំ បញ្ចសតំ, ចតុបញ្ញាសយោជនំ;
តិគាវុតំ តេរសូសភំ, តេត្តឹស រតនានិ ច។

អដ្ឋង្គុលានិ ច តិរិយំ, គច្ឆតេកទិនេ រវិ;
ឆតាលីសសហស្សានិ, ឆ សតានិ តិគាវុតំ។

យោជនានំ តិតាលីសំ, មាសេនេកេន គច្ឆតិ;
តេនវុតិសហស្សានិ, ទ្វិសតំ សត្តសីតិ ច។

គាវុតានិ ទុវេ ចាបិ, ទ្វីហិ មាសេហិ គច្ឆតិ;
ឥមាយ គតិយា អន្ត-វីថិតោ វីថិអន្តិមំ។

គច្ឆតិ ឆហិ មាសេហិ, តិមាសេហិ ច មជ្ឈិមំ;
សិនេរុសន្តិកេ អន្ត-វីថិតោ បន ភាណុមា;
អាគច្ឆន្តោ ទ្វិមាសេហិ, អស្ស ទីបស្ស មជ្ឈគោ។

តស្មា សីហឡទីបស្ស, មជ្ឈគោ មេរុអន្តរំ;
ទុវេ សតសហស្សានិ, ទ្វិសតេនាធិកានិ តុ។

តេត្តឹសញ្ច សហស្សានិ, អដ្ឋារស តិគាវុតំ;
ចក្កវាឡន្តរញ្ចស្ស, ទីបស្សេវ ច មជ្ឈគោ។

តីណិ សតសហស្សានិ, សហស្សានិ ឆវីសតិ;
ឆ ឧត្តរានិ បញ្ចេវ, សតានេកញ្ច គាវុតន្តិ។

ឯវមេត្ថ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។

តាវតឹសភវនំ ទសសហស្សយោជនន្តិ ឯត្ថ តេត្តឹស សហបុញ្ញការិនោ ឯត្ថ និព្ពត្តាតិ តំសហចរិតដ្ឋានំ តេត្តឹសំ, តទេវ តាវតឹសំ , តំ និវាសោ ឯតេសន្តិ តាវតឹសា, ទេវា, តេសំ ភវនំ តាវតឹសភវនំ។ តថា ហិ មឃេន មាណវេន សទ្ធឹ មចលគាមកេ កាលំ កត្វា តត្ថ ឧប្បន្នេ តេត្តឹស ទេវបុត្តេ ឧបាទាយ អស្ស ទេវលោកស្ស អយំ

បណ្ណត្តិ ជាតាតិ វទន្តិ។ អថ វា យស្មា សេសចក្កវាឡេសុបិ ឆ កាមាវចរទេវលោកា អត្ថិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ "សហស្សំ ចាតុមហារាជិកានំ សហស្សំ តាវតឹសាន"ន្តិ។ តស្មា នាមបណ្ណត្តិយេវេសា តស្ស ទេវលោកស្សាតិ វេទិតព្ពា។ **ទស សហស្សយោជន**ន្តិ ឥទំ បន សក្កបុរំ សន្ធាយ វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។ តថា ហិ តាវតឹសកាយិកា ទេវា អត្ថិ បព្ពតដ្ឋកា, អត្ថិ អាកាសដ្ឋកា, តេសំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ បត្តា, តថា ចាតុមហារាជិកានំ យាមាទីនញ្ច។ ឯកទេវលោកេបិ ហិ ទេវានំ បរម្បរា ចក្កវាឡបព្ពតំ អប្បត្តា នាម នត្ថិ។ ឥទំ បន តាវតឹសភវនំ សិនេរុស្ស ឧបរិមតលេ ទសសហស្សយោជនិកេ ឋានេ បតិដ្ឋិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តស្ស បាចីនបច្ឆិមទ្វារានំ អន្តរា ទសយោជនសហស្សំ ហោតិ, តថា ទក្ខិណុត្តរទ្វារានំ។ តំ ខោ បន នគរំ ទ្វារសហស្សយុត្តំ អហោសិ អារាមបោក្ខរណីបដិមណ្ឌិតំ។

តស្ស មជ្ឈេ (ធ. ប. អដ្ឋ. ១.២៩ មឃវត្ថុ) តិយោជនសតុព្ពេធេហិ, ធជេហិ បដិមណ្ឌិតោ សត្តរតនមយោ សត្តយោជនសតុព្ពេធោ សក្កស្ស **វេជយន្តោ** នាម បាសាទោ។ តត្ថ សុវណ្ណយដ្ឋីសុ មណិធជា អហេសុំ, មណិយដ្ឋីសុ សុវណ្ណធជា, បវាឡយដ្ឋីសុ មុត្តធជា, មុត្តយដ្ឋីសុ បវាឡធជា, សត្តរតនមយាសុ យដ្ឋីសុ សត្តរតនមយា ធជា។

ទិយឌ្ឍយោជនសតាយាមោ **វេជយន្តរថោ** (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៤៩ អាទយោ)។ តស្ស ហិ បច្ឆិមន្តោ បណ្ណាសយោជនោ, មជ្ឈេ រថបញ្ជរោ បណ្ណាសយោជនោ, រថសន្ធិតោ យាវ រថសីសា បណ្ណាសេវ យោជនានិ។ តទេវ បមាណំ ទិគុណំ កត្វា "តិយោជនសតាយាមោ"តិបិ វទន្តិយេវ។ តស្មិំ យោជនិកបល្លង្កោ អត្ថតោ តិដ្ឋតិ។ តត្ថ តិយោជនិកំ សេតច្ឆត្តំ, ឯកស្មិំយេវ យុគេ សហស្សអាជញ្ញយុត្តំ។ សេសាលង្ការស្ស បមាណំ នត្ថិ។ ធជោ បនស្ស អឌ្ឍតិយានិ យោជនសតានិ ឧគ្គតោ, យស្ស វាតាហតស្ស បញ្ចង្គិកតូរិយស្សេវ សទ្ទោ និច្ឆរតិ។

សក្កស្ស បន **ឯរាវណោ** នាម ហត្ថី ទិយឌ្ឍយោជនសតិកោ, សោបិ ទេវបុត្តោយេវ។ ន ហិ ទេវលោកស្មិំ តិរច្ឆានគតា ហោន្តិ, តស្មា សោ ឧយ្យានកីឡាយ និក្ខមនកាលេ អត្តភាវំ វិជហិត្វា ទិយឌ្ឍយោជនសតិកោ ឯរាវណោ នាម ហត្ថី ហោតិ។ សោ តេត្តឹសកុម្ភេ មាបេតិ អាវដ្ដេន គាវុតអឌ្ឍយោជនប្បមាណេ, សព្ពេសំ មជ្ឈេ សក្កស្ស អត្ថាយ សុទស្សនំ នាម តឹសយោជនិកំ កុម្ភំ មាបេតិ។ តស្ស ឧបរិ ទ្វាទសយោជនិកោ រតនមណ្ឌបោ ហោតិ។ តត្ថ អន្តរន្តរា សត្តរតនមយា យោជនុព្ពេធា ធជា ឧដ្ឋហន្តិ។ បរិយន្តេ កិង្កិណិកជាលា ឱលម្ពន្តិ, យស្ស មន្ទវាតេរិតស្ស បញ្ចង្គិកតូរិយសទ្ទសទិសោ ទិព្ពគីតសទ្ទោ វិយ រវោ និច្ឆរតិ។ មណ្ឌបមជ្ឈេ សក្កស្ស យោជនិកោ មណិបល្លង្កោ បញ្ញត្តោ ហោតិ, តត្ថ សក្កោ និសីទតិ។ តេត្តឹសាយ កុម្ភានំ ឯកេកស្មិំ កុម្ភេ សត្ត សត្ត ទន្តេ មាបេតិ, តេសុ ឯកេកោ បណ្ណាសយោជនាយាមោ។ ឯកេកស្មិំញ្ចេត្ថ ទន្តេ សត្ត សត្ត បោក្ខរណិយោ ហោន្តិ, ឯកេកាយ បោក្ខរណិយា សត្ត សត្ត បទុមិនីគច្ឆា, ឯកេកស្មិំ គច្ឆេ សត្ត សត្ត បុប្ផានិ ហោន្តិ, ឯកេកស្ស បុប្ផស្ស សត្ត សត្ត បត្តានិ, ឯកេកស្មិំ បត្តេ សត្ត សត្ត ទេវធីតរោ នច្ចន្តិ។ ឯវំ សមន្តា បណ្ណាសយោជនដ្ឋានេ ហត្ថិទន្តេសុយេវ នច្ចនដសមជ្ជោ ហោតិ។

នន្ទា នាម បន បោក្ខរណី បញ្ញាសយោជនា។ "បញ្ចសតយោជនិកា"តិបិ វទន្តិ។

ចិត្តលតាវនំ បន សដ្ឋិយោជនិកំ។ "បញ្ចយោជនសតិក"ន្តិបិ វទន្តិ។ តំ បន ទិព្ពរុក្ខសហស្សបដិមណ្ឌិតំ, តថា **នន្ទនវនំ ផារុសកវនញ្ច**។ សក្កោ បនេត្ថ អច្ឆរាសង្ឃបរិវុតោ សដ្ឋិយោជនិកំ សុវណ្ណមហាវីថិំ ឱតរិត្វា នក្ខត្តំ កីឡន្តោ នន្ទនវនាទីសុ វិចរតិ។

បារិច្ឆត្តកោ បន កោវិឡារោ សមន្តា តិយោជនសតបរិមណ្ឌលោ បញ្ចទសយោជនបរិណាហក្ខន្ធោ យោជនសតុព្ពេធោ។ តស្ស មូលេ សដ្ឋិយោជនាយាមា បញ្ញាសយោជនវិត្ថារា បញ្ចទសយោជនុព្ពេធា ជយសុមនបុប្ផកវណ្ណា **បណ្ឌុកម្ពលសិលា**, យស្សា មុទុតាយ សក្កស្ស និសីទតោ ឧបឌ្ឍកាយោ អនុបវិសតិ, ឧដ្ឋិតកាលេ ឩនំ បរិបូរតិ។

សុធម្មា នាម ទេវសភា អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច តិយោជនសតិកា, បរិក្ខេបតោ នវយោជនសតិកា, ឧព្ពេធតោ បញ្ចយោជនសតិកា, តស្សា ផលិកមយា ភូមិ, ថម្ភតុលាសង្ឃាដាទីសុ វាឡរូបាទិសង្ឃដ្ដនកអាណិយោ មណិមយា, សុវណ្ណមយា ថម្ភា, រជតមយា ថម្ភឃដកា ច សង្ឃាដញ្ច, បវាឡមយានិ វាឡរូបានិ, សត្តរតនមយា គោបានសិយោ ច បក្ខបាសា ច មុខវដ្ដិ ច, ឥន្ទនីលឥដ្ឋកាហិ ឆទនំ, សោវណ្ណមយំ ឆទនវិធំ, រជតមយា ថុបិកា។

អាសាវតី នាម ឯកា លតា អត្ថិ, "សា បុប្ផិស្សតី"តិ ទេវា វស្សសហស្សំ ឧបដ្ឋានំ គច្ឆន្តិ, បារិច្ឆត្តកេ បុប្ផមានេ ឯកំ វស្សំ ឧបដ្ឋានំ គច្ឆន្តិ។ តេ តស្ស បណ្ឌុបលាសាទិភាវតោ បដ្ឋាយ អត្តមនា ហោន្តិ។ យថាហ –

“យស្មិំ, ភិក្ខវេ, សមយេ ទេវានំ តាវតិំសានំ បារិច្ឆត្តកោ កោវិឡារោ បណ្ឌុបលាសោ ហោតិ, អត្តមនា, ភិក្ខវេ, ទេវា តាវតិំសា តស្មិំ សមយេ ហោន្តិ ‘បណ្ឌុបលាសោ ទានិ បារិច្ឆត្តកោ កោវិឡារោ, ន ចិរស្សេវ ទានិ បន្នបលាសោ ភវិស្សតី’”តិអាទិ (អ. និ. ៧.៦៩)។

សព្ពបាលិផុល្លស្ស បន បារិច្ឆត្តកស្ស កោវិឡារស្ស សមន្តា បញ្ច យោជនសតានិ អាភា ផរតិ, អនុវាតំ យោជនសតំ គន្ធោ គច្ឆតិ។ បុប្ផិតេ បារិច្ឆត្តកេ អារោហណកិច្ចំ វា អង្កុសំ គហេត្វា នាមនកិច្ចំ វា បុប្ផាហរណត្ថំ ចង្កោដកកិច្ចំ វា នត្ថិ។ កន្តនកវាតោ ឧដ្ឋហិត្វា បុប្ផានិ វណ្ដតោ កន្តតិ, សម្បដិច្ឆនកវាតោ សម្បដិច្ឆតិ, បវេសនកវាតោ សុធម្មទេវសភំ បវេសេតិ, សម្មជ្ជនកវាតោ បុរាណបុប្ផានិ នីហរតិ, សន្ថរណកវាតោ បត្តកណ្ណិក កេសរានិ រចេន្តោ សន្ថរតិ, មជ្ឈដ្ឋានេ ធម្មាសនំ ហោតិ យោជនប្បមាណោ រតនបល្លង្កោ, តស្ស ឧបរិ ធារិយមានំ តិយោជនិកំ សេតច្ឆត្តំ, តទនន្តរំ សក្កស្ស ទេវរញ្ញោ អាសនំ អត្ថរិយតិ, តតោ ពាត្តិំសាយ ទេវបុត្តានំ, តតោ អញ្ញេសំ មហេសក្ខទេវតានំ។ អញ្ញេសំ ទេវតានំ បន បុប្ផកណ្ណិកាវ អាសនំ ហោតិ។ ទេវា ទេវសភំ បវិសិត្វា និសីទន្តិ។ តតោ បុប្ផេហិ រេណុវដ្ដិ ឧគ្គន្ត្វា ឧបរិ កណ្ណិកំ អាហច្ច និបតមានា ទេវតានំ តិគាវុតប្បមាណំ អត្តភាវំ លាខាបរិកម្មសជ្ជិតំ វិយ ករោតិ, តេសំ សា កីឡា ចតូហិ មាសេហិ បរិយោសានំ គច្ឆតិ។ ឥតិ ឥមាហិ សម្បត្តីហិ សមន្នាគតំ តាវតិំសភវនំ ភគវា សព្ពថា អវេទីតិ វេទិតព្ពំ។

តថា អសុរភវនន្តិ ឯត្ថ ទេវា វិយ ន សុរន្តិ ន ឦសរន្តិ ន វិរោចន្តីតិ អសុរា។ សុរា នាម ទេវា, តេសំ បដិបក្ខាតិ វា អសុរា។ សក្កោ កិរ មចលគាមកេ មឃោ នាម មាណវោ ហុត្វា តេត្តិំស បុរិសេ គហេត្វា កល្យាណកម្មំ ករោន្តោ សត្ត វត្តបទានិ បូរេត្វា តត្ថ កាលកតោ ទេវលោកេ និព្ពត្តិ សទ្ធិំ បរិសាយ។ តតោ បុព្ពទេវា “អាគន្តុកទេវបុត្តា អាគតា, សក្ការំ នេសំ ករោមា”តិ វត្វា ទិព្ពបទុមានិ ឧបនាមេសុំ, ឧបឌ្ឍរជ្ជេន ច និមន្តេសុំ។ សក្កោ ឧបឌ្ឍរជ្ជេន អសន្តុដ្ឋោ អហោសិ, អថ នេវាសិកា “អាគន្តុកទេវបុត្តានំ សក្ការំ ករោមា”តិ គន្ធបានំ សជ្ជយិំសុ។ សក្កោ សកបរិសាយ សញ្ញំ អទាសិ “មារិសា មា គន្ធបានំ បិវិត្ថ, បិវមានាការមត្តមេវ ទស្សេថា”តិ។ តេ តថា អកំសុ។ នេវាសិកទេវតា សុវណ្ណសរកេហិ ឧបនីតំ គន្ធបានំ យាវទត្ថំ បិវិត្វា មត្តា តត្ថ តត្ថ សុវណ្ណបថវិយំ បតិត្វា សយិំសុ។ សក្កោ “គណ្ហថ ធុត្តេ, ហរថ ធុត្តេ”តិ តេ បាទេសុ គាហាបេត្វា សិនេរុបាទេ ខិបាបេសិ។ សក្កស្ស បុញ្ញតេជេន តទនុវត្តកាបិ សព្ពេ តត្ថេវ បតិំសុ។ អថ នេសំ កម្មបច្ចយឧតុសមុដ្ឋានំ សិនេរុស្ស ហេដ្ឋិមតលេ ទសយោជនសហស្សំ អសុរភវនំ និព្ពត្តិ បារិច្ឆត្តកបដិច្ឆន្នភូតាយ ចិត្របាដលិយា ឧបសោភិតំ។ សក្កោ តេសំ និវត្តិត្វា អនាគមនត្ថាយ អារក្ខំ ឋបេសិ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ –

“អន្តរា ទ្វិន្នំ អយុជ្ឈបុរានំ, បញ្ចវិធា ឋបិតា អភិរក្ខា;
ឧរគករោដិបយស្ស ច ហារី, មទនយុតា ចតុរោ ច មហត្ថា”តិ។ (សំ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២៤៧; ជា. អដ្ឋ. ១.១.៣១);

តត្ថ **ទ្វិន្នំ អយុជ្ឈបុរាន**ន្តិ ទ្វិន្នំ ទេវាសុរនគរានំ អន្តរាតិ អត្ថោ។ ទ្វេ កិរ នគរានិ យុទ្ធេន គហេតុំ អសក្កុណេយ្យតាយ **អយុជ្ឈបុរានិ** នាម ជាតានិ។ យទា ហិ អសុរា ពលវន្តោ ហោន្តិ, អថ ទេវេហិ បលាយិត្វា ទេវនគរំ បវិសិត្វា ទ្វារេ បិហិតេ អសុរានំ សតសហស្សម្បិ កិញ្ចិ កាតុំ ន សក្កោតិ។ យទា ទេវា ពលវន្តោ ហោន្តិ, អថ អសុរេហិ បលាយិត្វា អសុរនគរំ បវិសិត្វា ទ្វារេ បិហិតេ សក្កានំ សតសហស្សម្បិ កិញ្ចិ កាតុំ ន សក្កោតិ។ ឥតិ ឥមានិ ទ្វេ នគរានិ អយុជ្ឈបុរានិ នាម។ តេសំ អន្តរា ឯតេសុ ឧរគាទីសុ បញ្ចសុ ឋានេសុ សក្កេន អារក្ខា ឋបិតា។ តត្ថ **ឧរគ**សទ្ទេន នាគា គហិតា។ តេ ឧទកេ មហព្ពលា ហោន្តិ, តស្មា សិនេរុស្ស បឋមាលិន្ទេ ឯតេសំ អារក្ខា។ សិនេរុស្ស កិរ សមន្តតោ ពហលតោ បុថុលតោ ច បញ្ចយោជនសហស្សបរិមាណានិ ចត្តារិ បរិភណ្ឌានិ តាវតិំសភវនស្ស អារក្ខាយ នាគេហិ គរុឡេហិ កុម្ភណ្ឌេហិ យក្ខេហិ ច អធិដ្ឋិតានិ។ តេហិ កិរ សិនេរុស្ស ឧបឌ្ឍំ បរិយាទិន្នំ, ឯតានិយេវ ច សិនេរុស្ស អាលិន្ទានិ មេខលានិ ច វុច្ចន្តិ។ **ករោដិ**សទ្ទេន សុបណ្ណា គហិតា។ តេសំ កិរ ករោដិ នាម បានភោជនំ, តេន នាមំ លភិំសុ, ទុតិយាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។ **បយស្សហារី**សទ្ទេន កុម្ភណ្ឌា គហិតា។ ទានវរក្ខសា កិរ តេ, តតិយាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។ **មទនយុត**សទ្ទេន យក្ខា គហិតា។ វិសមចារិនោ កិរ តេ យុទ្ធសោណ្ឌា, ចតុត្ថាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។ **ចតុរោ ច មហត្ថា**តិ ចត្តារោ មហារាជានោ វុត្តា។ តេ ហិ សិនេរុស្ស តស្មិំ តស្មិំ បស្សេ យុគន្ធរាទីសុ បញ្ចសតបរិត្តទីបបរិវារេ មហាទីបេ ច សាសិតព្ពស្ស មហតោ អត្ថស្ស វសេន “មហត្ថា”តិ វុច្ចន្តិ, បញ្ចមាលិន្ទេ តេសំ អារក្ខា។

តេ បន អសុរា អាយុវណ្ណយសឥស្សរិយសម្បត្តីហិ តាវតិំសសទិសាវ។ តស្មា អន្តរា អត្តានំ អជានិត្វា បាដលិយា បុប្ផិតាយ “នយិទំ ទេវនគរំ, តត្ថ បារិច្ឆត្តកោ បុប្ផតិ, ឥធ បន ចិត្តបាដលិ, ជរសក្កេន មយំ សុរំ បាយេត្វា វញ្ចិតា, ទេវនគរញ្ច នោ គហិតំ, គច្ឆាម តេន សទ្ធិំ យុជ្ឈិស្សាមា”តិ ហត្ថិអស្សរថេ អារុយ្ហ សុវណ្ណរជតមណិផលកានិ គហេត្វា យុទ្ធសជ្ជា ហុត្វា អសុរភេរិយោ វាទេន្តា មហាសមុទ្ទេ ឧទកំ ទ្វិធា ភិន្ទិត្វា

ឧដ្ឋហន្តិ។ តេ ទេវេ វុឌ្ឍេ វម្មិកមក្ខិកា វម្មិកំ វិយ សិនេរុំ អភិរុហិតុំ អារភន្តិ។ អថ នេសំ បឋមំ នាគេហិ សទ្ធិំ យុទ្ធំ ហោតិ។ តស្មិំ ខោ បន យុទ្ធេ ន កស្សចិ ឆវិ វា ចម្មំ វា ឆិជ្ជតិ, ន លោហិតំ ឧប្បជ្ជតិ, កេវលំ កុមារកានំ ទារុមេណ្ឌកយុទ្ធំ វិយ អញ្ញមញ្ញំ សន្តាសនមត្តមេវ ហោតិ។ កោដិសតាបិ កោដិសហស្សាបិ នាគា តេហិ សទ្ធិំ យុជ្ឈិត្វា អសុរបុរំយេវ បវេសេត្វា និវត្តន្តិ។ សចេ បន អសុរា ពលវន្តោ ហោន្តិ, អថ នាគា ឱសក្កិត្វា ទុតិយេ អាលិន្ទេ សុបណ្ណេហិ សទ្ធិំ ឯកតោ ហុត្វា យុជ្ឈន្តិ។ ឯស នយោ សុបណ្ណាទីសុបិ។ យទា បន តានិ បញ្ចបិ ឋានានិ អសុរា មទ្ទន្តិ, តទា ឯកតោ សម្បិណ្ឌិតានិបិ តានិ បញ្ច ពលានិ ឱសក្កន្តិ ។ អថ ចត្តារោ មហារាជានោ គន្ត្វា សក្កស្ស បវត្តិំ អារោចេន្តិ។ សក្កោ តេសំ វចនំ សុត្វា ទិយឌ្ឍយោជនសតិកំ វេជយន្តរថំ អារុយ្ហ សយំ វា និក្ខមតិ, ឯកំ វា បុត្តំ បេសេតិ។ ឯកស្មិំ បន ទិវសេ ឯវំ និក្ខមិត្វា អសុរេ យុទ្ធេន អព្ភុគ្គន្ត្វា សមុទ្ទេ បក្ខិបិត្វា ចតូសុ ទ្វារេសុ អត្តនា សទិសា បដិមា មាបេត្វា ឋបេតិ, តស្មា អសុរា នាគាទយោ ជិនិត្វា អាគតាបិ តន្ទបដិមា ទិស្វា “សក្កោ និក្ខន្តោ”តិ បលាយន្តិ។ ឥតិ សុរានំ បដិបក្ខាតិ អសុរា, វេបចិត្តិបហារាទាទយោ, តេសំ ភវនំ អសុរភវនំ។ តំ បន អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច ទសសហស្សយោជនន្តិ ទស្សេតុំ “តថា អសុរភវនេ”ន្តិ វុត្តំ។

អវីចិមហានិរយោ ជម្ពុទីបោ ចាតិ ឯត្ថាបិ **តថា**-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ, អវីចិមហានិរយោ ជម្ពុទីបោ ច តថា ទសសហស្សយោជនមេវាតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច អវីចិមហានិរយស្ស អព្ភន្តរំ អាយាមេន ច វិត្ថារេន ច យោជនសតំ ហោតិ, លោហបឋវី លោហឆទនំ ឯកេកា ច ភិត្តិ នវនវយោជនិកា ហោតិ។ បុរត្ថិមាយ ភិត្តិយា អច្ចិ ឧដ្ឋហិត្វា បច្ឆិមំ ភិត្តិំ គហេត្វា តំ វិនិវិជ្ឈិត្វា បរតោ យោជនសតំ គច្ឆតិ។ សេសទិសាសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឥតិ ជាលបរិយន្តវសេន អាយាមវិត្ថារតោ អដ្ឋារសយោជនាធិកានិ តីណិ យោជនសតានិ ហោន្តិ, បរិក្ខេបេន នវ យោជនសតានិ ចតុបណ្ណាសញ្ច យោជនានិ។ សមន្តា បន ឧស្សទេហិ សទ្ធិំ ទសយោជនសហស្សំ ហោតិ។ កស្មា បនេស នរកោ “អវីចី”តិ សង្ខ្យំ គតោតិ? វីចិ នាម អន្តរំ វុច្ចតិ, តត្ថ ច អគ្គិជាលានំ វា សត្តានំ វា ទុក្ខស្ស វា អន្តរំ នត្ថិ, តស្មា សោ “អវីចី”តិ សង្ខ្យំ គតោ។ តស្ស ហិ បុរត្ថិមភិត្តិតោ ជាលា ឧដ្ឋហិត្វា សំសិព្ពមានា យោជនសតំ គន្ត្វា ភិត្តិំ វិនិវិជ្ឈិត្វា បរតោ យោជនសតំ គច្ឆតិ។ សេសទិសាសុបិ ឯសេវ នយោ។ ឯវំ ជាលានំ និរន្តរតាយ អវីចិ។ អព្ភន្តរេ បនស្ស យោជនសតិកេ ឋានេ នាឡិយំ កោដ្ដេត្វា បូរិតបិដ្ឋំ វិយ សត្តា និរន្តរា, “ឥមស្មិំ ឋានេ សត្តោ អត្ថិ, ឥមស្មិំ ឋានេ នត្ថី”តិ ន វត្តព្ពំ, គច្ឆន្តានំ ឋិតានំ និសិន្នានំ និបន្នានញ្ច បច្ចមានានំ អន្តោ នត្ថិ, គច្ឆន្តា ឋិតេ វា និសិន្នេ វា និបន្នេ វា ន ពាធេន្តិ។ ឯវំ សត្តានំ និរន្តរតាយ អវីចិ។ កាយទ្វារេ បន ឆ ឧបេក្ខាសហគតានិ ចិត្តានិ ឧប្បជ្ជន្តិ, ឯកំ ទុក្ខសហគតំ។ ឯវំ សន្តេបិ យថា ជិវ្ហគ្គេ ឆ មធុពិន្ទូនិ ឋបេត្វា ឯកស្មិំ តម្ពលោហពិន្ទុម្ហិ ឋបិតេ អនុទហនពលវតាយ តទេវ បញ្ញាយតិ, ឥតរានិ អព្ពោហារិកានិ ហោន្តិ, ឯវំ អនុទហនពលវតាយ ទុក្ខមេវេត្ថ និរន្តរំ, ឥតរានិ អព្ពោហារិកានីតិ ឯវំ ទុក្ខស្ស និរន្តរតាយ អវីចីតិ វុច្ចតិ។ “អយញ្ច អវីចិមហានិរយោ ជម្ពុទីបស្ស ហេដ្ឋា បតិដ្ឋិតោ”តិ វទន្តិ។

ជម្ពុទីបោ បន អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច ទសសហស្សយោជនបរិមាណោ។ តត្ថ ច ចតុសហស្សយោជនប្បមាណោ បទេសោ តទុបភោគីសត្តានំ បុញ្ញក្ខយា ឧទកេន អជ្ឈោត្ថដោ “សមុទ្ទោ”តិ សង្ខ្យំ គតោ។ តិសហស្សយោជនប្បមាណេ មនុស្សា វសន្តិ, តិសហស្សយោជនប្បមាណេ ហិមវា បតិដ្ឋិតោតិ វេទិតព្ពោ។

អបរគោយានំ សត្តសហស្សយោជនន្តិអាទីសុ អាយាមតោ ច វិត្ថារតោ ច បមាណំ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ ជម្ពុទីបោ សកដសណ្ឋានោ, ឆន្នវុតិយា បដ្ដនកោដិសតសហស្សេហិ ឆបណ្ណាសរតនាគារេហិ នវនវុតិយា ទោណមុខសតសហស្សេហិ តិក្ខត្តុំ តេសដ្ឋិយា នគរសហស្សេហិ ច សមន្នាគតោ។ ជម្ពុទីបេ កិរ អាទិតោ តេសដ្ឋិមត្តានិ នគរសហស្សានិ ឧប្បន្នានិ, តថា ទុតិយំ, តថា តតិយំ។ តានិ បន សម្បិណ្ឌេត្វា សតសហស្សំ, តតោ បរំ អសីតិ សហស្សានិ ច នវ សហស្សានិ ច ហោន្តិ។ **ទោណមុខ**ន្តិ ច មហានគរស្ស អាយុប្បត្តិដ្ឋានភូតំ បធានឃរំ វុច្ចតិ។ អបរគោយានោ អាទាសសណ្ឋានោ, បុព្ពវិទេហោ អឌ្ឍចន្ទសណ្ឋានោ, ឧត្តរកុរុ បីឋសណ្ឋានោ។ “តំតំនិវាសិនំ តំតំបរិវារទីបវាសីនញ្ច មនុស្សានំ មុខម្បិ តំតំសណ្ឋាន”ន្តិ វទន្តិ។

អបិ ចេត្ថ ឧត្តរកុរុកានំ បុញ្ញានុភាវសិទ្ធោ អយម្បិ វិសេសោ វេទិតព្ពោ។ តត្ថ កិរ តេសុ តេសុ បទេសេសុ ឃននិចិតបត្តសញ្ឆន្នសាខាបសាខា កូដាគារូបមា មនោរមា រុក្ខា តេសំ មនុស្សានំ និវេសនកិច្ចំ សាធេន្តិ។ យត្ថ សុខំ និវសន្តិ, អញ្ញេបិ តត្ថ រុក្ខា សុជាតា សព្ពទាបិ បុប្ផិតគ្គា តិដ្ឋន្តិ។ ជលាសយាបិ វិកសិតបទុមបុណ្ឌរីកសោគន្ធិកាទិបុប្ផសញ្ឆន្នា សព្ពកាលំ បរមសុគន្ធា សមន្តតោ បវាយន្តា តិដ្ឋន្តិ។

សរីរម្បិ តេសំ អតិទីឃតាទិទោសរហិតំ អារោហបរិណាហសម្បន្នំ ជរាយ អនភិភូតត្តា វលិតបលិតាទិទោសវិរហិតំ យាវតាយុកំ អបរិក្ខីណជវពលបរក្កមសោភមេវ ហុត្វា តិដ្ឋតិ។ អនុដ្ឋានផលូបជីវិតាយ ន ច តេសំ កសិវណិជ្ជាទិវសេន អាហារបរិយេដ្ឋិវសេន ទុក្ខំ អត្ថិ, តតោ ឯវ ន ទាសទាសិកម្មករាទិបរិគ្គហោ អត្ថិ។ ន ច តត្ថ សីតុណ្ហឌំសមកសវាតាតបសរីសបវាឡាទិបរិស្សយោ អត្ថិ។ យថា នាមេត្ថ គិម្ហានំ បច្ឆិមេ មាសេ បច្ចូស

វេលាយំ សមសីតុណ្ហោ ឧតុ ហោតិ, ឯវមេវ សព្វកាលំ តត្ថ សមសីតុណ្ហោវ ឧតុ ហោតិ, ន ច នេសំ កោចិ
ឧបឃាតោ វិហេសា វា ឧប្បជ្ជតិ។

អកដ្ឋបាកិមមេវ សាលឹ អកណំ អថុសំ សុទ្ធំ សុគន្ធំ តណ្ឌុលផលំ និទ្ធូមង្គារេន អគ្គិនា បចិត្វា បរិភុញ្ជន្តិ។
តត្ថ កិរ ជោតិកបាសាណា នាម ហោន្តិ, អថ តេ តយោ បាសាណេ ឋបេត្វា តត្ថ ឧក្ខលឹ អារោបេន្តិ,
បាសាណេហិ តេជោ សមុដ្ឋហិត្វា តំ បាចេតិ, អញ្ញោ សូបោ វា ព្យញ្ជនោ វា ន ហោតិ, ភុញ្ជន្តានំ ចិត្តានុកូលោយេ
វស្ស រសោ ហោតិ។ តំ បន ភុញ្ជន្តានំ នេសំ កុដ្ឋំ គណ្ឌោ កិលាសោ សោសោ កាសោ អបមារោ ជរោតិ ឯវមាទិកោ
ន កោចិ រោគោ ឧប្បជ្ជតិ។ តេ តំ ឋានំ សម្បត្តានំ ទេន្តិយេវ, មច្ឆរិយចិត្តំ នាម នេវ ហោតិ, ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធា
ទយោបិ មហិទ្ធិកា តត្ថ គន្ត្វា បិណ្ឌបាតំ គណ្ហន្តិ។ ន ច តេ ខុជ្ជា វា វាមនា វា កាណា វា កុណី វា ខញ្ជា វា
បក្ខហតា វា វិកលង្គា វា វិកលិន្ទ្រិយា វា ហោន្តិ។

ឥត្ថិយោបិ តត្ថ នាតិទីឃា នាតិរស្សា នាតិកិសា នាតិថូលា នាតិកាឡិកា នាច្ចោទាតា សោភគ្គប្បត្តរូបា
ហោន្តិ។ តថា ហិ ទីឃង្គុលី តម្ពនខា អលម្ពថនា តនុមជ្ឈា បុណ្ណចន្ទមុខី វិសាលក្ខី មុទុគត្តា សហិតោរូ ឱទាត
ទន្តា គម្ភីរនាភី តនុជង្ឃា ទីឃនីលវេល្លិតកេសី បុថុលសុស្សោណី នាតិលោមា នាលោមា សុភគា ឧតុសុខ
សម្ផស្សា សណ្ហា សខិលសម្ភាសា នានាភរណវិភូសិតា វិចរន្តិ, សព្វទាបិ សោឡសវស្សុទ្ទេសិកា វិយ ហោន្តិ។

បុរិសាបិ បញ្ចវីសតិវស្សុទ្ទេសិកា វិយ, ន បុត្តា មាតាទីសុ រជ្ជន្តិ, អយំ តត្ថ ធម្មតា។ សត្តាហិកមេវ ច តត្ថ
ឥត្ថិបុរិសា កាមរតិយា វិហរន្តិ , តតោ វីតរាគា វិយ យថាសុខំ គច្ឆន្តិ, ន តត្ថ ឥធ វិយ គព្ភោក្កន្តិមូលកំ
គព្ភបរិហរណមូលកំ វា ទុក្ខំ វិជាយនមូលកំ វា ទុក្ខំ ហោតិ, រត្តកញ្ចុកតោ កញ្ចនបដិមា វិយ ទារកា
មាតុកុច្ឆិតោ អមក្ខិតា ឯវ សេម្ហាទិនា សុខេនេវ និក្ខមន្តិ, អយំ តត្ថ ធម្មតា។ មាតា បន បុត្តំ វា ធីតរំ វា វិ
ជាយិត្វា តេសំ វិចរណកប្បទេសេ ឋបេត្វា អនបេក្ខា យថារុចិ គច្ឆតិ។ តេសំ តត្ថ សយិតានំ យេ បស្សន្តិ បុរិសា
វា ឥត្ថិយោ វា, តេ អត្តនោ អង្គុលិយោ ឧបនាមេន្តិ, តេសំ កម្មពលេន តតោ ខីរំ បវត្តតិ, តេន តេ ទារកា
យាបេន្តិ។ ឯវំ បន វឌ្ឍន្តា កតិបយទិវសេហេវ លទ្ធពលា ហុត្វា ទារិកា ឥត្ថិយោ ឧបគច្ឆន្តិ, ទារកា បុរិសេ។

កប្បរុក្ខតោ ឯវ ច តេសំ តត្ថ វត្ថាភរណានិ និប្ផជ្ជន្តិ។ នានាវិរាគវណ្ណវិចិត្តានិ ហិ វត្ថានិ សុខុមានិ មុទុសុខ
សម្ផស្សានិ តត្ថ តត្ថ កប្បរុក្ខេសុ ឱលម្ពន្តានិ តិដ្ឋន្តិ។ នានាវិធរំសិជាលសមុជ្ជលវិវិធវណ្ណរតនវិនទ្ធានិ
អនេកវិធមាលាកម្មលតាកម្មភិត្តិកម្មវិចិត្តានិ សីសូបគគីវូបគកដូបគហត្ថូបគបាទូបគានិ សោវណ្ណមយានិ
អាភរណានិ ច កប្បរុក្ខតោ ឱលម្ពន្តិ។ តថា វីណាមុទិង្គបណវសម្មតាឡសង្ខវំសវេតាឡបរិវាទីនិ
វល្លកីបភុតិកានិ តូរិយភណ្ឌានិបិ តតោ ឱលម្ពន្តិ។ តត្ថ ច ពហូ ផលរុក្ខា កុម្ភមត្តានិ ផលានិ ផលន្តិ,
មធុររសានិ យានិ បរិភុញ្ជិត្វា តេ សត្តាហម្បិ ខុប្បិបាសាហិ ន ពាធីយន្តិ។

នទិយោបិ តត្ថ សុវិសុទ្ធជលា សុបតិត្ថា រមណីយា អកទ្ទមា វាលុកតលា នាតិសីតា នាតិឧណ្ហា សុរភិគន្ធីហិ
ជលជបុប្ផេហិ សញ្ឆន្នា សព្វកាលំ សុរភី វាយន្តិយោ សន្ទន្តិ, ន តត្ថ កណ្ដកិនា កក្ខឡគច្ឆលតា ហោន្តិ,
អកណ្ដកា បុប្ផផលសច្ឆន្នា ឯវ ហោន្តិ, ចន្ទននាគរុក្ខា សយមេវ រសំ បគ្ឃរន្តិ។ នហាយិតុកាមា ច នទីតិត្ថេ
ឯកជ្ឈំ វត្ថាភរណានិ ឋបេត្វា នទី ឱតរិត្វា នហាយិត្វា ឧត្តិណ្ណា ឧត្តិណ្ណា ឧបរិដ្ឋិមំ ឧបរិដ្ឋិមំ វត្ថាភរណំ គណ្ហន្តិ,
ន តេសំ ឯវំ ហោតិ “ឥទំ មម, ឥទំ បរស្សា”តិ។ តតោ ឯវ ន តេសំ កោចិ វិគ្គហោ វា វិវាទោ វា, សត្តាហិកា ឯវ
ច នេសំ កាមរតិកីឡា ហោតិ, តតោ វីតរាគា វិយ វិចរន្តិ។ យត្ថ ច រុក្ខេ សយិតុកាមា ហោន្តិ, តត្ថេវ សយនំ
ឧបលព្ភតិ។

មតេ ច សត្តេ ន រោទន្តិ ន សោចន្តិ, តញ្ច មណ្ឌយិត្វា និក្ខិបន្តិ។ តាវទេវ ច តថារូបា សកុណា ឧបគន្ត្វា
មតំ ទីបន្តរំ នេន្តិ, តស្មា សុសានំ វា អសុចិដ្ឋានំ វា តត្ថ នត្ថិ, ន ច តតោ មតា និរយំ វា តិរច្ឆានយោនឹ វា បេត្តិ
វិសយំ វា ឧបបជ្ជន្តិ។ “ធម្មតាសិទ្ធស្ស បញ្ចសីលស្ស អានុភាវេន តេ ទេវលោកេ និព្វត្តន្តី”តិ វទន្តិ។ វស្សសហស្ស
មេវ ច នេសំ សព្វកាលំ អាយុប្បមាណំ, សព្វមេតំ នេសំ បញ្ចសីលំ វិយ ធម្មតាសិទ្ធមេវាតិ វេទិតព្វំ។

តទន្តរេសូតិ តេសំ ចក្កវាឡានំ អន្តរេសុ។ **លោកន្តរិកនិរយា**តិ លោកានំ លោកធាតូនំ អន្តរោ វិវរោ
លោកន្តរោ, តត្ថ ភវា លោកន្តរិកា, និរយា។ តិណ្ណញ្ហិ សកដចក្កានំ បត្តានំ វា អញ្ញមញ្ញំ អាសន្នភាវេន ឋបិតានំ
អន្តរសទិសេសុ តិណ្ណំ តិណ្ណំ ចក្កវាឡានំ អន្តរេសុ ឯកេកោ លោកន្តរិកនិរយោ។ សោ បន បរិមាណតោ អដ្ឋ
យោជនសហស្សប្បមាណោ ហោតិ និច្ចវិវដោ ហេដ្ឋា ឧបរិ ច កេនចិ ន បិហិតោ។ យថា ហិ ហេដ្ឋា ឧទកស្ស
បិធាយិកា បថវី នត្ថីតិ អសំវុតា លោកន្តរិកនិរយា, ឯវំ ឧបរិបិ ចក្កវាឡេសុ វិយ ទេវវិមានានំ អភាវតោ
អសំវុតា អបិហិតា ចក្ខុវិញ្ញាណុប្បត្តិនិវារណសមត្ថេន ច អន្ធការេន សមន្នាគតា។ តត្ថ កិរ ចក្ខុវិញ្ញាណំ ន

ជាយតិ អាលោកស្ស អភាវតោ។ តីសុ ទីបេសុ ឯកប្បហារេន អាលោកករណសមត្ថាបិ ចន្ទិមសូរិយា តត្ថ អាលោកំ ន ទស្សេន្តិ។ តេ ហិ យុគន្ធរសមប្បមាណេ អាកាសប្បទេសេ វិចរណតោ ចក្កវាឡបព្ពតស្ស វេមជ្ឈេន វិចរន្តិ, ចក្កវាឡបព្ពតញ្ច អតិក្កម្ម លោកន្តរិកនិរយា, តស្មា តេ តត្ថ អាលោកំ ន ទស្សេន្តីតិ ចក្ខុវិញ្ញាណំ នុប្បជ្ជតិ។ យទា បន សព្ពញ្ញុពោធិសត្តស្ស បដិសន្ធិគ្គហណាទីសុ ឱភាសោ ឧប្បជ្ជតិ, តទា ចក្ខុវិញ្ញាណំ ឧប្បជ្ជតិ។ “អញ្ញេបិ កិរ ភោ សន្តិ សត្តា ឥធូបបន្នា”តិ តំ ទិវសំ អញ្ញមញ្ញំ បស្សន្តិ។ អយំ បន ឱភាសោ ឯកំ យាគុបានមត្តម្បិ ន តិដ្ឋតិ, អច្ឆរាសង្ឃាដមត្តមេវ វិជ្ជោភាសោ វិយ និច្ឆរិត្វា “កឹ ឥទ”ន្តិ ភណន្តានំយេវ អន្តរធាយតិ។

កឹ បន កម្មំ កត្វា តត្ថ សត្តា និព្ពត្តន្តីតិ? ភារិយំ ទារុណំ គរុកំ មាតាបិតូនំ ធម្មិកសមណព្រាហ្មណានញ្ច ឧបរិ អបរាធំ អញ្ញញ្ច ទិវសេ ទិវសេ បាណវធាទី សាហសិកកម្មំ កត្វា ឧប្បជ្ជន្តិ តម្ពបណ្ណិទីបេ អភយចោរនាគចោរាទយោ វិយ។ តេសំ អត្តភាវោ តិគាវុតិកោ ហោតិ, វគ្គុលីនំ វិយ ទីឃនខា ហោន្តិ។ តេ រុក្ខេ វគ្គុលិយោ វិយ នខេហិ ចក្កវាឡបាទេ លគ្គន្តិ, យទា សំសប្បន្តា អញ្ញមញ្ញស្ស ហត្ថបាសគតា ហោន្តិ, អថ “ភក្ខោ នោ លទ្ធោ”តិ មញ្ញមានា ខាទនត្ថំ គណ្ហិតុំ ឧបក្កមន្តា វិបរិវត្តិត្វា លោកសន្ធារកេ ឧទកេ បតន្តិ, វាតេ បហរន្តេបិ មធុកផលានិ វិយ ឆិជ្ជិត្វា ឧទកេ បតន្តិ, បតិតមត្តាវ អច្ចន្តខារេ ឧទកេ បិដ្ឋបិណ្ឌិ វិយ វិលីយន្តិ អតិសីតលភាវតោ អាតបសន្តាបាភាវេន។ អតិសីតលភាវមេវ ហិ សន្ធាយ អច្ចន្តខារតា វុត្តា។ ន ហិ តំ កប្បសណ្ឋានឧទកំ សម្បត្តិករមហាមេឃវុដ្ឋំ បថវីសន្ធារកំ កប្បវិនាសកឧទកំ វិយ ខារំ ភវិតុំ អរហតិ។ តថា ហិ សតិ បថវីបិ វិលីយេយ្យ, តេសំ វា បាបកម្មពលេន បេតានំ បកតិឧទកស្ស បុព្ពខេឡភាវាបត្តិ វិយ តស្ស ឧទកស្ស តទា ខារភាវប្បត្តិ ហោតីតិ វុត្តំ “អច្ចន្តខារេ ឧទកេ បិដ្ឋបិណ្ឌិ វិយ វិលីយន្តី”តិ។

អនន្តានីតិ អបរិមាណានិ, “ឯត្តកានី”តិ អញ្ញេហិ មិនិតុំ អសក្កុណេយ្យានិ។ តានិ ច ភគវា អនន្តេន ពុទ្ធញាណេន អវេទិ “អនន្តោ អាកាសោ, អនន្តោ សត្តនិកាយោ, អនន្តានិ ចក្កវាឡានី”តិ។ តិវិធម្បិ ហិ អនន្តំ ពុទ្ធញាណេន បរិច្ឆិន្ទតិ សយម្បិ អនន្តត្តា។ យាវតកញ្ហិ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណំ។ យាវតកំ ញាណំ, តាវតកមេវ ញេយ្យំ។ ញេយ្យបរិយន្តិកំ ញាណំ, ញាណបរិយន្តិកំ ញេយ្យន្តិ។ តេន វុត្តំ “**អនន្តេន ពុទ្ធញាណេន អវេទី**”តិអាទិ។ អនន្តតា ចស្ស អនន្តញេយ្យប្បដិវិជ្ឈនេនេវ វេទិតព្ពា តត្ថ អប្បដិហតចារត្តា។ ឥទានិ យថាវុត្តមត្ថំ និគមេន្តោ អាហ “**ឯវមស្ស ឱកាសលោកោបិ សព្ពថា វិទិតោ**”តិ។

អបិ ចេត្ថ វិវដ្ដាទីនម្បិ វិទិតតា វត្តព្ពា, តស្មា វិវដ្ដាទយោបិ អាទិតោ បភុតិ ឯវំ វេទិតព្ពា – សំវដ្ដោ សំវដ្ដដ្ឋាយី វិវដ្ដោ វិវដ្ដដ្ឋាយីតិ កប្បស្ស ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ។ តត្ថ សំវដ្ដនំ វិនស្សនំ **សំវដ្ដោ**, វិនស្សមានោ អសង្ខ្យេយ្យកប្បោ។ សោ បន អត្ថតោ កាលោយេវ, តទា បវត្តមានសង្ខារវសេនស្ស វិនាសោ វេទិតព្ពោ។ សំវដ្ដតោ ឧទ្ធំ តថាឋាយីកាលោ **សំវដ្ដដ្ឋាយី**។ វិវដ្ដនំ និព្ពត្តនំ វឌ្ឍនំ វា **វិវដ្ដោ**, វឌ្ឍមានោ អសង្ខ្យេយ្យកប្បោ។ សោបិ អត្ថតោ កាលោយេវ, តទា បវត្តមានសង្ខារវសេនស្ស វឌ្ឍិ វេទិតព្ពា។ វិវដ្ដតោ ឧទ្ធំ តថាឋាយីកាលោ **វិវដ្ដដ្ឋាយី**។ តត្ថ តយោ សំវដ្ដា តេជោសំវដ្ដោ អាបោសំវដ្ដោ វាយោសំវដ្ដោតិ។ តិស្សោ សំវដ្ដសីមា អាភស្សរា សុភកិណ្ហា វេហប្ផលាតិ។ យទា កប្បោ តេជេន សំវដ្ដតិ, តទា អាភស្សរតោ ហេដ្ឋា អគ្គិនា ឌយ្ហតិ។ យទា អាបេន សំវដ្ដតិ, តទា សុភកិណ្ហតោ ហេដ្ឋា ឧទកេន វិលីយតិ។ យទា វាយុនា សំវដ្ដតិ, តទា វេហប្ផលតោ ហេដ្ឋា វាតេន វិទ្ធំសតិ។

វិត្ថារតោ បន តីសុបិ សំវដ្ដកាលេសុ ឯកំ ពុទ្ធក្ខេត្តំ វិនស្សតិ។ ពុទ្ធក្ខេត្តំ នាម តិវិធំ ហោតិ ជាតិក្ខេត្តំ អាណាក្ខេត្តំ វិសយក្ខេត្តញ្ច។ តត្ថ **ជាតិក្ខេត្តំ** ទសសហស្សចក្កវាឡបរិយន្តំ ហោតិ, យំ តថាគតស្ស បដិសន្ធិគ្គហណាទីសុ កម្បតិ។ យត្តកេ ហិ ឋានេ តថាគតស្ស បដិសន្ធិញាណាទិញាណានុភាវោ បុញ្ញផលសមុត្តេជិតោ សរសេនេវ បដិវិជ្ឈតិ, តំ សព្ពម្បិ ពុទ្ធង្កុរស្ស និព្ពត្តនក្ខេត្តំ នាមាតិ ពុទ្ធក្ខេត្តន្តិ វុច្ចតិ។ **អាណាក្ខេត្តំ** បន កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិយន្តំ, យត្ថ រតនសុត្តំ (ខុ. បា. ៦.១ អាទយោ; សុ. និ. ២២៤ អាទយោ) ខន្ធបរិត្តំ (អ. និ. ៤.៦៧; ជា. ១.២.១០៥-១០៦; ចូឡវ. ២៥១ អាទយោ) ធជគ្គបរិត្តំ (សំ. និ. ១.២៤៩) អាដានាដិយបរិត្តំ (ទី. និ. ៣.២៧៥ អាទយោ) មោរបរិត្តន្តិ (ជា. ១.២.១៧-១៨) ឥមេសំ បរិត្តានំ អានុភាវោ វត្តតិ។ ឥទ្ធិមា ហិ ចេតោវសិប្បត្តោ អាណាក្ខេត្តបរិយាបន្នេ យត្ថ កត្ថចិ ចក្កវាឡេ ឋត្វា អត្តនោ អត្ថាយ បរិត្តំ កត្វា តត្តេវ អញ្ញំ ចក្កវាឡំ គតោបិ កតបរិត្តោ ឯវ ហោតិ។ ឯកចក្កវាឡេ ឋត្វា សព្ពសត្តានំ អត្ថាយ បរិត្តេ កតេ អាណាក្ខេត្តេ សព្ពសត្តានម្បិ អភិសម្ពុណាតេវ បរិត្តានុភាវោ តត្ថ ទេវតាហិ បរិត្តានំ សម្បដិច្ឆិតព្ពតោ, តស្មា តំ អាណាក្ខេត្តន្តិ វុច្ចតិ។ **វិសយក្ខេត្តំ** បន អនន្តំ អបរិមាណំ។ អនន្តាបរិមាណេសុ ហិ ចក្កវាឡេសុ យំ យំ តថាគតោ អាកង្ខតិ, តំ តំ ជានាតិ អាកង្ខប្បដិពទ្ធវុត្តិតាយ ពុទ្ធញាណស្ស។ ឯវមេតេសុ តីសុ ពុទ្ធក្ខេត្តេសុ ឯកំ អាណាក្ខេត្តំ វិនស្សតិ, តស្មិំ បន វិនស្សន្តេ ជាតិក្ខេត្តំ វិនដ្ឋមេវ ហោតិ។ វិនស្សន្តម្បិ ឯកតោវ វិនស្សតិ, សណ្ឋហន្តម្បិ ឯកតោវ សណ្ឋហតិ, តស្សេវំ វិនាសោ សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

យស្មិំ សមយេ កប្បោ **អគ្គិនា** នស្សតិ, អាទិតោវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ ឧដ្ឋហិត្វា កោដិសតសហស្ស ចក្កវាឡេ ឯកំ មហាវស្សំ វស្សតិ , មនុស្សា តុដ្ឋា សព្ពពីជានិ នីហរិត្វា វបន្តិ, សស្សេសុ បន គោខាយិតមត្តេសុ ជាតេសុ គទ្រភរវំ រវន្តោ ឯកពិន្ទុម្បិ ន វស្សតិ, តទា បច្ឆិន្នបច្ឆិន្នមេវ ហោតិ វស្សំ។ ឥទំ សន្ធាយ ហិ ភគវតា "ហោតិ សោ, ភិក្ខវេ, សមយោ យំ ពហូនិ វស្សានិ ពហូនិ វស្សសតានិ ពហូនិ វស្សសហស្សានិ ពហូនិ វស្សសត សហស្សានិ ទេវោ ន វស្សតី"តិ (អ. និ. ៧.៦៦) វុត្តំ។ វស្សូបជីវិនោបិ សត្តា កាលំ កត្វា បរិត្តាភាទិព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តន្តិ, បុប្ផផលូបជីវិនិយោ ច ទេវតា។ ឯវំ ទីឃេ អទ្ធានេ វីតិវត្តេ តត្ថ តត្ថ ឧទកំ បរិក្ខយំ គច្ឆតិ, អថានុបុព្ពេន មច្ឆកច្ឆបាបិ កាលំ កត្វា ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តន្តិ នេរយិកសត្តាបិ។ តត្ថ នេរយិកា សត្ត មសូរិយបាតុភាវេ វិនស្សន្តីតិ ឯកេ។

ឈានំ បន វិនា នត្ថិ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តិ, ឯតេសញ្ច កេចិ ទុព្ភិក្ខបីឡិតា, កេចិ អភព្ពា ឈានាធិគមាយ, តេ កថំ តត្ថ និព្ពត្តន្តីតិ? ទេវលោកេ បដិលទ្ធជ្ឈានវសេន។ តទា ហិ "វស្សសតសហស្សស្ស អច្ចយេន កប្បវុដ្ឋានំ ភវិស្សតី"តិ លោកព្យូហា នាម កាមាវចរទេវា មុត្តសិរា វិកិណ្ណកេសា រុទម្មុខា អស្សូនិ ហត្ថេហិ បុញ្ឆមានា រត្តវត្ថ និវត្ថា អតិវិយ វិរូបវេសធារិនោ ហុត្វា មនុស្សបថេ វិចរន្តា ឯវំ អារោចេន្តិ "មារិសា មារិសា ឥតោ វស្សសត សហស្សស្ស អច្ចយេន កប្បវុដ្ឋានំ ភវិស្សតិ, អយំ លោកោ វិនស្សិស្សតិ, មហាសមុទ្ទោបិ ឧស្សុស្សិស្សតិ, អយញ្ច មហាបថវី សិនេរុ ច បព្ពតរាជា ឧឌ្ឍិស្សន្តិ វិនស្សិស្សន្តិ, យាវ ព្រហ្មលោកា លោកវិនាសោ ភវិស្សតិ, មេត្តំ មារិសា ភាវេថ, ករុណំ, មុទិតំ, ឧបេក្ខំ មារិសា ភាវេថ, មាតរំ ឧបដ្ឋហថ, បិតរំ ឧបដ្ឋហថ, កុលេ ជេដ្ឋាបចាយិនោ ហោថា"តិ។ តេ បន ទេវា លោកំ ព្យូហេន្តិ សម្បិណ្ឌេន្តីតិ **"លោកព្យូហា"**តិ វុច្ចន្តិ។ តេ កិរ ទិស្វា មនុស្សា យត្ថ កត្ថចិ ឋិតាបិ និសិន្នាបិ សំវេគជាតា សម្ភមប្បត្តាវ ហុត្វា តេសំ អាសន្នេ ឋានេ សន្និបតន្តិ។

កថំ បនេតេ កប្បវុដ្ឋានំ ជានន្តីតិ? "ធម្មតាយ សញ្ចោទិតា"តិ អាចរិយា។ "គាទិសនិមិត្តទស្សនេនា"តិ ឯកេ។ "ព្រហ្មទេវតាហិ ឧយ្យោជិតា"តិ អបរេ។ តេសំ បន វចនំ សុត្វា យេភុយ្យេន មនុស្សា ច ភុម្មទេវតា ច សំវេគជាតា អញ្ញមញ្ញំ មុទុចិត្តា ហុត្វា មេត្តាទីនិ បុញ្ញានិ ករិត្វា ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ។ តត្ថ ទិព្ពសុធាភោជនំ ភុញ្ជិត្វា តតោ វាយោកសិណេ បរិកម្មំ កត្វា ឈានំ បដិលភន្តិ។ ទេវានំ កិរ សុខសម្ផស្សវាតគ្គហណបអចយេន វាយោកសិណេ ឈានានិ សុខេនេវ ឥជ្ឈន្តិ។ តទញ្ញេ បន អាបាយិកា សត្តា អបរាបរិយវេទនីយេន កម្មេន ទេវលោកេ និព្ពត្តន្តិ។ អបរាបរិយវេទនីយកម្មរហិតោ ហិ សំសារេ សំសរន្តោ នាម សត្តោ នត្ថិ។ តេបិ តត្ថ តថេវ ឈានំ បដិលភន្តិ។ ឯវំ ទេវលោកេ បដិលទ្ធជ្ឈានវសេន សព្ពេបិ ព្រហ្មលោកេ និព្ពត្តន្តិ។ ឥទញ្ច យេភុយ្យវសេន វុត្តំ។

កេចិ បន "អបាយសត្តា សំវដ្ដមានលោកធាតូហិ អញ្ញេសុ លោកធាតូសុបិ និព្ពត្តន្តិ។ ន ហិ សព្ពេ អបាយ សត្តា តទា រូបារូបភវេសុ ឧប្បជ្ជន្តីតិ សក្កា វិញ្ញាតុំ អបាយេសុ ទីឃាយុកានំ ទេវលោកូបបត្តិយា អសម្ភវតោ។ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិកោ បន វិនស្សមានេបិ កប្បេ និរយតោ ន មុច្ចតិយេវ, តស្មា សោ តត្ថ អនិព្ពត្តិត្វា បិដ្ឋិ ចក្កវាឡេ និព្ពត្តតិ។ និយតមិច្ឆាទិដ្ឋិយា ហិ សមន្នាគតស្ស ភវតោ វុដ្ឋានំ នាម នត្ថិ។ តាយ ហិ សមន្នាគតស្ស នេវ សគ្គោ អត្ថិ, ន មគ្គោ, តស្មា សោ សំវដ្ដមានចក្កវាឡតោ អញ្ញត្ថ និរយេ និព្ពត្តិត្វា បច្ចតិ។ កឹ បន បិដ្ឋិ ចក្កវាឡំ ន ឈាយតីតិ? ឈាយតិ។ តស្មិំ ឈាយមានេបិ ឯស អាកាសេ ឯកស្មិំ បទេសេ បច្ចតី"តិ វទន្តិ។

វស្សូបច្ឆេទតោ បន ឧទ្ធំ ទីឃស្ស អទ្ធនោ អច្ចយេន ទុតិយោ សូរិយោ បាតុភវតិ, បាតុភូតេ បន តស្មិំ នេវ រត្តិបរិច្ឆេទោ, ន ទិវាបរិច្ឆេទោ បញ្ញាយតិ។ ឯកោ សូរិយោ ឧដ្ឋេតិ, ឯកោ អត្ថំ គច្ឆតិ, អវិច្ឆិន្នសូរិយសន្តាបោវ លោកោ ហោតិ។ យថា ច កប្បវុដ្ឋានកាលតោ បុព្ពេ ឧប្បន្នសូរិយវិមានេ សូរិយទេវបុត្តោ ហោតិ, ឯវំ កប្ប វិនាសកសូរិយេ នត្ថិ។ កប្បវុដ្ឋានកាលេ បន យថា អញ្ញេ កាមាវចរទេវា, ឯវំ សូរិយទេវបុត្តោបិ ឈានំ និព្ពត្តេ ត្វា ព្រហ្មលោកំ ឧបបជ្ជតិ។ សូរិយមណ្ឌលំ បន បភស្សរតរញ្ចេវ តេជវន្តតរញ្ច ហុត្វា បវត្តតិ។ តំ អន្តរធាយិត្វា អញ្ញមេវ ឧប្បជ្ជតីតិ អបរេ។ តត្ថ បកតិសូរិយេ វត្តមានេ អាកាសេ វលាហកាបិ ធូមសិខាបិ វត្តន្តិ, កប្ប វិនាសកសូរិយេ វត្តមានេ វិគតធូមវលាហកំ អាទាសមណ្ឌលំ វិយ និម្មលំ នភំ ហោតិ។ ឋបេត្វា បញ្ច មហានទិយោ សេសកុន្នទិអាទីសុ ឧទកំ សុស្សតិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធនោ អច្ចយេន តតិយោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា មហានទិយោបិ សុស្សន្តិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធនោ អច្ចយេន ចតុត្ថោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា ហិមវតិ មហានទីនំ បភវា សីហប្បបាតទហោ មន្ទាកិនីទហោ កណ្ណមុណ្ឌទហោ រថការទហោ អនោតត្តទហោ ឆទ្ទន្តទហោ កុណាលទហោតិ ឥមេ សត្ត មហាសរា សុស្សន្តិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន បញ្ចមោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា អនុបុព្ពេន មហាសមុទ្ទេ អង្គុលិបព្ពតេមនមត្តម្បិ ឧទកំ ន សណ្ឋាតិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន ឆដ្ឋោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា សកលចក្កវាឡំ ឯកធូមំ ហោតិ បរិយាទិន្នសិនេហំ ធូមេន។ យថា ហិ អាបោធាតុយា តត្ថ តត្ថ បថវីធាតុ អាពន្ធត្តា សម្បិណ្ឌិតា ហុត្វា តិដ្ឋតិ, សា ឆដ្ឋសូរិយបាតុភាវេន បរិក្ខយំ គច្ឆតិ។ យថា ចិទំ, ឯវំ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡានិបិ។

តតោបិ ទីឃស្ស អទ្ធុនោ អច្ចយេន សត្តមោ សូរិយោ បាតុភវតិ, យស្ស បាតុភាវា សកលចក្កវាឡំ ឯកជាលំ ហោតិ សទ្ធឹ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡេហិ, យោជនសតិកាទិភេទានិ សិនេរុកូដានិ បលុជ្ជិត្វា អាកាសេយេវ អន្តរធាយន្តិ។ សា អគ្គិជាលា ឧដ្ឋហិត្វា ចាតុមហារាជិកេ គណ្ហាតិ។ តត្ថ កនកវិមានរតនវិមានមណិវិមានានិ ឈាបេត្វា តាវតឹសភវនំ គណ្ហាតិ។ ឯតេនេវុបាយេន យាវ បឋមជ្ឈានភូមឹ គណ្ហាតិ, តត្ថ តយោបិ ព្រហ្មលោកេ ឈាបេត្វា អាភស្សរេ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ សា យាវ អណុមត្តម្បិ សង្ខារគតំ អត្ថិ, តាវ ន និព្ពាយតិ។ សព្ពសង្ខារបរិក្ខយា បន សប្បិតេលជ្ឈាបនគ្គិសិខា វិយ ឆារិកម្បិ អនវសេសេត្វា និព្ពាយតិ។ ហេដ្ឋាអាកាសេន សហ ឧបរិអាកាសោ ឯកោ ហោតិ មហន្ធការោ។

ឯវំ ឯកមសង្ខេយ្យំ ឯកង្គណំ ហុត្វា ឋិតេ លោកសន្និវាសេ លោកស្ស សណ្ឋានត្ថាយ ទេវោ វស្សិតុំ អារភតិ, អាទិតោវ អន្តរដ្ឋកេ ហិមបាតោ វិយ ហោតិ។ តតោ កណមត្តា តណ្ឌុលមត្តា មុគ្គមាសពទរអាមលកឯឡាលុកកុម្ភណ្ឌអលាពុមត្តា ឧទកធារា ហុត្វា អនុក្កមេន ឧសភទ្វេឧសភអឌ្ឍគាវុតគាវុតអឌ្ឍយោជនយោជនទ្វិយោជន...បេ.... យោជនសតយោជនសហស្សមត្តា ហុត្វា កោដិសតសហស្សចក្កវាឡគព្ភន្តរំ យាវ អវិនដ្ឋព្រហ្មលោកា បូរេត្វា អន្តរធាយតិ។ តំ ឧទកំ ហេដ្ឋា ច តិរិយញ្ច វាតោ សមុដ្ឋហិត្វា ឃនំ ករោតិ បរិវដុមំ បទុមិនីបត្តេ ឧទកពិន្ទុសទិសំ។

កថំ តាវមហន្តំ ឧទករាសឹ ឃនំ ករោតីតិ ចេ? វិវរសម្បទានតោ វាតស្សាតិ។ តញ្ហិស្ស តហឹ តហឹ វិវរំ ទេតិ។ តំ ឯវំ វាតេន សម្បិណ្ឌិយមានំ ឃនំ ករិយមានំ បរិក្ខយមានំ អនុបុព្ពេន ហេដ្ឋា ឱតរតិ។ ឱតិណ្ណេ ឱតិណ្ណេ ឧទកេ ព្រហ្មលោកដ្ឋានេ ព្រហ្មលោកោ, ឧបរិចតុកាមាវចរទេវលោកដ្ឋានេ ច ទេវលោកា បាតុភវន្តិ។ ចាតុមហារាជិកតាវតឹសភវនានិ បន បថវីសម្ពន្ធតាយ ន តាវ បាតុភវន្តិ។ បុរិមបថវិដ្ឋានំ ឱតិណ្ណេ បន ពលវវាតា ឧប្បជ្ជន្តិ, តេ តំ បិហិតទ្វារេ ធម្មករណេ ឋិតឧទកមិវ និរុស្សាសំ កត្វា រុម្ភន្តិ ។ មធុរោទកំ បរិក្ខយំ គច្ឆមានំ ឧបរិ រសបថវឹ សមុដ្ឋាបេតិ, ឧទកបិដ្ឋេ ឧប្បលិនីបត្តំ វិយ បថវី សណ្ឋាតិ។ សា វណ្ណសម្បន្នា ចេវ ហោតិ គន្ធរសសម្បន្នា ច និរុទកបាយាសស្ស ឧបរិ បដលំ វិយ។ ឯត្ថ បន មហាពោធិបល្លង្កដ្ឋានំ វិនស្សមានេ លោកេ បច្ឆា វិនស្សតិ, សណ្ឋហមានេ បឋមំ សណ្ឋហតីតិ វេទិតព្ពំ។

តទា ច អាភស្សរព្រហ្មលោកេ បឋមតរាភិនិព្ពត្តា សត្តា អាយុក្ខយា វា បុញ្ញក្ខយា វា តតោ ចវិត្វា ឱបបាតិកា ហុត្វា ឥធូបបជ្ជន្តិ, តេ ហោន្តិ សយំបភា អន្តលិក្ខចរា, តេ តំ រសបថវឹ សាយិត្វា តណ្ហាភិភូតា អាលុប្បការកំ បរិភុញ្ជិតុំ ឧបក្កមន្តិ។ អថ តេសំ សយំបភា អន្តរធាយតិ, អន្ធការោ ហោតិ។ តេ អន្ធការំ ទិស្វា ភាយន្តិ។ តតោ តេសំ ភយំ នាសេត្វា សូរភាវំ ជនយន្តំ បរិបុណ្ណបញ្ញាសយោជនំ សូរិយមណ្ឌលំ បាតុភវតិ។ តេ តំ ទិស្វា “អាលោកំ បដិលភិម្ហា”តិ ហដ្ឋតុដ្ឋា ហុត្វា “អម្ហាកំ ភីតានំ ភយំ នាសេត្វា សូរភាវំ ជនយន្តោ ឧដ្ឋិតោ, តស្មា សូរិយោ ហោតូ”តិ **សូរិយោ**ត្វេវស្ស នាមំ ករោន្តិ។

អថ សូរិយេ ទិវសំ អាលោកំ កត្វា អត្ថង្គតេ “យម្បិ អាលោកំ លភិម្ហ, សោបិ នោ នដ្ឋោ”តិ បុន ភីតា ហោន្តិ។ តេសំ ឯវំ ហោតិ “សាធុ វតស្ស, សចេ អញ្ញំ អាលោកំ លភេយ្យាមា”តិ។ តេសំ ចិត្តំ ញត្វា វិយ ឯកូនបញ្ញាសយោជនំ ចន្ទមណ្ឌលំ បាតុភវតិ។ តេ តំ ទិស្វា ភិយ្យោសោ មត្តាយ ហដ្ឋតុដ្ឋា ហុត្វា “អម្ហាកំ ឆន្ទំ ញត្វា វិយ ឧដ្ឋិតោ, តស្មា ចន្ទោ ហោតូ”តិ **ចន្ទោ**ត្វេវស្ស នាមំ ករោន្តិ។

ឯវំ ចន្ទិមសូរិយេសុ បាតុភូតេសុ នក្ខត្តានិ តារករូបានិ បាតុភវន្តិ, តតោ បភុតិ រត្តិន្ទិវា បញ្ញាយន្តិ, អនុក្កមេន ច មាសឌ្ឍមាសឧតុសំវច្ឆរា, ចន្ទិមសូរិយានំ បាតុភូតទិវសេយេវ សិនេរុចក្កវាឡហិមវន្តបព្ពតា ទីបសមុទ្ទា ច បាតុភវន្តិ។ តេ ច ខោ អបុព្ពំ អចរិមំ ផគ្គុណបុណ្ណមទិវសេយេវ បាតុភវន្តិ។ កថំ? យថា នាម កង្គុភត្តេ បច្ចមានេ ឯកប្បហារេនេវ បុព្ពុឡកា ឧដ្ឋហន្តិ, ឯកេ បទេសា ថូបថូបា ហោន្តិ, ឯកេ និន្នានិន្នា, ឯកេ សមសមា, ឯវមេវ ថូបថូបដ្ឋានេ បព្ពតា ហោន្តិ, និន្នានិន្នដ្ឋានេ សមុទ្ទា, សមសមដ្ឋានេ ទីបាតិ។

អថ តេសំ សត្តានំ រសបថវិំ បរិភុញ្ជន្តានំ កម្មេន ឯកច្ចេ វណ្ណវន្តោ ហោន្តិ, ឯកច្ចេ ទុព្ពណ្ណា ហោន្តិ។ តត្ថ វណ្ណវន្តោ ទុព្ពណ្ណេ អតិមញ្ញន្តិ, តេសំ អតិមានបច្ចយា សាបិ **រសបថវី** អន្តរធាយតិ, **ភូមិបប្បដកោ** បាតុភវតិ។ អថ នេសំ តេនេវ នយេន សោបិ អន្តរធាយតិ, អថ **បទាលតា** បាតុភវតិ។ តេនេវ នយេន សាបិ អន្តរធាយតិ, អកដ្ឋបាកោ **សាលិ** បាតុភវតិ អកណោ អថុសោ សុគន្ធោ តណ្ឌុលផលោ។ តតោ នេសំ ភាជនានិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេ សាលឹ ភាជនេ ឋបេត្វា បាសាណបិដ្ឋិយំ ឋបេន្តិ, សយមេវ ជាលសិខា ឧដ្ឋហិត្វា តំ បចតិ។ សោ ហោតិ ឱទនោ សុមនជាតិបុប្ផសទិសោ, ន តស្ស សូបេន វា ព្យញ្ជនេន វា ករណីយំ អត្ថិ, យំ យំ រសំ ភុញ្ជិតុកាមា ហោន្តិ, តំតំរសោវ ហោតិ។ តេសំ តំ ឱឡារិកំ អាហារំ អាហរយតំ តតោ បភុតិ មុត្តករីសំ សញ្ជាយតិ។ តថា ហិ រសបថវី ភូមិបប្បដកោ បទាលតាតិ ឥមេ តាវ បរិភុត្តា សុធាហារោ វិយ ខុទំ វិនោទេត្វា រសហរណីហិ រសមេវ បរិព្រូហេន្តា តិដ្ឋន្តិ វត្ថុនោ សុខុមភាវេន, ន និស្សន្ទា, សុខុមភាវេនេវ គហណិន្ធនមេវ ច ហោតិ។ ឱទនោ បន បរិភុត្តោ រសំ វឌ្ឍេន្តោបិ វត្ថុនោ ឱឡារិកភាវេនេវ និស្សន្ទំ វិស្សជ្ជេន្តោ បស្សាវំ ករីសញ្ច ឧប្បាទេតិ។

អថ តេសំ និក្ខមនត្ថាយ វណមុខានិ បភិជ្ជន្តិ។ បុរិសស្ស បុរិសភាវោ, ឥត្ថិយា ឥត្ថិភាវោ បាតុភវតិ។ បុរិមត្តភាវេសុ ហិ បវត្តឧបចារជ្ឈានានុភាវេន យាវ សត្តសន្តានេសុ កាមរាគោ វិក្ខម្ភនវសេន សមិតោ , ន តាវ ពហលកាមរាគូបនិស្សយានិ ឥត្ថិបុរិសិន្ទ្រិយានិ បាតុរហេសុំ។ យទា បនស្ស វិច្ឆិន្នតាយ ពហលកាមរាគោ លទ្ធាវសរោ អហោសិ, តទា តទុបនិស្សយានិ តានិ សត្តានំ អត្តភាវេសុ សញ្ជាយឹសុ, តទា ឥត្ថី បុរិសំ, បុរិសោ ច ឥត្ថឹ អតិវេលំ ឧបនិជ្ឈាយតិ។ តេសំ អតិវេលំ ឧបនិជ្ឈាយនបច្ចយា កាមបរិឡាហោ ឧប្បជ្ជតិ, តតោ **មេថុនំ ធម្មំ** បដិសេវន្តិ។ តេ អសទ្ធម្មបដិសេវនបច្ចយា វិញ្ញូហិ គរហិយមានា វិហេឋិយមានា តស្ស អសទ្ធម្មស្ស បដិច្ឆាទនហេតុ **អគារានិ** ករោន្តិ។ តេ អគារំ អជ្ឈាវសមានា អនុក្កមេន អញ្ញតរស្ស អលសជាតិកស្ស សត្តស្ស ទិដ្ឋានុគតឹ អាបជ្ជន្តា សន្និធឹ ករោន្តិ។ តតោ បភុតិ កណោបិ ថុសោបិ តណ្ឌុលំ បរិយោនទ្ធន្តិ, លាយិតដ្ឋានម្បិ ន បដិវិរុហតិ។

តេ សន្និបតិត្វា អនុត្ថុនន្តិ “បាបកា វត ភោ ធម្មា សត្តេសុ បាតុភូតា, មយញ្ហិ បុព្ពេ មនោមយា អហុម្ហា”តិ, **អគ្គញ្ញសុត្តេ** (ទី. និ. ៣.១២៨) វុត្តនយេន វិត្ថារេតព្ពំ។ តតោ មរិយាទំ ឋបេន្តិ, អថញ្ញតរោ សត្តោ អញ្ញស្ស ភាគំ អទិន្នំ អាទិយតិ, តំ ទ្វិក្ខត្តុំ បរិភាសេត្វា តតិយវារេ បាណិលេឌ្ឌុទណ្ឌេហិ បហរន្តិ។ តេ ឯវំ អទិន្នាទានេ កលហមុសាវាទទណ្ឌាទានេសុ ឧប្បន្នេសុ ច សន្និបតិត្វា ចិន្តយន្តិ “យន្នូន មយំ ឯកំ សត្តំ សម្មន្នេយ្យាម, យោ នោ សម្មា ខីយិតព្ពំ ខីយេយ្យ, គរហិតព្ពំ គរហេយ្យ, បព្ពាជេតព្ពំ បព្ពាជេយ្យ, មយំ បនស្ស សាលីនំ ភាគមនុប្បទស្សាមា”តិ។ ឯវំ កតសន្និដ្ឋានេសុ បន សត្តេសុ ឥមស្មឹ តាវ កប្បេ អយមេវ ភគវា ពោធិសត្តភូតោ តេន សមយេន តេសុ សត្តេសុ អភិរូបតរោ ច ទស្សនីយតរោ ច មហេសក្ខតរោ ច ពុទ្ធិសម្បន្នោ បដិពលោ និគ្គហបគ្គហំ កាតុំ។ តេ តំ ឧបសង្កមិត្វា យាចិត្វា សម្មន្នឹសុ។ សោ តេន មហាជនេន សម្មតោតិ **មហាសម្មតោ**, ខេត្តានំ អធិបតីតិ **ខត្តិយោ**, ធម្មេន សមេន បរេសំ រញ្ជេតីតិ **រាជា**តិ តីហិ នាមេហិ បញ្ញាយិត្ថ។ យញ្ហិ លោកេ អច្ឆរិយដ្ឋានំ, ពោធិសត្តោវ តត្ថ អាទិបុរិសោតិ ឯវំ ពោធិសត្តំ អាទឹ កត្វា ខត្តិយមណ្ឌលេ សណ្ឋិតេ អនុបុព្ពេន ព្រាហ្មណាទយោបិ វណ្ណា សណ្ឋហឹសុ។

តត្ថ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ ជាលោបច្ឆេទោ, ឥទមេកមសង្ខ្យេយ្យំ **សំវដ្ដោ**តិ វុច្ចតិ។ កប្បវិនាសកជាលោបច្ឆេទតោ យាវ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡបរិបូរកោ សម្បត្តិមហាមេឃោ, ឥទំ ទុតិយមសង្ខ្យេយ្យំ **សំវដ្ដដ្ឋាយី**តិ វុច្ចតិ។ សម្បត្តិមហាមេឃតោ យាវ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវោ, ឥទំ តតិយមសង្ខ្យេយ្យំ **វិវដ្ដោ**តិ វុច្ចតិ។ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវតោ យាវ បុន កប្បវិនាសកមហាមេឃោ, ឥទំ ចតុត្ថមសង្ខ្យេយ្យំ **វិវដ្ដដ្ឋាយី**តិ វុច្ចតិ។ វិវដ្ដដ្ឋាយិអសង្ខ្យេយ្យំ ចតុសដ្ឋិអន្តរកប្បសង្គហំ។ “វីសតិអន្តរកប្បសង្គហ”ន្តិ កេចិ។ សេសាសង្ខ្យេយ្យានិ កាលតោ តេន សមប្បមាណានេវ។ ឥមានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ ឯកោ មហាកប្បោ ហោតិ។ ឯវំ តាវ អគ្គិនា វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

យស្មឹ បន សមយេ កប្បោ **ឧទកេន** នស្សតិ, អាទិតោវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ វុដ្ឋហិត្វាតិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិត្ថារេតព្ពំ។ អយំ បន វិសេសោ – យថា តត្ថ ទុតិយសូរិយោ, ឯវមិធ កប្បវិនាសកោ ខារុទកមហាមេឃោ វុដ្ឋាតិ។ សោ អាទិតោ សុខុមំ សុខុមំ វស្សន្តោ អនុក្កមេន មហាធារាហិ កោដិសតសហស្សចក្កវាឡានំ បូរេន្តោ វស្សតិ។ ខារុទកេន ផុដ្ឋផុដ្ឋា បថវីបព្ពតាទយោ វិលីយន្តិ, ឧទកំ សមន្តតោ វាតេហិ ធារីយតិ។ បថវិយា ហេដ្ឋិមន្តតោ បភុតិ យាវ ទុតិយជ្ឈានភូមឹ ឧទកំ គណ្ហាតិ។ តេន ហិ ខារុទកេន ផុដ្ឋផុដ្ឋា បថវីបព្ពតាទយោ ឧទកេ បក្ខិត្តលោណសក្ខរា វិយ វិលីយន្តេវ, តស្មា បថវីសន្ធារកឧទកេន សទ្ធឹ ឯកូទកមេវ តំ ហោតីតិ កេចិ។ អបរេ បន “បថវីសន្ធារកឧទកំ តំ សន្ធារកវាយុក្ខន្ធញ្ច អនវសេសតោ វិនាសេត្វា សព្ពត្ថ សយមេវ ឯកោឃនភូតោ តិដ្ឋតី”តិ វទន្តិ, តំ យុត្តំ។ ឧបរិ បន ឆបិ ព្រហ្មលោកេ វិលីយាបេត្វា សុភកិណ្ហេ អាហច្ច តិដ្ឋតិ, តំ យាវ អណុមត្តម្បិ សង្ខារគតំ អត្ថិ, តាវ ន វូបសម្មតិ, ឧទកានុគតំ បន សព្ពំ សង្ខារគតំ អភិភវិត្វា សហសា វូប

សម្មតិ, អន្តរធានំ គច្ឆតិ។ ហេដ្ឋាអាកាសេន សហ ឧបរិអាកាសោ ឯកោ ហោតិ មហន្ធការោតិ សព្ពំ វុត្តសទិសំ។ កេវលំ បនិធ អាភស្សរព្រហ្មលោកំ អាទឹ កត្វា លោកោ បាតុភវតិ។ សុភកិណ្ហតោ ចវិត្វា អាភស្សរដ្ឋានាទីសុ សត្តា និព្ពត្តន្តិ។ តត្ថ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ កប្បវិនាសកខារុទកោបច្ឆេទោ, ឥទមេកមសង្ខេយ្យំ ។ ឧទកុបច្ឆេទតោ យាវ សម្បត្តិមហាមេឃោ, ឥទំ ទុតិយមសង្ខេយ្យំ។ សម្បត្តិមហាមេឃតោ យាវ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវោ, ឥទំ តតិយមសង្ខេយ្យំ។ ចន្ទិមសូរិយបាតុភាវតោ យាវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ, ឥទំ ចតុត្ថមសង្ខេយ្យំ។ ឥមានិ ចត្តារិ អសង្ខេយ្យានិ ឯកោ មហាកប្បោ ហោតិ។ ឯវំ ឧទកេន វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

យស្មឹ សមយេ កប្បោ **វាតេន** នស្សតិ, អាទិតោវ កប្បវិនាសកមហាមេឃោ វុដ្ឋហិត្វាតិ បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ វិត្ថារេតព្ពំ។ អយំ បន វិសេសោ – យថា តត្ថ ទុតិយសូរិយោ, ឯវមិធ កប្បវិនាសនត្ថំ វាតោ សមុដ្ឋាតិ។ សោ បឋមំ ថូលរជំ ឧដ្ឋាបេតិ, តតោ សណ្ហរជំ សុខុមវាលិកំ ថូលវាលិកំ សក្ខរបាសាណាទយោតិ យាវកូដាគារមត្តេ បាសាណេ វិសមដ្ឋានេ ឋិតមហារុក្ខេ ច ឧដ្ឋាបេតិ។ តេ បថវិតោ នភមុគ្គតា ន បុន បតន្តិ, តត្ថេវ ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា អភាវំ គច្ឆន្តិ។ អថានុក្កមេន ហេដ្ឋា មហាបថវិយា វាតោ សមុដ្ឋហិត្វា បថវឹ បរិវត្តេត្វា ឧទ្ធំ មូលំ កត្វា អាកាសេ ខិបតិ។ យោជនសតប្បមាណាបិ បថវិប្បទេសា ទ្វិយោជនតិយោជនចតុយោជនបញ្ចយោជនឆយោជនសត្តយោជនប្បមាណាបិ បភិជ្ជិត្វា វាតវេគុក្ខិត្តា អាកាសេយេវ ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា អភាវំ គច្ឆន្តិ។ ចក្កវាឡបព្ពតម្បិ សិនេរុបព្ពតម្បិ វាតោ ឧក្ខិបិត្វា អាកាសេ ខិបតិ។ តេ អញ្ញមញ្ញំ អភិហន្ត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា វិនស្សន្តិ។ ឯតេនេវុបាយេន ភូមដ្ឋកវិមានានិ ច អាកាសដ្ឋកវិមានានិ ច វិនាសេន្តោ ឆកាមាវចរទេវលោកេ វិនាសេត្វា កោដិសតសហស្សចក្កវាឡានិ វិនាសេតិ។ តត្ថ ចក្កវាឡា ចក្កវាឡេហិ, ហិមវន្តា ហិមវន្តេហិ, សិនេរូ សិនេរូហិ អញ្ញមញ្ញំ សមាគន្ត្វា ចុណ្ណវិចុណ្ណា ហុត្វា វិនស្សន្តិ។ បឋវិតោ យាវ តតិយជ្ឈានភូមិ វាតោ គណ្ហាតិ, នវបិ ព្រហ្មលោកេ វិនាសេត្វា វេហប្ផលេ អាហច្ច តិដ្ឋតិ។ ឯវំ បឋវិសន្ធារកឧទកេនតំសន្ធារកវាតេន ច សទ្ធឹ សព្ពសង្ខារគតំ វិនាសេត្វា សយម្បិ វិនស្សតិ អវដ្ឋានស្ស ការណាភាវតោ។ ហេដ្ឋាអាកាសេន សហ ឧបរិអាកាសោ ឯកោ ហោតិ មហន្ធការោតិ សព្ពំ វុត្តសទិសំ។ ឥធ បន សុភកិណ្ហព្រហ្មលោកំ អាទឹ កត្វា លោកោ បាតុភវតិ។ វេហប្ផលតោ ចវិត្វា សុភកិណ្ហដ្ឋានាទីសុ សត្តា និព្ពត្តន្តិ។ តត្ថ កប្បវិនាសកមហាមេឃតោ យាវ កប្បវិនាសកវាតុបច្ឆេទោ, ឥទមេកមសង្ខេយ្យំ។ វាតុបច្ឆេទតោ យាវ សម្បត្តិមហាមេឃោ, ឥទំ ទុតិយមសង្ខេយ្យន្តិអាទិ វុត្តនយមេវ។ ឯវំ វាតេន វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វេទិតព្ពំ។

អថ កឹការណា ឯវំ លោកោ វិនស្សតិ។ យទិបិ ហិ សង្ខារានំ អហេតុកោ សរសនិរោធោ វិនាសកាភាវតោ, សន្តាននិរោធោ បន ហេតុវិរហិតោ នត្ថិ។ យថា តំ សត្តនិកាយេសូតិ ភាជនលោកស្សាបិ សហេតុកេន វិនាសេន ភវិតព្ពំ, តស្មា កិមេវំ លោកវិនាសេ ការណន្តិ? អកុសលមូលំ ការណំ។ យថា ហិ តត្ថ និព្ពត្តនកសត្តានំ បុញ្ញពលេន បឋមំ លោកោ វិវដ្ដតិ, ឯវំ តេសំ បាបកម្មពលេន សំវដ្ដតិ, តស្មា អកុសលមូលេសុ ឧស្សន្នេសុ ឯវំ លោកោ វិនស្សតិ។ យថា ហិ រាគទោសមោហានំ អធិកភាវេន យថាក្កមំ រោគន្តរកប្បោ សត្ថន្តរកប្បោ ទុព្ភិក្ខន្តរកប្បោតិ ឥមេ តិវិធា អន្តរកប្បា វិវដ្ដដ្ឋាយិម្ហិ អសង្ខេយ្យកប្បេ ជាយន្តិ។ ឯវមេតេ យថាវុត្តាតយោ សំវដ្ដា រាគាទីនំ អធិកភាវេនេវ ហោន្តិ។

តត្ថ រាគេ ឧស្សន្នតរេ អគ្គិនា វិនស្សតិ, ទោសេ ឧស្សន្នតរេ ឧទកេន វិនស្សតិ។ ទោសេ ហិ ឧស្សន្នតរេ អធិកតរេន ទោសេន វិយ តិក្ខតរេន ខារុទកេន វិនាសោ យុត្តោតិ។ កេចិ បន “ទោសេ ឧស្សន្នតរេ អគ្គិនា, រាគេ ឧទកេនា”តិ វទន្តិ, តេសំ កិរ អយមធិប្បាយោ – បាកដសត្តុសទិសស្ស ទោសស្ស អគ្គិសទិសតា, អបាកដសត្តុសទិសស្ស រាគស្ស ខារុទកសទិសតា ច យុត្តាតិ។ មោហេ បន ឧស្សន្នតរេ វាតេន វិនស្សតិ។ ឯវំ វិនស្សន្តោបិ ច និរន្តរមេវ សត្ត វារេ អគ្គិនា នស្សតិ, អដ្ឋមេ វារេ ឧទកេន, បុន សត្ត វារេ អគ្គិនា, អដ្ឋមេ ឧទកេនាតិ ឯវំ អដ្ឋមេ អដ្ឋមេ វារេ វិនស្សន្តោ សត្តក្ខត្តុំ ឧទកេន វិនស្សិត្វា បុន សត្ត វារេ អគ្គិនា នស្សតិ។ ឯត្តាវតា តេសដ្ឋិ កប្បា អតីតា ហោន្តិ។ ឯត្ថន្តរេ ឧទកេន នស្សនវារំ សម្បត្តម្បិ បដិពាហិត្វា លទ្ធោកាសោ វាតោ បរិបុណ្ណចតុសដ្ឋិកប្បាយុកេ សុភកិណ្ហេ វិទ្ធំសេន្តោ លោកំ វិនាសេតិ។ ឯត្ថ បន វាតោ សត្តានំ ពហុលំ បវត្តតីតិ អគ្គិវសេន ពហុសោ លោកវិនាសោ វេទិតព្ពោ។ ឥតិ ឯវំ ឥមេហិ ការណេហិ វិនស្សិត្វា សណ្ឋហន្តំ សណ្ឋហិត្វា ឋិតញ្ច ឱកាសលោកំ ភគវា យាថាវតោ អវេទីតិ ឯវម្បិស្ស សព្ពថា ឱកាសលោកោ វិទិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។

យំ បន ហេដ្ឋា វុត្តំ “សព្ពថា វិទិតលោកត្តា លោកវិទូ”តិ, ឥទានិ តំ និគមេន្តោ អាហ “**ឯវំ សព្ពថា វិទិតលោកត្តា លោកវិទូ**”តិ។ តត្ថ **សព្ពថា**តិ លក្ខណាទិប្បភេទតោ សង្ខារលោកស្ស, អាសយាទិប្បភេទតោ សត្តលោកស្ស, បរិមាណសណ្ឋានាទិប្បភេទតោ ឱកាសលោកស្សាតិ ឯវំ សព្ពប្បការេន វិទិតលោកត្តាតិ អត្ថោ។

ឥទានិ **អនុត្តរោ**តិ បទស្ស អត្ថំ សំវណ្ណេន្តោ អាហ **“អត្តនោ បន គុណេហី”**តិអាទិ។ តត្ថ **អត្តនោ**តិ និស្សក្កត្ថេ សាមិវចនមេតំ, អត្តតោតិ អត្ថោ។ គុណេហិ អត្តនោ វិសិដ្ឋតរស្សាតិ សម្ពន្ធោ។ តរគ្គហណញ្ចេត្ថ “អនុត្តរោ”តិ បទស្ស អត្ថនិទ្ទេសតាយ កតំ, ន វិសិដ្ឋស្ស កស្សចិ អត្ថិតាយ។ សទេវកេ ហិ លោកេ សទិស កប្បោបិ នាម កោចិ តថាគតស្ស នត្ថិ, កុតោ សទិសោ, វិសិដ្ឋេ បន កា កថា។ **កស្សចី**តិ កស្សចិបិ។ **អភិភវតី**តិ សីលសម្បទាយ ឧបនិស្សយភូតានំ ហិរោត្តប្បមេត្តាករុណានំ វិសេសបច្ចយានំ សទ្ធាសតិវីរិយ បញ្ញានញ្ច ឧក្កំសប្បត្តិយា សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ន អញ្ញសាធារណោ សវាសនបដិបក្ខស្ស បហីនត្តា ឧក្កំសបារមិប្បត្តោ សត្ថុ សីលគុណោ, តេន ភគវា សទេវកំ លោកំ អញ្ញទត្ថុ អភិភុយ្យ បវត្តតិ, ន សយំ កេនចិ អភិភុយ្យតីតិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ សមាធិគុណាទីសុបិ យថារហំ វត្តព្ពំ។ សីលាទយោ ចេតេ លោកិយលោកុត្តរ មិស្សកា វេទិតព្ពា, វិមុត្តិញាណទស្សនំ បន លោកិយំ កាមាវចរមេវ។

យទិ ឯវំ កថំ តេន សទេវកំ លោកំ អភិភវតីតិ? តស្សបិ អានុភាវតោ អសទិសត្តា។ តម្បិ ហិ វិសយតោ បវត្តិតោ បវត្តិអាការតោ ច ឧត្តរិតរមេវ។ តញ្ហិ អនញ្ញសាធារណំ សត្ថុ វិមុត្តិគុណំ អារព្ភ បវត្តតិ, បវត្តមានញ្ច អតក្កាវចរំ បរមគម្ភីរំ សណ្ហំ សុខុមំ សាតិសយំ បដិបក្ខធម្មានំ សុប្បហីនត្តា សុដ្ឋុ បាកដំ វិភូតតរំ កត្វា ប វត្តតិ, សម្មទេវ ច វសីភាវស្ស បាបកត្តា ភវង្គបរិវាសស្ស ច អតិបរិត្តកត្តា លហុ លហុ បវត្តតីតិ។

ឯវំ សីលាទិគុណេហិ ភគវតោ ឧត្តរិតរស្ស អភាវំ ទស្សេត្វា ឥទានិ សទិសស្សបិ អភាវំ ទស្សេតុំ **“សីល គុណេនបិ អសមោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **អសមោ**តិ ឯកស្មិំ កាលេ នត្ថិ ឯតស្ស សីលាទិគុណេន សមោ សទិសោតិ អសមោ។ តថា អសមេហិ សមោ **អសមសមោ**។ អសមា វា សមា ឯតស្សាតិ អសមសមោ។ សីលាទិគុណេន នត្ថិ ឯតស្ស បដិមាតិ **អប្បដិមោ**។ សេសបទទ្វយេបិ ឯសេវ នយោ។ តត្ថ ឧបមាមត្តំ បដិមា, សទិសូបមា បដិភាគោ, យុគគ្គាហវសេន ឋិតោ បដិបុគ្គលោតិ វេទិតព្ពោ។

ន ខោ បនាហំ ភិក្ខវេ សមនុបស្សាមីតិអាទីសុ មម សមន្តចក្ខុនា ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សព្ពំ លោកំ បស្សន្តោបិ តត្ថ សទេវកេ...បេ.... បជាយ អត្តនោ អត្តតោ សីលសម្បន្នតរំ សម្បន្នតរសីលំ កញ្ចិបិ បុគ្គលំ ន ខោ បន បស្សាមិ តាទិសស្ស អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។

អគ្គប្បសាទសុត្តាទីនីតិ ឯត្ថ –

> “យាវតា, ភិក្ខវេ, សត្តា អបទា វា ទ្វិបទា វា ចតុប្បទា វា ពហុប្បទា វា រូបិនោ វា អរូបិនោ វា សញ្ញិនោ វា អសញ្ញិនោ វា នេវសញ្ញីនាសញ្ញិនោ វា, តថាគតោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតិ អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ។ យេ, ភិក្ខវេ, ពុទ្ធេ បសន្នា, អគ្គេ តេ បសន្នា។ អគ្គេ ខោ បន បសន្នានំ អគ្គោ វិបាកោ ហោតី”តិ (អ. និ. ៤.៣៤; ឥតិវុ. ៩០) –

ឥទំ អគ្គប្បសាទសុត្តំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន –

> “សទេវកេ, ភិក្ខវេ, លោកេ...បេ.... សទេវមនុស្សាយ តថាគតោ អភិភូ អនភិភូតោ អញ្ញទត្ថុ ទសោ វសវត្តី, តស្មា តថាគតោតិ វុច្ចតី”តិ (អ. និ. ៤.២៣; ទី. និ. ៣.១៨៨) –

ឯវមាទីនិ សុត្តបទានិ វេទិតព្ពានិ។ **អាទិកា គាថាយោ**តិ –

> “អហញ្ហិ អរហា លោកេ, អហំ សត្ថា អនុត្តរោ;
> ឯកោម្ហិ សម្មាសម្ពុទ្ធោ, សីតិភូតោស្មិ និព្ពុតោ។ (មហាវ. ១១; ម. និ. ១.២៨៥; ២.៣៤១);
>
> “ទន្តោ ទមយតំ សេដ្ឋោ, សន្តោ សមយតំ ឥសិ;
> មុត្តោ មោចយតំ អគ្គោ, តិណ្ណោ តារយតំ វរោ។ (ឥតិវុ. ១១២)
>
> “នយិមស្មិំ លោកេ បរស្មិំ វា បន,
> ពុទ្ធេន សេដ្ឋោ សទិសោ ច វិជ្ជតិ;
> អាហុនេយ្យានំ បរមាហុតិំ គតោ,
> បុញ្ញត្ថិកានំ វិបុលប្ផលេសិន”ន្តិ។ (វិ. វ. ១០៤៧; កថា. ៧៩៩) –

ឯវមាទិកា គាថា វិត្ថារេតព្ពា។

បុរិសទម្មសារថីតិអាទីសុ ទមិតព្ពាតិ ទម្មា, ទមិតុំ អរហរូបា។ បុរិសា ច តេ ទម្មា ចាតិ បុរិសទម្មា។ វិសេសនស្ស ចេត្ថ បរនិបាតំ កត្វា និទ្ទេសោ, ទម្មបុរិសាតិ អត្ថោ។ “សតិបិ មាតុគាមស្សាបិ ទម្មភាវេ បុរិសគ្គហណំ ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេនា”តិ វទន្តិ។ **សារេតីតិ** ឥមស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“ទមេតី”**តិអាទិ។ តត្ថ **ទមេតីតិ** សមេតិ, កាយសមាទីហិ យោជេតីតិ អត្ថោ។ តំ បន កាយសមាទីហិ យោជនំ យថារហំ តទង្គវិនយាទីសុ បតិដ្ឋាបនំ ហោតីតិ អាហ **“វិនេតីតិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។ **អទន្តា**តិ ឥទំ សព្ពេន សព្ពំ ទមតំ អនុបគតា បុរិសទម្មាតិ វុត្តាតិ កត្វា វុត្តំ។ យេ បន វិប្បកតទម្មភាវា សព្ពថា ទមេតព្ពតំ នាតិវត្តា, តេបិ បុរិសទម្មា ឯវ, យតោ តេ សត្ថា ទមេតិ។ ភគវា ហិ វិសុទ្ធសីលស្ស បឋមជ្ឈានំ អាចិក្ខតិ, បឋមជ្ឈានលាភិនោ ទុតិយជ្ឈានន្តិអាទិនា តស្ស តស្ស ឧបរូបរិ វិសេសំ អាចិក្ខន្តោ ឯកទេសេន ទន្តេបិ សមេតិ។ តេនេវ វុត្តំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.១៣៩) “អបិ ច សោ ភគវា វិសុទ្ធសីលាទីនំ បឋមជ្ឈានាទីនិ សោតាបន្នាទីនញ្ច ឧត្តរិមគ្គប្បដិបទំ អាចិក្ខន្តោ ទន្តេបិ ទមេតិយេវា”តិ។ អថ វា សព្ពេន សព្ពំ អទន្តា ឯកទេសេន ទន្តា ច ឥធ អទន្តគ្គហណេនេវ សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **ទមេតុំ យុត្តា**តិ ទមនារហា។

តិរច្ឆានបុរិសាតិអាទីសុ ឧទ្ធំ អនន្តុគ្គន្ត្វា តិរិយំ អញ្ចិតា គតា វឌ្ឍិតាតិ តិរច្ឆានា, ទេវមនុស្សាទយោ វិយ ឧទ្ធំ ទីឃំ អហុត្វា តិរិយំ ទីឃាតិ អត្ថោ។ តិរច្ឆានាយេវ បុរិសា តិរច្ឆានបុរិសា។ មនស្ស ឧស្សន្នតាយ **មនុស្សា**។ សតិសូរភាវព្រហ្មចរិយយោគ្យតាទិគុណវសេន ឧបចិតមានសា ឧក្កដ្ឋគុណចិត្តា។ កេ បន តេ? ជម្ពុទីបវាសិនោ សត្តវិសេសា។ តេនាហ ភគវា –

> “តីហិ, ភិក្ខវេ, ឋានេហិ ជម្ពុទីបកា មនុស្សា ឧត្តរកុរុកេ ច មនុស្សេ អធិគ្គណ្ហន្តិ ទេវេ ច តាវតឹសេ។ កតមេហិ តីហិ? សូរា សតិមន្តោ ឥធ ព្រហ្មចរិយវាសោ”តិ (អ. និ. ៩.២១)។

តថា ហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ បច្ចេកពុទ្ធា អគ្គសាវកា មហាសាវកា ចក្កវត្តិនោ អញ្ញេ ច មហានុភាវា សត្តា តត្ថេវ ឧប្បជ្ជន្តិ។ តេហិ សមានរូបាទិតាយ បន សទ្ធិំ បរិត្តទីបវាសីហិ ឥតរមហាទីបវាសិនោបិ មនុស្សាត្វេវ បញ្ញាយឹសូតិ ឯកេ។ អបរេ បន ភណន្តិ – លោភាទីហិ ច អលោភាទីហិ ច សហិតស្ស មនស្ស ឧស្សន្នតាយ មនុស្សា។ យេ ហិ សត្តា មនុស្សជាតិកា, តេសុ វិសេសតោ លោភាទយោ អលោភាទយោ ច ឧស្សន្នា, តេ លោភាទិឧស្សន្នតាយ អបាយមគ្គំ, អលោភាទិឧស្សន្នតាយ សុគតិមគ្គំ និព្ពានគាមិមគ្គញ្ច បូរេន្តិ, តស្មា លោភាទីហិ អលោភាទីហិ ច សហិតស្ស មនស្ស ឧស្សន្នតាយ បរិត្តទីបវាសីហិ សទ្ធិំ ចតុមហាទីបវាសិនោ សត្តវិសេសា មនុស្សាតិ វុច្ចន្តិ។ លោកិយា បន “មនុនោ អបច្ចភាវេន មនុស្សា”តិ វទន្តិ។ មនុ នាម បឋមកប្បិកោ លោកមរិយាទាយ អាទិភូតោ ហិតាហិតវិធាយកោ សត្តានំ បិតុដ្ឋានិយោ, យោ សាសនេ មហាសម្មតោតិ វុច្ចតិ, បច្ចក្ខតោ បរម្បរាយ ច តស្ស ឱវាទានុសាសនិយំ ឋិតា តស្ស បុត្តសទិសតាយ មនុស្សា មានុសាតិ ច វុច្ចន្តិ។ តតោ ឯវ ហិ តេ មាណវា “មនុជា”តិ ច វោហរីយន្តិ, មនុស្សា ច តេ បុរិសា ចាតិ មនុស្សបុរិសា។

អមនុស្សបុរិសាតិ ឯត្ថ ន មនុស្សាតិ អមនុស្សា។ តំសទិសតា ឯត្ថ ជោតីយតិ។ តេន មនុស្សត្តមត្តំ នត្ថិ, អញ្ញំ សមានន្តិ យក្ខាទយោ អមនុស្សាតិ អធិប្បេតា។ ន យេ កេចិ មនុស្សេហិ អញ្ញេ, តថា តិរច្ឆានបុរិសានំ វិសុំ គហណំ កតំ។ យក្ខាទយោ ឯវ ច និទ្ទិដ្ឋា។ អបលាលោ ហិមវន្តវាសី, ចូឡោទរមហោទរា នាគទីបវាសិនោ, អគ្គិសិខធូមសិខា សីហឡទីបវាសិនោ និព្ពិសា កតា ទោសវិសស្ស វិនោទនេន។ តេនាហ **“សរណេសុ ច សីលេសុ ច បតិដ្ឋាបិតា”**តិ។ **កូដទន្តាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន យោរមុខឧបាលិគហបតិអាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សក្កាទយោ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន អជកលាបយក្ខពកព្រហ្មាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ ឯតេសំ បន ទមនំ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយេនេវ សក្កា វិញ្ញាតុន្តិ អតិប្បបញ្ចភាវតោ ឥធ ន វុច្ចតិ។ **ឥទញ្ចេត្ថ សុត្តំ វិត្ថារេតព្ព**ន្តិ ឥទំ កេសិសុត្តំ **“វិនីតា វិចិត្រេហិ វិនយនូបាយេហី”**តិ ឯតស្មិំ អត្ថេ វិត្ថារេតព្ពំ យថារហំ សណ្ហាទីហិ ឧបាយេហិ វិនយនស្ស ទីបនតោ។

អត្ថបទន្តិ អត្ថាភិព្យញ្ជនកំ បទំ, វាក្យន្តិ អត្ថោ។ វាក្យេន ហិ អត្ថាភិព្យត្តិ, ន នាមាទិបទមត្តេន, ឯកបទភាវេន ច អនញ្ញសាធារណោ សត្ថុ បុរិសទម្មសារថិភាវោ ទស្សិតោ ហោតិ។ តេនាហ **“ភគវា ហី”**តិអាទិ។ **អដ្ឋ ទិសា**តិ អដ្ឋ សមាបត្តិយោ។ តា ហិ អញ្ញមញ្ញំ សម្ពន្ធាបិ អសំកិណ្ណភាវេន ទិស្សន្តិ អបទិស្សន្តិ, ទិសា វិយាតិ វា ទិសា។ **អសជ្ជមានា**តិ ន សជ្ជមានា វសីភាវប្បត្តិយា និស្សង្គចារា។ **ធាវន្តី**តិ ជវនវុត្តិយោគតោ ធាវន្តិ។ **ឯកំយេវ ទិសំ ធាវតី**តិ អត្តនោ កាយំ អបរិវត្តេន្តោតិ អធិប្បាយោ, សត្ថារា បន ទមិតា បុរិសទម្មា ឯកិរិយាបថេនេវ អដ្ឋ ទិសា ធាវន្តិ។ តេនាហ **“ឯកបល្លង្កេនេវ និសិន្នា”**តិ។ **អដ្ឋ ទិសា**តិ ច និទស្សនមត្តមេតំ លោកិយេហិ អគតបុព្ពំ និរោធសមាបត្តិទិសំ អមតទិសញ្ច បក្ខន្ទនតោ។

ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហីតិអាទីសុ ទិដ្ឋធម្មោ វុច្ចតិ បច្ចក្ខោ អត្តភាវោ, តត្ថ និយុត្តោតិ ទិដ្ឋធម្មិកោ, ឥធលោកត្ថោ។ កម្មកិលេសវសេន សម្បរេតព្ពតោ សម្មា គន្តព្ពតោ សម្បរាយោ, បរលោកោ។ តត្ថ និយុត្តោតិ សម្បរាយិកោ, បរលោកត្ថោ។ បរមោ ឧត្តមោ អត្ថោ បរមត្ថោ, និព្ពានំ។ តេហិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថេហិ។ **យថារហ**ន្តិ យថានុរូបំ, តេសុ តេសុ អត្ថេសុ យោ យោ បុគ្គលោ យំ យំ អរហតិ, តទនុរូបំ។ **អនុសាសតី**តិ វិនេតិ តស្មិំ តស្មិំ អត្ថេ បតិដ្ឋាបេតិ។ សហ អត្ថេន វត្តតីតិ **សត្ថោ,** ភណ្ឌមូលេន វណិជ្ជាយ ទេសន្តរំ គច្ឆន្តោ ជនសមូហោ។ ហិតុបទេសាទិវសេន បរិបាលេតព្ពោ សាសិតព្ពោ សោ ឯតស្ស អត្ថីតិ **សត្ថា** សត្ថវាហោ និរុត្តិនយេន។ សោ វិយ ភគវាតិ អាហ **“សត្ថា វិយាតិ សត្ថា, ភគវា សត្ថវាហោ”**តិ។

ឥទានិ តមត្ថំ និទ្ទេសបាឡិនយេន ទស្សេតុំ **“យថា សត្ថវាហោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សត្តេ**តិ សត្ថិកេ ជនេ។ កំ ឧទកំ តារេន្តិ ឯត្ថាតិ **កន្តារោ,** និរុទកោ អរញ្ញប្បទេសោ។ រុឡ្ហីវសេន បន ឥតរោបិ អរញ្ញប្បទេសោ តថា វុច្ចតិ។ **ចោរកន្តារ**ន្តិ ចោរេហិ អធិដ្ឋិតកន្តារំ, តថា **វាឡកន្តារំ**។ **ទុព្ភិក្ខកន្តារ**ន្តិ ទុល្លភភិក្ខំ កន្តារំ។ **តារេតី**តិ អខេមន្តដ្ឋានំ អតិក្កាមេតិ។ **ឧត្តារេតី**តិអាទិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តំ។ អថ វា **ឧត្តារេតី**តិ ខេមន្តភូមិំ ឧបនេន្តោ តារេតិ។ **និត្ថារេតី**តិ អខេមន្តដ្ឋានតោ និក្ខាមេន្តោ តារេតិ។ **បតារេតី**តិ បរិគ្គហេត្វា តារេតិ, ហត្ថេន បរិគ្គហេត្វា តារេតិ វិយ តារេតីតិ អត្ថោ។ សព្ពម្បេតំ តារណុត្តារណាទិ ខេមដ្ឋានេ ឋបនមេវាតិ អាហ **“ខេមន្តភូមិំ សម្បាបេតី”**តិ។ **សត្តេ**តិ វេនេយ្យសត្តេ។ មហាគហនតាយ មហានត្ថតាយ ទុន្និត្ថរតាយ ច ជាតិយេវ កន្តារោ **ជាតិកន្តារោ,** តំ ជាតិកន្តារំ។

ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទវសេនាតិ ឧក្កដ្ឋសត្តបរិច្ឆេទវសេន។ ទេវមនុស្សា ឯវ ហិ ឧក្កដ្ឋសត្តា, ន តិរច្ឆានាទយោ។ **ឯត**ន្តិ “ទេវមនុស្សាន”ន្តិ ឯតំ វចនំ។ **ភព្ពបុគ្គលបរិច្ឆេទវសេនា**តិ សម្មត្តនិយាមោក្កមនស្ស យោគ្យបុគ្គលស្ស បរិច្ឆិន្ទនវសេន។ **ភគវតោ**តិ និស្សក្កេ សាមិវចនំ យថា “ឧបជ្ឈាយតោ អជ្ឈេតី”តិ។ ភគវតោ សន្តិកេ វាតិ អត្ថោ។ **ឧបនិស្សយសម្បត្តិ**ន្តិ តិហេតុកបដិសន្ធិអាទិកំ មគ្គផលាធិគមស្ស ពលវការណំ។ **គគ្គរាយា**តិ គគ្គរាយ នាម រញ្ញោ ទេវិយា, តាយ វា ការិតត្តា “គគ្គរា”តិ លទ្ធនាមាយ។ **សរេ និមិត្តំ អគ្គហេសី**តិ “ធម្មោ ឯសោ វុច្ចតី”តិ ធម្មសញ្ញាយ សរេ និមិត្តំ គណ្ហិ, គណ្ហន្តោ ច បសន្នចិត្តោ បរិសបរិយន្តេ និបជ្ជិ។ **សន្និរុម្ភិត្វា អដ្ឋាសី**តិ តស្ស សីសេ ទណ្ឌស្ស ឋបិតភាវំ អបស្សន្តោ តត្ថ ទណ្ឌំ ឧប្បីឡេត្វា អដ្ឋាសិ។ មណ្ឌូកោបិ ទណ្ឌេ ឋបិតេបិ ឧប្បីឡិតេបិ ធម្មគតេន បសាទេន វិស្សរមករោន្តោវ កាលមកាសិ។ ទេវលោកេ និព្ពត្តសត្តានំ អយំ ធម្មតា, យា “កុតោហំ ឥធ និព្ពត្តោ, តត្ថ កិន្នុ ខោ កម្មមកាសិ”ន្តិ អាវជ្ជនា។ តស្មា អត្តនោ បុរិមភវស្ស ទិដ្ឋត្តា អាហ **“អរេ អហម្បិ នាម ឥធ និព្ពត្តោ”**តិ។ **ភគវតោ បាទេ សិរសា វន្ទី**តិ កតញ្ញុតាសំវឌ្ឍិតេន បេមគារវពហុមានេន វន្ទិ។

ជានន្តោវ បុច្ឆីតិ មហាជនស្ស កម្មផលំ ពុទ្ធានុភាវញ្ច បច្ចក្ខំ កាតុកាមោ ភគវា **“កោ មេ វន្ទតី”**តិ គាថាយ បុច្ឆិ។ តត្ថ (វិ. វ. អដ្ឋ. ៨៥៧) **កោ**តិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ, កតមោតិ អត្ថោ។ **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **យសសា**តិ ឥមិនា ឯទិសេន យសេន ច បរិវារេន ច។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កាមនីយេន សុន្ទរេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ សព្ពា ទសបិ ទិសា បភាសេន្តោ, ចន្ទោ វិយ សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ អត្ថោ។

ឯវំ បន ភគវតា បុច្ឆិតោ ទេវបុត្តោ អត្តានំ បវេទេន្តោ **“មណ្ឌូកោហំ បុរេ អាសិ”**ន្តិ គាថមាហ។ តត្ថ **បុរេ**តិ បុរិមជាតិយំ។ **ឧទកេ**តិ ឥទំ តទា អត្តនោ ឧប្បត្តិដ្ឋានទស្សនំ។ **ឧទកេ មណ្ឌូកោ**តិ តេន ឧទ្ធុមាយិកាទិកស្ស ថលេ មណ្ឌូកស្ស និវត្តនំ កតំ ហោតិ។ គាវោ ចរន្តិ ឯត្ថាតិ គោចរោ, គុន្នំ ឃាសេសនដ្ឋានំ។ ឥធ បន គោចរោ វិយាតិ គោចរោ, វារិ ឧទកំ គោចរោ ឯតស្សាតិ **វារិគោចរោ**។ ឧទកចារីបិ ហិ កោចិ កច្ឆបាទិ អវារិគោចរោបិ ហោតីតិ “វារិគោចរោ”តិ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **តវ ធម្មំ សុណន្តស្សា**តិ ព្រហ្មស្សរេន ករវីករុតមញ្ជុនា ទេសេន្តស្ស តវ ធម្មំ “ធម្មោ ឯសោ វុច្ចតី”តិ សរេ និមិត្តគ្គាហវសេន សុណន្តស្ស។ អនាទរេ ចេតំ សាមិវចនំ។ **អវធី វច្ឆបាលកោ**តិ វច្ឆេ រក្ខន្តោ គោបាលកទារកោ មម សមីបំ អាគន្ត្វា ទណ្ឌមោលុព្ភ តិដ្ឋន្តោ មម សីសេ ទណ្ឌំ សន្និរុម្ភិត្វា មំ មារេសីតិ អត្ថោ។

សិតំ កត្វាតិ “តថា បរិត្តតរេនបិ បុញ្ញានុភាវេន ឯវំ អតិវិយ ឧឡារា លោកិយលោកុត្តរសម្បត្តិយោ លព្ភន្តី”តិ បីតិសោមនស្សជាតោ ភាសុរតរធវឡវិប្ផុរន្តទសនខកិរណាវឡីហិ ភិយ្យោសោ មត្តាយ តំ បទេសំ ឱភាសេន្តោ សិតំ កត្វា។ បីតិសោមនស្សវសេន ហិ សោ –

“មុហុត្តំ ចិត្តបសាទស្ស, ឥទ្ធី បស្ស យសញ្ច មេ;

អានុភាវញ្ច មេ បស្ស, វណ្ណំ បស្ស ជុតិញ្ច មេ។

“យេ ច តេ ទីឃមទ្ធានំ, ធម្មំ អស្សោសុំ គោតម;
បត្តា តេ អចលដ្ឋានំ, យត្ថ គន្ត្វា ន សោចរេ”តិ។ (វិ. វ. ៨៥៩-៨៦០) –

ឥមា ទ្វេ គាថា វត្វា បក្កាមិ។

យំ បន កិញ្ចីតិ ឯត្ថ **យ**ន្តិ អនិយមិតវចនំ, តថា **កិញ្ចី**តិ។ **បនា**តិ វចនាលង្ការមត្តំ។ តស្មា យំ កិញ្ចីតិ ញេយ្យស្ស អនវសេសបរិយាទានំ កតំ ហោតិ។ **បនា**តិ វា វិសេសត្ថទីបកោ និបាតោ។ តេន “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ឥមិនា សង្ខេបតោ វិត្ថារតោ ច សត្ថុ ចតុសច្ចាភិសម្ពោធោ វុត្តោ។ **ពុទ្ធោ**តិ បន ឥមិនា តទញ្ញស្សបិ ញេយ្យស្ស អវពោធោ។ បុរិមេន វា សត្ថុ បដិវេធញាណានុភាវោ, បច្ឆិមេន ទេសនាញាណានុភាវោ។ **បី**-តិ ឧបរិ វុច្ចមានោ វិសេសោ ជោតីយតិ។ **វិមោក្ខន្តិកញាណវសេនា**តិ ឯត្ថ សព្ពសោ បដិបក្ខេហិ វិមុច្ចតីតិ វិមោក្ខោ, អគ្គមគ្គោ, តស្ស អន្តោ, អគ្គផលំ, តស្មិំ លទ្ធេ លទ្ធព្ពតោ តត្ថ ភវំ **វិមោក្ខន្តិកំ, ញាណំ** សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន សទ្ធិំ សព្ពម្បិ ពុទ្ធញាណំ។

ឯវំ បវត្តោតិ ឯត្ថ –

> “សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ, សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ, អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ, វិសវិតាយ ពុទ្ធោ, ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ, និរុបលេបសង្ខាតេន ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតរាគោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតទោសោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តវីតមោហោតិ ពុទ្ធោ, ឯកន្តនិក្កិលេសោតិ ពុទ្ធោ, ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោ, ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ពុទ្ធោ, អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភា ពុទ្ធោ។ ពុទ្ធោតិ នេតំ នាមំ មាតរា កតំ, ន បិតរា កតំ, ន ភាតរា កតំ, ន ភគិនិយា កតំ, ន មិត្តាមច្ចេហិ កតំ, ន ញាតិសាលោហិតេហិ កតំ, ន សមណព្រាហ្មណេហិ កតំ, ន ទេវតាហិ កតំ, វិមោក្ខន្តិកមេតំ ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ពោធិយា មូលេ សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ពុទ្ធោ”តិ (មហានិ. ១៩២) –

អយំ និទ្ទេសបាឡិនយោ។ យស្មា ចេត្ថ តស្សា បដិសម្ភិទាបាឡិយា (បដិ. ម. ១.១៦២) ភេទោ នត្ថិ, តស្មា ទ្វីសុ ឯកេនបិ អត្ថសិទ្ធីតិ ទស្សេនត្ថំ “**បដិសម្ភិទានយោ វា**”តិ អនិយមត្ថោ **វា**សទ្ទោ វុត្តោ។

តត្ថ (បដិ. ម. អដ្ឋ. ២.១.១៦២; មហានិ. អដ្ឋ. ១៩២) យថា លោកេ អវគន្តា “អវគតោ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ **ពុជ្ឈិតា សច្ចានីតិ ពុទ្ធោ** សុទ្ធកត្តុវសេន។ យថា បណ្ណសោសា វាតា “បណ្ណសុសា”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ **ពោធេតា បជាយាតិ ពុទ្ធោ** ហេតុកត្តុវសេន។ ហេតុអត្ថោ ចេត្ថ អន្តោនីតោ ។ **សព្ពញ្ញុតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មពុជ្ឈនសមត្ថាយ ពុទ្ធិយា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **សព្ពទស្សាវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ សព្ពធម្មពោធនសមត្ថាយ ពុទ្ធិយា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **អនញ្ញនេយ្យតាយ ពុទ្ធោ**តិ អញ្ញេន អពោធិតោ សយមេវ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **វិសវិតាយ ពុទ្ធោ**តិ នានាគុណវិសវនតោ បទុមមិវ វិកសនដ្ឋេន ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **ខីណាសវសង្ខាតេន ពុទ្ធោ**តិ ឯវមាទីហិ ឆហិ បទេហិ ចិត្តសង្កោចករធម្មប្បហានេន និទ្ទាក្ខយវិពុទ្ធោ បុរិសោ វិយ សព្ពកិលេសនិទ្ទាក្ខយវិពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ វុត្តំ ហោតិ។ តត្ថ សង្ខា សង្ខាតន្តិ អត្ថតោ ឯកត្តា **សង្ខាតេនា**តិ វចនស្ស កោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ តណ្ហាលេបទិដ្ឋិលេបាភាវេន **និរុបលេបសង្ខាតេន**។ សវាសនានំ សព្ពកិលេសានំ បហីនត្តា ឯកន្តវចនេនេវ វិសេសេត្វា “**ឯកន្តវីតរាគោ**”តិអាទិ វុត្តំ។ **ឯកន្តនិក្កិលេសោ**តិ រាគទោសមោហាវសេសេហិ សព្ពកិលេសេហិ និក្កិលេសោ។ **ឯកាយនមគ្គំ គតោតិ ពុទ្ធោ**តិ គមនត្ថានំ ពុទ្ធិអត្ថតា វិយ ពុទ្ធិអត្ថានម្បិ គមនត្ថតា លព្ភតីតិ ឯកាយនមគ្គំ គតត្តា ពុទ្ធោតិ វុច្ចតីតិ អត្ថោ។ **ឯកោ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោតិ ពុទ្ធោ**តិ ន បរេហិ ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោ, អថ ខោ សយមេវ អនុត្តរំ សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធត្តា ពុទ្ធោតិ អត្ថោ។ **អពុទ្ធិវិហតត្តា ពុទ្ធិបដិលាភា ពុទ្ធោ**តិ ពុទ្ធិ ពុទ្ធំ ពោធោតិ អនត្ថន្តរំ។ តត្ថ យថា រត្តគុណយោគតោ រត្តោ បដោ, ឯវំ ពុទ្ធគុណយោគតោ ពុទ្ធោតិ ញាបនត្ថំ វុត្តំ។ តតោ បរំ **ពុទ្ធោតិ នេតំ នាម**ន្តិអាទិ អត្ថានុគតាយំ បញ្ញត្តីតិ ពោធនត្ថំ វុត្តន្តិ ឯវមេត្ថ ឥមិនាបិ ការណេន ភគវា ពុទ្ធោតិ វេទិតព្ពោ។

ឥទានិ **ភគវា**តិ ឥមស្ស អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភគវាតិ ឥទំ បនស្សា**”តិអាទិ។ តត្ថ **អស្សា**តិ ភគវតោ។ **គុណវិសិដ្ឋសត្តុត្តមគរុគារវាធិវចន**ន្តិ សព្ពេហិ សីលាទិគុណេហិ វិសិដ្ឋស្ស តតោ ឯវ សព្ពសត្តេហិ ឧត្តមស្ស គរុនោ គារវវសេន វុច្ចមានវចនមេតំ ភគវាតិ។ តថា ហិ លោកនាថោ អបរិមិតនិរុបមប្បភាវសីលាទិគុណវិសេសសមង្គិតាយ សព្ពានត្ថបរិហារបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ

បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តុបការិតាយ ច អបរិមាណាសុ លោកធាតូសុ អបរិមាណានំ សត្តានំ ឧត្តមំ គារវដ្ឋានន្តិ។

ភគវាតិ វចនំ សេដ្ឋន្តិ សេដ្ឋវាចកំ វចនំ សេដ្ឋគុណសហចរណតោ “សេដ្ឋ”ន្តិ វុត្តំ។ អថ វា វុច្ចតីតិ វចនំ, អត្ថោ, តស្មា យោ “ភគវា”តិ វចនេន វចនីយោ អត្ថោ, សោ សេដ្ឋោតិ អត្ថោ។ **ភគវាតិ វចនមុត្តម**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **គារវយុត្តោ**តិ គរុភាវយុត្តោ គរុគុណយោគតោ។ គរុករណំ វា សាតិសយំ អរហតីតិ គារវយុត្តោ, គារវារហោតិ អត្ថោ។ “សិប្បាទិសិក្ខាបកា គរូ ហោន្តិ, ន ច គារវយុត្តា, អយំ បន តាទិសោ ន ហោតិ, តស្មា ‘គរូ’តិ វត្វា ‘គារវយុត្តោ’តិ វុត្ត”ន្តិ កេចិ។

គុណវិសេសហេតុកំ “ភគវា”តិ ឥទំ ភគវតោ នាមន្តិ សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិត្ថារតោ វិភជិតុកាមោ នាមំយេវ តាវ អត្ថុទ្ធារវសេន ទស្សេន្តោ **“ចតុព្ពិធញ្ហិ នាម”**ន្តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អាវត្ថិក**ន្តិ អវត្ថាយ វិទិតំ តំ តំ អវត្ថំ ឧបាទាយ បញ្ញត្តំ វោហរិតំ។ តថា **លិង្គិកំ** តេន តេន លិង្គេន វោហរិតំ។ **នេមិត្តិក**ន្តិ និមិត្តតោ អាគតំ។ **អធិច្ចសមុប្បន្ន**ន្តិ យទិច្ឆាយ បវត្តំ, យទិច្ឆាយ អាគតំ យទិច្ឆកំ។ ឥទានិ អាវត្ថិកាទីនិ នាមានិ សរូបតោ ទស្សេន្តោ អាហ **“តត្ថ វច្ឆោ ទម្មោ ពលិពទ្ទោ”**តិអាទិ។ តត្ថ បឋមេន **អាទិ**-សទ្ទេន ពាលោ យុវា វុឌ្ឍោតិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ, ទុតិយេន មុណ្ឌី ជដីតិ ឯវមាទី, តតិយេន ពហុស្សុតោ ធម្មកថិកោ ឈាយីតិ ឯវមាទី, ចតុត្ថេន អយបទីបនំ បាវចនន្តិ ឯវមាទី សង្គណ្ហាតិ។ នេមិត្តិកន្តិ វុត្តមត្ថំ ព្យតិរេកវសេន បតិដ្ឋាបេតុំ **“ន មហាមាយាយា”**តិអាទិ វុត្តំ។ **វិមោក្ខន្តិក**ន្តិ ឥមិនា បន ឥទំ នាមំ អរិយាយ ជាតិយា ជាតក្ខណេយេវ ជាតន្តិ ទស្សេតិ។ យទិ វិមោក្ខន្តិកំ, អថ កស្មា អញ្ញេហិ ខីណាសវេហិ អសាធារណន្តិ អាហ **“សហ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស បដិលាភា”**តិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ អរហត្តផលំ និប្ផជ្ជមានំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទីហិ សព្ពេហិ ពុទ្ធគុណេហិ សទ្ធឹយេវ និប្ផជ្ជតិ។ តេន វុត្តំ “វិមោក្ខន្តិក”ន្តិ។ **សច្ឆិកា បញ្ញត្តី**តិ សព្ពធម្មានំ សច្ឆិកិរិយាយ និមិត្តា បញ្ញត្តិ។ អថ វា **សច្ឆិកា បញ្ញត្តី**តិ បច្ចក្ខសិទ្ធា បញ្ញត្តិ។ យំគុណនិមិត្តា ហិ សា, តេ សត្ថុ បច្ចក្ខភូតា, តំគុណា វិយ សាបិ សច្ឆិកតា ឯវ នាម ហោតិ, ន បរេសំ វោហារមត្តេនាតិ អធិប្បាយោ។

វទន្តីតិ មហាថេរស្ស គរុភាវតោ ពហុវចនេនាហ, សង្គីតិការេហិ វា កតមនុវាទំ សន្ធាយ។ ឥស្សរិយាទិភេទោ ភគោ អស្ស អត្ថីតិ **ភគី**។ មគ្គផលាទិអរិយធម្មរតនំ អរញ្ញវនបត្ថានិ បន្តានិ សេនាសនានិ អប្បសទ្ទាទិគុណយុត្តានិ ភជិ សេវិ សីលេនាតិ **ភជី,** ភជនសីលោតិ អត្ថោ។ **ភាគី**តិ ចីវរបិណ្ឌបាតាទីនំ ចតុន្នំ បច្ចយានញ្ចេវ អត្ថធម្មវិមុត្តិរសស្ស ច អធិសីលាទីនញ្ច ភាគីតិ អត្ថោ។ វិភជិ បវិភជិ ធម្មរតនន្តិ **វិភត្តវា**។ **អកាសិ ភគ្គ**ន្តិ រាគាទិបាបធម្មំ ភគ្គំ អកាសីតិ ភគវាតិ អត្ថោ។ គរុបិ លោកេ ភគវាតិ វុច្ចតីតិ អាហ **“គរូ”**តិ។ យស្មា គរុ, តស្មាបិ ភគវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ហេតុអត្ថោ ហិ **ឥតិ**-សទ្ទោ។ សោ ច យត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ នត្ថិ ភគីតិអាទីសុ, តត្ថ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ ភាគ្យមស្ស អត្ថីតិ **ភាគ្យវា**។ **ពហូហិ ញាយេហី**តិ កាយភាវនាទិកេហិ អនេកេហិ ភាវនាក្កមេហិ។ **សុភាវិតត្តនោ**តិ សម្មទេវ ភាវិតសភាវស្ស។ បច្ចត្តេ ចេតំ សាមិវចនំ, តេន សុភាវិតត្តាតិ វុត្តំ ហោតិ, សុភាវិតសភាវោតិ អត្ថោ។ **មហាគណ្ឋិបទេ** បន “សុភាវិតត្តនោ សុភាវិតកាយោ”តិ វុត្តំ។ ភវានំ អន្តំ និព្ពានំ គតោតិ **ភវន្តគោ**។

និទ្ទេសេ វុត្តនយេនាតិ ឯត្ថាយំ និទ្ទេសនយោ –

> “ភគវាតិ គារវាធិវចនមេតំ។ អបិច ភគ្គរាគោតិ ភគវា, ភគ្គទោសោតិ ភគវា, ភគ្គមោហោតិ ភគវា, ភគ្គមានោតិ ភគវា, ភគ្គទិដ្ឋីតិ ភគវា, ភគ្គតណ្ហោតិ ភគវា, ភគ្គកិលេសោតិ ភគវា, ភជិ វិភជិ បវិភជិ ធម្មរតនន្តិ ភគវា, ភវានំ អន្តករោតិ ភគវា, ភាវិតកាយោ ភាវិតសីលោ ភាវិតចិត្តោ ភាវិតបញ្ញោតិ ភគវា, ភជិ វា ភគវា អរញ្ញវនបត្ថានិ បន្តានិ សេនាសនានិ អប្បសទ្ទានិ អប្បនិគ្ឃោសានិ វិជនវាតានិ មនុស្សរាហស្សេយ្យកានិ បដិសល្លានសារុប្បានីតិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា ចីវរបិណ្ឌបាតសេនាសនគិលានបច្ចយភេសជ្ជបរិក្ខារានន្តិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា អត្ថរសស្ស ធម្មរសស្ស វិមុត្តិរសស្ស អធិសីលស្ស អធិចិត្តស្ស អធិបញ្ញាយាតិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា ចតុន្នំ ឈានានំ ចតុន្នំ អប្បមញ្ញានំ ចតុន្នំ អរូបសមាបត្តីនន្តិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា អដ្ឋន្នំ វិមោក្ខានំ អដ្ឋន្នំ អភិភាយតនានំ នវន្នំ អនុបុព្ពវិហារសមាបត្តីនន្តិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា ទសន្នំ សញ្ញាភាវនានំ ទសន្នំ កសិណសមាបត្តីនំ អានាបានស្សតិសមាធិស្ស អសុភសមាបត្តិយាតិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា ចតុន្នំ សតិបដ្ឋានានំ ចតុន្នំ សម្មប្បធានានំ ចតុន្នំ ឥទ្ធិបាទានំ បញ្ចន្នំ ឥន្ទ្រិយានំ បញ្ចន្នំ ពលានំ សត្តន្នំ ពោជ្ឈង្គានំ អរិយស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស មគ្គស្សាតិ ភគវា។ ភាគី វា ភគវា ទសន្នំ តថាគតពលានំ ចតុន្នំ វេសារជ្ជានំ ចតុន្នំ បដិសម្ភិទានំ ឆន្នំ អភិញ្ញានំ ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មានន្តិ ភគវា។ ភគវាតិ នេតំ នាមំ...បេ.... សច្ឆិកា បញ្ញត្តិ យទិទំ ភគវា”តិ (មហានិ. ៨៤)។

ឯត្ថ ច “គារវាធិវចន”ន្តិអាទីនិ យទិបិ គាថាយំ អាគតបទានុក្កមេន ន និទ្ទិដ្ឋានិ, យថារហំ បន តេសំ សព្ពេសម្បិ និទ្ទេសភាវេន វេទិតព្ពានិ។ តត្ថ **គារវាធិវចន**ន្តិ គរូនំ គរុភាវវាចកំ វចនំ។ **ភជី**តិ ភាគសោ កថេសិ។ តេនាហ “វិភជិ បវិភជិ ធម្មរតន”ន្តិ។ មគ្គផលាទិ អរិយធម្មោយេវ **ធម្មរតនំ**។ បុន **ភជី**តិ ឥមស្ស សេវីតិ អត្ថោ។ **ភាគី**តិ ភាគាភិធេយ្យវា។ បុន **ភាគី**តិ ឯត្ថ ភជនសីលោតិ អត្ថោ។ **អត្ថរសស្សា**តិ អត្ថសន្និស្សយស្ស រសស្ស។ វិមុត្តាយតនសីសេ ហិ ឋត្វា ធម្មំ កថេន្តស្ស សុណន្តស្ស ច តទត្ថំ អារព្ភ ឧប្បជ្ជនកបីតិសោមនស្សំ អត្ថរសោ។ ធម្មំ អារព្ភ **ធម្មរសោ**។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “លភតិ អត្ថវេទំ, លភតិ ធម្មវេទ”ន្តិ (អ. និ. ៦.១០)។ **វិមុត្តិរសស្សា**តិ វិមុត្តិភូតស្ស វិមុត្តិសន្និស្សយស្ស វា រសស្ស។ **សញ្ញាភាវនាន**ន្តិ អនិច្ចសញ្ញាទីនំ ទសន្នំ សញ្ញាភាវនានំ ។ **ឆន្នំ ពុទ្ធធម្មាន**ន្តិ ឆ អសាធារណញាណានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ តត្ថ តត្ថ ភគវាតិសទ្ទសិទ្ធិ និរុត្តិនយេនេវ វេទិតព្ពា។

យទិបិ “ភាគ្យវា”តិអាទីហិ បទេហិ វុច្ចមានោ អត្ថោ “ភគី ភជី”តិ (មហានិ. ៨៤) និទ្ទេសគាថាយ សង្គហិតោ ឯវ, តថាបិ បទសិទ្ធិអត្ថវិភាគអត្ថយោជនាទិសហិតោ សំវណ្ណនានយោ តតោ អញ្ញាការោតិ វុត្តំ “**អយំ បន អបរោ នយោ**”តិ។ **វណ្ណវិបរិយាយោតិ ឯត**ន្តិ ឯត្ថ **ឥតិ**សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, តេន វណ្ណវិការោ វណ្ណលោបោ ធាតុអត្ថេន និយោជនញ្ចាតិ ឥមំ តិវិធំ លក្ខណំ សង្គណ្ហាតិ។ **សទ្ទនយេនា**តិ សទ្ទលក្ខណនយេន។ បិសោទរាទីនំ សទ្ទានំ អាកតិគណភាវតោ វុត្តំ “**បិសោទរាទិបក្ខេបលក្ខណំ គហេត្វា**”តិ។ បក្ខិបនមេវ លក្ខណំ។ តប្បរិយាបន្នតាករណញ្ហិ បក្ខិបនំ។ **បារប្បត្ត**ន្តិ បរមុក្កំសគតំ បារមីភាវប្បត្តំ។ **ភាគ្យ**ន្តិ កុសលំ។ តត្ថ មគ្គកុសលំ លោកុត្តរសុខនិព្ពត្តកំ, ឥតរំ លោកិយសុខនិព្ពត្តកំ, ឥតរម្បិ វា វិវដ្ដូបនិស្សយំ បរិយាយតោ លោកុត្តរសុខនិព្ពត្តកំ សិយា។

ឥទានិ **ភគវា**តិ ឥមស្ស អត្ថំ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**យស្មា បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ លោភាទយោ ឯកកវសេន គហិតា, តថា វិបរីតមនសិការោ វិបល្លាសភាវសាមញ្ញេន, អហិរិកាទយោ ទុកវសេន។ តត្ថ កុជ្ឈនលក្ខណោ **កោធោ**, សោ នវវិធអាឃាតវត្ថុសម្ភវោ។ “អក្កោច្ឆិ មំ អវធិ ម”ន្តិអាទិនា (ធ. ប. ៣-៤) បុនប្បុនំ កុជ្ឈនវសេន ចិត្តបរិយោនន្ធនោ **ឧបនាហោ**។ ឧភយម្បិ បដិឃោយេវ, សោ បវត្តិនានត្តតោ ភិន្ទិត្វា វុត្តោ។ សកឹ ឧប្បន្នោ កោធោ កោធោយេវ, តទុត្តរិ ឧបនាហោ។ វុត្តញ្ចេតំ “បុព្ពកាលេ កោធោ, អបរកាលេ ឧបនាហោ”តិ (វិភ. ៨៩១)។ អគារិយស្ស (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៧១) អនគារិយស្ស វា សុកតករណវិនាសនោ **មក្ខោ**។ អគារិយោបិ ហិ កេនចិ អនុកម្បកេន ទលិទ្ទោ សមានោ ឧច្ចេ ឋានេ ឋបិតោ អបរេន សមយេន “កិំ តយា មយ្ហំ កត”ន្តិ តស្ស សុកតករណំ វិនាសេតិ។ អនគារិយោបិ សាមណេរកាលតោ បភុតិ អាចរិយេន វា ឧបជ្ឈាយេន វា ចតូហិ បច្ចយេហិ ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាទីហិ ច អនុគ្គហេត្វា ធម្មកថានយប្បករណកោសល្លាទីនិ សិក្ខាបិតោ អបរេន សមយេន រាជរាជមហាមត្តាទីហិ សក្កតោ គរុកតោ អាចរិយុបជ្ឈាយេសុ អចិត្តីកតោ ចរមានោ “អយំ អម្ហេហិ ទហរកាលេ ឯវំ អនុគ្គហិតោ សំវឌ្ឍិតោ ច, អថ ច បនិទានិ និស្សិនេហោ ជាតោ”តិ វុច្ចមានោ “កិំ មយ្ហំ តុម្ហេហិ កត”ន្តិ តេសំ សុកតករណំ វិនាសេតិ, តស្សេសោ បុព្ពការិតាលក្ខណស្ស គុណស្ស វិនាសនោ ឧទកបុញ្ឆនិយា វិយ សរីរានុគតំ ឧទកំ និបុញ្ឆន្តោ មក្ខោ។ តថា ហិ សោ បរេសំ គុណានំ មក្ខនដ្ឋេន “មក្ខោ”តិ វុច្ចតិ។ បឡាសតីតិ **បឡាសោ**, បរស្ស គុណេ ទស្សេត្វា អត្តនោ គុណេហិ សមេ ករោតីតិ អត្ថោ។ សោ បន ពហុស្សុតេបិ បុគ្គលេ អជ្ឈោត្ថរិត្វា “ឦទិសស្ស ច ពហុស្សុតស្ស អនិយតា គតិ, តវ វា មម វា កោ វិសេសោ”តិ, វត្តញ្ញូ ចិរបព្ពជិតេ បុគ្គលេ អជ្ឈោត្ថរិត្វា “ត្វម្បិ ឥមស្មិំ សាសនេ បព្ពជិតោ, អហម្បិ បព្ពជិតោ, ត្វម្បិ សីលមត្តេ ឋិតោ, អហម្បី”តិអាទិនា នយេន ឧប្បជ្ជមានោ យុគគ្គាហោ។ យុគគ្គាហលក្ខណោ ហិ បឡាសោ។

បរេសំ សក្ការាទីនិ ខីយមានា ឧសូយមានា **ឥស្សា**។ អត្តនោ សម្បត្តិយា និគូហនំ បរេហិ សាធារណភាវអសហមានំ **មច្ឆរិយំ**។ វញ្ចនិកចរិយភូតា **មាយា**, សា សកទោសបដិច្ឆាទនលក្ខណា។ តថា ហិ សា អត្តនោ វិជ្ជមានទោសបដិច្ឆាទនតោ ចក្ខុមោហនមាយា វិយាតិ “មាយា”តិ វុច្ចតិ។ អត្តនោ អវិជ្ជមានគុណប្បកាសនលក្ខណំ កេរាដិកភាវេន ឧប្បជ្ជមានំ **សាឋេយ្យំ**។ អសន្តគុណទីបនញ្ហិ “កេរាដិយ”ន្តិ វុច្ចតិ។ កេរាដិកោ ហិ បុគ្គលោ អាយនមច្ឆោ វិយ ហោតិ។ អាយនមច្ឆោ នាម សប្បមុខមច្ឆវាលា ឯកា មច្ឆជាតិ។ សោ កិរ មច្ឆានំ នង្គុដ្ឋំ ទស្សេតិ, សប្បានំ សីសំ “តុម្ហាកំ សទិសោ អហ”ន្តិ ជានាបេតុំ, ឯវមេវ កេរាដិកោ បុគ្គលោ យំ យំ សុត្តន្តិកំ វា អាភិធម្មិកំ វា ឧបសង្កមតិ, តំ តំ ឯវំ វទតិ “អហំ តុម្ហាកំ អន្តេវាសី, តុម្ហេ មយ្ហំ អនុកម្បកា, នាហំ តុម្ហេ មុញ្ចាមី”តិ។ ឯវមេតេ “សគារវោ អយំ អម្ហេសុ សប្បតិស្សោ”តិ មញ្ញិស្សន្តិ, តស្សេវំ កេរាដិកភាវេន ឧប្បជ្ជមានំ សាឋេយ្យំ។

សព្ពសោ មទ្ទវាភាវេន វាតភរិតភស្តសទិសស្ស ថទ្ធភាវស្ស អនោនមិតទណ្ឌសទិសតាយ បគ្គហិតសិរអនិវាតវុត្តិកាយស្ស ច ការកោ **ថម្ភោ**។ តទុត្តរិករណោ **សារម្ភោ**។ សោ ទុវិធេន លព្ភតិ អកុសលវសេន ចេវ កុសលវសេន ច។ តត្ថ អគារិយស្ស បរេន កតំ អលង្ការាទី ទិស្វា តទ្ទិគុណតទ្ទិ

គុណករណេន ឧប្បជ្ជមានោ, អនគារិយស្ស ច យត្តកំ យត្តកំ បរោ បរិយាបុណាតិ វា កថេតិ វា, មានវសេន តទ្ទិគុណតទ្ទិគុណករណេន ឧប្បជ្ជមានោ អកុសលោ។ តេន ហិ សមន្នាគតោ បុគ្គលោ តទ្ទិគុណំ តទ្ទិគុណំ ករោតិ។ អគារិយោ សមានោ ឯកេនេកស្មិំ យរវត្ថុស្មិំ សដ្ឋិតេ អបរោ ទ្វេ វត្ថូនិ សជ្ជេតិ, អបរោ ចត្តារោ, អបរោ អដ្ឋ, អបរោ សោឡស។ អនគារិយោ សមានោ ឯកេនេកស្មិំ និកាយេ គហិតេ “នាហំ ឯតស្ស ហេដ្ឋា ភវិស្សាមី”តិ អបរោ ទ្វេ គណ្ហាតិ, អបរោ តយោ, អបរោ ចត្តារោ, អបរោ បញ្ច។ សារម្ភវសេន ហិ គណ្ហិតុំ ន វដ្តតិ។ អកុសលបក្ខោ ហេស និរយគាមិមគ្គោ។ អគារិយស្ស បន បរំ ឯកំ សលាកភត្តំ ទេន្តំ ទិស្វា អត្តនោ ទ្វេ វា តីណិ វា ទាតុកាមតាយ ឧប្បជ្ជមានោ, អនគារិយស្ស ច បរេន ឯកនិកាយេ គហិតេ មានំ អនិស្សាយ កេវលំ តំ ទិស្វា អត្តនោ អាលសិយំ អភិភុយ្យ ទ្វេ និកាយេ គហេតុកាមតាយ ឧប្បជ្ជមានោ កុសលោ។ កុសលបក្ខវសេន ហិ ឯកស្មិំ ឯកំ សលាកភត្តំ ទេន្តេ ទ្វេ, ទ្វេ ទេន្តេ ចត្តារិ ទាតុំ វដ្តតិ។ ភិក្ខុនាបិ បរេន ឯកស្មិំ និកាយេ គហិតេ “ទ្វេ និកាយេ គហេត្វា សជ្ឈាយន្តស្ស មេ ផាសុ ហោតី”តិ វិវដ្តបក្ខេ ឋត្វា តទុត្តរិ គណ្ហិតុំ វដ្តតិ, ឥធ បន អកុសលបក្ខិយោ តទុត្តរិករណោ “សារម្ភោ”តិ វុត្តោ។

ជាតិអាទីនិ និស្សាយ សេយ្យស្ស “សេយ្យោហមស្មី”តិអាទិនា ឧន្នតិវសេន បគ្គណ្ហនវសេន បវត្តោ **មានោ**។ អព្ភុន្នតិវសេន បវត្តោ **អតិមានោ**។ បុព្ពេ កេនចិ អត្តានំ សទិសំ កត្វា បច្ឆា តតោ អធិកតោ ទហតោ ឧប្បជ្ជមានកោ អតិមានោតិ វេទិតព្ពោ។ ជាតិអាទី បដិច្ច មជ្ជនាការោ **មទោ**, សោបិ អត្ថតោ មានោ ឯវ។ សោ បន ជាតិមទោ គោត្តមទោ អារោគ្យមទោ យោព្ពនមទោ ជីវិតមទោ លាភមទោ សក្ការមទោ គរុការមទោ បុរេក្ខារមទោ បរិវារមទោ ភោគមទោ វណ្ណមទោ សុតមទោ បដិភានមទោ រត្តញ្ញុមទោ បិណ្ឌបាតិកមទោ អនវញ្ញត្តិមទោ ឥរិយាបថមទោ ឥទ្ធិមទោ យសមទោ សីលមទោ ឈានមទោ សិប្បមទោ អារោហមទោ បរិណាហមទោ សណ្ឋានមទោ បារិបូរិមទោតិ អនេកវិធោ។

តត្ថ (វិភ. អដ្ឋ. ៨៤៣-៨៤៤) ជាតិំ និស្សាយ ឧប្បន្នោ មជ្ជនាការប្បវត្តោ មានោ **ជាតិមទោ**, សោ ខត្តិយាទីនំ ចតុន្នម្បិ វណ្ណានំ ឧប្បជ្ជតិ។ ជាតិសម្បន្នោ ហិ ខត្តិយោ “មាទិសោ អញ្ញោ នត្ថិ, អវសេសា អន្តរា ឧដ្ឋាយ ខត្តិយា ជាតា, អហំ បន វំសាគតខត្តិយោ”តិ មានំ ករោតិ។ ព្រាហ្មណាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ គោត្តំ និស្សាយ ឧប្បន្នោ មជ្ជនាការប្បវត្តោ មានោ **គោត្តមទោ**, សោបិ ខត្តិយាទីនំ ចតុន្នម្បិ វណ្ណានំ ឧប្បជ្ជតិ។ ខត្តិយោបិ ហិ “អហំ កោណ្ឌញ្ញគោត្តោ, អហំ អាទិច្ចគោត្តោ”តិ មានំ ករោតិ។ ព្រាហ្មណោបិ “អហំ កស្សបគោត្តោ, អហំ ភារទ្វាជគោត្តោ”តិ មានំ ករោតិ។ វេស្សោបិ សុទ្ទោបិ អត្តនោ អត្តនោ កុលគោត្តំ និស្សាយ មានំ ករោតិ។ អារោគ្យមទាទីសុបិ “អហំ អរោគោ, សេសា រោគពហុលា, កណ្ឌុវនមត្តម្បិ មយ្ហំ ព្យាធិ នាម នត្ថី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **អារោគ្យមទោ** នាម។ “អហំ តរុណោ, អវសេសសត្តានំ អត្តភាវោ បបាតេ ឋិតរុក្ខសទិសោ, អហំ បន បឋមវយេ ឋិតោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **យោព្ពនមទោ**។ “អហំ ចិរំ ជីវិំ, ចិរំ ជីវាមិ, ចិរំ ជីវិស្សាមិ, សុខំ ជីវិំ, សុខំ ជីវាមិ, សុខំ ជីវិស្សាមី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ជីវិតមទោ** នាម។ “អហំ លាភី, អវសេសា សត្តា អប្បលាភា, មយ្ហំ បន លាភស្ស បមាណំ នត្ថី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **លាភមទោ** នាម។

“អវសេសា សត្តា យំ វា តំ វា លភន្តិ, អហំ បន សុកតំ បណីតំ ចីវរាទិបច្ចយំ លភាមី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សក្ការមទោ** នាម។ “អវសេសភិក្ខូនំ បាទបិដ្ឋិយំ អក្កមិត្វា គច្ឆន្តា មនុស្សា ‘អយំ សមណោ’តិបិ ន វន្ទន្តិ, មំ បន ទិស្វា វន្ទន្តិ, បាសាណច្ឆត្តំ វិយ គរុកំ កត្វា អគ្គិក្ខន្ធំ វិយ ច ទុរាសទំ កត្វា មញ្ញន្តី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **គរុការមទោ** នាម។ “ឧប្បន្នោ បញ្ហោ មយ្ហមេវ មុខេន ឆិជ្ជតិ, ភិក្ខាចារំ គច្ឆន្តាបិ អាគច្ឆន្តាបិ មមេវ បុរតោ កត្វា បរិវារេត្វា គច្ឆន្តី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បុរេក្ខារមទោ** នាម។ អគារិយស្ស តាវ មហាបរិវារស្ស “បុរិសសតម្បិ បុរិសសហស្សម្បិ មំ បរិវារេតី”តិ, អនគារិយស្ស “សមណសតម្បិ សមណសហស្សម្បិ មំ បរិវារេតិ, សេសា អប្បបរិវារា, អហំ មហាបរិវារោ ចេវ សុចិបរិវារោ ចា”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បរិវារមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា អត្តនោ បរិភោគមត្តកម្បិ ន លភន្តិ, មយ្ហំ បន និធានគតស្សេវ ធនស្ស បមាណំ នត្ថី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ភោគមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា ទុព្ពណ្ណា ទុរូបា, អហំ អភិរូបោ បាសាទិកោ”តិបិ “អវសេសសត្តា និគ្គុណា បត្ថដអកិត្តិនោ, មយ្ហំ បន កិត្តិសទ្ទោ ទេវមនុស្សេសុ បាកដោ ‘ឥតិបិ ថេរោ ពហុស្សុតោ, ឥតិបិ សីលវា, ឥតិបិ ធុតគុណយុត្តោ’”តិ, ឯវំ សរីរវណ្ណំ គុណវណ្ណញ្ច បដិច្ច មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **វណ្ណមទោ** នាម។

“អវសេសា សត្តា អប្បស្សុតា, អហំ បន ពហុស្សុតោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សុតមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា អប្បដិភានា, មយ្ហំ បន បដិភានស្ស បមាណំ នត្ថី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បដិភានមទោ** នាម។ “អហំ រត្តញ្ញូ អសុកំ ពុទ្ធវំសំ រាជវំសំ ជនបទវំសំ គាមវំសំ រត្តិន្ទិវបរិច្ឆេទំ នក្ខត្តមុហុត្តយោគំ ជានាមី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **រត្តញ្ញុមទោ** នាម។ “អវសេសា ភិក្ខូ អន្តរា

បិណ្ឌបាតិកា ជាតា, អហំ បន ជាតិបិណ្ឌបាតិកោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បិណ្ឌបាតិកមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា ឧញ្ញាតា អវញ្ញាតា, អហំ បន អនវញ្ញាតោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **អនវញ្ញត្តិមទោ** នាម។ “អវសេសានំ សត្តានំ ឥរិយាបថោ អបាសាទិកោ, មយ្ហំ បន បាសាទិកោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ឥរិយាបថមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា ឆិន្នបក្ខកាកសទិសា, អហំ បន មហិទ្ធិកោ មហានុភាវោ”តិ វា “អហំ យំ យំ កម្មំ ករោមិ, តំ តំ ឥជ្ឈតី”តិ វា មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ឥទ្ធិមទោ** នាម។

យសមទោ បន អគារិកេនបិ អនគារិកេនបិ ទីបេតព្ពោ។ អគារិកោបិ ហិ ឯកច្ចោ អដ្ឋារសសុ សេណីសុ ឯកិស្សា ជេដ្ឋកោ ហោតិ, តស្ស “អវសេសេ បុរិសេ អហំ បដ្ឋបេមិ, អហំ វិចារេមី”តិ, អនគារិកោបិ ឯកច្ចោ កត្ថចិ ជេដ្ឋកោ ហោតិ, តស្ស “អវសេសា ភិក្ខូ មយ្ហំ ឱវាទេ វត្តន្តិ, អហំ ជេដ្ឋកោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **យសមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា ទុស្សីលា, អហំ បន សីលវា”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សីលមទោ** នាម។ “អវសេសានំ សត្តានំ កុក្កុដស្ស ឧទកបានមត្តេបិ កាលេ ចិត្តេកគ្គតា នត្ថិ, អហំ បន ឧបចារប្បនានំ លាភី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **ឈានមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា និស្សិប្បា, អហំ សិប្បវា”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សិប្បមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា រស្សា, អហំ ទីឃោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **អារោហមទោ** នាម។ “អវសេសា សត្តា រស្សា វា ហោន្តិ ទីឃា វា, អហំ និគ្រោធបរិមណ្ឌលោ”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បរិណាហមទោ** នាម។ “អវសេសានំ សត្តានំ សរីរសណ្ឋានំ វិរូបំ ពីភច្ឆំ, មយ្ហំ បន មនាបំ បាសាទិក”ន្តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **សណ្ឋានមទោ** នាម។ “អវសេសានំ សត្តានំ សរីរេ ពហូ ទោសា, មយ្ហំ បន សរីរេ កេសគ្គមត្តម្បិ វជ្ជំ នត្ថី”តិ មជ្ជនវសេន ឧប្បន្នោ មានោ **បារិបូរិមទោ** នាម។ ឯវមយំ សព្ពោបិ ជាតិអាទី និស្សាយ មជ្ជនាការវសប្បវត្តោ មានោ ឥធ “មទោ”តិ វុត្តោ។ កាមគុណេសុ ចិត្តស្ស វោស្សគ្គោ **បមាទោ**, បញ្ចសុ កាមគុណេសុ សតិយា អនិគ្គណ្ហិត្វា ចិត្តស្ស វោស្សជ្ជនំ, សតិវិរហោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តណ្ហាវិជ្ជា** បាកដាយេវ។

លោភាទយោ ច បុន **តិវិធាកុសលមូល**ន្តិ តិកវសេន គហិតា។ ទុច្ចរិតាទីសុបិ **តិវិធ**-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ តត្ថ កាយទុច្ចរិតាទីនិ **តិវិធទុច្ចរិតានិ**។ តណ្ហាសំកិលេសាទយោ **តិវិធសំកិលេសា**។ រាគមលាទយោ មលីនភាវករត្តា **តិវិធមលានិ**។ រាគាទយោ ហិ ចិត្តំ មលីនំ ករោន្តិ, មលំ គាហាបេន្តិ, តស្មា “មលានី”តិ វុច្ចន្តិ។ “រាគោ វិសមំ, ទោសោ វិសមំ, មោហោ វិសម”ន្តិ (វិភ. ៩២៤) ឯវំ វុត្តា រាគាទយោ “កាយវិសមំ វចីវិសមំ មនោវិសម”ន្តិ (វិភ. ៩២៤) ឯវមាគតា កាយទុច្ចរិតាទយោ ច **តិវិធវិសមានិ**។ តានិ បន យស្មា រាគាទីសុ ចេវ កាយទុច្ចរិតាទីសុ ច សត្តា បក្ខលន្តិ, បក្ខលិតា ច សាសនតោបិ សុគតិតោបិ បតន្តិ, តស្មា បក្ខលនបាតហេតុភាវតោ “វិសមានី”តិ វុច្ចន្តិ។ “កាមសញ្ញា ព្យាបាទសញ្ញា វិហឹសាសញ្ញា”តិ (វិភ. ៩១១) ឯវមាគតា កាមាទិបដិសំយុត្តា សញ្ញា **តិវិធសញ្ញា**។ តថា “កាមវិតក្កោ ព្យាបាទវិតក្កោ វិហឹសាវិតក្កោ”តិ ឯវមាគតា **តិវិធវិតក្កា**។ តណ្ហាបបញ្ចោ ទិដ្ឋិបបញ្ចោ មានបបញ្ចោតិ ឥមេ **តិវិធបបញ្ចា**។ វដ្ដស្មឹ សត្តេ បបញ្ចេន្តីតិ តណ្ហាទយោ “បបញ្ចា”តិ វុច្ចន្តិ។

ចតុព្ពិធវិបរិយេសាតិអាទីសុ **ចតុព្ពិធ**-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ តត្ថ អនិច្ចាទីនិ វត្ថូនិ និច្ចន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតតោ ឯសន្តីតិ វិបរិយេសា។ “អនិច្ចេ និច្ចន្តិ សញ្ញាវិបរិយេសោ ចិត្តវិបរិយេសោ ទិដ្ឋិវិបរិយេសោ , ទុក្ខេ សុខន្តិ សញ្ញាវិបរិយេសោ ចិត្តវិបរិយេសោ ទិដ្ឋិវិបរិយេសោ, អសុភេ សុភន្តិ សញ្ញាវិបរិយេសោ ចិត្តវិបរិយេសោ ទិដ្ឋិវិបរិយេសោ , អនត្តនិ អត្តាតិ សញ្ញាវិបរិយេសោ ចិត្តវិបរិយេសោ ទិដ្ឋិវិបរិយេសោ”តិ ឯវមាគតា ទ្វាទស វិបល្លាសា ចតុន្នំ អនិច្ចាទិវត្ថូនំ វសេន “ចតុព្ពិធវិបរិយេសា”តិ វុត្តា។ ឯត្ថ បន ចិត្តកិច្ចស្ស ទុព្ពលដ្ឋានេ ទិដ្ឋិវិរហិតាយ អកុសលសញ្ញាយ សកកិច្ចស្ស ពលវកាលេ សញ្ញាវិបល្លាសោ វេទិតព្ពោ, ទិដ្ឋិវិរហិតស្សេវ អកុសលចិត្តស្ស សកកិច្ចស្ស ពលវកាលេ ចិត្តវិបល្លាសោ, ទិដ្ឋិសម្បយុត្តចិត្តេ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។ តស្មា សព្ពទុព្ពលោ សញ្ញាវិបល្លាសោ, តតោ ពលវតរោ ចិត្តវិបល្លាសោ, សព្ពពលវតរោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសោ។ អជាតពុទ្ធិទារកស្ស កហាបណទស្សនំ វិយ សញ្ញា អារម្មណស្ស ឧបដ្ឋានាការមត្តគហណតោ។ គាមិកបុរិសស្ស កហាបណទស្សនំ វិយ ចិត្តំ លក្ខណប្បដិវេធស្សបិ សម្បាទនតោ។ កម្មារស្ស មហាសណ្ឌាសេន អយោគហណំ វិយ ទិដ្ឋិ អភិនិវេសបរាមសនតោ។ តត្ថ ចត្តារោ ទិដ្ឋិវិបល្លាសា, អនិច្ចានត្តេសុ និច្ចន្តិអាទិវសប្បវត្តា ចត្តារោ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសាតិ ឥមេ អដ្ឋ វិបល្លាសា សោតាបត្តិមគ្គេន បហីយន្តិ។ អសុភេ សុភន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសា សកទាគាមិមគ្គេន តនុកា ហោន្តិ, អនាគាមិមគ្គេន បហីយន្តិ។ ទុក្ខេ សុខន្តិ សញ្ញាចិត្តវិបល្លាសា អរហត្តមគ្គេន បហីយន្តីតិ វេទិតព្ពា។

“កាមាសវោ ភវាសវោ ទិដ្ឋាសវោ អវិជ្ជាសវោ”តិ (ចូឡនិ. ជតុកណ្ណិមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ៦៩) ឯវមាគតា កាមតណ្ហាទយោ ចត្តារោ អាសវន្តិ ចក្ខុអាទិតោ សន្ទន្តិ បវត្តន្តីតិ **អាសវា**។ កិញ្ចាបិ ចក្ខុអាទិតោ កុសលាទីនម្បិ បវត្តិ អត្ថិ, កាមាសវាទយោ ឯវ បន វណតោ យូសំ វិយ បគ្ឃរណកអសុចិភាវេន សន្ទន្តិ, តស្មា

តេ ឯវ “អាសវា”តិ វុច្ចន្តិ។ តត្ថ ហិ បគ្ឃរណកអសុចិម្ហិ និរុឡ្ហោ អាសវសទ្ទោតិ។ អថ វា ធម្មតោ យាវ គោត្រភុំ, ឱកាសតោ យាវ ភវគ្គំ សវន្តិ គច្ឆន្តិ អារម្មណករណវសេន បវត្តន្តីតិ អាសវា, ឯតេ ធម្មេ ឯតញ្ច ឱកាសំ អន្តោករិត្វា បវត្តន្តីតិ អត្ថោ។ អវធិអត្ថោ ហិ **អា**-ការោ។ អវធិ ច មរិយាទាភិវិធិភេទតោ ទុវិធោ។ តត្ថ មរិយាទំ កិរិយំ ពហិកត្វា បវត្តតិ យថា “អាបាដលិបុត្តំ វុដ្ឋោ ទេវោ”តិ, អភិវិធិ បន កិរិយំ ព្យាបេត្វា បវត្តតិ យថា “អាភវគ្គំ ភគវតោ យសោ បវត្តតី”តិ, អភិវិធិអត្ថោ ចាយំ **អា**-ការោ ឥធ គហិតោ, តស្មា តេ ធម្មេ តញ្ច ឱកាសំ អន្តោករិត្វា អារម្មណករណវសេន សវន្តីតិ “អាសវា”តិ វុច្ចន្តិ។ ចិរបារិវាសិយដ្ឋេន មទិរាទយោ អាសវា វិយាតិបិ អាសវា។ លោកស្មិញ្ហិ ចិរបារិវាសិកា មទិរាទយោ “អាសវា”តិ វុច្ចន្តិ។ យទិ ច ចិរបារិវាសិយដ្ឋេន អាសវា, ឯតេយេវ ភវិតុមរហន្តិ។ វុត្តញ្ហេតំ “បុរិមា, ភិក្ខវេ, កោដិ ន បញ្ញាយតិ អវិជ្ជាយ, ឥតោ បុព្ពេ អវិជ្ជា នាហោសី”តិអាទិ (អ. និ. ១០.៦១)។ អញ្ញេសុ បន យថាវុត្តេ ធម្មេ ឱកាសញ្ច អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានេសុ មានាទីសុ ច វិជ្ជមានេសុ អត្តត្តនិយាទិគ្គាហវសេន អភិព្យាបនំ មទនករណវសេន អាសវសទិសតា ច ឯតេសំយេវ, ន អញ្ញេសន្តិ ទ្វីសុបិ អត្ថវិកប្បេសុ ឯតេសុយេវ អាសវសទ្ទោ និរុឡ្ហោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ អាយតំ វា សំសារទុក្ខំ សវន្តិ បសវន្តីតិបិ អាសវា។ ន ហិ តំ កិញ្ចិ សំសារទុក្ខំ អត្ថិ, យំ អាសវេហិ វិនា ឧប្បជ្ជេយ្យ។

“អភិជ្ឈា កាយគន្ថោ ព្យាបាទោ កាយគន្ថោ សីលព្ពតបរាមាសោ កាយគន្ថោ ឥទំសច្ចាភិនិវេសោ កាយគន្ថោ”តិ (សំ. និ. ៥.១៧៥; មហានិ. ២៨, ១៤៧) ឯវមាគតា អភិជ្ឈាទយោ ចត្តារោ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ ចុតិបដិសន្ធិវសេន វដ្ដស្មិំ គន្ថេន្តិ ឃដេន្តីតិ **គន្ថា**។ “កាមោឃោ ភវោឃោ ទិដ្ឋោឃោ អវិជ្ជោឃោ”តិ (សំ. និ. ៥.១៧២; មហានិ. ១៤; ចូឡនិ. មេត្តគូមាណវបុច្ឆានិទ្ទេស ២១) ឯវមាគតា ចត្តារោ កាមតណ្ហាទយោ យស្ស សំវិជ្ជន្តិ, តំ វដ្ដស្មិំ ឱហនន្តិ ឱសីទាបេន្តីតិ **ឱឃា**។ តេយេវ “កាមយោគោ ភវយោគោ ទិដ្ឋិយោគោ អវិជ្ជាយោគោ”តិ (សំ. និ. ៥.១៧៣; អ. និ. ៤.១០) ឯវមាគតា វដ្ដស្មិំ យោជេន្តីតិ **យោគា**។ អរិយា ឯតាយ ន គច្ឆន្តីតិ **អគតិ,** សា ឆន្ទាទិវសេន ចតុព្ពិធា។ “ចីវរហេតុ វា ភិក្ខុនោ តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតិ, បិណ្ឌបាត, សេនាសន, ឥតិភវាភវហេតុ វា ភិក្ខុនោ តណ្ហា ឧប្បជ្ជមានា ឧប្បជ្ជតី”តិ (អ. និ. ៤.៩) ឯវមាគតា ចត្តារោ **តណ្ហុប្បាទា**។ តត្ថ **ឥតិភវាភវហេតូ**តិ ឯត្ថ **ឥតី**តិ និទស្សនេ និបាតោ, យថា ចីវរាទិហេតុ, ឯវំ ភវាភវហេតុបីតិ អត្ថោ។ **ភវាភវោ**តិ ចេត្ថ បណីតបណីតតរានិ តេលមធុផាណិតាទីនិ អធិប្បេតានិ។ កាមុបាទានាទីនិ ចត្តារិ ឧបាទានានិ។

បញ្ច ចេតោខិលាតិអាទីសុ “ពុទ្ធេ កង្ខតិ, ធម្មេ, សង្ឃេ, សិក្ខាយ កង្ខតិ, សព្រហ្មចារីសុ កុបិតោ ហោតិ អនត្តមនោ អាហតចិត្តោ ខិលជាតោ”តិ (ម. និ. ១.១៨៥; ទី. និ. ៣.៣១៩) ឯវមាគតានិ បញ្ច ចេតោខិលានិ, ចេតោ ខិលយតិ ថទ្ធភាវំ អាបជ្ជតិ ឯតេហីតិ **ចេតោខិលានិ**។ **វិនិពន្ធាទីសុ**បិ **បញ្ច**-សទ្ទោ បច្ចេកំ យោជេតព្ពោ។ “កាមេ អវីតរាគោ ហោតិ, កាយេ អវីតរាគោ, រូបេ អវីតរាគោ, យាវទត្ថំ ឧទរាវទេហកំ ភុញ្ជិត្វា សេយ្យសុខំ បស្សសុខំ មិទ្ធសុខំ អនុយុត្តោ វិហរតិ, អញ្ញតរំ ទេវនិកាយំ បណិធាយ ព្រហ្មចរិយំ ចរតី”តិ (ម. និ. ១.១៨៦; ទី. និ. ៣.៣២០) អាគតា បញ្ច ចិត្តំ ពន្ធិត្វា មុដ្ឋិយំ កត្វា វិយ គណ្ហន្តីតិ **ចេតោវិនិពន្ធា**។ ឯតេ ហិ តណ្ហាប្បវត្តិភាវតោ កុសលប្បវត្តិយា អវសរាប្បទានវសេន ចិត្តំ ពន្ធំ វិយ សមោរោធេត្វា គណ្ហន្តិ។ សទ្ទត្ថតោ បន ចេតោ វិរូបំ និពន្ធីយតិ សំយមីយតិ ឯតេហីតិ ចេតោវិនិពន្ធា។ កាមច្ឆន្ទាទីនិ បញ្ច កុសលធម្មេ នីវារេន្តិ អាវរន្តីតិ **នីវរណានិ**។ រូបាភិនន្ទនាទយោ **បញ្ចាភិនន្ទនា**។

ឆ វិវាទមូលាតិអាទីសុ កោធោ មក្ខោ ឥស្សា សាឋេយ្យំ បាបិច្ឆតា សន្ទិដ្ឋិបរាមាសោតិ ឥមានិ **ឆ វិវាទមូលានិ**។ យស្មា កុទ្ធោ វា កោធវសេន...បេ.... សន្ទិដ្ឋិបរាមាសី វា សន្ទិដ្ឋិបរាមសិតាយ កលហំ វិគ្គហំ វិវាទំ អាបជ្ជតិ, តស្មា កោធាទយោ “ឆ វិវាទមូលានី”តិ វុច្ចន្តិ។ រូបតណ្ហាសទ្ទតណ្ហាទយោ **ឆ តណ្ហាកាយា**។ កាមរាគបដិឃទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាភវរាគមានាវិជ្ជា **សត្តានុសយា**។ ថាមគតដ្ឋេន អប្បហីនដ្ឋេន ច អនុសេន្តីតិ អនុសយា។ មិច្ឆាទិដ្ឋិមិច្ឆាសង្កប្បមិច្ឆាវាចាមិច្ឆាកម្មន្តមិច្ឆាអាជីវមិច្ឆាវាយាមមិច្ឆាសតិមិច្ឆាសមាធី **អដ្ឋមិច្ឆត្តា**។

“តណ្ហំ បដិច្ច បរិយេសនា, បរិយេសនំ បដិច្ច លាភោ, លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ, វិនិច្ឆយំ បដិច្ច ឆន្ទរាគោ, ឆន្ទរាគំ បដិច្ច អជ្ឈោសានំ, អជ្ឈោសានំ បដិច្ច បរិគ្គហោ, បរិគ្គហំ បដិច្ច មច្ឆរិយំ, មច្ឆរិយំ បដិច្ច អារក្ខោ, អារក្ខាធិករណំ ទណ្ឌាទានសត្ថាទានកលហវិគ្គហវិវាទតុវំតុវំបេសុញ្ញមុសាវាទា អនេកេ បាបកា អកុសលា ធម្មា សម្ភវន្តី”តិ (ទី. និ. ២.១០៣; ៣.៣៥៩) ឯវមាគតា បរិយេសនាទយោ **នវ តណ្ហាមូលកា**។ តត្ថ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១០៣) **តណ្ហំ បដិច្ចា**តិ តណ្ហំ និស្សាយ។ **បរិយេសនា**តិ រូបាទិអារម្មណបរិយេសនា។ សា ហិ តណ្ហាយ សតិ ហោតិ។ **លាភោ**តិ រូបាទិអារម្មណបដិលាភោ។ សោ ហិ បរិយេសនាយ សតិ ហោតិ។ **វិនិច្ឆយោ**តិ ឥធ វិតក្កោ អធិប្បេតោ។ លាភំ លភិត្វា ហិ ឥដ្ឋានិដ្ឋំ សុន្ទរាសុន្ទរញ្ច វិតក្កេនេវ វិនិច្ឆិនតិ “ឯត្តកំ មេ រូបារម្មណត្ថាយ ភវិស្សតិ, ឯត្តកំ សទ្ទាទិអារម្មណត្ថាយ, ឯត្តកំ មយ្ហំ ភវិស្សតិ, ឯត្តកំ បរស្ស, ឯត្តកំ បរិភុញ្ជិស្សាមិ, ឯត្តកំ

និទហិស្សាមី”តិ។ តេន វុត្តំ “លាភំ បដិច្ច វិនិច្ឆយោ”តិ។ **ឆន្ទរាគោ**តិ ឯវំ អកុសលវិតក្កេន វិតក្កិតេ វត្ថុស្មឹ ទុព្ពលរាគោ ច ពលវរាគោ ច ឧប្បជ្ជតិ។ **ឆន្ទោ**តិ ហិ ឥធ ទុព្ពលរាគស្សាធិវចនំ។ **អជ្ឈោសាន**ន្តិ អហំ មមន្តិ ពលវសន្និដ្ឋានំ។ **បរិគ្គហោ**តិ តណ្ហាទិដ្ឋិវសេន បរិគ្គហករណំ។ **មច្ឆរិយ**ន្តិ បរេហិ សាធារណភាវស្ស អសហនតា។ តេនេវស្ស បោរាណា ឯវំ វចនត្ថំ វទន្តិ “ឥទំ អច្ឆរិយំ មយ្ហមេវ ហោតុ, មា អញ្ញស្ស អច្ឆរិយំ ហោតូតិ បវត្តត្តា មច្ឆរិយន្តិ វុច្ចតី”តិ។ **អារក្ខោ**តិ ទ្វារបិទហនមញ្ជុសគោបនាទិវសេន សុដ្ឋុ រក្ខណំ។ អធិករោតីតិ **អធិករណំ,** ការណស្សេតំ នាមំ។ **អារក្ខាធិករណ**ន្តិ ភាវនបុំសកំ, អារក្ខហេតូតិ អត្ថោ។ ទណ្ឌាទានាទីសុ បរនិសេធនត្ថំ ទណ្ឌស្ស អាទានំ **ទណ្ឌាទានំ**។ ឯកតោធារាទិនោ សត្ថស្ស អាទានំ **សត្ថាទានំ។ កលហោ**តិ កាយកលហោបិ វាចាកលហោបិ។ បុរិមោ បុរិមោ វិរោធោ **វិគ្គហោ**។ បច្ឆិមោ បច្ឆិមោ **វិវាទោ**។ **តុវំ តុវ**ន្តិ អគារវវចនំ, ត្វំ ត្វន្តិ អត្ថោ។

បាណាតិបាតអទិន្នាទានកាមេសុមិច្ឆាចារមុសាវាទបិសុណវាចាផរុសវាចាសម្ផប្បលាបអភិជ្ឈាព្យាបាទមិច្ឆាទិដ្ឋី **ទស អកុសលកម្មបថា**។ ចត្តារោ សស្សតវាទា ចត្តារោ ឯកច្ចសស្សតវាទា ចត្តារោ អន្តានន្តិកា ចត្តារោ អមរាវិក្ខេបិកា ទ្វេ អធិច្ចសមុប្បន្និកា សោឡស សញ្ញីវាទា អដ្ឋ អសញ្ញីវាទា អដ្ឋ នេវសញ្ញីនាសញ្ញីវាទា សត្ត ឧច្ឆេទវាទា បញ្ច បរមទិដ្ឋធម្មនិព្ពានវាទាតិ ឯតានិ **ទ្វាសដ្ឋិ ទិដ្ឋិគតានិ**។ រូបតណ្ហាទិឆតណ្ហាយេវ បច្ចេកំ កាមតណ្ហាភវតណ្ហាវិភវតណ្ហាវសេន អដ្ឋារស ហោន្តិ។ តថា ហិ រូបារម្មណា តណ្ហា, រូបេ វា តណ្ហាតិ រូបតណ្ហា, សា កាមរាគភាវេន រូបំ អស្សាទេន្តី បវត្តមានា កាមតណ្ហា, សស្សតទិដ្ឋិសហគតរាគភាវេន “រូបំ និច្ចំ ធុវំ សស្សត”ន្តិ ឯវំ អស្សាទេន្តី បវត្តមានា ភវតណ្ហា, ឧច្ឆេទទិដ្ឋិសហគតរាគភាវេន “រូបំ ឧច្ឆិជ្ជតិ វិនស្សតិ បេច្ច ន ភវតី”តិ ឯវំ អស្សាទេន្តី បវត្តមានា វិភវតណ្ហាតិ ឯវំ តិវិធា ហោតិ។ យថា ច រូបតណ្ហា, ឯវំ សទ្ទតណ្ហាទយោបីតិ ឯតានិ អដ្ឋារស តណ្ហាវិចរិតានិ ហោន្តិ, តានិ អជ្ឈត្តរូបាទីសុ អដ្ឋារស, ពហិទ្ធារូបាទីសុ អដ្ឋារសាតិ ឆត្តឹស, ឥតិ អតីតានិ ឆត្តឹស, អនាគតានិ ឆត្តឹស, បច្ចុប្បន្នានិ ឆត្តឹសាតិ **អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតានិ**, អដ្ឋុត្តរសតតណ្ហាវិចរិតានីតិ អត្ថោ។ **បភេទ**-សទ្ទោ បច្ចេកំ សម្ពន្ធិតព្ពោ។ តត្រាយំ យោជនា “លោភប្បភេទោ ទោសប្បភេទោ យាវ អដ្ឋសតតណ្ហាវិចរិតប្បភេទោ”តិ។ **សព្ពទរថបរិឡាហកិលេសសតសហស្សានី**តិ សព្ពានិ សត្តានំ ទរថបរិឡាហករានិ កិលេសានំ អនេកានិ សតសហស្សានិ។ អារម្មណាទិវិភាគតោ ហិ បវត្តិអាការវិភាគតោ ច អនន្តប្បភេទា កិលេសា។

សង្ខេបតោ វាតិអាទីសុ សម្បតិ អាយតិញ្ច សត្តានំ អនត្ថាវហត្តា មារណដ្ឋេន វិពាធនដ្ឋេន កិលេសាវ មារោតិ **កិលេសមារោ**។ វធកដ្ឋេន ខន្ធាវ មារោតិ **ខន្ធមារោ**។ តថា ហិ វុត្តំ “វធកំ រូបំ, វធកំ រូបន្តិ យថាភូតំ នប្បជានាតី”តិអាទិ។ ជាតិជរាទិមហាព្យសននិព្ពត្តនេន អភិសង្ខារោវ មារោ **អភិសង្ខារមារោ**។ សំកិលេសនិមិត្តំ ហុត្វា គុណមារណដ្ឋេន ទេវបុត្តោវ មារោតិ **ទេវបុត្តមារោ**។ សត្តានំ ជីវិតស្ស ជីវិតបរិក្ខារានញ្ច ជានិករណេន មហាពាធរូបត្តា មច្ចុ ឯវ មារោតិ **មច្ចុមារោ**។ តត្ថ សមុច្ឆេទប្បហានវសេន សព្ពសោ អប្បវត្តិករណេន កិលេសមារំ, សមុទយប្បហានបរិញ្ញាវសេន ខន្ធមារំ, សហាយវេកល្លករណវសេន សព្ពសោ អប្បវត្តិករណេន អភិសង្ខារមារំ, ពលវិធមនវិសយាតិក្កមនវសេន ទេវបុត្តមច្ចុមារញ្ច អភញ្ជិ, ភគ្គេ អកាសីតិ អត្ថោ។ **បរិស្សយាន**ន្តិ ឧបទ្ទវានំ។

សតបុញ្ញជលក្ខណធរស្សាតិ អនេក សត បុញ្ញ និព្ពត្តមហា បុរិសលក្ខណធរស្ស។ ឯត្ថ ហិ “កេវលំ សតមត្តេន បុញ្ញកម្មេន ឯកេកលក្ខណំ និព្ពត្ត”ន្តិ ឥមមត្ថំ ន រោចយឹសុ អដ្ឋកថាចរិយា “ឯវំ សន្តេ យោ កោចិ ពុទ្ធោ ភវេយ្យា”តិ, អនន្តាសុ បន លោកធាតូសុ យត្តកា សត្តា, តេហិ សព្ពេហិ បច្ចេកំ សតក្ខត្តុំ កតានិ ទានាទីនិ បុញ្ញកម្មានិ យត្តកានិ, តតោ ឯកេកំ បុញ្ញកម្មំ មហាសត្តេន សតគុណំ កតំ សតន្តិ អធិប្បេតន្តិ ឥមមត្ថំ រោចយឹសុ។ តស្មា ឥធ **សត**-សទ្ទោ ពហុភាវបរិយាយោ, ន សង្ខ្យាវិសេសវចនោតិ ទដ្ឋព្ពោ “សតគ្ឃំ សតំ ទេវមនុស្សា”តិអាទីសុ វិយ។ **រូបកាយសម្បត្តិ ទីបិតា ហោតិ** ឥតរាសំ ផលសម្បទានំ មូលភាវតោ អធិដ្ឋានភាវតោ ច។ **ទីបិតា ហោតី**តិ ឥទំ ធម្មកាយសម្បត្តីតិអាទីសុបិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ បហានសម្បទាបុព្ពកត្តា ញាណសម្បទាទីនំ ធម្មកាយសម្បត្តិ ទីបិតា ហោតីតិ វេទិតព្ពំ។ **លោកិយសរិក្ខកានំ ពហុមតភាវោ**តិ ឯត្ថ ភាគ្យវន្តតាយ លោកិយានំ ពហុមតភាវោ, ភគ្គទោសតាយ សរិក្ខកានំ ពហុមតភាវោតិ យោជេតព្ពំ។ ឯវំ ឥតោ បរេសុបិ យថាក្កមំ យោជនា វេទិតព្ពា។

បុញ្ញវន្តំ គហដ្ឋា ខត្តិយាទយោ អភិគច្ឆន្តិ, បហីនទោសំ ទោសវិនយាយ ធម្មំ ទេសេតីតិ បព្ពជិតា តាបសបរិព្ពាជកាទយោ អភិគច្ឆន្តីតិ អាហ “**គហដ្ឋបព្ពជិតេហិ អភិគមនីយតា**”តិ។ អភិគតានញ្ច តេសំ កាយចិត្តទុក្ខាបនយនេ បដិពលភាវោ អាមិសទានធម្មទានេហិ ឧបការសព្ភាវតោ រូបកាយំ តស្ស បសាទចក្ខុនា, ធម្មកាយំ បញ្ញាចក្ខុនា ទិស្វា ទុក្ខទ្វយស្ស បដិប្បស្សម្ភនតោតិ វេទិតព្ពោ។ ភាគ្យវន្តតាយ ឧបគតានំ អាមិសទានំ ទេតិ, ភគ្គទោសតាយ ធម្មទានំ ទេតីតិ អាហ “**អាមិសទានធម្មទានេហិ ឧបការិតា**”តិ។ **លោកិយ**

លោកុត្តរសុខេហិ ច សំយោជនសមត្ថតា ទីបិតា ហោតីតិ “បុព្ពេ អាមិសទានធម្មទានេហិ មយា អយំ លោកគ្គភាវោ អធិគតោ, តស្មា តុម្ហេហិបិ ឯវមេវ បដិបជ្ជិតព្ពំ”ន្តិ ឯវំ សម្មាបដិបត្តិយំ និយោជនេន អភិគតានំ លោកិយលោកុត្តរសុខេហិ សំយោជនសមត្ថតា ច ទីបិតា ហោតិ។

សកចិត្តេ ឥស្សរិយំ នាម អត្តនោ ចិត្តស្ស វសីភាវាបាទនំ យេវ, បដិកូលាទីសុ អប្បដិកូលសញ្ញិតាទិវិហារសិទ្ធិ, អធិដ្ឋានិទ្ធិអាទិកោ ឥទ្ធិវិធោបិ ចិត្តិស្សរិយមេវ ចិត្តភាវនាយ វសីភាវប្បត្តិយា ឥជ្ឈនតោ។ **អណិមាលឃិមាទិក**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន មហិមា បត្តិ បាកម្មំ ឦសិតា វសិតា យត្ថកាមាវសាយិតាតិ ឥមេ ឆបិ សង្គហិតា។ តត្ថ កាយស្ស អណុភាវករណំ **អណិមា**។ អាកាសេ បទសា គមនាទីនំ អរហភាវេន លហុភាវោ **លឃិមា**។ មហត្តំ **មហិមា** កាយស្ស មហន្តតាបាទនំ។ ឥដ្ឋទេសស្ស បាបុណនំ **បត្តិ**។ អធិដ្ឋានាទិវសេន ឥច្ឆិតនិប្ផាទនំ **បាកម្មំ**។ សយំវសិតា ឥស្សរភាវោ **ឦសិតា**។ ឥទ្ធិវិធេ វសីភាវោ **វសិតា**។ អាកាសេន វា គច្ឆតោ អញ្ញំ វា កិញ្ចិ ករោតោ យត្ថ កត្ថចិ វោសានប្បត្តិ **យត្ថកាមាវសាយិតា** ។ “កុមារករូបាទិទស្សនេ”ន្តិបិ វទន្តិ។ ឯវមិទំ អដ្ឋវិធំ លោកិយសម្មតំ ឥស្សរិយំ។ តំ បន ភគវតោ ឥទ្ធិវិធន្តោគធំ អនញ្ញសាធារណញ្ចាតិ អាហ **“សព្ពាការបរិបូរំ អត្ថី”**តិ។ តថា លោកុត្តរោ ធម្មោ អត្ថីតិ សម្ពន្ធោ។ ឯវំ យសាទីសុបិ **អត្ថិ**-សទ្ទោ យោជេតព្ពោ។

កេសញ្ចិ យសោ បទេសវុត្តិ អយថាភូតគុណសន្និស្សយត្តា អបរិសុទ្ធោ ច ហោតិ, ន ឯវំ តថាគតស្សាតិ ទស្សេតុំ **“លោកត្តយព្យាបកោ”**តិ វុត្តំ។ តត្ថ ឥធ អធិគតសត្តគុណានំ អារុប្បេ ឧប្បន្នានំ “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនា ភគវតោ យសោ បាកដោ ហោតីតិ អាហ “លោកត្តយព្យាបកោ”តិ។ **យថាភុច្ចគុណាធិគតោ**តិ យថាភូតគុណេហិ អធិគតោ។ **អតិវិយ បរិសុទ្ធោ**តិ យថាភូតគុណាធិគតត្តា ឯវំ អច្ចន្តបរិសុទ្ធោ។ **សព្ពាការបរិបូរា**តិ អនវសេសលក្ខណានុព្យញ្ជនាទិសម្បត្តិយា សព្ពាការេហិ បរិបុណ្ណា។ **សព្ពង្គបច្ចង្គសិរី**តិ សព្ពេសំ អង្គបច្ចង្គានំ សោភា។ **យំ យំ ឯតេន ឥច្ឆិតំ បត្ថិត**ន្តិ “តិណ្ណោ តារេយ្យ”ន្តិអាទិនា យំ យំ ឯតេន លោកនាថេន មនោវចីបណិធានវសេន ឥច្ឆិតំ កាយបណិធានវសេន បត្ថិតំ។ **តថេវា**តិ បណិធានានុរូបមេវ។ **សម្មាវាយាមសង្ខាតោ បយត្តោ**តិ វិរិយបារមិភាវប្បត្តោ អរិយមគ្គបរិយាបន្នោ ច សម្មាវាយាមសង្ខាតោ ឧស្សាហោ។

កុសលាទីហិ ភេទេហីតិ សព្ពត្តិកទុកបទសង្គហិតេហិ កុសលាទិប្បភេទេហិ។ **បដិច្ចសមុប្បាទាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ន កេវលំ វិភង្គបាឡិយំ អាគតា សតិបដ្ឋានាទយោវ សង្គហិតា, អថ ខោ សង្គហាទយោ សមយវិមុត្តាទយោ ឋបនាទយោ តិកបដ្ឋានាទយោ ច សង្គហិតាតិ វេទិតព្ពំ។ **បីឡនសង្ខតសន្តាបវិបរិណាមដ្ឋេន វា ទុក្ខមរិយសច្ច**ន្តិអាទីសុ **បីឡនដ្ឋោ** តំសមង្គិនោ សត្តស្ស ហឹសនំ អវិប្ផារិកតាករណំ។ **សង្ខតដ្ឋោ** សមេច្ច សង្គម្ម សម្ភូយ បច្ចយេហិ កតភាវោ។ **សន្តាបដ្ឋោ** ទុក្ខទុក្ខតាទីហិ សន្តាបនំ បរិទហនំ។ **វិបរិណាមដ្ឋោ** ជរាយ មរណេន ចាតិ ទ្វិធា វិបរិណាមេតព្ពតា។ សមុទយស្ស **អាយូហនដ្ឋោ** ទុក្ខស្ស និព្ពត្តនវសេន សម្បិណ្ឌនំ។ **និទានដ្ឋោ** “ឥទំ តំ ទុក្ខ”ន្តិ និទស្សេន្តស្ស វិយ សមុដ្ឋាបនំ។ **សំយោគដ្ឋោ** សំសារទុក្ខេន សំយោជនំ។ **បលិពោធដ្ឋោ** មគ្គាធិគមស្ស និវារណំ។ និរោធស្ស **និស្សរណដ្ឋោ** សព្ពុបធីនំ បដិនិស្សគ្គសភាវត្តា តតោ វិនិស្សដតា, តំនិស្សរណនិមិត្តតា វា។ **វិវេកដ្ឋោ** សព្ពសង្ខារវិសំយុត្តតា។ **អសង្ខតដ្ឋោ** កេនចិបិ បច្ចយេន អនភិសង្ខតតា។ **អមតដ្ឋោ** និច្ចសភាវត្តា មរណាភាវោ, សត្តានំ មរណាភាវហេតុតា វា។ **មគ្គស្ស និយ្យានដ្ឋោ** វដ្ដទុក្ខតោ និក្ខមនដ្ឋោ។ **ហេតុអត្ថោ** និព្ពានស្ស សម្បាបកភាវោ។ **ទស្សនដ្ឋោ** អច្ចន្តសុខុមស្ស និព្ពានស្ស សច្ឆិករណំ។ **អាធិបតេយ្យដ្ឋោ** ចតុសច្ចទស្សនេ សម្បយុត្តានំ អាធិបច្ចករណំ, អារម្មណាធិបតិភាវោ វា វិសេសតោ មគ្គាធិបតិវចនតោ ។ សតិបិ ហិ ឈានាទីនំ អារម្មណាធិបតិភាវេ “ឈានាធិបតិនោ ធម្មា”តិ ឯវមាទី អវត្វា “មគ្គាធិបតិនោ ធម្មា”ឥច្ចេវ វុត្តំ, តស្មា វិញ្ញាយតិ “អត្ថិ មគ្គស្ស អារម្មណាធិបតិភាវេ វិសេសោ”តិ។ ឯតេយេវ ច បីឡនាទយោ សោឡសាការាតិ វុច្ចន្តិ។

ទិព្ពព្រហ្មអរិយវិហារេតិអាទីសុ កសិណាទិអារម្មណានិ រូបាវចរជ្ឈានានិ **ទិព្ពវិហារោ**។ មេត្តាទិជ្ឈានានិ **ព្រហ្មវិហារោ**។ ផលសមាបត្តិ **អរិយវិហារោ**។ កាមេហិ វិវេកដ្ឋកាយតាវសេន ឯកីភាវោ **កាយវិវេកោ**។ បឋមជ្ឈានាទិនា នីវរណាទីហិ វិវិត្តចិត្តតា **ចិត្តវិវេកោ**។ **ឧបធិវិវេកោ** និព្ពានំ។ **ឧបធី**តិ ចេត្ថ ចត្តារោ ឧបធី កាមុបធិ ខន្ធុបធិ កិលេសុបធិ អភិសង្ខារុបធីតិ។ កាមាបិ ហិ “យំ បញ្ច កាមគុណេ បដិច្ច ឧប្បជ្ជតិ សុខំ សោមនស្សំ, អយំ កាមានំ អស្សាទោ”តិ (ម. និ. ១.១៦៦) ឯវំ វុត្តស្ស សុខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ ឧបធីយតិ ឯត្ថ សុខន្តិ ឥមិនា វចនត្ថេន “ឧបធី”តិ វុច្ចន្តិ, ខន្ធាបិ ខន្ធមូលកស្ស ទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ, កិលេសាបិ អបាយទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ, អភិសង្ខារាបិ ភវទុក្ខស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ វុត្តនយេន “ឧបធី”តិ វុច្ចន្តិ។ ឥមេហិ បន ចតូហិ ឧបធីហិ វិវិត្តតាយ និព្ពានំ “ឧបធិវិវេកោ”តិ វុច្ចតិ។

សុញ្ញតាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ អរិយមគ្គោ **សុញ្ញតវិមោក្ខោ**។ សោ ហិ សុញ្ញតាយ ធាតុយា ឧប្បន្នត្តា សុញ្ញតោ, កិលេសេហិ ច វិមុត្តត្តា វិមោក្ខោ។ ឯតេនេវ នយេន អប្បណិហិតាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ **អប្បណិហិតវិមោក្ខោ**។ អនិមិត្តាការេន និព្ពានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តោ **អនិមិត្តវិមោក្ខោ**។ អថ វា សុញ្ញតានុបស្សនាសង្ខាតាយ អនត្តានុបស្សនាយ វសេន បដិលទ្ធោ អរិយមគ្គោ អាគមនវសេន “សុញ្ញតវិមោក្ខោ”តិ វុច្ចតិ។ តថា អប្បណិហិតានុបស្សនាសង្ខាតាយ ទុក្ខានុបស្សនាយ វសេន បដិលទ្ធោ អប្បណិហិតវិមោក្ខោ។ អនិមិត្តានុបស្សនាសង្ខាតាយ អនិច្ចានុបស្សនាយ វសេន បដិលទ្ធោ “អនិមិត្តវិមោក្ខោ”តិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

> “អនិច្ចតោ មនសិករោន្តោ អធិមោក្ខពហុលោ អនិមិត្តវិមោក្ខំ បដិលភតិ, ទុក្ខតោ មនសិករោន្តោ បស្សទ្ធិពហុលោ អប្បណិហិតវិមោក្ខំ បដិលភតិ, អនត្តតោ មនសិករោន្តោ វេទពហុលោ សុញ្ញតវិមោក្ខំ បដិលភតី”តិ (បដិ. ម. ១.២២៣)។

អញ្ញេតិ លោកិយអភិញ្ញាទិកេ។

កិលេសាភិសង្ខារវសេន ភវេសុ បរិព្ភមនំ, តញ្ច តណ្ហាបធានន្តិ អាហ “**តណ្ហាសង្ខាតំ គមន**”ន្តិ។ **វន្ត**ន្តិ អរិយមគ្គមុខេន ឧគ្គិរិតំ បុន អបច្ចាគមនវសេន ឆឌ្ឌិតំ។ ភគវាតិ វុច្ចតិ និរុត្តិនយេនាតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**យថា លោកេ**”តិអាទិ។ យថា លោកេ និរុត្តិនយេន ឯកេកបទតោ ឯកេកមក្ខរំ គហេត្វា “មេខលា”តិ វុត្តំ, ឯវមិធាបីតិ អត្ថោ។ **មេហនស្សា**តិ គុយ្ហប្បទេសស្ស។ **ខស្សា**តិ ឱកាសស្ស។

អបរោ នយោ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. និទានវណ្ណនា) – *ភាគវាតិ ភគវា។ ភតវាតិ ភគវា។ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ ភគេ វនីតិ ភគវា។ ភត្តវាតិ ភគវា។ ភគេ វមីតិ ភគវា។ ភាគេ វមីតិ ភគវា។*

> *ភាគវា ភតវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;*
> *ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ។*

តត្ថ កថំ ***ភាគវាតិ ភគវា***? យេ តេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា គុណកោដ្ឋាសា, តេ អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា តថាគតស្ស អត្ថិ ឧបលព្ភន្តិ។ តថា ហិស្ស សីលំ សមាធិ បញ្ញា វិមុត្តិ វិមុត្តិញាណទស្សនំ, ហិរី ឱត្តប្បំ, សទ្ធា វីរិយំ, សតិ សម្បជញ្ញំ, សីលវិសុទ្ធិ ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិ, សមថោ វិបស្សនា, តីណិ កុសលមូលានិ, តីណិ សុចរិតានិ, តយោ សម្មាវិតក្កា, តិស្សោ អនវជ្ជសញ្ញា, តិស្សោ ធាតុយោ, ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា, ចត្តារោ សម្មប្បធានា, ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា, ចត្តារោ អរិយមគ្គា, ចត្តារិ អរិយផលានិ, ចតស្សោ បដិសម្ភិទា, ចតុយោនិបរិច្ឆេទកញាណានិ, ចត្តារោ អរិយវំសា, ចត្តារិ វេសារជ្ជញាណានិ, បញ្ច បធានិយង្គានិ, បញ្ចង្គិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចញាណិកោ សម្មាសមាធិ, បញ្ចិន្ទ្រិយានិ, បញ្ច ពលានិ, បញ្ច និស្សរណិយា ធាតុយោ, បញ្ច វិមុត្តាយតនញាណានិ, បញ្ច វិមុត្តិបរិបាចនីយា សញ្ញា, ឆ អនុស្សតិដ្ឋានានិ, ឆ គារវា, ឆ និស្សរណិយា ធាតុយោ, ឆ សតតវិហារា, ឆ អនុត្តរិយានិ, ឆនិព្ពេធភាគិយា សញ្ញា, ឆ អភិញ្ញា, ឆ អសាធារណញាណានិ, សត្ត អបរិហានីយា ធម្មា, សត្ត អរិយធនានិ, សត្ត ពោជ្ឈង្គានិ, សត្ត សប្បុរិសធម្មា, សត្ត និទ្ទសវត្ថូនិ, សត្ត សញ្ញា, សត្តទក្ខិណេយ្យបុគ្គលទេសនា, សត្តខីណាសវពលទេសនា, អដ្ឋបញ្ញាបដិលាភហេតុទេសនា, អដ្ឋ សម្មត្តានិ, អដ្ឋលោកធម្មាតិក្កមោ, អដ្ឋ អារម្ភវត្ថូនិ, អដ្ឋអក្ខណទេសនា, អដ្ឋ មហាបុរិសវិតក្កា, អដ្ឋអភិភាយតនទេសនា, អដ្ឋ វិមោក្ខា, នវ យោនិសោមនសិការមូលកា ធម្មា, នវ បារិសុទ្ធិបធានិយង្គានិ, នវសត្តាវាសទេសនា, នវ អាឃាតប្បដិវិនយា, នវ សញ្ញា, នវ នានត្តា, នវ អនុបុព្ពវិហារា, ទស នាថករណា ធម្មា, ទស កសិណាយតនានិ, ទស កុសលកម្មបថា, ទស សម្មត្តានិ, ទស អរិយវាសា, ទស អសេក្ខធម្មា, ទស តថាគតពលានិ, ឯកាទស មេត្តានិសំសា, ទ្វាទស ធម្មចក្កាការា, តេរស ធុតគុណា, ចុទ្ទស ពុទ្ធញាណានិ, បញ្ចទស វិមុត្តិបរិបាចនីយា ធម្មា, សោឡសវិធា អានាបានស្សតិ, សោឡស អបរន្តបនីយា ធម្មា, អដ្ឋារស ពុទ្ធធម្មា, ឯកូនវីសតិ បច្ចវេក្ខណញាណានិ, ចតុចត្តាលីស ញាណវត្ថូនិ, បញ្ញាស ឧទយព្ពយញាណានិ, បរោបណ្ណាស កុសលធម្មា, សត្តសត្តតិ ញាណវត្ថូនិ, ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសមាបត្តិសញ្ចារិមហាវជិរញាណំ, អនន្តនយសមន្តបដ្ឋានបវិចយបច្ចវេក្ខណទេសនាញាណានិ, តថា អនន្តាសុ លោកធាតូសុ អនន្តានំ សត្តានំ អាសយាទិវិភាវនញាណានិ ចាតិ ឯវមាទយោ អនន្តាបរិមាណភេទា អនញ្ញសាធារណា និរតិសយា គុណភាគា គុណកោដ្ឋាសា សំវិជ្ជន្តិ ឧបលព្ភន្តិ, តស្មា យថាវុត្តវិភាគា គុណភាគា អស្ស អត្ថីតិ ភាគវាតិ វត្តព្ពេ អាការស្ស រស្សត្តំ កត្វា “ភគវា”តិ វុត្តោ។ ឯវំ តាវ ភាគវាតិ ភគវា។

> យស្មា សីលាទយោ សព្ពេ, គុណភាគា អសេសតោ;

វិជ្ជន្តិ សុគតេ តស្មា, ភគវាតិ បវុច្ចតិ។

កថំ **ភតវាតិ ភគវា**? យេ តេ សព្ពលោកហិតាយ ឧស្សុក្កមាបន្នេហិ មនុស្សត្តាទិកេ អដ្ឋ ធម្មេ សមោធានេត្វា សម្មាសម្ពោធិយា កតមហាភិនីហារេហិ មហាពោធិសត្តេហិ បរិបូរេតព្ពា ទានបារមី សីលនេក្ខម្មបញ្ញាវីរិយខន្តិសច្ចអធិដ្ឋានមេត្តាឧបេក្ខាបារមីតិ ទស បារមិយោ ទស ឧបបារមិយោ ទស បរមត្ថបារមិយោតិ សមតឹស បារមិយោ, ទានាទីនិ ចត្តារិ សង្គហវត្ថូនិ, ចត្តារិ អធិដ្ឋានានិ, អត្តបរិច្ចាគោ នយនធនរជ្ជបុត្តទារបរិច្ចាគោតិ បញ្ច មហាបរិច្ចាគា, បុព្ពយោគោ, បុព្ពចរិយា, ធម្មក្ខានំ, ញាតត្ថចរិយា, លោកត្ថចរិយា, ពុទ្ធត្ថចរិយាតិ ឯវមាទយោ សង្ខេបតោ វា បុញ្ញសម្ភារញាណសម្ភារា ពុទ្ធករា ធម្មា, តេ មហាភិនីហារតោ បដ្ឋាយ កប្បានំ សតសហស្សាធិកានិ ចត្តារិ អសង្ខ្យេយ្យានិ យថា ហានភាគិយា សំកិលេសភាគិយា ឋិតិភាគិយា វា ន ហោន្តិ, អថ ខោ ឧត្តរុត្តរិ វិសេសភាគិយាវ ហោន្តិ, ឯវំ សក្កច្ចំ និរន្តរំ អនវសេសតោ ភតា សម្ភតា អស្ស អត្ថីតិ ភតវាតិ ភគវា និរុត្តិនយេន ត-ការស្ស គ-ការំ កត្វា។ អថ វា **ភតវា**តិ តេយេវ យថាវុត្តេ ពុទ្ធករេ ធម្មេ វុត្តនយេន ភរិ សម្ភរិ, បរិបូរេសីតិ អត្ថោ។ ឯវម្បិ ភតវាតិ ភគវា។

យស្មា សម្ពោធិយា សព្ពេ, ទានបារមិអាទិកេ;
សម្ភារេ ភតវា នាថោ, តស្មាបិ ភគវា មតោ។

កថំ **ភាគេ វនីតិ ភគវា**? យេ តេ ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សសង្ខា ទេវសិកំ វឡញ្ជនកសមាបត្តិភាគា, តេ អនវសេសតោ លោកហិតត្ថំ អត្តនោ ច ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថំ និច្ចកប្បំ វនិ ភជិ សេវិ ពហុលមកាសីតិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ អថ វា អភិញ្ញេយ្យធម្មេសុ កុសលាទីសុ ខន្ធាទីសុ ច យេ តេ បរិញ្ញេយ្យាទិវសេន សង្ខេបតោ វា ចតុព្ពិធា អភិសមយភាគា, វិត្ថារតោ បន “ចក្ខុ បរិញ្ញេយ្យំ, សោតំ បរិញ្ញេយ្យំ...បេ.... ជរាមរណំ បរិញ្ញេយ្យ”ន្តិអាទិនា (បដិ. ម. ១.២១) អនេកេ បរិញ្ញេយ្យភាគា, “ចក្ខុស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ...បេ.... ជរាមរណស្ស សមុទយោ បហាតព្ពោ”តិអាទិនា នយេន បហាតព្ពភាគា, “ចក្ខុស្ស និរោធោ...បេ.... ជរាមរណស្ស និរោធោ សច្ឆិកាតព្ពោ”តិអាទិនា សច្ឆិកាតព្ពភាគា, “ចក្ខុស្ស និរោធគាមិនី បដិបទា”តិអាទិនា “ចត្តារោ សតិបដ្ឋានា”តិអាទិនា ច អនេកភេទា ភាវេតព្ពភាគា ច ធម្មា វុត្តា, តេ សព្ពេ វនិ ភជិ យថារហំ គោចរភាវនាសេវនានំ វសេន សេវិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។ អថ វា យេ ឥមេ សីលាទយោ ធម្មក្ខន្ធា សាវកេហិ សាធារណា គុណកោដ្ឋាសា គុណភាគា, កិន្តិ នុ ខោ តេ វិនេយ្យសន្តានេសុ បតិដ្ឋបេយ្យន្តិ មហាករុណាយ វនិ អភិបត្ថយិ, សា ចស្ស អភិបត្ថនា យថាធិប្បេតផលាវហា អហោសិ។ ឯវម្បិ ភាគេ វនីតិ ភគវា។

យស្មា ញេយ្យសមាបត្តិ-គុណភាគេ តថាគតោ;
ភជិ បត្ថយិ សត្តានំ, ហិតាយ ភគវា តតោ។

កថំ **ភគេ វនីតិ ភគវា**? សមាសតោ តាវ កតបុញ្ញេហិ បយោគសម្បន្នេហិ យថាវិភវំ ភជីយន្តីតិ ភគា, លោកិយលោកុត្តរសម្បត្តិយោ។ តត្ថ លោកិយេ តាវ តថាគតោ សម្ពោធិតោ បុព្ពេ ពោធិសត្តភូតោ បរមុក្កំសគតេ វនិ ភជិ សេវិ, យត្ថ បតិដ្ឋាយ និរវសេសតោ ពុទ្ធករធម្មេ សមន្នានេន្តោ ពុទ្ធធម្មេ បរិបាចេសិ។ ពុទ្ធភូតោ បន តេ និរវជ្ជសុខូបសំហិតេ អនញ្ញសាធារណេ លោកុត្តរេបិ វនិ ភជិ សេវិ។ វិត្ថារតោ បន បទេសរជ្ជឥស្សរិយចក្កវត្តិសម្បត្តិទេវរជ្ជសម្បត្តិអាទិវសេន ឈានវិមោក្ខសមាធិសមាបត្តិញាណទស្សនមគ្គភាវនាផលសច្ឆិកិរិយាទិឧត្តរិមនុស្សធម្មវសេន ច អនេកវិហិតេ អនញ្ញសាធារណេ ភគេ វនិ ភជិ សេវិ។ ឯវំ ភគេ វនីតិ ភគវា។

យា តា សម្បត្តិយោ លោកេ, យា ច លោកុត្តរា បុថុ;
សព្ពា តា ភជិ សម្ពុទ្ធោ, តស្មាបិ ភគវា មតោ។

កថំ **ភត្តវាតិ ភគវា**? ភត្តា ទឡ្ហភត្តិកា អស្ស ពហូ អត្ថីតិ ភត្តវា។ តថាគតោ ហិ មហាករុណាសព្ពញ្ញុតញ្ញាណាទិអបរិមិតនិរុបមប្បភាវគុណវិសេសសមង្គីភាវតោ សព្ពសត្តាឧត្តមោ, សព្ពានត្ថបរិហារបុព្ពង្គមាយ និរវសេសហិតសុខវិធានតប្បរាយ និរតិសយាយ បយោគសម្បត្តិយា សទេវមនុស្សាយ បជាយ អច្ចន្តុបការិតាយ ទ្វត្តឹស មហាបុរិសលក្ខណាសីតិ អនុព្យញ្ជន ព្យាមប្បភាទិ អនញ្ញសាធារណវិសេសបដិមណ្ឌិតរូបកាយតាយ យថាភុច្ចគុណាធិគតេន “ឥតិបិ សោ ភគវា”តិអាទិនយប្បវត្តេន លោកត្តយព្យាបិនា សុវិបុលេន សុវិសុទ្ធេន ច ថុតិឃោសេន សមន្នាគតត្តា ឧក្កំសបារមិប្បត្តាសុ អប្បិច្ឆតាសន្តុដ្ឋិតាអាទីសុ សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ ទសពលចតុវេសារជ្ជាទិនិរតិសយគុណវិសេសសមង្គីភាវតោ ច រូបប្បមាណោ រូបប្បសន្នោ, ឃោសប្បមាណោ ឃោសប្បសន្នោ, លូខប្បមាណោ លូខប្បសន្នោ, ធម្មប្បមាណោ ធម្មប្បសន្នោតិ ឯវំ

ចតុប្បមាណិកេ លោកសន្និវាសេ សព្ពថាបិ បសាទាវហភាវេន សមន្តបាសាទិកត្តា អបរិមាណានំ សត្តានំ សទេវមនុស្សានំ អាទរពហុមានគារវាយតនតាយ បរមបេមសម្ភត្តិដ្ឋានំ។ យេ ចស្ស ឱវាទេ បតិដ្ឋិតា អវេច្ចប្បសាទេន សមន្នាគតា ហោន្តិ, កេនចិ អសំហារិយា តេសំ សម្ភត្តិ សមណេន វា ព្រាហ្មណេន វា ទេវេន វា មារេន វា ព្រហ្មុនា វាតិ។ តថា ហិ តេ អត្តនោ ជីវិតបរិច្ចាគេបិ តត្ថ បសាទំ ន បរិច្ចជន្តិ តស្ស វា អាណំ ទឡ្ហភត្តិភាវតោ។ តេនេវាហ –

> “យោ វេ កតញ្ញូ កតវេទិ ធីរោ,
> កល្យាណមិត្តោ ទឡ្ហភត្តិ ច ហោតី”តិ។ (ជា. ២.១៧.៧៨);

> “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, មហាសមុទ្ទោ ឋិតធម្មោ វេលំ នាតិវត្តតិ, ឯវមេវ ខោ, ភិក្ខវេ, យំ មយា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញត្តំ, តំ មម សាវកា ជីវិតហេតុបិ នាតិក្កមន្តី”តិ (ឧទា. ៤៥; ចូឡវ. ៣៨៥) ច។

ឯវំ ភត្តវាតិ ភគវា និរុត្តិនយេន ឯកស្ស ត-ការស្ស លោបំ កត្វា ឥតរស្ស ត-ការស្ស គ-ការំ កត្វា។

> គុណាតិសយយុត្តស្ស, យស្មា លោកហិតេសិនោ;
> សម្ភត្តា ពហវោ សត្ថុ, ភគវា តេន វុច្ចតិ។

កថំ **ភគេ វមីតិ ភគវា**? យស្មា តថាគតោ ពោធិសត្តភូតោបិ បុរិមាសុ ជាតីសុ បារមិយោ បូរេន្តោ ភគសង្ខាតំ សិរិំ ឥស្សរិយំ យសញ្ច វមិ ឧគ្គិរិ, ខេឡបិណ្ឌំ វិយ អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ។ តថា ហិស្ស **សោមនស្សកុមារកាលេ**(ជា. ១.១៥.២១១ អាទយោ) **ហត្ថិបាលកុមារកាលេ** (ជា. ១.១៥.៣៣៧ អាទយោ) **អយោឃរបណ្ឌិតកាលេ**(ជា. ១.១៥.៣៦៣ អាទយោ) **មូគបក្ខបណ្ឌិតកាលេ** (ជា. ២.២២.១ អាទយោ) **ចូឡសុតសោមកាលេ**តិ (ជា. ២.១៧.១៩៥ អាទយោ) ឯវមាទីសុ នេក្ខម្មបារមីបូរណវសេន ទេវរជ្ជសទិសាយ រជ្ជសិរិយា បរិច្ចត្តត្តភាវានំ បមាណំ នត្ថិ, ចរិមត្តភាវេបិ ហត្ថគតំ ចក្កវត្តិសិរិំ ទេវលោកាធិបច្ចសទិសំ ចតុទីបិស្សរិយំ ចក្កវត្តិសម្បត្តិសន្និស្សយំ សត្តរតនសមុជ្ជលំ យសញ្ច តិណាយបិ អមញ្ញមានោ និរបេក្ខោ បហាយ អភិនិក្ខមិត្វា សម្មាសម្ពោធិំ អភិសម្ពុទ្ធោ, តស្មា ឥមេ សិរិអាទិកេ ភគេ វមីតិ ភគវា។ អថ វា ភានិ នាម នក្ខត្តានិ, តេហិ សមំ គច្ឆន្តិ បវត្តន្តីតិ ភគា, សិនេរុយុគន្ធរឧត្តរកុរុហិមវន្តាទិភាជនលោកវិសេសសន្និស្សយា សោភា កប្បដ្ឋាយិភាវតោ, តេបិ ភគវា វមិ តំនិវាសិសត្តាវាសសមតិក្កមនតោ តប្បដិពទ្ធឆន្ទរាគប្បហានេន បជហីតិ។ ឯវម្បិ ភគេ វមីតិ ភគវា។

> ចក្កវត្តិសិរិំ យស្មា, យសំ ឥស្សរិយំ សុខំ;
> បហាសិ លោកចិត្តញ្ច, សុគតោ ភគវា តតោ។

កថំ **ភាគេ វមីតិ ភគវា**? ភាគា នាម សភាគធម្មកោដ្ឋាសា, តេ ខន្ធាយតនធាតាទិវសេន, តត្ថាបិ រូបវេទនាទិវសេន អតីតាទិវសេន ច អនេកវិធា, តេ ច ភគវា សព្ពំ បបញ្ចំ សព្ពំ យោគំ សព្ពំ គន្ថំ សព្ពំ សំយោជនំ សមុច្ឆិន្ទិត្វា អមតធាតុំ សមធិគច្ឆន្តោ វមិ ឧគ្គិរិ, អនបេក្ខោ ឆឌ្ឌយិ ន បច្ចាគមិ។ តថា ហេស សព្ពត្ថកមេវ បថវិំ អាបំ តេជំ វាយំ, ចក្ខុំ សោតំ ឃានំ ជិវ្ហំ កាយំ មនំ, រូបេ សទ្ទេ គន្ធេ រសេ ផោដ្ឋព្ពេ ធម្មេ, ចក្ខុវិញ្ញាណំ…បេ.… មនោវិញ្ញាណំ, ចក្ខុសម្ផស្សំ…បេ.… មនោសម្ផស្សំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ វេទនំ…បេ.… មនោសម្ផស្សជំ វេទនំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ សញ្ញំ…បេ.… មនោសម្ផស្សជំ សញ្ញំ, ចក្ខុសម្ផស្សជំ ចេតនំ…បេ.… មនោសម្ផស្សជំ ចេតនំ, រូបតណ្ហំ…បេ.… ធម្មតណ្ហំ, រូបវិតក្កំ…បេ.… ធម្មវិតក្កំ, រូបវិចារំ…បេ.… ធម្មវិចារន្តិអាទិនា អនុបទធម្មវិភាគវសេនបិ សព្ពេវ ធម្មកោដ្ឋាសេ អនវសេសតោ វមិ ឧគ្គិរិ, អនបេក្ខបរិច្ចាគេន ឆឌ្ឌយិ។ វុត្តញ្ហេតំ “យំ តំ, អានន្ទ, ចត្តំ វន្តំ មុត្តំ បហីនំ បដិនិស្សដ្ឋំ, តំ តថាគតោ បុន បច្ចាគមិស្សតីតិ នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី”តិ (ទី. និ. ២.១៨៣)។ ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។ អថ វា **ភាគេ វមី**តិ សព្ពេបិ កុសលាកុសលេ សាវជ្ជានវជ្ជេ ហីនបណីតេ កណ្ហសុក្កសប្បដិភាគេ ធម្មេ អរិយមគ្គញាណមុខេន វមិ ឧគ្គិរិ, អនបេក្ខោ បរិច្ចជិ បជហិ, បរេសញ្ច តថត្តាយ ធម្មំ ទេសេសិ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “ធម្មាបិ វោ, ភិក្ខវេ , បហាតព្ពា បគេវ អធម្មា (ម. និ. ២៤០)។ កុល្លូបមំ វោ, ភិក្ខវេ, ធម្មំ ទេសេស្សាមិ និត្ថរណត្ថាយ, នោ គហណត្ថាយា”តិអាទិ (ម. និ. ១.២៤០)។ ឯវម្បិ ភាគេ វមីតិ ភគវា។

> ខន្ធាយតនធាតាទិ ធម្មភេទា មហេសិនា;
> កណ្ហា សុក្កា យតោ វន្តា, តតោបិ ភគវា មតោ។

តេន វុត្តំ –

“ភាគវា ភគវា ភាគេ, ភគេ ច វនិ ភត្តវា;
ភគេ វមិ តថា ភាគេ, វមីតិ ភគវា ជិនោ”តិ។

ឯត្ថ ច យស្មា សង្ខេបតោ អត្តហិតសម្បត្តិបរហិតបដិបត្តិវសេន ទុវិធា ពុទ្ធគុណា, តាសុ អត្តហិតសម្បត្តិ បហានសម្បទាញាណសម្បទាភេទតោ ទុវិធា អានុភាវសម្បទាទីនំ តទវិនាភាវេន តទន្តោគធត្តា។ បរហិតបដិបត្តិ បយោគាសយភេទតោ ទុវិធា។ តត្ថ បយោគតោ លាភសក្ការាទិនិរបេក្ខចិត្តស្ស សព្ពទុក្ខនិយ្យានិកធម្មូបទេសោ, អាសយតោ បដិវិរុទ្ធេសុបិ និច្ចំ ហិតេសិតា ញាណបរិបាកកាលាគមនាទិប វហិតប្បដិបត្តិ។ អាមិសបដិគ្គហណាទិនាបិ អត្ថចរិយា បរហិតបអបត្តិ ហោតិយេវ, តស្មា តេសម្បិ វិភាវនវសេន **បាឡិយំ** “អរហ”ន្តិអាទីនំ បទានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។

តត្ថ **អរហ**ន្តិ ឥមិនា បទេន បហានសម្បទាវសេន ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ វិភាវិតា, **សម្មាសម្ពុទ្ធោ លោកវិទូ**តិ ច ឥមេហិ បទេហិ ញាណសម្បទាវសេន។ ននុ ច “លោកវិទូ”តិ ឥមិនាបិ សម្មាសម្ពុទ្ធតា វិភាវីយតីតិ? សច្ចំ វិភាវីយតិ, អត្ថិ បន វិសេសោ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ ឥមិនា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណានុភាវោ វិភាវិតោ, “លោកវិទូ”តិ បន ឥមិនា អាសយានុសយញាណាទីនម្បិ អានុភាវោ វិភាវិតោតិ។ **វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ**តិ ឥមិនា សព្ពាបិ ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ វិភាវិតា។ **សុគតោ**តិ បន ឥមិនា សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ បរហិតបដិបត្តិ ច វិភាវិតា។ **អនុត្តរោ បុរិសទម្មសារថិ សត្ថា ទេវមនុស្សាន**ន្តិ ឥមេហិ បទេហិ ភគវតោ បរហិតបដិបត្តិ វិភាវិតា។ **ពុទ្ធោ**តិ ឥមិនា ភគវតោ អត្តហិតសម្បត្តិ បរហិតបដិបត្តិ ច វិភាវិតា។ ឯវញ្ច កត្វា “សម្មាសម្ពុទ្ធោ”តិ វត្វា “ពុទ្ធោ”តិ វចនំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ តេនេវាហ “អត្តនាបិ ពុជ្ឈិ, អញ្ញេបិ សត្តេ ពោធេសី”តិអាទិ ។ **ភគវា**តិ ច ឥមិនាបិ សមុទាគមតោ បដ្ឋាយ ភគវតោ សព្ពា អត្តហិតសម្បត្តិ បរហិតបដិបត្តិ ច វិភាវិតា។

អបរោ នយោ – ហេតុផលសត្តូបការវសេន សង្ខេបតោ តិវិធា ពុទ្ធគុណា។ តត្ថ **អរហំ សម្មាសម្ពុទ្ធោ វិជ្ជាចរណសម្បន្នោ លោកវិទូ**តិ ឥមេហិ បទេហិ ផលសម្បត្តិវសេន ពុទ្ធគុណា វិភាវិតា។ **អនុត្តរោ បុរិសទម្មសារថិ សត្ថា ទេវមនុស្សាន**ន្តិ ឥមេហិ សត្តូបការវសេន ពុទ្ធគុណា បកាសិតា។ **ពុទ្ធោ**តិ ឥមិនា ផលវសេន សត្តូបការវសេន ច ពុទ្ធគុណា វិភាវិតា។ **សុគតោ ភគវា**តិ បន ឥមេហិ បទេហិ ហេតុផលសត្តូបការវសេន ពុទ្ធគុណា វិភាវិតាតិ វេទិតព្ពំ។

សោ ឥមំ លោកន្តិអាទីសុ **សោ ភគវា**តិ យោ “អរហ”ន្តិអាទិនា កិត្តិតគុណោ, សោ ភគវា។ **ឥមំ លោក**ន្តិ នយិទំ មហាជនស្ស សម្មុខាមត្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, អថ ខោ អនវសេសំ បរិយាទាយាតិ ទស្សេតុំ “**សទេវក**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តេនាហ “**ឥទានិ វត្តព្ពំ និទស្សេតី**”តិ។ **បជាតត្តា**តិ យថាសកំ កម្មកិលេសេហិ និព្ពត្តត្តា។ **សទេវកវចនេន បញ្ចកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បារិសេសញាយេនាតិ វេទិតព្ពំ ឥតរេសំ បទន្តរេហិ សង្គហិតត្តា។ **សទេវក**ន្តិ ច អវយវេន វិគ្គហោ សមុទាយោ សមាសត្ថោ។ **សមារកវចនេន ឆដ្ឋកាមាវចរទេវគ្គហណំ** បច្ចាសត្តិញាយេនាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តត្ថ ហិ សោ ជាតោ តំនិវាសី ច។ **សព្រហ្មកវចនេន ព្រហ្មកាយិកាទិព្រហ្មគ្គហណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **បច្ចត្ថិកា…បេ…. សមណព្រាហ្មណគ្គហណ**ន្តិ និទស្សនមត្តមេតំ អបច្ចត្ថិកានំ អសមិតាពាហិតបាបានញ្ច សមណព្រាហ្មណានំ សស្សមណព្រាហ្មណីវចនេន គហិតត្តា។ កាមំ “សទេវក”ន្តិអាទិវិសេសនានំ វសេន សត្តវិសយោ លោកសទ្ទោតិ វិញ្ញាយតិ តុល្យយោគវិសយត្តា តេសំ, “សលោមកោ សបក្ខកោ”តិអាទីសុ បន អតុល្យយោគេបិ អយំ សមាសោ លព្ភតីតិ ព្យភិចារទស្សនតោ បជាគហណន្តិ អាហ “**បជាវចនេន សត្តលោកគ្គហណ**”ន្តិ។ សទេវកាទិវចនេន ឧបបត្តិទេវានំ, សស្សមណព្រាហ្មណីវចនេន វិសុទ្ធិទេវានញ្ច គហិតត្តា អាហ “**សទេវមនុស្សវចនេន សម្មុតិទេវអវសេសមនុស្សគ្គហណ**”ន្តិ។ តត្ថ **សម្មុតិទេវា** រាជានោ។ **អវសេសមនុស្សគ្គហណ**ន្តិ សមណព្រាហ្មណេហិ អវសេសមនុស្សគ្គហណំ។ **តីហិ បទេហី**តិ សទេវកសមារកសព្រហ្មកវចនេហិ។ **ទ្វីហី**តិ សស្សមណព្រាហ្មណី សទេវមនុស្សន្តិ ឥមេហិ ទ្វីហិ បទេហិ។

អរូបី សត្តា អត្តនោ អានេញ្ជវិហារេន វិហរន្តា ទិព្ពន្តីតិ ទេវាតិ ឥមំ និព្ពចនំ លភន្តីតិ អាហ “**សទេវកគ្គហណេន អរូបាវចរលោកោ គហិតោ**”តិ។ តេនេវាហ ភគវា “អាកាសានញ្ចាយតនូបគានំ ទេវានំ សហព្យត”ន្តិអាទិ (អ. និ. ៣.១១៧)។ ឆកាមាវចរទេវលោកស្ស សវិសេសំ មារស្ស វសេ វត្តនតោ អាហ “**សមារកគ្គហណេន ឆកាមាវចរទេវលោកោ**”តិ ។ អរូបីព្រហ្មលោកស្ស វិសុំ គហិតត្តា អាហ “**រូបី ព្រហ្មលោកោ**”តិ។ **ចតុបរិសវសេនា**តិ ខត្តិយបរិសា, ព្រាហ្មណគហបតិសមណចាតុមហារាជិកតាវតឹសមារព្រហ្មបរិសាតិ ឥមាសុ អដ្ឋសុ បរិសាសុ ខត្តិយាទិចតុបរិសវសេន។ ឥតរា បន ចតស្សោ បរិសា សមារកគ្គហណេន គហិតា ឯវាតិ។

កថំ បនេត្ថ ចតុបរិសវសេន មនុស្សលោកោ គហិតោ? “សស្សមណព្រាហ្មណិ”ន្តិ ឥមិនា សមណបរិសា ព្រាហ្មណបរិសា ច គហិតា ហោន្តិ, “សទេវមនុស្ស”ន្តិ ឥមិនា ខត្តិយបរិសា គហបតិបរិសា ច គហិតា, “បជ”ន្តិ ឥមិនា បន ឥមាយេវ ចតស្សោ បរិសា វុត្តា, ចតុបរិសសង្ខាតំ បជន្តិ វុត្តំ ហោតិ, កថំ បន សម្មុតិទេវេហិ សហ មនុស្សលោកោ គហិតោ? ឯត្ថាបិ “សស្សមណព្រាហ្មណិ”ន្តិ ឥមិនា សមណព្រាហ្មណា គហិតា, “សទេវមនុស្ស”ន្តិ ឥមិនា សម្មុតិទេវសង្ខាតា ខត្តិយា, គហបតិសុទ្ទសង្ខាតា អវសេសមនុស្សា ច គហិតា ហោន្តិ។ ឥតោ បន អញ្ញេសំ មនុស្សសត្តានំ អភាវតោ “បជ”ន្តិ ឥមិនា ចតូហិ បការេហិ ឋិតា ឯតេយេវ មនុស្សសត្តា វុត្តាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯវំ វិកប្បទ្វយេបិ បជាគ្គហណេន ចតុបរិសាទិវសេន ឋិតានំ មនុស្សានំយេវ គហិតត្តា ឥទានិ “បជ”ន្តិ ឥមិនា អវសេសសត្តេ សង្គហេត្វា ទស្សេតុកាមោ អាហ “**អវសេសសព្ពសត្តលោកោ វា**”តិ។ តត្ថ នាគគរុឡាទិវសេន អវសេសសត្តលោកោ វេទិតព្ពោ។ ឯត្ថាបិ ចតុបរិសវសេន សម្មុតិទេវេហិ វា សហ អវសេសសព្ពសត្តលោកោ វាតិ យោជេតព្ពំ។ ចតុបរិសសហិតោ អវសេសសុទ្ធនាគសុបណ្ណនេរយិកាទិសត្តលោកោ, ចតុធា ឋិតមនុស្សសហិតោ វា អវសេសនាគសុបណ្ណនេរយិកាទិសត្តលោកោ គហិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯត្តាវតា ភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តេន តេន វិសេសេន អភាគសោ លោកំ គហេត្វា យោជនំ ទស្សេតុំ “**អបិចេត្ថា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ**តិ ឧក្កំសគតិវិជាននេន។ បញ្ចសុ ហិ គតីសុ ទេវគតិបរិយាបន្នាវ សេដ្ឋា, តត្ថាបិ អរូបិនោ ទូរសមុស្សារិតកិលេសទុក្ខតាយ សន្តបណីតអានេញ្ជវិហារសមង្គិតាយ អតិវិយ ទីឃាយុកតាយាតិ ឯវមាទីហិ វិសេសេហិ អតិវិយ ឧក្កដ្ឋា។ **ព្រហ្មា មហានុភាវោ**តិ ទសសហស្សិយំ មហាព្រហ្មុនោ វសេន វទតិ។ “ឧក្កដ្ឋបរិច្ឆេទតោ”តិ ហិ វុត្តំ។ **អនុត្តរ**ន្តិ សេដ្ឋំ នវលោកុត្តរំ។ **អនុសន្ធិក្កមោ**តិ អត្ថានញ្ចេវ បទានញ្ច អនុសន្ធានុក្កមោ។ បោរាណា បនេត្ថ ឯវំ វណ្ណយន្តិ – **សទេវក**ន្តិ ទេវតាហិ សទ្ធិំ អវសេសំ លោកំ។ **សមារក**ន្តិ មារេន សទ្ធិំ អវសេសំ លោកំ។ **សព្រហ្មក**ន្តិ ព្រហ្មេហិ សទ្ធិំ អវសេសំ លោកំ។ ឯវំ សព្ពេបិ តិភវូបគេ សត្តេ ទេវមារព្រហ្មសហិតតាសង្ខាតេហិ តីហិ បការេហិ “សទេវក”ន្តិអាទីសុ តីសុ បទេសុ បក្ខិបិត្វា បុន ទ្វីហិ បទេហិ បរិយាទិយន្តោ “**សស្សមណព្រាហ្មណឹ បជំ សទេវមនុស្ស**”ន្តិ អាហ។ ឯវំ បញ្ចហិបិ បទេហិ សទេវកត្តាទិនា តេន តេន បការេន តេធាតុកមេវ បរិយាទិន្នន្តិ។

អភិញ្ញាតិ យការលោបេនាយំ និទ្ទេសោ, អភិជានិត្វាតិ អយមេត្ថ អត្ថោតិ អាហ “**អភិញ្ញាយ អធិកេន ញាណេន ញត្វា**”តិ។ **អនុមានាទិបដិក្ខេបោ**តិ អនុមានឧបមានអត្ថាបត្តិអាទិបដិក្ខេបោ ឯកប្បមាណត្តា។ សព្ពត្ថ អប្បដិហតញាណចារតាយ ហិ សព្ពបច្ចក្ខា ពុទ្ធា ភគវន្តោ។ **អនុត្តរំ វិវេកសុខ**ន្តិ ផលសមាបត្តិសុខំ។ តេន វីថិមិស្សាបិ កទាចិ ភគវតោ ធម្មទេសនា ហោតីតិ **ហិត្វាបី**តិ បិសទ្ទគ្គហណំ។ ភគវា ហិ ធម្មំ ទេសេន្តោ យស្មិំ ខណេ បរិសា សាធុការំ វា ទេតិ, យថាសុតំ វា ធម្មំ បច្ចវេក្ខតិ, តំ ខណំ បុព្ពភាគេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ផលសមាបត្តិំ សមាបជ្ជតិ, យថាបរិច្ឆេទញ្ច សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាយ ឋិតដ្ឋានតោ បដ្ឋាយ ធម្មំ ទេសេតិ។ **អប្បំ វា ពហុំ វា ទេសេន្តោ**តិ ឧគ្ឃដិតញ្ញុស្ស វសេន អប្បំ វា, វិបញ្ចិតញ្ញុស្ស នេយ្យស្ស វា វសេន ពហុំ វា ទេសេន្តោ។ **អាទិកល្យាណាទិប្បការមេវ ទេសេតី**តិ អាទិម្ហិបិ កល្យាណំ ភទ្ទកំ អនវជ្ជមេវ កត្វា ទេសេតិ។ មជ្ឈេបិ បរិយោសានេបិ កល្យាណំ ភទ្ទកំ អនវជ្ជមេវ កត្វា ទេសេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ធម្មស្ស ហិ កល្យាណតា និយ្យានិកតាយ និយ្យានិកតា ច សព្ពសោ អនវជ្ជភាវេន។

សមន្តភទ្ទកត្តាតិ សព្ពភាគេហិ សុន្ទរត្តា។ **ធម្មស្សា**តិ បរិយត្តិធម្មស្ស។ កិញ្ចាបិ អវយវវិនិមុត្តោ សមុទាយោ នាម បរមត្ថតោ កោចិ នត្ថិ, យេសុ បន អវយវេសុ សមុទាយរូបេន អបេក្ខិតេសុ គាថាតិ សមញ្ញា, តំ តតោ ភិន្នំ វិយ កត្វា សំសាមិវោហារំ អារោបេត្វា ទស្សេន្តោ “**បឋមបាទេន អាទិកល្យាណា**”តិអាទិមាហ។ **ឯកានុសន្ធិក**ន្តិ ឥទំ នាតិពហុវិភាគំ យថានុសន្ធិនា ឯកានុសន្ធិកំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ឥតរស្ស បន តេនេវ ទេសេតព្ពធម្មវិភាគេន អាទិមជ្ឈបរិយោសានភាគា លព្ភន្តីតិ។ **និទានេនា**តិ អានន្ទត្ថេរេន ឋបិតកាលទេសទេសកបរិសាទិអបទិសនលក្ខណេន និទានគន្ថេន។ **និគមេនា**តិ “ឥទមវោចា”តិអាទិកេន “ឥតិ យំ តំ វុត្តំ, ឥទមេតំ បដិច្ច វុត្ត”ន្តិ វា យថាវុត្តត្ថនិគមនេន។ សង្គីតិការកេហិ ឋបិតានិបិ ហិ និទាននិគមនានិ ទស្សេត្វា តីណិ បិដកានិ សត្ថុ ទេសនាយ អនុវិធានតោ តទន្តោគធានេវ។ តេនេវ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** “ឯកានុសន្ធិកស្ស សុត្តស្ស និទានំ អាទិ, ឥទមវោចាតិ បរិយោសានំ, ឧភិន្នមន្តរា មជ្ឈ”ន្តិ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៩០) វុត្តំ។

ឯវំ សុត្តន្តបិដកវសេន ធម្មស្ស អាទិកល្យាណាទិតំ ទស្សេត្វា ឥទានិ តីណិ បិដកានិ ឯកជ្ឈំ គហេត្វា តំ ទស្សេតុំ “**សកលោបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សាសនធម្មោ**តិ –

> “សព្ពបាបស្ស អករណំ, កុសលស្ស ឧបសម្បទា;
> សចិត្តបរិយោទបនំ, ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ។ (ទី. និ. ២.៩០; ធ. ប. ១៨៣; នេត្តិ. ៣០, ៥០) –

ឯវំ វុត្តស្ស សត្ថុសាសនស្ស បកាសកោ បរិយត្តិធម្មោ។ សីលមូលកត្តា សាសនស្ស “**សីលេន អាទិកល្យាណោ**”តិ វុត្តំ។ សមថាទីនំ សាសនសម្បត្តិយា វេមជ្ឈភាវតោ អាហ “**សមថវិបស្សនាមគ្គផលេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ**”តិ។ និព្ពានាធិគមតោ ឧត្តរិ ករណីយាភាវតោ វុត្តំ “**និព្ពានេន បរិយោសានកល្យាណោ**”តិ។ សាសនេ សម្មាបដិបត្តិ នាម បញ្ញាយ ហោតិ, តស្សា ច សីលំ សមាធិ ច មូលន្តិ អាហ “**សីលសមាធីហិ វា អាទិកល្យាណោ**”តិ។ បញ្ញា បន អនុពោធបអវេធវសេន ទុវិធាតិ តទុភយម្បិ គណ្ហន្តោ “**វិបស្សនាមគ្គេហិ មជ្ឈេកល្យាណោ**”តិ អាហ។ តស្សា និប្ផត្តិផលកិច្ចំ និព្ពានសច្ឆិកិរិយា, តតោ បរំ កត្តព្ពំ នត្ថីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ផលនិព្ពានេហិ បរិយោសានកល្យាណោ**”តិ។ ផលគ្គហណេន វា សឧបាទិសេសំ និព្ពានមាហ, ឥតរេន ឥតរំ តទុភយញ្ច សាសន សម្បត្តិយា ឱសានន្តិ អាហ “ផលនិព្ពានេហិ បរិយោសានកល្យាណោ”តិ។

ពុទ្ធសុពោធិតាយ វា អាទិកល្យាណោតិ ពុទ្ធស្ស សុពោធិតា សម្មាសម្ពុទ្ធតា, តាយ អាទិកល្យាណោ តប្បភវត្តា។ សព្ពសោ សំកិលេសប្បហានំ វោទានបារិបូរី ច ធម្មសុធម្មតា, តាយ **មជ្ឈេកល្យាណោ** តំសរីរត្តា។ សត្ថារា យថានុសិដ្ឋំ តថា បដិបត្តិ សង្ឃសុប្បដិបត្តិ, តាយ **បរិយោសានកល្យាណោ** តាយ សាសនស្ស លោកេ សុប្បតិដ្ឋិតភាវតោ។ **តន្តិ** សាសនធម្មំ។ **តថត្តាយា**តិ យថត្ថាយ ភគវតា ធម្មោ ទេសិតោ, តថត្ថាយ តថភាវាយ។ សោ បន អភិសម្ពោធិ បច្ចេកពោធិ សាវកពោធីតិ តិវិធោ ឥតោ អញ្ញថា និព្ពានាធិគមស្ស អភាវតោ។ តត្ថ សព្ពគុណេហិ អគ្គភាវតោ ឥតរពោធិទ្វយមូលតាយ ច បឋមាយ ពោធិយា អាទិកល្យាណតា, គុណេហិ វេមជ្ឈភាវតោ ទុតិយាយ មជ្ឈេកល្យាណតា, តទុភយតាយ វា វោសានតាយ ច សាសនធម្មស្ស តតិយាយ បរិយោសានកល្យាណតា វុត្តា។

ឯសោតិ សាសនធម្មោ។ **នីវរណវិក្ខម្ភនតោ**តិ វិមុត្តាយតនសីសេ ឋត្វា សទ្ធម្មំ សុណន្តស្ស នីវរណានំ វិក្ខម្ភនសព្ភាវតោ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យថា យថាវុសោ, ភិក្ខុនោ សត្ថា វា ធម្មំ ទេសេតិ, អញ្ញតរោ វា គរុដ្ឋានីយោ សព្រហ្មចារី, តថា តថា សោ តត្ថ លភតិ អត្ថវេទំ លភតិ ធម្មវេទ”ន្តិ។

“យស្មឹ , ភិក្ខវេ, សមយេ អរិយសាវកោ ឱហិតសោតោ ធម្មំ សុណាតិ, បញ្ចស្ស នីវរណានិ តស្មឹ សមយេ បហីនានិ ហោន្តី”តិ –

ច អាទិ។ **សមថវិបស្សនាសុខាវហនតោ**តិ សមថសុខស្ស វិបស្សនាសុខស្ស ច សម្បាបនតោ។ វុត្តម្បិ ចេតំ “សោ វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហិ សវិតក្កំ សវិចារំ វិវេកជំ បីតិសុខ”ន្តិអាទិ, តថា –

“យតោ យតោ សម្មសតិ, ខន្ធានំ ឧទយព្ពយំ;
លភតី បីតិបាមោជ្ជំ, អមតំ តំ វិជានតំ។
អមានុសី រតី ហោតិ, សម្មា ធម្មំ វិបស្សតោ”តិ ច។ (ធ. ប. ៣៧៤-៣៧៣);

តថា បដិបន្នោតិ យថា សមថវិបស្សនាសុខំ អាវហតិ, យថា វា សត្ថារា អនុសិដ្ឋំ, តថា បដិបន្នោ សាសនធម្មោ។ **តាទិភាវាវហនតោ**តិ ឆឡង្គុបេក្ខាវសេន ឥដ្ឋាទីសុ តាទិភាវស្ស លោកធម្មេហិ អនុបលេបស្ស អាវហនតោ។ **នាថប្បភវត្តា**តិ បភវតិ ឯតស្មាតិ បភវោ, ឧប្បត្តិដ្ឋានំ, នាថោវ បភវោ ឯតស្សាតិ នាថប្បភវោ, តស្ស ភាវោ នាថប្បភវត្តំ, តស្មា សាសនធម្មស្ស នាថហេតុកត្តាតិ អត្ថោ។ **អត្ថសុទ្ធិយា មជ្ឈេកល្យាណោ**តិ និរុបក្កិលេសតាយ និយ្យានិកតា អត្ថសុទ្ធិ, តាយ មជ្ឈេកល្យាណោ។ **កិច្ចសុទ្ធិយា បរិយោសានកល្យាណោ**តិ សុប្បដិបត្តិសង្ខាតកិច្ចស្ស សុទ្ធិយា បរិយោសានកល្យាណោ សុប្បដិបត្តិបរិយោសានត្តា សាសនធម្មស្ស។ យថាវុត្តមត្ថំ និគមេន្តោ អាហ “**តស្មា**”តិអាទិ។

សាសនព្រហ្មចរិយន្តិអាទីសុ អវិសេសេន តិស្សោ សិក្ខា សកលោ ច តន្តិធម្មោ សាសនព្រហ្មចរិយំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “កតមេសានំ ខោ, ភន្តេ, ពុទ្ធានំ ភគវន្តានំ ព្រហ្មចរិយំ ន ចិរដ្ឋិតិកមហោសី”តិអាទិ (បារា. ១៨)។ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ មគ្គព្រហ្មចរិយំ។ យំ សន្ធាយ វុត្តំ “ខីណា ជាតិ, វុសិតំ ព្រហ្មចរិយំ, កតំ ករណីយ”ន្តិ (បារា. ១៤)។ **យថានុរូប**ន្តិ យថារហំ។ សិក្ខត្តយសង្គហញ្ហិ សាសនព្រហ្មចរិយំ អត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថំ,** តថា មគ្គព្រហ្មចរិយំ។ ឥតរំ បន តន្តិធម្មសង្ខាតំ សាសនព្រហ្មចរិយំ យថាវុត្តេនត្ថេន **សាត្ថំ សព្យញ្ជនញ្ច។ អត្ថសម្បត្តិយា**តិ សម្បន្នត្ថតាយ។ សម្បត្តិអត្ថោ ហិ ឥធ សហសទ្ទោ។ **ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ យស្ស ហិ យាគុភត្តាទិឥត្ថិបុរិសាទិវណ្ណនានិស្សិតា ទេសនា ហោតិ, ន សោ សាត្ថំ ទេសេតិ និយ្យានត្ថវិរហតោ តស្សា ទេសនាយ។ ភគវា បន តថារូបំ ទេសនំ បហាយ ចតុសតិបដ្ឋានាទិនិស្សិតំ ទេសនំ ទេសេតិ, តស្មា

“អត្ថសម្បត្តិយា សាត្ថំ ទេសេតី”តិ វុច្ចតិ ។ យស្ស បន ទេសនា សិថិលធនិតាទិភេទេសុ ព្យញ្ជនេសុ ឯកប្បការេនេវ ទ្វិប្បការេនេវ វា ព្យញ្ជនេន យុត្តតាយ ឯកព្យញ្ជនាទិយុត្តា វា ទមិឡភាសា វិយ, វិវដករណតាយ ឱដ្ឋេ អផុសាបេត្វា ឧច្ចារេតព្ពតោ សព្ពនិរោដ្ឋព្យញ្ជនា វា កិរាតភាសា វិយ, សព្ពត្ថេវ វិស្សជ្ជនីយយុត្តតាយ សព្ពវិស្សដ្ឋព្យញ្ជនា វា យវនភាសា វិយ, សព្ពត្ថេវ សានុសារតាយ សព្ពនិគ្គហីតព្យញ្ជនា វា បារសិកាទិ មិលក្ខុភាសា វិយ, តស្ស ព្យញ្ជនបារិបូរិយា អភាវតោ អព្យញ្ជនា នាម ទេសនា ហោតិ។ សព្ពាបិ ហិ ឯសា ព្យញ្ជនេកទេសវសេនេវ បវត្តិយា អបរិបុណ្ណព្យញ្ជនាតិ កត្វា “អព្យញ្ជនា”តិ វុច្ចតិ។ ភគវា បន –

> “សិថិលំ ធនិតញ្ច ទីឃរស្សំ, គរុកំ លហុកញ្ច និគ្គហីតំ;
> សម្ពន្ធំ វវត្ថិតំ វិមុត្តំ, ទសធា ព្យញ្ជនពុទ្ធិយា បភេទោ”តិ។ (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.១៩០; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៩១; បរិ. អដ្ឋ. ៤៨៥) –

ឯវំ វុត្តំ ទសវិធំ ព្យញ្ជនំ អមក្ខេត្វា បរិបុណ្ណព្យញ្ជនមេវ កត្វា ធម្មំ ទេសេតិ, តស្មា “ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា សព្យញ្ជនំ ទេសេតី”តិ វុច្ចតិ។

ឥទានិ “សាត្ថំ សព្យញ្ជន”ន្តិ ឯត្ថ នេត្តិនយេនបិ អត្ថំ ទស្សេតុំ **“សង្កាសនំ...បេ.... សព្យញ្ជន”**ន្តិ វុត្តំ។ តត្ថ យទិបិ **នេត្តិយំ** “ព្យញ្ជនមុខេន ព្យញ្ជនត្ថគ្គហណំ ហោតីតិ អក្ខរំ បទ”ន្តិអាទិនា ព្យញ្ជនបទានិ បឋមំ ឧទ្ទិដ្ឋានិ, ឥធ បន បាឡិយំ “សាត្ថំ សព្យញ្ជន”ន្តិ អាគតត្តា អត្ថបទានិយេវ បឋមំ ទស្សេតុំ **“សង្កាសនបកាសនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ សង្ខេបតោ កាសនំ ទីបនំ **សង្កាសនំ។ កាសន**ន្តិ ច កាសីយតិ ទីបីយតិ វិភាវីយតីតិ អត្ថោ។ “មញ្ញមានោ ខោ ភិក្ខុ ពទ្ធោ មារស្ស អមញ្ញមានោ មុត្តោ”តិអាទីសុ វិយ សង្ខេបេន ទីបនំ សង្កាសនំ នាម។ តត្តកេន ហិ តេន ភិក្ខុនា បដិវិទ្ធំ។ តេនាហ “អញ្ញាតំ ភគវា”តិអាទិ។ បឋមំ កាសនំ **បកាសនំ**។ “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អាទិត្ត”ន្តិ ឯវមាទីសុ បច្ឆា កថិតព្ពមត្ថំ បឋមំ វចនេន ទីបនំ បកាសនំ នាម។ អាទិកម្មស្មិញ្ហិ អយំ ប-សទ្ទោ “បញ្ញបេតិ បដ្ឋបេតី”តិអាទីសុ វិយ។ តិក្ខិន្ទ្រិយាបេក្ខញ្ចេតំ បទទ្វយំ ឧទ្ទេសភាវតោ។ តិក្ខិន្ទ្រិយោ ហិ សង្ខេបតោ បឋមញ្ច វុត្តមត្ថំ បដិបជ្ជតិ។ សំខិត្តស្ស វិត្ថារវចនំ សកឹ វុត្តស្ស បុន វចនញ្ច **វិវរណវិភជនានិ**, យថា “កុសលា ធម្មា”តិ សង្ខេបតោ សកឹយេវ ច វុត្តស្ស អត្ថស្ស “កតមេ ធម្មា កុសលា? យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្ត”ន្តិអាទិនា វិត្ថារតោ វិវរណវសេន វិភជនវសេន ច បុន វចនំ។ មជ្ឈិមិន្ទ្រិយាបេក្ខមេតំ បទទ្វយំ និទ្ទេសភាវតោ។ វិវដស្ស វិត្ថារតរាភិធានំ វិភត្តស្ស ច បការេហិ ញាបនំ វិនេយ្យានំ ចិត្តបរិតោសនំ **ឧត្តានីករណបញ្ញាបនានិ**, យថា “ផស្សោ ហោតី”តិអាទិនា វិវដវិភត្តស្ស អត្ថស្ស “កតមោ តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ហោតិ? យោ តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ផុសនា សំផុសនា”តិអាទិនា ឧត្តានីកិរិយា បញ្ញាបនា ច។ មុទិន្ទ្រិយាបេក្ខមេតំ បទទ្វយំ បដិនិទ្ទេសភាវតោ។

អថ វា “សព្ពំ, ភិក្ខវេ, អាទិត្ត”ន្តិ ឯវំ បឋមំ ទីបិតមត្ថំ បុន បាកដំ កត្វា ទីបនេន “កិញ្ច, ភិក្ខវេ, សព្ពំ អាទិត្តំ? ចក្ខុ, ភិក្ខវេ, អាទិត្តំ, រូបា អាទិត្តា”តិ ឯវមាទិនា សំខិត្តស្ស វិត្ថារាភិធានេន សកឹ វុត្តស្ស បុនបិ អភិធានេន វិត្ថារេត្វា ទេសនំ **វិវរណំ** នាម។ “កុសលា ធម្មា”តិ សង្ខេបេន និក្ខិត្តស្ស “កតមេ ធម្មា កុសលា? យស្មឹ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតី”តិ និទ្ទេសវសេន វិវរិតេ កុសលេ ធម្មេ “តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ហោតិ វេទនា ហោតី”តិ វិភាគករណំ **វិភជនំ** នាម។ វិវដស្ស វិត្ថារាភិធានេន វិភត្តស្ស ច ឧបមាភិធានេន ឧត្តានី ករោតីតិ វិវរណេន វិវរិតត្ថស្ស “កតមោ តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ហោតិ? យោ តស្មឹ សមយេ ផស្សោ ផុសនា សំផុសនា”តិ អតិវិវរិត្វា កថនំ, វិភជនេន វិភត្តស្ស “សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ, គាវី និច្ចម្មា, ឯវមេវ ខ្វាយំ ភិក្ខវេ ផស្សាហារោ ទដ្ឋព្ពោតិ វទាមី”តិ ឯវមាទិឧបមាកថនញ្ច **ឧត្តានីករណំ** នាម។ ធម្មំ សុណន្តានំ ធម្មទេសនេន វិចិត្តេន អនេកវិធេន សោមនស្សស្ស ឧប្បាទនំ អតិខិណពុទ្ធីនំ អនេកវិធេន ញាណតិខិណករណញ្ច **បញ្ញត្តិ** នាម សោតូនំ ចិត្តតោសនេន ចិត្តនិសានេន ច បញ្ញាបនំ បញ្ញត្តីតិ កត្វា។ **អត្ថបទសមាយោគតោ សាត្ថ**ន្តិ បរិយត្តិអត្ថស្ស សង្កាសនាទិអត្ថបទរូបត្តា យថាវុត្តឆអត្ថបទសមាយោគតោ **សាត្ថំ**។ សង្កាសនបកាសនាទយោ ហិ អត្ថាការត្តា **“អត្ថបទានី”**តិ វុច្ចន្តិ។ អត្ថោយេវ ហិ ព្យញ្ជនបទេហិ សង្កាសីយតិ បកាសីយតិ វិវរីយតិ វិភជីយតិ ឧត្តានី ករីយតិ បញ្ញាបីយតិ។

អក្ខរបទព្យញ្ជនាការនិរុត្តិនិទ្ទេសសម្បត្តិយាតិ ឯត្ថ “សដ្ឋិ វស្សសហស្សានី”តិ ឯវមាទីសុ ស-ការ ទុ-ការ សោ-ការាទិ វិយ ឧច្ចារណវេលាយ អបរិយោសិតេ បទេ វណ្ណោ **អក្ខរំ** បរិយាយវសេន អក្ខរណតោ អវេវចនតោ។ ន ហិ វណ្ណស្ស បរិយាយោ វិជ្ជតិ។ យថា ហិ បទំ សវេវចនតាយ អត្ថវសេន បរិយាយំ ចរន្តំ សញ្ចរន្តំ វិយ ហោតិ, ន ឯវំ វណ្ណោ អវេវចនត្តា។ ឯកក្ខរំ វា បទំ អក្ខរំ “មា ឯវំ កិរ ត”ន្តិអាទីសុ មា-ការាទយោ វិយ។ កេចិ បន “តីសុ ទ្វារេសុ បរិសុទ្ធបយោគភាវេន វិសុទ្ធករណដ្ឋានានំ ចិត្តេន បវត្តិតទេសនាវាចាហិ អក្ខរណតោ អវេវចនតោ អកថិតត្តា អក្ខរន្តិ សញ្ញិតា។ តំ បារាយនិកព្រាហ្មណានំ មនសា បុច្ឆិតបញ្ហានំ វសេន ភគវតា រតនឃរេ និសីទិ

ត្វា សម្មសិតបដ្ឋានមហាបករណវសេន ច គហេតព្ព”ន្តិ វទន្តិ។ វិភត្តិយន្តំ អត្ថស្ស ញាបនតោ **បទំ**។ បជ្ជតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ ហិ បទំ។ តំ នាមបទំ អាខ្យាតបទំ ឧបសគ្គបទំ និបាតបទន្តិ ចតុព្ពិធំ។ តត្ថ ផស្សោ វេទនា ចិត្តន្តិ ឯវមាទិកំ ទព្ពបធានំ **នាមបទំ**។ នាមបទេហិ ទព្ពមាវិភូតរូបំ, កិរិយា អនាវិភូតរូបា។ ផុសតិ វេទយតិ វិជានាតីតិ ឯវមាទិកំ កិរិយាបធានំ **អាខ្យាតបទំ**។ អាខ្យាតបទេហិ កិរិយា អាវិភូតរូបា, ទព្ពមនាវិភូតរូបំ។ យថា “ចិរប្បវាសិ”ន្តិ ឯត្ថ ប-សទ្ទោ វសនកិរិយាយ វិយោគវិសិដ្ឋតំ ទីបេតិ, ឯវំ កិរិយាវិសេសទីបនតោ កិរិយាវិសេសាវពោធនិមិត្តំ។ ប-ឥតិ ឯវមាទិកំ **ឧបសគ្គបទំ**។ កិរិយាយ ទព្ពស្ស ច សរូបវិសេសប្បកាសនហេតុភូតំ ឯវន្តិ ឯវមាទិកំ **និបាតបទំ**។ “ឯវំ មនសិ ករោថ, មា ឯវំ មនសាកត្ថា”តិអាទីសុ ហិ កិរិយាវិសេសទីបនតោ កិរិយាវិសេសស្ស ជោតកោ ឯវំសទ្ទោ, “ឯវំសីលា ឯវំធម្មា”តិអាទីសុ ទព្ពវិសេសស្ស។ សង្ខេបតោ វុត្តំ បទាភិហិតំ អត្ថំ ព្យញ្ជេតីតិ **ព្យញ្ជនំ**, វាក្យំ។ “ចត្តារោ ឥទ្ធិបាទា”តិ សង្ខេបេន កថិតមត្ថំ “កតមេ ចត្តារោ? ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ឆន្ទសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតិ, វីរិយ, ចិត្ត, វីមំសសមាធិបធានសង្ខារសមន្នាគតំ ឥទ្ធិបាទំ ភាវេតី”តិអាទិនា បាកដំ ករោតីតិ វាក្យមេវ ព្យញ្ជនំ, តំ បន អត្ថតោ បទសមុទាយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ សអាខ្យាតំ សនិបាតំ សការកំ សវិសេសនំ វាក្យន្តិ ហិ វទន្តិ។ ននុ ច បទេនបិ អត្ថោ ព្យញ្ជីយតីតិ បទម្បិ ព្យញ្ជនន្តិ អាបជ្ជតីតិ? តំ ន។ បទមត្តសវនេបិ ហិ អធិការាទិវសេន លព្ភមានេហិ បទន្តរេហិ អនុសន្ធានំ កត្វាវ អត្ថសម្បដិបត្តិ ហោតីតិ វាក្យមេវ អត្ថំ ព្យញ្ជយតីតិ។

បការតោ វាក្យវិភាគោ **អាការោ**។ “តត្ថ កតមោ ឆន្ទោ? យោ ឆន្ទោ ឆន្ទិកតា កត្តុកម្យតា”តិ ឯវមាទីសុ កថិតស្សេវ វាក្យស្ស អនេកវិធេន វិភាគករណំ អាការោ នាម។ អាការាភិហិតំ និព្ពចនំ **និរុត្តិ**។ “ផស្សោ វេទនា”តិ ឯវមាទីសុ អាការេន កថិតំ “ផុសតីតិ ផស្សោ, វេទយតីតិ វេទនា”តិ នីហរិត្វា វិត្ថារវចនំ និរុត្តិ នាម។ “និព្ពានំ មគ្គតិ, និព្ពានត្ថិកេហិ វា មគ្គីយតិ, កិលេសេ វា មារេន្តោ គច្ឆតីតិ មគ្គោ”តិអាទិនា និព្ពចនវិត្ថារោ និរវសេសទេសនត្តា **និទ្ទេសោ**។ អថ វា វេទយតីតិ វេទនាតិ និព្ពចនលទ្ធបទេសុ សុខទុក្ខអទុក្ខមសុខាសុ សុខយតីតិ សុខា, ទុក្ខយតីតិ ទុក្ខា, នេវ ទុក្ខយតិ ន សុខយតីតិ អទុក្ខមសុខាតិ អត្ថវិត្ថារោ និរវសេសេន កថិតត្តា **និទ្ទេសោ** នាម។ ឯតេសំ អក្ខរាទីនំ ព្យញ្ជនបទានំ សម្បត្តិយា សម្បន្នតាយ **សព្យញ្ជនំ**។

ឯវំ បនស្ស អត្ថបទសមាយោគោ ព្យញ្ជនបទសម្បត្តិ ច វេទិតព្ពា។ តត្ថ ភគវា អក្ខរេហិ សង្កាសេតិ, បទេហិ បកាសេតិ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរតិ, អាការេហិ វិភជតិ, និរុត្តីហិ ឧត្តានី ករោតិ, និទ្ទេសេហិ បញ្ញបេតិ។ តថា ហិ បទាវយវគ្គហណមុខេន បទគ្គហណំ, គហិតេន ច បទេន បទត្ថាវពោធោ គហិតបុព្ពសង្កេតស្ស ហោតីតិ ភគវា អក្ខរេហិ សង្កាសេតិ។ យស្មា បន អក្ខរេហិ សំខិត្តេន ទីបិយមានោ អត្ថោ បទបរិយោសានេ វាក្យស្ស អបរិយោសិតត្តា បទេន បឋមំ បកាសិតោ ទីបិតោ ហោតិ, តស្មា បទេហិ បកាសេតិ។ វាក្យបរិយោសានេ បន សោ អត្ថោ វិវរិតោ វិវដោ កតោ ហោតីតិ ព្យញ្ជនេហិ វិវរតិ។ យស្មា ច បការេហិ វាក្យភេទេ កតេ តទត្ថោ វិភត្តោ នាម ហោតិ, តស្មា អាការេហិ វិភជតិ។ តថា វាក្យាវយវានំ បច្ចេកំ និព្ពចនវិភាគេ កតេ សោ អត្ថោ បាកដោ ហោតីតិ និរុត្តីហិ ឧត្តានី ករោតិ។ កតនិព្ពចនេហិ បន វាក្យាវយវេហិ វិត្ថារវសេន និរវសេសតោ ទេសិតេហិ វេនេយ្យានំ ចិត្តបរិតោសនំ ពុទ្ធិនិសានញ្ច កតំ ហោតីតិ និទ្ទេសេហិ បញ្ញបេតិ។ អបិច ភគវា អក្ខរេហិ ឧគ្ឃដេត្វា បទេហិ វិនេតិ ឧគ្ឃដិតញ្ញុំ, ព្យញ្ជនេហិ វិបញ្ចេត្វា អាការេហិ វិនេតិ វិបញ្ចិតញ្ញុំ, និរុត្តីហិ នេត្វា និទ្ទេសេហិ វិនេតិ នេយ្យំ។ ឯវញ្ចាយំ ធម្មោ ឧគ្ឃដិយមានោ ឧគ្ឃដិតញ្ញុំ វិនេតិ, វិបញ្ចិយមានោ វិបញ្ចិតញ្ញុំ, នីយមានោ នេយ្យំ។ តត្ថ ឧគ្ឃដនា អាទិ, វិបញ្ចនា មជ្ឈេ, នយនំ អន្តេ។ ឯវំ តីសុ កាលេសុ តិធា ទេសិតោ ទោសត្តយវិធមនោ គុណត្តយាវហោ តិវិធវិនេយ្យវិនយនោតិ ឯវម្បិ តិវិធកល្យាណោយំ ធម្មោ អត្ថព្យញ្ជនបារិបូរិយា សាត្ថោ សព្យញ្ជនោតិ វេទិតព្ពោ។ វុត្តញ្ហេតំ **នេត្តិបករណេ** (នេត្តិ. ៩) –

> “តត្ថ ភគវា អក្ខរេហិ សង្កាសេតិ, បទេហិ បកាសេតិ, ព្យញ្ជនេហិ វិវរតិ, អាការេហិ វិភជតិ, និរុត្តីហិ ឧត្តានី ករោតិ, និទ្ទេសេហិ បញ្ញបេតិ។ តត្ថ ភគវា អក្ខរេហិ ច បទេហិ ច ឧគ្ឃដេតិ, ព្យញ្ជនេហិ ច អាការេហិ ច វិបញ្ចេតិ, និរុត្តីហិ ច និទ្ទេសេហិ ច វិត្ថារេតិ។ តត្ថ ឧគ្ឃដនា អាទិ, វិបញ្ចនា មជ្ឈេ, វិត្ថារនា បរិយោសានំ។ សោយំ ធម្មវិនយោ ឧគ្ឃដិយន្តោ ឧគ្ឃដិតញ្ញុំ បុគ្គលំ វិនេតិ, តេន នំ អាហុ អាទិកល្យាណោតិ។ វិបញ្ចិយន្តោ វិបញ្ចិតញ្ញុំ បុគ្គលំ វិនេតិ, តេន នំ អាហុ មជ្ឈេកល្យាណោតិ។ វិត្ថារិយន្តោ នេយ្យំ បុគ្គលំ វិនេតិ, តេន នំ អាហុ បរិយោសានកល្យាណោតី”តិ។

អត្ថគម្ភីរតាតិអាទីសុ **អត្ថោ** នាម តន្តិអត្ថោ។ **ធម្មោ** តន្តិ។ **បដិវេធោ** តន្តិយា តន្តិអត្ថស្ស ច យថាភូតាវពោធោ។ **ទេសនា** នាម មនសា វវត្ថាបិតាយ តន្តិយា ទេសនា។ តេ បនេតេ អត្ថាទយោ យស្មា សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ មន្ទពុទ្ធីហិ ទុក្ខោគាហា អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ច, តស្មា **គម្ភីរា**។ អថ វា **អត្ថោ** នាម ហេតុផលំ។ **ធម្មោ** ហេតុ។ **ទេសនា** បញ្ញត្តិ, យថាធម្មំ ធម្មាភិលាបោ។ អនុលោមបដិលោមសង្ខេបវិត្ថារាទិវសេន វា កថនំ។ **បដិវេធោ** អភិសមយោ, អត្ថានុរូបំ ធម្មេសុ, ធម្មានុរូបំ អត្ថេសុ, បញ្ញត្តិបថានុរូបំ បញ្ញត្តីសុ

អវោចោ។ តេសំ តេសំ វា ធម្មានំ បដិវិជ្ឈិតត្តា លក្ខណសង្ខាតោ អវិបរីតសភាវោ។ តេបិ ចេតេ អត្ថាទយោ យស្មា អនុបចិតកុសលសម្ភារេហិ ទុប្បញ្ញេហិ សសាទីហិ វិយ មហាសមុទ្ទោ ទុក្ខោគាហា អលព្ភនេយ្យបតិដ្ឋា ច, តស្មា **គម្ភីរា**។ តេសុ បដិវេធស្សបិ អត្ថសន្និស្សិតត្តា វុត្តំ “**អត្ថគម្ភីរតាបដិវេធគម្ភីរតាហិ សាត្ថ**”ន្តិ អត្ថគុណទីបនតោ។ តាសំ ធម្មទេសនានំ ព្យញ្ជនសន្និស្សិតត្តា វុត្តំ “**ធម្មគម្ភីរតាទេសនាគម្ភីរតាហិ សព្យញ្ជន**”ន្តិ តាសំ ព្យញ្ជនសម្បត្តិទីបនតោ។ អត្ថេសុ បភេទគតំ ញាណំ អត្ថបដិសម្ភិទា, អត្ថធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាសុ បភេទគតំ ញាណំ បដិភានបដិសម្ភិទាតិ ឥមិស្សាបិ បដិសម្ភិទាយ អត្ថវិសយត្តា អាហ “**អត្ថបដិភានបដិសម្ភិទាវិសយតោ សាត្ថ**”ន្តិ អត្ថសម្បត្តិយា អសតិ តទភាវតោ។ **ធម្មោ**តិ តន្តិ។ **និរុត្តី**តិ តន្តិបទានំ និទ្ធារេត្វា វចនំ។ តត្ថ បភេទគតានិ ញាណានិ ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាតិ អាហ “**ធម្មនិរុត្តិបដិសម្ភិទាវិសយតោ សព្យញ្ជន**”ន្តិ អសតិ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា តទភាវតោ។

បរិក្ខកជនប្បសាទកន្តីតិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ ហេតុអត្ថោ។ យស្មា បរិក្ខកជនានំ កីកុសលគវេសីនំ បសាទាវហំ, តស្មា **សាត្ថំ**។ អត្ថសម្បន្នន្តិ ផលេន ហេតុនោ អនុមានំ នទីបូរេន វិយ ឧបរិ វុដ្ឋិបវត្តិយា។ សាត្ថកតា បនស្ស **បណ្ឌិតវេទនីយតាយ**, សា បរមគម្ភីរសណ្ហសុខុមភាវតោ វេទិតព្ពា។ វុត្តញ្ហេតំ “គម្ភីរោ ទុទ្ទសោ”តិអាទិ។ **លោកិយជនប្បសាទកន្តិ សព្យញ្ជន**ន្តិ យស្មា លោកិយជនស្ស បសាទាវហំ, តស្មា **សព្យញ្ជនំ**។ លោកិយជនោ ហិ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា តុស្សតិ។ ឥធាបិ ផលេន ហេតុនោ អនុមានំ។ សព្យញ្ជនតា បនស្ស **សទ្ទេយ្យតាយ**, សា អាទិកល្យាណាទិភាវតោ វេទិតព្ពា។ អថ វា **បណ្ឌិតវេទនីយតោ សាត្ថ**ន្តិ បញ្ញាបទដ្ឋានតាយ អត្ថសម្បន្នតំ អាហ, តតោ **បរិក្ខកជនប្បសាទកំ សទ្ទេយ្យតោ សព្យញ្ជន**ន្តិ សទ្ធាបទដ្ឋានតាយ ព្យញ្ជនសម្បន្នតំ, តតោ លោកិយជនប្បសាទកន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **គម្ភីរាធិប្បាយតោ សាត្ថ**ន្តិ អធិប្បាយតោ អគាធាបារតាយ អត្ថសម្បន្នំ អញ្ញថា តទភាវតោ។ **ឧត្តានបទតោ សព្យញ្ជន**ន្តិ សុពោធសទ្ទកតាយ ព្យញ្ជនសម្បន្នំ បរមគម្ភីរស្សបិ អត្ថស្ស វិនេយ្យានំ សុវិញ្ញេយ្យភាវាបាទនតោ។ សព្ពោបេស អត្ថសម្បត្តិយា សាត្ថំ, ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា សព្យញ្ជនន្តិ សព្ពបឋមំ វុត្តស្សេវ អត្ថទ្វយស្ស បបញ្ចោតិ ទដ្ឋព្ពោ។ តថា ចេវ តត្ថ តត្ថ សំវណ្ណិតំ។ តថា ហេត្ថ វិកប្បស្ស សមុច្ចយស្ស វា អគ្គហណំ។ **ឧបនេតព្ពស្ស អភាវតោ**តិ បក្ខិបិតព្ពស្ស វោទានត្ថស្ស អវុត្តស្ស អភាវតោ។ **កេវល**សទ្ទោ សកលាធិវចនន្តិ អាហ “**សកលបរិបុណ្ណភាវេនា**”តិ , សព្ពភាគេហិ បរិបុណ្ណតាយាតិ អត្ថោ។ **អបនេតព្ពស្សា**តិ សំកិលេសធម្មស្ស។

ព្រហ្មចរិយំ បកាសេតីតិ ឯត្ថ បន អយំ **ព្រហ្មចរិយ**-សទ្ទោ ទានេ វេយ្យាវច្ចេ បញ្ចសិក្ខាបទសីលេ អប្បមញ្ញាសុ មេថុនវិរតិយំ សទារសន្តោសេ វីរិយេ ឧបោសថង្គេសុ អរិយមគ្គេ សាសនេតិ ឥមេសុ អត្ថេសុ ទិស្សតិ។

“កឹ តេ វតំ កឹ បន ព្រហ្មចរិយំ,
កិស្ស សុចិណ្ណស្ស អយំ វិបាកោ;
ឥទ្ធី ជុតី ពលវីរិយូបបត្តិ,
ឥទញ្ច តេ នាគមហាវិមានំ។

“អហញ្ច ភរិយា ច មនុស្សលោកេ,
សទ្ធា ឧភោ ទានបតី អហុម្ហា;
ឱបានភូតំ មេ ឃរំ តទាសិ,
សន្តប្បិតា សមណព្រាហ្មណា ច។

“តំ មេ វតំ តំ បន ព្រហ្មចរិយំ,
តស្ស សុចិណ្ណស្ស អយំ វិបាកោ;
ឥទ្ធី ជុតី ពលវីរិយូបបត្តិ,
ឥទញ្ច មេ ធីរ មហាវិមាន”ន្តិ។ –

ឥមស្មិញ្ហិ **បុណ្ណកជាតកេ** (ជា. ២.២២.១៥៩២-១៥៩៣, ១៥៩៥) ទានំ “ព្រហ្មចរិយ”ន្តិ វុត្តំ។

“កេន បាណិ កាមទទោ, កេន បាណិ មធុស្សវោ;
កេន តេ ព្រហ្មចរិយេន, បុញ្ញំ បាណិម្ហិ ឥជ្ឈតិ។

“តេន បាណិ កាមទទោ, តេន បាណិ មធុស្សវោ;

តេន មេ ព្រហ្មចរិយេន, បុញ្ញំ បាណិម្ហិ ឥជ្ឈតី’’តិ។ –

ឥមស្មិំ **អង្កុរបេតវត្ថុម្ហិ** (បេ. វ. ២៧៥, ២៧៧) វេយ្យាវច្ចំ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តំ។ ‘‘ឯវំ ខោ តំ ភិក្ខវេ តិត្តិរិយំ នាម ព្រហ្មចរិយំ អហោសី’’តិ (ចូឡវ. ៣១១) ឥមស្មិំ **តិត្តិរជាតកេ** បញ្ចសិក្ខាបទសីលំ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តំ។ ‘‘តំ ខោ បន មេ បញ្ចសិខ ព្រហ្មចរិយំ នេវ និព្ពិទាយ ន វិរាគាយ ន និរោធាយ យាវទេវ ព្រហ្មលោកូបបត្តិយា’’តិ ឥមស្មិំ **មហាគោវិន្ទសុត្តេ** (ទី. និ. ២.៣២៩) ចតស្សោ អប្បមញ្ញាយោ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តា។ ‘‘បរេ អព្រហ្មចារី ភវិស្សន្តិ, មយមេត្ថ ព្រហ្មចារី ភវិស្សាមា’’តិ ឥមស្មិំ **សល្លេខសុត្តេ** (ម. និ. ១.៨៣) មេថុនវិរតិ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តា។

‘‘មយញ្ច ភរិយា នាតិក្កមាម,
អម្ហេ ច ភរិយា នាតិក្កមន្តិ;
អញ្ញត្រ តាហិ ព្រហ្មចរិយំ ចរាម,
តស្មា ហិ អម្ហំ ទហរា ន មីយរេ’’តិ។ –

មហាធម្មបាលជាតកេ (ជា. ១.១០.៩៧) សទារសន្តោសោ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តោ។ ‘‘អភិជានាមិ ខោ បនាហំ, សារិបុត្ត, ចតុរង្គសមន្នាគតំ ព្រហ្មចរិយំ ចរិតា, តបស្សី សុទំ ហោមី’’តិ **លោមហំសនសុត្តេ** (ម. និ. ១.១៥៥) វីរិយំ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តំ។

‘‘ហីនេន ព្រហ្មចរិយេន, ខត្តិយេ ឧបបជ្ជតិ;
មជ្ឈិមេន ច ទេវត្តំ, ឧត្តមេន វិសុជ្ឈតី’’តិ។ –

ឯវំ (ជា. ២.២២.៤២៩) **និមិជាតកេ** អត្តទមនវសេន កតោ អដ្ឋង្គិកោ ឧបោសថោ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តោ។ ‘‘ឥទំ ខោ បន មេ, បញ្ចសិខ, ព្រហ្មចរិយំ ឯកន្តនិព្ពិទាយ វិរាគាយ…បេ…. អយមេវ អរិយោ អដ្ឋង្គិកោ មគ្គោ’’តិ **មហាគោវិន្ទសុត្តស្មិំយេវ** (ទី. និ. ២.៣២៩) អរិយមគ្គោ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តោ។ ‘‘តយិទំ ព្រហ្មចរិយំ ឥទ្ធញ្ចេវ ផីតញ្ច វិត្ថារិកំ ពាហុជញ្ញំ បុថុភូតំ យាវទេវ មនុស្សេហិ សុប្បកាសិត’’ន្តិ **បាសាទិកសុត្តេ** (ទី. និ. ៣.១៧៤) សិក្ខត្តយសង្គហំ សកលសាសនំ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ វុត្តំ។ ឥមស្មិម្បិ ឋានេ ឥទមេវ ‘‘ព្រហ្មចរិយ’’ន្តិ អធិប្បេតន្តិ អាហ **‘‘សិក្ខត្តយបរិគ្គហិតត្តា’’**តិអាទិ។ **សេដ្ឋេហី**តិ ពុទ្ធាទីហិ សេដ្ឋេហិ។ សេដ្ឋដ្ឋេន ព្រហ្មភូតំ វា ចរិយំ **ព្រហ្មចរិយំ**។

សនិទានន្តិ ហេដ្ឋា វុត្តលក្ខណេន និទានេន សនិទានំ។ **សឧប្បត្តិក**ន្តិ សអដ្ឋុប្បត្តិកំ។ **វេនេយ្យានំ អនុរូបតោ**តិ វេនេយ្យានំ ចរិយាទិអនុរូបតោ។ **អត្ថស្សា**តិ ទេសិយមានស្ស សីលាទិអត្ថស្ស។ **ហេតុទាហរណយុត្តតោ**តិ ‘‘តំ កិស្ស ហេតុ សេយ្យថាបិ, ភិក្ខវេ’’តិ ច អាទិនា តត្ថ តត្ថ ហេតុបមគ្គហណេន ហេតុទាហរណេហិ យុត្តតោ។ **សទ្ធាបដិលាភេនា**តិ ‘‘តេ តំ ធម្មំ សុត្វា តថាគតេ សទ្ធំ បដិលភន្តី’’តិអាទិនា វុត្តសទ្ធាបដិលាភេន។ **បដិបត្តិយា**តិ សីលវិសុទ្ធិយាទិសម្មាបដិបត្តិយា, បដិបត្តិនិមិត្តន្តិ អត្ថោ។ **អធិគមព្យត្តិតោ**តិ សច្ចប្បដិវេធេន អធិគមវេយ្យត្តិយសព្ភាវតោ សាត្ថំ កបិលមតាទិ វិយ តុច្ឆំ និរត្ថកំ អហុត្វា អត្ថសម្បន្នន្តិ កត្វា។ **បរិយត្តិយា**តិ បរិយត្តិធម្មបរិចយេន។ **អាគមព្យត្តិតោ**តិ ទុរក្ខាតធម្មេសុ បរិចយំ ករោន្តស្ស វិយ សម្មោហំ អជនេត្វា ពាហុសច្ចវេយ្យត្តិយសព្ភាវតោ **សព្យញ្ជនំ**។ ព្យញ្ជនសម្បត្តិយា ហិ សតិ អាគមព្យត្តីតិ។ **សីលាទិបញ្ចធម្មក្ខន្ធយុត្តតោ**តិ សីលាទីហិ បញ្ចហិ ធម្មកោដ្ឋាសេហិ អវិរហិតត្តា។ **កេវលបរិបុណ្ណ**ន្តិ អនវសេសេន សមន្តតោ បុណ្ណំ បូរិតំ។ **និរុបក្កិលេសតោ**តិ ទិដ្ឋិមានាទិឧបក្កិលេសាភាវតោ។ **និត្ថរណត្ថាយា**តិ វដ្ដទុក្ខតោ និស្សរណាយ។ **លោកាមិសនិរបេក្ខតោ**តិ កថញ្ចិបិ តណ្ហាសន្និស្សយស្ស អនិស្សយតោ **បរិសុទ្ធំ**។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យោ ‘‘ឥមំ ធម្មទេសនំ និស្សាយ លាភំ វា សក្ការំ វា លភិស្សាមី’’តិ ទេសេតិ, តស្ស អបរិសុទ្ធា ទេសនា ហោតិ។ ភគវា បន លោកាមិសនិរបេក្ខោ ហិតផរណេន មេត្តាភាវនាយ មុទុហទយោ ឧល្លុម្បនសភាវសណ្ឋិតេន ចិត្តេន ទេសេតិ, តស្មា តស្ស ទេសនា បរិសុទ្ធាតិ។

សាធូតិ អយំ សទ្ទោ ‘‘សាធុ មេ ភន្តេ ភគវា សំខិត្តេន ធម្មំ ទេសេតូ’’តិអាទីសុ (សំ. និ. ៤.៩៥) អាយាចនេ ទិស្សតិ។ ‘‘សាធុ ភន្តេតិ ខោ សោ ភិក្ខុ ភគវតោ ភាសិតំ អភិនន្ទិត្វា អនុមោទិត្វា’’តិអាទីសុ (ម. និ. ៣.៨៦) សម្បដិច្ឆនេ។ ‘‘សាធុ សាធុ សារិបុត្តា’’តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.៣៤៩) សម្បហំសនេ។ ‘‘តេន ហិ ព្រាហ្មណ សាធុកំ សុណោហី’’តិអាទីសុ (ម. និ. ៥.១៩២) ទឡ្ហីកម្មេ អាណត្តិយញ្ច ទិស្សតិ។

‘‘សាធុ ធម្មរុចិ រាជា, សាធុ បញ្ញាណវា នរោ;
សាធុ មិត្តានមទ្ទុព្ភោ, បាបស្សាករណំ សុខ’’ន្តិ។ –

អាទីសុ (ជា. ២.១៨.១០១) សុន្ទរេ។ តថាបិ សុន្ទរេយេវ ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ “**សាធុ ខោ បនាតិ សុន្ទរំ ខោ បនា**”តិ។ តត្ថ **សុន្ទរន្តិ** ភទ្ទកំ។ ភទ្ទកតា ច បស្សន្តស្ស ហិតសុខាវហភាវេនាតិ អាហ “**អត្ថាវហំ សុខាវហ**”ន្តិ។ តត្ថ **អត្ថាវហ**ន្តិ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកបរមត្ថសញ្ញិតហិតាវហំ។ **សុខាវហ**ន្តិ យថាវុត្តតិវិធសុខាវហំ។ **តថារូបាន**ន្តិ តាទិសានំ ។ យាទិសេហិ បន គុណេហិ ភគវា សមន្នាគតោ, តេហិ ចតុប្បមាណិកស្ស លោកស្ស សព្ពកាលេបិ អច្ចន្តាយ បសាទនីយោ តេសំ យថាភូតសភាវត្តាតិ ទស្សេន្តោ “**យថារូបោ**”តិអាទិមាហ។ តត្ថ **យថាភុច្ច...បេ. ... អរហត**ន្តិ ឥមិនា ធម្មប្បមាណានំ លូខប្បមាណានញ្ច សត្តានំ ភគវតោ បសាទាវហតំ ទស្សេតិ, តំទស្សនេន ច ឥតរេសម្បិ រូបប្បមាណឃោសប្បមាណានំ បសាទាវហតា ទស្សិតា ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពំ តទវិនាភាវតោ។ ព្រហ្មចរិយំ បកាសេតីតិ កិត្តិសទ្ទោ អព្ភុគ្គតោតិ ឯវមេត្ថ សម្ពន្ធោតិ អាហ “**ទស្សនមត្តម្បិ សាធុ ហោតីតិ ឯវ មជ្ឈាសយំ កត្វា**”តិអាទិ។ តត្ថ **ទស្សនមត្តម្បិ សាធុ ហោតី**តិ ឯត្ថ **កោសិយសកុណវត្ថុ** កថេតព្ពំ។

២. យេន វា ការណេនាតិ ហេតុម្ហិ ឥទំ ករណវចនំ។ ហេតុអត្ថោ ហិ កិរិយាការណំ, ន ករណំ វិយ កិរិយត្ថោ, តស្មា នានប្បការគុណវិសេសាធិគមត្ថា ឥធ ឧបសង្កមនកិរិយាតិ “អន្នេន វសតី”តិអាទីសុ វិយ ហេតុអត្ថមេវេតំ ករណវចនំ យុត្តំ, ន ករណត្ថំ តស្ស អយុជ្ជមានត្តាតិ វុត្តំ “យេន វា ការណេនា”តិ។ អវិភាគតោ ហិ សតតប្បវត្តនិរតិសយសាទុវិបុលាមតរសសទ្ធម្មផលតាយស្ស សាទុផលនិច្ចផលិតមហារុក្ខេន ភគវា ឧបមិតោ។ សាទុផលូបភោគាធិប្បាយគ្គហណេនេវ ហិ មហារុក្ខស្ស សាទុផលតា គហិតាតិ។ **ឧបសង្កមី**តិ ឧបសង្កមន្តោ។ សម្បត្តកាមតាយ ហិ កិញ្ចិ ឋានំ គច្ឆន្តោ តំតំបទេសាតិក្កមនេន ឧបសង្កមិ ឧបសង្កមន្តោតិ វត្តព្ពតំ លភតិ។ តេនាហ “**គតោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ, ឧបគតោតិ អត្ថោ។ **ឧបសង្កមិត្វា**តិ បុព្ពកាលកិរិយានិទ្ទេសោតិ អាហ “**ឧបសង្កមនបរិយោសានទីបន**”ន្តិ។ **តតោ**តិ យំ ឋានំ បត្តោ ឧបសង្កមីតិ វុត្តោ, តតោ ឧបគតដ្ឋានតោ។ **អាសន្នតរំ ឋាន**ន្តិ បញ្ហំ វា បុច្ឆិតុំ ធម្មំ វា សោតុំ សក្កុណេយ្យដ្ឋានំ។

យថា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោតិ យថា ភគវា “កច្ចិ តេ ព្រាហ្មណ ខមនីយំ, កច្ចិ យាបនីយ”ន្តិអាទិនា ខមនីយាទីនិ បុច្ឆន្តោ តេន ព្រាហ្មណេន សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទោ អហោសិ។ បុព្ពភាសិតាយ តទនុករណេន ឯវំ សោបិ ព្រាហ្មណោ ភគវតា សទ្ធឹ សមប្បវត្តមោទោ អហោសីតិ យោជនា។ តំ បន សមប្បវត្តមោទតំ ឧបមាយ ទស្សេតុំ “**សីតោទកំ វិយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សម្មោទិត**ន្តិ សំសន្ទិតំ។ **ឯកីភាវ**ន្តិ សម្មោទនកិរិយាយ សមានតំ ឯករូបតំ។ **ខមនីយ**ន្តិ “ឥទំ ចតុចក្កំ នវទ្វារំ សរីរយន្តំ ទុក្ខពហុលតាយ សភាវតោ ទុស្សហំ, កច្ចិ ខមិតុំ សក្កុណេយ្យន្តិ បុច្ឆតិ។ **យាបនីយ**ន្តិ បច្ចយាយត្តវុត្តិកំ ចិរប្បពន្ធសង្ខាតាយ យាបនាយ កច្ចិ យាបេតុំ សក្កុណេយ្យំ។ សីសរោគាទិអាពាធាភាវេន **កច្ចិ អប្បាពាធំ**។ ទុក្ខជីវិកាភាវេន **កច្ចិ អប្បាតង្កំ**។ តំតំកិច្ចករណេ ឧដ្ឋានសុខតាយ **កច្ចិ លហុដ្ឋានំ**។ តទនុរូបពលយោគតោ **កច្ចិ ពលំ**។ សុខវិហារសព្ភាវេន **កច្ចិ ផាសុវិហារោ** អត្ថីតិ តត្ថ តត្ថ កច្ចិសទ្ទំ យោជេត្វា អត្ថោ វេទិតព្ពោ ។ ពលប្បត្តា បីតិ **បីតិ**យេវ។ តរុណបីតិ **បាមោជ្ជំ**។ សម្មោទំ ជនេតិ ករោតីតិ សម្មោទនិកំ, តទេវ សម្មោទនីយន្តិ អាហ “**សម្មោទជននតោ**”តិ។ សម្មោទិតព្ពតោ សម្មោទនីយន្តិ ឥទំ បន អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**សម្មោទិតុំ យុត្តភាវតោ**”តិ អាហ។ **សរិតព្ពភាវតោ**តិ អនុស្សរិតព្ពភាវតោ។ “សរណីយ”ន្តិ វត្តព្ពេ ទីឃំ កត្វា “**សារណីយ**”ន្តិ វុត្តំ។ **សុយ្យមានសុខតោ**តិ អាបាថមធុរតមាហ។ **អនុស្សរិយមានសុខតោ**តិ វិមទ្ទរមណីយតំ។ **ព្យញ្ជនបរិសុទ្ធតាយា**តិ សភាវនិរុត្តិភាវេន តស្សា កថាយ វចនចាតុរិយមាហ។ **អត្ថបរិសុទ្ធតាយា**តិ អត្ថស្ស និរុបក្កិលេសតំ។ **អនេកេហិ បរិយាយេហី**តិ អនេកេហិ ការណេហិ។

អតិទូរអច្ចាសន្នបដិក្ខេបេន នាតិទូរនាច្ចាសន្នំ នាម គហិតំ, តំ បន អវកំសតោ ឧភិន្នំ បសារិតហត្ថាសង្ឃដ្ដនេន ទដ្ឋព្ពំ។ **គីវំ បសារេត្វា**តិ គីវំ បរិវត្តនវសេន បសារេត្វា។ **មេ**តិ កត្តុអត្ថេ សាមិវចនន្តិ អាហ “**មយា សុត**”ន្តិ។ **ជាតិព្រាហ្មណោ**តិ ជាតិយា ព្រាហ្មណោ, ន ពាហិតបាបតាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ខណ្ឌិច្ចាទិភាវំ អាបាទិតេ**តិ ខណ្ឌិតទន្តបលិតកេសាទិភាវំ សម្បាបិតេ។ **វុឌ្ឍិមរិយាទប្បត្តេ**តិ វុឌ្ឍិបរិច្ឆេទំ សម្បត្តេ, វុឌ្ឍិបរិយន្តប្បត្តេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ជាតិមហល្លកតាយា**តិ ឧប្បត្តិយា មហល្លកភាវេន។ មហត្តំ លាតិ គណ្ហាតីតិ មហល្លកោ, ជាតិយា មហល្លកោ, ន វិភវាទិនាតិ ជាតិមហល្លកោ។ **អទ្ធាន**ន្តិ ទីឃកាលំ។ កិត្តកោ បន សោតិ អាហ “**ទ្វេ តយោ រាជបរិវដ្ដេ**”តិ, ទ្វិន្នំ តិណ្ណំ រាជូនំ រជ្ជបសាសនបដិបាដិយោតិ អត្ថោ។ “អទ្ធគតេ”តិ វត្វា កថំ វយោគហណំ ឱសានវយាបេក្ខន្តិ អាហ “**បច្ឆិមវយំ អនុប្បត្តេ**”តិ។ **បច្ឆិមោ តតិយភាគោ**តិ សត្តសដ្ឋិតោ បដ្ឋាយ បច្ឆិមវយោ កោដ្ឋាសោ។

ទុតិយេ អត្ថវិកប្បេ **ជិណ្ណេ**តិ នាយំ ជិណ្ណតា វយោមត្តេន, អថ ខោ កុលបរិវដ្ដេន បុរាណតាយាតិ អាហ “**ជិណ្ណេតិ បោរាណេ**”តិអាទិ។ តេន តេសំ ព្រាហ្មណានំ កុលវសេន ឧទិតោទិតភាវមាហ។ “វយោអនុប្បត្តេ”តិ ឥមិនា ជាតិវុឌ្ឍិយា វត្តមានត្តា គុណវុឌ្ឍិយា តតោ សាតិសយត្តា ច “**វុឌ្ឍេតិ សីលាចារាទិគុណវុឌ្ឍិយុត្តេ**”តិ

អាហ។ តថា ជាតិមហល្លកតាយបិ តេនេវ វុឌ្ឍមានត្តា **មហល្លកេ**តិ បទេន វិភាវមហត្តតា យោជិតា។ **មគ្គបដិបន្នេ**តិ ព្រាហ្មណានំ បដិបត្តិវិធី ឧបគតេ តំ អារោក្កម្ម ចរណតោ។ **អន្តិមវយ**ន្តិ បច្ឆិមវយំ។

បច្ចុដ្ឋានំ នាម អាសនា វុដ្ឋានន្តិ អាហ “**នាសនា វុដ្ឋហតី**”តិ, និសិន្នាសនតោ ន វុដ្ឋាតីតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច ជិណ្ណេ...បេ.... វយោអនុប្បត្តេតិ ឧបយោគវចនំ អាសនា វុដ្ឋានកិរិយាបេក្ខំ ន ហោតិ, តស្មា ជិណ្ណេ...បេ.... វយោអនុប្បត្តេ ទិស្វាតិ អជ្ឈាហារំ កត្វា អត្ថោ វេទិតព្វោ។ អថ វា បច្ចុគ្គមនកិរិយាបេក្ខំ ឧបយោគវចនំ, តស្មា **ន បច្ចុដ្ឋេតី**តិ ឧដ្ឋាយ បច្ចុគ្គមនំ ន ករោតីតិ អត្ថោ វេទិតព្វោ។ បច្ចុគ្គមនម្បិ ហិ បច្ចុដ្ឋានន្តិ វុច្ចតិ។ វុត្តញ្ហេតំ “អាចរិយំ បន ទូរតោវ ទិស្វា បច្ចុដ្ឋាយ បច្ចុគ្គមនករណំ បច្ចុដ្ឋានំ នាមា”តិ។ នាសនា វុដ្ឋាតីតិ ឥមិនា បន បច្ចុគ្គមនាភាវស្ស ឧបលក្ខណមត្តំ ទស្សិតន្តិ ទដ្ឋព្វំ។ ***វិភាវនេ នាម អត្ថេ***តិ បកតិវិភាវនសង្ខាតេ អត្ថេ, **ន អភិវាទេតិ វា**តិ ន អភិវាទេតព្ពន្តិ សល្លក្ខេតីតិ វុត្តំ ហោតិ។

តំ អញ្ញាណន្តិ “អយំ មម អភិវាទនាទីនិ កាតុំ អរហរូបោ ន ហោតី”តិ អជាននវសេន បវត្តំ អញ្ញាណំ។ **ឱលោកេន្តោ**តិ “ទុក្ខំ ខោ អគារវោ វិហរតិ អប្បតិស្សោ, កឹ នុ ខោ អហំ សមណំ វា ព្រាហ្មណំ វា សក្ករេយ្យំ, គរុំ ករេយ្យ”ន្តិអាទិសុត្តវសេន (អ. និ. ៤.២១) ញាណចក្ខុនា ឱលោកេន្តោ។ **និបច្ចការារហ**ន្តិ បណិបាតារហំ។ **សម្បតិជាតោ**តិ មុហុត្តជាតោ, ជាតសមនន្តរមេវាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឧត្តរេន មុខោតិ **ឧត្តរាភិមុខោ**, ឧត្តរទិសាភិមុខោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សត្តបទវីតិហារេន គន្ត្វា សកលំ ទសសហស្សិលោកធាតុំ ឱលោកេសិ**ន្តិ ឥទំ “ធម្មតា ឯសា, ភិក្ខវេ, សម្បតិជាតោ ពោធិសត្តោ សមេហិ បាទេហិ បតិដ្ឋហិត្វា ឧត្តរាភិមុខោ សត្តបទវីតិហារេន គច្ឆតិ, សេតម្ហិ ឆត្តេ អនុធារិយមានេ សព្ពា ទិសា វិលោកេតិ, អាសភិញ្ច វាចំ ភាសតី”តិ ឯវំ បាឡិយំ (ទី. និ. ២.៣១) សត្តបទវីតិហារូបរិដ្ឋិតស្ស វិយ សព្ពទិសានុវិលោកនស្ស កថិតត្តា វុត្តំ, ន បនេតំ ឯវំ ទដ្ឋព្វំ, សត្តបទវីតិហារតោ បគេវ ទិសាវិលោកនស្ស កតត្តា។ មហាសត្តោ ហិ មនុស្សានំ ហត្ថតោ មុច្ចិត្វា បុរត្ថិមទិសំ ឱលោកេសិ, អនេកានិ ចក្កវាឡសហស្សានិ ឯកង្គណានិ អហេសុំ។ តត្ថ ទេវមនុស្សា គន្ធមាលាទីហិ បូជយមានា “មហាបុរិស ឥធ តុម្ហេហិ សទិសោបិ នត្ថិ, កុតោ ឧត្តរិតរោ”តិ អាហំសុ។ ឯវំ ចតស្សោ ទិសា ចតស្សោ អនុទិសា ហេដ្ឋា ឧបរីតិ ទសបិ ទិសា អនុវិលោកេត្វា អត្តនោ សទិសំ អទិស្វា “អយំ ឧត្តរា ទិសា”តិ សត្តបទវីតិហារេន អគមាសីតិ វេទិតព្វោ។ **ឱលោកេសិ**ន្តិ មម បុញ្ញានុភាវេន លោកវិវរណបាដិហារិយេ ជាតេ បញ្ញាយមានំ ទសសហស្សិលោកធាតុំ មំសចក្ខុនាវ ឱលោកេសិន្តិ អត្ថោ។

មហាបុរិសោតិ ជាតិគោត្តកុលប្បទេសាទិវសេន មហន្តបុរិសោ។ **អគ្គោ**តិ គុណេហិ សព្ពបធានោ។ **ជេដ្ឋោ**តិ គុណវសេនេវ សព្ពេសំ វុឌ្ឍតមោ, គុណេហិ មហល្លកតមោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សេដ្ឋោ**តិ គុណវសេនេវ សព្ពេសំ បសត្ថតមោ។ អត្ថតោ បន បច្ឆិមានិ ទ្វេ បុរិមស្សេវ វេវចនានីតិ វេទិតព្វំ។ **តយា**តិ និស្សក្កេ ករណវចនំ។ **ឧត្តរិតរោ**តិ អធិកតរោ។ **បតិមានេសី**តិ បូជេសិ។ **អាសភិ**ន្តិ ឧត្តមំ។ **មយ្ហំ អភិវាទនាទិរហោ បុគ្គលោ**តិ មយ្ហំ អភិវាទនាទិកិរិយាយ អរហោ អនុច្ឆវិកោ បុគ្គលោ។ និច្ចសាបេក្ខតាយ បនេត្ថ សមាសោ ទដ្ឋព្វោ។ **តថាគតា**តិ តថាគតតោ, តថាគតស្ស សន្តិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឯវរូប**ន្តិ អភិវាទនាទិសភាវំ។ **បរិបាកសិថិលពន្ធន**ន្តិ បរិបាកេន សិថិលពន្ធនំ។

៣. **តំ វចន**ន្តិ “នាហំ តំ ព្រាហ្មណា”តិអាទិវចនំ។ “នាហំ អរសរូបោ, មាទិសា វា អរសរូបា”តិ វុត្តេ ព្រាហ្មណោ ថទ្ធោ ភវេយ្យ។ តេន វុត្តំ **“ចិត្តមុទុភាវជននត្ថ”**ន្តិ។ **អយញ្ហិ បរិយាយសទ្ទោ ទេសនាវារការណេសុ វត្តតី**តិ ឯត្ថ បរិយាយេតិ ទេសេតព្ពមត្ថំ អវគមេតិ ពោធេតីតិ **បរិយាយោ**, ទេសនា។ បរិយាយតិ អបរាបរំ បរិវត្តេតីតិ **បរិយាយោ** , វារោ។ បរិយាយតិ អត្តនោ ផលំ បរិគ្គហេត្វា វត្តតិ, តស្ស វា ការណភាវំ គច្ឆតីតិ **បរិយាយោ**, ការណន្តិ ឯវំ បរិយាយសទ្ទស្ស ទេសនាវារការណេសុ បវត្តិ វេទិតព្ពា។ **អញ្ញាយ សណ្ឋហេយ្យា**តិ អរហត្តេ បតិដ្ឋហេយ្យ។ **កតមោ បន សោ**តិ បរិយាយាបេក្ខោ បុល្លិង្គនិទ្ទេសោ, កតមោ សោ បរិយាយោតិ អត្ថោ។ **ជាតិវសេនា**តិ ខត្តិយាទិជាតិវសេន។ **ឧបបត្តិវសេនា**តិ ទេវេសុ ឧបបត្តិវសេន។ **សេដ្ឋសម្មតានម្បី**តិ **អបិ**-សទ្ទេន បគេវ អសេដ្ឋសម្មតានន្តិ ទស្សេតិ។ **អភិនន្ទន្តាន**ន្តិ សប្បីតិកតណ្ហាវសេន បមោទមានានំ។ **រជ្ជន្តាន**ន្តិ ពលវរាគវសេន រជ្ជន្តានំ។ រូបាទិបរិភោគេន ឧប្បន្នតណ្ហាយុត្តសោមនស្សវេទនា រូបតោ និព្ពត្តិត្វា ហទយតប្បនតោ អម្ពរសាទយោ វិយ **“រូបរសា”**តិ វុច្ចន្តិ។ **អាវិញ្ឆន្តី**តិ អាកឌ្ឍន្តិ។ **វត្ថារម្មណាទិសាមគ្គិយ**ន្តិ វត្ថុអារម្មណាទិការណសាមគ្គិយំ។ **អនុក្ខិបន្តោ**តិ អត្តុក្កំសនវសេន កថិតេ ព្រាហ្មណស្ស អសប្បាយភាវតោ អត្តានំ អនុក្ខិបន្តោ អនុក្កំសេន្តោ។

ឯតស្មឹ បនត្ថេ ករណេ សាមិវចនន្តិ “ជហិតា”តិ ឯតស្មឹ អត្ថេ។ **តថាគតស្សា**តិ ករណេ សាមិវចនំ, តថាគតេន ជហិតាតិ អត្ថោ។ **មូល**ន្តិ ភវមូលំ។ “តាលវត្ថុវត្ថុកតា”តិ វត្តព្ពេ “ឱដ្ឋមុខោ”តិអាទីសុ វិយ មជ្ឈេបទលោបំ កត្វា អការញ្ច ទីឃំ កត្វា “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុត្តន្តិ អាហ **“តាលវត្ថុ វិយ នេសំ វត្ថុ កតន្តិ តាលា**

វត្ថុកតា”តិ។ តត្ថ តាលស្ស វត្ថុ តាលវត្ថុ។ យថា អារាមស្ស វត្ថុភូតបុព្ពោ បទេសោ អារាមស្ស អភាវេ “អារាមវត្ថូ”តិ វុច្ចតិ, ឯវំ តាលស្ស បតិដ្ឋិតោកាសោ សមូលំ ឧទ្ធរិតេ តាលេ បទេសមត្តេ ឋិតេ តាលស្ស វត្ថុភូតបុព្ពត្តា “តាលវត្ថូ”តិ វុច្ចតិ។ **នេស**ន្តិ រូបរសាទីនំ។ កថំ បន តាលវត្ថុ វិយ នេសំ វត្ថុ កតន្តិ អាហ “**យថា ហិ**”តិអាទិ។ រូបាទិបរិភោគេន ឧប្បន្នតណ្ហាយុត្តសោមនស្សវេទនាសង្ខាតរូបរសាទីនំ ចិត្តសន្តានស្ស អធិដ្ឋានភាវតោ វុត្តំ “**តេសំ បុព្ពេ ឧប្បន្នបុព្ពភាវេន វត្ថុមត្តេ ចិត្តសន្តានេ កតេ**”តិ។ តត្ថ **បុព្ពេ**តិ បុរេ, សរាគកាលេតិ វុត្តំ ហោតិ។ **តាលាវត្ថុកតាតិ វុច្ចន្តី**តិ តាលវត្ថុ វិយ អត្តនោ វត្ថុស្ស កតត្តា រូបរសាទយោ “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុច្ចន្តិ។ ឯតេន បហីនកិលេសានំ បុន ឧប្បត្តិយា អភាវោ ទស្សិតោ។

អវិរុឡ្ហិធម្មត្តាតិ អវិរុឡ្ហិសភាវតាយ។ មត្ថកច្ឆិន្នោ តាលោ បត្តផលាទីនំ អវត្ថុភូតោ តាលាវត្ថូតិ អាហ “**មត្ថកច្ឆិន្នតាលោ វិយ កតា**”តិ។ ឯតេន “តាលាវត្ថុ វិយ កតាតិ តាលាវត្ថុកតា”តិ អយំ វិគ្គហោ ទស្សិតោ។ ឯត្ថ បន អវត្ថុភូតោ តាលោ វិយ កតាតិ អវត្ថុតាលាកតាតិ វត្តព្ពេ វិសេសនស្ស បរស្ស បរនិបាតំ កត្វា “តាលាវត្ថុកតា”តិ វុត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឥមិនា បនត្ថេន ឥទំ ទស្សេតិ – រូបរសាទិវចនេន វិបាកធម្មធម្មា ហុត្វា បុព្ពេ ឧប្បន្នា កុសលាកុសលធម្មា គហិតា, តេ ឧប្បន្នាបិ មត្ថកសទិសានំ តណ្ហាវិជ្ជានំ មគ្គសត្ថេន ឆិន្នត្តា អាយតឹ តាលបត្តសទិសេ វិបាកក្ខន្ធេ និព្ពត្តេតុំ អសមត្ថា ជាតា, តស្មា តាលាវត្ថុ វិយ កតាតិ តាលាវត្ថុកតា រូបរសាទយោតិ។ ឥមស្មិញ្ហិ អត្ថេ “អភិនន្ទន្តាន”ន្តិ ឥមិនា បទេន កុសលសោមនស្សម្បិ សង្គហិតន្តិ វទន្តិ។

អនភាវំកតាតិ ឯត្ថ **អនុ**-សទ្ទោ បច្ឆា-សទ្ទេន សមានត្ថោតិ អាហ “**យថា នេសំ បច្ឆាភាវោ ន ហោតី**”តិអាទិ។ **អនុអភាវំ គតា**តិ បច្ឆា អនុប្បត្តិធម្មតាវសេន អភាវំ គតា វិនាសមុបគតា, បហីនាតិ អត្ថោ។ “ឥមា អនច្ឆរិយា គាថាយោ បដិភំសូ”តិ (មហាវ. ៧, ៨) ឯត្ថ អនច្ឆរិយសទ្ទំ ឧទាហរណវសេន ទស្សេន្តោ អាហ “**យថា អនុអច្ឆរិយា អនច្ឆរិយា**”តិ។ តត្ថ **អនុអច្ឆរិយា**តិ សវនកាលេ ឧបរូបរិ វិម្ហយករាតិ អត្ថោ។

យញ្ច ខោ ត្វំ វទេសិ, សោ បរិយាយោ ន ហោតីតិ យំ វន្ទនាទិសាមគ្គីរសាភាវសង្ខាតំ ការណំ អរសរូបតាយ វទេសិ, តំ ការណំ ន ហោតិ, ន វិជ្ជតីតិ អត្ថោ។ ននុ ច ព្រាហ្មណោ យំ វន្ទនាទិសាមគ្គីរសាភាវសង្ខាតំ បរិយាយំ សន្ធាយ “អរសរូបោ ភវំ គោតមោ”តិ អាហ, សោ បរិយាយោ នត្ថីតិ វុត្តេ វន្ទនាទីនិ ភគវា ករោតីតិ អាបជ្ជតីតិ ឥមំ អនិដ្ឋប្បសង្គំ ទស្សេន្តោ អាហ “**កស្មា បន ភគវា ឯវមាហា**”តិអាទិ។

៤. សព្ពបរិយាយេសូតិ សព្ពវារេសុ។ **សន្ធាយ ភាសិតមត្ថ**ន្តិ យំ សន្ធាយ ព្រាហ្មណោ “និព្ភោគោ ភវំ គោតមោ”តិអាទិមាហ, ភគវា ច យំ សន្ធាយ និព្ភោគតាទី អត្តនិ អនុជានាតិ, តំ សន្ធាយ ភាសិតមត្ថំ ។ **ឆន្ទរាគបរិភោគោ**តិ ឆន្ទរាគវសេន បរិភោគោ។ **អបរំ បរិយាយ**ន្តិ អញ្ញំ ការណំ។

៥. កុលសមុទាចារកម្មន្តិ កុលាចារសង្ខាតំ កម្មំ, កុលចារិត្តន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អកិរិយ**ន្តិ អករណភាវំ។ ទុដ្ឋចរិតំ ទុច្ចរិតំ, កាយទ្វារេ ពាហុល្លវុត្តិតោ កាយតោ បវត្តំ ទុច្ចរិតន្តិ **កាយទុច្ចរិតំ**។ តំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ “**តត្ថ ចា**”តិអាទិមាហ។ **បាណាតិបាតអទិន្នាទានមិច្ឆាចារចេតនា វេទិតព្ពា**តិ ឯត្ថ (ឥតិវុ. អដ្ឋ. ៧៤) **បាណោ**តិ បរមត្ថតោ ជីវិតិន្ទ្រិយំ, វោហារតោ សត្តោ។ ជីវិតិន្ទ្រិយញ្ចេត្ថ រូបារូបវសេន វេទិតព្ពំ។ រូបជីវិតិន្ទ្រិយេ ហិ វិកោបិតេ ឥតរម្បិ តំសម្ពន្ធតាយ វិនស្សតិ។ **សត្តោ**តិ ច ខន្ធសន្តានោ គហេតព្ពោ។ តត្ថ ហិ សត្តបញ្ញត្តិ។ សរសេនេវ បតនសភាវស្ស អន្តរា ឯវ អតីវ បាតនំ អតិបាតោ, សណិកំ បតិតុំ អទត្វា សីឃំ បាតនន្តិ អត្ថោ។ អតិក្កម្ម វា សត្ថាទីហិ អភិភវិត្វា បាតនំ អតិបាតោ, បាណស្ស អតិបាតោ **បាណាតិបាតោ,** បាណវធោ បាណឃាតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ អត្ថតោ បន បាណេ បាណសញ្ញិនោ បរស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកបយោគសមុដ្ឋាបិកា កាយវចីទ្វារានមញ្ញតរប្បវត្តា វធកចេតនា។ យាយ ហិ ចេតនាយ វត្តមានស្ស ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស និស្សយភូតេសុ មហាភូតេសុ ឧបក្កមករណហេតុកមហាភូតបច្ចយា ឧប្បជ្ជនកមហាភូតា នុប្បជ្ជិស្សន្តិ, សា តាទិសប្បយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា បាណាតិបាតោ។ លទ្ធុបក្កមានិ ហិ ភូតានិ ឥតរភូតានិ វិយ ន វិសទានីតិ សមានជាតិយានំ ការណានិ ន ហោន្តិ។

ឯត្ថាហ – ខណេ ខណេ និរុជ្ឈនសភាវេសុ សង្ខារេសុ កោ ហន្តា, កោ វា ហញ្ញតិ, យទិ ចិត្តចេតសិកសន្តានោ, សោ អរូបតាយ ន ឆេទនភេទនាទិវសេន វិកោបនសមត្ថោ, នបិ វិកោបនីយោ។ អថ រូបសន្តានោ, សោ អចេតនតាយ កដ្ឋកលិង្គរូបមោតិ ន តត្ថ ឆេទនាទិនា បាណាតិបាតោ លព្ភតិ យថា មតសរីរេ។ បយោគោបិ បាណាតិបាតស្ស បហរណប្បហារាទិ អតីតេសុ វា សង្ខារេសុ ភវេយ្យ អនាគតេសុ វា បច្ចុប្បន្នេសុ វា, តត្ថ ន តាវ អតីតានាគតេសុ សម្ភវតិ តេសំ អភាវតោ, បច្ចុប្បន្នេសុ ច សង្ខារានំ ខណិកត្តា សរសេនេវ និរុជ្ឈនសភាវតាយ វិនាសាភិមុខេសុ និប្បយោជនោ បយោគោ សិយា, វិនាសស្ស ច ការណរហិតត្តា ន បហរណប្បហារាទិប្បយោគហេតុកំ មរណំ, និរីហកតាយ ច សង្ខារានំ កស្ស សោ បយោគោ, ខណិកត្តា

វធាធិប្បាយសមកាលភិជ្ជនតោ កស្ស កិរិយា, បរិយោសានកាលានវជ្ជានតោ កស្ស វា បាណាតិបាតកម្មពទ្ធោតិ?

វុច្ចតេ – យថាវុត្តវធកចេតនាសហិតោ សង្ខារានំ បុញ្ជោ សត្តសង្ខាតោ ហន្តា។ តេន បវត្តិតវធប្បយោគនិមិត្តំ អបគតុស្មាវិញ្ញាណជីវិតិន្ទ្រិយោ មតវោហារប្បវត្តិនិពន្ធនោ យថាវុត្តវធប្បយោគករណេ ឧប្បជ្ជនារហោ រូបារូបធម្មសមូហោ ហញ្ញតិ, កេវលោ វា ចិត្តចេតសិកសន្តានោ។ វធប្បយោគាវិសយភាវេបិ តស្ស បញ្ចវោការភវេ រូបសន្តានាធីនវុត្តិតាយ រូបសន្តានេ បរេន បយោជិតជីវិតិន្ទ្រិយុបច្ឆេទកបយោគវសេន តន្និព្ពត្តិវិនិពន្ធកវិសទិសរូបុប្បត្តិយា វិហតេ វិច្ឆេទោ ហោតីតិ ន បាណាតិបាតស្ស អសម្ភវោ, នបិ អហេតុកោ បាណាតិបាតោ, ន ច បយោគោ និប្បយោជនោ។ បច្ចុប្បន្នេសុ សង្ខារេសុ កតបយោគវសេន តទនន្តរំ ឧប្បជ្ជនារហស្ស សង្ខារកលាបស្ស តថា អនុប្បត្តិតោ ខណិកានំ សង្ខារានំ ខណិកមរណស្ស ឥធ មរណភាវេន អនធិប្បេតត្តា សន្តតិមរណស្ស ច យថាវុត្តនយេន សហេតុកភាវតោ ន អហេតុកំ មរណំ, ន ច កត្តុរហិតោ បាណាតិបាតបយោគោ និរីហកេសុបិ សង្ខារេសុ សន្និហិតតាមត្តេន ឧបការកេសុ អត្តនោ អត្តនោ អនុរូបផលុប្បាទនិយតេសុ ការណេសុ កត្តុវោហារសិទ្ធិតោ យថា “បទីបោ បកាសេតិ, និសាករោ ចន្ទិមា”តិ។ ន ច កេវលស្ស វធាធិប្បាយសហភុនោ ចិត្តចេតសិកកលាបស្ស បាណាតិបាតោ ឥច្ឆិតព្ពោ សន្តានវសេន អវដ្ឋិតស្សេវ បដិជាននតោ។ សន្តានវសេន វត្តមានានញ្ច បទីបាទីនំ អត្ថកិរិយា ទិស្សតីតិ អត្ថេវ បាណាតិបាតេន កម្មពទ្ធោ។ អយញ្ច វិចារោ អទិន្នាទានាទីសុបិ យថាសម្ភវំ វិភាវេតព្ពោ។

សោ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.៨៩; ធ. ស. អដ្ឋ. អកុសលកម្មបថកថា) ច បាណាតិបាតោ គុណវិរហិតេសុ តិរច្ឆានគតាទីសុ បាណេសុ ខុទ្ទកេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហន្តេ មហាសាវជ្ជោ។ កស្មា? បយោគមហន្តតាយ, បយោគសមត្តេបិ វត្ថុមហន្តតាយ។ គុណវន្តេសុ មនុស្សាទីសុ អប្បគុណេ បាណេ អប្បសាវជ្ជោ, មហាគុណេ មហាសាវជ្ជោ។ សរីរគុណានំ បន សមភាវេ សតិបិ កិលេសានំ ឧបក្កមានញ្ច មុទុតាយ អប្បសាវជ្ជោ, តិព្ពតាយ មហាសាវជ្ជោតិ វេទិតព្ពោ។

កាយវាចាហិ ន ទិន្នន្តិ អទិន្នំ, បរសន្តកំ, តស្ស អាទានំ **អទិន្នាទានំ**។ បរស្សហរណំ ថេយ្យំ, ចោរិកាតិ វុត្តំ ហោតិ។ អត្ថតោ បន បរបរិគ្គហេ បរបរិគ្គហិតសញ្ញិនោ តទាទាយកឧបក្កមសមុដ្ឋាបិកា កាយវចីទ្វារានមញ្ញតរទ្វារប្បវត្តា ថេយ្យចេតនា។ តំ ហីនេ បរសន្តកេ អប្បសាវជ្ជំ, បណីតេ មហាសាវជ្ជំ។ កស្មា? វត្ថុបណីតតាយ។ វត្ថុសមត្តេ សតិ គុណាធិកានំ សន្តកេ វត្ថុស្មឹ មហាសាវជ្ជំ, តំតំគុណាធិកំ ឧបាទាយ តតោ តតោ ហីនគុណស្ស សន្តកេ វត្ថុស្មឹ អប្បសាវជ្ជំ។

មិច្ឆា ចរណំ **មិច្ឆាចារោ**, មេថុនសមាចារេសុ ឯកន្តនិន្ទិតោ លាមកាចារោ។ សោ បន លក្ខណតោ អសទ្ធម្មាធិប្បាយេន កាយទ្វារប្បវត្តា អគមនីយដ្ឋានវីតិក្កមចេតនា។ សោ បនេស មិច្ឆាចារោ សីលាទិគុណវិរហិតេ អគមនីយដ្ឋានេ អប្បសាវជ្ជោ, សីលាទិគុណសម្បន្នេ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា – អគមនីយវត្ថុ, តស្មឹ សេវនចិត្តំ, សេវនបយោគោ, មគ្គេនមគ្គប្បដិបត្តិអធិវាសនន្តិ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោ ឯវ។

វចីទ្វារេ ពាហុល្លវុត្តិតោ វាចតោ បវត្តំ ទុច្ចរិតន្តិ **វចីទុច្ចរិតំ**។ តំ សរូបតោ ទស្សេន្តោ អាហ “**មុសាវាទបិសុណវាចាផរុសវាចាសម្ផប្បលាបចេតនា វេទិតព្ពា**”តិ។ តត្ថ **មុសា**តិ អភូតំ អតច្ឆំ វត្ថុ។ មុសា វទីយតិ វុច្ចតិ ឯតាយាតិ **មុសាវាទោ**, អតថំ វត្ថុំ តថតោ បរំ វិញ្ញាបេតុកាមស្ស តថាវិញ្ញត្តិសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា។ សោ យមត្ថំ ភញ្ជតិ, តស្ស អប្បតាយ អប្បសាវជ្ជោ, មហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ អបិច គហដ្ឋានំ អត្តនោ សន្តកំ អទាតុកាមតាយ នត្ថីតិ អាទិនយប្បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, សក្ខិនា ហុត្វា អត្ថភញ្ជនត្ថំ វុត្តោ មហាសាវជ្ជោ។ បព្ពជិតានំ អប្បកម្បិ តេលំ វា សប្បឹ វា លភិត្វា ហសាធិប្បាយេន “អជ្ជ គាមេ តេលំ នទី មញ្ញេ សន្ទតី”តិ បូរណកថានយេន បវត្តោ អប្បសាវជ្ជោ, អទិដ្ឋំយេវ បន ទិដ្ឋន្តិអាទិនា នយេន វទន្តានំ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ចត្តារោ សម្ភារា ហោន្តិ – អតថំ វត្ថុ, វិសំវាទនចិត្តំ, តជ្ជោ វាយាមោ, បរស្ស តទត្ថវិញ្ញាបនន្តិ។ ឯកោ បយោគោ សាហត្ថិកោវ។ សោ កាយេន វា កាយបដិពទ្ធេន វា វាចាយ វា បរវិសំវាទកកិរិយាករណេ ទដ្ឋព្ពោ។ តាយ ចេ កិរិយាយ បរោ តមត្ថំ ជានាតិ, អយំ កិរិយាសមុដ្ឋាបិកចេតនាក្ខណេយេវ មុសាវាទកម្មុនា ពជ្ឈតិ។ យស្មា បន យថា កាយកាយបដិពទ្ធវាចាហិ បរំ វិសំវាទេតិ, តថា “ឥទមស្ស ភណាហី”តិ អាណាបេន្តោបិ, បណ្ណំ លិខិត្វា បុរតោ និស្សជ្ជន្តោបិ, “អយំ អត្ថោ ឯវំ វេទិតព្ពោ”តិ កុដ្ដាទីសុ លិខិត្វា ឋបេន្តោបិ, តស្មា ឯត្ថ អាណត្តិកនិស្សគ្គិយថាវរាបិ បយោគា យុជ្ជន្តិ។ អដ្ឋកថាសុ បន អនាគតត្តា វីមំសិត្វា គហេតព្ពា។

បិសតីតិ **បិសុណា**, សមគ្គេ សត្តេ អវយវភូតេ វគ្គេ ភិន្ទេ ករោតីតិ អត្ថោ។ និរុត្តិនយេន វា បិយសុញ្ញករណតោ **បិសុណា**។ យាយ ហិ វាចាយ យស្ស តំ វាចំ ភាសតិ, តស្ស ហទយេ អត្តនោ បិយភាវំ, បរស្ស ច បិយសុញ្ញភាវំ ករោតិ, សា **បិសុណវាចា**។ លក្ខណតោ បន សំកិលិដ្ឋចិត្តស្ស បរេសំ វា ភេទាយ អត្តនោ បិយកម្យតាយ វា កាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ចេតនា បិសុណវាចា បិសុណំ វទតិ ឯតាយាតិ កត្វា។ សា យស្ស ភេទំ ករោតិ, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។ តស្សា ចត្តារោ សម្ភារា – ភិន្ទិតព្ពោ បរោ, “ឥតិ ឥមេ នានា ភវិស្សន្តិ វិនា ភវិស្សន្តី”តិ ភេទបុរេក្ខារតា វា “ឥតិ អហំ បិយោ ភវិស្សាមិ វិស្សាសិកោ”តិ បិយកម្យតា វា, តជ្ជោ វាយាមោ, តស្ស តទត្ថវិជាននន្តិ។ បរេ បន អភិន្នេ កម្មបថភេទោ នត្ថិ, ភិន្នេ ឯវ ហោតិ។

ផរុសយតីតិ **ផរុសា**, វាចា។ យាយ ហិ វាចាយ អត្តានម្បិ បរម្បិ ផរុសំ សិនេហាភាវេន លូខំ ករោតិ, សា **ផរុសវាចា**។ អថ វា សយម្បិ ផរុសា នេវ កណ្ណសុខា ន ហទយសុខាតិ **ផរុសវាចា**។ ឯត្ថ បន បរេសំ មម្មច្ឆេទនវសេន បវត្តិយា ឯកន្តនិដ្ឋុរតាយ សភាវេន ការណវោហារេន ច វាចាយ ផរុសសទ្ទប្បវត្តិ ទដ្ឋព្ពា។ តំ ផរុសំ វទតិ ឯតាយាតិ ផរុសវាចា, បរស្ស មម្មច្ឆេទកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា ឯកន្តផរុសា ចេតនា។ តស្សា អាវិភាវត្ថមិទំ វត្ថុ – ឯកោ កិរ ទារកោ មាតុ វចនំ អនាទិយិត្វា អរញ្ញំ គច្ឆតិ, តំ មាតា និវត្តេតុំ អសក្កោន្តី “ចណ្ឌា តំ មហឹសី អនុពន្ធតូ”តិ អក្កោសិ។ អថស្ស តថេវ អរញ្ញេ មហឹសី ឧដ្ឋាសិ។ ទារកោ “យំ មម មាតា មុខេន កថេសិ, តំ មា ហោតុ។ យំ ចិត្តេន ចិន្តេសិ, តំ ហោតូ”តិ សច្ចកិរិយមកាសិ។ មហឹសី តត្ថេវ ពទ្ធា វិយ អដ្ឋាសិ ។ ឯវំ មម្មច្ឆេទកោបិ បយោគោ ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ។ មាតាបិតរោ ហិ កទាចិ បុត្តកេ ឯវម្បិ វទន្តិ “ចោរា វោ ខណ្ឌាខណ្ឌិកំ ករោន្តូ”តិ, ឧប្បលបត្តម្បិ ច នេសំ ឧបរិ បតន្តំ ន ឥច្ឆន្តិ។ អាចរិយុបជ្ឈាយា ច កទាចិ និស្សិតកេ ឯវំ វទន្តិ “កឹ ឥមេ អហិរិកា អនោត្តប្បិនោ ចរន្តិ, និទ្ធមថ នេ”តិ។ អថ ច នេសំ អាគមាធិគមសម្បត្តឹ ឥច្ឆន្តិ, យថា ចិត្តសណ្ហតាយ ផរុសវាចា ន ហោតិ, ឯវំ វចនសណ្ហតាយ អផរុសវាចាបិ ន ហោតិ។ ន ហិ មារាបេតុកាមស្ស “ឥមំ សុខំ សយាបេថា”តិ វចនំ អផរុសវាចា ហោតិ, ចិត្តផរុសតាយ បន ឯសា ផរុសវាចាវ។ សា យំ សន្ធាយ បវត្តិតា, តស្ស អប្បគុណតាយ អប្បសាវជ្ជា, មហាគុណតាយ មហាសាវជ្ជា។ តស្សា តយោ សម្ភារា – អក្កោសិតព្ពោ បរោ, កុបិតចិត្តំ, អក្កោសនាតិ។

សំ សុខំ ហិតញ្ច ផលតិ វិសរតិ វិនាសេតីតិ សម្ផំ, អត្តនោ បរេសញ្ច អនុបការកំ យំ កិញ្ចិ, សម្ផំ បលបតិ ឯតាយាតិ **សម្ផប្បលាបោ**, អនត្ថវិញ្ញាបិកកាយវចីបយោគសមុដ្ឋាបិកា អកុសលចេតនា។ សោ អាសេវនមន្ទតាយ អប្បសាវជ្ជោ, អាសេវនមហន្តតាយ មហាសាវជ្ជោ។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – ភារតយុទ្ធសីតាហរណាទិនិរត្ថកកថាបុរេក្ខារតា, តថារូបិកថាកថនញ្ច។ បរេ បន តំ កថំ អគណ្ហន្តេ កម្មបថភេទោ នត្ថិ, បរេន បន សម្ផប្បលាបេ គហិតេយេវ ហោតិ។

អភិជ្ឈាព្យាបាទមិច្ឆាទិដ្ឋិយោតិ ឯត្ថ បរសម្បត្តឹ អភិមុខំ ឈាយតីតិ **អភិជ្ឈា**, បរសម្បត្តីសុ លោភោ។ សា បន “អហោ វត ឥទំ មមស្សា”តិ ឯវំ បរភណ្ឌាភិជ្ឈាយនលក្ខណា។ អទិន្នាទានំ វិយ អប្បសាវជ្ជា មហាសាវជ្ជា ច។ តស្សា ទ្វេ សម្ភារា – បរភណ្ឌំ, អត្តនោ បរិណាមនញ្ច។ បរភណ្ឌវត្ថុកេ ហិ លោភេ ឧប្បន្នេបិ ន តាវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, យាវ “អហោ វត ឥទំ មមស្សា”តិ អត្តនោ ន បរិណាមេតិ។

ហិតសុខំ ព្យាបាទេតិ វិនាសេតីតិ **ព្យាបាទោ**, បដិឃោ។ សោ បរវិនាសាយ មនោបទោសលក្ខណោ ។ សោ ផរុសវាចា វិយ អប្បសាវជ្ជោ មហាសាវជ្ជោ ច។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – បរសត្តោ, តស្ស ច វិនាសនចិន្តា។ បរសត្តវត្ថុកេ ហិ កោធេ ឧប្បន្នេបិ ន តាវ កម្មបថភេទោ ហោតិ, យាវ “អហោ វតាយំ ឧច្ឆិជ្ជេយ្យ វិនស្សេយ្យា”តិ តស្ស វិនាសនំ ន ចិន្តេតិ។

យថាភុច្ចគហណាភាវេន មិច្ឆា បស្សតីតិ **មិច្ឆាទិដ្ឋិ**។ សា “នត្ថិ ទិន្ន”ន្តិអាទិនា នយេន វិបរីតទស្សនលក្ខណា។ សម្ផប្បលាបោ វិយ អប្បសាវជ្ជា មហាសាវជ្ជា ច។ អបិច អនិយតា អប្បសាវជ្ជា, និយតា មហាសាវជ្ជា។ តស្ស ទ្វេ សម្ភារា – វត្ថុនោ គហិតាការវិបរីតតា, យថា ច តំ គណ្ហាតិ, តថាភាវេន តស្សុបដ្ឋានន្តិ។ តត្ថ នត្ថិកាហេតុកអអរិយទិដ្ឋីហិ ឯវ កម្មបថភេទោ ហោតិ។

“អនេកវិហិតានំ បាបកានំ អកុសលានំ ធម្មាន”ន្តិ សាមញ្ញវចនេបិ បារិសេសញ្ញាយតោ វុត្តាវសេសា អកុសលា ធម្មា គហេតព្ពាតិ អាហ **“បបេត្វា តេ ធម្មេ”**តិអាទិ។ តេ យថាវុត្តកាយទុច្ចរិតាទិកេ អកុសលធម្មេ ឋបេត្វាតិ អត្ថោ។ **អនេកវិហិតា**តិ អនេកប្បការា។

៦. **អយំ លោកតន្តីតិ** អយំ វុឌ្ឍានំ អភិវាទនាទិកិរិយាលក្ខណា លោកប្បវេណី។ អនាគាមិព្រាហ្មានំ អលង្ការាទីសុ អនាគាមិភិក្ខូនញ្ច ចីវរាទីសុ និកន្តិវសេន រាគុប្បត្តិ ហោតីតិ អនាគាមិមគ្គេន បញ្ចកាមគុណិករាគស្សេវ បហានំ វេទិតព្ពន្តិ អាហ **"បញ្ចកាមគុណិករាគស្សា"**តិ។ រូបាទីសុ បញ្ចសុ កាមគុណេសុ វត្ថុកាម កោដ្ឋាសេសុ ឧប្បជ្ជមានោ រាគោ "បញ្ចកាមគុណិករាគោ"តិ វេទិតព្ពោ។ កោដ្ឋាសវចនោ ហេត្ថ គុណសទ្ទោ "វយោគុណា អនុបុព្ពំ ជហន្តី"តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.៤) វិយ។ **ទ្វីសុ អកុសលចិត្តេសូ**តិ ទោមនស្សសហគតេសុ ទ្វីសុ អកុសលចិត្តេសុ។ មោហស្ស សព្ពាកុសលសាធារណត្តា អាហ **"សព្ពាកុសលសម្ភវស្សា"**តិ។ **អវសេសានន្តិ** សក្កាយទិដ្ឋិអាទីនំ។

៧. **ជិគុច្ឆតិ មញ្ញេ**តិ "អហមភិជាតោ រូបវា បញ្ញវា, កថំ នាម អញ្ញេសំ អភិវាទនាទី ករេយ្យ"ន្តិ ជិគុច្ឆតិ វិយ ជិគុច្ឆតីតិ វា សល្លក្ខេមិ។ **អកោសល្លសម្ភូតដ្ឋេនា**តិ អញ្ញាណសម្ភូតដ្ឋេន។ អកុសលេ ធម្មេ ជិគុច្ឆមានោ តេសំ សមង្គីភាវម្បិ ជិគុច្ឆតីតិ វុត្តំ **"អកុសលានំ ធម្មានំ សមាបត្តី"**តិ។ **សមាបត្តី**តិ ឯតស្សេវ វេវចនំ **សមាបជ្ជនា សមង្គិភាវោ**តិ។ **មណ្ឌនកជាតិយោ**តិ មណ្ឌនសភាវោ, មណ្ឌនសីលោតិ អត្ថោ។ **ជេគុច្ឆិនន្តិ** ជិគុច្ឆនសីលតំ។

៨. **លោកជេដ្ឋកកម្មន្តិ** លោកេ ជេដ្ឋកានំ កត្តព្ពកម្មំ, លោកេ វា សេដ្ឋសម្មតំ កម្មំ។ **តត្រា**តិ យថាវុត្តេសុ ទ្វីសុបិ អត្ថវិកប្បេសុ។ បទាភិហិតោ អត្ថោ **បទត្ថោ,** ព្យញ្ជនត្ថោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វិនយំ វា អរហតីតិ** ឯត្ថ វិនយនំ វិនយោ, និគ្គណ្ហនន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ **"និគ្គហំ អរហតីតិ វុត្តំ ហោតី"**តិ។ ននុ ច បឋមំ វុត្តេសុ ទ្វីសុបិ អត្ថវិកប្បេសុ សកត្ថេ អរហត្ថេ ច តទ្ធិតបច្ចយោ សទ្ទលក្ខណតោ ទិស្សតិ, ន បន "វិនយាយ ធម្មំ ទេសេតី"តិ ឥមស្មឹ អត្ថេ, តស្មា កថមេត្ថ តទ្ធិតបច្ចយោតិ អាហ **"វិចិត្រា ហិ តទ្ធិតវុត្តី"**តិ។ វិចិត្រតា ចេត្ថ លោកប្បមាណតោ វេទិតព្ពា។ តថា ហិ យស្មឹ យស្មឹ អត្ថេ តទ្ធិតប្បយោគោ លោកស្ស, តត្ថ តត្ថ តទ្ធិតវុត្តិ លោកតោ សិទ្ធាតិ វិចិត្រា តទ្ធិតវុត្តិ។ តស្មា យថា "មា សទ្ទមកាសី"តិ វទន្តោ "មាសទ្ទិកោ"តិ វុច្ចតិ, ឯវំ វិនយាយ ធម្មំ ទេសេតីតិ វេនយិកោតិ វុច្ចតីតិ អធិប្បាយោ។

៩. **កបណបុរិសោ**តិ គុណវិរហិតតាយ ទីនមនុស្សោ។ **ព្យញ្ជនានិ អវិចារេត្វា**តិ តិស្សទត្តាទិសទ្ទេសុ វិយ "ឥមស្មឹ អត្ថេ អយំ នាម បច្ចយោ"តិ ឯវំ ព្យញ្ជនំ វិចារំ អកត្វា, អនិប្ផន្នបាដិបទិកវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។

១០. **ទេវលោកគព្ភសម្បត្តិយា**តិ វត្វា បបេត្វា ភុម្មទេវេ សេសេសុ ទេវេសុ គព្ភគ្គហណស្ស អភាវតោ បដិសន្ធិយេវេត្ថ គព្ភសម្បត្តីតិ វេទិតព្ពាតិ វុត្តមេវត្ថំ វិវរិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **"ទេវលោកបដិសន្ធិបដិលាភាយ សំវត្តតី"**តិ។ **អស្សា**តិ អភិវាទនាទិសាមីចិកម្មស្ស។ **មាតុកុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធិគ្គហណេ ទោសំ ទស្សេន្តោ**តិ មាតិតោ អបរិសុទ្ធភាវំ ទស្សេន្តោ, អក្កោសិតុកាមស្ស ទាសិយា បុត្តោតិ ទាសិកុច្ឆិស្មឹ និព្ពត្តភាវេ ទោសំ ទស្សេត្វា អក្កោសនំ វិយ ភគវតោ មាតុកុច្ឆិស្មឹ បដិសន្ធិគ្គហណេ ទោសំ ទស្សេត្វា អក្កោសន្តោបិ ឯវមាហាតិ អធិប្បាយោ។ **គព្ភតោ**តិ ទេវលោកបដិសន្ធិតោ។ តេនេវាហ **"អភព្ពោ ទេវលោកូបបត្តិំ បាបុណិតុន្តិ អធិប្បាយោ"**តិ។ **ហីនោ វា គព្ភោ អស្សាតិ អបគព្ភោ**តិ ឥមស្ស វិគ្គហស្ស ឯកេន បរិយាយេន អធិប្បាយំ ទស្សេន្តោ អាហ **"ទេវលោកគព្ភបរិពាហិរត្តា អាយតឹ ហីនគព្ភបដិលាភភាគីតី"**តិ។ **ឥតិ-សទ្ទោ** ឯ ហេតុអត្ថោ, យស្មា អាយតិម្បិ ហីនគព្ភបដិលាភភាគី, តស្មា ហីនោ វា គព្ភោ អស្សាតិ អបគព្ភោតិ អធិប្បាយោ។

បុន តស្សេវ វិគ្គហស្ស **កោធវសេន...បេ.... ទស្សេន្តោ**តិ ហេដ្ឋា វុត្តនយស្ស អនុរូបំ កត្វា អធិប្បាយំ ទស្សេន្តោ អាហ **"ហីនោ វាស្ស មាតុកុច្ឆិស្មឹ គព្ភវាសោ អហោសីតិ អធិប្បាយោ"**តិ។ **គព្ភ**-សទ្ទោ អត្ថិ មាតុកុច្ឆិបរិយាយោ "គព្ភេ វសតិ មាណវោ"តិអាទីសុ (ជា. ១.១៥.៣៦៣) វិយ ។ អត្ថិ មាតុកុច្ឆិស្មឹ និព្ពត្តសត្តបរិយាយោ "អន្តមសោ គព្ភបាតនំ ឧបាទាយា"តិអាទីសុ (មហាវ. ១២៩) វិយ។ តត្ថ មាតុកុច្ឆិបរិយាយំ គហេត្វា អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **"អនាគតេ គព្ភសេយ្យា"**តិ។ គព្ភេ សេយ្យា **គព្ភសេយ្យា។ អនុត្តរេន មគ្គេនា**តិ អគ្គមគ្គេន។ កម្មកិលេសានំ មគ្គេន វិហតត្តា អាហ **"វិហតការណត្តា"**តិ។ **ឥតរា តិស្សោបី**តិ អណ្ឌជសំសេទជឱបបាតិកា។ ឯត្ថ ច យទិបិ "អបគព្ភោ"តិ ឥមស្ស អនុរូបតោ គព្ភសេយ្យា ឯវ វត្តព្ពា, បសង្គតោ បន លព្ភមានំ សព្ពម្បិ វត្តុំ វដ្តតីតិ បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តិបិ វុត្តាតិ វេទិតព្ពា។

ឥទានិ សត្តបរិយាយស្ស គព្ភសទ្ទស្ស វសេន វិគ្គហនានត្តំ ទស្សេន្តោ អាហ **"អបិចា"**តិអាទិ។ ឥមស្មឹ បន វិកប្បេ **គព្ភសេយ្យា បុនព្ភវាភិនិព្ពត្តី**តិ ឧភយម្បិ គព្ភសេយ្យវសេនេវ វុត្តន្តិបិ វទន្តិ។ ននុ ច "អាយតឹ គព្ភសេយ្យា បហីនា"តិ (បារា. ១០) វុត្តត្តា គព្ភស្ស សេយ្យា ឯវ បហីនា, ន បន គព្ភោតិ អាបជ្ជតីតិ អាហ **"យថា ចា"**តិអាទិ។ អថ "អភិនិព្ពត្តី"តិ ឯត្តកមេវ អវត្វា បុនព្ភវគ្គហណំ កិមត្ថន្តិ អាហ **"អភិនិព្ពត្តិ ច នាមា"**តិអាទិ។ **អបុនព្ភវភូតា**តិ ខណេ ខណេ ឧប្បជ្ជមានានំ ធម្មានំ អភិនិព្ពត្តិ។

១១. ធម្មធាតុន្តិ ឯត្ថ ធម្មេ អនវសេសេ ធារេតិ យាថាវតោ ឧបធារេតីតិ ធម្មធាតុ, ធម្មានំ យថាសភាវតោ អវពុជ្ឈនសភាវោ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្សេតំ អធិវចនំ។ **បដិវិជ្ឈិត្វា**តិ សច្ឆិកត្វា, បដិលភិត្វាតិ អត្ថោ, បដិលាភហេតូតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទេសនាវិលាសប្បត្តោ ហោតី**តិ រុចិវសេន បរិវត្តេត្វា ទេសេតុំ សមត្ថតា ទេសនាវិលាសោ, តំ បត្តោ អធិគតោតិ អត្ថោ។ **ករុណាវិប្ផារ**ន្តិ សព្ពសត្តេសុ មហាករុណាយ ផរណំ។ តាទិគុណលក្ខណមេវ បុន ឧបមាយ វិភាវេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**បថវីសមចិត្តត**”ន្តិ។ យថា បថវី សុចិអសុចិនិក្ខេបឆេទនភេទនាទីសុ ន វិកម្បតិ, អនុរោធវិរោធំ ន បាបុណាតិ, ឯវំ ឥដ្ឋានិដ្ឋេសុ លាភាលាភាទីសុ អនុរោធវិរោធប្បហានតោ អវិកម្បិតចិត្តតាយ បថវីសមចិត្តតន្តិ អត្ថោ។ **អកុប្បធម្មត**ន្តិ ឯត្ថ “អកុប្បធម្មោ នាម ផលសមាបត្តី”តិ តីសុបិ **គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ “បរេសុ បន អក្កោសន្តេសុបិ អត្តនោ បថវីសមចិត្តតាលក្ខណំ អកុជ្ឈនសភាវតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោ”តិ អម្ហាកំ ខន្តិ។ **ជរាយ អនុសដ**ន្តិ ជរាយ បលិវេឋិតំ។ **វដ្ដខាណុភូត**ន្តិ អនេកេសំ អនយព្យសនានំ និបាតលក្ខណត្ថម្ភភូតតាយ សំសារខាណុភូតំ។ ព្រាហ្មណស្ស វុឌ្ឍតាយ អាសន្នវុត្តិមរណន្តិ សម្ភាវនវសេន “**អជ្ជ មរិត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **មហន្តេន ខោ បន ឧស្សាហេនា**តិ “សាធុ ខោ បន តថារូបានំ អរហតំ ទស្សនំ ហោតី”តិ ឯវំ សញ្ជាតមហុស្សាហេន។ **អប្បដិសមំ បុរេជាតភាវ**ន្តិ អនញ្ញសាធារណំ បុរេជាតភាវំ។ នត្ថិ ឯតស្ស បដិសមោតិ **អប្បដិសមោ**, បុរេជាតភាវោ។

“អបី”តិ អវត្វា “បី”តិ វទន្តោ បិ-សទ្ទោបិ វិសុំ អត្ថិ និបាតោតិ ទស្សេតិ។ **សម្ភាវនត្ថេ**តិ “អបិ នាមេវំ សិយា”តិ វិកប្បនត្ថោ សម្ភាវនត្ថោ, តស្មិំ ជោតកកតាយ បិសទ្ទោ វត្តតិ។ **វចនសិលិដ្ឋតាយា**តិ វចនស្ស មធុរភាវត្ថំ, មុទុភាវត្ថន្តិ អត្ថោ។ **ឯវញ្ហិ លោកេ សិលិដ្ឋវចនំ ហោតី**តិ ឯវំ ឯកមេវ គណនំ អវត្វា អបរាយ គណនាយ សទ្ធិំ វចនំ លោកេ សិលិដ្ឋវចនំ ហោតិ យថា “ទ្វេ វា តីណិ វា ឧទកផុសិតានី”តិ។ **សម្មា អធិសយិតានី**តិ បាទាទីហិ អត្តនា នេសំ កិញ្ចិ ឧបឃាតំ អករោន្តិយា ពហិវាតាទិបរិស្សយបរិហារត្ថំ សម្មទេវ ឧបរិ សយិតានិ។ ឧបរិអត្ថោ ហេត្ថ **អធិ**-សទ្ទោ។ **ឧតុំ គណ្ហាបេន្តិយា**តិ តេសំ អល្លសិនេហបរិយាទានត្ថំ អត្តនោ កាយុស្មាវសេន ឧតុំ គណ្ហាបេន្តិយា។ តេនាហ “**ឧស្មីកតានី**”តិ។ **សម្មា បរិភាវិតានី**តិ សម្មទេវ សព្ពសោ កុក្កុដវាសនាយ វាសិតានិ។ តេនាហ “**កុក្កុដគន្ធំ គាហាបិតានី**”តិ។

ឯត្ថ ច សម្មា បរិសេទនំ កុក្កុដគន្ធបរិភាវនញ្ច សម្មា អធិសយននិប្ផត្តិយា អានុភាវនិប្ផាទិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សម្មា អធិសយនេនេវ ហិ ឥតរទ្វយំ ឥជ្ឈតិ ។ ន ហិ សម្មា អធិសយនតោ វិសុំ សម្មា បរិសេទនស្ស សម្មា បរិភាវនស្ស ច ករណំ អត្ថិ, តេន បន សទ្ធិំយេវ ឥតរេសំ ទ្វិន្នម្បិ ឥជ្ឈនតោ វុត្តំ “**ឯវំ តីហិ បការេហិ តានិ អណ្ឌានិ បរិបាលិយមានានី**”តិ។ **នខសិខា**តិ នខគ្គានិ។ **មុខតុណ្ឌក**ន្តិ មុខគ្គំ។ **កបាលស្ស តនុកត្តា**តិ ឯត្ថ យថា កបាលស្ស តនុតា អាលោកស្ស អន្តោ បញ្ញាយមានស្ស ការណំ, តថា កបាលស្ស តនុតាយ នខសិខាមុខតុណ្ឌកានំ ខរតាយ ច អល្លសិនេហបរិយាទានំ ការណវចនន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **សង្កុដិតហត្ថបាទា**តិ ឯត្ថ **ហត្ថា**តិ បក្ខា។ ន ហិ កុក្កុដានំ បក្ខតោ អញ្ញោ ហត្ថោ នាម អត្ថិ។ **ឯត្តា**តិ អាលោកដ្ឋានេ។ **បក្ខេ វិធុនន្តា**តិ បក្ខេ ចាលេន្តា។ **និក្ខមន្តាន**ន្តិ និទ្ធារណេ សាមិវចនំ, និក្ខមន្តេសូតិ អត្ថោ។

សោ ជេដ្ឋោ ឥតិ អស្ស វចនីយោតិ យោ បឋមតរំ អណ្ឌកោសតោ និក្ខន្តោ កុក្កុដបោតកោ, សោយេវ ជេដ្ឋោតិ វចនីយោ អស្ស, ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ **សម្បដិបាទេន្តោ**តិ សំសន្ទេន្តោ។ តិភូមកបរិយាបន្នាបិ សត្តា អវិជ្ជាកោសស្ស អន្តោ បវិដ្ឋា តត្ថ តត្ថ អប្បហីនាយ អវិជ្ជាយ វេឋិតត្តាតិ អាហ “**អវិជ្ជាកោសស្ស អន្តោ បវិដ្ឋេសុ សត្តេសូ**”តិ។ **អណ្ឌកោស**ន្តិ ពីជកបាលំ។ **លោកសន្និវាសេ**តិ លោកោ ឯវ លោកសន្និវាសោ។ **សម្មាសម្ពោធិ**ន្តិ ឯត្ថ **សម្មា**តិ អវិបរីតត្ថោ, **សំ**-សទ្ទោ សាមន្តិ ឥមមត្ថំ ទីបេតិ, តស្មា សម្មា អវិបរីតេនាការេន សយមេវ ចត្តារិ សច្ចានិ ពុជ្ឈតិ បដិវិជ្ឈតីតិ សម្មាសម្ពោធីតិ មគ្គោ វុច្ចតិ។ តេនាហ “**សម្មា សាមញ្ច ពោធិ**”ន្តិ, សម្មា សយមេវ ច ពុជ្ឈនកន្តិ អត្ថោ។ **សម្មា**តិ វា បសត្ថវចនោ, **សំ**-សទ្ទោ សុន្ទរវចនោតិ អាហ “**អថ វា បសត្ថំ សុន្ទរញ្ច ពោធិ**”ន្តិ។ ពោធិសទ្ទស្ស អនេកត្ថតំ ទស្សេត្វា ឥធាធិប្បេតមត្ថំ និទ្ធារេត្វា ទស្សេតុកាមោ អាហ “**ពោធីតិ រុក្ខោបិ មគ្គោបី**”តិអាទិ។ តត្ថ អពុជ្ឈិ ឯត្ថាតិ **រុក្ខោ** ពោធិ។ សយំ ពុជ្ឈតិ, ពុជ្ឈន្តិ វា តេន អរិយាតិ **មគ្គោ** ពោធិ។ សព្ពធម្មេ សព្ពាការតោ ពុជ្ឈតិ បដិវិជ្ឈតីតិ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ** ពោធិ។ ពុជ្ឈីយតិ សច្ឆិករីយតីតិ **និព្ពានំ** ពោធិ។ **អន្តរា ច ពោធិ**ន្តិ ទុតិយមុទាហរណំ វិនាបិ រុក្ខសទ្ទេន ពោធិសទ្ទស្ស រុក្ខេ បវត្តិទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ **វរភូរិមេធសោ**តិ មហាបថវី វិយ បត្ថដវរបញ្ញោតិ អត្ថោ។ **អសព្ពគុណទាយកត្តា**តិ សព្ពគុណានំ អទាយកត្តា។ សព្ពគុណេ ន ទទាតីតិ ហិ អសព្ពគុណទាយកោ, អយុត្តសមាសោយំ គមកត្តា យថា “អសូរិយំបស្សានិ មុខានី”តិ។

តិស្សោ វិជ្ជាតិ ឧបនិស្សយវតោ សហេវ អរហត្តផលេន តិស្សោ វិជ្ជា ទេតិ។ ននុ ចេត្ថ តីសុ វិជ្ជាសុ អាសវក្ខយញាណស្ស មគ្គបរិយាបន្នត្តា កថមេតំ យុជ្ជតិ “មគ្គោ តិស្សោ វិជ្ជា ទេតី”តិ? នាយំ ទោសោ។ សតិបិ អាសវក្ខយញាណស្ស មគ្គបរិយាបន្នភាវេ អដ្ឋង្គិកេ មគ្គេ សតិ មគ្គញាណេន សទ្ធិំ តិស្សោ វិជ្ជា បរិបុណ្ណា ហោន្តីតិ “មគ្គោ តិស្សោ វិជ្ជា ទេតី”តិ វុច្ចតិ។ **ឆ អភិញ្ញា**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **សាវកបារមិញាណ**ន្តិ អគ្គសាវកេហិ

បដិលភិតព្ពំ សព្ពមេវ លោកិយលោកុត្តរញាណំ។ **បច្ចេកពោធិញាណ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **អព្ភញ្ញាសិ**ន្តិ ជានី។ ជាននញ្ច ន អនុស្សវាទិវសេនាតិ អាហ “**បដិវិជ្ឈិ**”ន្តិ, បច្ចក្ខមកាសិន្តិ អត្ថោ។ បដិវេធោបិ ន ទូរេ ឋិតស្ស លក្ខណប្បដិវេធោ វិយាតិ អាហ “**បត្តោម្ហី**”តិ, ជាបុណិន្តិ អត្ថោ។ ជាបុណនញ្ច ន សយំ គន្ត្វាតិ អាហ “**អធិគតោម្ហី**”តិ, សកសន្តានេ ឧប្បាទនវសេន បដិលភិន្តិ អត្ថោ។

ឱបម្មសម្បដិបាទនន្តិ ឱបម្មត្ថស្ស ឧបមេយ្យេន សម្មទេវ បដិបាទនំ។ **អត្ថេនា**តិ ឧបមេយ្យត្ថេន។ យថា កុក្កុដិយា អណ្ឌេសុ តិវិធកិរិយាករណំ កុក្កុដច្ឆាបកានំ អណ្ឌកោសតោ និក្ខមនស្ស មូលការណំ, ឯវំ ពោធិសត្តភូតស្ស ភគវតោ តិវិធានុបស្សនាករណំ អវិជ្ជណ្ឌកោសតោ និក្ខមនស្ស មូលការណន្តិ អាហ “**យថា ហិ តស្សា កុក្កុដិយា...បេ.... តិវិធានុបស្សនាករណ**”ន្តិ។ “សន្តានេ”តិ វុត្តត្តា អណ្ឌសទិសតា សន្តានស្ស ពាហិនិក្ខន្តកុក្កុដច្ឆាបកសទិសតា ពុទ្ធគុណានំ, ពុទ្ធគុណាតិ ច អត្ថតោ ពុទ្ធោយេវ “តថាគតស្ស ខោ ឯតំ, វាសេដ្ឋ, អធិវចនំ ធម្មកាយោ ឥតិបី”តិ វចនតោ។ **អវិជ្ជណ្ឌកោសស្ស តនុភាវោ**តិ ពលវវិបស្សនាវសេន អវិជ្ជណ្ឌកោសស្ស តនុភាវោ, បដិច្ឆាទនសាមញ្ញេន ច អវិជ្ជាយ អណ្ឌកោសសទិសតា។ មុទុភូតស្សបិ ខរភាវាបត្តិ ហោតីតិ តន្និវត្តនត្ថំ “**ថទ្ធខរភាវោ**”តិ វុត្តំ។ **តិក្ខខរវិប្បសន្នសូរភាវោ**តិ ឯត្ថ បរិគ្គយ្ហមានេសុ សង្ខារេសុ វិបស្សនាញាណស្ស សមាធិន្ទ្រិយវសេន សុខានុប្បវេសោ **តិក្ខតា,** អនុបវិសិត្វាបិ សតិន្ទ្រិយវសេន អនតិក្កមនតោ អកុណ្ឋតា **ខរភាវោ**។ តិក្ខោបិ ហិ ឯកច្ចោ សរោ លក្ខំ បត្វា កុណ្ឋោ ហោតិ, ន តថា ឥទំ។ សតិបិ ខរភាវេ សុខុមប្បវត្តិវសេន កិលេសសមុទាចារសង្ខោភរហិតតាយ សទ្ធិន្ទ្រិយវសេន **បសន្នភាវោ**, សតិបិ ច បសន្នភាវេ អន្តរា អនោសក្កិត្វា កិលេសបច្ចត្ថិកានំ សុដ្ឋុ អភិភវនតោ វីរិយិន្ទ្រិយវសេន **សូរភាវោ** វេទិតព្ពោ។ ឯវមិមេហិ បការេហិ សង្ខារុបេក្ខាញាណមេវ គហិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ **វិបស្សនាញាណស្ស បរិណាមកាលោ**តិ វិបស្សនាយ វុដ្ឋានគាមិនិភាវប្បត្តិ, តទា ច សា មគ្គញាណគព្ភំ ធារេន្តី វិយ ហោតីតិ អាហ “**គព្ភគ្គហណកាលោ**”តិ។ **គព្ភំ គណ្ហាបេត្វា**តិ សង្ខារុបេក្ខាយ អនន្តរំ សិខាប្បត្តអនុលោមវិបស្សនាវសេន មគ្គវិជាយនត្ថំ គព្ភំ គណ្ហាបេត្វា។ **អនុបុព្ពាធិគតេនា**តិ បឋមមគ្គបដិបាដិយា អធិគតេន។ **អភិញ្ញាបក្ខេ**តិ លោកិយាភិញ្ញាបក្ខេ។ លោកុត្តរាភិញ្ញា ហិ អវិជ្ជណ្ឌកោសំ បទាលិតា។ បោត្ថកេសុ បន កត្ថចិ “ឆអភិញ្ញាបក្ខេ”តិ លិខន្តិ, សោ អបាឋោតិ វេទិតព្ពោ។ **ជេដ្ឋោ សេដ្ឋោ**តិ វុទ្ធតមត្តា **ជេដ្ឋោ**, សព្ពគុណេហិ ឧត្តមត្តា បសត្ថតមោតិ **សេដ្ឋោ**។

ឥទានិ “អារទ្ធំ ខោ បន មេ ព្រាហ្មណ វីរិយ”ន្តិអាទិកាយ ទេសនាយ អនុសន្ធី ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯវំ ភគវា**”តិអាទិ។ តត្ថ **បុព្ពភាគតោ បភុតី**តិ ភាវនាយ បុព្ពភាគិយវីរិយារម្ភាទិតោ បដ្ឋាយ។ **ចិត្តមេវមុប្បន្ន**ន្តិ ឯវំ ឧបរិ វក្ខមានបរិវិតក្កវសេន ចិត្តមុប្បន្នន្តិ អត្ថោ។ “ចិត្តមេវ ឧប្បន្ន”ន្តិបិ បាឋោ, តត្ថ ចិត្តមេវ ឧប្បន្នំ, ន តាវ ភគវតិ បសាទោតិ អត្ថោ។ **មុដ្ឋស្សតិនា**តិ វិនដ្ឋស្សតិនា, សតិវិរហិតេនាតិ អត្ថោ។ **សារទ្ធកាយេនា**តិ សទរថកាយេន។ **ពោធិមណ្ឌេ**តិ ពោធិសង្ខាតស្ស ញាណស្ស មណ្ឌភាវប្បត្តេ ឋានេ។ ពោធីតិ ហិ បញ្ញា វុច្ចតិ, សា ឯត្ថ មណ្ឌា បសន្នា ជាតាតិ សោ បទេសោ “ពោធិមណ្ឌោ”តិ បញ្ញាតោ។ **ចតុរង្គសមន្នាគត**ន្តិ “កាមំ តចោ ច ន្ហារុ ច អដ្ឋិ ច អវសិស្សតុ, សរីរេ ឧបសុស្សតុ មំសលោហិត”ន្តិ (ម. និ. ២.១៨៤; សំ. និ. ២.២២; អ. និ. ២.៥; មហានិ. ១៩៦) ឯវំ វុត្តចតុរង្គសមន្នាគតំ វីរិយំ។ តត្ថ តចោតិ ឯកំ អង្គំ ន្ហារុ ឯកំ អង្គំ អដ្ឋិ ឯកំ អង្គំ មំសលោហិតំ ឯកំ អង្គន្តិ វេទិតព្ពំ។ **តចោ ឯកំ អង្គ**ន្តិ ច តចេ និរបេក្ខភាវោ ឯកំ អង្គន្តិ គហេតព្ពំ។ បធានំ អនុយុញ្ជន្តស្ស ហិ តចេ បលុជ្ជមានេបិ តំនិមិត្តំ អវោសានាបជ្ជនំ តស្ស វីរិយស្ស ឯកំ អង្គំ ឯកំ ការណំ។ ឯវំ សេសេសុបិ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **បគ្គហិត**ន្តិ អារម្ភំ សិថិលំ អកត្វា ទឡ្ហបរក្កមសង្ខាតុស្សាហនភាវេន គហិតំ។ តេនាហ “**អសិថិលប្បវត្តិតន្តិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។

អសល្លីនន្តិ អសង្កុចិតំ កោសជ្ជវសេន សង្កោចំ អនាបន្នំ។ **ឧបដ្ឋិតា**តិ ឱគាហនសង្ខាតេន អបិលាបភាវេន អារម្មណំ ឧបគន្ត្វា ឋិតា។ តេនាហ “**អារម្មណាភិមុខីភាវេនា**”តិ។ សម្មោសស្ស វិទ្ធំសនវសេន បវត្តិយា ន សម្មុដ្ឋាតិ **អសម្មុដ្ឋា**។ កិញ្ចាបិ ចិត្តបស្សទ្ធិវសេនេវ ចិត្តមេវ បស្សទ្ធំ, កាយបស្សទ្ធិវសេនេវ ច កាយោ បស្សទ្ធោ ហោតិ, តថាបិ យស្មា កាយបស្សទ្ធិ ឧប្បជ្ជមានា ចិត្តបស្សទ្ធិយា សហេវ ឧប្បជ្ជតិ, ន វិនា, តស្មា វុត្តំ “**កាយចិត្តបស្សទ្ធិវសេនា**”តិ។ កាយបស្សទ្ធិយា ឧភយេសម្បិ កាយានំ បស្សម្ភនាវហត្តា វុត្តំ “**រូបកាយោបិ បស្សទ្ធោយេវ ហោតី**”តិ។ **សោ ច ខោ**តិ សោ ច ខោ កាយោ។ **វិគតទរថោ**តិ វិគតកិលេសទរថោ។ នាមកាយេ ហិ វិគតទរថេ រូបកាយោបិ វូបសន្តទរថបរិឡាហោ ហោតិ។ **សម្មា អាហិត**ន្តិ នានារម្មណេសុ វិធាវនសង្ខាតំ វិក្ខេបំ វិច្ឆិន្ទិត្វា ឯកស្មិំយេវ អារម្មណេ អវិក្ខិត្តភាវាបាទនេន សម្មទេវ អាហិតំ ឋបិតំ។ តេនាហ “**សុដ្ឋុ ឋបិត**”ន្តិអាទិ។ ចិត្តស្ស អនេកគ្គភាវោ វិក្ខេបវសេន ចញ្ចលតា, សា សតិ ឯកគ្គតាយ ន ហោតីតិ អាហ “**ឯកគ្គំ អចលំ និប្ផន្ទន**”ន្តិ។ **ឯត្តាវតា**តិ “អារទ្ធំ ខោ បនា”តិអាទិនា វីរិយសតិបស្សទ្ធិសមាធីនំ កិច្ចសិទ្ធិ ទស្សនេន។

ននុ ច សទ្ធាបញ្ញានម្បិ កិច្ចសិទ្ធិ ឈានស្ស បុព្ពបដិបទាយ ឥច្ឆិតព្ពាតិ? សច្ចំ ឥច្ឆិតព្ពា, សា បន នានន្តរិកភាវេន អវុត្តសិទ្ធាតិ ន គហិតា។ អសតិ ហិ សទ្ធាយ វីរិយារម្ភាទីនំ អសម្ភវោយេវ, បញ្ញាបរិគ្គហេ ច នេសំ អសតិ ញាយារម្ភាទិភាវោ ន សិយា, តថា អសល្លីនាសម្មោសតាទយោ វីរិយាទីនន្តិ អសល្លីនតាទិគ្គហណេនេវេត្ថ បញ្ញាកិច្ចសិទ្ធិ គហិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឈានភាវនាយំ វា សមាធិកិច្ចំ អធិកំ ឥច្ឆិតព្ពន្តិ ទស្សេតុំ សមាធិបរិយោសានាវ ឈានស្ស បុព្ពបដិបទា កថិតាតិ ទដ្ឋព្ពំ។

បឋមជ្ឈានកថា

ឥទានិ "វិវិច្ចេវ កាមេហី"តិអាទិនយប្បវត្តាយ បាឡិយា ឈានវិភង្គេ (វិភ. ៥០៨) វុត្តម្បិ អត្ថំ អដ្ឋកថានយេនេវ សំវណ្ណេតុកាមោ វិភង្គបាឡិយំ វុត្តនយេន អវចនេ ការណំ ទស្សេតុំ "**កិញ្ចាបិ តត្ថ កតមេ កាមា**"តិអាទិមាហ ។ តត្ថ បត្ថនាការេន បវត្តោ ទុព្ពលោ លោភោ ឆន្ទនដ្ឋេន **ឆន្ទោ**, តតោ ពលវា រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ**, តតោបិ ពលវតរោ ពហលរាគោ **ឆន្ទរាគោ**។ និមិត្តានុព្យញ្ជនានិ សង្កប្បេតិ ឯតេនាតិ **សង្កប្បោ**, តថាបវត្តោ លោភោ។ តត្ថ **និមិត្តសង្កប្បនា** នាម អវយវេ សមោធានេត្វា "ឥត្ថី បុរិសោ"តិអាទិនា ឯកជ្ឈំ កត្វា ឧបរូបរិ កិលេសុប្បត្តិយា និមិត្តស្ស កប្បនា។ **អនុព្យញ្ជនសង្កប្បនា** បន "ហត្ថា សោភនា, បាទា សោភនា"តិ ឯវំ អនុព្យញ្ជនវសេន វិភជិត្វា កប្បនាតិ។ កិលេសានញ្ហិ អនុ អនុ ព្យញ្ជនតោ បរិព្យញ្ជនតោ បរិព្យត្តិវសេន ឧប្បត្តិយា បច្ចយភាវតោ អនុព្យញ្ជនំ ហត្ថបាទាទិអវយវា វុច្ចន្តិ។ តតោ ពលវា រញ្ជនដ្ឋេន **រាគោ**, សង្កប្បវសេនេវ បវត្តោ តតោបិ ពលវតរោ **សង្កប្បរាគោ**។ ស្វាយំ បភេទោ ឯកស្សេវ លោភស្ស បវត្តិអាការវសេន អវត្ថាភេទវសេន ច វេទិតព្ពោ យថា "វច្ឆោ ទម្មោ ពលីពទ្ទោ"តិ។ **កាមា**តិ កិលេសកាមា, កាមេន្តីតិ កាមា, កាមេន្តិ ឯតេហីតិ វា។

សេយ្យថិទន្តិ ឥមស្ស តំ កតមំ, តំ កថន្តិ វា អត្ថោ។ ***វិវិច្ចិត្វា***តិ វិសុំ ហុត្វា។ តេនាហ "***វិនា ហុត្វា អបសក្កិត្វា***"តិ, បជហនវសេន អបក្កមិត្វាតិ អត្ថោ។ ***វិវិច្ចេវ កាមេហី***តិ ឯត្ថ ***វិវិច្ច***តិ ឥមិនា វិវេចនំ ឈានក្ខណេ កាមានំ អភាវមត្តំ វុត្តំ។ ***វិវិច្ចេវា***តិ បន ឥមិនា ឯកំសតោ កាមានំ វិវេចេតព្ពតាទីបនេន តប្បដិបក្ខតា ឈានស្ស កាមវិវេកប្បហានស្ស ច ឈានាធិគមូបាយតា ទស្សិតា ហោតីតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ "**បឋមជ្ឈាន**"ន្តិអាទី វត្វា តមេវត្ថំ បាកដតរំ កាតុំ "**កថ**"ន្តិអាទិ វុត្តំ។ **អន្ធការេ សតិ បទីបោ វិយា**តិ ឯតេន យថា បទីបាភាវេន រត្តិយំ អន្ធការាភិភវោ, ឯវំ ឈានាភាវេន ចិត្តសន្តតិយំ កាមាភិភវោតិ ទស្សេតិ។

ឯតន្តិ បុព្ពបទេយេវ អវធារណវចនំ, ន ខោ បន ឯវំ ទដ្ឋព្ពំ "កាមេហិ ឯវា"តិ អវធារណស្ស អកតត្តា។ **តន្និស្សរណតោ**តិ និស្សរន្តិ និគ្គច្ឆន្តិ ឯតេន, ឯត្ថ វាតិ និស្សរណំ។ កេ និគ្គច្ឆន្តិ? កាមា។ តេសំ កាមានំ និស្សរណំ បហានំ **តន្និស្សរណំ**, តតោ កាមនិស្សរណតោតិ អត្ថោ។ កថំ បន សមានេ វិក្ខម្ភនេ កាមានមេវេតំ និស្សរណំ, ន ព្យាបាទាទីនន្តិ ចោទនំ យុត្តិតោ អាគមតោ ច សាធេតុំ "**កាមធាតូ**"តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **កាមធាតុសមតិក្កមនតោ**តិ សកលស្សបិ កាមភវស្ស សមតិក្កមបដិបទាភាវតោ។ តេន ឥមស្ស ឈានស្ស កាមបរិញ្ញាភាវមាហ ។ **កាមរាគបដិបក្ខតោ**តិ "ឆន្ទោ កាមោ"តិអាទិនា (មហានិ. ១) វុត្តវិភាគស្ស កិលេសកាមស្ស បច្ចត្ថិកភាវតោ។ តេន យថា មេត្តា ព្យាបាទស្ស, ករុណា វិហឹសាយ, ឯវមិទំ ឈានំ កាមរាគស្ស ឧជុវិបច្ចនីកភូតន្តិ ទស្សេតិ។ វិបាកេន ចេត្ថ កាមធាតុសមតិក្កមោ អត្តនោ បវត្តិក្ខណេ កាមរាគបដិបក្ខតា ច វេទិតព្ពា។ ឯវមត្តនោ បវត្តិយា វិបាកប្បវត្តិយា ច កាមរាគតោ កាមធាតុតោ ច វិនិវត្តសភាវត្តា ឥទំ ឈានំ វិសេសតោ កាមានមេវ និស្សរណំ, ស្វាយមត្ថោ បាឋាគតោ ឯវាតិ អាហ "**យថាហា**"តិអាទិ។ **នេក្ខម្ម**ន្តិ បឋមជ្ឈានំ។

កាមញ្ចេត្ថ តមត្ថំ ទីបេតុំ បុរិមបទេយេវ អវធារណំ គហិតំ, ឧត្តរបទេបិ បន តំ គហេតព្ពមេវ តថា អត្ថសម្ភវតោតិ ទស្សេតុំ "**ឧត្តរបទេបី**"តិអាទិ វុត្តំ។ **ឥតោ**តិ កាមច្ឆន្ទតោ។ **ឯស ទដ្ឋព្ពោ**តិ ឯស និយមោ ទដ្ឋព្ពោ។ **សាធារណវចនេនា**តិ សព្ពវិវេកសាធារណវចនេន។ តទង្គវិក្ខម្ភនសមុច្ឆេទបដិប្បស្សទ្ធិនិស្សរណវិវេកា **តទង្គវិវេកាទយោ**។ កាយចិត្តឧបធិវិវេកា **កាយវិវេកាទយោ។ តយោ ឯវ ឥធ ទដ្ឋព្ពា**តិ តយោ ឯវ ឥធ ឈានកថាយំ ទដ្ឋព្ពា សមុច្ឆេទវិវេកាទីនំ អសម្ភវតោ។ **និទ្ទេសេ**តិ មហានិទ្ទេសេ (មហានិ. ១)។ តត្ថ ហិ "ឧទ្ទានតោ ទ្វេ កាមា វត្ថុកាមា កិលេសកាមា ចា"តិ ឧទ្ទិសិត្វា តត្ថ "កតមេ វត្ថុកាមា មនាបិយា រូបា...បេ.... មនាបិយា ផោដ្ឋព្ពា"តិអាទិនា វត្ថុកាមា និទ្ទិដ្ឋា។ តេ បន កាមីយន្តីតិ កាមាតិ វេទិតព្ពា។ **តត្ថេវា**តិ និទ្ទេសេយេវ។ **វិភង្គេ**តិ ឈានវិភង្គេ។ **ឯវញ្ហិ សតី**តិ ឯវំ ឧភយេសម្បិ កាមានំ សង្គហេ សតិ។ ***វត្ថុកាមេហិបី***តិ វត្ថុកាមេហិ វិវិច្ចេវាតិបិ អត្ថោ យុជ្ជតីតិ ឯវំ យុជ្ជមានត្ថន្តរសមុច្ចយត្ថោ **បិ**-សទ្ទោ, ន កិលេសកាមសមុច្ចយត្ថោ។ កស្មា? ឥមស្មិំ អត្ថេ កិលេសកាមេហិ វិវេកស្ស ទុតិយបទេន វុត្តត្តា។ **តេនា**តិ វត្ថុកាមវិវេកេន។ **កាយវិវេកោ វុត្តោ ហោតី**តិ បុត្តទារាទិបរិគ្គហវិវេកទីបនតោ កាយវិវេកោ វុត្តោ ហោតិ។

បុរិមេនាតិ កាយវិវេកេន។ **ឯត្ថា**តិ “វិវិច្ចេវ កាមេហិ វិវិច្ច អកុសលេហិ ធម្មេហី”តិ ឯតស្មឹ បទទ្វយេ។ តតោ វា និទ្ធារិតេ វិវេកទ្វយេ, អកុសលសទ្ទេន យទិ កិលេសកាមា, សព្ពាកុសលាបិ វា គហិតា, សព្ពថា កិលេសកាមេហិ វិវេកោ វុត្តោតិ អាហ “**ទុតិយេន កិលេសកាមេហិ វិវេកវចនតោ**”តិ។ **ទុតិយេនា**តិ ច ចិត្តវិវេកេនាតិ អត្ថោ។ **ឯតេស**ន្តិ យថាវុត្តានំ ទ្វិន្នំ បទានំ។ និទ្ធារណេ ចេតំ សាមិវចនំ។ តណ្ហាទិសំកិលេសានំ វត្ថុនោ បហានំ **សំកិលេសវត្ថុប្បហានំ**។ **លោលភាវោ** នាម តត្ថ តត្ថ រូបាទីសុ តណ្ហុប្បាទោ, តស្ស ហេតូ វត្ថុកាមា ឯវ វេទិតព្ពា។ ពាលភាវស្ស ហេតុបរិច្ចាគោតិ សម្ពន្ធោ។ **ពាលភាវោ** នាម អវិជ្ជា, ទុច្ចិន្តិតចិន្តិតាទិ វា, តស្ស អយោនិសោមនសិការោ, សព្ពេបិ វា អកុសលា ធម្មា ហេតូ។ កាមគុណាធិគមហេតុ បាណាតិបាតាទិអសុទ្ធប្បយោគោ ហោតីតិ តព្ពិវេកេន **បយោគសុទ្ធិ** វិភាវិតា។ តណ្ហាសំកិលេសសោធនេន វិវដ្ដូបនិស្សយស្ស វឌ្ឍនេន ច អជ្ឈាសយវិសោធនំ **អាសយបោសនំ**។ **អាសយបោសន**ន្តិ ច ឈានភាវនាយ បច្ចយភូតា បុព្ពយោគាទិវសេន សិទ្ធា អជ្ឈាសយសម្បទា , សា បន តណ្ហុបតាបវិគមេន ហោតិ។ តេន វុត្តំ “តណ្ហាសំកិលេសវិសោធនេនា”តិ។ **កាមេសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ។

អនេកភេទោតិ កាមាសវកាមរាគសំយោជនាទិវសេន រូបតណ្ហាទិវសេន ច អនេកប្បភេទោ។ **កាមច្ឆន្ទោយេវា**តិ កាមសភាវោយេវ ឆន្ទោ, ន កត្តុកម្យតាឆន្ទោ នបិ កុសលច្ឆន្ទោតិ អធិប្បាយោ។ **អកុសលបរិយាបន្នោបី**តិ “វិវិច្ច អកុសលេហី”តិ ឯត្ថ វុត្តអកុសលេសុ អន្តោគធោបិ។ **ឈានបដិបក្ខតោ**តិ ឈានស្ស បដិបក្ខភាវតោ តំហេតុ តំនិមិត្តំ វិសុំ វុត្តោ, អកុសលភាវសាមញ្ញេន អគ្គហេត្វា វិសុំ សរូបេន គហិតោ។ យទិ កិលេសកាមោវ បុរិមបទេ វុត្តោ, តំ កថំ ពហុវចនន្តិ អាហ “**អនេកភេទតោ**”តិអាទិ។ **អញ្ញេសម្បី**តិ ទិដ្ឋិមានអហិរិកានោត្តប្បាទីនំ តំសហិតផស្សាទីនញ្ច។ **ឧបរិឈានង្គបច្ចនីកបដិបក្ខភាវទស្សនតោ**តិ “សវិតក្កំ សវិចារ”ន្តិអាទិនា ឧបរិ វុច្ចមានានិ ឈានង្គានិ ឧបរិឈានង្គានិ, តេសំ អត្តនោ បច្ចនីកានំ បដិបក្ខភាវទស្សនតោ តប្បច្ចនីកនីវរណវចនំ។ “ឧបរិឈានង្គានំ បច្ចនីកបដិបក្ខភាវទស្សនតោ”តិបិ បាឋោ។ តត្ថ **បច្ចនីកបដិបក្ខភាវទស្សនតោ**តិ ឧបរិ វុច្ចមានឈានង្គានំ ឧជុវិបច្ចនីកវសេន បដិបក្ខភាវទស្សនតោតិ អត្ថំ វទន្តិ។ **ឈានង្គបច្ចនីកានី**តិ ឈានង្គានំ បវត្តិនិវារណតោ ឈានង្គបច្ចនីកានិ។ **វិទ្ធំសកានី**តិ វិឃាតកានិ។ **សមាធិ កាមច្ឆន្ទស្ស បដិបក្ខោ**តិ រាគបណិធិយា ឧជុវិបច្ចនីកភាវតោ នានារម្មណេហិ បលោភិតស្ស បរិព្ភមន្តស្ស ចិត្តស្ស សមាធានតោ កាមច្ឆន្ទស្ស សមាធិ បដិបក្ខោ។ **បីតិ ព្យាបាទស្សា**តិ បាមោជ្ជេន សមានយោគក្ខេមត្តា ព្យាបាទស្ស បីតិ បដិបក្ខា។ **វិតក្កោ ថិនមិទ្ធស្សា**តិ យោនិសោ សង្កប្បនវសេន សវិប្ផារប្បវត្តិតោ វិតក្កោ ថិនមិទ្ធស្ស បដិបក្ខោ។ **សុខំ ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្សា**តិ សុខំ វូបសន្តសីតលសភាវត្តា អវូបសមានុតាបសភាវស្ស ឧទ្ធច្ចកុក្កុច្ចស្ស បដិបក្ខំ។ **វិចារោ វិចិកិច្ឆាយា**តិ វិចារោ អារម្មណេ អនុមជ្ជនវសេន បញ្ញាបតិរូបសភាវត្តា វិចិកិច្ឆាយ បដិបក្ខោ។ មហាកច្ចានត្ថេរេន ទេសិតា បិដកានំ សំវណ្ណនា បេដកំ, តស្មឹ **បេដកេ**។

បញ្ចកាមគុណភេទវិសយស្សាតិ រូបាទិបញ្ចកាមគុណវិសេសវិសយស្ស។ **អាឃាតវត្ថុភេទាទិវិសយាន**ន្តិ ព្យាបាទវិវេកវចនេន “អនត្ថំ មេ អចរី”តិអាទិអាឃាតវត្ថុភេទវិសយស្ស ទោសស្ស, មោហាធិកេហិ ថិនមិទ្ធាទីហិ វិវេកវចនេន បដិច្ឆាទនវសេន ទុក្ខាទិបុព្ពន្តាទិភេទវិសយស្ស មោហស្ស វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ។ កាមរាគព្យាបាទតទេកដ្ឋថិនមិទ្ធាទិវិក្ខម្ភកញ្ចេតំ សព្ពាកុសលបដិបក្ខសភាវត្តា សព្ពកុសលានំ, តេន សភាវេន សព្ពាកុសលប្បហាយកំ ហោន្តម្បិ កាមរាគាទិវិក្ខម្ភនសភាវមេវ ហោតិ តំសភាវត្តាតិ អវិសេសេត្វា នីវរណាកុសលមូលាទីនំ វិក្ខម្ភនវិវេកោ វុត្តោ ហោតីតិ អាហ។

យថាបច្ចយំ បវត្តមានានំ សភាវធម្មានំ នត្ថិ កាចិ វសវត្តិតាតិ វសវត្តិភាវនិវារណត្ថំ “**វិតក្កនំ វិតក្កោ**”តិ វុត្តំ។ **វិតក្កន**ន្តិ ហិ វិតក្កនកិរិយា, សា ច វិតក្កស្ស អត្តនោ បច្ចយេហិ បវត្តិមត្តមេវាតិ ភាវនិទ្ទេសោ វសវត្តិភាវនិវារណាយ ហោតិ។ តយិទំ វិតក្កនំ “ឦទិសមិទ”ន្តិ អារម្មណបរិកប្បនន្តិ អាហ “**ឩហនន្តិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ យស្មា ចិត្តំ វិតក្កពលេន អារម្មណំ អភិនិរុឡ្ហំ វិយ ហោតិ, តស្មា សោ អារម្មណាភិនិរោបនលក្ខណោ វុត្តោ។ យថា ហិ កោចិ រាជវល្លភំ ញាតឹ វា មិត្តំ វា និស្សាយ រាជគេហំ អារោហតិ អនុបវិសតិ, ឯវំ វិតក្កំ និស្សាយ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ យទិ ឯវំ កថំ អវិតក្កំ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតីតិ? វិតក្កពលេនេវ។ យថា ហិ សោ បុរិសោ បរិចយេន តេន វិនាបិ និរាសង្កោ រាជគេហំ បវិសតិ, ឯវំ បរិចយេន វិតក្កេន វិនាបិ អវិតក្កំ ចិត្តំ អារម្មណំ អារោហតិ។ **បរិចយេនា**តិ ច សន្តានេ បវត្តវិតក្កភាវនាសង្ខាតេន បរិចយេន។ វិតក្កស្ស ហិ សន្តានេ អភិណ្ហំ បវត្តស្ស វសេន ចិត្តស្ស អារម្មណាភិរុហនំ ចិរបរិចិតំ, តេន តំ កទាចិ វិតក្កេន វិនាបិ តត្ថ បវត្តតេវ។ យថា តំ ញាណសហិតំ ហុត្វា សម្មសនវសេន ចិរបរិចិតំ កទាចិ ញាណរហិតម្បិ សម្មសនវសេន បវត្តតិ, យថា វា កិលេសសហិតំ ហុត្វា បវត្តំ សព្ពសោ កិលេសរហិតម្បិ បរិចយេន កិលេសវាសនាវសេន បវត្តតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។

អាហននបរិយាហននរសោតិ អាទិតោ, អភិមុខំ វា ហននំ **អាហននំ**។ បរិតោ, បរិវត្តិត្វា វា អាហននំ **បរិយាហននំ**។ “រូបំ រូបំ, បថវី បថវី”តិ អាកោដេន្តស្ស វិយ បវត្តិ អាហននំ បរិយាហននន្តិ ច វេទិតព្ពំ។ យស្មិញ្ហិ អារម្មណេ ចិត្តំ អភិនិរោបេតិ, តំ តស្ស គហណយោគ្យំ ករោន្តោ វិតក្កោ អាកោដេន្តោ វិយ ហោតិ។ យទិ ឯវំ នាគសេនត្ថេរេន “អាកោដនលក្ខណោ វិតក្កោ។ យថា, មហារាជ, ភេរី អាកោដិតា អថ បច្ឆា អនុរវតិ អនុសទ្ទាយតិ, ឯវមេវ ខោ, មហារាជ, យថា អាកោដនា, ឯវំ វិតក្កោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ បច្ឆា អនុរវនា អនុសទ្ទនា, ឯវំ វិចារោ ទដ្ឋព្ពោ”តិ អាកោដនលក្ខណតា វិតក្កស្ស កស្មា វុត្តា? នាយំ វិរោធោ។ ថេរេន ហិ កិច្ចសន្និស្សិតំ កត្វា លក្ខណំ វុត្តំ។ ធម្មានញ្ហិ សភាវវិនិមុត្តា កាចិ កិរិយា នាម នត្ថិ តថា គហេតព្ពាការោ ច។ ពោធនេយ្យជនានុរោធេន បន បរមត្ថតោ ឯកីភាវោបិ សភាវធម្មោ បរិយាយវចនេហិ វិយ សមារោបិតរូបេហិ ពហូហិ បការេហិ បកាសីយតិ។ ឯវញ្ហិ សោ សុដ្ឋុ បកាសិតោ ហោតិ។ **អានយនបច្ចុបដ្ឋានោ**តិ ឯត្ថ **អានយនំ** ចិត្តេ អារម្មណស្ស ឧបនយនំ, អាកឌ្ឍនំ វា។

អនុសញ្ចរណំ អនុបរិព្ភមនំ។ ស្វាយំ វិសេសោ សន្តានម្ហិ លព្ភមានោ ឯវំ សន្តានេ បាកដោ ហោតីតិ ទដ្ឋព្ពោ។ សេសេសុបិ ឯសេវ នយោ។ **អនុមជ្ជន**ន្តិ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អនុមសនំ, បរិមជ្ជនន្តិ អត្ថោ។ តថា ហិ “វិចារោ បរិមជ្ជនហត្ថោ វិយ សញ្ចរណហត្ថោ វិយា”តិ ច វុត្តោ។ **តត្ថា**តិ អារម្មណេ។ សហជាតានំ អនុយោជនំ អារម្មណេ អនុវិចរណសង្ខាតអនុមជ្ជនវសេនេវ វេទិតព្ពំ។ អនុប្បពន្ធនំ អារម្មណេ ចិត្តស្ស អវិច្ឆិន្នស្ស វិយ បវត្តិ។ តថា ហិ សោ “អនុប្បពន្ធនតា”តិ និទ្ទិដ្ឋោ។ តេនេវ ច “ឃណ្ដានុរវោ វិយ, បរិព្ភមនំ វិយា”តិ ច វុត្តោ។ **កត្ថចី**តិ បឋមជ្ឈានេ បរិត្តចិត្តុប្បាទេសុ ច។ **ឱឡារិកដ្ឋេនា**តិ វិចារតោ ឱឡារិកដ្ឋេន។ យថា ឃណ្ដាភិឃាតសទ្ទោ បឋមាភិនិបាតោ ហោតិ, ឯវំ អារម្មណាភិមុខនិរោបនដ្ឋេន វិតក្កោ ចេតសោ បឋមាភិនិបាតោ វិយ ហោតីតិ អាហ “**ឃណ្ដាភិឃាតសទ្ទោ វិយា**”តិអាទិ។ **វិប្ផារវា**តិ ឯត្ថ **វិប្ផារោ** នាម វិតក្កស្ស ថិនមិទ្ធបដិបក្ខោ អារម្មណេ អនោលីនតា អសង្កោចោ, សោ បន អភិនិរោបនភាវេន ចលនំ វិយ ហោតីតិ អធិប្បាយេនាហ “**បរិប្ផន្ទនភាវោ ចិត្តស្សា**”តិ។ **បរិព្ភមនំ វិយា**តិ ឯត្ថ បរិស្សយាភាវវីមំសនត្ថំ បរិព្ភមនន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ទុកនិបាតដ្ឋកថាយំ** បន –

> “អាកាសេ គច្ឆតោ មហាសកុណស្ស ឧភោហិ បក្ខេហិ វាតំ គហេត្វា បក្ខេ សន្និសីទាបេត្វា គមនំ វិយ អារម្មណេ ចេតសោ អភិនិរោបនភាវេន បវត្តោ វិតក្កោ, វាតគ្គហណត្ថំ បក្ខេ ផន្ទាបយមានស្ស គមនំ វិយ អនុមជ្ជនភាវេន បវត្តោ វិចារោ”តិ –

វុត្តំ, តំ អនុប្បពន្ធេនេន បវត្តិយំ យុជ្ជតិ។ តថា ហិ ឧបចារេ វា អប្បនាយំ វា សន្តានេន បវត្តិយំ វិតក្កោ និច្ចលោ ហុត្វា អារម្មណំ អនុបវិសិត្វា វិយ បវត្តតិ, ន បឋមាភិនិបាតេ បាកដោ ហោតិ។ យថា ហិ អបុព្ពារម្មណេ បឋមាភិនិបាតភូតោ វិតក្កោ វិប្ផារវា ហោតិ, ន តថា ឯកស្មឹយេវ អារម្មណេ និរន្តរំ អនុប្បពន្ធវសេន បវត្តិយំ, នាតិវិប្ផារវា បន តត្ថ ហោតិ សន្និសិន្នភាវតោ។ **បឋមទុតិយជ្ឈានេសុ បាកដោ ហោតី**តិ វិតក្កស្ស វិសេសោ អភិនិរោបនាការោ ឱឡារិកត្តា បឋមជ្ឈានេ បាកដោ ហោតិ, តទភាវតោ បញ្ចកនយេ ទុតិយជ្ឈានេ វិចារស្ស វិសេសោ អនុមជ្ជនាការោ បាកដោ ហោតិ។

អយំ បនេត្ថ អបរោ នយោ – មលគ្គហិតំ កំសភាជនំ ឯកេន ហត្ថេន ទឡ្ហំ គហេត្វា ឥតរេន ហត្ថេន ចុណ្ណតេលឯឡកលោមាទិកតចុម្ពដកេន បរិមជ្ជន្តស្ស ទឡ្ហំ គហណហត្ថោ វិយ វិតក្កោ, បរិមជ្ជនហត្ថោ វិយ វិចារោ។ តថា កុម្ភការស្ស ទណ្ឌប្បហារេន ចក្កំ ភមយិត្វា ភាជនំ ករោន្តស្ស បិណ្ឌស្ស ឧប្បីឡនហត្ថោ វិយ វិតក្កោ, តស្សេវ ឥតោ ចិតោ ច សញ្ចរណហត្ថោ វិយ វិចារោ។ តថា កំសភាជនាទីសុ កិញ្ចិ មណ្ឌលំ វដ្ដលេខំ ករោន្តស្ស មជ្ឈេ សន្និរុម្ភិត្វា ឋិតកណ្ដកោ វិយ អភិនិរោបនោ វិតក្កោ, ពហិ បរិព្ភមនកណ្ដកោ វិយ អនុមជ្ជនោ វិចារោតិ វេទិតព្ពំ។

យថា បុប្ផផលសាខាទិអវយវវិនិមុត្តោ អវិជ្ជមានោបិ រុក្ខោ “សបុប្ផោ សផលោ”តិ វោហរីយតិ, ឯវំ វិតក្កាទិអង្គវិនិមុត្តំ អវិជ្ជមានម្បិ ឈានំ “សវិតក្កំ សវិចារ”ន្តិ វោហរីយតីតិ ទស្សេតុំ “**រុក្ខោ វិយា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **វិភង្គេ បនា**តិអាទីសុ ឈានភាវនាយ បុគ្គលវសេន ទេសេតព្ពត្តា “ឥធ ភិក្ខុ វិវិច្ចេវ កាមេហី”តិអាទិនា (វិភ. ៥០៨) បុគ្គលាធិដ្ឋានេន ឈានានិ ឧទ្ទិដ្ឋានីតិ។ យទិបិ វិភង្គេ បុគ្គលាធិដ្ឋានា ទេសនា កតា, អត្ថោ បន តត្រាបិ វិភង្គេបិ យថា ឥធ “តមិនា ច វិតក្កេនា”តិអាទិនា ធម្មវសេន វុត្តោ, ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ, បរមត្ថតោ បុគ្គលស្សេវ អភាវតោតិ អធិប្បាយោ។ អថ វា ឈានសមង្គិនោ វិតក្កវិចារសមង្គិតាទស្សនេន ឈានស្សេវ សវិតក្កសវិចារតា វុត្តាតិ អាហ “**អត្ថោ បន តត្រាបិ ឯវមេវ ទដ្ឋព្ពោ**”តិ។

វិវេកសទ្ទស្ស ភាវសាធនតំ សន្ធាយាហ “**តស្មា វិវេកា**”តិ។ ហេតុអត្ថេ ចេតំ និស្សក្កវចនំ, តស្មា វិវេកា
ហេតុភូតាតិ អត្ថោ។ **វិវេក**សទ្ទស្ស កត្តុសាធនតំ កម្មសាធនតំ វា សន្ធាយាហ “**តស្មិំ វា វិវេកេ**”តិ។ “វិវិត្តោ”តិ ហិ
តមិនា នីវរណេហិ វិនាភូតោ តេហិ វិវេចិតោតិ ច សាធនទ្វយម្បិ សង្គហិតមេវាតិ។ **បិនយតី**តិ តប្បេតិ វឌ្ឍេតិ
វា។ **សម្បិយាយនលក្ខណា**តិ បរិតុស្សនលក្ខណា។ **បីននរសា**តិ បរិព្រូហនរសា។ **ផរណរសា**តិ បណីតរូបេហិ
កាយស្ស ព្យាបនរសា។ ឧទគ្គភាវោ **ឱទគ្យំ**។ សុខយតីតិ **សុខំ**, អត្តនា សម្បយុត្តធម្មេ លទ្ធស្សាទេ ករោតីតិ
អត្ថោ។ ស្វាយំ កត្តុនិទ្ទេសោ បរិយាយលទ្ធោ ធម្មតោ អញ្ញស្ស កត្តុនិវត្តនត្ថោ, និប្បរិយាយេន បន ភាវសាធន
មេវ លព្ភតីតិ “**សុខនំ សុខ**”ន្តិ វុត្តំ។ **សាតលក្ខណ**ន្តិ ឥដ្ឋសភាវត្តា តំសមង្គីបុគ្គលំ, សម្បយុត្តធម្មេ វា អត្តនិ
សាទយតីតិ សាតំ ទ-ការស្ស ត-ការំ កត្វា។ សាតំ មធុរន្តិ វទន្តិ, សាតំ លក្ខណំ ឯតស្សាតិ សាតលក្ខណំ។ **ឧប
ព្រូហនរស**ន្តិអាទីសុ **ឧបព្រូហនំ** សម្បយុត្តធម្មានំ សំវទ្ធនំ, ទុក្ខំ វិយ អវិស្សជ្ជេត្វា អទុក្ខមសុខា វិយ
អនជ្ឈុបេក្ខិត្វា អនុ អនុ គណ្ហនំ ឧបការិតា វា អនុគ្គហោ។ **កត្ថចី**តិ បឋមជ្ឈានាទិកេ។ **បដិលាភតុដ្ឋី**តិ
បដិលាភវសេន ឧប្បជ្ជនកតុដ្ឋិ។ **បដិលទ្ធរសានុភវន**ន្តិ បដិលទ្ធស្ស អារម្មណរសស្ស អនុភវនំ។ ឯតេន បីតិ
សុខានិ សភាវតោ វិភជិត្វា ទស្សិតានិ។ **យត្ថ បីតិ, តត្ថ សុខ**ន្តិ វិតក្កស្ស វិយ វិចារេន បីតិយា សុខេន អច្ចន្ត
សំយោគមាហ។ **យត្ថ សុខំ, តត្ថ ន និយមតោ បីតី**តិ វិចារស្ស វិយ វិតក្កេន, សុខស្ស បីតិយា អនច្ចន្តសំយោគំ។
តេន អច្ចន្តានច្ចន្តសំយោគិតាយ បីតិសុខានំ វិសេសំ ទស្សេតិ។

កំ ឧទកំ តារេន្តិ ឯត្ថាតិ **កន្តារំ**, និរុទកមរុដ្ឋានំ។ វនមេវ **វនន្តំ**។ **វនច្ឆាយប្បវេសនឧទកបរិភោគេសុ វិយ
សុខ**ន្តិ យថា ហិ បុរិសោ មហាកន្តារមគ្គំ បដិបន្នោ ឃម្មបរេតោ តសិតោ បិបាសិតោ បដិបថេ បុរិសំ ទិស្វា
“កត្ថ បានីយំ អត្ថី”តិ បុច្ឆេយ្យ, សោ “អដវិំ ឧត្តរិត្វាវ ជាតស្សរវនសណ្ឌោ អត្ថិ, តត្ថ គន្ត្វា លភិស្សសី”តិ វទេយ្យ,
សោ តស្ស កថំ សុត្វាវ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ភវេយ្យ, តតោ គច្ឆន្តោ ភូមិយំ បតិតានិ ឧប្បលទលនាឡបត្តាទីនិ ទិស្វា
សុដ្ឋុតរំ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ហុត្វា គច្ឆន្តោ អល្លវត្ថេ អល្លកេសេ បុរិសេ បស្សេយ្យ, វនកុក្កុដវនមោរាទីនំ សទ្ទំ
សុណេយ្យ, ជាតស្សរបរិយន្តេ ជាតមណិជាលសទិសំ នីលវនសណ្ឌំ បស្សេយ្យ, សរេ ជាតានិ ឧប្បលបទុមកុមុទានិ
បស្សេយ្យ, អច្ឆំ វិប្បសន្នំ ឧទកម្បិ បស្សេយ្យ, សោ ភិយ្យោ ភិយ្យោ ហដ្ឋបហដ្ឋោ ហុត្វា ជាតស្សរំ ឱតរិត្វា យថារុចិ
ន្ហត្វា ច បិវិត្វា ច បស្សទ្ធទរថោ ភិសមុឡាលបោក្ខរាទីនិ ខាទិត្វា នីលុប្បលាទីនិ បិឡន្ធិត្វា មន្ទាលវមូលានិ
ខន្ធេ ខិបិត្វា ឧត្តរិត្វា សាដកំ និវាសេត្វា ឧទកសាដកំ អាតបេ កត្វា សីតច្ឆាយាយ មន្ទមន្ទេ វាតេ បហរន្តេ
និបន្នោវ “អហោ សុខំ អហោ សុខ”ន្តិ វទេយ្យ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ តស្ស ហិ បុរិសស្ស
ជាតស្សរវនសណ្ឌសវនតោ បដ្ឋាយ យាវ ឧទកទស្សនា ហដ្ឋបហដ្ឋកាលោ វិយ បុព្ពភាគារម្មណេ ហដ្ឋបហដ្ឋាការា
បីតិ, ន្ហាយិត្វា ច បិវិត្វា ច សីតច្ឆាយាយ មន្ទមន្ទេ វាតេ បហរន្តេ “អហោ សុខំ អហោ សុខ”ន្តិ វទន្តោ និបន្ន
កាលោ វិយ ពលប្បត្តំ អារម្មណរសានុភវនាការសណ្ឋិតំ សុខំ។

តស្មិំ តស្មិំ សមយេតិ ឥដ្ឋារម្មណស្ស បដិលាភសមយេ បដិលទ្ធស្ស រសានុភវនសមយេ វនច្ឆាយាទីនំ សវន
ទស្សនសមយេ បរិភោគសមយេ ច។ **បាកដភាវតោ**តិ យថាក្កមំ បីតិសុខានំ វិភូតភាវតោ។ **វិវេកជំ បីតិសុខ**ន្តិ
ឯត្ថ បុរិមស្មិំ អត្ថេ វិវេកជន្តិ ឈានំ វុត្តំ។ បីតិសុខសទ្ទតោ ច អត្ថិអត្ថវិសេសវតោ **អស្ស ឈានស្ស, អស្មិំ វា
ឈានេ**តិ ឯត្ថ អការោ ទដ្ឋព្ពោ យថា អរិសសោតិ។ ទុតិយេ បីតិសុខមេវ វិវេកជំ, វិវេកជំបីតិសុខន្តិ ច
អញ្ញបទត្ថសមាសោ បច្ចត្តនិទ្ទេសស្ស ច អលោបោ កតោ, លោបេ វា សតិ “វិវេកជបីតិសុខ”ន្តិ បាឋោតិ អយំ
វិសេសោ។

គណនានុបុព្ពតោ បឋមន្តិ ឥមិនា ទេសនាក្កមំ ឧល្លិង្គេតិ។ “គណនានុបុព្ពតា បឋម”ន្តិបិ បាឋោ,
តត្ថាបិ គណនានុបុព្ពតាយាតិ អត្ថោ, គណនានុបុព្ពតាមត្តំ វា បឋមន្តិ ឥទំ វចនន្តិ អត្ថោ។ **បឋមំ
សមាបជ្ជតីតិ បឋម**ន្តិ ឥទំ បន ន ឯកន្តលក្ខណំ។ ចិណ្ណវសីភាវោ ហិ អដ្ឋសមាបត្តិលាភី អាទិតោ បដ្ឋាយ
មត្ថកំ បាបេន្តោបិ សមាបជ្ជិតុំ សក្កោតិ, មត្ថកតោ បដ្ឋាយ អាទិំ បាបេន្តោបិ សមាបជ្ជិតុំ សក្កោតិ, អន្តរន្តរា
ឱក្កមន្តោបិ សក្កោតិ។ ឯវំ បុព្ពុប្បត្តិយដ្ឋេន បន បឋមំ ឧប្បន្នន្តិបិ បឋមំ។ តេនេវ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ១.៧៥)
“គណនានុបុព្ពតា បឋមំ, បឋមំ ឧប្បន្នន្តិបិ បឋម”ន្តិ ឯត្តកមេវ វុត្តំ។ **បច្ចនីកធម្មេ ឈាបេតី**តិ
នីវរណាទិបច្ចនីកធម្មេ ទហតិ, វិក្ខម្ភនវសេន បជហតីតិ អត្ថោ។ **គោចរ**ន្តិ កសិណាទិអាលម្ពនំ។ **ត**ន្តិ តំ
គោចរំ។ **ឧបនិជ្ឈាយតី**តិ បស្សតិ។ **សហ ឧបចារេនា**តិ សទ្ធិំ ឧបចារជ្ឈានេន។ **កសិណារម្មណូបនិជ្ឈាយនតោ**តិ
បថវីកសិណាទិនោ អត្តនោ អារម្មណស្ស រូបំ វិយ ចក្ខុនា ឧបនិជ្ឈាយនតោ។ **លក្ខណូបនិជ្ឈាយនតោ**តិ យថា
សម្ភវំ អនិច្ចាទិលក្ខណត្តយស្ស និព្ពានធាតុយា តថលក្ខណស្ស ច ឧបនិជ្ឈាយនតោ។ តេនេវាហ “**ឯត្ថ
ហី**”តិអាទិ។ និច្ចាទិវិបល្លាសប្បហានេន មគ្គោ អសម្មោហតោ អនិច្ចាទិលក្ខណានិ ឧបនិជ្ឈាយតីតិ
លក្ខណូបនិជ្ឈានន្តិ អាហ “**វិបស្សនាយ ឧបនិជ្ឈាយនកិច្ច**”ន្តិអាទិ។ **តថលក្ខណ**ន្តិ អវិនាសធម្មស្ស និព្ពានស្ស
អនញ្ញថាភាវតោ អវិបរីតសភាវោ តថលក្ខណំ, មគ្គស្សបិ វា និព្ពានារម្មណតោ តថលក្ខណូបនិជ្ឈានតា
យោជេតព្ពា។

វិសទិសោទាហរណំ តាវ ទស្សេន្តោ អាហ “**យថា សធនោ**”តិអាទិ។ **អញ្ញោ អបទេសារហោ ហោតី**តិ ធនតោ បរិជនតោ ច អញ្ញោ ធនវា បរិជនវា ច បុរិសោ សហ ធនេន វត្តតិ បរិជនេន ចាតិ សធនោ សបរិជនោតិ អបទេសំ អរហតីតិ អបទេសារហោ ហោតិ , អបទិសិតព្ពោ ហោតីតិ វុត្តំ ហោតិ។ **សេនង្គេសុ ឯវ សេនាសម្មុតី**តិ រថាទិសេនង្គវិនិមុត្តាយ សេនាយ អភាវេបិ រថេហិ បត្តីហិ ច សហ វត្តនតោ សរថា សបត្តិ សេនាតិ រថាទិសេនង្គេសុយេវ សេនាវោហារោតិ អត្ថោ។ កស្មា បនេត្ថ ឈានបាឋេ អគ្គហិតា ចិត្តេកគ្គតា គហិតាតិ អនុយោគំ សន្ធាយាហ “**អវុត្តត្តា**”តិអាទិ។ **ឯវំ វុត្តាយេវា**តិ ឯវំ សរូបតោ វិភង្គេ វុត្តាយេវ។ **សចិត្តេកគ្គតន្តិ ឥធ អវុត្តេបី**តិ “សចិត្តេកគ្គត”ន្តិ ឯវំ សរូបតោ ឥមស្មឹ ឈានបាឋេ អវុត្តេបីតិ អត្ថោ, សាមញ្ញតោ បន ឈានគ្គហណេន គហិតា ឯវ។ តេនេវាហ “**យេន ហី**”តិអាទិ ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យេន វិតក្កាទីហិ សហ វត្តព្ពំ, តំ ធម្មំ ទីបេតុំ តស្ស បកាសនាធិប្បាយេន “សវិតក្កំ សវិចារ”ន្តិអាទិនា ឧទ្ទេសោ កតោ, សោ ឯវ អធិប្បាយោ តេន ភគវតា វិភង្គេ (វិភ. ៥៦៩) “ចិត្តស្សេកគ្គតា”តិ និទ្ទិសន្តេន បកាសិតោ, តស្មា សា ឈានបាឋេ អគ្គហិតាតិ ន ចិន្តេតព្ពន្តិ។

ឧបសម្បជ្ជាតិ ឯត្ថ **ឧប-សំ**សទ្ទា “ឧបលព្ភតី”តិអាទីសុ វិយ និរត្ថកាតិ ទស្សេតុំ “ឧបគន្ត្វា”តិអាទី វត្វា បុន តេសំ សាត្ថកភាវំ ទស្សេតុំ “**ឧបសម្បាទយិត្វា**”តិអាទិ វុត្តំ, តស្មា **ឧបសម្បជ្ជា**តិ ឯត្ថ បត្វា សាធេត្វាតិ វា អត្ថោ។ **ឥរិយ**ន្តិ កិរិយំ។ **វុត្តិ**ន្តិអាទីនិ តស្សេវ វេវចនានិ។ ឯកំ ឥរិយាបថពាធនំ ឥរិយាបថន្តរេហិ រក្ខណំ **បាលនំ**។ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណត្តា អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានមេវ វុត្តំ។ តញ្ហិ សព្ពពុទ្ធានំ អាចិណ្ណន្តិ វទន្តិ។

បឋមជ្ឈានកថា និដ្ឋិតា។

ទុតិយជ្ឈានកថា

វូបសមាតិ វូបសមហេតុ។ វូបសមោតិ ចេត្ថ បហានំ អធិប្បេតំ, តញ្ច វិតក្កវិចារានំ អតិក្កមោ អត្ថតោ ទុតិយជ្ឈានក្ខណេ អនុប្បាទោតិ អាហ “**សមតិក្កមា**”តិអាទិ។ កតមេសំ បនេត្ថ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ អធិប្បេតោ, កឹ បឋមជ្ឈានិកានំ, ឧទាហុ ទុតិយជ្ឈានិកានន្តិ, កិញ្ចេត្ថ – យទិ បឋមជ្ឈានិកានំ, នត្ថិ តេសំ វូបសមោ។ ន ហិ កទាចិ បឋមជ្ឈានំ វិតក្កវិចាររហិតំ អត្ថិ។ អថ ទុតិយជ្ឈានិកានំ, ឯវម្បិ នត្ថេវ វូបសមោ សព្ពេន សព្ពំ តេសំ តត្ថ អភាវតោតិ ឥមំ អនុយោគំ សន្ធាយាហ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ យស្មា ទិដ្ឋាទីនវស្ស តំតំឈានក្ខណេ អនុប្បត្តិធម្មតាបាទនំ វូបសមនំ អធិប្បេតំ, វិតក្កាទយោ ឯវ ច ឈានង្គភូតា តថា ករីយន្តិ, ន តំសម្បយុត្តា ផស្សាទយោ, តស្មា វិតក្កាទីនំយេវ វូបសមាធិវចនំ ឈានេ អាគតំ។ យស្មា បន វិតក្កាទីនំ វិយ តំសម្បយុត្តធម្មានម្បិ “ឯតេន ឯតំ ឱឡារិក”ន្តិ អាទីនវទស្សនំ សុត្តេ អាគតំ, តស្មា អវិសេសេន វិតក្កាទីនំ តំសហគតានញ្ច វូបសមាទិកេ វត្តព្ពេ វិតក្កាទីនំយេវ វូបសមោ វុច្ចមានោ អធិកវចនំ អញ្ញមត្ថំ ពោធេតីតិ កត្វា កញ្ចិ វិសេសំ ទីបេតីតិ ទស្សេន្តោ “**ឱឡារិកស្ស បនា**”តិអាទិមាហ។ អយញ្ចេត្ថ អធិប្បាយោ – យេហិ វិតក្កវិចារេហិ បឋមជ្ឈានស្ស ឱឡារិកតា, តេសំ សមតិក្កមា ទុតិយជ្ឈានស្ស សមធិគមោ, ន សភាវតោ អនោឡារិកានំ ផស្សាទីនំ សមតិក្កមាតិ អយមត្ថោ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ឯតេន ទីបិតោ , តស្មា “កឹ បឋមជ្ឈានិកានំ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ ឥធាធិប្បេតោ, ឧទាហុ ទុតិយជ្ឈានិកាន”ន្តិ ឯទិសី ចោទនា អនោកាសាវ។ “បីតិយា ច វិរាគា”តិអាទីសុបិ ឯសេវ នយោ។ តស្មា វិតក្កវិចារបីតិសុខសមតិក្កមវចនានិ ឱឡារិកោឡារិកង្គសមតិក្កមា ទុតិយាទិអធិគមទីបកានីតិ តេសំ ឯកទេសភូតំ វិតក្កវិចារសមតិក្កមវចនំ អវយវេន សមុទាយោបលក្ខណនយេន តំ ទីបកំ វុត្តំ។ វិសុំ វិសុំ ឋិតេបិ ហិ វិតក្កវិចារសមតិក្កមវចនាទិកេ បហេយ្យង្គនិទ្ទេសតាសាមញ្ញេន ចិត្តេន សមូហតោ គហិតេ វិតក្កវិចារវូបសមវចនស្ស តទេកទេសតា ហោតីតិ។ អថ វា វិតក្កវិចារវូបសមវចនេនេវ តំសមតិក្កមា ទុតិយាទិអធិគមទីបកេន បីតិវិរាគាទិវចនានំ បីតិអាទិសមតិក្កមា តតិយាទិអធិគមទីបកតា ទីបិតា ហោតីតិ តស្ស តំទីបកតា វុត្តា។ ឯវញ្ហិ អវយវេន សមុទាយោបលក្ខណំ វិនា វិតក្កវិចារវូបសមវចនេន បីតិវិរាគាទិវចនានំ សវិសយេ សមានព្យាបារតា ទស្សិតា ហោតិ។

អជ្ឈត្តន្តិ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេតំ, ន អជ្ឈត្តជ្ឈត្តាទីតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**អជ្ឈត្តន្តិ និយកជ្ឈត្តំ អធិប្បេត**”ន្តិ។ តត្ថ ការណមាហ “**វិភង្គេ បនា**”តិអាទិ។ **បន**-សទ្ទោបិ អបិសទ្ទត្ថោ, វិភង្គេបីតិ អត្ថោ។ អយមេវ វា បាឋោ។

នីលវណ្ណយោគតោ នីលវត្ថំ វិយាតិ នីលយោគតោ វត្ថំ នីលំ វិយាតិ អធិប្បាយោ។ **ឥមស្មិញ្ច អត្ថវិកប្បេ**តិ “ចេតោ សម្បសាទយតី”តិ ឯតស្មឹ បក្ខេ។ **ចេតសោ**តិ ច ឧបយោគត្ថេ សាមិវចនំ។ **បុរិមស្មិ**ន្តិ “សម្បសាទនយោគតោ ឈានម្បិ សម្បសាទន”ន្តិ វុត្តបក្ខេ។ **ចេតសោ**តិ សម្ពន្ធេ សាមិវចនំ។ “យាវ ន បរេ

ឯកគតេ ករោមី”តិអាទីសុ សេដ្ឋវចនោបិ ឯកសទ្ទោ លោកេ ទិស្សតីតិ អាហ “**សេដ្ឋោបិ ហិ លោកេ ឯកោតិ វុច្ចតី**”តិ។ “ឯកាកីហិ ខុទ្ទកេហិ ជិត”ន្តិអាទីសុ អសហាយត្ថោបិ ឯកសទ្ទោ ទិដ្ឋោតិ អាហ “**ឯកោ អសហាយោ ហុត្វា**”តិ។ សទ្ធាទយោបិ កាមំ សម្បយុត្តធម្មានំ សាធារណតោ ច អសាធារណតោ ច បច្ចយា ហោន្តិយេវ, សមាធិ បន ឈានក្ខណេ សម្បយុត្តធម្មានំ អវិក្ខេបលក្ខណេ ឥន្ទដ្ឋករណេន សាតិសយំ បច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សេន្តោ “**សម្បយុត្តធម្មេ...បេ.... អធិវចន**”ន្តិ អាហ។

“សម្បសាទនំ ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិ វិសេសនទ្វយំ ឈានស្ស អតិសយវចនិច្ឆាវសេន គហិតំ។ ស្វាយមតិសយោ យថា ឥមស្មឹ ឈានេ លព្ភតិ, ន តថា បឋមជ្ឈានេតិ ឥមំ វិសេសំ ទស្សេតុំ “**ននុ ចា**”តិអាទិ វុត្តំ។ អារម្មណេ អាហននបរិយាហននវសេន អនុមជ្ជនអនុយុជ្ជនវសេន ច បវត្តមានា ធម្មា សតិបិ នីវរណប្បហានេន កិលេសកាលុស្សិយាបគមេ សម្បយុត្តានំ កិញ្ចិ ខោភំ ករោន្តា វិយ តេហិ ច តេ ន សន្និសិន្នា ហោន្តីតិ វុត្តំ “**វិតក្កវិចារក្ខោភេន...បេ.... ន សុប្បសន្ន**”ន្តិ។ តត្ថ ខុទ្ទិកា ឩមិយោ **វីចិយោ,** មហតិយោ **តរង្គា។ សមាធិបិ ន សុដ្ឋុ បាកដោ**តិ សតិបិ ឥន្ទ្រិយសមត្តេ វីរិយសមតាយ ច តេនេវ ខោភេន សម្បសាទាភាវេន ច ពហលេ វិយ ជលេ មច្ឆោ សមាធិបិ ន សុដ្ឋុ បាកដោ។ **វិតក្កវិចារបលិពោធាភាវេនា**តិ ឯត្ថ យថាវុត្តខោភោ ឯវ បលិពោធោ។ **ឯវំ វុត្តេនា**តិ យស្មា សទ្ធាយ វសេន សម្បសាទនំ, យស្មា ច ចិត្តេកគ្គតាយ វសេន ឯកោទិភាវន្តិ ច ឈានំ វុត្តំ, តាសំ ឯវំ “សទ្ទហនា”តិអាទិនា (វិភ. ៥៧៤) បវត្តិអាការវិសេសវិភាវនវសេន វុត្តេន តេន វិភង្គបាឋេន។ **អយំ អត្ថវណ្ណនា**តិ “សម្បសាទនយោគតោ, សម្បសាទនតោ វា សម្បសាទនំ។ ឯកោទី ភាវេតីតិ ឯកោទិភាវន្តិ ឈានំ វុត្ត”ន្តិ ឯវំ បវត្តា អយំ អត្ថវណ្ណនា។ **អញ្ញទត្ថុ សំសន្ទតិ ចេវ សមេតិ ច, ឯវំ វេទិតព្ពា**តិ កថំ បនាយំ អត្ថវណ្ណនា តេន វិភង្គបាឋេន សទ្ធឹ សំសន្ទតិ សមេតិ, ននុ ឈានវិភង្គេ “សម្បសាទន”ន្តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា “យា សទ្ធា សទ្ទហនា”តិអាទិនា (វិភ. ៥៧៤) សទ្ធាយេវ វុត្តា, “ចេតសោ ឯកោទិភាវ”ន្តិ ច បទំ ឧទ្ធរិត្វា “យា ចិត្តស្ស ឋិតិ សណ្ឋិតិ អវដ្ឋិតី”តិអាទិនា សមាធិស្សេវ និទ្ទេសោ កតោ, អដ្ឋកថាយំ បន “សម្បសាទនំ ឯកោទិភាវ”ន្តិ ឈានមេវ វុត្តន្តិ អដ្ឋកថាយ វិភង្គបាឋេន សទ្ធឹ វិរោធោ អាបជ្ជតីតិ? នាបជ្ជតិ វិភង្គេបិ ឥមិនាវ អធិប្បាយេន និទ្ទេសស្ស កតត្តា។ តថា ហិ យេន សម្បសាទនេន យោគា ឈានំ “សម្បសាទន”ន្តិ វុច្ចតិ, តស្មឹ “យា សទ្ធា សទ្ទហនា”តិអាទិនា ទស្សិតេ សម្បសាទនំ ឈានន្តិ សមានាធិករណនិទ្ទេសេនេវ តំយោគា ឈានេ តំសទ្ទប្បវត្តិ ទស្សិតា ហោតិ។ “ឯកោទិភាវ”ន្តិ ច បទំ ឧទ្ធរិត្វា ឯកោទិម្ហិ ទស្សិតេ ឯកោទិភាវំ ឈានន្តិ សមានាធិករណនិទ្ទេសេនេវ ឈានស្ស ឯកោទិវឌ្ឍនតា វុត្តាវ ហោតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន ព្យញ្ជនវិចារំ អកត្វា ធម្មមត្តមេវ និទ្ទិដ្ឋន្តិ អវិរោធោ យុត្តោ។

យំ បន វុត្តំ ដីកាការេហិ អាចរិយធម្មបាលត្ថេរាទីហិ “យទិ ឯកោទីតិ សមាធិស្ស គហណំ អធិប្បេតំ, តទា ‘ឯកោទិភាវ’ន្តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា សមាធិស្ស និទ្ទេសោ ន កត្តព្ពោ សិយា។ តស្មា ឯកោទិភាវសទ្ទោ ឯវ សមាធិម្ហិ បវត្តោ សម្បសាទនសទ្ទោ វិយ ឈានេ បវត្តតីតិ យុត្ត”ន្តិ, តំ អដ្ឋកថាយ វិរុជ្ឈតិ។ តស្មា សោ អដ្ឋកថានិរបេក្ខោ វិសុំយេវេកោ អត្ថវិកប្បោតិ គហេតព្ពំ។ អយញ្ហិ នេសំ អធិប្បាយោ – វិតក្កវិចារេហិ អនជ្ឈារុឡ្ហត្តា ឯកំ ឧទេតីតិ ឯកោទីតិ តថាវិធសមាធិយុត្តំ ឈានចិត្តមេវ គហេត្វា ឯកោទិស្ស ភាវោ ឯកោទិភាវោតិ សមាធិស្ស គហណំ សក្កា វត្តុន្តិ។ យោ បនាយំ តេសមភិនិវេសោ “ឯកោទីតិ សមាធិស្ស គហណេ សតិ ‘ឯកោទិភាវ’ន្តិ បទំ ឧទ្ធរិត្វា សមាធិស្ស និទ្ទេសោ ន កត្តព្ពោ សិយា”តិ , សោ អនេកន្តិកត្តា អយុត្តោ។ អញ្ញត្ថបិ ហិ ព្យញ្ជនវិចារំ អកត្វា អត្ថមត្តស្សេវ ពាហុល្លេន វិភង្គេ និទ្ទេសោ ទិស្សតិ។

សន្តាតិ សមំ និរោធំ គតា។ **សមិតា**តិ ភាវនាយ សមំ គមិតា និរោធិតា។ **វូបសន្តា**តិ តតោ ឯវ សុដ្ឋុ ឧបសន្តា។ **អត្ថង្គតា**តិ អត្ថំ វិនាសំ គតា។ **អព្ភត្ថង្គតា**តិ ឧបសគ្គេន បទំ វឌ្ឍេត្វា វុត្តំ។ **អប្បិតា**តិ គមិតា វិនាសំ គតា។ **សោសិតា**តិ បវត្តិសង្ខាតស្ស សន្តានស្ស អភាវេន សោសំ សុក្ខភាវំ គតា។ **ព្យន្តីកតា**តិ វិគតន្តា កតា។

អយមត្ថោតិ ភាវនាយ បហីនត្តា វិតក្កវិចារានំ អភាវសង្ខាតោ អត្ថោ។ ចោទកេន វុត្តមត្ថំ សម្បដិច្ឆិត្វា បរិហរិតុំ “**ឯវមេតំ សិទ្ធោវាយមត្ថោ**”តិ វត្វា “**ន បនេត**”ន្តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **ឯត**ន្តិ “វិតក្កវិចារានំ វូបសមា”តិ ឯតំ វចនំ។ **តទត្ថទីបក**ន្តិ តស្ស វិតក្កវិចារាភាវមត្តសង្ខាតស្ស អត្ថស្ស ទីបកំ។ **ន កិលេសកាលុស្សិយស្សា**តិ ឧបចារក្ខណេ វិយ នីវរណសង្ខាតស្ស កិលេសសង្ខោភស្ស វូបសមា ន សម្បសាទនន្តិ អត្ថោ។ ននុ ច “**បុរិមំ វត្វាបិ វត្តព្ពមេវា**”តិ ឥទំ កស្មា វុត្តំ។ តថា ហិ ទុតិយជ្ឈានាទិអធិគមូបាយទីបកេន អជ្ឈត្តំ សម្បសាទនតាយ ចេតសោ ឯកោទិភាវតាយ ច ហេតុទីបកេន អវិតក្កអវិចារភាវហេតុទីបកេន ច វិតក្កវិចារវូបសមវចនេនេវ វិតក្កវិចារាភាវោ ទីបិតោតិ, កឹ បុន អវិតក្កអវិចារវចនេន កតេនាតិ? ន, អទីបិតត្តា។ ន ហិ វិតក្កវិចារ វូបសមវចនេន វិតក្កវិចារានំ អប្បវត្តិ វុត្តា ហោតិ។ វិតក្កវិចារេសុ ហិ តណ្ហាប្បហានំ ឯតេសំ វូបសមនំ។ ឱឡារិកង្គមុខេន ហិ តំតំឈាននិកន្តិយា វិក្ខម្ភនំ វិតក្កវិចារវូបសមវចនាទីហិ បកាសិតំ។ យតោ វិតក្កវិចារេសុ វិរត្តភាវទីបកំ វិតក្កវិចារវូបសមវចនំ, យេ ច សង្ខារេសុ តណ្ហាប្បហានំ ករោន្តិ, តេសុ មគ្គេសុ បហីនតណ្ហេសុ ច

ផលេសុ សង្ខារប្បវត្តិ ហោតិ, ឯវមិធាបិ វិក្ខម្ភិតវិតក្កវិចារតណ្ហស្ស ទុតិយជ្ឈានស្ស វិតក្កវិចារសម្បយោគោ បុរិមេន ន និវារិតោ សិយាតិ តន្និវារណត្ថំ អាវជ្ជិតុកាមតាទិអតិក្កមោ ច តេសំ វូបសមោតិ ទស្សនត្ថញ្ច **“អវិតក្កំ អវិចារ”**ន្តិ វុត្តំ។ បឋមជ្ឈានំ ទុតិយជ្ឈានស្ស ឧបនិស្សយបច្ចយេន បច្ចយោ ហោតីតិ អាហ **“បឋមជ្ឈានសមាធិតោ”**តិ។ **បឋមម្បីតិ** បឋមជ្ឈានម្បិ។

គណនានុបុព្ពតោតិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពំ។ ឯត្ថាបិ “ទុតិយំ ឧប្បន្នន្តិបិ ទុតិយ”ន្តិ វត្តុំ វដ្ដតិយេវ។ វុត្តមេវត្ថំ វិភង្គបាឋេន សាធេន្តោ អាហ **“យថាហា”**តិអាទិ។ យំ បន **វិភង្គេ** (វិភ. ៥៨០) “ឈានន្តិ សម្បសាទោ បីតិ សុខំ ចិត្តស្សេកគ្គតា”តិ វុត្តំ, តំ សបរិក្ខារំ ឈានំ ទស្សេតុំ បរិយាយេន វុត្តំ។ រថស្ស បណ្ឌុកម្ពលំ វិយ ហិ សម្បសាទោ ឈានស្ស បរិក្ខារោ, ន ឈានង្គន្តិ អាហ **“បរិយាយោយេវ ចេសោ”**តិ។ និប្បរិយាយតោ បន ឧបនិជ្ឈានលក្ខណប្បត្តានំ អង្គានំ វសេន តិវង្គិកមេវេតំ ហោតីតិ អាហ **“សម្បសាទនំ បន ឋបេត្វា”**តិអាទិ។

ទុតិយជ្ឈានកថា និដ្ឋិតា។

តតិយជ្ឈានកថា

វិរជ្ជនំ វិរាគោ។ តំ បន វិរជ្ជនំ និព្ពិន្ទនមុខេន ហីឡនំ វា តប្បដិពទ្ធរាគប្បហានំ វាតិ ទស្សេតុំ **“តស្សា បីតិយា ជិគុច្ឆនំ វា សមតិក្កមោ វា”**តិ វុត្តំ។ **ឧភិន្នមន្តរា**តិ បីតិយា វិរាគាតិ ឥមេសំ ទ្វិន្នំ បទានំ អន្តរា, មជ្ឈេតិ អត្ថោ។ **សម្បិណ្ឌនំ** សមុច្ចយោ។ **មគ្គោ**តិ ឧបាយោ។ ទុតិយជ្ឈានស្ស ហិ បដិលាភំ វិនា តតិយជ្ឈានស្ស អធិគមោ ន ហោតីតិ វិតក្កវិចារានំ វូបសមោ តតិយជ្ឈានាធិគមស្ស ឧបាយោ។ **តទធិគមាយា**តិ តតិយមគ្គាធិគមាយ។

ឧបបត្តិតោតិ សមវាហិតភាវេន បតិរូបតោ ឈានុបេក្ខាបិ សមវាហិតមេវ អន្តោនីតំ កត្វា បវត្តតីតិ អាហ **“សមំ បស្សតី”**តិ។ **វិសទាយា**តិ សំកិលេសវិគមេន បរិព្យត្តាយ។ **វិបុលាយា**តិ សាតិសយំ មហគ្គតភាវប្បត្តិតោ មហតិយា។ **ថាមគតាយា**តិ បីតិវិគមេន ថិរភាវប្បត្តាយ។ ននុ ចេត្ថ ឧបេក្ខាវេទនាវ ន សម្ភវតិ, តស្មា កថមយំ តតិយជ្ឈានសមង្គី ឧបេក្ខាយ សមន្នាគតត្តា “ឧបេក្ខកោ”តិ វុច្ចតីតិ ចេ? ន កេវលំ វេទនុបេក្ខាវ ឧបេក្ខាតិ វុច្ចតិ, អថ ខោ អញ្ញាបិ ឧបេក្ខា វិជ្ជន្តីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឧបេក្ខា បន ទសវិធា ហោតី”**តិអាទិ។ តត្ថ (ធ. ស. អដ្ឋ. ១៦៣; វិសុទ្ធិ. ១.៨៤) “ឥធ, ភិក្ខវេ, ភិក្ខុ ចក្ខុនា រូបំ ទិស្វា នេវ សុមនោ ហោតិ ន ទុម្មនោ, ឧបេក្ខកោ វិហរតិ សតោ សម្បជានោ”តិ (អ. និ. ៦.១) ឯវមាគតា ខីណាសវស្ស ឆសុ ទ្វារេសុ ឥដ្ឋានិដ្ឋឆឡារម្មណាបាថេ បរិសុទ្ធបកតិភាវាវិជហនាការភូតា ឧបេក្ខា **ឆឡង្គុបេក្ខា** នាម។

យា បន “ឧបេក្ខាសហគតេន ចេតសា ឯកំ ទិសំ ផរិត្វា វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣០៨) ឯវមាគតា សត្តេសុ មជ្ឈត្តាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា** នាម។

យា “ឧបេក្ខាសម្ពោជ្ឈង្គំ ភាវេតិ វិវេកនិស្សិត”ន្តិ (ម. និ. ១.២៧; សំ. និ. ៥.១៨២, ១៩០-១៩១) ឯវមាគតា សហជាតធម្មានំ មជ្ឈត្តាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា** នាម។

យា បន “កាលេន កាលំ ឧបេក្ខានិមិត្តំ មនសិ ករោតី”តិ (អ. និ. ៣.១០៣) ឯវមាគតា អនច្ចារទ្ធនាតិសិថិលវីរិយសង្ខាតា ឧបេក្ខា, អយំ **វីរិយុបេក្ខា** នាម។

យា –

> “កតិ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, កតិ សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ? អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ, ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ។
>
> “កតមា អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ? បឋមជ្ឈានបដិលាភត្ថាយ នីវរណេ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, ទុតិយជ្ឈានបដិលាភត្ថាយ វិតក្កវិចារេ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, តតិយជ្ឈានបដិលាភត្ថាយ បីតឹ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, ចតុត្ថជ្ឈានបដិលាភត្ថាយ សុខទុក្ខេ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, អាកាសានញ្ចាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ រូបសញ្ញំ បដិឃសញ្ញំ នានត្តសញ្ញំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, វិញ្ញាណញ្ចាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ អាកាសានញ្ចាយតនសញ្ញំ

បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, អាកិញ្ចញ្ញាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ វិញ្ញាណញ្ចាយតនសញ្ញំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិបដិលាភត្ថាយ អាកិញ្ចញ្ញាយតនសញ្ញំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, ឥមា អដ្ឋ សង្ខារុបេក្ខា សមថវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ។

“កតមា ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តិ? សោតាបត្តិមគ្គបដិលាភត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនំ បដិសន្ធឹ គតឹ និព្ពត្តឹ ឧបបត្តឹ ជាតឹ ជរំ ព្យាធឹ មរណំ សោកំ បរិទេវំ ឧបាយាសំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, សោតាបត្តិផលសមាបត្តត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនំ បដិសន្ធឹ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, សកទាគាមិមគ្គបដិលាភត្ថាយ... បេ.... សកទាគាមិផលសមាបត្តត្ថាយ...បេ.... អនាគាមិមគ្គបដិលាភត្ថាយ...បេ.... អនាគាមិផលសមាបត្តត្ថាយ...បេ.... អរហត្តមគ្គបដិលាភត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនំ បដិសន្ធឹ គតឹ និព្ពត្តឹ ឧបបត្តឹ ជាតឹ ជរំ ព្យាធឹ មរណំ សោកំ បរិទេវំ ឧបាយាសំ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, អរហត្តផលសមាបត្តត្ថាយ...បេ.... សុញ្ញតវិហារសមាបត្តត្ថាយ...បេ.... អនិមិត្តវិហារសមាបត្តត្ថាយ ឧប្បាទំ បវត្តំ និមិត្តំ អាយូហនំ បដិសន្ធឹ បដិសង្ខា សន្តិដ្ឋនា បញ្ញា សង្ខារុបេក្ខាសុ ញាណំ, ឥមា ទស សង្ខារុបេក្ខា វិបស្សនាវសេន ឧប្បជ្ជន្តី”តិ (បដិ. ម. ១.៥៧) –

ឯវមាគតា នីវរណាទិបដិសង្ខាសន្តិដ្ឋនាការភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **សង្ខារុបេក្ខា** នាម។

តត្ថ **នីវរណេ បដិសង្ខា**តិ បញ្ច នីវរណានិ បហាតព្ពភាវេន បដិសង្ខាយ, បរិគ្គហេត្វាតិ អត្ថោ។ **សន្តិដ្ឋនា**តិ នីវរណានំ បហានាភិមុខីភូតត្តា តេសំ បហានេបិ អព្យាបារភាវូបគមនេន មជ្ឈត្តតាយ សន្តិដ្ឋនា។ **សង្ខារុបេក្ខាសូ**តិ នីវរណប្បហានេ ព្យាបារាករណេន នីវរណសង្ខាតានំ សង្ខារានំ ឧបេក្ខនាសូតិ អត្ថោ។ ឯស នយោ **វិតក្កវិចារា**ទីសុ **ឧប្បាទា**ទីសុ ច។ តត្ថ **ឧប្បាទ**ន្តិ បុរិមកម្មបច្ចយា ខន្ធានំ ឥធ ឧប្បត្តិមាហ។ **បវត្ត**ន្តិ តថាឧប្បន្នស្ស បវត្តិំ។ **និមិត្ត**ន្តិ សព្ពម្បិ តេភូមកំ សង្ខារគតំ និមិត្តភាវេន ឧបដ្ឋានតោ។ **អាយូហន**ន្តិ អាយតឹ បដិសន្ធិហេតុភូតំ កម្មំ។ **បដិសន្ធិ**ន្តិ អាយតឹ ឧបបត្តិំ។ **គតិ**ន្តិ យាយ គតិយា សា បដិសន្ធិ ហោតិ។ **និព្ពត្តិ**ន្តិ ខន្ធានំ និព្ពត្តនំ។ **ឧបបត្តិ**ន្តិ វិបាកប្បវត្តិំ។ **ជាតិ**ន្តិ ជរាទីនំ បច្ចយភូតំ ភវបច្ចយា ជាតិំ។ **ជរាមរណា**ទយោ បាកដា ឯវ។

ឯត្ថ ច ឧប្បាទាទយោ បញ្ចេវ សង្ខារុបេក្ខាញាណស្ស វិសយវសេន វុត្តា, សេសា តេសំ វេវចនវសេន។ និព្ពត្តិ ជាតីតិ ឥទញ្ហិ ទ្វយំ ឧប្បាទស្ស ចេវ បដិសន្ធិយា ច វេវចនំ។ គតិ ឧបបត្តិ ចាតិ ឥទំ ទ្វយំ បវត្តស្ស, ជរាទយោ និមិត្តស្សាតិ វេទិតព្ពំ។ ននុ ចេត្ថ ចតូសុ មគ្គវារេសុ “ឧប្បាទ”ន្តិអាទីនិ បញ្ច មូលបទានិ, “គតី”តិអាទីនិ ទស វេវចនបទានីតិ បន្នរស បទានិ វុត្តានិ, ឆសុ បន ផលសមាបត្តិវារេសុ បញ្ច មូលបទានេវ វុត្តានិ, តំ កស្មាតិ ចេ? សង្ខារុបេក្ខាយ តិក្ខភាវេ សតិ កិលេសប្បហានសមត្ថស្ស មគ្គស្ស សព្ភាវតោ តស្សា តិក្ខភាវទស្សនត្ថំ វេវចនបទេហិ សហ ទឡ្ហំ កត្វា មូលបទានិ វុត្តានិ, ផលស្ស និរុស្សាហភាវេន សន្តសភាវត្តា មគ្គាយត្តត្តា ច មន្ទភូតាបិ សង្ខារុបេក្ខា ផលស្ស បច្ចយោ ហោតីតិ ទស្សនត្ថំ មូលបទានេវ វុត្តានីតិ វេទិតព្ពានិ។

តត្ថ “សោតាបត្តិមគ្គបដិលាភត្ថាយា”តិអាទីសុ ចតូសុ មគ្គវារេសុ សុញ្ញតានិមិត្តប្បណិហិតមគ្គានំ អញ្ញតរោ វុត្តោ។ “សោតាបត្តិផលសមាបត្តត្ថាយា”តិអាទីសុ ចតូសុ ផលវារេសុ បន អប្បណិហិតផលសមាបត្តិ វេទិតព្ពា។ កស្មា? សុញ្ញតវិហារសមាបត្តត្ថាយ អនិមិត្តវិហារសមាបត្តត្ថាយាតិ ឥតរាសំ ទ្វិន្នំ ផលសមាបត្តីនំ វិសុំ វុត្តត្តា។ អនិច្ចានុបស្សនាវុដ្ឋានវសេន ហិ អនិមិត្តមគ្គោ, តថេវ ផលសមាបត្តិកាលេ អនិមិត្តផលសមាបត្តិ, ទុក្ខានុបស្សនាវុដ្ឋានវសេន អប្បណិហិតមគ្គផលសមាបត្តិយោ, អនត្តានុបស្សនាវុដ្ឋានវសេន សុញ្ញតមគ្គផលសមាបត្តិយោ សុត្តន្តនយេន វេទិតព្ពា។ ឯវញ្ច កត្វា សុញ្ញតាទិវិមោក្ខវសេន មគ្គុប្បត្តិហេតុភូតា ចតស្សោ, តថា អប្បណិហិតផលសមាបត្តិយា ចតស្សោ, សុញ្ញតវិហារអនិមិត្តវិហារវសេន ទ្វេតិ ទស សង្ខារុបេក្ខាវិបស្សនាបញ្ញា វុត្តា, សមថសង្ខារុបេក្ខា បន អប្បនាវីថិយា អាសន្នបុព្ពភាគេ ពលប្បត្តំ ភាវនាមយញាណំ។

យា បន “យស្មិំ សមយេ កាមាវចរំ កុសលំ ចិត្តំ ឧប្បន្នំ ហោតិ ឧបេក្ខាសហគត”ន្តិ (ធ. ស. ១៥០) ឯវមាគតា អទុក្ខមសុខសញ្ញិតា ឧបេក្ខា, អយំ **វេទនុបេក្ខា** នាម។

យា “យទត្ថិ យំ ភូតំ, តំ បជហតិ, ឧបេក្ខំ បដិលភតី”តិ (ម. និ. ៣.៧១; អ. និ. ៧.៥៥) ឯវមាគតា វិចិននេ មជ្ឈត្តភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **វិបស្សនុបេក្ខា** នាម។

តត្ថ **យទត្ថិ យំ ភូតន្តិ** ខន្ធបញ្ចកំ, តំ មុញ្ចិតុកម្យតាញាណេន បជហតិ។ **ឧបេក្ខំ បដិលភតីតិ** ទិដ្ឋសោវត្ថិកត្តយស្ស សប្បស្ស លក្ខណវិចិននេ វិយ ទិដ្ឋលក្ខណត្តយស្ស ខន្ធបញ្ចកស្ស សង្ខារលក្ខណវិចិននេ ឧបេក្ខំ បដិលភតីតិ អត្ថោ។

យា បន ឆន្ទាទីសុ យេវាបនកេសុ អាគតា សហជាតានំ សមប្បវត្តិហេតុភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា** នាម។

យា “ឧបេក្ខកោ ច វិហរតី”តិ (ទី. និ. ១.២៣០; ធ. ស. ១៦៣) ឯវមាគតា អគ្គសុខេបិ តស្មឹ អបក្ខបាតជននី ឧបេក្ខា, អយំ **ឈានុបេក្ខា** នាម។

យា បន “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធឹ ចតុត្ថំ ឈាន”ន្តិ (ទី. និ. ១.២៣២; ធ. ស. ១៦៥) ឯវមាគតា សព្ពបច្ចនីកបរិសុទ្ធា បច្ចនីកវូបសមនេបិ អព្យាបារភូតា ឧបេក្ខា, អយំ **បារិសុទ្ធុបេក្ខា** នាម។

តត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា ច ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ច ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា ច តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ច ឈានុបេក្ខា ច បារិសុទ្ធុបេក្ខា ច អត្ថតោ ឯកា តត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខាវ ហោតិ។ តេន តេន អវត្ថាភេទេន បនស្សា អយំ ភេទោ ឯកស្សាបិ សតោ សត្តស្ស កុមារយុវថេរសេនាបតិរាជាទិវសេន ភេទោ វិយ។ តស្មា តាសុ យត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខា, ន តត្ថ ពោជ្ឈង្គុបេក្ខាទយោ។ យត្ថ វា បន ពោជ្ឈង្គុបេក្ខា, ន តត្ថ ឆឡង្គុបេក្ខាទយោ ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ យថា ចេតាសំ អត្ថតោ ឯកីភាវោ, ឯវំ សង្ខារុបេក្ខាវិបស្សនុបេក្ខានម្បិ។ បញ្ញា ឯវ ហិ សា កិច្ចវសេន ទ្វិធា ភិន្នា។ យថា ហិ បុរិសស្ស សាយំ គេហំ បវិដ្ឋំ សប្បំ អជបទទណ្ឌំ គហេត្វា បរិយេសមានស្ស តំ ថុសកោដ្ឋកេ និបន្នំ ទិស្វា “សប្បោ នុ ខោ, នោ”តិ អវលោកេន្តស្ស សោវត្ថិកត្តយំ ទិស្វា និព្ពេមតិកស្ស “សប្បោ, ន សប្បោ”តិ វិចិននេ មជ្ឈត្តតា ហោតិ, ឯវមេវ យា អារទ្ធវិបស្សកស្ស វិបស្សនាញាណេន លក្ខណត្តយេ ទិដ្ឋេ សង្ខារានំ អនិច្ចភាវាទិវិចិននេ មជ្ឈត្តតា ឧប្បជ្ជតិ, អយំ **វិបស្សនុបេក្ខា**។ យថា បន តស្ស បុរិសស្ស អជបទេន ទណ្ឌេន គាឡ្ហំ សប្បំ គហេត្វា “កិន្តាហំ ឥមំ សប្បំ អវិហេឋេន្តោ អត្តានញ្ច ឥមិនា អឌំសាបេន្តោ មុញ្ចេយ្យ”ន្តិ មុញ្ចនាការមេវ បរិយេសតោ គហណេ មជ្ឈត្តតា ហោតិ, ឯវមេវ យា លក្ខណត្តយស្ស ទិដ្ឋត្តា អាទិត្តេ វិយ តយោ ភវេ បស្សតោ សង្ខារគ្គហណេ មជ្ឈត្តតា, អយំ **សង្ខារុបេក្ខា**។ ឥតិ វិបស្សនុបេក្ខាយ សិទ្ធាយ សង្ខារុបេក្ខាបិ សិទ្ធាវ ហោតិ។ ឥមិនា បនេសា វិចិននគហណេសុ មជ្ឈត្តសង្ខាតេន កិច្ចេន ទ្វិធា ភិន្នា។ វីរិយុបេក្ខា បន វេទនុបេក្ខា ច អញ្ញមញ្ញញ្ច អវសេសាហិ ច អត្ថតោ ភិន្នា ឯវាតិ។

ឥមាសំ បន ទសន្នម្បិ ឧបេក្ខានំ ភូមិបុគ្គលាទិវសេន វិភាគោ តត្ថ តត្ថ វុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោតិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯវមយំ ទសវិធាបី**”តិអាទិ។ តត្ថ **ភូមិបុគ្គលចិត្តារម្មណតោ**តិ “ឆឡង្គុបេក្ខា កាមាវចរា, ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា រូបាវចរា”តិ ឯវមាទិនា **ភូមិតោ**។ “ឆឡង្គុបេក្ខា ខីណាសវស្សេវ, ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា តិណ្ណម្បិ បុថុជ្ជនសេក្ខាសេក្ខាន”ន្តិ ឯវមាទិនា **បុគ្គលតោ**។ “ឆឡង្គុបេក្ខា សោមនស្សុបេក្ខាសហគតចិត្តសម្បយុត្តា”តិអាទិនា **ចិត្តតោ**។ “ឆឡង្គុបេក្ខា ឆឡារម្មណា, ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា ធម្មារម្មណា”តិអាទិនា **អារម្មណតោ**។ **ខន្ធសង្គហឯកក្ខណកុសលត្តិកសង្ខេបវសេនា**តិ “វេទនុបេក្ខា វេទនាក្ខន្ធេន សង្គហិតា, ឥតរា នវ សង្ខារក្ខន្ធេនា”តិ **ខន្ធសង្គហវសេន**។ ឆឡង្គុបេក្ខា ព្រហ្មវិហារពោជ្ឈង្គឈានបារិសុទ្ធិតត្រមជ្ឈត្តុបេក្ខា ច អត្ថតោ ឯកា, តស្មា ឯកក្ខណេ តាសុ ឯកាយ សតិ ន ឥតរា, តថា សង្ខារុបេក្ខាវិបស្សនុបេក្ខាបិ វេទិតព្ពា, វេទនាវីរិយុបេក្ខានំ ឯកក្ខណេ សិយា ឧប្បត្តីតិ ឯវំ **ឯកក្ខណវសេន**។ ឆឡង្គុបេក្ខា អព្យាកតា, ព្រហ្មវិហារុបេក្ខា កុសលាព្យាកតា, តថា សេសា, វេទនុបេក្ខា បន សិយា អកុសលាបីតិ ឯវំ **កុសលត្តិកវសេន**។ ទសបេតា សង្ខេបតោ ចត្តារោវ ធម្មា វីរិយវេទនាតត្រមជ្ឈត្តតាញាណវសេនាតិ ឯវំ **សង្ខេបវសេន**។

ឥទានិ ឥធាធិប្បេតាយ ឈានុបេក្ខាយ លក្ខណាទី និទ្ធារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**លក្ខណាទិតោ បនា**”តិអាទិ។ តត្ថ **អនាភោគរសា**តិ បណីតសុខេបិ តស្មឹ អវនតិបដិបក្ខកិច្ចាតិ អត្ថោ។ **អព្យាបារបច្ចុបដ្ឋានា**តិ សតិបិ សុខបារមិប្បត្តិយំ តស្មឹ សុខេ អព្យាវដា ហុត្វា បច្ចុបតិដ្ឋតិ, សម្បយុត្តានំ វា តត្ថ អព្យាបារំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ អត្ថោ។ សម្បយុត្តធម្មានំ ខោភំ ឧប្បិលវញ្ច អាវហន្តេហិ វិតក្កាទីហិ អភិភូតត្តា អបរិព្យត្តំ តត្ថ តត្រមជ្ឈត្តតាយ កិច្ចំ, តទភាវតោ ឥធ បរិព្យត្តន្តិ អាហ “**អបរិព្យត្តកិច្ចតោ**”តិ។ តេនេវាហ “អបរិព្យត្តំ ហី”តិអាទិ។

ឥទានិ សតោ ច សម្បជានោតិ ឯត្ថ “វុច្ចតី”តិ អជ្ឈាហរិតព្ពំ។ **សរតី**តិ ឥមិនា “សតោ”តិ បទស្ស កត្តុសាធនតមាហ។ **សម្បជានាតី**តិ សម្មទេវ បជានាតិ។ **បុគ្គលេនា**តិ បុគ្គលាធិដ្ឋានេន។ សរណំ ចិន្តនំ ឧបដ្ឋានំ លក្ខណមេតិស្សាតិ **សរណលក្ខណា**។ សម្មុស្សនបដិបក្ខោ អសម្មុស្សនំ កិច្ចំ ឯតិស្សាតិ **អសម្មុស្សនរសា**។

កិលេសេហិ អារក្ខា ហុត្វា បច្ចុបតិដ្ឋតិ, តតោ វា អារក្ខំ បច្ចុបដ្ឋបេតីតិ **អារក្ខបច្ចុបដ្ឋានា**។ អសម្មុយ្ហនំ សម្មទេវ បជាននំ, សម្មោហបដិបក្ខោ វា អសម្មោហោ លក្ខណមេតស្សាតិ **អសម្មោហលក្ខណំ។ តីរណំ** កិច្ចស្សាតិ **តីរណកិច្ចំ**។ ... **បវិចយោ** វីមំសា។ កាមំ ឧបចារជ្ឈានាទីសុ ឧបាទាយ បឋមទុតិយជ្ឈានានិបិ សុខុមានេវ, ឥមំ បន ឧបរិមជ្ឈានំ ឧបាទាយ **“ឱឡារិកត្តា បន តេសំ ឈានាន”**ន្តិ វុត្តំ, សា ច ឱឡារិកតា វិតក្កាទិថូលង្គតាយ វេទិតព្ពា។ កេចិ “ពហុចេតសិកតាយា”តិ ច វទន្តិ។ **ភូមិយំ វិយ បុរិសស្សា**តិ បុរិសស្ស ភូមិយំ គតិ វិយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **គតិ សុខា ហោតី**តិ តេសុ ឈានេសុ គតិ សុខា ហោតិ។ **អព្យត្តំ តត្ថ សតិសម្បជញ្ញកិច្ច**ន្តិ “តទំ នាម ទុក្ករំ ករិយតី”តិ វត្តព្ពស្ស អភាវតោ វុត្តំ។ **ឱឡារិកង្គប្បហានេន បន សុខុមត្តា**តិ អយមត្ថោ កាមំ ទុតិយជ្ឈានេបិ សម្ភវតិ, តថាបិ យេភុយ្យេន អវិប្បយោគីភាវេន វត្តមានេសុ បីតិសុខេសុ បីតិសង្ខាតស្ស ឱឡារិកង្គស្ស បហានេន សុខុមតាយ ឥធ សាតិសយោ សតិបញ្ញាព្យាបារោតិ វុត្តំ **“បុរិសស្សា”**តិអាទិ។ ធេនុំ បិវតីតិ **ធេនុបគោ,** ធេនុយា ខីរំ បិវន្តោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **បុនទេវ បីតី ឧបគច្ឆេយ្យា**តិ ហានភាគិយំ ឈានំ សិយា , ទុតិយជ្ឈានមេវ សម្បជ្ជេយ្យាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“បីតិសម្បយុត្តមេវ សិយា”**តិ។ **ឥទញ្ច អតិមធុរំ សុខ**ន្តិ តតិយជ្ឈានេ សុខំ សន្ធាយាហ, អតិមធុរតា ចស្ស បហាសោទគ្យសភាវាយ បីតិយា អភាវេនេវ វេទិតព្ពា។ **ឥទ**ន្តិ “សតោ សម្បជានោ”តិ បទទ្វយំ។

សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេសិន្តិ ឯត្ថ កថមាភោគេន វិនា សុខបដិសំវេទនាតិ អាហ **“កិញ្ចាបី”**តិអាទិ។ យស្មា តស្ស នាមកាយេន សម្បយុត្តំ សុខំ, តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោ “សុខញ្ច កាយេន បដិសំវេទេសិ”ន្តិ អាហាតិ យោជេតព្ពំ។ អយំ បនេត្ថ សង្ខេបត្ថោ – “សុខំ វេទយាមី”តិ ឯវមាភោគេ អសតិបិ នាមកាយេន ចេតសិកសុខំ, កាយិកសុខហេតុរូបសមុដ្ឋាបនេន កាយិកសុខញ្ច ឈានសមង្គី បដិសំវេទេតីតិ វុច្ចតីតិ។ **តស្សា**តិ ឈានសមង្គិនោ។ **យំ វា ត**ន្តិ យំ វា តំ យថាវុត្តំ នាមកាយសម្បយុត្តំ សុខំ។ **តំសមុដ្ឋានេនា**តិ តតោ សមុដ្ឋិតេន អតិបណីតេន រូបេន អស្ស ឈានសមង្គិនោ រូបកាយោ យស្មា ផុដោ, តស្មា ឯតមត្ថំ ទស្សេន្តោតិ សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **យស្សា**តិ រូបកាយស្ស។ **ផុដត្តា**តិ ព្យាបិតត្តាតិ អត្ថោ។ យថា ហិ ឧទកេន ផុដ្ឋសរីរស្ស តាទិសេ ផោដ្ឋព្ពេ ផុដ្ឋេ សុខំ ឧប្បជ្ជតិ, ឯវំ ឯតេហិ ឈានចិត្តសមុដ្ឋិតេហិ រូបេហិ ផុដ្ឋសរីរស្ស។ **ឈានា វុដ្ឋិតោបី**តិ ឈានម្ហា វុដ្ឋិតោបិ។ **សុខំ បដិសំវេទេយ្យា**តិ ចិត្តសមុដ្ឋិតរូបេហិ អវសេសតិសមុដ្ឋិតរូបសង្ឃដ្ដនេន ឧប្បន្នកាយវិញ្ញាណេន កាយិកំ សុខំ បដិសំវេទេយ្យ។ **ឯតមត្ថ**ន្តិ វុត្តនយេន ចេតសិកកាយិកសុខបដិសំវេទនសង្ខាតំ អត្ថំ។

យន្តិ ហេតុអត្ថេ និបាតោ, យស្មាតិ អត្ថោ។ តេនាហ **“យំឈានហេតូ”**តិ។ **អាចិក្ខន្តី**តិអាទីនិ បទានិ កិត្តនត្ថានីតិ អធិប្បាយេនាហ **“បសំសន្តីតិ អធិប្បាយោ”**តិ។ **កិន្តី**តិ បសំសនាការបុច្ឆា។ **សុខបារមិប្បត្តេ**តិ សុខស្ស បរមំ បរិយន្តំ បត្តេ។ **សុខាភិសង្គេនា**តិ សុខស្មិំ អាលយេន។ ឯទិសេសុ ឋានេសុ សតិគ្គហណេនេវ សម្បជញ្ញម្បិ គហិតំ ហោតីតិ ឥធ បាឡិយំ សតិយា ឯវ គហិតត្តា ឯវំ ឧបដ្ឋិតស្សតិតាយ សតិមា ឥច្ចេវ វុត្តំ, សម្បជានោតិ ហេដ្ឋា វុត្តត្តា វា។ **អសំកិលិដ្ឋ**ន្តិ កិលេសេហិ អសម្មិស្សត្តា អសំកិលិដ្ឋំ។ ឈានក្ខណេ និប្បរិយាយតោ ចេតសិកសុខមេវ លព្ភតីតិ **“សុខំ នាមកាយេន បដិសំវេទេតី”**តិ វុត្តំ។ **តតិយន្តិ គណនានុបុព្ពតោ តតិយ**ន្តិអាទិ ហេដ្ឋា វុត្តនយានុសារេន វេទិតព្ពំ។

តតិយជ្ឈានកថា និដ្ឋិតា។

ចតុត្ថជ្ឈានកថា

“បុព្ពេវា”តិ វុត្តត្តា **“កទា បន នេសំ បហានំ ហោតី”**តិ ចោទនំ សមុដ្ឋាបេត្វា អាហ **“ចតុន្នំ ឈានានំ ឧបចារក្ខណេ”**តិ។ ឯវំ វេទិតព្ពន្តិ សម្ពន្ធោ។ **បហានក្កមេន អវុត្តាន**ន្តិ ឯត្ថ **បហានក្កមោ** នាម បហាយកធម្មានំ ឧប្បត្តិបដិបាដិ។ តេន បន វុច្ចមានេ “ទុក្ខំ ទោមនស្សំ សុខំ សោមនស្ស”ន្តិ វត្តព្ពំ សិយា, កស្មា ឥតោ អញ្ញថា វចនន្តិ អាហ **“ឥន្ទ្រិយវិភង្គេ”**តិអាទិ ។ **ឧទ្ទេសក្កមេនា**តិ “សុខិន្ទ្រិយំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ ទោមនស្សិន្ទ្រិយ”ន្តិ ឯវំ បវត្តឧទ្ទេសក្កមេន។

អថ កស្មា ឈានេស្វេវ និរោធោ វុត្តោតិ សម្ពន្ធោ។ **កត្ថ ចុប្បន្នំ ទុក្ខិន្ទ្រិយ**ន្តិ អត្តនោ បច្ចយេហិ ឧប្បន្នំ អវិច្ឆម្ពិតំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ។ **កត្ថ ច អបរិសេសំ និរុជ្ឈតី**តិ និរោធដ្ឋានំ និរោធការណំ បុច្ឆតិ។ តេន **កត្ថា**តិ បុច្ឆាយ **ឯត្ថា**តិ វិស្សជ្ជនេបិ ហេតុម្ហិ ភុម្មវចនំ ទដ្ឋព្ពំ។ ឈានានុភាវនិមិត្តញ្ហិ អនុប្បជ្ជនំ ទុក្ខិន្ទ្រិយំ អបរិសេសំ និរុជ្ឈតីតិ វុត្តំ។ **អតិសយនិរោធោ** សុដ្ឋុ បហានំ ឧជុបដិបក្ខេន វូបសមោ។ **និរោធោ** បហានមត្តំ។ **នានាវជ្ជនេ**តិ យេន អាវជ្ជនេន អប្បនាវីថិ, តតោ ភិន្នាវជ្ជនេ អនេកាវជ្ជនេ វា។ អប្បនាវីថិយញ្ហិ ឧបចារោ ឯកាវជ្ជនោ, ឥតរោ អនេកាវជ្ជនោ អនេកក្ខត្តុំ បវត្តនតោ។ វិសមនិសជ្ជាយ ឧប្បន្នកិលមថោ **វិសមាសនុបតាបោ។ បីតិផរណេនា**តិ បីតិយា ផរណរសត្តា បីតិសមុដ្ឋានានំ វា បណីតរូបានំ កាយស្ស ព្យាបនតោ វុត្តំ។ តេនាហ

“**សព្ពោ កាយោ សុខោក្កន្តោ ហោតី**”តិ។ បណីតរូបផុដ្ឋសរីរស្ស សុខោក្កន្តកាយត្តា កុតោ ទុក្ខុប្បត្តិ វិសមាសនុបតាបាទិនាតិ អាហ “**បដិបក្ខេន អវិហតត្តា**”តិ។ **វិតក្កវិចារបច្ចយេបី**តិ **បិ**-សទ្ទោ អដ្ឋានប្បយុត្តោ, សោ “បហីនស្សា”តិ ឯត្ថ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពោ។ **បហីនស្សបិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្សា**តិ ឥទញ្ច “សិយា ឧប្បត្តី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **ឯត**ន្តិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយំ។ “ឧប្បជ្ជតី”តិ ឥមិនា សម្ពន្ធោ។ “តស្ស មយ្ហំ អតិចិរំ វិតក្កយតោ វិចារយតោ កាយោបិ កិលមិ, ចិត្តម្បិ ឩហញ្ញី”តិ វចនតោ កាយចិត្តខេទានំ វិតក្កវិចារបច្ចយតា វេទិតព្ពា។ **វិតក្កវិចារភាវេ**តិ ឯត្ថ “ឧប្បជ្ជតិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយ”ន្តិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី**តិ តត្ថ ទុតិយជ្ឈានូបចារេ អស្ស បហីនស្សបិ ទោមនស្សិន្ទ្រិយស្ស ឧប្បត្តិ ភវេយ្យ។

ឯត្ថ ច យទេកេ វទន្តិ “តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តីតិ វទន្តេន ឈានលាភីនម្បិ ទោមនស្សុប្បត្តិ អត្ថីតិ ទស្សិតំ ហោតិ, តេន ច អនីវរណសភាវោ លោភោ វិយ ទោសោបិ អត្ថីតិ ទីបេតិ។ ន ហិ ទោសេន វិនា ទោមនស្សំ បវត្តតិ, ន ចេត្ថ បដ្ឋានបាឡិយា វិរោធោ ចិន្តេតព្ពោ។ យស្មា តត្ថ បរិហីនជ្ឈានំ អារម្មណំ កត្វា បវត្តមានំ ទោមនស្សំ ទស្សិតំ, អបរិហីនជ្ឈានំ អារម្មណំ កត្វា ឧប្បជ្ជមានស្ស ទោមនស្សស្ស អសម្ភវតោ ឈានលាភីនំ សព្ពសោ ទោមនស្សំ នុប្បជ្ជតីតិ ច ន សក្កា វត្តុំ អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ អបិ តស្ស ឧប្បន្នត្តា, ន ហេវ ខោ សោ បរិហីនជ្ឈានោ អហោសី”តិ, តំ អយុត្តំ អនីវរណសភាវស្ស ទោមនស្សស្ស អភាវតោ។ យទិ សិយា, រូបារូបាវចរសត្តានម្បិ ឧប្បជ្ជេយ្យ, ន ច ឧប្បជ្ជតិ។ តថា ហិ អារុប្បេ កាមច្ឆន្ទនីវរណំ បដិច្ច ថិនមិទ្ធនីវរណំ ឧទ្ធច្ចនីវរណំ អវិជ្ជានីវរណន្តិអាទីសុ ព្យាបាទកុក្កុច្ចនីវរណានិ អនុទ្ធដានិ, ន ចេត្ថ អនីវរណតាបរិយាយោ កាមច្ឆន្ទាទីនម្បិ អនីវរណានំយេវ នីវរណសទិសតាយ នីវរណបរិយាយស្ស វុត្តត្តា។ យំ បន វុត្តំ “អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ អបិ តស្ស ឧប្បន្នត្តា”តិ, តម្បិ អការណំ ឧប្បជ្ជមានេន ច ទោមនស្សេន ឈានតោ បរិហាយនតោ។ លហុកេន បន បច្ចយេន បរិហីនំ តាទិសា នំ អប្បកសិរេនេវ បដិបាកតិកំ ករោន្តីតិ ទដ្ឋព្ពំ។ “តត្ថស្ស សិយា ឧប្បត្តី”តិ ឥទំ បន បរិកប្បនវចនំ ឧបចារក្ខណេ ទោមនស្សស្ស អប្បហីនភាវទស្សនត្ថំ។ តថា ហិ វុត្តំ “**ន ត្វេវ អន្តោអប្បនាយ**”ន្តិ។ យទិ បន តទា ទោមនស្សំ ឧប្បជ្ជេយ្យ, បឋមជ្ឈានម្បិស្ស បរិហីនមេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ បហីនម្បិ សោមនស្សិន្ទ្រិយំ បីតិ វិយ ន ទូរេតិ កត្វា “**អាសន្នត្តា**”តិ វុត្តំ។ នានាវជ្ជនូបចារេ បហីនម្បិ បហានង្គំ បដិបក្ខេន អវិហតត្តា អន្តរន្តរា ឧប្បជ្ជេយ្យ វាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេន្តោ “**អប្បនាប្បត្តាយា**”តិអាទិមាហ។ តាទិសាយ អាសេវនាយ ឥច្ឆិតព្ពត្តា យថា មគ្គវីថិតោ បុព្ពេ ទ្វេ តយោ ជវនវារា សទិសានុបស្សនាវ បវត្តន្តិ, ឯវមិធាបិ អប្បនាវារតោ បុព្ពេ ទ្វេ តយោ ជវនវារា ឧបេក្ខាសហគតាវ បវត្តន្តីតិ វទន្តិ។

សមាហរីតិ សមានេសិ, សង្គហេត្វា អភាសីតិ អត្ថោ។ **សុខុមា**តិ សុខទុក្ខានិ វិយ អនោឡារិកត្តា អវិភូតតាយ សុខុមា, តតោ ឯវ អនុមិនិតព្ពសភាវត្តា **ទុព្ពិញ្ញេយ្យា។ ទុដ្ឋស្សា**តិ ទុដ្ឋបយោគស្ស, ទុទ្ទមស្សាតិ អត្ថោ។ **សក្កា ហោតិ ឯសា គាហយិតុ**ន្តិ អញ្ញាបោហននយេន សក្កា គាហយិតុន្តិ អធិប្បាយោ។ **អទុក្ខមសុខាយ ចេតោវិមុត្តិយា**តិ ឥទមេវ ចតុត្ថំ ឈានំ ទដ្ឋព្ពំ។ **បច្ចយទស្សនត្ថ**ន្តិ អធិគមស្ស ឧបាយភូតបច្ចយទស្សនត្ថំ។ តេនាហ “**ទុក្ខប្បហានាទយោ ហិ តស្សា បច្ចយា**”តិ។ **ទុក្ខប្បហានាទយោ**តិ ច សោបចារា បឋមជ្ឈានាទយោវេត្ថ អធិប្បេតា។ **បហីនាតិ វុត្តា**តិ “បញ្ចន្នំ ឱរម្ភាគិយានំ សំយោជនានំ បរិក្ខយា”តិ (ម. និ. ៣.១៤៧; សំ. និ. ៥.១០២១) វុត្តត្តា។ **ឯតា**តិ សុខាទយោ វេទនា។ **សុខំ សោមនស្សស្ស បច្ចយោ**តិ វសនគន្ធាលេបនបុប្ផាភរណសមាលេបនាទិនិព្ពត្តំ កាយិកសុខំ សោមនស្សស្ស បច្ចយោ។ “សុខាយ ខោ, អាវុសោ វិសាខ វេទនាយ, រាគានុសយោ អនុសេតី”តិ (ម. និ. ១.៤៦៥) វចនតោ អាហ “**សោមនស្សំ រាគស្ស បច្ចយោ**”តិ។ “ទុក្ខាយ ខោ, អាវុសោ វិសាខ, វេទនាយ បដិឃានុសយោ អនុសេតី”តិ វចនតោ វុត្តំ “**ទោមនស្សំ ទោសស្ស បច្ចយោ**”តិ។ **សុខាទិឃាតេនា**តិ សុខាទីនំ បហានេន។

អទុក្ខមសុខន្តិ ឯត្ថ ន ទុក្ខន្តិ អទុក្ខំ, ទុក្ខវិទូរំ។ យស្មា តត្ថ ទុក្ខំ នត្ថិ, តស្មា វុត្តំ “**ទុក្ខាភាវេនា**”តិ។ **អសុខ**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ **ឯតេនា**តិ ទុក្ខសុខបដិក្ខេបវចនេន។ **បដិបក្ខភូត**ន្តិ ឥទំ ឥធ តតិយវេទនាយ ទុក្ខាទីនំ សមតិក្កមវសេន បត្តព្ពត្តា វុត្តំ, ន កុសលាកុសលានំ វិយ ឧជុវិបច្ចនីកតាយ។ **ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតានុភវនលក្ខណា**តិ ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតស្ស មជ្ឈត្តារម្មណស្ស, ឥដ្ឋានិដ្ឋវិបរីតំ វា មជ្ឈត្តាការេន អនុភវនលក្ខណា។ តតោ ឯវ **មជ្ឈត្តរសា។ អវិភូតបច្ចុបដ្ឋានា**តិ សុខទុក្ខានិ វិយ ន វិភូតាការា បិដ្ឋិបាសាណេ មិគគតមគ្គោ វិយ តេហិ អនុមាតព្ពាវិភូតាការោបដ្ឋានា។ សុខនិរោធោ នាម ឥធ ចតុត្ថជ្ឈានូបចារោ, សោ បទដ្ឋានំ ឯតិស្សាតិ **សុខនិរោធបទដ្ឋានា។ ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិ**ន្តិ បុរិមបទេ ឧត្តរបទលោបេនេតំ សមាសបទន្តិ អាហ “**ឧបេក្ខាយ ជនិតសតិបារិសុទ្ធិ**”ន្តិ។ សព្ពបច្ចនីកធម្មបរិសុទ្ធាយ បច្ចនីកសមនេបិ អព្យាវដាយ បារិសុទ្ធុបេក្ខាយ វត្តមានាយ ចតុត្ថជ្ឈានេ សតិ សម្បហំសនបញ្ញា វិយ សុបរិសុទ្ធា សុវិសទា ច ហោតីតិ អាហ “**សតិយា បារិសុទ្ធិ, សា ឧបេក្ខាយ កតា ន អញ្ញេនា**”តិ។ យទិ តត្រមជ្ឈត្តតា ឥធ “ឧបេក្ខា”តិ អធិប្បេតា, កថំ សតិយេវ បារិសុទ្ធាតិ វុត្តាតិ អាហ “**ន កេវល**”ន្តិអាទិ។ **សតិសីសេនា**តិ សតី ឧត្តមង្គំ កត្វា, បធានំ កត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

ឯវមេបិ កស្មា ឥធេវ សតិ “ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធី”តិ វុត្តាតិ អនុយោគំ សន្ធាយ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ ហេដ្ឋា តីសុ ឈានេសុ វិជ្ជមានាយបិ តត្រមជ្ឈត្តតាយ បច្ចនីកាភិភវនតោ សហាយបច្ចយវេកល្លតោ ច អបារិសុទ្ធិ, តថា តំសម្បយុត្តានំ តទភាវតោ ឥធ បារិសុទ្ធីតិ ឥមមត្ថំ ឧបមាវសេន ទស្សេតុំ “**យថា បនា**”តិអាទិ វុត្តំ។ **សូរិយប្បភាភិភវា**តិ សូរិយប្បភាយ អភិភុយ្យមានត្តា។ អតិក្ខតាយ ចន្ទលេខា វិយ វត្តិបិ សោម្មសភាវា សភាគាយ រត្តិយមេវ ច ចន្ទលេខា សមុជ្ជលតីតិ សា តស្សា សង្គយ្ហតីតិ ទស្សេន្តោ “**សោម្មភាវេន ច អត្តនោ ឧបការកត្តេន វា សភាគាយ រត្តិយា**”តិ អាហ។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថមេវ។

ចតុត្ថជ្ឈានកថា និដ្ឋិតា។

បុព្ពេនិវាសកថា

១២. រូបាវចរភាវនាវសេន បវត្តំ ចតុព្ពិធម្បិ អរូបជ្ឈានំ ចតុត្ថជ្ឈានសង្គហមេវាតិ អាហ “**ចត្តារិ ឈានានី**”តិ។ យុត្តំ តាវ ចិត្តេកគ្គតា ភវោក្កមនត្ថតា វិយ វិបស្សនាបាទកតាបិ ចតុន្នំ ឈានានំ សាធារណាតិ តេសំ វសេន “ចត្តារិ ឈានានី”តិ វចនំ, អភិញ្ញាបាទកតា បន និរោធបាទកតា ច ចតុត្ថស្សេវ ឈានស្ស អាវេណិកា, សា កថំ ចតុន្នំ ឈានានំ សាធារណា វុត្តាតិ? បរម្បរាធិដ្ឋានភាវតោ។ បទដ្ឋានបទដ្ឋានម្បិ ហិ បទដ្ឋានន្តេ្វ វុច្ចតិ, ការណការណម្បិ ការណន្តិ យថា “តិណេហិ ភត្តំ សិទ្ធ”ន្តិ។ ឯវញ្ច កត្វា បយោជននិទ្ទេសេ អដ្ឋសមាបត្តិគ្គហណំ សមត្ថិតំ ហោតិ។ **ចិត្តេកគ្គតត្ថានី**តិ ឥត្ថសមាធត្ថានិ, ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារត្ថានីតិ អត្ថោ។ ចិត្តេកគ្គតាសីសេន ហិ ទិដ្ឋធម្មសុខវិហារោ វុត្តោ, សុក្ខវិបស្សកខីណាសវវសេន ចេតំ វុត្តំ។ តេនាហ “**ឯកគ្គចិត្តា សុខំ ទិវសំ វិហរិស្សាមា**”តិ។ **ភវោក្កមនត្ថានី**តិ ភវេសុ និព្ពត្តិអត្ថានិ។ សត្តាហំ និរោធសមាបត្តិយា សមាបជ្ជនតោ អាហ “**សត្តាហំ អចិត្តកា ហុត្វា**”តិ។ កស្មា បន សត្តាហមេវ និរោធំ សមាបជ្ជន្តីតិ? តថាកាលបរិច្ឆេទករណតោ, តញ្ច យេភុយ្យេន អាហារូបជីវីនំ សត្តានំ ឧបាទិន្នកប្បវត្តស្ស ឯកទិវសំ ភុត្តាហារស្ស សត្តាហមេវ យាបនតោ។

កា (វិសុទ្ធិ. ២.៨៦៧-៨៦៨) បនាយំ និរោធសមាបត្តិ នាម, កេ តំ សមាបជ្ជន្តិ, កេ ន សមាបជ្ជន្តិ, កត្ថ សមាបជ្ជន្តិ, កស្មា សមាបជ្ជន្តិ, កថញ្ចស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតីតិ? វុច្ចតេ – តត្ថ **កា បនាយំ និរោធសមាបត្តិ នាមា**តិ យា អនុបុព្ពនិរោធវសេន ចិត្តចេតសិកានំ ធម្មានំ អប្បវត្តិ។ **កេ តំ សមាបជ្ជន្តិ , កេ ន សមាបជ្ជន្តី**តិ សព្ពេបិ បុថុជ្ជនសោតាបន្នសកទាគាមិនោ សុក្ខវិបស្សកា ច អនាគាមិអរហន្តោ ន សមាបជ្ជន្តិ, អដ្ឋសមាបត្តិលាភិនោ បន អនាគាមិនោ ខីណាសវា ច សមាបជ្ជន្តិ។ **កត្ថ សមាបជ្ជន្តី**តិ បញ្ចវោការភវេ។ កស្មា? អនុបុព្ពសមាបត្តិសព្ភាវតោ។ ចតុវោការភវេ បន បឋមជ្ឈានាទីនំ ឧប្បត្តិយេវ នត្ថិ, តស្មា ន សក្កា តត្ថ សមាបជ្ជិតុំ។ **កស្មា សមាបជ្ជន្តី**តិ សង្ខារានំ បវត្តិភេទេ ឧក្កណ្ឋិត្វា “ទិដ្ឋេវ ធម្មេ អចិត្តកា ហុត្វា និរោធំ និព្ពានំ បត្វា សុខំ វិហរិស្សាមា”តិ។ **កថញ្ចស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតី**តិ សមថវិបស្សនាវសេន ឧស្សក្កិត្វា កតបុព្ពកិច្ចស្ស នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ និរោធយតោ ឯវមស្សា សមាបជ្ជនំ ហោតិ។ យោ ហិ សមថវសេនេវ ឧស្សក្កតិ, សោ នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តឹ បត្វា តិដ្ឋតិ។ យោបិ វិបស្សនាវសេនេវ ឧស្សក្កតិ, សោ ផលសមាបត្តឹ បត្វា តិដ្ឋតិ។ យោ បន ឧភយវសេនេវ ឧស្សក្កិត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ និរោធេតិ, សោ តំ សមាបជ្ជតីតិ អយមេត្ថ សង្ខេបោ។

អយំ បន វិត្ថារោ – ឥធ ភិក្ខុ និរោធំ សមាបជ្ជិតុកាមោ បឋមជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សង្ខារេ អនិច្ចតោ ទុក្ខតោ អនត្តតោ វិបស្សតិ។ វិបស្សនា ច បនេសា តិវិធា សង្ខារបរិគ្គណ្ហនកវិបស្សនា ផលសមាបត្តិវិបស្សនា និរោធសមាបត្តិវិបស្សនាតិ។ តត្ថ **សង្ខារបរិគ្គណ្ហនកវិបស្សនា** មន្ទា វា តិក្ខា វា មគ្គស្ស បទដ្ឋានំ ហោតិយេវ។ **ផលសមាបត្តិវិបស្សនា** តិក្ខាវ វដ្ដតិ មគ្គភាវនាសទិសា។ **និរោធសមាបត្តិវិបស្សនា** បន នាតិមន្ទនាតិតិក្ខា វដ្ដតិ, តស្មា ឯស នាតិមន្ទាយ នាតិតិក្ខាយ វិបស្សនាយ តេ សង្ខារេ វិបស្សតិ។ តតោ ទុតិយជ្ឈានំ…បេ…. តតោ វិញ្ញាណញ្ចាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ តត្ថ សង្ខារេ តថេវ វិបស្សតិ។ អថ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ចតុព្ពិធំ បុព្ពកិច្ចំ ករោតិ នានាពទ្ធអវិកោបនំ សង្ឃបតិមាននំ សត្ថុបក្កោសនំ អទ្ធានបរិច្ឆេទន្តិ។

តត្ថ **នានាពទ្ធអវិកោបន**ន្តិ យំ ឥមិនា ភិក្ខុនា សទ្ធឹ ឯកាពទ្ធំ ន ហោតិ, នានាពទ្ធំ ហុត្វា ឋិតំ បត្តចីវរំ វា មញ្ចបីឋំ វា និវាសគេហំ វា អញ្ញំ វា បន យំ កិញ្ចិ បរិក្ខារជាតំ, តំ យថា ន វិកុប្បតិ, អគ្គិឧទកវាតចោរឧន្ទូរាទីនំ វសេន ន វិនស្សតិ, ឯវំ អធិដ្ឋាតព្ពំ។ តត្រិទំ អធិដ្ឋានវិធានំ “ឥទញ្ចិទញ្ច ឥមស្មឹ សត្តាហព្ភន្តរេ មា អគ្គិនា ឈាយតុ, មា ឧទកេន វុយ្ហតុ, មា វាតេន វិទ្ធំសតុ, មា ចោរេហិ ហរិយតុ, មា ឧន្ទូរាទីហិ ខជ្ជតូ”តិ។ ឯវំ អធិដ្ឋិតេ តំ សត្តាហំ តស្ស ន កោចិ បរិស្សយោ ហោតិ, អនធិដ្ឋហតោ បន អគ្គិអាទីហិ នស្សតិ, ឥទំ នានា

ពុទ្ធអវិកោបនំ នាម។ យំ បន ឯកាពទ្ធំ ហោតិ និវាសនបារុបនំ វា និសិន្នាសនំ វា, តត្ថ វិសុំ អធិដ្ឋានកិច្ចំ នត្ថិ, សមាបត្តិយេវ នំ រក្ខតិ។

សង្ឃបតិមាននន្តិ ភិក្ខុសង្ឃស្ស បតិមាននំ ឧទិក្ខនំ, យាវ សោ ភិក្ខុ អាគច្ឆតិ, តាវ សង្ឃកម្មស្ស អករណន្តិ អត្ថោ។ ឯត្ថ ច បតិមាននំ ឯតស្ស ន បុព្ពកិច្ចំ, បតិមាននាវជ្ជនំ បន បុព្ពកិច្ចំ។ តស្មា ឯវំ អាវជ្ជិតព្ពំ “សចេ មយិ សត្តាហំ និរោធំ សមាបជ្ជិត្វា និសិន្នេ សង្ឃោ អបលោកនកម្មាទីសុ កិញ្ចិទេវ កម្មំ កត្តុកាមោ ហោតិ, យាវ មំ កោចិ ភិក្ខុ អាគន្ត្វា ន បក្កោសតិ, តាវទេវ វុដ្ឋហិស្សាមី”តិ។ ឯវំ កត្វា សមាបន្នោ ហិ តស្មិំ សមយេ វុដ្ឋហតិយេវ។ យោ បន ឯវំ ន ករោតិ, សង្ឃោ ចេ សន្និបតិត្វា តំ អបស្សន្តោ “អសុកោ ភិក្ខុ កុហិ”ន្តិ បុច្ឆិត្វា “និរោធំ សមាបន្នោ”តិ វុត្តេ កញ្ចិ ភិក្ខុំ បេសេតិ “តំ បក្កោសាហី”តិ, អថស្ស តេន ភិក្ខុនា សវនូបចារេ ឋត្វា “សង្ឃោ តំ អាវុសោ បតិមានេតី”តិ វុត្តមត្តេយេវ វុដ្ឋានំ ហោតិ។ ឯវំ គរុកា ហិ សង្ឃស្ស អាណា នាម, តស្មា តំ អាវជ្ជិត្វា យថា បឋមមេវ វុដ្ឋាតិ, ឯវំ សមាបជ្ជិតព្ពំ។

សត្ថុបក្កោសនន្តិ ឥធាបិ សត្ថុបក្កោសនាវជ្ជនមេវ ឥមស្ស បុព្ពកិច្ចំ, តស្មា តម្បិ ឯវំ អាវជ្ជិតព្ពំ។ សេសំ បុរិមនយេនេវ វេទិតព្ពំ។

អទ្ធានបរិច្ឆេទោតិ ជីវិតទ្ធានស្ស បរិច្ឆេទោ។ ឥមិនា ភិក្ខុនា អទ្ធានបរិច្ឆេទេសុ កុសលេន ភវិតព្ពំ, “អត្តនោ អាយុសង្ខារា សត្តាហំ បវត្តិស្សន្តិ ន បវត្តិស្សន្តី”តិ អាវជ្ជិត្វាវ សមាបជ្ជិតព្ពំ។ សចេ ហិ សត្តាហព្ភន្តរេ និរុជ្ឈនកេ អាយុសង្ខារេ អនាវជ្ជិត្វាវ សមាបជ្ជតិ, តស្ស និរោធសមាបត្តិ មរណំ បដិពាហិតុំ ន សក្កោតិ, អន្តោ និរោធេ មរណស្ស នត្ថិតាយ អន្តរាវ សមាបត្តិតោ វុដ្ឋាតិ, តស្មា ឯតំ អាវជ្ជិត្វាវ សមាបជ្ជិតព្ពំ។ អវសេសញ្ហិ អនាវជ្ជិតុម្បិ វដ្ដតិ, ឥទំ បន អាវជ្ជិតព្ពមេវាតិ វុត្តំ។ សោ ឯវំ អាកិញ្ចញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ ឥទំ បុព្ពកិច្ចំ កត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ សមាបជ្ជតិ, អថេកំ វា ទ្វេ វា ចិត្តវារេ អតិក្កមិត្វា អចិត្តកោ ហោតិ, និរោធំ ផុសតិ ។ កស្មា បនស្ស ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ ឧបរិ ចិត្តានិ ន បវត្តន្តីតិ? និរោធស្ស បយោគត្តា។ ឥទញ្ហិ ឥមស្ស ភិក្ខុនោ ទ្វេ សមថវិបស្សនាធម្មេ យុគនទ្ធេ កត្វា អដ្ឋសមាបត្តិអារោហនំ អនុបុព្ពនិរោធស្ស បយោគោ, ន នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តិយាតិ និរោធស្ស បយោគត្តា ទ្វិន្នំ ចិត្តានំ ឧបរិ ចិត្តានិ ន បវត្តន្តីតិ។

យស្មា ពោធិសត្តេន ពោធិមណ្ឌុបសង្កមនតោ បុព្ពេបិ ចរិមភវេ ចតុត្ថជ្ឈានំ និព្ពត្តិតបុព្ពំ, តទា បន តំ និព្ពត្តិតមត្តមេវ អហោសិ, ន វិបស្សនាទិបាទកំ។ តស្មា “ពោធិរុក្ខមូលេ និព្ពត្តិត”ន្តិ តតោ វិសេសេត្វា វុត្តំ។ **វិបស្សនាបាទក**ន្តិ វិបស្សនារម្ភេ វិបស្សនាយ បាទកំ។ **អភិញ្ញាបាទក**ន្តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ ពុទ្ធានញ្ហិ បឋមារម្ភេ ឯវ បាទកជ្ឈានេន បយោជនំ អហោសិ, ន តតោ បរំ ឧបរិមគ្គាធិគមផលសមាបត្តិ អភិញ្ញាវឡញ្ជនាទិអត្ថំ។ អភិសម្ពោធិសមធិគមតោ បដ្ឋាយ ហិ សព្ពំ ញាណសមាធិកិច្ចំ អាកង្ខាមត្តបដិពទ្ធមេវាតិ។ **សព្ពកិច្ចសាធក**ន្តិ អនុបុព្ពវិហារាទិសព្ពកិច្ចសាធកំ។ **សព្ពលោកិយលោកុត្តរគុណទាយក**ន្តិ ឯត្ថ វិបស្សនាភិញ្ញាបាទកត្តា ឯវ ចតុត្ថស្ស ឈានស្ស ភគវតោ សព្ពលោកិយលោកុត្តរគុណទាយកតា វេទិតព្ពា។ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណបទដ្ឋានញ្ហិ មគ្គញាណំ តំបទដ្ឋានញ្ច សព្ពញ្ញុតញ្ញាណំ អភិសម្ពោធិ, តទធិគមសមកាលមេវ ច ភគវតោ សព្ពេ ពុទ្ធគុណា ហត្ថគតា អហេសុំ, ចតុត្ថជ្ឈានសន្និស្សយោ ច មគ្គាធិគមោតិ។

“ចតុត្ថំ ឈានំ ឧបសម្បជ្ជ វិហាសិ”ន្តិ វត្វា “សោ”តិ វុត្តត្តា អាហ **“សោ អហ”**ន្តិ។ **ឯវំ សមាហិតេ**តិ ឯត្ថ **ឯវំ**-សទ្ទោ ហេដ្ឋា ឈានត្តយាធិគមបដិបាដិសិទ្ធស្ស ចតុត្ថជ្ឈានសមាធានស្ស និទស្សនត្ថោតិ អាហ **“ឯវន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានក្កមនិទស្សនមេត”**ន្តិ។ ចតុត្ថជ្ឈានស្ស តស្ស ច អធិគមមគ្គស្ស និទស្សនំ, យេន សមាធានានុក្កមេន ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិ លទ្ធោ, តទុភយនិទស្សនន្តិ អត្ថោ។ តេនាហ **“ឥមិនា…បេ…. វុត្តំ ហោតី”**តិ។ តត្ថ **ឥមិនា កមេនា**តិ ឥមិនា បឋមជ្ឈានាធិគមាទិនា កមេន។ យទិបិ “ឯវ”ន្តិ ឥទំ អាគមនសមាធិនា សទ្ធឹ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធានំ ទីបេតិ, សតិបារិសុទ្ធិសមាធិ ឯវ បន ឥធ្ធិយា អធិដ្ឋានភាវតោ បធានន្តិ អាហ **“ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនា សមាហិតេ”**តិ។ សព្ពបច្ចនីកធម្មុបក្កិលេសបរិសុទ្ធាយ បច្ចនីកសមនេបិ អព្យាវដាយ បារិសុទ្ធុបេក្ខាយ វត្តមានាយ ចតុត្ថជ្ឈានំ តំសម្បយុត្តា ច ធម្មា សុបរិសុទ្ធា សុវិសទា ច ហោន្តិ, សតិសីសេន បន តត្ថ ទេសនា កតាតិ អាហ **“ឧបេក្ខាសតិបារិសុទ្ធិភាវេន បរិសុទ្ធេ”**តិ, ឧបេក្ខាយ ជនិតសតិបារិសុទ្ធិសម្ភវេនាតិ អត្ថោ។ បរិសុទ្ធិយា ឯវ បច្ចយវិសេសេន បវត្តិវិសេសោ បរិយោទាតតា សុធន្តសុវណ្ណស្ស និឃំសនេន បភស្សរតា វិយាតិ អាហ **“បរិសុទ្ធត្តាយេវ បរិយោទាតេ, បភស្សរេតិ វុត្តំ ហោតី”**តិ។

សុខាទីនំ បច្ចយានំ ឃាតេនាតិ សុខសោមនស្សានំ ទុក្ខទោមនស្សានញ្ច យថាក្កមំ រាគទោសបច្ចយានំ វិក្ខម្ភនេន។ “សុខំ សោមនស្សស្ស បច្ចយោ, សោមនស្សំ រាគស្ស, ទុក្ខំ ទោមនស្សស្ស បច្ចយោ, ទោមនស្សំ ទោសស្សា”តិ វុត្តំ។ យថា រាគាទយោ ចេតសោ មលាសុចិភាវេន “អង្គណានី”តិ វុច្ចន្តិ, ឯវំ ឧបគន្ត្វា

កិលេសនង្គេន ឧបក្កិលេសាតិ អាហ “**អនង្គណត្តា ឯវ ច វិគតុបក្កិលេសេ**”តិ។ តេនាហ “**អង្គណេន ហិ ចិត្តំ ឧបក្កិលិស្សតី**”តិ, វិពាធិយតិ ឧបតាបីយតីតិ អត្ថោ។ **សុភាវិតត្តា**តិ បគុណភាវាបាទនេន សុដ្ឋុ ភាវិតត្តា។ តេនាហ “**វសីភាវប្បត្តេ**”តិ, អាវជ្ជនាទិនា បញ្ចធា ចុទ្ទសវិធេន វា បរិទមនេន វសំ វត្តិតំ ឧបគតេតិ អត្ថោ។ **វសេ វត្តមានញ្ហិ ចិត្តំ មុទូតិ វុច្ចតី**តិ វសេ វត្តមានំ ចិត្តំ បគុណភាវាបត្តិយា សុបរិមទ្ទិតំ វិយ ចម្មំ សុបរិកម្មកតា វិយ ច លាខា មុទូតិ វុច្ចតិ។ **កម្មក្ខមេ**តិ វិកុព្ពនាទិឥទ្ធិកម្មក្ខមេ។ **តទុភយ**ន្តិ មុទុតាកម្មនិយទ្វយំ។

នាហន្តិអាទីសុ (អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.១) **ន**-ការោ បដិសេធត្ថោ។ **អហ**ន្តិ សត្ថា អត្តានំ និទ្ទិសតិ។ **ភិក្ខវេ**តិ ភិក្ខូ អាលបតិ។ **អញ្ញ**ន្តិ ឥទានិ វុច្ចមានចិត្តតោ អញ្ញំ។ **ឯកធម្មម្បី**តិ ឯកម្បិ សភាវធម្មំ។ ន សមនុបស្សាមីតិ សម្ពន្ធោ។ អយញ្ហេត្ថ អត្ថោ – អហំ, ភិក្ខវេ, សព្ពញ្ញុតញ្ញាណេន ឱលោកេន្តោបិ អញ្ញំ ឯកធម្មម្បិ ន សមនុបស្សាមិ, យំ វសីភាវាបាទនេន ភាវិតំ តថា បុនប្បុនំ ករណេន ពហុលីកតំ ឯវំ សវិសេសមុទុភាវប្បត្តិយា មុទុ កម្មក្ខមតាយ កម្មនិយញ្ច ហោតិ យថា ឥទំ ចិត្តន្តិ។ **ឥទំ ចិត្ត**ន្តិ ច អត្តនោ តេសញ្ច បច្ចក្ខតាយ ឯវមាហ។

យថា យថាវុត្តា បរិសុទ្ធតាទយោ ន វិគច្ឆន្តិ, ឯវំ សុភាវិតំ ចិត្តំ តត្ថ អវដ្ឋិតំ ឥធ “ឋិតំ អានេញ្ជប្បត្ត”ន្តិ ច វុត្តន្តិ អាហ “**ឯតេសុ បរិសុទ្ធភាវាទីសុ ឋិតត្តា ឋិតេ, ឋិតត្តាយេវ អានេញ្ជប្បត្តេ**”តិ។ យថា មុទុកម្មញ្ញតា វសីភាវប្បត្តិយា លក្ខីយតិ, ឯវំ វសីភាវប្បត្តិបិ មុទុកម្មញ្ញតាហិ លក្ខីយតីតិ “**មុទុកម្មញ្ញភាវេន វា អត្តនោ វសេ ឋិតត្តា ឋិតេ**”តិ វុត្តំ។ យថា ហិ ការណេន ផលំ និទ្ធារីយតិ, ឯវំ ផលេនបិ ការណំ និទ្ធារីយតីតិ និច្ចលភាវេន អវដ្ឋានំ អានេញ្ជប្បត្តិយា ច សម្បយុត្តធម្មេសុ ថិរភាវេន បដិបក្ខេហិ អកម្បនិយតាយ ច សម្ភវតំ សទ្ធាទិពលានំ អានុភាវេន ហោតីតិ អាហ “**សទ្ធាទីហិ បរិគ្គហិតត្តា អានេញ្ជប្បត្តេ**”តិ។

ឥទានិ សង្ខេបតោ វុត្តមេវត្ថំ វិវរិតុំ “**សទ្ធាបរិគ្គហិតំ ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សទ្ធាបរិគ្គហិត**ន្តិ ឯវំ សុភាវិតំ វសីភាវប្បត្តំ ចិត្តំ ឯកំសេន អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយានំ ធម្មានំ អភិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាយ សំវត្តតីតិ ឯវំ បវត្តាយ សទ្ធាយ បរិគ្គហិតំ យថាវុត្តសទ្ធាពលេន ឧបត្ថម្ភិតំ។ **អស្សទ្ធិយេនា**តិ តប្បដិបក្ខេន អស្សទ្ធិយេន ហេតុនា។ **ន ឥញ្ជតី**តិ ន ចលតិ ន កម្បតិ, អញ្ញទត្ថុ ឧបរិវិសេសាវហភាវេនេវ តិដ្ឋតិ។ **វីរិយបរិគ្គហិត**ន្តិអាទីសុបិ ឥមិនាវ នយេន អត្ថោ វេទិតព្ពោ។ អយំ បន វិសេសោ – **វីរិយបរិគ្គហិត**ន្តិ វសីភាវាបាទនបរិទមនសាធនេន វីរិយេន ឧបត្ថម្ភិតំ។ **សតិបរិគ្គហិត**ន្តិ យថាវុត្តេ ភាវនាពហុលីការេ អសម្មោសាទិកាយ កុសលានញ្ច ធម្មានំ គតិយោ សមន្វេសមានាយ សតិយា ឧបត្ថម្ភិតំ។ **សមាធិបរិគ្គហិត**ន្តិ តត្ថេវ អវិក្ខេបសាធនេន សមាធានេន ឧបត្ថម្ភិតំ។ **បញ្ញាបរិគ្គហិត**ន្តិ តស្សា ឯវ ភាវនាយ ឧបការានុបការធម្មានំ បជាននលក្ខណាយ បញ្ញាយ ឧបត្ថម្ភិតំ។ **ឱភាសគត**ន្តិ ញាណោភាសសហគតំ។ ឱភាសភូតេន ហិ យថាវុត្តសមាធានសំវទ្ធិតេន ញាណេន សំកិលេសបក្ខំ យាថាវតោ បស្សន្តោ តតោ ឧត្រាសន្តោ ឱត្តប្បន្តោ តំ អភិភវតិ, ន តេន អភិភុយ្យតិ។ តេនាហ “**កិលេសន្ធការេន ន ឥញ្ជតី**”តិ។ ឯតេន ញាណបរិគ្គហិតំ ហិរោត្តប្បពលំ ទស្សេតិ។ **អដ្ឋង្គសមន្នាគត**ន្តិ ចតុត្ថជ្ឈានសមាធិនា សមាហិតតា បរិសុទ្ធតា បរិយោទាតតា អនង្គណតា វិគតុបក្កិលេសតា មុទុភាវោ កម្មនិយតា អានេញ្ជប្បត្តិយា ឋិតតាតិ ឥមេហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតំ។ អថ វា សមាហិតស្ស ចិត្តស្ស ឥមានិ អង្គានីតិ “សមាហិតេ”តិ ឥមំ អង្គភាវេន អគ្គហេត្វា ឋិតិអានេញ្ជប្បត្តិយោ វិសុំ គហេត្វា យថាវុត្តេហិ អដ្ឋហិ អង្គេហិ សមន្នាគតន្តិ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អភិនីហារក្ខម**ន្តិ ឥទ្ធិវិធាទិអត្ថំ អភិនីហារក្ខមំ តទភិមុខករណយោគ្គំ។ តេនាហ “**អភិញ្ញាសច្ឆិករណីយានំ ធម្មានំ អភិញ្ញាសច្ឆិកិរិយាយា**”តិ។

កាមំ នីវរណានិ វិក្ខម្ភេត្វា ឯវ បឋមជ្ឈានសមធិគមោ, វិតក្កាទិវូបសមា ឯវ ច ទុតិយជ្ឈានាទិសមធិគមោ, តថាបិ ន តថា តេ តេហិ ទូរីភូតា, អបេតា វា យថា ចតុត្ថជ្ឈានតោ, តស្មា ចេតសោ មលីនភាវសង្ខោភឧប្បិលាភាវករេហិ នីវរណាទីហិ សុដ្ឋុ វិមុត្តិយា តស្ស បរិសុទ្ធិបរិយោទាតតា ច វុត្តាតិ អាហ “**នីវរណ…បេ… បរិយោទាតេ**”តិ។ **ឈានបដិលាភបច្ចនីកាន**ន្តិ ឯត្ថ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** “ឈានបដិលាភបច្ចយាន”ន្តិ បាឋំ គហេត្វា “ឈានបដិលាភបច្ចនីកាន”ន្តិ អយំ បាឋោ បដិក្ខិត្តោ។ វុត្តញ្ហិ តេន –

> “**ឈានបដិលាភបច្ចយាន**ន្តិ ឈានបដិលាភហេតុកានំ ឈានបដិលាភំ និស្សាយ ឧប្បជ្ជនកានំ។ **បាបកាន**ន្តិ លាមកានំ។ **ឥច្ឆាវចរាន**ន្តិ ឥច្ឆាយ អវចរានំ ឥច្ឆាវសេន ឱតិណ្ណានំ ‘អហោ វត មមេវ សត្ថា បដិបុច្ឆិត្វា ភិក្ខូនំ ធម្មំ ទេសេយ្យា’តិអាទិនយប្បវត្តានំ មានមាយាសាឋេយ្យាទីនំ។ **អភិជ្ឈាទីន**ន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេនបិ តេសំយេវ សង្គហោ។ អភិជ្ឈា ចេត្ថ បឋមជ្ឈានេន អវិក្ខម្ភនេយ្យា មានាទយោ ច តទេកដ្ឋា ទដ្ឋព្ពា ឈានបដិលាភបច្ចយានន្តិ អនុវត្តមានត្តា។ វិក្ខម្ភនេយ្យា បន នីវរណគ្គហណេន គហិតា។ កថំ បន បឋមជ្ឈានេន អវិក្ខម្ភនេយ្យា ឥធ វិគច្ឆន្តីតិ? ‘សព្ពេ កុសលា ធម្មា សព្ពាកុសលានំ បដិបក្ខា’តិ

សល្លេខបដិបត្តិវសេន ឯវំ វុត្តំ ឈានស្ស អបរាមដ្ឋភាវទស្សនតោ។ យេ បនេត្ថ ‘តច្ឆាវចរានំ អភិជ្ឈាទីន’ន្តិ ឥមេហិ បទេហិ កោបអប្បច្ចយកាមរាគព្យាបាទាទយោ គហិតាតិ អធិប្បាយេន ‘ឈានបដិលាភបច្ចយាន’ន្តិ បាឋំ បដិក្ខិបិត្វា ‘ឈានបដិលាភបច្ចនីកាន’ន្តិ បាឋោតិ វទន្តិ, តំ តេសំ មតិមត្តំ តថា បាឋស្សេវ អភាវតោ, ឈានបដិលាភបច្ចនីកា ច នីវរណា ចេវ តទេកដ្ឋា ច, តេសំ ទូរីភាវំ វត្វា បុន តេសំយេវ អភាវវិភមចោទនាយ អយុជ្ជមានត្តា។ ននុ ច អនង្គណសុត្តវត្ថសុត្តេសុ អយមត្ថោ លព្ភតិ ឱឡារិកានំយេវ បាបធម្មានំ តត្ថ អធិប្បេតត្តាតិ។ សច្ចមេតំ, ឥធ បន អធិគតចតុត្ថជ្ឈានស្ស វសេន វុត្តត្តា សុខុមាយេវ តេ គហិតា, អង្គណុបក្កិលេសតាសាមញ្ញេន បនេត្ថ សុត្តានំ អបទិសនំ។ តថា ហិ ‘សុត្តានុសារេនា’តិ វុត្តំ, ន បន សុត្តវសេនា”តិ។

អវស្សញ្ចេតមេវំ សម្បដិច្ឆិតព្ពំ អធិគតជ្ឈានានម្បិ កេសញ្ចិ តច្ឆាវចរានំ បវត្តិសព្ភាវតោតិ ។ តេនេវ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** “ឈានបដិលាភបច្ចយាន”ន្តិ បាឋំ គហេត្វា “ឈានបដិលាភបច្ចនីកាន”ន្តិ អយំ បាឋោ បដិក្ខិត្តោ។ **មហាគណ្ឋិបទេ** វិសុទ្ធិមគ្គស្ស **សីហឡគណ្ឋិបទេបិ** ច “ឈានបដិលាភបច្ចយាន”ន្តិ ឥមស្សេវ បាឋស្ស អត្ថោ វុត្តោ, តស្មា អយមេវ បាឋោ គហេតព្ពោ, អត្ថោបិ ចេត្ថ យថាវុត្តនយេនេវ វេទិតព្ពោ។ តេន “តច្ឆាវចរានន្តិ តច្ឆាយ អវចរានំ តច្ឆាវសេន ឱតិណ្ណានំ បវត្តានំ នានប្បការានំ កោបអប្បច្ចយានន្តិ អត្ថោ”តិ អយម្បិ បាឋោ អយុត្តោយេវាតិ គហេតព្ពំ, តតោយេវ ច **វិសុទ្ធិមគ្គេ** អយំ បាឋោ សព្ពេន សព្ពំ ន ទស្សិតោតិ។

ឥទ្ធិបាទកភាវូបគមនេនាតិ ឥទ្ធិយា បាទកភាវស្ស បទដ្ឋានភាវស្ស ឧបគមនេន។ **ភាវនាបារិបូរិយា**តិ តតោ បរំ កត្តព្ពស្ស អភាវវសេន អភិនីហារក្ខមភាវនាយ បរិបុណ្ណត្តា។ **បណីតភាវូបគមនេនា**តិ តតោ ឯវ បធានភាវំ នីតតាយ ឧត្តមដ្ឋេន អតិត្តិករដ្ឋេន ច បណីតភាវស្ស ឧបគមនេន។ ឧភយញ្ចេតំ ភាវនាយ ឋិតិយា ការណវចនំ, បរិបុណ្ណាយ ភាវនាយ បណីតភាវប្បត្តិយា ឋិតេតិ។ **អានេញ្ជប្បត្តេ**តិ ឥទំ ឋិតិយា វិសេសនំ។ តេនាហ **“យថា អានេញ្ជប្បត្តំ ហោតិ, ឯវំ ឋិតេ”**តិ។ ឥមស្មឹ បក្ខេ “ឋិតេ អានេញ្ជប្បត្តេ”តិ ឧភយមេកំ អង្គំ, “សមាហិតេ”តិ បន ឥទម្បិ ឯកមង្គំ។ តេនេវស្ស បឋមវិកប្បតោ វិសេសំ សន្ធាយាហ **“ឯវម្បិ អដ្ឋង្គសមន្នាគត”**ន្តិ។

បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ, តស្ស វា អនុស្សរណំ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិ** តំនិស្សយាទិបច្ចយភូតំ បដិច្ច ឧប្បជ្ជនតោ។ **បុព្ពេនិវាសានុស្សតិម្ហិ យំ ញាណំ តទត្ថាយា**តិ សង្ខេបេន វុត្តមត្ថំ វិវរន្តោ បុព្ពេនិវាសំ តាវ ទស្សេត្វា តត្ថ សតិញាណានិ ទស្សេតុំ **“បុព្ពេនិវាសោ”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ “បុព្ពេ”តិ ឥទំ បទំ “ឯកម្បិ ជាតិ”ន្តិអាទិវចនតោ អតីតភវវិសយំ ឥធាធិប្បេតន្តិ អាហ **“អតីតជាតីសូ”**តិ។ **និវាស**សទ្ទោ កម្មសាធនោ, ខន្ធវិនិមុត្តោ ច និវសិតធម្មោ នត្ថីតិ អាហ **“និវុត្ថក្ខន្ធា”**តិ។ និវុត្ថតា ចេត្ថ សន្តានេ បវត្តតា, តថាភូតា ច តេ អនុ អនុ ភូតា ជាតា បវត្តា, តត្ថ ឧប្បជ្ជិត្វា វិគតា ច ហោន្តីតិ អាហ **“និវុត្ថាតិ អជ្ឈាវុត្ថា អនុភូតា អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បជ្ជិត្វា និរុទ្ធា”**តិ។ ឯវំ សសន្តតិបរិយាបន្នធម្មវសេន និវាសសទ្ទស្ស អត្ថំ វត្វា ឥទានិ អវិសេសេន វត្តុំ **“និវុត្ថធម្មា វា និវុត្ថា”**តិ វត្វា តំ វិវរិតុំ **“គោចរនិវាសេនា”**តិអាទិ វុត្តំ។ គោចរភូតាបិ ហិ គោចរាសេវនាយ អាសេវិតា អារម្មណករណវសេន អនុភូតា និវុត្ថា នាម ហោន្តិ។ តេ បន ទុវិធា សបរវិញ្ញាណគោចរតាយាតិ ឧភយេបិ តេ ទស្សេតុំ **“អត្តនោ”**តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **“អត្តនោ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតា”**តិ វត្វា **“បរិច្ឆិន្នា”**តិ វចនំ យេ តេ គោចរនិវាសេន និវុត្ថធម្មា, ន តេ កេវលំ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតមត្តា, អថ ខោ យថា បុព្ពេ នាមគោត្តវណ្ណលិង្គាហារាទីហិ វិសេសេហិ បរិច្ឆេទការិកាយ បញ្ញាយ បរិច្ឆិជ្ជ គហិតា, តថេវេតំ ញាណំ បរិច្ឆិជ្ជ គណ្ហាតីតិ ឥមស្ស អត្ថស្ស ទីបនត្ថំ វុត្តំ។ បរវិញ្ញាណវិញ្ញាតាបិ វា និវុត្ថាតិ សម្ពន្ធោ។ ន កេវលំ អត្តនោវ វិញ្ញាណេន, អថ ខោ បរេសំ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតាបីតិ អត្ថោ។ ឥធាបិ “បរិច្ឆិន្នា”តិ បទំ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ, បរេសម្បិ វា វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតា បរិច្ឆិន្នាតិ។ តស្ស ច គហណេ បយោជនំ វុត្តនយេនេវ វត្តព្ពំ។

តេ ច ខោ យស្មា អតីតាសុ ឯវ ជាតីសុ អញ្ញេហិ វិញ្ញាតា បរិច្ឆិន្នា, តេ ច បរិនិព្ពុតាបិ ហោន្តិ, យេហិ តេ វិញ្ញាតា, តេសំ តទា វត្តមានសន្តានានុសារេន តេសម្បិ អតីតេ បវត្តិ វិញ្ញាយតីតិ សិខាប្បត្តំ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស វិសយភូតំ បុព្ពេនិវាសំ ទស្សេតុំ **“ឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទីសូ”**តិ វុត្តំ។ ឆិន្នវដុមកា សម្មាសម្ពុទ្ធា, តេសំ អនុស្សរណំ **ឆិន្នវដុមកានុស្សរណំ**។ “អាទិសទ្ទេន បច្ចេកពុទ្ធពុទ្ធសាវកានុស្សរណានិ គយ្ហន្តី”តិ កេចិ វទន្តិ។ ឆិន្នវដុមកា បន សព្ពេវ អនុបាទិសេសាយ និព្ពានធាតុយា បរិនិព្ពុតា ឆិន្នសំសារមគ្គត្តា, តេសំ អនុស្សរណំ នាម តេសំ បដិបត្តិយា អនុស្សរណំ។ សា បន បដិបត្តិ សង្ខេបតោ ឆទ្វារម្មណគ្គហណលក្ខណាតិ តានិ ឥធ បរវិញ្ញាណវិញ្ញាតគ្គហណេន គហិតានិ។ តស្មា បុរិមាសុ ជាតីសុ អត្តនោ វិញ្ញាណេន អវិញ្ញាតានំ បរិនិព្ពុតានំ សព្ពេសម្បិ ពុទ្ធបច្ចេកពុទ្ធសាវកានំ អនុស្សរណំ ឆិន្នវដុមកានុស្សរណន្តិ វេទិតព្ពំ។ **អាទិ**-សទ្ទេន បនេត្ថ បុរិមាសុ ជាតីសុ អត្តនោ វិញ្ញាណេន អវិញ្ញាតានំ អបរិនិព្ពុតានម្បិ វត្ត

មានក្ខន្ធបដិបាដិយា អគន្ត្វា សីហោក្កន្តិកវសេន អនុស្សរណំ គហិតំ, ឥមេ បន យថា
វុត្តឆិន្នវដុមកានុស្សរណាទយោ ពុទ្ធានំយេវ លព្ភន្តិ។ ន ហិ អតីតេ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ឯវំ វិបស្សីសុ, ឯវំ មគ្គំ ភាវេសុំ,
ផលនិព្ពានានិ សច្ឆាកំសុ, ឯវំ វេនេយ្យេ វិនេសុន្តិ ឯត្ថ សព្ពថា អញ្ញេសំ ញាណស្ស គតិ អត្ថីតិ។ យេ បន បុរិមាសុ
ជាតីសុ អត្តនោវ វិញ្ញាណេន វិញ្ញាតា, តេ បរិនិព្ពុតេបិ ខន្ធបដិពទ្ធត្តា សាវកា អនុស្សរន្តិយេវ។ យាយ សតិយា
បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរតិ, សា បុព្ពេនិវាសានុស្សតីតិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពំ។ **អភិនីហរ**ន្តិ ចិត្តំ ឈានារម្មណតោ
អបនេត្វា បុព្ពេនិវាសាភិមុខំ បេសេសិ, បុព្ពេនិវាសនិន្នំ បុព្ពេនិវាសបោណំ បុព្ពេនិវាសបព្ភារំ អកាសិន្តិ អត្ថោ។

បាឡិយំ “អភិនិន្នាមេសិ”ន្តិ ឧត្តមបុរិសប្បយោគត្តា “សោ”តិ ឯត្ថ អហំសទ្ទោ អានេត្វា វុច្ចមានោ
តទត្ថោ បាកដោ ហោតីតិ **“សោ អហ”**ន្តិ វុត្តំ។ **អនេកវិធ**ន្តិ នានាភវយោនិគតិវិញ្ញាណដ្ឋិតិសត្តាវាសាទិវសេន
ពហុវិធំ។ **បការេហី**តិ នាមគោត្តាទិអាការេហិ សទ្ធឹ។ សហយោគេ ចេតំ ករណវចនំ។ **បវត្តិត**ន្តិ ទេសនាវសេន
បវត្តិតំ។ តេនាហ **“សំវណ្ណិត”**ន្តិ, វិត្ថារិតន្តិ អត្ថោ។ **និវាស**ន្តិ អន្តោគធភេទសាមញ្ញវចនមេតន្តិ តេ ភេទេ
ព្យាបនិច្ឆាវសេន សង្គហេត្វា ទស្សេន្តោ **“តត្ថ តត្ថ និវុត្ថសន្តាន”**ន្តិ អាហ។ **អនុគន្ត្វា អនុគន្ត្វា**តិ ញាណគតិយា
អនុគន្ត្វា អនុគន្ត្វា។ **អនុទេវា**តិ អនុ ឯវ, ទ-ការោ បទសន្ធិវសេន អាគតោ។ “អភិនិន្នាមេសិ”ន្តិ វត្វា
“អនុស្សរាមី”តិ វុត្តត្តា ចិត្តស្ស អភិនីហារសមនន្តរភាវសរណំ អនុសទ្ទោ ទីបេតីតិ អាហ **“ចិត្តេ
អភិនិន្នាមិតមត្តេ ឯវ សរាមីតិ ទស្សេតី”**តិ។ **បរិកម្មំ វត្តព្ពំ សិយា**តិ “បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរិតុកាមេន អាទិ
កម្មិកេន ភិក្ខុនា បច្ឆាភត្តំ បិណ្ឌបាតបដិក្កន្តេន រហោគតេន បដិសល្លីនេន បដិបាដិយា ចត្តារិ ឈានានិ
សមាបជ្ជិត្វា អភិញ្ញាបាទកចតុត្ថជ្ឈានតោ វុដ្ឋាយ សព្ពបច្ឆិមា និសជ្ជា អាវជ្ជិតព្ពា”តិ ឯវមាទិនា បុព្វេ
និវាសញាណស្ស បរិកម្មភូតំ បុព្ពករណំ វត្តព្ពំ ភវេយ្យ។

អារទ្ធប្បការទស្សនត្ថេតិ អនុស្សរិតុំ អារទ្ធស្ស បុព្ពេនិវាសស្ស បភេទទស្សនត្ថេ។ **ឯកម្បិ ជាតិ**ន្តិ ឯកម្បិ
ភវំ។ សោ ហិ ឯកកម្មនិព្ពត្តោ អាទាននិក្ខេបបរិច្ឆិន្នោ អន្តោគធធម្មប្បភេទោ ខន្ធប្បពន្ធោ ឥធ “ជាតី”តិ
អធិប្បេតោ ជាយតីតិ ជាតីតិ កត្វា។ តេនាហ **“ឯកម្បិ...បេ.... ខន្ធសន្តាន”**ន្តិ។ **បរិហាយមានោ**តិ ខីយ
មានោ វិនស្សមានោ។ **កប្បោ**តិ អសង្ខ្យេយ្យកប្បោ។ សោ បន អត្ថតោ កាលោ, តទា បវត្តមានសង្ខារវសេនស្ស
បរិហានិ វេទិតព្ពា។ **វឌ្ឍមានោ វិវដ្ដកប្បោ**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។ យោ បន “កាលំ ខេបេតិ, កាលោ ឃសតិ
ភូតានិ, សព្ពានេវ សហត្តនា”តិ (ជា. ១.២.១៩០) អាទីសុ កាលស្សបិ ខយោ វុច្ចតិ, សោ ឥធ នាធិប្បេតោ
អនិដ្ឋប្បសង្គតោ។ សំវដ្ដនំ វិនស្សនំ សំវដ្ដោ, សំវដ្ដតោ ឧទ្ធំ តថាឋាយី **សំវដ្ដដ្ឋាយី**។ **តម្មូលកត្តា**តិ តំបុព្ពកត្តា។
វិវដ្ដនំ និព្ពត្តនំ, វឌ្ឍនំ វា **វិវដ្ដោ**។

តេជេន សំវដ្ដោ **តេជោសំវដ្ដោ**។ **សំវដ្ដសីមា**តិ សំវដ្ដនមរិយាទា។ **សំវដ្ដតី**តិ វិនស្សតិ។ **សទា**តិ សព្ពកាលំ,
តីសុបិ សំវដ្ដកាលេសូតិ អត្ថោ។ **ឯកំ ពុទ្ធក្ខេត្ត**ន្តិ ឥធ យំ សន្ធាយ វុត្តំ, តំ និយមេត្វា ទស្សេតុំ **“ពុទ្ធក្ខេត្តំ នាម
តិវិធ”**ន្តិអាទិ វុត្តំ។ យត្ថកេ ឋានេ តថាគតស្ស បដិសន្ធិញាណាទិញាណានុភាវោ បុញ្ញផលសមុត្តេជិតោ សរ
សេនេវ បវិជម្ភតិ, តំ សព្ពម្បិ ពុទ្ធង្កុរស្ស និព្ពត្តនក្ខេត្តំ នាមាតិ អាហ **“ជាតិក្ខេត្តំ ទសសហស្សចក្កវាឡបរិ
យន្ត”**ន្តិ។ **អានុភាវោ បវត្តតី**តិ ឥធ ឥទ្ធិមា ចេតោវសិប្បត្តោ អាណាក្ខេត្តបរិយាបន្នេ យត្ថ កត្ថចិ ចក្កវាឡេ ឋ
ត្វា អត្តនោ អត្ថាយ បរិត្តំ កត្វា តត្ថេវ អញ្ញំ ចក្កវាឡំ គតោបិ កតបរិត្តោ ឯវ ហោតីតិ កត្វា វុត្តំ។ អថ វា តត្ថ
ឯកស្មឹ ចក្កវាឡេ ឋត្វា សព្ពសត្តានំ អត្ថាយ បរិត្តេ កតេ អាណាក្ខេត្តេ សព្ពសត្តានំ អភិសម្ពុណាត្វេវ
បរិត្តានុភាវោ តត្ថ ទេវតាហិ បរិត្តានំ សម្បដិច្ឆិតព្ពតោតិ វុត្តំ “អានុភាវោ បវត្តតី”តិ។ **យំ យាវតា វា បន
អាកង្ខេយ្យាតិ វុត្ត**ន្តិ យំ វិសយក្ខេត្តំ សន្ធាយ ឯកស្មឹយេវ ខណេ សរេន អភិវិញ្ញាបនំ អត្តនោ រូបទស្សនញ្ច បដិ
ជានន្តេន ភគវតា “យាវតា វា បន អាកង្ខេយ្យា”តិ វុត្តំ។ **យត្ថា**តិ យស្មឹ បទេសេ អនន្តាបរិមាណេ វិសយក្ខេត្តេ។
យំ យំ អាកង្ខតិ, តំ តំ អនុស្សរតីតិ អាកង្ខមត្តបដិពទ្ធវុត្តិតាយ ពុទ្ធញាណស្ស យំ យំ អនុស្សរិតុំ ឥច្ឆតិ, តំ តំ
អនុស្សរតិ។ **ឯកំ អាណាក្ខេត្តំ វិនស្សតី**តិ ឥមិនា តិរិយតោ សំវដ្ដមានបរិច្ឆេទោ វុត្តោ។ **សណ្ឋហន្ត**ន្តិ វិវដ្ដមានំ
ជាយមានំ។ **តស្ស វិនាសោ ច សណ្ឋហនញ្ច វិសុទ្ធិមគ្គេ វុត្ត**ន្តិ អម្ហេហិបិ ហេដ្ឋា “លោកវិទូ”តិ ឥមស្ស អត្ថសំ
វណ្ណនាធិការេ បសង្គតោ វុត្តត្តា ឥធ ន វុច្ចតិ។

ឯវំ បសង្គេន សំវដ្ដាទិកេ បកាសេត្វា ឥទានិ យថាធិគតំ តេសំ អនុស្សរណាការំ ទស្សេតុំ **“យេ បនេតេ សំ
វដ្ដវិវដ្ដា វុត្តា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **ឯតេសូ**តិ និទ្ធារណេ ភុម្មំ សំវដ្ដវិវដ្ដកប្បសមុទាយតោ អនេកេសំ សំវដ្ដ
កប្បាទីនំ និទ្ធារិយមានត្តា។ **អមុម្ហិ សំវដ្ដកប្បេ**តិ ឯត្ថ **វា**-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ ទដ្ឋព្ពោ។ តេន ច អនិយមត្ថេន
ឥតរាសំ អសង្ខ្យេយ្យានម្បិ សង្គហោ សិទ្ធោតិ។ អថ វា **អមុម្ហិ សំវដ្ដកប្បេ**តិ ឥទំ សំវដ្ដកប្បស្ស អាទិតោ បាឡិយំ
គហិតត្តា វុត្តំ។ តត្ថាបិ ហិ ឥមស្ស កតិបយកាលំ ភវាទីសុ សំសរណំ ឧបលព្ភតីតិ។ សំវដ្ដកប្បេ វា វត្តមានេ យេសុ
ភវាទីសុ ឥមស្ស ឧបបត្តិ អហោសិ, តំទស្សនមេតំ ទដ្ឋព្ពំ។ **ភវេ វា**តិអាទីសុ កាមាទិភវេ វា អណ្ឌជាទិយោនិយា
វា ទេវាទិគតិយា វា នានត្តកាយនានត្តសញ្ញីអាទិវិញ្ញាណដ្ឋិតិយា វា សត្តាវាសេ វា ខត្តិយាទិសត្តនិកាយេ វា។ យ

ស្មា ឥទំ ភគវតោ វសេន បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណំ អាគតំ, តស្មា តស្សេវ នាមាទិវសេន អត្ថំ យោជេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ "**ឯវំនាមោតិ វេស្សន្តរោ វា ជោតិបាលោ វា**"តិអាទិ។ **សាលិមំសោទនាហារោ វា**តិ គិហិកាលំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **បវត្តផលភោជនោ វា**តិ តាបសាទិកាលំ សន្ធាយ។ **បវត្តផលភោជនោ**តិ សយម្បតិតផលាហារោ។ **សាមិសនិរាមិសាទិប្បភេទាន**ន្តិ ឯត្ថ **សាមិសា** គេហស្សិតសោមនស្សាទយោ, **និរាមិសា** នេក្ខម្មស្សិតសោមនស្សាទយោ។ **អាទិ**-សទ្ទេន វិវេកជសមាធិជសុខាទីនំ សង្គហោ។

ហេដ្ឋា សាមញ្ញតោ វុត្តមេវត្ថំ វិភជិត្វា ទស្សេតុកាមោ "**អថ វា**"តិអាទិមាហ។ តត្ថ **អមុត្រាសិ**ន្តិ សាមញ្ញនិទ្ទេសោយំ, ព្យាបនិច្ឆាលោបោ វា, អមុត្រ អមុត្រ អាសិន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **អនុបុព្ពេន អារោហន្តស្ស យាវទិច្ឆកំ អនុស្សរណ**ន្តិ ឯត្ថ **អារោហន្តស្សា**តិ បដិលោមតោ ញាណេន បុព្ពេនិវាសំ អារោហន្តស្ស។ **បដិនិវត្តន្តស្សា**តិ បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរណវសេន យាវទិច្ឆកំ គន្ត្វា បច្ចាគច្ឆន្តស្ស។ **បច្ចវេក្ខណ**ន្តិ អនុស្សរិតានុស្សរិតស្ស បច្ចវេក្ខណំ។ **តស្មា**តិ វុត្តស្សេវត្ថស្ស ការណភាវេន បច្ចាមសនំ, បដិនិវត្តន្តស្ស បច្ចវេក្ខណភាវតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឥធូបបត្តិយា**តិ ឥធ ចរិមភវេ ឧបបត្តិយា។ **អនន្តរ**ន្តិ អតីតានន្តរមាហ។ **អមុត្រា**តិ អមុកស្មិំ ភវេតិ អត្ថោ។ **ឧទបាទិ**ន្តិ ឧប្បជ្ជិំ។ **តាហិ ទេវតាហី**តិ តុសិតទេវតាហិ។ **ឯកគោត្តោ**តិ តុសិតគោត្តេន ឯកគោត្តោ។ មហាពោធិសត្តានំ សន្តានស្ស បរិយោសានាវត្ថាយំ ទេវលោកូបបត្តិជនកំ នាម អកុសលេន កម្មុនា អនុបទ្ទុតមេវ ហោតីតិ អធិប្បាយេន "**ទុក្ខំ បន សង្ខារទុក្ខមត្តមេវា**"តិ វុត្តំ។ មហាបុញ្ញានម្បិ បន ទេវបុត្តានំ បុព្ពនិមិត្តុប្បត្តិកាលាទីសុ អនិដ្ឋារម្មណសមាយោគោ ហោតិយេវាតិ "កទាចិ ទុក្ខទុក្ខស្សាបិ សម្ភវោ នត្ថី"តិ ន សក្កា វត្តុំ, ធម្មានំ ឧប្បាទនិរោធសង្ខារទុក្ខន្តិ វេទិតព្ពំ។ **សត្តបញ្ញាស...បេ.... បរិយន្តោ**តិ ឥទំ មនុស្សវស្សគណនាវសេន វុត្តំ។ តត្ថ ទេវានំ វស្សគណនាយ បន ចតុសហស្សមេវ។

ឥតីតិ វុត្តត្ថនិទស្សនមេតំ, តញ្ច ខោ យថារហតោ, ន យថានុបុព្ពតោតិ ទស្សេន្តោ "**នាមគោត្តវសេនា**"តិអាទិមាហ។ **ឧទ្ទិសីយតី**តិ ទិស្វាវ អវិញ្ញេយ្យត្តា "អយំ កោ នាមោ"តិ បុច្ឆិតេ "តិស្សោ គោតមោ"តិ នាមគោត្តេន ឧទ្ទិសីយតិ។ **វណ្ណាទីហី**តិ វណ្ណាហារវេទយិតាយុបរិច្ឆេទេហិ។ **សាមោតី**តិ ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន ឯវមាទិឯវំបការនានត្តតោតិ ទស្សិតំ ហោតិ។ **នាមគោត្តំ ឧទ្ទេសោ**តិ ឧទ្ទិសីយតិ សត្តោ ឯតេនាតិ ឧទ្ទេសោ នាមគោត្តំ។ **ឥតរេ អាការា**តិ អាករីយតិ ទិស្វាវ សត្តោ វិញ្ញាយតិ ឯតេហីតិ ឥតរេ វណ្ណាទយោ អាការា។ "**នោ ច ខោ អវិសេសេនា**"តិ សង្ខេបតោ វុត្តមេវត្ថំ វិត្ថារេន ទស្សេន្តោ អាហ "**តិត្ថិយាហី**"តិអាទិ។ តត្ថ **តិត្ថិយា**តិ អញ្ញតិត្ថិយា។ តេ បន កម្មវាទិនោ កិរិយវាទិនោ តាបសាទយោ។ យស្មា តិត្ថិយានំ **ព្រហ្មជាលា**ទីសុ ចត្តាលីសាយ ឯវ សំវដ្ដវិវដ្ដានំ អនុស្សរណំ អាគតំ, តស្មា "**ន តតោ បរ**"ន្តិ វត្វា តត្ថ ការណំ វទន្តោ "**ទុព្ពលបញ្ញត្តា**"តិអាទិមាហ។ តេន វិបស្សនាភិយោគោ បុព្ពេនិវាសានុស្សតិញាណស្ស វិសេសការណន្តិ ទស្សេតិ។ តតោយេវ ច ពលវបញ្ញត្តា បបេត្វា អគ្គសាវកមហាសាវកេ ឥតរេ បកតិសាវកា កប្បសតម្បិ កប្បសហស្សម្បិ អនុស្សរន្តិយេវាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវ វុត្តំ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤០២) "បកតិសាវកា កប្បសតម្បិ កប្បសហស្សម្បិ អនុស្សរន្តិយេវ ពលវបញ្ញត្តា"តិ។ **ឯត្តកោ ហិ តេសំ អភិនីហារោ**តិ កប្បានំ សតសហស្សម្បិ ឥទធិកំ ឯកំ ទ្វេ ច អសង្ខ្យេយ្យានីតិ កាលវសេន ឯវំបរិមាណោ យថាក្កមំ តេសំ មហាសាវកអគ្គសាវកបច្ចេកពុទ្ធានំ បុញ្ញញាណាភិនីហារោ, សាវកបច្ចេកពោធិបារមិតា សិទ្ធា។ យទិ ពោធិសម្ភារសម្ភរណកាលបរិច្ឆិន្នោ តេសំ តេសំ អរិយានំ អភិញ្ញាញាណវិសយោ, ឯវំ សន្តេ ពុទ្ធានម្បិស្ស បរិច្ឆេទតា អាបន្នាតិ អាហ "**ពុទ្ធានំ បន បរិច្ឆេទោ នត្ថី**"តិ។ "យាវតកំ ញេយ្យំ, តាវតកំ ញាណ"ន្តិ (បដិ. ម. ៣.៥) វចនតោ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិយ ពុទ្ធានំ អភិញ្ញាញាណានម្បិ សវិសយេ បរិច្ឆេទោ នាម នត្ថីតិ តត្ថ យំ យំ ញាតុំ ឥច្ឆន្តិ, តំ តំ ជានន្តិ ឯវ។ អថ វា សតិបិ កាលបរិច្ឆេទេ ការណូបាយកោសល្លបរិគ្គហាទិនា សាតិសយត្តា មហាពោធិសម្ភារានំ បញ្ញាបារមិតាយ បវត្តិអានុភាវស្ស បរិច្ឆេទោ នាម នត្ថិ, កុតោ តំនិព្ពត្តានំ អភិញ្ញាញាណានន្តិ អាហ "**ពុទ្ធានំ បន បរិច្ឆេទោ នត្ថី**"តិ។ អតីតេ "ឯត្តកានំ កប្បានំ អសង្ខ្យេយ្យានី"តិ ឯវំ កាលបរិច្ឆេទោ នត្ថិ អនាគតេ អនាគតំសញាណស្ស វិយ។ តេនាហ "**យាវ ឥច្ឆន្តិ តាវ សរន្តី**"តិ។

ឯវំ បញ្ចន្នំ ជនានំ បុព្ពេនិវាសានុស្សរណំ កាលវិភាគតោ ទស្សេត្វា ឥទានិ អារម្មណគ្គហណវសេនស្ស បវត្តិវិសេសំ ទស្សេន្តោ "**តិត្ថិយា ចា**"តិអាទិមាហ។ **ខន្ធបដិបាដិមេវ សរន្តី**តិ ឯត្ថ **ខន្ធបដិបាដិ** ខន្ធានំ អនុក្កមោ, សា ច ខោ ចុតិតោ បដ្ឋាយ ឧប្បដិបាដិវសេន។ កេចិ បនេត្ថ "ឥរិយាបថបដិបាដិ ខន្ធបដិបាដី"តិ វទន្តិ។ វុត្តមេវត្ថំ ព្យតិរេកតោ វិភាវេន្តោ អាហ "**បដិបាដី មុញ្ចិត្វា**"តិអាទិ។ តត្ថ **ចុតិបដិសន្ធិវសេនា**តិ អត្តនោ បរស្ស វា តស្មិំ តស្មិំ អត្តភាវេ ចុតិំ ទិស្វា អន្តរា កិញ្ចិ អនាមសិត្វា បដិសន្ធិយា ឯវ គហណវសេន។ យថា បន អន្ធា យដ្ឋិំ អមុញ្ចិត្វា គច្ឆន្តិ, ឯវំ តេ ខន្ធបដិបាដិំ អមុញ្ចិត្វាវ សរន្តីតិ អាហ "**តេសញ្ហិ អន្ធានំ វិយ ឥច្ឆិតប្បទេសោក្កមនំ នត្ថី**"តិ។ **សាវកា**តិ បកតិសាវកាបិ មហាសាវកាបិ អគ្គសាវកាបិ សាមញ្ញតោ វុត្តា។ បកតិសាវកាបិ ហិ ខន្ធបដិបាដិយាបិ អនុស្សរន្តិ , ចុតិបដិសន្ធិវសេនបិ សង្កមន្តិ ពលវបញ្ញត្តា, តថា អសីតិមហាសាវកា។ ទ្វិន្នំ បន អគ្គសាវកានំ ខន្ធបដិបាដិកិច្ចំ នត្ថិ។ ឯកស្ស អត្តភាវស្ស ចុតិំ ទិស្វា បដិសន្ធិំ បស្សន្តិ, បុន អបរស្ស ចុតិំ ទិស្វា

បដិសន្ធិន្តិ ឯវំ ចុតិបដិសន្ធិវសេនបិ សង្កមន្តា គច្ឆន្តិ។ យថា នាម សរទសមយេ ឋិតមជ្ឈន្ហិកវេលាយំ ចតុរតនិកេ គេហេ ចក្ខុមតោ បុរិសស្ស រូបគតំ សុបាកដមេវ ហោតីតិ លោកសិទ្ធមេតំ។ សិយា បន តស្ស សុខុមតរតិរោហិតាទិភេទស្ស រូបគតស្ស អគោចរតា, ន ត្វេវ ពុទ្ធានំ ញាតុំ ឥច្ឆិតស្ស ញេយ្យស្ស អគោចរតា, អថ ខោ តំ ញាណាលោកេន ឱភាសិតំ ហត្ថតលេ អាមលកំ វិយ សុបាកដំ សុវិភូតមេវ ហោតិ, តថា ញេយ្យាវរណស្ស សុប្បហីនត្តាតិ អាហ “**ពុទ្ធា បនា**”តិអាទិ។

តត្ថ **សីហោក្កន្តវសេនា**តិ សីហគតិបតនវសេន។ **យំ យំ ឋានំ អាកង្ខន្តី**តិ យស្មិំ កប្បេ យស្មិំ ភវេ យំ យំ ឋានំ ជានិតុំ ឥច្ឆន្តិ។ **តំ សព្ពំ សរន្តិយេវា**តិ ញាតុំ ឥច្ឆិតំ តំ សព្ពំ សរន្តិយេវ, ន ន សរន្តិ។ ពុទ្ធានញ្ហិ នេវ ខន្ធបដិបាដិកិច្ចំ, ន ច ចុតិបដិសន្ធិវសេន សង្កមនកិច្ចំ អត្ថិ។ តេសញ្ហិ អនេកាសុ កប្បកោដីសុ ហេដ្ឋា វា ឧបរិ វា យំ យំ ឋានំ ឥច្ឆន្តិ, តំ តំ បាកដមេវ ហោតិ។ តស្មា យថា បេយ្យាលបាឡឹ បឋន្តា “បឋមំ ឈានំ...បេ.... បញ្ចមំ ឈាន”ន្តិអាទិបរិយោសានមេវ គណ្ហន្តា សង្ខិបិត្វា សជ្ឈាយន្តិ, ន អនុបទំ, ឯវំ អនេកាបិ កប្បកោដិយោ បេយ្យាលបាឡឹ វិយ សង្ខិបិត្វា យំ យំ ឥច្ឆន្តិ, តត្ថ តត្ថេវ ញាណេន ឱក្កមន្តា សីហោក្កន្តវសេន គច្ឆន្តិ។ ឯវំ គច្ឆន្តានញ្ច តេសំ ញាណំ យថា នាម កតវាលវេធិបរិចយស្ស សរភង្គសទិសស្ស ធនុគ្គហស្ស ខិត្តោ សរោ អន្តរន្តរា រុក្ខលតាទីសុ អសជ្ជមានោ លក្ខេយេវ បតតិ ន សជ្ជតិ ន វិរជ្ឈតិ, ឯវំ អន្តរន្តរាសុ ជាតីសុ ន សជ្ជតិ ន វិរជ្ឈតិ, អសជ្ជមានំ អវិរជ្ឈមានំ ឥច្ឆិតិច្ឆិតដ្ឋានំយេវ គណ្ហាតិ។

អតីតភវេ ខន្ធា តប្បដិពទ្ធនាមគោត្តានិ ច សព្ពំ បុព្ពេនិវាសន្ត្វេវ សង្គហិតានីតិ អាហ “**កឹ វិទិតំ ករោតិ? បុព្ពេនិវាស**”ន្តិ។ មោហោ បដិច្ឆាទកដ្ឋេន តមោ វិយ តមោតិ អាហ “**ស្វេវ មោហោ**”តិអាទិ។ **ឱភាសករណដ្ឋេនា**តិ កាតព្ពតោ ករណំ, ឱភាសោវ ករណំ ឱភាសករណំ, អត្តនោ បច្ចយេហិ ឱភាសភាវេន និព្ពត្តេតព្ពដ្ឋេនាតិ អត្ថោ។ **សេសំ បសំសាវចន**ន្តិ បដិបក្ខវិធមនបវត្តិវិសេសានំ ពោធនតោ វុត្តំ។ **អវិជ្ជា វិហតា**តិ ឯតេន វិជាននដ្ឋេន វិជ្ជាតិ អយម្បិ អត្ថោ ទីបិតោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ **កស្មា? យស្មា វិជ្ជា ឧប្បន្នា**តិ ឯតេន វិជ្ជាបដិបក្ខា អវិជ្ជា, បដិបក្ខតា ចស្សា បហាតព្ពភាវេន វិជ្ជាយ ច បហាយកភាវេនាតិ ទស្សេតិ។ **ឯស នយោ ឥតរស្មិម្បិ បទទ្វយេ**តិ ឥមិនា តមោ វិហតោ វិនដ្ឋោ។ កស្មា? យស្មា អាលោកោ ឧប្បន្នោតិ ឥមមត្ថំ អតិទិសតិ។ កិលេសានំ អាតាបនបរិតាបនដ្ឋេន វីរិយំ អាតាបោតិ អាហ “**វីរិយាតាបេន អាតាបិនោ**”តិ, វីរិយវតោតិ អត្ថោ។ **បេសិតចិត្តស្សា**តិ យថាធិប្បេតត្ថសិទ្ធឹ បតិវិស្សដ្ឋចិត្តស្ស។ **យថា អប្បមត្តស្ស អាតាបិនោ បហិតត្តស្ស វិហរតោ**តិ អញ្ញស្សបិ កស្សចិ មាទិសស្សាតិ អធិប្បាយោ។ **បធានានុយោគស្សា**តិ សម្មប្បធានមនុយុត្តស្ស។ សេសមេត្ថ ឧត្តានត្ថា វុត្តនយត្តា ច សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

បុព្ពេនិវាសកថា និដ្ឋិតា។

ទិព្ពចក្ខុញាណកថា

១៣. ចុតិយាតិ ចវនេ។ **ឧបបាតេ**តិ ឧបបជ្ជនេ។ សមីបត្ថេ ចេតំ ភុម្មវចនំ, ចុតិក្ខណសាមន្តា ឧបបត្តិក្ខណសាមន្តា ចាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តថា ហិ វក្ខតិ “យេ បន អាសន្នចុតិកា”តិអាទិ។ **យេន ញាណេនា**តិ យេន ទិព្ពចក្ខុញាណេន។ ទិព្ពចក្ខុញាណេនេវ ហិ សត្តានំ ចុតិ ច ឧបបត្តិ ច ញាយតិ។ **បរិកម្មំ វត្តព្ពំ សិយា**តិ “ទិព្ពចក្ខុញាណំ ឧប្បាទេតុកាមេន អាទិកម្មិកេន កុលបុត្តេន កសិណារម្មណំ អភិញ្ញាបាទកជ្ឈានំ សព្ពាការេន អភិនីហារក្ខមំ កត្វា តេជោកសិណំ ឱទាតកសិណំ អាលោកកសិណន្តិ ឥមេសុ តីសុ កសិណេសុ អញ្ញតរំ អាសន្នំ កាតព្ពំ, ឧបចារជ្ឈានគោចរំ កត្វា វឌ្ឍេត្វា ឋបេតព្ព”ន្តិអាទិនា ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស បរិកម្មំ វត្តព្ពំ ភវេយ្យ។

សោ អហន្តិ សោ កតចិត្តាភិនីហារោ អហំ។ **ទិព្ពសទិសត្តា**តិ ទិវិ ភវន្តិ ទិព្ពំ, ទេវានំ បសាទចក្ខុ, តេន ទិព្ពេន ចក្ខុនា សទិសត្តាតិ អត្ថោ។ **ទិព្ពសទិសត្តា**តិ ច ហីនូបមាទស្សនំ ទេវតានំ ទិព្ពចក្ខុតោបិ ឥមស្ស មហានុភាវត្តា។ ឥទានិ តំ ទិព្ពសទិសត្តំ វិភាវេតុំ “**ទេវតានញ្ហី**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថ **សុចរិតកម្មនិព្ពត្ត**ន្តិ សទ្ធាពហុលតាវិសុទ្ធទិដ្ឋិតាអានិសំសទស្សាវិតាទិសម្បត្តិយា សុដ្ឋុ ចរិតត្តា សុចរិតេន ទេវូបបត្តិជនកេន បុញ្ញកម្មេន និព្ពត្តំ។ **បិត្តសេម្ហរុហិរាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន វាតរោគាទីនំ សង្គហោ។ **អបលិពុទ្ធ**ន្តិ អនុបទ្ទុតំ។ បិត្តាទីហិ អនុបទ្ទុតត្តា កម្មស្ស ច ឧឡារតាយ ឧបក្កិលេសវិមុត្តិ វេទិតព្ពា។ ឧបក្កិលេសទោសរហិតញ្ហិ កម្មំ តិណាទិទោសរហិតំ វិយ សស្សំ ឧឡារផលំ អនុបក្កិលិដ្ឋំ ហោតិ។ ការណូបចារេន ចស្ស ផលំ តថា វោហរីយតិ យថា “សុក្កំ សុក្កវិបាក”ន្តិ។ **ទូរេបី**តិ **បិ**-សទ្ទេន សុខុមស្សបិ អារម្មណស្ស សម្បដិច្ឆនសមត្ថតំ សង្គណ្ហាតិ។ **បសាទចក្ខូ**តិ ចតុន្នំ មហាភូតានំ បសាទលក្ខណំ ចក្ខុ។ **វីរិយភាវនាពលនិព្ពត្ត**ន្តិ វីរិយារម្ភវសេនេវ ឥជ្ឈនតោ សព្ពាបិ កុសលភាវនា វីរិយភាវនា, បធានសង្ខារសមន្នាគតា វា ឥទ្ធិបាទភាវនា វិសេសតោ វីរិយភាវនា, តស្សា

អានុភាវេន និព្ពត្តំ វិរិយភាវនាពលនិព្ពត្តំ។ ញាណមយំ ចក្ខុ **ញាណចក្ខុ។ តាទិសមេវាតិ** ឧបក្កិលេសវិមុត្តតាយ ទូរេបិ សុខុមស្សាបិ អារម្មណស្ស សម្បដិច្ឆនសមត្ថតាយ ច តំសទិសមេវ។

ទិព្ពវិហារវសេន បដិលទ្ធត្តាតិ ទិព្ពវិហារសង្ខាតានំ ចតុន្នំ ឈានានំ វសេន បដិលទ្ធត្តា។ ឥមិនា ការណវសេនស្ស ទិព្ពភាវមាហ។ **ទិព្ពវិហារសន្និស្សិតត្តាតិ** អដ្ឋង្គសមន្នាគមេន ឧក្កំសគតំ បាទកជ្ឈានសង្ខាតំ ទិព្ពវិហារំ សន្និស្សាយ បវត្តត្តា, ទិព្ពវិហារបរិយាបន្នំ វា អត្តនា សម្បយុត្តំ រូបាវចរចតុត្ថជ្ឈានំ និស្សាយ បច្ចយភូតំ សន្និស្សិតត្តាតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អាលោកបរិគ្គហេន មហាជុតិកត្តាបិ ទិព្ពន្តិ** កសិណាលោកានុគ្គហេន បត្តព្ពត្តា សយំ ញាណាលោកផរណភាវេន ច មហាជុតិកភាវតោបិ ទិព្ពន្តិ អត្ថោ។ មហាជុតិកម្បិ ហិ ទិព្ពន្តិ វុច្ចតិ “ទិព្ពមិទំ ព្យម្ហ”ន្តិអាទីសុ។ **មហាគតិកត្តាតិ** មហនីយគមនត្តា, វិម្ហយនីយប្បវត្តិកត្តាតិ អត្ថោ។ វិម្ហយនីយា ហិស្ស បវត្តិ តិរោកុដ្ដាទិគតរូបទស្សនតោ។ **តំ សព្ពន្តិ** “ហេដ្ឋា វុត្តំ អត្ថបញ្ចកមបេក្ខិត្វា វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ កេចិ បន “ជុតិគតិអត្ថេសុបិ សទ្ទវិទូ ទិវុសទ្ទំ ឥច្ឆន្តីតិ មហាជុតិកត្តា មហាគតិកត្តាតិ ឥទមេវ ទ្វយំ សន្ធាយ វុត្តំ, តស្មា ‘សទ្ទសត្ថានុសារេន វេទិតព្ព’ន្តិ ឥទំ ទិព្ពតិ ជោតយតីតិ ទិព្ពំ, ទិព្ពតិ គច្ឆតិ អសជ្ជមានំ បវត្តតីតិ ទិព្ពន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ វុត្ត”ន្តិ វទន្តិ។ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរោ** បន –

“ទិព្ពចក្ខុលាភាយ យោគិនោ បរិកម្មករណំ តប្បដិបក្ខាភិភវស្ស អត្ថតោ តស្ស វិជយិច្ឆា នាម ហោតិ, ទិព្ពចក្ខុលាភី ច ឥទ្ធិមា ទេវតានំ វចនគហណក្ខមនធម្មទានវសេន មហាមោគ្គល្លានត្ថេរាទយោ វិយ ទានគ្គហណលក្ខណេ វោហារេ ច បវត្តេយ្យាតិ ឯវំ វិហារវិជយិច្ឆាវោហារជុតិគតិសង្ខាតានំ អត្ថានំ វសេន ឥមស្ស អភិញ្ញាញាណស្ស ទិព្ពចក្ខុភាវសិទ្ធិតោ សទ្ទវិទូ ច តេសុ ឯវ អត្ថេសុ ទិវុសទ្ទំ ឥច្ឆន្តីតិ ‘តំ សព្ពំ សទ្ទសត្ថានុសារេន វេទិតព្ព’ន្តិ វុត្ត”ន្តិ –

អាហ។

ទស្សនដ្ឋេនាតិ រូបទស្សនភាវេន។ ចក្ខុនា ហិ សត្តា រូបំ បស្សន្តិ។ យថា មំសចក្ខុ វិញ្ញាណាធិដ្ឋិតំ សមវិសមំ អាចិក្ខន្តំ វិយ បវត្តតិ, ន តថា ឥទំ។ ឥទំ បន សយមេវ តតោ សាតិសយំ ចក្ខុកិច្ចការីតិ អាហ **“ចក្ខុកិច្ចករណេន ចក្ខុមិវាតិបិ ចក្ខូ”**តិ។ **ទិដ្ឋិវិសុទ្ធិហេតុត្តាតិ** សង្ខេបតោ វុត្តមត្ថំ វិវរិតុំ **“យោ ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ **ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតីតិ** បរតោ ឧប្បត្តិយា អទស្សនតោ “ឯត្ថេវ វាយំ សត្តោ ឧច្ឆិន្នោ, ឯវមិតរេបី”តិ ឧច្ឆេទទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។ **នវសត្តបាតុភាវទិដ្ឋឹ គណ្ហាតីតិ** ឈានលាភី អធិច្ចសមុប្បន្និកោ វិយ គណ្ហាតិ។ យថា ហិ សោ អសញ្ញសត្តា ចវិត្វា ឥធូបបន្នោ បព្ពជិតោ សមានោ អភិញ្ញាលាភី ហុត្វា បុព្ពេនិវាសំ អនុស្សរន្តោ ឥធូបបត្តិមេវ ទិស្វា តតោ បរំ អសញ្ញភវេ ឧប្បត្តឹ អនុស្សរិតុមសក្កោន្តោ “អហំ អធិច្ចសមុប្បន្នោ បុព្ពេ នាហោសឹ, សោម្ហិ ឯតរហិ អហុត្វា សត្តតាយ បរិណតោ, សេសាបិ សត្តា តាទិសាយេវា”តិ អភិនវសត្តបាតុភាវទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ, ឯវមយម្បិ ឧបបាតមត្តមេវ ទិស្វា ចុតឹ អបស្សន្តោ នវសត្តបាតុភាវទិដ្ឋឹ គណ្ហាតិ។

ឥទានិ អញ្ញថាបិ វិសុទ្ធិការណំ ទស្សេន្តោ អាហ **“ឯកាទសឧបក្កិលេសវិរហតោ វា”**តិអាទិ។ **យថាហាតិ** ឧបក្កិលេសសុត្តេ អាគតបាឡឹ និទស្សេតិ។ តត្ថ ហិ អនុរុទ្ធោ នន្ទិយោ កិមិលោតិ ឥមេ តយោ កុលបុត្តេ អាមន្តេត្វា ធម្មំ ទេសេន្តេន “អនុរុទ្ធា តុម្ហេ កឹ ឥមេហិ ន អាលុឡិស្សន្តិ, អហម្បិ ឥមេហិ ឧបាទាយ ឯកាទសហិ ឧបក្កិលេសេហិ អាលុឡិតបុព្ពោ”តិ ទស្សេតុំ –

“អហម្បិ សុទំ អនុរុទ្ធា បុព្ពេវ សម្ពោធា អនភិសម្ពុទ្ធោ ពោធិសត្តោវ សមានោ ឱភាសញ្ចេវ សញ្ជានាមិ ទស្សនញ្ច រូបានំ, សោ ខោ បន មេ ឱភាសោ ន ចិរស្សេវ អន្តរធាយតិ ទស្សនញ្ច រូបានំ។ តស្ស មយ្ហំ អនុរុទ្ធា ឯតទហោសិ ‘កោ នុ ខោ ហេតុ, កោ បច្ចយោ, យេន មេ ឱភាសោ អន្តរធាយតិ ទស្សនញ្ច រូបាន’ន្តិ។ តស្ស មយ្ហំ អនុរុទ្ធា ឯតទហោសិ ‘វិចិកិច្ឆា ខោ មេ ឧទបាទិ, វិចិកិច្ឆាធិករណញ្ច មេ សមាធិ ចវិ, សមាធិម្ហិ ចុតេ ឱភាសោ អន្តរធាយតិ ទស្សនញ្ច រូបានំ, សោហំ តថា ករិស្សាមិ, យថា មេ បុន ន វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជិស្សតី’តិ។

“សោ ខោ អហំ អនុរុទ្ធា អប្បមត្តោ អាតាបី បហិតត្តោ វិហរន្តោ ឱភាសញ្ចេវ សញ្ជានាមិ ទស្សនញ្ច រូបានំ, សោ ខោ បន មេ ឱភាសោ ន ចិរស្សេវ អន្តរធាយតិ ទស្សនញ្ច រូបានំ។ តស្ស មយ្ហំ អនុរុទ្ធា ឯតទហោសិ ‘កោ នុ ខោ ហេតុ, កោ បច្ចយោ, យេន មេ ឱភាសោ អន្តរធាយតិ ទស្សនញ្ច រូបាន’ន្តិ។ តស្ស មយ្ហំ អនុរុទ្ធា ឯតទហោសិ ‘អមនសិការោ ខោ មេ ឧទបាទិ, អមនសិការាធិករណញ្ច បន មេ សមាធិ ចវិ, សមាធិម្ហិ ចុតេ ឱភាសោ អន្តរធាយតិ ទស្សនញ្ច រូបានំ, សោហំ តថា ករិស្សាមិ, យថា មេ បុន ន វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជិស្សតិ ន អមនសិការោ’”តិ –

អាទិនា (ម. និ. ៣.២៤១) ទេសនំ អារភិត្វា ឥទំ វុត្តំ “សោ ខោ អហំ អនុរុទ្ធា វិចិកិច្ឆា ចិត្តស្ស ឧបក្កិលេសោតិ ឥតិ វិទិត្វា”តិអាទិ។

តត្ថ (ម. និ. អដ្ឋ. ៣.២៤១) **វិចិកិច្ឆា**តិ មហាសត្តស្ស អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទិព្ពចក្ខុនា នានាវិធានិ រូបានិ បស្សន្តស្ស “ឥទំ នុ ខោ កិ”ន្តិ ឧប្បន្នា វិចិកិច្ឆា។ មនសិការវសេន បន មេ រូបានិ ឧបដ្ឋហឹសុ, រូបានិ បស្សតោ វិចិកិច្ឆា ឧប្បជ្ជតិ, តស្មា ឥទានិ កិញ្ចិ ន មនសិ ករិស្សាមីតិ តុណ្ហី ភវតិ, តំ តុណ្ហីភាវប្បត្តិំ សន្ធាយាហ “**អមនសិការោ**”តិ។ **ថិនមិទ្ធ**ន្តិ កិញ្ចិ អមនសិករោន្តស្ស ឧប្បន្នំ ថិនមិទ្ធំ។ តថាភូតស្ស ហិ សវិប្ផារិកមនសិការស្ស អភាវតោ ថិនមិទ្ធំ ឧប្បជ្ជតិ។ **ឆម្ភិតត្ត**ន្តិ ថិនមិទ្ធំ វិនោទេត្វា យថារទ្ធមនសិការវសេន ហិមវន្តាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទានវរក្ខសអជគរាទយោ បស្សន្តស្ស ឧប្បន្នំ ឆម្ភិតត្តំ។ **ឧប្បិល**ន្តិ “មយា ទិដ្ឋភយំ បកតិយា ចក្ខុវិញ្ញាណេន ឱលោកិយមានំ ន បស្សតិ, អទិដ្ឋេ បរិកប្បិតសទិសេ កីនាម ភយ”ន្តិ ភយស្ស វិនោទនវសេន ចិន្តេន្តស្ស អត្តនោ បច្ចវេក្ខណាកោសល្លំ និស្សាយ ឧប្បន្នំ ឧប្បិលាវិតត្តំ។ **ទុដ្ឋុល្ល**ន្តិ កាយាលសិយំ។ “មយា ថិនមិទ្ធំ ឆម្ភិតត្តានំ វូបសមនត្ថំ គាឡ្ហំ វីរិយំ បគ្គហិតំ, តេន មេ ឧប្បិលសង្ខាតា ចិត្តសមាធិទូសិតា គេហស្សិតា ពលវបីតិ ឧប្បន្នា”តិ វីរិយំ សិថិលំ ករោន្តស្ស ហិ កាយទុដ្ឋុល្លំ កាយទរថោ កាយាលសិយំ ឧទបាទិ។

អច្ចារទ្ធវីរិយន្តិ “មម វីរិយំ សិថិលំ ករោតោ ទុដ្ឋុល្លំ ឧប្បន្ន”ន្តិ បុន វីរិយំ បគ្គណ្ហតោ ឧប្បន្នំ អច្ចារទ្ធវីរិយំ។ **អតិលីនវីរិយ**ន្តិ “មម វីរិយំ បគ្គណ្ហតោ ឯវំ ជាត”ន្តិ បុន វីរិយំ សិថិលយតោ ឧប្បន្នំ អតិលីនវីរិយំ។ **អភិជប្បា**តិ ទេវលោកាភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា ទេវសង្ឃំ បស្សតោ ឧប្បន្នា តណ្ហា។ “ឯវំ មេ ហោតូ”តិ ហិ អភិនិវិសនវសេន ជប្បតីតិ អភិជប្បា, តណ្ហា។ **នានត្តសញ្ញា**តិ “មយ្ហំ ឯកជាតិកំ រូបំ មនសិករោន្តស្ស អភិជប្បា ឧប្បន្នា, នានាវិធំ រូបំ មនសិការំ ករិស្សាមី”តិ កាលេន ទេវលោកាភិមុខំ កាលេន មនុស្សលោកាភិមុខំ វឌ្ឍេត្វា នានាវិធានិ រូបានិ មនសិករោតោ ឧប្បន្នា នានត្តសញ្ញា, នានត្តេ នានាសភាវេ សញ្ញាតិ នានត្តសញ្ញា។ **អតិនិជ្ឈាយិតត្ត**ន្តិ “មយ្ហំ នានាវិធានិ រូបានិ មនសិករោន្តស្ស នានត្តសញ្ញា ឧទបាទិ, ឥដ្ឋំ វា អនិដ្ឋំ វា ឯកជាតិកមេវ រូបំ មនសិករិស្សាមី”តិ តថា មនសិករោតោ ឧប្បន្នំ រូបានំ អតិនិជ្ឈាយិតត្តំ, អតិវិយ ឧត្តរិ កត្វា និជ្ឈានំ បេក្ខនំ អតិនិជ្ឈាយិតត្តំ។ **ឱភាស**ន្តិ បរិកម្មសមុដ្ឋិតំ ឱភាសំ។ **ន ច រូបានិ បស្សាមី**តិ បរិកម្មោភាស មនសិការប្បសុតតាយ ទិព្ពចក្ខុនា រូបានិ ន បស្សាមិ។ **រូបានិ ហិ ខោ បស្សាមី**តិ តេន បរិកម្មោភាសេន ផរិត្វា ឋិតដ្ឋានេ ទិព្ពចក្ខុនោ វិសយភូតានិ រូបគតានិ បស្សាមិ។

ឯវមាទីតិ **អាទិ**-សទ្ទេន –

> “កេវលម្បិ រត្តិំ កេវលម្បិ ទិវំ កេវលម្បិ រត្តិន្ទិវំ តស្ស មយ្ហំ អនុរុទ្ធា ឯតទហោសិ ‘កោ នុ ខោ ហេតុ, កោ បច្ចយោ, យ្វាហំ ឱភាសញ្ហិ ខោ សញ្ជានាមិ, ន ច រូបានិ បស្សាមិ, រូបានិ ខោ បស្សាមិ, ន ច ឱភាសំ សញ្ជានាមិ កេវលម្បិ រត្តិំ កេវលម្បិ ទិវំ កេវលម្បិ រត្តិន្ទិវ’ន្តិ។ តស្ស មយ្ហំ អនុរុទ្ធា ឯតទហោសិ ‘យស្មិញ្ហិ ខោ អហំ សមយេ រូបនិមិត្តំ អមនសិករិត្វា ឱភាសនិមិត្តំ មនសិ ករោមិ។ ឱភាសញ្ហិ ខោ តស្មិំ សមយេ សញ្ជានាមិ, ន ច រូបានិ បស្សាមិ។ យស្មិំ បនាហំ សមយេ ឱភាសនិមិត្តំ អមនសិករិត្វា រូបនិមិត្តំ មនសិករោមិ។ រូបានិ ហិ ខោ តស្មិំ សមយេ បស្សាមិ, ន ច ឱភាសំ សញ្ជានាមិ កេវលម្បិ រត្តិំ កេវលម្បិ ទិវំ កេវលម្បិ រត្តិន្ទិវ”ន្តិ (ម. និ. ៣.២៤៣) –

ឯវមាទិបាឡិំ សង្គណ្ហាតិ។

មនុស្សានំ ឥទន្តិ មានុសកំ, មនុស្សានំ គោចរភូតំ រូបារម្មណំ។ តទញ្ញស្ស បន ទិព្ពតិរោកុដ្ដសុខុមាទិភេទស្ស រូបស្ស ទស្សនតោ អតិក្កន្តមានុសកំ។ ឯវរូបំ តញ្ច មនុស្សូបចារំ អតិក្កន្តំ នាម ហោតីតិ អាហ “**មនុស្សូបចារំ អតិក្កមិត្វា រូបទស្សនេនា**”តិ។ តត្ថ **មនុស្សូបចារ**ន្តិ មនុស្សេហិ ឧបចរិតព្ពដ្ឋានំ, បកតិយា ចក្ខុទ្វារេន គហេតព្ពំ វិសយន្តិ អធិប្បាយោ។ ឯវំ វិសយមុខេន ទស្សេត្វា ឥទានិ វិសយិមុខេន ទស្សេតុំ “**មានុសកំ វា**”តិអាទិ វុត្តំ។ តត្ថាបិ មំសចក្ខាតិក្កមោ តស្ស កិច្ចាតិក្កមេនេវ ទដ្ឋព្ពោ។ **ទិព្ពេន ចក្ខុនា**តិ ទិព្ពចក្ខុញាណេនបិ ទដ្ឋុំ ន សក្កា ខណស្ស អតិឥត្តរតាយ អតិសុខុមតាយ កេសញ្ចិ រូបស្ស, អបិច ទិព្ពចក្ខុស្ស បច្ចុប្បន្នំ រូបារម្មណំ, តញ្ច បុរេជាតបច្ចយភូតំ, ន ច អាវជ្ជនបរិកម្មេហិ វិនា មហគ្គតស្ស បវត្តិ អត្ថិ, នាបិ ឧប្បជ្ជមានមេវ រូបំ អារម្មណបច្ចយោ ភវិតុំ សក្កោតិ, ភិជ្ជមានំ វា, តស្មា ចុតូបបាតក្ខណេ រូបំ ទិព្ពចក្ខុនា ទដ្ឋុំ ន សក្កាតិ សុវុត្តមេតំ។

យទិ ទិព្ពចក្ខុញាណំ រូបារម្មណមេវ, អថ កស្មា “សត្តេ បស្សាមី”តិ វុត្តន្តិ? យេភុយ្យេន សត្តសន្តានគតរូបទស្សនតោ ឯវំ វុត្តំ។ សត្តគហណស្ស វា ការណភាវតោ វោហារវសេន វុត្តន្តិបិ វទន្តិ។ តេ ចវមានាតិ អធិប្បេតាតិ

សម្ពន្ធោ។ **ឯវរូបេ**តិ ន ចុតូបបាតក្ខណសមង្គិនោតិ អធិប្បាយោ។ មោហូបនិស្សយំ នាម កម្មំ និហីនំ និហីនផលំ ហោតីតិ អាហ “**មោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា**”តិ។ មោហូបនិស្សយតា ច កុសលកម្មស្ស បុព្ពភាគេ មោហប្បវត្តិពហុលតាយ វេទិតព្ពា។ តាយ បន មោហប្បវត្តិយា សំកិលិដ្ឋំ កុសលកម្មំ និហីនមេវ ជាតិអាទី និព្ពត្តេតីតិ និហីនជាតិអាទយោ មោហស្ស និស្សន្ទផលានីតិ អាហ “**ហីនានំ ជាតិកុលភោគាទីន**”ន្តិអាទិ។ **ហីឡិតេ**តិ គរហិតេ។ **ឱហីឡិតេ**តិ វិសេសតោ គរហិតេ។ **ឧញ្ញាតេ**តិ លាមកភាវេន ញាតេ។ **អវញ្ញាតេ**តិ វិសេសតោ លាមកភាវេន វិទិតេ។ **អមោហនិស្សន្ទយុត្តត្តា**តិ ឯត្ថ អមោហោ សម្បយុត្តវសេន បុព្ពភាគវសេន ច បវត្តោ គហិតោ, តេន ច តិហេតុកបដិសន្ធិកេ ទស្សេតិ។ **តព្ពិបរីតេ**តិ តស្ស ហីឡិតាទិភាវស្ស វិបរីតេ, អហីឡិតេ អនោហីឡិតេ អនុញ្ញាតេ អនវញ្ញាតេ ចិត្តីកតេតិ អត្ថោ។

សុវណ្ណេតិ សុន្ទរវណ្ណេ។ **ទុព្ពណ្ណេ**តិ អសុន្ទរវណ្ណេ។ សា បនាយំ សុវណ្ណទុព្ពណ្ណតា យថាក្កមំ កម្មស្ស អទោសទោសូបនិស្សយតាយ ហោតីតិ អាហ “**អទោសនិស្សន្ទយុត្តត្តា**”តិអាទិ។ អទោសូបនិស្សយតា ច កម្មស្ស មេត្តាទីហិ បរិភាវិតសន្តានប្បវត្តិយា វេទិតព្ពា។ **អភិរូបេ វិរូបេ**តិ ឥទំ សណ្ឋានវសេន វុត្តំ។ សណ្ឋានវចនោបិ ហិ វណ្ណសទ្ទោ ហោតិ “មហន្តំ ហត្ថិវណ្ណំ អភិនិម្មិនិត្វា”តិអាទីសុ (សំ. និ. ១.១៣៨) វិយ។ បឋមំ វុត្តោ បន អត្ថោ វណ្ណវសេនេវ វុត្តោ។ សុន្ទរំ គតិំ គតា សុគតាតិ អាហ “**សុគតិគតេ**”តិ, សុគតិំ ឧបបន្នេតិ អត្ថោ។ អលោភជ្ឈាសយា សត្តា វទញ្ញូ វិគតមច្ឆេរា អលោភូបនិស្សយេន កម្មុនា សុគតា សមិទ្ធា ហោន្តីតិ អាហ “**អលោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា អឌ្ឍេ មហទ្ធនេ**”តិ។ ទុក្ខំ គតិំ គតា ទុគ្គតាតិ អាហ “**ទុគ្គតិគតេ**”តិ។ លោភជ្ឈាសយា សត្តា លុទ្ធា មច្ឆរិនោ លោភូបនិស្សយេន កម្មុនា ទុគ្គតា ទលិទ្ទា ហោន្តីតិ អាហ “**លោភនិស្សន្ទយុត្តត្តា វា ទលិទ្ទេ អប្បន្នបានេ**”តិ។ **ឧបចិត**ន្តិ ផលាវហភាវេន កតំ។ យថា កតញ្ហិ កម្មំ ផលទានសមត្ថំ ហោតិ, តថា កតំ ឧបចិតំ។ **ចវមានេតិអាទីហិ ទិព្ពចក្ខុកិច្ចំ វុត្ត**ន្តិ វិសយមុខេន វិសយិព្យាបារមាហ។ **បុរិមេហី**តិ “ទិព្ពេន ចក្ខុនា”តិអាទីនិ បទានិ សន្ធាយ វុត្តំ។ **អាទីហី**តិ ឯត្ថ **ច**-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោ, តស្មា “ទិព្ពេន...បេ.... បស្សាមី”តិ ឥមេហិ “ចវមានេ”តិអាទីហិ ច ទិព្ពចក្ខុកិច្ចំ វុត្តន្តិ អត្ថោ។ **ឥមិនា បន បទេនា**តិ “យថាកម្មូបគេ សត្តេ បជានាមី”តិ ឥមិនា វាក្យេន។ បជ្ជតិ ញាយតិ អត្ថោ ឯតេនាតិ ហិ បទំ វាក្យំ។

មហន្តំ ទុក្ខមនុភវមានេតិ ឯត្ថ ទិព្ពចក្ខុញាណេន រូបំ ទិស្វា តេសំ ទុក្ខានុភវនំ កាមាវចរចិត្តេនេវ ជានាតីតិ វេទិតព្ពំ។ **សោ**តិ នេរយិកសត្តេ បច្ចក្ខតោ ទិស្វា ឋិតោ ទិព្ពចក្ខុញាណលាភី។ **ឯវំ មនសិ ករោតី**តិ តេសំ នេរយិកានំ និរយសំវត្តនិកស្ស កម្មស្ស ញាតុកាមតាវសេន បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋាយ បរិកម្មវសេន មនសិ ករោតិ។ **កិំ នុ ខោ**តិអាទិ មនសិការវិធិទស្សនំ។ ឯវំ បន បរិកម្មំ កត្វា បាទកជ្ឈានំ សមាបជ្ជិត្វា វុដ្ឋិតស្ស តំ កម្មំ អារម្មណំ កត្វា អាវជ្ជនំ ឧប្បជ្ជតិ, តស្មិំ និរុទ្ធេ ចត្តារិ បញ្ច វា ជវនានិ ជវន្តិ។ យេសំ បុរិមានិ តីណិ ចត្តារិ វា បរិកម្មឧបចារានុលោមគោត្រភុនាមកានិ កាមាវចរានិ, ចតុត្ថំ បញ្ចមំ វា អប្បនាចិត្តំ រូបាវចរំ ចតុត្ថជ្ឈានិកំ, តត្ថ យំ តេន អប្បនាចិត្តេន សទ្ធិំ ឧប្បន្នំ ញាណំ, តំ យថាកម្មូបគញាណន្តិ វេទិតព្ពំ។ “**វិសុំ បរិកម្មំ នត្ថី**”តិ ឥទំ បន ទិព្ពចក្ខុញាណេន វិនា យថាកម្មូបគញាណស្ស វិសុំ បរិកម្មំ នត្ថីតិ អធិប្បាយេន វុត្តំ។ ឯវញ្ចេតំ ឥច្ឆិតព្ពំ, អញ្ញថា យថាកម្មូបគញាណស្ស មហគ្គតភាវោ ឯវ ន សិយា។ ទេវានំ ទស្សនេបិ ឯសេវ នយោ។ នេរយិកទេវគ្គហណញ្ចេត្ថ និទស្សនមត្តំ ទដ្ឋព្ពំ។ អាកង្ខមានោ ហិ ទិព្ពចក្ខុលាភី អញ្ញគតិកេសុបិ ឯវំ បដិបជ្ជតិយេវ។ តថា ហិ វក្ខតិ “អបាយគ្គហណេន តិរច្ឆានយោនិំ ទីបេតី”តិអាទិ, “សុគតិគ្គហណេន មនុស្សគតិបិ សង្គយ្ហតី”តិ ច។ តំ និរយសំវត្តនិយកម្មំ អារម្មណមេតស្សាតិ **តំកម្មារម្មណំ។ ផារុសកវនាទីសូ**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន ចិត្តលតាវនាទីនំ សង្គហោ។

យថា ចិមស្សាតិ យថា ច ឥមស្ស យថាកម្មូបគញាណស្ស វិសុំ បរិកម្មំ នត្ថិ, ឯវំ អនាគតំសញាណស្សបីតិ វិសុំ បរិកម្មាភាវញ្ច និទស្សេតិ។ តត្ថ ការណមាហ “**ទិព្ពចក្ខុបាទកានេវ ហិ ឥមានី**”តិ។ តត្រាយមធិប្បាយោ – យថា ទិព្ពចក្ខុលាភី និរយាទិអភិមុខំ អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា នេរយិកាទិកេ សត្តេ ទិស្វា តេហិ បុព្ពេ អាយូហិតំ និរយសំវត្តនិយាទិកំ កម្មំ តាទិសេន សមាទានេន តជ្ជេន ច មនសិការេន បរិក្ខតេ ចិត្តេ យាថាវតោ ជានាតិ, ឯវំ យស្ស យស្ស សត្តស្ស សមនន្តរំ អនាគតំ អត្តភាវំ ញាតុកាមោ, តំ តំ ឱទិស្ស អាលោកំ វឌ្ឍេត្វា តេន តេន អតីតេ ឯតរហិ វា អាយូហិតំ តស្ស និព្ពត្តកំ កម្មំ យថាកម្មូបគញាណេន ទិស្វា តេន តេន និព្ពត្តេតព្ពំ អនាគតំ អត្តភាវំ ញាតុកាមោ តាទិសេន សមាទានេន តជ្ជេន ច មនសិការេន បរិក្ខតេ ចិត្តេ យាថាវតោ ជានាតិ។ ឯស នយោ តតោ បរេសុបិ អត្តភាវេសុ។ ឯតំ អនាគតំសញាណំ នាម។ យស្មា ឯតំ ទ្វយំ ទិព្ពចក្ខុញាណេ សតិ ឯវ សិជ្ឈតិ, នាសតិ។ តេន វុត្តំ “**ឥមានិ ទិព្ពចក្ខុនា សហេវ ឥជ្ឈន្តី**”តិ។

កាយេន ទុច្ចរិតំ, កាយតោ វា ឧប្បន្នំ ទុច្ចរិតន្តិ កាយេន ទុដ្ឋុ ចរិតំ, កាយតោ វា ឧប្បន្នំ កិលេសបូតិកត្តា ទុដ្ឋុ ចរិតំ កាយទុច្ចរិតន្តិ ឯវំ យថាក្កមំ យោជេតព្ពំ។ **កាយោ**តិ ចេត្ថ ចោបនកាយោ អធិប្បេតោ។ កាយវិញ្ញត្តិវសេន បវត្តំ អកុសលំ កាយកម្មំ កាយទុច្ចរិតំ។ យស្មិំ សន្តានេ កម្មំ កតុបចិតំ, អសតិ អាហារុបច្ឆេទេ

វិបាកាវហសភាវស្ស អវិគច្ឆនតោ សោ តេន សហិតោយេវាតិ វត្តព្ពោតិ អាហ “**សមន្នាគតាតិ សមង្គីភូតា**”តិ។ **អនត្ថកាមា ហុត្វា**តិ ឯតេន មាតាបិតរោ វិយ បុត្តានំ, អាចរិយុបជ្ឈាយា វិយ ច និស្សិតកានំ អត្ថកាមា ហុត្វា គរហកា ឧបវាទកា ន ហោន្តីតិ ទស្សេតិ។ **គុណបរិធំសនេនា**តិ វិជ្ជមានានំ គុណានំ វិទ្ធំសនេន, វិនាសនេនាតិ អត្ថោ។ ននុ ច អន្តិមវត្ថុនាបិ ឧបវាទោ គុណបរិធំសនមេវាតិ? សច្ចមេតំ, គុណាតិ បនេត្ថ ឈានាទិវិសេសា ឧត្តរិមនុស្សធម្មា អធិប្បេតាតិ សីលបរិធំសនំ វិសុំ គហិតំ។ តេនាហ “**នត្ថិ ឥមេសំ សមណធម្មោ**”តិអាទិ។ **សមណធម្មោ**តិ ច សីលសំយមំ សន្ធាយ វទតិ។ **ជានំ វា**តិ យំ ឧបវទតិ, តស្ស អរិយភាវំ ជានន្តោ វា។ **អជានំ វា**តិ អជានន្តោ វា។ ជាននាជាននេនញ្ចេត្ថ អប្បមាណំ, អរិយភាវោ ឯវ បមាណំ។ តេនាហ “**ឧភយថាបិ អរិយូបវាទោវ ហោតី**”តិ។ “អរិយោតិ បន អជានតោ អទុដ្ឋចិត្តស្សេវ តត្ថ អរិយគុណភាវំ បវេទេន្តស្ស គុណបរិធំសនំ ន ហោតីតិ តស្ស អរិយូបវាទោ នត្ថី”តិ វទន្តិ។ **ភារិយំ កម្ម**ន្តិ អានន្តរិយសទិសត្តា ភារិយំ កម្មំ, សតេកិច្ឆំ បន ហោតិ ខមាបនេន, ន អានន្តរិយំ វិយ អតេកិច្ឆំ។

តស្ស ច អាវិភាវត្ថន្តិ ភារិយាទិសភាវស្ស បកាសនត្ថំ។ **តំ ជិគុច្ឆី**តិ តំ ថេរំ, តំ វា កិរិយំ ជិគុច្ឆិ។ **អតិច្ឆាតោ**តិ អតិវិយ ខុទាភិភូតោ។ **មហល្លកោ**តិ សមណានំ សារុប្បមសារុប្បំ, លោកសមុទាចារមត្តំ វា ន ជានាតីតិ អធិប្បាយេន វុត្តត្តា គុណបរិធំសនេន គរហតីតិ វេទិតព្ពំ។ **អម្ហាកំ លជ្ជិតព្ពកំ អកាសី**តិ “សមណេន នាម ឯវំ កត”ន្តិ វុត្តេ មយំ សីសំ ឧក្ខិបិតុំ ន សក្កោមាតិ អធិប្បាយោ។ ជានន្តោ ឯវ ថេរោ “**អត្ថិ តេ អាវុសោ ឥមស្មិំ សាសនេ បតិដ្ឋា**”តិ បុច្ឆិ។ ឥតរោបិ សច្ចាភិសមយោ សាសនេ បតិដ្ឋាតិ អាហ “**សោតាបន្នោ អហ**”ន្តិ។ ថេរោ តំ ករុណាយមានោ “**ខីណាសវោ តយា ឧបវទិតោ**”តិ អត្តានំ អាវិ អកាសិ។ **តេនស្ស តំ បាកតិកំ អហោសី**តិ តេន អស្ស តំ កម្មំ មគ្គាវរណំ នាហោសីតិ អធិប្បាយោ។ បុព្ពេវ បន សោតាបន្នត្តា អបាយគាមីនំ សុប្បហីនភាវតោ សគ្គាវរណមស្ស កាតុមសមត្ថមេវ តំ កម្មំ។ **អត្តនា វុឌ្ឍតរោ ហោតី**តិ ឯត្ថ “ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា ខមាបេតព្ពោ”តិ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** វុត្តំ។ សោតាបន្នសកទាគាមិនោ ទោសេនបិ នក្ខមន្តិ, សេសអរិយា វា តស្ស អត្ថកាមា ហុត្វា អាយតឹ សំវរណត្ថាយ ន ខមាបេយ្យុន្តិ អាហ “**សចេ សោ នក្ខមតី**”តិ។ **អត្តនា វុឌ្ឍតរោ ហោតិ, ឋិតកេនេវា**តិ ឯត្ថាបិ “ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា”តិ **វិសុទ្ធិមគ្គេ** (វិសុទ្ធិ. ២.៤១១) វុត្តំ។ ឯវញ្ហិ តត្ថ វុត្តំ –

“សចេ ទិសាបក្កន្តោ ហោតិ, សយំ វា គន្ត្វា សទ្ធិវិហារិកេ វា បេសេត្វា ខមាបេតព្ពោ។ សចេ នាបិ គន្តុំ, ន បេសេតុំ សក្កា ហោតិ, យេ តស្មិំ វិហារេ ភិក្ខូ វសន្តិ, តេសំ សន្តិកំ គន្ត្វា សចេ នវកតរា ហោន្តិ, ឧក្កុដិកំ និសីទិត្វា, សចេ វុឌ្ឍតរា, វុឌ្ឍេសុ វុត្តនយេនេវ បដិបជ្ជិត្វា ‘អហំ, ភន្តេ, អសុកំ នាម អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, ខមតុ មេ សោ អាយស្មា’តិ វត្វា ខមាបេតព្ពំ។ សម្មុខា អខមន្តេបិ ឯតទេវ កាតព្ព”ន្តិ។

ឥទំ បន បរម្បិ តត្ថ (វិសុទ្ធិ. ២.៤១១) វុត្តំ –

“សចេ ឯកចារិកភិក្ខុ ហោតិ, នេវស្ស វសនដ្ឋានំ, ន គតដ្ឋានំ បញ្ញាយតិ, ឯកស្ស បណ្ឌិតស្ស ភិក្ខុនោ សន្តិកំ គន្ត្វា ‘អហំ, ភន្តេ, អសុកំ នាម អាយស្មន្តំ ឥទញ្ចិទញ្ច អវចំ, តំ មេ អនុស្សរតោ អនុស្សរតោ វិប្បដិសារោ ហោតិ, កឹ ករោមី’តិ វត្តព្ពំ។ សោ វក្ខតិ ‘តុម្ហេ មា ចិន្តយិត្ថ, ថេរោ តុម្ហាកំ ខមតិ, ចិត្តំ វូបសមេថា’តិ។ តេនបិ អរិយស្ស គតទិសាភិមុខេន អញ្ជលឹ បគ្គហេត្វា ‘ខមតូ’តិ វត្តព្ព”ន្តិ។

បរិនិព្ពុតមញ្ចដ្ឋានន្តិ បូជាករណដ្ឋានំ សន្ធាយាហ។ **បាកតិកមេវ ហោតី**តិ ឯវំ កតេ អត្តនោ ចិត្តំ បសីទតីតិ តំ កម្មំ សគ្គាវរណំ មគ្គាវរណញ្ច ន ហោតីតិ អធិប្បាយោតិ កេចិ វទន្តិ។ **ចរិយាបិដកេ មាតង្គចរិតសំវណ្ណនាយំ** (ចរិយា. អដ្ឋ. ២.៦៤) –

“បារមិតាបរិភាវនសមិទ្ធាហិ នានាសមាបត្តិវិហារបរិបូរិតាហិ សីលទិដ្ឋិសម្បទាហិ សុសង្ខតសន្តានេ មហាករុណាធិវាសេ មហាសត្តេ អរិយូបវាទកម្មអភិសបសង្ខាតំ ផរុសវចនំ សំយុត្តំ មហាសត្តស្ស ខេត្តវិសេសភាវតោ តស្ស ច អជ្ឈាសយផរុសតាយ ទិដ្ឋធម្មវេទនីយំ ហុត្វា សចេ សោ មហាសត្តំ ន ខមាបេតិ, សត្តមេ ទិវសេ វិបច្ចនសភាវំ ជាតំ។ ខមាបិតេ បន មហាសត្តេ បយោគសម្បត្តិយា វិបាកស្ស បដិពាហិតត្តា អវិបាកធម្មតំ អាបជ្ជិ អហោសិកម្មភាវតោ។ អយញ្ហិ អរិយូបវាទបាបស្ស ទិដ្ឋធម្មវេទនីយស្ស ច ធម្មតា”តិ –

អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន វុត្តត្តា ឯវំ ខមាបិតេ តំ កម្មំ បយោគសម្បត្តិយា វិបាកស្ស បដិពាហិតត្តា អហោសិកម្មភាវេន អវិបាកធម្មតំ អាបន្នន្តិ នេវ សគ្គាវរណំ ន មោក្ខាវរណញ្ច ហោតីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ

គហេតព្វោ។

វិបរីតំ ទស្សនមេតេសន្តិ ***វិបរីតទស្សនា***។ សមាទាតព្ពដ្ឋេន សមាទានានិ, កម្មានិ សមាទានានិ យេសំ តេ កម្មសមាទានា, មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន កម្មសមាទានា **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា**, ហេតុអត្ថំ វា អន្តោគធំ កត្វា មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន បរេ កម្មេសុ សមាទាបកា **មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានា**។ តយិមំ អត្ថំ ទស្សេន្តោ “**មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេនា**”តិអាទិមាហ។ យេ ច…បេ…. សមាទបេន្តិ, តេបិ មិច្ឆាទិដ្ឋិកម្មសមាទានាតិ យោជេតព្ពំ។ **សីលសម្បន្នោ**តិអាទិ បរិបក្កិន្ទ្រិយស្ស មគ្គសមង្គិនោ វសេន វុត្តំ, អគ្គមគ្គដ្ឋេ បន វត្តព្ពមេវ នត្ថិ។ អថ វា អគ្គមគ្គបរិយាបន្នា ឯវ សីលាទយោ វេទិតព្ពា។ អគ្គមគ្គដ្ឋស្ស ហិ ទិដ្ឋេវ ធម្មេ ឯកំសិកា អញ្ញារាធនា, ឥតរេសំ អនេកំសិកា។ **អញ្ញ**ន្តិ អរហត្តំ។ **ឯវំសម្បទមិទ**ន្តិ ឯត្ថ សម្បជ្ជនំ សម្បទា, និប្ផត្តិ, ឯវំ អវិរជ្ឈនកនិប្ផត្តិកន្តិ អត្ថោ, យថា តំ អវស្សម្ភាវី, ឯវមិទម្បីតិ វុត្តំ ហោតិ ។ យថា ហិ មគ្គានន្តរំ អវិរជ្ឈិត្វាវ ផលំ និព្ពត្តំ, ឯវមេតំ ឥមស្សបិ បុគ្គលស្ស ចុតិអនន្តរំ អវិរជ្ឈិត្វាវ និរយេ បដិសន្ធិ ហោតីតិ ទស្សេតិ។ សកលស្មិញ្ហិ ពុទ្ធវចនេ ន ឥមាយ ឧបមាយ គាឡ្ហតរំ កត្វា វុត្តឧបមា អត្ថិ។ **តំ វាចំ អប្បហាយា**តិអាទីសុ (ម. និ. អដ្ឋ. ១.១៤៩) អរិយូបវាទំ សន្ធាយ “បុន ឯវរូបឹ វាចំ ន វក្ខាមី”តិ វទន្តោ វាចំ បជហតិ នាម, “បុន ឯវរូបំ ចិត្តំ ន ឧប្បាទេស្សាមី”តិ ចិន្តេន្តោ ចិត្តំ បជហតិ នាម, “បុន ឯវរូបឹ ទិដ្ឋឹ ន គណ្ហិស្សាមី”តិ បជហន្តោ ទិដ្ឋឹ បជហតិ នាម។ តថា អករោន្តោ នេវ បជហតិ ន បដិនិស្សជ្ជតិ។ **យថាភតំ និក្ខិត្តោ ឯវំ និរយេ**តិ យថា និរយបាលេហិ អាហរិត្វា និរយេ ឋបិតោ, ឯវំ និរយេ ឋបិតោយេវ, នាស្ស និរយូបបត្តិយា កោចិ វិពន្ធោ។ តត្រាយំ យុត្តិ – និរយូបគោ អរិយូបវាទី តទាទាយកស្ស អវិជហនតោ សេយ្យថាបិ មិច្ឆាទិដ្ឋីតិ។ ឯត្ថ ច “តំ វាចំ អប្បហាយា”តិ ឯវមាទិវចនេន តទាទាយកស្ស អប្បហានេនេវ អរិយូបវាទោ អន្តរាយិកោ អនត្ថាវហោវ, បហានេន បន អច្ចយំ ទេសេត្វា ខមាបនេន ន អន្តរាយិកោ អនត្ថាវហោ យថា តំ វុឌ្ឌិតា ទេសិតា ច អាបត្តីតិ ទស្សេតិ។ មិច្ឆាទិដ្ឋិវសេន អកត្តព្ពំ នាម បាបំ នត្ថិ, យតោ សំសារខាណុភាវោបិ នាម ហោតីតិ អាហ “**មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមានិ, ភិក្ខវេ, វជ្ជានី**”តិ។

“ឧច្ឆិន្នភវនេត្តិកោ, ភិក្ខវេ, តថាគតស្ស កាយោ តិដ្ឋតិ (ទី. និ. ១. ១៤៧), អយញ្ចេវ កាយោ ពហិទ្ធា ច នាមរូប”ន្តិ ច ឯវមាទីសុ វិយ ឥធ **កាយ**-សទ្ទោ ខន្ធបញ្ចកវិសយោតិ អាហ “**កាយស្ស ភេទាតិ ឧបាទិន្នក្ខន្ធបរិច្ចាគា**”តិ។ អវីតរាគស្ស មរណតោ បរំ នាម ភវន្តរូបាទានមេវាតិ អាហ “**បរំ មរណាតិ តទនន្តរំ អភិនិព្ពត្តក្ខន្ធគ្គហណេ**”តិ។ យេន តិដ្ឋតិ, តស្ស ឧបច្ឆេទនេវ កាយោ ភិជ្ជតីតិ អាហ “**កាយស្ស ភេទាតិ ជីវិតិន្ទ្រិយស្ស ឧបច្ឆេទា**”តិ។ ឯតិ ឥមស្មា សុខន្តិ អយោ, បុញ្ញន្តិ អាហ “**បុញ្ញសម្មតា អយា**”តិ។ អាយន្តិ ឯតស្មា សុខានីតិ អាយោ, បុញ្ញកម្មាទីនំ សុខសាធនំ។ តេនាហ “**សុខានំ វា អាយស្ស អភាវា**”តិ។ ***វិវសា***តិ កម្មស្ស វសេ វត្តនតោ អត្តនោ វសេ វត្តិតុំ ន សក្កោន្តីតិ វិគតោ វសោ ឯតេសន្តិ វិវសា, អវសវត្តិនោតិ អត្ថោ។ ឥយតិ អស្សាទីយតីតិ អយោ, អស្សាទោតិ អាហ “**អស្សាទសញ្ញិតោ អយោ**”តិ។

នាគរាជាទីនន្តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សុបណ្ណាទីនំ សង្គហោ។ **អសុរសទិស**ន្តិ បេតាសុរសទិសំ។ **សោ ហី**តិ សោ អសុរកាយោ។ **សព្ពសមុស្សយេហី**តិ សព្ពេហិ សម្បត្តិសមុស្សយេហិ, សព្ពសម្បត្តិរាសិតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **វុត្តវិបរិយាយេនា**តិ “សុដ្ឋុ ចរិតំ, សោភនំ វា ចរិតំ អនវជ្ជត្តាតិ សុចរិត”ន្តិអាទិនា កាយទុច្ចរិតេនាតិអាទីនំ បទានំ វុត្តស្ស អត្ថស្ស វិបរិយាយេន។ “ឥតោ ភោ សុគតឹ គច្ឆ”តិ (ឥតិវុ. ៨៣) វចនតោ មនុស្សគតិបិ សុគតិយេវាតិ អាហ “**សុគតិគ្គហណេន មនុស្សគតិបិ សង្គយ្ហតី**”តិ។ សេសមេត្ថ វុត្តនយត្តា ឧត្តានត្ថតោ ច សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

ទិព្ពចក្ខុញាណកថា និដ្ឋិតា។

អាសវក្ខយញាណកថា

១៤. *វិបស្សនាបាទក*ន្តិ វិបស្សនាយ បទដ្ឋានភូតំ។ វិបស្សនា ច តិវិធា វិបស្សកបុគ្គលភេទេន។ មហាពោធិសត្តានញ្ហិ បច្ចេកពោធិសត្តានញ្ច ចិន្តាមយញាណសំវទ្ធិតត្តា សយម្ភុញាណភូតា, ឥតរេសំ សុតមយញាណសំវទ្ធិតត្តា បរោបទេសសម្ភូតា។ សា “ឋបេត្វា នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនំ អវសេសរូបារូបជ្ឈានានំ អញ្ញតរតោ វុដ្ឋាយា”តិអាទិនា អនេកធា អរូបមុខវសេន ចតុធាតុវវត្ថានេ វុត្តានំ តេសំ តេសំ ធាតុបរិគ្គហមុខានំ អញ្ញតរមុខវសេន អនេកធាវ ***វិសុទ្ធិមគ្គេ*** នានានយតោ វិភាវិតា។ មហាពោធិសត្តានំ បន ចតុវីសតិកោដិសតសហស្សមុខេន បភេទគមនតោ នានានយំ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណសន្និស្សយស្ស អរិយមគ្គញាណស្ស អធិដ្ឋានភូតំ បុព្ពភាគញាណគព្ភំ គណ្ហាបេន្តំ បរិបាកំ គច្ឆន្តំ បរមគម្ភីរំ សណ្ហសុខុមតរំ អនញ្ញសាធារណំ វិបស្សនាញាណំ ហោតិ។ យំ អដ្ឋកថាសុ មហាវជិរញាណន្តិ វុច្ចតិ។ យស្ស ច បវត្តិវិភាគេន ចតុវីសតិកោដិសត

សហស្សបភេទស្ស បាទកភាវេន សមាបជ្ជិយមានា ចតុវិសតិកោដិសតសហស្សសង្ខ្យា ទេវសិកំ សត្ថុ វឡញ្ជនក សមាបត្តិយោ វុច្ចន្តិ, ស្វាយំ ពុទ្ធានំ វិបស្សនាចារោ **បរមត្ថមញ្ជូសាយំ** វិសុទ្ធិមគ្គវណ្ណនាយំ ឧទ្ទេសតោ ទស្សិតោ, អត្ថិកេហិ តតោ គហេតព្ពោ។

អាសវានំ ខេបនតោ សមុច្ឆិន្ទនតោ អាសវក្ខយោ អរិយមគ្គោ, ឧក្កដ្ឋនិទ្ទេសវសេន អរហត្តមគ្គគ្គហណំ។ អាសវានំ ខយេ ញាណំ អាសវក្ខយញាណន្តិ ទស្សេន្តោ “**តត្រ ចេតំ ញាណ**”ន្តិ វត្វា **ខយេ**តិ ច អាធារេ ភុម្មំ, ន វិសយេតិ ទស្សេន្តោ “**តប្បរិយាបន្នត្តា**”តិ អាហ។ **ឥទំ ទុក្ខ**ន្តិ ទុក្ខស្ស អរិយសច្ចស្ស តទា បច្ចក្ខតោ គហិតភាវទស្សនំ។ **ឯត្តកំ ទុក្ខ**ន្តិ តស្ស បរិច្ឆិជ្ជ គហិតភាវទស្សនំ។ **ន ឥតោ ភិយ្យោ**តិ អនវសេសេត្វា គហិតភាវទស្សនំ។ តេនាហ “**សព្ពម្បិ ទុក្ខសច្ច**”ន្តិអាទិ។ **សរសលក្ខណបដិវេធេនា**តិ សភាវសង្ខាតស្ស លក្ខណស្ស អសម្មោហតោ បដិវិជ្ឈនេន។ អសម្មោហបដិវេធោតិ ច យថា តស្មិំ ញាណេ បវត្តេ បច្ឆា ទុក្ខស្ស សរូបាទិបរិច្ឆេទេ សម្មោហោ ន ហោតិ, តថា បវត្តិ។ តេនាហ “**យថាភូតំ អព្ភញ្ញាសិ**”ន្តិ។ **និព្ពត្តិក**ន្តិ និប្ផាទេន្តំ។ **យំ ឋានំ បត្វា**តិ យំ និព្ពានំ មគ្គស្ស អារម្មណបច្ចយដ្ឋេន ការណភូតំ អាគម្ម។ តទុភយវតោ ហិ បុគ្គលស្ស បត្តិ តទុភយស្ស បត្តីតិ វុត្តំ។ **បត្វា**តិ វា បាបុណនហេតុ។ **អប្បវត្តិ**ន្តិ អប្បវត្តិនិមិត្តំ។ តេ វា ន បវត្តន្តិ ឯត្ថាតិ អប្បវត្តិ, និព្ពានំ។ **តស្សា**តិ ទុក្ខនិរោធស្ស។ **សម្បាបក**ន្តិ សច្ឆិកិរិយាវសេន សម្មទេវ បាបកំ។

កិលេសវសេនាតិ អាសវសង្ខាតកិលេសវសេន។ យស្មា អាសវានំ ទុក្ខសច្ចបរិយាយោ, តប្បរិយាបន្នត្តា, សេសសច្ចានញ្ច តំសមុទយាទិបរិយាយោ អត្ថិ, តស្មា វុត្តំ “**បរិយាយតោ**”តិ។ ទស្សេន្តោ សច្ចានីតិ យោជនា។ អាសវានំយេវ ចេត្ថ គហណំ “អាសវានំ ខយញាណាយា”តិ អារទ្ធត្តា។ តថា ហិ អាសវវិមុត្តិសីសេនេវ សព្ពសំកិលេសវិមុត្តិ វុត្តា។ **ឥទំ ទុក្ខន្តិ យថាភូតំ អព្ភញ្ញាសិ**ន្តិអាទិនា មិស្សកមគ្គោ ឥធ កថិតោតិ “**សហ វិបស្សនាយ កោដិប្បត្តំ មគ្គំ កថេតី**”តិ វុត្តំ។ ឯត្ថ ច សច្ចប្បដិវេធស្ស តទា អតីតកាលិកត្តា “យថាភូតំ អព្ភញ្ញាសិ”ន្តិ វត្វាបិ អភិសមយកាលេ តស្ស បច្ចុប្បន្នតំ ឧបាទាយ “ឯវំ ជានតោ ឯវំ បស្សតោ”តិ វត្តមានកាលេន និទ្ទេសោ កតោ។ សោ ច កាមំ មគ្គក្ខណតោ បរំ យាវជ្ជតនា អតីតកាលិកោ ឯវ, សព្ពបឋមំ បនស្ស អតីតកាលិកត្តំ ផលក្ខណេនេវ វេទិតព្ពន្តិ អាហ “**វិមុច្ចិត្ថាតិ ឥមិនា ផលក្ខណំ ទស្សេតី**”តិ។ **ជានតោ បស្សតោ**តិ វា ហេតុនិទ្ទេសោយំ។ ជាននហេតុ ទស្សនហេតុ កាមាសវាបិ ចិត្តំ វិមុច្ចិត្ថាតិ យោជនា។ ភវាសវគ្គហណេនេវ ចេត្ថ ភវរាគស្ស វិយ ភវទិដ្ឋិយាបិ សមវរោធោតិ ទិដ្ឋាសវស្សបិ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

យស្មា បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណេន វិជ្ជមានស្សបិ កម្មស្ស អាយតិំ អប្បដិសន្ធិកភាវតោ “ខីណា ជាតី”តិ ជានាតិ, យស្មា ច មគ្គបច្ចវេក្ខណាទីហិ វុសិតំ ព្រហ្មចរិយន្តិអាទីនិ បជានាតិ, តស្មា វុត្តំ “**ខីណា ជាតីតិ អាទីហិ តស្ស ភូមិ**”ន្តិ។ តត្ថ **តស្សា**តិ បច្ចវេក្ខណញាណស្ស។ **ភូមិ**ន្តិ បវត្តិដ្ឋានំ។ យេនាធិប្បាយេន “**កតមា បនា**”តិអាទិនា ចោទនា កតា, តំ បកាសេត្វា បរិហារំ វត្តុកាមោ អាហ “**ន តាវស្សា**”តិអាទិ។ **ន តាវស្ស អតីតា ជាតិ ខីណា**តិ មគ្គភាវនាយ ន ខីណាតិ អធិប្បាយោ។ តត្ថ ការណមាហ “**បុព្វេវ ខីណត្តា**”តិ។ ន អនាគតា អស្ស ជាតិ ខីណាតិ យោជនា។ **ន អនាគតា**តិ ច អនាគតត្តសាមញ្ញំ គហេត្វា លេសេន វទតិ។ តេនាហ “**អនាគតេ វាយាមាភាវតោ**”តិ។ វិជ្ជមានេយេវ ហិ បយោគោ សម្ភវតិ, នាវិជ្ជមានេតិ អធិប្បាយោ។ អនាគតវិសេសោ បនេត្ថ អធិប្បេតោ, តស្ស ច ខេបនេ វាយាមោបិ លព្ភតេវ។ តេនាហ “**យា បន មគ្គស្សា**”តិអាទិ។ “យា បនា”តិ ហិ អាទិនា មគ្គភាវនាយ អនាគតជាតិយា ឯវ ហេតុវិនាសនទ្វារេន ខីណភាវោ បកាសីយតិ។ **ឯកចតុបញ្ចវោការភវេសូ**តិ ភវត្តយគ្គហណំ វុត្តនយេន អនវសេសតោ ជាតិយា ខីណភាវទស្សនត្ថំ។ **តន្តិ** យថាវុត្តជាតិំ។ **សោ**តិ ភគវា។

ព្រហ្មចរិយវាសោ នាម ឥធ មគ្គព្រហ្មចរិយស្ស និព្ពត្តនមេវាតិ អាហ “**និដ្ឋិត**”ន្តិ។ សម្មាទិដ្ឋិយា ចតូសុ សច្ចេសុ បរិញ្ញាទិកិច្ចសាធនវសេន បវត្តមានាយ សម្មាសង្កប្បាទីនម្បិ ទុក្ខសច្ចេ បរិញ្ញាភិសមយានុគុណា បវត្តិ, ឥតរេសច្ចេសុ ច នេសំ បហានាភិសមយាទិវសេន បវត្តិ បាកដា ឯវ។ តេន វុត្តំ “**ចតូហិ មគ្គេហិ បរិញ្ញាបហាន សច្ឆិកិរិយាភាវនាភិសមយវសេនា**”តិ។ **នាបរំ ឥត្ថត្តាយា**តិ ឥមេ បការា ឥត្ថំ, តព្ភាវោ ឥត្ថត្តំ, តទត្ថន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ តេ បន បការា អរិយមគ្គព្យាបារភូតា បរិញ្ញាទយោ ឥធាធិប្បេតាតិ អាហ “**ឯវំសោឡសកិច្ចភាវាយា**”តិ។ តេ ហិ មគ្គំ បច្ចវេក្ខតោ មគ្គានុភាវេន បាកដា ហុត្វា ឧបដ្ឋហន្តិ , បរិញ្ញាទីសុ ច បហានមេវ បធានំ, តទត្ថត្តាយ ឥតរេសន្តិ អាហ “**កិលេសក្ខយាយ វា**”តិ។ បហីនកិលេសបច្ចវេក្ខណវសេន វា ឯតំ វុត្តំ។ “នាបរំ ឥត្ថត្តាយាតិ អព្ភញ្ញាសិ”ន្តិ ឯត្ថាយមបរោ នយោ – **ឥត្ថត្តាយា**តិ និស្សក្កេ សម្បទានវចនំ។ តេនាយមត្ថោ – ឥត្ថត្តាយ ឥត្ថម្ភាវតោ ឥមស្មា ឯវំបការា ឥទានិ វត្តមានក្ខន្ធសន្តានា អបរំ អនាគតក្ខន្ធសន្តានំ មយ្ហំ នត្ថិ, ឥមេ បន ចរិមត្តភាវសង្ខាតា បញ្ចក្ខន្ធា បរិញ្ញាតា អប្បតិដ្ឋា តិដ្ឋន្តិ ឆិន្នមូលកា រុក្ខា វិយ។ អបរិញ្ញាតមូលកា ហិ បតិដ្ឋា។ យថាហ “កពឡីការេ ចេ, ភិក្ខវេ, អាហារេ អត្ថិ រាគោ អត្ថិ នន្ទី អត្ថិ តណ្ហា,

បតិដ្ឋិតំ តត្ថ វិញ្ញាណំ វិរូឡ្ហ’’ន្តិអាទិ (សំ. និ. ២.៦៤; កថា. ២៩៦; មហានិ. ៧)។ តេ បន បញ្ចក្ខន្ធា ចរិមកវិញ្ញាណនិរោធេន អនុបាទានោ វិយ ជាតវេទោ និព្ពាយិស្សន្តីតិ អព្ភញ្ញាសិន្តិ។

បច្ចវេក្ខណញាណបរិគ្គហិតន្តិ ន បឋមទុតិយញាណទ្វយាធិគមំ វិយ កេវលន្តិ អធិប្បាយោ។ **ទស្សេន្តោ**តិ និគមនវសេន ទស្សេន្តោ។ សរូបតោ ហិ បុព្ពេ ទស្សិតមេវាតិ។ សេសមេត្ថ វុត្តនយត្តា សុវិញ្ញេយ្យមេវ។

តិក្ខត្តុំ ជាតោតិ ឥមិនា បន ឥទំ ទស្សេតិ ‘‘អហំ, ព្រាហ្មណ, បឋមវិជ្ជាយ ជាតោយេវ បុរេជាតស្ស សហជាតស្ស វា អភាវតោ សព្ពេសំ វុឌ្ឍោ មហល្លកោ, កិមង្គំ បន តីហិ វិជ្ជាហិ តិក្ខត្តុំ ជាតោ’’តិ។ **បុព្ពេនិវាសញាណេន អតីតំសញាណ**ន្តិ អតីតារម្មណសភាគតាយ តព្ភាវីភាវតោ ច បុព្ពេនិវាសញាណេន អតីតំសញាណំ បកាសេត្វាតិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ **អតីតំសញាណ**ន្តិ អតីតក្ខន្ធាយតនធាតុសង្ខាតេ អតីតកោដ្ឋាសេ អប្បដិហតញាណំ។ ទិព្ពចក្ខុញាណស្ស បច្ចុប្បន្នារម្មណត្តា យថាកម្មូបគញាណស្ស អនាគតំសញាណស្ស ច ទិព្ពចក្ខុវសេនេវ ឥជ្ឈនតោ ទិព្ពចក្ខុនោ បរិភណ្ឌញាណត្តា ទិព្ពចក្ខុម្ហិយេវ ច ឋិតស្ស ចេតោបរិយញាណសិទ្ធិតោ វុត្តំ ‘‘**ទិព្ពចក្ខុនា បច្ចុប្បន្នានាគតំសញាណ**’’ន្តិ។ តត្ថ **ទិព្ពចក្ខុនា**តិ សបរិភណ្ឌេន ទិព្ពចក្ខុញាណេន។ បច្ចុប្បន្នំសោ ច អនាគតំសោ ច បច្ចុប្បន្នានាគតំសំ, តត្ថ ញាណំ **បច្ចុប្បន្នានាគតំសញាណំ**។ អាសវក្ខយញាណាធិគមេនេវ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិយ សេសាសាធារណញាណទសពលញាណអាវេណិកពុទ្ធធម្មាទីនម្បិ អនញ្ញសាធារណានំ ពុទ្ធគុណានំ ឥជ្ឈនតោ វុត្តំ ‘‘**អាសវក្ខយេន សកលលោកិយលោកុត្តរគុណ**’’ន្តិ។ តេនាហ ‘‘**សព្ពេបិ សព្ពញ្ញុគុណេ បកាសេត្វា**’’តិ។

អាសវក្ខយញាណកថា និដ្ឋិតា។

ទេសនានុមោទនកថា

១៥. បីតិវិប្ផារបរិបុណ្ណគត្តចិត្តោតិ បីតិផរណេន បរិបុណ្ណកាយចិត្តោ។ **អញ្ញាណ**ន្តិ អញ្ញាណស្សាតិ អត្ថោ។ **ធី**សទ្ទស្ស យោគតោ ហិ សាមិអត្ថេ ឯតំ ឧបយោគវចនំ។ **អភិក្កន្តា**តិ ឯត្ថ អតិក្កន្តា, វិគតាតិ អត្ថោតិ អាហ ‘‘**ខយេ ទិស្សតី**’’តិ។ តេនេវ ហិ ‘‘**និក្ខន្តោ បឋមោ យាមោ**’’តិ វុត្តំ។ **អភិក្កន្តតរោ ចា**តិ អតិវិយ កន្តតរោ មនោរមោ, តាទិសោ ច សុន្ទរោ ភទ្ទកោ នាម ហោតីតិ អាហ ‘‘**សុន្ទរេ ទិស្សតី**’’តិ។ **កោ**តិ ទេវនាគយក្ខគន្ធព្ពាទីសុ កោ កតមោ។ **មេ**តិ មម។ **បាទានី**តិ បាទេ។ **ឥទ្ធិយា**តិ ឥមាយ ឯវរូបាយ ទេវិទ្ធិយា។ **យសសា**តិ ឥមិនា ឯទិសេន បរិវារេន បរិច្ឆេទេន។ **ជល**ន្តិ វិជ្ជោតមានោ។ **អភិក្កន្តេនា**តិ អតិវិយ កន្តេន កមនីយេន អភិរូបេន។ **វណ្ណេនា**តិ ឆវិវណ្ណេន សរីរវណ្ណនិភាយ។ **សព្ពា ឱភាសយំ ទិសា**តិ ទសបិ ទិសា បភាសេន្តោ ចន្ទោ វិយ សូរិយោ វិយ ច ឯកោភាសំ ឯកាលោកំ ករោន្តោតិ គាថាយ អត្ថោ។ **អភិរូបេ**តិ ឧឡាររូបេ សម្បន្នរូបេ។

អភិក្កន្តំ ភោ គោតម, អភិក្កន្តំ ភោ គោតមាតិ វចនទ្វយស្ស ‘‘**សាធុ សាធុ ភោ គោតមា**’’តិ អាមេឌិតវសេន អត្ថំ ទស្សេត្វា តស្ស វិសយំ និទ្ទារេន្តោ អាហ ‘‘**ភយេ កោធេ**’’តិអាទិ។ តត្ថ ‘‘ចោរោ ចោរោ, សប្បោ សប្បោ’’តិអាទីសុ **ភយេ** អាមេឌិតំ។ ‘‘វិជ្ឈ វិជ្ឈ, បហរ បហរា’’តិអាទីសុ **កោធេ**។ ‘‘សាធុ សាធូ’’តិអាទីសុ **បសំសាយំ**។ ‘‘គច្ឆ គច្ឆ, លុនាហិ លុនាហី’’តិអាទីសុ **តុរិតេ**។ ‘‘អាគច្ឆ អាគច្ឆា’’តិអាទីសុ **កោតូហលេ**។ ‘‘ពុទ្ធោ ពុទ្ធោតិ ចិន្តេន្តោ’’តិអាទីសុ (ពុ. វំ. ២.៤៤) **អច្ឆរេ**។ ‘‘អភិក្កមថាយស្មន្តោ, អភិក្កមថាយស្មន្តោ’’តិអាទីសុ (ទី. និ. ៣.២០; អ. និ. ៩.១១) **ហាសេ**។ ‘‘កហំ ឯកបុត្តក, កហំ ឯកបុត្តកា’’តិអាទីសុ **សោកេ**។ ‘‘អហោ សុខំ, អហោ សុខ’’ន្តិអាទីសុ (ឧទា. ២០; ចូឡវ. ៣៣២) **បសាទេ**។ **ច**-សទ្ទោ អវុត្តសមុច្ចយត្ថោ ។ តេន គរហអសម្មានាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។ តត្ថ ‘‘បាបោ បាបោ’’តិអាទីសុ **គរហាយំ**។ ‘‘អភិរូបក អភិរូបកា’’តិអាទីសុ **អសម្មានេ** ទដ្ឋព្ពំ។

នយិទំ អាមេឌិតវសេន ទ្វិក្ខត្តុំ វុត្តំ, អថ ខោ អត្ថទ្វយវសេនាតិ ទស្សេន្តោ ‘‘**អថ វា**’’តិអាទិមាហ។ **អភិក្កន្ត**ន្តិ វចនំ អបេក្ខិត្វា នបុំសកលិង្គវសេន វុត្តំ។ តំ បន ភគវតោ វចនំ ធម្មស្ស ទេសនាតិ កត្វា វុត្តំ ‘‘**យទិទំ ភោតោ គោតមស្ស ធម្មទេសនា**’’តិ។ អត្ថមត្តទស្សនំ វា ឯតំ, តស្មា អត្ថវសេន លិង្គវិភត្តិវិបរិណាមោ វេទិតព្ពោ។ ទុតិយបទេបិ ឯសេវ នយោ។ **ទោសនាសនតោ**តិ រាគាទិកិលេសវិទ្ធំសនតោ។ **គុណាធិគមនតោ**តិ សីលាទិគុណានំ សម្បាបនតោ។ យេ គុណេ ទេសនា អធិគមេតិ, តេសុ បធានភូតា គុណា ទស្សេតព្ពាតិ តេ បធានភូតេ គុណេ តាវ ទស្សេតុំ ‘‘**សទ្ធាជននតោ បញ្ញាជននតោ**’’តិ វុត្តំ។ សទ្ធាបមុខា ហិ លោកិយា គុណា, បញ្ញាបមុខា លោកុត្តរា។ **សាត្ថតោ**តិអាទីសុ សីលាទិអត្ថសម្បត្តិយា **សាត្ថតោ**, សភាវនិរុត្តិសម្បត្តិយា **សព្យញ្ជនតោ**។ សុវិញ្ញេយ្យសទ្ទប្បយោគតាយ **ឧត្តានបទតោ**, សណ្ហសុខុមភាវេន ទុវិញ្ញេយ្យត្ថតាយ **គម្ភីរត្ថតោ**។ សិនិទ្ធមុទុមធុរសទ្ទប្បយោគតាយ **កណ្ណសុខតោ**, វិបុលវិសុទ្ធបេមនីយត្ថតាយ **ហទយង្គមតោ**។ មានាតិ

មានវិធមនេន **អនត្តកុំសនតោ**, ថម្ភសារម្ភនិម្មទ្ទនេន **អបររម្ភនតោ**។ ហិតាធិប្បាយប្បវត្តិយា បរេសំ រាគបរិឡាហាទិវូបសមនេន **ករុណាសីតលតោ**, កិលេសន្ធការវិធមនេន **បញ្ញាវទាតតោ**។ ករវីករុតមញ្ញុតាយ **អាបាថរមណីយតោ**, បុព្ពាបរាវិរុទ្ធសុវិសុទ្ធត្ថតាយ **វិមទ្ទក្ខមតោ**។ អាបាថរមណីយតាយ ឯវ **សុយ្យមានសុខតោ**, វិមទ្ទក្ខមតាយ ហិតជ្ឈាសយប្បវត្តិតាយ ច **វីមំសិយមានហិតតោ**តិ ឯវមេត្ថោ វេទិតព្ពោ។ **ឯវមាទីហី**តិ **អាទិ**-សទ្ទេន សំសារចក្កនិវត្តនតោ, សទ្ធម្មចក្កប្បវត្តនតោ, មិច្ឆាវាទវិធមនតោ, សម្មាវាទបតិដ្ឋាបនតោ, អកុសលមូលសមុទ្ធរណតោ, កុសលមូលសំរោបនតោ, អបាយទ្វារបិធានតោ, សគ្គមគ្គទ្វារវិវរណតោ, បរិយុដ្ឋានវូបសមនតោ, អនុសយសមុគ្ឃាតនតោតិ ឯវមាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

អធោមុខបបិតន្តិ កេនចិ អធោមុខំ ឋបិតំ។ **ហេដ្ឋាមុខជាត**ន្តិ សភាវេនេវ ហេដ្ឋាមុខំ ជាតំ។ **ឧគ្ឃាដេយ្យា**តិ វិវដំ ករេយ្យ។ **ហត្ថេ គហេត្វា**តិ “បុរត្ថាភិមុខោ ឧត្តរាភិមុខោ វា គច្ឆា”តិអាទីនិ អវត្វា ហត្ថេ គហេត្វា “និស្សន្ទេហំ ឯស មគ្គោ, ឯវំ គច្ឆា”តិ ទស្សេយ្យ។ **កាឡបក្ខចាតុទ្ទសី**តិ កាឡបក្ខេ ចាតុទ្ទសី កាឡបក្ខចាតុទ្ទសី។ **និក្កុជ្ជិតំ ឧក្កុជ្ជេយ្យា**តិ អាធេយ្យស្ស អនាធារភូតំ ភាជនំ អាធារភាវាបាទនវសេន ឧក្កុជ្ជេយ្យ។ ហេដ្ឋាមុខជាតតាយ **សទ្ធម្មវិមុខំ** អធោមុខបបិតតាយ **អសទ្ធម្មេ បតិដ្ឋិត**ន្តិ ឯវំ បទទ្វយំ យថារហំ យោជេតព្ពំ, ន យថាសង្ខ្យំ។ កាមំ កាមច្ឆន្ទាទយោបិ បដិច្ឆាទកា នីវរណភាវតោ, មិច្ឆាទិដ្ឋិ បន សវិសេសំ បដិច្ឆាទិកា សត្តេ មិច្ឆាភិនិវេសនេនាតិ អាហ **“មិច្ឆាទិដ្ឋិគហនបដិច្ឆន្ន”**ន្តិ។ តេនាហ ភគវា – “មិច្ឆាទិដ្ឋិបរមាហំ, ភិក្ខវេ, វជ្ជំ វទាមី”តិ។ សព្ពោ អបាយគាមិមគ្គោ **កុម្មគ្គោ** កុច្ឆិតោ មគ្គោតិ កត្វា, សម្មាទិដ្ឋិអាទីនំ ឧជុបដិបក្ខតាយ មិច្ឆាទិដ្ឋិអាទយោ អដ្ឋ មិច្ឆត្តធម្មា **មិច្ឆាមគ្គោ**។ តេនេវ ហិ តទុភយបដិបក្ខតំ សន្ធាយ **“សគ្គមោក្ខមគ្គំ អាចិក្ខន្តេនា”**តិ វុត្តំ។ សប្បិអាទិសន្និស្សយោ បទីបោ ន តថា, ឧជ្ជលោ យថា តេលសន្និស្សយោតិ តេលបជ្ជោតគ្គហណំ។ **ឯតេហិ បរិយាយេហី**តិ ឯតេហិ និក្កុជ្ជិតុក្កុជ្ជនបដិច្ឆន្នវិវរណាទិឧបមោបមិតព្ពប្បការេហិ, ឯតេហិ វា យថាវុត្តេហិ អរសរូបតាទីនំ អត្តនិ អញ្ញថា បដិបាទនបរិយាយេហិ អត្តនោ ទិព្ពវិហារវិភាវនបរិយាយេហិ វិជ្ជត្តយវិភាវនាបទេសេន អត្តនោ សព្ពញ្ញុគុណវិភាវនបរិយាយេហិ ច។ តេនាហ **“អនេកបរិយាយេន ធម្មោ បកាសិតោ”**តិ។

ទេសនានុមោទនកថា និដ្ឋិតា។

បសន្នាការកថា

បសន្នាការន្តិ បសន្នេហិ កាតព្ពំ សក្ការំ។ **សរណំ គច្ឆាមី**តិ ឯត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ អាហ **“សរណន្តិ គច្ឆាមី”**តិ។ ឯត្ថ ហិ នាយំ គមិសទ្ទោ នីសទ្ទាទយោ វិយ ទ្វិកម្មកោ, តស្មា យថា អជំ គាមំ នេតីតិ វុច្ចតិ, ឯវំ “គោតមំ សរណំ គច្ឆាមី”តិ វត្តុំ ន សក្កា, “សរណន្តិ គច្ឆាមី”តិ បន វត្តព្ពំ, តស្មា ឯត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ លុត្តនិទ្ទិដ្ឋោតិ វេទិតព្ពំ។ **សរណ**ន្តិ បដិសរណំ។ តេនាហ **“បរាយណ”**ន្តិ។ បរាយណភាវោ ច អនត្ថនិសេធនេន អត្ថសម្បដិបាទនេន ច ហោតីតិ អាហ **“អឃស្ស តាតា ហិតស្ស ច វិធាតា”**តិ។ **អឃស្សា**តិ ទុក្ខតោតិ វទន្តិ, បាបតោតិ បន អត្ថោ យុត្តោ, និស្សក្កេ ចេតំ សាមិវចនំ។ សរណន្តិ គមនញ្ចេត្ថ តទធិប្បាយេន ភជនំ តថា ជាននំ វាតិ ទស្សេន្តោ **“ឥតិ ឥមិនា អធិប្បាយេនា”**តិអាទិមាហ។ តត្ថ **គច្ឆាមី**តិអាទីសុ បុរិមស្ស បុរិមស្ស បច្ឆិមំ បច្ឆិមំ អត្ថវចនំ។ **ភជនំ** វា សរណាធិប្បាយេន ឧបសង្កមនំ, **សេវនា** សន្តិកាវចរតា, **បយិរុបាសនំ** វត្តប្បដិវត្តករណេន ឧបដ្ឋានន្តិ ឯវំ សព្ពថាបិ អនញ្ញសរណតំយេវ ទីបេតិ។ **គច្ឆាមី**តិ បទស្ស កថំ ពុជ្ឈាមីតិ អយមត្ថោ លព្ភតីតិ អាហ **“យេសំ ហី”**តិអាទិ។

អធិគតមគ្គេ សច្ឆិកតនិរោធេតិ បទទ្វយេនបិ ផលដ្ឋា ឯវ ទស្សិតា, ន មគ្គដ្ឋាតិ តេ ទស្សេន្តោ **“យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជមានេ ចា”**តិ អាហ។ ននុ ច កល្យាណបុថុជ្ជនោបិ យថានុសិដ្ឋំ បដិបជ្ជតីតិ វុច្ចតីតិ? កិញ្ចាបិ វុច្ចតិ, និប្បរិយាយេន បន មគ្គដ្ឋា ឯវ តថា វត្តព្ពា, ន ឥតរេ និយាមោក្កមនាភាវតោ។ តថា ហិ តេ ឯវ **“អបាយេសុ អបតមានេ ធារេតី”**តិ វុត្តា។ សម្មត្តនិយាមោក្កមនេន ហិ អបាយវិនិមុត្តសម្ភវោ។ **អក្ខាយតីតិ** ឯត្ថ **ឥតិ**-សទ្ទោ អាទិអត្ថោ, បការត្ថោ វា។ តេន “យាវតា, ភិក្ខវេ, ធម្មា សង្ខតា វា អសង្ខតា វា, វិរាគោ តេសំ អគ្គមក្ខាយតី”តិ (ឥតិវុ. ៩០; អ. និ. ៤.៣៤) **សុត្តបទំ** សង្គណ្ហាតិ, **“វិត្ថារោ”**តិ វា ឥមិនា។ ឯត្ថ ច អរិយមគ្គោ និយ្យានិកតាយ, និព្ពានំ តស្ស តទត្ថសិទ្ធិហេតុតាយាតិ ឧភយមេវ និប្បរិយាយេន ធម្មោតិ វុត្តោ។ និព្ពានញ្ហិ អារម្មណបច្ចយភូតំ លភិត្វា អរិយមគ្គស្ស តទត្ថសិទ្ធិ, តថាបិ អរិយផលានំ “យស្មា តាយ សទ្ធាយ អវូបសន្តាយា”តិអាទិវចនតោ មគ្គេន សមុច្ឆិន្នានំ កិលេសានំ បដិប្បស្សទ្ធិប្បហានកិច្ចតាយ និយ្យានានុគុណតាយ និយ្យានបរិយោសានតាយ ច។ បរិយត្តិធម្មស្ស បន និយ្យានធម្មសមធិគមហេតុតាយាតិ ឥមិនា បរិយាយេន វុត្តនយេន ធម្មភាវោ លព្ភតិ ឯវ, ស្វាយមត្ថោ បាឋារុឡ្ហោ ឯវាតិ ទស្សេន្តោ **“ន កេវល”**ន្តិអាទិមាហ។

រាគវិរាគោតិ មគ្គោ កថិតោតិ កាមរាគោ ភវរាគោតិ ឯវមាទិភេទោ សព្ពោបិ រាគោ វិរជ្ជតិ បហីយតិ ឯតេនាតិ រាគវិរាគោតិ មគ្គោ កថិតោ។ **អនេជមសោកន្តិ ផល**ន្តិ ឯជាសង្ខាតាយ តណ្ហាយ អន្តោនិជ្ឈាន លក្ខណស្ស សោកស្ស ច តទុប្បត្តិយំ សព្ពសោ បរិក្ខីណត្តា អនេជមសោកន្តិ ផលំ កថិតំ។ **អប្បដិកូល**ន្តិ អវិរោធទីបនតោ កេនចិ អវិរុទ្ធំ, ឥដ្ឋំ បណីតន្តិ វា អត្ថោ។ បគុណរូបេន បវត្តិតត្តា, បកដ្ឋគុណវិភាវនតោ វា **បគុណំ**។ យថាហ “វិហីសសញ្ញី បគុណំ នភាសិ, ធម្មំ បណីតំ មនុជេសុ ព្រហ្មេ”តិ (ម. និ. ១.២៨៣; មហាវ. ៩)។ សព្ពធម្មក្ខន្ធា កថិតាតិ យោជនា។ **ទិដ្ឋិសីលសង្ឃាតេនា**តិ “យាយំ ទិដ្ឋិ អរិយា និយ្យានិកា និយ្យាតិ តក្ករស្ស សម្មា ទុក្ខក្ខយាយ, តថារូបាយ ទិដ្ឋិយា ទិដ្ឋិសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៦; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤) ឯវំ វុត្តាយ ទិដ្ឋិយា “យានិ តានិ សីលានិ អខណ្ឌានិ អច្ឆិទ្ទានិ អសពលានិ អកម្មាសានិ ភុជិស្សានិ វិញ្ញុប្បសត្ថានិ អបរាមដ្ឋានិ សមាធិសំវត្តនិកានិ, តថារូបេហិ សីលេហិ សីលសាមញ្ញគតោ វិហរតី”តិ (ទី. និ. ៣.៣២៤, ៣៥៦; ម. និ. ១.៤៩២; ៣.៥៤; អ. និ. ៦.១២) ឯវំ វុត្តានំ សីលានញ្ច សំហតភាវេន, ទិដ្ឋិសីលសាមញ្ញេនាតិ អត្ថោ។ **សំហតោ**តិ ឃដិតោ, សមេតោតិ អត្ថោ។ អរិយបុគ្គលា ហិ យត្ថ កត្ថចិ ទូរេ ឋិតាបិ អត្តនោ គុណសាមគ្គិយា សំហតា ឯវ។ **អដ្ឋ ច បុគ្គលា ធម្មទសា តេ**តិ បុរិសយុគឡវសេន ចត្តារោបិ បុគ្គលវសេន អដ្ឋេវ អរិយធម្មស្ស បច្ចក្ខទស្សាវិតាយ ធម្មទសា។ តីណិ វត្ថូនិ សរណន្តិ គមនេន តិក្ខត្តុំ គមនេន ច **តីណិ សរណគមនានិ**។ **បដិវេទេសី**តិ អត្តនោ ហទយង្គតំ វាចាយ បវេទេសិ។

បសន្នាការកថា និដ្ឋិតា។

សរណគមនកថា

សរណគមនស្ស វិសយប្បភេទផលសំកិលេសភេទានំ វិយ កត្តុ ច វិភាវនា តត្ថ កោសល្លាយ ហោតីតិ “**សរណគមនេសុ កោសល្លត្ថំ សរណំ...បេ.... វេទិតព្ពោ**”តិ វុត្តំ តេន វិនា សរណគមនស្សេវ អសម្ភវតោ។ តត្ថ **សរណ**ន្តិ បទត្ថតោ តាវ ហឹសតីតិ សរណំ។ ហឹសត្ថស្ស ហិ សរសទ្ទស្ស វសេនេតំ បទំ ទដ្ឋព្ពំ, តស្មា សរណគតានំ តេនេវ សរណគមនេន វដ្ដភយំ ចិត្តុត្រាសំ កាយិកំ ទុក្ខំ ទុគ្គតិបរិយាបន្នំ សព្ពម្បិ ទុក្ខំ ហនតិ, វិនាសេតីតិ អត្ថោ។ រតនត្តយស្សេវេតំ អធិវចនំ ។ អថ វា ហិតេ បវត្តនេន “សម្បន្នសីលា, ភិក្ខវេ, វិហរថា”តិអាទិនា (ម. និ. ១.៦៤) អត្ថេ និយោជនេន អហិតា ច និវត្តនេន “បាណាតិបាតស្ស ខោ បន បាបកោ វិបាកោ, បាបកំ អភិសម្បរាយ”ន្តិអាទិនា អាទីនវទស្សនាទិមុខេន អនត្ថតោ និវត្តនេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតិ, ហិតាហិតេសុ អប្បវត្តិបវត្តិហេតុកំ ព្យសនំ អបវត្តិករណេន វិនាសេតិ ពុទ្ធោ។ ភវកន្តារឧត្តរណេន មគ្គសង្ខាតោ ធម្មោ សត្តានំ ភយំ ហឹសតិ, ឥតរោ អស្សាសទានេន។ អប្បកានម្បិ ទានវសេន បូជាវសេន ច ឧបនីតានំ សក្ការានំ វិបុលផលបដិលាភករណេន សត្តានំ ភយំ ហឹសតិ សង្ឃោ អនុត្តរទក្ខិណេយ្យភាវតោ, តស្មា ឥមិនាបិ វិភជិត្វា វុត្តបរិយាយេន រតនត្តយំ សរណំ។ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា, ស្វាក្ខាតោ ធម្មោ, សុប្បដិបន្នោ សង្ឃោ”តិ ឯវំ បវត្តរតនត្តយបសាទតគ្គរុកតាហិ វិធុតទិដ្ឋិវិចិកិច្ឆាសម្មោហអស្សទ្ធិយាទិតាយ វិហតកិលេសោ តទេវ រតនត្តយំ សរណំ បរាយណំ គតិ តាណំ លេណន្តិ ឯវំ បវត្តិយា តប្បរាយណតាការប្បវត្តោ ចិត្តុប្បាទោ **សរណគមនំ** សរណន្តិ គច្ឆតិ ឯតេនាតិ កត្វា។ តេន យថាវុត្តចិត្តុប្បាទេន សមន្នាគតោ សត្តោ សរណន្តិ គច្ឆតិ, វុត្តប្បការេន ចិត្តុប្បាទេន “ឯតានិ មេ តីណិ រតនានិ សរណំ, ឯតានិ បរាយណ”ន្តិ ឯវំ ឧបេតិ ភជតិ សេវតិ បយិរុបាសតិ, ឯវំ វា ជានាតិ, ពុជ្ឈតីតិ អត្ថោ។ ឯវំ តាវ សរណំ, សរណគមនំ, យោ ច សរណំ គច្ឆតិ, ឥទំ តយំ វេទិតព្ពំ។

សរណគមនប្បភេទេ បន ទុវិធំ សរណគមនំ លោកុត្តរំ លោកិយញ្ច។ តត្ថ លោកុត្តរំ ទិដ្ឋសច្ចានំ មគ្គក្ខណេ សរណគមនុបក្កិលេសសមុច្ឆេទនេន អារម្មណតោ និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា កិច្ចតោ សកលេបិ រតនត្តយេ ឥជ្ឈតិ។ អត្ថតោ ចតុសច្ចាធិគមោ ឯវ ហិ លោកុត្តរសរណគមនំ។ តត្ថ ហិ និព្ពានធម្មោ សច្ឆិកិរិយាភិសមយវសេន, មគ្គធម្មោ ភាវនាភិសមយវសេន បដិវិជ្ឈិយមានោយេវ សរណគមនត្តំ សាធេតិ, ពុទ្ធគុណា បន សាវកគោចរភូតា បរិញ្ញាភិសមយវសេន, តថា អរិយសង្ឃគុណា។ តេន វុត្តំ “កិច្ចតោ សកលេបិ រតនត្តយេ ឥជ្ឈតី”តិ ។ ឥជ្ឈន្តញ្ច សហេវ ឥជ្ឈតិ, ន លោកិយំ វិយ បដិបាដិយា អសម្មោហបដិវេធេន បដិវិទ្ធត្តា។ យេ បន វទន្តិ “ន សរណគមនំ និព្ពានារម្មណំ ហុត្វា បវត្តតិ, មគ្គស្ស អធិគតត្តា បន អធិគតមេវ ហោតិ ឯកច្ចានំ តេវិជ្ជាទីនំ លោកិយវិជ្ជាទយោ វិយា”តិ, តេសំ លោកិយមេវ សរណគមនំ សិយា, ន លោកុត្តរំ។ តញ្ច អយុត្តំ ទុវិធស្សបិ ឥច្ឆិតព្ពត្តា។ លោកិយំ បន សរណគមនំ បុថុជ្ជនានំ សរណគមនុបក្កិលេសវិក្ខម្ភនេន អារម្មណតោ ពុទ្ធាទិគុណារម្មណំ ហុត្វា ឥជ្ឈតិ។ តំ អត្ថតោ ពុទ្ធាទីសុ វត្ថូសុ “សម្មាសម្ពុទ្ធោ ភគវា”តិអាទិនា សទ្ធាបដិលាភោ យថាវុត្តសទ្ធាបុព្ពង្គមា ច សម្មាទិដ្ឋិ, ទសសុ បុញ្ញកិរិយវត្ថូសុ ទិដ្ឋិជុកម្មន្តិ វុច្ចតិ។ ឯត្ថ ច “សទ្ធាបដិលាភោ”តិ ឥមិនា មាតាទីហិ ឧស្សាហិតទារកាទីនំ វិយ ញាណវិប្បយុត្តសរណគមនំ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។ “សម្មាទិដ្ឋី”តិ ឥមិនា

បន ញាណសម្បយុត្តំ សរណគមនំ ទស្សិតំ ពុទ្ធសុពុទ្ធតំ ធម្មសុធម្មតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិញ្ច លោកិយាវពោធវសេនេវ សម្មា ញាយេន ទស្សនតោ។

តយិទំ លោកិយសរណគមនំ ចតុធា បវត្តតិ អត្តសន្និយ្យាតនេន តប្បរាយណតាយ សិស្សភាវូបគមនេន បណិបាតេនាតិ។ តត្ថ **អត្តសន្និយ្យាតនំ** នាម "អជ្ជ អាទឹ កត្វា អហំ អត្តានំ ពុទ្ធស្ស និយ្យាតេមិ, ធម្មស្ស, សង្ឃស្សា"តិ ឯវំ ពុទ្ធាទីនំយេវ សំសារទុក្ខនិត្ថរណត្ថំ អត្តនោ អត្តភាវស្ស បរិច្ចជនំ។ **តប្បរាយណតា** នាម "អជ្ជ អាទឹ កត្វា អហំ ពុទ្ធបរាយណោ ធម្មបរាយណោ សង្ឃបរាយណោតិ មំ ធារេថា"តិ ឯវំ តប្បរាយណភាវោ។ **សិស្សភាវូបគមនំ** នាម "អជ្ជ អាទឹ កត្វា 'អហំ ពុទ្ធស្ស អន្តេវាសិកោ, ធម្មស្ស, សង្ឃស្សា'តិ មំ ធារេថា"តិ ឯវំ សិស្សភាវូបគមោ។ **បណិបាតោ** នាម "អជ្ជ អាទឹ កត្វា 'អហំ អភិវាទនំ បច្ចុដ្ឋានំ អញ្ជលិកម្មំ សាមីចិកម្មំ ពុទ្ធាទីនំយេវ តិណ្ណំ វត្ថូនំ ករោមី'តិ មំ ធារេថា"តិ ឯវំ ពុទ្ធាទីសុ បរមនិបច្ចការោ។ ឥមេសញ្ហិ ចតុន្នំ អាការានំ អញ្ញតរម្បិ ករោន្តេន គហិតំយេវ ហោតិ សរណគមនំ។

អបិច "ភគវតោ អត្តានំ បរិច្ចជាមិ, ធម្មស្ស សង្ឃស្ស អត្តានំ បរិច្ចជាមិ, ជីវិតំ បរិច្ចជាមិ, បរិច្ចត្តោយេវ មេ អត្តា, បរិច្ចត្តំយេវ មេ ជីវិតំ, ជីវិតបរិយន្តិកំ ពុទ្ធំ សរណំ គច្ឆាមិ, ពុទ្ធោ មេ សរណំ លេណំ តាណ"ន្តិ ឯវម្បិ **អត្តសន្និយ្យាតនំ** វេទិតព្ពំ។ "សត្ថារញ្ច វតាហំ បស្សេយ្យំ, ភគវន្តមេវ បស្សេយ្យំ, សុគតញ្ច វតាហំ បស្សេយ្យំ, ភគវន្តមេវ បស្សេយ្យំ, សម្មាសម្ពុទ្ធញ្ច វតាហំ បស្សេយ្យំ, ភគវន្តមេវ បស្សេយ្យ"ន្តិ (សំ. និ. ២.១៥៤) ឯវំ មហាកស្សបត្ថេរស្ស សរណគមនំ វិយ **សិស្សភាវូបគមនំ** ទដ្ឋព្ពំ។

"សោ អហំ វិចរិស្សាមិ, គាមា គាមំ បុរា បុរំ;
នមស្សមានោ សម្ពុទ្ធំ, ធម្មស្ស ច សុធម្មតំ។ (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩៤);

"តេ មយំ វិចរិស្សាម, គាមា គាមំ នគា នគំ...បេ.... សុធម្មត"ន្តិ។ (សុ. និ. ១៨២) –

ឯវម្បិ អាឡវកសាតាគិរហេមវតាទីនំ សរណគមនំ វិយ **តប្បរាយណតា** វេទិតព្ពា។ ននុ ចេតេ អាឡវកាទយោ មគ្គេនេវ អាគតសរណគមនា, កថំ តេសំ តប្បរាយណតាសរណគមនំ វុត្តន្តិ? មគ្គេនាគតសរណគមនេហិបិ "សោហំ វិចរិស្សាមិ គាមា គាម"ន្តិអាទិនា (សំ. និ. ១.២៤៦; សុ. និ. ១៩៤) តេហិ តប្បរាយណតាការស្ស បវេទិតត្តា តថា វុត្តំ។ អថ ខោ ព្រហ្មាយុ ព្រាហ្មណោ ឧដ្ឋាយាសនា ឯកំសំ ឧត្តរាសង្គំ ករិត្វា ភគវតោ បាទេសុ សិរសា និបតិត្វា ភគវតោ បាទានិ មុខេន ច បរិចុម្ពតិ, បាណីហិ ច បរិសម្ពាហតិ, នាមញ្ច សាវេតិ "ព្រហ្មាយុ អហំ, ភោ គោតម, ព្រាហ្មណោ, ព្រហ្មាយុ អហំ, ភោ គោតម, ព្រាហ្មណោ"តិ (ម. និ. ២.៣៩៤) ឯវម្បិ **បណិបាតោ** ទដ្ឋព្ពោ។

សោ បនេស ញាតិភយាចរិយទក្ខិណេយ្យតាវសេន ចតុព្ពិធោ ហោតិ។ តត្ថ ទក្ខិណេយ្យតាហេតុកេន បណិបាតេន សរណគមនំ ហោតិ, ន ឥតរេហិ ញាតិភយាទិវសប្បវត្តេហិ តីហិ បណិបាតេហិ។ សេដ្ឋវសេនេវ ហិ សរណំ គយ្ហតិ, សេដ្ឋវសេន ភិជ្ជតិ, តស្មា យោ សាកិយោ វា កោលិយោ វា "ពុទ្ធោ អម្ហាកំ ញាតកោ"តិ វន្ទតិ, អគ្គហិតមេវ ហោតិ សរណំ។ យោ វា "សមណោ គោតមោ រាជបូជិតោ មហានុភាវោ អវន្ទិយមានោ អនត្ថម្បិ ករេយ្យា"តិ ភយេន វន្ទតិ, អគ្គហិតមេវ ហោតិ សរណំ។ យោបិ ពោធិសត្តកាលេ ភគវតោ សន្តិកេ កិញ្ចិ ឧគ្គហិតំ សរមានោ ពុទ្ធកាលេ វា –

"ឯកេន ភោគំ ភុញ្ជេយ្យ, ទ្វីហិ កម្មំ បយោជយេ;
ចតុត្ថញ្ច និធាបេយ្យ, អាបទាសុ ភវិស្សតី"តិ។ (ទី. និ. ៣.២៦៥) –

ឯវរូបឹ ទិដ្ឋធម្មិកំ អនុសាសនឹ ឧគ្គហេត្វា "អាចរិយោ មេ"តិ វន្ទតិ, អគ្គហិតមេវ ហោតិ សរណំ, សម្បរាយិកំ បន និយ្យានិកំ វា អនុសាសនឹ បច្ចាសីសន្តោ ទក្ខិណេយ្យបណិបាតមេវ ករោតិ។ យោ បន "អយំ លោកេ អគ្គទក្ខិណេយ្យោ"តិ វន្ទតិ, តេនេវ គហិតំ ហោតិ សរណំ។

ឯវំ គហិតសរណស្ស ច ឧបាសកស្ស វា ឧបាសិកាយ វា អញ្ញតិត្ថិយេសុ បព្ពជិតម្បិ ញាតឹ "ញាតកោ មេ អយ"ន្តិ វន្ទតោបិ សរណគមនំ ន ភិជ្ជតិ, បគេវ អបព្ពជិតំ។ តថា រាជានំ ភយវសេន វន្ទតោ។ សោ ហិ រដ្ឋបូជិតត្តា អវន្ទិយមានោ អនត្ថម្បិ ករេយ្យាតិ។ តថា យំ កិញ្ចិ សិប្បសិក្ខាបកំ តិត្ថិយម្បិ "អាចរិយោ មេ អយ"ន្តិ វន្ទតោបិ ន ភិជ្ជតិ។ ឯវំ **សរណគមនស្ស បភេទោ** វេទិតព្ពោ។

សរណគមនកថា និដ្ឋិតា។

សរណគមនផលកថា

ឯត្ថ ច លោកុត្តរស្ស សរណគមនស្ស ចត្តារិ សាមញ្ញផលានិ វិបាកផលំ អរិយមគ្គស្សេវ លោកុត្តរសរណគមនន្តិ អធិប្បេតត្តា។ សកលស្ស បន វដ្ដទុក្ខស្ស អនុប្បាទនិរោធោ អានិសំសផលំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"យោ ច ពុទ្ធញ្ច ធម្មញ្ច, សង្ឃញ្ច សរណំ គតោ;
ចត្តារិ អរិយសច្ចានិ, សម្មប្បញ្ញាយ បស្សតិ។

"ទុក្ខំ ទុក្ខសមុប្បាទំ, ទុក្ខស្ស ច អតិក្កមំ;
អរិយញ្ចដ្ឋង្គិកំ មគ្គំ, ទុក្ខូបសមគាមិនំ។

"ឯតំ ខោ សរណំ ខេមំ, ឯតំ សរណមុត្តមំ;
ឯតំ សរណមាគម្ម, សព្ពទុក្ខា បមុច្ចតី"តិ។ (ធ. ប. ១៩០-១៩២);

អបិច និច្ចតោ អនុបគមនាទិវសេន បេតស្ស អានិសំសផលំ វេទិតព្ពំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"អដ្ឋានមេតំ, ភិក្ខវេ, អនវកាសោ, យំ ទិដ្ឋិសម្បន្នោ បុគ្គលោ កញ្ចិ សង្ខារំ និច្ចតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, សុខតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, កញ្ចិ ធម្មំ អត្តតោ ឧបគច្ឆេយ្យ, មាតរំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, បិតរំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, អរហន្តំ ជីវិតា វោរោបេយ្យ, បទុដ្ឋចិត្តោ តថាគតស្ស លោហិតំ ឧប្បាទេយ្យ, សង្ឃំ ភិន្ទេយ្យ, អញ្ញំ សត្ថារំ ឧទ្ទិសេយ្យ, នេតំ ឋានំ វិជ្ជតី"តិ (ម. និ. ៣.១២៨; អ. និ. ១.២៧៦)។

លោកិយស្ស បន សរណគមនស្ស ភវសម្បទាបិ ភោគសម្បទាបិ ផលមេវ។ វុត្តញ្ហេតំ –

"យេ កេចិ ពុទ្ធំ សរណំ គតាសេ,
ន តេ គមិស្សន្តិ អបាយភូមឹ;
បហាយ មានុសំ ទេហំ,
ទេវកាយំ បរិបូរេស្សន្តី"តិ។(ទី. និ. ២.៣៣២; សំ. និ. ១.៣៧);

អបរម្បិ វុត្តំ –

"អថ ខោ សក្កោ ទេវានមិន្ទោ អសីតិយា ទេវតាសហស្សេហិ សទ្ធិំ យេនាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ តេនុបសង្កមិ...បេ.... ឯកមន្តំ ឋិតំ ខោ សក្កំ ទេវានមិន្ទំ អាយស្មា មហាមោគ្គល្លានោ ឯតទវោច 'សាធុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ពុទ្ធសរណគមនំ ហោតិ, ពុទ្ធសរណគមនហេតុ ខោ, ទេវានមិន្ទ, ឯវមិធេកច្ចេ សត្តា កាយស្ស ភេទា បរំ មរណា សុគតិំ សគ្គំ លោកំ ឧបបជ្ជន្តិ។ តេ អញ្ញេ ទេវេ ទសហិ ឋានេហិ អធិគណ្ហន្តិ ទិព្ពេន អាយុនា ទិព្ពេន វណ្ណេន សុខេន យសេន អាធិបតេយ្យេន ទិព្ពេហិ រូបេហិ សទ្ទេហិ គន្ធេហិ រសេហិ ផោដ្ឋព្ពេហី'"តិ (សំ. និ. ៤.៣៤១)។

ឯស នយោ ធម្មេ សង្ឃេ ច។

អបិច វេលាមសុត្តាទិវសេនបិ សរណគមនស្ស ផលវិសេសោ វេទិតព្ពោ។ តថា ហិ **វេលាមសុត្តេ** (អ. និ. ៩.២០) "ករីសស្ស ចតុត្ថភាគប្បមាណានំ ចតុរាសីតិសហស្សសង្ខ្យានំ សុវណ្ណបាតិរូបិយបាតិកំសបាតីនំ យថាក្កមំ រូបិយសុវណ្ណហិរញ្ញបូរានំ សព្ពាលង្ការបដិមណ្ឌិតានំ ចតុរាសីតិយា ហត្ថិសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា អស្សសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា រថសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា ធេនុសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា កញ្ញាសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា បល្លង្កសហស្សានំ ចតុរាសីតិយា វត្ថកោដិសហស្សានំ អបរិមាណស្ស ច ខជ្ជភោជ្ជាទិភេទស្ស អាហារស្ស បរិច្ចជនវសេន សត្តមាសាធិកានិ សត្ត សំវច្ឆរានិ និរន្តរំ បវត្តវេលាមមហាទានតោ ឯកស្ស សោតាបន្នស្ស ទិន្នំ មហប្ផលតរំ, តតោ សតំ សោតាបន្នានំ ទិន្នទានតោ ឯកស្ស សកទាគាមិនោ, តតោ ឯកស្ស អនាគាមិនោ, តតោ ឯកស្ស អរហតោ, តតោ ឯកស្ស បច្ចេកសម្ពុទ្ធស្ស, តតោ សម្មាសម្ពុទ្ធស្ស, តតោ ពុទ្ធប្បមុខស្ស សង្ឃស្ស ទិន្នទានំ មហប្ផលតរំ, តតោ ចាតុទ្ទិសំ សង្ឃំ ឧទ្ទិស្ស វិហារករណំ, តតោ សរណគមនំ មហប្ផលតរ"ន្តិ បកាសិតំ។ វុត្តញ្ហេតំ –

“យំ, គហបតិ, វេលាមោ ព្រាហ្មណោ ទានំ អទាសិ មហាទានំ, យោ ចេកំ ទិដ្ឋិសម្បន្នំ ភោជេយ្យ, ឥទំ តតោ មហប្ផលតរ”ន្តិ (អ. និ. ៩.២០) –

អាទិ។ ឯវំ **សរណគមនផលំ** វេទិតព្ពំ។

សរណគមនផលកថា និដ្ឋិតា។

សរណគមនសំកិលេសភេទកថា

តត្ថ ច លោកិយសរណគមនំ តីសុ វត្ថូសុ អញ្ញាណសំសយមិច្ឆាញាណាទីហិ សំកិលិស្សតិ, ន មហាជុតិកំ, ន ឧជ្ជលំ អបរិសុទ្ធំ អបរិយោទាតំ ហោតិ, ន មហាវិប្ផារំ អនុឡារំ។ ឯត្ថ ច **អញ្ញាណំ** នាម វត្ថុត្តយស្ស គុណានំ អជាននំ តត្ថ សម្មោហោ។ “ពុទ្ធោ នុ ខោ, ន នុ ខោ”តិអាទិនា វិចិកិច្ឆា **សំសយោ។ មិច្ឆាញាណំ** នាម តស្ស គុណានំ អគុណភាវបរិកប្បនេន វិបរីតគ្គាហោតិ វេទិតព្ពំ។ លោកុត្តរស្ស បន សរណគមនស្ស នត្ថិ សំកិលេសោ។ លោកិយស្ស ច សរណគមនស្ស ទុវិធោ ភេទោ សាវជ្ជោ អនវជ្ជោ ច។ តត្ថ **សាវជ្ជោ** អញ្ញសត្ថារាទីសុ អត្តនិយ្យាតនាទីហិ ហោតិ, សោ អនិដ្ឋផលោ។ **អនវជ្ជោ** បន កាលកិរិយាយ ហោតិ។ លោកិយញ្ហិ សរណគមនំ សិក្ខាបទសមាទានំ វិយ អគ្គហិតកាលបរិច្ឆេទកំ ជីវិតបរិយន្តមេវ ហោតិ, តស្មា តស្ស ខន្ធភេទេន ភេទោ, សោ អវិបាកត្តា អផលោ។ លោកុត្តរស្ស បន នេវត្ថិ ភេទោ។ ភវន្តរេបិ ហិ អរិយសាវកោ អញ្ញំ សត្ថារំ ន ឧទ្ទិសតីតិ។ ឯវំ សរណគមនស្ស **សំកិលេសោ** ច **ភេទោ** ច វេទិតព្ពោ។

កស្មា បនេត្ថ វោទានំ ន គហិតំ, ននុ វោទានវិភាវនាបិ តត្ថ កោសល្លាយ ហោតីតិ? សច្ចមេតំ, តំ បន សំកិលេសគ្គហណេន អត្ថតោ ទីបិតំ ហោតីតិ ន គហិតំ។ យានិ ហិ តេសំ សំកិលេសការណានិ អញ្ញាណាទីនិ , តេសំ សព្ពេន សព្ពំ អនុប្បាទនេន ឧប្បន្នានញ្ច បហានេន វោទានំ ហោតីតិ។ ឯវមេត្ថ “សរណំ សរណគមន”ន្តិអាទីនំ បបញ្ចោ វេទិតព្ពោ។ ឥមស្ស បន យថាវុត្តបបញ្ចស្ស ឥធ អវចនេ ការណំ ទស្សេន្តោ អាហ “**សោ បន ឥធ វុច្ចមានោ**”តិអាទិ។ តត្ថ **សរណវណ្ណនតោ**តិ សាមញ្ញផលសុត្តេ វុត្តសរណវណ្ណនតោ។

សរណគមនសំកិលេសភេទកថា និដ្ឋិតា។

ឧបាសកត្តបដិវេទនាកថា

ឯវំ ធារេតូតិ ឯវំ ជានាតូតិ អត្ថោ។ ឯត្ថ **កោ ឧបាសកោ**តិ សរូបបុច្ឆា, តស្មា កឹលក្ខណោ ឧបាសកោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **កស្មា**តិ ហេតុបុច្ឆា។ តេន កេន បវត្តិនិមិត្តេន ឧបាសកសទ្ទោ តស្មឹ បុគ្គលេ និរុឡ្ហោតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**កស្មា ឧបាសកោតិ វុច្ចតី**”តិ។ សទ្ទស្ស ហិ អភិធេយ្យបវត្តិនិមិត្តំ តទត្ថស្ស តព្ភាវការណំ។ **កិមស្ស សីល**ន្តិ កីទិសំ អស្ស ឧបាសកស្ស សីលំ, កិត្តកេន សីលេនាយំ សីលសម្បន្នោ នាម ហោតីតិ អត្ថោ។ **កោ អាជីវោ**តិ កោ អស្ស សម្មាអាជីវោ។ សោ បន មិច្ឆាជីវស្ស បរិវជ្ជនេន ហោតីតិ សោបិ វិភជីយតិ។ **កា វិបត្តី**តិ កស្ស សីលស្ស អាជីវស្ស វា វិបត្តិ។ អនន្តរស្ស ហិ វិធិ វា បដិសេធោ វា។ **សម្បត្តី**តិ ឯត្ថាបិ ឯសេវ នយោ។

ឥទំ បកិណ្ណកំ វេទិតព្ពន្តិ កថំ វេទិតព្ពំ? វុច្ចតេ – **កោ ឧបាសកោ**តិ ខត្តិយាទីសុ យោ កោចិ តិសរណំ គតោ គហដ្ឋោ។ សរណគមនមេវ ហេត្ថ ការណំ, ន ជាតិអាទិវិសេសោ។ វុត្តញ្ហេតំ “យតោ ខោ, មហានាម, ពុទ្ធំ សរណំ គតោ ហោតិ, ធម្មំ, សង្ឃំ សរណំ គតោ ហោតិ។ ឯត្តាវតា ខោ, មហានាម, ឧបាសកោ ហោតី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៣៣)។

កស្មា ឧបាសកោតិ រតនត្តយឧបាសនតោ។ តេនេវ សរណគមនេន តត្ថ ច សក្កច្ចកិរិយាយ អាទរគារវពហុមានាទិយោគេន បយិរុបាសនតោតិ វុត្តំ ហោតិ។ សោ ហិ ពុទ្ធំ ឧបាសតីតិ ឧបាសកោ។ ធម្មំ, សង្ឃំ ឧបាសតីតិ ឧបាសកោ។

កិមស្ស សីលន្តិ បញ្ច វេរមណិយោ។ **វេរមណិយោ**តិ ចេត្ថ វេរំ វុច្ចតិ បាណាតិបាតាទីសុ ទុស្សីល្យំ, តស្ស មននតោ ហននតោ វិនាសនតោ វេរមណិយោ បញ្ច វិរតិយោ វិរតិប្បធានត្តា តស្ស សីលស្ស។ វុត្តញ្ហេតំ “យតោ ខោ, មហានាម, ឧបាសកោ បាណាតិបាតា បដិវិរតោ ហោតិ, អទិន្នាទានា, កាមេសុមិច្ឆាចារា, មុសាវាទា, សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានា បដិវិរតោ ហោតិ។ ឯត្តាវតា ខោ, មហានាម, ឧបាសកោ សីលវា ហោតី”តិ (សំ. និ. ៥.១០៣៣)។

កោ អាជីវោតិ បញ្ច មិច្ឆាវណិជ្ជា បហាយ ធម្មេន សមេន ជីវិតកប្បនំ។ វុត្តញ្ហេតំ – “បញ្ចិមា, ភិក្ខវេ, វណិជ្ជា ឧបាសកេន អករណីយា។ កតមា បញ្ច? សត្ថវណិជ្ជា សត្តវណិជ្ជា មំសវណិជ្ជា មជ្ជវណិជ្ជា វិសវណិជ្ជា។ ឥមា ខោ, ភិក្ខវេ, បញ្ច វណិជ្ជា ឧបាសកេន អករណីយា”តិ (អ. និ. ៥.១៧៧)។

ឯត្ថ ច **សត្ថវណិជ្ជា**តិ អាវុធភណ្ឌំ កត្វា វា ការេត្វា វា យថាកតំ វា បដិលភិត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **សត្តវណិជ្ជា**តិ មនុស្សវិក្កយោ។ **មំសវណិជ្ជា**តិ សូនការាទយោ វិយ មិគសូករាទិកេ បោសេត្វា មំសំ សម្បាទេត្វា វិក្កយោ។ **មជ្ជវណិជ្ជា**តិ យំ កិញ្ចិ មជ្ជំ យោជេត្វា តស្ស វិក្កយោ។ **វិសវណិជ្ជា**តិ វិសំ យោជេត្វា សង្គហេត្វា វា តស្ស វិក្កយោ។ តត្ថ សត្ថវណិជ្ជា បរោបរោធនិមិត្តតាយ អករណីយា វុត្តា, សត្តវណិជ្ជា អភុជិស្សភាវករណតោ, មំសវិសវណិជ្ជា វធហេតុតោ, មជ្ជវណិជ្ជា បមាទដ្ឋានតោតិ វេទិតព្ពា។

កា វិបត្តីតិ យា តស្សេវ សីលស្ស ច អាជីវស្ស ច វិបត្តិ ភេទោ កោបោ បកោបោ ច, អយមស្ស វិបត្តិ។ អបិច យាយ ឯស ចណ្ឌាលោ ចេវ ហោតិ មលញ្ច បដិកុដ្ឋោ ច, សាបិស្ស វិបត្តីតិ វេទិតព្ពា។ តេ ច អត្ថតោ អស្សទ្ធិយាទយោ បញ្ច ធម្មា ហោន្តិ។ យថាហ –

> “បញ្ចហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ឧបាសកោ ឧបាសកចណ្ឌាលោ ច ហោតិ ឧបាសកមលញ្ច ឧបាសកបដិកុដ្ឋោ ច។ កតមេហិ បញ្ចហិ? អស្សទ្ធោ ហោតិ, ទុស្សីលោ ហោតិ, កោតូហលមង្គលិកោ ហោតិ, មង្គលំ បច្ចេតិ, នោ កម្មំ , ឥតោ ច ពហិទ្ធា ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសតិ, តត្ថ ច បុព្ពការំ ករោតី”តិ (អ. និ. ៥.១៧៥)។

ឯត្ថ ច **ឧបាសកបដិកុដ្ឋោ**តិ ឧបាសកនិហីនោ។ ពុទ្ធាទីសុ កម្មកម្មផលេសុ ច សទ្ធាវិបរិយាយោ អស្សទ្ធិយំ មិច្ឆាធិមោក្ខោ, យថាវុត្តេន អស្សទ្ធិយេន សមន្នាគតោ **អស្សទ្ធោ**។ យថាវុត្តសីលវិបត្តិអាជីវវិបត្តិវសេន **ទុស្សីលោ**។ “ឥមិនា ទិដ្ឋាទិនា ឥទំ នាម មង្គលំ ហោតី”តិ ឯវំ ពាលជនបរិកប្បិតកោតូហលសង្ខាតេន ទិដ្ឋសុតមុតមង្គលេន សមន្នាគតោ **កោតូហលមង្គលិកោ**។ **មង្គលំ បច្ចេតី**តិ ទិដ្ឋមង្គលាទិភេទំ មង្គលមេវ បត្តិយាយតិ។ **នោ កម្ម**ន្តិ កម្មស្សកតំ នោ បត្តិយាយតិ។ **ឥតោ ពហិទ្ធា**តិ ឥតោ សព្វញ្ញុពុទ្ធសាសនតោ ពហិទ្ធា ពាហិរកសមយេ។ **ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសតី**តិ ទុប្បដិបន្នំ ទក្ខិណារហសញ្ញី គវេសតិ។ **បុព្ពការំ ករោតី**តិ ទានមាននាទិកំ កុសលកិរិយំ បឋមតរំ ករោតិ។ ឯត្ថ ច ទក្ខិណេយ្យបរិយេសនបុព្ពការេ ឯកំ កត្វា បញ្ច ធម្មា វេទិតព្ពា។

កា សម្បត្តីតិ សាវ តស្ស សីលសម្បទា ច អាជីវសម្បទា ច សម្បត្តិ, យេ ចស្ស រតនភាវាទិករា សទ្ធាទយោ បញ្ច ធម្មា។ យថាហ –

> “បញ្ចហិ, ភិក្ខវេ, ធម្មេហិ សមន្នាគតោ ឧបាសកោ ឧបាសករតនញ្ច ហោតិ ឧបាសកបទុមញ្ច ឧបាសកបុណ្ឌរីកោ ច។ កតមេហិ បញ្ចហិ? សទ្ធោ ហោតិ, សីលវា ហោតិ, ន កោតូហលមង្គលិកោ ហោតិ, កម្មំ បច្ចេតិ, នោ មង្គលំ, ន ឥតោ ពហិទ្ធា ទក្ខិណេយ្យំ បរិយេសតិ, ឥធ ច បុព្ពការំ ករោតី”តិ។

ឯត្ថ ច ចតុន្នម្បិ បរិសានំ រតិជននដ្ឋេន ឧបាសកោវ រតនំ **ឧបាសករតនំ,** គុណសោភាកិត្តិសទ្ទសុគន្ធតាហិ ឧបាសកោវ បទុមំ **ឧបាសកបទុមំ,** តថា **ឧបាសកបុណ្ឌរីកោ** ច វេទិតព្ពោ។ សេសមេត្ថ វិបត្តិយំ វុត្តវិបរិយាយេន វិញ្ញេយ្យំ។ ឯវមិទំ “កោ ឧបាសកោ”តិអាទិកំ បកិណ្ណកំ វិត្ថារតោ វេទិតព្ពំ។ ឥមស្ស បន បកិណ្ណកស្ស ឥធ វិត្ថារេត្វា អវចនេ ការណំ ទស្សេន្តោ អាហ **“តំ អតិភារិយករណតោ”**តិអាទិ។

អាទិម្ហីតិ អាទិអត្ថេ។ **កោដិយ**ន្តិ បរិយន្តកោដិយំ។ **វិហារគ្គេនា**តិ ឱវរកកោដ្ឋាសេន, “ឥមស្មិំ គព្ភេ វសន្តានំ ឥទំ បនសផលំ បាបុណាតី”តិអាទិនា តំតំវសនដ្ឋានកោដ្ឋាសេនាតិ អត្ថោ។ **អជ្ជតគ្គេ**ន្តិ អជ្ជ ឥច្ចេវ អត្ថោ។ **បាណេហិ ឧបេត**ន្តិ ឥមិនា តស្ស សរណគមនស្ស អាបាណកោដិកតំ ទស្សេន្តោ **“យាវ មេ ជីវិតំ បវត្តតី”**តិអាទីនិ វត្វា បុន ជីវិតេនបិ វត្ថុត្តយំ បដិបូជេន្តោ សរណគមនញ្ច រក្ខាមីតិ ឧប្បន្នំ តស្ស ព្រាហ្មណស្ស អធិប្បាយំ វិភាវេន្តោ **“អហញ្ហី”**តិអាទិមាហ។ **បាណេហិ ឧបេត**ន្តិ ហិ យាវ មេ បាណា ធរន្តិ, តាវ សរណំ ឧបេតំ, ឧបេន្តោ ន វាចាមត្តេន ន ឯកវារំ ចិត្តុប្បាទនមត្តេន, អថ ខោ បាណានំ បរិច្ចជនវសេន យាវជីវំ ឧបេតន្តិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ វេទិតព្ពោ។

អធិវាសេតូតិ សាទិយតុ, តំ បន សាទិយនំ មនសា សម្បដិគ្គហោ ហោតីតិ អាហ **“សម្បដិច្ឆតូ”**តិ។ **កាយង្គ**ន្តិ កាយមេវ អង្គន្តិ វទន្តិ, កាយស្ស វា អង្គំ សីសាទិ កាយង្គំ, សីសាទិ សរីរាវយវន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ **វាចង្គ**ន្តិ

“ហោតុ សាធូ”តិ ឯវមាទិវាចាយ អង្គំ អវយវំ។ វាចង្គស្ស ចោបនំ វាចាយ បវត្តនមេវាតិ វេទិតព្ពំ។
អព្ភន្តរេយេវាតិ អត្តនោ ចិត្តសន្តានេយេវ។ **ខន្តឹ ធារេត្វា**តិ ខន្តឹ បវត្តេត្វា, រុចឹ ឧប្បាទេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “ខន្តឹ
ធារេត្វា”តិបិ បាឋោ, ឧប្បន្នំ រុចឹ អព្ភន្តរេយេវ ធារេត្វា វចីភេទេន អបកាសេត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។

កថំ បន វេរញ្ជោ ព្រាហ្មណោ ភគវតោ អធិវាសនំ អញ្ញាសិ។ ន ហិ តេន សក្កា ភគវតោ ចិត្តប្បវត្តិ
បច្ចក្ខតោ វិញ្ញាតុំ, តស្មា “ភគវតោ អធិវាសនំ វិទិត្វា”តិ កស្មា វុត្តន្តិ ចេ? កិញ្ចាបិ តេន ន សក្កា ចិត្តប្បវត្តិ
បច្ចក្ខតោ វិញ្ញាតុំ, តថាបិ អាការសល្លក្ខណកុសលតាយ អន្វយព្យតិរេកវសេន អនុមានតោ អញ្ញាសីតិ
ទស្សេន្តោ អាហ **“សចេ មេ សមណោ គោតមោ”**តិអាទិ។ **អាការសល្លក្ខណកុសលតាយា**តិ ចិត្តប្បវត្តិអាការវិ
ជាននេ ឆេកតាយ, អធិប្បាយវិជាននេ កុសលតាយាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ទសនខសមោធានសមុជ្ជល**ន្តិ ទ្វីសុ
ហត្ថេសុ ទសន្នំ នខានំ សមោធានេន ឯកីភាវេន សមុជ្ជលន្តំ។ **អញ្ជលិ**ន្តិ ហត្ថបុដំ។ **បដិមុខោយេវា**តិ អភិ
មុខោយេវ, ន ភគវតោ បិដ្ឋឹ ទស្សេត្វាតិ អត្ថោ។ **វន្ទិត្វា**តិ បញ្ចបតិដ្ឋិតេន វន្ទិត្វា។

ឧបាសកត្តបដិវេទនាកថា និដ្ឋិតា។

ទុព្ភិក្ខកថា

១៦. សុសស្សកាលេបីតិ សម្បន្នសស្សកាលេបិ។ **អតិសមគ្ឃេបី**តិ អតិសយេន អប្បគ្ឃេបិ, យទា កិញ្ចិទេវ
ទត្វា ពហុំ បុព្ពណ្ណាបរណ្ណំ គណ្ហន្តិ, តាទិសេ កាលេបីតិ អត្ថោ។ សាលិអាទិ ធញ្ញំ **បុព្ពណ្ណំ**, មុគ្គមាសាទិ **អបរណ្ណំ**។
ទ្វិធា បវត្តំ ឦហិតំ ឯត្ថាតិ ទ្វីហិតិកាតិ មជ្ឈបទលោបីពាហិរត្ថសមាសោយមីតិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ទ្វិធា ប
វត្តឦហិតិកា”**តិ។ ឦហនំ ឦហិតន្តិ ឦហិតសទ្ទោយំ ភាវសាធនោតិ អាហ **“ឦហិតំ នាម ឥរិយា”**តិ។ តត្ថ
ឥរិយាតិ កិរិយា។ កស្ស បនេសា កិរិយាតិ អាហ **“ចិត្តឥរិយា”**តិ, ចិត្តកិរិយា ចិត្តប្បយោគោតិ អត្ថោ។
តេនេវាហ **“ចិត្តឦហា”**តិ។ កថំ បនេត្ថ ឦហិតស្ស ទ្វិធា បវត្តីតិ អាហ **“លច្ឆាម នុ ខោ”**តិអាទិ។ តត្ថ **លច្ឆាម នុ
ខោ**តិ ឥទំ ទុគ្គតានំ វសេន វុត្តំ។ **ជីវិតុំ វា សក្ខិស្សាម នុ ខោ, នោ**តិ ឥទំ បន ឥស្សរានំ វសេន វុត្តន្តិ វេទិតព្ពំ។
ភិក្ខមានាតិ យាចមានា។ “ទុហិតិកា”តិបិ បាឋោ។ តត្ថាបិ វុត្តនយេនេវត្ថោ វេទិតព្ពោ។ ទ្វិ-សទ្ទស្ស ហិ ទុ-សទ្ទា
ទេសេនាយំ និទ្ទេសោ ហោតិ។ ទុក្ខំ វា ឦហិតំ ឯត្ថ ន សក្កា កោចិ បយោគោ សុខេន កាតុន្តិ **ទុហិតិកា**, ទុក្ករ
ជីវិតប្បយោគាតិ អត្ថោ។

ទុ-សទ្ទេ វា ឧការស្ស វការំ កត្វា ទ្វីហិតិកាតិ អយំ និទ្ទេសោតិ អាហ **“អថ វា”**តិអាទិ។ **ព្យាធិ រោគោ**តិ
ឯតានិ “អាតុរតា”តិ ឥមស្ស វេវចនានិ។ តេន សេតដ្ឋិកា នាម ឯកា រោគជាតីតិ ទស្សេតិ។ សោ បន រោគោ
បាណកទោសេន សម្ភវតិ។ ឯកោ កិរ បាណកោ នាឡមជ្ឈគតំ គណ្ឌឹ វិជ្ឈតិ, យេន វិទ្ធត្តា និក្ខន្តម្បិ សាលិសីសំ
ខីរំ គហេតុំ ន សក្កោតិ។ តេនាហ **“បច្ឆិន្នខីរ”**ន្តិអាទិ។

វុត្តសស្សន្តិ វបិតសស្សំ។ **តត្ថា**តិ វេរញ្ជាយំ។ សលាកាមត្តំ វុត្តំ ឯត្ថាតិ **សលាកាវុត្តា**, បុរិមបទេ
ឧត្តរបទលោបេនាយំ និទ្ទេសោ។ តេនាហ **“សលាកា ឯវ សម្បជ្ជតី”**តិ។ យំ តត្ថ វុត្តំ វាបិតំ, តំ សលាកាមត្តមេវ
អហោសិ, ផលំ ន ជាយតីតិ អត្ថោ។ **សម្បជ្ជតី**តិ ច ឥមិនា “សលាកាវុត្តា”តិ ឯត្ថាយំ វុត្តសទ្ទោ និប្ផត្តិអត្ថោតិ
ទស្សេតិ។ **សលាកាយា**តិ វេឡុវិលីវតាលបណ្ណាទីហិ កតសលាកាយ។ **ធញ្ញវិក្កយកានំ សន្តិក**ន្តិ ធញ្ញំ វិក្កិណន្តីតិ
ធញ្ញវិក្កយកា, តេសំ សមីបន្តិ អត្ថោ។ **កយកេសូ**តិ ធញ្ញគណ្ហនកេសុ។ **កិណិត្វា**តិ គហេត្វា។ **ធញ្ញករណដ្ឋានេ**តិ
កោដ្ឋាគារស្ស សមីបដ្ឋានេ, ធញ្ញមិននដ្ឋានេតិ វុត្តំ ហោតិ ។ **វណ្ណជ្ឈក្ខ**ន្តិ កហាបណបរិក្ខកំ។ **នសុករា ឧញ្ឆេន
បគ្គហេន យាបេតុ**ន្តិ បគ្គយ្ហតីតិ បគ្គហោ, បត្តោ។ តេន បគ្គហេន បត្តេនាតិ អត្ថោ, បត្តំ គហេត្វា ភិក្ខា
ចរិយាយ យាបេតុំ ន សក្កាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនេវាហ **“បគ្គហេន យោ ឧញ្ឆោ”**តិអាទិ។ **នសុករា**តិ សុករភាវោ
ឯត្ថ នត្ថីតិ នសុករា។ **បិណ្ឌាយ ចរិត្វា**តិ បិណ្ឌាយ ចរណហេតុ។ ហេតុអត្ថេបិ ហិ ត្វាសទ្ទមេកេ ឥច្ឆន្តិ។

ឧត្តរាបថតោ អាគតា, ឧត្តរាបថេ វា និវាសោ ឯតេសន្តិ ឧត្តរាបថកាតិ វត្តព្ពេ និរុត្តិនយេន
“ឧត្តរាហកា”តិ វុត្តំ។ តេនាហ **“ឧត្តរាបថវាសិកា”**តិអាទិ។ “ឧត្តរាបថកា”ឥច្ចេវ វា បាឡិបាឋោ វេទិតព្ពោ។
កេចិ បន “ឧត្តរំ វិសិដ្ឋំ ភណ្ឌំ អាហរន្តីតិ ឧត្តរាហកា, ឧត្តរំ វា អធិកំ អគ្ឃំ នេន្តីតិ ឧត្តរាហកា”តិអាទិនា
អញ្ញេន បការេន អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ **អស្សានំ ឧដ្ឋានដ្ឋានេ**តិ អស្សានំ អាករដ្ឋានេ។ **វេរញ្ជ**ន្តិ វេរញ្ជាយំ។ ភុម្មត្ថេ
ហេតំ ឧបយោគវចនំ។ **មន្ទិរ**ន្តិ អស្សសាលំ។ **អស្សមណ្ឌលិកាយោតិ បញ្ញាយិំសូ**តិ បរិមណ្ឌលាការេន កតត្តា
អស្សមណ្ឌលិកាយោតិ បាកដា អហេសុំ។ ឯវំ កតានញ្ច អស្សសាលានំ ពហុត្តា ពហុវចននិទ្ទេសោ កតោ។ ទសន្នំ
ទសន្នំ អស្សានំ វសនោកាសោ ឯកេកា អស្សមណ្ឌលិកាតិបិ វទន្តិ។ **អទ្ធានក្ខមា ន ហោន្តី**តិ ទីឃកាលំ បវត្តេតុំ
ខមា ន ហោន្តិ, ន ចិរកាលប្បវត្តិនោតិ វុត្តំ ហោតិ។

គង្គាយ ទក្ខិណា ទិសា អប្បតិរូបទេសោ, ឧត្តរា ទិសា បតិរូបទេសោតិ អធិប្បាយេនាហ **“ន ហិ តេ”**តិអាទិ។ គង្គាយ ទក្ខិណតីរវាសិនោ **ទក្ខិណាបថមនុស្សា**។ “អម្ហាកំ ពុទ្ធោ”តិ ឯវំ ពុទ្ធំ មមាយន្តីតិ **ពុទ្ធមាមកា**។ ឯវំ សេសេសុបិ។ **បដិយាទេតុ**ន្តិ សម្បាទេតុំ។ **និច្ចភត្តសង្ខេបេនា**តិ និច្ចភត្តាការេន។ **បុព្ពណ្ហសមយ**ន្តិ ឥទំ ភុម្មត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ **“បុព្ពណ្ហសមយេតិ អត្ថោ”**តិ។ អច្ចន្តសំយោគេ វា ឥទំ ឧបយោគវចនន្តិ ទស្សេតុំ យថា អច្ចន្តសំយោគត្ថោ សម្ភវតិ, តថា អត្ថំ ទស្សេន្តោ អាហ **“បុព្ពណ្ហេ វា សមយ”**ន្តិអាទិ។ **ឯវ**ន្តិ ឯវំ បច្ឆា វុត្តនយេន អត្ថេ វុច្ចមានេ។ ននុ ច វិហារេ និសីទន្តាបិ អន្តរវាសកំ និវាសេត្វាវ និសីទន្តិ, តស្មា “និវាសេត្វា”តិ ឥទំ កស្មា វុត្តន្តិ អាហ **“វិហារនិវាសនបរិវត្តនវសេនា”**តិអាទិ។ វិហារនិវាសនបរិវត្តនញ្ច វិហារេ និសិន្នកាលេ និវត្ថម្បិ បុន គាមប្បវេសនសមយេ ចាលេត្វា ឥតោ ចិតោ ច សណ្ឋបេត្វា សក្កច្ចំ និវាសនមេវាតិ វេទិតព្ពំ។ តេនេវាហ **“ន ហិ តេ តតោ បុព្ពេ អនិវត្ថា អហេសុ”**ន្តិ។ **បត្តចីវរមាទាយា**តិ បត្តញ្ច ចីវរញ្ច គហេត្វា។ គហណញ្ចេត្ថ ន កេវលំ ហត្ថេនេវ, អថ ខោ យេន កេនចិ អាការេន ធារណមេវាតិ ទស្សេន្តោ យថាសម្ភវមត្ថយោជនំ ករោតិ **“បត្តំ ហត្ថេហី”**តិអាទិនា។

គតគតដ្ឋានេតិ អស្សមណ្ឌលិកាសុ សម្បត្តសម្បត្តដ្ឋានេ។ **ឧទុក្ខលេ កោដ្ដេត្វា កោដ្ដេត្វា បរិភុញ្ជន្តី**តិ ឯត្ថ កស្មា បន តេ ភិក្ខូ សយមេវ ឯវំ កត្វា បរិភុញ្ជន្តិ, កិមេវំ លទ្ធំ កប្បិយការកេហិ យាគុំ វា ភត្តំ វា បចាបេត្វា សយំ វា បចិត្វា បរិភុញ្ជិតុំ ន វដ្ដតីតិ អាហ **“ថេរានំ កោចិ កប្បិយការកោ នត្ថី”**តិអាទិ។ កប្បិយាកប្បិយភាវំ អនបេក្ខិត្វា ភិក្ខូនំ ឯវំ កាតុំ សារុប្បំ ន ហោតីតិ វត្វា បុន អកប្បិយភាវម្បិ ទស្សេន្តោ អាហ **“ន ច វដ្ដតី”**តិ។ ភាជនាទិបរិហរណវសេន ពហុភណ្ឌិកតាយ អភាវតោ វុត្តំ **“សល្លហុកវុត្តិតា”**តិ។ **សកំ សកំ បដិវីស**ន្តិ អត្តនោ អត្តនោ កោដ្ឋាសំ។ **អប្បោស្សុក្កា**តិ សមណធម្មតោ អញ្ញត្ថ និរុស្សុក្កា។ **តទុបិយ**ន្តិ តទនុរូបំ។ **បិសតី**តិ ចុណ្ណេតិ។ បុញ្ញញាណវិសេសេហិ កតូបត្ថម្ភស្ស មនាបតា ហោតីតិ អាហ **“បុញ្ញវតា”**តិអាទិ។ **ន**ន្តិ នំ បត្ថបុលកំ។ “ន តតោ បដ្ឋាយា”តិ វចនតោ តតោ បុព្ពេ ភគវតោ បិណ្ឌាយ ចរណម្បិ ទស្សិតន្តិ វេទិតព្ពំ។

លទ្ធាតិ លភិត្វា។ “លទ្ធោ”តិ វា បាឋោ, ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ នេវ លទ្ធោតិ អត្ថោ។ កទា បន ថេរោ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ លទ្ធោតិ? វុច្ចតេ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.១១; អ. និ. អដ្ឋ. ១.១.២១៩-២២៣) – ឯកទា កិរ ភគវា នាគសមាលត្ថេរេន សទ្ធិំ អទ្ធានមគ្គប្បដិបន្នោ ទ្វេធាបថំ បត្តោ។ ថេរោ មគ្គា ឧក្កម្ម “ភគវា អហំ ឥមិនា មគ្គេន គច្ឆាមី”តិ អាហ។ អថ នំ ភគវា “ឯហិ ភិក្ខុ, ឥមិនា គច្ឆាមា”តិ អាហ។ សោ “ហន្ទ ភគវា តុម្ហាកំ បត្តចីវរំ គណ្ហថ, អហំ ឥមិនា គច្ឆាមី”តិ វត្វា បត្តចីវរំ ឆមាយំ ឋបេតុំ អារទ្ធោ។ អថ ភគវា “អាហរ ភិក្ខូ”តិ វត្វា បត្តចីវរំ គហេត្វា គតោ។ តស្សបិ ភិក្ខុនោ ឥតរេន មគ្គេន គច្ឆតោ ចោរា បត្តចីវរញ្ចេវ ហរិំសុ, សីសញ្ច ភិន្ទឹសុ។ សោ “ភគវា ទានិ មេ បដិសរណំ, ន អញ្ញោ”តិ ចិន្តេត្វា លោហិតេន គឡន្តេន ភគវតោ សន្តិកំ អាគមិ។ “កិមិទំ ភិក្ខូ”តិ ច វុត្តេ តំ បវត្តិំ អារោចេសិ។ អថ នំ ភគវា “មា ចិន្តយិ ភិក្ខុ, ឯតំ ការណំយេវ តេ និវារយិម្ហា”តិ វត្វា សមស្សាសេសិ។

ឯកទា បន ភគវា មេឃិយត្ថេរេន សទ្ធិំ បាចីនវំសមិគទាយេ ជន្តុគាមំ អគមាសិ។ តត្រាបិ មេឃិយោ ជន្តុគាមេ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា នទីតីរេ បាសាទិកំ អម្ពវនំ ទិស្វា “ភគវា តុម្ហាកំ បត្តចីវរំ គណ្ហថ, អហំ ឯតស្មិំ អម្ពវនេ សមណធម្មំ ករោមី”តិ វត្វា ភគវតា តិក្ខត្តុំ និវារិយមានោបិ គន្ត្វា អកុសលវិតក្កេហិ អន្វាសត្តោ បច្ចាគន្ត្វា តំ បវត្តិំ អារោចេសិ។ តម្បិ ភគវា “ឥទមេវ តេ ការណំ សល្លក្ខយិត្វា និវារយិម្ហា”តិ វត្វា អនុបុព្ពេន សាវត្ថិំ អគមាសិ។ តត្ថ គន្ធកុដិបរិវេណេ បញ្ញត្តវរពុទ្ធាសនេ និសិន្នោ ភិក្ខុសង្ឃបរិវុតោ ភិក្ខូ អាមន្តេសិ – “ភិក្ខវេ, ឥទានិម្ហិ មហល្លកោ, ឯកច្ចេ ភិក្ខូ ‘ឥមិនា មគ្គេន គច្ឆាមា’តិ វុត្តេ អញ្ញេន គច្ឆន្តិ, ឯកច្ចេ មយ្ហំ បត្តចីវរំ ភូមិយំ និក្ខិបន្តិ, មយ្ហំ និពទ្ធុបដ្ឋាកំ ភិក្ខុំ ជានាថា”តិ។ ភិក្ខូនំ ធម្មសំវេគោ ឧទបាទិ។ អថាយស្មា សារិបុត្តោ ឧដ្ឋាយ ភគវន្តំ វន្ទិត្វា “អហំ, ភន្តេ, តុម្ហេយេវ បត្ថយមានោ សតសហស្សកប្បាធិកំ អសង្ខេយ្យំ បារមិយោ បូរេសិំ, ននុ មាទិសោ មហាបញ្ញោ ឧបដ្ឋាកោ នាម វដ្ដតិ, អហំ ឧបដ្ឋហិស្សាមី”តិ អាហ។ តំ ភគវា “អលំ, សារិបុត្ត, យស្សំ ទិសាយំ ត្វំ វិហរសិ, អសុញ្ញាយេវ សា ទិសា, តវ ឱវាទោ ពុទ្ធានំ ឱវាទសទិសោ, ន មេ តយា ឧបដ្ឋាកកិច្ចំ អត្ថី”តិ បដិក្ខិបិ។ ឯតេនេវុបាយេន មហាមោគ្គល្លានំ អាទិំ កត្វា អសីតិមហាសាវកា ឧដ្ឋហឹសុ។ សព្ពេ ភគវា បដិក្ខិបិ។

អានន្ទត្ថេរោ បន តុណ្ហីយេវ និសីទិ។ អថ នំ ភិក្ខូ អាហំសុ “អាវុសោ, ភិក្ខុសង្ឃោ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ យាចតិ, ត្វម្បិ យាចាហី”តិ។ យាចិត្វា លទ្ធដ្ឋានំ នាម អាវុសោ កីទិសំ ហោតិ, កឹ មំ សត្ថា ន បស្សតិ, សចេ រោចេស្សតិ, “អានន្ទោ មំ ឧបដ្ឋាតូ”តិ វក្ខតីតិ។ អថ ភគវា “ន, ភិក្ខវេ, អានន្ទោ អញ្ញេន ឧស្សាហេតព្ពោ, សយមេវ ជានិត្វា មំ ឧបដ្ឋហិស្សតី”តិ អាហ។ តតោ ភិក្ខូ “ឧដ្ឋេហិ អាវុសោ អានន្ទ, ឧដ្ឋេហិ, អាវុសោ អានន្ទ, ទសពលំ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ យាចាហី”តិ អាហំសុ។ ថេរោ ឧដ្ឋហិត្វា ចត្តារោ បដិក្ខេបេ ច ចតស្សោ ច អាយាចនាតិ អដ្ឋ វរេ យាចិ។

ចត្តារោ បដិក្ខេបា នាម “សចេ មេ, ភន្តេ ភគវា, អត្តនា លទ្ធំ បណីតំ ចីវរំ ន ទស្សតិ , បិណ្ឌបាតំ ន ទស្សតិ, ឯកគន្ធកុដិយំ វសិតុំ ន ទស្សតិ, និមន្តនំ គហេត្វា ន គមិស្សតិ, ឯវាហំ ភគវន្តំ ឧបដ្ឋហិស្សាមី”តិ វត្វា “កំ បនេត្ថ, អានន្ទ, អាទីនវំ អទ្ទសា”តិ វុត្តេ អាហ “សចាហំ, ភន្តេ, ឥមានិ វត្ថូនិ លភិស្សាមិ, ភវិស្សន្តិ វត្តារោ ‘អានន្ទោ ទសពលេន លទ្ធំ បណីតំ ចីវរំ បរិភុញ្ជតិ, បិណ្ឌបាតំ បរិភុញ្ជតិ, ឯកគន្ធកុដិយំ វសតិ, ឯកនិមន្តនំ គច្ឆតិ, ឯតំ លាភំ លភន្តោ តថាគតំ ឧបដ្ឋាតិ, កោ ឯវំ ឧបដ្ឋហតោ ភារោ’”តិ។ ឥមេ ចត្តារោ បដិក្ខេបេ យាចិ។

ចតស្សោ អាយាចនា នាម “សចេ, ភន្តេ ភគវា, មយា គហិតំ និមន្តនំ គមិស្សតិ, សចាហំ តិរោរដ្ឋា តិរោជនបទា ភគវន្តំ ទដ្ឋុំ អាគតបរិសំ អាគតក្ខណេ ឯវ ភគវន្តំ ទស្សេតុំ លច្ឆាមិ, យទា មេ កង្ខា ឧប្បជ្ជតិ, តស្មិំយេវ ខណេ ភគវន្តំ ឧបសង្កមិតុំ លច្ឆាមិ, តថា យំ ភគវា មយ្ហំ បរម្មុខំ ធម្មំ ទេសេតិ, តំ អាគន្ត្វា មយ្ហំ កថេស្សតិ, ឯវាហំ ភគវន្តំ ឧបដ្ឋហិស្សាមី”តិ វត្វា “កំ បនេត្ថ, អានន្ទ, អានិសំសំ បស្សសី”តិ វុត្តេ អាហ “ឥធ, ភន្តេ, សទ្ធា កុលបុត្តា ភគវតោ ឱកាសំ អលភន្តា មំ ឯវំ វទន្តិ ‘ស្វេ, ភន្តេ អានន្ទ, ភគវតា សទ្ធិំ អម្ហាកំ ឃរេ ភិក្ខំ គណ្ហេយ្យាថា’តិ។ សចេ ភគវា តត្ថ ន គមិស្សតិ, ឥច្ឆិតក្ខណេយេវ បរិសំ ទស្សេតុំ កង្ខញ្ច វិនោទេតុំ ឱកាសំ ន លច្ឆាមិ, ភវិស្សន្តិ វត្តារោ ‘កិំ អានន្ទោ ទសពលំ ឧបដ្ឋាតិ, ឯត្តកម្បិស្ស អនុគ្គហំ ភគវា ន ករោតី’តិ។ ភគវតោ ច បរម្មុខា មំ បុច្ឆិស្សន្តិ ‘អយំ, អាវុសោ អានន្ទ, គាថា ឥទំ សុត្តំ ឥទំ ជាតកំ កត្ថ ទេសិត’ន្តិ។ សចាហំ តំ ន សម្បាយិស្សាមិ, ភវិស្សន្តិ វត្តារោ ‘ឯត្តកម្បិ, អាវុសោ, ន ជានាសិ, កស្មា ត្វំ ឆាយា វិយ ភគវន្តំ ន វិជហន្តោ ទីឃរត្តំ ចិរំ វិចរី’តិ។ តេនាហំ បរម្មុខា ទេសិតស្សបិ ធម្មស្ស បុន កថនំ ឥច្ឆាមី”តិ។ ឥមា ចតស្សោ អាយាចនា យាចិ។ ភគវាបិស្ស អទាសិ។ ឯវំ ឥមេ អដ្ឋ វរេ គហេត្វា និពទ្ធុបដ្ឋាកោ អហោសិ។

តស្សេវ ឋានន្តរស្ស អត្ថាយ កប្បសតសហស្សំ បូរិតានំ បារមីនំ ផលំ បាបុណិ, បាបុណិត្វា ច ឧបដ្ឋាកានំ អគ្គោ ហុត្វា ភគវន្តំ ឧបដ្ឋហិ។ ថេរោ ហិ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ លទ្ធកាលតោ បដ្ឋាយ ភគវន្តំ ទុវិធេន ឧទកេន តិវិធេន ទន្តកដ្ឋេន បាទបរិកម្មេន បិដ្ឋិបរិកម្មេន គន្ធកុដិបរិវេណសម្មជ្ជនេនាតិ ឯវមាទីហិ កិច្ចេហិ ឧបដ្ឋហន្តោ “ឥមាយ នាម វេលាយ សត្ថុ ឥទំ នាម លទ្ធុំ វដ្ដតិ, ឥទំ នាម កាតុំ វដ្ដតី”តិ ចិន្តេត្វា តំ តំ និប្ផាទេន្តោ មហតី ទណ្ឌទីបិកំ គហេត្វា ឯករត្តិំ គន្ធកុដិបរិវេណំ នវ វារេ អនុបរិយាយតិ។ ឯវញ្ហិស្ស អហោសិ “សចេ មេ ថិនមិទ្ធំ ឱក្កមេយ្យ, ភគវតិ បក្កោសន្តេ បដិវចនំ ទាតុំ នាហំ សក្កុណេយ្យ”ន្តិ។ តស្មា សព្ពរត្តិំ ទណ្ឌទីបិកំ ហត្ថេន ន មុញ្ចតិ, ឯវមេតស្ស និពទ្ធុបដ្ឋាកដ្ឋានស្ស អលទ្ធភាវំ សន្ធាយ វុត្តំ “**នោ ច ខោ ឧបដ្ឋាកដ្ឋានំ លទ្ធា**”តិ។ **និពទ្ធុបដ្ឋាកោ នាម នត្ថី**តិ និយតុបដ្ឋាកោ នាម នត្ថិ។ អនិយតុបដ្ឋាកា បន ភគវតោ បឋមពោធិយំ ពហូ អហេសុំ, តេ ទស្សេន្តោ អាហ “**កទាចិ នាគសមាលត្ថេរោ**”តិអាទិ។ ញាតិ ច សោ បសត្ថគមគុណយោគតោ សេដ្ឋោ ចាតិ **ញាតិសេដ្ឋោ**។ **ឯវរូបេសុ ឋានេសុ អយមេវ បតិរូបោ**តិ អាបទាសុ អាមិសស្ស អភិសង្ខរិត្វា ទានំ នាម ញាតកេនេវ កាតុំ យុត្តតរន្តិ អធិប្បាយោ។

មារាវដ្ដនាយាតិ មារេន កតចិត្តាវដ្ដនាយ, មារានុភាវេន សញ្ជាតចិត្តសម្មោហេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ តេនេវាហ “**អាវដ្ដេត្វា មោហេត្វា**”តិអាទិ។ **តិដ្ឋន្តុ...បេ.... តម្បិ មារោ អាវដ្ដេយ្យា**តិ ផុស្សស្ស ភគវតោ កាលេ កតុបចិតស្ស អកុសលកម្មស្ស តទា លទ្ធោកាសវសេន ឧបដ្ឋិតត្តា។ វុត្តញ្ហេតំ **អបទានេ** –

> “ផុស្សស្សាហំ បាវចនេ, សាវកេ បរិភាសយិំ;
> យវំ ខាទថ ភុញ្ជថ, មា ច ភុញ្ជថ សាលយោ។
>
> “តេន កម្មវិបាកេន, តេមាសំ ខាទិតំ យវំ;
> និមន្តិតោ ព្រាហ្មណេន, វេរញ្ជាយំ វសិំ តទា”តិ។ (អប. ថេរ ១.៣៩.៨៨-៨៩);

បរិយុដ្ឋិតចិត្តោតិ បរិយោនទ្ធចិត្តោ, អភិភូតចិត្តោតិ អត្ថោ។ **អាវដ្ដិតបរិយោសានេ អាគមីសូ**តិ មារេន អាវដ្ដេត្វា គតេ បច្ឆា អាគមីសុ។ **អវិសហតាយា**តិ អសក្កុណេយ្យតាយ។ **អភិហដភិក្ខាយា**តិ បចិត្វា អភិហរិយមានភិក្ខាយ។ **និពទ្ធទានស្សា**តិ “ឯត្តកំ កាលំ ភគវតោ ទស្សាមា”តិ និច្ចភត្តវសេន បរិច្ឆិន្ទិត្វា ឋបិតទានស្ស។ **អប្បិតវត្តស្សា**តិ “ឥទំ ពុទ្ធស្ស ចតុបច្ចយបរិភោគត្ថ”ន្តិ វិហារំ នេត្វា ទិន្នវត្ថុនោ។ **ន វិសហតី**តិ ន សក្កោតិ។ **អភិហដភិក្ខាសង្ខេបេនា**តិ អភិហដភិក្ខានីហារេន ។ **ព្យាមប្បភាយា**តិ សមន្តតោ ព្យាមមត្តាយ បភាយ។ ឯត្ថ ច អនុព្យញ្ជនានំ ព្យាមប្បភាយ ច និប្បភាករណំ អន្តរាយោតិ ទដ្ឋព្ពំ។ តេនេវាហ “**ចន្ទិមសូរិយទេវព្រហ្មានម្បិ ហី**”តិអាទិ។ អនុព្យញ្ជនានំ ព្យាមប្បភាយ ឯកាពទ្ធត្តា វុត្តំ “**អនុព្យញ្ជនព្យាមប្បភាប្បទេសំ បត្វា**”តិ។ **សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អន្តរាយោ** នាម ញេយ្យធម្មេសុ អាវរណំ។

អស្សោសិ ខោ ភគវា ឧទុក្ខលសទ្ទន្តិ កី សយមេវ ឧប្បន្នំ ឧទុក្ខលសទ្ទំ អស្សោសីតិ ចេតិ អាហ “**បត្ថបត្ថបុលកំ កោដ្ដេន្តាន**”ន្តិអាទិ។ **អត្ថសញ្ហិត**ន្តិ បយោជនសាធកំ។ **អនត្ថសញ្ហិតេ**តិ អនត្ថនិស្សិតេ វចនេ។ ឃាតាបេក្ខំ ភុម្មវចនំ។ យស្មិញ្ហ យេន ឃាតោ និប្ផាទីយតិ, តស្សេវ តេន ឃាតោ កតោ នាម ហោតីតិ អាហ “**មគ្គេនេវ តាទិសស្ស វចនស្ស ឃាតោ សមុច្ឆេទោតិ វុត្តំ ហោតី**”តិ។ សាមិអត្ថេ វា ភុម្មវចនន្តិ មញ្ញមានោ ឯវមាហាតិ ទដ្ឋព្ពំ។ វចនស្ស ច សមុគ្ឃាតោ តម្មូលកិលេសានំ សមុគ្ឃាតេនាតិ វេទិតព្ពំ។

អាករោតិ អត្តនោ អនុរូបតាយ សមវិឃាទំ សបរិច្ឆេទំ ផលំ និប្ផត្តេតីតិ អាការោ ការណន្តិ អាហ “**អាការេហីតិ ការណេហី**”តិ។ **អដ្ឋុប្បត្តិយុត្ត**ន្តិ បច្ចុប្បន្នវត្ថុំ និស្សាយ បវត្តំ។ **តាយ បុច្ឆាយ វីតិក្កមំ បាកដំ កត្វា**តិ “សច្ចំ កិរ ត្វំ ភិក្ខូ”តិអាទិបុច្ឆាយ តេន ភិក្ខុនា កតវីតិក្កមំ បកាសេត្វា, វីតិក្កមប្បកាសនញ្ច កិមត្ថមិទំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេតីតិ អនុជាននត្ថំ។

នត្ថិ កិញ្ចិ វត្តព្ពន្តិ បុព្ពេ វុត្តនយត្តា ន កិញ្ចិ ឯត្ថ អបុព្ពំ វត្តព្ពមត្ថីតិ ទស្សេតិ។ តេនាហ “**បុព្ពេ វុត្តមេវ ហី**”តិអាទិ។ **សាធុ សាធូ**តិ ឥទំ បសំសាយំ អាមេឌិតវចនន្តិ អាហ “**អាយស្មន្តំ អានន្ទំ សម្បហំសេន្តោ**”តិ។ **ទ្វីសុ អាការេសូ**តិ ធម្មទេសនសិក្ខាបទបញ្ញត្តិសង្ខាតេសុ ទ្វីសុ ការណេសុ។ **ឯកំ គហេត្វា**តិ ធម្មំ វា ទេសេស្សាមាតិ ឯវំ វុត្តការណំ គហេត្វា។ **ឯវំទុព្ភិក្ខេ**តិ ឯវំ ទុក្ខេន លភិតព្ពា ភិក្ខា ឯត្ថាតិ ឯវំទុព្ភិក្ខេ កាលេ, ទេសេ វា។ **ទុល្លភបិណ្ឌេ**តិ ឯតស្សេវ អត្ថទីបនំ។ ភាជនាទិបរិហរណវសេន ពហុភណ្ឌិកតាយ អភាវតោ វុត្តំ “**ឥមាយ សល្លហុកវុត្តិតាយា**”តិ។ ឯត្តកមេវ អលំ យាបេតុន្តិ ឧត្តរិ បត្ថនាភាវតោ បន “**ឥមិនា ច សល្លេខេនា**”តិ វុត្តំ។ **ទុព្ភិក្ខំ វិជិត**ន្តិ ឯត្ថ ហិ ភិក្ខានំ អភាវោ **ទុព្ភិក្ខំ** “និម្មក្ខិក”ន្តិអាទីសុ វិយ។ ភិក្ខាភាវោយេវ ហិ តំនិមិត្តចិត្តវិឃាតានំ អភាវតោ ភិក្ខូហិ វិជិតោ វសេ វត្តិតោ។ **លោភោ វិជិតោ**តិ អាមិសហេតុ រត្តិច្ឆេទវស្សច្ឆេទសមុដ្ឋាបកោ លោលុប្បាទោបិ តេសំ នាហោសីតិ អាមិសលោលតាសង្ខាតោ លោភោ វិជិតោ។ **ឥច្ឆាចារោ វិជិតោ**តិ “អាមិសហេតុ អញ្ញមញ្ញស្ស ឧត្តរិមនុស្សធម្មប្បកាសនវសេន គុណវណ្ណំ កត្វា ជីវិកំ កប្បេស្សាមា”តិ ឯវំ បវត្តឥច្ឆាចារស្ស អភាវតោ យថាវុត្តោ ឥច្ឆាចារោ វិជិតោ។ ចិត្តុប្បាទមត្តស្សបិ អនុប្បន្នភាវំ សន្ធាយ “**ចិន្តា វា**”តិ វុត្តំ។ បុនប្បុនានុសោចនវសេន បន ចិត្តបីឡាបិ នាហោសីតិ ទស្សេនត្ថំ “**វិឃាតោ វា**”តិ វុត្តំ។

រត្តិច្ឆេទោ វាតិ សត្តាហករណីយវសេន គន្ត្វា ពហិ អរុណុដ្ឋាបនវសេន រត្តិច្ឆេទោ វា ន កតោ សត្តាហកិច្ចវសេនបិ កត្ថចិ អគតត្តា។ សត្តាហកិច្ចវសេន វិប្បវាសញ្ហិ សន្ធាយ រត្តិច្ឆេទោតិ អដ្ឋកថាវោហារោ, តតោយេវ ច **វស្សូបនាយិកក្ខន្ធកវណ្ណនាយំ** (មហាវ. អដ្ឋ. ១៩៩) “អយំ បនេត្ថ បាឡិមុត្តករត្តិច្ឆេទវិនិច្ឆយោ”តិ វត្វា “ធម្មស្សវនត្ថាយ អនិមន្តិតេន គន្តុំ ន វដ្ដតី”តិអាទិនា សត្តាហករណីយមេវ វិភត្តំ។ **មហាអដ្ឋកថាយម្បិ** វុត្តំ “សត្តាហកិច្ចេន គន្ត្វា ឯកភិក្ខុនាបិ រត្តិច្ឆេទោ វា ន កតោ”តិ។ ឯវញ្ច កត្វា រត្តិច្ឆេទោ នាម សត្តាហករណីយវសេន ហោតិ, ន អញ្ញថាតិ រត្តិច្ឆេទលក្ខណញ្ច កថិតន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ឯត្ថ ច បច្ចយវេកល្លសង្ខាតេ វស្សច្ឆេទការណេ សតិ រត្តិច្ឆេទស្សបិ វុត្តត្តា យត្ថ វស្សច្ឆេទការណំ លព្ភតិ, តត្ថ សត្តាហកិច្ចេន គន្តុម្បិ វដ្ដតីតិ សិទ្ធន្តិ **ចូឡគណ្ឋិបទេ មជ្ឈិមគណ្ឋិបទេ** ច វុត្តំ, តំ សុវុត្តំ វស្សូបនាយិកក្ខន្ធកេ វស្សច្ឆេទាធិការេ –

> “តេន ខោ បន សមយេន អញ្ញតរស្មិំ អាវាសេ វស្សូបគតានំ ភិក្ខូនំ គាមោ ចោរេហិ វុដ្ឋាសិ។ ភគវតោ ឯតមត្ថំ អារោចេសុំ។ អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, យេន គាមោ តេន គន្តុ”ន្តិ (មហាវ. ២០១) –

ឯត្ថ “សចេ គាមោ អវិទូរគតោ ហោតិ, តត្ថ បិណ្ឌាយ ចរិត្វា វិហារមេវ អាគន្ត្វា វសិតព្ពំ។ សចេ ទូរគតោ, សត្តាហវារេន អរុណោ ឧដ្ឋាបេតព្ពោ។ ន សក្កា ចេ ហោតិ, តត្ថេវ សភាគដ្ឋានេ វសិតព្ព”ន្តិ (មហាវ. អដ្ឋ. ២០១) ឥមិនា អដ្ឋកថាវចនេនបិ សំសន្ទនតោ។ តថា ហិ គាមេ វុដ្ឋិតេ ភិក្ខាយ អភាវតោ វស្សច្ឆេទេបិ អនាបត្តិំ វទន្តេន ភគវតា “អនុជានាមិ, ភិក្ខវេ, យេន គាមោ តេន គន្តុ”ន្តិ (មហាវ. ២០១) វុត្តត្តា ភិក្ខាយ អភាវោ វស្សច្ឆេទការណំ។ តត្ថ “សចេ ទូរគតោ, សត្តាហវារេន អរុណោ ឧដ្ឋាបេតព្ពោ”តិ (មហាវ. អដ្ឋ. ២០១) ឥទំ អដ្ឋកថាវចនំ វស្សច្ឆេទការណេ សតិ សត្តាហកិច្ចេន គន្តុម្បិ វដ្ដតីតិ ឥមមត្ថំ សាធេតិ។

យំ បន វុត្តំ **កេនចិ** –

> “**រត្តិច្ឆេទោ**តិ សត្តាហកិច្ចំ សន្ធាយ វុត្តោ, សត្តាហករណីយេន គន្ត្វា រត្តិច្ឆេទោ វា វស្សច្ឆេទោ វា ឯកភិក្ខុនាបិ ន កតោតិ វុត្តំ កិរ មហាអដ្ឋកថាយំ, តស្មា វស្សច្ឆេទស្ស ការណេ សតិ សត្តាហកិច្ចំ កាតុំ វដ្ដតីតិ ឯកេ។ វិនយធរា បន ន ឥច្ឆន្តិ, តស្មា អដ្ឋកថាធិប្បាយោ វីមំសិតព្ពោ”តិ។

តំ បន សយំ សម្មូឡ្ហស្ស បរេសំ មោហុប្បាទនមត្តំ។ ន ហិ វិនយធរានំ អនិច្ឆាយ ការណំ ទិស្សតិ អដ្ឋកថាយ វិរុជ្ឈនតោ យុត្តិអភាវតោ ច។ យញ្ហិ ការណំ វស្សច្ឆេទេបិ អនាបត្តិំ សាធេតិ, តស្មិំ សតិ វិនា វស្សច្ឆេទំ សត្តាហកិច្ចេន គន្តុំ ន វដ្ដតីតិ កា នាម យុត្តិ។ “បច្ឆិមិកាយ តត្ថ វស្សំ ឧបគច្ឆាមា”តិ ឥទំ តេសំ ភិក្ខូនំ អនុរូបបរិវិតក្កនបអទីបនំ, ន បន វិសេសត្ថបរិទីបនំ។ តថា ហិ ទុព្ភិក្ខតាយ វស្សច្ឆេទករណសព្ភាវតោ បុរិមិកាយតាវ វស្សច្ឆេទេបិ អនាបត្តិ។ បច្ឆិមិកាយំ អនុបគន្តុកាមតាយ គមនេបិ នត្ថិ ទោសោ បច្ឆិមិកាយ វស្សូបនាយិកទិវសស្ស អសម្បត្តភាវតោ។

ន កិស្មិញ្ចិ មញ្ញន្តីតិ កិស្មិញ្ចិ គុណេ សម្ភាវនវសេន ន មញ្ញន្តិ។ **បកាសេត្វា**តិ បដិលទ្ធជ្ឈានាទិគុណវសេន បកាសេត្វា។ “បច្ឆា សីលំ អធិដ្ឋហេយ្យាមា”តិ វុត្តនយេន កុច្ឆិបដិជគ្គនេ សតិ តថាបវត្តឥច្ឆាចារស្ស អបរិសុទ្ធភាវតោ អាជីវសុទ្ធិយា ច អភាវតោ បុន វាយមិត្វា សំវរេ បតិដ្ឋាតព្ពន្តិ អាហ “**បច្ឆា សីលំ អធិដ្ឋហេយ្យាមា**”តិ។

កី ឥទន្តិ គរហណវសេន វុត្តំ។ សាលិតណ្ឌុលេហិ សម្បាទិតំ មំសេន ឧបសិត្តំ ឱទនំ **សាលិមំសោទនំ**។ **អតិមញ្ញិស្សតី**តិ អវញ្ញាតករណវសេន អតិក្កមិត្វា មញ្ញិស្សតិ, លាមកំ និហីនំ កត្វា មញ្ញិស្សតីតិ វុត្តំ ហោតិ ។ តេនាហ “**ឱញ្ញាតំ អវញ្ញាតំ ករិស្សតី**”តិ។ ហេដ្ឋា កត្វា និហីនំ កត្វា ញាតំ **ឱញ្ញាតំ**។ **អវញ្ញាត**ន្តិ តស្សេវ វេវចនំ។ **ស្វាយ**ន្តិ សោ អយំ ជនបទោ។ **ឥមាយ បដិបត្តិយា**តិ វេរញ្ជាយំ បូរិតាយ សុទុក្ករាយ បដិបត្តិយា។ **តុម្ហេ និស្សាយា**តិ តុម្ហាកំ ឥមំ អប្បិច្ឆបដិបទំ និស្សាយ។ **សព្រហ្មចារីសង្ខាតា**តិ ឆព្ពគ្គិយាទយោ វុត្តា។ **តុម្ហាកំ អន្តរេ និសីទិត្វា**តិ តុម្ហាកំ មជ្ឈេ និសីទិត្វា, តុម្ហេហិ សទ្ធិំ និសីទិត្វាតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ឱមាន**ន្តិ អតិមានំ។ អតិមានោយេវ ហេត្ថ និហីនតាយ “ឱមាន”ន្តិ វុត្តោ, ន បន ហីឡេត្វា មញ្ញនំ។ តុម្ហេហិ, អានន្ទ, សប្បុរិសេហិ វិជិតំ សាលិមំសោទនំ បច្ឆិមា ជនតា អតិមញ្ញិស្សតីតិ ឯវមេត្ថ បាឡិំ យោជេត្វា អត្ថំ វណ្ណយន្តិ។ ឥទំ វុត្តំ ហោតិ – យំ លទ្ធំ, តេនេវ តុស្សិត្វា សាលិមំសោទនបត្ថនាយ ឆិន្នត្តា ច តុម្ហេហិ វិជិតំ អភិភូតំ សាលិមំសោទនំ បច្ឆិមា ជនតា តត្ថ បត្ថនំ ឆិន្ទិតុំ អសមត្ថតាយ អតិមញ្ញិស្សតីតិ។

ទុព្ភិក្ខកថា និដ្ឋិតា។

មហាមោគ្គល្លានស្ស សីហនាទកថា

១៧. អាយស្មាតិ វា ទេវានំបិយាតិ វា ភទ្រភវន្តិ វា បិយសមុទាចារោ ឯសោតិ អាហ “**អាយស្មាតិ បិយវចនមេត**”ន្តិ។ វិញ្ញជាតិកា ហិ បរំ បិយេន សមុទាចរន្តា “ភវ”ន្តិ វា “ទេវានំបិយា”តិ វា “អាយស្មា”តិ វា សមុទាចរន្តិ, តស្មា សម្ពោធ សម្ពោធនវសេន អាវុសោតិ, តិរោក្ខំ អាយស្មាតិ អយម្បិ សមុទាចារោ។ តយិទំ បិយវចនំ គរុគារវសប្បតិស្សវសេន វុច្ចតីតិ អាហ “**គរុគារវសប្បតិស្សាធិវចនមេត**”ន្តិ។ គុណមហត្តតាយ មហាមោគ្គល្លានោ, ន ចូឡមោគ្គល្លានស្ស អត្ថិតាយាតិ អាហ “**មហា ច សោ គុណមហន្តតាយា**”តិ។ **បប្បដកោជ**ន្តិ បថវិសន្ធារកំ ឧទកំ អាហច្ច ឋិតេ មហាបថវិយា ហេដ្ឋិមតលេ សមុដ្ឋិតំ ឧទកោឃេន អជ្ឈោត្ថដេ ភូមិប្បទេសេ សញ្ជាតកទ្ទមបដលសទិសំ អតិមធុរបថវិមណ្ឌំ។ **ន មេ តំ អស្ស បតិរូប**ន្តិ តំ អនាបុច្ឆា ករណំ ន មេ អនុច្ឆវិកំ ភវេយ្យាតិ អត្ថោ។ អនាបុច្ឆា ករោន្តេន ច យថា ភគវា ឥច្ឆិតិច្ឆិតំ កិញ្ចិ អនាបុច្ឆា ករោតិ, ឯវមហម្បីតិ ភគវតា សមានំ កត្វា អត្តានំ មានេន កតំ វិយ ភវិស្សតីតិ អាហ “**យុគគ្គាហោ វិយ ភគវតា សទ្ធិំ កតោ ភវេយ្យា**”តិ។ បរេន ហិ សទ្ធិំ អត្តានំ យុគំ យុគឡំ សមានំ កត្វា គាហោ, តស្ស មម វា កោ វិសេសោតិ គហណំ **យុគគ្គាហោ**។

សម្បន្នន្តិ សម្បត្តិយុត្តំ។ សា បនេត្ថ រសសម្បត្តិ អធិប្បេតា សាមញ្ញជោតនាយ វិសេសេ អវដ្ឋានតោ។ តេនាហ “**សម្បន្នន្តិ មធុរំ សាទុរសន្តិ អត្ថោ**”តិ។ តិវិធញ្ហិ សម្បន្នំ បរិបុណ្ណសមង្គីមធុរវសេន។ តត្ថ –

> “សម្បន្នំ សាលិកេទារំ, សុវា ភុញ្ជន្តិ កោសិយ;
> បដិវេទេមិ តេ ព្រហ្មេ, ន នេ វារេតុមុស្សហេ”តិ។ (ជា. ១.១៤.១) –

ឥទំ **បរិបុណ្ណសម្បន្នំ** នាម។ បរិបុណ្ណម្បិ ហិ សមន្តតោ បន្នំ បត្តន្តិ សម្បន្នន្តិ វុច្ចតិ។ “ឥមិនា បាតិមោក្ខសំវរេន ឧបេតោ ហោតិ សមុបេតោ ឧបគតោ សមុបគតោ សម្បន្នោ សមន្នាគតោ”តិ (វិភ. ៥១១) ឥទំ **សមង្គីសម្បន្នំ** នាម។ សមង្គីបិ ហិ សម្មទេវ បន្នោ គតោ ឧបគតោតិ សម្បន្នោតិ វុច្ចតិ។ “តត្រស្ស រុក្ខោ សម្បន្នផលោ ច ឧបបន្នផលោ ចា”តិ (ម. និ. ២.៤៨) ឥទំ **មធុរសម្បន្នំ** នាម។ តត្ថ មធុរសម្បន្នំ ឥធាធិប្បេតន្តិ វេទិតព្ពំ។ **ឧបបន្នផលោ**តិ ពហុផលោ។ **អស្សា**តិ បថវិយា ហេដ្ឋិមតលស្ស។ **ឱបម្មនិទស្សនត្ថ**ន្តិ ឧបមាយ និទស្សនត្ថំ។

អនីឡកន្តិ និទ្ទោសំ។ និទ្ទោសតា ចេត្ថ មក្ខិកាទិរហិតតាយាតិ អាហ “**និម្មក្ខិក**”ន្តិអាទិ។ នត្ថិ ឯត្ថ មក្ខិកាតិ និម្មក្ខិកំ។ មក្ខិកាសទ្ទេន ចេត្ថ មក្ខិកណ្ឌកម្បិ សាមញ្ញតោ គហិតន្តិ វទន្តិ។ តេនេវ **តីសុបិ គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ “និម្មក្ខិកន្តិ ឥមស្សេវត្ថំ បកាសេតុំ និម្មក្ខិកណ្ឌកន្តិ វុត្តំ, មក្ខិកាហិ តាសំ អណ្ឌកេហិ ច វិរហិតន្តិ អត្ថោ”តិ។ អយំ បនេត្ថ អម្ហាកំ ខន្តិ “មក្ខិកានំ អណ្ឌានិ មក្ខិកណ្ឌានិ, នត្ថិ ឯត្ថ មក្ខិកណ្ឌានីតិ និម្មក្ខិកណ្ឌន្តិ។ ឥមិនា មក្ខិកានំ អណ្ឌេហិ រហិតតា វុត្តា, ‘និម្មក្ខិក’ន្តិ ឥមិនា បន មក្ខិកានំយេវ អភាវោ វុត្តោ”តិ។ **ឯតំ កិរ មធូ**តិ ខុទ្ទកមក្ខិកាហិ កតមធុ។ **សព្ពមធូហី**តិ មហាមក្ខិកភមរមក្ខិកាទិកតេហិ។ **អគ្គ**ន្តិ ឧត្តមំ។ **សេដ្ឋ**ន្តិ បសត្ថតមំ។ **សុរស**ន្តិ សោភនរសំ។ **ឱជវន្ត**ន្តិ អច្ចន្តមោជសម្បន្នំ។

អាយាចនវចនមេតន្តិ ឥមិនា សម្បជិច្ឆនសម្បហំសនាទិអត្ថំ និវត្តេតិ។ **ឯកំ ហត្ថ**ន្តិ ឯកំ បាណិតលំ។ “**អភិនិម្មិនិស្សាមី**”តិ វុត្តមត្ថំ បកាសេតុំ “**បថវីសទិសំ ករិស្សាមី**”តិ វុត្តំ។ **អយំ នុ ខោ បថវី, ឧទាហុ ន អយ**ន្តិ ឥមិនា និម្មិតបថវិយា បកតិបថវិយា ច សន្ទិស្សមានត្តា “ឯសា នុ ខោ អម្ហាកំ បថវី, ឧទាហុ អញ្ញា”តិ ឧប្បជ្ជមានកុក្កុច្ចំ ទស្សេតិ។ និពទ្ធវិបុលាគមោ គាមោ **និគមោ**, បវត្តិតមហាអាយោ មហាគាមោតិ វុត្តំ ហោតិ។ **ន វា ឯស វិបល្លាសោ**តិ បុព្ពបក្ខំ និទស្សេតិ។ កស្មា បនេស វិបល្លាសោ ន ហោតីតិ អាហ “**អចិន្តេយ្យោ ហិ ឥទ្ធិមតោ ឥទ្ធិវិសយោ**”តិ។ ឥទ្ធិពលេនេវ តេសំ សត្តានំ តាទិសោ វិបល្លាសោ ន ភវិស្សតីតិ អធិប្បាយោ។ ឥទានិ អញ្ញថា វិបល្លាសប្បដិលាភំ ទស្សេន្តោ អាហ “**ឯវំ បនា**”តិអាទិ។ **គរហន្តា**តិ សម្មុខា គរហន្តា។ **ឧបវទន្តា**តិ បរម្មុខា អក្កោសន្តា។

ននុ ច ឧត្តរកុរុំ បិណ្ឌាយ គមនំ បដិសេធេត្វា វិបល្លាសម្បិ សត្តា បដិលភេយ្យុន្តិ ការណំ ន វុត្តំ, តស្មា កិមេត្ថ ការណន្តិ អាហ “**តត្ថ កិញ្ចាបី**”តិអាទិ។ យទិបិ ន វុត្តំ, តថាបិ “វិបល្លាសម្បិ សត្តា បដិលភេយ្យុ”ន្តិ បុព្ពេ អធិកតត្តា តេនេវ ការណេន បិណ្ឌាយ ឧត្តរកុរុគមនម្បិ ភគវតា បដិសិទ្ធន្តិ វិញ្ញាយតិ, តស្មា តទេវ ការណំ ឥធាបិ គហេតព្ពន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**បុព្ពេ វុត្តនយេនេវ គហេតព្ព**”ន្តិ។ **វិបល្លាសម្បិ សត្តា បដិលភេយ្យុ**ន្តិ ឥទំ ឥធ អវុត្តម្បិ អានេត្វា សម្ពន្ធិតព្ពន្តិ អធិប្បាយោ។ អត្ថោបិ ចស្ស វុត្តសទិសមេវ វេទិតព្ពោតិ។ “ឯវំ បន វិបល្លាសំ បដិលភេយ្យុ”ន្តិអាទិនា បច្ឆា វុត្តមេវ អត្ថវិកប្បំ សន្ធាយ វទតិ។ យំ បន តត្ថ វុត្តំ “តេ គុណេ និព្ពត្តេត្វា ទុព្ភិក្ខកាលេ បថវិំ បរិវត្តេត្វា បប្បដកោជំ បរិភុញ្ជិស្សូ”តិ, តំ អបនេត្វា តេ គុណេ និព្ពត្តេត្វា ទុព្ភិក្ខកាលេ ឧត្តរកុរុំ គន្ត្វា បិណ្ឌាយ ចរិត្វា បរិភុញ្ជិស្សូតិ ឯវមេត្ថ យោជនា កាតព្ពា។ **ឯកេន បទវីតិហារេនា**តិ ឯត្ថ បទស្ស វីតិហរណំ និក្ខិបនំ បទវីតិហារោ, បទនិក្ខេបោ, តស្មា ឯកេន បទនិក្ខេបេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឯកេន បទវីតិហារេន អតិក្កមិតព្ពដ្ឋានញ្ច សមគមនេន ទ្វិន្នំ បទានំ អន្តរេ មុដ្ឋិរតនមត្តំ, តស្មា។ **មាតិកាមត្តំ អធិដ្ឋហិត្វា**តិ មុដ្ឋិរតនប្បមាណំ មាតិកាមត្តំ អធិដ្ឋាយាតិ អត្ថោ។

និដ្ឋិតា មហាមោគ្គល្លានស្ស សីហនាទកថា។

វិនយបញ្ញត្តិយាចនកថា

១៨. *វិនយបញ្ញត្តិយា*តិ បុព្ពេ អបញ្ញត្តសិក្ខាបទំ សន្ធាយ វុត្តំ។ ថេរោ ហិ បញ្ញត្តសិក្ខាបទានិ ឋបេត្វា ឥទានិ បញ្ញបេតព្ពសិក្ខាបទានិ បាតិមោក្ខុទ្ទេសញ្ច សន្ធាយ “ឯតស្ស ភគវា កាលោ, ឯតស្ស សុគត កាលោ, យំ ភគវា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេយ្យ, ឧទ្ទិសេយ្យ បាតិមោក្ខ”ន្តិ (បារា. ២១) អាហ។ ភគវតាបិ –

> “កោ នុ ខោ, ភន្តេ, ហេតុ, កោ បច្ចយោ, យេន បុព្ពេ អប្បតរានិ ចេវ សិក្ខាបទានិ អហេសុំ, ពហុតរា ច ភិក្ខូ អញ្ញាយ សណ្ឋហិំសុ។ កោ បន, ភន្តេ, ហេតុ, កោ បច្ចយោ, យេន ឯតរហិ ពហុតរានិ ចេវ សិក្ខាបទានិ ហោន្តិ, អប្បតរា ច ភិក្ខូ អញ្ញាយ សណ្ឋហន្តីតិ។ ឯវមេតំ, ភទ្ទាលិ, ហោតិ, សត្តេសុ ហាយមានេសុ សទ្ធម្មេ អន្តរធាយមានេ ពហុតរានិ ចេវ សិក្ខាបទានិ ហោន្តិ, អប្បតរា ច ភិក្ខូ អញ្ញាយ សណ្ឋហន្តីតិ។ ន តាវ, ភទ្ទាលិ, សត្ថា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេតិ, យាវ ន ឥធេកច្ចេ អាសវដ្ឋានីយា ធម្មា សង្ឃេ បាតុភវន្តី”តិ –

ឥមស្មិំ **ភទ្ទាលិសុត្តេ** (ម. និ. ២.១៤៥) វិយ ឯកច្ចេសុ បញ្ញត្តេសុបិ តតោ បរំ បញ្ញបេតព្ពានិ សន្ធាយ “ន តាវ, សារិបុត្ត, សត្ថា សាវកានំ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេតី”តិ វុត្តំ។ ឥធេវ ច អដ្ឋកថាយំ “សាមម្បិ បចនំ សមណសារុប្បំ ន ហោតិ, ន ច វដ្ដតី”តិ វចនំ “រត្តិច្ឆេទោ វា វស្សច្ឆេទោ វា ន កតោ”តិ វចនញ្ច បុព្ពេ បញ្ញត្តសិក្ខាបទានំ សព្ភាវេ បមាណន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ សេសសិក្ខាបទានញ្ចេវ បាតិមោក្ខុទ្ទេសស្ស ច ថេរស្ស អាយាចនេន បញ្ញត្តត្តា “**មូលតោ បភុតិ និទានំ ទស្សេតុ**”ន្តិ អាហ។ **រហោគតស្សា**តិ រហោ ជនវិវិត្តំ ឋានំ ឧបគតស្ស។ តេន គណសង្គណិកាភាវេន ថេរស្ស កាយវិវេកមាហ។ **បដិសល្លីនស្សា**តិ នានារម្មណចារតោ ចិត្តស្ស និវត្តិយា បដិ

សម្មទេវ និលីនស្ស តត្ថ អវិសដចិត្តស្ស។ តេន ចិត្តសង្គណិកាភាវេនស្ស បុព្ពភាគិយំ ចិត្តវិវេកមាហ។ **ចិរន្តិ** កាលាបេក្ខំ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ **ចិរា**តិ ចិរកាលយុត្តា ឋិតិ អភេទេន វុត្តា។

ឯតំ ន សក្កោតីតិ ឯតំ វិនិច្ឆិនិតុំ ន សក្កោតិ។ អដ្ឋកថាយំ វុត្តនយំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ថេរវាទំ ទស្សេន្តោ អាហ **"មហាបទុមត្ថេរោ បនា"**តិអាទិ។ អដ្ឋកថាយម្បិ "ន សក្កោតី"តិ ឥទំ យស្មា ឋានមានោបិ សម្មទេវ បរិច្ឆិន្ទិតុំ ន សក្កោតិ, តស្មា វុត្តន្តិ វទន្តិ។ **សោឡសវិធាយ បញ្ញាយ មត្ថកំ បត្តស្សា**តិ **មជ្ឈិមនិកាយេ អនុបទសុត្តន្តទេសនាយ** (ម. និ. ៣.៩៣) –

> "មហាបញ្ញោ ភិក្ខវេ សារិបុត្តោ, បុថុបញ្ញោ ភិក្ខវេ សារិបុត្តោ, ហាសបញ្ញោ ភិក្ខវេ សារិបុត្តោ,
> ជវនបញ្ញោ ភិក្ខវេ សារិបុត្តោ, តិក្ខបញ្ញោ ភិក្ខវេ សារិបុត្តោ, និព្ពេធិកបញ្ញោ ភិក្ខវេ សារិបុត្តោ"តិ –

ឯវមាគតា មហាបញ្ញាទិកា ឆ, តស្មិំយេវ សុត្តេ អាគតា នវានុបុព្ពវិហារសមាបត្តិបញ្ញា, អរហត្តមគ្គបញ្ញាតិ ឥមាសំ សោឡសប្បភេទានំ បញ្ញានំ សាវកវិសយេ ឧក្កដ្ឋកោដិប្បត្តស្ស។

កស្មា បនេត្ថ ភគវា វិបស្សីអាទីនំ សត្តន្នំយេវ ពុទ្ធានំ ព្រហ្មចរិយស្ស ចិរដ្ឋិតិកាចិរដ្ឋិតិកភាវំ កថេសិ, ន ពុទ្ធវំសទេសនាយំ វិយ បញ្ចវីសតិយា ពុទ្ធានំ, តតោ វា បន ភិយ្យោតិ? យេសំ សម្មាសម្ពុទ្ធានំ បដិវេធសាសនំ ឯកំសតោ និច្ចយេន អជ្ជាបិ ធរតិ, ន អន្តរហិតំ, តេ ឯវ កិត្តេន្តោ វិបស្សីអាទីនំយេវ ភគវន្តានំ ព្រហ្មចរិយស្ស ចិរដ្ឋិតិកាចិរដ្ឋិតិកភាវំ ឥធ កថេសិ។ តេសំយេវ ហិ សាវកា តទា ថេរេ ឯតរហិ ច សុទ្ធាវាសភូមិយំ ឋិតា, ន អញ្ញេសំ បរិនិព្ពុតត្តា។ សិទ្ធត្ថតិស្សផុស្សានំ កិរ ពុទ្ធានំ សាវកា សុទ្ធាវាសេសុ ឧប្បន្នា ឧប្បត្តិសមនន្តរមេវ ឥមស្មឹ សាសនេ ឧបកាទយោ វិយ អរហត្តំ អធិគន្ត្វា ន ចិរស្សេវ បរិនិព្ពាយឹសុ, ន តត្ថ តត្ថ សាវកា យាវតាយុកំ អដ្ឋំសូតិ វទន្តិ។ អបុព្ពាចរិមនិយមោ បន អបរាបរំ សំសរណកសត្តាវាសវសេន ឯកិស្សា លោកធាតុយា ឥច្ឆិតោតិ ន តេនេតំ វិរុជ្ឈតីតិ ទដ្ឋព្ពំ។

១៨. អសាធារណោ ហេតុ, សាធារណោ បច្ចយោតិ ឯវមាទិវិភាគេន ឥធ បយោជនំ នត្ថិ, វិបស្សីអាទីនំ បន ព្រហ្មចរិយស្ស អចិរដ្ឋិតិកតាយ ចិរដ្ឋិតិកតាយ ច ការណបុច្ឆាបរត្តា ចោទនាយាតិ អាហ **"ហេតុ បច្ចយោតិ ឧភយមេតំ ការណាធិវចន"**ន្តិ។ ហិនោតិ តេន ផលន្តិ ហេតូតិ ករណសាធនោយំ ហេតុសទ្ទោតិ អាហ **"តេន តស្ស ផល"**ន្តិអាទិ។ កត្តុសាធនោបិ ហេតុសទ្ទោ នោ ន យុជ្ជតិ ហិនោតិ ផលស្ស ហេតុភាវំ ឧបគច្ឆតីតិ ហេតូតិ។ តំ បដិច្ច ឯតិ បវត្តតីតិ តំ ការណំ បដិច្ច តស្ស ផលំ ឯតិ បវត្តតិ និព្ពត្តតីតិ អត្ថោ។

កិលាសុនោ អហេសុន្តិ អប្បោស្សុក្កា អហេសុំ, និរុស្សាហា អហេសុន្តិ អត្ថោ។ សា បន និរុស្សាហតា ន អាលសិយវសេនាតិ អាហ **"ន អាលសិយកិលាសុនោ"**តិ, អាលសិយវសេន កិលាសុនោ នាហេសុន្តិ អត្ថោ។ តត្ថ ការណមាហ **"ន ហិ"**តិអាទិ។ **អាលសិយំ វា**តិ ឥមិនា ថិនមិទ្ធវសប្បវត្តានំ អកុសលានំ អភាវមាហ។ **ឱសន្នវីរិយតា វា**តិ ឥមិនា បន "អាលសិយាភាវេបិ អន្តមសោ អន្នភារនេសាទានម្បិ សក្កច្ចំយេវ ធម្មំ ទេសេតី"តិ វចនតោ យស្ស កស្សចិបិ ធម្មទេសនាយ និរុស្សាហតា នត្ថីតិ ទីបេតិ សព្ពេសំ សមកេនេវ ឧស្សាហេន ធម្មទេសនាយ បវត្តនតោ។ តេនាហ **"ពុទ្ធា ហិ"**តិអាទិ។ **ឱសន្នវីរិយា**តិ ឱហីនវីរិយា, អប្បោស្សុក្កាតិ អត្ថោ។ **ឧស្សន្នវីរិយា**តិ អធិកវីរិយា, មហុស្សាហាតិ អត្ថោ។ **វេគេនា**តិ ជវេន។ ធម្មេ គរុ ឯតេសន្តិ **ធម្មគរុនោ**។ ធម្មេ គារវមេតេសន្តិ **ធម្មគារវា**។ វិបស្សិស្ស ភគវតោ កាលេ អសីតិ វស្សសហស្សានិ អាយុប្បមាណំ សិខិស្ស សត្តតិ វស្សសហស្សានិ, វេស្សភុស្ស សដ្ឋិវស្សសហស្សានិ អាយុប្បមាណន្តិ អាហ **"តេសំ កិរ កាលេ ទីឃាយុកា សត្តា"**តិ។ **អភិសមេន្តី**តិ បដិវិជ្ឈន្តិ។

និទ្ទោសតាយាតិ វីតិក្កមទោសស្ស អភាវតោ។ "ឥមស្មឹ វីតិក្កមេ អយំ នាម អាបត្តី"តិ ឯវំ អាបត្តិវសេន អបញ្ញបេត្វា "បាណាតិបាតំ បហាយ បាណាតិបាតា បដិវិរតោ ហោតី"តិអាទិនា (ទី. និ. ១.៨, ១៩៤) ធម្មទេសនាវសេន ឱវាទសិក្ខាបទានំយេវ បញ្ញត្តត្តា វុត្តំ **"សត្តាបត្តិក្ខន្ធវសេន អាណាសិក្ខាបទំ អបញ្ញត្ត"**ន្តិ។ ឆន្នំ ឆន្នំ វស្សានំ អច្ចយេនាតិ បាឋសេសោ ទដ្ឋព្ពោ។ អថ វា ឆន្នំ ឆន្នំ វស្សានំ ឱសានទិវសំ អបេក្ខិត្វា **"សកឹ សកិ"**ន្តិ វុត្តត្តា តទបេក្ខមិទំ សាមិវចនំ។ សកលជម្ពុទីបេ សព្ពោបិ ភិក្ខុសង្ឃោ ឯកស្មឹយេវ ឋានេ ឧបោសថំ អកាសីតិ សម្ពន្ធោ។ កតមំ តំ ឋានន្តិ អាហ **"ពន្ធុមតិយា រាជធានិយា"**តិអាទិ។ ឥសិបតនំ តេន សមយេន ខេមំ នាម ឧយ្យានំ ហោតិ, មិគានំ បន អភយវាសត្ថាយ ទិន្នត្តា មិគទាយោតិ វុច្ចតិ។ តំ សន្ធាយ វុត្តំ **"ខេមេ មិគទាយេ"**តិ។

អព្ភោកិណ្ណានិ ទសបិ វីសតិបិ ភិក្ខុសហស្សានិ វសន្តីតិ វិសភាគបុគ្គលេហិ អសំសដ្ឋានិ ទសបិ វីសតិបិ ភិក្ខូនំ សហស្សានិ វសន្តិ។ **ទីឃនិកាយដ្ឋកថាយំ** បន “តេ សព្ពេបិ ទ្វាទសសហស្សភិក្ខុគណ្ហនកា មហាវិហារា អភយគិរិចេតិយបព្ពតចិត្តលបព្ពតវិហារសទិសា ច អហេសុ”ន្តិ វុត្តំ។ **ឧបោសថារោចិកា**តិ ឧបោសថារោចនកា។ តា កិរ ទេវតា ឯកម្ហិ វស្សេ និក្ខន្តេ តត្ថ តត្ថ គន្ត្វា អារោចេន្តិ “និក្ខន្តំ ខោ, មារិសា, ឯកំ វស្សំ, បញ្ច ទានិ វស្សានិ សេសានិ, បញ្ចន្នំ វស្សានំ អច្ចយេន ពន្ធុមតី រាជធានី ឧបសង្កមិតព្ពា បាតិមោក្ខុទ្ទេសាយា”តិ។ តថា ទ្វីសុ វស្សេសុ និក្ខន្តេសុ “និក្ខន្តានិ ខោ, មារិសា, ទ្វេ វស្សានិ , ចត្តារិ វស្សានិ សេសានិ, ចតុន្នំ វស្សានំ អច្ចយេន ពន្ធុមតី រាជធានី ឧបសង្កមិតព្ពា បាតិមោក្ខុទ្ទេសាយា”តិ អារោចេន្តិ។ ឥមិនាវ នយេន តីសុ ចតូសុ បញ្ចសុ វស្សេសុ អតិក្កន្តេសុ អារោចេន្តិ។ តេន វុត្តំ **“មារិសា ឯកំ វស្សំ អតិក្កន្ត”**ន្តិអាទិ។ **សានុភាវា**តិ ឥទ្ធានុភាវេន សានុភាវា។ **តេ កិរ ភិក្ខូ**តិ យេ ទេវតានុភាវេន គច្ឆន្តិ, តេ សន្ធាយ វទតិ។ **បាចីនសមុទ្ទន្តេ**តិ បាចីនសមុទ្ទស្ស សមីបទេសេ។ **គមិយវត្ត**ន្តិ គមិកេហិ កាតព្ពំ សេនាសនបដិជគ្គនាទិវត្តំ។ **ឧបោសថគ្គ**ន្តិ ឧបោសថករណដ្ឋានំ។ **គតាវ ហោន្តី**តិ ទេវតានុភាវេន គតា ឯវ ហោន្តិ។ **តេ**តិ អត្តនោ អត្តនោ អានុភាវេន ទេវតានុភាវេន ច គតា សព្ពេបិ។

ខន្តី បរមន្តិអាទីសុ (ទី. និ. អដ្ឋ. ២.៩០; ធ. ប. អដ្ឋ. ២.១៨៥) បរូបវាទំ បរាបការំ សីតុណ្ហាទិភេទញ្ច គុណោបរោធំ ខមតិ សហតិ អធិវាសេតីតិ **ខន្តិ**។ សា បន សីលាទីនំ បដិបក្ខធម្មេ សវិសេសំ តបតិ សន្តបតិ វិធមតីតិ **បរមំ** ឧត្តមំ **តបោ**។ តិតិក្ខនំ ខមនំ **តិតិក្ខា**។ ខន្តិយាយេវេតំ វេវចនំ។ អក្ខរចិន្តកា ហិ ខមាយំ តិតិក្ខាសទ្ទំ វណ្ណេន្តិ, តស្មា ឯវមេត្ថ អត្ថោ ទដ្ឋព្ពោ “តិតិក្ខាសង្ខាតា អធិវាសនខន្តិ នាម ឧត្តមំ តបោ”តិ។ **និព្ពានំ បរមំ វទន្តិ ពុទ្ធា**តិ ភវេន ភវន្តរំ វិនាតិ ភវនិកន្តិភាវេន សំសិព្ពតិ, សតណ្ហស្សេវ វា អាយតឹ បុនព្ភវភាវតោ ផលេន សទ្ធឹ កម្មំ វិនាតិ សំសិព្ពតីតិ វានន្តិ សង្ខំ គតាយ តណ្ហាយ និក្ខន្តំ និព្ពានំ តត្ថ តស្សា សព្ពសោ អភាវតោ។ តំ និព្ពានំ បន សន្តបណីតនិបុណសិវខេមាទិនា សព្ពាការេន បរមន្តិ វទន្តិ ពុទ្ធា។

ន ហិ បព្ពជិតោ បរូបឃាតីតិ យោ អធិវាសនខន្តិរហិតត្តា បរំ ឧបឃាតេតិ ពាធតិ វិហឹសតិ, សោ បព្ពជិតោ នាម ន ហោតិ បព្ពាជេតព្ពធម្មស្ស អបព្ពាជនតោ។ ចតុត្ថបាទោ បន តតិយបាទស្សេវ វេវចនំ អនត្ថន្តរត្តា។ “ន ហិ បព្ពជិតោ”តិ ឯតស្ស ហិ “ន សមណោ ហោតី”តិ វេវចនំ។ “បរូបឃាតី”តិ ឯតស្ស “បរំ វិហេឋយន្តោ”តិ វេវចនំ។ អថ វា **បរូបឃាតី**តិ សីលូបឃាតី។ សីលញ្ហិ ឧត្តមដ្ឋេន “បរ”ន្តិ វុច្ចតិ បរសទ្ទស្ស សេដ្ឋវាចកត្តា “បុគ្គលបរោបរញ្ញូ”តិអាទីសុ វិយ។ យោ ច សមណោ បរំ យំ កញ្ចិ សត្តំ វិហេឋយន្តោ បរូបឃាតី ហោតិ អត្តនោ សីលវិនាសកោ, សោ បព្ពជិតោ នាម ន ហោតីតិ អត្ថោ។ អថ វា យោ អធិវាសនខន្តិយា អភាវា បរូបឃាតី ហោតិ, បរំ អន្តមសោ ឌំសមកសម្បិ ជីវិតា វោរោបេតិ, សោ ន ហិ បព្ពជិតោ។ កឹ ការណា? បាបមលស្ស អបព្ពាជិតត្តា អនីហដត្តា។ “បព្ពាជយមត្តនោ មលំ, តស្មា បព្ពជិតោតិ វុច្ចតី”តិ (ធ. ប. ៣៨៨) ឥទញ្ហិ បព្ពជិតលក្ខណំ ។ យោបិ នហេវ ខោ ឧបឃាតេតិ ន មារេតិ, អបិច ទណ្ឌាទីហិ វិហេឋេតិ, សោបិ បរំ វិហេឋយន្តោ សមណោ ន ហោតិ។ កឹការណា? វិហេសាយ អសមិតត្តា។ សមិតត្តា សមណោតិ វុច្ចតីតិ ឥទញ្ហិ សមណលក្ខណំ។ “សមិតត្តា ហិ បាបានំ, សមណោតិ បវុច្ចតី”តិ (ធ. ប. ២៦៥) ហិ វុត្តំ។

អបិច ភគវា ភិក្ខូនំ បាតិមោក្ខំ ឧទ្ទិសន្តោ បាតិមោក្ខកថាយ ច សីលប្បធានត្តា សីលស្ស ច វិសេសតោ ទោសោ បដិបក្ខោតិ តស្ស និគ្គណ្ហនវិធឹ ទស្សេតុំ អាទិតោ **“ខន្តី បរមំ តបោ”**តិ អាហ។ តេន អនិដ្ឋស្ស បដិហននូបាយោ វុត្តោ, តិតិក្ខាគ្គហណេន បន ឥដ្ឋស្ស, តទុភយេនបិ ឧប្បន្នំ អរតឹ ឧប្បន្នំ រតឹ អភិភុយ្យ វិហរតីតិ អយមត្ថោ ទស្សិតោ។ តណ្ហាវានស្ស វូបសមនតោ និព្ពានំ បរមំ វទន្តិ ពុទ្ធា។ តត្ថ ខន្តិគ្គហណេន បយោគវិបត្តិយា អភាវោ ទស្សិតោ, តិតិក្ខាគ្គហណេន អាសយវិបត្តិយា អភាវោ។ តថា ខន្តិគ្គហណេន បរាបរាធសហតា, តិតិក្ខាគ្គហណេន បរេសុ អនបរជ្ឈនា ទស្សិតា។ ឯវំ ការណមុខេន អន្វយតោ បាតិមោក្ខំ ទស្សេត្វា ឥទានិ ព្យតិរេកតោ តំ ទស្សេតុំ **“ន ហី”**តិអាទិ វុត្តំ។ តេន យថា សត្តានំ ជីវិតា វោរោបនំ បរំ បាណិលេឌ្ឌុទណ្ឌាទីហិ វិហេឋនញ្ច “បរូបឃាតោ បរំ វិហេឋន”ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំ តេសំ សាបតេយ្យាវហរណំ បរាមសនំ វិសំវាទនំ អញ្ញមញ្ញភេទនំ ផរុសវចនេន មម្មឃដ្ដនំ និរត្ថកវិប្បលាបោ បរសន្តកាភិជ្ឈានំ ឧច្ឆេទចិន្តនំ មិច្ឆាភិនិវេសនញ្ច ឧបឃាតោ បរវិហេឋនញ្ច ហោតីតិ យស្ស កស្សចិ អកុសលស្ស កម្មបថស្ស កម្មស្ស ច ករណេន បព្ពជិតោ សមណោ ច ន ហោតីតិ ទស្សេតិ។

ទុតិយគាថាយ **សព្ពបាបស្សា**តិ សព្ពាកុសលស្ស សព្ពស្សបិ ទ្វាទសាកុសលស្ស សព្ពចិត្តុប្បាទសង្គហិតស្ស សាវជ្ជធម្មស្ស។ **អករណ**ន្តិ អនុប្បាទនំ។ ករណញ្ហិ នាម តស្ស អត្តនោ សន្តានេ ឧប្បាទនន្តិ តប្បដិក្ខេបតោ អករណំ អនុប្បាទនំ។ **កុសលស្សា**តិ ចតុភូមិកកុសលស្ស។ “កុសលស្សា”តិ ហិ ឥទំ “ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន”ន្តិ វត្តមានត្តា អរិយមគ្គធម្មេ តេសញ្ច សម្ភារភូតេ តេភូមិកកុសលេ ធម្មេ ពោធេតិ។ **ឧបសម្បទា**តិ ឧបសម្បាទនំ។ តំ បន អត្ថតោ តស្ស កុសលស្ស សមធិគមោ បដិលាភោ។ **សចិត្តបរិយោទបន**ន្តិ អត្តនោ ចិត្តស្ស ជោតនំ

ចិត្តស្ស បភស្សរភាវករណំ សព្ពសោ បរិសោធនំ។ តំ បន អរហត្តេន ហោតិ។ ឯត្ថ ច យស្មា អគ្គមគ្គសមង្គិនោ ចិត្តំ សព្ពសោ បរិយោទបីយតិ នាម, អគ្គផលក្ខណេ បន បរិយោទបិតំ ហោតិ បុន បរិយោទបេតព្ពតាយ អភាវតោ, តស្មា បរិនិដ្ឋិតបរិយោទបនតំ សន្ធាយ វុត្តំ “តំ បន អរហត្តេន ហោតី”តិ។ ឥតិ សីលសំវរេន សព្ពបាបំ បហាយ លោកិយលោកុត្តរាហិ សមថវិបស្សនាហិ កុសលំ សម្បាទេត្វា អរហត្តផលេន ចិត្តំ បរិយោទបេតព្ពន្តិ ឯតំ ពុទ្ធានំ សាសនំ ឱវាទោ អនុសិដ្ឋិ។

តតិយគាថាយ **អនុបវាទោ**តិ វាចាយ កស្សចិ អនុបវទនំ។ **អនុបឃាតោ**តិ កាយេន មនសា ច កស្សចិ ឧបឃាតាករណំ មនសាបិ បរេសំ អនត្ថចិន្តនាទិវសេន ឧបឃាតករណស្ស វជ្ជេតព្ពត្តា។ **បាតិមោក្ខេ**តិ យំ តំ បអតិមោក្ខំ អតិបមោក្ខំ ឧត្តមំ សីលំ, បាតិ វា សុគតិភយេហិ មោក្ខេតិ ទុគ្គតិភយេហិ, យោ វា នំ បាតិ, តំ មោក្ខេតីតិ បាតិមោក្ខន្តិ វុច្ចតិ, តស្មឹ បាតិមោក្ខេ ច។ **សំវរោ**តិ សត្តន្នំ អាបត្តិក្ខន្ធានំ អវីតិក្កមលក្ខណោ សំវរោ។ **មត្តញ្ញុតា**តិ ភោជនេ មត្តញ្ញុតា បដិគ្គហណបរិភោគវសេន បមាណញ្ញុតា។ **បន្តញ្ច សយនាសន**ន្តិ ជន សង្ឃដ្ដវិរហិតំ និជ្ជនសម្ពាធំ វិវិត្តំ សេនាសនញ្ច។ ឯត្ថ ទ្វីហិយេវ បច្ចយេហិ ចតុបច្ចយសន្តោសោ ទីបិតោតិ វេទិតព្ពោ បច្ចយសន្តោសសាមញ្ញេន ឥតរទ្វយស្សបិ លក្ខណហារនយេន ជោតិតភាវតោ។ **អធិចិត្តេ ច អាយោគោ**តិ វិបស្សនាបាទកំ អដ្ឋសមាបត្តិចិត្តំ អធិចិត្តំ, តតោបិ ច មគ្គផលចិត្តមេវ អធិចិត្តំ, តស្មឹ យថា វុត្តេ អធិចិត្តេ អាយោគោ ច, អនុយោគោតិ អត្ថោ។ **ឯតំ ពុទ្ធាន សាសន**ន្តិ ឯតំ បរស្ស អនុបវទនំ អនុបឃាតនំ បាតិមោក្ខេ សំវរោ បដិគ្គហណបរិភោគេសុ មត្តញ្ញុតា វិវិត្តសេនាសនសេវនំ អធិចិត្តានុយោគោ ច ពុទ្ធានំ សាសនំ ឱវាទោ អនុសិដ្ឋិ។

ឥមា បន សព្ពពុទ្ធានំ បាតិមោក្ខុទ្ទេសគាថា ហោន្តីតិ វេទិតព្ពា។ តេនាហ **“ឯតេនេវ ឧបាយេនា”**តិអាទិ។ **យាវ សាសនបរិយន្តា**តិ ធរមានកពុទ្ធានំ អនុសាសនបរិយន្តំ សន្ធាយ វុត្តំ, យាវ ពុទ្ធា ធរន្តិ, តាវ ឧទ្ទិសិតព្ពតំ អាគច្ឆន្តីតិ វុត្តំ ហោតិ។ ឱវាទបាតិមោក្ខញ្ហិ ពុទ្ធាយេវ ឧទ្ទិសន្តិ, ន សាវកា។ បឋមពោធិយំយេវ ឧទ្ទេសមាគច្ឆន្តីតិ សម្ពន្ធោ។ បឋមពោធិ ចេត្ថ វីសតិវស្សបរិច្ឆិន្នាតិ **មហាគណ្ឋិបទេ** វុត្តំ។ តញ្ច ហេដ្ឋា អដ្ឋកថាយមេវ “ភគវតោ ហិ បឋមពោធិយំ វីសតិវស្សន្តរេ និពទ្ធុបដ្ឋាកោ នាម នត្ថី”តិ កថិតត្តា “បឋមពោធិ នាម វីសតិវស្សានី”តិ គហេត្វា វុត្តំ។ **អាចរិយធម្មបាលត្ថេរេន** បន “បញ្ចចត្តាលីសាយ វស្សេសុ អាទិតោ បន្នរស វស្សានិ បឋមពោធី”តិ វុត្តំ។ ឯវញ្ច សតិ មជ្ឈេ បន្នរស វស្សានិ មជ្ឈិមពោធិ, អន្តេ បន្នរស វស្សានិ បច្ឆិមពោធីតិ តិណ្ណំ ពោធីនំ សមប្បមាណតា សិយាតិ តម្បិ យុត្តំ។ បន្នរសត្តិកេន ហិ បញ្ចចត្តាលីស វស្សានិ បូរេន្តិ។ អដ្ឋកថាយំ បន បន្នរសវស្សប្បមាណាយ បឋមពោធិយា វីសតិវស្សេសុយេវ អន្តោគធត្តា “បឋមពោធិយំ វីសតិវស្សន្តរេ”តិ វុត្តន្តិ ឯវម្បិ សក្កា វិញ្ញាតុំ។

ននុ ច កានិចិ សិក្ខាបទានិ បញ្ញបេត្វាបិ ន តាវ អាណាបាតិមោក្ខំ អនុញ្ញាតំ បច្ឆា ថេរស្ស អាយាចនេន អនុញ្ញាតត្តា, តស្មា កថមេតំ វុត្តំ “សិក្ខាបទបញ្ញត្តិកាលតោ បន បភុតិ អាណាបាតិមោក្ខមេវ ឧទ្ទិសីយតី”តិ, យទិបិ កានិចិ សិក្ខាបទានិ បញ្ញបេត្វាវ អាណាបាតិមោក្ខំ ន អនុញ្ញាតំ, តថាបិ អបញ្ញត្តេ សិក្ខាបទេ អាណាបាតិមោក្ខំ នត្ថិ, កិន្តុ បញ្ញត្តេយេវាតិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ **“សិក្ខាបទបញ្ញត្តិកាលតោ បន បភុតី”**តិ វុត្តំ។ **បុព្ពារាមេ**តិ សាវត្ថិយា បាចីនទិសាភាគេ កតត្តា ឯវំលទ្ធវោហារេ មហាវិហារេ។ **មិគារមាតុបាសាទេ**តិ មិគារ សេដ្ឋិនោ មាតុដ្ឋានិយត្តា មិគារមាតាតិ សង្ខំ គតាយ វិសាខាមហាឧបាសិកាយ ការិតេ បាសាទេ។ **អដ្ឋាន**ន្តិ ហេតុបដិក្ខេបោ។ **អនវកាសោ**តិ បច្ចយបដិក្ខេបោ។ ឧភយេនបិ ការណមេវ បដិក្ខិបតិ។ **យ**ន្តិ យេន ការណេន។

តេសន្តិ ភិក្ខូនំ។ **សម្មុខសាវកានំ សន្តិកេ បព្ពជិតា**តិ សព្ពន្តិមានំ សុភទ្ទសទិសានំ សម្មុខសាវកានំ សន្តិកេ បព្ពជិតេ សន្ធាយ វទតិ។ ខត្តិយកុលាទិវសេនេវ វិវិធា កុលាតិ សម្ពន្ធោ។ **ឧច្ចនីចឧឡារុឡារភោគាទិកុលវសេន វា**តិ ឧច្ចនីចកុលវសេន ឧឡារុឡារភោគាទិកុលវសេន វាតិ យោជេតព្ពំ។ តត្ថ ខត្តិយព្រាហ្មណវសេន វា ខត្តិយព្រាហ្មណគហបតិកានំ វសេន វា **ឧច្ចកុលតា** វេទិតព្ពា, សេសានំ វសេន **នីចកុលតា**។ **ឧឡារុឡារភោគាទិកុលវសេន វា**តិ ឧឡារតរតមឧបភោគវន្តាទិកុលវសេន។ ឧឡារាតិសយជោតនត្ថញ្ហិ បុន ឧឡារគ្គហណំ “ទុក្ខទុក្ខ”ន្តិអាទីសុ វិយ។ **អាទិ**-សទ្ទេន ឧឡារានុឡារានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។

ព្រហ្មចរិយំ វក្ខន្តីតិ វុត្តមេវត្ថំ បកាសេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ **“ចិរំ បរិយត្តិធម្មំ បរិហរន្តី”**តិ។ អបញ្ញត្តេបិ សិក្ខាបទេ យទិ សមានជាតិអាទិកា សិយុំ, អត្តនោ អត្តនោ កុលានុគតគន្ថំ វិយ ន នាសេយ្យុំ។ យស្មា បន សិក្ខាបទម្បិ អបញ្ញត្តំ, ឥមេ ច ភិក្ខូ ន សមានជាតិអាទិកា, តស្មា វិនាសេសុន្តិ ឥមមត្ថំ ទស្សេតុំ **“យស្មា ឯកនាមា...បេ.... តស្មា អញ្ញមញ្ញំ វិហេឋេន្តា”**តិអាទិ វុត្តំ។ យទិ ឯវំ កស្មា ចិរដ្ឋិតិកវារេបិ “នានានាមា”តិអាទិ វុត្តន្តិ? សតិបិ តេសំ នានាជច្ចាទិភាវេ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា ឯវ សាសនស្ស ចិរប្បវត្តីតិ ទស្សនត្ថំ វុត្តំ។ សិក្ខា

បទបញ្ញត្តិវសេនេវ សាសនស្ស ចិរប្បវត្តិ។ យស្មា ពុទ្ធា អត្តនោ បរិនិព្ពានតោ ឧទ្ធម្បិ វិនេតព្ពសត្តសម្ភវេ សតិ សិក្ខាបទំ បញ្ញបេន្តិ, អសតិ ន បញ្ញបេន្តិ, តស្មាតិ វេទិតព្ពោ។ យថា កាយវចីទ្វារសង្ខាតំ វិញ្ញត្តឹ សមុដ្ឋាបេត្វា បវត្តមានម្បិ ចិត្តំ តស្សាយេវ វិញ្ញត្តិយា វសេន បវត្តនតោ "កាយវចីទ្វារេហិ បវត្ត"ន្តិ វុច្ចតិ, ឯវំសម្បទមិទំ ទដ្ឋព្ពំ។ **យថា តន្តិ** ឯត្ថ **តន្តិ** និបាតមត្តំ។ **វគ្គសង្គហបណ្ណាសសង្គហាទីហី**តិ សីលក្ខន្ធវគ្គមហាវគ្គាទិវគ្គសង្គហវសេន មូលបណ្ណាសមជ្ឈិមបណ្ណាសាទិបណ្ណាសសង្គហវសេន។ **អាទិ**-សទ្ទេន សំយុត្តាទិសង្គហោ វេទិតព្ពោ។

ឯវំ វិតក្កេថ, មា ឯវំ វិតក្កយិត្ថាតិ ឯត្ថ **ឯវ**ន្តិ យថានុសិដ្ឋាយ អនុសាសនិយា វិធិវសេន បដិសេធនវសេន ច បវត្តិតាការបរាមសនំ, សា ច សម្មាវិតក្កានំ មិច្ឆាវិតក្កានញ្ច បវត្តិអាការទស្សនវសេន បវត្តតិ អត្ថអានិសំសស្ស អាទីនវស្ស ច វិភាវនត្ថំ។ តេនាហ "**នេក្ខម្មវិតក្កាទយោ តយោ វិតក្កេ វិតក្កេថា**"តិអាទិ។ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន អព្យាបាទវិតក្កអវិហឹសាវិតក្កានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ នេក្ខម្មំ វុច្ចតិ លោភតោ និក្ខន្តត្តា អលោភោ, នីវរណេហិ និក្ខន្តត្តា បឋមជ្ឈានំ, សព្ពាកុសលេហិ និក្ខន្តត្តា សព្ពោ កុសលោ ធម្មោ, សព្ពសង្ខតេហិ និក្ខន្តត្តា និព្ពានំ, ឧបនិស្សយតោ សម្បយោគតោ អារម្មណករណតោ ច នេក្ខម្មេន បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **នេក្ខម្មវិតក្កោ,** សម្មាសង្កប្បោ។ សោ អសុភជ្ឈានស្ស បុព្ពភាគេ កាមាវចរោ ហោតិ, អសុភជ្ឈានេ រូបាវចរោ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរោ។ ព្យាបាទស្ស បដិបក្ខោ អព្យាបាទោ, កញ្ចិបិ ន ព្យាបាទេន្តិ ឯតេនាតិ វា អព្យាបាទោ, មេត្តា។ យថាវុត្តេន អព្យាបាទេន បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **អព្យាបាទវិតក្កោ**។ សោ មេត្តាឈានស្ស បុព្ពភាគេ កាមាវចរោ ហោតិ, មេត្តាភាវនាវសេន អធិគតេ បឋមជ្ឈានេ រូបាវចរោ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរោ។ វិហឹសាយ បដិបក្ខា, ន វិហឹសន្តិ វា ឯតាយ សត្តេតិ អវិហឹសា, ករុណា។ តាយ បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **អវិហឹសាវិតក្កោ**។ សោ ករុណាឈានស្ស បុព្ពភាគេ កាមាវចរោ, ករុណាភាវនាវសេន អធិគតេ បឋមជ្ឈានេ រូបាវចរោ, តំ ឈានំ បាទកំ កត្វា ឧប្បន្នមគ្គផលកាលេ លោកុត្តរោ។

ននុ ច អលោភាទោសាមោហានំ អញ្ញមញ្ញាវិរហតោ នេសំ វសេន ឧប្បជ្ជនកានំ ឥមេសំ នេក្ខម្មវិតក្កាទីនំ អញ្ញមញ្ញំ អសង្ករតោ វវត្ថានំ ន ហោតីតិ? នោ ន ហោតិ។ យទា ហិ អលោភោ បធានោ ហោតិ និយមិតបរិណតសមុទាចារាទិវសេន, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ភវន្តិ។ តថា ហិ យទា អលោភប្បធានោ នេក្ខម្មគរុកោ ចិត្តុប្បាទោ ហោតិ, តទា លទ្ធាវសរោ នេក្ខម្មវិតក្កោ បតិដ្ឋហតិ។ តំសម្បយុត្តស្ស បន អទោសលក្ខណស្ស អព្យាបាទស្ស វសេន យោ តស្សេវ អព្យាបាទវិតក្កភាវោ សម្ភវេយ្យ, សតិ ច អព្យាបាទវិតក្កភាវេ កស្សចិបិ អវិហេឋនជាតិកតាយ អវិហឹសាវិតក្កភាវោ ច សម្ភវេយ្យ។ តេ ឥតរេ ទ្វេ តស្សេវ នេក្ខម្មវិតក្កស្ស អនុគាមិនោ សរូបតោ អទិស្សនតោ តស្មឹ សតិ ហោន្តិ, អសតិ ន ហោន្តីតិ អនុមានេយ្យា ភវន្តិ។ ឯវមេវ យទា មេត្តាបធានោ ចិត្តុប្បាទោ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ភវន្តិ។ យទា ករុណាបធានោ ចិត្តុប្បាទោ ហោតិ, តទា ឥតរេ ទ្វេ តទន្វាយិកា ភវន្តិ។

កាមវិតក្កាទយោតិ ឯត្ថ **អាទិ**-សទ្ទេន ព្យាបាទវិតក្កវិហឹសាវិតក្កានំ គហណំ វេទិតព្ពំ។ តត្ថ កាមបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **កាមវិតក្កោ**។ ឯត្ថ ហិ ទ្វេ កាមា វត្ថុកាមោ ច កិលេសកាមោ ច។ តត្ថ វត្ថុកាមបក្ខេ អារម្មណវសេន កាមេហិ បដិសំយុត្តោ វិតក្កោ កាមវិតក្កោ, កិលេសកាមបក្ខេ បន សម្បយោគវសេន កាមេន បដិសំយុត្តោតិ យោជេតព្ពំ។ ព្យាបាទបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **ព្យាបាទវិតក្កោ**។ វិហឹសាបដិសំយុត្តោ វិតក្កោ **វិហឹសាវិតក្កោ**។ តេសុ ទ្វេ សត្តេសុបិ សង្ខារេសុបិ ឧប្បជ្ជន្តិ។ កាមវិតក្កោ ហិ បិយេ មនាបេ សត្តេ វា សង្ខារេ វា វិតក្កេន្តស្ស ឧប្បជ្ជតិ, ព្យាបាទវិតក្កោ អប្បិយេ អមនាបេ សត្តេ វា សង្ខារេ វា កុជ្ឈិត្វា ឱលោកនកាលតោ បដ្ឋាយ យាវ វិនាសនា ឧប្បជ្ជតិ, វិហឹសាវិតក្កោ សង្ខារេសុ នុប្បជ្ជតិ។ សង្ខារោ ហិ ទុក្ខាបេតព្ពោ នាម នត្ថិ, "ឥមេ សត្តា ហញ្ញន្តុ វា ឧច្ឆិជ្ជន្តុ វា វិនស្សន្តុ វា មា វា អហេសុ"ន្តិ ចិន្តនកាលេ បន សត្តេសុ ឧប្បជ្ជតិ។ អថ កស្មា វុត្តំ "សង្ខារោ ទុក្ខាបេតព្ពោ នាម នត្ថី"តិ, ននុ យេ ទុក្ខាបេតព្ពាតិ ឥច្ឆិតា សត្តសញ្ញិតា, តេបិ អត្ថតោ សង្ខារា ឯវាតិ? សច្ចមេតំ, តេ បន ឥន្ទ្រិយពទ្ធា សវិញ្ញាណកតាយ ទុក្ខំ បដិសំវេទេន្តិ, តស្មា តេ វិហឹសាវិតក្កស្ស វិសយា ឥច្ឆិតា សត្តសញ្ញិតា។ យេ បន ន ទុក្ខំ បដិសំវេទេន្តិ វុត្តលក្ខណាយោគតោ, តេ សន្ធាយ "វិហឹសាវិតក្កោ សង្ខារេសុ នុប្បជ្ជតី"តិ វុត្តំ។

អនុបាទាយ អាសវេហិ ចិត្តានិ វិមុច្ចឹសូតិ ឯត្ថ **អាសវេហី**តិ កត្តុអត្ថេ ករណនិទ្ទេសោ, **ចិត្តានី**តិ បច្ចត្តពហុវចនំ, **វិមុច្ចឹសូ**តិ កម្មសាធនំ, តស្មា អាសវេហិ កត្តុភូតេហិ អនុបាទាយ អារម្មណវសេន អគ្គហេត្វា ចិត្តានិ វិមុច្ចិតានីតិ ឯវមេត្ថ អត្ថោ គហេតព្ពោតិ អាហ "**តេសញ្ហិ ចិត្តានី**"តិអាទិ។ **យេហិ អាសវេហី**តិ ឯត្ថាបិ កត្តុអត្ថេ ឯវ ករណនិទ្ទេសោ។ **វិមុច្ចឹសូ**តិ កម្មសាធនំ។ **ន តេ តានិ គហេត្វា វិមុច្ចឹសូ**តិ តេ អាសវា តានិ ចិត្តានិ អារម្មណវសេន ន គហេត្វា វិមុច្ចឹសុ វិមោចេសុំ។ ឯត្ថ ហិ **ចិត្តានី**តិ ឧបយោគពហុវចនំ, **វិមុច្ចឹសូ**តិ កត្តុសាធនំ។ **អនុប្បាទនិរោធេន និរុជ្ឈមានា**តិ អាយតឹ អនុប្បត្តិសង្ខាតេន និរោធេន និរុជ្ឈមានា អាសវា។ **អគ្គហេត្វា វិមុច្ចឹសូ**តិ អារម្មណករណវសេន អគ្គហេត្វា ចិត្តានិ វិមោចេសុំ។ **វិកសិតចិត្តា អហេសុន្តិ**

សាតិសយញ្ញាណវសិ្មសម្មស្សេន សម្មុល្លចិត្តា អហេសុំ។ **បុរិមវចនាបេក្ខ**ន្តិ “អញ្ញតរស្មឹ ភឹសនកេ វនសណ្ឌេ”តិ វុត្ត វចនាបេក្ខំ។ តេនាហ “**យំ វុត្តំ អញ្ញតរស្មឹ ភឹសនកេ វនសណ្ឌេតិ, តត្រា**”តិ។ **កត**ន្តិ ភាវសាធនវាចិ តទំ បទន្តិ អាហ “**ភឹសនកតស្មឹ ហោតិ, ភឹសនកកិរិយាយា**”តិ។ ភឹសនស្ស ករណំ កិរិយា ភឹសនកតំ, តស្មឹ **ភឹសនកតស្មឹ**។

ឥទានិ អញ្ញថាបិ អត្ថយោជនំ ទស្សេន្តោ អាហ “**អថ វា**”តិអាទិ។ ឥមស្មឹ អត្ថវិកប្បេ ភឹសយតីតិ ភឹសនោ, ភឹសនោ ឯវ ភឹសនកោ, តស្ស ភាវោ ភឹសនកត្តន្តិ វត្តព្ពេ ត-ការស្ស លោបំ កត្វា “ភឹសនកត”ន្តិ វុត្តន្តិ ទស្សេន្តោ អាហ “**ភឹសនកតស្មិន្តិ ភឹសនកភាវេតិ អត្ថោ**”តិអាទិ។ យេភុយ្យគ្គហណំ លោមវន្តវសេនបិ យោជេតព្ពំ, ន លោមវសេនេវាតិ អាហ “**ពហុតរានំ វា**”តិអាទិ។

បុរិសយុគវសេនាតិ បុរិសកាលវសេន, បុរិសានំ អាយុប្បមាណវសេនាតិ វុត្តំ ហោតិ។ “សព្ពបច្ឆិមកោ សុភទ្ទសទិសោ”តិ **តីសុបិ គណ្ឋិបទេសុ** វុត្តំ។ តស្មឹ កាលេ វិជ្ជមានានំ ទ្វិន្នំ បុរិសានំ អាយុបរិច្ឆេទំ សកលមេវ គហេត្វា “**សតសហស្សំ...បេ.... អដ្ឋាសី**”តិ វុត្តំ។ **ទ្វេយេវ បុរិសយុគានី**តិ ឯត្ថ បុរិសានំ យុគប្បវត្តិកាលោ បុរិសយុគំ។ អភិលាបមត្តមេវ ចេតំ, អត្ថតោ បន បុរិសោវ បុរិសយុគំ។ ធរមានេ ភគវតិ ឯកំ បុរិសយុគំ, បរិនិព្ពុតេ ឯកន្តិ កត្វា “ទ្វេយេវ បុរិសយុគានី”តិ វុត្តំ។ បរិនិព្ពុតេ បន ភគវតិ ឯកមេវ បុរិសយុគំ អសីតិយេវ វស្សសហស្សានិ ព្រហ្មចរិយំ អដ្ឋាសីតិ វេទិតព្ពំ។

២០. សាវកយុគានីតិ សាវកា ឯវ សាវកយុគានិ។ **អសម្មុណន្តេនា**តិ អបាបុណន្តេន។ **គត្វា គណ្ហាបេន្តស្សា**តិ សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស វិជាយនត្ថំ ញាណគត្វា គណ្ហាបេន្តស្ស។

២១. កោ អនុសន្ធីតិ បុព្ពាបរកថានំ កី អនុសន្ធានំ, កោ សម្ពន្ធោតិ អត្ថោ។ **សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយាចនាបេក្ខ**ន្តិ យាចីយតីតិ យាចនា, សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយេវ យាចនា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយាចនា, តំ អបេក្ខតីតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយាចនាបេក្ខំ ភុម្មវចនំ, យាចិយមានសិក្ខាបទបញ្ញត្តិអបេក្ខំ ភុម្មវចនន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ យាចនវិសិដ្ឋា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយេវ ហិ “តត្ថា”តិ ឥមិនា បរាមដ្ឋា, តេនេវ វក្ខតិ “តត្ថ តស្សា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា”តិ។ **យំ វុត្ត**ន្តិ “សិក្ខាបទំ បញ្ញបេយ្យា”តិ ឥមិនា យំ សិក្ខាបទបញ្ញបនំ វុត្តំ, យាចិតន្តិ អត្ថោ។ **តត្ថ តស្សា សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា**តិ តស្សំ យាចិយមានសិក្ខាបទបញ្ញត្តិយន្តិ អត្ថោ។ **អកាល**ន្តិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា អកាលំ។

អាសវដ្ឋានីយាតិ ឯត្ថ អធិករណេ អនីយសទ្ទោតិ អាហ “**អាសវា តិដ្ឋន្តិ ឯតេសូ**”តិអាទិ ។ កេ បន តេ អាសវា, កេ ច ធម្មា តទធិករណភូតាតិ អាហ “**យេសុ ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកា**”តិអាទិ។ **ទិដ្ឋធម្មិកា** បរូបវាទាទយោ, **សម្បរាយិកា** អាបាយិកា អបាយទុក្ខវិសេសា។ តេ អាសវន្តិ តេន តេន បច្ចយវសេន បវត្តន្តីតិ **អាសវា។ នេស**ន្តិ បរូបវាទាទិអាសវានំ។ **តេ**តិ វីតិក្កមធម្មា។ អសតិ អាសវដ្ឋានីយេ ធម្មេ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយំ កោ ទោសោ, យេនេវំ វុត្តន្តិ អាហ “**យទិ ហិ បញ្ញបេយ្យា**”តិអាទិ, វីតិក្កមទោសំ អទិស្វា យទិ បញ្ញបេយ្យាតិ អធិប្បាយោ។ បរម្មុខា អក្កោសនំ **បរូបវាទោ**, បរេហិ វចនេសុ ទោសារោបនំ **បរូបារម្ភោ**, សម្មុខា គរហនំ **គរហទោសោ**។

កថញ្ហិ នាម បលិវេឋេស្សតីតិ សម្ពន្ធោ, កថំ-សទ្ទយោគេ អនាគតប្បយោគោ ទដ្ឋព្ពោ។ **អន្វាយិកោ**តិ អនុវត្តកោ។ **ភោគក្ខន្ធ**ន្តិ ភោគរាសឹ។ “អម្ហាកមេតេ”តិ ញាយន្តីតិ ញាតី, បិតាមហបិតុបុត្តាទិវសេន បរិវដ្ដនដ្ឋេន បរិវដ្ដោ, ញាតីយេវ បរិវដ្ដោ **ញាតិបរិវដ្ដោ។ ឃាសច្ឆាទនបរមតាយ សន្តុដ្ឋា**តិ ឃាសច្ឆាទនេ បរមតាយ ឧត្តមតាយ សន្តុដ្ឋា, ឃាសច្ឆាទនបរិយេសនេ សល្លេខវសេន បរមតាយ ឧក្កដ្ឋភាវេ សណ្ឋិតាតិ អត្ថោ។ ឃាសច្ឆាទនមេវ វា បរមំ បរមា កោដិ ឯតេសំ ន តតោ បរំ កិញ្ចិ អសាមិសជាតំ បរិយេសន្តិ បច្ចាសីសន្តិ ចាតិ ឃាសច្ឆាទនបរមា, តេសំ ភាវោ ឃាសច្ឆាទនបរមតា, តស្សំ **ឃាសច្ឆាទនបរមតាយ សន្តុដ្ឋា។ តេសុ នាម កោ**តិ យថាវុត្តគុណវិសិដ្ឋេសុ តេសុ ភិក្ខូសុ កោ នាម។ **លោកាមិសភូត**ន្តិ លោកបរិយាបន្នំ ហុត្វា កិលេសេហិ អាមសិតព្ពត្តា លោកាមិសភូតំ។ **បព្ពជ្ជាសង្ខេបេនេវា**តិ “បាណាតិបាតា វេរមណី”តិអាទិនា បព្ពជ្ជាមុខេនេវ។ **ឯត**ន្តិ មេថុនាទីនំ អករណំ។ **ថាម**ន្តិ សិក្ខាបទានំ បញ្ញាបនកិរិយាយ សាមត្ថិយំ។ **ពល**ន្តិ យាថាវតោ សព្ពធម្មានំ បដិវេធសមត្ថំ ញាណពលំ។ **កុប្បេយ្យា**តិ កុប្បំ ភវេយ្យ។ ឯតស្សេវត្ថស្ស បាកដករណំ **ន យថាឋានេ តិដ្ឋេយ្យា**តិ, បញ្ញត្តិដ្ឋានេ ន តិដ្ឋេយ្យាតិ អត្ថោ។ **អកុសលោ**តិ តិកិច្ឆិតុំ យុត្តកាលស្ស អបរិជាននតោ អកុសលោ អឆេកោ។ អវុទ្ធិ **អនយោ, ព្យសនំ** ទុក្ខំ។ **បដិកច្ចេវា**តិ គណ្ឌុប្បាទនតោ បឋមមេវ។ **សត្ថេន កត្វា**តិ សោភនច្ឆវឹ កត្វា។ **ពាលវេជ្ជោ**តិ អបណ្ឌិតវេជ្ជោ។ **លោហិតក្ខយញ្ច មំ បាបេតី**តិ វិភត្តិវិបរិណាមំ កត្វា យោជេតព្ពំ។

អកាលំ ទស្សេត្វាតិ សិក្ខាបទបញ្ញត្តិយា អកាលំ ទស្សេត្វា។ **រោគំ វូបសមេត្វា**តិ ផាសុំ កត្វា។ **សកេ អាចរិយកេ**តិ អាចរិយស្ស ភាវោ, កម្មំ វា អាចរិយកំ, តស្មឹ អត្តនោ អាចរិយភាវេ, អាចរិយកម្មេ វា។ និមិត្តត្ថេ ចេតំ ភុម្មវចនំ។ **វិទិតានុភាវោ**តិ បាកដានុភាវោ។

វិបុលភាវេនាតិ បព្ពជិតានំ ពហុភាវេន។ **សាសនេ ឯកច្ចេ អាសវដ្ឋានីយា ធម្មា ន ឧប្បជ្ជន្តី**តិ យស្មា សេនាសនានិ បហោន្តិ, តស្មា អាវាសមច្ឆរិយាទិហេតុកា សាសនេ ឯកច្ចេ អាសវដ្ឋានីយា ធម្មា ន ឧប្បជ្ជន្តិ។ **ឥមិនា នយេនា**តិ ឯតេន បទសោធម្មសិក្ខាបទាទីនំ សង្គហោ ទដ្ឋព្ពោ។

លាភគ្គមហត្តន្តិ ចីវរាទិលភិតព្ពបច្ចយោ លាភោ, តស្ស អគ្គំ មហត្តំ បណីតតា ពហុភាវោ វា។ ពហុស្សុតស្ស ភាវោ **ពាហុសច្ចំ។ អយោនិសោ ឧម្មុជ្ជមានា**តិ អនុបាយេន អភិនិវិសមានា, វិបរីតតោ ជានមានាតិ អត្ថោ។ **រសេន រសំ សំសន្ទិត្វា**តិ សភាវេន សភាវំ សំសន្ទិត្វា, អនុញ្ញាតបច្ចត្ថរណាទីសុ សុខសម្ផស្សសាមញ្ញតោ ឧបាទិន្នផស្សរសេបិ អនវជ្ជសញ្ញិតាយ អនុបាទិន្នផស្សរសេន ឧបាទិន្នផស្សរសំ សំសន្ទិត្វា, សមានភាវំ ឧបនេត្វាតិ អត្ថោ។ **ឧទ្ធម្មំ ឧព្ពិនយំ សត្ថុសាសនំ ទីបេន្តី**តិ "តថាហំ ភគវតា ធម្មំ ទេសិតំ អាជានាមី"តិអាទិនា (បាចិ. ៤១៨) សត្ថុសាសនំ ឧទ្ធម្មំ ឧព្ពិនយំ កត្វា ទីបេន្តិ។

ឥមស្មឹ អត្ថេតិ "និរព្ពុទោ ហិ, សារិបុត្ត, ភិក្ខុសង្ឃោ"តិ (បារា. ២១) ឯវំ វុត្តភិក្ខុសង្ឃសញ្ញិតេ អត្ថេ។ កថំ បន ទុស្សីលានំ ចោរភាវោតិ អាហ "**តេ ហិ អស្សមណាវ ហុត្វា**"តិអាទិ។ **កាឡកធម្មយោគា**តិ ទុស្សីលតាសង្ខាតបាបធម្មយោគតោ។ **បភស្សរោ**តិ បភស្សរសីលោ។ **សារោតិ វុច្ចន្តី**តិ សាសនព្រហ្មចរិយស្ស សារភូតត្តា សីលាទយោ គុណា "សារោ"តិ វុច្ចន្តិ។

សព្ពបរិត្តគុណោតិ សព្ពេហិ និហីនគុណោ, អប្បគុណោ វា។ **សោ សោតាបន្នោ**តិ អានន្ទត្ថេរំ សន្ធាយ វទតិ។ **សោតំ អាបន្នោ**តិ មគ្គសោតំ អាបន្នោ។ បដិបក្ខធម្មានំ អនវសេសតោ សវនតោ បេល្លនតោ សោតោ អរិយមគ្គោតិ អាហ "**សោតោតិ ច មគ្គស្សេតំ អធិវចន**"ន្តិ។ **សោតាបន្នោតិ តេន សមន្នាគតស្ស បុគ្គលស្សា**តិ ឥមិនា មគ្គសមង្គី សោតាបន្នោតិ វត្វា តមេវត្ថំ ឧទាហរណេន សាធេត្វា ឥទានិ ឥធាធិប្បេតបុគ្គលំ និទ្ធារេត្វា ទស្សេន្តោ អាហ "**ឥធ បនា**"តិអាទិ។ ឥធ អាបន្នសទ្ទោ "ផលសច្ឆិកិរិយាយ បដិបន្នោ"តិអាទីសុ (សំ. និ. ៥.៤៨៨) វិយ វត្តមានកាលិកោតិ អាហ "**មគ្គេន ផលស្ស នាមំ ទិន្ន**"ន្តិ។ មគ្គេន ហិ អត្តនា សទិសស្ស អដ្ឋង្គិកស្ស វា សត្តង្គិកស្ស វា ផលស្ស សោតោតិ នាមំ ទិន្នំ, អតីតកាលិកត្តេ បន សរសតោវ នាមលាភោ សិយា។ មគ្គក្ខណេ ហិ មគ្គសោតំ អាបជ្ជតិ នាម, ផលក្ខណេ អាបន្នោ។

វិរូបំ សទុក្ខំ សឧបាយាសំ និបាតេតីតិ **វិនិបាតោ**, អបាយទុក្ខេ ខិបនកោ។ **ធម្មោ**តិ សភាវោ។ តេនាហ "**ន អត្តានំ អបាយេសុ វិនិបាតនសភាវោ**"តិ។ អថ វា **ធម្មោ**តិ អបាយេសុ ខិបនកោ សក្កាយទិដ្ឋិអាទិកោ អកុសលធម្មោ។ យស្ស បន សោ អកុសលធម្មោ នត្ថិ សព្ពសោ បហីនត្តា, សោ យស្មា អបាយេសុ អត្តានំ វិនិបាតនសភាវោ ន ហោតិ, តស្មា វុត្តំ "**ន អត្តានំ អបាយេសុ វិនិបាតនសភាវោតិ វុត្តំ ហោតី**"តិ។ **កស្មា**តិ អវិនិបាតនធម្មតាយ ការណំ បុច្ឆតិ។ អបាយំ គមេន្តីតិ **អបាយគមនីយា។ វិនិបាតនសភាវោ**តិ ឧប្បជ្ជនសភាវោ។ **សម្មត្តនិយាមេន មគ្គេនា**តិ សម្មា ភាវនិយាមកេន បដិលទ្ធមគ្គេន។ **និយតោ**តិ វា ហេដ្ឋិមន្តតោ សត្តមភវតោ ឧបរិ អនុប្បជ្ជនធម្មតាយ និយតោ។ **សម្ពោធី**តិ ឧបរិមគ្គត្តយសង្ខាតា សម្ពោធិ។ សម្ពុជ្ឈតីតិ ហិ សម្ពោធិ, អរិយមគ្គោ។ សោ ច ឥធ បឋមមគ្គស្ស អធិគតត្តា អវសិដ្ឋោ ឯវ អធិគន្តព្ពភាវេន ឥច្ឆិតព្ពោតិ។ តេនាហ "**ឧបរិមគ្គត្តយំ អវស្សំ សម្បាបកោ**"តិ។ ឧបរិមគ្គត្តយំ អវស្សំ សម្បាបុណាតីតិ **សម្បាបកោ**, សោតាបន្នោ។

វិនយបញ្ញត្តិយាចនកថា និដ្ឋិតា។

ពុទ្ធាចិណ្ណកថា

២២. អនុធម្មតាតិ លោកុត្តរធម្មានុគតោ ធម្មោ។ **អនបលោកេត្វា**តិ បទស្ស វិវរណំ "**អនាបុច្ឆិត្វា**"តិ។ **ជនបទចារិកំ បក្កមន្តី**តិ ឯត្ថ ឥតិ-សទ្ទោ គម្យមានតាយ ន វុត្តោ, ឯវំ អញ្ញត្ថាបិ ឦទិសេសុ ឋានេសុ។ តត្ថ **ជនបទចារិក**ន្តិ ជនបទេសុ ចរណំ, ចរណំ វា ចារោ, សោ ឯវ ចារិកា, ជនបទេសុ ចារិកា ជនបទចារិកា។ តំ បក្កមន្តិ, ជនបទគមនំ គច្ឆន្តីតិ អត្ថោ។ **បក្កមន្តិយេវា**តិ អវធារណេន នោ ន បក្កមន្តីតិ ទស្សេតិ។ "ជនបទចារិកំ បក្កមន្តី"តិ ឯត្ថ បឋមំ ភគវតោ ចារិកាបក្កមនវិធិំ ទស្សេន្តោ អាហ "**ជនបទចារិកំ ចរន្តា ច**"តិអាទិ។ ចារិកា ច នាមេសា (ទី. និ. អដ្ឋ. ១.២៥៤; ម. និ. អដ្ឋ. ១.២៥៤) ទុវិធា តុរិតចារិកា ចេវ អតុរិតចារិកា ច។

តត្ថ ទូរេបិ ពោធនេយ្យបុគ្គលំ ទិស្វា តស្ស ពោធនត្ថាយ សហសា គមនំ **តុរិតចារិកា** នាម, សា មហាកស្សបត្ថេរបច្ចុគ្គមនាទីសុ ទដ្ឋព្ពា។ ភគវា ហិ មហាកស្សបត្ថេរំ បច្ចុគ្គច្ឆន្តោ មុហុត្តេន តិគាវុតមគមាសិ, អាឡវកស្សត្ថាយ តឹសយោជនំ, តថា អង្គុលិមាលស្ស, បុក្កុសាតិស្ស បន បញ្ចចត្តាលីសយោជនំ, មហាកប្បិនស្ស វីសយោជនសតំ, ធនិយស្សត្ថាយ សត្តយោជនសតានិ អគមាសិ, ធម្មសេនាបតិនោ សទ្ធិវិហារិកស្ស វនវាសីតិស្សសាមណេរស្ស តិគាវុតាធិកំ វីសយោជនសតំ អគមាសិ, អយំ តុរិតចារិកា។ យំ បន គាមនិគមនគរបដិបាដិយា ទេវសិកំ យោជនអឌ្ឍយោជនវសេន បិណ្ឌបាតចរិយាទីហិ លោកំ អនុគ្គណ្ហន្តស្ស គមនំ, អយំ **អតុរិតចារិកា** នាម។ ឥមំ បន ចារិកំ ចរន្តោ ភគវា មហាមណ្ឌលំ មជ្ឈិមមណ្ឌលំ អន្តិមមណ្ឌលន្តិ ឥមេសំ តិណ្ណំ មណ្ឌលានំ អញ្ញតរស្មឹ ចរតិ។ តត្ថ “ជនបទចារិក”ន្តិ វុត្តត្តា អតុរិតចារិកាវ ឥធាធិប្បេតា។ តមេវ វិភជិត្វា ទស្សេន្តោ អាហ “**មហាមណ្ឌលំ មជ្ឈិមមណ្ឌល**”ន្តិអាទិ។

តត្ថ **អន្តិមមណ្ឌល**ន្តិ ខុទ្ទកមណ្ឌលំ, ឥតរេសំ វា មណ្ឌលានំ អន្តោគធត្តា អន្តិមមណ្ឌលំ, អព្ភន្តរិមមណ្ឌលន្តិ វុត្តំ ហោតិ។ ឥមេសំ បន មណ្ឌលានំ កឹ បមាណន្តិ អាហ “**តត្ថ មហាមណ្ឌលំ នវយោជនសតិក**”ន្តិអាទិ។ នវយោជនសតិកម្បិ ឋានំ មជ្ឈិមទេសបរិយាបន្នមេវ, តតោ បរំ នាធិប្បេតំ តុរិតចារិកាវសេន អគមនតោ។ យស្មា និក្ខន្តកាលតោ បដ្ឋាយ គតគតដ្ឋានស្ស ចតូសុ បស្សេសុ សមន្តតោ យោជនសតំ ឯកកោលាហលំ ហោតិ, បុរិមំ បុរិមំ អាគតា និមន្តេតុំ លភន្តិ, ឥតរេសុ ទ្វីសុ មណ្ឌលេសុ សក្ការោ មហាមណ្ឌលំ ឱសរតិ, តត្ថ ពុទ្ធា ភគវន្តោ តេសុ តេសុ គាមនិគមេសុ ឯកាហំ ទ្វីហំ វសន្តា មហាជនំ អាមិសបដិគ្គហេន អនុគ្គណ្ហន្តិ, ធម្មទានេន ច វិវដ្ដូបនិស្សិតំ កុសលំ វឌ្ឍេន្តិ, តស្មា វុត្តំ “**គាមនិគមាទីសុ មហាជនំ អាមិសបដិគ្គហេន អនុគ្គណ្ហន្តា**”តិអាទិ។ **សមថវិបស្សនា តរុណា ហោន្តី**តិ ឯត្ថ តរុណា វិបស្សនាតិ សង្ខារបរិច្ឆេទនេ ញាណំ កង្ខាវិតរណេ ញាណំ សម្មសនេ ញាណំ មគ្គាមគ្គេ ញាណន្តិ ចតុន្នំ ញាណានំ អធិវចនំ។ សមថស្ស តរុណភាវោ បន ឧបចារសមាធិវសេន វេទិតព្ពោ។ “សចេ បន អន្តោវស្សេ ភិក្ខូនំ សមថវិបស្សនា តរុណា ហោន្តី”តិ ឥទំ និទស្សនមត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ អញ្ញេនបិ មជ្ឈិមមណ្ឌលេ វេនេយ្យានំ ញាណបរិបាកាទិការណេន មជ្ឈិមមណ្ឌលេ ចារិកំ ចរិតុកាមា ចាតុមាសំ វសិត្វាវ និក្ខមន្តិ។

បវារណាសង្គហំ ទត្វាតិ អនុមតិទានវសេន ទត្វា។ **មាគសិរស្ស បឋមទិវសេ**តិ មាគសិរមាសស្ស បឋមទិវសេ។ ឥទញ្ចេតរហិ បវត្តវោហារវសេន កត្តិកមាសស្ស អបរបក្ខបាដិបទទិវសំ សន្ធាយ វុត្តំ។ **តេស**ន្តិ តេសំ ពុទ្ធានំ។ តេហិ វិនេតព្ពត្តា “តេសំ វិនេយ្យសត្តា”តិ វុត្តំ។ **វិនេយ្យសត្តា**តិ ច ចារិកាយ វិនេតព្ពសត្តា។ **មាគសិរមាសម្បិ តត្ថេវ វសិត្វា ផុស្សមាសស្ស បឋមទិវសេ**តិ ឥទម្បិ និទស្សនមត្តន្តិ ទដ្ឋព្ពំ។ ចតុមាសវុត្ថានម្បិ ពុទ្ធានំ វិនេយ្យសត្តា អបរិបក្កិន្ទ្រិយា ហោន្តិ, តេសំ ឥន្ទ្រិយបរិបាកំ អាគមយមានា អបរម្បិ ឯកមាសំ វា ទ្វិតិចតុមាសំ វា តត្ថេវ វសិត្វា មហាភិក្ខុសង្ឃបរិវារា និក្ខមិត្វា បុរិមនយេនេវ លោកំ អនុគ្គណ្ហន្តា សត្តហិ វា ឆហិ វា បញ្ចហិ វា ចតូហិ វា មាសេហិ ចារិកំ បរិយោសាបេន្តិ។ **វេនេយ្យវសេនេវា**តិ អវធារណេន ន ចីវរាទិហេតុ ចរន្តីតិ ទស្សេតិ។ តថា ហិ ឥមេសុ តីសុ មណ្ឌលេសុ យត្ថ កត្ថចិ ចារិកំ ចរន្តា ន ចីវរាទិហេតុ ចរន្តិ, អថ ខោ យេ ទុគ្គតពាលជិណ្ណព្យាធិកា, តេ “កទា តថាគតំ អាគន្ត្វា បស្សិស្សន្តិ, មយិ បន ចារិកំ ចរន្តេ មហាជនោ តថាគតទស្សនំ លភិស្សតិ, តត្ថ កេចិ ចិត្តានិ បសាទេស្សន្តិ, កេចិ មាលាទីហិ បូជេស្សន្តិ, កេចិ កដច្ឆុភិក្ខំ ទស្សន្តិ, កេចិ មិច្ឆាទស្សនំ បហាយ សម្មាទិដ្ឋិកា ភវិស្សន្តិ, តំ នេសំ ភវិស្សតិ ទីឃរត្តំ ហិតាយ សុខាយា”តិ ឯវំ លោកានុកម្បាយ ចារិកំ ចរន្តិ។

អបិច ចតូហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ចារិកំ ចរន្តិ ជង្ឃវិហារវសេន សរីរផាសុកត្ថាយ, អដ្ឋុប្បត្តិកាលាភិកង្ខនត្ថាយ, ភិក្ខូនំ សិក្ខាបទបញ្ញាបនត្ថាយ, តត្ថ តត្ថ បរិបាកគតិន្ទ្រិយេ ពោធនេយ្យសត្តេ ពោធនត្ថាយាតិ។ អបរេហិបិ ចតូហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ចារិកំ ចរន្តិ ពុទ្ធំ សរណំ គច្ឆិស្សន្តីតិ វា, ធម្មំ, សង្ឃំ សរណំ គច្ឆិស្សន្តីតិ វា, មហតា ធម្មវស្សេន ចតស្សោ បរិសា សន្តប្បេស្សាមាតិ វា។ អបរេហិបិ បញ្ចហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ចារិកំ ចរន្តិ បាណាតិបាតា វិរមិស្សន្តីតិ វា, អទិន្នាទានា, កាមេសុមិច្ឆាចារា, មុសាវាទា, សុរាមេរយមជ្ជបមាទដ្ឋានា វិរមិស្សន្តីតិ វា។ អបរេហិបិ អដ្ឋហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ចារិកំ ចរន្តិ បឋមំ ឈានំ បដិលភិស្សន្តីតិ វា, ទុតិយំ…បេ…. នេវសញ្ញានាសញ្ញាយតនសមាបត្តឹ បដិលភិស្សន្តីតិ វា។ អបរេហិបិ អដ្ឋហិ ការណេហិ ពុទ្ធា ភគវន្តោ ចារិកំ ចរន្តិ សោតាបត្តិមគ្គំ អធិគមិស្សន្តីតិ វា, សោតាបត្តិផលំ…បេ…. អរហត្តផលំ សច្ឆិករិស្សន្តីតិ វាតិ។

បុប្ផានិ ឱចិនន្តោ វិយ ចរន្តីតិ ឥមិនា យថា មាលាការោ ពហុំ បុប្ផគច្ឆំ ទិស្វា តត្ថ ចិរម្បិ ឋត្វា បុប្ផានិ ឱចិនិត្វា បុប្ផសុញ្ញំ គច្ឆំ ទិស្វា តត្ថ បបញ្ចំ អកត្វា តំ បហាយ អញ្ញត្ថ គន្ត្វា បុប្ផានិ ឱចិនន្តោ វិចរតិ, ឯវមេវ ពុទ្ធាបិ យត្ថ គាមនិគមាទីសុ វិនេយ្យសត្តា ពហូ ហោន្តិ, តត្ថ ចិរម្បិ វសន្តា តេ វិនេត្វា វិនេយ្យសុញ្ញគាមាទីសុ ប

បញ្ចំ អកត្វា តំ បហាយ អញ្ញត្ថ ពហុវិនេយ្យកេសុ គាមាទីសុ វសន្តា វិចរន្តីតិ ទស្សេតិ។ តតោយេវ ច អតិខុទ្ទកេបិ អន្តិមមណ្ឌលេ ឧបនិស្សយវន្តានំ ពហុភាវតោ តាវ ពហុម្បិ កាលំ សត្តមាសបរិយន្តំ ចារិកំ ចរន្តិ។

សន្តសភាវត្តា កិលេសសមណហេតុតាយ វា សន្តំ និព្ពានំ, សុខការណតាយ ច សុខន្តិ អាហ “**សន្តំ សុខំ និព្ពានមារម្មណំ កត្វា**”តិ។ **ទសសហស្សចក្កវាឡេ**តិ ជាតិក្ខេត្តភូតាយ ទសសហស្សិលោកធាតុយា។ តទញ្ញ ទេវព្រហ្មានំ វសេន វុត្តំ, មនុស្សា បន ឥមស្មឹយេវ ចក្កវាឡេ ពោធនេយ្យា ហោន្តិ។ **ពោធនេយ្យសត្តសមវលោកន**ន្តិ បឋមំ មហាករុណាយ ផរិត្វា បច្ឆា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណជាលំ បត្ថរិត្វា តស្ស អន្តោ បវិដ្ឋានំ ពោធនេយ្យសត្តានំ សមោលោកនំ។ ពុទ្ធា កិរ មហាករុណាសមាបត្តឹ សមាបជ្ជិត្វា តតោ វុដ្ឋាយ “យេ សត្តា ភព្ពា បរិបាកញាណា អជ្ជេវ មយា វិនេតព្ពា, តេ មយ្ហំ ញាណស្ស ឧបដ្ឋហន្តូ”តិ ចិត្តំ អធិដ្ឋាយ សមន្នាហរន្តិ។ តេសំ សហ សមន្នាហារា ឯកោ វា ទ្វេ វា ពហូ វា តទា វិនយូបគា វេនេយ្យា សព្ពញ្ញុតញ្ញាណស្ស អាបាថមាគច្ឆន្តិ, អយមេត្ថ ពុទ្ធានុភាវោ។ ឯវំ អាបាថមាគតានំ បន នេសំ ឧបនិស្សយំ បុព្ពចរិយំ បុព្ពហេតុំ សម្បត្តិវត្តមានញ្ច បដិបត្តឹ ឱលោកេន្តិ។ វេនេយ្យសត្តបរិគ្គណ្ហនត្ថញ្ហិ សមន្នាហារេ កតេ បឋមំ នេសំ វេនេយ្យភាវេនេវ ឧបដ្ឋានំ ហោតិ។ អថ “កឹ នុ ខោ ភវិស្សតី”តិ សរណគមនាទិវសេន កញ្ចិ និប្ផត្តឹ វីមំសមានា បុព្ពូបនិស្សយានិ ឱលោកេន្តិ។

ឱតិណ្ណេតិ អារោចិតេ, បវិសមជ្ឈំ វា ឱតិណ្ណេ។ **ទ្វិក្ខត្តុ**ន្តិ ឯកស្មឹ សំវច្ឆរេ ទ្វិក្ខត្តុំ។ ពុទ្ធកាលេ កិរ ឯកេកស្មឹ សំវច្ឆរេ ទ្វេ វារេ ភិក្ខូ សន្និបតន្តិ ឧបកដ្ឋវស្សូបនាយិកកាលេ ច បវារណាកាលេ ច។ ឧបកដ្ឋាយ វស្សូបនាយិកាយ ទសបិ វីសម្បិ តឹសម្បិ ចត្តាលីសម្បិ បញ្ញាសម្បិ ភិក្ខូ វគ្គវគ្គា ហុត្វា កម្មដ្ឋានត្ថាយ អាគច្ឆន្តិ។ ភគវា តេហិ សទ្ធឹ សម្មោទិត្វា “កស្មា, ភិក្ខវេ, ឧបកដ្ឋាយ វស្សូបនាយិកាយ វិចរថា”តិ បុច្ឆតិ។ អថ តេ “ភគវា កម្មដ្ឋានត្ថំ អាគតម្ហ, កម្មដ្ឋានំ នោ ទេថា”តិ យាចន្តិ។ សត្ថា តេសំ ចរិយវសេន រាគចរិតស្ស អសុភកម្មដ្ឋានំ ទេតិ, ទោសចរិតស្ស មេត្តាកម្មដ្ឋានំ, មោហចរិតស្ស “ឧទ្ទេសោ បរិបុច្ឆា កាលេន ធម្មស្សវនំ កាលេន ធម្មសាកច្ឆា ឥទំ តុយ្ហំ សប្បាយ”ន្តិ អាចិក្ខតិ។ កិញ្ចាបិ ហិ មោហចរិតស្ស អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ សប្បាយំ, កម្មដ្ឋានភាវនាយ បន ភាជនភូតំ កាតុំ សម្មោហវិគមាយ បឋមំ ឧទ្ទេសបរិបុច្ឆាធម្មស្សវនធម្មសាកច្ឆាសុ និយោជេតិ។ វិតក្កចរិតស្ស អានាបានស្សតិកម្មដ្ឋានំ ទេតិ។ សទ្ធាចរិតស្ស វិសេសតោ បុរិមា ឆ អនុស្សតិយោ សប្បាយា, តាសំ បន អនុយុញ្ជនេ អយំ បុព្ពភាគបដិបត្តីតិ ទស្សេតុំ បសាទនីយសុត្តន្តេន ពុទ្ធសុពោធិតំ ធម្មសុធម្មតំ សង្ឃសុប្បដិបត្តិញ្ច បកាសេតិ។ ញាណចរិតស្ស បន មរណស្សតិ ឧបសមានុស្សតិ ចតុធាតុវវត្ថានំ អាហារេ បដិកូលសញ្ញា វិសេសតោ សប្បាយា, តេសំ ឧបការធម្មទស្សនត្ថំ អនិច្ចតាទិបដិសំយុត្តេ គម្ភីរេ សុត្តន្តេ កថេតិ។ តេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សចេ សប្បាយំ ហោតិ, សត្ថុ សន្តិកេ ឯវ វសន្តិ។ នោ ចេ ហោតិ, សប្បាយំ សេនាសនំ បុច្ឆន្តា គច្ឆន្តិ។ តេបិ តត្ថ វសន្តា តេមាសិកំ បដិបទំ គហេត្វា ឃដេន្តា វាយមន្តា សោតាបន្នាបិ ហោន្តិ សកទាគាមិនោបិ អនាគាមិនោបិ អរហន្តោបិ។ តតោ វុត្ថវស្សា បវារេត្វា សត្ថុ សន្តិកំ គន្ត្វា “ភគវា អហំ តុម្ហាកំ សន្តិកេ កម្មដ្ឋានំ គហេត្វា សោតាបត្តិផលំ បត្តោ...បេ.... អហំ អគ្គផលំ អរហត្ត”ន្តិ បដិលទ្ធគុណំ អារោចេន្តិ, ឧបរិ អនធិគតស្ស អធិគមាយ កម្មដ្ឋានញ្ច យាចន្តិ។ តេន វុត្តំ “**បុរេ វស្សូបនាយិកាយ ច កម្មដ្ឋានគ្គហណត្ថំ...បេ.... ឧបរិ កម្មដ្ឋានគ្គហណត្ថញ្ចា**”តិ។

អាយាមាតិ ឯត្ថ **អា**-សទ្ទោ “អាគច្ឆា”តិ ឥមិនា សមានត្ថោតិ អាហ “**អាយាមាតិ អាគច្ឆ យាមា**”តិ, ឯហិ គច្ឆាមាតិ អត្ថោ។ **អានន្ទា**តិ ភគវា សន្តិកាវចរត្តា ថេរំ អាលបតិ, ន បន តទា សត្ថុ សន្តិកេ វសន្តានំ ភិក្ខូនំ អភាវតោ។ បញ្ចសតបរិមាណោ ហិ តទា ភគវតោ សន្តិកេ ភិក្ខុសង្ឃោ។ ថេរោ បន “គណ្ហថាវុសោ បត្តចីវរានិ, ភគវា អសុកដ្ឋានំ គន្តុកាមោ”តិ ភិក្ខូនំ អារោចេតិ។ “អថ ខោ ភគវា អាយស្មន្តំ អានន្ទំ អាមន្តេសី”តិ វុត្តត្តា “**ភគវតោ បច្ចស្សោសី**”តិ ឯត្ថ **ភគវតោ**តិ សាមិវចនំ អាមន្តនវចនមេវ សម្ពន្ធីអន្តរំ អបេក្ខតីតិ ឥមិនា អធិប្បាយេន “**ភគវតោ វចនំ បដិអស្សោសី**”តិ វុត្តំ។ **ភគវតោ**តិ បន ឥទំ បតិស្សវសម្ពន្ធេន សម្បទានវចនំ យថា “ទេវទត្តស្ស បដិស្សុណោតី”តិ។ **បច្ចស្សោសី**តិ ឯត្ថ **បដិ**-សទ្ទោ អភិមុខវចនោតិ អាហ “**អភិមុខោ ហុត្វា សុណី**”តិ។ ភគវតោ មុខាភិមុខោ ហុត្វា អធិវាសេត្វា សុណិ, ន ឧទាសិនោ ហុត្វាតិ អធិប្បាយោ។

តស្ស បាដិហារិយស្ស អាគន្តុកវសេន កតត្តា វុត្តំ “**នគរទ្វារតោ បដ្ឋាយា**”តិ។ **សុវណ្ណរសបិញ្ជរាហិ រស្មីហី**តិ ឯត្ថ **រស**-សទ្ទោ ឧទកបរិយាយោ, **បិញ្ជរ**-សទ្ទោ ហេមវណ្ណបរិយាយោ, តស្មា សុវណ្ណជលធារា វិយ សុវណ្ណវណ្ណាហិ រស្មីហីតិ អត្ថោ។ **សមុជ្ជោតយមានោ**តិ ឱភាសយមានោ។ **អស្សា**តិ វេរញ្ជស្ស ព្រាហ្មណស្ស។ **ភគវន្តំ ឧបនិសីទិតុកាមោ**តិ ភគវន្តំ ឧបគន្ត្វា និសីទិតុកាមោ, ភគវតោ សមីបេ និសីទិតុកាមោតិ វុត្តំ ហោតិ។

ព្រាហ្មណ តយា និមន្តិតា វស្សំវុត្ថា អម្ហាតិ បាឡិយំ សម្ពន្ធោ វេទិតព្ពោ។ **ទាតព្ពោ អស្សា**តិ ទាតព្ពោ ភវេយ្យ។ **នោ អសន្តោ**តិ នេវ អវិជ្ជមានោ, កិន្តុ វិជ្ជមានោយេវាតិ ទីបេតិ។ វិនា វា លិង្គវិបល្លាសេនេត្ថ អត្ថោ

ទដ្ឋព្ពោតិ អាហ “**អថ វា**”តិអាទិ។ តមិនា សាមញ្ញវចនតោ ឯត្ថ នបុំសកលិង្គនិទ្ទេសោតិ ទស្សេតិ។ **នោ នត្ថីតិ** នោ អម្ហាកំ នត្ថិ។ **នោ**តិ វា ឯតស្ស វិវរណំ **នត្ថី**តិ។ កេសំ អទាតុកាមតា វិយាតិ អាហ “**យថា**”តិអាទិ។ **បហូតវិត្តូបករណាន**ន្តិ ឯត្ថ **វិត្តី**តិ តុដ្ឋិ, វិត្តិយា ឧបករណំ វិត្តូបករណំ, តុដ្ឋិការណន្តិ អត្ថោ។ បហូតំ ធនធញ្ញជាតរូបរជតនានាវិធាលង្ការសុវណ្ណភាជនាទិភេទំ វិត្តូបករណមេតេសន្តិ បហូតវិត្តូបករណា, តេសំ បហូតវិត្តូបករណានំ មច្ឆរីនំ យថា អទាតុកាមតា, ឯវំ នោ អទាតុកាមតាបិ នត្ថីតិ សម្ពន្ធោ។ **តំ កុតេត្ថ លព្ភា**តិ ឯត្ថ **ត**ន្តិ តំ ការណំ, តំ កិច្ចំ វា។ **ឯត្ថា**តិ យាវាសេ។ ទុតិយេ បន អត្ថវិកប្បេ **ត**ន្តិ ទេយ្យធម្មស្ស បរាមសនំ។ **ឯត្ថា**តិ ឥមស្មឹ តេមាសព្ភន្តរេតិ អត្ថោ។ **យ**ន្តិ យេន ការណេន, កិរិយាបរាមសនំ វា។ ទុតិយេ បន អត្ថវិកប្បេ **យ**ន្តិ យំ ទេយ្យធម្មន្តិ អត្ថោ។

អលំ យាវាសបលិពោធចិន្តាយាតិ សញ្ញាបេត្វាតិ ព្រាហ្មណ នេតំ យាវាសបលិពោធេន កតំ, អថ ខោ មារាវដ្ដនេនាតិ ព្រាហ្មណំ សញ្ញាបេត្វា។ **តង្ខណានុរូបាយា**តិ យាទិសី តទា តស្ស អជ្ឈាសយប្បវត្តិ, តទនុរូបាយាតិ អត្ថោ។ តស្ស តទា តាទិសស្ស វិវដ្ដសន្និស្សិតស្ស ញាណបរិបាកស្ស អភាវតោ កេវលំ អព្ភន្តរសន្និស្សិតោ ឯវ អត្ថោ ទស្សិតោតិ អាហ “**ទិដ្ឋធម្មិកសម្បរាយិកំ អត្ថំ សន្ទស្សេត្វា**”តិ, បច្ចក្ខតោ វិភាវេត្វាតិ អត្ថោ។ **កុសលេ ធម្មេ**តិ តេភូមកេ កុសលេ ធម្មេ។ **តត្ថា**តិ កុសលធម្មេ យថាសមាទបិតេ។ **ន**ន្តិ ព្រាហ្មណំ។ **សមុត្តេជេត្វា**តិ សម្មទេវ ឧបរូបរិ និវេសេត្វា បុញ្ញកិរិយាយ តិក្ខវិសទភាវំ អាបាទេត្វា។ តំ បន អត្ថតោ តស្ស ឧស្សាហជននំ ហោតីតិ អាហ “**សឧស្សាហំ កត្វា**”តិ។ ឯវំ បុញ្ញកិរិយាយ សឧស្សាហតោ ឯវរូបគុណសមង្គិតា ច និយមតោ ទិដ្ឋធម្មិកាទិអត្ថសម្បាទនន្តិ ឯវំ សឧស្សាហតាយ អញ្ញេហិ ច តស្មឹ វិជ្ជមានគុណេហិ **សម្បហំសេត្វា** សម្មទេវ ហដ្ឋតុដ្ឋភាវំ អាបាទេត្វា។

យទិ ភគវា ធម្មរតនវស្សំ វស្សិ, អថ កស្មា សោ វិសេសំ នាធិគច្ឆិ? ឧបនិស្សយសម្បត្តិយា អភាវតោ។ យទិ ឯវំ កស្មា ភគវា តស្ស តថា ធម្មរតនវស្សំ វស្សីតិ? វុច្ចតេ – យទិបិ តស្ស វិសេសាធិគមោ នត្ថិ, អាយតឹ បន និព្ពានាធិគមត្ថាយ វាសនាភាគិយា ច សព្ពា បុរិមបច្ឆិមធម្មកថា អហោសីតិ ទដ្ឋព្ពា។ ន ហិ ភគវតោ និរត្ថកា ធម្មទេសនា អត្ថិ។ **តេមាសិកោបិ ទេយ្យធម្មោ**តិ តេមាសំ ទាតព្ពោបិ ទេយ្យធម្មោ។ **យំ ទិវស**ន្តិ យស្មឹ ទិវសេ។

២៣. ពុទ្ធបរិណាយកន្តិ ពុទ្ធោ បរិណាយកោ ឯតស្សាតិ ពុទ្ធបរិណាយកោ, ភិក្ខុសង្ឃោ។ តំ ពុទ្ធបរិណាយកំ, ពុទ្ធជេដ្ឋកន្តិ អត្ថោ។ **យាវទត្ថំ កត្វា**តិ យាវ អត្ថោ, តាវ ភោជនេន តទា កតន្តិ អធិប្បាយោ។ ទាតុំ ឧបនីតភិក្ខាយ បដិក្ខេបោ នាម ហត្ថសញ្ញាយ មុខវិការេន វចីភេទេន វា ហោតីតិ អាហ “**ហត្ថសញ្ញាយា**”តិអាទិ។ **ឱនីតបត្តបាណិ**ន្តិ ឯត្ថ ឱនីតោ បត្តតោ បាណិ ឯតស្សាតិ ឱនីតបត្តបាណីតិ ភិន្នាធិករណវិសយោយំ សទ្ទោ ពាហិរត្ថសមាសោតិ អាហ “**បត្តតោ ឱនីតបាណិ**”ន្តិអាទិ។ “ឱនិត្តបត្តបាណិ”ន្តិបិ បាឋោ, តស្សត្ថោ ឱនិត្តំ នានាភូតំ វិនាភូតំ អាមិសាបនយនេន វា សុចិកតំ បត្តំ បាណិតោ អស្សាតិ ឱនិត្តបត្តបាណិ , តំ ឱនិត្តបត្តបាណឹ, ហត្ថេ ច បត្តញ្ច ធោវិត្វា ឯកមន្តេ បត្តំ និក្ខិបិត្វា និសិន្នន្តិ អត្ថោ។ **បត្តុណ្ណបដ្ដបដេ ចា**តិ បត្តុណ្ណបដេ ច បដ្ដបដេ ច។ តត្ថ បត្តុណ្ណបទេសេ ភវា បត្តុណ្ណា, កោសិយវិសេសាតិបិ វទន្តិ។ បដ្ដានិ បន ចីនបដានិ។ **អាយោគា**ទីសុ **អាយោគោ**តិ បដិអាយោគោ, **អំសពទ្ធកំ** បត្តត្ថវិកាទីសុ។ **ភេសជ្ជតេលាន**ន្តិ ភេសជ្ជសម្បាកេន សាធិតតេលានំ។ **តុម្ពានី**តិ ចម្មមយតេលភាជនានិ។ ឯកមេកស្ស ភិក្ខុនោ សហស្សគ្ឃនកំ តេលមទាសីតិ សម្ពន្ធោ។

មហាយាគំ យជិត្វាតិ មហាទានំ ទត្វា។ **សបុត្តទារំ វន្ទិត្វា និសិន្ន**ន្តិ បុត្តទារេហិ សទ្ធឹ វន្ទិត្វា និសិន្នំ។ **តេមាស**ន្តិ អច្ចន្តសំយោគេ ឧបយោគវចនំ។ “តេមាសំ សោតព្ពធម្មំ អជ្ជេវ សុណិស្សាមី”តិ និសិន្នស្ស តំ អជ្ឈាសយំ បូរេត្វា ទេសិតត្តា វុត្តំ “**បរិបុណ្ណសង្កប្បំ កុរុមានោ**”តិ។ **អនុពន្ធិត្វា**តិ អនុគន្ត្វា។

ពុទ្ធានំ អនភិរតិបរិតស្សិតា នាម នត្ថីតិ អាហ “**យថាជ្ឈាសយំ យថារុចិតំ វាសំ វសិត្វា**”តិ។ អភិរន្តំ អភិរតីតិ ហិ អត្ថតោ ឯកំ។ អភិរន្តសទ្ទោ ចាយំ អភិរុចិបរិយាយោ, ន អស្សាទបរិយាយោ។ អស្សាទវសេន ច កត្ថចិ វសន្តស្ស អស្សាទវត្ថុវិគមនេន សិយា តស្ស តត្ថ អនភិរតិ, តយិទំ ខីណាសវានំ នត្ថិ, បគេវ ពុទ្ធានំ, តស្មា អភិរតិវសេន កត្ថចិ វសិត្វា តទភាវតោ អញ្ញត្ថ គមនំ នាម ពុទ្ធានំ នត្ថិ, វិនេយ្យវិនយនត្ថំ បន កត្ថចិ វសិត្វា តស្មឹ សិទ្ធេ វិនេយ្យវិនយត្ថមេវ តតោ អញ្ញត្ថ គច្ឆន្តិ, អយមេត្ថ យថារុចិ។ **សោរេយ្យាទីនិ អនុបគម្មា**តិ មហាមណ្ឌលចារិកាយ វីថិភូតានិ សោរេយ្យនគរាទីនិ អនុបគន្ត្វា។ **បយាគបតិដ្ឋាន**ន្តិ គាមស្សបិ អធិវចនំ តិត្ថស្សបិ។ **គង្គំ នទិ**ន្តិ គង្គំ នាម នទឹ។ **តទវសរី**តិ ឯត្ថ **ត**ន្តិ ករណត្ថេ ឧបយោគវចនន្តិ អាហ “**តេន អវសរិ តទវសរី**”តិ។

ពុទ្ធាចិណ្ណកថា និដ្ឋិតា។

សមន្តបាសាទិកាយាតិ សមន្តតោ សព្ពសោ បសាទំ ជនេតីតិ សមន្តបាសាទិកា, តស្សា សមន្តបាសាទិកាយ។ **តត្រិទំ សមន្តបាសាទិកាយ សមន្តបាសាទិកត្តស្មិន្តិ** ឯត្ថ **តត្រា**តិ បុរិមវចនាបេក្ខំ, **ឥទ**ន្តិ វក្ខមានការណវចនាបេក្ខំ។ តត្រាយំ យោជនា – យំ វុត្តំ "សមន្តបាសាទិកាយ វិនយសំវណ្ណនាយា"តិ, តត្រ យា សា សមន្តបាសាទិកាតិ សំវណ្ណនា វុត្តា , តស្សា សមន្តបាសាទិកាយ សំវណ្ណនាយ សមន្តបាសាទិកត្តស្មិំ សមន្តបាសាទិកភាវេ សព្ពសោ បសាទជនកត្តេ ឥទំ ហោតិ។ កឹ ហោតីតិ អាហ "**អាចរិយបរម្បរតោ**"តិអាទិ។

អាចរិយបរម្បរតោតិ "ឧបាលិ ទាសកោ"តិអាទិនា (បរិ. ៣)។ វុត្តអាចរិយបរម្បរតោ។ **និទានវត្ថុប្បភេទទីបនតោ**តិ និទានប្បភេទទីបនតោ វត្ថុប្បភេទទីបនតោ ច។ តត្ថ ពាហិរនិទានអព្ភន្តរនិទានសិក្ខាបទនិទានទស្សនវសេន **និទាន**ប្បភេទទីបនំ វេទិតព្ពំ, ថេរវាទប្បកាសនំ បន **វត្ថុ**ប្បភេទទីបនំ។ **បរសមយវិវជ្ជនតោ**តិ "សកាយ បដិញ្ញាយ មេត្តិយំ ភិក្ខុនី នាសេថា"តិអាទីសុ (បារា. ៣៨៤) មិច្ឆាបដិបន្នានំ បរេសំ លទ្ធិនិរាករណតោ, តតោយេវ ច អត្តនោ សមយបតិដ្ឋាបនេន សកសមយវិសុទ្ធិតោ។

ព្យញ្ជនបរិសោធនតោតិ បាឋសោធនេន ព្យញ្ជនបរិសោធនំ វេទិតព្ពំ, សទ្ទសត្ថានុសារេន វា និព្ពចនំ ទស្សេត្វា បទនិប្ផត្តិទស្សនំ ព្យញ្ជនបរិសោធនំ។ **វិភង្គនយភេទទស្សនតោ**តិ "តិស្សោ ឥត្ថិយោ"តិអាទិបទភាជនស្ស អនុរូបវសេន នយភេទទស្សនតោ។ **សម្បស្សត**ន្តិ ញាណចក្ខុនា សម្មា បស្សន្តានំ, ឧបបរិក្ខន្តានន្តិ អត្ថោ។ **អបាសាទិក**ន្តិ អប្បសាទាវហំ។ **ឯត្ថា**តិ សមន្តបាសាទិកាយ។ សម្បស្សតំ វិញ្ញូនន្តិ សម្ពន្ធោ។ តស្មា អយំ សំវណ្ណនា សមន្តបាសាទិកាត្វេវ បវត្តាតិ យោជេតព្ពំ។ កស្ស កេន ទេសិតស្ស សំវណ្ណនាតិ អាហ "**វិនយស្សា**"តិអាទិ។

ឥតិ សមន្តបាសាទិកាយ វិនយដ្ឋកថាយ សារត្ថទីបនិយំ

វេរញ្ជកណ្ឌវណ្ណនា សមត្តា។

បឋមោ ភាគោ និដ្ឋិតោ។